This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

Slav 8461.76 (1859)

HARVARD COLLEGE LIBRARY

Bought with the income of
THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of
JASPER NEWTON KELLER
BETTY SCOTT HENSHAW KELLER
MARIAN MANDELL KELLER
RALPH HENSHAW KELLER
CARL TILDEN KELLER

Digitized by Google

37/5 27. V. 66.

+ Zam.

Digitized by Google

Digitized by Google

RIMSKI

KATOLIK.

PRVI TEČAJ.

VREJEVAL IN IZDAJAL

dr. ANTON MAHNIČ,

profesor bogoslovja.

V GORICI.

HILARIJANSKA TISKARNA.

1889.

Digitized by Google

Slav 8461.76 (1559)

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
30 AUG 1967

Digitized by Google

OBSEG

I. letnika „RIMSKEGA KATOLIKA.“

Filozofija, politika.

Stran

Več luči! ali nekoliko poglavij o idealizmu 4
I. Ideja, idealizem, idealist 6
II. Ideja, kot čuten obrazec; kot pojem 8
III. Objektivna veljavnost pojmov; univerzalije . . . 10
IV. Edino pravi nauk o univerzalijah. Ideje v božjem razumu. Njih odsev v stvarstvu 12
V. Objektivna veljavnost naših idej. Kantov „Ding an sich“ 15
VI. Objektivna veljavnost pojmovanja in ved . . . 17
VII. Ideje in Bog 20
VIII. Sklepna beseda o idealizmu 23
IX. Idealizem in kristijanstvo 108
X. Idealizem in včlovečenje Besede Božje 111
XI. Moč kristijanske ideje v zgodovini 115
XII. Idealizem v katoliški cerkvi 121
XIII. Končna, popolna zmaga kristijanskega idealizma v bodočem veku 123
XIV. Kristijanski idealizem v umetnosti 234
XV. Dve sliki v evangelîji sv. Luke 236
XVI. Še nekaj o dveh slikah sv. Luke 354
XVII. Dva dni v Louvru. Museo cristiano. Venera pred Madonno 357

Katoliški liberalizem.
Iz bližnje preteklosti 26
I. Napredek 32
II. Resnica in laž 128
III. Jezus Kristus in resnica 130
IV. Katolicizem in liberalizem 135
V. Katoliški liberalizem 138
VI. Glavni grehi katoliških liberalcev 255
VII. Dalje o glavnih grehih katoliških liberalcev. Poluracijonalizem. Rosmini-jev ontologizem 258
VIII. Pet resnic iz katoliško-liberalnega katekizma . 263
IX. Katoliški liberalizem -- pestis perniciosissima . . 380
X. Kaj nam je tedaj storiti? 384
XI. Slovenci, pazimo, s kom se bratimo! 387

Digitized by Google

Stran

XII. „El Liberalismo es pecado“ 477
O ljubezni v polemiki; in ali imajo liberalci v tej zadevi prav nasproti zagovornikom katoliške resnice? 478
Ali se spodobi pri pobijanji zmote pobijati ter ponižati osebo, katera zmoto brani in širi? . . 481
XIII. Še enkrat: Slovenci, pazimo, s kom se bratimo! G. Ekertu v Pragi 482
Kaj uči o narodnosti zdrava pamet in sv. pismo 56, 179, 281
Rimski papež in prostost 97
1789-1889. — Voltaire, Rousseau, avktoriteta . . . 225
— Avktoriteta 349
— Živela prostost! 496
— Avktoriteta pa krščanstvo. Najnovejša okrožnica papeževa. Božja družina 557
Katoliški shod na Dunaji 337
Z liberalci — nikake zveze! 458
Naše spoznanje v čutnem svetu in atomizem 467
Platonov dijalog „Phaedo“ 471, 590
Slovenski katoliški shod 563
Društveno življenje 565
Naša društva, kakeršna so 567
Naša društva, kakeršna bi morala biti 573
Politika vspeha in nasledkov 578
„Tudi“-politika v „Soči“ 579
Macchiavellizem 581
Sodba o macchiavellizmu 583
Kaj vgovarjajo proti temu spravljivi Slovenci? . . 585
Kdo je cepil in hoče še cepiti? 588

Vzgoja in šolstvo.

Pisma o vzgoji 35, 141, 269, 392, 505, 606
Nekonfesijonalna šola, vera, narodnost . 150
Češki glasovi o vzgoji 276
O verski šoli 501

Slovstvo, polemika.

Poezije II. S. Gregorčič 78
„Cuore“ libro per i ragazzi. Edmondo de Amicis 90
„Gorazd“ 214, 317, 428
Stritar — kristijanski idealist? 242
Stritar — idealist? 250

Digitized by Google

Stran

Stritar pa Schopenhauer 362
Pesimizem Schopenhauerjev pa Stritarjev. Prešeren Stritarjev — iz Schopenhauerja 366
Še nekaj o Stritarji v Schopenhauerji. Svetožalje, vsmiljenje, ljubezen 370
Gospod Mirodolski 374
Kaj je tedaj Stritar? 377
Turgenjev — iz lastnih pisem 327
„Pobratimi." Roman, spisal dr. Josip Vošnjak 416
„Ljubljanski Zvon" 424
J. Trdina 425
„Ljubljanski Zvon" in slovenska duhovščina 427
Vže spet „Gorazd" pa „Zvon" 428

O bistvu cerkve. Proti knjižici „Zur Steuer der Wahrheit" 62, 186, 290

„Slovanskemu Svetu"
Skofovska oblast in njene meje 509
Dvoja cerkev v cerkvi 517
Slovenci, le v pravoslavji je vaše zveličanje! . . . 519
V pojasnilo našega stališča 611
Herezije „Slovanskega Sveta" 612
Razkolniška propaganda „Sl. Sv." 620
Andrej Fekonja pa vera in narodnost . . 450

Listek.

I. Iz dnevnika Štefana Hodulje 71, 190, 296, 402, 523, 628
II. Židovstvo in framasonstvo 205
III. Skrivno razodenje 306
IV. Ponočni zbor 409
V. Indija Komandija. O stoletnici francozke revolucije Slovencem v spomin 534, 636

Spisi različne vsebine.

Črtice o ruski cerkvi 45, 159
Slovenska akademija za ohranjenje krščanskega duha 445
Strossmayer o postnih in papeževih okrožnicah 397
Svetnik rodu slovanskega in slovanski brezverci 491, 597

Digitized by Google

Ogled po katoliškem in slovanskem svetu.

Stran

Nekaj o novejšem českem slovstvu 92
Ruski vpliv na evropski zapad in katoličanstvo . . . 94
Katoliški svet in Italija o Leona XIII. jubileji . . . 95
Turgenjev o pravoslavji 96
Grof Lev Nikolajevič Tolstoj o — veri . . 217, 440, 660
Rastoči vpliv katoliške ideje 220
Poljski glas o narodnosti 221
Hus-heretik je bajé rešitelj českega naroda 222
Iskra božja 223

Raznoterosti.

Krv sv. Jozafata 330
Čehi v Rusiji 333
Oporoka slovanskega plemiča 334
Chopinova smrt 335
Nekaj iz masonskega katekizma 433
Pravoslaven o pravoslavji 437
Spreobrnitev Gabriela Jogand-Pagès (Leona Taxila) . 442
Molitev k Devici preč. Spočetja za povrnitev grško-ruske cerkve h katoliški 444
Italijanski list o Rusih 548
Slovan-jezuvit venčan v Rimu 551, 661
Spoved Leona Taxila 552, 657
Puškin na pragu večnosti 555
„Revue des deux mondes“ o verski svobodi na Ruskem 654
Iz poldrugoletne zgodovine našega lista 663
Zaupnice 666

Digitized by Google

„Rimski katolik“.

Pod tem naslovom podajemo slovenskemu svetu vže napovedani list. Naslov pové vse, kar namerujemo.

Katoliki smo Slovenci. Vže pred tisoč leti nam je vsšlo solnce krščanstva. Pradedje naši so z vernim srcem vsprejeli njegovo oživljajoče žarke. Od tedaj je Slovenec trden kaker skala vstrajal v zvestobi do sv. cerkve.

Veliko žrtev ga je stala ta zvestoba. Prihrul je vihar od vshoda — silna turška moč. Dvesto let je Slovenec prelival kri za sv. vero, za krščansko omiko. Nič manjše nevarnosti so mu pretile v veku velike reformacije, ki je žugala sè sladko, slepilno besedo Slovencu omajati staro zvestobo. Prebil je tudi te.

Ostali smo katoliki, katoliki do današnjega dne, da ga ni morda pod solncem naroda, ki bi bil tako čisto katolišk kaker mi.

Katoliki smo sè srcem, z dušo in telesom, tem očločniši, čim več smo pretrpeli, da bi si ohranili dragoceni zaklad sv. vere.

Nove nevarnosti nam preté: k r i v i nauki, ki niso vzrasli na njivi katoliški; nauki ne le nekrščanski, ampak tudi n e n a r a v n i; nauki t u j i, ki se ne vjemajo niti sè značajem niti sè zgodovino slovenskega naroda. Ti nauki privedó k odpadu od krščanstva, ki bi bil pogubniši kaker povrat k staremu poganstvu.

Toda mi hočemo ostati katoliki tudi v prihodnje. Ta je volja naša, ta je volja našega ljudstva.

Digitized by Google

Kot katoliki pa vemo, da je Božji Sin sezidal svojo cerkev na rimsko Skalo, s katero morajo katoliški narodi vedno ostati v živi zvezi: odpad od nje je odpad od cerkve, od katoliške vere, od krščanstva.

To se ni morda nikdar očitniše pokazalo, kaker v našem veku. To so katoliški narodi tudi sprevideli, zato se pa vedno ože oklepajo rimske Stolice. Zato je pa tudi Previdnost Božja v naših časih z dogmatično definicijo rimske nezmotljivosti pred narodi poveličala Petrovo Stolico, da je v očitno znamenje vsem, ki iščejo resnice.

Zatorej pa hočemo biti tudi mi — r i m s k i katoliki.

R i m s k i ! Malokdaj, nikdar ni bila ta beseda pomenljivejša za katoliški svet kaker dandanes.

R i m , neomajljiva skala sredi svetovnega morja.

R i m , svetilnik postavljen od Boga, da ne zgrešimo poti v deželo večnega miru.

R i m , osrednje ognjišče, ki ogreva z ognjem ljubezni vesoljni svet.

R i m , naša zvezda !

R i m , dom našega Očeta, zibelka čežnaravnega nam življenja !

Na R i m nas veže spomin, v R i m nam bije srce !

Da, r i m s k o - k a t o l i š k i hočemo ostati z milim nam narodom. To vedi cel svet ! In ravno zato, ker hočemo temu narodu sveto služiti, mu bomo branili rimsko-katoliško vero, odločno z a v r a č a j e v s e n a p a d e n á - n j o , n a j p r i d e j o o d k o d e r k o l i .

Naš list naj služi r a z o d e t i r e s n i c i , katere n e-

Digitized by Google

zmotljiva učiteljica je rimska Stolica; te beseda nas bo vodila.

Ker je pa naravno spoznanje podlaga verskemu, tako da se vera omaje, kaker brž zavladajo v umstvovanji krivi nazori, bodi naš list odprt tudi razmotrovanju vsakeršnih znanstvenih, pred vsem pa filozofičnih vprašanj, ki se kakerkoli stikajo z vero.

Ta je naš program. Komur vgaja, naj pristopi. Hoteli smo s tem dati početek listu, ki smo ga vže davno smatrali za prepotrebnega nam. Da so to potrebo z nami čutili tudi drugi, kaže nam dovolj precejšnje število naročnikov, ki so se oglasili na naše vabilo. S posebno mladeniško navdušenostjo so nas pa sprejeli gg. bogoslovci po vsem Slovenskem. Slava!

S tem smo hoteli le začeti, in sicer zato, ker ni hotel nikdo drug. Premalo podjetni smo, preboječni!

Začeti smo hoteli. Nebo pa naj blagoslovi naše podjetje, da vrlo napreduje in obrodi zaželenega sadu. A ravno zato, svesti si svojih šibkih moči, se obrnemo do slovenskih razumnikov, ki z nami mislé, naj nas blagovolé duševno podpirati. Tak list potrebuje izvrstnih sodelujočih moči, da more vsestransko zadostiti svoji nalogi.

Sè zedinjenimi močmi, pod rimsko-katoliško zastavo, v bran resnici in pravici!

Digitized by Google

VEČ LUČI!

ALI

NEKOLIKO POGLAVIJ O IDEALIZMU.

Dr. A. Mahnič.

Dragih nam nékdaj svetinj teptali ne bodemo v blato,
Kar nam novi sedáj, krivi proroki velé!

Stritar.

Več luči!

Te besede se pripisujejo velikemu Nemcu. Bile so baje zadnje, katere je govoril. Vsekako pa pomembne, vredne, da se hranijo kot draga zapuščina tolikega veleuma. Saj v njih je najkrajše izražena naloga, rekel bom, dostojnost človekova: hrepeneti po luči!

In kdo bi se jo branil, luči? In celó v našem veku, veku prosvete in napredka?

Nekaj luči sem Slovencem — to se je vsaj priznalo od več strani — vže prižgal v „Dvanajsterih večerih“ in pa kar jim je sledilo..... Osvetil sem nekoliko naše slovstvo.

In kaj sem očital?

Da so naši leposlovci zakrenili na drugo stran, veri in zgodovini ter naravnemu razvoju slovenskega naroda nasprotno, zatorej pogubno stran. Da Slovencem krščanstvo spodkopujejo, katero hoté nadomestiti s puhlimi sanjarijami moderne brezbožne filozofije.

Tako očitanje — rad priznam — ni neznatno. Ne, pred slovenskim vernim narodom si hujšega še misliti ne moremo. Zatorej sem smel pričakovati, da se me bo krepko, odločno zavrnilo.

Kaj pa da! Razven ene pesni, zarad katere smo se pulili skoro da ne eno leto, se me stvarno nikdo ni dotaknil, nikdo, ako izvzamemo nekoliko nebistvenih drobnosti, še ene točke mi ovrgel...

Vsekako bi bilo značajno in možko, da bi se liberalci, ako so vže res mej nami, kar očitno spovedali pred slovenskim narodom: Tako je; krščanstvu smo se vže davno odpovedali, in naše brezverstvo odseva se tudi iz slovstva. Ne sramujemo se!

Toda oh, taka očitna spoved pred narodom slovenskim, ki vendar še v zasebnem in javnem življenji spoznava edino zveličavno krščansko vero, taka spoved bi bila obsodba k smrti od

Digitized by Google

lastne roke podpisana. Ne, akoprav je liberalizem tudi pri nas že dosti okužil, tako daleč vendar še nismo prišli, da bi se kdo predrznil očitno povzdigniti zastavo nevere.

In da to — vsaj „za zdaj“ — še ne gre, sprevideli so in sprevidevajo tudi naši nasprotniki. Ko so torej zapazili, da se je začelo njihovo skrivno rovanje razkrivati, da verno razumništvo na Slovenskem vedno bolj zasleduje njihove nakane proti veri, da zaupanje zgubljajo, obrnili so plašč, ter se jeli pred nami opravičevati!

Češ, da jih krivo razumemo!

„Kar učite vi, duhovniki, na leci in v izpovednici, isto učim jaz, samó z drugo besedo, v svojih spisih. Istega sovražnika imava vi in jaz, in kateri je ta sovražnik? Vi ga imenujete neverstvo, jaz mu pravim materijalstvo, in to je jedno in isto“.

„Moj idealizem in krščanstvo si nista nasprotna“.

„Gospod doktor Junij si je naredil neko strašilo, na katero je obesil različne zaplate iz vseh filozofičnih zistem ter pod nje zapisal moje imé.“

Tako gospod Stritar proti meni v „Ljubljanskem Zvonu,“ 1885. štv. 3.

In nič manj kaker jaz, tudi on hoče biti slovenski mladini učenik krščanstva; ker, kaker sklepa svoje „Pogovore,“ katerim povod je dala moja kritika, je on učil, gojil „z velikim navdušenjem tri ideje,“ in mej temi imenuje nam tudi „kerščanstvo.“

Več nam ni treba.

Tako govorjenje se more pripisati le ali samosvestemu preziranju očitne resnice, ali nedolžni nevednosti. Katero izmej teh dveh imamo tukaj misliti, bilo bi težko določiti, tem teže, čim bolje vemo, da bi ni eno ni drugo g. Stritarju ne vgajalo. Eno je pa vendar le res: da tako govorjenje je vseskoz krivo i napačno. In ker se o prvej luči, katero sem prižgal, ali ni hotelo ali ni moglo tega sprevideti, treba zdaj: Več luči!

Vendar pa samemu gospodu Stritarju bi več luči nikdar ne prižigal. Nekaj drugega je, kar me je k pisanju te razprave napotilo. Stritarjev pomirovalni klic: „Ne domišljate si pošasti, katere ni!“ je zadnja leta našel pri Slovencih, in sicer tudi pri takih, ki o veri resno mislijo, preposlušnih ušes. Od tod si razlagam tisti optimizem, s katerim smo vajeni dandanes soditi o vsem, kar v javnost pride; da bolje rečem, tista spravljivost in prizanesljivost nasproti onim, ki se smatrajo za poklicane ali s političkimi listi ali z leposlovnimi plodovi svojega duha kaj pripomoči v izobražbo in napredek milega nam naroda. Dovolj, da kdo povdarja ljubezen do naroda, da dovolj, da piše slovenski — in nedotakljiv je; pod to zastavo sme smešiti najsvetejše prepričanje vernega katolika, blatiti vero in nrav, vse je dovoljeno —

Digitized by Google

a gorje mu, ki bi se osmelil mu kaj očitati, ali ga zavrniti. Kaj takega je delati nemir, trositi neslogo, je izdajstvo!

Da, žalibog v imenu spravljivosti in miru se je zadnja leta vže marsikaj zamolčalo in prezrlo, na kar je bila občinstvo opozoriti sveta dolžnost vseh tistih, ki imajo braniti in zagovarjati resnico. Kam mora taka prizanesljivost narod privesti, ni težko sprevideti. Le ona je nasprotnikom omogočila, da so brezverstvo zasejali v narodno politiko in posebno v slovstvo ter je gojili toliko let in je deloma še gojé. Počasi, a dosledno napredujejo. In tako se oo leta do leta žali in vdušuje v narodu verski čut, se mladina odtujuje cerkvi in veri naših pradedov.

Ta žalostna prikazen mora globoko žaliti vsakega pravega rodoljuba; tudi mene je žalila. Dolgo vže sem čakal vgodne priložnosti, da bi spet prijel za pero ter kaj več spregovoril o našem slovstvu. Zdaj pa mi je dala k temu povod zbirka Stritarjevih spisov, ki se ravno zdaj dokončuje. Saj je novejše slovstvo naše sè Stritarjevim imenom tako zrasteno, da se ne dá od njega niti ločiti niti brez njega tolmačiti.

Le sem se nekoliko pomišljal, kako bi začel. G. Stritar sam mi je pomagal iz zadrege. Kaker prejšnja leta večkrat, tako je tudi v vabilu na naročbo svojih zbranih spisov odločno povdaril idealizem. Idealist hoče biti, Slovencem apostel idealizma, in sicer krščanskega idealizma! A prav to je nad vse čudno, dasi Stritar pridiga Slovencem idealizem vže dvajset let, vendar nam ni še nikdar razložil, kaj je prav za prav idealizem. Da celó prav skrbno se je tega vprašanja izogibal; saj je nekje pisal: „kaj je idealizem in kaj materijalizem, kaj je moralno, kaj nemoralno“ — o tem da bi se on in neki njegov nasprotnik „težko kedaj do dobra sporazumela“; tudi se mu ni zdelo, da bi bilo tako sporazumovanje njegova naloga.

Nam pa se zdi, da ravno to je nad vse potrebno: saj je idealizem vendar beseda, ki, kaker vsaka druga, nekaj pomeni. Da ne bom torej z g. Stritarjem prazne slame mlatil, bodem pomen te besede filozofično in zgodovinsko določil, in tudi pokazal, ali ima g. Stritar pravico imenovati se idealista; a ker hoče biti kristijansk idealist, bom moral tudi o kristijanskem idealizmu spregovoriti in tudi tu dati Stritarju, kar mu tiče. In ker se dandanes pri nas težko najde beseda pomenljivejša od te, hočem konečno iz te pojasniti tudi ostalo naše slovstvo, kaker na sploh naše sedanje duševno obzorje.

I. — Ideja, idealizem, idealist!

Pač človeški govor nima bolj obliznih besed od teh! Ideja! Kar nam je vzvišenega vpodobila bujna domiš-

Digitized by Google

ljija pesnikova, kar je izumel filozof, visoka misel, o katere originalnosti strmi učeni svet; kar spada v abstraktno obzorje transcendentalnega umovanja, imenujemo i d e j o. A ravno tako vpotrebljа tudi zemljan nižega obzorišča posebno rad to besedo. S tem imenom krsti mehanik pojme, katere si je vstvaril o kolesih in vrtalih svojih strojev; in oderuh, ki je po dolgem tuhtanji iztuhtal posebno zvit način, kako odirati siromaka, se popraska za ušesi in ponosno vzdihne: lepa ideja! Čevljar, ki je iznašel pristnejše kopito, že zopet govori o novi ideji! Ideje pozna kupec in barantač, ideje vsak poluolikanec, ki viših virov svoje učenosti nima kaker tednik, kateri mu dohaja soboto zvečer iz tiskarne.

In i d e a l i s t! Kdo li količkaj omikan bi se s tem imenom ne ponašal? Že sama zavest, biti idealist, koga visoko ne vznese, da na vse tiste, ki ne poznajo tega vznosa, iz visočine pomilovaje zre?

I d e a l i z e m, znači in obsega vže v vsakdanjem govoru vse duševne težnje, po katerih se človek bistveno loči od živali. On nam izraža živo nasprotje, popolno zanikanje tistega materijalizma, ki človeka poživini, ki duhu in volji odvzame ves vsponos, ter mu v jed in pijačo stavlja zadnji smoter. Idealizem vse oblaži, vse poveliča.

Koga bi tedaj, ako ima le količkaj ljubezni do domovine, koga bi čez vse ne veselilo, da se tudi pri nas Slovencih klic po idealizmu mogočno odmeva!

Prvi mej nami je ob struno idealizma vdaril Stritar v svojem Zvonu, ter kasneje na idealistične gosli marsikatero lepo zagodel. Ta pesen je našla v srcih Slovencev vgoden odmev, kmalu je prišel idealizem v splošno veljavo. Vprašaj le naše leposlovce, vprašaj dijake in druge pridne čitatelje naših slovstvenih umotvorov; ali ti ne bodo vsi navdušeno pritrjevali: idealist sem!

Živeli idealisti! Živela idealistična Slovenija!

Digitized by Google

Do tu smo gotovo vsi edini. In ako naš gore omenjeni leposlovec proti materijalizmu povzdigne zastavo idealizma, imel nas bo vedno zveste zaveznike, slediti ga hočemo, kaker pravega poslanca Božjega. Tudi mi pridružimo njegovemu klicu svoj glas: Sursum corda!

Ako je pa že sama prikazen, že ime idealizma tako divno in mično, da se zanj vse vnema, ni li vredno, da si to prikazen nekoliko bliže ogledamo, to je, ne le kaker se od zvenaj kaže, ampak tudi, in pred vsem, kakeršna je od znotra. To pa tem bolj, ker vemo predobro, da se denašnji svet navadno ogleduje in kratkočasi o zvenanjem lici, ne zmené se, kaj je noter. Imena so močno nadevna, eno in isto mora večkrat prepirljivim ljudem kriti največa nasprotja. Kaj takega se zna pripetiti tudi pri idealizmu; po natančnišem razmotrovanji bi znali tudi mi priti do spoznanja, da to, kar n a m znači beseda idealizem, je vse drugo od onega, kar pomeni d r u g i m? Duo cum dicunt idem, non est idem.

II. — Ideja, kot čuten obrazec; kot pojem.

Osnovna, bistvena podloga onemu prozračnemu poslopju, katero imenujemo idealizem, so ideje. Samo ob sebi se torej ume, da ne more nikdo o idealizmu pravo misliti, predno si ni vprašanja o idejah dobro razjasnil.

Beseda ideja ima veleimeniten zgodovinsk pomen, od kar je eden največih filozofov, Platon, izumel modroslovno zistemo, katerej je za temelj podložil nauk o idejah. Toda o tem velikanu stare Grške bom imel priložnost kasneje večkrat še govoriti.

Za zdaj pa pred preiskujmo, kaj prav za prav znači „ideja“.

Ideja, grško ἰδέα, εἶδος, se izvaja iz glagola ἰδεῖν—, videre, videti. Po etimologiji znači torej ideja nekaj, kar je predmet

Digitized by Google

našemu videnju ali gledanju. In kaker je to gledanje čutno ali duševno, kar imenujemo spoznanje, tako tudi ἰδέα pomeni lehko čuten ali nadčuten predmet gledanja, oziroma spoznanja. Vendar se mora pa εἶδος, ἰδέα ože določiti, vkoliker izraža ne sploh vse, kar more kot tako gledano biti, ampak to, kar je bolj nekak posnetek resničnosti, kaker n. pr. na tej ali onej sliki je v barvah posnet ta ali oni imeniten mož, to je za nas njegova p o d o b a, εἶδος.

Tako tudi človek z duhom po čutih posnemlje z vidnih predmetov v naravi; brž ko vgledam neznano osebo ali žival, cvetoče drevo ali sploh kaj drugega, ter potem bitro oči zaprem ali se v stran obrnem, ostane mi v duhu vtisnen obrazec dotičnega človeka, živali, drevesa; na ta obrazec ali podobo najdem prenesen predmet, ki sem ga s čuti zaznal in o njem nadaljujem v duhu zreti, kar sem pred gledal z očmi; posamne dele primerjam, spajam in razpoznavam, in dasi morda nikdar več čutno ne vzrem onega predmeta, mi ga vendar ta obrazec vedno predočuje. Ta podoba ali obrazec se imenuje ἰδέα, in tudi mi zovemo jo večkrat idejo. Vendar govoré o idejah ni nam tu ostati. Obrazec ta, akoravno od duha samega tvorjen, je vendar ves v čutnost vtopljen, po njem se duševno življenje javlja na najniži stopinji. Enake vtise od vidnih reči vsprejema v sé tudi žival. Človek pa, kot razumna žival, vzmožen je višega umenja, katerega razmotrenje nas privede eno stopinjo dalje v definiciji ideje.

Ko je človek več obrazcev ene vrste čutno vsprijel, začne jih duh motriti in mej seboj primerjati. Vidi, da ima vsak več ali manj nekaj lastnega, a ob enem zapazi tudi znake, kateri so vsem obrazcem skupni. In tako duh vsled moči, ki mu je bistveno narojena, posname s posamnih obrazcev, kar je vsem skupno (to delovanje imenujejo filozofi odločevanje ali abstrahovanje) ter posnete skupne znake

Digitized by Google

skupi v višo celoto, v kateri se mu odsvitajo vsi posamni obrazci. To višo obliko duševnega vziranja imenujemo pojem, in sicer prav prilično, ker ta skupna celota je res pojeta s pojednik. Pojem, kojega si o kaki reči stvarimo, obsega, kaker sem rekel, vse one lastnosti ali znake, od katerih nobena ne sme manjkati, da reč ostane to, kar je po svojem bistvu; pojem je torej prava bistvenost reči, a to seveda v logičnem zmislu. In ta pojem imenuje se večkrat tudi ideja. V tem pomenu ideja je že više od prejšnje, zgore omenjene, čutne ideje. Po tej še le se bistveno znači pravo duhovno življenje, po katerem se umno bitje loči od neumnega, človek od živali. Posamni obrazci raznih stvari se vtisnejo čutno tudi živalim, ker pa v živali ni druzega principa nego čutni, se ona ne more povspeti nad čutni vtis, ampak s čuti v njem obtiči. Drugače pa človek: duh, bistveno različen od čutnosti, se od golo čutnih vtisov kmalu razklene ter prosto, od čutov neodvisno, deluje.

III. — Objektivna veljavnost pojmov; univerzalije.

Govoril sem o odmišljanji, po katerem si stvarjamo pojme; toda pri teh nam ni ostati, ker akoprav ne redkokrat pojme nazivljemo s častnim imenom idej, vendar se to godi le v nepravem zmislu. Idealizem teži više; noben idealist se ne zadovolji o golih pojmih.

Vsakdo vidi, da ideja, bodisi kot obrazec čutno vsprijete reči, bodisi kot pojem, je tvorba človekova in kot taka se nahaja le v njem samem. Da pa dobé pojmi kot ideje in po njih idealizem sam višo imenitnost, nego jo imajo kot subjektivne tvorbe mislečega duha, treba, da nam kažejo na neko realnost zunaj nas. In tako torej kaker samo ob sebi nastane vprašanje, ki je ne le v naši razpravi, ampak v vsej filozofiji najvažniše in za vse drugo odločilno, vprašanje:

Digitized by Google

imajo naši pojmi le subjektivno veljavnost, ali tudi objektivno?

To vprašanje je pa z nekim drugim tako tesno spleteno, da govorečemu o enem ni mogoče o drugem molčati. Tudi mi ga ne moremo prezreti, toliko manj, ker nam vso stvar popolnoma razjasni; a to vprašanje ima ob enem tudi največo zgodovinsko važnost, ono se kaker srčna žila javlja v zgodovini filozofije, načelno določujoč tok človeškega umstvovanja vseh stoletij. To je vprašanje o univerzalijah.

In res, univerzalije prav za prav niso nič drugega kaker pojmi, oni isti pojmi, o katerih smo ravnokar govorili. Ločijo se od teh le formalno, v koliker namreč govoré o pojmu se oziramo bolj na nadčuten obrazec, katerega si duh posname s čutnih obrazcev po abstrahovanji; univerzalija pa znači nam isti pojem, vkoliker je skupen mnogim posamnim rečem ene in iste vrste, in prav zarad te skupnosti, po kateri se nanaša, ali nam nadčutno izraža bistvo posamnih poedink, ga imenujemo univerzalijo. N. pr. iz opazovanja posamnih ljudij raznih plemen in dežel, stvari si duh pojem človeške narave ali človeštva, katerega izražamo v definiciji: človek je umna žival. To „človeštvo“ torej imenujemo pojem, vkoliker si ga je duh pa abstrakciji stvaril, univerzalijo pa, vkoliker je pojem: umna žival, skupen vsem onim poedincem, katerim je ime človek.

Že nad dvatisoč let je staro vprašanje: imajo univerzalije kako objektivno veljavnost zunaj mislečega duha? Ali da zasučemo vprašanje po navedenem vzgledu: je-li splošen pojem „človek“ nekaj, kar se nahaja golo le v naših mislih, ali pa ima kaj realnosti tudi zunaj naše misli?

Že za časov Sokratovih so bili filozofi, tako zvani sofisti, ki so to vprašanje zanikovali. Priznavali so objektivno veljavnost le poedinim rečem, katere se čutno vsprimejo. Za sofisti je v srednjem veku to isto trdil Roscellin z dru-

Digitized by Google

gimi: univerzalije, kaker n. pr. rod, pleme, človek, žival itd. so golo le subjektivna predstava, katerej se zunaj misli nič ne priliči, one so prazna imena, nomina, flatus vocis; od tod nominalisti.

Sofistom se je vprl Sokrat; skusil je ljudi o objektivni veljavnosti splošnih pojmov prepričati ter jih tudi k tvorbi in določitvi takih pojmov napeljeval. Tako je Sokrat provzročil bistven prevrat v grški filozofiji. Kar je on pričel, so drugi v njegovem duhu nadaljevali. Mej vsemi se je odlikoval njegov največi učenec Platon. Da bi skeptično filozofijo sofistov popolnoma spodrinil ter v javno mišljenje in življenje vvel Sokratova načela, je trdil, da imajo univerzalije, katere se v njegovem zistemu odlično imenujejo ideje, ne le objektivno realnost, ampak da so edino one pravo bistvo vsem poedinim rečem; ideje so večne, nespremenljive, poedinke pa so teh idej minljiva prikazen, ki nastane, se spreminja in gineva. Le oni, ki se od čutnih vtisov vidnega sveta povspne do gledanja idej, se vdeleži edino pravega spoznanja, iz njih gleda, vpoznava in sodi poedinke. Kar je Platon vtemeljil, se je nadaljevalo v srednjem veku proti nominalistom; do skrajne meje pa je izvel ta nauk Viljem Kampelski, trdé, da univerzalije so substancija, katerej so poedinke akcidencije. Ta nauk se je nasproti nominalizmu nazval realizem.

IV. — Edino pravi nauk o univerzalijah. Ideje v božjem razumu. Njih odsev v stvarstvu.

Razpravljal sem vže o nominalizmu in realizmu. Kaker je koj o prvem pogledu jasno, sta si ta dva premo nasprotna, dve pravi filozofični skrajnosti.

Poglejmo, kaj je v sredi!

Digitized by Google

Tu najdemo nauk velikega Aristotela: univerzalije imajo sicer objektivno veljavnost, toda tako, da ne bivajo same na sebi, ali zunaj konkretnega bistva poedink, ampak nahajajo se le v teh — universalia in rebus, kaker so Platonove ideje — universalia ante res, nominalistov pa — post res, non in rebus.

In medio veritas!

Tako klicaje so odobrili prvi umstveniki krščanski v srednjem veku, Albert, Tomaž Akvinski in drugi Aristotelov nauk, katerega so se toliko krepkejše oklenili, potem ko so videli, da se niti nominalizem niti skrajni realizem z najpoglavitnišimi verskimi resnicami krščanstva ne zlaga.

In res, ta bistveno Aristotelov nauk krščanskih filozofov spaja, v sredi stojé, obe oni skrajnosti, obdržeč, kar ima vsakatera dobrega ter ji ob enem bratovsko družeč v tretjem, srednjem. Po njem so univerzalije ante res — v duhu Božjem, in rebus — kot realno, več rečem skupno, v vsakej posamno in pojedno vstvorjeno bistvo, in post res — v abstrahujočem razumu.

Vse to je ne le krščansko, ampak čisto naravno, tako da drugače ne more biti. Li oglejmo si reč natančniše!

V to svrho pridržimo si le dve resnici: prvič, da biva pravi, nadsvetni Bog, drugič, da je svet stvarjen iz niča. Bog je razumno bitje; vsako tako bitje pa si, predno kaj čini, postavi kak smoter, kojega hoče vresničiti, ter si tudi v njega dosego izbere prileţnih sredstev, tako da ima v duhu vse jasno določeno, predno jame na zunaj zvrševati; da celó, pri zvrševanji svojega smotra ozira se na one misli kaker na vodilne vzorce. Kaj takega si moramo tem bolj misliti o Bogu kot stvarniku sveta. Kaker o celem vesmiru, tako tudi o posamnih rečeh, katere je hotel v času stvariti, je imel vže od vekoma določene misli, po katerih se je stvaritev vršila. In ravno te misli Stvarnikove imenujemo ideje v najvišem

Digitized by Google

pomenu. V tem zmislu jemljejo besedo tisti, ki o idejah nečejo govoriti nego pri Bogu. A povdarjati moramo tu, da le toliko se dá govoriti o idejah Božjih, v koliker se odnašajo na stvarjenę reči in so tem nekako vzorni obrazci, po katerih se je stvarjenje vršilo. Ideja je po izrazu školastikov — principium factivum, kjer se nič ne tvori, tam se tudi o idejah v ožem pomenu ne dá govoriti. Tako zovemo tudi umetnikove misli ideje, a to le, vkoliker jih namerja v umotvoru vpodobiti ali jih je že vpodobil. Ideje te so v Božjem razumu, a ker se le-ta v Bogu ne loči od bistva samega, to pa, kot absolutno enovito, je večno in nespremenljivo, tako so tudi ideje nespremenljive, večne, za torej — ante res.

Ako je pa Bog vse po svojih večnih idejah stvaril, morajo one vsem rečem resnično tudi vtisnene biti, tako da se iz vseh odsvitajo, kaker se v umotvoru javlja ideja umetnikova. In tako je vesmir prav za prav nezmerno kraljestvo idej, ki so, izidše iz večnega razuma Božjega, po vsem stvarjenji razlite. Evo ti torej ideje — in rebus.

Ako se ideje po stvarjenih rečeh razodevajo, se kot take dajo od bitja, ki je zato vsposobljeno, iz reči tudi posneti, spoznati. In tako vpoznane ideje bile bi— post res. Sposobnost za tako spoznanje prisvajajo peripatetiki človeškemu duhu.

Zdaj pa nastane vprašanje, za nas največe važnosti, namreč: ali imajo ideje, vkoliker so tvorba človeškega duha, objektivno veljavnost?

Na to hočem v naslednjem poglavji odgovoriti. Kaker pa vže lehko vsakdo razvidi, je od tega vprašanja konečno vse zavisno, ono namreč bistveno določi, kaj imamo misliti o idejah in idealizmu.

Digitized by Google

V. — Objektivna veljavnost naših idej. Kantov „Ding an sich.“

Kaker sem rekel, peripatetiki in školastiki prisvajajo človeškemu duhu sposobnost Stvarnikove ideje iz stvarstva vsprijeti. Ta trditev ima pa zadnjo in najtrdnišo zaslombo v nauku, da je duša človeškemu telesu forma. Potemtakem je vsako telesno ali čutno vsprijetje vidnih predmetov prav za prav operacija razumne duše. Akoravno čutno, vendar vsprimeno objekt z duhom; telesnost naša se nima smatrati za nekak ločilen zid mej duhom in zvenanjim svetom, tako da bi bila duhu in spoznanju pot do venanjosti zagrajena. Čutno vpoznanje vidnega sveta je peripatetični šoli očitno, izvestno, ker naravno, kaker katerikoli vzmožnosti nič ni bolj naravno nego vsprijetje onega predmeta, za kterega je vstvarjena.

Res sicer, da čuti večkrat slepijo — in tega ne jenjajo nasprotniki peripatetikom vgovarjati — toda čuti slepé le, ako so bolni; a kdo bo dajal na pol slepemu soditi o barvah, ali oglušenemu o godbinem soglasji; zdravim tiče sodba. Nadalje čuti slepé navadno le posamni, a ravno zarad tega je dala previdnost človeku pet čutov; ako dvojiš, je-li n. pr. slavolok, katerega ti po noči vid slika, resničen ali pa prevara očij, glej, imaš roke, sežeš po njem in čut tipa ti bo kmalu izvestno pokazal, ali se motiš.

Ako pa reči same neposredno po čutih vsprimemo, zaznamo ob enem tudi njihove lastnosti in po istem neovrgljivem stavku vzročnosti, po katerem iz vtisa zunanjosti sklepamo na bivanje zunanjih predmetov, izvajamo iz različne kakovosti teh vtisov različne lastnosti predmetov samih. Zaznanje vsega tega nam pa podaje bistvo reči. A bistvo je takošno, kakeršno je je Bog vstvaril. Bog pa ni ničesar vstvaril, da ne bi bil o njem imel jasno določene misli ali

Digitized by Google

ideje; po teh idejah Božjih so bistva reči vmerjena; bistvo je odsev Božje ideje, ali recimo, ono je ideja Božja iz neskončnosti nanesena v skončnost; zatorej smemo pa tudi bistvo istovetiti z idejo in narobe. Potemtakem zaznajoči reči vesoljnega stvarstva vpoznavamo ideje ter dobimo tako realno podlogo idealizmu. Dalje o tem v naslednjem poglavji.

Za zdaj bi se še enkrat rad ozrl na to, kar sem ravnokar razpravljal. Ni namreč v vsej filozofiji važniše točke kaker je ta. Ona je — trdimo po pravici — nesrečno jabelko večnega prepira. A v najnovejšem času je zadobilo to vprašanje še posebno imenitnost. Komu ni znan oni nemški „Ding an sich.“ ? Kant mu je početnik. On je reč samo na sebi tako ogradil, da jo je človeškemu razumu popolnoma odtegnil. Pravega bistva reči — das Ding an sich — ne moremo nikdar dovzeti. Po Kantovem nauku so nam namreč oblike vsega pojmovanja narojene. Kar mislimo in sklepamo, je sicer po zunanjem svetu čutno obujeno, vendar pa tako, da reči ne vplivajo določilno na tvorbo naših pojmov in tako nikdar ne vemo, vkoliko ali sploh se subjektivno mišljenje prilika objektivnosti reči. V tem zmislu je modroval tudi slovenski idealist [1]) v dunajskem „Zvonu“: „Človeško oko ni še videlo stvari, kakeršna je sama ob sebi (das Ding an sich), mi ne vidimo stvari, kakeršne so, nego kaker nam se vidijo, kaker nam jih kaže naše oko“ itd. In da ne bomo pač dvojili, kako si je prizadeval omenjeni list spodkopavati Slovencem staro vero v objektivnost reči, jim je razložil v edinem strogo filozofičnem spisu, ki se nahaja v njegovih letnikih, Kantov nauk o prostoru in času, „katera sta seveda le dve obliki, formi v pomenu kaker je Kantov nauk.“ In v potrditev tega sledé Kantove besede iz „Kritik der reinen Vernunft II. Bd. 60.“ In tako dalje pojasnuje Zvo-

1) Stritar, Zvon 1877 str. 222.

Digitized by Google

nov filozof Kantovo temeljno dogmo s primerljajem božanskega Platona, po katerem vidimo stvari „le v njihovej senci“; čas in prostor sta, v katera je vsa posvetnost vkovana, tako, da je nikdar ne moremo videti same, tako, kakeršna je ob sebi, ampak tako rekoč za preprogo časa tiči še le reč, kakeršna je, das Ding an sich', „mi vidimo le prikazivanja reči zunaj nas, za temi prikazivanji tiči še le prava istinitost reči“, itd. [1])

Pomisliti nam je prvič, da je glasovita Kantova „Kritik der reinen Vernunft“ ter z njo njegov „Ding an sich“ z vso ostalo filozofijo od katoliške cerkve zavržena; potemtakem je pa zelo nepristojno slovenskemu narodu, ki je ta hoče biti katolišk, vcepljati nazore, katere katoliška cerkev pripoznava za krive.

Drugič pa lehko vidi vsakdo, da tak nauk omaje veljavnost pojmov in idej, in tako idealizmu spodmakne vsako realno podlogo in vsebino ter ga prenese v kraljestvo človeških sanjarij. S takim idealiznom se dá povoljno igračiti, dá se ž njim vsako reč vihati, kaker komu bolje pristoja.

VI. — Objektivna veljavnost pojmovanja in ved.

Rekel sem, da tako zvani „Ding an sich“ ni za nas tolika skrivnost, kaker hoté trditi. Nič nas ne loči od neposrednega vsprijetja čutnih reči.

Tako pa je v čutnem vsprijetji postavljena nadaljnemu delovanju duha naravna, trdna podlaga. Človeški duh namreč ne postane pri golem čutnem zaznanji. To-le se odnaša le na posamne predmete in slučaje, vsakratno vsprijetje vtisne čutnosti poseben čuten obrazec; a duh začne po svoji bistveni lastnosti kaker dele posamnih obrazcev razmotrovati,

1) Zvon 1880 str. 343.

Digitized by Google

tako tudi razne obrazce mej seboj primerjati, razločevati, skupne njih znake višim enotam podrejevati; prične se na podlagi čutnih obrazcev nadčutno, čisto duhovno delovanje. Tako si duh vstvarja pojmove, v katere druži bistvene znake poedink iste vrste. Taki pojmovi zadobé torej veljavo skupnosti ali splošnosti. In tako jame splošno-veljavno sklepati: te in te poedinke imajo take lastnosti, poedinke druge vrste spet drugačne itd.

Ko si je duh na tak način več raznih pojmov tvoril, začne tudi te mej seboj primerjati, kar je več njim skupnega, odmišljati in tako pojme više vrste vmerjati, kateri obsirniše ali ože vrste nižih obsegajo. In tako se pojmovanje nadaljuje, dokler um ne dospe do najviših, enovitih pojmov, o katerih se pojmovanje vstavi, ker zarad enovitosti taki pojmi nimajo mej seboj nobenih skupnih znakov več, da bi se jih moglo skupiti v višo enoto.

In prav taki najviši, enoviti pojmovi so formalna podloga vednostim; vsaka izmej teh ima enega ali več, na katerih sloni, oni so steber vsej znanstvenosti.

Kaker lehko brž vidimo, je torej vseh ved objektivna veljavnost in prava dostojnost odvisna od veljavnosti naših pojmov: so ti-le brez realne vsebine in golo le subjektivne oblike, potem so tudi vse vede zračna zgradba. In idealizem, naj se diči še s tako zapeljivimi frazami, ni nič več nego zmes praznih sanj, s katerimi se kratkočasimo; vse znanstvene knjige, od najviše metafizične, do najniže mehanične, je toliko sanjarskih knjig.

V vsaki znanosti nahajamo prvič razne pojme kot vsebino. Ker se, kaker smo videli, pojmovanje vrši na podlagi čutno vsprijetih obrazcev, so prvi početek znanosti reči ali svet, katerega vidimo, čujemo, katerega s petimi čuti različno pojmemo; torej početek jasen, evidenten. A vsaka vednost ima drugič tudi svojo formalno stran, ki obstoji v lo-

Digitized by Google

gičnem zaklepanji. Tudi to zaklepanje, ki se vzdiga o pred omenjenih pojmih, je po vsem zakonito, neomajno. Ono se namreč vrši po evidentnih zakonih logičnih, kterih nujnost mora vsakdo priznati, ako neče, da ga splošen čut vsega človeštva za norca ne obsodi. Stavek vzročnosti, protislovja, izključenega tretjega, evo ti temeljne resnice, o katerih um zaklepa ter zida visoko poslopje znanstvenosti, umnosti, recimo poslopje idealizma!

Tako tedaj pripoznamo umstvovanju človeškemu objektivno veljavnost. In to so storili po Aristotelu vsi veliki mislitelji, pred vsem školastiki. Ne le temu, kar so čutno doumevali, ne le vidnemu svetu so pripisovali objektivno realnost, ampak tudi onemu višemu svetu, katerega so, sloné na čutnem vpoznavanji, zaključevali; ta svet, pojmov in idej, ne le da jim ni bil prazna sanjarija, temveč smatrali so ga za višega, nego je vidni svet. Tisto vedo, ki jim je razkrivala skrivnosti nadčutnega sveta, so imenovali metafiziko, ker učila jih je ne to, kar si človek d o m i š l j a, ampak kar resnično b i v a za vidno naravo (*μετὰ φύσιν*). In ta metafizika je bila, kaker filozofiji, tako tudi vsem drugim vedam, kraljica.

Isto tako je o objektivni veljavnosti nadčutnega pojmovanja bilo prepričano človeštvo vseh časov: znanosti so se smatrale vedno kot najviša pridobitev človeškega duha in so bile človeštvu vedno v poseben ponos; učenjaki so zavzemali pri vseh narodih prvo častno mesto, in hrepeneti po vedi se je imelo vselej za najblaži smoter umnega človeka. Menim pa, ko bi bili narodi prepričani, da znanost ni nič več kaker subjektivno mnenje ali sanjarjenje, bi bili gotovo filozofe in znanstvenike v norišnice pozaprli, nego jih toliko čislali in odlikovali.

Zgodovina nam navaja le malo vzgledov, da so se vede in umetnosti zametale kot slabe. Mej temi je bil n. pr.

Digitized by Google

Wiklef, za njim Hus, ki je trdil, da so vseučilišča, kolegiji, akademijske dostojnosti ničevne reči, ki smo jih od poganstva dobili. Tako je učil tudi Luter, ki je Aristotelovo filozofijo imenoval hudičevo, vsako vedo, i spekulativno i praktično, zavrgel, vse znanosti smatral za satansko iznajdbo! Od teh se ni bistveno razlikoval Rousseau, ki nam pridiga povrnitev v prvotno, naturno stanje, kjer bomo živeli kaker priprosta živinčeta!

Občni čut vesolnega človeštva se takim nazorom vpira ter njihove početnike obsoja. Mi pa kot idealisti jih pomilujemo. Toda načuditi se ne moremo onim, ki ravno take zaklete sovražnike vsakaterega idealnega teženja proslavljajo kot početnike novega napredka, apostole nove luči in svobode. A vkljubu vsemu temu se morda celó smatrajo za idealiste!

VII. — Ideje in Bog.

Prišli smo do najvažnišega poglavja v idealizmu.

Ako so reči v vesmiru tako stvarjene, kaker jih je Bog mislil, tedaj nas naše pojmovanje privede do spoznanja Božjih misli ali idej, Boga samega; kaker iz umotvora, vpoznavši idejo vpodobljeno, pridemo do spoznanja in občudovanja umetnika samega. Ne sicer, da bi pojmovi, katere si tvorimo, bile Božje misli, one so le naše, a misli, katerih si nismo po subjektivnem samohotji naobrazili, ampak določene so bistveno od objektov zunaj nas; ti-le vtisnejo mislim svojo podobo, in kaker je v njih izražena Božja ideja, tako se ona ista ideja izraža tudi v našej misli.

Prava filozofija vede k Bogu. Isto tako je tudi idealizem neločljiv od Boga; kaker brž tega tajimo, spuhti idealizem kaker megla pred vetrom. Oglejmo si to reč natančniše.

Kaker sem vže pokazal, ima naš duh vzmožnost iz po-

Digitized by Google

samnih vtisov odmišljati ali obstrahovati ter si tako tvarjati splošne pojme; ti mu izražajo bistvo raznovrstnih reči. Dasi so ti pojmi od njega vmerjeni, jih smatra vendar kot osnovne zakone, po katerih so poedinke osnovane.

Ob enem pa imamo te pojme za nekaj stalnega, nespremenljvega, nujnega, kar je od pojedink popolnoma neodvisno. Naj bi se bil n. pr. en sam človek na svet rodil, ali pa naj se število ljudi pomnoži toliko, da bi lehko obljudili tisoč svetov, oni pojem izražen v definiciji: človek je razumna žival, ne bo s tem niti dobil, niti izgubil. Da, prepričani smo celó, da ko bi nikdar noben človek stvarjen ne bil, bi vendar oni pojem sam na sebi ostal in isto veljavo imel.

Tako si je duh človeški v svesti, da je tisti svet, v katerega vho dsi otvori po pojmovanji, od njega, da, od vse končnosti neodvisen, da je nujen, nespremenljiv, večen.

In ravno vkoliker tem pojmom prisvajamo nujnost in objektivno veljavnost, zovejo se ideje. Ideje nazivljemo tedaj lehko pojme same, toda ne kot subjektivno, minljivo tvorbo človeškega duha, ampak le kot od slučaja neodvisen osnovni zakon slučajnih poedink.

V kraljestvu idej je vse večno mlado, neminljivo, mej tem ko je vesmir v vednem toku in pretvarjanji, v rojevanji in minevanji.

Da pa ideje morejo ohraniti nujnost, morajo imeti neko ozadje. Ideja vpodobljena v umotvoru ima svoj početek v umu umetnikovem; zatorej tirja tudi kraljestvo idej um, iz katerega izvirajo, in kaker so ideje neodvisne od časa in slučaja, večno nespremenljive, tako mora tudi ta um nadslučajen biti, nujen, večen. Tak pa je le božji um. Zatorej ideje oznanujejo, da, zahtevajo bivanje Boga. Vzemimo Boga, osobnega, nadsvetnega Boga, — glej, tudi ideje izgubé ob enem svojo nujnost, ter zapadejo slučajnosti; a potem iz-

Digitized by Google

gubi tudi vsaka trditev, vsaka veda objektivno veljavnost; vsa resnica se potem izvaja na konkretne poedinke, od teh in nad te povzdigniti se ter mišljenju človeškemu viši pomen priznati nego subjektivnega umenja, je abotno.

In res, kaže nam dovolj zgodovina, da se je začela objektivna veljavnost praistin, ki so mišljenju in vedam podloga, v onej meri tajiti, kaker se je začelo dvojiti ali zanikati resnico o nadsvetnem Bogu ter se prijazniti s panteízmom, ki božanstvo z vesmirom poistoveti (identifikuje). Panteisti, dasi so njihove sisteme različne, se vendar vsi v tem zlagajo, da je človek najviši pojav v razvoji vsevetnega, absolutnega bitja. Človek sam je božanstvo na najviši stopinji popolnosti, njegova zavest je zavest, božja, njegovo mišljenje, božje. Kot tako pa postane človekovo mišljenje absolutno merilo vsej resnici, njegova volja je absolutna ter kot taka neodvisno pravilo nranstvenemu delovanju, vir vsemu pravu; ker se pa to mišljenje iz volje po vseh posamnih ljudeh javlja, a kaker znano, tudi razlikuje in večkrat nasprotuje, da, se celó v onem in istem človeku vedno spreminja, potem bi se tudi resnica vedno preminjala.

Zatorej pa ne ostane nego eno od dvojega na izbero: ali priznati osebnega, nadsvetnega Boga, ki je s prosto voljo vse iz niča vstvaril, ali pa odvzeti idejam ono ozadje, brez katerega spuhté, kaker megleni gradovi v zraku brez vsakega sledu. Toda v panteizmu se sploh o idejah govoriti ne dá, ki bi bile vesmiru vpodobljene. Panteistični bog je vesmir, v katerem vse goni slepa vsoda. Kjer je pa sila, kjer ni mišljenja, ne prevdarka, tam ni tudi določenih idej kot vzorcev, po katerih se imajo posamne reči v vesmiru dejstvovati ter vse redno se razvijati, da se doseže končni smoter. Ne, marveč vse se vrši slučajno, brez postave, brez smotra. V tem zmislu piše tudi sv. Tomaž Q. 3. de Verit. a. 1: „Similiter etiam secundum eos, qui posuerunt, quod a

Digitized by Google

Deo procedunt omnia per necessitatem naturae, non per arbitrium voluntatis, non possunt poni ideae, quia ea, quae ex necessitate naturae agunt, non praedeterminant sibi finem.“ Le tam, kjer začne v Stvarniku prostost, začnó ideje. Iz tega ob enem razvidimo, kolika nezmisel je od ene strani tajiti osobnega Boga, od druge pa govoriti o idealizmu, ter bahati se idealista.

VIII. — Sklepna beseda o idealizmu.

Naš idealizem je tedaj ponosno poslopje, ki se, sloné na vidnem svetu čutnega spoznanja, vzdiguje visoko gor pod nebo, katerega vrhunec sega v nebo samo; da, vso luč, vse veličastvo dobiva od zgore. Ideje so temu poslopju skladovni kamni; kar posamne kamne veže in oklepa ter v višino sklada, so tiste praistine, katere je Bog razumu prižgal, da bi človeku kot vodilne lučice svetile, ko bo iz raznovrstnosti stvari iskal Stvarnika.

In res, kdor se vpogumi, kdor stopi v to veličastno poslopje idej, se o njih povspenja od nizke zemlje više in više, dokler ne dospe do onega Najvišega, v katerem najde konečno razum in volja počitek, ker on je absolutna resnica in dobrota. Dospevši do njega ozre se duh spet dol na stvarjene reči ter jih znova jame premotrovati v svitu one luči, katera se mu je užgala o spoznanji Stvarnika samega. O tem svitu dopolni spoznanje stvari, katero je prej imel. A te stvari, globoče in temeljitiše vpoznane, oznanujejo mu vže zopet modrost Stvarnikovo, veliko bolj in lepše nego prej. Z večim hrepenenjem se spet ob idejah jame dvigati proti Stvarniku, in dospevši do njega gleda ga spet, a v večem svitu, z večim občudovanjem, nego prej.

In tako prehaja duh od stvari do Stvarnika, od Stvarnika nazaj do stvari. O vsakem hodu se bolj določuje, vjasnuje in dopolnuje.

Digitized by Google

Ker je pa Bog sam večna resnica in kot tak izvor vseh idej, a ob enem je tudi človeškemu razumu narojeno nevgasno hrepenenje po spoznanji resnice, lehko vidimo, da z rastočim in dopolnujočim se spoznavanjem idej raste tudi in se množi težnja po Bogu. Po tem spoznanji se človek vedno bolje oprosti tekočih čutnih stvari, iz katerih se le nepopolnoma odsvitajo žarki božjih idej, ter se čedalje više dviguje v jasno kraljestvo idej, katerim ne odjemlje svita temna čutnost, niti jih čas oklepa, niti prostor: proste so, večno mlade, večno iste in neizpremenljive, kaker tisti, iz katerega razuma so se rodile.

Idealizem torej je filozofična zistema, ki proglaša bivanje višega sveta idej; da, ta idealni svet vlada in določuje vse človeško; mej njim in nižim svetom je tako ozko razmerje, da brez tega je poslednji vganjka, ki se večno rešiti ne dá, brez njega izgubi človek sam svojo dostojnost, po kateri se loči od živali.

Odreči se temu idealizmu je toliko, kaker spodnesti vedam edino podlago, zabraniti umetniku pogled a kraljestvo idealnosti, iz katerega zajema svoje vzore, odvzeti človeštvu vero v oni bistveni razloček mej pravim in nepravim, dobrim in slabim, brez katerega ni ne dobrih ne slabih dejanj, ne kreposti, a tudi ne grehote, brez katerih je vse naše mišljenje, delovanje in nehanje kaos; to je toliko, kaker razumnega človeka ponižati dol, globoko dol do živali, da, pod žival; ker bolje je nič spoznati in sploh ne umovati, kaker vedno sanjariti ter živeti v večni prevari, v večnem nasprotji sè samim seboj, hrepeneti brez vsakega smotra; to je isto kaker proglasiti absolutno dvojbo in breznačelnost, recimo nihilizem, ki je smrt vsemu umstvenemu delovanju.

Idealnost se načelno odpové materijalizmu, temu smrtnemu sovražniku vsega nadčutnega vsponosa; in kaker materijalist, ne priznajoč nego resničnost v vednem toku pre-

Digitized by Google

snavljajoče se snovi, po čutnih spremembah, spreminja resnico in nrav, tako se idealist skuša odtegniti vplivanju čutnosti, ter vspneti se do nadčutnih idej, da si o njih vzbistri um, da se jih oklene, ter si jih vsvoji kot nepremične vodilnice mišljenju in delovanju svojemu. Zatorej se pravi idealist z nevoljo loči od onih vseh, ki s kateregakoli štališča, v katerikoli obliki hoté z dvojbo omajati ali kaker si koli rušiti od človeškega mišljenja in od vse slučajnosti neodvisno realnost umstvenih ali nravstvenih resnic. Marveč težnje njegovo je obrneno edino na to, da celo življenje po njih vravna; ves napredek meri le po popolnišem soglasji realnega življenja z idejami. Smoter idealizma je torej načelnost, stanovitnost in doslednost človeškega delovanja.

In tak idealizem, kaj ne, tak idealizem, da bi se tudi mej Slovenci razširjal, od dne do dne dobival novih častilcev! Kdo bi kaj takega s celim srcem ne želel v našem materijalističnem veku, ko vse lazi po nizkej cemlji, ko vse hlepi le po dobitku, po razkošnem vživanji? Velikemu Mesiji idealizma kdo bi tedaj ne ploskal, kdo ne blagroval imena njegovega? On bi bil res blag vzgojitelj narodu, ker bi mu pot kazal k vsemu, kar so doslej najslavniši narodi smatrali za blago in lepo, navduševal ga za vede, vkrepljeval ga v čednostih. Živio tak učenik!

Digitized by Google

Katoliški liberalizem.

„In je ločil svitlobo od teme.“
I. Mojz. 1. 4.

1. Iz bližnje preteklosti.

Dobro je vsakemu teoretičnemu sazmotrovanju postaviti koliker mogoče zgodovinsko podlago. Saj vže Ciceron pravi, da je zgodovina učiteljica življenja. Vsako umstvovanje in zaključavanje se tem varniše dviga v idealne visočine, čim bolj je vtemeljeno v izkušnji, v življenji, recimo v zgodovini.

Nečemo sicer dalje nazaj segati, nego li za dvajset ali trideset let. Kdo, ki je le količkaj podučen o novejši zgodovini, kdo ne pozna tiste dobe, ki se je končala s tako tragičnim padcem ohole Francije pod železno pestjo zedinjene Nemčije, z dogmatičuo določbo papeževe nezmotnosti in ob enem z vničenjem posvetne države cerkvene?

In vsi ti trije velezgodovinski dogodki so se zvršili v v teku še ne enega leta! Bili so vsi trije nekako bistveno mej seboj odvisni, eden je zahteval drugega, tretjega. Toda vsi so bili več ali manj nujna posledica enega in istega zla, za katerim so katoliški narodi na zapadu dolgo vže bolehali. — To zlo bil je liberalizem.

Toda liberalizem je bil v poslednjem času sprejel novo, navidezno nedolžnišo obliko — Protejevo obliko katoliškega liberalizma ali liberalnega katolicizma, kar je vse eno; bila je to neka spojba, zveza katoliških principov z liberalnimi.

Politika Napoleona III. je bila kar vstvarjena v pospešitev tega liberalizma v najnovejši obliki. Valovi od leta 1848 so se bili ravnokar polegli, Francija trudna, potrebna miru, se je vrgla v naročje silnemu imperatorju. In ta, dobro poznajoč mehkobo in gibčnost Francoske, a ob enem svest si svoje vladarske sposobnosti in spretnosti, je umel narod

Digitized by Google

francoski sebi vpokoriti in vpriličiti; posrečilo se mu je Francozom vsaj začasno vtisniti znak napoleonstva.

Karakterističen znak napoleonske politike pa je bil od nekdaj, s čudovito prekanjenostjo in premetenostjo v dosego sebičnih smotrov spajati najskrajniša nasprotja. Tako tudi tretji Napoleon. Kmalu je sprevidel, da mora zaslombe svojemu prestolu iskati pri cerkvi. Zatorej je koj od začetka hlinil prijateljstvo duhovščini in cerkvi, da, imel je celó v Rimu oddelek svoje vojske v bran Pija IX. in njegove posvetne oblasti; toda od druge strani ni nič manj gojil brezverstvo in celó Renan, glasoviti bogotajec in nasprotnik Kristusovega božanstva, je užival njegovo milost in po njegovi naklonjenosti dosegel najvišo učenjaško čast v akamiji štirideset nevmrljivih. Obdavši se ob enem z imperatorskim bleskom oslepil je Francoze, da večinoma niso vpoznali puhlosti in ničevosti njegovega vladarstva; omamljeni od namišljene slave zazibali so se v sladke sanje narodnostne glorije. Tej se je jelo vse žrtvovati, slednjič še — katoliška resnica.

Sicer se je v obče priznalo, da je le katoliška vera prava, tudi, da mora katoliška vera biti rimska; vendar se je menilo, da se dá, da se mora koketovati s principi od 1789; češ, govoré o veri se mora ločiti teoretična stran od praktične, ona, notranja, nevidna, zadeva bolj človeka, gledè poslednje pa naj se reč ne vzame prestrogo; v politiki, v slovstvu, v javnem življenji se sme prostejše, recimo, liberalno dihati. In tako se je od dne do dne bolj vtrdila vez mej resnico in lažjo, katoliška zavest je zatemnela, Francija se je Rimu vedno bolj odtujevala, velik del njenega razumništva se je nevedoma dal vpreči v jarem krščanstvu sovražnega masonstva.

Toda ta duševni tok se je iz Francije izlil tudi čez druge dežele ter kmalu preplavil i ostalo zapadno Evropo, posebno pa Italijo, Belgijo in Nemčijo. Pod gaslom narodnosti in napredka so se začeli v manjše ali veče skupine družiti najrazličniši elementi, možje, ki so v verskih in filozofičnih vprašanjih zastopali najskrajniša nasprotja. Tu si našel enemu in istemu društvu predsednika darvinijana, pod-

Digitized by Google

predsednika odličnega katolika; oba združena, da bi skupno povspeševala društveni smoter. Ako se je morda opomnilo: kako pa z vero? — odgovorilo se je, da vera nima nič s politiko, nič z narodnim gospodarstvom, sè slovstvom itd.

In ta manija po združevanji polotila se je tudi učenjakov in filozofov, povsod se je iskala neka srednja pot, na kateri bi se mogli srečati in objeti vsi še tago nasprotujoči si umstveniki; plod teh posredovalnih teženj je tako zvani semi-ali polu-racijonalizem; filozofično vtemeljenje dovršili so Günther in drugi na Nemškem, Rosmini, Giobberti v Italiji.

Slednjič so prišli še teologi. Skušali so iztuhtati način, kako bi se dale razne sekte v eno višo versko skupino združiti. Katoliki, protestanti in kar koli je druzih akatoliških sekt, kaker tudi razkolniki, naj bi našli prostora v novi cerkvi. A ker so v e r s k i nazori mej katoliško cerkvijo in druzimi toliko različni, naj bi se za zdaj točka o veri popolnoma prezrla, nastopila naj bi bratovska ljubezen, v kateri naj bi se vsi objeli; saj grešniki smo vsi, vsi ljudje, vsi smo več ali manj zakrivili ono osodepolno ločitev Mej tem pa naj bi se skušali počasi tudi o verskih točkah sporazumeti; pri tem seveda bi morali i katoliki i akatoliki nekoliko odjenjati. To posredovalno vlogo bi prevzela — nemška učenost z Döllingerjem na čelu. Veleznameniti so v tem oziru govori o združenji cerkve, katere je imel Döllinger leta 1872 meseca februarija in marcija v Monakovem. Evo tu nekaj njegovih besed, ki označijo ob kratkem bistvo tedanjih teženj: „Ako se držimo teh načel, tedaj smemo pozvati vse člane drugih cerkvâ: Ker smo krščeni, smo vsi bratje in sestre v Kristusu, vsi udje prave, katoliške cerkve. Na tem širokem vrtu Gospodovem podajmo si mej seboj roke čez ločilni zid raznih veroizpovedanj: da, podrimo ta zid, da se v polni ljubezni pritisnemo na prsi. Saj ni drugega, kaker r a z l i k a v v e r i, o koji se motimo ali mi ali vi. Ko bi tudi vi se motili, nočemo vam tega šteti v greh: ker, ako ste vsled svoje odgoje in razmer, vsled svoje učenosti in omike zvesti ostali svojemu verskemu prepričanju, ni to vaša krivda, vi se daste celó opravičiti. Zedinimo se

Digitized by Google

torej v skupno delovanje, preiskujmo, primerjajmo, iščimo, in našli bomo slednjič dragoceni biser verskega miru in cerkvene složnosti, potem bomo sè zedinjenimi močmi iztrebili z Gospodovega vrta, iz cerkve, plevel, ki je v njej obilno pognal, ter bomo ta vrt obdelovali."

Tak govor je pač jasen. Ako ga preložimo v katoliški jezik, pomeni to le: ni več ene resnice, ene vere; Kristus ne ostane pri svoji cerkvi vse dni do konca sveta, kaker je obljubil, cerkev njegova ni steber in temelj resnice, kaker uči sv. Pavel!

Ne več resnica, ampak ljubezen, kateri bi se imela žrtvovati vera, naj bi v prihodnje združila narode v vesoljno cerkev, ta bi bila cerkev ljubezni in sprave, cerkev Janezova, učenca ljubezni, ne pa Petrova, sezidana na skali tiste vere, katero je Peter izpovedal: Ti si Kristus, Sin živega Boga

Ost vseh teh koncilijativnih teženj je bila torej, kaker jasno, obrnena proti rimskemu papežu, nezmotnemu hranitelju Kristusove vere.

S pazljivim očesom je Pij IX. zasledoval več let pogubno gibanje katoliškega liberalizma. Slednjič, da bi izpolnil svojo više-pastirsko dolžnost, je leta 1864 objavil imenitni Syllabus ter poleg drugih zmot našega veka zavrgel tudi polu-racijonalizem, posebno pa nauk „da se rimski papež — recimo katoliška cerkev — more in mora z napredkom, z liberalizmom in novejšo omiko spraviti in poravnati."

Syllabus je gotovo najznamenitiši višepastirski akt sv. Stolice v 19. veku. Njegovo važnost so pred vsem občutili nasprotniki rimsko-katoliške dogme. Srd je pa prikipela do vrhunca, ko je leta 1870 vesoljna cerkev rimski Stolici dogmatično pripoznala nezmotljivost. Tej definiciji je kot odgovor sledil na Nemškem očiten odpad nemške učenosti od Rima, v Italiji pa vzetje rimskega mesta. Ostala Evropa je k vsemu temu ali molčala ali pa celó vse odobrila. Sploh se je zdelo, da česar ni mogla revolucija, česar ni mogel liberalizem, namreč vničiti papeštvo in katoliško cerkev, se bo v kratkem doseglo s pomočjo — liberalnih katolikov.

Digitized by Google

Toda smrt rimskega papeštva je bila le navidezna, bila je marveč začetek novega vstajenja. Seme, katero je zasejal Syllabus, je padlo v rodovitno zemljo. Od tedaj ni prešlo leta, da ne bi bil rimski papež ali ustno ali pismeno vernikov opozarjal na nevarnosti, ki preté od liberalizma čistosti katoliške vere. Posebno važna v tem vprašanji sta dva dopisa, katera je poslala rimska inkvizicija škofom na Angleško l. 1864 in 65, kjer so akatoliki osnovali novo društvo z namero, da bi združili v višo cerkveno skupino anglikane, katolike in razkolnike. Sem spada nadalje pismo, katero je Pij IX. poslal društvu katoliških mladeničev v Milanu; dalje pismo zedinjenim katoliškim društvom v Belgiji; pismo pisano bar. de Loe, predsedniku nemško-katoliške družbe v Moguncji, isto tako viskontu de Morogues, predsedniku katoliškega društva v Orleans-u; vse to istega leta 1873; sednjič pismo sotrudnikom časnika „La Croix“ v Bruselji l. 1874.

Opominajoči besedi se je pridružil nevpogljiv pogum in dosledna značajnost Pija IX. in njegovega naslednika Leona XIII., ki sta odločno in vstrajno zavračala vse poskuse, ki jih je delal liberalizem, da bi si papeštvo sprijaznil: mej katoliško resnico in liberalizmom ni sprave, ni miru! Non possumus! — ta glas se je slišal iz Vatikana.

Junaški vzgled rimske Stolice je predramil spečo vest zapadne Evrope, katoliki so jeli vstajati in otresati raz sebe verige framasonskega liberalizma. Vnel se je živahen boj, boj, ki pomeni za katoliško cerkev novo dobo; to dobo najkrajše označimo: čiščenje katoliške zavesti, ločevanje duhov v dva tabra, v Kristusov, pod zastavo rimskega papeštva, in v liberalen, pod zastavo masonstva.

To čiščenje in ločevanje se vrši po nezmotni besedi, ki se oglaša iz ust rimskega papeža. Ta beseda je pa odmev včlovečene večne Besede, tiste Besede, o kateri piše sv. Pavel, da je krepka in ostrejša, nego vsak dvorezen meč in pridere noter do ločitve duše in duha, členovja in mozga, in je sodnik naklepov in misli srčnih [1]).

[1]) Hebr. IV, 12.

Digitized by Google

Da, tisti vsemogočni Bog, ki je v začetku stvarjenja ločil svetlobo od teme, ločuje dandanes, govoré iz ust rimskega papeža, resnico od laži. Odkar se je namreč oklicala nezmotnost rimskega papeža, odkar Rim tako odločno, tako vstrajno povdarja razodeto resnico, se je začelo daniti, od tedaj se je osnovala skoro po vseh deželah zapadne Evrope odločna katoliška stranka, ki raste in se včvrstvuje od dne do dne, stranka, ki z vso zavestjo črti liberalizem in njegove zmote, ki se s prepričanjem in vdanostjo do smrti vedno ože oklepa rimskega papeža, — v tej stranki je zdaj Kristusova cerkev, v njej vsi katoliški upi, v njej bodoče zmage!

Le Avstrija, zdi se nam, da je za zapadnimi katoliškimi narodi precej zaostala. Po ogromni večini, po postanku, po zgodovini, po poklici katoliška Avstrija, v nižem ljudstvu tako verna, pobožna Avstrija, nima še zavedne, odločne katoliške stranke, ki bi razvila zastavo v končni, odločljivi boj z liberalizmom!

Komaj se je katoliška cerkev v Avstriji po letu 48. otresla jožefinskega birokratizma, ki jo je tlačil kot môra, ter po konkordatu začela prostejše dihati, ko ji je pred 20 leti liberalno postavodajstvo že spet zavdalo sè smrtnim strupom.

Hiramo, od dne do dne pojemamo. S katoliško zavestjo vmira avstrijški čut. A najžalostniše pri tem je, da vse to malo ali nič ne občutimo. Veliko njim se sicer zdi, da bi se moralo obrniti na drugo pot; toda pri vsakem koraku, ki bi nas k temu bliže pripeljal, smo tako neodločni, pomišljavi, strahopetni, da se hitro zbojimo, da se skesamo, češ: ostanimo pri starem, da nikogar ne žalimo!

V tej Avstriji smo tudi katoliški Slovani, mej njimi Slovenci, za verskimi brati druzih dežel daleč nazaj. Ideje, katere so vže pred dvajset leti prodirale v katoliški zavesti na zapadu, ideje, da mora vera izključljivo voditi in prošinjati vse privatno in javno življenje, prepričanje o nujni potrebi, da se povsod in za vselej odpovemo vsemu, kar le diši po liberalizmu, to prepričanje, te ideje so v naši zavesti še zakopane, in dasi se ponašamo kot katolike, vendar še glo-

Digitized by Google

boko, globoko tičimo v močvirji liberalnih naziranj in tradicij. Seveda je pred vsem že spet narodnost, v katere imenu podajemo roke v spravo sovražnikom svete vere, kaker da bi ne mogli rešiti drugače naroda od pogina, ako se ne zavežemo s peklom!

Zatorej sem se namenil v naslednjih člankih razložiti bistvo katoliškega liberalizma ter pokazati, kako opravičena je obsodba, ki jo je o njem izrekel veliki Pij IX., da je najpogubniša kuga „pestis perniciosissima“. Pred pa hočem pojasniti nekaj druzih versko-političnih vprašanj, ki nas imajo vvesti h glavnemu predmetu, vprašanj, ki globoko segajo v javno in politično življenje vsakega katoliškega naroda.

Vodila nas bo pa pri tem nezmotna beseda rimske Stolice; posebno gore navedene akte Pija IX. hočemo vzeti temu razmotrovanju za podlago.

Pač skrajen čas je, da se katoličani zavemo svojega vzvišenega poklica in zveličavnemu vplivanju sv. vere odpremo um in srce ter po njenih naukih vravnamo zasebno in javno življenje.

I.

Napredek.

Prav s teboj, mladi prijatelj, ki stojiš na pragu življenja, da stopiš v svetni hrup poskusit svoje moči, prav s teboj sem že dolgo časa želel na tem mestu prijazno se pogovoriti o marsičem, kar mora dandanes zanimati vsakoga, ki se je le količkaj povzdignil nad obzorje priprostega zemljaka.

Vem, ni majhnega razločka mej nama; loči naju starost, ločé nazori o svetu, o življenji; kri, ki se je v meni vže pomirila, se po tvojih mladeniških žilah še vroča pretaka; britke skušnje in skrbi ti niso še zgrbančile čela, z žarnim očesom zreš v viharno življenje.....

Toda, akoprav so še tako različna najina pota, dasi gredo še toliko na razen najine težnje, vendar je gotovo vsaj nekaj, o čemer se najine misli in želje srečavajo vsak dan. Ne bom se motil trdé, da je tebi nič manj nego meni

Digitized by Google

v mislih in v srci srečen provspeh vstajajoče Slovenije, duševni razvoj milega nam naroda. Vem, da i ti kličeš, vzdihuješ v mladeniškem ognji: Naprej zastava Slave! Naprej Slovenija!....

In Slovenija se res zaveda, Slovenija vstaja. In kako naglo!

Híti le, híti, devetnajsti vek, vek brzojava in soparja, vek, ki po neštevilnih občilih posameznim narodom zemlje prinašaš pridobitve vsega človeštva, podvizaj: Slovenija ne bo zaostala, ne, z velikanskimi koraki hoče vse prehiteti. Kaj, ali nismo nedavno nekje brali, da pri nobenem narodu avstrijskem se ni v slednji dobi časništvo primeroma toliko pomnožilo, koliker na Slovenskem: blizo 30 časnikov tak narodič, reci: trideset!

Kaj da jaz k temu pravim? Moje nazorovanje modernih razmer bilo je vselej nekoliko pesimistično nabôjeno. Čas in skušnja nista še prinesla leka tej bolezni. Bojim se, da bi tudi o našem množečem se časništvu ne veljale nekako besede — gotovo so ti znane: Multiplicasti gentem, non magnificasti laetitiam! Je-li število časnikov in knjig nesumno spričevalo visoke omike? Potemtakem bi zadosti bilo vzeti vatel ter na dolgo in široko premeriti pole, ki se vsak dan tiskajo, veče ali manjše število bi nam podalo merilo napredka! Potem bi rekali: letos imamo toliko in toliko vatlov napredka več od lani! Nemci so za tisoč vatlov pred Rusi! Vem sicer, da statistiki našega atomičnega stoletja drugačnega merila ne vpotrebljajo. A vem tudi, da papir je potrpežljiv in se dá prav lahko s črnilom namazati. Da, tudi pri Slovencih je potrpežljiv, ker Bog varuj, da bi se zavedal visocega namena, v kateri ga je previdnost v našem stoletji izvolila — gotovo marsikateremu politiku, humoristu in pesniku odrekel bi službo.

Jaz imam pravemu napredku drugo merilo. Da govorim kratko. Pravi napredek imenujem jaz le oni, ki vede človeka do tiste dovršnosti, ki je njegovemu bitju prilična. Človek pa je umna žival. Vkoliker je človek žival, povspešiti mora prava omika v tem življenji, koliker mogoče, gmotno stanje njegovo, vsaj tako, da zamore svoje fizične

Digitized by Google

moči naravi primerno razvijati. A človek je tudi umno bitje in kot tak ima prvič razum, drugič voljo. Razumu je prirojen nagon po spoznanji resnice, volja pa teži za dobrim. Zatorej mora omika človeku pred vsem omogočiti in olajšati dosego resnice in dobrote; in tako je merilo pravemu napredku edino le bolj ali manj popolno spoznanje resnice in stanovitnost ter doslednost volje v dobrem. A mi, ki verujemo v nadsvetnega, osebnega Boga, ki je vir vse resnice in dobrote, sklepamo dalje, da pravi omiki naloga je prav za prav, da človeštvo, da narod obrača in vodi proti Bogu. In vsak napredek imel bi se soditi le po tem, kako je človek ali cel narod v mišljenji in delovanji obzorjen od tiste luči, ki izhaja iz Boga, kako je vtrjen v onih krepostih, katere dobé nepremično podstavo edino le v najsvetejši volji Božji. Omika pa ali prosveta, ki narod odvrača od Boga, ki ga odteguje na nasprotno stran, ne povspešuje pravega napredka, bodi začasno gmotni stan narodov še tako vgoden, bodi mu zvenanje lice še tako svitlo in gladko, še tako olikano. Olika ni še omika, meni je mej obema bistvena razlika.

Prihodnjič dalje.

Digitized by Google

PISMA O VZGOJI.*)

I.

13. januarija 188..

= *Velika Skrivnost božičnih praznikov. Ljubeznjivost nedolžnih otrok. Dve oblasti se dandanes boriti za vzgojo mladine. Kako je Jezus Kristus otroke ljubil. Namen naslednjih pisem.* =

Preljubi prijatelj!

Prijazno pismo, katero sem nedavno od Tebe prejel, me je močno razveselilo. In kako bi me ne! Saj mi priča, da se vez najinega prijateljstva ne le ni rušila, marveč se celó od dne do dne ože sklepa. Vso dobro srečo mi voščiš; a ob enem tudi navedeš razlog, zakaj si mi hotel že spet pisati: srce Ti zavzeto od svetega veselja, je čutilo potrebo, pred prijateljem izliti se; naj tudi jaz kaj zvem o obilnih milostih, katere Ti je milostljivi Bog naklonil.

Tako Ti.

Prav; radujem se s Teboj, predragi mi. Kar je Tebe ganilo, ni tudi mene neginjenega pustilo; in tako, kar je Tvoje srce občutilo, ni nič manj občutilo i moje. Zatorej naj moje pismo sporoči Tebi, kar je Tvoje meni, da, kaker sva prijatelja enega srca in enega duha, oba tudi soglasno vsklikneva: Slava Bogu na višavah!

Veš pa, predragi, da mi o teh praznikih, katere smo ravnokar obhajali, ni nič globoče v dušo se vtisnilo nego besede, katere je cerkev pevala v sveti dan: «O t r o k s e n a m j e r o d i l.» Poznaš onega Otroka, milega Jezusa, v katerem sta se pravica in mir poljubila, v katerem se nam je razodelo Božje veličastvo, večna lepota, kojo zveličani v nebesih vživajo; to smo v podobi človeški te dni molili.

---

*) Naslednja pisma so večinoma preložena, deloma posneta po izvirnih latinskih, ki jih je od leta 1881-1886 prinašal vradni škofovski list Goriški „Folium periodicum.“ Pri težavnem prelaganji so mi veliko pomogli čč. bogoslovci slovenski v Goriškem osrednjem semeništi, za kar se vrlim gospodom tu javno zahvalim. Nekaj sem izpustil, drugo dodal, nekatera pisma pa bodo popolnoma nova. Ker je v naših časih šolsko vprašanje tolike važnosti, mislim, da vstrežem večini čitateljev, ako je načelno razmotrim ter ustveno določim načela, ki imajo biti pri vzgoji vodilna. Šola v e r s k a, šola v m a t e r i n e m jeziku, šola koliker mogoče n e o d v i s n a o d d r ž a v e: te so glavne misli, ki so me v teh pismih vodile. Oziram se pa pred vsem na srednje šole in sicer zato, ker sem po poklici vže trinajst let v neposredni vsakdanji dotiki sè srednješolci. A prav to naj bo v dokaz, da moje izpeljave, dasi se bodo tu pa tam morda zdele preteoretične, niso snete iz zraka, mapak imajo realno podlago, podlago v skuš ji, v življenji Pisatelj.

Digitized by Google

Toda Božji Otrok v bornih jaslicah obuja mi spomin na ono srečno dobo, ki je človeškega bivanja doba zlata, otročjih let doba. Kako ljubeznjiv, kako nežen je otročji rod; blagor mu, ne pozna niti življenja težav, niti sveta zvijač, prostemu vsake skrbi odseva se z obličja vspomladni mir.

Mej tem mladim rodom vže več let živeč sem imel pogostokrat priložnost opazovati ga. In tedaj se je ne redkokrat pripetilo, ko sem gledal nežne, neoskrunjene ročice, ki so se k molitvi tako rade sklepale, pa čedno in vedro oko, zkoz katero sem vzrl globoko dol v srce vse skrivnosti; tisto čelo vedno jasno, o katerem se ni še zavlekla megla strasti, kaker bi sami nebeški angelji od zgorej vsipali ljubkost, mir in radost. oh tedaj, prijatelj, sem se menil zamaknjenega v nebeško veselje, ter sem vskliknol: Tu je sedež Božji! O blažena stvar, ki se bliščič v žaru izvirne pravice, neoskrunjena podoba večnega Boga, v katerej stanuje najsvetejša Trojica!

Kje na vsem svetu, da rečem, v nebesih, kje se nahaja stvar lepša od tebe, milša od tebe? Zdaj pa pristopi, vljudno ga ogovori: v pogledu kaka sramožljivost, v odgovorih pazljivost, za opomine in nauke kaka naučnost, kaka pripravnost verovati, karkoli poveš! Ne veljajo li tukaj besede, s katerimi slavi sv. Pavel ljubezen? «Ona je namreč potrpežljiva, je dobrotljiva, ni častilakomna, ne išče svojega, se ne dá razdražiti, ne misli hudega,.... vse pretrpi, vse veruje, vse upa, vse prenese». (I. Kor. 13. 4. ss.)

Ako je pa ljubeznjivost otrok tolika, tolika njih navzeztnost za vse dobro, kaj čuda tedaj, da so ljudje v vseh časih vzgojo nežne mladine smatrali za najsvetejšo, a tudi najljubšo dolžnost? Prepričani smo namreč vsi, da ima človeško društvo v mladem rodu svoj najdragocenejši zaklad, od tega nežnega rodu je zavisna naša bodočnost, naše bivanje. Kdor ima v oblasti vzgojo mladine, gospoduje prihodnim časom in človeštvu. Ni Ti treba tega iz zgodovine potrjevati, dovolj si v njej zveden.

Stari Perzijanci, Grki, mej njimi posebno Špartanci in Atenčani so si zgojevali mladino z največo potrato časa in truda. A prav tako tudi veš, kaj je katoliška cerkev v to svrho storila: koliko šol vstanovila, koliko zavodov in sirotišnic zgradila, koliko svetih mož sè svojim duhom navdihnila, da so se posvetili vzvišenemu poslu, odgoji nedolžnih otrok. Kdo bi zamogel vse navesti? Tudi v naših časih v tej stroki nočemo zaostati. Da, za mladino puli se dandanes celi svet, čigava bo, kdo jo ima vzgojevati. Ljuta borba se je vnela o tej najvažniši točki v socijalnem in napredovalnem razvoji človeštva. Borečih vojska pa se ločuje na dve načelno nasprotujoči si strani: naturalizem od ene, od druge cerkev katoliška. Ta, vedno zvesta povelju Gospodovemu, katero so prejeli apostelji: naj oznanujejo evangelij vsakej stvari, ne neha ne-

Digitized by Google

dolžnim otrokom vcepljati v srce kal čeznaravnega življenja ter peljati jih k njihovemu prijatelju Jezusu Kristusu v nebesa; vže osemnajststo let jih ogreva z materino ljubeznijo v svojem naročji. Toda naturalizem je začel z vso močjo protiviti jej, da ne bi več zvrševala vzvišene naloge; nedolžne otroke ji žuga izpuliti iz naročja ter po svojem vzgojiti, da jih Kristusu izneveri, in ne več za nebesa, ampak za ta svet odredi. V to svrho so novejši zakonodajci narode že osrečili z neštevilnimi postavami, katere merijo na to, da se krščanskim starišem, da se katoliški cerkvi vkrati ona pravica do otrok, katero ji je podelil Sin Božji sam, ter da se mladina vzreja po naturalističnih načelih

Ko to premišljujem, preljubi mi, domislim se one svete zgodovine, katero nam je napisal sv. Mark o Jezusu Kristusu: «In so mu prinesli otročičev, da bi se jih dotaknil. Učenci pa so kregali prinašajoče. Jezus pa, ko je videl, je bil nevoljen, in jim je rekel: «Dajte otročičem k meni priti in nikdar jim ne branite». (X. 13. n.) Vnevoljil se je, in to proti svojim ljubljenim učencem! Le trikrat beremo, da se je razjezil Gospod naš. V prvo, ko je izganjal z bičem v roki barantače iz tempeljna, v drugo nad potuhnjenimi farizeji, a v tretje slišali smo ravnokar. Prvič ga je razjarilo skrunjenje hiše Očetove, drugič zapeljevanje nevednega ljudstva, a tretjič — ljubezen do nedolžnih otročičev. Kako jih je ljubil!

I mi, preljubljeni, smo duhovni. Posvečeni v ta stan smo prejeli duha Kristusovega. O da bi tudi njegovo ljubezen do nedolžnih otrok podedovali!

Ne zameri mi tedaj, da sem se namenil Ti kaj več pisati o tem, kar mi vže dolgo časa srce teži. In dasi bi znalo tu pa tam kaj se nahajati, kar Ti ne bo vgajalo, vendar potrpi z menoj, in ako drugega ne moreš, opraviči vsaj dobro voljo svojega vedno zvestega prijatelja.

II.

5. februarija 188..

= Naturalizem v odgoji. Filozofija vpliva na vzgojo. Določi se naturalizem kot negacija krščanstva. Naturalizem taji čeznaravni konec človeka in vse temeljne resnice krščanstva. Mej naturalizmom in Kristusom se ne dá posredovati. Kako pogubno vpliva na vzgojo. =

Up, ki sem ga v prvem listu izrazil, me ni varal; kaker razvidim iz Tvojega pisma, sem zadel na pravo struno. Zagotovljaš me namreč, da Te nič bolj ne zanimlje, kaker o velevažnem predmetu otročje vzgoje kaj brati; a ob enem mi tudi obetaš, da hočeš svoje mnenje o raznih točkah odkrito izjaviti. Prav tako; lehko

Digitized by Google

si mišliš, kako neizrečeno me Tvoja priljudnost veseli. Zatorej sə pa hočem s tem večim pogumom in vstrajnostjo lotiti težavnega dela.

Le nekaj bi še rad opomnil, preden začnem. Bodi prepričan, da vsa moja razmotrovanja imajo realno podlago. Ako bi se Ti zdela moja teorija preznanstvena ali preabstraktna, vedi, da ni sneta iz zraka. Le izkušnja in večletno vestno opazovanje mi je dalo snov in nagibek k načelnemu razmotrovanju velevažnega pedagogičnega vprašanja. Umstveno dokazovanje spremlja povsod spomin na to, kar sem doživel ter večinoma z lastnimi očmi videl.

Da, kolikokrat sem naletel na pobožno mater, ki je ravnokar v mesto pripeljala nežnega sinka; skrbno ga je doma odgojila v strahu Božjem, neoskrunjen je, čeden, vljuden, ljubeznjiv; kdo bi ga ne imenoval angela? Nikdar, mislil sem, nikdar bi ne bilo mogoče Boga dostojno zahvaliti, da daje ljudem stvarice tako ljubke in dične. Preteklo je nekaj let. Spet sva se srečala: drobni pritličnik stegnil je ude na dolgo in široko, vzrastel v postavnega mladeniča; zvenanje vedenje je dozorjeno, vličeno, in da je tudi duh visoko omikan, priča ponosno zamišljeno čelo. Toda pristopiva bliže in vpriva vanj pogled: kaka sprememba! Obličje obledelo, oko motno; odgovarja sicer, se kreta, toda vse oklepa neka nenaravna prisiljenost in odrevenelost, tudi nasmeh se zdi brez duha, brez mičnosti, ker ne igra se več v njem notranji mir in zadovoljnost srca, nerodno skupijo se ustnice v rudeče cvetoči šopek: o iskal sem in iskal, kje bi vzrl nebesa nedolžne duše, v katere sem se nekdaj zamaknen oziral, iskal, a ne več našel! Britka solza potočila se mi je po lici, da je Jezus sè svojega nekdenjega sedeža prognan!

Toliko razdejanje na naši nedolžni mladini, prijatelj, nam napravlja naturalizem.

Toda vidim Te, kako vže nemirno čakaš, da Ti vendar le slednjič kaj natanjčniše narišem ta naturalizem, da ga zamoreš i Ti dobro spoznati in črtiti. A glej, prišel sem v zadrego: domislim se, kaj sem postavil na glavo svojim pismom: razpravljati namreč pedagogične reči; ali bi se tedaj ne oddaljil preveč od svojega predmeta hoté vstreči Tvoji želji? Vprašanje o naturalizmu vendar ne spada v pedagogično stroko, ampak v filozofično, ali bolje morda v dogmatično. Vendar pa smatram vkljubu temu za prepotrebno nekaj tudi o tem spregovoriti, ker, kaker menim, sosebno v naših časih ni skoro mogoče vprašanje o vzgoji temeljito razmotriti, ako nismo pred vsem dobro razjasnili nauka o naturalizmu. In to je tem potrebniše, ker globoko tičimo v blatu naturalizma. Tudi ne smemo prezreti važne resnice, da dandanes filozofija ne samotari po učilnicah, da bi si ž njo glave belili le učenjaki, ampak predrla je ozko ograjo šol ter sklenila se z življenjem; v raznih oblikah in spisih se jo skuša ljudstvu vprostiti

Digitized by Google

ter njene abstruzne nauke v mišljenje in nrav narodov vvesti. Potemtakem je skoro nemogoče, da ne bi filozofija vplivala tudi na vzgojo

Veliko se je že o naturalizmu pisalo in govorilo. Nas pa, kaker se samo ob sebi razume, naturalizem le v toliko zanimlje, v koliker sega in vpliva na vzgojo našega veka. Naturalizem pa določimo najkrajše s tem, da ga zovemo zanikanje krščanstva. Res sicer, da ta določitev dogmatično olikanemu vkusu ne vgaja, ker ni strogo znanstvena, vendar se ne more imenovati napačna, ker izraža ob kratkem vse, kar se o naturalizmu dá reči; tudi nam ona naše vprašanje najlepše pojasni in tako namenu našemu posebno usluži.

Besedo naturalizem izvajamo iz latinskega natura, narava. Natura pa, ako jo vpotrebimo v najširšem pomenu, nam znači vesoljno stvarstvo, to je vse, kar biva zunaj Boga. V tej vesoljnosti stvari ločimo več vrst raznih bitij, vendar pa se vse stvari dajo vvrstiti v dva razreda vse je namreč ali duhovno ali tvarno. To oboje se pa v človeku sklene v eno samo bitje; zato se imenuje človek kot razumno-duhovna žival μικρόκοσμος, to je mali svet, v katerem je vse, kar je Bog stvaril, skupljeno. Zatorej govoré na splošno o naturi ali naravi imamo pred vsem in posebno človeka v mislih: ker ne le da je v njem vstvarstvo kaker v svojem žarišči zastopano, ampak podložno je tudi gospodarstvu njegovemu ter ima še le v njem svojo dopolnitev.

Bog pa stvaré človeka, mu je moral postaviti kak poseben konec ali namen, po katerem mu je hrepeneti. Ta pa mora biti primeren človeški naravi. Človek ima dušo in telo, katera sta v eno naravo sklenjena, tako da duša dejstvuje telo, ali je telesu forma. Po razumni duši je namenjen človek, da spoznava resnico in kar za dobro spozna, prosto izvoli ter najde konečno v tem srečo in mir. Ker je pa v človeku duša sklenjena s telesom v eno naravo, se tudi telo vdeležuje dušnega življenja, da celó duša sama. akoprav viša in popolniša, je od telesnosti tako zavisna, da se duševno življenje le po tej obuja; telesnost oblikuje duševno vpogledstvo in pojmovanje ter določuje in bistveno vpliva na vse spoznovanje. Na čutnost torej in na vidni svet je navezano um stvovanje naše in njegov razvoj. Zatorej pa trdimo po vsej pravici, da je človek kot razumna žival po svoji naravi od Boga namenjen v to, da se po vpogledovanji vidnega stvarstva, ki je včinek Božje vsemogočnosti, vspne do spoznanja Stvarnika samega. A ker vsako končno bitje teži po smotru, v katerem najde končno dopolnitev in srečo, tako tudi človek; ta smoter pa po tem, kar sem rekel, drug ne more biti, nego tista zveličanost, katera izvira iz onega naravnega spoznanja Božjega bitja in ljubezni takemu spoznanju primerne.

Nauk torej, ki pripoznava te nazore in človeku tak smotre

Digitized by Google

stavlja, imenujemo naturalizem; in to po vsej pravici, ker vse svoje trditve izvaja čisto le iz sestavi človeške nature ali narave. Potemtakem oni nauk sam na sebi ni slab, dokler ni kakerkoli dognano, da je človeku določen drug smoter

Toda ravno o tej važni točki, od katere je konečno odvisna vsa vzgoja človeštva, nas Božje razodenje podučuje, da Bog ni človeka poklical k čisto naravnemu koncu, ampak odločil ga za drug, višji smoter, kiga zovemo nad-ali čeznaravnega, ker presega moči in zahtevo človeške narave; leta obstoji namreč v tem, da človek Boga vpozna ne iz stvarij, ampak iz neposrednega gledanja Božjega bitja samega, ter ga temu primerno ljubi in v tem doseže svojo večno srečo.

Potemtakem pa vsakdo lehko razvidi, da je naturalizem, ki izključivši čeznaraven smoter človeku postavlja le naravnega v dosego, kriv in zavržljiv. In kdor po njega nazorih človeka vzgojuje, ga odvrača od njegovega edino pravega smotra in večne sreče.

Toda poslušajmo dalje Božje razodenje. Prvi človek je izgubil po grehu ono izvirno pravičnost in svetost ter tako zapravil pravico do čeznaravne zveličanosti; a ker vsi drugi ljudje izhajajo iz njegovega rodu, so tudi njegovega greha vsi deležni in so ž njim ob enem izgubili ono čeznaravno milost, ki edina človeka vsposablja za dosego čeznaravnega zveličanja. Vendar se je Bog človeškega rodu vsmilil ter poslal svojega edinorojenega Sina; ta se je včlovečil in Božji pravici za greh zadostivši človeka spet vsposobil za hrepenenje po čeznaravnem smotru. Resnica o izvirnem grehu je s včlovečenjem Sinu Božjega in z vsem čeznaravnim značajem njegove cerkve tako ozko spletena, da ž njo vse stoji in pade.

Kristus privede človeka k čeznaravnemu koncu nazaj, od katerega se je po grehu oddaljil — glej, v teh kratkih besedah je zapopadena prava bistvenost in naloga one svete vere, kateri pripadamo Ni treba torej dokazovati, da je naturalizem, čeznaraven poklic človeka zanikujoč. krščanstvu nespravljiv nasprotnik; noben nauk Kristusove vere tako temeljito ne spodriva, nego naturalizem. Zanikavši čeznaravni poklic trdi, da je vže v naravi človeški dovolj moči, po kateri je vsakemu mogoče povspneti se do naravne zveličanosti; saj više tudi ni. Ker, kaker trdé, človek ni bil od Boga nikdar povišan v čeznaravni stan, ni mogel iz tega tudi nikdar pasti, zatorej pa tudi ni izvirnega greha, vsaj v zmislu katoliške cerkve ne; tudi ni človeška narava ranjena, ampak še cela v svoji prvotni moči, kaker jo je Bog stvaril in mora po ideji Stvarnikom biti. Potemtakem je pa tudi odrešenje in razodenje brezpotrebno, da celó moralično nemogoče. Tako tedaj vidimo, da naturalizem zameta izvirni greh, neredno poželenje, razodenje itd., skratka vse poglavitne resnice naše vere. In tako mi ni treba opravičevati opredelbe naturalizma, da je namreč negacija krščanstva.

Digitized by Google

Te temeljne resnice, na katerih sloni vera naša in vse življenje krščansko, ki mora iz vere izhajati, te resnice da bi si do dobra premislili ioni, ki prevzamejo vzgojo krščanske mladine. Le po Kristusu se dospe do večne in prave časne sreče. Toda Kristus živi v katoliški cerkvi; karkoli se sto ne zlaga, protivi Kristusu, in tira človeštvo v večno nesrečo. Tudi ni posredovanja ne sprave mej katoliško resnico in nauki nasprotujočega naturalizma; izmej dveh skrajnosti človeku ne ostaja drugo, nego eno izbrati si: ali s Kristusom v katoliški cerkvi, ali pa z naturalizmom proti Kristusu in njegovi cerkvi. Kdor ni z menoj, je proti meni — rekel je On sam.

Preljubi prijatelj! Morda se Ti bom zdel ta pot predolg. Toda pomisli, da sem hotel pred vsem temelj postaviti prihodnim pismom. Ako namreč te resnice jasno spoznaš, ne boš mogel negotov biti o prevažni nalogi vzgoje, a ob enem ne bo Ti več težko razsoditi, kako daleč so vzgojevalci našega veka zabreli s prave poti. Zatorej Ti še enkrat priporočim, beri pridno to pismo, beri in preberi, posamne točke zrelo premisli. Potem upam, da me boš opravičil.

III.

9. aprila 188..

= *Vpraša se, ali vpliva filozofija in vera na vzgojo. V to se pred vsem določi bistvo in smoter vzgoje. Ta se ima vršiti po živi besedi, ne po mrtvi črki. Vzgoja je vzgojitelj. Kaker ne more vzgojitelj nasproti veri in resnici biti nevtralen, tako tudi vzgoja ne. Šola brezverska je protiverska.* =

Dolgo sem čakal, da bi dobil od Tebe odgovora na poslednje pismo; a ko nisem mogel ničesar dočakati, sem bil vže sklenil v naslednjem pričeto razpravo nadaljevati. Kar naenkrat, bilo je predvčerajšnjim, mi dojde Tvoj dolgo zaželeni list, ki mi je omajal storjeni sklep ter napeljal me na prevažno vprašanje, katero sem dolžan rešiti, predno prejdem na drugo. Kar sem o naturalizmu pisal, vse odobruješ; le tega ne moreš sprevideti, kako moreti filozofija in vera toliko vplivati na vzgojo, kaker sem jaz trdil: praviš, da se Ti ne zdi neobhodno potrebno filozofijo skleniti z odgojo, da vzgojitelj, bodisi vže kateregakoli filozofičnega nazorovanja in katerekoli ali celó nobene vere, je vendar sposoben svoj posel dobro opravljati, ker je, kaker praviš. «samo na sebi» vendar mogoče brez vsakega ozira na vero in filozofične nauke deco vzgojevati.

Digitized by Google

Tako Ti. Jaz pa povsem drugače.

Da to prevažno vprašanje jasno razmotrimo, nam je pred vsem določiti, kaj je prav za prav naloga vzgoje. Na to vprašanje odgovarja nam najkrajše beseda sama: vzgoja. Izvaja se iz glagola vzgojati, vzgojiti; temu je pa deblo g o d, iz kterega imamo g o d e n, kar je toliko kot dozorjen, zrel. Prvi del besede je v z ali v s e, kar znači prehod iz nižega, nepopolnega stanja do višega, popolnišega. Človeka vzgojiti ali vzgajati pomeni torej na-nj tako vplivati, da iz negodnega, nedovršenega dozori v godnega, dovršenega; vzgoja je vsovrševanje (Vervollkommnung) človeka po zvenajnem vplivanji.

Naravno pa, da to vplivanje mora človeški naravi prileżno biti; po tej se mora ravnati vzgojilo (Erziehungsmittel). Človek pa po svoji naravi ni mrtev stroj, da bi se gibal le po zunanjem pritisku, tudi se mu ne dá samovoljno vtisniti katera si koli oblika, kaker n. pr. stori lončar pri ilu. Ne, človek je živo bitje, ki nosi v sebi kal nevmrljivega življenja; to-le se mora v njem obuditi, potem pa previdno razvijati. V to pa moramo vpotrebiti sredstvo človeški naravi, kaker sem rekel, edino primerno. I to sredstvo ne more biti črka v knjigi zapisana. Č r k a j e m r t v a — uči sv. Pavel. In ker je sama mrtva, brez življenja, je tudi nezmožna duševno življenje obuditi in vzgojiti. D u h j e, k i o ž i v l j a. In tako mora tudi vzgojilo človekovo ne le izključljivo čutno, ampak ob enem tudi duhovno biti. To vzgojilo je — živa beseda ali govor. Kaker je človek po svoji naravi sestavljen iz čutnosti in dušnosti, tako nahajamo i v besedi enako sestav: glas ali zvok, ta je čutni del, ker ga vsprejmemo s telesnim čutom posluha; drugi del pa je misel, vtelešena v glasu, in ta je dušna. Zvok prebudi nam čutno stran našega bistva ter predrami dušo, ki v nerazvitem otroku kaker iskra tli pod čutnostjo: zdramljena duša vsprejme sebi sorodno misel, ki jej dojde po glasu — in tako se izzivlje duševna moč k delavnosti, po kateri se čedalje bolj zaveda, jači in bistri. Tako se duševno življenje v človeku vkreše in naravno razvija.

Za to je pa Jesus Kristus, najblaži in vzorniši vzgojevatelj človeškega rodu, naročil svojim aposteljem, pošiljaje jih po svetu oznanjevat veselo vest odrešenja, naj narode u č é resnice, a to ne s k n j i g a m i, ker jim ni velel: p i š i t e, ampak: o z n a n u j t e (praedicate) evangelij vsakej stvari. Tako vzgaja tudi katoliška cerkev, v kateri živi Kristusov duh, narode z živo besedo, kojo oznanuje po svojih služabnikih; s to predramlja nevernika in grešnika iz dušnega spanja, s to vglaja do srca pot milosti Božji, vodi in vsovršuje do najviše popolnosti, do katere se sploh človek more v tem življenji povspneti.

Ne zameri, predragi mi, da sem o tej točki tako globoko segel. Zdelo se mi je prepotrebno kaj več o tem spregovoriti. Naše

Digitized by Google

šolstvo namreč in vsa naša viša vzgoja se pokori nemškemu duhu, po katerem se je zaneslo iz protestantske Nemčije marsikaj nenaravnega v našo vzgojo in šole. Tukaj mislim na ono veliko pomembnost, ki se daje mrtvej črki in knjigi, v katere oklepih je naše šolstvo in znanstvo nekako odrevenelo. Znano je, da ni bolj nepraktičnega človeka kaker nemški učenjak. Jaz sam sem čutil vže jako živo nerabljivost in okornost nemškega znanstva, sosebno onega, katero se je izneverilo oživljajočemu duhu katoličanstva, kaker se večinoma predava tudi po naših učiliščih. Toda to le mamogredé. Drug pot več o tem. Zdaj pa se mi je vrniti k predmetu, da Te privedem bliže do vprašanja, katero sem postavil v žačetku tega pisma.

Dokazal sem doslej, da človeku edino prileżno vzgojilo je živa beseda, ali recimo drugače: človek sam more svojega negodnega, nerazvitega brata s pomočjo lastne besede vzgajati Ker je pa živa beseda najčistejši in popolniši izraz ali izsvit človeške bistvenosti in se po njej notranji človek javlja na zvunaj, potem po vsi pravici vpotrebimo Buffonov rek: «le style c' est l' homme,» tudi v vzgoji, rekoč: vzgoja je vzgojevalec, je cel vzgojevalec, na zvenaj in notre. Ne črka, ne knjiga, ampak vzgojivec, učitelj je, da tako rečem, oni živi vzorec (Modell), po katerem se vpodobi celo duševno življenje otrokovo. Pokaž, mi vzgojivca in — ako je pravi vzgojivec — popisal ti bom koji gojenca.

Kako važna je ta resnica, predragi prijatelj!

Zdaj pa, ko sem dovel razmotrovanje do tu, ozrimo se na najino ali bolje rečem. Tvoje vprašanje: je-li more vzgojevalec ali učitelj svoje versko in filozofično prepričanje in nazorovanje učencem tako prikrivati, da bi se nikaker in nikdar na zvenaj ne pojavilo ter tako vplivalo na vzgojo in nauk? Ali obrnimo: more li vzgoja popolnoma nezavisna biti od verskih in modroslovnih resnic ali zmot?

Jaz tajim to odločno.

Pred vsem trdim, da je človeku gledè vere celó nemogoče nevtralnemu ostati. Res sicer, da še govoriti ne moremo o veri pri človeku, ki Boga ali vsaj kateregakoli božanstva ne pripoznava. Vendar pa vzemimo tudi takega, ki nikakega božanstva ne priznava in ki potemtakem, kaker se zdi, nobene vere nima, vendar vže zarad tega ne more nevtralen biti Ravno s tem, da noče nobene vere sprejeti, vse enako zavrguje, tako da ni nevtralen, ampak katerekoli vere nasprotnik.

Pri tem vprašanji nam gré prav za prav za zadnji konec, do katerega mora človek kot končna stvar enkrat dospeti, in, da dospe, tudi hrepeneti. A ravno zadnji konec je to, zarad česar človek vse noče in čini; brez njega bi človek nič ne hotel niti činil. V tem zmislu govori s. Tomaž: Da bi zadnjega konca ne bilo bi,

Digitized by Google

se nič ne poželelo, in nobeno dejanje bi se ne dovršilo in nikdar bi tvorečega smèr ne vpokojil se. (S. th. I. II. Qu. I. Art. 4) Ker je pa Bog prvi začetek in zadnji konec vsemu, mora tudi človek svoj konec iskati ali v Bogu ali zvenaj Boga; tu velja neizogibno: ali — ali. Potem je pa tudi jasno, da se mora slednjič vse ali zarad Boga činiti, ali pa ne zarad Boga, kaker si je kdo ali v Bogu ali zvenaj njega zadnji smoter postavil. Ničesar pa ne čini človek kot tak, česar ni pred vže mislil; da more tedaj zarad Boga kot zadnji svoj konec delati, je neobhodno potrebno, da na Boga misli in se na-nj ozira, da je tedaj veren; drugače bo neveren v dejanji in mišljenji. Kaj tretjega v tem slučaji je nemogoče. Kdor ni z menoj, je p r o t i meni. Temu zakonu absolutne odvisnosti od Boga se ne more nikdo odtegniti, tudi vzgojitelj ne. Ako vero ima, tedaj bo končno vse na Boga dovajal, ako pa te nima, bo vse v kak drug smoter obračal. In da bi tudi z največo prekanjenostjo prikrival na zunanje svoje notranje čute in nazore, trudil se bo zastonj; hoté ali nehoté se bo vendar izdal ter se pojavil veri ali prijaznega ali nasprotnega; sam ne bo vedel, kdaj mu beseda proti veri uide, kdaj z obnašanjem žali verno srce. Pač splačalo bi se iz lastne izkušnje kaj vzgledov navesti, vedel bi jih dosti.

Denimo pa, da bi bilo vzgojivcu res možno o Bogu in veri nevtralnemu ostati, kaka bo ova vzgoja? Ona bo brez vsake podlage, besede brez pravega pomena, ali prav za prav igračenje z besedami; ker tako bi vpotrebljal učitelj besedo ne v to, da izraža, kar misli, ampak česar ne misli ali nasprotno od tega, kar misli; s tem bi drugim ne razodeval svojih misli in čutov, temveč varal bi jih, da verjamejo to, česar ne misli on. Taka vzgoja tedaj bila bi slepilna prevara, protinaravna, podobna poslopju, ki se v zrak zida in o najmanjšem vetru razpade.

Priznajmo tedaj, česar tajiti ne moremo: vzgoja ali se vrši po vernem vzgojitelji, in potem je dobra, ali pa po brezvernem, tedaj pa je slaba, ter nikdar in nikaker dobra biti ne more.

Ne sodimo premilo v tej zadevi, predragi, ampak bodimo odločni. Vzgojitelj, ki ne veruje v Boga niti v nevmrjočnost duše, stavlja človeku zadnji smoter v gmotnost, v čutno vživanje sveta. Ako takemu izročiš otroka, smatral ga bo za olikanega potomca nekdanjih neolikanih prastarišev, katere naravoslovci krstijo z imenom opice; zatorej se bo trudil, da ga izuri le v onih vedah, katere vpotrebljа za lepšanje zemeljskega življenja, učil ga bode, kako treba delovanje vravnati, da se more svet in vgodnosti njegove vživati. Duša, srce, vest, Bog, vera — vse te točke so izbrisane iz njegovega učnega programa, največ da se s takimi rečmi morda kdaj porogljivo pošali. Druge skrbi mu ni, nego da atomično sestav, ktero je v otroku dobil, kar bolj mogoče zlika in obrusi ter duhu veka vpriliči

Digitized by Google

O važna, prevažna resnica! V zadnjem času se je začelo tudi pri nas sprevidevati, da vzgoja v naših šolah neče obroditi pričakovanega sadu, da celó gremo rakovo pot. Vže nekaj let sèm bi se rado zakrenilo na drugo stran, čuti se potreba prevstrojenja. Določba nam dohaja za določbo, šolske knjige se vsako leto premotrujejo, nove vvajajo, šolske knjižnice se revizujejo, učne metode se osnavljajo itd. itd..... In vendar boljše neče iti, boljše ne bo šlo..... Črka je mrtva! Učitelje, učitelje prerodite; na vseučiliščih pričnite, na pripravnicah; boljši učitelji — boljša vzgoja, boljše šole, ker učitelj je šola, učitelj je vzgoja!

Zdrav ostani, prijatelj.

Dr. Mahnič.

ČRTICE O RUSKI CERKVI.

Spisuje *A. Červ.*

I.

Ruski narod ima mej zapadnimi neslovanskimi ljudstvi le malo prijateljev; Francozi se mu v novejšem času sicer sladkajo, toda zdi se, da je precej sebičnosti v tej prijaznosti; ostali Neslovani, posebno pa Nemci, napadajo sovražno mogočnega velikana, kjerkoli le morejo: po žurnalistiki, brošurah, celó v znanstvenih spisih; Rusija jim je dežela knute, vodke in najsurovejšega barbarstva. Ne tajimo, da bi ne bilo častnih izjem, toda obžalovati je, da se celó razsvitljeni, bistroumni učenjaki ne izvijejo povsem iz zastaranih predsodkov o Rusiji.

Marsikaj gnjilega je v Rusiji res; v velikih bolečinah se preraja velikanska ta država. Kaker se vsakemu poštenemu studijo grde psovke, s katerimi se dan na dan iz sovražnega taborja Rusija obsiplje, isto tako pa tudi odločno obsojamo sanjarsko obožavanje našega brata na vshodu in poveličevanje rakove rane, ki razjeda plemenito njegovo telo — razkola, katerega v nečast slovanskima apostoljema nekateri kirilo-metodejsko cerkev imenujejo. Organizem ruskega telesa ni v normalnem stanji; Rusija boleha, hudo boleha; ravno sedaj prestaja krizo; trdno se nadjamo, da jo

Digitized by Google

prestane srečno; toda neumno in lažnjivo bi bilo tajiti, da jej sedaj ni slabo, trditi, da bi moralo nam vzor biti to, kar njene življenske moči razgloduje.

Resnica naj velja povsodi; ne bodemo kruto obsojali naših edinoplemennikov, ne obrekovali, ne poviševali njihovih nedostatkov, toda hvaliti, kar je graje vredno, tudi ne smemo. Ruski narod ni še pokvarjen, edina nesreča njegova je razkol; voščili bi iz srca onim izmozganim zapadnikom, ki najhuje lajajo na Rusijo, ki so skoraj docela krščansko kulturo slekli in oblekli moderno barbarstvo, vsaj nekoliko kreposti in vrline dobrega, toda sedaj še nesrečnega ruskega mužika. Večstoletni razkol provzročil je v ruski cerkvi sto in stoletno letargijo; začelo je sedaj to ogromno telo izpahovati tôre in vrede; toda to niso znamenja smrti, temveč zdravje obetajoče reakcije, so izmečki kipečega in čistečega se močnega vina; mej tem ko so smradljive izpahline velikega dela zapadno-evropske družbe bolj podobne črnim osepnicam, znamenju popolnem ostrupljenih življenskih sokov.

Skoraj v vsaki knjigi zapadno-evropski, ki razpravlja duhovno stanje ruske cerkve, bodisi pisatelj sveten ali duhoven, sreča te stalna fraza: v ruski cerkvi je vse duhovno življenje otrpnilo, okorenélo; svečeništvo razkolniško je strašansko nevedno, sprijeno; ljudstvo brez poduka, mrtva oblika mu je zapopadek vsega krščanstva. To se pravi vender malo preveč generalizovati. Če je bila še pred pol stoletjem ostra ta obsodba po nekoliko opravičena, iz tega nihče ne more sklepati, da bi bila tudi sedaj. Iz omamice se človek spet prebudi k življenju, ali pa sè smrtjo v večnosti. Letargija razkolniške cerkve tudi ne more večna biti; ali mora otrpnjenosti smrt t. j. popolni razpad organizma slediti, ali pa se mora k novemu življenja obuditi.

Znamenja kažejo, da se smemo radostno poslednjega nadejati. V ostalem treba tudi oziroma te okorenelosti, ki se kot karakteristično znamenje razkolniške cerkve povdarja, potrebne opombe. Vem, da ta opomba ne bode dopadla tistim, ki se držijo principa: razkolnik je nepoboljšljiv, hujši od krivoverca, zlobnejši od Turka; kar je bilo celó v listih brati, ki konservativna in krščanska načela zastopajo. Opombo

Digitized by Google

mojo zamore in mora razumeti samo katolik; katoliška cerkev razločuje mej krivoverstvom in razkolom; res je, da je prav za prav vsak razkolnik tudi krivoverec; ker dejanski taji pervenstvo časti in oblasti sv. Stolice; pri vsem tem blagočutno, prizanesljivo srce sv. cerkve nepokornih svojih otrok, ki ne zametujejo drugih resnic sv. vere in sv. zakramentov, temveč samo vporno njene vrhovne oblasti pripoznati nočejo, ne stigmatizuje z imenom krivoverskim, ampak jih le kot shizmatike, razkolnike pomiluje. Nesrečni so sicer razkolniki tudi, ker so odkrhani od Petrove skale, podlage stalnosti in življenske moči; toda tako nesrečni neso, kakor krivoverci, ki neso le vezi si sredotočjem sv. cerkve, z apostolsko Stolico pretrgali, temveč tudi podstavne resnice sv. vere in večji del sv. zakramentov zavrgli. Odcepljene veje so res nesrečni naši bratje od živoraslega debla, toda popolnem izsušena ta mladika še ni; Gospod je še ni vrgel na ogenj, metati je tudi mi ne smemo. Še krivoverci so precej dragotin iz materine hiše, sv. katoliške cerkve, pri nesrečni ločitvi v neštevilne, novopostavljene kolibe prenesli in deloma še koliker toliko ohranili, nevedoma in celó nehvaležno vzdržujejo si medlo životarjenje z ostanki od materine katoliške mize: oplák, reminiscence katoliških principov vzdržujejo še vsaj del krivoverske družbe, da ne zibne popolnem v novopoganski prepad, v katerem že množina njenih udov polomljena ječi; deloma že po mrličih smrdi. Krivoverec z oškrnjeno zalogo razodenja, brez sv. daritve, brez vseh sv. zakramentov vendar še čuti blagi vpliv krščanstva v družini in državnem življenji, kdo bi si upal roke vezati neskončno vsmiljenemu Odrešeniku kar se tiče razkolnikov, ki v vse bistvene resnice sv. vere verujejo, katerim vsi studenci milosti božjih tečejo? Seveda treba tu ozir jemati in razločevati mej „ignorantia culpabilis“ in „ignorantia inculpabilis“. Ali, kdor kolikaj kulturne razmere v Rusiji pozna, pritrdil mi bode, da je mej 60 milijoni razkolnikov gotovo 90% v nezakrivljeni zmoti.

Vsi ti so spoštljivo vdani svojej hierarhiji, ki si jo smatrajo od najvišega Pastirja Jezusa Kristusa postavljeno, druge reveži ne poznajo; se klanjajo „čelobitjem“ v globoki

Digitized by Google

ponižnosti in gorečej pobožnosti pri sv. liturgiji (sv. maši), ki jim jo veljavno posvečeni duhoven opravlja; prijemljejo z živo vero in srčno ljubeznijo najsvetejše „pričaščénije“ (sv. obhajilo), stokajoč pod butaro smrtnega greha približujejo se spovednici, kjer jih sicer nepostavno, toda v tem slučaji veljavno duhoven odvezuje, rodbinsko zvezo posvečuje zakrament sv. „braka“ (zakona). — V Rusiji bi bil civilni zakon največa gnjusoba —; zapuščajočega solzno to dolino pokrepča duhoven sè sv. popotnico in sv. „Jeljeosvjaščénijem„ (sv. poslednjim oljem); željno posluša razkolnik sv. nauke, vdeležuje se vstrajno raznih dolgih pobožnosti n. pr. procesij, romanja i. t. d.; klanja se stokratno in stokratno, „kreščuje“ (križa) in „svičku“ prižiga pred „čudotvorno ikono (podobo)“ Bogorodice Kazanske, ki jo je prišel 200 verst daleč peš, žejo in lakoto in vse vremenske nezgode pretrpivši, obiskat.

Kdo bi si upal trditi, da bi vsi ti milostni pripomočki pri nezavednem, v nezadolženi zmoti zdihajočem dobrem ljudstvu čisto nobenega vspeha ne imeli? Ne, presv. Srce Jezusovo ni tako trdo; prizanaša nam nehvaležnikom, katerim poldanje solnce resnice osvetljuje, prizaneslo bo toliko bolj tistim, kateri le skozi senco zmote resnico gledajo in jih vendar njena lepota k sebi vleče. Res je, da ruski „mužik“ nekoliko preveč samo zunanjo stran bogoslužja ceni, da mu niso resnice sv. vere dovolj pojasnjene, ali vse, kar opravlja, opravlja bona fide, dober kristijan je; saj oplakuje neredko tudi katoliški dušni pastir veliko nevednost marsikake svoje ovčice pri vsem trudapolnem poučevanji; zakaj bi s farizejsko prevzetnostjo nad nevednostjo zapuščenih revežev roke sklepali! Studenci milosti ne tečejo tako obilno, kaker v naši cerkvi, toda izsušili se tudi tam še niso; še ovlažujejo odcepljeno mladiko, jo obvarujejo popolnega izsušenja, jo polagama pripravljajo k zopetnemu vcepljenju in združenju sè sočnim deblom. Če mertvoud polovico telesa zadene, je zadeta stran gluha zares, gibanje okorno, žila jedva čutiti; mrtva pa vendar že ni zadeta stran; merličevega smradu še ne izpahuje; zamore se še elektrizovati, v zdravilnih kopeljih okrepčati in do dobra o-

Digitized by Google

zdraviti. Trdno sem prepričan, da je nevidni Glavar sv. cerkve že začel vspešno elektrizovati mertvoudno razkolniško družbo; vidni glavar svete cerkve, slavno vladajoči naš sv. Oče papež je izvabil iskro iz presv. Serca Jezusovega, ožaril ž njo apostola slovenska sv. Cirila in sv. Metodija, čarobni žar svetih aposteljev vnel je tisoče katoliških src, iz katerih ljubezni plamen do daljne Rusije sega, že začenja po malem osvitljevati in greti. Resnično otrpnjeni ruski kolos se je začel gibati, kaker zasipi snega po brezmernih njegovih ravninah početkom maja, začela se je njegova dušna odeja vsaj že solziti.

Prihranim za drugo razpravo opisovanje raznih veselih znamenj ki vsako katoliško, posebno pa slovansko srce z veliko tolažbo in upanjem navdajajo, da ni več daleč čas, ko bomo skupno z vshodnimi brati zapeli: „Quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum.“ Če je tudi zagrizenost razkolniška še trdovratna, če se tudi zdijo nebotične stene mogočne oblasti samodržčeve in pokornih slug, ruskega episkopata zadržki, katerih nobena človeška moč ne odstrani, niti ne prekorači, vsemogočna roka Božja ni še otrpnila, kedar se bode božji previdnosti primerno zdelo, bode vse te zadržke ob lahkem odstranila, kaker se kamenček s ceste brsne; kedar je največa sila, je roka božja najbolj mila.

V pričujočem sostavku taknem se le enega teh veselih znamenj, gibanja na bogoslovskem znanstvenem polji, na katerem si pred vsem bogoslovsko znanstveno časopisje ogledamo. Nevednost se najbolj pogosto očita ruskemu duhovništvu; po večem si zapad predstavlja ruskega popa surovega nevedneža, ki se je par let cerkveno slovenski čitati učil, ki je liturgikon (missale) in euhologij (rituale) malo pregledal, pa takoj pred škofa pokleknil, da je nanj roke položil in „mužika“ v posvečenega popa prelevil, kojega posel je mej tednom kopati, orati, vodko piti, z ženo se kregati, otroke lasati; v nedeljo pa mehanično „liturgijo“ opraviti; kedar h krstu prinesejo, krstiti in nad mrliči „panehide“ odpevati (opravilo za mrtve). Res je bila, kar se tiče duhovniškega izobraževanja do najnovejših časov, ruska

Digitized by Google

cerkev zelo na slabem, čeravno se je slaba ta stran pretirava'a in se še pretiruje, toda dandanašnji neopravičeno. Veliko se je storilo za odgojo in znanstveno izobraženje duhovskega naraščaja zadnja leta vladanja Nikolaja I., za vlade Aleksandra II. je napredek v primeri z prejšnjimi časi velikansk, vršile so se bistvene spremembe in poprave. Zbujeno duševno gibanje ruske duhovščine odseva se pred vsem iz duhovnih časopisov in na prvem mestu iz znanstveno-bogoslovskih.

Duhovna žurnalistka*) zavzimlje sedanji čas v ruski literaturi zanimivo in važno mesto ter ima velik vpliv na duševno življenje. Ona je tipična izraziteljica sedanjega duhovnega življenja, ona je središče, okoli katerega se grupujejo vse razne moči na duhovnem poprišči. Specijalisti in navadni učenjaki se trudijo, da prinašajo svoj del koristnih znanosti v zakladnico duhovne literature ter jih posredstvom perijodičnih izdanj popularizujejo mej širšimi vrstami čitajoče občinstva. Duhovno časopisje pridobiva si leto za letom častnejše mesto sredi izobraženega občinstva in vedno večega razprostranjenje. V poslednjih časih se je mej ruskim občinstvom vnelo posebno zanimanje za vprašanja vere in nravstvenosti; v vseh slojih občinstva opazuje se nekako religijozno gibanje. V preteklih šestdesetih letih je izobraženo občinstvo skoraj popolnem ignorovalo resnice krščanske vere in nravstvenosti; nekateri so jih celó zasramovali in teptali; sedaj se je pa obudila želja, točneje preučiti smer krščanstva; resnice sv. vere skušajo v življenji vresničiti. Slavnoznani literati ne sramujejo se več, kaker nekdaj, svoje pozornosti naklanjati gibanju na duhovnem polji (pr. Solovjev, grof Tolstój i. dr.). Na čelnem mestu duhovnih časopisov zapaziš imena učenjakov, o katerih veljavi mej učenim svetom ni dvoma. Prešli so časi, ko so pitali čitatelja duhovnega lista mračnjakom. Ta veseli prevrat vrlo pospešuje vedo bogoslovsko v obče, razcvet duhovne žurnalistke še posebej. Duhovno časopisje ima sedaj rešiti slavno in dobrodejno nalogo, izkoristiti vsestrano v-

*) Primeri: Čtenija v obščestvě ljubitelej duhovnago prosvěščenija, Moskova l. 1886, str. 27 et seqq. l. 1887. str. 66 et seqq.

Digitized by Google

godni položaj, kovati železo, dokler je razbeljeno, razjasniti principe krščanske vere ter vvesti v življenje ruskega občinstva. Tej nalogi je sedanje rusko duhovno časopisje še precej kos; vspehe sicer ne moremo imenovati ravno velikanske, toda napredek moramo zabilježiti.

Pri vsem tem bi bilo preveč trditi, da so popolnem izginili predsodki o duhovnem časopisji. Množina posvetnih čitateljev išče po knjigah le lahkega razvedrila; takim je duhovna knjiga pusta, nepraktična, vsakdanjemu življenjskemu tiru odtujena plava visoko nad oblaki zgubivši iz vida zemljo. Tako ostre obsodbe ne zasluži ruska duhovna žurnalistika. Prav zelo se zanima tudi za praktična vprašanja v življenji. Celó v strogo znanstvenih bogoslovskih listih zadenemo neredko na rešitve sočasnih vprašanj, ki občinstvo v živo zadevajo in zanimajo; izvrstna rokovoditeljica je duhovna žurnalistika občinstvu v življenji duhovnem, čitatelji spoznavajo vprašanja na duhovnem polji, pa tudi vdobivajo vodila, kako reševati ta vprašanja.

Če pregledamo na drobno obzor vsega tega, kar se leto za letom objavlja po ruskih duhovnih časopisih, ostrmimo pred vsem pri raznoterosti predmetov, ki zanimajo ume ruskih duhovnih literatov. Podrobno preiskujejo in razglabajo vse strani krščanskega veroučenja in nravoučenja in vseh pomočnih odrasel, ki pojasnujejo prvo in drugo. Vse njih težnje posvečene so enemu cilju: ohraniti in pojasniti resnice pravoslavne krščanske vere, braniti jih proti vsem napadom. Kar se njih polemike tiče, moramo žalibog opomniti, da v boji proti protestantizmu, še celó proti racijonalizmu, materijalizmu in domačemu razkolu, se še dovolj dostojno vedejo, polemika je videti precej objektivna; v napadih na „latinjane“ pa kaj radi za cepec zgrabijo in se skoraj vedno spozabijo, v kipečem srdu jim vsa dostojnost vtone. K skupnemu temu cilju speha duhovna žurnalistika po raznih poteh. Eni skušajo zadovoljiti potrebam strogo znanstveno izobraženega občinstva; zato obsegajo ti dušno hrano v strogoznanstveni obliki; razprave o vprašanjih abstraktnih, znanstvena izsledovanja po vsem širnem polji bogoslovja. Če pa primerjamo spise teh listov s sorodnimi po katoliških

Digitized by Google

znanstvenih bogoslovskih časopisih n. pr. nemških in francozkih, kaže se nam razloček očeviden, velikansk; v naših rezka preciznost, stvarnost, edinost; v ruskih nasproti prevelik šum besedij, zlog nalik morski kači, nepotrebno razvlačevanje predmeta, neopravičeno pogosto odskakovanje od predstavljenega si cilja. Čuditi se jim je tudi, da tako radi segajo po protestantskih, starokatoliških, anglikanskih virih, ocenjajo spise nemških filozofov vseh kulerjev; katoliških virov se pa ogibljejo, kaker bi bili ti okuženi. Prav jim pridejo izdelki katoliških bogoslovcev le tedaj, kedar se jim zljubi, zdelavati jih po svojem in zavijati ter „latinjanom“ kako brco dati. V ostalem je pa živo gibanje na strogo znanstvenem bogoslovskem polji, katero zastopajo ti listi, vse hvale vredno, mnogo učenih razprav bi še našim učenjakom čast delalo.

Drugi del duhovne žurnalistike posvečuje svoje moči priprostemu, maloizobraženemu občinstvu. Živa in iskrena vera ljudij te vrste tirja le pojasnjenje krščanskih resnic, popularizovanje krščanskih principov. Na sredi mej obema vrstama stoji ono časopisje, ki se ozira deloma na izobraženo, deloma na priprosto občinstvo. Nekateri so posvečeni specijalnim pojavom, specijalnim protrebam duhovnega življenja n. pr. časopisi, ki polemizujejo z domačim razkolom (razkolom v razkolu, s staroobrjadci); drugi se trudijo zelo zanemarjeno govorništvo povzdigniti; zopet drugi gojijo askézo i. t. d.

***

Na prvem mestu nas zanimajo štirje znanstveni organi štirih ruskih duhovnih akademij. Moskovska duhovna akademija izdaja: „Tvorenija svjatyh otcev v russkom perevodě;“ Sanktpeterburgska: „Hristjanskoje Čtenije“; Kijevska: „Trudy Kijevskoj duhovnoj akademij“; Kazanska; „Pravoslavnyj Sobesědnik.“

Žurnal *Moskovske duhovne akadémie* je izdanje strogo znanstveno; mej vsemi perijodičnimi izdanji naj bolj izključljivo le abstraktne predmete obdeluje. Avktoriteto in veljavo ima veliko mej ruskimi bogoslovci. Izhaja po primeru „Linzer theol. Quartalschrift“ po štirikrat v letu, v štirih zeló obsežnih zvezkih. Vsak zvezek se deli v dva dela; prvi („Tvorenija svjatyh otcev“) prinaša stalno prevode spisov sv. očetov na ruski jezik, ponajviše grških, pa tudi latinski niso izključeni; sedaj izhajajo že nekaj

Digitized by Google

let zaporedoma spisi sv. Kirilla Aleksandrijskega; drugi del („pribavljenija k tvorenijam sv. otcev.“) obsega znanstvene razprave tikajoče se: dogmatike, morale, zgodovine, filozofije i.t d. Da se z zadržajem nekoliko vpoznamo, navedem nekatere članke iz letnika 1886. Tu nahajamo veliko razpravo A. Martynova: „Antropologija Grigorija Nisskago“; razdeljeno v tri dele: „pervobytno (idealjnoje) sostojanije čelověka; nastojaščeje (empiričeskoje) sostojanje i zagrobnoje (eshatologija). Objavljena je tu tudi delo rajnkega profesorja Mansvetova: „O postah pravoslavnoj vostočnoj cerkvi.“ Z nenavadno marljivostjo riše spisatelj zgodovinsko stran raznih postnih časov preučivši podrobno vse dotične zgodovinske vire vshodne cerkve. G. Kiparisov: „Disciplina drevnjej cerkvi v otnošenij k svobodě věsti.“ Pisatelj govori ob izobčenji v stari cerkvi in razmerah izobčenih k pravoverni čredi. S. Smyrnov: „osobennosti grečeskago jazyka novozavětnago.“ Smyrnov je izvrsten poznatelj klasičnih in orijentalnih jezikov. Bistroumno odkriva v podrobnosti vpliv raznih jezikov pri razvijanji jezika grškega, kakeršnega nahajamo v sv. knjigah novega zakona. Arhimandrit Christophor priobčuje kaj zanimivo razpravo: „obrazy Jisusa Hrista.“ Zgodovinski dokazuje, da so prvi kristijani gotovo hranili pravo podobo našega Zveličarja; potem preiskuje, katera podoba bi vtegnila biti najvernejša mej temi, ki jih imamo. Arhimandrit Sergjev razrešuje kočljivo vprašanje: „čěm dolžen by razrěšatsja dovremenyj vopros o sojedinjenij cerkvjej?“ Po nazorih spisateljevih bi se morai prav za prav zapad združiti z vshodom, kajti v Rusiji je bojda prava, „apostolskaja, vselenskaja cerkóv“. Ne bo šlo, o. Sergjej! A. Lebedjeva zanimajo tudi zapadni učenjaki, toda zdi se, da bolj le protestanski; on riše „obzor zapadnoj cerkovno-istoričeskoj literatury nastojaščago vremeni; sredi německyh bogoslovskih žurnalov.“ i.t.d.

Organ Sanktpeterburske duhovne akademije: „Hrisjanskoje Čtenije“ izhaja v šestih obširnih zvezkih na leto; po obsegu svojem je za l. 1886 prekosil celó žurnal Moskovske akademije. Prinašal je bolj kratke, pa jedrnate in zanimive razprave, mej tem ko resni Moskvičan z eno razpravo skoraj cel zvezek napolni. Mej tem ko Moskovska „Tvorenija“ sè svojo nepretrgano abstraktnostjo vtrudijo, zna Peterbursko „Čtenije“ mej strogoznanstvene razprave prijetno vpletati sočasna vprašanja iz cerkvenega življenja, ki čitatelja izpod oblakov zopet na zemljo postavijo. Posebno rad obdeluje ta list cerkveno-zgodovinsko polje, posebno pa ruske cerkve. Za poskušnjo nekoliko razprav iz letnika 1886. P. Jakimov: „Tolkovanije proroka Jsaij.“ To tolmačenje nadaljuje se že več let; doseglo je XXXIV.

Digitized by Google

poglavje. St. Doroškěvič: Hronologija knjig Ezdry i Neemy.“ I Rožodestvěnskij: „Značenije izslědovanijo perevodnyh tekstah knjigi Esfir (Esther) dlja voprosa o jeja nepovreždenosti i kanoničeskom dostojinstvě!“ V tem spisu se trudi učeni avktor dokazati, da je originalni tekst knjige Ester — mazoretski; vse spremembe in dodatki v grških in latinskih prevodih pripisuje prevoditeljem; čeravno, pravi, celó sv. očetje te pristavke hvalijo, se vendar ne smejo mešati mej originalni tekst. Nam je se ve da, v tem obziru Tridentinski zbor vodilo. S. Solertinskij: O mučeničeskoj končině sv. Joanna Predtečji.“ Pisatelj skuša vgladiti raznoglasje mej evangelijem in Jožefom Flavijem ozirom smrti sv. Ivana Kr. Bolotov: „Iz cerkovnoj istorij Egipta.“ Prevod iz francoskega; prevodi katoliških bogoslov. pisateljev na rusko so redki; še te kritika nič kaj simpatično ne pozdravlja. To knjigo n. pr. ocenjuje neki rusk list prav kratko rekoč: „Važnaja v suščnosti po soderžanji statja (razprava), kak (ker) nesamostojateljnaja, značenija dlja (za) russkoj istorij ne imějet (nema). N. A. Skabalanovič: „O nravah vizantijskago obščestva v srednije věka.“ Spisatelj slika razuzdanost in korupcijo bizantinsko za tistih časov, ko so Rusi v ožo dotiko z Grki prišli in se v vsem po njih ravnali; bolje bi bilo, pravi, da bi Rusi od Grkov nikoli ničesa sprejeli ne bili. Tudi meni se zdi, da bi bilo bolje, ne ločil bi jih sedaj od nas nesrečni razkol. — N. Levickij: „Ložedimitrij I., kak propagandist katoličestva v Moskvě.“ Pisatelj pobija dosedanje predsodke, kaker da bi bil znani uzurpator ruskega prestola početkom XVI. stol. Lažidimitrij hotel Rusijo pokatol čiti, ter dokazuje, da je bil sicer precej slobodomiseln, toda popolnem vdan pravoslavni (razkolniški) cerkvi.

„Trudy Kievskoj duhovnoj Akademij“ izdaja više bogoslovsko učilišče v Kijevu; na svetlo prihaja vsak mesec jeden zvezek. Čeravno je tudi ta list bogoslovski vedi posvečen, vendar prinaša obilo razprav, ki živo segajo v državno in cerkveno življenje. Oglejmo si tudi v tem žurnalu letnik 1886, v njem nahajamo lepo število prav zanimivih spisov. Akademija Kijevska že dalj časa izdaja prevode zapadnih cerkvenih očetov, kakor Moskovske vshodnih. Sedaj se nadaljuje sv. Hieronima komentar preroka Ecehiela: „Blažennago Jeronima četyrnadcatj knjig tolkovanij na proroka Jezekijela;“ in pa „blažennago Avgustina o gradě Božijem (De civitate Dei).“ Episkop Siljvester je priobčil obsežno studijo: Čtenija po dogmatičeskom bogosloviju.“ V tem letniku opisuje vse stare in nove „lžeučenija“ o osebi Kristovi in pa ob odrešenji ter razpravlja proroško, sveče-

Digitized by Google

niško in kraljevo delovanje Vzveličarjevo. — Tudi za nas prav zanimivo preiskovanje podaja I. Malijševskij: „Sudjba slavjanskoj cerkvi v Moravij i Pannonij pri učenikah s sv. Kirilla i Methodija.“ Temu zgodovinarju sta sv. Ciril in Metod pravoslavna (t. j. razkolniška) škofa, Moravska cerkev tedaj tudi pravoslavna (razkolniška) in njeni najhujši sovražniki in slednjič tudi pogubitelji katoliki. — I. Petrov Načalo greko-bolgarskoj raspri i vozroždenija bolgarskoj narodnosti.“ Narodno in cerkveno vzbujenje Bolgarov od l. 1828 do danes natanjko predstavlja ta spis, toda prav sovražno biča katoliško propagando mej Bolgari. — A. Laškarjev: „Iz čtenij po cerkovnomu pravu.“ Cerkveno pravo ruski bogoslovci prav slabo obdelujejo; nič originalnega nemajo v tej stroki; zato so Laškarjevo delo z veseljem pozdravili. Čudni se nam zdijo slavospevi pisateljivi o tesni zvezi vshodne cerkve s „otnošenijami političeskimi, tak kak v drevnjem mirě (svetu) moralj i politika byli nerazryvne svjazani meždu soboj. Eti principi najboljeje vsěh drugih narodov usvojeniy narodom ruskim. Takoj vzgljad na otnošenija meždu cerkoviju i gosudarstvom (deržavo), imenno kak na otnošenije svjazi i zavisimosti, i služit osnovanijem dlja postrojenja nauki cerkovnago prava.“ V razvijanji cerkvenega prava nahaja pisatelj tri dobe: apostolsko, starocerkveno in novo, ki se začenja s Fotijem. Posebno mnogo arheologičnih člankov prinaša ta list, več ko vsi drugi. Pri Kijevski akademiji obstoji posebno „cerkovno-arheologičeskoje obščestvo. Zraven tega prinaša ta žurnal obilo cerkvenih in drugih slavnostnih govorov in kritik, ter drugih manjših člankov bolj zasebnega značaja.

Znanstveno-bogoslovski žurnal Kazanske duhovne akademije imenuje se „Pravoslavnyi Sobesědnik.“ Zraven razprav, podobnih onim v organih imenovanih treh akademij, prinaša ta žurnal, ki izhaja v dvanajstih zvezkih na leto, natančna misijonska sporočila ruske cerkve; posvečenih je obilo člankov ruskemu misijonskemu delu v Aziji; opisuje zgodovino raznih ruskih misijonskih štacij; ocenjuje prevode ruskih obrednih knjig v najrazličniše jezike in narečja.

Za l. 1886 prinaša znamenito študijo o Kitajskem-ruskem misijonu počenši od l. 1686, podaja tudi životopis imenitnega sinologa „otca Ioakima Bučurina“ umršega v Peterburgu l. 1853. — Jeromonah (redovnik) Aleksjej se mnogo peča s kitajskimi misijonskimi zadevami, spisal je; Istoričeskij očerk zapadnyh kristijanskih missij v Kitaje s ukazanijem na zadači, method, sredstva, trudnosti, preděly rasprostranjenij hristijanstva v Kitaje in na organizaciju škol v osobennosti.“ — Sveto pisemskih študij je tudi nekaj obelodanjenih, n. pr.;

Digitized by Google

Jungerov: „Podlinnost (authenciteta) knigi proroka Isajij“ in od istega pisatelja: „Istorija voprosa v podlinnosti knjigi proroka Isajij.“ — M. Bogoslovskij: „Otkryfije Josifu obručenniku presv Děvy Marij, tajny voploščenija (včlovečenja) Syna Božija.“ Popolna eksegetična analiza sv. Mat. I, 18-25; posebno se odlikuje po spretnem in krepkem pobijanji racijonalističnih vgovarjanj — Nekrasov: Primečanja (opazke) kevangelijam“ in „God roždestva i krestnih stradanij (trpljenj) G. n I. H.“ — Znamenita je tudi Volkova ostra kritika del slavnega ruskega beletrista grofa Tolstója, ki v mnogih svojih spisih nekako idealno vero razglaša; razpravi je naslov: „Poslědnija proizvedenija grafa Ljva N. Tolstago i jih kritiki v rossiskoj i otčasti v inostranoj literaturě.“ i. dr.

***

Iz teh perijodičnih oglasov štirih glavnih središč ruske bogoslovne vede je razvidno, da ima tudi Rusija marljivih obdelovalcev bogoslovnega polja. Čeravno imejo njihovi spisi napák obilo, ker bogoslovna znanost ni še pri njih dovolj razvita in jih motijo predsodki, pri vsem tem nas napolnuje živo gibanje duševno ruskih teologov z velikimi nadami. Ti znanstveni spisi ne ostajaje le v knjižnicah štirih duhovnih akademij, prebirajo jih tudi priprosti popi in dijakoni, večinoma mlajši narod na kmetih in jeromonahi po samostanskih celah; celó izobraženi svetnega stanú se neredko z bogoslovjem pečajo; saj je znano, da je tudi posvetni bizantinec rad teologizoval in bizantinskega duha se je Rus precejšnje navzel. Rus tedaj ni tako okoren in top medved, kaker nam ga slikajo, najmanj pa mlajši svečeniški rod ruski.

Kaj uči o narodnosti zdrava pamet in sv. pismo?

Naš vek je vek narodnostne ideje. Ne sicer, kaker da bi se ne bili nikdar pred nami narodi zavedali jezikovne sorodnosti in skupnosti, marveč s tem hočemo le reči, da se je ta ideja v naših časih silnejše pojavila, nego v katerem koli veku pred nami. V tem ko je nekdaj le bolj kot nejasen, nedoločen čut ljudi mej seboj družila, se je dandanes narodi jasno zavedajo, jo skušajo umstveno

Digitized by Google

in načalno vtemeljiti ter po njej strogo in dosledno preobličiti in vravnati javno življenje.

Da, ta ideja je visoko vsplavala na duševno obzorje evropskega človeštva; po nji se ozira kot po vodilni zvezdi; nji se vse vklanja: njo proslavlja poezija, njo poveličuje umetnost, z njo se bavi duh resnega mislitelja, a tudi trezni politik z njo računi, dobro vedé, da je narodnost mogočen faktor, kateri se se ne dá prezirati.

Ta ideja narode prošinja, elektrizuje, vnema. Kdo se še ne spomina leta 1870, ko je narodnostna ideja zablisknila na Nemškem: v dveh dneh stala je razkosana, po težnjah posamnih plemen tako različna Nemčija, kot en mož Franciji nasproti! Narodnostna ideja določuje vsemogočno mèr novejši zgodovini. V njenem imenu so se rušila v naših dneh častitljiva starodavna kraljestva, druzim žuga enaka osoda; ta ideja je velik del Evrope preobličila, ona potresa še zdaj temelje vstanov, ki so se zdele večne, neomajljive.

Kaj bi tedaj rekli o narodnostni ideji? Mi ne moremo pritrditi niti onim, ki jo meni nič tebi nič brez pomisleka obsojajo kot iznajdbo — hudobnega duha, a niti tistim, ki narodnost oklicujejo za nekako božanstvo, kateremu se ima vse drugo, človeško in božje, brezpogojno vklanjati in pokoriti.

Ne bomo se motili, ako tudi v tem proglasimo zlati rek: in medio veritas! —

* *
*

Bilo je meseca julija 188... Z ljubljanske postaje je ravnokar oddrdal železnični vlak proti B. Na nekem vozu drugega razreda sta skupno sedela v enem kupeji častit gospod in omikan mladenič v lični sokolovi opravi; bil je dijak, menda vže z viših šol. Oba sta se postavila k okencu ter na-se vlekla večerni veterc, ki je hladilno pihljal jima nasproti.

Kako bi pa dolgo molčala? In sicer molčala poldrugo uro, dokler ju pripelje vlak do postaje B? In pa zdaj, ko se je eden in drugi tako dobro počutil; saj v Ljubljani sta se dobro okrepčala; srce je kar kipelo čuté potrebo, da se izreče, beseda je silila na jezik.

„Smem li vprašati, kam ste se namenili, mladi prijatelj?“

„Do postaje B. Jutre obhajamo tam narodno slavnost, o kateri ste gotovo vže brali“.

„Da, da. No, ste narodni tudi Vi?“

„Nad vse naroden, častiti gospod!“

„Tudi jaz sem naroden“.

„Verjamem Vam. Toda vi duhovni se vedno pomišljavate, ok

Digitized by Google

gre za narodnost; povsod ji stavite mej; vsaj narodnost vam ni prva niti nad vse".

„Nam je vera nad narodnost".

„In ravno to se mi ne zdi prav. Dandanes, ko se povsod povdarja narodnost, ko se vsi narodi poganjajo za svoje pravice; dandanes, ko posebno nam Slovencem preti narodna smrt od mogočnih sosedov, dandanes pravim bi vendar morali vsaj začasno prezreti versko vprašanje ter odločno in nad vse povzdigniti narodnosten prapor. Tako govori z rastočim navdušenjem mladi narodnjak; rudečí se mu obraz, mladostni ogenj mu žarí iz oči.

„Kaj je više: vera ali narodnost" — odgovarja častiti duhoven — „to je načelno vprašanje. Ste se vže potrudili to dvoje s treznim duhom premotriti?"

„Srce velju pri nas mladih. Čemu bi še vsako reč pomišljavo pretresovali? Kar je blago, za to se nam vname vroča kri. Blaga, vzvišena je narodnostna ideja. Torej bíj nam, góri nam za njo srce!"

„Vendar mi boste pritrdili, da beseda narodnost nekaj pomeni. Potemtakem je prav, da razločimo ta pomen ter se vé po tem ravnati tudi srce, da niti premalo niti preveč ne ljubi."

„Premalo?! — No, sicer Vam pa vsega ne oporekam. Tudi jaz sam sem vže iskal knjig, ki bi to vprašanje razpravljale. Dozdaj nisem še naletel na tako. Zatorej me pa veseli, da se mi ponuja ravno zdaj priložnost se natančniše o tem razgovarjati. Častiti gospod, Vi se mi zdite, da ste o tem vže marsikaj brali in premišljevali. Ne mislite, da sem vže zapravil vero, tudi ne črtim duhovnov, posebno pa slovenskih ne, saj so večinoma narodni. Vendar to mi ne gre v glavo, zakaj bi ne bili pred vsem in nad vse narodni, po tem še le katoliški, verni — kdo jim to brani! Toda le govorite; videli boste, da i jaz ne zapiram ušes prepričevalnim razlogom, ako mi jih kdo navede."

„Jaz menim", pregovori častiti duhoven, „da največe zlo našega časa je nejasnost in nedoločnost pojmov. Narodnost! — kolikokrat sej sliši ta beseda, in vendar, koliko jih je, ki imajo pravo misel o n ej! Realna podloga narodnosti je gotove jezik ali govor človeški. uGovor je človeku bistveno lasten, služi mu kot socijalnemu bitji, da izraža bližnjemu misli in čute, govor je naravna vez mej ludmi, on jih druži v organično skupnost. Da pa zamore govor tej svrhi zadostiti, se ne sme samovoljno preminjati, ampak obstojno javiti se v istih glasovih in oblikah. In ravno v tej skupnosti glasov in oblik, katerim se je po mejsebojnem sporazumljenji in daljšej rabi določil stalen pomen, obstoji bistveno to, kar imenujemo jezik. Skupina onih ljudij pa, ki vpotrebujejo eni in isti jezik v mejsebojno občevanje, imenuje se narod; narod je tem večí, čim širši je krog govorečih dotični jezik. Narodnost pa je pojem, kojega si stvarimo s tem, da opazujemo in primerjamo

Digitized by Google

narode in njihove jezike mej seboj; ako namreč gledamo na poseben način, kako vsak narod izraža misli in čute, ter se oziramo na običaje, kateri so vsakateremu lastni, si po obstrakciji nasnujemo pojem ali idejo, kateri pravimo narodnost. Narodnost je torej posebna svojost jezikovna in običajna več ali manj ljudij združenih po enem in istem jeziku.

Naravno, da vsakdo ljubi svoj narod. t. j. one, ki ž njim govoré eni in isti materin jezik; a naravno tudi, da svoje sorodce ljubi bolj, kaker druge ljudi. Naravno pravim; ako namreč ljubezen začenja pri samem sebi, se gotovo in najprej, najintenzivniše razširja na one, ki so vsakomu najbliži, namreč na stariše, na brate, sorodnike in druge, ki ž njim na en in isti način izražajo svoje misli in želje: saj poleg jezika in krvi veže ga na-nje več ali manj skupna zgodovina, dogodki veseli in žalostni. Da, ne bilo bi težko dokazati, kako je sam Jezus Kristus, kako so njegovi apostoli svoje ljubili više od druzih. Toda o tem kasneje kaj več. Sv. Pavel kar naravnost graja one, ki so brez sočutja za svoje domače. A isto tako naravno je tudi, da vsakdo ljubi in goji svoj jezik ter se potrudi nevstrašno priboriti mu vse pravice. Kdo nam bo tedaj zameril, ako se dandanes vnemamo z ljubeznijo do naroda, ako se pod zastavo narodnostne ideje borimo za domač jezik?

Ne; marveč živeli narodnostni boritelji! Ki se vstrajno, ki se nevstrašno potezajo za materinščino v šoli in v vradu. Mili glas materin, ki mi je prvi zvenel na ušeša, po katerem sem dobil prve pojme o Bogu, o dobrem in slabem, ne smel bi ga gojiti, ne vsovršiti ga v vporabo višjih pojmov in spoznanja? Da bi imel ostati večno le jezik neotesanega kmeta? Celó zver prosto po svoje javlja notranje vspogledovanje, notranje občute, in tega bi ne smel človek? Kdo pa vas je učil te modrosti, zatiralci jezikovnih teženj, teženj tako naravnih, tako opravičenih?

In to zatiranje je tem bolj protinaravno, tem pogubniše, čim bolj se z materino besedo v deci, v narodu počasi zamori tudi domovinski čut in ljubezen, ž njo zgodovinski spomini, ki morajo biti vedno podloga zdravemu naravnemu razvitku. Materinščina je najzvestejša variteljica in gojiteljica narodnostih lastnosti in posebnosti. Ž njo se narodu vzame znak, pa katerem se kot tak loči od druzih narodov in se tako nasprotuje naredbi tistega Boga, ki je po svoji neskončni modrosti hotel, da se človeštvo razlikuje po narodih. O da bi nam vsaj pokazali jezik, v katerem bi se mogli časno in večno zveličati! Potem bi nam res kazalo sebi se iznaroditi ter po tem jeziku se ponaroditi! Da bi vsakemu ponemčenemu narodu enkrat za vselej bila zagotovljena nebesa, no, potem kdo bi bi se ga branil, nemškega jezika, nemške omike! Toda skušnja uči, da ravno tisti, ki se dajo tako lehko iznaroditi, z materinščino

Digitized by Google

izgubé ob enem tudi ljubezen do domovine, ž njo se zatopé skoro vsi drugi socijalni čuti, brez katerih ni moč človeštvu obstati."

„Popolnoma pritrdim Vašemu izpeljevanju, čestiti gospod! Nisem še slišal tako stvarno in ob enem tako navdušeno zagovarjati narodne pravice. Mislijo o narodnosti tudi drugi duhovni tako? Potem bi pač ne bilo težko se sporazumeti."

„Prav lehko; da bi se le hotel svet kdaj strezniti. Vpijanjeni smo, vpijanjeni! Zdi se mi, kaker da bi nam bil kdo zavdal, da nam ni več mogoče z mirnim, jasnim duhom stvari razsojati."

„Kako to menite?"

„Vajeni smo dandanes, izpregovoré besedo n a r o d, n a r o d n o s t, predstavljati si neka viša bitja, ki sama ob sebi obstojé, neodvisna; rekel bom nekaj absolutnega. Da, prav absolutnega! Ker dovolj je reči: narod hoče, narodova volja je itd. potem se ne vprašа po drugem: to je sveto, edino pravo! Drugim je vže narodni jezik tako svet, da se ne sme ničesar dotakniti, niti obsoditi, kar je pisano v njem. In prav to je, kar je pretirano, da, popolnoma napačno. Narod, narodnost sta le dva pojma, dve ideji, kateri si nasnujemo po odmišljanji ali abstrakciji. S tem, da abstrahujemo od vseh posameznikov, ki govoré isti jezik in na isti način stalno izražajo mej seboj svoje misli in čute, vstvarimo si pojem narod. Pojmi pa, ki nastanejo po abstrakciji, nimajo kot taki realnosti zunaj človeškega razuma; pač pa so realni le posamezniki, iz katerih sem si po odmišljanji nasnovil pojem narod. Kaj bi Vi storili, da bi Vam kdo rekel: Pokaži mi slovenski narod? Gotovo bi takega človeka peljali po mestih, po deželi slovenski ter rekli: Tu opazuj narod slovenski t. j. opazuj p o s a m e z n e l j u d i, ki govoré slovenski. Ako je pa to res, tedaj ni tudi pojem n a r o d sam na sebi nič. marveč izgovoré n a r o d si bom vedno le predstavil poedince, kateri govoré en in isti jezik."

„Nič več?"

„Nič več! Kar je več, bi jaz pripisal nekej duševni bolezni, za katero žalibog boleha naš vek. Ta bolezen je oni panteistični idealizem, ki se je pri nemškem Hegel-u razvil do vrhunca. Kaker uči ta filozof, so le splošni pojmi, ki nastanejo po odmišljanji, realni, poedinke pa so le navidezne prikazni pojmov, brez vsake realnosti. Potemtakem je pojem država, torej tudi narod in narodnost, realen pojav svetovnega logičnega pojma. V njem se javlja božja, toraj najviša realnost, božja moč, božja volja. Po vplivanji te filozofije so se začele ideje poosebljati, obožavati: znanost, umetnost — kolikokrat se to sliši tudi mej nami — so od Boga in njegove postave neodvisne, same sebi namen! Ti nazori so se prenesli poslednjič tudi na narod in narodnost. Od tedaj ima Evropa narode neodvisne od Boga in njegove volje, narode, katerim je narodnost najviša postava, narodna velikost najviši smoter!"

„Toda vže pregovor veli: v združenji je moč. In tako mo-

Digitized by Google

rate vendar združenim poedincem, recimo, narodu priznati višo moč in veljavo, kaker jo imajo posamezniki."

„Prav; le moramo dobro ločiti. Res, v združenji je moč; ko se cel narod združi v dosego kakega smotra, kako mogočen je! Vendar pa združenje ne podeli narodu niti lastnosti niti pravic, ki bi se bistveno razlikovale od onih, ki jih imajo posamezniki."

„Bistveno? Kako je to razumeti?"

„Bistveno? Po vsem, kar sem doslej rekel, se lehko vgane, v kakem pomenu mislim to. Bistveno pravim, ker dandanes je veliko takih ljudi, ki sicer verujejo v Boga in njegovo večno veljavno postavo, tudi priznajo, da so p o s a m n i ljudje v vsem in popolnoma odvisni od Boga in njegovih zapovedi; kaker brž pa spregovorimo o n a r o d u, glej, hoté ga neodvisnega od Boga in njegovih postav. Kar ni dovoljeno poedincem, trdé, da sme narod!

Vzemimo tedaj velikansk narod. Vsi posamniki se združé v en smoter n. pr. v vojsko proti sovražniku. Res, kako silna združena moč, kaka mogočna narodova volja! Toda bomo trdili, da narod še tako silen je vže postal absoluten? Absolutnost tirja neskončnost. Je-li tak narod neskončen? Bodi še tako velik, vendar zložen je iz posamnikov; ako vzameš te od prvega do zadnjega, ne ostane od naroda nič; ravno tako ako vsak posamen v skupnem podjetji odreče svojo moč, svojo voljo, je ob enem vničena vsa narodna moč in volja. Celost sledi naravo posamnih delov; ako so deli končni, je končna tudi celota: narod, dasi šteje tudi sto milijonov poedincev, je vendar končen, končna njegova moč; vse končno se pa mora podvreči volji neskončnega Boga. Enim in istim postavam Božjim, ki vežejo posamne ljudi, se morajo nič manj pokoriti celi narodi v vseh svojih podjetjih.

Priznam sicer — toda le z žalostnim srcem — da so dandanes po Evropi v obče obveljali drugi nazori. Navdihneni od panteističnega idealizma Hegelovega so novodobni proroki narodnostno idejo obožali ter jo oklicali za najviše božanstvo. Slava in korist narodova ima biti najviši zakon in konec vsem težnjam. Brez vsakega ozira na naravno in zgodovinsko pravo se imajo narodi po jeziku združiti. Vsled tega so se v poslednjih časih stare legitimne države siloma rušile, mej njimi najčastitljivša, najpostavniša, namreč rimskih papežev cerkvena država. Vse v imenu narodnostnega malika!"

„Res, lepa teorija! Tedaj, kaker vidim, Vi obsojate celó zedinjeno Italijo, to najvzornišo tvorbo narodnostne ideje! Častiti prijatelj, v tem Vam odločno oporekam. Kaker se zdi, bi bili Vi celó nasprotnik zedinjene Slovenije!"

„Oho, le počasi!"

(Dalje)

Digitized by Google

O BISTVU CERKVE.

Pisatelju knjižice „Zur Steuer der Wahrheit“ in pa „Slovanskemu Svetu“ — v obrambo resnice.

Povod naslednjemu polemičnemu članku je dala knjižica: Zur Steuer der Wahrheit. Eine Antwort auf die „Verdächtigung des Slavenvolkes der Görzer Metropolie“. Knjižica je ponatisnjena iz dunajskega „Parlamentärja“; v njej se razpravlja znani pastirski list, ki so ga koncem novembra lanskega leta vladike goriške cerkvene pokrajine razposlali svoji duhovščini. S knjižico se je tedaj nameravalo slovensko razumništvo seznaniti z vsebino omenjenega članka iz „Parlamentärja“, ki je po Slovenskem še premalo razširjen, dasi se ga od neke strani na vse kriplje priporoča in vsiljuje.

In res, knjižica nam je došla, sami ne vemo, od kod, in sicer brezplačno, za kar se darilcem srčno zahvalujemo.

Toda to se ni zdelo še zadosti „Slovanski Svet“, ki je po novem letu začel izhajati za „Slovanom“, je začel vsebino omenjene knjižice prežvekovati še več: mej tem ko Parlamentärjeva brošurica sledi bolj tekst pastirskega lista ter skuša njegove izpeljave po glavnih točkah ovreči, recimo: mej tem ko je brošurica po obliki kritično-polemična, nam „Slovanski Svet“ stakne iz nje vprašanje, kateremu dá vže po naslovu objetivno-načelno pomembnost: „O bistvu cerkve“. Tako se tedaj „Sl. Sv,“ iz ozkih mej polemične kritike dvigne na više, prostejše mesto umstveno-dogmatičnega razmotrovanja. Dogomatičnega — pravim, ker gotovo ne bo mogel nihče tajiti, da vprašanje o bistvu cerkve je eminentno dogmatično.

A prav zato smatramo tem bolj za svojo sveto dolžnost z brezimnim „odličnim Slovanom“, pisateljem Parlamentärjevih člankov, kaker tudi posebno sè „Sl. Sv.“ o bistvu cerkve nekaj besed spregovoriti. To vprašanje nam kot katolikom, sosebno v naših časih, globoko sega v dušo in srce, tako da ne moremo, ne smemo biti nemarni, kako se o tem piše slovenskemu občinstvu. Pri tem naj se nam ne zameri, ako izrečemo svoje začudenje, kako to, da ni omenjena brošurica, potem ko je vže pol leta v rokah slovenskega razumništva, nikogar našla, da bi bil o njej spregovoril — vsaj nam ni znano, da bi se bilo kaj takega doslej zgodilo — brošurica pravim, ki krije v sebi toliko krivih nazorov o cerkvi in njenej vstavi, ki večkrat tako perfidno prevrača in zavija besede sv. pisma, ki se tako nespoštljivo zaganja v katoliške škofe in sumiči njihovo delovanje, brošurica, ki je tako pripravna, da obudi

Digitized by Google

v vernikih nezaupnost do postavnih cerkvenih oblastnikov ter zaseje seme revolucijonarnih teženj mej ljudstvo! Ako ni dolžnost konservativnega časništva ozirati se na t a k e proizvode, potem pa res ne vem, čemu je sploh še na svetu.

Da ne bo torej „Slovanski Svet“ mislil, da nam je Slovencem vse, kar nam iz „Parlamentärja“ presaja na slovenska tla, gol evangelij, ali pa, da so njegovi in njegove brošurice dokazi in razlogi absolutna, neovrgljiva resnica, mu hočemo tukaj javno odgovoriti; kot verni katoličani, kot duhovni imamo vsaj toliko pravice kot on govoriti o bistvu sv. cerkve.

Še nekaj, predno začnemo.

Pred vsem o načinu, kako vže več časa sèm liberalno časništvo pri nas ravna z višimi cerkvenimi dostojanstveniki. In to moramo prav tu tem bolj povdariti, čim bolj zapazimo to tudi v brošurici, o kateri govorimo. Sè škofi, z nunciji, ako treba tudi s papežem, se pred občinstvom kar pometa! Sumiči se jih, obrekuje, razvpiva kot sovražnike narodov in njihovega blagra; kliče se jih kar naravnost pred sodišče javnega mnenja, narodnostnega vrhovništva!

Vedite torej, da kot katoliki tako ravnanje z našimi škofi odločno obsojamo. Katoliku je škof pravi, duhovni, čeznaravni oče po besedah sv. Pavla: V Kristusu Jezusu po evangeliji sem vas rodil.[1]) Zatorej veljajo katoliku besede četrte zapovedi Božje tudi gledè škofa: dolžan mu je spoštovanje, ljubezen, pokorščino nič manj kaker telesnemu očetu. Menim, da četrta zapoved tudi pri vas še velja. Vprašam torej: Kaj boste rekli o sinu, ki svojega očeta javno obrekuje? I dasi bi imel oče res svoje slabosti, dasi bi morda njegova povelja res sinu ne vgajala, ima-li ta pravico očeta po svetu opravljati, podložne mu ljudi proti njemu šuntati?

Škofje niso nikdar in nikaker dolžni odgovarjati svojim podložnim, najmanj pa v javnosti, najmanj v predalih liberalnih časnikov, najmanj malikovavcem narodnostne ideje; oni so odgovorni edino le Bogu v nebesih in rimskemu papežu na zemlji.

Zapomnite si vendar enkrat za vselej ta nauk in ne jemljite slovenskemu ljudstvu iz srca tiste otroške ljubezni in brezmejne vdanosti do viših pastirjev, po kateri se je vedno odlikovalo in se še odlikuje, kaker se lahko prepričate vsak dan.

Neverjetno je dalje, ko bi človek sam ne skusil, kako predrzno, da, nesramno se je zadnji čas začela širiti ideja za grški razkol — tudi mej katoliškimi Slovenci, in sicer ravno od tiste strani, od katere je izšla naša brošura. „Parlamentär“ je prevzel v Avstriji to nalogo, drugi listi za njim, pri Slovencih rajnki „Slovan“, zdaj naslednik mu — „Slovanski Svet“.

Kaj, ali ni nesramno, kar so se ti ljudje postopili pred letom dni? — razposlati na ogled številko „Parlamentärja“, /

[1]) I. Kor. 4. 15.

Digitized by Google

kateri so se avstrijski Slovani pregovarjali, naj se odtrogô od Rima, vstanové nacijonalno cerkev, naj prestopé k ruskemu razkolu! S takimi listi, s takimi vabili stopiti pred oči katoliškim duhovnom, pred oči doktorjem sv. pisma, profesorjem bogoslovskih ved!? Quo usque tandem — —? Ali res mistite, da bomo jutre, pod klop vrgši določbe rimske Stolice, mladeničem po bogoslovnicah začeli razlagati vkaze svete sinode petroburške? Menite, da nam je na r i m s k o-katoliški veri tako malo ali nič, da jo kar čez noč od sebe odvržemo, kaker vmazano srajco, kaker so jo od sebe vrgli vredniki „Parlamentärjevi“? Tedaj se motite. Katoliki smo, r i m s k i katoliki smo, vemo, z a k a j smo; z u m o m i n s r c e m smo! Tudi mi poznamo Ruse in druge Slovane: bratje so nam, toda bratje le po krvi, kot take jih ljubimo; črtimo pa njih zmote, črtimo razkol.

Vedite, da ste s takim drzovitim počenjanjem pri slovenski duhovščini izgubili vse zaupanje, da ona odločno in slovesno protestuje proti takim nakanam: s takimi atentati na našo vest, na našo vero, na našo čast se nam več ne približajte!

Ako nam hočete še kdaj priporočati slovansko rodoljubje, pustite nam pred vsem in vselej neoskrunjen naš najcenejši zaklad, za kateri smo pripravljeni dati kri in življenje, pustite nam — sveto r i m s k o-katolisko vero!

Zdaj pa k stvari —

O bistvu sv. cerkve.

Drzno je vsekako vže to, kako more brošura škofom očitati toliko nevednost o vprašanjih, ki tako bistveno zadevajo cerkev. Čujmo le! Škofje nam v svojem listu podajejo „eine Entwicklung der Anschauungen über das Wesen und die Aufgabe der Kirche, welche d e r k a t h o l i s c h e n L e h r e f r e m d sind, ja derselben so ganz und gar w i d e r s p r e c h e n, dass man sogar die Provenienz des ganzen Rundschreibens in Zweifel zu ziehen berechtigt wäre...“ (str. 11).

Oni, ki so doktorji bogoslovja, ki so vendar vže nekaj brali in se učili, ki so sami postavljeni za pastirje v katoliški cerkvi, oni nimajo poznati osnovnih postav te cerkve! Ali pa, ako jim nečemo očitati tolike nevednosti, moramo trditi, da poznano resnico svojeglavno sprevračajo. Vsekako lep poklon!

Vendar poglejmo, kdo se moti, brezimni odlični Slovan v svoji brošuri, ž njim „Slovanski Svet.“ ali pa škofje v svojem listu?

Glavna zmota pisateljeva je, da teorijo o posvetni državi sploh, in posebno še moderne revolucijonarne nauke o izviru oblasti, vpotrebljа tudi na cerkev in njeno vstavo. Zatorej nahajamo v njegovi razpravi marsikaj, kar je sorodno z nazori re-

Digitized by Google

formatorjev 16. veka, kaker tudi z naukom o državni oblasti, ki ga je vtemeljil Rousseau.

To stališče je seveda popolnoma napačno. Mej cerkvijo in državo moramo gledè vstave povdariti dvojen bistven razloček. Prvič je cerkev od Boga samega neposredno vstanovljena in njeni glavarji dobé oblast neposredno od Boga samega. Država je le posredna vstanova Božja, in kar se tiče oblasti, je vsaj verjetniši nauk, da se prenese vladarska oblast na dotične osebe od Boga posredno po ljudstvu. (Seveda s tem še ne odobrimo teorije o ljudski visosti, katero je skušal Rousseau vtemeljiti.)

Drugič je vstava sama ali način vladanja (Regierungsform). Ta je v posvetni državi popolnoma odvisna od ljudi samih. Ne tako v cerkvi; tu je tudi vstava določena od Kristusa; tu se ne dá pričkati, kaka ima biti vstava katoliške cerkve: monarhična, aristokratična, demokratična itd. — ona je taka, kaker jo je Jezus Kristus določil: Druge podstave nikdor ne more položiti razen položene (I Kor. 3. 11). Da se torej dobro podučimo o vstavi in sploh o bistvu katoliške cerkve, moramo zajemati iz pozitivnih Božjih virov: iz sv. pisma in cerkvene tradicije. Teorije o državi in njeni oblasti nimajo prav nič vplivati na rešenje tega vprašanja.

***

„Slovenci vedó prav dobro, da je cerkev božje delo, da predstavlja celó telo Kristusovo, in da bo Kristus vedno ž njo; ravno zato pa se jim je držati nauka, po katerem je cerkev družba, sestavljena ne samo iz škofov, ampak iz skupne hierarhije in ob jednem iz vseh vernikov. Take družbeni zatorej spravljati v nasprotje s kako njeno ločljivo sestavino, sosebno z verniki, in sicer ne s pojedinci, ampak z narodi in verniki obče".

Spet:

„Deljenje v zasebnike in nezasebnike bi bilo v cerkvi nenavadno in razžaljivo; kajti cerkev se sestavlja ne samo iz škofov, ampak iz skupne hierarhije, h kateri po svetem pismu vsekdar pripadajo mašniki in dijakoni, ob jednem pa tudi iz vernikov, in k temu je dodati, da noben živelj, ki sestavlja cerkev, je brezpraven, temveč imajo duhovniki, katerim je prištevati tudi niže prelate in nižo duhovščino v obče, ravno tako svoja posebna prava, kakor verniki, brez katerih sploh ni misliti cerkve". — Tako piše „Sl. Sv." št. 9. prelagaje iz brošure.

Besede, ki se nam zdé posebne važnosti, smo mi podčrtali.

Digitized by Google

Res, radi priznamo, kar uči sv. Pavel: cerkev je telo Kristusovo; res, da cerkev je družba sestavljena itd. . . . Toda kaj sklepa pisatelj naše knjižice iz tega? Da take družbe ni spravljati v nasprotje . . . . z verniki!

Ne vé li g pisatelj, da cerkev je družba neenaka v svojih udih — societas inaequalis, v kateri eni vladajo in zapovedujejo, drugi vbogajo. Res sicer, da so to neenakost nekateri tajili; a kdo so bili? Protestantje. In čudno, da so se v potrditev svojega nauka sklicavali na isto mesto I. Petr. II. 9, kaker se sklicava brošura, na mesto, kjer apostelj vernike imenuje: „izvoljeni zarod, kraljevo duhovščino, posvečeno ljudstvo"! Kaj so hoteli s tem dokazati? Nauk, ki ga je cerkev zavrgla kot herezijo; ki ga je Luter proti Emser-ju takole vtemenjeval: „So sei es vor Zeiten zugegangen, dass in jeglicher Christenstadt, da sie alle gleich geistlich seien, Einer aus ihnen, der Aelteste oder Gelehrteste und Frömmste erwählt worden sei, um ihr Diener, Amtsmann, Pfleger, Hüter im Evangelium und den Sacramenten zu sein, gerade so wie der Bürgermeister in einer Stadt aus einem Haufen gemeiner Bürger erwählt werde." Splošno svečeništvo tedaj in enakost mej vsemi verniki — to je jedro Lutrove herezije.

In naš pisatelj čemu navaja Petrove besede? V isto svrho, le da je vse izpeljavanje bolj zvito, kajti Slovencem se vendar ne sme še herezije očitno pridigati.

Poglejmo li stik. Brošura sicer priznava veliki pomen in avktoriteto škofov, kajti znane so besede (Dej. ap. XX. 28), po katerih jih je sv. Duh postavil nad čredo, da bi vladali cerkev. Toda vse je odvisno od tega, kako razumemo besedo „vladati." Naša brošura jo razlaga — prav o protestanskem zmislu. Toda, da odvrne vže iz začetka od sebe vsako sumnjo enostranosti, začenja svejo argumentacijo tako-le: „Ali tu vladanje ne pomenja posvetnega vladanja." Izvrstno, g. ekseget! Komu bi pa le od daleč prišlo na misel, da je tu govor o posvetnem vladanji? To pripomniti je bilo popolnoma brezpotrebno. Ne, potrebno je bilo vendar-le — Vam, da si tako daste videz objektivnega, resnicoljubnega razlagalca ter s tem tem gotovejše slepite kratkovidnega čitatelja.

Ker da noče naš g. pisatelj iz navedenih svetopisemskih besed pobijati le posvetnega vladanja, ampak tudi čisto cerkveno zapovedavno in kaznivno oblast škofov, je očitno iz tega, da mu je „vladati" toliko, koliker „pasti". Pojem „pasti" pa skuša določiti negativno in indirektno t. j. preidši od škofoske oblasti njej nasproti povdarja besede I. Petr. II. 9. imenujoč verno čredo: kraljevo duhovščino. Kako si imamo po tem misliti vladarsko oblast skofov, in težko razvideti. Kdo more še govoriti o pravi zapovedni, kaznivni oblasti ško-

Digitized by Google

fov nasproti kraljevskim podložnikom? Ne, pisatelj sam odločno taji tako oblast, v tem zmislu razlagajoč besede I. Petr. V. 3, po katerih imajo škofje pasti čredo ne kot zapovedniki nad izvoljenci.

Čemu bi sicer tolikokrat povdarjal „posebno prava vernikov (lajikov)“ nasproti škofom? Kaj pa pomenijo besede: „noben živelj, ki sestavlja cerkev, ni brezpraven, temveč imajo duhovniki .... ravno tako svoja posebna prava, kakor verniki.“ Vernikom prisvaja „volilno pravico“, kaker škofom in duhovščini.

In to pravico prisvaja lajikom ne morda iz tega, da jim je od cerkve tu pa tam izjemoma priznana, ampak jo smatra kot pravico samo ob sebi jim pristojno. Piše namreč: „Sicer pa so svetni vladarji takisto lajiki, ob jednem zakoniti najviši zastopniki narodov (to je teorija Rousseau-ova o državni oblasti, ker po krščanskih načelih so vladarji zastopniki Božji, ne narodov), in torej je poštevati njih merodajni vpliv ne samo na volitve cerkvenih načelnikov, ampak tudi v drugačnih važnih administrativnih zadevah katoliške cerkve, kot posledico (izvod) vernikom ali lajikom pristopnega prava (als Ausfluss der den Gläubigen oder Laien zustehenden Rechte)“. Kaker tedaj po moderni brezbožni teoriji vladarji kot zastopniki narodov od teh samih sprejmó posvetno oblast, isto tako — po izpeljavi naše brošure — preido iz vernega ljudstva cerkvene pravice na vladarje; one so tedaj narodom lastne. Ne vé li g. pisatelj, da so posvetni vladarij na volitve cerkvenih dostojanstvenikov in druge cerkvene zadeve postavno vplivali le vsled koncesij danih jim od rimskih papežev, ki so se poslednja stoletja točno določila posebno po konkordatih! Nikdar in nikoli se ni v katoliški cerkvi kakeršno koli vtikanje posvetnih vladarjev smatralo kot „izvor lajikom pristojne pravice.“ Da so si to pravico vladarji večkrat nepostavno prisvajali, kdo bo to tajil? Toda to nič ne dé, vstava cerkvena se ima določiti iz njenega bistva in iz pozitivnih Božjih določb.

In ravno te naš g. pisatelj ali krivo tolmači ali pa po vsem prezira; ker kako bi mogel priti do sklepa: „Deljenje v zasebnike in nezasebnike bi bilo v cerkvi nenavadno in razžaljivo“! In spet: „Take družbe (cerkve) ni spravljati v nasprotje... z verniki“!

To nasprotje, g. pisatelj, in ono deljenje je včinil sam vstanovitelj sv. cerkve, Jezus Kristus. To je nasprotje mej učečo in poslušajočo cerkvijo: Učite vse narode — od druge strani: Kdor vas posluša, mene posluša, kdor vas ne posluša, mene ne posluša., Nasprotje mej gospodujočo in podložno cerkvijo: Dana mi je vsa oblast... Kaker me je poslal Oče, tako i vas pošljem — od druge strani pa: Kdor cerkve ne posluša, bodi kaker pogan in mitar.

Digitized by Google

Nasprotje tudi mej kaznujočo in kazni podvrženo cerkvijo: Hočete li, da pridem sè šibo k vam?

In prav ta učeča, vladajoča, kaznujoča cerkev je, katera se večkrat brez vsakega drugega pridevka imenuje cerkev. Zatorej ima pa ta beseda dva pomena: oži in širši; ako jo rabimo v ožem pomenu, potem lahko ločimo mej cerkvijo in cerkvijo, ter jo po vsej pravici „spravljamo v nasprotje z verniki in z narodi;“ ako jo pa vzamemo v širšem zmislu, potem gotovo spadajo k nji nič manj lajiki, kaker škofje in kleriki. Ta pojma je bilo treba g. pisatelju pred vsem dobro pojasniti, potem bi gotovo njegova argumentacija ne bila tako negotova in dvoumna. Potem pač lehko razumemo, koliko resnice je v njegovi trditvi: „da brez vernikov sploh ni misliti cerkve“ — gotovo, cerkve v širšem pomenu: ne, v ožem: da. — Toda v motni vodi se dá vspešno ribariti.

Zdaj po o deljenji v zasebnike in nezasebnike.

G. pisatelj pripoznava, da je cerkev družba in vendar se spotika o tem deljenji ne vedé, da je ono bistveno pri vsaki družbi

Kaj so pa zasebniki in nezasebniki v katerikoli družbi? Gotovo isto kar imenujemo: privatni in javni. Javni so pa tisti, ki in vkoliker so nositelji ali izvrševatelji najviše oblasti v družbi, bodisi da jo celo zastopajo ali deloma. Njim nasproti stojé vsi oni, ki niso nikaker deležni više društvene oblasti, ampak se dajo od prvih voditi in vladati v dosego društvenega smotra. Ta razdelitev v zasebnike in nezasebnike je družbi, torej tudi cerkvi, tako bistvena, kaker viša oblast sama in nje nositelji, brez česar nobeno društvo ne more obstati.

To razliko je tudi v cerkvi vtemeljil sam Jezus Kristus ter jo strože določil, nego to nahajamo v vsaki človeški družbi.

Razločil je stvarno mej tem, kar imenujemo klerike in lajike. Kaker pripovedajo evangelisti, je G o s p o d izvolil (*ἀνέδειξε* Luk. X.) tudi drugih dva in sedemdeset učencev, kaker dvanajst aposteljev. Zatorej prepusté enajsteri po vnebohodu Kristusovem Njemu samemu, naj po kocki razodene, katerega iz mej dveh hoče za apostelja. (Dej. ap. I. 24. ss.)

Ta izvolitev nekaterih je pa po nauku sv. pisma l o č e n j e od drugega ljudstva ter poklic k Gospodu. Sv. Duh tako veli; Odločite mi Barnabo in Pavla za delo, za katero sem ju izvolil (*προσκέκλημαι*) torej praz za prav: b l i ž e k s e b i poklical. Zatorej se pa sv. Pavel smatra kot „l o č e n e g a za evangelij Božji;“ *ἀφωρισμένος*, (*ὁρίζω* naredim *ὅρον* t. j. mejo, omejim. *ἀπό* omejé ločim kaj od drugega): tako je tedaj mej onimi, ki so poklicani od Gospoda in mej drugim ljudstvom meja, postavljena od Boga samega.

Res je sicer, kar pravi brošura, da so škofje deli narodov, iz

Digitized by Google

česar nadalje sklepa, da se jih ne sme spravljati v nasprotje z narodi. Toda: distinguo tudi tukaj. Kot ljudje, po naravnem rojstvu so deli narodov, kot škofje so kaker apostelji l o č e n i od n a r o d o v, povzdignjeni n a d n j e. Ta znak, po katerem se duhoven loči od neduhovna, se vtisne v zakramentu mašniškega posvečenja. Ne vé li g. pisatelj, da škofom, kaker duhovnom, veljajo besede: „Čuj.... ter pozabi ljudstva svojega in hiše očeta svojega“ (Ps. XLV. 11.)?

Zatorej pa kot t a k i t. j. kot poklicani od Kristusa ter sprejeti v Njegovo službo, izvršujejo N j e g o v a povelja, n e p a n a r o d o v, delujejo v N j e g o v e m imenu, z N j e g o v o oblastjo, n e p a n a r o d o v.

Toda ostanimo še pri besedah: zasebniki in nezasebniki. Zasebniki so po temtakem neduhovni, recimo lajiki; nezasebniki so pa duhovni ali bolje kleriki v najširšem pomenu. Skupino vseh nezasebnikov v cerkvi imenujemo sploh hierarhijo, ter jej prisvajamo posebne pravice in oblast nad zasebniki.

Ne le da je Kristus klerike ločil od lajikov, ampak podelil jim je tudi posebno oblast, katere lajiki nimajo. Ta oblast je pa dvojna: p o t e s t a s o r d i n i s i n p o t e s t a s i u r i s d i c t i o n i s; vsled tega je tudi dvojna hierarhija: ordinis in iurisdictionis. Kristus je namreč, vstanovivši cerkev, hotel, da bodo ljudje vživali po nji duhovne dobrote, drugič, da bode dobro vladana. V prvi smoter je stvaril oblast duhovniškega reda — ordinis potestatem, v drugi pa oblast cerkvenega vladarstva — iurisdictionis ali regiminis.

K hierarhiji ordinis spadajo škofje, mašniki in drugi cerkveni služabniki, da so li dosegli enega ali več nižih redov. Kot taki so skupno ločeni od vernikov, zakrament mašniškega posvečenja, katerega polnost imajo škofje, jih namreč vsposobi za deljenje in vpravljanje svetih skrivnosti. Tega pa naša brošura ne vé ali noče vedeti, ker povsod stavlja duhovščino gledè pravic in oblasti v eno in isto vrsto z verniki.

Drugič smo rekli, da je v cerkvi tudi hierarhija iurisdictionis ali regiminis; in to moramo proti g. pisatelju naše brošure odločno povdarjati, ker tudi to razliko popolnoma prezira, da čitatelja leže slepi.

Spotika se namreč o besedah, ki se nahajajo v škofovskem listu: „das sich P r i v a t e, mögen diese dann Priester oder Laien sein, in eine Sache mengen, die ihrer Competenz und Berufssphäre doch so ganz entrückt ist.“ Češ. s temi besedami hoté škofje trditi, da spadajo le oni k cerkvi, mej tem ko stojé verniki in tudi duhovni in kleriki nižih redov zunaj cerkve! V istem stiku dalje povdarja, da ni nobena sestava cerkvena brezpravna.

Duhovniška oblast človeka le n o t r a n j e v s p o s o b i

Digitized by Google

vernemu ljudstvu zakramente deliti in Božjo službo opravljati; ne vsazdo, ki je v duhovna posvečen, ima vže pravico duhovniška opravila zvenanje in javno izvrševati; v to mora biti še posebno poslan in pooblaščen; kaker mora učitelj, ki je po izpitu sicer priznan kot sposoben za učiteljstvo, še čakati, da ga viša oblast imenuje tej ali onej šoli, tem ali onim učencem. To pooblaščenje se pa v cerkvi zgodi po oblasti, ki jo imenujemo iurisdictionis ali regiminis. Ta je tedaj tista vladarstvena oblast, ki rekel bi, človeka venanje vsposobi vpravljati duhovna opravila, kaker posvečenje notranje, oblast, ki mu podeli pravico javnosti, naredé ga tako rekoč javnega vradnika v cerkvi, ker mu odkaže sirši ali oži krog, v katerem ima izvrševati duhovno službo. Isto tako spada v področje jurisdikcije vse, kar zadeva venanje, javno življenje cerkveno, pred vsem liturgija, ki ni nič drugega kaker posebna oblika Božje službe, ki se javno pred krščanskim ljudstvom opravlja.

Nositelji in izvršitelji cerkvene jurisdikcije so pa le rimski papež in škofje. Rimski papež ima sploh vso vrhovno oblast v cerkvi; vsled te on odkaže škofom to ali ono pokrajino, da vladajo vernike in vso nižo duhovščino. Niži od škofov imajo le del škofovske jurisdikcije, toda to le koliker je dobé od prvih in v popolni odvisnosti od njih.

Ali so tedaj škofje na gore navedenem mestu svojega lista po pravici trdili, da nimajo zasebniki se vtikati v reč, ki ne spada v njihovo področje in da so tu zasebnikom prišteli tudi duhovne? Popolnoma po pravici. Tista reč namreč, o kateri govoré, zadeva jezik v Božji službi, torej liturgijo; liturgija pa spada v venanjo, javno vpravo cerkveno, in kot taka je predmet cerkvene jurisdikcije: ta pa je omejena na papeža in škofe, tako da kot nositelji jurisdikcije škofje stojé kot nezasebniki ali javni vladatelji nasproti ne le lajikom, ampak tudi duhovnom kot zasebnikom, kaker gledé duhovniške oblasti — ordinis — duhovni sè škofi vred nasproti stojé lajikom. Prištevaje torej duhovne zasebnikom niso hoteli škofje nikar trditi, da je le v njih cerkev, ter da so duhovni zunaj nje.

Toda g. pisatelj se na vse kriplje trudi, kako bi to bistveno, od Boga samega vrtemeljeno razliko v cerkveni hierarhiji zatajil. Ker vže ne more z enim mahom vozla preseči, skuša po svoje razlagati in zavijati nekatera mesta iz sv. pisma; povsod namerava kar moč zravnati razliko mej vladajočo in podložno cerkvijo, deloma s tem, da pomanjšuje škofovsko oblast, deloma, da povikšuje „pravice“ lajikov in nižega duhovstva.

Mej drugim se je oklenil besede „pasti“ (cerkev Božjo), katera stoji v grškem izvirniku na mesto „regere“, češ, pasti je vendar vse drugo kot vladati. Tako bi tedaj iz te besede rad

Digitized by Google

izvel, da škofovska oblast nad verniki ni zapovedna ali vladarska — v to tudi povdarja besede iz I Petr: n e kot z a p o v e d n i k i nad izvoljenci — ampak le bolj nekako nadzorstvo v prid javnega reda, tako nekako, kaker je po teoriji Rouseau-ovih pristašev vladar le prvi vradnik državljanov; škofje so le starejši ali sostarejši; čredi ne zapovedniki, ampak „vzor".

Vzemimo torej besedo „pasti," katera se res ima brati na dotičnem mestu po originalnem: *ποιμαίνειν*.

(Dalje.)

LISTEK.

Iz dnevnika Štefana Hodulje.

V pustu spisal za post
Tone od Kala.

Gospod vrednik! Pred vsem nekoliko besed z Vami. Meni nič tebi nič Vam kar čez noč pade v misel izdajati nov list! In pa kake stroke list! Mislite li, da Vam bodo filozofični in kritični sestavki kar iz zraka letali na vredniško mizo! Žalibog, da ni tako. O tem se menda prepričujete vže prve dni svojega viševredniškega dostojanstva. Zatorej pa nujno trkate pri slovenskih razumnikih, da bi si našli sotrudnikov. Ha!

Tudi mene je došla ta čast. Gospod vrednik, kdo Vam je pa povedal, da jaz sploh bivam na tej revni zemlji? In kar naravnost vabiti me k takemu veleimenitnemu podjetju, za kakeršno vsaj Vi smatrate svoj list! Jaz sem sicer vže nekaj slišal o Vas, saj ste nedavno dovolj rogovilili, da ni bilo moč na daleč okrog spati. A ravno tako je treba, predno spregovorimo resno besedo, da tudi Vi mene vsaj nekoliko spoznate ter razsodite, ali Vam bo mogoče z menoj shajati. Clara pacta, boni amici!

Da Vas koj vpeljem v najskrivniši kot svojega bistva. Veste, kaj me najbolj plaši v Vašem vabilu? Povdarjate, da hočete načelno razpravljati razna dnevna vprašanja, gotovo torej tudi — politična; da, celó obljubljate, da hočete koj pričeti s političnimi razgovori. Vedite torej, da jaz proti vsej politiki odločno in za vselej protestujem. Akoravno ste mi — če sem Vas dobro razumel — odmenili v listu zadnji prostor (kar se pravi v zlogu naših političnih dnevnikov „pod vrsto", kjer se shajajo humoristi, novelisti, pesniki, sploh „listkarji", da preženó bravcem hude duhove, katere so jim prirotili sleparski politiki nad vrsto) — tedaj prostor, kamer je zapert vhod političnim pošastim, vendar pazite, da ne

Digitized by Google

boste tudi nad vrsto preveč rogovilili s politiko, ker drugače Vas znam vsak hip pustiti na cedilu; da bi pa jaz sam kaj mešal v Vaš politični lonec, tega ne pričakujte na vekoma. In puncto politicae se ne srečava nikdar!

Hočete pa vedeti za metafizičen vzrok, zakaj mi je politika tako zoprna? Evo Vam ga!

Hab' ich des Menschen Kern erst untersucht,
So weiss ich sein Wollen und sein Handeln.

Tako nekako peva nekje Schiller. Stvarjen nisem politik, moje bistvo je vseskoz nepolitiško!

Da resnično nisem rojen za politiko, bi, gospod vrednik, spoznali vže o prvem pogledu, ko bi bili kdaj tako srečni, da bi me dobili pred oči; pač niste še videli na zemlji tako idealnega obraza. Mislite si li katero tistih angeljskih glav, ki jih je znal Raffael tako nebeško divno slikati. Pa kaj še to!

Idealistična natura vsem, gospod vrednik, pešniska natura, ki živi

O petji ko tič!

Kaj mi je za tisto suhoparno, koristolovno politiko, ki viših idealov ne pozna, kaker: do, ut des!

Le dvoje dokazov iz mojih otročjih let. Bil sem pobalin, pet ali šest let star. Ravno sem bil dobil nov jopič in sem se v njem prvič pokazal v vasi. Kar stopi pred me Janez Fabetov: „Tonček, jaz vem za mlade tičke; mi daš jopič, ti pokažem, kje so? Koj slečem jopič ter mu ga dam brez pomisleka: „Na!“ Da sem le v e d e l za tičje gnezdo, sem bil srečen; vsako jutro sem hodil od daleč g l e d a t — drobno ptičice, da se je veselilo moje nežno srčice.

Zatorej sem pa tudi v posvetnih rečeh tako nezveden. Nikdar niste videli pri meni, gospod vrednik, kakih zapiskov ali računov o prihodkih ali vsakdanjih stroških, še manj seveda o obrestih ali celó kapitalih; soštevati in množiti nisem znal nikdar, pač pa deliti; v moji bilanci je vedno minus; še mošnje ne najdete pri meni.

Še eno. Ko sva z Janezom Petrovim — bilo je še v predšolskej dobi, — ko sva tedaj z Petrovim Janezom (vže spet Janez, ne zamerite, gospod vrednik, saj tudi jaz in Vi sva istega imena, le da sem jaz Anton Padovanski, Vi pa menda Puščavnik ali vsaj duhovno soroden ste onemu Samotarju, ki se je začel poslednji čas tako pridno oglašati) ko sva z Janezom Petrovim krave pasla, tedaj me je speljal, da sva začela igrati. V kratkem me je opeharil za osem novcev, katere sem mu seveda dolžan ostal — za tisto dobo gotovo ogromen dolg. Še se spominam, kako me je tolažil, da pojdeva na jesen v šolo ter bova enkrat gospoda. Vse to se je

Digitized by Google

spolnilo — a jaz sem še vedno tisti, ki sem bil. Ex puero disce virum.

Tak sem, gospod vrednik. Zdaj pa razsodite, ali sem sploh za kako rabo na tem svetu. Iz vsega, kar sem Vam tukaj sčenčal, pač lahko razvidite, da sem najmanj sposoben za list, kaker ste ga vi vstanovili, list visokih misli, a treznih, kratkih besed.

Zatorej sem pa vže sklenil, kar odkloniti se Vam ter prav prisrčno zahvaliti se za laskavo povabilo.

Kar mi naenkrat — blagor mu, kdor ima dober spomin — na misel pride podoba dolgo vže pozabljena, podoba iz otročjih let, mož, kateremu smo takrat rekali Miha Cencelj. To je bila za nas otročaje znamenita prikazen! „Miha Cencelj gre!“ — kričali smo in tekali okoli, ko se je bližal vasi. Prav rad je plesal Miha Cencelj, posebno ko mu je spiritus alkohol pete podžgal. To smo tudi mi dobro vedeli. Bilo je enkrat na veliko sredo, ko smo ga prekričali, da nam je začel plesati. Še zdaj vem, koliko sem jih za to slišal od matere; do poznega večera me ni bilo domov od samega strahu.

Ta Miha Cencelj, gospod vrednik, mi je oživel v spominu, kaker da bi vstal iz groba. Razcapan je bil, bos, užgan od solnca, a pri vsem tem oko globoko, cel izraz duhovit, prav tak je bil, kaker listi žganjarski Zaboj pri Gospodu Mirodolskem.

Otročaju se mi je zdel veseljak Miha Cencelj; zdaj pa, ko se ga domislim, vzdihnem kot umen možak pomilovaje za njim: eine verunglückte Existenz!

Pod njegovimi razvalinami bi se znalo marsikaj spominskega najti — tako sem rekel.

Šel sem iskat. Pozvedel sem, da je Miha Cencelj včakal visoko starost. Čudno je to, da se mu je zadnja leta obudilo strastno veselje do potovanja. Kar gnalo ga je siloma spod strehe, kaker večnega Juda. Ko so se mu pete zbrusile, si je omislil velikansho hodulјo s tremi podstavki ter je po tej propotoval vso Slovenijo. Pripomniti mi je le, da Miha Cencelj ni nikdar prekoračil slovenskih mej, ker je bil vrl domoljub in je zato želel, da bi mu kosti počivale v domači zemlji.

Toda Miha Cencelj ni zastonj potoval; reklo se mi je, da je vse pridno opazoval ter si tudi marsikaj napisal. V to je vzel vsakikrat listek, katerega je od spredej in zadej popisal ter vrgel ga v koš, ki je bil vedno obešen na vrh hodulje.

Ker ga poslednja leta nikdo ni več videl brez hodulje, zlajali so mu Hodulja, in ker je imel razen imena Miha tudi drugo, katero je dobil po krstnem botru, namreč Štefan, je poslednjič svet popolnoma zabil na nekdanjega Miho Cenceljna; govorilo se je le še o Štefanu Hodulj. Vse to sem zvedel od priletnega moža, ki mi je še marsikaj zanimivega pripovedal o tem čudnem moži. Tudi, da je bil nekdaj v črnih šolah in so ga sploh imeli za učenega.

Digitized by Google

Bog ve, sem si mislil, ali bi se moglo še kaj najti od njegove zapuščine. Vmrl je bil doma pred tremi leti. Obiščem njegovo staro sestro in ta mi privleče iz stare skrinje, čudo! — Hoduljin koš skoro napolnjen s popisanimi listki.

Hevreka! sem vskliknil. Gospod vrednik, to bo za Vas! Oprostite tedaj, da jaz pripoznavši svojo nezmožnost, vmolknem; govori naj star, izkušen mož, govori naj — Štefan Hodulja. Jaz pa se omejim na to, da bom tu pa tam, kjer je njegov govor prekratek in nejasen, posebno proti koncu listov, ko mu je navadno zmanjkavalo prostora, v vsej ponižnosti skušal dopolniti misli, ki jih ni sicer izrazil s črko, a se dajo mej vrstami tako jasno brati. Vse je njegovo: glava, srce, tudi noge; le jermena mu bom privezaval.

Moram pa kot izdajatelj njegovih listov še dostaviti, da je Štefan imel navado niže, vsakdanje izkušnje zapisavati stojé na najniži stopinji svoje hodulje; potem se je navadno povzdignil na drugo višo stopinjo, da bi od tod konkretne posamne reči primerjal, odmišljal ter više resnice zaključaval; slednjič se je tu pa tam celó povspel na tretjo stopinjo, da bi s tega najvišega stališča še enkrat premotril vso nižo snov ter vse speljal do najenotniših metafizičnih principov ko globoko misleč filozof!

Potemtakem ima vsak njegov list dve, oziroma tri poglavja: prvo je zgodovinsko, drugo logično, tretje metafizično. Začetek je skoro povsod burkast, vesel, sreda resna, konec grozeč, pridigarsk.

Še nekaj. Gospod vrednik, morda boste debelo gledali, kaj to pomeni: v pustu za post. Hvala Bogu, post smo vže zdavna prestali in tudi ne zdihujemo kaj posebno po njem! Toda, gospod vrednik, ne smete vendar besed tako vzeti, kaker stojé. Po mojem mnenji je Evropa — in menda tudi mi Slovenci — več let vganjala pustne burke, zdaj pa nas boli glava; postimo se, in joj. sam Bog ve, kdaj nam prejde ta post, kdaj nam napoči dan vstajenja — velika noč.

Postni čas je čas premišljevanja. Vzemimo torej ter pridno prebirajmo listke iz Hoduljine zapuščine, našli bomo zapisane lastne grehe. Mogoče vendar, da se eden ali drug iz nas še strezne.

Prvi list.

Bilo je meseca julija 187.. Potoval sem po Dolenjem Krasu. Pasji dan, tako da se je proti poldne vročina vže komaj prenašala. Vendar sem videl na desno in levo po travnikih polno koscev in ževk.

Da bi si malo pot obrisal in se spočil, vkrenem jo s ceste na senožet pod košat hrast. Naslonim se s hoduljo na deblo tako, da mi je bila glava na pol skrita v vejah. Do zdaj nisem zapazil ne-

Digitized by Google

koga, ki je zdolej v travi ležal; vse okoli je bilo odprtih knjig, časnikov in listov. Nekaj korakov proč je ležala kosa z oslo in osolnikom.

„Ne zamerite, prijatelj, da sem slučajno sem zašel.“

Še le moj glas ga predrami iz globokih misli; nekoliko preplašen vstane in vprè v me oči.

Videlo se je, da sem si sè svojim čištim in pravilnim govorom na prvi mah pridobil njegovo simpatijo,

„Ne opravičujte se, na mojem zemljšči ste“.

„Zal, da Vas motim pri Vašem delu. Ali smem vedeti, s čim se bavite?“

„Vsak čas ima svoje potrebe, vsak kaj posebnega zahteva od nas. Glejte, bili so časi, ko kmet ni imel druge pravice kaker graščaku robotiti. Od ranega jutra do poznega rečera bil je privezan na njivo. Vednosti in umetnije so se le v ozkih celicah samostanskih gojile; bornemu težaku bil je vstop v svetišče divnih muz zaprt. Toda tempora mutantur. Napočila je zarija novega dne. Srednjeveške tmine ginevajo, in blagodejno solnce vsesplošne prosvete prodira do najnižih, do sedaj zanemarjenih stanov. Kmet in delavec stopata na dan, plaha se vmika gospoda. — Sčim se bavim? Glejte no, saj mora tudi kraški kmet imeti v javnih listih svojega zastopnika. Da Vam naravnost povem: jaz sem vže pet let dopisnik tedniku, ki izhaja v..... Res, čudno se mi zdi, da me ne poznate?“

„Kako se pa podpisujete?“

„Kraški kmet.“

„Kraški kmet? Vsekako, če me spomin ne moti, sem vže bral Vaše dopise. Ali niste iz..... iz.....“

„No, iz, iz! — iz Opaćega sela sem; ta je lepa!“

„Tedaj dopisnik iz Opačega sela!“

„Da, tako je.“

„In zdaj zgotavljate spet nov dopis? Kaker vidim, ste vže nekaj zložili. Zanimalo bi me videti prvi začetek Vašega truda.“

„Izvolite brati“.

Dá mi list. Berem:

„V Opaćemselu. 20. jun. (Izv. dop.). Sprejmi predrag..... te vrstice. Trda kmetiška pest jih je pisala. Toda ravno te naj svedoči inozemcem, da slovenski kmet, dočim je rojen na skalnatih kraških tleh, vendar ne zna le trdo drevo, ampak tudi lahko pero sukati. Najslajšega veselja vtriplje srce videčemu, kako raste tudi v priprostem narodu zanimanje za obče človeške ter narodnogospodarstvene in socijalno-politične zadeve. Toda i vede se v nas ne zanemarjajo. Sprejmi danes, predrag..... v svoje predale jezikosloven donesek. Res sicer, da Opaćeselo ni Dunaj ali Pariz, vendar pa poštena slovenska, kraška vas. Večkrat sem vže tuhtal, od kod bi se dalo izvesti to ime.“

Do tu dopis.

Digitized by Google

„Kaker vidim, mislite tedaj etimologično razložiti Opačeselo.“

„Upam, da pojde. Pred vsem moram opaziti, da izgovarja naš narod: Opaćeselo, ne pa Opačeselo; ta ć je pa nastal iz tj. Do tu sem prišel ali dalje ne morem. Opatje bi prišlo iz opat, toda besede opat ne najdem v svojem slovarji“.

„No, pomagam Vam jaz iz zadrege. Opati so bili nekdaj in so še viši menihi, ki imajo v oblasti velike samostane, sami učeni gospodje. Kaker tedaj kaže ime, je bila Vaša vas v srednjem veku imenitna meniška naselbina in so imeli pri Vas svoj sedež opatje; ali pa se je porodilo iz Vas toliko imenitnih opatov, da so nadeli vsled tega vaši vasi ime Opaćeselo. Vsekako je ta izpeljava zanimiva in častna za Vas. Sicer pa menim, da nimate nikaker pravice tožiti srednji vek, ko so bile, kaker ste rekli, vede in umetnije zaklenjene mej ozke meniške celice; kaker se zdi, so bile vse kraške muze več stoletij zaprte v Opaćemselu.“

„Vsaj mene kot Opaćeselca žene neka neprestana sila po znanostih. Vsako uro bi se rad kaj novega navadil. To dovolj jasno kaže, da je tudi kmet poklican gojit vede; še le v našem prosvitljenem veku se je spoznala ta resnica. Vede postajajo od dne do dne bolj demokratične. Kmetov glas se šliši vže po javnih zborih, odmeva se posebno po časnikih. Hvala našemu časništvu, da vedno boljše umeva nalogo demokratično-literalnega apostolata. To seveda zahteva od nas razumnikov na kmetih marsikako žrtev.“

„Koliko časa potrebujete, da zgotovite en dopis?“

„Tega zdelujem vže tri dni, še dva tedna, in upam, da bo dokončan. Svet, mislim, da bo s hvaležnim srcem zabeležil moje literalne zasluge in Opaćeselo se bo v prihodnje gotovo bralo vvrščeno v leksikih mej druga slavna geografična in zgodovinska imena“.

Mej temi in drugimi pogovori je čas potekel in bilo je vže tri in pol popoldne.

Slednjič, ko sem zapazil, da mu besede prihajajo redkejše, ko se je imela izprazniti mu jezikoslovna in znanstvena zakladnica, sem ga rešil.....

Poslovim se.

Zdaj se še le spomni, da ima danes najetih dvanajst koscev. Gre pogledat za njimi. Najde jih, da še vsi spijo. Kraševci imajo namreč navado, da po kosilu v senci malo zadremljejo. Če ni gospodarja pri njih, se rado zgodi, da podaljšajo za eno ali dve uri sladki sen.

Napotil sem se dalje proti Opaćemu selu.....

Odkar je hotel prvi človek v raji z enim samim vgrizom v prepovedani sad enkrat za vselej spoznati vse dobro in slabo, se je vednost sè zemlje vmaknila v nebeške višine ter se zakrila v temno meglo. Le redki so, ki se morejo povspeti po vrtoglavih strminah do svetišča, kjer kraljuje ta nebeška hči. Ti so tisti srečni,

Digitized by Google

izvoljeni, katerim je Bog podelil v to posebne zmožnosti in imajo trdno voljo v težavnem delu vstrajati. Pravih učenjakov je le malo. Za vso drugo ogromno množico velja sodba Stvarnikova: „V potu svojega obraza boš jedel svoj kruh.... Z velikim delom boš od nje (zemlje) živel vse dni svojega življenja.“ *Φιλοσοφεῖν . . . τὸ πλῆθος ἀδύνατον εἶναι* — je rekel Platon (de republ. VI. 89). Kmet-filozof, kmet-učenjak so pojmi, ki se po naravni in božji naredbi ne dajo, ne smejo družiti. Kdor hoče kmeta pofilozofiti, ga odtegne poklicu, kateremu ima živeti, mu spodmakne realna tla, da preje ali pozneje telebi iz visočine. Veda ne razodene svojih zakladov nego onim, katere jej je nebo zaročilo. Vsem drugim pokaže le zunanje lice. Površno znanje pa napihne, prevzame. Učen kmet, prevzeten kmet. A superbia rustica, libera nos, Domine!

Kriva je vzgoja, ki ne namerja drugega, kaker napolniti mladini po ljudskih šolah glavo z vso mogočo znanstveno snovjo, češ, tem boljše bo človeštvo, čim bolj bo učeno. Na krivi poti so pa v tem oziru tudi časniki, ki odpirajo svoje predale kmetiškim dopisovavcem, politikom, pesnikom, humoristom! A literis rusticis, libera nos, Domine! A politica rustica, libera nos, Domine!

Res, človek ne vé, ali bi se smejal ali pomiloval; studi se pa vsekako, studi se do grla omikancu brati kmetiško filozofijo. Stokrat premlete fraze, skupaj znesene od vseh štirih vetrov! Najviši pojmi, najčastitljivše besede, ki imajo zgodovino celih knjig, morajo zakrivati najabotnišo plitvost, vmazana kmetova roka vse onesnaži. Preveliko poobčenje ved je njihovo onečaščenje, poplitvenje, ki mora konečno privesti do njihovega zaničevanja. Da ne govorim o gmotnih gospodarstvenih zleh. Propad našega kmetijstva se ima deloma pripisati temu, da se je dandanes začel kmet baviti z rečmi, za katere ni bil, ni, in ne bo, da se mu obuja želja po učenjaški, celó po pisateljski slavi, da pri tem jame zanemarjati to, za kar edino je.

Hočemo pa s tem kmetu morda zapreti pot do prave omike?

Ne, marveč druga je učenost, druga filozofija, h kateri je poklicana velika množica. Ta je filozofija sv. vere; filozofija od ene strani veliko viša, neskončno viša od katerekoli, od druge strani pa tako priprosta, tako človeška, kaker nobena druga.

Čemu še treba kmetu toliko vedeti, potem ko pozna katekizem, potem ko ga je sam Božji Sin podučil o najviših vprašanjih časnega in večnega življenja; vprašanjih, katerih ni mogel ni Platon ni Aristotel rešiti? O da bi se le poskušalo prostaka dobro vtrditi v verskih resnicah, napeljati ga k vestnemu izpolnovanju krščanskih dolžnosti! Ena sama zapoved: Delaj šest dni, sedmi dan pa počivaj in moli — dejansko vpeljana v življenje, bi v kratkem rešila vsaj dve tretjini grozečega socijalnega vprašanja.

In ta vera, kako dobro, blažilno vpliva na človeka; ne da bi se po njej prevzel, ker ona podvrže razum viši avktoriteti, ona je

Digitized by Google

vadnica prave ponižnosti, ona gojiteljica pokorščine do postavne oblasti. Kmeta, dninarja odvračati od vere ter polniti mu glavo s puhlim znanstvenim balastom, je isto kar odtujevati ga oblasti od Boga postavljeni, odgojevati ga za revolucijo, anarhijo.

Ako pa hočemo Slovenci kmetu razširiti tudi znanstveno obzorje, skrbimo, da pridno bere knjige sv. Mohorja. Tu najde dovolj zgodovinskega, gospodarstvenega, leposlovnega in karkoli ga more koristno zanimati. Sveto pa nam bodi vedno: P i š i m o r a z u m n i k i, k m e t p a n a j s e u č i, n a j b e r e; n e p a n a r o b e!

Slovstvo.

POEZIJE. II. S. GREGORČIČ.

V Ljubljani 1888.

Kogar le količkaj zanimlje slovstveno gibanje na Slovenskem, je željno pričakoval II. zvezka Gregorčičevih poezij, kateri se nam je napovedal vže pred več meseci. Slednjič nam je vendar došel.

Prebrali smo ga z velikim zanimanjem od konca do kraja. Ne kaker da bi morda iskali v njem veliko novega — vedeli smo, da nam prinese pesni, ki smo jih zadnja leta večinoma vže brali tu pa tam po slovenskih listih — vendar cvetice zbrane v šopek in povezane z modrim trakom oko bolj mikajo, močneje dišé.

Vsekako je II. zvezek Gregorčičevih poezij najznamenitiša prikazen na pesniškem polji slovenskem od tistega časa, ko je s prvim zvezkom svojih pesniških plodov stopil pred občinstvo. A tem boljše dé človeku, ko dobi v roko tako knjižico, o kateri je vže preje bil prepričan, da mu prinese spet nekaj, kar imenujemo pravo poezijo; saj te poželi tolikokrat človeško srce, ki si tako rado zajema hrane iz poezije, kakor um iz znanstva. In pa še le v tem železnem, prozajičnem 19. veku, kdo ne čuti od časa do časa potrebe vsaj za kako uro odložiti breme morečih skrbi ter spet duha in srce si poživiti o čarobnih glasovih pesnika-preroka, pesnika-tolažnika?

Ker da je Gregorčič pesnik v besede pravem in polnem pomenu, je vendar dognana reč.

Pesnik — po milosti Božji, ne po lastni domišljivosti, niti po milosti ljudi. Gregorčiču ni pač treba beračiti pri nikomer za lavorov venec. Dal mu ga je Stvarnik, ki deli talente, kaker mu ljubo.

Digitized by Google

Poeta nascitur — pesnik po naravi — je Gregorčič!

Od tod tista lehkobna neprisiljenost, katera nam tako jasno priča, da pesnik pesni ni koval, ampak so se mu izvlivale iz srca; od tod tista psihologična vsporedba misli in čutov, od tod priprostost v besedi in zlogu, ki daje poezijam toliko poljudnost; tolika spretnost, izvirnost v prispodabljanji višib idej s čutnimi prikaznimi, od tod oživljanje mrtve narave s človeškim duhom — vse to lastnosti pravega pesnika, toda lastnosti, ki se ne dajo priučiti, da bi se kdo trudil tudi celo dolgo življenje.

Le dva ali tri vzglede!

Kako ima pesnik privspodabljati, kako ima prosto-narodno, in vendar vzvišeno in plemenito učiti, kaže nam peesnca „Prstan," res povse klasična. Nevesta si v dan pred poroko ogleduje zlati prstan:

Obroček drobni, svetla stvar,
Ki skôval te mi je zlatár,
Kako se jasno mi blestíš
In glasno k srcu govoríš!

Že jutri te nosila bom,
Ko pred oltar stopila bom . . . .

Pomembe polni ti simbol,
Spremník mi skoz radóst in bol. — Str. 105 s.

Pač iz tako neznatne reči, kaker je prstan, kako ti genij pesnikov pojasnuje prihodno zakonsko življenje, kake zlate nauke daje nevesti v novi stan! Ne pa, da bi čitatelja z dolgočasnim moralizovanjem vtrudil: nevesta sama bere vse to iz prstna; a tudi to kako živo, kako čvrsto! Pesnikov zlog je res podoben nikdar mirujočim valovčkom gorskega potoka, ki, prevračaje se po belem skalovji, tako prijetno žvrčé. V vsaki kitici pesnik menja zlog: iz sedanjosti prehaja v prihodnost, iz prihodnosti se vrača v sedanjost; zdaj modruje, zdaj vprašuje; zdaj zabava bolj domišljijo, zdaj govori k razumu, zdaj se obrne na voljo: nikjer ne obstoji na mestu. Pravi umetnik, dobro ume, da lepota se ima javljati kot enota v mnogovrstnosti. A ravno tako dobro pozna tudi temeljni zakon slovesnih umetnosti: sè številom kitic raste i praktična pomembnost, raste mik pesni: v začetku prevladuje nazornost, v sredi umstvenost, proti koncu voljino nagibanje, ki se sicer vže prej javlja, ki pa vendar še le v zadnjih dveh kiticah prikipi do trdnega sklepa; da, v zadnji do slovesne prisege, ki obsega čas in večnost, prisege, ki velja idealu zakona — enega in nerazvezljivega:

Če kteri prstan kdaj se strè,
To drug pač bo, moj prstan ne;
Če moj pa ima biti strt,
Ne strè ga drug nihčè ko smrt! — Str. 107.

Digitized by Google

Nedosegljiv je pa naš pesnik v slikanji srca in njegovega skrivnostnega življenja. Postoj ž njim „Pri jezu“ ob reki, kako naravno, kako bujno in živo ti tu popiše šumenje in bobnenje besnečih valov!

Ta voda srdíta
Vsa v kaplje in pene in prah je razbíta;
In solnca nebeškega svit
Po prahu, po penah, po kapljah razlit
Na tisoče solnčnih se praškov drobí,
Iz njih tisočerno iskrí!
— — — —

Toda:

Pod jezom bo konec nemira:
Tam doli razperšena voda se zbira,
Razdrôbljeni žarki spet zlijajo se.
Kakó iz valov tam smehljá se nebó
In solnce žareče
— — — —

Temu jezu, tej reki, kaj je podobno? Čuj!

Ko v té se oziram, se zdi mi, oj reka,
Da gledam življenje, osodo človeka,
Človeško srcé.
Njegovo slast in strast in gorjé! — Str. 70. s.

Kako ti, čitatelj, ta pesen razkrije tvoje bistvo, kako ti posveti v najskrivniše kote tvojega srca. Da, zreč v besneče valovje na jezu gledaš strmé divjanje lastnih strasti; toda obrnivši oko v reko pod jezom in vidé,

Kako je tam doli vse mehkó,
Kako mirnó,

srčno poželiš tisti mir, o katerem peva naš pesnik, da;

Le v jasnem valovji pokojnega srca
Prekrasno nebo vesoljno se zrca . . . .

Kako dobro pozna Gregorčič človeško srce! Beri le pesnico; „Ne plakaj!“

Ni hujšega gorjá na sveti
Kot so zadûšene solzé;
Ko jim na dan ni dano vreti,
Pekoče padajo v srcé.

In spet:

En gorek rek — srcé odpré,
En ljub pogled — srcé se vžgé;
En hud poglèd — srcé mrjè,
En trd izrek — srcé se strè. . . . . Str. 148.

O resničnosti teh besed, a ravno tako tudi o umetnijski lepoti in dovršnosti te kitice bi se pač dala napisati cela knjiga!

Digitized by Google

Da, Gregorčiča po vsej pravici imenujemo pesnika — človeškega srca.

Tudi zdravega, krepkega humorja ne pogrešamo pri Gregorčiči. V tem se res odlikuje drobna pesenca „Projekt.“ Komu bi srca ne porahljala sklepna kitica:

Prekôval bi v tolarje luno
In solnce v cekine suhé,
Mordà bi z obojim poplačal,
Državne in svoje dolgé! . . .? — Str. 44.

Da, marsikdo bi z dnu srca vzdihnil: in še moje!

Toda Gregorčič ni le rojen pesnik, ampak tudi izurjen, koliker more to donesti k pesniški dovršnosti. Da, kako vglajen, vpiljen mu je jezik; kako se veže verz z verzom, ne, rekel bom, kar prelija se vrsta v vrsto, ž njo čut v čut, misel v misel; nikjer ne žali čitatelja najmanjša disharmonija niti v logičnem niti v slovničnem niti sintaktičnem stiku. Gotovo se ne bom motil in upam, tudi nikogar razžalil trdé, da tako gladko noben Slovenec slovenščine v vezani besedi še ni pisal in ne piše.

Sploh kar se tiče pesniške velikosti, dalo bi se po mojem mnenji edino še le pričkati, komu bi prisodili prvo čast pesniško na Slovenskem: Preširnu ali Gregorčiču? In menim, da Gregorčičeva muza ima vže toliko spretnosti, da bi se dalo vspešno za-nj potegniti.

Toliko smo hoteli o umetnijski dovršnosti Gregorčičevih poezij opomniti. Storili smo to le kratko, ker sploh ne spada v naš list pesnike z leposlovnega stališča ocenjati. Naš smoter je prav za prav drug: pojasniti duševno obzorje, do katerega se je pesnik povspel, in posebno določiti, kaki so njegovi nazori, ako jih primerjamo s krščansko resnico.

*
* *

Vsakdo bo moral sicer priznati, da v II. zvezku Gregorčič ne kaže več tolike živosti in originalne duhovitosti, kaker v prvem. In vendar je duševno obzorje v obče jasnejše, više, ker resničniše, to pa edino za to, ker je bolj krščansko, nego v prvem zvezku.

In res, tistega duhomornega pesimizma, kateri se je po pravici očital nekaterim pesnim prvega zvezka, ne nahajamo v drugem malo ali nič.

Pesnik odpira srce čeznaravni luči:

Navzgor oči, — za žarkom solnca zlatim!
Tam vir je luči: solnca plamna sreča. — Str. 127.

Pred to lučjo bežé mu dvomi iz duše:

Pusti dvojbo mi vsaktero
In morílne vse skrbí,
Trdno to ohrani vero .... Str. 29.

In to vero, krščansko vero, kako živo nam izraža! Vero v prihodno vstajenje:

Digitized by Google

Le cvetíte, cvetke zale
Víjte se ob križi v zrak,
Iz grobóv živó pognale —
Ste vstajenja jasen znák! — Str. 30.

Vero v nebeško veselje:

A duh visoko vrh zvezdâ
Z duhovi rajskimi ti biva,
V objetji večnega Boga....
— — — — — —
Ni sreče videlo okó,
Ni čulo je nikdár uhó,
Ni radosti srce čutílo,
Ki zdaj delí ti jo nebó,
Ki v veke bo ti jo delílo!
Oj srečna, srečna duša tí,
In s tabo vsak, ki v Bogu spí! — Str. 79.

Ta vera je, v katere luči spozna puhlost, minljivost zemeljske sreče:

Prikazen zračna, krasna, pestrosojna,
A bliskoma se v prazni nič gubeča, —
To zemlje sreča je! Na zemlji biva
Pač sreče le odsev, ne stalna sreča....

Zatorej:

Navzgor srcé, — v višave rajskosvetle!
Tam sreča biva večno obstoječa! — Str. 127.

Iz vere priklije krščansko upanje, ki žalujoče srce tolaži, pomiri. In to upanje, da nas dobrotljivi Bog skoz viharno življenje nekdaj privede v varno zavetje nebeške domovine, kako ginljivo in milo je izraža naš pesnik v „Čolničku“:

Po morjá neskončni vodi
Čólnič meni drag veslá.
— — — — — —
Sto prošnjâ
Iz srcá
Zanj pošiljam do nebá:
Brodi, čolnič, srečno brodi
Čez viharni val morjá!
Bog nebeški naj te vodi,
On naj čuva te v nezgodi,
K mirni kočici na prodi
Kmalu naj ti priti dá! — Str. 58.

Da, tako cvetje da bi poganjalo naše pesništvo! Cvetje nebeško je to, ki ga zemlja ne more pognati, ako je ni nebo poljubilo in porosilo. Rekli bi vže skoro, da tam začenja prava poezija, kjer začenja katoliška vera.

S takim cvetjem da bi obsipali mlada srca; taka poezija,

Digitized by Google

kako bi v njih budila, gojila nebeške čute, plemenite čute, ki ne dajo strastem se ojačiti, ki vzdržé mladeniča vedno v idealni višini, ki voljo tako krepko podpirajo, povnašajo k najvišim vzorom!

Zatorej pa takemu napredku čestitamo!

***

Toda s tem, kar smo pohvalno omenili, nismo hoteli reči, da nam v zvezku vse vgaja.

Prvič bi duhovnu pesniku svetovali, naj se kar mogoče izogiblje ljubezni. Svoje nazore o spolovni ljubezni smo razložili in vtemeljili drugje. Ne tedaj, kaker da bi ljubezen ne smela biti predmet pesništvu; bodi le; in da je vstani biti vreden, vzvišen predmet, to nam kažó dovolj prvi pesniki vseh narodov; da se le ohrani v mejah, katere ji postavljajo nravstveni zakoni.... Ne tedaj; ampak hotel sem tukaj le povdariti: pesniku d u h o v n u. Vemo namreč, da duhovna veže viši poklic, kateremu po prepričanji katoliške cerkve ne more dostojno služiti nego li tisti, ki se je deviško zaročil z nebom... od tod celibat. Menim torej, da bi duhoven vsaj sebi in svojemu stanu dosledniše ravnal, ko bi ta predmet več ali manj pustil. Ni zanj.

Spolovna ljubezen je vže tako preopolzla. Tem bolj dandanes, ko se po vplivanji vmazanega materijalizma v tem predmetu navadno pepolnoma prezira nravstvenost. V tej točki je vse dovoljeno; in vemo, kako globoko je žalibog v to blato zagazilo ravno tisto slovstvstvo, ki bi pred vsem se imelo ohraniti čisto in deviško, ki se po svojem smotru tako rado imenuje l e p o slovstvo — seveda po tisti pravici, kaker lucus a non lucendo. Zatorej je pa duhovnu tem svetejša dolžnost, ako mu je nebo podarilo dar pesništva, zdržati se tega predmeta. Ker kdo bo pač trdil, da zvenaj ljubezni ni pesništvu drugega predmeta? To trditev opovrže naš pesnik sam najsijajniše v drugem zvezku svojih poezij.

Duhoven, ki hoče lirično opevati ljubezen, postavi samega sebe v prav neprijeten položaj. Stopi se z vso pravico pred-nj z alternativo: a l i res v srci čutiš, kar pevaš, a l i ne čutiš. Ako res čutiš, vprašamo te, kako se to zlaga s tvojim duhovskim poklicem; ako n e čutiš, nisi pravi lirik, ker tvoja pesen je gola fikcija.

Ako se hoče izogniti prvemu očitanju — o čemer ne dvojim, da bo storil vsak pravi duhoven — tedaj ne uide drugemu: nisi lirik, nisi pesnik!

Res sicer, da piše nekje Lessing: „Der Lyriker muss die Empfindungen, die er erregen will, in sich selbst zu haben scheinen; er m u s s s c h e i n e n, a u s E r f a h r u n g und nicht aus der blossen Einbildungskraft zu sprechen. Diese, durch welche er seinem geschmeidigen Geiste alle nur möglichen Formen auf kurze Zeit zu geben und ihn in alle Leidenschaften zu setzen weiss, ist

Digitized by Google

eben das, was seinen Vorzug vor andern Sterblichen ausmacht; allein er ist zugleich das, wovon sich diejenigen, denen es versagt ist, ganz und gar keinen Begriff machen können. Sie können sich nicht vorstellen, wie ein Dichter zornig sein könne, ohne zu zürnen, wie er vor Liebe seufzen könne, ohne sie zu fühlen."....

In nekdo je te Lessingove besede vpotrebil v opravičenje pesnikov duhovnikov opevajočih ljubezen: „Diesen köstlichen Ausspruch Lessings mögen nun die moralischen Splitterrichter mit ihrem sogenanten „sittlichen Hochgefühle" sich zu Gemüthe führen, falls es ihnen so viel des Aergernisses bereiten sollte, dass ein Priester der heiligen römischen Kirche Liebeslieder gedichtet habe! Sie mögen bedenken, dass die Feder nicht immer die Zunge der Seele und die Schrift nicht immer der Spiegel der Seele ist. Welch' eine Unsumme der herrlichsten, glühendsten Liebeslieder ist schon ohne den greifbaren Besitz geschrieben worden! Wie mancher Dichter musste sich von der Sehnsucht und Einbildungskraft das ersetzen lassen, was ihm das wirkliche Leben hartnäckig versagte!" [1])

Vendar se drznem trditi, da velikosti lirika gotovo ni iskati — v fikciji. Glavno pravilo ostane vselej: lirična pesen bodi živ izliv srčnih čutov. Naš leposlovni kritik Stritar sam mi bo gotovo v tem pritrdil, ki vselej in povsod tako odločno povdarja to misel. Tudi je skeptiku Lessingu poezija, če se ne motim, bolj nekaka prijetna prevara; potem takem ni tudi težko pesniku privoliti, da v verzih razstavlja na ogled nerealno blago. Toda po našem mnenji ima poezija ves drug, resen, svet smoter.

Sicer pa govori na omenjenem mestu Lessing o lirikih v obče. Toda ni skoro pravila brez izjeme. Če se pa sploh kateri človek mora od druzih izjemati, je gotovo katoliški duhoven, ki je kaker znano, od Boga samega izbran in ločen od vsakdanje, zemeljske množice. Težko sicer, da je imel Lessing o duhovstvu katoliškem, o njegovem celibatu dostojno mnenje; a prepričani smo, ko bi je bil imel in ko bi kdo ga bil povprašal, se li sploh z vzvišenostjo in dostojnostjo katoliškega duhovna zlaga opevati ljubezen, akoprav si jo le domišlja, prepričan sem, da bi Lessing protestant, Lessing racijonalist z glavo bil začel majati ter si prosil časa v pomislek.

Slednjič naj kdo misli o tem kaker mu ljubo, dandanes vsaj bi morali v tem vzeti si za vodilo besede sv. Pavla: Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Recimo: časi so dandanes taki, da duhovnu sploh ne kaže baviti se s tako opolzlim predmetom, kaker je ljubezen, ker svet je že tako hudoben, da si vsako, tudi najnedolžnišo besedo, ki pride o ljubezni iz duhovnih ust, razlaga krivo, v opravičbo najgrših pregreh: Glej, on peva ljubezen, in jaz bi ne smel....?

---

[1]) Glej „Slavische Blätter." Erster Jahrgang. Str. 507.

Digitized by Google

Vsekako pa — in od tega ne moremo odvezati nobenega pesnika, najmanj pa duhovna — vsekako, dasi bi mu tudi dovolili ljubezen opevati, vendar mora tudi tu držati se mej mejami nravstvenimi. In te pozna gotevo duhoven najboljše, vé tudi, kako ozke ozke so. Ako te v poeziji prekorači, kako se bo vedel potem na leci, v spovednici? Kar mu ni tukaj dovoljeno, tudi v poeziji ne. Tako je n. pr. po katoliški morali vasvanje pregrešno. Menim torej, da je malo prelehkomiselne tako-le jo zakrožiti:

„In s kito mi drevi priûka na vás,
Tisóč pozdravil mi zapôje na glas.“ — Str 21.

Žalibog, naši slovenski fantje po deželi — in tem pridejo Gregorčičeve poezije zarad poljudne, narodne oblike posebno tudi v roke — vse to in enako dobro umejo; in gotovo ni primerno, da slišijo to še iz ust pesnika — duhovna.

Nekaj drugega.

V zvezku nahajamo več domoljubnih in politično nabôjenih pesni. Domoljubje, dasi naraven, dasi plemenit čut, vendar ni poeziji dostojen predmet. Skoro vsakemu pesniku se tu ponesreči. Domoljubni pesniki sicer vgajajo sovremenikom, jih navdušujejo h krepostnim činom; toda vsa slava je le trenotna: navdušenje se ohladi — in pesnik zapade pozabljenju Isto velja še bolj o pesnih politiškega zadržaja. Njih slava je še bolj hipna, minljiva.

In lehko si razložimo, zakaj. Domoljubje, ker se nanaša na ožo deželo, na te ali one ljudi, je več ali manj omejen čut, dasi naraven. Po tem bo tudi domoljubna pesen meni sicer vgajala, širilo se mi bo srce — a le meni, ne pa drugim, ki imajo drugo domovino. Dalje ne smemo tudi zabiti, da se dandanes domoljubju primeša več ali manj tistega pretiranega čustva, ki se rodi iz moderne narodnostne ideje, katera, vkoliker je pretirana, zaseje mej narode mržnjo, jih mej seboj odtujuje, in čim intenzivniše (ali bolje strastniše) podužiga ljubezen do lastne domovine in naroda, tem bolj odvrača srce od drugih.

Taka poezija torej ne vgaja naravnemu vkusu, ki ostane v veliki množici vedno več ali manj nepokvarjen; in če tudi morda pesnik prvi hip dela čuda, se mora ta včinek pripisati le bolj vroči razburjeni strasti; kaker hitro se ta poleže in se ljudstvo povrne v normalen stan, izgubé take pesni vso mičnost.

Tem bolj moramo to trditi o politiških pesnih. Politika in poezija — dovolj ti besedi izgovoriti! Dva pojma vže po bistvu nezdružna. Poezija idealna, nebeška, pride od zgore, povzdiga nas gor — politika sebična, pozemeljska, porodi se iz strasti, vleče v strast; poezija vse pojublja, vse tolaži, vsem ljubeča mati, vse združuje — politika vse razdružuje, vse opelini, ostruplja, iz strankarstva izhaja. iz strankarstva životari! — Ein politisch Lied — garstig Lied... tako nekako pravi nemški pesnik.

Res, ko pride čitatelju pred oči politiška pesen v zlati, poe-

Digitized by Google

tični obleki, tedaj se duh, kaker brž zazna vpodobljeno misel, nehotoma raztogoti, da bi kar strgal ž nje praznično opravo: kaj se lepotičiš v tej nebeški obleki, ki ni za-te vmerjena! Še razcapane prozajične srajce nisi vredna, s katero ti nagoto zakrivajo tvoji sluge po svojih tednikih in dnevnikih!

Misli, kaker jih izraža „Velegrajska kuga", niso za poezijo, dasi je morda nevolja, ki jo je pesniku navdihnila, še toliko pravična.

Ljubezen do domovine, do naroda tedaj, politične nazore, izražajmo v prozi. Poezija je predivna, prenebeška, da bi jo tirali v nizkost človeških strasti. Saj ona je odsev lepote večnega Boga. In kaker je Bog vzvišen nad vse, tako tudi njegova hči — poezija nam ima kazati le, kar je vzvišeno nad vse, nad strast, nad čas in nad prostor, kar je brezmejno, večno, kar je božje, kar je občečloveško. Ako pa vže hočemo tudi domovino in narod slaviti, moramo to vselej z višega stališča, tako, da je ideja domovinska vedno podrejena viši, obsežniši, občečloveški; nikaker pa v pesni izključljivo izražati domoljubja, niti podrejevati ga viši ideji!

Slednjič še nekaj.

To zadeva nekatere krive nazore, koje izraža naš pesnik, nazore, ki se dandanes večkrat berô v našem slovstvu.

Imamo tu v mislih razmere mej Germani in Slovani sosebno za tiste dobe, ko so Slovani jeli prestopati h krščanstvu.

Prišlo je pri nas nekako v modo, da se sploh nevsmiljeno udriha po tedanjih Nemcih, češ, kaker dandanes, tako in še hujše so zatirali Slovane v srednjem veku. Slika se jih — in sicer Nemce vže pokristijanjene — kot krvoločne barbare, ki so pohlevne Slovane z mečem v roki preganjali, morili, le za to, da bi slovansko pleme vničili! Karel Veliki in drugi cesarji in knezi nemški, ko so šli na vojsko nad Slovane, jih nič drugega ni gnalo, kot narodna zagrizenost, zatiranje slovanskega, vkrepljenja germanskega življa!

Tako naziranje je povsem napačno, nezgodovinsko.

Da me ne bo nihče zarad tega kamnjal kot izdajico slovanstva, naj govorita strokovnjaka, ki gotovo nista germanstvu previelika prijatelja: Pypin in Spasović, eden Rus, drugi Poljak, v knjigi, ki sta jo spisala o zgodovini slovanskih slovstev. (Imamo pri rokah nemško avtorizovano prestavo). Govoré o boji mej slovanstvom in germanstvom pišeta: „Der Kampf fand seit den fernsten Jahrhunderten, in denen die Geschichte dieser Völker gedenkt, statt auf der ganzen slavisch-deutschen Grenze, vom Westende des Baltischen bis zum Adriatischen Meere. Die slavischen Historiker haben meist ihren Urtheilen über diese Thatsache einen Anflug von elegischer Sentimentalität gegeben, indem sie die Deutschen als rohe Bedränger des gutmüthigen Slaventhums hinstellen, aber mit diesem Tone wer-

Digitized by Google

den die factischen Verhältnisse kaum richtig getroffen. Waren doch die alten Slaven selbst nicht sonderlich gutmüthig, und wann hat denn in den Beziehungen der Völker zueinander Menschenliebe und Edelmuth als leitendes Princip gedient? Schriftsteller einer extrem-slavischen Richtung (wie die moskauische Schule in Russland) fügten noch hinzu, das Slaventhum habe auch ein höheres sittlich-politisches Ideal repräsentirt.“ [1])

Ta napačna sodba pa izvira večinoma iz tega, da prenašamo sedanje naziranje o narodnosti v tiste starodavne čase ter po tem vse tedanje razmere razsojamo. Narodnostna ideja, ki dandanes prošinja Evropa ter ljudstva nagiblje skoro k vsem podjetjem, se je kot taka pojavila še le v devetnajstem veku. Nje prejšnja stoletja niso poznala. In dasi najdemo večkrat narode v boji mej seboj, da se preganjajo, zatirajo, vničujejo, bi se vendar močno motili podstavljaje vsemu temu kot nagibek narodnostno idejo. Res sicer, da so se pristaši enega naroda mej seboj vsled nekega sočutja podpirali, vendar pa ne najdemo, da bi narodnost kot tako zavestno povdarjali, in sè stališča jezikovne sorodnosti vrejevali politične in mejnarodne razmere. Iz tega tudi lehko razumemo, kako se je dalo toliko narodov nevedoma in ne, da bi se temu kakerkoli branili, iznenaroditi.

Toda kar moramo še bolj obžalovati, podtika se narodna zagrizenost celó blagovestnikom, ki so iz Nemčije prihajali oznanovat evangelij Slovanom! Bili so i oni krvoločni slovanožrci!

V tem zmislu nekako nam jih slika tudi Gregorčič v pesni „Blagovestnikom“, kjer proslavlja spomin sv. Cirila in Metoda.

Nosili vére svit so nam i drugi,
Na severu German, Roman na jugi:
A dedom davnim dar njihov
Bolj kletev je rodil kot blagoslóv.

Spet:

A dàsi krst je mrtev bil,
Od prednikov je tirjal živo žrtev:
Duh národni in jezik je moríl!

Dalje:

In prišli so, krstiti jih želèč,
V levici križ, a v desni meč!
In dede naše so krstili
Sred dednih širnih njih planjáv;
A ko so krst zvršíli
Naš dom je bil in tuji meč krváv, —
A križ? Nanj dedov so prostost pribíli!

[1]) II. Band S. 5.

Digitized by Google

In :

Nosili drugi s križem robstva so verige,
Vidvá — ljubezni svete vez.... Str. 119. ss.

Tako tedaj ne more narodnostna tesnosrčnost še krščanskim blagovestnikom prizanesti zato, ker so tujci, ker so — Nemci, Romani !

Moj Bog, kaj pa koristimo slovanstvu sè zgodovinsko — lažjo ?

Ali res nismo Slovani od nemških in latinskih misijonarjev dobili nič dobrega ?

Naši pradedje, stari Slovenci, od koga so dobili krst, od koga Hrvatje ? Saj vendar ne boste trdili, da sta jih krstila sv. Ciril in Metod ? In oni krst, podeljen od tujcev, je bil le res mrtev ? Saj živi vže nad tisoč let ? Je bil mrtev krst, ki so ga Poljaki večinoma prejeli od Nemcev ? O, zgodovina priča, da je obrodil toliko svetnikov, toliko mučenikov !

Bodimo pravični. Veliko so slovanska plemena pretrpela od Nemcev, zlorabil se je večkrat tudi evangelij in križ, toda tega je kriva človeška strast in barbarstvo, ne pa blagovestniki, mej katerimi nahajamo tudi svetnike, niti je kriva sv. cerkev, ki je obsojala vsako fizično silo, katero so tu pa tam mogočnjaki vporabljali pri razširjanji sv. vere, kar se je žalibog večkrat zgodilo, toda ne le proti Slovanom, ampak tudi proti d r u g i m n a r o d o m.

Tako dolženje germanskih in romanskih blagovestnikov nas mora napolniti z mržnjo in sovraštvom ne le do Nemcev in Romanov kot takih, ampak tudi kot katoličanov, ker obudi sumnjo, da jim vera ni nič več nego orožje v zatiranje slovanstva. Ta sumnja pa seveda pade slednjič na rimsko-katoliško cerkev samo ; in tako se počasi zaseje mej slovanske katoliške narode seme razkolništva in popolnega odpada od Rima.

Brez zamere ! Naš pesnik gre vendar predaleč v tej točki. Čujmo, kako peva o slovenskem narodu-svetniku, potem ko ga ni našel zastopanega v „pratki“ :

A če ne proslavlja te pratka,
Naj to ne žali nikár ;
Če svet te je z a b i l i n c e r k e v... Str. 129.

Torej tudi cerkvi se več ne prizanese, tudi njo bomo dolžili narodnostne strastnosti, cerkev, nevesto sv. Duha, k a t o l i š k o cerkev !?

Slednjič bi morali še v nebesa povprašat angele in svetnike, in celó Boga, katere narodnosti je ! Zvedeli bi, da ja bil Bog sam judovske narodnosti, tedaj razloga dovolj, sumičiti ga enostranosti !

Sploh mora biti pesnik prav previden, ko hoče vero kakerkoli stikati z narodnostno idejo, ker lehko lehko pri tem žali katoliški čut. Odločno obsojati moramo vsako podrejevanje verskih resnic narodnostni ideji. Zarad tega nam pa pesni, kaker je „Velikonočna“, nikar ne vgajajo. Vstajenje Gospodovo je

Digitized by Google

čeznaravni dogodek, ki nas mej vsemi najbolj vtrdi v veri, napolni z nebeško nado, nas najviše povzdigne. In katoliku naj bi ta najbolj krščanska resnica ne služila v nič višega, nego da mu simbolično izraža vstajenje narodno? To se pač pravi božje dogme iz nebeških visočin privleči na terišče človeških strasti, božje podrejevati človeškemu. Ne, marveč nasprotno: naravo podrejujmo milosti, človeško božjemu, kar je naravno, služi naj v simbol, v poveličanje nadnaravnemu!

*
* *

Toliko smo hoteli reči — sine ira et studio. Govorili smo pa obširniše zato, ker vemo, kako merodajna in vplivna je Gregorčičeva muza na sedanje slovensko pesništvo.

Veleumi svoji dobi vedno gospodujejo, in čim veči so, tem dalje traja njihovo gospodstvo. To velja o učenjakih, a nič manj tudi o umetnikih, posebno o pesnikih. Ko je veleum-pesnik v obliki domače besede stvaril klasičnih umotvorov, ga javno mnenje obda z žarom gospodujoče avktoritete; od tedaj je narodu vzor, o katerem se vzgledujejo vsi tisti, ki si hoté pridobiti lavorov venec pesništva. Gregorčič si je vže s prvim zvezkom vpokoril javno mnenje ter je novejšemu pesništvu vtisnil znak svojega duha. Gregorčičev jezik, ideje, zlog srečavaš več ali manj skoro pri vseh pesnikih druge vrste. Sedanja pesniška doba je Gregorčičeva. Z drugim zvezkom si je to gospodstvo nad duhovi še bolj vtrdil. Zatorej se nam je zdelo tem bolj vredno, prosto izjaviti svoje mnenje o nekaterih nedostatkih, ki nam manj vgajajo, da se z vrlinami Gregorčičeve muze ob enem ne razširi in udomači v našem pesništvu tudi to, česar se z verskega in nravstvenega stališča ne more odobriti.

Naša srčna želja je, da bi slavni pesnik um in srce še bolj odprl razsvitlujočim in ogrevajočim žarkom krščanskega idealizma. Ako sploh smemo v oblikah niže čutnosti vpodabljati večne resnice — in da to smemo, kdo bi dvojil, potem ko se je sama večna Beseda, nositeljica vseh idej, pojavila v čutni obliki človeškega telesa — tedaj je gotovo jezik tako krasen, tako diven, kaker ga piše le Gregorčič, idejam krščanskim, ki so odsvit božjega bistva, najdostojniša posoda. V tej zlati posodi da bi nam v kratkem prinesel tretji zvezek le dosti dosti nebeških idej, da se o njih povzorimo, ogrejemo. Tedaj bomo Gregorčiča pozdravili kot krščanskega idealista. Tedaj mu bo pa tudi zagotovljena slava prvaka mej slovenskimi poeti!

Digitized by Google

CUORE. *LIBRO PER I RAGAZZI.*
EDMONDO DE AMICIS.

Marsikateri naših čitateljev si bo gotovo o tem naslovu mislil: čemu pa to? kaj nas more zanimati laško slovstvo? Toda, akoprav laška, je vendar ta knjiga v kratkem času zaslula ne le po vsej Evropi, ampak tudi v našem jeziku se je nedavno nekje proslavljala in sicer prav zgovorno in navdušeno. Da celó, ako smemo verjeti nekaterim glasom, se de Amicis-a „Cuore" prelaga na slovenščino in se ima v kratkem na svitlo dati!

Za vsak slučaj tedaj bi znalo morda vendar koga mikati, kak dar bi v tej knjigi prejela Slovenija od sosedne Italije.

De Amicis je eden mlajših italijanskih pisateljev. Kaker pravi De Gubernatis v svojem Dizionario, je Amicis svojemu narodu zelo priljubljen: „è il più popolare forse e il più accetto fra i nostri contemporanei".

Seveda moramo ločiti mej dvojno Italijo: staro ali katoliško in mlado ali framasonsko. In žalibog, da de Amicis spada k poslednji. Da ga ne bomo mi sami obsodili, naj govori Gaetano Zocchi, spreten kritik in poznatelj najnovejšega slovstva laškega[1]): „De Amicis se ima prišteti tistim mnogim balonom, ki so napihneni od oligarhije dandanes v Italiji gospodujoče, katerim je namen dokazati, da pred letom 1859 in 1860 (ko se je začela Italija pod višim ložinim vodstvom ediniti ter cerkev in papeža preganjati) mej Italijani ni bilo niti znanosti, niti omike, niti slovstva, ne umetnij, ne slave, ne prave velikosti, kaker še ni bila Italija ena in neodvisna, pod železnim bâtom framasonskim".

Seveda pri zaveznikih framasonov ne smemo iskati niti vere niti spoštovanja krščanskih vstanov. In res, nikaker ni pohvalno, kar omenjeni kritik v tej točki očita Amicis-u, povsod vestno sklicavaje se na njegova dela.

Ako je bil tedaj njegov „Cuore" v Italiji z nepopisljivo navdušenostjo vsprejet, tako da je v malo letih dočakal vže 57. izdajo, se Slovenci s tem še ne smemo dati preslepiti, ker moramo premisliti, da ga le mlada, revolucijonarna, framasonska Italija vkupuje, proslavlja.

In dobro vé, zakaj. De Amicis zastopa v vzgoji naturalistična načela Rousseau-ova; le da jih je patrijotično (namreč v zmislu nove Italije) in revolucijonarno (po duhu bratov masonov) pristrojil.

Na prvi pogled se sicer priprosto oko bravčevo o ničemer ne spotika. Glej no, kako lepi in nedolžni so naslovi posamnim poglavjem: Prvi šolski dan, Dan vseh mrtvih, Moja mati, Hvaležnost, Ljubezen do domovine, Upanje itd. itd. Da celó prav prisrčen, nad vse nežen in gorek je govor, zlog priprost, čvrst.

---

[1]) L' ideale nell' arte p. 138.

Digitized by Google

Toda, kakor smo vže rekli, od prvega začetka do zadnjega konca je knjiga naturalistična t. j. slika se gola natura, čista človečnost brez vsakega ozira na vero in Boga; dejanjem se podlagajo ne verski, razodeti, ampak le čisto človeški nagibki.

Torej še enkrat; ne, da bi se otroke slabo učilo, da bi se morda kar očitno udrihalo po veri in njenih služabnikih — kdo se bo pač predrznil kaj takega pred nedolžno, nežno mladino? — ne, ampak molči se skrbno o vsem, karkoli bi znalo najmanj otroke opominati na Boga ter versko vplivati na njihovo mišljenje in hotenje. Knjiga namerava negativno nekako isto, kar imenitni revolucijonarni vzgojitelj Carlo Matteucci: oprostiti vzgojo od vere, postaviti temelj šoli popolnoma brezbožni!

Edini, najviši smoter, ki ga Amicis postavlja vzgoji, je mladino italijansko odrediti za mlado, t. j. framosonsko Italijo, ki je cerkvi in papeštvu nespravljiva sovražnica; oglaša se v vsej knjigi rekli bi, slaba vest mlado-italijanskih mogotcev; bojé se, da napočijo za državo, zidano na princip surovega posilstva in krivice, osodni časi, zatorej se podvizajo mlademu rodu v um in srce siloma vcepiti: Italija sama, edina, nad vse, nad cerkev in Boga!

Ker je pa mlade Italije najnevarniši sovražnik rimsko papeštvo, je treba mladino pred vsem temu odtujiti; to se pa najboljše zgodi s tem, da se jo odgaja brezversko; z vero se samo ob sebi zamori tudi ljubezen in spoštovanje do papeža, saj on je nezmotni učenik in razlagavec verskih resnic, in prav v tem obstoji bistveno vsa njegova veljavnost.

Kako pa iz de Amicis-ovega „Cuore“ resnično veje framasonski duh, se razvidi tudi iz tega, da postavlja mladini kot vzore v posnemo glavarje novejšega laškega framasonstva: Cavour-ja, Mazzini-ja, Garibaldi-ja, ki so se vsi odlikovali po sovraštvu prvič do cerkve in rimskega papeža, drugič do Avstrije.

Čujmo nekoliko črtic iz življenja teh junakov!

„C a v o u r je dognal, da je prišlo 150000 Francozov čez Alpe vreč Avstrijce iz Lombardije; on je junak, ki je Italijo vladal za slavne dobe revolucijske, ki je največ pripomogel, da se je zvršilo sveto podjetje (santa impresa) italijanskega združenja itd.... Vmirajoč je še bledel po oproščenji avstrijskih Benetek, papeževega Rima ... klical Garibaldija ... Izdihnol je z besedo „bitka“ na jeziku! ... Misli nanj, ljubi sinček, in kliči mu iz srca: Slava!“ — Str. 188.

G i u s e p p e M a z z i n i, po naših katoliških pojmih framason prvega reda, vstvaritelj revolucijonarne, krvave zadruge „la giovine Italia,“ je de Amicis-u „velik domoljub (grande anima di patriotta), početnik in prvi apostelj italijanske revolucije, mož junaškega in milega (gentile!) srca!“ — Str. 222.

G a r i b a l d i, rudeči diktator s Kozjeka, očiten brezbožnik, do zadnjega diha dosleden v zaničevanji vsake postavne oblasti,

Digitized by Google

prenapolnjem sè satanskim črtom do papeštva, ta Garibaldi je pri Amicis-u tisti junak „ki je osvobodil deset milijonov Italijanov tiranstva Burbonov . . . ki se je tolkel z Avstrijci za osvobojenje Lombardije in Trentina . . . se bojeval za pridobitev Rima itd. . . . Bil je velik, priprost in blag. Črtil je vse zatiravce (t. j. nekdanje legitimne vladarje v Italiji, mej katerimi je seveda tudi papež in avstrijski cesar kot kralj lombardo-beneški), ljubil vse narode, branil vse šibke. Po drugem ni hrepenel, kaker po dobrem . . . molil je Italijo . . . čustva bil je nežnega kot otrok, v bolečinah svetnik ! . . . In ko te ne bo več na tej zemlji, ko ne bodo živeli več sinovi tvojih sinov, in tisti, ki se bodo od njih rodili, tedaj bodo rodovi še kvišku zrli na njegovo glavo ožarjeno sè slavo, ki si jo je pridobil kot odrešenik narodov, ovenčano z imeni njegovih zmag kaker sè zvezdnim vencem, in vsakemu Italijanu se bo požarilo čelo in duh, ko bo izgovoril njegovo ime". — Str. 298.

Toliko zadosti za zdaj ; morda se nam ponudi kasneje še priložnost, da se vrnemo k Amicis-ovemu „Cuore".....

Knjiga je, kaker kaže vže naslov, pisana — per i ragazzi t. j. za otroke. Radovedni smo tedaj, kaj bi rekli slovenski stariši in vzgojitelji, posebno pa pobožne slovenske matere, ako bi zagledale v rokah svojih sinčkov knjigo, ki ne le Boga in vere ne pozna, temveč namerava mlada srca od vsega odvrniti, kar nam je Slovencem vže nad tisoč let najsvetejše, knjigo, ki namesto visokih vzorov krščanske popolnosti, dovzetnemu mlademu rodu postavlja v posnemanje rovarje, proklete od cerkve, o katerih imenu vsakega katoličana vže spreleti groza in stud, slednjič knjigo, ki ne le ne more v mladih srcih gojiti ljubezni do splošne nam domovine, katero imenujemo Avstrijo, in do presvitlega njenega vladarja, ampak ki ravno nasprotno kot najviše junake proslavlja tiste, ki so Avstriji v bližnji preteklosti prizadeli največ nezgod ter sramotno jo ponižali. Ako odobrimo princip, kateremu se vklanja Amicis, kateremu je tudi posvetil svojo knjigo, framasonski princip namreč, da se imajo države preosnoviti na podlagi narodnostne ideje, vprašamo, koliko časa more potem Avstrija še stati ?

Ogled po katoliškem in slovanskem svetu.

I.

Nekaj o novejšem českem slovstvu.

Gotovo nijedno slovstvo se ni razmeroma tako plodno in bujno razvilo kaker česko. Čehi so vže v 15. in 16. stoletji šteli mnogo imenitnih pisateljev — a po belogorski bitki je pri njih

Digitized by Google

kaker na političnem, tako tudi na slovstvenem polji zavladala smrtna tišina. Od tega dogodka se je le redko pokazala katera češka knjiga — a knjige iz prejšnjih dob so se vničevale iz raznih razlogov. Tujščina je vedno bolj zavladovala po českih ozemljih in posebno v srednjih in viših stanovih izpodrinjevala domačo govorico. Češki narod se je bil proti koncu prejšnjega stoletja tako iznenarodil, da so i največi domoljubj obupovali vskresiti ga. „Pustite mrtve pri miru," rekel je obupno Dobrovski kopici mladih mož, ki so navdušeno mu razkladali svoje nakane v probujo skoro odtujilega naroda. In vendar Josipa II. posilna centralizacija je najbolj povspešila zavest v českem ljudstvu, ki je rešivši svoj jezik se tudi bolj vmaknilo razjedajočemu protestantskemu vplivu. Češki jezik pestovan še le od začetka tega stoletja priboril si je toliko popolnosti in veljave v ozemljih svojih, da se mu ni treba bati za obstoj niti se vklanjati v katerikoli stroki tujemu jeziku.

Češki jezik je mej vsemi slovanskimi najprožneji. Da je češki narod ohranil svojo individualnost vkljubu vsem strahovitim nesrečam husitskih in tridesetletnih bojev in nezgod, ki so sledile iz teh, je sijajen dokaz naravne čilavosti in vstrajnosti češke. Le zavist in neznanje zgodovine in politični predsodki morejo tajiti českemu narodu te odlike. Ako bodo Čehi s tako vstrajnostjo branili in izvrševali resnico, kaker so se potegovali in kri prelivali cela stoletja za ideje, katerih so se navzeli — jim bode v kulturni zhodovini pristojalo jedno prvih mest. Brez vzroka, brez namena Bog takih sposobnosti niti posamezniku niti skupinam ne daje.

A žalibog, da v najnovejšem slovstvu českem ne nahajamo te vstrajnosti v dobrem in resnici. Mi se gotovo ne protivimo spoznavanju bratov po krvi, ker bi bilo proti razumu in niti vera nam ne veleva nasprotnim biti takim težnjam — pač pa veleva nam vera in razum vstavljsti se, da se neresnica in zmota bratova, samo ker je bratova, presaja k nam kot resnica. Kar je pri bratu dobrega, posnemajmo, presajajmo, kar je slabega, ne prenašajmo na svoja tla niti ga potrjujmo v zmotah njegovih slepo hvalé, kar ima slabega. Tako spoznanje, tako bratsko ljubezen nam veleva sveta vera, katere načela imajo veljati — kar se navadno pozablja — ne le v zasebnem, ampak i v javnem, ne le v čisto verskem. ampak i v političnem in narodnem življenji. Na to opozoriti zdi se nam sveta dolžnost, ker se je posebno v novejši dobi mlajši naš rod jel pridno baviti s česko literaturo, ki je v zadnjih dveh desetletjih krenila v tir narodnosti in veri pogubon.

Od leta 1860 hočejo nekateri pisatelji češki, zlasti pesniki in filozofi, odreksi se vsemu karkoli je pozitivnega v njih mišljenje vcepila družina, šola in literatura sama, za tujim pisateljstvom, zlasti francoskim in laškim, in zametajoč vsa dosedanja načela estetična in etična, da, tudi rodoljubna, se trudijo z novimi

Digitized by Google

mislim kaker pravijo, vspeti se nad dotedanjo vsakdanjost. Novi smér literarnih plodov opravičujejo v svojih obrambah, češ, da ne pišejo za „otroke in tepce“. Ker pa nekateri pisatelji novejši „svitlobo imenujejo temo“. krepost zmotno načelo, da, robstvo — ker so idealizem zamenili z materijalizmom: tu se narodno rodoljubno duhovstvo, ki ima nesmrtne zasluge za probujo češke literature, spoveda, d a j e s i l o v i t o g r e š i l o i z s t o p i v š i škoro iz celega javnega, političnega, društvenega, in l i t e r a r n e g a življenja in radi tega se potrudi sedaj vsaj ob 11. uri priti in postaviti se na narodno dedno njivo. V ta namen in konec je poleg drugega vstanovilo časopis za poduk in zabavo z naslovom „Vlast“ (domovina), v katerem bode poleg zabavnih spisov objavljalo trezne kritike o literaturi češki v obče in posebno o plodih onih pisateljev, ki sè vsemi sredstvi skušajo vvesti v narod naš kult „Satanov“, hoteč sami sebe očiniti duhovnike njegove. O „Vlasti“ ne beremo nikjer nikakih referatov, da celó, zmenijo se ne za njo; niti plačenega inserata nočejo o „Vlasti“ objaviti nekateri češki listi. Iz tega je razvidno, kako neljuba je nekaterim pisateljem in redakcijam „Vlast“ posebno zarad kritičnih sestavkov.“

Tako piše „Vlast“ leta 1886 v 22. zvezku vabéč na naročbo.

Ta list priporočamo iz dna svojega prepričanja zavednim Slovencem. Posebno se odlikujejo v njem Pohunkovi kritični spisi pisani z redko učenostjo in prav čudežnim poznanjem občne zgodovine, literature slovanske in tuje. Iz teh izbornih člankov zvé čitatelj pozitivno — kar ga gotovo neprijetno dirne — kako ravno oni pisatelji, ki imajo o vsaki priliki vsa usta polna o slovanstvu — hodijo v nemške zeljnike na pašo, posebno veliko škodo pa delajo Büchnerjevemu in Hartmannovemu materijalu.

II.
Ruski vpliv na evropski zapad in katoličanstvo.

Brezdvomno bode čitatelje naše zanimala argumentacija, kojo je prinesel francoski list „Nouvelle Revue.“ Njen stržen po „Vrhbosni“ je pa ta-le:

Kdor ni oslepel, mora priznati volens-nolens, da si je katoličanstvo na zapadu zopet priborilo politične moči. Dasi zapadni vladarji in voditelji ljudstva kedaj nasprotujejo katoličanstvu — vendar ogromna večina čuti in misli katoliško. Rusija pa je do sedaj katoličtvo ali zatirala ali vsaj ledeno se vedla njemu nasproti. Ta faktum rodi in goji na katoliškem zapadu mržnjo, nezaupnost in odtujenost do Rusije in njenega vpliva na katerekoli zapadne razmere. Ako se pa Rusija pokaže prijazna svojim katoliškim podanikom, izpodmakne podlago mržnji proti sebi na katoliškem zapadu. — Francoska vlada je ta moment

Digitized by Google

spoznala in kot prijateljica Rusije — dasi sama neprijateljica katoličanstva — nagovorila je cara, da častita papežu Leonu XIII. in si s tem zagotovi vpliv na zapad. — Do tu omenjeni list.

Slovanofilska stranka v Rusiji in njena koketna posestrima na zapadu torej, ki o vsaki priliki jedino sebi prisvaja monopol slovanskega rodoljubja, je po tej argumentaciji daljnoglednega francoskega lista največa sovražnica in morilka ruskega vpliva, ker osamljuje Rusijo! Saj naganja vedno rusko vlado, da trdo postopa s katoliškimi podaniki, saj vedno Rusijo potrjuje v pravoslavni zmoti zagotovljajoč, da katoličanstvo od same gnjilobe vže razpada — torej da je le v pravoslavji slovanstvu rešitve! Kdor hoče Rusiji škoditi — tudi v političnem oziru — naj le neti nje sovraštvo do katoličanstva! Kdor tako dela — naj zija koliker hoče, da je Slovan — je zaveznik najhujšim sovražnikom Rusije. Da zapad ne privošči Rusiji niti pravnega vpliva v Bolgariji, je gotovo bolj krivo zapadnih narodov moralno nezaupanje v verskem oziru, kaker fizično politično nasprotstvo zapadnih držav. Moralne moči so silovitejše od fizičnih. Zastonj je fizična moč armad, ako si moralnega spoštovanja drugih narodov ne zna država priboriti: z resnico in pravico.

III.

Katoliški svet in Italija o Leona XIII. jubileji.

Leon XIII. je prejel za svojega jubileja od katoliških, kristijanskih in poganskih vladarjev in ljudstev v blagu ali novcih preko 130 milijonov frankov.

Odkar je rimska Stolica oplenjena svojih pravnih posestev, dobiva na leto od vesoljnega katoličtva preko 7 milijonov Petrove miloščine. Jedro dejanskega katoličtva je Francija — vkljubu brezverski vladi. Od teh 7 milijonov žrtvuje sama Francoska — 4 milijone in ves ostali svet 3 milijone!

Italija pa, ki vživa plen sv. Stolice, daje Petrovega novčiča 20 krat manje od beraške Irske — 15 tisoč frankov. In vendar je Italija cela katoliška!

Dokler je bila razstava vatikanska otvorjena, se je izdalo 570.000 vstopnic. Rim je obiskalo za jubileja 350.000 tujcev. Ti so prinesli rimskemu mestu preko 20 milijonov lir. Italijanska vlada pa povrača skoro dvetisočletne duševne in gmotne debrote rimskemu papežu — s „kazenskim zakonikom“, ki preti vsako le količkaj svobodno izjavo katoliško vdušiti v sami kali.

Pravični Bog človeka z isto stvarjo kaznuje, s katero in v kateri se je pregrešil. Italijansko društvo, slabo pojmeč narodnostno idejo, se je veliko zakrivilo največemu dobrotniku svojemu: rimskemu papežu. Sedaj se pokori: ista ideja narodnostna, ki jih je zavela, da so prava zgodovinska teptali — iste ideje narodne

Digitized by Google

celokupnosti vporablja sedaj framasonska italijanska vlada, da stira vsako pojavljenje iz vesti izvirajoče ljubezni do sv. Očeta: moderni pojem narodnosti je bič v rokah framasonov, pod kojim se katoliška Italija sedaj krivi in zvija. Pravi liberalci se poslužujejo liberalnih katolikov — zgodovina priča, da tudi duhovnikov — dokler upajo kaj hasni od njih... potem pa jih odvrgò kot — ožmeto citrono — codice penale!

IV.

Turgenjev o pravoslavji.

Turgenjeva ne občudujemo samo Slovani, ampak i vsi ostali narodi. „Atlantic Monthly“, amerikansk list, imenuje ga — kar sam Turgenjev v nekem pismu iz leta 1873 omenja — naravnost genija.

Turgenjevovo absolutno dovršnost priznavali bi tudi mi brezpogojno in z največim ponosom, ako bi naša posmrtnost res bila popolnoma d v o m n a. Turgenjev je naj silovitiše izmej vesoljnega pisateljstva izrazil ono neskončno praznoto in obupnost, ki razjeda in vrta v srci odreklim se trdni veri v Boga po smrti plačujočega ali kaznujočega. Evropa prevaja in prebira radi tega tako strastno njegove spise, ker so najvernejši, najzgovorniši tolmač njenemu nesrečnemu, od verskega dvoma razritemu srcu. Turgenjev ima magično, demonsko moč do človeškega srca. Ta je njegova največa odlika — a za čitatelja največa nevarnost, ker so nazori, v katere nas sè svojo demonsko silo rekel bi neizprosno tira — krivi in pogubni časni in večni sreči ne le posameznika, ampak i držav in narodov.

Našim literatom pa ni do tega, kake nazore ima pisatelj o veri, o Bogu, o življenji, o namenu človeštva, ... tega vsega ne tirjajo, dovolj jim, da pisatelj zna buriti in mesariti srce, buditi mu strasti in tirati je slepo za sabo tudi v — samomor, kaj dé to!?....

Vendar ker jim je Turgenjev tako absolutna avktoriteta tudi gledé nazorov, evo jim jeden njegov nazor:

„Mnenju njegovemu (Aksakovemu), da se Evropa more rešiti, le ako vsprejme pravoslavje — do sedaj se nisem mogel privaditi. Ta nazor se mi zdi zeló čuden. — Sploh pa se dogajajo na svetu čudne stvari.“ — Tako Turgenjev v pismu do Polonskega l. 1874.

V tem slučaji sklepamo družno z Turgenjevom: Jako čudno je, da se Slovencem, Slovanom na zapadu priporoča pravoslavje kot jedina rešitev narodnega obstoja. Toda na svetu se dogajajo čudne stvari!

Digitized by Google

Rimski papež in prostost.

„Če vas Sin oprosti, boste resnično prosti.“
Jan. VIII. 36.

Ravno se napravlja Evropa, nji na čelu Francija z babilonskim stolpom ob Seni, da bi dostojno obhajala stoletnico velike revolucije.

Z nevkrotno krepostjo, z mladeniško ognjevitostjo, le njemu lastno, se je „veliki narod“ pred sto leti zbral okol tribojnice, na katero si je bil zapisal trisagion: „liberté, egalité, fraternité!“

Liberté! — Vže prvi meseci rastočega spora so jasno pokazali, kam meri ta klic. Z njim se je napovedala vojska obstoječemu državnemu in družbinskemu redu, vojska na življenje in smrt. Sè zgodovino, sè vso preteklostjo hotela se je enkrat za vselej pretrgati vsaka zveza; v eni noči se je zrušilo in strlo, kar so zidala stoletja. Ker ta preteklost sè svojimi vstanovami in običaji je bila po slovstvu zdavno vže razvpita kot edin vir vsem zlém, za katerimi je bolehalo tedanje društvo, kot črna môra, ki tlači človeštvo, nevredna, da dalje prestaja. Plod tega sovraštva, ki ga je Francija znosila z enciklopedijsko filozofijo, je zdaj silil na beli dan.

A ta preteklost je bila bistveno zrastena s krščanstvom, morda nikjer ne tako, kaker na Francoskem. In res, od dne do dne se je bolj in bolj razodevala prava skrivnost revolucije, kmalu se je sprevidelo, da se ôst njena obrača prav za prav proti Kristusu in njegovi cerkvi, in ves klic po prostosti ni bil nič drugega, kaker odmev onih besed, katere je govoril sv. Duh o bodočih sovražnikih Gospodovega Maziljenca: Strîmo njih spone, in vrzimo raz sebe njih jarem[1]). V revoluciji francoski je konečno na dan bruhnila vsa gnev in jarost proti Kristusu, ki jo je Lutrova reformacija spočela, ki jo je dolgo dolgo janzenizem tudi v Franciji gojil in uril pod krinko pobožnosti. Revolucija sama je

[1]) Ps. II. 3.

Digitized by Google

ves svoj proti-kristijanski značaj najočitniše pojavila, ko je leta 1793, dospevši na vrhunec, človeški razum slovesno oklicala za edino, najviše božanstvo.

Toda čudno, čim krepkejše se je oglašal klic po prostosti, tem bolj se je dejansko prostost vmikala robstvu. Isti svobodnjaki, ki so v prvem članku glasovitih „človeških pravic“ vsem ljudem slovesno zagotovili prostost, so nekaj dni potem glasovali, naj se odpravi avtonomna vredba starih provincij, ter so vklenili Francosko v železen jarem centralizujočega birokratizma, ki je mahoma poplavil vse zgodovinske svoboščine. Z isto svobodo so Francozi osrečili tudi druge evropske narode, ker kjerkoli je francoski meč zmagal, ostalo ni skoraj nikjer najmanjšega sledu zgodovinsko vtemeljenega in posvečenega prava in narodnih svojstev; narodi, njih vera, njih čustvo: vse se je siloma zgnjetlo v brezbarvni, brezkrvni številni zistem. Slednjič so od prostosti vpijanjeni Francozi sami sebe na milost nemilost dali vkleniti enemu najkrutiših samosilnikov, ki jih pozna zgodovina. Nikdar se ni tiran z velikim narodom samovoljniše igračil ter njegove moči, njegovo slavo in vest vporabljal v sebičniše svrhe, kaker Napoleon I. Z eno besedo: državna visost, neomejena prostost, katero je revolucija namerjala zagotoviti celemu narodu, prešla je na enega samega: en sam je bil najviši, je bil država, en sam prost, drugi vsi njegovi brezpravni robovi!

Jasno dovolj: Evropa bi bila pač moralo vže s francoskega vzgleda se učiti, kam privede narode prostost l. 1789, prostost od Kristusovega jarma.

In vender se Evropa ni dala podučiti. Hlastno je sprejela principe francoske revolucije ter podvizala po njih se preobličiti. Ti svobodnostni principi bi bili morali vploditi nov svobodnosten vek. — Kaka ironija!

En sam površen pogled nas jasno prepriča, kako se je ta prostost vresničila.

Po evangeliji od 1789 osvobojujoča se Evropa je malo desetletij poslej svoje premično in nepremično posestvo spravila — v židovske roke. Brez milosti Izraelove ne more dandanes skoraj nobena država še vojske pričeti, kmalu celó ne enega

Digitized by Google

javnega poslopja sezidati. Ogromen dolg tlači državljane, ki od dne do dne narašča, tako da ga ne splačamo, ako vse svoje in na zadnje še sebe prodamo. Javno mnenje, katero je revolucija oklicala za vodilo na mesto nezmotne besede katoliške cerkve, vstvarja in določuje časopisje, v katerem imajo spet Židovi odločivno besedo. Slovstvo, ki ima v omikanih, cerkvi izneverših se krogih, nadomeščati vero, navdihneno je isto tako od duha Izraelovega, ki po svojih sinovih, Spinozi in Heineji, malo da ne samooblastno nadvladuje moderno filozofijo, romanopisje in pesništvo.

Nedavno je nekdo na Francoskem spisal delo, katero je naslovil: „la France juive". Menimo, da ravno tako bi se dala spisati velika velika knjiga ter z isto pravico nasloviti: la Europe juive!

Najmanjšega sledu nekdanje prostosti nam ni več ostalo! — Prost je, kdor dela, kar hoče — tako se v vsakdanjem govoru določuje prostost. Prav, izvrstno! A potemtakem se prostost dejstvuje v tem, da se individualne svojosti in nagnenja raznih ljudi neovirano razvijajo in javljajo; vek prave prostosti se odlikuje po mnogoličnosti individualnih teženj; prostost po bistvu svojem nasprotuje centralizatoričnemu amalgovanju in posilnemu spajanju človeških moči.

Iščimo po Evropi znake te prostosti! Nepremičen stroj nič manj kaker 30 milijonov vojakov leži na evropskih narodih; tem moramo prišteti nezmerno število javnih vradnikov. Kmalu pride čas, ko bomo imeli več javnega osobstva nego zasebnega. Javne potrebščine rasto tako, da bo država kmalu požrla vse kar je privatnega. Privilegovan stan pred vsemi drugimi je vojaštvo. Če je sploh za kak stan potreben poseben poklic in nagnenje, je gotovo vojaški; in vender je v prosti Evropi skoraj povsod vvedeno obligatorično vojaštvo. Filozof mora pustiti Kanta, profesor Cicerona, bogoslovec sv. Avgustina ter ga zamenjati s puško! Tedaj še v Olimp, v svetišče muz sega oblast vojaškega ministerstva!

V javnem političnem življenji je skoraj povsod obveljal centralizem, ki prezira zgodovinska prava narodov in je vže poteptal zadnje sledove nekdanje pokrajinske avtonomije in municipijskih svoboščin.

Digitized by Google

Da bi vsaj misel in vest prosti ostali! Toda moderna država se je polastila tudi šole, katero s tako tenko vestjo nadzoruje, da se ne bo kmalu v javni šoli ni stavek spregovoril, ki ga ni naučni minister izrecno potrdil. Učne knjige so od prve do zadnje javno predpisane, predpisana učba (metoda), do najmanjše pičice vé ljudski učitelj, kaj mu je predavati vsake pol ure: ne več, ne manj, niti drugače. Celó kosi, ki se jih imajo dijaki vsako leto na pamet naučiti, število, do katerega imajo računiti, kakovost in zadržaj pismenih nalog, vse je javno vrejeno, zapovedano. Imamo tudi vže vradno državno filozofijo, pri nas, če se ne motim, Herbartovo, na katero mora baje nekako priseči, kdor se oglasi za javno stolico!

Res, drugega več ne manjka, nego da bi država o začetku vsakega leta učencem in učiteljem in sploh vsem državljanom poslala tiskan zapisnik vseh misli in želj, besed in dejanj prihodnega leta s poveljem: To in tako boste letos mislili in hoteli, govorili in delali. Amen!

Te prostosti stoleten spomin slovesno obhajati smatra Evropa, na čelu ji Francija, za sveto dolžnost! Prav zdaj torej, na predvečer velikega revolucijskega jubileja, in morda na predvečer osodnih svetovnih prevratov, je bilo nad vse primerno, da je spet enkrat z visočine nadsvetne stražnice, na katero je Božja previdnost postavila rimskega papeža, mogočno zadonela beseda: prostost!

Marsikomu, ki se je ravnokar do pet navlekel sape, da bo z vso močjo po taktu židovskega časopisja slavo zaklical principom velike revolucije, bo ta glas usta zamašil; vzrši brezdno, v katero mu je poblisknila papeževa beseda, bo prestrašen obstal ter resno pomislil, kaj to pomeni.

In drugega namena papeževa beseda, govorjena o tem času, gotovo nima: staro, nepoboljšljivo grešnico, Evropo, podučiti, kaj je prostost, tista prostost, katere nebeški sad in blagonosne vstanove je vže zdavno zdavno zapravila, prodala v zameno lošastih fraz, prostost, katere celó pojem je pozabila!

Nepoboljšljivo Evropo? Ne! Morda vže tristo let ni bila Evropa bolj poslušna papeževi besedi nego dandanes.

Digitized by Google

Izbrihtale so jo skušnje, britke, grenke; črni strahovi jo obletavajo, ne dadé ji mirno spati; strahovi, katerih, kaker se vedno bolj prepričuje, ni vstani pregnati nihče drug, nego rimski papež.

Papeževa beseda je Božja beseda. Zatorej bo imela svoj včinek, tako gotovo, kaker ga je imela beseda, s katero je Bog ločil temo od luči. Papeževa beseda prinese luč v neizmerni kaos pojmovnih prekoslovij, v kateri se je zakopala od rimske Stolice odpadla Evropa, papeževa beseda bo ščistila ozračje.

Libertas — bonum praestantissimum! Te besede stojé na čelu papeževi okrožnici. Res, ni za človeka v naravnem redu cenejšega daru, kaker dar proste volje. „Boste kaker bogovi“ — tako je govoril našim prastarišem hudobni duh. Kaker vsaka laž nima obstanka sama na sebi, ampak se nahaja le na resnici kot njena negacija, tako tudi besede peklenskega skušnjavca izražajo navzlic vsi lažnjivosti veliko resnico. Človek je res kaker bog, a to je le po prosti volji. Libertas — bonum praestantissimum! Ona ga vvede v zbor bogov, ker mu daje vznožnost samooblastno določiti o lastni osodi, in celó moč, protiviti samemu vsemogočnemu Bogu, tako da se more njemu nasproti vstopiti na lastne noge ter mu samosvestno odgovoriti: Jaz gospod!

A da ostane prostost za človeka „najcenejši dar“, spolniti se mora en pogoj — poslušna pokornost Božji besedi. In ravno tega pogoja prezrènje dela lažnjive satanove besede — obetal jim je božje dostojanstvo, ako se božji besedi vpro. In tako se je vže v začetku človeške zgodovine vresničilo, kar kratko izraža papeževa okrožnica: iz prostosti izhajajo kaker najviše dobrote, tako i največa zla.

Star pregovor veli: corruptio optimi pessima. Ako je tedaj prostost na sebi najcenejši dar človekov, mora mu biti največe zlo, kaker brž ne dopolni v njeni vporabi gore omenjenega pogoja. Preziranje tega pogoja se je pač najočitniše, najstrašniše maščevalo v evropskem človeštvu poslednjih stoletij. Čudno! Z isto roko, s katero je Luter danes vrgel papeževo pismo v ogenj, ter s tem za vselej zapečatil odpad od crkvene nezmotne oblasti, je jutre podpisal smrtno sodbo

Digitized by Google

— prosti volji tajé njeno samoodločnost. Od tedaj je brezverni Evropi zvezdo prostosti zakrila neprodirna megla. Lutrov nauk o volji so nadalje razvili in določili janzenisti, ter ga zasejali v teologične vede, v slovstvo, v filozofijo ne le mej drugoverci, ampak tudi mej tistimi katoliki, ki so smatrali za potrebno klanjati se protestanskemu racijonalizmu. Sploh sè vso pravico trdimo, da tajenje proste volje označuje na sploh dobo odpada od rimsko-katoliške resnice; okol prostosti voljine se vže nad tristo let nekako suče boj mej katoličtvom in akatoličtvom ter neverstvom v obče, to vprašanje več ali manj vpliva določivno na rešitev vseh druzih diferencijalnih vprašanj bodisi teologičnega ali čisto filozofičnega sodržaja.

Corruptio pessima! Resnično, nauk o volji in hotenji, kaker je obveljal v ortodoksnem luteranstvu in v janzenizmu in kaker ga izpoveda novejša antikatoliška filozofija, zahteva prostost od zvenanje sile (libertas a coactione) ne pa prostosti od notranje nujnosti (a necessitate). Volja je prosta, dasi jo notranji nagon neodoljivo določuje k enemu ne puščaje ji samooblastno določiti se za drugo. Ta nauk poistoveti torej samohotje (Spontaneität) sè samoizvoljnostjo (Selbstbestimmung). Jasno, da pri takem hotenji ni človek nič bolj prost, kaker žival, ki se tudi giblje zbog notranjega nagona, kateremu se ne more nikdar vstavljati. Tako je tedaj v tajenji prave prostosti skrito jedro materijalizma, ki človeka stavlja na eno stopinjo z živaljo, ki se je v novejšem veku na akatoliškem polji tako bujno razcvel. In tako je človek, po prostosti — bog, ponižal se do živali. — Corruptio pessima!

Te momente iz novejšega duševnega razvoja evropskega človeštva si moramo pred vsem predočiti, da nam je mogoče dostojno ceniti velevažno pomembnost papeževe okrožnice.

Ona je, kar se tiče pred druzim njenega prvega, teoretičnega dela, obrnena proti zmotam modernega fatalizma, naj se javlja li v obliki materijalizma ali panteizma, saj posledica, ki se izvaja iz obeh, je gledé voljine prostosti ena in ista: njeno popolno tajenje.

V to svrho povdarja papež bistveno razliko mej človè-

Digitized by Google

kom in živaljo. Prvo, po čemer se človek loči od živali in kar je v njem neobhoden pogoj voljine prostosti, je razumnost, katero, kaker piše, „ima človek za voditeljico pri posamnih činih življenja.“ Prostost namreč obstoji v tem, da nisem neizogibno določen za eno, ampak da morem izmej dveh ali večih eno ali drugo izbrati. Da mi je pa mogoče mej mnogimi rečmi izbirati, moram imeti sposobnost od ene se razkleniti, ker dokler tičim v eni, je vsako izbiranje izmej mnogih nemogoče. Človek se pa faktično vzdiguje z lastno močjo nad posamne reči; a ker vemo, da bistven znak materije je določenost k enemu, tako da je absolutno nezmožna vsake refleksije i nad seboj i nad druzimi predmeti, smo zato primorani vzeti v človeku drug, od materije različen princip, ki torej ne le ni materijalen, ampak neodvisen od materije, sam v sebi subsistujoč. Ta princip je razumna duša, ki potemtakem pogaja (bedingt) in omogočuje volitev mej raznimi rečmi, v čemer se bistveno dejstvuje prostost.

Razum je tedaj luč, ki sveti volji, jej razločuje razne predmete, kažoč ji njihovo dobroto ali slabost, torej učeč, se li smejo poželeti ali ne. Kar je oko rokam in nogam, sploh celemu telesu, da vé, kako in kam se gibati, česa se ogibati, da pride k namerovanemu koncu, isto je volji razum. Zatorej pa, kaker pokvarjeno ali slepo oko zavira prosto gibanje telesno, isto tako otemnjen razum ovira prostost. Zmota je bolezen proste volje ter prinese, ako je vseobsežna, prostosti smrt. Zatorej pa stojé razumna bitja, katera so podvržena zmotljivosti, kaker smo mi v sedanjem življenji, vže zarad tega na nepopolni stopinji prostosti.

Dalje moramo s papeževo enciklko povdarjati, da prostost obstoji bistveno v zmožnosti izvoliti eno izmej mnogih, raznih. Tedaj bistvo prostosti ne zahteva zmožnosti voliti tudi slabo. Da celó, voliti slabo je neprosto voliti, ker je brezumno. Potemtakem je razumno bitje tem prostejše, čim bolj je oddaljeno od mogočosti hoteti slabo. Sedanje nagnenje naše volje k slabemu ne le ne povišuje naše prostosti, ampak je njena rana, katero ji je vsekal izvirni greh.

Iz tega je lehko razvidno, koliko vplivnosti ima krščanstvo na voljino prostost. Jezus Kristus je človeški raz-

Digitized by Google

um razsvetlil z lučjo resnice pregnavši tmine poganskih zmot; s tem je zagotovil človeštvu prvi neobhoden pogoj prostostnemu hotenju. Po njem so se spolnile besede: Spoznali boste resnico in resnica vas bo oprostila[1]). A Jezus Kristus je prinesel ne le resnico, ampak tudi milost, ki onemoglo, k slabemu nagneno voljo, za dobro ogreva in okrepljа. On je torej drugi vstvaritelj ali obnovitelj človeške prostosti, katero je ob enem neskončno spopolnil in povzdignil. In to je, kar beremo v evangeliji: Če vas Sin oprostí, boste resnično prosti[2]). Kristusovo odrešivno delo nadaljuje njegova cerkev, ki je potemtakem kot nezmotna varuteljica resnice in delivka milosti, tudi mati in gojiteljica prave in najviše prostosti. Kaker brž torej odpade človeštvo od Sinu in njegove cerkve, zapade zmoti in grehu ter prostost zamenja sè sužnostjo. Kdor dela greh, je sužen greha[3]).

Ti temeljni stavki o prostosti sploh in pomembnost Kristusovega evangelija in milosti v tem vprašanji so pri nas vže davno pozabljeni; zatorej jih je bilo treba z nova razložiti in pojasniti; in to je storila papeževa okrožnica, s klasično jedrnostjo, z nedosežno logiko.

Od teh podstavnih resnic prehaja enciklika počasi na zmote, ki so dandanes splošno razširjene o prostosti. Pred vsem pojasnjuje, da postava božja ne le ne ovira prostosti, ampak jo celó varuje. Nadalje obširno razpravlja o modernem liberalizmu, o gospodstvu njegovem v vedah, v politiki in v javnem življenji narodov, dokazuje, da razne prostostne pridobitve, ki se po vplivanji liberalizma dandanes toliko povdarjajo in proslavljajo, niso drugo nego puhle fraze, s katerimi liberalci slepé narode ter jih vklepajo v spone najkrutiše sužnosti. Le v Kristusovi cerkvi more cvesti prava svoboda; ona je bila vedno gojiteljica individualnih svojosti in ljudskih svoboščin, kar dovolj dokazuje zgodovina sosebno srednjega veka, ko nahajamo pod blagodejnim vplivanjem katoliške cerkve individualnost narodov in raznih stanov najmnogoličniše razvito, prave demokratične vstanove v najviši dovršnosti.

Sedanja odrevenela, v jeklenem militarizmu stokajoča Evropa ima priložnost v tej encikliki sama sebe ogledovati

[1]) Jan. XIII. 32. [2]) Ibi. 36. [3]) Ibi. 34.

Digitized by Google

ter občudovati prostost, katero si je priborila, odkar je odpala od rimskega papeštva; v posamnih točkah ima ravno toliko vprašanj, o katerih lahko izprašuje slabo vest in si predočuje grehe zadnjih tristo let.

Predaleč bi nas speljalo, ko bi hoteli le površno posamne dele papeževe okrožnice pretresovati. Vzorno duševno tvorbo imamo v nji, kakeršne je vzmožno le papeštvo, ki stoji visoko na svetovni stražnici, nad narodi in kraljestvi, ki ima za seboj izkušnje osemnajst stoletij. Čemer se pa ne moremo nadučiti, je v nji najabstraktniša učenost harmonično spojena z najkonkretnišo vporabnostjo: čudovita zgradba, katere temelji segajo globoko dol v skrivnostne kote človeških strasti in življenja, katere glava molí v solnčnate višine večno nespremenljivih idej: res, pravi izraz katoliške cerkve, v kateri nadaljuje svoje skrivnostno življenje Bog in človek v nerazdeljivi enoti ene in iste osebe.

Okrožnica je pisana katolikom vesoljnega sveta, mej temi smo tudi mi, sinovi velike Avstrije. In menimo, da ravno avstrijski katoličani bi morali pred vsemi druzimi papeževo besedo o prostosti verno sprejeti, ter resno pretehtati. Veča nevarnost ne preti od laži-liberalizma nobeni državi kaker naši.

Dve sti glavni ideji, po katerih se je Avstrija sestavila in vtrdila; ideja katoliška in federalistična. Toda ravno ti dve ideji spodjeda liberalizem vže dolgo let kaker smrten rak.

Po njegovem vplivanji je versko življenje avstrijskih narodov od sto let šèm skoro da ne popolnoma otrpnelo in zamrlo v sponah državne vseoblastnosti. In akoprav je začela cerkev po nastopu slavno vladajočega sedanjega cesarja prostejše dihati, je vender liberalizem spet znal si priboriti više gospodstvo: strgal se je konkordat, stvarila se je brezverska šolska postava, vvedla se „svoboda vesti“, „svoboda tiska“ t. j. laž se je proglasila za enakopravno z resnico.

Toda kaker vselej in povsod, tako je tudi v Avstriji centralizem zvest, nerazdružen spremljevavec liberalizma. Kdor ne zna ceniti prave više prostosti, ki je le v Kristusu in njegovi resnici, izgubi tudi politično prostost. Od sto let sèm se

Digitized by Google

v Avstriji vedno bolj vtrjuje železni centralizem, ki prezira je zgodovino in pokrajinske razlike, skuša tako različne elemente siloma zamalgamiti. Od nekdanje pokrajinske avtonomije nam ni o talo kmalu več kaker prazna senca.

Centralizem in liberalizem zadušujeta avstrijskim narodom prostost, prvič politiško, zadržujoč jim avtonomne svoboščine, drugič višo duhovno, odtujujoč jih cerkvi in Kristusu, brez katerega ni prave prostosti, ker le: Če vas Sin oprostí, boste resnično prosti.

Se hoče Avstrija izogniti propada, tedaj se mora spet vpokoriti dvojni ideji: federalistični in katoliški. Vender oboje v pravem redu. Po našem prepričanji je politiška prostost in avtonomnost državi nevarna, ako se narodi klanjajo liberalnim nazorom. Ne vemo tedaj, ali bi bilo Avstriji koristno, ako bi z d a j, ko so se narodi v zadnjih desetletjih izneverili katoliški resnici, ko so se po brezverski šoli in slovstvu, po framasonskem časopisji v mlajši generaciji zaplodile absolutno-nacijonalne težnje, ali bi tedaj kazalo v ž e z d a j kar čez noč streti centralistično tezavnico, ter narodom podeliti neokračeno vžitje avtonomne prostosti?

Ne. Marveč Avstrija oprôsti narode prej duševno. Snami jim pred z vratu verige laži, v katere jih drži židovsko časništvo vklenene, da pleše ž njimi kaker mu ljubo. Avstrija preženi pred iz javnega šolstva Kantovstvo in Herbartovstvo, katero izneverja njeno razumništvo krščanstvu in zdravi filozofiji; odpri katoliški cerkvi vrata v šole, da bo mogla mladi rod rediti ne s framasonskimi slepicami, ampak s kruhom Božje besede, vzgojevati ga v strahu Božjem, z eno besedo: Avstrija pripelji narode nazaj h Kristusu, prerodi jih ali daj jih cerkvi preroditi k prostosti otrok Božjih, k prostosti krščanski — potem še le snami jim z života železno centralistično srajco, ki jim tako slabo pristoja; ko jih je vrnila Kristusu, vrni jih samim sebi, in ostali bodo njeni, da jih nobena sila na zemlji ne bo mogla razdružiti ne ločiti od imena habsburškega.

Kdo pa ima prevzeti častno nalogo, kdo priboriti narodom avstrijskim krščansko i politiško prostost? Kdo drug, ako ne mala peščica zavednih, odločnih katoličanov, pred

Digitized by Google

vsem katoliška duhovščina? Vemo sicer, kaker drugje, je liberalizem tudi v Avstriji proglasil za politiško dogmo, da cerkev, posebno pa katoliška duhovščina se nima vtikati v politiko. In res v svojem prepričanji najtrdniši, po zmožnosti najodličniši katoliki so se žalibog večkrat vdali politiški brezskrbnosti, roke so križem držali, v tem ko so liberalci potom javnega zakonodajstva podvizali cerkev iz šole, iz družine, iz javnega življenja bacniti. Zdaj seveda se nam oči odpirajo, toda — ali ne morda prekasno?!

Ne. Upamo, da je še čas zanemarjeno popraviti; a druge poti nam ne ostaja, kaker ista, po kateri so liberalci prišli do gospodstva: da se odslej pridno vdeležujemo politiškega gibanja, vestno poslužujoč se pravic, ki nam kot državljanom pristojajo po vstavi. Znebiti se moramo vsake pomišljavosti in neodločnosti: tudi katolik, tudi duhoven je državljan. Naš najviši nezmotljivi učenik nas podučuje, nas pozivlja z besedami: vdeleževati se političnega delovanja, je nravstveno — honestum est. In le katolik, le duhoven bi imel biti izključen od te vdeležbe, ko gre za najsvetejše interese, za vero in domovino!

Ko se bomo dali prešiniti od Kristusovega duha, potem še le bomo znali s prostostjo si okoristiti ter jo ceniti in spoštovati, kaker svojo lastno, tako tudi druzih po avstrijski ideji sobratnih narodov. Ne bojmo se, ker katoliška cerkev je braniteljica kaker prostosti v obče, tako tudi ljudskih in narodnih svoboščin, vkoliker so naravno opravičene — in več kdo zahteva? Zgodovina govori dovolj jasno: čim bolj rimsko-katoliški je bil kak narod, tem bolj svobodnjašk je bil, tem gorečniše je ljubil domovino in jezik. „Ker cerkev tudi tega ne obsoja, da neče narod nikomer hlapčevati, vkoliker se more to zgoditi brez žaljenja pravice“ — tako Leon XIII. Ne najde tudi naša narodnost v teh besedah dovolj zavetišča?

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

VEČ LUČI!

ALI

NEKOLIKO POGLAVIJ O IDEALIZMU.

Dr. A. Mahnič.

Dragih nam někdaj svetinj teptali ne bodemo v blato,
Kar nam novi sedáj, krivi proroki velé!

Stritar.

IX. — Idealizem in kristijanstvo.

Po vsem, kar sem doslej govoril o idealizmu, ponuja se mi kaker samo ob sebi vprašanje, katero daje našim razpravam višo pomenljivost, in gotovo tudi večo mičnost.

Nikdo ne more tajiti, da je krščanstvo važen zgodovinski dogodek. In kolik dogodek! Nič manj čudovit v svojem početku, kaker v včinkih in posledicah. Da je krščanstvo človeško družbo prerodilo, da je vstvarilo nov vek, da še sedaj vkljubu tolikim oviram raste ter vže celo zemljo objema, je očitno. A to krščanstvo je globoko seglo tudi v duševno življenje ter bistveno preobličilo vso višo omiko človeštva.

Ako se torej idealizem kaker rudeča nit vleče skoz vso zgodovino človeškega umstvovanja, se zdi kar nemogoče, da bi ostal nedotaknen od krščanstva. Ponuja se nam torej, kaker sem rekel, vprašanje: kaj pa krščanstvo? Gre tudi njemu beseda o idealizmu?

Tudi o idealizmu je govorilo krščanstvo veliko besedo, in jo še govori. Razodenje nas uči, da človek in narava po zdanjem stanu ne bivata v prvotni celotnosti in nepopačnosti, kaker ju je Bog stvaril. To resnico razvidi vže sam zdravi razum, katerega sodba se javlja po žrtvah in verskih

Digitized by Google

običajih vseh narodov, kaker tudi iz rekov najrazumniših mož vseh časov. Sveto pismo pa pripisuje to spridbo včinku izvirnega greha. Človek in ž njim vsa narava je bila od Boga prokleta; od tedaj je vsem stvarem vsekana rana, vse boleha, čakujoč odrešenja.

Ni torej vse tako, kaker je bilo iz začetka in kaker bi imelo še biti. Ali, da govorimo kot idealisti: stvarjenje se ne priliči več popolnoma idejam Stvarnikovim; iz stvari se ne odsevajo več ideje božje v onej čistosti in svitu, kaker pred grehom.

Toda še drug važen moment moramo tu omeniti. Po izvirnem grehu je tudi razum otemnel ter ž njim so opešale vse druge duševne zmožnosti. Mej razumom in nižo čutnostjo se je vnel razpor, zadnja jela se je prvemu vpirati ter vleči ga z gornjega sedeža spoznanja v temno gmotnost; v čutnosti jeklene spone najde se na svet rojeni človek vklenenega in le s težavo jih razdrobi in se odtegne vplivanju nižega, živalskega posilnika. Vemo pa, da je razum duševno oko, s katerim edinim more človek vpoznati ideje. In tako je tedaj po izvirnem grehu, da bi tudi stvaritev nepopačena bila, idealno spoznavanje in hrepenenje vedno težavno. Potemtakem se nam pa idealizem in njegova naloga po grehu pokaže v nekoliko drugačni luči: on znači hrepenenje človeka z naravo padlega in ponižanega po spoznanji one prvotne dovršnosti pred grehom, ko so se stvari popolnoma vjemale z večnimi idejami, po katerih jih je Bog vstvaril. Idealno hrepenenje po grehu je tedaj nekako zopetno zidanje tistega veličastnega poslopja, ki je bilo po grehu rušeno. A drugič spravlja idealizem po grehu človeka zarad prevladajoče čutnosti in slabega nagnenja v nasprotje z nižim svetom. Toda čim teže postane vsled tega idealno teženje, tem bolj krepostno je, tem blaže, tem vredniše našega občudovanja.

Digitized by Google

Zgodovina spričuje nam dovolj, da je bilo človeštvo po po grehu prešibko oprostiti se nadvladajoče čutnosti ter dvigniti se ob lastnej moči do visokosti prvotne idealnosti. Ne, ravno nasprotno: padalo je niže i niže ter vedno globoče pogrezalo se v čutnost, megla nevednosti na duševnem obzorji je prihajala od dne do dne gostejša, v tej meri temnelo je prvotno spoznanje o Bogu in resnici; le tu pa tam prikazala se je še kaka zvezdica, ki je poganstvu od časa do časa budila vest. Ob enem je pa s poznanjem resnice vmiral nravstveni čut narodom, najsvetejši zakoni prava in nravi, katere je narava globoko vtisnila v srce, so se prezirali, spozabljali, strasti in hudobije so dobivale oltarje in čestivce.

Duhomorni dvom in nranstvena razuzdanost je razjedala in gubila človeštvo. Idealizma ni bilo! En sam pogled na Grško. Sofiste imenuje zgodovina one, kateri so za časov Sokratovih na grobu idealizma sramotno smešili resnico, pravo in nrav. Subjektivno mnenje vsakoga — bila jim je resnica, korist osobna — nravoslovje, fizična moč — pravo. Nič ni, in tudi če je kaj, je razumu nedosežno in ko bi tudi dosežno bilo, se vender ne dá nikomur dopovedati — tako je modroval Gorgias. Glej smrt metafiziki, smrt logiki, smrt govoru! Bog je to, kar je koristno v življenji, solnce, mesec, reke, travniki, sadje itd. — učil je Prodikos. Pravično je to, kar močnejšemu vgaja — nauk Trasimahov! Vera, nrav, veda, umetnost, a s tem državen in socijalen red, vse je rušeno, vse vničeno! Za merilo vsemu božjemu in človeškemu je postavljen v domišljeni modrosti zaslepljeni, strasti služeči jaz!

Ni čuda, da je skušal, kdor je le še kaj človeškega čuta v sebi imel, iz tega temnega kaosa više se povspeti. Saj človek, dasi se je po grehu samovoljno toliko ponižal, vender ni mogel narave svoje zatreti; še se je vest oglašala

Digitized by Google

globoko noter; i od časa do časa se je vzbudila v tem ali onem moži, o nje luči zavedel se je zopet resnic, ki so vtisnene človeškemu srcu, zavedel se svoje dostojnosti, dolžnosti do Boga in bližnjega, in o tem svitu se mu je vnela želja rešenemu biti iz žalostnega dušnega stanja, ki je tem gorečiša bila, čim bolj je svest si bil, da ni on sam, ni drug človek ne more zdatno pomoči. Platon nam navcda Sokrata in Alcibijada, ki se tako-le pogovarjata: Sokrat: „Potreba je, da nam kdo pové, kako se imamo z Bogom in ljudni vesti.“ Na to Alcibijad odgovori: „Kdaj in komu, o Sokrat, bo ta učenik? Presrčno rad ga bom priznal, kdorkoli bo“.

Ni li to klic v sužne okove čutnosti in nevednosti vklenenega človeštva po pravem idealizmu?

A grški genij ni mogel mirovati. Dvignol se je, kar mu je dala naravna moč, dvignol se smelo proti obzorju nebeškega idealizma. Prvi nalet storil je veliki Sokrat, stal ga je življenje, vzeli so mu je sofisti: da je brezbožen, da spodkopuje javno nranstvenost, da kuži mladino! Više se je vspel nebeški Platon. On je stvaritelj filozofičnega idealizma. Nad vse vzvišen je njegov nauk o idejah, katere je smatral za odsev večnega razuma božjega, kot vzorce, po katerih so vstvarjene vse reči. Skupnost idej pa je imenoval „Logos“, nekako od daleč sluteč veliko skrivnost, ki se nam je razodela v Jezusu Kristusu.

X. — Idealizem in včlovečenje Besede Božje.

Solnce najvišega idealizma je človeštvu zasijalo še le v Jezusu Kristusu.

Odprimo evangelij ljubljenega učenca Gospodovega, Janeza, ki je vže na tem svetu z nekaljenim, deviškim pogledom najglobokeje zrl v skrivnosti božje. V vvodu k svoji knjigi nam Sinu Božjega imenuje Besedo.

Digitized by Google

S tem nas je hotel sv. evangelist podučiti, da se je Sin Božji iz Očeta porodil nekako tako, kaker beseda iz človeka. To nam tudi naravni razum vsaj nekoliko pojasnjuje. Pred vsem nam je pa tu določiti pomen besede. Beseda, λόγος, verbum, pomenja ne le zunanji glasni zvok, po katerem menjavajo ljudje misli in čute, ampak tudi čisto duševni proizvod mislečega duha, to, kar imenujemo misel, idejo. In ravno v tem zmislu moramo tu vzeti besedo. Bog Oče je namreč čist duh, zatorej se Sin iz njega drugače ne more roditi, nego čisto duhovno, kaker misel iz duha. To rojstvo se pa vrši po činu spoznanja: Bog Oče, od vekoma samega sebe pojmeč, je s tem činom neskončnega spoznanja rodil neskončno misel, Besedo. A kaker misel iz duha rojeno imenujemo idejo, tako smemo, seveda v neskončno višem pomenu, Sinu Božjega imenovati Idejo. Kaker pa božje bistvo samo ob sebi obsega vso resnico, tako isto bistvo kot subsistujoče v Sinu, obsega vse ideje, je torej pravir, enotna Ideja vseh idej.

V Jezusu Kristusu se nam je, da govorimo v zmislu našega razmotrovanja, razodel najviši idealizem, in tako je krščanstvo po svojem početniku in bistvu vera najpopolnišega idealizma. In Bog vé, ali niso morda tudi vže Platonu iz razodenja svetih knjig zasijali prvi žarki tega idealizma, katere je genijalni Grk, po resnici hlepeč, hlastno vsprijel ter po svoje predelal? Vsaj nekaj na zunanje sličnega nahajamo v njegovem nauku o idejah in o besedi, katero je imenoval enoto vseh idej. V božjem razumu spočeta je iz njega se porodila ter vtelesila se v vesolnosti svetovnih reči. Edin stoji ta vzvišeni nauk v zgodovini starih mislitelјev, čudno vsekako, da se ne dá lehko razložiti: stari crkveni očetje so rekli o Platonu, da je stal že tikoma pred zagrinjalom krščanstva.

Zagrinjalo je padlo še le s prihodom Jezusa Kristusa. V njem, kot v večni Ideji, je človeštvu zasijala neskončna

Digitized by Google

luč. Ta Ideja je na daleč in široko prognala vso nevednost in dvojbe. Posvetila je razumu v skrivnostne globine čeznaravnega življenja v Bogu, ki je eden v treh osebah. Boga ni nihče videl, nego Edinorojeni, ki je v naročji Očetovem, on nam je razodel.[1]) Pokazala je človeku v Bogu ljubečega očeta, razjasnila mu razmerje do bližnjega, razgnala mu temo, v kaero je bila zakrita večnost, ter postavila smoter, po katerem mu je hrepeneti, poučila ga o početku in nasledkih greha, mu razkrila skrivnosti naravine ter človeštvu vcepila kal brezkončnega duševnega razvitka.

Toda idealizem mora imeti tudi realno ozadje ali vsebino, sicer je puhel, neplodovit. To vsebino nahajamo v našem idealizmu: Bog je bila Beseda[2]); kot pravi Bog je pa najviša, neskončna realnost. In tako je v Besedi najviše idealstvo združeno z najčistejšim, najpopolnišim realstvom; večna Ideja ni plod gole abstrakcije, ampak nevstvarjena realnost ter vir vse druge realnosti.

Idejo realizovano ali vresničeno imenujemo vzor, vkoliker se v njo vziraje čedalje bolj po njej vspodobimo in vspopolnimo. Neskončno realna Ideja pa je najviši vzor vseh popolnosti. In ta vzor neskončne popolnosti Božje je Jezus Kristus človeštvu postavil v posnemo: Bodite popolni, kaker je vaš Oče nebeški popoln. Potemtakem je krščanstvo vera absolutne popolnosti in neskončnega napredka.

Toda malo bi bilo zdalo Boga postaviti človeku za vzor njegovega hrepenenja. Pisano je namreč, da Bog stanuje v nepristopni luči, da ga ni nikdo videl, a ga tudi videti ne more. Kaker pripovedujejo, je bojda stari modrijan Sokrat sam že priznal, da ne moremo vedeti, kako se nam je spodobno obnašati proti božanstvu in bližnjemu, dokler nam ka-

1) Jan. I. 18.
2) Jan. I. 1.

Digitized by Google

teri učenik sam sè svojim vzgledom ne pokaže. To se je zgodilo: Beseda, Ideja se je včlovečila t. j. nepristopni, neskončni vzor se je človeštvu prikazal v človeški naravi, tedaj v obliki, ki nam je mej vsemi najbolj lastna, najbolj pristopna in posnemljiva. Skrivnost človeške narave v Božji osebi je človeštvu omogočila najviši vzor z lastnimi očmi gledati, poslušati z lastnimi ušesi. Filip, kdor vidi mene, vidi tudi Očeta[1]) — v teh besedah je vse rečeno.

Življenje in nauk včlovečene Besede, s katero so apostelji in učenci občevali, je tista slika, v kateri najde človek v najjasniših potezah narisan vzor neskončne popolnosti, po kateri mu je hrepeneti. Zatorej isti sv. Duh, ki nam postavlja v evangeliji Boga Očeta v posnemo, nas poučuje po sv. apostelji, da morajo biti vsi odločeni za večno življenje podobni obličju njegovega Sinu, da bo on prvorojeni mej mnogimi brati[2]). Zgodovinski Bog-človek je naš vzor. In tako nima krščanstvo, dasi bistveno najviši idealizem, nič nejasnega, nič sanjarskega, v njem je vse določeno, vse jasno, in akoravno božje, vender ob enem nad vse eminentno človeško.

Toda še nekaj se zahteva od pravega idealizma. Smoter njegov je v človeku obuditi hrepenenje po vzorni popolnosti. Vemo pa, da je volja človeška vsled izvirnega greha oslabljena ter ji je vzlet v idealnost težaven, deloma nemogoč. Zatorej mora pravi idealizem ne le razumu razodeti večne ideje, ampak tudi voljo ozdraviti in ojačiti, da se more vspneti nasproti idejam ter po njih povzoriti življenje v človeku. Drugače ostane idealizem brez sadu. Kako vzvišen, kako mičen je sam na sebi Platonov nauk o idejah! In vender ni mogel njegov idealizem človeštva povzdigniti, da še celó male

1) XIV. 9.
2) Rim. VIII. 29.

Digitized by Google

Grecije ne preroditi. Nikomur še v misel ni prišlo po Platonovih idejah življenje vravnati, ali celó človeštvo odgojevati. Ideje so ostale zračne zgradbe poetiškega veleuma, prijetne sanje, v katerih vresničenje ni nihče resno veroval.

Česar ni storil Platonov idealizem, storil je Kristusov. Beseda včlovečena ni bila le luč ljudi, ampak tudi milost. Iz nje kot iz pravega Boga izvira volji nevsahijiv studenec čeznaravne kreposti in življenja. Iz obilnosti njene smo vsi mi zajeli milost čez milost [1]). Zatorej pa imenuje sv. Pavel pomenljivo Kristusov evangelij moč Božjo [2]). Ta moč je sv. Duh, katerega Beseda pošilja od Očeta ljudem na zemljo, kaker prelepo peva sv. cerkev:

Virtute namque praevia
Mortalis illuc ducitur.

Ta moč človeka razsvitli ter k Jezusu, neskončno popolnemu vzoru, nagibne, ga ogreje ter vname v srci plamen ljubezni.

Kaker je tedaj Jezus na sebi enotna Ideja vseh idej in ob enem realnost vse realnosti, kaker je v njem v neskončni popolnosti najviše idealstvo združeno z najčistejšim realizmom, tako tudi čini po svoji milosti, da se krščanski idealizem vedno bolj dejstvuje kaker v posameznih ljudeh, tako tudi v celih narodih in človeštvu. To se pa godi po njegovi sv. cerkvi.

XI. — Moč kristijanske ideje v zgodovini.

Ali gre torej krščanstvu beseda o idealizmu? Da, gre mu, ker ono je vstvarilo lasten idealizem, ki je kaker neskončno vzvišen, tako i najrealniši, najbolj božji, a tudi naj-

1) Jan. I. 16. 17.
2) Rim. I. 16.

Digitized by Google

bolj človeški, najviše teoretičen, ob enem pa najbolj praktičen.

Nikdar in nikoli se ni moč idej bolj poveličala, kaker po krščanstvu. Poglejmo v zgodovino. Kako globoko je bilo propadlo staro poganstvo! Ostudno malikovavstvo nahajamo v nižem ljudstvu; mej omikanci pa razjeda skepticizem kaker smrten rak vse duševno življenje ter zavira vsak vznos do višega. Edini nagibek vsem dejanjem je strah pred slepo osodo, strah šibkega pred silnim. Čuj Platona, čuj Aristotela, najviši luči starega veka, čuj, kaj učita: da sužni niso z gospodarji iste narave, niti žena z možem! Kakeršni nauki, takošno življenje i nrav. Nad polovico človeštva ječi v sponah trde sužnosti, brez vsake pravice, od trme gospodarjeve odvisna kaker neumno živinče; žena služi pohotnosti moževi; otroci so samovolji očetovi podvrženi, brez naravne pravice do življenja. Kje se najde le najmanjši sled tega, kar imenujemo ljubezen do bljižnega, kaj še do bolnih, kaj do vbozih?! In vsa ta zla so po tisočletnih običajih, po postavodajstvu globoko vkoreninjena ter vtrjena v naravi človeški! Kako silna moč!

Toda še silniša moč krščanske ideje!

Prekoračimo v duhu tri stoletja. Kolika sprememba! Kaki vzori svetosti in nravne popolnosti vshajajo iz starih poganskih tal! Verige padajo sužnom z rok, žena se raduje svoje sreče na strani moževi kot enakopravna družica Rim, nekdaj središče vseh zmot in poganskih ostudnosti, je zdaj mesto, kjer vse tekmuje za radovoljno vboštvo, za devištvo, sveto mesto, kjer se milijoni kristijanov dajo raji peljati v kruto smrt, nego da bi se omazali z vražljivim poganskim bogočestjem. Vedno krepkeje pripeka solnce krščanske ljubezni, taja se led sebičnosti, razlika mej vbogim in bogatim, mej podložnim in mogočnim gineva, kraljestvo bra-

Digitized by Google

toljubja, enakopravnosti se širi ter narode prerojuje v veliko družino nebeškega Očeta, v družino ljubečih se bratov!

Tolik prevrat, kakeršnega zgodovina ni še videla, kdo je provzročil? Mogočne vojske? Ne. Rim se je nekdaj tresel, ko se po Italiji raznese glas, da so se zatirani sužni spuntali, veliko truda je stalo državno silo jih vkrotiti. Toda krščanstvo ni nižih nikdar hujskalo nad gospodarje, marveč jih tolažilo s plačilom v nebesih, ako bodo potrpežljivo prenašali žalostno osodo. Kristijane nahajamo celó v vrstah rimskih legij bojevati se kot najzvestejše državljane. Je pripomogla v preporod človeštva država? Še manj. Marveč najdemo jo v tristoletnem krvavem boji s krščanstvom, na katero je planila sè vso silo, da je vgonobi. Je bilo bogastvo, denar? Ne. Kristijanstvo je bilo razširjeno od aposteljev in njihovih naslednikov, ki so dobili od Jezusa povelje, da nimajo jemati sè seboj zlata, ne srebra, ne v pasu denarja [1]). Je bilo slavno ime oznanovavcev krsčanstva, njihova učenost ali omikanost? O nikaker. Ti so prišli iz Galileje, zadnjega kota na zemlji, neotesani, neizšolani ribiči! Tedanja omika pa in filozofija se je proti njim zarotila, ter s prikupljivo zgovornostjo, sè sofistiko, z lažjo in obrekovanjem skušala jih smešiti ter jim javno mnenje odtujiti.

Ideje so bile, edino ideje, ki so stari svet zmogle, preosnovile. Ideje, ki so se človeštvu zaiskrile po včlovečenji večne Ideje Božje!

Kaker se blisk na nebu požari ter od vshoda proti zahodu posveti, tako so tudi žarki od večne Ideje zasijali po vsem svetu ter povsod nov ogenj, novo življenè užigali.

„Novo postavo vam dam, da se ljubite mej seboj, kaker sem jaz vas ljubil!“ — tako se je glasilo iz ust včlovečene Ideje. Občuduj njeno moč. Hermes, rimski prefekt za

1) Mat. x. 9.

Digitized by Google

časa cesarja Trajana, se dá krstiti, ter v dan krsta podeli 1250 sužnim prostost; Hromacij jih osvobodi 1400; mej tem ko jih pogani čredama gonijo v amfiteater, da pasijo oči o njih obupnem boji sè zverinami, o prelivanji njihove krvi.

„Kaker sem jaz vas ljubil, ki dam svojo dušo za ovčice svoje“ — Glej tu je cvetoč mladenič, tu polnoleten mož, ki se je zaobljubil Bogu, da hoče, ako bo treba, za sužnega brata sam v sužnost iti. Tu vidiš mlado devico, kako urno leta po bolnišnici od postelje do postelje okuženih bolnikov: nežne poteze v obličji, olikanost in dvorljivost v kretanji, vse ti oznanja njen visok rod; o da, zapustila je visokorodne stariše in brate, odpovedala se bogastvu in svetu, zapustila bogatega ženina ter na veke oči zaprla vsemu, kar more svojim otrokom ponujati svet v mnogolični podobi — in to vse je včinila ena sama ideja, ideja više popolnosti! Druga spet, glej, kako je prihitela na bojno polje. O nežna stvarca! Česa iščeš tod? Ne slišiš bojnega hrupa, ne vidiš li, kako ti švigajo svinčene kroglje okol glave? A ona ne pozna nevarnosti. Njena angelska podoba leta kaker bela senca od ranjenca do ranjenca; temu obvezuje krvavečo rano, onemu nastavlja k ustom okrepčevavno pijačo, tretjemu gladi čelo, ter sè smrtjo se borečemu olajšuje bolečine, vliva z ljubeznjivim prigovarjenjem tolažbo v obupajoče srce.

Krščanska ideja, kako mogočna si!

Ona je tam v daljni puščavi afrikanske Libije menihu Telemahu s tolikim plamenom vnela srce, da je čez gore in reke, čez daljno morje hitel v Rim ter tu planil v amfiteater v trenutku, ko so se v areni gladijatorji in sužni na smrt borili z levi in tigri, ko je najodličniše občinstvo rimskega mesta zbrano z očmi in srcem zamakneno bilo v krvavi prizor — tu se vrže mej ljudi in zverine ter jih začne razganjati. Sveti plamen mu šviga iz oči... Vse omolkne... vse strmi... Toda kmalu se vzdigne iz tisoč grl krik in

Digitized by Google

vrisk, razdivjana strast plane nad Telemaha — obsut s kamnjem pade ... izdihne. A ž njim ne pade ideja. Strah in trepet se poloti vseh, gledavci, borivci in zveri ... vse se razžene — in nikdar več ne vidi kolosej krvavih iger mej svojim zidovjem. Od tedaj je jel razpadati in še zdaj priča tujcu v Rimu v zrak molé se svojim s travo in trnjem zarastenim zidovjem, priča o moči krščanske ideje!

Ideja enega Boga, ene resnice, enega krsta je bila, ki je vse tako različne narode evropske združila v skupno podjetje, kateremu pravimo križarske vojske. Podjetje, ki je dvesto let svet pretresalo, ki je v zgodovini človeštva najveličastnejše, najidealniše. Dvesto let neprenehanega čiščenja, prerojevanja, presnavljanja barbaričnih elementov po viših oblikah krščanskih idej. Križarske vojske so strle spone stare sužnosti in tlačanstva, odprle narodom novo obzorje, stvarile meščanske svoboščine, obudile teženje po vednosti in umetnosti, oplemenile in povzorile mišljenje in življenje evropskega človeštva. Kako mogočna krščanska ideja!

Kaj pa v našem veku, v veku strojev in železa? Ni li ideja krščanska ostarela, ni zamrla? Ne, še živi, še javlja svojo moč, sijajniše in zmagovitejše kaker nikdar. Hočeš li videti, hočeš občudovati to moč? Obhodi v duhu daljne puščave v osrednji Afriki in Aziji, obišči nepristopne gozde južne Amerike, jadraj čez ocean na otoke svetovnega morja: glej, ni kota na zemlji, ne ljudstva, kjer ne boš našel oznanovavcev sv. evangelija. Kdo so ti? Mej njimi boš videl omikanih mož, ki bi si z uma bistrim orožjem v domačiji priborili prijetno in srečno bivanje, našel boš mož visokega rodu, ki bi lehko brez skrbi mirno vživali posvetne dobrote, a odpovedali so se vsemu ... Kdo jih je k temu navdušil? Ideja! I pri tem svojem poslu nimajo niti orožja, niti zlata, niti srebra, še knjige so doma pustili ... S čim se tedaj bo-

Digitized by Google

jujejo? Z idejo! In vender jih barbari poslušajo, in vender se spreobračajo, in vender jih ljubijo; kdo to včinja?

Toda najsijajniši čudež krščanske ideje v devetnajstem veku je rimsko papeštvo, katerega nositelj je zdaj Leon XIII. Tu imamo pred seboj 78 letnega starčka (19. vek pošilja vže 50 letne možake v pokoj z mastno pokojnino). Moderna Evropa ga je po načelu: pravo je sila, oropala posvetnega kraljestva in obilnih materijalnih dohodkov, da, vzela mu je sveto mesto, katero so njegovi predniki vladali nad tisoč let. Celó osebne prostosti je oropan naš starček, jetnik, v vedni nevarnosti, prvi berač na zemlji, ki životari edino od miloščine svojih otrok; nima ne topov, ne vojske, ne zakladov. Toda glej! Zjasni se mu čelo, en pogled proti nebu, vsede ter zapiše pismo. Pošlje je v svet. Čudo! Na enkrat vse vmolkne, povsod se sliši, povsod se piše: Papež je govoril! Tedaj se nad dvesto milijonov vernikov globoko vkloni besedi najvišega pastirja; tedaj drugoverniki strmé, sovražniki se ihté in tresejo; celo zemljo spreleti električen tok. Kaj je pa bilo? Ena sama ideja, katera je iz Vatikana zablisknila po svetu.

Ta je ideja katoliške skupnosti, katoliškega papeštva! Nikdar ni bila mogočniša, nikdar ni vernikov z Rimom trdnejše sklepala, kaker v veku kemije in železne sile.

Vboga Evropa! Ti pa si se oborožila z železnimi oklepnicami, ti si vlivaš Krupove kanone, vpisanih imaš v svoje vojskine vrste trideset milijonov vojakov. In čemu vse to? Ker se bojiš smrti. Oborožuješ se, da skupaj obdržiš otrple ude, kateri so ti začeli razpadati — ne oživlja jih več krščanska ideja. Zatorej pa li razpadi, na tvojih razvalinah bo ideja katoliška, ideja rimskega papeštva stvarila nov svet! In naj se proti njej zarotijo vse oblasti peklenske in svetovne, strla bo vse, preživela vse — krščanska ideja!

Digitized by Google

XII. — Idealizem v katoliški cerkvi.

Krščanski idealizem ima za početnika Jezusa Kristusa; njegov nauk in najsvetejši vzgled je tisto solnce, iz katerega se odsvitajo večne ideje, zrcalo, v katerem gleda človek svoj najpopolniši vzor; njegovo trpljenje pa je nevsahljiv vir, iz katerega pije vodo božje milosti v okrepčanje oslabele volje, da mu je moč po vpoznanih idejah povzoriti življenje.

Toda Jezus Kristus je zemljo zapustivši svoje odreševavno delo izročil sv. cerkvi. V tej skrivnostno, a resnično pričujoč nadaljuje in dovršuje, kar je pričel. Da, cerkev je, kaker uči sv. Pavel, skrivnostno telo, kateremu je Jezus Kristus glava, duša, ki vse giblje, vse oživlja in vlada. Tako smemo reči, da se po katoliški cerkvi nadaljuje včlovečenje Ideje Božje.

Katoliška cerkev je torej po svojem notranjem bistvu velikanska idealistična naprava, njena naloga je, človeštvo povzarjati po včlovečeni Ideji. Ona vzame človeka, kakeršen je po izvirnem grehu, v stanu popačenosti; a vse njeno prizadevanje meri na to, da ga naredi, kakeršen ima biti po volji kličočega Boga.

V katoliški cerkvi se vrši vedno prerojevanje iz niže realnosti v višo idealnost; ona kaker človeka in vse človeško, tako tudi brezumno stvarstvo neprenehoma očiščuje od greha in njegovih peg, vse oplemenjuje ter skuša povzdigniti do najviše vzornosti. Sv. Pavel opominajoč svoje vernike, jih imenuje otroke, katere bi rad porodil ter tako vzgojil, da se v njih Kristus vpodobi. Govori o dveh človekih, katera ima vsakdo v sebi; tisti stari človek, ki smo ga podedovali po Adamu, človek greha in mesenosti, i novi človek, ki je stvarjen po Kristusu; onega prvega moramo mrtvičiti, dokler ga popolnoma ne zatremo, tega pa imamo gojiti, dokler ne

Digitized by Google

bomo mogli reči: živim jaz, ne jaz, ampak živi v meni Kristus.

Tako je tedaj vsak kristijan po svojem poklici idealist; smoter, ki mu je v teženje postavljen, je neskončna popolnost Boga samega, vzorec pa, po katerem se ima to popolnovanje vršiti, je podoba včlovečene Ideje. Potemtakem se krščansko življenje bistveno dejstvuje kot najblaže idealistično hrepenenje. Razžaljenje mirno prenesti, sovražniku odpustiti, slabo z dobrim povrniti, vse to so čini ne le eminentno kristijanski, ker nam jih je vzgledno pokazal in zapovedal Jezus Kristus, ampak tudi eminentno idealistični, ker se vjemajo z idejo o bratstvu vseh ljudi mej seboj. Največi in najblaži idealisti na svetu pa so bili svetniki, ker v njih so se posamne ideje najsijajniše poveličale: v mučenikih ideja vere in resnice, za katero so žrtvovali življenje, v devicah ideja čistosti, v puščavnikih in redovnikih ideja više popolnosti in duhovne prostosti itd.

Ako je Jezus Kristus početnik in živ vir krščanskega idealizma, je razvidno, da mora pravi idealist le ž Njim združen sebe in svoje življenje povzarjati. To čeznaravno, idealistično občevanje mej Kristusom in človeštvom posrejuje sv. čerkev po veri in sv. sakramentih.

Vera je krščanskemu idealistu neobhodno potrebna, ker le ona mu odpre oči, da more zreti v včlovečeno Besedo, ki je neminljivo solnce vseh idej. Jezus Kristus je namreč kot včlovečeni Bog zgodovinska oseba, tako da ga ne moremo drugače poznati kaker po poročilu druzih — treba nam je verovati. Nadalje je včlovečenje Sinu Božjega, na katerem sloni krščanstvo, najviša skrivnost, zatorej skrivnosten ves značaj krščanskega idealizma. Skrivnosti pa morajo se, ker se ne dajo izvajati iz principov naravne pameti, verovati. Krščanski idealizem je od vere neločljiv; krščanske ideje so isto, kar imenujemo krščanske dogme.

Digitized by Google

Zatorej bi pa moral vsakdo, ki hoče veljati za kristijanskega idealista ter idealizem mej katoliškim narodom širiti, pred vsem v roke vzeti katekizem ter vestno se naučiti šest poglavitnih resnic, apostolsko vero, dvanajst lastnosti Božjih, sedem glavnih grehov itd. ako je morda vse to že pozabil iz prve mladosti. Kdor eno samo teh resnic taji, ruši vero ter razpade mu poslopje krščanskega idealizma.

Toda z vero so nerazdružno sklenjene resnice naravnega spoznanja, katere imenujemo veri predhodne (praeambula fidei), ker brez teh je vera nemogoča; take so n. pr. resnica o nadsvetnem, osobnem Bogu, o bistveni razliki mej dobrim in slabim, o duhovnosti in nevmrljivosti človeške duše, o prostosti volje itd. Kdor bi kakersikoli eno ali drugo teh resnic zanikal, moral bi se odpovedati časti krščanskega idealista. Kaj porečemo potemtakem o tistih pisateljih, ki v vsaki pesni in povesti, v vsakem romanu posredno ali neposredno smešijo katoliško vero, objedajo njene dogme, ki se tako radi ponašajo z absolutno dvojbo, ki moč strasti in čustva tako povišujejo, da ostane volja le igrača neznanih, od človeka popolnoma neodvisnih sil? Jim bomo verjeli, ko trdé, da njih idealizem je krščanski idealizem?

XIII. — Končna, popolna zmaga kristijanskega idealizma v bodočem veku.

Katoliška cerkev, v kateri včlovečena Beseda skrivnostno živi, je nositeljica in nezmotljiva učiteljica vseh idej, ki so nam bile po Bogu razodete.

Ako si reč natančniše ogledamo, obstoji ter se dejstvuje čeznaravno življenje katoliške čerkve v človeštvu bistveno kot borba razodetih idej sè sovražnimi silami, z lažnjivimi idejami. V prvih stoletjih krščanstva je bila posebno ideja Kristusovega božanstva in prave človečnosti, o kateri se je

Digitized by Google

sukal ves boj s poganstvom in židovstvom. V petem stoletji je bila ideja materinstva božjega Marije Device, v enajstem ideja ali resnica pričujočnosti Jezusove v najsvetejšem sakramentu itd. V našem veku pa je ideja brezmadežnega Spočetja, s katero se Kristusova cerkev bojuje z laži-idejo brezbožnega naturalizma. In tako zažari na obzorji katoliške cerkve zdaj ta zdaj ona ideja, kaker določi božja Previdnost, ki vlada njeno osodo.

Toda akoravno je moč krščanskih idej tako zmagovita, vender ne obhajajo še v tej časnosti popolne zmage. One sicer globoko segajo v mišljenje in življenje človeštva, vse preobličijo in prerodijo, povzdignejo in oplemenijo; toda vplivnost njih je omejena po prostosti človeške volje, vsled katere se more človek odločiti za dobro ali slabo. Le vkoliker odpre kdo svojo dušo vplivanju milosti božje, je mogoče idejam krščanskim posijati v srce ter užgati v njem plamen idealnega teženja.

Vsoda krščanskih idej je vsoda njihovega božjega početnika Jezusa Kristusa. Tudi on, akoravno pravi Bog, je vender v tej časnosti prenašal ponižanje, se dal svojim sovražnikom preganjati, da celó na križ pribiti in vmoriti. To poniževavno življenje nadaljuje skrivnostno v svoji sv. cerkvi. Toda križani in vmorjeni Jezus je tretji dan zmagovito od smrti vstal ter kmalu potem veličastno v nebesa šel. Od tu vlada svojo cerkev kot njen kralj, pošiljajoč ji od Očeta sv. Duha. In dasi se po svoji cerkvi vedno še bojuje in trpi, vender obljubljeno mu je konečno zmagoslavje, boj bo trajal le do tedaj, dokler ne dene vseh sovražnikov pod svoje noge. In tedaj bo tudi njegovo skrivnostno telo, sv. cerkev, ki zdaj krvavi iz tisočerih ran, poveličana, iz trpeče se bo prerodila v zmagoslavno. Toda v tem času napoči tudi idejam kristijanskim dan popolnega zmagoslavja.

Ideje krščanske šo večne, vsemogočne, kaker njih po-

Digitized by Google

četnik Jezus Kristus, od katerega se ne dajo ločiti. Kaker je Oče njemu stvarstvo podvrgel, da se mu vse vklanja in služi, tako bodo tudi ideje njegove vse prešinile, vse po sebi vpodobile, njihovo kraljestvo bo stalo na veke.

Hočeš li, da Te vpeljem v to večno kraljestvo krščanskih idej? Naslikal nam je je sam Bog v sv. pismu, posebno v skrivnem razodenji sv. Janeza. Ono ni nič drugega, kaker to, kar imenujemo nebesa, ki jih pričakujemo po vstajenji mesa.

Čujmo, kaj pravi sv. Pavel: Seje se telo živinsko, vstalo bo telo duhovno.[1]) V tem je izražen popoln idealizem prihodnega sveta. Telo bo duhovno! S tem noče trditi, da bo telo izgubilo svojo materijalnost, ker potem bi nehalo biti telo; ne, ampak materija bo od duha tako prešinjena, tako duhovno prevzeta, da bo popolnoma si prisvojila lastnosti duha ter le duhovno bivala. Kaker je duh po svoj naravi enovit, tako bo tudi telo nerazdelno, zatorej nestrohljivo in nevmrljivo; a z vmrljivostjo bodo pregnane tudi vse bolezni in telesne bolečine. „In Bog bode obrisal vse solze z njih oči, in smrti ne bo več; ne žalovanja, ne kričanja, in truda ne bode več; kajti prvo je prešlo“.[2]) Tako nam opisuje sv. Janez nebesa. A kaker duh nadalje ne potrebuje jedi, ne pijače, ne spanja, tako ne bo tudi telo nobenega telesnega vžitja več poželelo, živelo bo čisto duhovno.

V čem bo pa obstalo to duhovno življenje? Odgovarja nam sv. Janez: Videli ga bodemo, kaker je.[3]) Gledanje Boga od obličja do obličja — tu bo vir vsega življenja v nebesih. Toda to gledanje nam isti Janez natančniše določi v skrivnem razodenji: In mesto ne potrebuje solnca, ne

[1]) I. Kor. 15. 44.
[2]) Skr. raz. XXI. 4
[3]) I. Jan. 3. 2.

Digitized by Google

meseca, da svetita v njem; kajti.... svetilnica njegova je Jagnje[1]). To Jagnje je Jezus Kristus, v človečena Beseda ali Ideja Božja. Vzveličani bodo torej živeli edino od večne Ideje, druge jedi ne bodo niti poznali niti poželeli. Ta bo idealizem! Vsekako drugačen, kaker ga Muhamed obeta svojim vernikom, ki v raji ne bodo drugega delali, kaker valjali se po mehkih blazinah, pušili tobak, srebali kavo in se ženili!

Toda v idealizmu mora ne le razum spoznati prave ideje ali resnice, ampak tudi volja vspenjati se do popolnega vjemanja sè spoznanimi idejami; čim više se volja za razumom povspne, tem popolniši je idealizem. Vzveličani v nebesih pa ne bodo li z razumom po spoznanji, ampak tudi z voljo po hotenji tako neločljivo združeni z Bogom, da se bodo na vekoma popolnoma vjemali z najsvetejšo voljo Božjo ter bode celó izključena od njih zmožnost kaj hoteti ali želeti, česar Bog noče. Da, v vsem le božjo voljo dopolniti bo njih edino in najviše veselje, njih duhovna hrana. In tako bo vse njih delovanje in življenje vekoma povzorjeno po večni, nevstvarjeni Ideji, vresničen bo v njih najviši idealizem.

Toda še dalje bo segala poveličevavna moč Jezusovega idealizma. Vemo, da je človek telesno v zvezi z nižim svetom, s fizično naravo, iz te dobiva telo za svoj obstanek in razvoj potrebnih snovi; v človeku dobiva narava svoj smoter i dopolnitev. Zatorej je vsoda človekova ob enem tudi naravina. In kaker je po grehu človek bil proklet ter pripal smrti in trohljivosti, tako je tudi naravo zadelo prokletstvo Božje. Sv. Pavel uči zatorej, da je narava podvržena nečimernosti zavoljo tistega, ki jo je podvrgel, namreč človeka; kajti vemo, da tudi ona zdihuje in čuti hude bolečine; toda

[1]) Skr. raz. XXI. 23.

Digitized by Google

tudi ona upa, da se osvobodi od sužne trohljivosti ter se vdeleži slave otrok Božjih.[1]) Ta čas pride za njo o vstajenji mesa. Ker, kaker piše sv. Peter, bodo prešla nebesa z ropotom, prvine se bodo goreč raztopile in zemlja bo v ognji zgorela. Kaker se mora človek v ognji skušnjav in trpljenja očistiti ter le skoz vrata bridke smrti odpreti si pot do veličastnega vstajenja, tako bosta tudi nebo in zemlja po ognji prečiščena in oprana madežev greha. Toda kaker se bode njen gospodar v žaru čeznaravne slave telesno vzdignil iz groba, tako bo tudi ona z njim veličastno prerojena vsšla iz ognja. „Novih nebes in nove zemlje pričakujemo," tako nas uči apostelj. Toda v teh nebesih, na tej zemlji bode, kaker piše ta isti Peter, prebivala pravica[2]). To pa drugega ne pomeni, kaker da bo tudi fizična narava popolnoma se zlagala z idejami, katere so od vekoma v Bogu o njeni najviši dovršnosti. Po gledanji večne Ideje bo povzorjeno z dušo telo, s telesom pa vesoljna narava; vse se bo žarilo, vse poveličalo v neskončnem svitu Božjega veličastva. Tedaj se bodo popolnoma vresničile besede, da bo Bog vse v vsem[3]). A tedaj bo tudi idealizem dosegel svojo najvišo vresničbo; njegov smoter in naloga je namreč po grehu od svojega vzora odpadlo, popačeno stvarstvo spet pripeljati k popolnej harmoniji z božjimi idejami.

To kraljestvo popolnega idealizma potemtakem ni prazna sanjarija, ampak ima realno podlago v odrešenji in je s celim krščanstvom tako bistveno združeno, da se od njega ne dá ločiti; ono je zadnja posledica ter venec in dovršitev Kristusovega odrešivnega dela, naravni plod njegove čeznaravne milosti. Milost Odrešenikova posveti in poveliča celega človeka, torej dušo in telo. Vsi tisti, ki so vmrli v njej,

[1]) Rim. VIII. 20-22.
[2]) II Pet. 3. 13.
[3]) I Kor. 15. 28.

Digitized by Google

so po duši v nebesih vže poveličani; poveličanje telesa pa pričakujejo, to se bo vršilo po vstajenji. In da bo tudi to resnično se obistinilo, imamo izvestno poroštvo v vstajenji in poveličanji Jezusa Kristusa našega božjega Početnika. Prvina Kristus, uči sv. Pavel, za tem tisti, kateri so Kristusovi [1]). Svojemu Sinu je vže s telesom sledila v nebo Marija, njegova deviška Mati. Za njo pridejo svetniki in vsi drugi, ki so upajoč v Kristusa pozaspali.

Toda, akoravno je kraljestvo požarjene telesnosti in popolnega idealizma še le bodoče, vender nam izjemno katerikrat prisijejo njega žarki tudi v to časnost. To se godi v čudežih, pri katerih se pojavlja moč vere nad čutnim svetom. Sosebno pa to vidimo pri izvenrednih vidnih prikaznih, s katerimi poveličuje Bog svoje svetnike, bodisi v življenji ali pa po smrti. Sèmkaj spadajo ekstatični vzleti, čeznaravni svit, ki glavo svetnikov obseva, poznanje skrivnih reči itd. Po smrti pa nestrohljivost njihovega trupla, lepodišeča vonjava, ki od njega izhaja. Toda vse to so nekako le prvi žarki vedno bolj bližajočega se solnca, katere koj zakrije črna, še vedno neprodirna megla minljivosti in prokletstva, dokler nam ob vstajenji ne napoči dan večnega solnca, osmi dan.

Ta je naš idealizem — krščanski idealizem!

Katoliški liberalizem.

„In ločil je svitlobo od teme.“
I. Mojz. 1. 4.

II.

Resnica in laž.

Človek je razumno bitje; razumu predmet je pa resnica, zatorej je pravemu naravnemu razvoju in napredku v človeštvu prvi in neobhoden pogoj spoznanje resnice.

---

[1]) I. Kor. 15. 23.

Digitized by Google

Besedo „resnica“ vzamemo pred vsem v metafizičnem pomenu, po katerem je res, kar je — verum et ens convertuntur.

Kot razumnemu bitju je torej človeku poklic in naloga hrepeneti po spoznanji sostva (des Seins) ali objektivnosti; in prav soglasje spoznajočega razuma z objektivnostjo reči se zove resnica v ožem ali pravem zmislu.

Mej resnico v prvem in drugem pomenu, recimo, mej sostvom in pravim spoznanjem se nahaja bistven odnošaj. Početnik vsega sostva v vesoljstvu je en in isti Bog; bodi torej sostvo še toliko različno, ima vender en skupen vir, eno najvišo enoto. A Bog je vse končno sostvo določil in vstvaril po idejah, katere so, ker je sam večen in nespremenljiv, z enovitim bitjem njegovim eno in isto. Te ideje se odsevajo iz vesoljnega stvarstva. Iste ideje določujejo bistvo (das Wesen) stvari, katero je, kaker ideje, večno, nespremenljivo, nujno. In to bistvo je prav za prav edini predmet duševnega spoznanja v stvarstvu, ker, kaker uči sv. Tomaž, de contingentibus non datur scientia: slučajnost in materijalnost sama na sebi se ne dá vednostno spoznati. S tem torej, da človek svoje predstave ali misli vpriličuje objektivnosti stvari, se vedno bolj in bolj soglaša z idejami, z razumom Božjim. Kaker so pa ideje pri Bogu v najviši enoti in od bistva njegovega absolutno neločljive, tako mora biti tudi v njih odsvitu v vesoljnem stvarstvu popolno soglasje in vkljubu vsej različnosti vender enota. To soglasje se pa človeku tem bolj vjednoviti, čim bolj se duh iz raznoterosti stvari bliža njih skupnemu izviru, Bogu, dokler ne obstane v njem kot v najviši enoti.

Od tod oni stari častitljivi stavek: r e s n i c a j e e n a: objektivno ena, ker vse, kar biva (was ist), biva le po enem in istem početniku, Bogu; a drugič tudi subjektivno ena, namreč gledé spoznajočega razuma, ker le eno je soglasje razuma z idejami Božjimi določujočimi vse bistvo. Seveda enota resnice v prvem pomenu pogaja (bedingt) enoto resnice v drugem. Kar pa daje temu stavku neovrgljivo veljavnost, je prav za prav bivanje nadsvetnega, večnega, osebnega Boga. Kdor tega taji ter božanstvo, kaker panteisti, poistoveti z

Digitized by Google

vesmirom (Weltall), mora tudi trditi, da je resnica mnogotera; kajti v panteizmu je večno ob enem premenljivo, slučajno ob enem nujno, končno — neskončno, sostvo ob enem nesostvo; sploh absolutna resnica je vse, kar se trenotno zgodi.

Nasprotje resnici je laž. Laž je le na resnici, toda nekaj čisto negativnega, namreč tajenje resnice; zatorej nasprotuje resnici po vsem svojem bitji.

Vprašanje o resnici je za razumno bitje, kakeršno je tudi človek, najviše važnosti. Resnica namreč ne zadeva le razuma, ampak posredno tudi voljo; ničesa ne more namreč volja poželeti, česar ni razum prej spoznal. V volji je pa početek vsakemu človeškemu dejanju, tedaj vsemu nravstvenemu življenju. S hotenjem in delovanjem pa se človek kot končno bitje bliža svojemu neskončnemu smotru. Zatorej pa mu bo le tedaj mogoče dospeti do edino pravega konca, do Boga, ako je spoznanje resnično; ako je lažnjivo, bo tudi volja zgrešila svojo pot. Prvi početek časnemu in večnemu poginu narodov je izneverjenje resnici, kaker je sprejetev resnice početek njihovega vstajenja in blagra.

Zatorej bi pa moralo spoznanje resnice povsod in vselej človeku biti prva in najsvetejša skrb. Za resnico bi moral vse drugo žrtvovati, nje same pa ne smel bi izdati za vse drugo.

Nasproti resnici nevtralno ali nemarno se vesti, je za človeka, kot razumno bitje, ne le nedostojno, ampak vže z naravnega stališča pregrešno. Največa nezmisel pa ter nad vse pogubno mora biti kakeršnakoli spojba spoznane resnice z lažjo. Resnica in laž si nasprotujeti vže po pojmu, kaker zdravje in bolezen; mej njiju ni na vse večne čase nobene sprave, kaker ne mej lučjo in temo, mej Bogom in hudičem.

III.

Jezus Kristus in resnica.

„Jaz sem v to prišel na svet, da spričujem o resnici“ — tako je Jezus Kristus odgovoril Pilatu na vprašanje, ali je res kralj [1]). Že zdavno je bila resnica svoje lice skrila

[1]) Jan. XVIII. 37.

Digitized by Google

poganskemu človeštvu; po grehu je razum otemnel, i po tisočletnih razvadah je grešnost postala tako rekoč naravna; tako je, kaker uči sv. Pavel, pogansko človeštvo zadržavalo resnico v krivici, v grehu. Res sicer, da se je duh tudi mej pogani tu pa tam predramil ter hotel se otresti duševne sužnosti; vsplamtela je v mnogih filozofih luč višega spoznanja, toda duh je slednjič pod bremenom čutnosti opešal, obupal: vrgel se je v naročje brezmarnemu skepticizmu, ki se nam tako cinično, a vender nad vse klasično oglaša iz ust Pilatovih: Kaj je resnica?! [1])

Jezus Kristus je odgovoril za vse veke. Kot pravi Bog je početnik vsega sostva, torej vse resnice, resnica sama; v njem je večna resnica človeštvu razodela svoje lice. Kristijanstvo in vprašanje o resnici ste od one dobe, ko je Jezus Kristus na zemlji bival, tako spleteni, eno od drugega odvisni, da se nikdo, ki hoče kakerkoli človeštvu vstvariti nov spoznavni zistem, bodisi kot filozof, ali pa kot vstanovitelj nove vere, ne drzne Kristusa prezirati, marveč smatra za potrebno kakerkoli vstopiti se nasproti kristijanstvu. Kaker je beseda vsemogočnega Stvarnika v začetku prvotni kaos prošinila in določivno red vpeljala v neizmerno vesoljstvo prvin, tako je tudi beseda Kristusova prošinila duhovno kraljestvo človeških nazorov in izpovedanj, ter z nepremagljivo močjo duhove prisilila za-nj ali proti njemu se izpovedati. Ta je prav za prav pomen onih skrivnostnih besed, katere je o Detetu Božjem v proroškem duhu izrekel stari Simeon: „Glej, ta je postavljen..... v znamenje, kateremu se bo vgovarjalo, da se misli razodenejo iz mnogih src.“ [2]) Menim pa, da vže to duhovno gospodstvo in vplivnost kristijanstva, katerej se ne more odtegniti noben mislitelj, da, rekel bi, noben človeški nazor, priča vže dovolj, da biva v njem viši, nadčloveški početek in moč, da se nam v njem javlja modrost Božja, absolutna resnica.

Kdor pa ni še prepričan o absolutnosti Kristusove vere, naj prevdari še naslednje razloge. Ni treba, da govorimo kot kristijani, ampak s čisto naravnega stališča.

---

[1]) Ibi. 39.

[2]) Luk. II. 34.

Digitized by Google

Prvič krije Kristusov nauk v sebi početek in pogoje neskončnega napredka. Skušnja in zgodovina pričati dovolj, da čim bolj se dá narod proširiti od evangeljskega duha, tem bolj napreduje, a bodi napredek še tako velik, se vender dá na podlagi krščanskih principov vedno še spopolniti, ker krščanstvo še toliko napredujočemu razkriva vedno višo popolnost: iz njega teče človeštvu nevsahljiv vir življenja in napredka. Odpad od krščanstva vede dosledno v intelektualno smrt in v kulturni propad, kaker je priznal Leopold I., kralj belgijski, akoravno sam prostozidar: „Kaker brž iztiramo človeštvo sè stez krščanstva, mora se spet pogrezniti v barbarstvo.“ [1]) In ako se slednje navadno takoj ne pojavi, se imajo odpadli narodi za to zahvaliti srečni nedoslednosti mej teorijo in življenjem: ona je nekrščanska, to ostane večinoma krščansko. Ta nevsahljivost krščanstva tedaj ne kaže li dovolj, da ima poslednje početek v tistem Bogu, ki je nevmrljivi vir življenja?

In, — da dalje izpeljem, česar sem se ravnokar dotaknil — ona najviša teoretičnost krščanskih resnic združena z najkonkretnišo praktičnostjo, vkoliker se namreč ne nahaja v krščanstvu ideja, niti celó skrivnost, ki bi se ne dala na življenje vporabiti, ni li, pravim, vže sama ta lastnost Kristusove vere nekak dokaz, da je krščanstvo tvorba tistega Boga, v katerem je v absolutni ednovitosti spojeno najviše idealstvo z najkonkretnišim realstvom? Premotrimo vse druge vere pod solncem, koliko sanjarskega najdemo v njih, koliko naukov, ki nimajo v življenji nobene vporabnosti!

Toda ne le, da krščanstvo o samem sebi dovolj jasno spričuje, marveč ono ima skoro toliko prič svoji resničnosti, koliker je pod solncem ver in filozofij.

Vse vere se dajo razdeliti v dva veča razreda: poganske in nepoganske.

Poganstvo je bilo vže o prvem času vshajajočega krščanstva tako osramočeno, da se ni nijeden mislitelj našel, ki bi si bil resno upal stare bogove braniti. Pač je poganstvo

[1]) A. Neut. attentats de la Fr. - M. str. 86.

Digitized by Google

za nekoliko časa zdrževalo boj proti krščanstvu, toda le s tem, da je dalo stari mitologiji poetiško obliko alegorije, katera pa vže sama po sebi razdene pravo bistvo poganstva. Najsijajniše spričevalo pa dobiva krščanstvo od poganstva od tod, da noben tištih poganskih narodov, ki so sprejeli krščanstvo, se ne vrne več v poganstvo. Po Jezusu Kristusu je poganstvo enkrat za vselej premagano stališče.

Mej nepoganskimi narodi so deloma krščanski, deloma nekrščanski. Kristijani vsi hočejo izpovedati Kristusovo vero. A prav ta prikazen je čudovita: akoravno si namreč razne kristijanske cerkve v nazorih očividno nasprotujejo, vender vsaka trdi, da je le ona edino prava, edino Kristusova; njeni početniki nikaker nočejo veljati kot vstanovitelji nove vere, marveč se trudijo svoj odpad od vladajoče cerkve opravičiti z dokazom, da se je ta izneverila prvotnemu nauku Kristusovemu, češ, da hočejo tega spet vvesti v prvotni čistosti. Tako so govorili vže v drugem in tretjem stoletji razni razkolniki, sklicevaje se proti katoliškim kristijanom na skrivna sporočila, katera so baje sprejeli ustno od aposteljev in Kristusa samega; tako so hoteli sektovci 13. stoletja „popačeno“ crkveno življenje očistiti ter je preosnoviti po duhu apostolov in Gospodovem. Tudi Luter ni nameraval nove vere, novega krščanstva, ampak hotel je le z nova vvesti „čist“ evangelij Kristusov itd.

Še več. Ne le pri tako zvanih kristijanih, ampak isto zapazimo tudi pri narodih in filozofih, ki ne stojé na krščanskem stališči. Čudno, da vsi iščejo svoje nazore s krščanstvom spriličiti, češ, kar učé oni, je prav za prav nauk Kristusov. Komaj so začeli apostelji evangelij oznanjevati, ko so vže Gnostiki, katerih zistemi so večinoma kal pognali iz starega poganstva in židovstva, v krščanskih resnicah o Besedi, o včlovečenji, o zatajevanji in mrtvičenji mesene poželjivosti itd. hoteli najti najvišo potrditev svojim panteistično-emanacijskim sanjarijam. Razne iz maniheizma izvirajoče sekte, dasi po početku in bistvu poganske, so se vender znale pozneje s krščanstvom zunanje tako poenačiti, da jim je bilo mogoče pod to krinko narode dolgo slepiti.

Digitized by Google

Največi filozofi iščejo najviše sankcije svojim zistemom v evangeliji. Nravstvena avtonomija človekova, v kateri vršiči vsa praktičnost Kantove filozofije, je po razlaganji tega filozofa potrjena v evangeljskem nauku o včlovečenji Sinu Božjega; isto tako meni Kant, da je še le on zadel pravi pomen Kristusovega nauka povdarjaje izključljivo moralen moment evangeljske vsebine. Renan, dasiravno tajivec Kristusovega božanstva, vender noče biti nad Kristusom ali celó njemu nasproten, ampak se baha, da on še le je našel pravo jedro njegovega nauka. Celó Schopenhauer resno trdi, da se je še le njemu posrečilo razkriti pravi pomen Kristusovega evangelija in tako svoj panteističen pesimizem krsti za — krščanstvo. Slednjič seveda pride še naš Stritar: dasi je njegovo antikristijanstvo jasniše od belega dne, hoče vender tudi on po vsej sili biti zvest učenec Kristusov, veren kristijan!

Ako se tedaj mišliteljі vseh vekov Kristusu vklanjajo, ako iščejo v njegovem evangeliji najvišega potrdila svoji modrosti, pozdravljamo mi v tej prikazni priznanje onega nauka, ki nam je kot vernim kristijanom nad vse izvesten: da je namreč resnica v Kristusu; in ta prikazen nam je v tolažbo in ponos. Da, Kristusa proslavljajo klanjajoča se stoletja z besedami, katere je nedosežna vzvišenost njegovega nauka izvila celó blasfemnim prsom Renanovim, z besedami, s katerimi končuje ta svoje delo: „Počivaj zdaj v svoji slavi, blagi začetnik. Ne boj se, da boš kedaj videl, da bi se rušila zgradba tvojega truda.... Vzvišen nad nevarnosti vse minljivosti boš z višine božjega miru gledal, priča brezkončnih nasledkov svojega dela.... Ti boš vogelni kamen človeštva, tako da se mora svet porušiti v svojih temeljih, ako mu odvzamejo tvoje ime.... Posedi svoje kraljestvo, kamer ti bodo sledila po kraljevem poti, ki si ga pokazal, obožajoča te stoletja![1])“

[1]) Vie de Jésus.

Digitized by Google

IV.

Katolicizem in liberalizem.

Resnica je pri Jezusu Kristusu — to spričuje cel svet in vsa stoletja.

Toda dandanes biva brez števila ver in crkvâ, katerih vsaka hoče biti edino prava, Kristusova. A ker si druga drugi prereka, ni to mogoče; resnica je namreč le ena, zato more tudi prava Kristusova cerkev biti le ena.

Mi trdimo, da je ta katoliška cerkev.

Za vtemeljitev te trditve je dovolj, da to vprašanje presodimo vže s čisto človeškega stališča. Mej vsemi drugimi je katoliška cerkev najstariša; edino ona stoji vže blizo 19 vekov, nerazrušljiva, v svojem bistvu in dogmah vedno ena in ista, nespremenljiva; v tem ko so vse druge kasneje nastale ter po kratkem obstanku večinoma ali vže izginile ali bistveno se predrugačile, kar je osoda vseh človeških tvorb. Ali ni tedaj katoliška cerkev vže po tej nadčasni vzišenosti in nespremenljivosti pred vsemi drugimi podoba ter vredna stvaritev tistega Boga, ki je vzvišen nad vsem časom, večno nespremenljiv?

Od sto let sèm se je sicer z največo izvestnostjo prorokoval pogin katoliški cerkvi, češ, da se je preživela, da ne more več vstrezati zahtevam novejšega veka, da je nespravljiva nasprotnica z našim napredkom. Toda ravno ta poslednja leta imamo priložnost opazovati, kako se od katoliških idej odpadla Evropa začenja zopet bližati cerkvi, kako željno in poslušno sprejema besedo rimskega papeža.

Kaj pa da! Kaker v srednjem veku, tako tudi še dandanes vzlic tolikemu napredku, cerkev katoliška še vstanovlja vseučilišča in druge zavode najviše znanstvenosti in umetnosti; in to ne le morda mej avstralskimi barbari, ampak sredi prosvetljene Evrope, sredi Belgije, Nemčije, sredi Francije, ki je vender glavna nositeljica in gojiteljica novodobnega napredka in prosvete; in sicer vseučilišča, ki z državnimi ne le tekmujejo, marveč jih, kar celi svet pri-

Digitized by Google

poznava, celó sijajno prekosujejo. Kratko nikar, ni se preživela! Marveč ravno nasprotno: katoliški ideji se kažejo ravno zdaj stvari v Evropi tako vgodno, kaker morda še nikdar.

Toda katoliška resnica ima nasproti kristijanskim nevernikom še veliko druzih očitnih znakov, ki jasno kažejo njen božji značaj, tako da si upa z mirno zavestjo in ponosom stopiti pred vek napredka in prosvete ter vse sovražne moči pozvati na boj. Da ne govorim tu o znanih štirih znakih: edinosti, svetosti, vesoljnosti in apostolstvenosti, znakih, po katerih se pred vsem svetom, kaker vselej razlikuje prava Kristusova cerkev — bodi mi dovoljeno le povdariti katoliški čudež. Še se spominam, da sem pred leti v naši nad vse liberalni, antikristijanski šoli slišal besede, s prevzetnim ponosom govorjene: Naš vek ne veruje več v čudeže! Moji katoliški zavesti bil je ta rek prava klofuta. Čutil sem posebno od tedaj, kolik pomen ima v naši dobi čudež za katoliško cerkev. In ta čudež se tudi dandanes ponavlja mnogolično, sijajno; kemija, fizika, zdravilstvo, laž, obrekovanje: vse je osramočeno obmolknilo pred katoliškim čudežem!

„Pozivljam Vas“ — tako sem nedavno pisal veleomikanemu gospodu, ki je vseskoz prevzet od brezverskih panteističnih doktrin — „pozivljam Vas, pojdite z menoj v Lourdes; dam Vam častno besedo, da boste z lastnimi očmi gledali katoliški čudež, z rokami ga tipali; vzemite sè seboj vse, karkoli Vam ponuja moderna veda v znanstveno preiskavanje čudežnih dogodkov — potem mi boste znali reči, ali je čudež katoliški gola domišlija.“ Odgovor je bil: „V Lourdes pa ne grem.“ A jaz odgovarjam: „Torej priznajte, da je resnica n a š a.“

Še ena prikazen zdi se mi vredna, da jo tu omenim. Ako pogledamo razne vere, ki stojé zunaj katoliške cerkve, najdemo mej posameznimi velikanske razlike. In vender navadno ne vidimo, da bi se ena drugo napadale, marveč vse živé mej seboj v miru in prizanesljivosti. Ena je le, katero skupno naskakujejo in črtijo: katoliška. In ko bi se tudi začasno mej seboj sprle, vender, ko gre proti katoliški cerkvi, so koj vse razlike poravnane, pozabljeno vsako mejsebojno

Digitized by Google

razžaljenje: skupno, nerazdružno sklenjeni stojé vsi inoverci kot en mož. Katoliško ime ločuje krščanski svet v dva tabora: v enem stoji edino katoliška cerkev, v drugem vsi akatoliki z razkolniki vred. Vprašajmo: ako mora v enem teh taborov bivati Kristus in resnica — v katerem ga imamo iskati? V nasprotnem? Toda ta obseza več raznih crkvâ in ver, in ker si ena drugi prekoslavljajo, ne morejo biti vse resnične, ampak le ena, druge pa krive. A če je tako, od kod pa pride, da so poslednje kot k r i v e sorodniše in sočutniše s p r a v o, kaker s krivo, namreč s katoliško? Zakaj se, izločivše izmej sebe pravo, ne združijo s krivo katoliško v pobijanje prave, ki jim je po bistvu sovražna? Ne; ta odium commune proti katoliški cerkvi priča bolj ko jasno, da je resnica katoliška; resnica je po svojem bistvu ena in nerazdeljiva, laž pa, kot manjkava, je mnogotera, v tej mnogoterosti je splošno ali skupno le protivje resnici: in to dvoje najdemo v nasprotnem taboru: najsijajniši dokaz, da je resnica v katoliški cerkvi.

Govorimo tedaj kot katoliki, s katoliškim prepričanjem, s katoliškim ponosom!

Zgodovina katoliške cerkve osemnajst stoletij je zgodovina neprenehnega protislovja, neprenehne boritve Nepretrgana vrsta vsakaterih herezij in razkolov, katerim drugega nič ni skupno, kaker črt katoliške resnice, odpira se pred našimi očmi. Verskim zmotam je na polji naravnega spoznanja zvesta spremljevavka in zaveznica kriva filozofija, od Platonovega idealizma do Kantove kritike.

Dandanes se pa vsa razna verska kaker filozofična protivja vedno bolj spajajo, ali da bolje rečem, združujejo v odločiven boj s katoliško resnico; a pri tem spajanji izgubljajo akatoliške skupine čedalje bolj krščanski značaj, kaker od druge strani dobiva čisto naravno umstvovanje in filozofija skoro le v katoliški cerkvi obrano in gojitev. To ločevanje, oziroma čiščenje, se vrši posebno po vplivanji naturalizma, ki načelno zatajuje vse nadnaravno, krščansko. Naturalizem, vkoliker je obrnjen proti veri, se imenuje racijonalizem. Iz naturalizma vporabljenega na dejansko življenje se je porodil liberalizem. In prav ta je, ki v širšem, dan-

Digitized by Google

danes navadnem pomenu, obseza vse katoliški cerkvi protivne težnje, naj se te javljajo po hereziji ali filozofiji, na slovstvenem ali političnem polji; liberalizem je skupno geslo vseh sil borečih se s katolicizmom.

Ako je torej v katolicizmu resnica, pomenja liberalizem isto kar laž.

Ako je v katolicizmu pravo kristijanstvo, pomenja liberalizem antikristijanstvo.

Ako je v katolicizmu Kristus, je v liberalizmu Antikrist.

Zatorej je mej obema nasprotje, kaker mej Bogom, virom resnice, in hudičem, očetom laži, kaker nasprotje mej lučjo in temo, mej pozicijo in negacijo: nasprotje večno.

In vender je človeški govor ti nasprotji združil; in kar se ni slišalo osemnajststo let, prihranjeno je bilo devetnajstemu, katoličanom v večno sramoto, prihranjeno namreč spojiti dve besedi, dva pojma večno nezdružna, pojma — horribile dictu — —

V.

Katoliški liberalizem!

Ime samo ga označuje in obsoja. Vender naj ga natančniše določi in opiše nezmotljiv učenik, Pij IX:

„Ne manjka takih, ki skušajo skleniti zvezo mej lučjo in temo in družbo mej pravico in krivico po naukih, koje imenujejo katoliško-liberalne“ [1]) „Katoliški liberalizem, kateri skuša spraviti.... resnico z lažjo.“ [2])

Liberalni katoliki, „kateri pogajajo mej resnico in lažjo,“ [3]) hočejo biti liberalci, a ob enem vedno še ostati katoliki,

---

[1]) Non desunt enim.... qui societatem nectere conantur inter lucem et tenebras ac participationem inter iustitiam et iniquitatem per doctrinas, quas dicunt catholico-liberales. — Lit. ad Praes. circuli s. Ambr. Madiolanum 6. mart 1873.

[2]) ....Contra catholicum liberalismum, qui — veritatem cum errore conciliare conatur. — Lit. script. eph. „La Croix“ Bruxellas. 24, mai. 1874.

[3]) ....Transactionibus inter veritatem et errorem.“ Ibi.

Digitized by Google

vender ne celi liberalci, niti celi katoliki: nekako „pol-miš — pol-tič.“ Ker naš liberalizem

„Sè studom sicer zavrguje najskrajniše posledice liberalnih zmotnjav, vender trdovratno obdržuje in goji temeljna njih načela, in, ker si ne upa resnice niti vse sprejeti niti vse zavreči, se trudi to, kar cerkev uči, tako razlagati, da nikaker ne protivi njegovemu naziranju.“ [1]) — Da, liberalen katolik je mojster v zavijanji in pačenji priproste in jasne besede, katero ljubi katoliška resnica. Pod isto streho prenočuje Boga in hudiča!

Seveda slep je liberalen katolik, kratke pameti, kaker otrok, da se dá tako lahko omamiti od zunajnega bleska ne zapazivši strupenega gada, ki preži pod cvetjem!

„Kateri skriti strup liberalnih načel z mlekom pijó, ga obdržé ter branijo, ker se zlobnost očitno v njem ne pokaže niti, kaker menijo, veri škoduje.“ [2]) — „Z mlekom pijó“! Dovolj dvoje blestečih fraz, dovolj lična ilustracija, ali gladek papir, bodi drugače list še tako liberalen — naročujmo ga, berimo ga!

Hoté posrejevati mej najvišimi, večnimi nasprotji morajo katoliški liberalci dosledno sovražiti vsako vojsko, oni so

„Prijatelji spravi“ — conciliationis amatores [3]).

„Povsod oznanjajo mir — pacem ubique clamant [4]).

In da mu naroden liberalec javno pljune v katoliški obraz, se bo mirno obrisal, a besedice ne črhnil — vže iz ljubezni do ljubega miru. Ko bi mu pa katoliški Nemec neprevidno odtrgal en sam gumb od narodne suknje, bo nanj skočil ko razkačen lev! Ko mora rimska Stolica ali škofje

---

[1]) Quae (doctrina) dum ab extremis errorum consectariis abhorret, prima eorum semina mordicus retinet ac fovet, quaeque dum veritatem nec totam amplecti vult, nec totam audet reicere, sic ea quae Ecclesia tradit ac docet, interpretari nititur, ut non plane discrepent a propria sententia. — Lit. vic. de Mcrogues Aureliam. 9. iun. 1873.

[2]) .... Qui latens liberalium principiorum virus cum lacte haustum retinentes ac defendentes utpote patente non foedatum malitia et religiosis rebus, uti censent, innoxium. — Lit. Anselmo episc. Corisop. 28 iul. 1873.

[3]) Vide sub 1)

[4]) Vide sub 2)

Digitized by Google

govoriti o d l o č n o, se vže bojé za mir, ter obsojajo tako postopanje kot „neprevidno“ ali „nevmestno.“ [1])

Če se pa kdo izmej pisateljev le nekoliko odločniše upa povdarjati katoliško resnico ali prava rimske Stolice proti brezverskim narodnim tribunom, glej ga: „ultramontanec, jezuit“ ! [2])

Tako sv. rimska Stolica o katoliškem liberalizmu. Besede, menim, da so dovolj jasne. Ako se sploh sme kaj dodati, navel bi še dvoje epitetov, s katerimi ga počesti slavni francoski pisatelj Mr. Segur v svojem opominu do mladih liberalnih katolikov, imenujé ga „pankerta“ in „mezga,“ ki je kaker poslednji nerodoviten, da celó vse, kar okuži, naredi nerodovitno.

In vender je ta kuga kaker vesoljni potop preplavila Evropo ter otrovila teologijo, filozofijo, politiko, javno in zasebno življenje narodov; največ pa je trpela in še trpi od nje Avstrija; tudi v Sloveniji je praznovala zlato dobo, katera še zdaj ni pri konci.

Toda o vseh teh točkah bomo v prihodnih dveh številkah razpravljali v posebnih poglavjih in dokazali gospodstvo tega dvoglavnega zmaja mej nami ter razkrili njegovo nezmisel in pogubnost.

Razprava zna res postati še zanimiva.

[1]) ....Imprudentiae passim vel inopportunitatis insimulare eius acta. — Vide sub 1)

[2]) Ultramontanorum aut iesuitarum appellationem affingere studiosioribus et obsequentioribus eius filiis. — Vide sub 1)

Digitized by Google

PISMA O VZGOJI.

IV.

1. julija 188..

= *Prvi početnik novejšega naturalizma je Luter. Krščanstvo je bistveno vera avktoritete. Poslednjo je Luter rušil. Posnemali so ga filozofi v naravnem umovanji. Kartezij. Racijonalizem. Kant, «Kritik der reinen Vernunft.»* =

Nemogoče je tedaj učitelju v verskih zadevah nerazločnemu biti. Ker pa vera zavzema celega človeka, se tudi ne more zgoditi, da bi versko nazorovanje učiteljevo nikaker ne vplivalo na vzgojo otrok. Potemtakem je lahko izreči sodbo o tako zvani brezverski («confessionslos») šoli: ona je zavod Antikristovega kraljestva. V teh kratkih besedah sem povzel glavne misli svojega dozdanjega razmotrovanja.

Zdaj pa se vrnem h glavnemu predmetu, od katerega sem se vsled Tvojega vprašanja v tretjem pismu oddaljil — k naturalizmu, o katerem sem začel razpravljati v drugem pismu. Le-tu sem govoril bolj teoretično in splošno; principi zgore razloženi veljajo o naturalizmu sploh, kaker se je v raznih stoletjih v zgodovini pojavil, kot negacija čeznaravnega krščanstva. Zdaj pa treba, da stopimo en korak bliže ter si ga ogledamo v tisti obliki, v kateri se je v našem veku prikazal.

Kot prvega početnika novejšega naturalizma smatramo po vsej pravici Lutra. Naturalizem namreč, kaker smo rekli, je negacija krščanstva. To krščanstvo je pozitivna vera, od Boga vtemeljena ter kot taka sloni na principu avktoritete in sicer božje; kdor tedaj to avktoriteto ruši, spodmakne krščanski veri podlago, na kateri jedino more stati. Toda ta božja avktoriteta krščanstva se javlja na tej zemlji le po nauku katoliške cerkve, katero vlada nezmotni rimski papež. A ravno temu se je vprl Luter ter zavrgši njegovo avktoriteto proglasil za vsakaterega neomejeno prostost v verskih zadevah: kar in kaker je komur ljubo, zgotóvi svojo vero. Princip subjektivnosti je določiven v veri nasproti principu božje avktoritete.

Še več. Ta temeljni stavek luteranstva je imel tudi za filozofijo najvažniše nasledke. Princip neomejene subjektivnosti se je prenesel na filozofično polje. Ako je človeku dovoljeno o božjih rečeh samooblastno soditi ter vero samovoljno vmerjati si, se mu sme toliko manj odrekati pravica dvojiti o resnicah, katere spadajo v čisto naravno umstvovanje. In to se je resnično tudi

Digitized by Google

kmalu zgodilo. Početnik pa temu prevratu v filozofiji je bil Kartezij. Ta je objektivno resničnost reči s tem omajal, da je za sodilo (obeležje) vse izvestnosti postavil lastni subjekt «jaz». S tem je označena njegova filozofija, kaker tudi na splošno vsa novejša filozofija

Ko je subjektivno samohotje omajalo poslednje stebre nesebnostnega umstvovanja, se je polastila filozofov posebna sla izmišljati si novih zistemov; a ker so se človeško mišljenje vodivni principi čestite starodavnosti zatajili, ter je vsak samohotno po lastnem subjektu vmerjal resnico, ni se čuditi, da so tudi filozofi po dobi Kartezijevi daleč narazen šli. Quot capita, tot sententiae. To pa, kar je vsem lastno ter označuje novejšo filozofijo ter jo od prejšnje razlikuje, je precenitev človeškega uma nasproti avktoriteti božji, bodisi da se le-ta javlja po naravnem glasu človeškega razuma ali pa po nauku katoliške cerkve. Zatorej pa ovako mèr umovanja po pravici nazivljemo umarstvo ali racijonalizem. Recimo torej: naturalizem se je v novejši dobi zvrgel v racijonalizem. Le-ta se je spočel v nepokorščini proti Bogu in njegovi cerkvi. Toda v grehu spočet, rodil se je v bolečinah, ter v sebi nosi seme lastnega pogina. Um, odpadši od Boga, zabrel je čedalje v veče zmote, in umarstvo je postalo neumarstvo.

Peljalo bi nas predaleč, ko bi hoteli razkladati, kako se je umstvovanje Kartezijevo zgodovinsko razvijalo, tudi sega to čez naš smoter; marveč stopimo korak dalje, da se približamo svoji nalogi.

V lastno hišo poglejmo. Vsoda naša je navezana vže več stoletij na mogočno Nemčijo. In sicer ne mislim pri tem toliko na politično zavisnost, nego na intelektualno. Posebno pa od onega časa, ko so slavni učenjaki in slovstveniki nemško ime pred vsem svetom proslavili, ko se je porodilo slavnoznano «nemško znanstvo», od tedaj smo mi mej vsemi nenemškimi narodi prvi bili, ki smo um in srce izročili v omikanje materi Germaniji. Kako se je to zgodilo, nečem preiskovati. Čemu tudi? Dovolj je za nas vedeti, da je tako.

Bila je pa pred vsem Nemčija, kjer je racijonalizem našel plodovita tla; vzrok temu je vže neko prirodno svojstvo onega velikega naroda, ki se pred vsemi drugimi odlikuje po treznosti in prevdarnosti duha. V raznih oblikah se je prikazal racijonalizem na Nemškem. Vse druge pa je v stran potisnil Kant, začetnik tako zvanega transcendentalnega idealizma. Vže od konca prejšnjega stoletja je Kant od Nemcev nad vse češčen. Njegovo osnovno delo: «Kritik der reinen Vernunft», je pravi katekizem novejšim filozofom nemškim: čez Kanta ga ni in ni bilo in ne bo. Gotovo se spominaš, prijatelj, ko smo še v šoli sedeli, kako se nam je Kant poveličaval, in da se še dandanes enako poveličuje, si lahko misliš.

Digitized by Google

Ta Kant, luč nemških duhov, je zavdal ne le protestantom, ampak večinoma tudi katoličanom, tako da so se njegovi nazori vveli v vednost in umetnost, kaker tudi v odgojo. Nas zanimlje posebno poslednja. Da, v srce skli videčega, da se naši otroci in mladeniči, ki so katoličani in katoliških starišev sveti zarod, namenjen za nebesa, redijo z nekrščanskim, z racijonalističnim kruhom, kaker da bi naša ljubljena mati katoliška cerkev, ki je nevsahljiv vir pravega blagostanja večnega i časnega, kaker da bi ona, ki jo vodi Duh živega Boga, ne znala in ne imela s čim gojiti svojih otrok!

Ne bo mi težko dokazati, kar trdim.

Preden pa to pismo sklenem, te prosim, ne zameri, da sem vže spet toliko pomudil se pri vprašanji, ki strogo ne spada v vzgojstvo. Jaz sem bil vedno prepričan, ali sploh nič ne pisati. ali pa, ako se vže hoče pisati, vsakej reči do dna seči in temeljito jo razmotriti. Saj veš, kaj pravi pesnik:

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.

Pozdravljam Te v Gospodu.

V.

4. avgusta 188..

= *Razlaga Kantove filozofije. Objektivna in subjektivna resnica. Razum. Objektivna veljavnost umovnega zaklepanja. Kako jo je Kant rušil. Metafiziko je obveljavil. Duh Kantove filozofije v naših srednjih šolah; veri poguben.* =

Luč, katero je Kant na Nemškem prižgal, je tudi v naših šolah visoko na svetilnik postavljena, v njej si naši vzgojitelji glavo vedrijo in srce ogrevajo. Zatorej je pa zdaj moja naloga, da Ti Kantovo filozofijo pojasnim — seveda le od tiste trani, ki je za naše vprašanje važniša.

Začnimo tedaj.

Človek je kot razumno bitje poklican k spoznanju. Predmet spoznanju je resnica. Ta pa se loči v objektivno in subjektivno. Objektivno resnično je karkoli se vjema z idejo Božjo. Subjektivna resnica pa je vjemanje spoznajočega razuma z objektivno resnico; kdor reči tako misli, kaker so same na sebi, o tem rečemo, da resnico pozna. Potemtakem imamo stvari tako misliti si, kaker bivajo objektivno na sebi, tako da določuje naše spoznanje objektivnost stvari, ali pa konečno um božji. Ne smemo pa s končnim razumom našim stvari samovoljno misliti in domišljati, ne ozirajoč se na njihovo objektivnost; ni namreč končni razum merilo stvarem, ampak ravno nasprotno. Sicer kdor bi trdil, da reči tako bivajo, kaker se jih vsakateremu misliti zljubi, prilastil bi razmu stvoriteljno moč ter tako človeka obožil.

Digitized by Google

Ta načela, dovolj jasna vsakateremu, so filozofi nekdaj pripoznavali. Um so smatrali za dar Božji, da človek po njem, kaker se po sebi razume, resnico spozna. Zatorej so um primerjali luči, ki človeku sveti, da zamore pravo najti; ker je pa z dušo združeno tudi telo v eno naravo, so tudi to smatrali kot služno duši v spoznavanji resnice. Zaznavši tedaj s čuti vidni svet niso več dvojili o njegovi resničnosti, ampak priznali so, da biva, da je končen in slučajen; iz tega so dalje zaklepali, da mora bivati tudi početnik slučajnega sveta, nujen, neskončen, da mora bivati Bog, vsemogočen stvarnik. Te posledice, katere so tako izvajali, po njih prepričanji niso bile samo v njih možganih, ampak zlagala se je ž njimi tudi objektivnost. Taka filozofija jih je privedla do spoznanja Boga in drugih resnic. In ker jim je izvestno bilo, da njihovemu pojmovanju odgovarja resničnost, so resnice zaklepane od razuma spoštovali ter svoje lastno življenje, kot odvisno od Boga, po njih vravnavali.

Toda Kant ne tako.

S predrzno smelostjo naskočil je objektivno resnico ter filozofom odkazal novo pot, po kateri jim je odslej hoditi. Prenesel je namreč vodilo spoznanja našega iz objektivnosti na razum, učeč, da so nam oblike spoznanju in mišljenju prirojene; ker so pa te oblike votle, brez vsake vsebine, se morajo sè snovjo oploditi, in ta dohaja jim iz zaznavanja čutnega sveta. Vender pa nikar ne misli, da zaznavamo čutno stvarstvo samo na sebi, ne, ker mej nas in svet je postavil Kant neprodiren zid trdeč, da nam je tudi oblika prostora vrojena; skoz njo zremo kaker skoz temno steklo v svet, vedé sicer, da je nekaj zvenaj nas, a ne da bi mogli videti, kaj je to ali kakšno je.

Potemtakem se spoznavanje in mišljenje naše vrši in razvija nezavisno od objektivnosti, a kot tako je ono le gola sanjarija, domišljavno, slepno. Res sicer, da Kant še priznava bivanje čutnega sveta samega na sebi, a to je tudi edino. Nam samim pa je ta svet nepristopen: vemo sicer, da je nekaj, a ne vemo niti kaj je niti kakšno je: obračajmo torej reč, kakerkoli hočemo, ne ostane nam nič drugega, kaker dvojba, je-li, kar mislimo, res tudi tako.

Vender pa, dokler ostanemo pri čutnem svetu, bi to še malo pomenilo; veliko važniši in posledniši je ta temeljni stavek Kantovega umovanja, ako ga odnesemo na svet nadčutnih resnic. V tem ko so pojmovne oblike čutnosti od vidnega sveta, torej od objektivnosti, vsaj vplojene, ostanejo oblike nadčutnega sveta brez vsake oplodbe ali vsebine, popolnoma prazne; zatorej ima tudi vse zaključevanje, ki se o njih godi, edino le subjektivno veljavnost; ni nam več mogoče ni najmanjšega stavka objektivnostno izreči. Pravo bistvo rečij, njih vzroki, mej katerimi najnujniši Bog, duhovna bitja, podstava dobremu in lepemu, sploh vse, kar so

Digitized by Google

prednamci dovzimali kot resnično bivajoče za vidnim svetom (*μετὰ φύσιν*), v zistemi Kantovi popolnoma zapade. In res, zavrgel je Kant vse razloge, ki so se vže dvatisoč let vpotrebljali v dokaz Božjega bivanja, duhovnosti in nevmrljivosti duše itd. spuhtela je vsa tako zvana metafizika: vsa ona nadčutnost — odgovarja nam Kant — lehko biva, a mogoče, da tudi ne, kdo more to vedeti?

Metafiziki sovražna je tudi naša srednja in viša šola; ker ne le da se je metafizika popolnoma izbrisala iz števila učnih predmetov, ampak vže duh našega višega šolstva je antimetafižičen. Ne govorim tu toliko a metafiziki kot strogo filozofični vedi, ampak sploh o učbi na naših šolah. Gotovo je ter se o tem vsak dan prepričujem, da vsa naša srednješolska omika ne zmore toliko, da bi vsaj en pojem v Bogu, o nevmrjočnosti, o čeznaravnem razjasnila učencem. Nejasnost in negotovost o vsem, kar se ne dá vkleniti v matematične in geometrične formule — ta je znak srednješolske omike. Tako stopi dijak v viharno življenje brez vsake načelne trdnosti, igrača i lastnih strasti i tujega mnenja. A kar je še hujše, nad vse trpi pri tem vera. Ta namreč sloni na pozitivnem razodenji, ki se ne dá niti vtemeljiti niti pred dvojbami opravičiti, ako niso prej dokazane neke temeljne resnice naravnega spoznanja, imenovane praeambula fidei. In ker niso mladeniči v teh vtrjeni, kaj čuda, da se dajo skoro brez izjeme odplaviti valovom skepticizma in tako versko in nravstveno poginejo?

Zdravstvuj, prijatelj.

VI.

13. septembra 188..

= *Nravstveni nazori Kantove filozofije. Vsa zavezavnost človeške volje se izvaja edino iz razuma. Kategorični velevnik. Nravstveni purizem. Darila iz šol odpravljena. Kako nenaravno je strasti v človeku zamoriti.* =

Sedaj hočemo govoriti o Kantovih nravstvenih načelih, vender pa ne bomo tega vprašanja na široko razpravljali.

Mi verujemo, da je absoluten Bog vstvaril človeka iz niča; zatorej je človek od Boga kot svojega početnika vsestransko odvisen, tako da ne sme svojevoljno razpolagati o sebi, ne da bi se na Boga oziral, marveč mora vedno in povsod tako hoteti in delati, kaker Bog zahteva.

Svojo voljo pa nam Bog javlja po razumu našem, ki je nekaka luč, v kateri spoznavamo, kaj je dobro, kaj slabo, kaj treba storiti, kaj opustiti. Po našem prepričanji je razum sicer luč, a luč, katera nam le kaže voljo B o ž j o; torej razum sam na sebi nikaker ne more zavezovati naše volje. kaker ne more poslanec sam iz sebe, kot tak, prisiliti podložnikov, da vbogajo kraljevemu

Digitized by Google

zakonu. Oblast tedaj našo voljo zavezovati izvajamo iz Boga kot najvišega početka in zadnjega smotra; prestope zakonov pa, katere nam javlja razum, smatramo dosledno za žaljenje samega Boga in potemtakem za pravi greh.

Toda vse to je Kant zanikal. On je očitno učil, da je človek sam sebi namen in sposoben brezmejno dovrševati se. Če pa je človek sam sebi namen, tedaj je tudi sam sebi zakonodajec. In res, po nauku tega filozofa je volja samosvoja in razum ne oznanja samo nravstvenega zakona, ampak mu daje tudi zavezavnost. Mi trdimo, da se ne sme legati, krasti itd., ker nam razum prepoveduje, po katerem se nam javlja volja samega najsvetejšega in najpravičnišega Boga, sovražnika in kaznivca takih dejanj; Kantovo nravoslovje pa prepoveduje taka dejanja ne zato, ker protivijo Božji volji po našem razumu se javljajoči, ampak le zato, ker jih razum sam iz sebe zameta kot nedovoljiva, češ, razum spoznava, da bi morala mnogotera zla se poroditi, ako bi vsi ljudje krali in legali. — Vidimo torej, da razum človeku sicer prepoveduje krasti, če pa vender krade, naj se le nikake kazni ne boji, saj žali samo svoj razum ali samega sebe in brez dvoma sam sebi bode milosten sodnik. Kar se drugih ljudi tiče, naj vsaj toliko pazi, da ne zvedó in posnemajo njegovega dejanja, a čeprav je tudi sami storé, naj se le ne bojé, saj pred lastnim sodiščem se vže spoznajo za nedolžne.

Po Kantovem nauku javlja razum svoje zakone v obliki «kategoričnega velevnika», ki brezpogojno tirja, da se tako in ne drugače dela. Misli si Boga, kako na sinajski gori mej ognjem in treskom svoj zakon Izraelcem oznanja — isti Bog je Kantov razum, ki v grozni obliki neizprosnega velevnika zakon razglaša.

A to ni še konec čudovitosti. Še marsikaj druzega moremo izvajati iz Kantove filozofije. Ako je človek, kaker smo zgore rekli, sam sebi namen in ni nikomur podrejen, ki bi ga določeval in h kojemu bi kot svojemu smotru težil, tedaj ne sme tudi nagibov svojim dejanjem iskati izven sebe, ker mora sam sebi zadosščevati in ne sme dopuščati, da ga zvenajen princip naklanja k delovanju. Kaker je tedaj razvidno, obsoja Kant ljubezen do dobrega Boga, ravno tako tudi strah pred pravičnim Sodnikom, katera sta človeku najmočnejša nagibka h krepostnemu delovanju. Da, on izključuje celó upanje na plačilo in sploh ozir na katerokoli korist, ki bi izvirala iz dejanj samih. Kdor deluje drugače, ne deluje samo nenravstveno, ampak i sebično. Tedaj tisti, kateri delujejo iz ljubezni do najpopolnišega Boga ali iz upanja, da dosegó večno življenje, kateri se greha ogibljejo iz strahu pred peklom: potemtakem vsi kristijani so sebičniki; koliker svetnikov, toliko sebičnikov, svet je bil pred Kantom polen sebičnosti, in stoprav Kantova metla ga je očistila, da je začel res nravstveno delovati in živeti. Šest

Digitized by Google

tisoč let je minulo, ne da bi vsaj eno dobro dejanje bilo izvršeno. O jadno človeštvo, tako počasno v izvrševanji dobrega!

Naš vek, prošinjem od tega Kantovega purizma, prepoveduje učiteljem in vzgojevavcem govoriti otrokom o Bogu, o nebesih, o peklu. Kader imajo navajati mladino h kreposti, razkladajo naj jej dostojnost človeške narave, opozarjajo naj na zakon bivajoč v razumu človeškem, ako tega ne slušamo, nismo vredni človeškega imena. Če pa prav hočejo še drugih nagibov nravstvenega delovanja navesti, naj kažejo na živali, navajajo naj žužke kot vzgled snažnosti, mravlje kot vzgled pridnosti itd. iz teh naj se mladina uči, te naj posnema; kar se pa tiče svetnikov kot vzgledov popolnosti, o teh môlči učitelj, da se mladina od sebičnikov ne naleze sebičnosti! Marveč privadi naj se vse izvrševati iz gole ljubezni do kreposti same! Zavoljo tega naj se odpravijo iz šol darila in vsakeršno drugo pohvalno priznanje!

Dragi prijatelj, ali še pomniš, kako smo se nekdaj kot dečki veselili tistih pridnostnih listkov (« Fleisszettel »), ki so nam pričali našo pridnost. Kako gorko nam je vtripalo srce! Radostni smo jih domov nosili, tu nas je čakala nova pohvala, novo veselje.

Kaj pa bi rekel še le oni slavnosti koncem leta, « Vorlesung » imenovani, ko so se obdarjali pridni učenci! Vpričo crkvenih in državnih dostojanstvenikov, starišev in meščanov, mej šumno godbo smo drug za drugim stopali k mizi, da bi darilo pridnosti prejeli. Toda vsa taka in enaka odlikovanja in darila so se jela dandanes po šolah odpravljati. To se je zgodilo vže pred leti tudi pri nas in sicer — aus pädagogischen Gründen. Jaz pa trdim: po vplivanji Kantovega nravstvenega purizma. Ker smo vže pri tem predmetu, oglejmo si ga natančniše.

Svetuje li res vzgojivna modrost — pädagogische Gründe, da se darila odpravijo iz šol? Jaz trdim, da ravno nasprotno.

Človeška narava je čutno - duhovna. Prvo, kar se jame v človeku razvijati, je čutnost, potem nastopi še le duhovnost. Dete še zavesti nima, in ko se ta v šestem ali sedmem letu vzbudi, je še vsa v čutnost vtopljena. Duševno življenje v otroku in mladeniči se dejstvuje na najniži stopinji v obliki čutnostnega vspogledovanja in domišljavanja; abstraktno mišljenje in refleksija se začenja v petnajstem ali šestnajstem letu, se pa še le kasneje, v možki dobi, dovrši in vsamosvoji; prava, od čutnosti nezavisna duhovnost je prihranjena možu in starcu.

Ta je zakon človeškega razvoja, in temu se mora vklanjati, tudi vzgojivec t. j. vpotrebljati mora sredstva, kaker so v akeršni dobi vzgojenčevi priležna. Duševno življenje — rekli smo — je v otroku vtopljeno v čutnost. Zatorej pa ne more še doumeti abstraktnih idej niti sprejeti filozofičnih nagibkov. Otroku sedmih, osmih let govoriti o dostojnosti človekovi, o svobodi, o kreposti, kojo ima ljubiti radi nje same, in kar je drugega enakega, je to-

Digitized by Google

liko kaker bob ob steno metati. Pač pa pokaži mu jabolko, katero bo dobil za južino, ako se bo naloge pridno naučil; obljubi mu pozlačeno knjižico v darilo, potem boš videl, ali ga ne boš s tem spodbudil, ali ne bo veselo te vbogal.

Toda zavrnilo se me bo: s tem se podkuri v otroku strast, obudi se mu pohlep po slavi, dobil boš iz njega sebičneža; prava vzgoja mora v otroku strasti zadušiti, ter jih izruti.

Ne! Marveč strasti se imajo brzdati in prirezavati, da ne dobé volje pod svojo oblast. Ta je naloga prave vzgoje. Kaker čuti, tako imajo tudi strasti koreniko v bistvu človeškem, so zatorej naravne, dobre. Vcepil jih je Stvarnik človeku v srce, da podpirajo voljo v poželenji dobrega ter ji dajejo jakost in vstrajnost. In ta volja vemo, kako šibka je po izvirnem grehu, kako živo potrebuje podpore, da ne opeša, onemore. Ako je torej končni smoter vsake vzgoje ojačenje človeške volje v dobrem, mora vzgojitelj smatrati kot svojo najvažnišo nalogo čute in strasti primerno buditi, brzdati, vplemenjati.

Res sicer, da taki nagibki niso popolni, da jim je veliko čutnosti in sebičnosti primešane, toda pomisliti moramo, da otroška narava sploh je še nepopolna, nerazvita. Kdo bo pa hotel vže iz otroka narediti filozofa ali svetnika, ko narava sama stavlja temu nepremagljive ovire? Pustimo li, potrpimo, odgojujmo ga kaker se dá: vže pride čas, ko dozori v moža, in tedaj izgubé oni čutnostni, nepopolni nagibki sami ob sebi vso moč. Vže dvajsetleten mladenič se samemu sebi čudi, kako so ga mogle pred desetimi leti zlate bukvice toliko mikati in nagibati k pridnosti. Zdaj nastopijo viši, abstraktniši nagibki, ki se tem bolj očistijo od sebičnosti in čutnosti, čim bolj človek duševno dozarja. A zdaj tudi še le sprevidi, kako koristni so bili oni nagibki: oni so naklanjali voljo k dobremu, so ga spodbujali k pridnosti in delavnosti, ki ste mu po daljši vaji prešli v navado, katere zdaj ne more popustiti.

Res žalostno, da se ne more še sprevideti, kolike važnosti je v vzgoji ta točka. Kaj se še nahaja v naših šolah, kar bi vtegnilo mladež, polno bujnega življenja, mikati, spodbujati? Kaj bi še moglo spomin oploditi, kaj domišljavost oživiti? Kam je šla poezija iz šol, ki so se vender vže od nekdaj imenovale svetišča divnih muz? Da se vrnem še enkrat k nekdanji svečanosti o sklepu šolskega leta. Kako globoko vtisnen je v spomin ostal slavnostni prizor; cele počitnice se je duh ž njim bavil, celó v sanjah se je vračal; in tista glasba, kako je po ušesih zvenela!.... Ko smo pa znova pričeli šolsko leto, ko se je po dolgem počitku vlenobljen duh tako težko spet poprijemal dela, tedaj nas je zopet včvrstila misel na slavnosten konec, nada po odlikovanji! In tako se je vedno živelo v tistih podobah in zibalo mej upom in strahom,

Digitized by Google

pričakovanjem in veseljem..... In to je bilo človeško, kaker pravi sv. Avguštin: Viventes metuunt cupiuntque, gaudent dolentque. [1])

Da smo tako slepi!

Potem, ko so se odpravila javna obdarovanja, se je ohranila vsaj še končna razvrstitev učencev po zaslugi, tako zvana «lokacija». In tudi ta, kako močno je še mikala, s kakim upom in strahom napolnovala mlada srca! Kako so dijaki vže en mesec pred sklepom sestavljali lokacijo, vganjali, stavljali itd. Kaj takega videč sem se kar smejal in veselil; vedel sem, da dokler se mladež s takimi rečmi bavi, nima časa misliti ali vkanjati kaj slabega. Da. strast zmerno obujena, ne le da človeka nravstveno ne spridi, marveč ga celó povzdigne, ga ohrani čilega ter zapreči pristop podlim napadom niže poželjivosti.

A zdaj se je odpravila še lokacija — aus pädagogischen Gründen! Kar pa še očitniše pokaže vzgojivno modrost modernih šolnikov, zapišejo srednje in višešolcem šolske redove v spričevalo vsaj s črkami, mej tem ko jih otrokom nižih šol načrtajo s številkami: 1, 2, 3 v.! Tako tedaj ne more priden otrok in njegovi stariši še več brati, da se je «dobro» ali «prav dobro» učil! Vse narobe!

Da, res narobe. Mali otroci se pitajo z visoko zvenečimi frazami o kreposti, o človeštvu, o nesebični ljubezni do dobrega itd. in ne privošči se jim knjižica za 30 novcev, niti ena pohvalna beseda; mej tem ko se od druge strani možje in starci odlikujejo s križci, redovi, naslovi, z javnim priznanjem itd. itd. tako da skoro nihče ne stopi več v počitek, da bi ne bil kakersikoli odlikovan! Potem reci pa kdo, da nismo znoreli!

Sklenimo torej.

Ona apatija ali brezstrastnost, v katero so stavljali nekdanji Stojici najvišo nravstveno dovršnost, katera je načelno izražena tudi v Kantovi etiki in od tod vvedena v naše šolstvo, je protinaravna, nečloveška, naredi mladi rod brezčuten, brezstrasten, zaduši v prvi kali ves vsponos; ob enem odvzame tudi volji najkrepkejšo podporo, tako da onemogla opeša ter se vdá nižim strastem in podlosti. I menim, da glavni vzrok tolikemu nravstvenemu propadu, ki ga dandanes pri naši mladini obžalujemo, je pripisati ravno temu krivemu načelu. Toda kar je še hujše: kaker je apatija vže pri Stojicih rodila neznosno oholost in prevzetnost, tako tudi Kantov imperativ, mej tem ko opustoši srce, napolni ob enem duha z napuhom in nečimernostjo, naredi mladeniče sovražne krščanstvu, smešivce Boga samega in svetnikov, zaničevavce crkvene in vsake druge avktoritete. Nisi še videl takih puhlih mladih glav, ki na sebi nosijo znak one neodvisnosti in brezbrzdne svobode? Vzgojila jih je Kantova šola.

Zdravstvuj. Tvoj

Dr. Mahnič.

---

[1]) Civ. Dei XIV. 9.

Digitized by Google

Nekonfesijonalna šola, vera, narodnost.

Z ozirom na Liechtensteinov šolski predlog.

Silno je bilo razburjeno italijansko ljudstvo, ko je čulo, da vlada pripravlja sedaj glasoviti «kazenski zakonik». Podpise so jeli nabirati na vseh koncih Italije, da bi se vjalovil ta atentat na svobodo katoliškega ljudstva, posebno duhovstva njegovega. Ko so masonski postavodajavci ta nasprotni tok zapazili, izdali so okrožnico, v koji svoje «brate» in pristaše podučujejo, kako imajo ravnati, da nameravani zakon, vkljubu nasprotovanju od katoliške strani, dobi postavno veljavnost v državnem zboru.

«Treba je — tako se mej drugim glasi v omenjeni okrožnici — časopise, ki so svobodi zvesto vdani, naganjati, da svoj glas povzdignejo, p o m i s e l k e razširjajo in stvar v takem svitu opisujejo, kakeršen je potreben, da se v javnem mnenji vzbudi tok proti peticiji. Treba je vplivne osebe naprositi po mestih, trgih in vaseh, da odsvetujejo prebivavcem podpisovati prepričevaje jih, da bi bilo domovini v pogubo, in bi se tujci v deželo klicali, ki bi jo zopet dali duhovnom v pesti, in ti bi zopet naložili groznih davkov.... Podpisavšim je treba žugati, da se bodo morali preseliti, ne podpisavšim pa obetati lepo plačilo od vlade.... ker so pa nekateri vže podpisali, treba je razglašati, da oni, ki so podpisali, niso mogli vedeti, kaj so podpisali... da so bili prisiljeni od župnika....

Ako se bodo podpisi v jednem kraji tako preprečili, a v drugem kraji obveljavili, tedaj bode parlamentu mogoče peticijo z nevoljo zavreči.....»

* *
*

Zdelo se nam je primerno te besede iz omenjene okrožnice postaviti kot vvod svoji razpravi. Dajo se dobro vporabiti tudi na naše razmere. Isto perfidno orožje namreč, katerega so se framasoni posluževali proti peticiji katoliškega italijanskega naroda, so rabili v Avstriji liberalci in njihovi prijatelji proti peticiji za versko šolo, katera je dobila konkreten izraz v glasovitem predlogu Liechtensteinovem.

Brezdvomno pride ta predlog v kratkem spet na dnevni red; po večmesečnem premirji se gotovo znova vname o njem boj, ki mora pred vsem zanimati vsakega katolika. In ravno zato, ker nam gre pri tem predlogu za principe, ki globoko segajo v versko in nravstveno življenje narodov, smatramo tudi mi za svojo

Digitized by Google

nalogo pojasniti nekoliko važniših točk, ki zadevajo omenjeni predlog; mej temi točkami zavzemati prvo mesto vera in narodnost.

Kam meri Liechtensteinov predlog?

Proti brezverski šoli. S to so nas osrečili leta 1868. liberalci, ki so tedaj v Avstriji brezpogojno gospodarili. Kaker beseda sama uči, so v brezversko šolo vrata odprta katerimkoli otrokom: krščanskim ali mahomedanskim, židovskim ali celó poganskim, kateri vsi, dasi mogoče najbolj nasprotujočih si veroizpovedanj, se vzgajajo v istem duhu brezverskem t. j. brez vsakega ozira na katerosikoli vero. Dalje odpira brezverska šola ravno tako vrata učiteljem katerekoli vere ali tudi nobene. Brezverska šola torej, da ob kratkem rečemo, prezira v učencih in učiteljih vsako vero. Ker je pa vsaki veri bistveno predmet in podlaga resnica, je brezverska šola tudi indiferentna nasproti resnici, in ker je poslednje početnik in vir Bog sam, indiferentna nasproti Bogu.

A ravno zato je brezverska šola p r o t i verska. Jezus Kristus namreč, včlovečeni Bog je zatrdil: Kdor ni z menoj, je proti meni. Brezverska šola hoče biti brez Boga, brez vere, zatorej je p r o t i Bogu, p r o t i veri.

Seveda znajo liberalci to dolženje od svoje šole odbivati ter narodom jo priporočati sè slepivnimi razlogi, katerih puhlost bomo kasneje razkrili. Tako zvani razlogi so jim le pretveza, lepo nabojena krinka, pod katero se skriva druga namera: ravnodušje in nemarnost vliti v mlada srca gledé vere sploh in Kristusove, kot absolutno prave, posebe. To ravnodušje povspešuje brezverska šola prvič s tem, da v svojih učnih knjigah, po svojih učiteljih o Kristusu, cerkvi, svetnikih in karkoli opomina na nadnaravni red, molči; drugič pa s tem, da stavlja, ko ji je govoriti o veri, Kristusa v eno vrsto z Budo, z Mohamedom in drugimi verskimi vstanovitelji, ne da bi dala krščanstvu kake prednosti pred drugimi verami. Tako zenači Kristusa-Boga z ljudmi, resnico z lažjo, je potemtakem sovražna Kristusu in resnici, ter vzgaja sovražnike obema.

Po Schillerji se dá smoter brezverske šole s kratka izraziti: Aus Christen Menschen werben t. j. Kristusa in njegovo cerkev iz človeštva pregnati.

Čista človečnost tedaj — humaniteta je konečni smoter brezverske šole. Apostoli čiste človečnosti so pa — to vé celi svet — framasoni. Zatorej je brezverska šola framasonska.

Naravno Saj framasonstvo je konkretno vtelešenje sovraštva do razodete pozitivne vere in nje nositeljice, katoliške cerkve. «Boj na življenje in smrt — katolicizmu! boj sè vsemi sredstvi, bodi katerimikoli!»[1]) Najbolje sredstvo v to jim je pa gotovo —

[1]) Rituali masson. dal primo al trentesimo grado. Roma 1874 p. 122-127.

Digitized by Google

nekonfesijonalna šola. Zatorej «glavna skrb bratov masonov mora stalno biti vzgoja in poduk v šolah.»[1])

Kako v ozki zvezi je brezverska šola s framasonskimi nakanami, pričajo dovolj masonov samih izjave: «Civilni zakon je vzel cerkvi in duhovnom družino — a nekonfesijonalna šola jim iztrgala mlado pokolenje.» Tako glasoviti italijanski framason Lodovico Castelazzo. In Josip Gruber pripisuje izrecno vstanovitev brezkonfesijonalne šole framasonom: «J„... der grosse Kaiser und politische Reformer, erhielt sicherlich auf Anregung der Freimaurer den Gedanken der confesionslosen Volksschule. Von der Freimaurerei gieng dieser Gedanke aus!»[2])

Na mesto te brezverske, protiverske, framasonske šole namerja Liechtensteinov predlog zopet vvesti nekdanjo versko šolo. Vse to pa prav zmerno in z največim ozirom na razmere dejansko obstoječega šolstva.

Krivo je in po vsem izmišljeno, kar se je od nasprotne strani večkrat slišalo, češ, Liechtensteinov predlog zahteva, da s e l e v e r s t v o v ljudski šoli podučuje, ali da se šola ima nahajati e d i n o i n i z k l j u č l j i v o le v rokah duhovnov.

Marveč tirjačoč versko šolo hočemo le:

1. da se veronauku pripusti več ur, kar vže sama narava zahteva.

2. Razni predmeti naj se tako podučujejo, da duh verski v poduku vlada: da se nič ne reče, kar bi bilo naravnost ali nenaravnost proti veronauku; da se učitelji vere, kader predmet naravno nanjo nanese, ne izogiba nenaravno, da se učitelj pri vzgoji poslužuje nadnaravnih nagibkov.

3. Tudi ne tirjamo, da bi bile šole le v duhovnih rokah, ampak da ima učitelj dovolj katoliškega znanja in življenja; takim zahtevam zadoščuje pa lahko v s a k drug človek, ne le duhoven. Vender pa tirjamo, da se duhovščina sploh ne odriva od šole pod vsemi mogočnimi pretvezami in z indirektnimi sredstvi, kaker bi vže a priori ne imela pravice do šole. Če tudi cerkev ne tirja, da bi le ona po svojih s l u ž a b n i k i h mladino podučevala, vender tirja sonadzorstvo v šoli, da se more prepričati vsak čas o kakovosti poduka, vkoliker sega v verstvo in nravstenost, kaker ima država nadzornika, da se mladina vestno podučuje v zavkazanih predmetih in se ne vzgaja v protidržavnem duhu.

* *
*

Toda čujmo zdaj poglavitniše vgovore proti Liechtensteinovemu predlogu.

---

[1]) **Tajna okrož. do bratov masonov ital. 1886.**

[2]) **Bauhütte 14. 1874.**

Digitized by Google

I. «Naša šola pa vender ni tako brezverska, dasi jo postava sama tako krsti — ali celó protiverska; saj je vender v učnem načrtu veronauku odmerjenih nekoliko ur? !»

Gledé ur odgovarjamo: Število ur, katero je odločeno veronauku, je tako sramotno pičlo, da prej ali slej mora mladina verouk začeti smatrati za stransk predmet, kar je gotovo ne potrjuje v veri. Število to pa ne le ne pristoja dostojanstvu vere, ampak tudi ne zadoščuje sedanjim razmeram. Družinsko življenje je dandanes na jedni strani bolj rušeno, tako da stariši manj vplivajo na otroško versko življenje; a na drugi strani so stariši sami v verskem oziru nemarniši in otroci so večim nravstvenim nevarnostim izpostavljeni, kaker nekdaj. Te nedostatke bi morala popolniti šola, kar se pa ne godi po sedanji osnovi. Šola ni verska imenovati ako odmerja nekoliko ur verstvu, ampak ako vlada jedinstven verski duh v poduku vseh predmetov, tako da duh veječ v raznih urah ne nasprotuje, ampak podpira, kar je mladina slišala v verski uri. Se pa godi tako v naših nekonfesijonalnih šolah? Profesor, ki podučuje sveten predmet, ako tudi ne nasprotuje veri, vsaj molči vedno o njej, celó tam, kjer ga vže same razmere silijo, da bi govoril. Tako izogibanje, kedaj prav nenaravno, more le odtujevavno vplivati na mladino. Skušnja pa nas uči, da se ne ostaja pri samem hladnem preziranji. Profesor veronauka nam je dokazoval prostost človeške volje — a v drugi učni knjigi se prostost voljina taji. Verska učna knjiga nam je dokazovala, da je sv. pismo Božje delo, a drugo uro se je govorilo o svetopisemskih odlomkih kot «lepih pravljicah»..... Ali ne mora tako nasprotje v vzgoji vzbujati v mladini dvome o veri, predno ji je mogoče pojmiti dokaze o ničnosti teh dvomov?

II. «Mi Slovenci nimamo nobenega razloga podpisati peticijo za versko vzgojo, najmanje pa na ljudskih šolah: saj smo v s i Slovenci katoličani in ni nevarnosti, da bi se raznoverski otroci v isti šoli vzgajali, niti učitelj ne more biti druge vere kaker katoliške.»

Denimo tedaj, da je potemtakem gledé veroizpovedanja otrok in učitelja pri nas katoliška vzgoja vže zagotovljena, vender bi morali omenjeno peticijo podpisati, če ne radi sebe. vsaj radi drugih verskih bratov po raznih v verskem oziru mešanih kronovinah, da sè svojimi glasovi njihove podpremo in sè združenimi močmi tudi njim priborimo versko vzgojo. Ako tedaj nekateri vkljubu temu niso podpisali dotične peticije, je znamnje, da jim je kri več kaker duh, da podrejujejo versko bratovstvo narodnemu. Od takega mišljenja ima največ koristi — framasonstvo.

So pa res naše šole, tudi ljudske, tako eminentno katoliške, da bi se peticija za versko vzgojo kar tako smela prezreti? Ostanimo pri ljudski šoli. Otrok ne vzgojuje šolska knjiga, ker črka je mrtva, ampak učitelj. In ljudski učitelj od kod pride? Pošlje nam ga država. Kje ga je vzgojila? Na učiteljski pripravljavnici,

Digitized by Google

ki se prišteva srednjim šolam. Vemo pa, da so pripravljavnice, kaker sploh srednje šole, osnovljene na brezverski podlagi. Kdo bo to tajil? Dovolj pogledati n. pr. Lindnerjevo «Erziehungslehre», po kateri država vzgaja bodoče učitelje. Lindner je Kantovec in se nagiblje bolj k Herbartovim načelom. Znano je pa, da tem filozofom je «čista človečnost» konečni smoter vsake vzgoje, kar je tudi iz Lindnerjeve knjige očitno. Najspretniši učitelji tedaj, vzgojeni v duhu državnem, m o r a j o biti «čisti ljudje» t. j. brezverci. In k a k i bodo potem t a k i h učiteljev učenci?

Slovenci so vsi katoličani, tedaj ni se bati, da bi nam vera trpela po učiteljih!? Ta je lepa! Kaker da bi ne mogel katoličan, za katerega je bil krščen vsak slovenski učitelj, ne mogel izgubiti vere ter postati brezvernik!

Toda ali nimamo veliko vernih učiteljev? Da, hvala Bogu, še jih imamo, in takim je cerkev, smo duhovni nad vse hvaležni. Toda ako bi bili tudi v s i s l o v e n s k i u č i t e l j i v e r n i k a t o l i k i, je morda z a r a d t e g a verska p o s t a v a brezpotrebna? Kratko nikar. Ako si je učitelj «končavši študije, ohranil vero, je to le slučaj,» da govorimo z besedami, katere smo slišali iz prijateljskih ust. Da se dejansko veri in cerkvi v ljudski šoli toliko ne nasprotuje, se imamo nadalje deloma zahvaliti dobroti in verskemu čustvu šolskih nadzornikov. Toda tudi to je več — «slučaj.» Kaj pa, ko bi slučajno dobili protiverskih nadzornikov, kaj, ko bi nas slučaj osrečil z odločno liberalnim ministerstvom? Potem bi se godilo, kar se dandanes godi na Francoskem. Država bi začela pridno poslavljati učitelje in tudi nadzornike, ki bi ne hoteli brezpogojno klanjati se ateizmu.

Postava in *le* postava nam more dati gotovo poroštvo, da se nam bo deca vzgojevala v verskem duhu, le ona nas more braniti, ko vidimo v nevarnosti nam najdraži zaklad — vero. In da bi bile d e j a n s k e razmere v našem šolstvu še toliko vgodne (kar pa žalibog ni), vender bi ne smeli mirovati, dokler ne dosežemo — verske šolske p o s t a v e.

III. «Po strogo verski vzgoji se širi nestrpnost, netoleranca do drugovercev.»

Kar se tega tiče, naj bi liberalci le pogledali v zgodovino, in videli bi, kdo je bil d e j a n s k o strpljivejši proti drugovercem: ali katolik ali protestant, husit, brezverec!! V t e o r i j i pa priznamo, da ga ni nestrpljivejšega vernika od katolika. Drugače tudi ne more biti. Saj mu sama cerkev zavkazuje ljubiti sovražnike in moliti za zaslepljene, a ne jih moriti. Na drugi strani pa katolik ve — i n v e z a k a j — da je jedino v katoliški cerkvi čista, neskaljena resnica in da mora vse do pičice verovati, kar mu cerkev verovati zapoveduje. Iz tega prepričanja izvira in mora izvirati, da smrtno sovraži vsak nauk, ki nasprotuje katoliški resnici.

V tem ko moderna šola goji mladino, katere je v naši po-

Digitized by Google

lovici 92% katoliške, v brezverskem ozračji, češ, da prepreči namišljeni verski nemir, izzivlje od druge strani stotino drugih bojev izvirajočih iz človeških strasti, katere bi sicer vse vera brzdala! Kaj bi pa rekli nekateri širokoustni rodoljubi, ki neki z narodnega stališča branijo brezversko šolo, ako bi kdo jim odgovoril: dobro, da se verski nemir zapreči, gojímo brezversko šolo; a ker so tudi narodnostni prepiri mrzki, gojímo tudi breznarodno šolo, da se narodnostni boji preprečijo: od sedaj naprej se ne bode več podučevalo v živih jezikih, ampak v mrtvih, grškem, latinskem; a ker i ti živé v svojih sinovih, se bode od sedaj naprej deca vesoljnega sveta podučevala v — volapüku, kaker je rekel nekdo; ali pa, ker je tudi tega neki Nemec iznašel, bode se govorilo v n o b e n e m jeziku, kaker dosedaj ne v nobeni veri; potem bode vladal — mir!!

IV. «Peticije za versko šolo nečemo podpisati ne radi tega, ker tirja, da se ima šola prevstrojiti na verski podlagi, ampak ker Liechtensteinov načrt spravlja slovensko narodnost v največo nevarnost. Nova postava bi pripuščala deželnim zborom prevelikega vpliva na šolstvo. Mi Slovenci smo razkosani na več kronovin, tako da smo skoro v vseh v manjšini. Ako bi pa deželno zakonodajstvo določevalo jezik v šoli, bi slovenska narodnost, posebno v sedanjem brezobzirnem narodnostnem boji, malo da ne povsod trpela.»

Vender ako bi nasprotniki te peticije res svaj t o l i k o bili vneti za vero, kaker pravijo, ali je mogoče, da bi mogli to peticijo za v e r s k o šolo tako mrzlo sprejeti, samo ker ni v njej izrecno zagotovljen poduk v narodnem jeziku? Ali se ne pravi to: mit dem Bade das Kind ausschütten! Dajte nam versko, od krščanskega pravicoljubja prešinjeno vradništvo — in narodni jezik v šoli in v vradu bode kar čez noč zagotovljen. A takega, nepristranskega vradništva ne bomo imeli, dokler nimamo verskih vzgojevališč. Torej borímo se za versko šolo — in zagotovitev narodnosti bode tega boja naravna posledica. Do narodne ravnopravnosti je najkrajša pot — verska katoliška vzgoja.

Iščimo najprej božjega kraljestva, vse drugo nam bode privrženo! Oči nam kažejo, da slovanski rodovi gledé narodnosti imajo največ trpeti, kjer je v vladi najmanj krščanskega duha, a največ lažiliberalnega! Vzemimo Poljake na Nemškem in Ruskem, Slovence na Koroškem. Pri liberalcih ne vlada vest, pravica, ampak le surovo nasilstvo.

Da, vže s čisto narodnega stališča bi se morali odločno potegniti za versko šolo. Ljubimo v resnici narod, tedaj iščimo mu prave velikosti in obstoja. Vsak narod je pa duševno in nravstveno tem krepkejši, tem bolj neodvisen, čim bolj je prešinjen od večnih resnic. Kdaj so začeli vže stari Grki in Rimljani propadati? Kader je jela vera v bogove pojemati. In Francozi? Ko so jim

Digitized by Google

krivi filozofi spodkopali vero v nesmrtnost duše. Saj pravijo vže sami framasoni, da «noben narod ni še preživel svojega verstva.»[1]) Če se hoče kateri narod vgonobiti tudi v narodnem oziru, treba mu le vero vzeti. Pruska n. pr. ima sedaj 32.523 konfesijonalnih šol, le v pokrajinah, kjer Poljaki živé, Bismarck pušča nekonfesijonalne šole in dovoljuje le svetnim učiteljem v njih podučevati. Vzrok temu je, da poljski narod zgubivši najdraži svoj zaklad: vero in verski ponos — strmoglavi v nemoralnost, in po tej v moralno in gmotno odvisnost od nemških naseljencev. Duhovstvu se pa radi tega v onih pokrajinah zabranjuje podučevanje poljskih otrok, ker jedino duhovstvo se še vedno upa vstavljati ponemčujočim Bismarckovim težnjam, mej tem ko se je narodno (svetno) učiteljstvo, ker je popolnoma odvisno od nemških šolskih nadzornikov, iz strahu, da bi sebe in svoje družine ne pripravilo ob kruh, popolnoma odtegnilo od vpora proti ponemčevanju šol.[2])

To bi si imeli nekateri naši «rodoljubi» zapomniti, da nekonfesijonalna šola povspešuje propast naroda.

Kot pravi narodnjaki moramo čislati in varovati narodne svetinje. Slovenski narod sam je pa pokazal, katera svetinja mu je najdraža. Ta je njegova vera; za versko idejo, mej vsemi najbolj vzvišeno, borila so se jugoslovanska plemena cela stoletja, v njihovi vrsti stali so vedno tudi naši očetje. Verska ideja jih je hrabrila proti Turkom, da so raji bojišča sè svojo krvjo napajali in premagani stoletja brezpravni robovali, kaker bi bili krst častni zatajivši v slasti in razkošji turškem živeli. Če se sploh katera ideja s pravico narodna imenuje, gotovo pripade posebno pri nas ta naslov v prvi vrsti verski ideji. Katera ideja prešinja bolj naš narod?! Vzemite versko idejo — in Slovenec nima zgodovine. Sram me je potem biti Slovenec! Kaki narodnjaki smo tedaj, kaki častivci narodnih svetinj, narodne zgodovine, ako za idejo najvišo, slavnim pradedom našim najsvetejšo, druzega nimamo kaker pomilovaven posmeh?!

Kot pravi narodnjaki slednjič moramo povspeševati tudi večni blagor naroda slovenskega. Kaka nezmisel, ako neki slovensk list imenuje one, ki so podpisali Liechtensteinovo peticijo, «zaslepljene,» a one, ki niso podpisali, «rodoljube!» Če smo katoliki, moramo verovati, da le vera nas po smrti večno osreči; sedanje šole pa so brezverske. Kako more torej biti človek «rodoljub,» ki je nasproti sredstvu, s katerim more edino narod doseči svojo srečo, hladen ali mu celó sovražen?!

Ko bi našim «rodoljubom» tudi javno znan nasprotnik katoličanstva bil predložil peticijo simpliciter za «narodno šolo,» bili bi ti groza oprezni «rodoljubi» kar čez vrat in nos podpisali — ne

[1]) Taxil II. 354

[2]) J. K. Javůrek. Narodna škola.

Digitized by Google

vprašaje, kak duh bode vel v tej narodni šoli! Povdarjamo: mi smo za naroden jezik v šoli in ga bomo vedno tirjali, mogoče še iz tehtnejših razlogov, kaker liberalni naši narodnjaki, vender z našega stališča bi se pomišljali vvesti ga v šole, posebno v srednje, *dokler in vkoliker* vlada v njih brezverski duh. Ponavljamo: ne, ker sovražimo svoj jezik, ampak ker svoj jezik previsoko čislamo, nego da bi bil orožje brezverja in ker čutimo, da po sladki materini besedi se leže vkradejo brezverske ideje v mladi zarod in od tod v narod.

Toda liberalcem ni šlo in ne gre nikdar za vero. Kaker so jo sami vže zdavno zatajili, tako menijo da je tudi ljudstvu vera deveta briga. «Slovanski svet» str. 58. podaje kot mozeg sebi sorodnih časopisov slovanskih, da se je Slovanom boriti za brambo svoje narodnosti v toliki meri, da nimajo č a s a i n v o l j e za druge naloge, dokler se jim ne dá poroštvo za obstoj jezika in narodnosti. Naravno. Liberalcu je dandanes na mesto verske ideje stopila narodnostna kot najviša, zarad katere je pripravljen vse drugo zanemariti, vse žrtvovati.

A mi tako govorjenje odločno zavračamo. Časopisi, naj bodo slovenski ali sploh slovanski, ki so v tem zmislu pisali, gotovo niso pisali v zmislu naroda slovanskega, a še manj vernega slovenskega. Ta je glas nekoliko v brezverski šoli vzgojenih poluomikancev in izdajateljev, ki nimajo pravice niti po številu, niti po mišljenji si prisvajati oblasti, kaker bi po njihovih b r e z v e r s k i h glasilih, govoril v e r n i narod slovanski! Slovani pač dobro vedó, da tudi v narodnostnem veku Bog ni vmerl, da i v tem veku le vera človeka odrešuje in da poleg, ali recimo, p r e d narodnostno idejo še vedno človeka mora zanimati verska ideja. Dokler to brezversko časopisje ne dokaže, da je stari Bog vmrl in da je na njegovo mesto se posadila po smrti večno osrečujoča narodnostna ideja, do tedaj bodo Slovani in Slovenci vedno imeli «čas in voljo» skrbeti za vero — ne zanemarjaje narodnosti!

In dasi tudi liberalec tu pa tam vero še omenja, je vender nezmožen o nji dostojno misliti. Isti «Slovanski Svet» na str. 71. razmišljava tako-le: «Narodu je potrebna narodna in verska šola vsporedna, v tem ko *cerkev podrejuje* svojemu cerkvenemu interesu narodni interes. Zatorej imajo avstrijski narodi v e č i i n t e r e s potegniti se za pravo šolo, najprej za pravo narodno.» In na strani 60. pobral je «Slovanski Svet» iz «Edinosti» te le kamne: «Zdrava pamet sama veli vsakemu mirno mislečemu človeku, da si cerkev ne more obetati od nove postave dobrega vspeha, ako ne postavi šolstva na narodno stališče.»

V teh citatih, kaker je videti, se prvič cerkvi v zlo šteje, da podrejuje, a ne vsporejuje, a še manje nadrejuje narodnostno idejo veri. Drugič se podtikuje zopet cerkvi, kaker bi bila proti narodnemu šolstvu in bi se ga branila!

Digitized by Google

Ako cerkev narodnostno idejo veri podrejuje, dela popolnoma logično, ker je svrha veri neskončno plemenitejša od svrhe narodnosti. Jezik — in ta se pred vsem misli, ko govorimo o narodnosti — ima namen, da preobčavamo svoje misli drugim ljudem in se ž njimi družimo. Veri pa je svrha združenje sè samim Bogom! Torej je popolnoma logično, da jo narodnosti nadrejujemo in ne vsporejujemo, ali celó podrejujemo. Če pa cerkev vero nadrejuje jeziku, vender jezika ne zanemarja. Fides ex auditu. Kdo je ohranil našemu narodu od vseh strani stiskanemu jezik? Morda kateri dnevniki ali tedniki, izobraženi srednji ali viši stanovi? Časopisov ni bilo, advokatje pa in profesorji nekdanji, ki so izhajali iz slovenskega ljudstva, so se, kaker znano, slovenskega jezika sramovali. Duhovstvo ima za ohranjenje narodnega jezika največih zaslug. Tudi dandanašnji ima ravno tako duhovstvo in le ono more imeti največi vpliv na izobraževanje narodnega jezika. Saj ono je v neposredni, živi zvezi z ljudstvom, spremlja je od zibeli do groba. Ne le otroku do 12. ali 13. leta, ampak vedno skoz celo življenje je ono človeku zvest prijatelj, ki ga z narodnim jezikom bodri: pri krstnem kamnu, v spovednici, vsako nedeljo in praznik na leci, pri poroki, o smrtni uri....

In vender bi morali slovenski liberalci ravno kot l i b e r a l c i pred vsemi drugimi zahtevati versko šolo za svoj narod. Slovensko ljudstvo, recimo narod, je vže pred pol letom, podpisavši peticijo za versko šolo, javno izrazil svojo voljo gledé predloga Liechtensteinovega. Moderni liberalci pa so oklicali narodno voljo za najviši zakon; zatorej bi se ravno oni prvi imeli pokoriti narodni volji tudi v tej točki. Ja Bauer, aber das ist etwas anderes! Tu gre za vero in v verskih stvareh se liberalci ne pokoré — nikomur!!

Dalje mora biti pravi liberalec mož prostosti, katero mora vže po svojem poklici i sebi i drugim braniti. Vzemimo torej slovenskega kmeta. Pri vsem svojem vboštvu je prisiljen plačevati visoke naklade za šolo, in sicer šolo, v kateri se vera, kojo ceni nad vse časne dobrote, ali popolnoma prezira ali celó morda spodkopuje; proti svojemu prepričanju je postavno prisiljen ravno v to šolo pošiljati svojo deco. Kdo bo tedaj tu priskočil ter kmetu pripomogel do take šole, ki njemu vgaja, ako ne isti liberalci, ki se o vsaki priložnosti tako ponosno ustijo sè svobodo misli in vesti? Resnično, mislili smo vže od začetka, da prav liberalci bodo Liechtensteinov predlog, podprt od stotisočev glasov iz naroda, veselo pozdravili: Ná-te, svobodno vživajte, kar želite! Kaj pa da! Liberalci so si osvojili častno ime svobodnjakov, da se ž njim šopirijo pred narodi ter jih slepé, ime, katero gledé njih v resnici nima drugačnega pomena, kaker staro-znani: lucus a non lucendo.

Slednjič opozarjamo čestite bravce na naslednji sestavek, kjer g. pisatelj z redko temeljitostjo pojasnjuje rusko šolstvo ter

Digitized by Google

dokaže, kako znajo tudi Rusi ceniti versko vzgojo. Čudno je, da naši liberalci, ki tako pridno seznanjajo slovensko občinstvo z ruskimi razmerami, ne najdejo Slovencem zveličanja nego v ruskem razkolu ali v nihilizmu, ko pa gre za versko šolo, tedaj pridno molčijo o Rusiji, katera si ravno zdaj na vse kriplje prizadeva, svoje šolstvo prenoviti na verski podlagi.

ČRTICE O RUSKI CERKVI.

Spisuje A. Červ.

II.

Vpliv ruske cerkve na narodno prosveto. Ljudska šola v Rusiji.

Krščanstvo ima neizmerno, čeznatorno moč v sebi; narode, ki mu srce in um voljno odprejo, more ne le za nebeško kraljestvo pripraviti, ampak tudi za zemeljsko družbo požlahniti. Krščanstvo in prava omika sta nerazdružljiva. Čim globokeje krščanski duh v katerem narodu korenike požene in vse njegovo življenje prešine, tem jasneje zažari v njem luč pristne omike. Katoliška cerkev bila je vselej in povsodi gojiteljica vedam in umetnostim, samo če jej nobena sovražna sila rok ni vezala. Je-li je tudi v Rusiji krščanstvo to svojo naravno nalogo zvršilo? Kake so bile in so razmere ruske cerkve k naobraženju ruskega naroda? Žalibog, pripoznati nam je, da ona ne zamore pokazati niti kulturnih trudov, niti kulturnih vspehov, ki bi se le po nekoliko meriti zamogli s kulturnim delom njene zapadne sestre rimske cerkve; tudi ne, predno ji je nesrečni razkol razdvojil, tem manj pa posleje. Za krščanstvo Vladimirov Rus ni bil še dovolj pripravljen, premalo je bil podučen; večino naroda gnala je le sila v Dnjepr; križ je vže poljubaval, toda po Perunu se je še jokal.[1]) Krstna voda je odtekla, poganskega Rusa je pa še precejšen kos ostal; vera vže takrat ni bila prešinila dovolj vseh življenskih razmer ruskega naroda, ko je bila mati njegova, cerkev carigrajska sè sveto Stolico še združena; razkol pa tudi gotovo potem krščanskih res-

[1]) Primeri „Čtenija ljubitelej duh. prosvešč. vypusk avg. 1888.

Digitized by Google

nic ni globlje v življenje zasajal. Viša duhovščina je prihajala prve čase edino le z Grškega; jezika narodovega ni poznala, in če ga je za silo, ruskega duha gotovo ni; niža duhovščina je bila po večem čisto nevedna, vajena le sv. obrede opravljati; več storiti ni vedela, pa jej tudi mar ni bilo. Ruski narod je bil še daleč od omike, sadu krščanstva, in oddaljen ostal je še stoletje za stoletjem.

1. Doba Vladimirova.

Vpliv ruske cerkve na narodno izobraževanje se sicer ne dá primerjati z velikanskimi vspehi rimske cerkve, pri vsem tem ne smemo pa misliti, da bi bila ona čisto brezplodna. Solnce daje tudi skozi goste oblake, dasi so črni in temni, vender še nekaj svetlobe; najhujša nevihta dneva ne spremeni v popolno temno noč. Še pred splošnim pokristijanjenjem celega naroda, že za Rjurika, za kijevskih knezov Askolda in Dira, sovremenikov sv. Cirila in Metoda, še bolj gotovo pa za Igorja in Olge sredi X. stoletja bilo je že mnogo krščanskih cerkvâ v Rusiji; v Kijevu bila je celó „sobornaja cerkóv“ (t. j. katedralna, veča) sv. Ilija. Če so bile cerkve, so bili pri njih tudi crkvenoslužitelji, najvrjetniše svetih slovanskih apostelov učenci iz Zakarpatija in Bolgarije. Prvi ti veroučeniki slovanski v Rusiji gotovo niso pri odkazanih jim cerkvah rok križem držali; so pač zraven krščanskih resnic tudi Cirilovo pismo vsaj izvoljene kroge učili. Za Vladimira „ravnoapostolnega“ postalo je bilo krščanstvo vera državna; letopisec pravi: „ašče“ (če) kto neobrjaščetsja zautra na rěkě (Dnjepru), bogat li ili ubog, protiven mně da budet.“ Širilo in vtrjevalo se je krščanstvo po vseh ruskih kneževinah odslej naglo; stavile so se cerkve in pri cerkvah bili so vže povsod vrejeni svečeniški zbori. Vladimir in njegovi nasledniki so skrbeli tudi priprostemu ljudstvu za potreben poduk v verskih resnicah in tudi v „čtenji“ svetih knjig. Početni uk je bil pa izključljivo v rokah duhovnov. O Vladimiru pripoveduje letopisec [1]): „Načа staviti po gradom cerkvi i popi.... Volodimer poslav načа poimati u naročito je čadi (t. j. od bojarjev) děti i dajati načа (popom) na učenije knižnoje, materi že dětej těh plakali.“ Tako je bil pri srci Vladimiru poduk njegovih Rusov, da je bojarjem kar sè silo otroke grabil in jih v šolo pošiljal in ni se zmenil za jok mater; hotel je s tem tudi prostemu ljudstvu vzgled dati, da bi vedelo poduk ceniti. Samemu Vladimiru daja letopisec [2]) spričevanje „bě ljubja slovesa križna.“

Posebno pa je skrbel za izobraževanje svojih otrok; o Ja-

[1]) Sobran. russk. letop. I, 51.

[2]) Pol. sobr. russk. let. I. 54.

Digitized by Google

roslavu Vladomiroviči pravi letopisec: „ljubim bě knjigam . . . i prileža i počitaju je často v nošči i v dně, i prekladaše ot Grek na Slověnsko pismo i spisaša knjigi mnogy.“ Isto velja tudi o bratu Borisu. Učenje knjige je vpeljal Vladimir za otroke vseh stanov. Svetovavci in pomočniki njegovi v tem delu so bili metropolit, škofje in duhovni. O prvem metropolitu Mihailu piše letopisec, da je duhovne učitelje sklicaval k sebi in jih je uril „učit dětej ne toljko gramotě, no i slovesam knjižnago razuma.“ Učenje knjige začelo se je širiti in rasti; kmalu se je pojavilo mnogoštevilno ruskih „čtecov“, dijakonov, duhovnov in celó škofov (prvi so bili vsi Grki), tudi mej svetnimi ljudmi so se že vdobili „knižnyje ljudi.“ [1])

Za Vladimirom nastopil je veleknežtvo sin Jaroslav (1019—1054). Ves čas dolgega kneževanja bilo mu je pri srci izobraževanje naroda. Letopisec govori o njem: „I bě Jaroslav ljubja cerkovnyja ustavy, popy ljubjaše poveliku izliha že črnorizcě (menihe) in knjigam prileža“ i. t. d. Leta 1030 prišedši v Novgorod „sobra ot starost i ot popovych dětej 300, i povelě učiti knigam.“ [2])

„Vse to izobraževanje bilo je čisto na crkveni podlagi in kar se obsega tiče, seveda še le začetno; obsegalo je pa vse stanove brez razlike; vsredotočevalo se je pa povečem pri crkvenih župnijah; vršilo se je pod rokovodstvom, ali vsaj nadzorstvom duhovščine; podpirali so svetno duhovščino tudi samostani; učne pripomočke so dajale crkovne in samostanske knjižnice.“ [3]) Priljubljene knjige za čitanje so bile: evangelij, psaltir, apostol, časoslov in nekatere druge bogoslužne knjige; življenje svetnikov, odlomki iz del sv. očetov; posebno radi so tačas čitali: Zlatousta, sv. Efrema Lirina i. dr. Knjig posvetnega zadržaja takrat povsem ni še bilo; če so o kakem posvetnem predmetu pisali, okrasili so ga z značajem verskim n. pr. množino kronik, letopisov, životopisov i. t. d. „Naši predniki,“ govori J. Korsunski,[4]) „niso se poganjali po mnogovedenji, temveč skrbeli so edino le, da bi se izurili v čitanji na crkvenoslavenskem jeziku in v začetnem računstvu, pri katerem jim je tudi za številke rabila le staroslovenska azbuka; tega jim je bilo dovolj, lotili so se potem takoj čitanja, ali kaker so takrat pravili „počitanija bože-

[1]) Žitje sv. ravnoap. km. Vladimira. Malyševski, 1888, str. 13.
[2]) Letop, Novgor. pri l. 1030
[3]) J. Korsunski v Čten. ljub. duh. prosvešč. 1888 str. 77.
[4]) Čten. ljub. duh. prosv. 1888, 77.

Digitized by Google

stvennych knjig", ne da bi pasli radovednost, temveč edino le v dušni prid... V tem zmislu so pastirji in učitelji ruske cerkve podučevali narod s prižnic. Znameniti govornik XII. veka Kirill episkop Turovski opominja narod: „čitati svjatyja knigi" in ne izgovarjati se: „ne naše jest delo počitanje knjižnoje no černečskoje (meniško)." Jaroslav je vstanovil mnogo takih početnih učilišč, ki so bila od kraja župniške ali samostanske početnice. V Novgorodu je bilo nekako više učilišče, pa tudi le pod nadzorstvom episkopovim. Ni bilo sicer prepovedano tudi „častnim (zasebnim) gramotějem mirskim (svetnim) i ljudjem chrestjanom (prostim)" po zasobnih domeh podučevati, toda skoraj izključljivo so bili učitelji zgolj svečeniki; Jaroslav je najraji videl le pope „poneže (ker) těm jest poručeno Bogom." Zategadelj se pa tudi ni čuditi, da je vsa literatura ruska do mongolske dobe (XIII - st.) čisto crkvena; duhovna so izvirna dela in prevodi, če izvzamemo „knjigo Aleksandra Velik" Jane Malale in kaka tri dela filozofična in retorična.

2. Doba mongolska.

Rjuriki so bili prinesli v deželo nesrečni princip delitve, vsled katerega so po smrti velikega kneza državo razdeljevali mej sinove, katerih je vdobival vsak svojo kneževino; najvišo oblast je pa obdržal veliki knez, njemu bi se bili morali vsi delni knezi pokoriti; toda ta „udělnaja systema" je provzročevala mnogo stoletij nepretrgane domače spore in ljute boje za velekneštvo in posamezne kneževine; nesloga privali nad razklane kneževine kruti mongolski jarem, ki tare nesrečno deželo dvesto in petdeset let (XIII.—XV. st.).

V takih razmerah ni moglo narodno naobraževanje vspevati; ljudske šole so zginile; v kakem samostanu brlela je še slaba lučica nauka in omike. Podivjano in vgnjeteno ljudstvo ni čutilo več potrebe poduka, katerega bi jim pa tudi le težko kdo bil dajal, ker vsa svetna in večinoma redovniška duhovščina se je bila pogreznila v neznansko nevednost in nezaslišano surovost. Časi so bili nastopili Rusiji žalostni do konca. V burni dobi mejsebojnega klanja delnih knezov in grozovitega mongolskega gospodarstva, ko je narod deloma v neprestanem besnenji in razdraženji kipel, deloma v tôpi apatiji durel, celoma pa bil pobarbarjen vsestrano, ko je bilo mej duhovnimi pastirji in zbegano čedo le malo razločka. ali celó nobenega, je vender še moč krščanskega duha celó v nesrečni krščanski ločini (ker od početka XII. stoletja je ruska cerkev svoje razkolništvo vedno očitneje začela kazati in plamen sovraštva do Latinjanov na vso moč netiti) od časa do časa obudila častivredne može, večinoma škofe ali pa arhimandrite, ki so, kaker nekdaj proroki mej

Digitized by Google

izraelskim ljudstvom, mogočni svoj apostolski glas povzdigavali, s „krestom“ v rokah pred krvoločne kneze stopali in jim bratomorivne meče iz rok izvijali rekoč: „my Bogom postavljeny na Russkoj zemlě, čtoby (da bi) uderživatj vas od krovoprolitija;“ oni so bili edini, ki so si znali spoštovanje mongolskih kanov pridobivati, da so jim versko svobodo, lastne sodnije, nedotakljivost crkvenega premoženja privolili; oni sami so se smeli večkrat bližati srepim poveljnikom zlate horde in pogostoma so razgnali nevihto, ki se je že zbirala nad nesrečno Rusijo; zategadelj jih je imenovalo hvaležno ljudstvo takrat „pečaljniki (oskrbnike) o vsej zemlě Russkoj.“ Inter arma Musae silent. Za časa mejsebojnega mesarjenja in klanja in mongolskega tlačenja je bil poduk v Rusiji skoraj čisto prepadel, edino pohabljena razkolniška cerkev je preskrbavala še redko nasejene učitelje „masterá (magister) gramotnosti“, monastiri so še tu pa tam imeli kakega „kelejnika“ ali „kelejnico“, ki so zbeganim otročičem v monastirskem zavetji cirilovo azbuko tolmačili in jih vadili čitati „božestvennyja knjigi.“ Cerkev edina in sicer oskrunjena cerkev krščanska hranila je in ohranila sveti ogenj vere in omike ruskemu narodu v najžalostnejšem času cele njegove zgodovine; krščanstvo rešilo ga je gotovega propada; svetna oblast v tem času ni bila sposobna, deloma tudi ni zamogla skrbeti za ljudski poduk.

3. Doba Romanovov.

Po zlomljenji mongolskega jarma (sredi XV. st.) je imela ruska država toliko ran celiti, da se še dolgo časa na narodni poduk ni mogla ozirati. Še le po novi viharni dobi „međucarstva“ (interregnum), z nastopom vladarjev iz hiše Romanovove s početkom XVI. stoletja je začela tudi svetna oblast malo po malem skrbeti za obrazovanje narodovo in vstanovljati učilišča. Crkveni dostojanstveniki so bili tudi v tem poslu zaželeni svetovavci in bodrivci carjem. Mitropolit Gazski Ligarid je povedal odkritosrčno carju Aleksiju Mihajloviču: „jesli (če) by u menja sprosili (vprašali), kakije stolpi cerkvi i gosudarstva (države)? Ja by otvěčal (odgovoril): vo pervych učilišča, vo vtorych učilišča, vo tretjih učilišča: ibo (ker) ot njih aki (kaker) ot istočnikov blagopolučije (blagor) narodnoje iskapajet.“ [1]) Toda tudi učilišča, ki jih je vstanovljala državna oblast, so bila vseskozi na crkvenem stališči, nosila so značaj čisto crkveni, verski; državnih šol v našem pomenu takrat niso poznali.

„Cerkev je imela v tem času,“ govori Rus Miha Čeljcov [2])

[1]) Smirnov, Istor. mosk. akad. str. 6.
[2]) Čt. l. d. prosveš. 1885, str. 378 et seqq.

Digitized by Google

tako visoko in častno mesto v javnem življenji v Rusiji, kakeršne potem nikoli več ni dosegla; ona je bila v tem času duša vsega toliko crkvenega, koliker državnega življenja; ona ni skrbela le za krščansko religijozno-nravstveno razvitje ruskega naroda, temveč vodila je ta narod tudi na poti njegovega zunanjega, materijalnega in državnega razvitja. Nerazviti, surovi narod se je pokorno klanjal njenim visokim idejam. Mnogo primerov je znanih, ko so se celó vladarji zemlje ruske v svojih državnih početjih vpognili vplivu arhipastirjevemu. Važna je bila metropolitov in episkopov naloga pri javnih sodiščih; nomokanon, kormčaja knjiga (pravoslavni ius cancnicum) in drugi pismeni spominki crkvenega zakonodateljstva so bili juridična osnova za rešenje ne le crkvenih, temuč tudi svetnih zadev. Pravoslavna cerkev je v stari Rusiji vodila ruski narod v vseh krogih njegovega življenja.... Ruska narodnost je vdobila tačas versko lice, čeravno se je vsled pomanjkanja dovoljne izobraženosti kazalo bolj le v zunanjih obredih. Sčasoma je začela pri nas moč državna prevladati. Moskvoski gospodarji so spoznali, da je boljše (?), če se cerkev omeji edino le na religijozno-nravstveno odgojo naroda.... Peter Veliki ni hotel pripoznati cerkvi pravic samostalne družbe, temveč jo je poznal le kot državno vredbo, ki je dolžna služiti koristi države, ki se ima podvreči kontroli gospodarjevi. To je imelo zeló nevarne nasledke. Zadeve crkvene so postale zadeve državne, jerarhi cerkve državni činovniki. Tako so nazori Petrovi ponižali duhovništvo, po Petru ponižano je bilo ono še bolj (tako doslovno piše Rus v Rusiji pri ostri cenzuri l. c.)"

Celo dopetrovsko dobo, kaker imenujejo Rusi dobo od vstanovitve države (862) do Petra V., bila je nravstvena in umstvena odgoja ruskega naroda v rokah svečeniških; čuda niso opravili, vender, kar so podelali, imelo je versko lice; podučevali, odgojevali so koliker more služabnik razkolniške cerkve; toda ves njih poduk, vsa odgoja je bila na verski podlagi in kar je glavna stvar, država je pripuščala njihovi skrbi vso vzgojo narodovo; dopetrovska doba ni poznala druge šole, razven verske, konfesijonalne.

4. Petrova doba.

Peter Veliki je pretrgal z železno roko zgodovinsko razvijanje, pogazil tradicije svojega naroda; čisto novo strugo je orjaška njegova dušna moč zdolbla in s silo je surovi velikan obrnil vse valovje življenja ruskega iz starega toka v novi. Samodržec v najhujšem pomenu te besede je hotel biti; „odín Bog, odín car", pa tudi „Bog odín" le toliko časa, dokler belemu carju ni na poti. Patrijarhov nimbus ljudstva očaruje, kader on v bliščečem ornatu „krestom osenjuje" (blagoslov daja), se narod stokrat zaporedoma križa, na tla pada, zdihuje; metropoliti in episkopi sive glave klanjajo, pop se z brado skoraj tal tika. Pa-

Digitized by Google

trijarh in car sta vštric postavljena zeló enaka, znabiti veljava prvega še previšuje carjevo. Ne boš me vodil moskovski bog na zemlji, pravi Peter; 1702 so zadnjega patrijarha Adrijana v rakev položili in patrijarhat ž njim.[1]) V carstvu noče ne vrstnika, ne višega; izven carstva posebno na zapadu, v kojega navade in razvade je bil ves zaljubljen, bi se ne tvegal svojemu ljudstvu duhovnega glavarja poiskati; imponuje mu glavar sv. kat. cerkve v Rimu; ali resno ali le iz politike, faktično je[2]), da je imel pred zbranim ruskim episkopatom, ki je nujno tirjal patrijarha na 20 let izpraznjeno stolico, naslednji govor: „Jaz ne poznam nobenega postavnega patrijarha, izven rimskega papeža; je-li ga hočete pripoznati vašega glavarja?“ Enodušno zagromijo: „Ne! nikdar!“ „Če nočete rimskega patrijarha“, zagromi nasproti Peter in se s pestjo ob prsi vdari. „tedaj imate tu patrijarha, odslej boste mene slušali“ (1722). Svetejši synod t. j. vodilna žica samooblasti carjeve začne vladati t. j. pestiti nesrečno rusko cerkev.

Peter je sklenil kar na vrat na nos svojo neizmerno državo po zapadnem kalupu predelati. njegov reformovavni duh je staknil vse pomanjkljivosti velike svoje družine, resnične in dozdevne; posegel je v družinsko, občinsko, javno in državno življenje: tu je kaj odstrigel, tam kaj prišil, drugod zopet v novo skrojil; mužikov kaftan in brada, vradnijski biró, vojaška kosarna, vse so carjevi vkazi preobrnili. Ni čuda, da je bistro njegovo oko začelo tudi naobraževanje svojega naroda z onim na zapadu primerjati. Nizka stopinja omike ruskega naroda zapekla ga je v srce; začel je misliti, kako bi se dalo temu zlu v okom priti. Naravno bi bilo, nadalje gojiti zgodovinsko razvijanje ruskega naroda v ruskem duhu in razvijanje lastno ruskemu duhu povspeševati; lahko bi bil v obseg svojih reform sprejel crkvene farne šole, ki so bile že z ruskim narodom zrastene; res je, da so bile te šole za Petrovske dobe redko sejane, še slabše obiskovane, večinoma le pri monastirjih, ker svetno duhovništvo je bilo nevedno, je imelo preveč opravila z družino in kmetijo, nekoliko tudi bilo leno; res je tudi, da se v njih ni druzega učilo, kot po staroslovenski čitati in nekoliko številiti, redkeje tudi pisati; čitali so in učili se na izust psaltir, časoslov in druge molitve bogoslužja; toda Petra je zapad preveč slepil; popovsko oblast je bil z železno peto strl, potlačil in jo je hotel potlačeno in vpognjeno obdržati; svečeništvu ni veliko zaupal, čeravno se je zunanje strogo pravoslavno vedel; brezverske šole tudi Peter ni hotel, sklenil je pa vstanoviti svetne ljudske šole s svetnimi učitelji.

[1]) Da bi patrijarhov nimbus razgnal in patrijaršestvo pred ljudstvom osmešil, napravil je za časa izpraznjene patrijarhove stolice pustno maškerado, v kateri so bojarji v patrijarhovem ornatu in paramentih škofovskih javno najneslaniše burke vganjali

[2]) Theiner, die neuesten Ereignisse der Kirche im Norden; Realencyklopädie. Manz 1872, članek Russland.

Digitized by Google

S Petrom Vel. se začenja v Rusiji svetno izobraževanje naroda po zapadnih obrazcih 23. februarija l. 1720 je izdal znamenit statut ali reglement, v katerem je izdelan popolnem nov načrt za prenaredbo vseh duhovnih učilišč in drugih učnih zavodov za celo državo. Vstanovil je duhovno akademijo v Peterburgu, združil ž njo veliko semenišče, ki bi imelo zgledno biti vsem drugim, vkazal je, da se morajo popolnem enaki zavodi v vseh eparhijah (skofijah) vstanoviti; namenjeno je bilo tudi vstanovljenje učilišč po vseh mestih za plemiče in za kmetovske ljudi.[1]) Zdi se pa, da se je le malo teh načrtov vresničilo; Petru je bilo nekoliko tudi na tem ležeče, da mu je zapad kot genijalnemu reformatorju slavo pel, kar je posebno lôkava Katarina II. še bolje znala. Ko je bil zadnji patrijarh Adrijan še živ, pečal se je Peter že z načrti preobrazovanja ljudskega poduka, izrazil se je pred patrijarhom proti crkovnim šolam, ker on želi, da bi „iz skoly vo vsjakija potreby ljudi, blagorazumno učasja, proishodili: v cerkovnuju službu i v graždanstvo (svetno), voinstvovati, znati strojenje i doktorskoje vračebskoje (zdravniško) iskusstvo.“[2]) Posoškov in Avramov sta carju nujno svetovala, da naj raji stare šole prevredi in zboljša, pustivši v njih podučevati kaker propreje duhovščino, ker edini cilj podučevanja (trdi Starorus Abramov) je: „umoroženije ploda pravdy i iskorenenije zla.“ Peter se je odločno odpovedal stari šoli in je vso zvezo ž njo pretrgal ter odločno svojo pot nastopil. Vstanovil je nekaj takih „cifirnych in profesijonalnych“ šol, pa že za trideset let ni bilo o njih ne sluha ne duha, mej tem, ko so „arhijerejske“ brez vse vladne podpore, ko jim je nasprotna sapa pogin grozila, relativno skoraj cvesti žačele, ker so ohranile zgodovinsko kontinuiteto 800ih stoletij. [3])

Glavno zlo pa je bilo, da je Peter poplavil vso Rusijo s ptujimi učitelji in odgojitelji, ki niso imeli pojma o ruskem zgodovinskem razvijanji in v narodovem značaji. Mogoče, da je tudi kako dobro zrnice padlo na ruska tla, toda, pravi Rus Korsunski „bylo boljše (več) durnago (slabega), neželi horošago (dobrega)“. Ker se je na zapadu takrat prav pridno klestila pot duhu, ki je nekoliko desetletij pozneje navdihoval enciklopediste in filozofe „močnih duhov“, si zamoremo misliti, kak izmeček je za Petra preplavljal ruske penzijonate in učilišča, viša in niža. Učenci, toži omenjeni Rus, so se vedno bolj odtrgavali od matere cerkve, ki je bila njih prednike odgojila, začeli so zanemarjati njo in prezirati njene služabnike; navzeli so se zapadno-evropskih nazorov o veri, cerkvi, državi in narodnosti. Odslej so se začele pojavljati, pravi Korsunskij, v Rusiji blodnje protestantske, rimsko-kato-

[1]) Theiner, die Staatckircke Russlands, p. 276.
[2]) Ustrjalov, Istor. carstva Petra V. III, 511.
[3]) Korsunski. Čt. l. d. prosv. 1888, st. 100.

Digitized by Google

liške (?!), mistiške in revolucijonarne, vse ptuje staro-ruskemu duhu. K sreči Petrove šole niso predrle mej čisto kmečke vrste; toda tisti, ki so bili v teh šolah izobraženi, skušali so tudi mej „krestjane“ (kmete) zanesti luč ptuje, neverske omike; povsodi so si prizadevali odstraniti duhovstvo iz ljudskih šol.

5. Katarina II.

Katarina II. je izdala neštevilno sijajnih manifestov in vkazov gledé prevstrojenja ruskih učilišč; izdelali so ji njeni lizuni velikanske načrte, prestavljali so jih v vse evropske jezike in nastlali ž njimi celo Evropo, da bi od vseh štirih vetrov severni Semiramidi slava donela. Ravno ona Katarina je bila vkljub vsemu človeko-ljubnemu bobnanju rusko duhovništvo toliko redovniško, kaker tudi svetno, vsega ogromnega, obširnega posestva oropala in do nagega slekla. Lepa kulturna misija od Voltaire-a in enciklopedistov proslavljene severne Semiramide! — Poklicala je iz Avstrije nekega Jankoviča, direktorja normalnih šol v Banatu, da bi po vzgledu avstrijskih normalnih šol vsa ruska mesta, trge in vasi z vzglednimi šolami nasejal. Vsi predmeti človeškega znanja bi se bili imeli v teh šolah učiti; posebna šolska komisija postavila je v program teh začetnic: pisanje, branje, računstvo, veliki katekizem, bibl. zgodbe, krščansko nravoslovje, evangelija razložena, slovnico, sostavljenje pismenih izdelkov, zgodovino, aritmetiko, geometrijo, stavbarstvo, mehaniko, fiziko, naravoslovje, politično zgodovino državno, risanje, ptuje jezike, više veroznanstvo z dokazi iz sv. pisma.[1]) Sad vsega tega bobnanja je bil, da je bilo po oficijalnih podatkih v poslednej četvrtini XVIII. stol. v celej Rusiji samo 10 „seljskik škol“ po Katarininem kopitu, vse druge so ostale na papirji. Crkvene šole pri župnijskih cerkvah in monastirjih, ki niso učile druzega izven čitati, tje pa sèm pisati in računiti, preživele so pa tudi Katarinino dobo; samo imele so od Petra sèm bolj domači, zaseben značaj. Za Katarine so celó koramizovali pope, ki so podučevali na svojih domih. Gubernska vlast v Tuli je l. 1786 vkazala: „zabraniti vsem duhovnom in crkovnoslužiteljem (dijakonom, pevcem....) imeti v svojih domih šole za podučevanje mladeži v čtenji ruskem. ker oni ne podučujejo po pravilih. (Tout come chez nous). Zgodovinar Katarininih učilišč D. A. Tolstój jim očita kot glavni pogrešek: soveršenoje ustranjenje duhovenstva ot religiozno-nravstvenega obrazovanja naroda.“[2])

Kake pojme je imela Katarina II. v narodnem naobraženji, prav reliefno osvetljuje pismo, ki ga je pisala svojemu nekdanjemu ljubljencu Custinu, gubernatorju moskovskemu: „Dragi knez! ne pritožujte se, da Rusi ne kažejo poželenja po šolah; če vsta-

[1]) Backmeister, Russ. Bibl. Th. IX s. 174 nn.
[2]) Istor. Vešt. 1887, št. 6. str. 690

Digitized by Google

novljam šole, je to le ze Evropo, da tam visoko mesto v občem mnenji ohranimo; ker od tistega dne, ko bi naš kmet zaželel poduka, ne ostaneva ne jaz ne Vi na svojih mestih."

5. Devetnajsti vek.

Še le početkom tega stoletja je začela Rusija resno skrbeti tudi za naobraženje prostega ljudstva, „krestjanina". 24. januarija 1803. izdalo je ministerstvo naučno „Predvaritelnyja pravila narodnago prosvěščenija." V teh pravilih, ki so se še le po dveh letih izpeljala, so prvikrat vradno priznana tudi „prihodskija učilišča" t. j farne šole; toda naloženo je duhovnom, da naj zraven navadnih predmetov podučujejo tudi o selskem gospodarstvu, o pojavih v prirodi, o sestavi človeškega telesa in ob ohranjenji zdravja." (Točka 132.) Poslušajmo, kako ruski duhoven sodi o naredbah vlade oziroma crkvenih šol. „V teh naredbah vladinih je marsikaj dobrega in razumnega, ali za cilj teh (naših) šol se ne postavlja vtrjenje pravoslavne vere in nravstvenosti kristijanske, ampak samo, da bi (mi) pripravljali otroke za „ujezdne" (okrajne) šole, boljšali jih fizično in nravstveno, odstranjali prazne vere i. t. d. Očividno so vže tedaj imele moč one utopije, s katerimi so se trudili po eni strani kmečkega otroka malo da ne za vseučilišče pripraviti, z druge strani glavo mu polniti z nepotrebnimi vednostmi, ki so mu večkrat celó škodljive, ker hude instinkte v njem budijo. To poluznanje deloma še sedaj gospoduje v naših šolah, ki se nahajajo v svetnih rokah." [1])

8. decembra l. 1828. je naučno ministerstvo izdalo nov vstav za razna učilišča; tika se ta vstav tudi prihodskih šol. V obče je ta vstav crkveni šoli še precej prijazen, čeravno carska samooblast iz marsikakega §. štrli. Priznanja vreden je ostri vkaz v §. 30: Učitelji, posebno pa prepodavatelji zakona božjega, ne smejo nikoli iz vida izgubiti glavnega, to je nravstvenega cilja odgoje. Objasnjevati morajo učencem svojim svete resnice kristijanske vere in pravila dobrega zadržanja; oni so dolžni skrbeti, da otroci njim izročeni ne le razumejo njih predavanja, temveč da tudi občutijo važnost njih, posebno pa važnost njih sedanjih in bodočih dolžnosti do Boga, do samih sebe in do postavljenih nad njimi oblasti.

Leta 1842 se je mnogo prihodskih šol zlilo z novovstanovljenimi ministerijalnimi šolami na državnih posestvih; pravila so le prejšnja ostala tudi za te; še zboljšalo se jim je nekaj; ker te so dobivale odslej od državnih posestev nekaj denarne podpore, les za kurjavo in stavbe i. t. d. Toda tudi v tem času je neredko kak pregoreč vradnik zarežal nad crkvenimi šolami, prepovedaval duhovnom učiti brez dovoljenja svetne oblasti in ako se ne vkloni nadzorstvu svetnih učilišč. Crkvene šole so namreč vedno branile neodvisnost od posvetne

[1])Korsunski, čt. lj. d. pr. 88. 103. Rus. žurnal 1884, št. 19.

Digitized by Google

oblasti; podpirali so duhovščino v tem poslu prav krepko škofi, posebno rajnki mitropolit Filaret v Moskvi. [1]) Prihodske šole so se do l. 1861, do osvobojenja ruskega kmeta, tako množile, da jih je bilo onega leta po vradnem sporočilu oberprokurora sv. sinoda 17.751, mej tem, ko je bilo po celem carstvu samo 32.000 prihodov (župnij) in vseh drugih začetnih šol z drugoverskimi vred le 14.046. Vrhu tega so vzdrževali mnogobrojni duhovni, dijakoni in niži kleriki tako imenovana domača učilišča. Zbirala so v lastnem stanovanji 5-10 kmečkih ljudi, ki so jih skupno z lastnimi otroci podučevali. Brezdvomno je duhovščina carstvu veliko vslugo v naobraževanji prostega naroda storila; čeravno jim je rusko činovništvo (slabega slovesa) zapreke delalo, no na najvišem mestu je bil njih trud pripoznan. Naučni minister piše v cirkularu k popečiteljem okrogov od 24. julija 1884: „od prvih časov osnovanja ruskega carstva bila je duhovščina na čelu razširjenja naobraževanja v narodu.“

19. februarija 1861. (3. marca) je nastal v celem carstvu velepomemben prevrat; ruski kmet, dotedaj večinoma sužnj, zadobil je svobodo. Izmej mnogih vprašanj, ki jih je ta velika reforma vzbudila, zanimalo je vse duhove posebno, kako povišati naobraženje prostega naroda, ki je bil še vedno na nizki stopinji omike. Ljudje, ki so se vedoma ali nevedoma vrteli v krogu zapadnih liberalcev, začeli so čedalje silnejše vpiti, da se mora šola cerkvi popolnem izviti in svetnim oblastim izročiti. Do tedaj je imela crkvena oblast velik vpliv tudi na ona učilišča, ki so bila že v svetnih rokah in to že iz tega vzroka, ker je v Rusiji cerkev z državo zlita; z najvišega mesta so crkvenim organom samooblastno vkazovali in predpisovali, kolik in kak ima ta vpliv biti, toda cerkev od šole popolnem na stran potisniti ruski car kot vrhovni pokrovitelj te cerkve ni mogel, tako ločitev poskušal je le v posameznih slučajih kak liberalen vradnik. Sedaj pa je bilo drugače; vsled prenovljenega stanja kmečkega ljudstva dal se je samodržec vkloniti, da je dovolil nekake avtonomne skupine, imenovane zemstva, podobna našim velikim županijam, katerih področju so bile izročene domače zadeve in mej temi tudi ljudska šola. V zemskih zborih je bilo dovoljeno svoje mnenje malo bolj odkrito izjaviti, je bila svoboda besede veča, kaker pred osvobojenjem. Kmalu se je objavilo vse polno načrtov o preobraženji ljudskega poduka. V ta namen se je vstanovil v Peterburgu poseben centralni komitet. O delovanji tega komiteta piše nam rajnki metropolit moskovski Filaret, ki je tolikrat vspešno odbijal vmešavanje svetne oblasti, tedaj pa ni mogel nič več opraviti. „Sestavljen je komitet“, piše k Antoniju[2]), „o selskih učiliščih; predlagal je, da naj

[1] Pisma k Antoniju I, 225.
[2]) Pisma k Ant. IV, 332.

Digitized by Google

postanejo šole svetne. Člen komiteta knez Urusov je povdarjal, da se morajo vse ljudske šole duhovščini izročiti. Pravijo, da so njegovo mnenje carju predložili in da je je car odobril. Toda novi naučni minister (Golovnin) je prišel in sedaj, pravijo, je že sklenjeno, da postanejo vse ljudske šole svetne; v ta namen je nakazanih milijon rubljev. Nam so samo eno milost skazali: mi smemo verozakon v svetnih šolah učiti in.. duhovništvu ni preprovedano ohraniti svoja učilišča, toda podpore od vlade naj ne pričakuje nobene. Razlogov imamo dovolj, bati se je, da svetna oblast dá svojim šolam tako vstrojstvo, ki po svetnem svojem značaji ne bode blago vplivalo na vtrjenje vere in nravstvenosti v narodu."

In resnično, zgodilo se je tako; besede starčka metropolita so se spolnile „Nova zarija zasijala je nad Peterburško šolo tačas, ko so prihodske šole slednjič venderle bile izročene mestnemu magistratu!" zaklical je navdušeno liberalec. Metropolit Filaret odgovoril mu je pikro: „Tisoč let obstanka našega carstva svetilo je solnce prave narodne naobraženosti; na početku drugega tisočletja (1862) je podvlekla naš horizont temna megla, veliko temnejša od one pred pokristijanjenjem; megla, ki temni um mnogih naših sinov; doživeli smo silno temne čase. Tema pokriva ume; pri drugih opaziš, česar bi ne bil pričakaval, pri drugih ne vidiš, česar bi pričakavati moral." [1])

Potem ko so začela zemstva svetne šole vstanovljati, je število prihodskih šol leto za letom padalo. Še leta 1862 bilo jih je 21.421 z okoli 400.000 učenci leta 1880 le še 4.348. Svetne šole je vzdržavalo zemstvo; prihodska ni vdobivala kopejke podpore od nikoder; še stanovanja so morale dajati cerkve, če so jih imele; če ne, pa pop sam, ki ima navadno le revno kmečko bajto za stanovanje in zraven tega še polno hišo otrok. V plačilo je vdobival porog od liberalcev, ki so ponosno kazali na nove svetne šole sè svetnimi učitelji in nikdar ne nehali blatiti stare šole, „šole nevednosti, popovskega šlendrijana, šole pijanih dijakonov." Tout come chez nous!

Prihodsko crkveno šolo je zadeval odslej vdarec za vdarcem; vladni organi so bili povsodi liberalizujočega zemstva krepka podpora. Najpopreje so vse stare učne knjige zvrgli, kajti v starih so bile samo molitve, ki jih pravoslavni pri liturgiji in doma molijo „desjatislovije" (deset zapovedi), pobožni izreki iz sv. pisma i. t. d. Skovali so nove učne knjige in jih natlačili skoraj sè samimi pesnimi, celo dvosmiselnimi (n. pr. Staryi volk). Zadostuje pogledati zbirko Iv. Kalnjeva (Odesa 1876), odobrenih od naučnega ministerstva 1864. in 1875. leta. Tu mora človek strmeti, kaj se je vse odobrilo i kaj zavrglo. Dopuščeni so učebniki, ki očitno merijo na to, da bi verski in nravski čut otrokom iz src

[1]) Pisma k Muravjevu, str. 597.

Digitized by Google

iztrgali. Zabranjeni so pa n. pr.: azbuka dlja (za) pravoslavnych, psaltir, časoslov i. dr. Še v štv. 51. „Mosk. Vědom" za 1885. je brati o učiteljici, ki je bila prisegla, da ne bode psaltirja in časoslova nikoli v šolo pustila. Seveda l. 1885. je bilo že vse drugače, „obskurantna" popečiteljica šole (nadzornica) jo je prisilila prisego prelomiti. — Crkvene služabnike so z vso silo od nove šole odtiskali; vlada jim je zvesto pomagala. Celó prihodske šole so bili podvrgli oblasti novo vstanovljenih ujezdnih in gubernskih učiliščnih sovetov, čeravno ni zemstvo za nje ničesar plačevalo. Samo po eden duhoven je sedel v ujezdnem in po eden v gubernskem svetu, skoraj brez vsega vpliva.

Nadzorstvo nad religijoznim in nravstvenim vedenjem v šoli je bila postava od l. 1864. še pripustila duhovščini; postava od l. 1874. je ta posel izročila predvoditelju dvorjanstva (plemstva) ali po nekoliko tudi arhijereju. Oblast nastavljati učitelje, in tudi učitelje verozakona imeli so svetni inspektorji in direktorji. Časnik „Zemstvo" je tirjal celó, da se vresničijo ideje zloglasnega pedagoga Korfa, da bi duhovnom zabranili celó predavanje verozakona; „Zemstvu" so sekundirali „Golos", „Novosti", „Russkaja Mysl" i. dr. Trdili so, da je duhovščina za učiteljstvo nesposobna; da jo ovirajo službeni in materijalni interesi. „Vodje novega gibanja", piše Korsunskij,[1]) „so svoj bližnji cilj dosegli.... stare učebnike, stare učitelje so z novimi zamenili; dosegli so pa tudi daljši in pravi cilj: pokvarjenje mladega kmečkega pokolenja in nastrojenja v korist svojih idej. Šole ne začenjajo z molitvijo: „Vo imja Otca i Syna i Svjatago Duha," ali pa: „Bože v pomošč moju vonmi," temveč s „Pětuškom" (petelinom: pesmica). Kmečko ljudstvo bodo na ta način do dobra odtrgali od vsega „božestvennago" in crkvenega. Ob nedeljah napravljajo moderni pedagogi z deco izlete v les in na polja, mesto da bi jo vodili v hram Božji.... Otroci iz njih šol so prepričani, da so umnejši od starišev, stariših vaščanov, da prekosijo celó „svjaščennika". Kaj dobrega je bilo pričakovati od take šole, v katerej so bili učitelji in učiteljice vsi opojeni liberalizma; mnoge učiteljice emancipovane, mnogi učitelji očitni nihilisti in hujskači proti obstoječemu redu; nadzorniki bili so dvorjani t. j. plemiči pokvarjeni, okuženi po ložinem duhu? Žalostno to stanje nekoliko potipa celó carski reskript 25. dec. 1873.; in šolski zakon l. 1864. in 1874. Elementarno moč ministerijalnih in zemstvenih šol je čutila raztreščena zimska palača, jo je slavil grom dinamita in razpočenih bomb, ostro bodalo Ane Sasulič in naročniki „Narodnoj Voli" v podzemeljskih kletéh moskovskih in peterburgskih. Grenák sad je začel neversko šolo po drobu ščipati, krčevito zvijanje daja upanje, da bode kačja zalega sama nanesla smrt strupeni materi.

[1]) Čt. ljub. duh. prosv. 1885, str. 459.

Digitized by Google

V teku 25ih let so izgnali iz svetnih šol z malimi izjemami učenje crkveno-slavljanskega jezika, ki je ljudstvu toliko potreben k razumljenju Božje službe: s tem so dosegli pri celih vrstah naroda ravnodušje k cerkvi Božji, k službam crkvenim, k vstanovam. Narodovo mlado pokolenje, ne pridobivši omike na trdni krščanski podlagi, začelo se je vidno oddaljevati od čiste vere in nravstvenosti; napačna odgoja gonila jih je v fantastične sekte ali pa v skrivne družbe. Strahoma je opazoval trezni del naroda pri mladem zarodu dvome o podstavnih resnicah sv. vere; zgodnje soznanje z najostudnišimi strastmi, o katerih se poprej „krestjaninu“ še sanjalo ni; pogoste poboje; zaničevanje starišev. da celó vmore roditeljev zavoljo denarjev, ki jih jim niso hoteli dati, v zadovoljenje gnjusnih pohot; slednjič vdeležbo pri političnih prestopkih, kaker pričajo časopisi, ki pa večino teh slučajev ne smejo objavljati.

Dokler se niso začeli l. 1879 ponavljati napadi na življenje posvečene osebe carjeve, vlada še pomislila ni, da bi kolikaj spremenila in popravila krivi tir, v katerem se je narodno naobraževanje kolebalo. Ko so se l. 1879. „podzemnyje ljudi“ svojega temnega dela vnovič poprijeli, začel je še le ministerski svet pretresati vprašanje, kako bi se dal duhovščini pripraviti večji vpliv na narodno izobraževanje. Ministerski svet je izjavil „edinoglasno prepričanje, da se versko-nravstveno razvitje naroda, krajeogelni kamen vsega državnega stroja, ne dá doseči, če se *duhovščini* ne izroči *prevladajoča vdeležitev pri vodstvu narodnih šol!* Čeravno je v dejanji začasno težko to doseči, mora biti ta zadeva prej ko prej cilj skupnih prizadevanj naučnega ministerstva in duhovne oblasti.“[1])

Toda še bolj težki vdarci so morali zadeti Rusijo, da je ta nujna zadeva v tok prišla. 1. marca (13) 1881. je grom dinamitov tako strahovito popokal na vrata vseh ministerskih palač, žlahtna kri carjeva je glasno, pretresovavno zaklinjala vladne može, da ni več časa odlašati. Takoj vstanovi se (1882) posebna komisija pri sv. sinodu pod predsedništvom arhiepiskopa Varšavskega Leontija, ki je prevzela nalogo, da razreši to vprašanje. Rezultat delovanja te komisije je bil „projekt postave o crkveno-prihodskih šolah; projektu dodan je bil zapisnik, v katerem so se obravnavali nazori o predmetih zadevajočih crkovno-prihodsko šolo; sredstva, zagotoviti duhovščini vpliv tudi na svetne narodne šole; razna posamezna sredstva, izobraževati narod v crkvenem duhu.[2]) Ob enem s tem projektom so izšla „Pravila o crkovno-prihodskih šolah.“ Cilj teh pravil je „dati crkovno-prihodskim šolam vstrojstvo samostalno, ki ne

[1]) Otčet Ob. — Prk Sv. Sin. za 1883, str. 57-58. Spb. 1885.
[2]) l. c. str 60.

Digitized by Google

bi bilo odvisno od spremenljivih nazorov o predmetih početnega poduka; postaviti jih v neločljivo zvezo s cerkvijo in jih previdéti s priprostim trdnim, narodu vgajajočim programom učenja; vstanoviti jim pravilno nadzorstvo; jim pridružiti one male šole „gramotnosti", ki so same od sebe postale in še postajajo v oddaljenih „derevnjah" (vasica) in „selenijah" (kopa bajt); nakloniti jim skrb selskega svečeništva in posameznih vaščanov, katerim je mar narodovo naobraževanje; spodbujati koliker moč duhovne in svetne osebe, ki se trudijo s tem skromnim, pa važnim delom."[1])

Oberprokuror sv. sinoda K. P. Pobědonoscev je sporočal o tej zadevi Gospodarju Imperatorju; na sporočilo je blagovolil car napisati 13. junija (25.) 1884 nepozabljive besede, ki so paladij ruskih crkvenih šol: „Nadějusj (nadjam se), čto (da) prihodskoje (farno) duhovenstvo okažetsja dostojnym svojego vysokago prizvanija k etom važnom dělě."[2]) Po tej določni izjavi določne volje samodržnega monarha se je bliskoma vse preobrnilo vgodno za crkveno šolo. Ministerstvo naučno je sočutno sprejelo poziv preljubljenega monarha; razposlalo je cirkularen vkaz popečiteljem učebnih okrogov 24. julija (5. avgusta) 1884. l., v katerem naučni minister Deljanov jasno in verno tolmači misel monarhovo; pred vsem pa pripoznava „čto duhovenstvo s pervych vremen osnovanija Russkago Gosudarstva stojalo vo glavě rasprostranjenija obrazovanija v narodě." Priporoča zatem podložnim mu načelnikom oddelnih šolskih zavodov in drugim delavcem na polji izobraževanja narodovega, da naj odkritosrčno in stanovitno spolnjujejo voljo monarhovo in sodelujejo z duhovščino pri tem novem, toda v bistvu starem delu narodne prosvete.

Čeravno je beseda z najvišega mesta sovražnikom crkvene šole nekoliko sapo zaprla in morajo tudi vladni organi nekateri voljno, drugi prisiljeno in le formalno duhovščini pri vstanovljenji cerkvenih šol na roko iti, se vender nasprotje ni še poravnalo; še si stojita dva taborja sovražno nasproti; eni so za svetno šolo, drugi za crkveno. Boj se bije najbolj v perijodičnem časopisji. Večina pa je takih, ki se potegujejo za crkveno šolo, ali jej pa vsaj niso preveč nasprotni. Najhuje nasprotujejo „Russkija Vědomosti" in „Nedělja". Novo šolsko postavo imenujejo ironično: „teoretičeskim plodom kabinetnega dobrodušija", ali pa „mertvorožděnnym mladencem." Počakajmo, tolažijo se, kaj bo nova šola pokazala; videli bomo, kako bo medlela, pomanjkala jej bodo sredstva, učenci in sočutje

[1]) Otčet Ob. — Pk. sv. Sin. za 1884 l. str. 22-23. Spb. 1886.
[2]) l. c. str. 23.

Digitized by Google

narodne večine. Zastonj se trudijo na vso sapo dokazovati, da morejo le iz učiteljskih seminarjev pravi učeniki naroda prihajati, ki znajo po novejših pedagogiških in didaktičnih sistemah odgojevati in učiti; cela zemstva kar h kratu vse svetne šole v crkvene spremenjajo, ki morajo potem marsikako grenko od liberalcev požreti: da so izdajavci zemstvenega instituta, renegati šolskik doktrin, za katere se poteguje ves izobražen svet. Nedavno je Voljsko zemstvo (Sarator. gub.) vse svoje svetne šole eparhijalnemu učiliščnemu svetu izročilo in mu dovolilo subsidij 5000 rub. na leto. Mosk. Věd. (str. 401) se kar repenči jeze in pravi, da so se na tak način topi in malomarni Voljci hoteli le znebiti skrbi za šolo, navalivši jo za pest rubljev popom, to je, toži: „bolězn ennaja upatija, kotoraja ohvatyvajet russkih ljudej.“ Toda mogočno stranko imajo crkvene šole tudi v svetnem časopisji.

Tudi zemstva so v dveh taborih za crkv. šolo in proti njej. Jegorejsko zemstvo sobranije je zavrnilo prošnjo za pomoč crkvenim šolam s pristavkom: „od nas prosijo denarja, nadzorovati, pravijo, pa nimate pravice. Kaka nedoslednost!“ Kazanski ujezdni sobor je posebno tiste nezveste šole na piko vzel, ki so kaftan s talarjem zamenile t. j. ki so se iz svetnih v crkvene prelevile; tem je hotel vso podporo odtegniti; in res so jo štirim šolam odtegnili. Takih vzgledov je več. Večina crkvenih šol je pa v denarnih stiskah. Kajti v Rusiji ni, koliker znam, prisilnega šolskega obiskavanja; za vzdrževanje ljudskih šol morajo ujezdi, zemstva i. t. d. skrbeti; država daja le podpore. Tje pa sèm je učiteljeval kak dijakon, ali psalomšček na svetni šoli že več let z dobrim vspehom; odkar je začelo tekmovanje crkvene šole, se je že zgodilo (v Bělgorodskem ujezdu), da so dijakona po 17letnem učiteljevanji odstavili in mu v kako crkveno šolo pot pokazali.

Večina zemstev je pa crkveni šoli naklonjena, tudi podpirajo jo, čeravno le skromno. Nekatera zemstva so javno pozdravila novo šolo kot koristno, zaželeno in so slovesno pripoznala, da je edina duhovščina naravna voditeljica narodova. Celó nekaj takih zemstev, ki so s početka odrekla vsako pomoč, se je spreobrnilo in svojo vpornost opustilo. Male občine so pa vseskozi prijazne novi šoli in mnogo adres s tisoči podpisov so odposlale svojim dotičnim arhijerejem za skrb, ki jo imajo pri vstanovljanji crkvenih šol po občinah. „Prosti ruski narod,“ pišejo Čten. dlja ljub. duh. prosvešč,[1]) negledé na vse postranske pritiske in zapeljevanja, ostal je veren tistemu tipu šol, katerega je vstvarilo življenje in zgodovina našega naroda in kateri se je ohranil že dolgo vrsto vekov; prosti narod

[1]) Čt. 1887, str. 30.

Digitized by Google

nikoli ni zgubil vvaženja šole s crkvenim značajem. Jasno spričuje to adresa kmetov 11 gubernij, poslana sv. sinodu l. 1886 in druga adresa kmetov Moskovske gubernije poslana metropolitu Moskovskemu Joannikiju, v katerem se zahvaljujejo za carski dar, da smejo vstanovljati crkvene šole. Po vseh eparhijah so vstanovili bratovščine na imena raznih svetnikov, ki imajo namen po kopejkah zbirati darove za vzdrževanje crkvenih šol; te bratovščine svoje znamenite zbirke zročajo eparhijalnemu šolskemu svetu, ki skrbi za vse šole eparhije. Pri vstanovljanji šol pomagajo kmetje po svoji vbožnosti, v čemer in koliker morejo. Po vaseh napravljajo zbirke, postavljajo pušice; vozijo drva za kurjavo, les za stavbe; zavezujejo se določno svoto plačevati od vsakega šolskega otroka, obračajo se s prošnjami do raznih zalogov, posebno do naklonjenih zemstev.[1]) Nekatere občine so se vbranile svetnih šol, čeravno jim jih je zemstvo hotelo na lastne stroške postaviti, rajše so sami žrtve prinašale za svoje crkvene šole..... Te šole imajo bodočnost in si bodo v kratkem pridobile simpatije vsega ruskega naroda."

Kar se tiče organizacije teh „crkovno-prihodskih škol", so za nje merodajna pravila, ki jih je potrdil car 13. (25.) junija l. 1884. Pravil §. 1 se glasi, da so crkovno-prihodske šole začetna učilišča, ki jih pravoslavna duhovščina vstanovlja. §. 9. določuje da je crk.-prihod. šola nerazdeljena s cerkvijo in ima dolžnost, navdajati otroke z ljubezuijo k cerkvi in bogosluženju; obiskovanje crkve in vdeležitev bogoslužja mora postati običaj in potreba src učencev. Ob nedeljah in praznikih morajo učenci biti pričujoči pri službi Božji; sposobni morajo po pridnem vežbanji pomagati v cerkvi čitati in peti. Šolski poduk se ima vsak dan začeti in končati z molitvijo. §. 10. Poduk v crkv.-prihod. šolah podajajo svečeniki duhovnije, z dovoljenjem tudi drugi udje klera[2]) in tudi s potrjenjem eparhijalnega arhijereja, posvetni učitelji in učiteljice pod nadzorstvom „svjasčennika." §. 11. Poduk v verozakonu je izključljiva dolžnost „svjaščennika;" če je pri župniji tudi dijakon, se mu zamore prepustiti podučevanje v verozakonu; v posebnih slučajih zamore v verozakonu podučevati tudi niži klerik, ali pa spoštljiv, časten sveten učitelj; to dale s posebnim dovoljenjem arhijereja. §. 12: Na crk.-prihod. šolah smejo podučevati koliker mogoče samo take osebe, ki so se izučile v moških ali ženskih duhovnih viših učiliščih. §. 13. pripušča v crk. šole tudi svetne učitelje, ko bi bilo po-

[1]) Država je dajala od l. 1882 po 55.000 rub. podpore prih. šolam; od l. 1886 ima nakazanih 120.000 rub. na leto.

[2]) Vsaka veča duhovnija ruska ima po enega ali še več duhovnov; enega ali dva dijakona, hipodjakone in klerike nižih redov.

Digitized by Google

manjkanje duhovnih; toda navzeti se morajo crkvenega duha in če je le moči, vsaj en kurz v duhovnih šolah zvršiti.[1]) Vse te šole niso podrejene naučnemu ministerstvu, temveč edino le v najviši instanciji sv. sinodu v Peterburgu, pri katerem je poseben oddelek za duhovno naobraženje. Neposredno so podrejene metropolitu, nadškofu ali škofu; v vsakej škofiji obstoji v ta namen eparhijalni šolski svet za celo škofijo, ki oskrbuje in razporeja tudi s šolskim zakladom čisto samostalno, odgovoren edino sv. sinodu: on ima tudi nadzorstvo nad vsemi šolami eparhije; nadzorstvo zvršuje po kakem udu eparh. šolskega sveta ali pa po „blagočinnych“ (dekanih). Krajni nadzornik je lokalni „svjaščennik.“ Nobena posvetna oblast se ne sme vmešavati v zadeve crkovno-prihodske šole. Seveda moramo vse to cum grano salis vzeti: v Rusiji so škofje viši državni vradniki; sv. sinod je oddelek naučnega ministerstva; svetni oberprokuror, večinoma kak viši vojaški častnik, nima glasu v sinodu, pa ima absolutni veto; on prinaša vladine predloge iz ressorta naučnega ministerstva sinodu; tu se da kaj podebatovati, vkazati pa nič. Eksempcija crkov.-prih. šol pa vender nekaj velja; vsaj zloglasni niži ruski činovniki ne morejo te institucije, ki liberalce v oči bode, tako šikanovati. Število vseh crkovno-prihodskih šol je bilo po vradnem sporočilu oberprokurora sv. sinoda l. 1882 : 4500; leta 1883 pa že 5942 z 119·599 učenci in sicer 100.346 dečkov in 18.253 deklic; v te niso vštete male domače šole „gramotnosti“ po manjših vasicah. Sedaj mora biti vseh crkovnih šol že nad 7000. Če pomislimo, da je število samo pravoslavnih ruskih otrok, dolžnih obiskovati šolo, 12,000.000, spoznamo, da je ljudski poduk v Rusiji še v plenicah, ali morebiti celó še le v zarodu. Pri tem se nam čudno zdi, da je razlika mej številom deklic in dečkov v ljudskih šolah tako neprimerna, mejtem ko veliko število emancipovanih Rusinj domače in ptuje više šole obiskuje.

O vspehih današnje preobražene crkvene šole se ne more še definitivno soditi, ker so v tej podobi še premlade. Nadzorniki eparhijalni se o njih prav pohvalno izražajo; mnogo laskavih sodeb čitamo tudi v crkvenih časopisih, nekoliko tudi v zmernih svetnih. Toda nemo judex in propria causa; poglejmo, kako nadzorniki svetnih ljudskih šol o svojej tekmovavki sodijo. Nadzor-

[1]) Za popovske hčere so posebni učni viši zavodi, kjer se večinoma na državne stroške izučujejo. — Ruskega duhovnega rodu je najmanj 400.000; v duhovnih zavodih ženskih in moških odgojuje se okolo 50.000; ni se bati, da bi za crk. šole preveč svetnih učiteljev potrebovali; učiteljev in učiteljic duhovnega rodu ne bode pomanjkavalo.

Digitized by Google

nik ljudskih šol Tverske gubernije Tjažolov piše začetka l. 1886[1]: „Ogledal sem si nekaj crkv.-prih. šol in pripoznati moram po vesti, da nisem še našel vestnejšega in bolj požrtvovavnega spolnovanja učiteljskih dolžnosti, kaker pri teh svečenikih. Zaprašam enega, zakaj ne prosi kake podpore v nagrado za izvenredni trud; odgovori mi lakonično: saj spolnjujem le svojo dolžnost; če mi dajo kako nagrado, mi jo že prinese „blagočinnyj" (dekan.) Isto tako pohvalno se izraža Semjakin, ki si je bil ogledal crkvene severo-zapadne šole okoli Minska, on pravi, da so učenci prav razločno umeli čitati po ruski in staroslovenski, pisati in številiti. Ker je glavna naloga crkvene šole poduk v zakonu božjem, se mu ni čudno zdelo, da so se le najpotrebniši svetni predmeti učili.[2]) Tako piše tudi korespondent provincijalnega lista: „Posrečilo se mi je seznaniti se z nekaterimi crkvenimi šolami Minske gubernije. Skoraj vsaka vasica ima svojo šolo. Pomanjkujejo knjige, šolske potrebščine, pripravna stanovanja i. dr. vender so vspehi učencev presegali moje pričakovanje: učenčki, ki so le eno zimo v šolo hodili, dovolj razločno čitajo, nekateri pomagajo čitati že pri bogoslužnji v cerkvi, česar je pobožno ljudstvo zeló veselo, posebno pa roditelji otrok, ki se še le v cerkvi novo šolo prav ceniti učijo."[3]) V obče se posebno mlajša duhovščina toliko svetna koliker redovniška zeló trudi, crkovnim šolam častnega mesta pridobiti; večinoma so tudi sposobni učitelji, posebno tisti, ki so se na preparandijah v novejšem času pri seminarjih vstanovljenih praktično izurili; še večo pohvalo pa zaslužijo, ker se pečajo s podukom mladine prostovoljno in skoraj brezplačno. Svjaščeniki starejše šole — pa teh ni več mnogo — so že bolj otrpli; saj so sami le za silo podučeni; pa tudi zanikerniše spodbujajo pogosti eparhijalni listi in marsikakega za šolo pridobijo. Najbolj se ruska cerkev, oziroma država, trudi, zapadne gubernije gosto nasejati sè svojimi šolami, da bi napravila tam protives izvrstnim katoliškim šolam, katerih dosedaj še nikaker ni dosegla.

Katoliški opazovavec prihodsko-crkvenih šol ruskih zadovoljno zabilježuje obupni napor osamljene, hirajoče, zvezane krščanske družbe proti izneverjenju narodnega poduka, občuduje moč, ki jo celó otrpnelo krščanstvo še vedno razvija; z bridkim sočutjem, sè srčno žalostjo napolnjuje ga pa prepričanje, da tudi v tej razkolniški crkveni šoli prevladuje mrtva oblika, zunanjost; nič ni slišati o večkratnem prejemanji sv. sakramentov, o sijajnih slovesnostih prvega sv. obhajila, o sv. detinstvu, majni pobožnosti, češčenji presv. Srca Jezusovega i. t. d. o pobožnostih, ki prave

[1]) Čt. ljub. duh. prosv. 1887, str. 47.
[2]) Minsk. eparh. Vědom. N.o 12, 1886.
[3]) Minsk. List. 1886, štv. 1.

Digitized by Google

krščanske šole kaker blisk z nebes ožarujejo. Najbolji vspeh jim tudi vsak katoličan vošči, ker imajo vsaj nekaj pozitivnega, čeravno ne popolnega; vender so neizmerno boljše, kaker zavodi vse razjedajočega nihilizma; orodje so v rokah skrivnostne previdnosti božje; v kak namen, to samo Vsegavedni in Vsemodri vé. Trkajmo po priprošnji slovanskih svetih aposteljev na presv. Srce Jezusovo in Bogorodice, da bi razkolniške te verske šole prej ko prej postale katoliško-prihodsko-crkvene; mrtvo obliko potem takoj oživi čila moč pravega krščanstva; Bog daj, da bi bili ti trudi za nepopolno pokristijanjenje ruske šole zarija napovedujoča zlato solnce pravega pokristijanjenja, katoliško-verske šole.

Zdrava reakcija proti brezverski šoli se je v Rusiji vzbudila in se od dne do dne vidno krepí; pristni narodnjaki so vsi za versko šolo; najhuje se potegujejo za verski značaj šole ravno ultranarodnjaki, katerim sta narodnost in pravoslavje neločljiva; samo stranka blaziranih zapadnikov bi rada še dalje ohranila na telesu ruske države rak-rano brezverske šole. Kaker je začela Rusom presedati liberalna šola, tako so je tudi pri nas vsi konservativni elementi do grla siti. Tolaživno znamenje boljše bodočnosti je, da se je začelo v Avstriji in v širni Rusiji ob enem mogočno gibanje za versko odgojo mladine. Čudno pa se nam zdi, da velik del avstrijskih slovanskih narodnjakov verske šole ne mara, čeravno pri nas cerkev ne skuša šole popolno svoji oblasti podvreči, temveč le po svojem višem poklici krščansko odgojo mladine vtrjevati in povspeševati, ko se pa ruska cerkev trudi vse niže šole popolnem v svojo oblast vdobiti in vse svetne elemente od vzgoje koliker mogoče izključiti in se vsakemu neposrednemu svetnemu nadzorstvu izviti; in vender v Rusiji narodnjaki tako čisto crkveno šolo podpirajo; kdor ni pravoslaven, pravijo, ni „russki.“ Brezverec ni pravi Slovan, smelo trdimo tudi mi: pravega krščanstva nihče ne odkroji od pravega slovanstva. —

Digitized by Google

Kaj uči o narodnosti zdrava pamet in sv. pismo?

„Le počasi, mladi prijatelj, mej vprašanjem o zedinjeni Italiji in zedinjenjem Slovenije je velik, silno velik razloček. Želje po zedinjeni Sloveniji niso same na sebi pregrešne, ker bi se dale vresničiti brez prestopka četrte, kake tudi desete zapovedi Božje. Slovenci smo, ako izvzamemo nekaj tisočev, sinovi ene in iste Avstrije. Ako bi tedaj kdaj prišlo na dnevni red naše narodnostno zedinjenje, dalo bi se zvršiti, ne da bi se kakerkoli žalile dolžnosti, katere nas vežejo do skupne domovine avstrijske in njene presvitle dinastije; ostali bi Slovenci kaker doslej v domači hiši. In dasi stojimo po raznih pokrajinah v ožih razmerah z drugimi narodi avstrijskimi, razmerah vtemeljenih po večstoletni zgodovini, bi se vender dal najti način te razmere postavno preosnoviti; vsaj imamo vsi avstrijski narodi skupnega vladarja, ta bi, kaker oče v družini, poravnal vse razlike; kar bi vsled nove razdelitve katera pokrajina, kateri narod izgubil na eni strani, privrgel bi mu na drugi ter končno vse zadovoljil. In tako bi bilo zedinjenje, dasi silno težavno, vender le mogoče.

Toda vse drugače je, ko govorimo o zedinjenji Italijanov, Nemcev ali Slovanov itd. v eno politično skupino. Vzemimo Italijo. Bila je pred zedinjenjem razdeljena v razne, mej seboj neodvisne države. Proglasila se je ideja nacijonalne edinosti t. j. politične skupnosti vseh ljudi govorečih italijanski jezik. Pod tem geslom se je vnela dolga vrsta krvavih bojev, ki so slednjič privedli do zaželenega konca — do zedinjene Italije. Toda sijajne zmage, katere je obhajala nova ideja, so stale življenje starodavnim častitljivim državam.“

„Kaj temu?“ — oglasi se mladi Slovenec. „Narod je vender ostal isti, izgubilo se ni samo na sebi nič, le oblika se je predrugačila; da celó ljudstvo prej razkosano, je zdaj zbrano v eno družino, tako da mu je mogoče vspešniše delovati v lasten blagor. Koliko je stalo Italijane vže samo vzdržavanje toliko dvorov, tako različnih vradnikov in vojsk! Vprostitev vprave olajša narodom breme javnih stroškov in vže s tega stališča se ima odobriti zedinjenje Italije. To bi ne imelo biti dovoljeno? Saj pravi vže pregovor: Pomagaj si nam in Bog ti bo pomagal.“

„Tedaj Vi, mladi prijatelj, proglašate, kaker se zdí, načelo koristnosti za merodajno in vodilno v mejnarodnih odnošajih in v politiki. Denimo, da je politično zedinjenje narodom res koristno, imajo li v ž e z a r a d t e g a pravico zedinjati se? Princip koristnosti je sicer proglasil glasoviti Macchiavelli; toda cerkev ga je obsodila; a isto tako ga obsoja tudi zdravi nravstveni čut. Ne kar

Digitized by Google

koristi, ampak kar je prav, se sme. Veste dobro, kaj uči krščansko nravoslovje: da bi si imel pridobiti tudi pol sveta, bi ne smel včiniti najmanjše krivice.

Toda še nekaj drugega bi Vas vprašal. Ste dober Avstrijec?"

„Zvest in trden kot skala."

„In gotovo Vaši tovariši tudi?"

„Narodnjaki sicer nad vse — toda nič manj Avstrijci. Navdušeni Slovani — navdušeni Avstrijci. Tudi pri slavnosti, h kateri se peljem, smo sprejeli v program cesarsko himno; da, slišati ima celi svet daleč okrog, da Slovencem bije srce za mogočno Avstrijo."

„Za mogočno Avstrijo — in vender ste narodnjaki nad vse, in vender proslavljate Vi in Vaši somiselniki zedinjenje Italije?!"

„Da, Cavour, Mazzini, D' Azeglio — ti so nam vzori plemenite, nesebične domovinske ljubezni."

„Potemtakem ste pa gotovo za zedinjeno Nemčijo in dosledno tudi za zedinjenje vseh Slovanov. Kje ostane potem prostora za Vašo Avstrijo?"

„No, me pa vže hočete dolžiti panslavizma! Ste tudi Vi izmej tistih, ki vidijo povsod to strašilo? Komaj začne človek krepko zagovarjati narodne pravice — glej ga: panslavist ja! Protestujem odločno proti takemu sumničenju."

„Nočem Vas ničesar dolžiti; pokazati sem le hotel, kam Vas dosledno privede ideja absolutne narodnosti. Sodite!

Toda na to sem Vas hotel le mimogredé opomniti. Zdaj pa vrnimo se h glavnemu vprašanju. Rekel sem, da ne koristnost, ampak nravstvenost ima biti najviše vodilo človeštvu, in sicer celim narodom in vladarjem nič manj kaker posameznim ljudem.

Da še enkrat ponovim, kar sem vže rekel: Razlika mej celim narodom in posameznikom obstoji le v številu: pravice, dolžnosti in zaveznosti so za oba iste. Narodnost kot taka ne daje narodu niti viših niti bistveno različnih pravic od onih, ki pristojajo posamezniku. Za narod, kaker za posamne ljudi, veljajo iste desetere zapovedi Božje: ne vbivaj, ne kradi, ne poželi blaga svojega bližnega itd.

Vzemimo spet Italijo. Res, zedinila se je, toda s tem ni še dognano, da se je to zgodilo prav in postavno, ker potem je prav vse, kar se zgodi; potem je sila najviše načelo v mejnarodnem pravu — to je gol materjalizem. Res sicer, da je lepo delo — mogočna država — toda tudi ona je stvaritev človeška, in kaker moramo na vse človeško vpotrebiti nravstveno sodilo, tako tudi tu. Vzemimo n. pr. bogatina posestnika. Pred domom se na daleč in široko razprostira rodovitna planjava; vse je večinoma njegova last, le tu pa tam imajo drugi kmetje svoje deleže sredi mej zemljinami bogatinovimi. Kar se ga poloti skušnjava: kako lepo bi bilo celo ravan imeti! Ker pa vé, da mu kmetje ne bodo hoteli svojih zemljišč odstopiti, jih začne preganjati, dokler vseh ne iztira. Zdaj

Digitized by Google

je sam gospodar in se veseli zedinjenega posestva. To je pravo surove sile. Po pojmih zdrave nravi je tak človek tat."

„Saj vender nočete s tem vzgledom trditi, da se je isto godilo pri zedinjevanji Italije? Čigava prava so se pa žalila s tem, da se je narod združeval?"

„Prava postavnih vladarjev."

„Kako to? Ali niso vladarji zastopniki svojih narodov? Ne dobivajo vladarstva od njih, ga ne izvršujejo v njihovem imenu? Ako torej narodu dopade vladarstveno oblast od mnogih prenesti na enega, ali pa jo kakerkoli preosnoviti, kdo more temu kaj?"

„Čudim se, kako morete kaj takega trditi. Saj ste rekli, da imate še nekaj vere; torej boste vsaj verjeli sv. pismu. Tu pa nas podučuje večna Modrost: Po m e n i vladajo kralji, in zakonodajci določujejo pravo [1]). In apostelj Pavel trdi, da ni oblasti nego le od Boga [2]). Človek je vže po naravi družbeno bitje. Teženje po druženji mu je tako prirojeno, da brez družbe človeški rod se ne more niti dovršiti, niti celó obstati. Družba pa je nemogoča brez glave; da pa more ta družbo vzdrževati, ji je neobhodno potrebna viša oblast nad družbeniki. To oblast dobi in izvršuje v imenu tistega Boga, ki je naravo človeško vstvaril kot družbeno, ne pa v imenu ljudi, ker da je narava t a k a, ni odvisno od človeka, ampak od Stvarnika, ki je stvaril naravo t a k o in n e d r u g a č n o.

Ako pa dobivajo vladarji oblast od Boga, tedaj imajo tudi do nje pravico, katere se ne sme nikdo dotakniti. Dežele in narodi, katere so si vladarji ali podvrgli po pravični vojski, ali podedovali, ali si pridobili po drugi pravni poti; prestoli, ki so si jih postavno priborili, so njihova nedotakljiva lastina. Tudi plebiscit tu nič ne zda. Pravo Božje ni odvisno od narodove volje niti od večine glasov. In da bi številno tudi vsi Italijani glasovali za združenje, s tem ne izgubé še legitimni vladarji svojega prava. Ako bi večina glasov določevala, kaj je prav, bi se nam kmalu zmedli vsi nravstveni pojmi. Čim veča in složniša bi bila tropa tolovajev, tem pravniše bi bilo roparstvo; in ako bi cel narod združen napal, oropal, vničil soseden narod, bi bilo prav tudi to!

Največe mejnarodno zločinstvo v našem veku je rušenje postavnih držav v imenu narodnosti.

Najpravniša, najčastitljivša država pa, ki se je žrtvovala narodnostni ideji, je bila papeževa. Ako se smejo pravice tako starodavne, zgodovinsko tako vtemeljene žaliti v imenu narodnosti, kaj bi bilo še potem sveto revoluciji? Evropa se bo za to zločinstvo še britko pokorila.

Še pogubniše pa je n a č e l n o zagovarjanje in opravičevanje

[1]) Modr. VIII. 15.
[2]) Rim. XIII. 1.

Digitized by Google

tega rušenja. Kaker brž se namreč ta princip proglasi za praven, se spodmakne družbinskemu redu vsak temelj; odpró se duri samovoljnemu presnavljanju državnih sestav; ker kaker daje zdaj narodnost pravico, da se ruše države, da se proženó vladarji, tako zna kasneje kaka druga ideja obveljati, po kateri se ima državno razmerje z nova preobličiti. Princip avktoritete je poteptan, na njegovo mesto stopi revolucija."

„Častiti gospod, Vi stavljate, kaker vidim, narodnim težnjam ozke meje. Potemtakem nima narodnostna ideja skoro nobenega opravičenja, ostane le v možganih navdušenih narodnjakov, v javnem življenji, v politiki, v slovstvu pa ne dobi nikdar nikake vresničbe."

„Meje, katere ji stavljam, so iste, katere sploh stavlja človeku in vsemu človeškemu Božji zakon. Ker ste pa mej drugim omenili tudi slovstvo, dovolite, da spregovorim še o tem nekaj.

Na nobeno drugo stroko človeške delavnosti ne vpliva narodnostna ideja toliko kaker na slovstvo. Da celó, vse njeno vplivanje na politiko in javno mnenje se javlja skoro edino le po slovstvu. Tudi tu pripoznavam narodnosti, kar ji gre. Da slovstvo goji narodu jezik, da mu proslavlja domače junake, mu zagovarja pravice, pojasnuje vprašanja, ki sezajo v odnošaj do drugih narodov itd. — vse to je prav. Toda tudi v slovstvu se mora narodnostna ideja pokoriti večnim zakonom nravstvenim. Leposlovcem, politikcm, romanopiscem in vsem drugim pisateljem je ravno tako, kaker vsem drugim ljudem rečeno: ne kradi (časti, dobrega imena), ne pričaj po krivem, posebno pa: ne prešestvaj! Dandanes seveda pisatelji kaj radi pozabijo deset zapovedi Božjih. Dovolj, da je kdo naroden pisatelj t, j. da piše slovenski, vže to samo ga naredi neodvisnega od vsake božje in človeške postave, kaker tudi vsakemu kritiku nedotakljivega. Drugi ne poznajo drugačnega sodila dobremu in slabemu nego: kar narodu vgaja, je dobro; ravno tako je vse sveto, vse lepo, kar izhaja iz naroda. Sèm spadajo ne redkokrat nabiravci in razsojevavci tako zvanega narodnega blaga. Spominam se, da sem nedavno bral nekje naslov: „Narodni ozvirki z julskih planin." Tukaj pripomni pisatelj pod imenom „Gorski Nihilist" to-le: „Pod gornjim naslovom podam p. n. gg. čitateljem več večih narodnih humoresk iz svoje zbirke. Se vé: v pristni narodni obliki jih ne smemo priobčiti, sicer postanemo z narodnim blagom naroda svojega pohujševavci. Kako smešno! Ker so pa menda jedino v nas Slovencih — in le pri nas je vse mogoče! — take razmere: fiat vsaj deloma". Tedaj z narodnim blagom se narod ne dá pohujšati! Iz česa pa izhajajo narodne pesni, narodne povesti itd? Ali ne od tega ali onega pesnika, pripovedovavca t. j. *človeka*? Ni tedaj to toliko, kaker trditi: kdor v narodnem jeziku pesnikuje, pripoveda itd. je vže eo ipso nezmotljiv, svet?! Kdo pa navadno rad prepeva narodne pesni?

Digitized by Google

(Ne govorimo tu o v s e h). Vasvavci in ponočnjaki; pametnim in treznim možem, sramožljivim mladeničem in deklinam gotovo ne vgajajo „klaferske pesni“ (kaker jim pravi naš kmet); naj bodo še tako narodne, se jim studé. Toda naš Nihilist naredi vsaj deloma koncesijo naši slabosti — ad evitandum scandalum pusillorum — in marsikaj zamolči; češ, gotovo pride nekdaj še čas više posvete, ko bomo tudi mi (gotovo pred vsem duhovni) sprevideli, da je lepo tudi — narodno blato! Ni-li to isto, kar narodnost obožavati? Da, kako se sme pod narodno krinko nravi v obraz biti, kaže nam dovolj Trdina v svojih „bajkah,“ v katere je izlil vse blasfemije in ostudnosti in tako sramotno onesnažil slovenski govor; a kar je najbolj žalostno, kužil je več let slovensko mladino, ne da bi kdo se bil osrčil, njegove peklenske nakane občinstvu razkriti ter krepko ga zavrniti: češ, saj podpira narodno slovstvo, sodeluje l e p o s l o v n e m u listu, naj le mori narodu nedolžne duše! — v imenu narodnosti se sme tudi to! Res, daleč smo prišli!“

„Kako pa — seže mladi narodnjak v govor — kako sodite o *kulturnem panslavizmu*, ki se je začel dandanes tako odločno povdarjati in priporočati? Jaz to idejo pozdravljam navdušeno, in se ne morem nikaker načuditi tistim, ki tudi v tej tako nedolžni in idealni prikazni vže vidijo nevarnost za Avstrijo, ne ločivši literarnega panslavizma od političnega.“

„Ne prenaglimo se tudi tu, mladi prijatelj. Priznam sicer, da nam je mej dvojnim panslaviznom dobro ločiti, vender zna po mojem mnenji eden na drugega odločno vplivati. Res sicer, da kulturni panslavizem se ne peča s politiko, ampak se bavi na sploh z duševnim gibanjem slovanskih plemen, torej z *idejami*, vkoliker se javljajo v slovstvu, v narodnem gospodarstvu itd.; a vemo, da ideje segajo globoko tudi v politično življenje ter mu dajo mer in obliko. Pred vsem pa moramo pri tem vprašanji paziti, k d o je tisti, ki pridiga in povspešuje kulturni panslavizem; vzlasti pa, kake nazore ima o razmerji mej narodnostjo in vero. Kdor stavlja v e r o in B o g a n a d n a r o d n o s t, si bo vedno svest pokorščine in zvestobe, katero je dolžan postavnemu vladarju in občni domovini — Avstriji; saj vera uči, da vsaka oblast je od Boga in kdor tej protivi, protivi Božji naredbi. Tak bo torej svoje narodnostne težnje podrejeval pokorščini in zvestobi do postavnega vladarja in, dasi panslavist, bo pred vsem in nad vse Avstrijec.

Zatorej je pa v nebvpijoča krivica našo narodno duhovščino sumničiti neavstrijskega čustva. Duhovščino pravim, ki je vedno in vselej sè zavednim ponosom povdarjala avstrijsko idejo, ki o vsaki priložnosti z izročeno čredo tako goroče moli za presvitlega cesarja. Nikjer nima avstrijska ideja trdniše, neomajljive zaslombe, kaker v vesti katoliške duhovščine. Tej duhovščini avstrijske narode odtujevati je isto, kar Avstriji grob kopati. Kaj bo namreč tako razno-

Digitized by Google

lične narodnodne elemente spajalo v eno skupino, ako ne katoliška ideja, katere nositeljica je katoliška duhovščina?

Kdor pa stavlja narodnost nad Boga, obožajoč jo, tedaj bo tudi hotoma ali nehotoma sè vsemi svojimi težnjami, naj jih imenuje kulturne ali slovstvene, služil svojemu maliku.

Človek zvaja kot končno bitje vse delovanje in teženje v en najviši smoter, brez katerega, kaker uči sv. Tomaž, ničesar ne čini. Komur je narodnost najviša, bo le ona končno določevala smèr vsemu njegovemu delovanju; a ker narodnost dandanes zahteva v svoje najviše proslavljenje politiško zedinjenje narodov po jezikovni sorodnosti, bo tudi tak človek vse svoje druge težnje, slovstvene, kulturne ali kakerkoli jih krsti, končno obračal v ono najvišo svrho. Zatorej pa pelje slovstveni panslavizem tistih, ki jim je narodnost nad Boga, dosledno k političnemu panslavizmu, naj nepolitiški značaj svojega slovstva še toliko povdarjajo.

Da je res tako, pričuje najnovejša zgodovina revolucijonarne Italije. Kaker priznava Mazzini sam, glavni povspeševavec italijanske revolucije, zahteva vsak političen prevrat, da se pred njim izvrši intelektualna revolucija v idejah in nazorih; to pa posrejuje in zgotovlja slovstvo. In kaker priča isti Mazzini, v oni slovstveno-revolucijonarni dobi, za katero so sledili narodni boji za zedinjenje, so pisatelji vedno in povsod povdarjali idejo italijansko, so obujali v mladini nezadovoljnost sè sedanjostjo, kazali v bodočnost, pridigali prerojenje domovine k svobobi itd. To slovstveno delovanje je provzročilo vstajo v kraljestvu duha in besede, katera je bila moralična predhodnica politiških prevratov. Zedinjena Italija je bila vže dovršeno delo v duhu in v srci italijanske mladine, preden je le en top zagromel v dejansko vresničenje te ideje.

Jaz sploh menim, da Slovencem ni nikaker potrebno, da jim „Slovan“ ali „Slovanski Svet“ ali kak drug liberalen list pridiguje kulturni panslavizem. Dosedanje konservativno naše slovstvo je to nalogo dovoljno rešilo. Koliko je „Matica“ učeno in temeljito vže pisala o vseh slovanskih plemenih, koliko prevodov iz raznih slovanskih narečij nam prinesla? In ne piše „Slovenec“, ne pišejo „Novice“, kaderkoli potreba, navdušeno o Slovanih? Toda ti listi, govoré o Slovanih, vedó, da smo prej Avstrijci, potem še le Slovani; in ker to vedó, nad vse povdarjajo katoliško idejo, katera je edino tako raznolične narode skupila v avstrijsko državo, katera, ako zamré, pahne tudi Avstrijo v neizogiben propad.

Kulturni panslavizem v ustih liberalcev!? Kaj pa vse obsega ta panslavizem? Iz njih sadu jih boste spoznali. Proroki tega panslavizma so deloma vže sami iz katoliške cerkve prestopili k ruskemu razkolu, a ravno tako direktno in indirektno pregovarjajo tudi avstrijske Slovane, da isto storé.[1]) Tedaj nič manj, kaker v

[1]) Nihče ne misli, da je to pretirano. Kako naši kulturni panslavisti podrejujejo vero narodnosti in katoliške Slovane vabijo v razkol, je do-

Digitized by Google

provspeh kulturnega panslavizma zatajiti sveto katoliško vero! Mislite li, potem ko se bodo katoliški Slovani v imenu narodnosti izneverili Bogu in njegovi sv. cerkvi, da jim bo še sveta zvestoba do Avstrije in njenega vladarja?

Ni nevaren slovstveni panslavizem, češ, saj slovstvo ni politika — tako bi nam radi dali razumeti slovstveni panslavisti brez vere in Boga. In vender nam njihovo slovstvo (poglej letnike rajnkega „Slovana") tako rado prinaša slike in životopise p o l i t i š k i h revolucijonarjv in panslavistov! In vender so jim p o l i t i š k i rovarji vseh časov in vseh dežel junaški vzori, katere postavljajo tako radi mladini v posnemo! In vender jim nad vse vgajajo crkveno-in p o l i t i č n o-revolucijski nazori Husovi!

Ne; dandanes, ko je Avstrija obkoljena od brezštevilnih sovražnikov, ki prežé na njen pogin, ko revolucijski tok, kaker nam dovolj kaže zgodovina zadnjih desetletij, žuga preplaviti vse, kar stoji na temelji krščanske avktoritete in legitimnosti, dandanes je najmanj primeren čas z malikovavci absolutne narodnosti v en rog trobiti, sploh ž njimi kakerkoli se bratiti. Komur je narodnost bogstvo, mu je opravičena edino le narodnostna država, kaker je nam opravičena le ona, ki sloni na pravu božjem. Narodnostni malikovavci so vže zdavno Avstrijo izbrisali iz vrste evropskih držav."

„Toda Vi govorite le o panslavizmu, a iredentizma in pangermanizma se zdi, da še poznate ne?"

„Poznam dobro in vem, da se žalibog tudi pri drugih avstrijskih narodih v imenu narodnosti še močnejše javljajo protiavstrijske težnje. Toda mi smo Slovenci in hočemo pometati pred svojim pragom. In ravno to me peče, da smo bili od nekdaj najzvestejši Slovenci na najvišem mestu očrnjeni kot panslavisti zarad peščice brezverskih malikovavcev absolutne narodnosti, ki niso n i t i i z n a s i z š l i n i t i v n a š e m i m e n u p i s a l i. Ako hočemo neomadeževano ohraniti svoje ime v zvestobi do Avstrije, odkrižajmo

---

volj razvidno iz naslednjih besed, katere nahajamo v „Slovanskem Svetu" str. 253: „Narodnost sostavljajo naslednji elementi v njih skupnosti: izvor, v e r a, n r a v itd. Vsako pleme, pomenja (namreč čl. 19. osn. postav, kaker si ga g. govornik tolmači) tudi slovansko, ima pravo nerušno, ponavljam n e r u š n o, samostalno varovati, razvivati svojo narodnost, in dosledno tudi vse zgorej imenovane elemente narodnosti (tudi vero!); in ako kako pleme pride do prepričanja, da ena ali druga iz teh prvin ni njemu svojstvena, ampak tuja, ima isto pleme nerušno pravo povrniti sebi svojstveni mu element v zameno tujega, kakor na primer v e r o (čujte dobro, katoliški Slovenci, tu se vam priporoča zamena k a t o l i š k e vere za grški razkol).... Torej imajo Slovani zmožnost. odreči se t u j i c e r k v i (ta je naše m a t i, r i m s k o-k a t o l i š k a cerkev). in vrniti sebi cirilo-metodiško cerkev". Ta slednja pa je g. govorniku, dr. Živnemu, ruska nacijonalna cerkev, h kateri je tudi sam odpadel, kojo imenuje „s l o v a n s k o cerkev;" ta-le je „prvotno vzvišeno imetje Slovanov", „podpira njih narodno zavest... pomaga narodnemu življenju s pomočjo a v t o nomije". V to cerkev torej prestopite, Slovani, Slovenci!

Digitized by Google

se takih aposteljev in bacnimo iz svoje srede vse, karkoli le od daleč diši po narodnosti — brez vere in Boga!"

„Kdaj se vrnete iz B. v Ljubljano, prečestiti gospod?"

„Pojuternjem z vlakom ob desetih dopoldne."

„Se priporočam na svidenje."

(*Dalje*)

O BISTVU CERKVE.

Pisatelju knjižice „Zur Steuer der Wahrheit" in pa „Slovanskemu Svetu" — v obrambo resnice.

Vemo predobro, g. pisatelj, da „regere", kaker beremo v Vulgati Ap. dej. XX. 28, ne pomenja „posvetnega" vladanja; pač nikomur ni še padlo v glavo, s tega mesta izvajati za cerkev katerekoli posvetne pravice ali celó njeno visost v posvetnih zadevah nad kralji in knezi. Ne; pač pa pomenja vladanje c r k v e n o, in sicer p r a v o vladanje, vkoliker stojé škofje kot z a p o v e d n i k i nad verniki, ne pa le kot v z o r i čredi svoji. In ravno za to zapovedovavno oblast gre tukaj: g. pisatelj jo, kaker smo vže zadnjič videli, taji, njemu so škofje le „die hervorragendsten O r g a n e der Kirche Christi" (str. 16.)

Češ, kaj takega uči izvirni tekst, kjer stoji za regere, regieren — *ποιμαίνειν*, pasti. S tem niste svoje trditve nikaker dokazali, g. pisatelj.

Beseda *ποιμαίνειν*, za njo *ποιμήν*, ima kaker večinoma drugih dvojen pomen: prvoten in drug, iz tega izveden. Prvotno je *ποιμαίνειν* gotovo pomenjalo pasti žival, *ποιμὴν* pa živalskega pastirja, črednika. Drug pomen tema besedama je vladati, zapovedovati, in ako treba, tudi vdariti ali kaznovati. In ta pomen je kar naravno sledil iz prvega. Saj vže živalski pastir ima palico, da ovce in krave zavrača od škode. Zdi se mi skoro odveč drugi pomen dokazovati. Poznala ga je vže stara grščina. Homer imenuje kralja Agamemnona *ποιμένα λαῶν*. V istem pomenu nahajamo besedo: Iliad. II. 243, IV. 413, V. 566, XVI. 2, XIX. 35, 251, 386; Od. IV. 532. XIV. 497; Ksen. Kyrop. VIII. 2, 13. V tem pomenu vpotreblja besedi *ποιμαίνειν* in *ποιμὴν* tudi sv. pismo stare in nove zaveze. Ps. LXXVII. 70, kjer pismo govori o k r a l j i Davidu, in vender pravi: elegit David.... p a s c e r e. Iacob. Še več. Ps. II. 9. beremo: Reges eos. V hebr. originalu

Digitized by Google

stoji תרעם iz korenike רעה arab r'aá ta glagol pa pomeni pasti in ob enem vladati; in kako vladanje je to, nam pové dovolj sv. pismo: in v i r g a f e r r e a. Ta pomen obojih besed se dá nadalje vtemeljiti iz več drugih mest starega, a tudi novega zakona. Prim. Jerem. XXIII. 1, 2, 4, Eceh. XXXIV. Skr. raz VII. 5. itd.

Kaj tedaj? Zdrava eksegeza uči: ako ima katera beseda dva ali več pomenov, ima določiti stik, kateri izmej več pomenov se ima vzeti na dotičnem mestu; in ta stik gotovo ne priporoča pomena, ki ga hoče izviti g. pisatelj iz navedenega mesta. Apostelj namreč opomina škofe, naj pazijo na čredo svojo, kateri bodo pretili roparski volki; naznanja torej čase hude, kritične, ko bo treba postopati z vso ostrostjo, ko ne bo zadostovalo le mirno hoditi pred čredo ter jej svetiti z vzornim življenjem.

Isto potrjuje tudi daljni stik. Eksegeza namreč uči, da se nima nobeno temnejše mesto tako razlagati, da bi pomen nasprotoval drugim jasnim mestom enega in istega pisatelja, ali pa tudi celega sv. pisma. G. pisatelj trdi, da beseda ποιμαίνειν na našem mestu ne pomenja pravega zapovedanja, regere. Iz tega izpeljuje, da škofje niso zapovedniki, ampak le vzor čredi, češ ta je nauk sv. Pavla, nauk sv. pisma! Toda isti sv. Pavel, čigar besede so nam ohranjene v Ap. dej., povdarja v svojih listih strože, nego vsak drug božji pisatelj, zapovedavno oblast učeče cerkve. V dokaz temu bi moral prepisati skoro cel njegov drugi list do Korinčanov. In sv. pismo novega zakona, kako očitno in odločno spričuje, da so apostelji in njihovi nasledniki dobili zapovedavno oblast nad verniki! Iz teh mest si moramo pojasniti, je-li prelagavec zadel pomen grškega ποιμαίνειν s tem, da je prestavil z „regere“, ali imamo tedaj pravico tolmačiti to besedo o zapovedavni oblasti sv. cerkve.

Kaj pomenja beseda „pasti“ v novem zakonu, je pač najbolj očitno tudi iz obljub, katere je gospod dal Petru. Istemu apostelju, kojemu je izročil svojo čredo rekoč: P a s i moja jagnjeta in ovce, je o drugi priložnosti govoril: Ti si Peter.... In Tebi bom dal k l j u č e nebeškega kraljestva. In karkoli boš z a v e z a l na zemlji, bo z a v e z a n o v nebesih itd. Te zadnje besede je Jezus Kristus enako govoril tudi vsem aposteljem in njihovim naslednikom, škofom. To uči isto sv. pismo novega zakona, katerega del so tudi Ap. dejanja. Kot kristijani pa — in gotovo tak hoče biti tudi g. pisatelj naše brošure — smo prepričani, da sv. pismo, navdihnjeno od sv. Duha, si ne more prerekati. Sicer pa nam — lahko trdimo — razlago besede „pascere“ podaje krščanski svet vseh stoletij, ki je škofe vedno imenoval „pastirje,“ njih duhovniško vpravo pa „pastirsko,“ tako tudi za časov, ko so škofje ne le v duhovnih in strogo crkvenih zadevah izvrševali svojo oblast, ampak tudi v posvetnih rečeh enako posvetnim vladarjem zapovedovali. Simbol pa škofovske

Digitized by Google

oblasti od prvih časov krščanskih do sedaj je bila palica. Kaj pomenja palica? Gotovo, kar pri posvetnih vladarjih žezlo: vladarstveno in kaznivno oblast. Sv. cerkev ogovarja novega škofa, mej tem ko mu izročuje škofovsko palico, tako-le: „Accipe baculum pastoralis officii, ut sis in *corrigendis vitiis* pie *saeviens*, *iudicium* sine ira *tenens*.... in tranquilitate *severitatis censuram* non deserens.“ In vender se simbol *te* oblasti navadno imenuje: pastorale. Evo tedaj pomen besed *ποιμαίνειν* in *ποιμήν*.

Toda kaj pa pomenijo besede I. Petr. 2. 9: izvoljeni rod, kraljeva duhovščina, posvečeno ljudstvo, besede, katere veljajo ne o škofih, ampak o vernikih? Tudi te besede nekaj pomenijo, toda ne tega, kar meni naša brošura in „Sl. Svet“, ki hočeta s tem dokazati, da je vladarstvena visost v vernikih, katerih organ in zastopniki so škofje!

Kratko nikar! Razločimo tudi tukaj, namreč mej pravim in nepravim pomenom besede: izvoljeni rod, kraljeva duhovščina. Izvoljeni rod so vsi kristijani, namreč iz velike množine po Adamu večni smrti pripalega človeštva, poklicani so od Boga Očeta, prerojeni po milosti sv. Duha, odločeni za nebeško kraljestvo. Toda izmej kristijanov samih so še drugi posebno izvoljeni, namreč duhovni; in kaker se vsi kristijani ločijo po neizbrisljivem znaku sv. krsta od nekristijanov, tako se duhovni po duhovnem posvečenji, ki jim isto tako vtisne neizbrisno znamenje, ločé od kristijanov neduhovnikov, lajikov. Isto velja tudi o pridevku: posvečeno ljudstvo. Na našem mestu torej vpotrebljа sv. Peter besedi „izvoljeni rod“ v prvem, ne pa v drugem pomenu. Kar se pa tiče besed „kraljeva duhovščina,“ moramo ravno tako ločiti mej pravim in nepravim ali prenesenim pomenom obojih besed. V pravem pomenu so duhovni le tisti, kojim pristoja pravica opravljati žrtev v pravem pomenu, namreč zvenanjo stvar, z nje vničenjem v imenu drugih, običaj, ki ga nahajamo pri vseh narodih; v nepravem zmislu je pa duhoven vsak človek, vkoliker daruje Bogu na oltarji svojega srca dar molitve, mrtvičenja itd. to je tedaj notranje nevidno duhovništvo; in k takemu so poklicani pred vsemi drugimi ljudmi kristijani, katerih telo je svetišče sv. Duha. Da pa ima sv. Peter le to duhovništvo v mislih, je pač jasno iz besed, katere nahajamo o vernikih v istem poglavji istega prvega lista le nekaj vrst zgore: sveta duhovščina, da darujete duhovne žrtve.... Isto tako so kralji vsi verniki — v nepravem pomenu, v pomenu, kaker govori Skr. razodenje: in bodo kraljevali na vekov veke. (XXII, 5.) In v tem pomenu ogovarja tudi sv. Peter svoje vernike hoteč jih s tem opominati, naj se vedno zavedajo svojega vzvišenega poklica kot kristijani. Kralji pa, vladarji v pravem pomenu t. j. v sedanji, vidni cerkvi Kristusovi so le škofje. Imenujoč tedaj apostelj vernike „kraljevo

Digitized by Google

duhovščino" se nikaker še od daleč ne dotakne one vladarstvene oblasti, ki škofom pristoja n a d verniki.

Pač kolika zmešnjava pojmov, ako se razni pomeni besed strogo ne določijo! Po razlagi naših nasprotnikov bi morali vsi sodniki biti pravi bogovi, saj uči sv. pismo jasno: Rekel sem: Bogovi ste! (Ps. LXXXI. 6.)

Ako pa sv. Peter opomina škofe, naj pasejo izročeno jim čredo Božjo... ne kot zapovedniki nad izvoljenci, noče s tem, nego jim priporočiti ponižnost in krotkost, nikaker pa odrekati jim zapovedavne in kaznivne oblasi nad njimi, kar se razvidi vže iz tega, da imenuje škofom ali starejšim sebe sostarejšega in jim s tem gotovo pripoznava vsaj nekaj oblasti nad verniki, katere polnost je dobil od Gospoda on sam.

Nadalje prisvaja brošura klerikom in lajikom v cerkvi volivno pravico pišoč: „Glede na posebna prava vernikov (lajikov) vemo iz svetega pisma Act Ap. VI, 2-6, da so vže apostoli prepuščali volitev dijakonov vsej občini, torej kleru in posvetnim in so sebi pridržali samo njih blagoslovljenje (položenje rok). Dalje nas poučujejo cerkveni učeniki in celó cerkveni zbori (koncilij), da se je vedno tudi pozneje varovala pravica duhovščini in posvetnim, da so sodelovali ob volitvi škofov in duhovščine." To pravico imenuje brošura lajikom p r i s t o j n o itd. Str 16. in 17.

Ni tako, g. pisatelj!

Prvič kar se tiče volitve prvih dijakonov v Dej. ap. VI. Apostoli govoré zbranim vernikom: considerate viros... gr. ἐπισκέψασθε t. j. pre- ali razglejte, pretresite vsakega posebe in razsodite, kateri bi bili sposobni za ta posel. Apostoli so torej vernikom naložili, naj pričajo o sposobnosti, o vrednosti onih, ki bi se imeli postaviti za dijakone. To spričevanje tedaj ni bila še prava volitev. V 5. v. sicer beremo:.. et elegerunt, ἐξελέξαντο; toda ἐκ-λέγω pomeni samo na sebi izbrati; verniki so torej iz svoje srede izbrali sedem mož, katere so smatrali kot sposobne za dijakonat. Konečno volitev za dijakonat si pridržé apostoli sami rekoč: οὓς καταστήσωμεν (namreč: mi, apostoli) ἐπὶ... Vže v klasični grščini je καθίστημί τινα ἐπὶ stalen izraz za postavljenje javnih vradnikov, in pomeni koga v kaj postaviti, zakaj narediti. Po apostolih torej, ne po vernikih so sedmeri možje postali dijakoni.

Ravno tako krivo je, kar brošura nadalje trdi, da so namreč v naslednjih stoletjih lajiki in niža duhovščina vedno izvrševali volivno pravico k o t p r i s t o j n o j i m in da jim je tudi cerkev to pravico vselej v a r o v a l a.

Cerkev ni nikdar lajikom volivne pravice niti priznala kot pristojne jim, niti jim varovala. Kaker pri razlaganji Dej. ap. VI. tako bi moral naš g. pisatelj tudi tukaj dobro ločiti, namreč mej

Digitized by Google

volitvijo in spričevanjem o sposobnosti izvoljenčevi. Res sicer, da vidimo posebno v prvih stoletjih pri volitvah novih škofov sodelovati tudi lajike in nižo duhovščino, toda teh dolžnost bila je le s p r i č a t i, kako je ta ali oni živel; tudi je s tem ljudstvo pokazalo, kateri bi mu bil ljub; sv. cerkev je namreč vedno priznala resnico znanega pregovora: vox populi, vox Dei, ter je tem rajša poslušala ljudstva glas, čim bolj se je to dalo vesti duhu Božjemu in ne slepim strastem. In res, kdo bi imel posameznike boljše poznati nego ljudstvo t. j. oni, v katerih sredi človek živi iz mladih let? Žarad tega in l e z a r a d t e g a je ljudstvo sodelovalo pri volitvah škofov in duhovnov. „Episcopus deligatur plebe praesente, quae singulorum *vitam plenissime novit*, et uniuscuiusque *actum de eius conversationibus prospexit*“ — tako piše sv. Ciprijan [1]). Kmalu potem: „ut populo praesente vel detegantur malorum crimina, vel bonorum merita praedicentur.“ Toda isto še jasniše učé besede istega Ciprijana, katere g. pisatelj — ne vem kako — navaja v potrditev svojega nauka: „In ordinationibus clerici, fratres carissimi, solemus vos ante *consulere*, et *mores ac merita* singulorum communi *consilio ponderare*“. [2]) Je *consulere* in *mores ac merita ponderare* isto, kar imeti v o l i v n o p r a v i c o? Ako res v dokaz svoje trditve niste mogli najti boljšega mesta pri starih očetih, obsoja vže to dovolj Vaše nazore. Da pa je pri volitvi škofov ljudstvo dalo le „testimonium,“ dokažejo dovolj crkveni učenjaki. Le berite Bellarm. de Cleric. lib. I cap. 6. Sixtus Sen. Petrus de Marca, Thomassinus itd. To spričevalo je za prvih časov dajalo v s e ljudstvo, kasneje pa, ko je prihajalo ljudstvo bolj omahljivo in podkupljivo, spričevali so le odličniši meščani. Ako je pa ljudstvo kakerkoli drugače vplivalo na volitve, se je to godilo le proti določbam crkvenim, je bilo torej nepostavno.

Drugič nam je ločiti mej volitvijo in p r e d s t a v l j e n j e m — electio et *praesentatio*. Poslednja se vrši lehko tudi po lajikih, kateri pa ne morejo dati nikomur pravice do crkvenega dostojanstva samega. Ta pravica ni bila nikdar pri ljudstvu: volitev, ki se vrši po lajikih, je po pravu crkvenem nična. — Can. „Nullus“ dist. 63 etc. 51 h. t. in c. 3. h. t.

O kakem „Ausfluss des den Gläubigen oder Laien zustehenden Rechtes“ gledé volitev crkvenih dostojanstvenikov ne vé crkveno pravo ničesar. Pač pa ravno nasprotno. Dokler so živeli apostoli, so s a m i postavljali škofe, ne da bi vpraševali za to niti Heroda niti Cezarja niti ljudstva. Po smrti apostolov je prešla ta oblast edino na naslednika Petrovega, rimskega papeža; in da je ta od najstarših časov edino postavljal in potrjeval škofe

[1]) Ep. 67.
[2]) Ep. 38.

Digitized by Google

po vesoljni cerkvi, pričajo nam dovolj crkveni pisatelji in očetje. On škofe postavlja, prestavlja, omejuje njihovo oblast, jih odstavlja; stvarja nove škofije, več manjših v eno spaja itd.

Res sicer, da nahajamo v poznejših stoletjih volitev škofov in crkvenih prelatov večkrat v rokah ne rimskega papeža, ampak tudi duhovnikov in več ali manj celó lajikov; res, kar pravi brošura „da na mnogih krajih volé tudi še dandanes škofe in nadškofe stolni kapituli, torej duhovniki.“ Toda tu nam gre za p r i n c i p: od koga se izvaja ta pravica? Odgovarja nam zgodovina, odgovarja crkveno pravo: izvajala se je vedno in se izvaja od rimskega dapeža. Le-ta je določenim osebam podelil oblast škofe voliti ali imenovati; tudi so rimski papeži dajali postave, po katerih se imajo volitve vršiti. Te določbe so se vedno tudi spolnovale. In tako so dobili kapituli, tako tudi svetni vladarji pravico voliti. A prav zarad tega so začeli rimski papeži od Klementa V. naprej, ker so pri voljenji škofov obveljale velike nepostavnosti in neredi, volitev škofov sebi pridržavati in sicer po vsej pravici; s tem niso namreč žalili pravice škofov niti provincijalnih sinod, ampak so si le vdržali pravico, ki jim je tikala vže od prvega početka.

Tako je tedaj z izvodom volitvene pravice. To je pa gotovo bistveno drugo nego, kar trdi brošura, volitveno pravico prisojati lajikom vsled p r i s t o j n e g a jim prava, iz katerega posledujejo (izvajajo) potem tudi posvetni knezi, kot zastopniki narodov, pravico vplivati na crkvene volitve.

Toda še o teh poslednjih nekaj. Tudi oni sodelujejo večkrat pri volitvah škofov; toda le v k o l i k e r j i m j e t o p o d e l i l a r i m s k a S t o l i c a. Ko je namreč Evropa vedno bolj in bolj začela izgubljati krščanski duh in izneverjati se rimskemu papeštvu, se je zdelo potrebno z raznimi državami se pogoditi ter postavno določiti razmerje vsakatere z rimsko Stolico. Take so nastali tako zvani konkordati, v katerih so papeži navadno podelili posvetnim vladarjem oblast novega škofa i m e n o v a t i ali p r e d s t a v i t i, katerega pa še le p a p e ž p o s t a v i ali v s t v a r i z a š k o f a dotični cerkvi, kar se zgodi navadno v konsistoriji.

***

Kaker povdarja naša brošura prava lajikov nasproti škofom, tako se trudi tudi nižo duhovščino zagovarjati ter dokazati, da razloček mej njo in škofi je nebistven. In to nalogo prevzema g. pisatelj, kaker se zdi, iz posebne ljubezni in sočutja z duhovniki druge vrste, katerim je, kaker piše, „težko breme cerkvene pastirske službe, dušna skrb, pri pogostoma revnem življenji, naložena zlasti na njih pleča.“ Mi kot niži duhovni smo sicer odličnemu gospodu za to blago skrb iz srca hvaležni, vender pa nam

Digitized by Google

vest ne dopušča odobriti razloge, s katerimi nas skuša nasproti škofom toliko povzdigniti.

Mej drugim piše: „Po svedoštvu sv. pisma apostoli sami in njih nasledniki. škofje, nikaker se niso branili imenovati se in dati se imenovati samo duhovne (*πρεσβύτερος*, starejši, najstarejši). Tako beremo act. XX: 17, da je Pavel duhovnike pozval k sebi, katere pa vendar v kontekstu svojega opominjevanja imenuje škofe, act. XX. 28; in beremo isto nadomeščenje izraza „duhovnik“ za izraz „škof“ v Pavlovem listu na Tita I: 5, 6 primerjeno s 7 “ itd.

Sumljivo je vže, da se je po vzgledu starejših krivovercev Blondell v imenu Puritanov (torej heretik v imenu heretikov) na ta mesta iz sv. pisma sklicaval, da bi vtemeljil nauk, ki ga katoliška cerkev zavrguje za krivega, nauk, da po božjem pravu škofje niso viši od duhovnikov. In da naš g. pisatelj nič drugega ne namerja, je pač razvidno iz celega konteksta; češ, ona razlika mej škofi in nižimi duhovni se je še le tekom stoletij izcimila, nikaker v zmislu apostolov, ampak popolnoma nepostavno. V potrditev temu in kot ostalino one prvotne enakosti duhovnov s škofi naveda, da volé tudi še dandanes (auch heute noch) škofe in nadškofe stolni kapituli, torej duhovniki!

Kar se pa tiče navedenih mest iz svetega pisma, moramo pred vsem ločiti mej imenom in stvarjo. Kar pravi sv. Tomaž 2. 2. q 184. art. 6.: „De presbytero et episcopo dupliciter loqui possumus, uno modo quantum ad *nomen* et sic olim *non distinguebantur* episcopi et presbyteri; nam episcopi dicuntur ex eo quod superintendunt... presbyteri autem in graeco dicuntur quasi seniores...“ Superintendere, *ἐπισκοπεῖν*, nadzorovati, je opravilo kaker škofov, tako tudi, seveda v ožih mejah, nižih pastirjev; ravno tako so se v škofe in duhovne posvečevali izkušeni, starejši možje, *πρεσβύτεροι*. Ker je torej eno kaker drugo ime pristojalo obojim, se je tudi brez razlike vpotrebljalo za oboje. Sicer so prvi kristijani obe imeni vzeli iz staregu zakona: *ἐπίσκοποι* je v LXX ime za crkvene in državne vradnike; *πρεσβύτεροι* זְקֵנִים se je pogosto nahajalo pri starih Judih.

Še le proti koncu apostolske dobe se je stalno določil ter omejil pomen teh dveh besed: „postmodum tamen ad schisma vitandum necessarium fuit, ut etiam nomina distinguerentur, ut scl. maiores dicerentur episcopi, minores autem presbyteri,“ tako spričuje sv. Tomaž Summ. 2. 2. qu. 184. a. 134.

Sè samimi imeni si bo g. pisatelj pač malo okoristil. Ali ne imenuje sv. Pavel Heb. 3. Jezusa Kristusa samega apostelja, sv. Peter pa I. 2, 25. škofa naših duš? Nadalje se presbiteri, da celó apostoli imenujejo dijakoni. (I. Kor. 3, 5. II. Kor. 3, 6. I. Tes. 3, 2.) Da, sv. Pavel prišteva aposteljem celó žensko —

Digitized by Google

kaker s tehtnimi razlogi umevajo sveti očetje in za njimi drugi eksegeti Rim. XVI. 7.

Drugače se nam pa pokaže vprašanje, ako pogledamo na stvar samo: „Sed secumdum *rem* inter eos (presbyteros et episcopos) fuit distinctio etiam tempore apostolorum" — tako piše sv. Tomaž na gore navedenem mestu. In bilo bi pač odveč to iz sv. pisma dokazovati. Le eno. Ker se brošura sklicuje tudi na list do Tita povdarjajoč nadomeščenje izraza „duhovnik" za izraz „škof," opozorimo pred vsem na ta list. Mej drugim piše sv. Pavel Titu: „Zavoljo tega sem te pustil na Kreti, da to, kar manjka, napraviš, in postaviš po mestih duhovnike (*πρεσβυτέρους*), kaker sem ti tudi zapovedal." (I. 5). Kdor postavlja duhovnike po mestih, ni li njihov vodja in vladar? Kaj pa še le zapoved, katero daje isti apostelj Timoteju: „Zoper duhovna t o ž b e ne sprejemaj razun pred dvema ali tremi pričami, kateri se pregrešé, jih p o s v a r i vpričo vseh itd. (I. Tim 5, 19. r.n.)?

Res sicer, da se v novem zakonu poleg aposteljev tu pa tam ne imenujejo, kaker le duhovniki; a to še nikaker ne potrjuje, kar namerja brošura dokazati. Ker je bilo ime presbiter, duhovnik, v rabi tudi za škofe, smemo na dotičnih mestih besedo duhovniki raztegniti tudi na škofe, in pred vsem na-nje. Sicer pa tudi tega nam ni povsod treba, sosebno v prvem začetku aposteljske dobe. V prvem času so namreč apostelji sami bili škofje, tako da zraven njih in pod njimi so bili le duhovniki — od tod rek: apostelji in duhovniki. Še le v poznejši dobi aposteljski, ko se je cerkev Kristusova čedalje bolj širila in so apostelji izvmirali, so začeli postavljati škofe z oblastjo nad duhovniki, kaker sta bila Timotej, Tit in drugi. In tako se nam pokaže vredba crkvene hierarhije v poznejših listih sv. Pavla, posebno v tako zvanih pastirskih, določena v veliko jasnejših obrisih, kaker v listih iz prejšnje dobe.

***

Slednjič še o pravici glasovanja, katero so po trditvi naše brošure imeli in še imajo pri ekumenskih crkvenih zborih duhovniki in celó lajiki! Piše namreč: „Celó v velevažnih vprašanjih, o katerih so sodili, da se dotikajo verskega nauka, je odposlala crkvena občina Antijohiška apostola Pavla poleg Barnabe in drugih k a p o s t o l o m in d u h o v n i k o m Jeruzalemske cerkve matere, da bi jim ta dala razsodbo; da ta razsodba je bila dejanski dana v z b o r u a p o s t o l o v, d u h o v n o v in cele občine, t o r e j t u d i p o s v e t n i h· Act. XV: 6, 22, 28, 29."

Prvič bi moral g. pisatelj dognati, da tukaj beseda *πρεσβύτεροι* pomenja izključljivo le niže duhovnike: toda to se mu ne bo nikdar posrečilo. Marveč nič ne brani misliti tu na škofe. Aposteljski zbor se je namreč obhajal l. 51. ali 52. po Kr., tedaj v

Digitized by Google

dobi, ko so bili apostelji gotovo vže postavili nekoliko škofov, in ti so se, kaker zgore pokazano, nazivljali tudi *πρεσβύτεροι*. Kar se posvetnih tiče, sv. pismo nikaker ne trdi, da so i oni vprašanje razsodili. V vrsti 22. sicer beremo: „Tedaj je dopadlo apostoljem in starešinam in vsej cerkvi izvoliti izmej njih može in poslati v Antijohijo.....“ Šlo je tu za volitev zanesljivih mož, kateri bi spremili Barnabo in Pavla v Antijohijo ter pričali o resničnosti vsega, kar se je v Jeruzalemu sklenilo. Naravno tedaj, da se je pri tej volitvi vdeležila vsa množica, ker ona najbolje pozna i sposobnost i vrednost posameznih vernikov. Toda, ko se razpravlja *versko* vprašanje, tedaj molči množica in posluša, govoré pa apostoli, Peter in Jakob; ravno tako se pošlje dogmatično pismo v Antijohijo ne v imenu vernikov, ampak le apostoljev in starešin, kajti ono začenja tako-le: „Apostelji in starešine bratje tem, ki so v Antijohiji..... pozdrav.“ (XV. 23.)

Sploh pa, govoré o vdeležbi pri crkvenih zborih, moramo spet ločiti, kar naša brošura tako rada opušča, ločiti namreč mej raznimi vdeležbami. V to naj si naš g. pisatelj dobro zapomni, kar piše Suarez: De fide I, 1: „Alios constat vocari per se, qui *patres tuentur et seditiones vitandas curant*, sicut *principes* vel *legati* vel *duces eorum*..... alios, ut *discutiant res tractandas*, sintque a *consiliis* ipsis Patribus, sicut sapientes cuiusque conditionis et dignitatis viri; alios tamquam *propria* membra concilium *constituentia*, qui ex officio vindicant activa suffragia in concilio definitionibus et statutis, atque hi sunt, qui *proprie* conveniunt et de quibus instituitur disputatio.“

V posvetovanje se lehko pokličejo k a t e r i k o l i učenjaki, kojim potem pristoja tako zvani votum *consultivum*; votum *decisivum* pa ne gre po božjem pravu nego le škofom.

Rekel sem: po b o ž j e m pravu; kajti po c r k v e n e m pravu in vsled posebnega privilegija, ki je vtemeljen v starodavni navadi, imajo na koncilih votum decisivum tudi kardinali, akoprav niso škofje, nadalje opati in redovni generali. Zapomnite si torej, g. pisatelj: ako glasujejo v verskih vprašanjih duhovniki neškofje sè škofi, smejo to n e k o t d u h o v n i k i, kaker da bi bila ona pravica morda izvor iz duhovniške oblasti; ampak le vsled posebnega privilegija podeljenega jim od papežev in vesoljne cerkve. Da pa sme papež podeljevati tak privilegij tudi drugim, ki niso škofje, se dá razlagati iz tega, da pravica glasovanja ni toliko izvor duhovniške oblasti (potestas ordinis), kaker marveč vladarstvene (iurisdictionis); te poslednje meje pa se izjemno in v vedni odvisnosti od papeža in škofov raztegnejo tudi na druge (Prim. Schmalzgrueber Dissert. prooem. n. 326.) Potemtakem torej nič ne dé, ko bi tudi hoteli oni „*πρεσβύτεροι*“ Act. XV: 6, 22, 28, 28 z našo brošuro vzeti res le za duhovnike.

Digitized by Google

V potrjenje svojih škofovski oblasti sovražnih nazorov se naš g. pisatelj na dalje sklicuje na sv. Hieronima, češ, ta crkveni očak je mislil bistveni razloček mej škofom in duhovnikom v strogo crkvenih (sakramentalnih) zadevah zaznamovati jedino s tem, da pristuje prvemu vzvišeno pravo posvečevanja dijakonov in mašnikov, torej podeljevanja viših posvečevanj, v tem ko je znano, da smejo celó najviši mašniki (prelati redovne duhovščine) podeljevati samo niže posvečevanje (quatuor minores ordines).

No, na istega Hieronima so se sklicavali tudi — heretiki, pred vsem Puritani z Blondellom. Mesto, katero ima naš g. pisatelj v mislih, se glasi: „Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat?“ Ali ne priznava Hieronim s temi besedami škofom duhovnega o č e t o v s t v a nasproti mašnikom, ki so potemtakem svojih škofov duhovni o t r o c i? Ni s tem vže dovolj vtrjena viša oblast škofovska, ki se bistveno razlikuje od duhovenske? Toda g. pisatelj išče bistvene enakosti mej škofi in duhovni ali vsaj nekak početek te enakosti v tem, da „smejo najviši mašniki podeljevati niže posvečevanje.“ Vse dobro, g. pisatelj, ako bi le „najviši mašniki“ ono pravico imeli i z s e b e, toda d o b i l i so jo od rimskih papežev in ekumenskih koncilov; zatorej se jim pa tudi lehko ravno tem potom odvzame ali omeji, kaker je storil n. pr. Trid. koncil gledé opatov sess. 23. c. 3.

Sicer pa, kar se tiče sv. Hieronima, lehko zabrede vsakdo, ki hoče le iz enega ali drugega posameznega mesta poznati pravo misel njegovo. Bil je namreč Hieronim vroče krvi in posebno v prejšnjih letih zeló strasten. Tako tudi v Comm. in Tit. I. 5. nn. hudo vdriha po škofih, zato ker so v onih časih slabo vpravljali crkveno blago in n e v r e d n e posvečevali v duhovnike. Zatorej opomina z ozirom na Tit. I. 7, da apostelj zahteva ravno take lastnosti od duhovnikov, kaker od škofov; Hieronim tedaj vsekako govori o neki enakosti mej škofi in mašniki, toda ta je le enakost lastnosti, ki se zahtevajo od obojih, kaker tudi gledé prvotne s k u p n e vprave crkvenega premoženja.

A tem bolj zapoveduje hermenevtika enaka nejasna mesta pisateljeva pojasniti iz drugih sorodnih, a jasniših, ter prva tolmačiti v soglasji s poslednjimi. In takih mest ravno pri Hieronimu najmanj pogrešamo, mest, iz katerih je več ko razvidno, kako je tudi ta crkveni očak enako druzim pripoznaval škofom popolno, bistveno različno oblast nad nižimi duhovniki.

Predaleč bi me zapeljalo, ko bi hotel vse natančno dokazovati. Vsakdo se o tem lehko sam prepriča, da le vzame v roko eno ali drugo dogmatično knjigo.

Prihodnjič še nekaj z g. pisateljem naše brošure.

Digitized by Google

LISTEK.

Iz dnevnika Štefana Hodulje.

V pustu spisal za post
Tone od Kala.

Oprostite, g. vrednik, eno samo besedo še.

Kaker sem slišal, je vzbudila vest, da mislim izdajati literarno zapuščino Štefana Hodulje, splošno zanimanje. Vže prvi list je baje provzročil veliko hrupa, in nekatere duhove močno razburil. Jojmene, kaj pa še le bo! Sicer pa, da Vam odkrito povem, mene kaj takega prav pri srci maže. To pa ne zarad tega, ker sem morda kregav, kaker tisti srboriti kritik, ki je zagotavljal, da še le tedaj bi vžival pravo nebeško veselje, ko bi se mogel zlasati in skavsati z vsem svetom. Kratko nikar, g. vrednik! Sicer pa tudi taki poredneži niso na svetu brez vsake koristi: kaker namreč učeni trdé, je v gibanji življenje. Kako dobro tedaj in koristno, ko se ljudi poloti dušna zaspanost, da kdo malo porogovili in jih popraska.

Še drugim nezadovoljnežem moram odgovoriti. Nekaterim je zlog Hoduljin prepridigarsk. No, temu pa ni Hodulja kriv. Zlog je človek — tako je baje rekel neki modrijan. Človek pa je tak, kaker ga je Bog stvaril. Prizanesimo vbogemu Hodulji, če malo poropoče, saj ne more drugače. Ljudje so dobili razne talente, vsak je potreben o svojem času, in ravno posten čas je čas pridiganja.

A prav tega mi ne dajo drugi veljati ter se hudujejo ne sicer toliko nad Hoduljo, kaker nad menoj, češ, da sem začel izdajati Hoduljine pridige o nevmestnem času, ker pri nas ni še začel post, ni vse še tako črno, kaker hoté nekateri videti: pust je še, praznujmo, koledvajmo, plešimo! Takim optimistom odgovarjam: Skrben pridigar ne čaka, da pride moralno zlo do skrajne meje, on povzdigne glas za časa, ko je še upati rešitve. Zatorej poslušajmo dobrohotne besede izkušenega moža!

Drugim spet ne vgaja, da sem dal Štefanu hoduljo na pot, saj imamo železnice, imamo telegrafe, čemu se še posluževati starokopitne hodulje! Veste, g. vrednik, da telegraf je dandanes lažnjiv, tako da mu malo ali nič ne zaupam, železnica pa je preveč svojeglavna: ravno kjer bi mikalo človeka postati par ur, vže zaslišite kondukterja: Eine Minute! tako da komaj pomolite glavo skoz okence. In pa tista tesnost in omejenost v železničnem vozu! Mej tem ko hodulja i hojo povspešuej i potujočega postavlja na više stališče, kaker tudi mu daje neomejen razgled, navzgor in navzdol, na desno in na levo. Ostanimo tedaj pri stari hodulji.

Digitized by Google

In tako dalje, gospod urednik; človek naštej in odgovarjaj na vse, kar mora slišati od nagajivih ljudi!

Sploh pa si cel svet glavo lomi, kdo bi mogel biti tisti „Tone od Kala," namreč jaz, g. vrednik. No, zakaj pa tolika zvedavost! Saj ni niti moja zásluga, niti krivda, da je Štefan tak, čemu tedaj omenjati lastno ime? Svet, menim, bi gledé mene lahko bil popolnoma indiferenten. Sicer pa sem več ko prepričan, g. vrednik, da Vi se vredniških dolžnosti predobro zavedate, in torej tudi veste, kaj je sigillum redactionale.

Slabi dnevi so za me, g. vrednik, dnevi jeze in nevolje. In ta nevolja, veste, nad koga se razliva? Nad žabe, g. vrednik. Pod oknom imam kal, in veste, g. vrednik, da pri nas so kali bivališče žab. To vam je reglanje noč in dan, posebno pa na večer. Žek, žek, žek! Žok, žok, žok! iz tisoč žabjih grl, ta je koncert, ki mi svira vsak večer; kaj ne vse drugače, nego Straussova kapela v Dunajskem praterji! In ti žabji mehi imajo navado o večernem hladu poskakati na obrežje, da se iz brega v breg močnejše odmeva. Sinoči mi je bilo vender vže preveč. Planem iz sobe ter zabrusim par polén proti kalu; ko bi trenil, bile so vse v vodi in imel sem mir celo noč. Tako sem našel, g. vrednik, remedium, kako poredne žabe reglavke vganjati. Energije treba, g. vrednik, energije proti žabam.

Sicer pa nikar še ne mislite, da sem popolnoma brez skrbi; žabe so bojive, zbadljive; kaj tedaj, mislim si, ko bi. posebno ko me ni doma, vzdignile punt? Vže tako je v naši dobi vse oboroženo, svet diši po smodniku: vojska, vojska, čuje se od vseh strani. Kaj tedaj, ko bi se tudi žab polotila slast po vojski? Saj tudi kričanje zna na vojski veliko zdati, kaker nam, če se ne motim, neki star pisatelj pripoveduje o barbarih, da so imeli navado mesto obdati in. s krikom napasti. In pa — da se vrnem k našim žabam — mogočost vojske ni absolutno izključena, da celó netivo je prav blizo. Pod kalom se nahaja lep gaj, nasajen z orehi in kostanji, niže dalje pa rodovitne njive, kraj tedaj, kaker vidite, kar stvarjen za — poljske miši. Brezdvomno jih biva tu cela legija. Res sicer, da je miška tiha, potrpežljiva živalica. Toda vedno in vedno reglanje gor v kali bi jim znalo konečno vender le presedati, in ko bi prošnje in opomini — kar je zarad znane žabje ošabnosti verjetno — nič ne zdali, bi znal slednjič mišji rod po skupnem zborovanji napovedati — žabam vojsko. No, g. vrednik, ne glejte kaker neverni Tomaž, češ, kaj takega je pa nemogoče! Žabjemišja vojska je star zgodovinski faktum. Saj hočete biti učenjak, tedaj gotovo tudi poznate Homerov epos: baktrahomijomahija t. j. vojska mej žabami in mišmi. In kaj takega da bi imelo zdaj biti nemogoče!

Denimo tedaj, da bi res kdaj prišlo do vojske mej žabami in mišmi, kaj se Vam zdi, g. vrednik, kdo bi zmagal! Težko je vga-

Digitized by Google

niti; vender jaz bi miškam nikaker ne odvzel vsega upanja. Ko bi jim pa jaz bil vojskovodja, bi hotel komandirati, da se zaženó v žabe, zabodó va-nje svoj oster zobič ter jim razprò meh, potem naj jim le dajo poskakati v kal — konec bi bil za vselej žabjega reglanja!

Homerova baktrahomijomahija, g. vrednik, pravijo, da je parodija trojanske vojske. In taka parodija, mislite li, bi ne bila tudi v naših časih vmestno podjetje? Skoro celi svet se mi zdi dandanes velika parodija. Ne bomo imeli kmalu drugega ko mogočne bahače in kričače, ki se napenjajo kaker žabe s frazami — nekdo je fraze slovenski imenoval „puhlice“, res izvrstno! — hoté vse prekričati; kdor bi poslušal samo njih reglanje, bi res mislil, da živimo v zlati dobi svobode, enakosti, bratoljubja in kreposti, da smo rod samih filozofov in pesnikov. Ni li to parodija onih časov, ko je bilo malo besed in fraz, a več dejanj? Da, parodija! V onem slučaji tedaj, ko bi se vnela vojska mej žabami in mišmi, bi jaz hotel redki prizor natančno opazovati z okna svoje sobe in v kratkem — povem Vam tu, g. vrednik, da imam tudi jaz nekaj pevske žile — v kratkem bi znal svet iz mojih rok prejeti drugi zvezek Homerove baktrahomijomahije! Vidite tedaj, kaka čast me zna slučajno še doleteti; na vekov veke se bo potem moje ime stavljalo poleg Homerovega. Kam pride človek, ako hodi za žabami!

G. vrednik, vzamem Vam besedo z jezika. Kaj ne, hoteli ste vedeti, ko bi res prišlo kedaj do slavnega slovstvenega dela, do moje baktrahomijomahije, ali bi morda hotel en del svojega eposa, n. pr. en spev, odmeniti tistim žabam, oziroma njih reglanju, ki se zaganjajo v Vaš list?

Vse se dá pogoditi, g. vrednik, le pazite, da se mi ne zamerite.

To mi je srce težilo, g. vrednik, zdaj pa: zdravstvujte. Na tem mestu nikdar več, g. vrednik, vsaj ne tako z lepa. Se priporočam. Zdaj pa poslušajmo, kaj nam nadalje pridiga Štefan Hodulja.

II. list.

Bilo je nekaj dni potem. Po pustem Krasu sem se bil vže naveličal. Toda nisem še vedel, na katero stran bi jo krenil. Tu mi pade v glavo, kar sem vže večkrat slišal pripovedovati, da tam nekje pod kraško goro se nahaja gnezdo izvrstnih pevcev. Kaj, ko bi jih šel obiskat? Mišljeno, storjeno. In hajd, skoz Železna vrata po gori, koder so ravno začeli zidati novo cesto.

Dojdem pred neko vas. Ob cesti je bila njiva. Kaker je vse kazalo, se je bil nekdo namenil orat. Vender se je zdelo, da se mu nič kaj ne mudi. Na osredku tik ceste je sedel na drevesu, dvoje volov pa s konjem spred so bili napreženi pred drevo, ča-

Digitized by Google

kaje, da jih kdo požene. Toda naš orač se je bil nekam drugam zamaknil. Glej ga, kako tolče z nogo ob zemljo: Eins, zwei! Eins, zwei! Z desnico maha po zraku, vrté kratek svinčnik mej prsti, v levi pa komaj da zapaziš droben košček belega papirja.

„Zdaj še le vidim koliko znoja staneš, lavorov venec! Res, pesniki so pravi mučeniki, vredni, da jih človeštvo postavlja na oltar in jim večno zažiga kadilo občudovanja in hlaležnosti. Kako trdo mi gre danes! Glej no! Začnimo:

Kaj srce žalostno tuguješ,
Po sreči nedosežni mi zdihuješ:
Vesoljnega sveta gorjé te tlači
In bol neznosna, ki ljubezen....

..... No.... ki ljubezen.... jo rodi.... Ne, rima se ne vjema.... ki ljubezen.... recimo ljubav: ki ljubav jo.... znači. No, tlači — znači, to pa vže gre. Toda kaj pa je to: znači? No, pa pustimo za zdaj, da se le vjema!

„Prijatelj", oglasim se, „Vi gotovo še premišljujete, kaj bi sejali. ajdo ali cinkvantin?"

„O," mi odgovori, „Vi ne poznate človeškega srca in njegovih potreb. Kako majhno je, in vender, kako neizmerno, kako nezapopadljivo! In kdo more spoznati moči, ki se v njem javljajo? Miren in brez skrbi se vležete zvečer spat in zjutraj se zbudite sè srcem neskončno težkim, kaker bi erinije napeljale vanje vso tugo, vse gorje, ki je razlito po nesrečni zemlji. Od kod to? Vprašate, iščete — zastonj! O slepe moči, katerim nas je izdala svetovna osoda! Enega tira sèm, drugega tijà.... brezvoljna igrača smo. In ta ogenj, ki divja v mojem notranjem, kdo ga bo pogasil? Le ti, o divna poezija, ti hči nebeška, le ti mi lajšaš neskončno gorjé; le ti daješ duška neizrekljivi srčni bolesti!"

„Tedaj Vi se bavite s pesništvom?" povprašujem.

„Da, ta je moj žalosten delež."

„Zakaj žalosten?

„Zato ker p r a v i pesnik ne more biti srečen. Od Homera do najnovejšega poeta bili so vsi nesrečni, mučeniki. In tudi jaz moram biti nesrečen, moram!"

„P r a v i pesnik — kateri se vam pa zdi?"

„Tisti edini, ki prepeva ljubezen, a tako, da mu je ljubezen le simbol neskončnega gorja in nesreče, v kateri se vije vse, kar pod solncem živi."

„Tedaj ste pri vas poezija in nesreča nerazdružljivi; katera Vas je poprej obiskala, poezija ali nesreča?"

„Dolgo, dolgo je na dnu srca tlela iskrica. Nisem vedel, kaj in kako; le to se mi je zdelo, da nekaj nosim, kar mora na dan; in dokler se to ne zgodi, zdelo se mi je, da bom neskončno nezadovoljen. Kar glejte — bilo je pred petimi leti — naletim na knjižico novo izšlih poezij. Bile so neskončno žalostne, tužno-mile;

Digitized by Google

našle so odmeva v srci, odprle so mi vir bolečine, ž njo poezije; od tedaj se rana ni še zacelila, še le v hladnem grobu najde mi srce tešila in miru."

„Tedaj se imamo v kratkem nadejati zbirke Vaših poezij?"

„V dveh letih vsekako, ako ne prej. Sicer pa ravno zdaj ni na Slovenskem kaj vgoden čas za pesnike. Saj vam je znano, da je pred kratkim svoje poezije izdal pesnik, ki ga cela Slovenija proslavlja za drugega Preširna. Kdor hoče tedaj za takim nastopiti, veste dobro, da ne sme z navadnim blagom pred občinstvo. In pa mi priposti kmetje! Gospoda nam je zavidna; ako nimajo poezije prave notranje veljave, ni se mi nadejati priznanja."

„Vi ste tedaj kmet. Vse se mi zdi, da sem bil vže tu pri Vas. Ako se dobro spominam, je tu gor Vaš dom. Toda pred leti sem videl tam le poleg hiše tudi kovačijo....?"

„Ko sem se lotil pesmi kovati, sem pa kovačijo podrl. Kladvo je pretežko za pesnikovo roko, sape iz kovaškega meha se muze bojé."

„Tedaj ste prenesli kovačijo na papir?"

„Tako je. Le žal, da sem začel prekasno orati domačo ledino. Toda treba tem bolj hiteti, da zamujeno dopolnim. Da boste vedeli, kako na daleč se vže razširja krog mojega delovanja, glejte tu..."

Pri tem privleče iz žepa ilustrovan list, humorističen.

„Da boste vedeli, j a z sem mu vrednik."

„Vi vrednik humorističnemu listu? Ali je sploh mogoče, da se kdaj zasmejete, saj ste rekli, da Vas tlači gorje celega sveta? Svetožaljec in humorist!?"

„No, vse treba biti o svojem času, ko tako od nas zahteva domovina. Mi — Slovenci smo pripravni za vse!"

„Odgovorni vrednik — torej tu stoji podpisano Vaše ime?"

„Kaj pa da! Jaz sem le intelektualni vrednik. Veste, da treba na desno in levo brezobzirno mahati; tako odločni boritelji pa pridejo večkrat navzkriž z državnim pravnikom, in tako se zna zgoditi, da človeka še zapró. Mislite si tedaj, koliko bi trpela narodna stvar, ko bi moral jaz n. pr. dva meseca čepeti v zaporu?"

„Dovolite tedaj, da se sam prepričam, kako vrejujete svoj list."

„Izvrstno, ne bojim se."

Berem:

Prisega.

Juri, Juri, Juri,
Ak' se ti ne studi,
Sprejmi slednjo štor'jo,
Kak pri nas godí se.
Včeraj so se zbrali
Nute Čančev, Pepo Klarin
In Drejuš od Malna
Noce tud' Kuštrinov.

Digitized by Google

Šiora Žeža jih postreže,
Dá rebule in šalama
In marona tudi speče,
Da prav dobro se imajo.
Zdaj pa začnejo kramljati,
Taič pobrusten ropotati,
Ak' slovensko pa povprašaš,
No kapiši ščavu — slišiš.
Prisegó, se zarotijo,
Da za vsako šklaf-besedo
Ki všla iz ust bo komu,
Plačal bode za pol litra.

„Kaj ne, da je kroftna? Tako se mora z nemškutarji in lahoni na dan. Ako bomo tako pometali, upam, da v dveh letih iztrebimo ves smetljaj iz Slovenije. Rekel sem vže večkrat: gosposka roka je prizanesljiva; dokler ne prime trša pest za pero, ne bo Slovenija varna."

„Kaker vidim, imate lepo število sotrudnikov."

„Da, toda vse poštene, narodne duše in krepkih pesti."

„Kdo je ta Tone Jokelj?"

„Pošten krojač."

„In Prostin?"

„Pošten mizar."

„Tu spet neki Slavjanin?"

„Noroden mesar, ki je vže porahljal pleče marsikakemu lahonu."

„Tedaj iz vseh stanov jih imate? Kmetje, kovači, krojači, mizarji. Kdo nam bo pa koval in šival, če bo vse pisalo in pesnikovalo?"

„Iz vseh stanov se mora nabirati narodna vojska."

„Kaj pa vidim tam le na zidu pribito?"

„Vabilo k veliki besedi in narodnemu plesu, ki ga priredimo v nedeljo v novi narodni dvorani."

„Smem tudi jaz priti?"

„Prav ljubo mi bo, ako nas pohodite. Prepričati se imate, kako živo klije narodna reč pri nas."

„Na svidenje tedaj."

***

Res, čuden rod, ta pesniški rod!

Nekdaj je veljalo, da le tisti smejo pesmi kovati, ki jim je narava dala pesniško žilo — poëta nascitur.... Dandanes narobe: prilastiti si hočejo siloma, za kar po naravi niso bili in ne bodo.

In pa to število nerojenih poetov kako narašča! Kaker gobe po dežji. Katerem dežji? Dež človeške ničermernosti in napuha, ki je zavladal naše stoletje. Kaker imamo nepoklicane filozofe, nepokli-

Digitized by Google

cane politike itd. tako, in pred vsem, si iščejo nepoklicani pesniki „nevmerljive slave".

Tudi da bi imelo stati dve leti truda, da le konečno vzleti izpod kladva drobna pesenca v kak — leposloven list! Sprva seveda pod idealnim laži-imenom; počasi se mistična megla jame razganjati in slavna pesnikova oseba se v vedno jasniših potezah zvedavemu občinstvu prikazuje. Slednjič, po mnogih mnogih letih sfrli skriti feniks v podobi nad vse ličnega, a tudi nad vse drobnega zvezka predrobnih poezij v javnost. In tedaj ploskanje, strmenje od vseh strani: nedosežen pesnik! diven slavec! Sprejet je mej bogove.

A propos! Omenil sem izvenredno drobnost in ličnost pesniških zvezkov. Ta je karakteristikon novodobnega pesniškega kujigotrštva. Neki italijanski kritik, brezobziren in nevsmiljen, to reč tako-le opisuje: Scrivono e stampano piccoli volumi di poesie, tutti fratelli germani.... la copertina giallo pallidetto, screziata di rosso e nero, le paginette morbidissime in carta cinese, caratterini elzeviriani costretti come sono a contarci certa roba da chiodi, anzi da bordello, roba che non ha ne babbo ne mamma, ma tanto riempie le pagine.... No: le pagine rimangono per due terzi vuote (da je le dosti dosti strani, češ, potem je tudi pesnik veči!) corse solo per lo mezzo da paroline corte corte, infilzate come le cifre dell'abbaco.... [1]) Kdor ne razume, pa naj si dá preložiti.

In pa kako slano moramo Slovenci to drobno poetiško robo plačavati! V desetih, petnajstih minutah prebereš, in za ta vžitek moraš dati poldrugi, dva forinta! Res, kaker da bi nam ti pesniki v svojih poezijah kazali sama nebesa! In pa pri vsem tem hočejo biti — idealisti! In pa — nesebični domo-in rodoljubi, mučeniki narodne stvari in vedi Bog še kaj! In ta dragi denarec gre iz žepa siromašnega naroda slovenskega, pred vsem vbozih dijakov, ki morajo cel mesec stradati, da si morejo privoščiti kratek pesniški vžitek!

***

Kaj pa ljubezen? Prišlo je dandanes v modo, da pravi pesnik ne sme opevati drugega, kaker ljubezen. Mora biti zaljubljen, in ako ni, se mora delati, da je. Za muze, je dandanes zakon obligaten!

In ta ljubezen pesnikova seveda mora biti nepostavna t. j. taka, ki se po večno veljavnih zakonih krščanske nravi ne sme gojiti, z eno besedo: pregrešna. Toda ljubezen ta mora ob enem biti taka, da si jej volja ne more vstavljati t. j. živalska. Od tod popolna brezvoljnost in moralična onemoglost nasproti strasti, katero tako mično vpodabljajo naši pesniki in novelisti, katera se-

[1]) G. Zocchi. Verismo e verità p. 34.

Digitized by Google

veda opravičuje tako zvane grehe proti šesti zapovedi. Od tod „srčne rane," od tod pesnik „oslepljen tič," pesnik „mučenik" pod gospodstvom „nevsmiljene," „trdosrčne" itd. itd.

Drugega ni več manjkalo, nego takim bedarijam dati višeznanstveno, filozofično vtemeljitev. Zgodilo se je tudi to. Čuj! Rana osodne ljubezni, za katero mrè pesnikovo srce, je prav za prav jek svetobolja. Zatorej so bili vsi pravi pesniki svetobolci, in vsi prihodni m o r a j o biti svetobolci. Potemtakem ni težko vganiti, kako si imamo misliti vzor pravega poeta. Oglej si naslednjo sliko: Človek motnih, obupanih oči, z dolgimi, razkodranimi lasmi, kaker razcefrana turšičina stebla po toči, z globokimi brazdami po čelu, kaker hudourniki, katere je povodenj vdolbla po gorinem rebrišči: evo tip pravega pesnika!

Tako je. Od dvajset let sèm se pri nas skoro vse pesni in pesnice, novele in romani in povesti vlivajo po enem modelu: on in ona, po daljšem ali krajšem ljubkovanji pride ta finale: če je vsoda milostna, slede poljubi itd. itd., če je pa vsoda nemila, vse konča z obupom, z enim ali dvojnim vmorom in z obligatnim samovmorom! Ta je vsa ženijalnost naših pesnikov in romanopiscev!

Vsa lepota tedaj in vsa vmetnost obstoji v meseni slasti in vživanji! Ta je filozofija golega materijalizma in fatalizma. [1])

Pesnikom svetobolcem, ki tugujejo v svoji resnični ali domišljeni nesreči, bi to povedal: če bi nesrečneži vže v mladosti se navadili brzdati svoje oči, krotiti strasti, če bi, opustivši prazne sanjarije, vestno spolnovali svoje dolžnosti, in pred vsem skušali si priboriti pošteno vsakdanjega kruha, bi gotovo v malo letih zginilo sè zemlje vse svetobolje ter imeli bi toliko srečnih ljudi več.

Jaz ne vem svetobolju nego en vzrok: dušno bolezen, po domače neumnost. In pesniku tožečemu vsodo, pesniku svetobolcu, bi kar zaklical, kar je te vrste ljudem rekel sv. Avguštin: „O si cor tuum non esset *fatuum*, non crederes fatum!"

***

Tudi z našimi humoristi bi rad govoril eno besedo.

---

[1]) Ta modrost se vtepa v glavo tudi naši mladini. Krščanstvo, z neskončno polnostjo večnih idej, ki je vplodilo in vzgojilo najviše vmetnike in pesnike, je tem modernim filozofom premagano stališče! Krščanstvo — kaj pa še! Ali se ni pred leti nekje profesor pred dijaki — slovenskimi srednješolci, javno izrazil, da v katolicizmu sploh je poezija nemogoča! G. profesor, s tem ste izrekli največo nezmisel, ki se more pod solncem roditi v človeških čeljustih! Ne veste li, da en sam crkveni hymnus ima več poetičnega, nego ves vaš Heine in Štritar in kar jih še imate, da krščanstvo samo odpre vže po svojem temeljnem stavku o včlovečenji Sinu Božjega vir nevsahljivi, večno mladi poeziji? Seveda je to skrivnost in abotnost tistim, ki o veri še pojma nimajo! — V r e d.

Digitized by Google

Čudno je vsekako vže to, kako more dandanes navzlic vsej duševni in gmotni mizeriji rasti potreba po smehu. In vender je tako. Tudi nam Slovencem, ki smo bili nekdaj tako trezni in resni, je humoristika vže postala vsakdanja potreba, kakor Turkom črna kava in tobak.

Pa naj bi bilo; saj smeh, če prav se ne prilega filozofu, je vender dober, razvedriv.

Toda tu gre za p r a v o humoristiko. Kar pa humoristične liste dela neprebavljive in kužljive, je neslanost in trivijalnost

Prvič treba soli, zdravih, krepkih dovtipov. A ravno soli navadno pogrešamo pri naših humoristih. Zdi se, da sploh malo potrošajo za čisto sol, in preradi kupujejo tisti solni izmeček, in ga rabijo, ne da bi ga prej prekuhali. Toda zdi se, da še tega ne morejo več dobiti, ker se baje več ne prodaja.

Dovtipnost pa zahteva pred vsem duhovitost. In pri spisovanji humorističnih reči, pri vrejevanji takih listov, je potreba več duhovitosti, kakor pri vsakaterih drugih. Humorist namreč pravično biča ter izpostavlja javnemu zasmehu in zaničevanju slabosti in grehe svojega časa. A ker se v to mora posluževati privspodabljanja ter v najskrajniših nasprotjih iskati mej rečmi nebistvene, le navidezne sličnosti, mora v to svrho duh svojega časa temeljitiše poznati in psihologično in estetično bolj izurjen biti. Duhovitost se pa navadno nahaja pri možeh, ki so veliko mislili in se učili. Nič torej ne kvari bolj estetičnega vkusa, nič bolj ne poplitvuje mišljenja ljudstvu, kakor neslana humoristika.

Kaj pa še le, če se humoristi — k m e t j e in k o v a č i vržejo na f i l o z o f e i n u č e n j a k e tiraje pred nizko sodišče svoje praznote vprašanja, o katerih je nezmožen govoriti, kdor se ni učil dolgo dolgo let!

Drugič je trivijalnost. Trivijalnost v obliki, kar imenujemo drugače neotesanost. Ravno humorist mora biti bolj olikan, nego vsakateri drug pisatelj. Spretnost pravega dovtipa je namreč najpred v tem, da jo zna zasoliti, kakor rečemo, z rokovicami, tako da kdor je zadet, sprva vdarca še ne občuti. Poznati mora pa tudi pravo mero. Le ena sama besedica preveč ali premalo ali ne na svojem mestu, pokvari ves dovtip in zgreši smoter.

Toda še odločniše se mora v humoristiki obsojati moralna trivijalnost. Humoristom dandanes ni navadno nič sveto. Smešijo se ter tirajo v blato verske resnice, crkveni obredi, kakor tudi duhovni in posvetni dostojanstveniki! Bije se v obraz sramožljivosti in čednosti. In tak list pride potem v roke kmetu in prostaku! Potem ko se je sè smijočim srcem navzel smešivk in psovk na reči in osebe, katerim je dolžan češčenje in spoštovanje, potem bodi mu sploh še sveta kaka avktoriteta?!

Z žalostnim srcem se mora konstatovati, da je zadnja leta na

Digitized by Google

Slovenskem največ pohujšanja mej prostim narodom provzročila, njegov vkus najbolj pokvarila, nravstveni čut najbolj kužila trivijalna humoristika.

Humoristični listi so dandanes večkrat vadnica trivijalnosti in pohujšanja; posebno pa, ko prevzamejo vredništvo duševna revčeta; v stiskah iščejo pomoči, in ker se pravi omikanci sramujejo vdeleževati takih podjetij, se „vrednik“ obrne do „faliranih“ študentov, do pogospojenih kmetov in rokodelcev, sploh do takih, ki so se popustivši svoj poklic vrgli na „slovstveno polje.“ Tako se zbere cela rajda lačnih kruhoborcev, kaker tudi mladih vpornih nezadovoljnežev, kateri dobé lepo priložnost v humorističnem listu znašati se nad svojimi predstojniki — brezplačno in varno, da celó z nado pridobiti si slavo slovenskega pisatelja! [1])

Bi ne bilo prav, da bi kak konservativen list od časa do časa malo po prstih krenil takim „humorističnim“ lističem, ki sè strupom zavdajajo javni nravnosti? Jaz menim, da bi bilo s tem vsluženo i resnici i narodu. Potem bi gotovo dostojniše pisali, ako bi hoteli nadalje izhajati. Toda molči se, trpi se: pustimo, češ, škoda, saj je en slovenski list več, kar gotovo povišuje glorijo matere Slovenije!

Židovstvo in Framasonstvo.

Znano je vsemu svetu sočutje židovstva s framasonstvom. Prijateljstvo in tesna zveza mej brati teme in potomci Izraelovimi se vzlasti dandanes pokazuje o vsaki priložnosti. Nedavno smo govorili o tem s prijateljem, ki je vprašal, kako bi se dala ta prikazen razlagati.

Učeni Pachtler piše pod naslovom: „die jüdischen Logen“ mej drugim tako: „Das immer weiter um sich fressende Reformjudenthum hat eine grosse Wahlverwandtschaft mit der Maurerei...

[1]) Ostro sodbo sicer, a resničuo izreka tu naš Hodulja. Ni dolgo let od tega, ko nam je v roke prišlo pismo vrednika bivšega slovenskega humorističnega lista, pisano šestošolcu, s katerim je vabil dijake k sodeljevanju! Mesto, da bi takim slovstvenikom priporočal latinsko in grško slovnico! In res, ako je verjeti, kar sem pozneje slišal, so i dotični šestošolec i drugi srednješolci listu „sodelovali“ t. j. zabavljali so čez svoje više, trivijalno napadali in smešili, česar taki učenjaki niti od daleč na morejo razumeti, vse prav — „buršikozno“. In vender, ko je ne dolgo potem omenjeni vrednik vmrl, je vse tugovalo na njegovem grobu, češ, padel je ž njim eden glavnih stebrov Slovenije! Zakaj? No, znal je vdrihati po lahonih in nemškutarjih! Zato je smel vse drugo! — Op. vredn.

Digitized by Google

Das politische, socialistische und antireligiöse Princip der Maurerei gruppirt sich hier um die Messias-Idee.." [1])

O framasonstvu mislimo v listu še temeljito razpravljati; vender menimo, da marsikomu vstrežemo, ako v pojasnjenje omenjenega vprašanja vže ta pot ponatisnemo nekoliko predelano četrto poglavje iz izvirnega slov. romana „Zadnji samotar." Tu najdemo misel, katero je Pachtler izrazil v navedenih besedah, razvito v zanimivem pogovoru. Bodi to ob enem častitim našim bravcem v prijetno razvedrenje.

Prizor se vrši za dobe Jožefa II, ko se je framasonstvo v Avstrijo vvajalo. Žid Ben Saruk Menahem, ki se je bil dal krstiti, da bi pod imenom Ivan Mostovski tem leže ljudi slepil, je slučajno naletel na brata masona Kazanovskega [2]) in ga vljudno povabil na svoj nov dom, ki si ga je bil ravnokar sezidal na Gradišči. Kasno zvečer o luninem svitu, nastopita pot na samotno Gradišče. Po kratkem molku se visoki, a medli in grd brat Kazanovski vstavi in vpraša gostoljubnega Mostovskega:

„No, amice, to bi pa res bilo malo čudno, da bi midva nocoj spala pod eno streho in še poznala se ne. Povabili ste me na svoj novi dom in jaz sem prav rad sprejel Vašo ponudbo, posebno ker ste mi Gradišče toliko hvalili; a do zdaj vender še ne vem, koga imam čast nocoj obiskati."

„Tem bolje", odgovarja krivonosec, „ako se dva čislata, predno se spoznata; in res, priznati moram, da mi je koj od prvega začetka, ko sva se snidla, posebno vgajala Vaša prikazen, ter me z vso močjo k Vam vlekla. Simpatija je, sama čista, zdrava simpatija, ki me na Vas veže, in ker, kaker sami priznavate, ta simpatija ne more izhajati iz telesne Vaše lepote, mora biti dušna; le sorodnost, sorodnost pravim, načel in idej, naju sklepa; Ben Saruk Menahem ima dober nos, s katerim izvoha, kar je najbolj skritega, pravi krivonosec. „A Vaše ime, da je skoro zaslišim?"

„Nikdar se nisem svetu rad razodeval; tajno delovati, brez hrupa trpečemu človeštvu dobrot skazovati in svet prerojevati, to je bilo od nekdaj mojih bratov najsvetejše geslo; naša vojska je tiha vojska:

„D' rum ihr Brüder, lasset uns im S t i l l e n,
Nicht durch Worte, sondern auch durch That
All' die grossen Hoffnungen erfüllen,
Die von uns der grosse Weise hat."

„A Vaše ime, visoko suhorodje?" ponavlja Ben Saruk.

Skrivnostno odgovarja visokost, malo na dolgo, skoro pevaje:

---

[1]) Der Götze der Humanität itd. str. 613.

[2]) Zgodovinsko imenitni kabalist in prostozidar Casanova.

Digitized by Google

Glej, prvi zlog krepost ti oznanuje,
Ki dober državljan in poštenjak
Imeti mora jo, da modri ga spoštuje;
Ak' nimaš je, živali si enak.
A zloga dva ostala
Rečém velikim sta početek dala,
Ki nerazrušene stojé,
Spremembam časa vsem preté.
Besede te skrivnosti razodeti
Ne smem, da zvest prisegi bodem sveti.
Ak' vidiš pa moža ki žalostne tolaži
In solze plakajočim skrivno briše,
Levica da ne vé, kaj stori mu desnica:
Glej, imaš vse, imé kar skriva sveto. [1])

„To, to, amice, je moje ime, moje pravo bistvo, skrito vsakemu, ki ga ne zna duševno vsprejeti. Le kdor ljubi, vé, kaj govorim. Deus charitas est, amice. Moje nekdanje ime pa, s katerim me kličejo psihični posvetnjaki, ki letajo le po plitvem površji zemeljskih prikazni, to moje ime, pravim, zloženo je kaker vsa druga iz črk alfabeta, ono se zove: Jakobovič Kazanovski."

„Da ste mi zdravi, Jakobovič Kazanovski!" vsklikne veselo krivonosec Ben Saruk. „Odkod pa prihajate, gospod Jakobovič?" vpraša dalje, ko se začneta zopet počasi po poti pomikati.

„Od povsod", glasi se odgovor.

„In kam ste še namenjeni?"

„Na vse štiri vetrove."

„In česa povsod iščete?"

Kazanovski postoji ter iz žepa na oprsniku privleče medaljon pripet ob zlato verižico ter ga pomoli krivonoscu pred oči; ta pa bere z medaljona v luninem svitu odsevajoče se te tri besede: egalité, liberté, fraternité.

„To je moj evangelij, Ben Saruk, katerega oznanujem po povelji najmodrejšega učenika vsem narodom, vsem stvarém", pravi Kazanovski. „V imenu te trojice podeljujem svoj krst vsem, ki hočejo verovati."

„In v tej trojici, katera je prva oseba?" vpraša Ben Saruk.

„No, ni težko vganiti", odgovarja Kazanovski, „egalité je prva, bog oče, iz katerega izhajati hčeri liberté in fraternité."

„Kako to menite?" vpraša krivonosec.

„Kako? Tudi vi ste še tako neumni? Naj bo pa. Vam je dano poznati skrivnosti božjega kraljestva. Haha! kako? Poslu-

[1]) Brunner Seb. „Die Mysterien der Aufklärung in Oesterreich", str. 25.

Digitized by Google

šajte tedaj, Menahem, nategnite ušesa in vsprimiti besede življenja. Jaz menim to reč tako. Ne svobode, ne pravega bratimstva ne more biti mej ljudmi, dokler eni vkazujejo, drugi vbogajo, eni gospodujejo, drugi hlapčujejo, dokler so eni učeni, drugi nevedni, sploh eni visoki, drugi nizki."

„In eni bogati, drugi vbogi", dostavi krivonosec.

„Da, vse to je res, ljubi Menahem", nadaljuje Kazanovski. „In kdo ne vidi, kako nenaravno je tako stanje, kako nezdravo društvo, ki je zidano na tako podlago, pravim, na stanovsko neenakost. Ali ima morda kralj in kdorkoli hoče druge zatirati, ima li več duš v sebi, kaker podložnik, ali je morda njegova duša veča, kakor druzih, ali blažiša, je morda zlata ali srebrna, naša pa železna ali ilovita? Kaka nezmisel to! Kateri neumnež bo zagovarjal tako tiranstvo? ni li ono največi madež v človeški zgodovini? Narava nas je naredila vse enake, a človeška neumnost podložila je ogromno večino ljudi peščici tako zvanih kraljev in knezov in kaker še imenujemo tisto druhal, katera rod človeški zatira in se debelí od njegove srčne krvi. Zatorej pa, živela enakost vseh ljudi! Menahem, to je geslo Kazanovskovo, za katero se že bojujem štirideset let, kateremu zvest ostanem do zadnjega diha. Ko si priborimo enakost, nam pride sama ob sebi svoboda, nam pride bratimstvo, kateri ste prav za prav le veji enega in istega debla; tega ni treba dokazovati vam, Ben Saruk."

„Da, da, tudi jaz sem že večkrat premišljeval to veliko resnico. Res," dejal sem sam pri sebi, „kako lepo bi bilo, videti vse ljudi enake, brate mej seboj, svobodne. In prav tisti in nikdo drug", mislil sem „bil bi že v starih časih človeštvu obljubljeni odrešenik, ki bi ono razliko mej ljudmi poravnal, kar nekateri imajo preveč, odvzemši dal onim, ki nimajo nič ali premalo: tak pravičen, nepristransk delivec bil bi maziljenec Gospodov, katerega bi blagrovali vsi rodovi na zemlji. Kako pa mislite vresničiti blago idejo enakosti?"

„Čujte, Ben Saruk, čujte, to je glas vpijočega v puščavi: Obdelajte cesto Gospodovo, poravnajte njegove steze: vsak hrib naj se poniža in dolina naj se poviša, in videlo bo vse meso zveličanje našega Boga", odgovarja Kazanovski važno in navdušeno. „In spet je pisano: Kdor se povišuje, bode ponižan, a kdor se ponižuje, bode povišan. To je evangelij človeške enakopravnosti. Poravnati treba vse, vgladiti."

„A pričakujem ponižno, da mi izvolite razodeti pomen teh besed", pravi Ben Saruk.

„Zgódi se, kaker želite; toda rečem Vam, da blaga Vaša ušesa, ker veliko jih je želelo slišati, kar Vi slišite, in niso slišali. Hrib, kateri se ošabno povišuje, so vsi mogočnjaki na zemlji, tako v črni, kaker v bagreni suknji, pri oltarji ali na prestolu,

Digitized by Google

vsi, ki hočejo vkazovati in kaznovati, češčeni biti in moljeni, taki morajo se ponižati; dolina pa so vbogi narodi, ki že več tisoč let zdihujejo pod nogami mogočnjakov, teptani in psovani, sužnji, ki so se jarma že tako privadili, da svoje tlačitelje slavijo; to ljudstvo tedaj mora se povišati in postaviti na mesto, katero zasedajo krvoločni posilniki. Ne dá se tajiti, težko delo bo to, veliko poguma bo treba, veliko požrtvovavnosti, a tudi premeténosti", nadaljuje Kazanovski. „Nu, pa bo vender šlo. Že nam služi v to svrho slovstvo, najeli smo v to tudi filozofe, časništvo, vse deluje za nas. Črne vranove jezuitske smo že izgnali, in vsaj toliko dosegli, da se ne pridiga več po šolah o namestnikih Božjih na tej zemlji, o pokorščini, katero smo dolžni crkveni in deželni oblasti zarad Boga, o puntu, češ, da je nepostaven itd.; takih teorij se malo več sliši, a s tem, mislim, storili smo prvi odločiven korak. Le treba zdaj, da po učilnicah in v družini z besedo in pismom razširjamo svobodna načela, in ko se omikanost nasrče novega medú, potem se vsem maziljenim in nemaziljenim oblastnikom tla vderó pod nogami in ponižani bodo, na veke ponižani. A pred vsem seveda potrebujemo pogumnih apostolov, ki to gibanje previdno vodijo in maloverne brate oživljajo, apostolov, med katerimi najzadnji nisem jaz."

„Vse prav, Kazanovski", odgovarja pomišljeno Mostovski, „vse prav, vse mi vgaja, a vender dovolite, da Ben Saruk Menahem opozori svojega novega prijatelja na nekaj. Vse prav, kaker sem rekel; le malo preteoretična se mi zdé ta načela. Kaj zdá vsa teorija? „Pratica, pratica, non grammatica" — ta je stara prislovica, ki je ni izumel Ben Saruk, ampak se je rodila v sicer tako idealni Italiji. Ben Saruk Menahem pa dovoli si tej prislovici pristaviti drugo nemško, še bolj praktično: „Geld regiert die Welt". Italijan in Nemec torej, ki zasedata pol Evrope, sta v tem edina, da vsa teorije nič ne veljá. A seveda, kar je Italijan bolj splošno in nedoločno izrekel, izrazil se je Nemec bolj konkretno: „Geld regiert die Welt." In v tem najbolj praktičnem stavku, dovoljuje si Ben Saruk Menahem najponižniše trditi, tiči vsa modrost. In vi, brat Kazanovski, hočete mej ljudi vvesti popolno enakost, a bogatinov niste sprejeli v svoj program in vender: „Geld regiert die Welt"; kaj vam pomaga vsa teorija in filozofija, in šole, časniki in knjige, dokler vam bogatin fige kaže? Nimate še toliko razumnosti, da bi spoznali to resnico? Kaj je zdal grom in blisk Božji na gori Sinaj, kaj vse postave in vse žuganje, in vse obljube in vsa zaveza? Nič, prav nič. Glejte, prišel je nekdo z zlatim teletom in zvabil okoli njega vse ljudstvo; delo njegovih rok so molili, zlato tele. In razsul je tako en sam bogatin vse, kar sta Bog in Mojzes z velikim trudom štirideset dni zidala. Ha, ha! ne postava, ne teorija, ampak: „Geld regiert die Welt". In tù je treba dela se poprijeti, vse

Digitized by Google

drugo pride samo ob sebi. To je preponižno mnenje, katero se predrzne izraziti Vam najponižnejši sluga, Ben Saruk Menahem."

„Priznati moram, da govorite prav odločno in praktično", odgovarja Kazanovski. „In res, pritožiti se moram sam, da vspeh dosedanjega mojega in mojih bratov delovanja nikaker ni primeren velikemu trudu in žrtvam našim, in temu vzrok bi znalo ravno to biti, kar ste omenili, da nismo dovolj praktični, da treba torej začeti pri najstalniši gotovini, pri denarji, a ne z zračnimi, puhlimi teorijami. Sicer pa nikaker nimate misliti, da naši bratje ne vedó ceniti velike važnosti zlate in srebrne gotovine, ki se najde po žepih bogatinov. Sami čutimo, kako močno pogrešamo tega faktorja, dobro vedé, da z ničlami naj se računi in množi koliker se hoče, se vender ne pride iz niča; če se hoče kaj pozitivnega, stalnega včiniti, mora se imeti enot, pozitivnih enot. Vse to torej dobro vemo. A ker so naši bratje nekako nevkretni in se radi le po temi potikajo, iščemo že dalj časa zaveznikov."

„Ha, ha", zakrohota Ben Saruk Menahem; „kaj ne, takih zaveznikov, ki bi za vami žakelj nosili?"

„Seveda ne praznega", odgovarja Kazanovski; „žakelj, v kateri bi se stekala rumena in bela ruda iz žepov bogatinskih, zaveznikov pravim, ki bi bili nekako izvrševavni ministri postavodajne volje naših bratov. A takih zaveznikov, žalibog, do zdaj nam ni bilo še najti."

„Jojmene", se čudi Ben Saruk, „g. Kazanovski, ali bi jih mogli najti sposobnejših, kakor so sinovi Abrahamovi, g. Kazanovski, deca Izraelova, pravim?"

„Menite, da?" vpraša Kazanovski. „Kako pa, ali ne veste, da hoče cesar Abrahamoviče prisiliti, da se naselijo in začnó zemljo obdelovati z lastnimi, pravimi židovskimi rokami, da bodo tako tudi židovi koristni državljani? Le prva tri leta, pravi cesarski vkaz, bodo smeli najeti si krščanskih delavcev, ki jim bodo pomagali, dokler se sami poljskemu delu ne privadijo."

„Abrahamoviče naseliti, prikleniti na njivo Izraelov rod?" vprašuje Ben Saruk začudeno; „prazno, brezvspešno početje! Sto in sto verig če prinesó, Izrael ne bo obdeloval zemlje, Izraelu je odprta pot po vsem svetu. Abraham zapustil je Ur v Kaldeji in prišel v Haran, odtod v Kanaan, in pisano je, da je Abraham semkaj dospevši prehodil deželo do Sihema, odtod pa potoval gredoč in naprej idoč na poldne. In ko je lakota ljudi morila v Kanaanu, potoval je oče Abraham v Egipt, iz Egipta nazaj v obljubljeno deželo. Tudi Izak je rad potoval, Jakob pa živel je več na tujem, kaker doma, dokler se ni z vso družino preselil v Egipt. Vračaje se v obljubljeno deželo so se raji štirideset let klatili po puščavi, kupčevali z Arabci, kaker da bi šli orat kanaanske njive. Res sicer, da jim je postava omejila deželo in jih navezala

Digitized by Google

na njivo, toda Izrael v tem stanu se ni čutil srečnega, zatorej beremo, da so za dobe sodnikov in kraljev vedno malikovali. Babilonska sužnost, ta še le oprostila je dolgo vklenene Abrahamoviče in odprla jim pot po vsej zemlji. Popustivši oralo začeli so kupčevati in menjavati in barantati, da je bilo kaj, po vseh mestih in krajih, a solis ortu usque ad occasum, in razširili so svoje kraljestvo usque ad fines terrae, kaker je Gospod govoril Davidu svojemu služabniku.

In ko se jim je dovolilo vrniti se v domovino, jih je le malo bilo tako brezpametnih, da so babilonsko sužnost zamenjali s prostostjo, ker bilo je vender lepše v Babilonu talente šteti, kaker v obljubljeni deželi zemljo kopati. Zatorej pa tudi se ne bere, da bi po babilonski sužnosti Izrael malikoval. Čemu tudi? Zadovoljni so bili z deležem, katerega jim je Jehova naklonil, in hvaležno so mu od tedaj služili. Res, ta sužnost jih je popolnoma spametila, tù so zamenjali stari jezik in pismo z novejšim, stare nepraktične tradicije pozabivši, poprijeli so se novih praktičnih. Pred so pod črkami iskali skrivno razodenje in vedno sanjarili o Mesiji, ki bi imel veliko trpeti in križan biti, a vkljubu temu podvreči si vse narode in na veke kraljevati!

A babilonski Izrael je kmalu sprevidel abotnost in nepraktičnost takih sanjarij. Zatorej se je poprijel vidne črke in ž njo začel zidati regnum Israel. Stara svetopisemska črka Izraelu služi le v to, da jo rabi za številjenje in celó sv. pismo zanj druge veljave nima, kaker da mu je velika računica; vsaka beseda znači število, tudi Ben in Saruk izraža število, veliko število, Ben Saruk, pravim, ime preponižnega Vam sluge. In Izrael po svetu hodéč in s seboj pismo noséč, daje mrtvim, praznim številkam življenje in resničnost, in tako se spolnjujejo besede starih očakov in prerokov, sicut locutus est per os sanctorum, qui a saeculo sunt, prophetarum eius. In čemu črki staropisemski podkladati drugega pomena, čemu iskati pod njo ali za njo druzega duhovnega nauka in celó morda Mesije križanega? Čemu križ? O ne, ne, Kazanovski le poslušajte, kaj Vam pravi Ben Saruk Menahem, Izrael je bolj pameten, križ in križanega in reve in vboštvo pustil je kristijanom, on pa išče svojega Mesije in njegovega kraljestva in zveličanja v okroglih rumenih in belih kovinah, ki se dajo z roko prijeti, v žep vtakniti, a težko iz žepa izvleči, se dajo števati in preštevati, tudi soštevati, a ne lahko odjemati, tudi deliti ne, kaker bi vsakdo želel, množiti pa brez kraja in konca, in saeculum saeculi. In tako se spolnjujejo nad Izraelom besede Gospodove: Intellectum tibi dabo et instruam te.

In ta prebrisan Izrael da bi šel zdaj orat in kopat? O čakaj še malo, cesar Jožef! Res sicer, da je pisano: et conflabunt gladios in vomeres.... toda to vse veljá le za krščanske goim, a ne za proste Abrahamoviče. Da, o kristijanih je pisano: Omnes de

Digitized by Google

Saba venient aurum et thus deferentes. Nu, aurum sprejmemo, thus pa radi vrnemo! In kam bi nas priklenili? Na njivo? Na rokodelstvo? Da bi Izrael noč in dan sedel na stolu, kaker čevljar in krojač? Kratko nikar! Bog Abrahomov tega ne dovoljuje, njegova volja je, da njegov primogenitus pohaja od juga na sever, od vshoda na zahod ter da vživa dobrote zemlje. In ko so bili nekateri Abrahamoviči tako nespametni, da so iz Babilona z Zorobabelom vrnili se v obljubljeno deželo, jih je Gospod vničil, razdejali so jim Rimljani mesto in tempelj, in jeza Božja jih je raznesla na vse kraje. In ko Izrael še ni razumel Bžjega glasú in so hoteli nekateri pozneje za cesarja Julijana zopet zidati tempelj in mesto, poslal jim je Gospod iz globočine zemlje ogenj — ignem urentem — ki je končal predrzno početje in zopet so se razpršili po zemlji, ker volja Gospodova je, da Izrael potuje, kakor oče Abraham, iz Ur v Haram, od tod v Kanaan in Egipt, zdaj na poludne, zdaj na polunoč, kaker ga vodi roka Božja, dokler ne pride magnus dies Domini, ko jim Abraham odpre nebeška vrata."

„Ben Saruk Menahem", odgovarja Kazanovski, „skoro da me boste prepričali o resnici svojih besed, govorite namreč temeljito, navdušeno, da ni moč vstavljati se Vašemu dokazovanju. Res, urnejših in kretnejših posredovavcev mej vbogimi in bogatimi, ročnejših nositeljev vsega premičnega blaga, bi bratje moji ne mogli najti, kakor so Abrahamoviči."

„Njihovo ročnost — nadaljuje krivonosec — v tej stroki se Ben Saruk Menahem preponižno upa dokazovati tudi iz zgodovine, ako je všeč gospodu njegovemu Kazanovskemu. Ko so pradedje ponižnih Vaših in Vaših bratov slug iz Egipta se vrnili v obljubljeno deželo, pobrali so Egipčanom zlato in srebrno posodo in dragoceno obleko. Že v tempeljnu so pridno menjavali in šteli in prodajali. Tudi v Rimu so kupčevali in barantali, postavili so svoje mize po vseh večih mestih, kjer se je le dalo kaj menjavati. Abrahamoviči nadalje so služili zvesto Mavrom v Španiji, kjer so jim vestno opravljali denarstvene reči, tirjali od podložnikov davek. In v srednjem veku nosili so povsod žakelj in plačevali, kdor je potreboval. In ni je bilo kupčije, ne pogodbe, katere bi se Izrael ne bil vdeležil. Če se jih je pa pri tem poslu kaj prijelo, no, kdo bo zameril? Saj stoji zapisano: non ligabis bovi trituranti os. Saj je vreden delavec svojega plačila, in nič več kaker žasluženo plačilo niso tirjali otroci Izraelovi. Seveda so jim goim vedno zavidali in večkrat na-nje planivši ropali jih in pobijali, a Bog Abrahamov se je ponižanega Izraela vselej vsmilil ter ga z nova povzdignil."

„Po tem takem bi pa res kazalo Abrahamoviče izvoliti si v zaveznike?" pravi Kazanovski.

„Da, da, in tako bodo bratje gospoda preponižnega Ben

Digitized by Google

Saruka imeli za seboj vedno pripravne sluge, ki jim bodo žakelj nosili in zbrano blago vestno shranjevali", odgovarja Menahem.

„Hranili, seveda, le začasno?" zavrne Kazanovski.

„Nu, Abrahamoviči pa so že prevestni, da bi morda mislili osvojiti si, kar ni njihovega, sveto, narodno blago, oskrbniki hočejo biti in nič več; le obresti seveda si bodo upali preponižno tirjati, ne velikih, dvajset do štirdeset, največ petdeset od sto, in zadovoljni bodo sluge Vaših bratov, zadovoljni popolnoma. Nu, zraven tega pa, če jih še kaj od strani doleti, kaj takega, kar bi se ne dalo stlačiti v žakelj ali porabiti se za splošne namene, nu, kaj takega seveda volili bodo ponižni sluge Vaših bratov sebi v prid obrniti, kaj takega, kar bo sploh po vrhu, nebistveno in brezpotrebno, kakor bi bilo n. pr. peto kolo pri vozu, dasi bi bilo zlato ali srebrno, ali pa kar bi znalo biti škodljivo bližnjemu, kaker je bilo zlato tele ljudstvu v puščavi ali pa preveliko bogastvo in slava Salomonu, potem seveda bo dolžnost preponižnih slug Vaših bratov, kaj takega skriti in obdržati ter o priložnosti obrniti v slavo Božjo ali v prid človeštvu.

Sicer pa se zdi preponižnemu slugi svojega gospoda popolnoma brezpotrebno, da celó škodljivo, zdaj že razpravljati ono vprašanje: ali začasno, ali za vedno, z obrestmi ali brez njih in s kakimi obrestmi — to vse spada v daljno prihodnost; kdor hoče svoje reči dobro opravljati, ne sme na več rečí ob enem misliti... Tako tudi mi pustimo daljno prihodnost, in mislimo za zdaj na bližnjo: in ta bližnja nam naklada pred vsem žakelj napolniti; do vrha napolniti, pravim in sicer v rokah sinov Abrahamovih, drugače ravnati bi bilo nepraktično; saj vender je treba suknjo obleči in nositi, predno se jo raztrga in beraču dá. Spravimo kaj skupaj, potem hočemo že deliti in sicer vse po bratovsko, ne pozabivši besed: beatius est magis accipere quam dare, a še manj: beati possidentes. In tako tudi mi. In kar se tiče časa, zadovoljen bode Izrael, da se mu dovoli vsaj nekaj dni, pravim: quoniam mille anni sicut dies una. To je filozofija, Kazanovski, čemu pa še onih zračnih idealov?"

„Vem dobro, a brez filozofije v našem veku ne dá se nič opraviti; vse se mora znanstveno in učeno vtemeljiti, drugače se ne bo dal nikdo navdušiti za naše podjetje", odgovarja Kazanovski.

„I, nu pa, morda misli gospod preponižnega sluge, da Izrael nima filozofov? In kakšnih še! Spinoza, pravim, Baruk Spinoza, kak filozof, filozof absolutne enakosti! Ni li on prvi izrekel največe skrivnosti vse modrosti, skrivnost namreč, da je le ena substancija, ki se v posamnih rečeh razodeva, tako da ni razločka mej človekom in človekom, mej živaljo in živaljo, in ako hočete, tudi ne mej človekom, živaljo in rastlino, in na

Digitized by Google

zadnje mej rudo in človekom, posebno ako je ruda žlahtnejša, ker vse je le eno, ena sama božja substancija. Tak je Spinoza, Baruk Abrahamovič, pravim. In vi hočete vvesti mej ljudi enakost, kje, prosim, boste našli filozofije, ki vam v to bolje vgaja? Prosim, ali ni Baruk Spinoza kar navlašč stvarjen v pospeševanje blagih vzorov, katere želi vresničiti preponižnega sluge gospod in njegovi bratje?"

„Zmogli ste, amice, Kazanovski se ne more dalje vstavljati zmagovavni logiki prijatelja Ben Saruka. Bodi torej sklenjena zveza", pravi Kazanovski slovesno ter vdari mu v desnico.

„Večna zveza", odgovarja Menahem, „vi boste molzli, a Izrael bo preponižno podložil golido in lovil in vestno pazil, da se ne izgubi nobena kapljica."

„In geslo združenemu delovanju?" vpraša Kazanovski.

„I nu", odgovarja Menahem, „isto geslo bodi, katero je staremu Rimu podvrglo celo zemljo: divide et impera!

„Veljá: divide et impera!" odgovarja Kazanovski.

„Divide et impera!" vsklikneta oba.

Slovstvo.

„Gorázd".

„Gorázd" — lepo in pošteno, staroslovensko ime!

Vender bo morda marsikdo naših častitih bravcev o prvem pogledu vganjal, kako, da smo pod naslov „Slovstvo" privlekli to častitljivo ime. Mislil si bo: saj pač ni znano, da bi bila poslednjih let zagledala beli dan knjiga, ki bi jo bil spisal kak Gorázd!

In vender je tu nekaj, in sicer, kaker se vsaj nam zdi, nekaj posebnega, na kar nam je nekako dolžnost opozoriti naše razumništvo!

Mi ne namerjamo, kaker je navada in naloga slovstvenih listov, pobrati v svoj list vsako drobtinico, ki pride iz tiskarne mej slovenski svet; marveč nam je namen le znamenitiše prikazni na slovstvenem polji omenjati, le tiste umotvore, ki po svoji duhovitosti in dovršnosti vplivajo na duševni razvoj narodov in na pisatelje druge vrste ter so sposobni več ali manj vtisniti znak svoji dobi.

Nekaj takega, znamenitega, ki nam kaže pesnika-umetnika nenavadne nadarjenosti in dovršnosti, se nam skriva pod izmišljenim imenom — Gorázd.

Pod izmišljenim — pravim; ker da je Gorázd res psevdonym, trdi ves svet.

Prišlo je namreč dandanes v navado, da pesniki, novelisti,

Digitized by Google

sploh pisatelji, prve svoje literarne poskuse pošiljajo mej svet pod lažnim imenom: to ima biti, kar je n. pr. polžu tipavnica: izvohati hoče, ali vgaja občinstvu, kar piše, češ, ako bo pihal mrzel veter, se pa spet stisnem v svojo „kajžo“, še preden svet zvé, kdo sem. Sicer pa nočemo, kaker smo vže rekli, s tem tudi Gorázda prištevati takim revčkom. Ravno nasprotno!

Gorázd zavzema zadnja leta v našem največem leposlovnem listu kot pesnik celó častno mesto. „Ljubljanski Zvon“ namreč prinaša proizvode Gorázdove muze na prvi strani, na isti prvi, častni strani, kjer se je pred leti večkrat bral podpisan X.

Ako je tedaj Gorázd res pesnik tolike duhovitosti in spretnosti, za kakeršnega ga „Zvon“ priznava ter večkrat tudi očitno hvali, in česar mu tudi mi popolnoma ne odrekamo, bi znala še kdaj slovenskemu pesništvu napočiti nova doba; in kaker je bila nekdaj doba Preširnova, zatem doba Gregorčičeva, ravno tako bi imeli potem dobo — Gorázdovo!

Vsekako se zna zgoditi, da čez leto dan bomo naenkrat brali: v Ljubljani, v tej in tej tiskarni, se tiskajo pesni Gorázdove! Čakali bomo potem še nekaj — in morda ne malo, ker navadno se slovenske poezije počasi tiskajo — in glej, zagledali bomo kako jutro po knjigarniških oknih krasen, nad vse ličen in morda ne prav droben zvezek z naslovom: „Poezije. Zložil Gorázd. I. zvezek.“

Pa kaj pravim: Gorázd! Ne; jaz sem več ko prepričan, da namesto laži-imena nam bo slavni pesnik vender enkrat razodel samega sebe, da mu bomo mogli zreti v obličje poveličano s poetiškim žarom.

Kdo vender mora biti ta Gorázd, če sploh biva na zemlji! Veliko sem pozvedoval, a zvedel za gotovo ničesar. Eni pravijo, da je to, drugi trdé, da je drugo, tretji spet nasprotno itd. Sploh se pa večina glasov vjema v tem, da je slovenski — duhoven.

To poslednje bi bilo po mojem mnenji vender malo pretrdo. Da bi res morali ravno duhovni „figurirati“ na čelu lista, ki je bil od prvega početka do zadnjega hipa tako dosledno zvest v zanikanji istih principov, v katerih obrambo in razširjanje je ravno duhoven pred vsemi druzimi poklican.

Pa bodi, kaker hoče: jaz vsaj za zdaj ne verjamem, da Gorázd je duhoven, vsaj katoliški ne.

Toda ko bi tudi bil, bi mu vender še odpustil, da bi le njegovi nazori ne dišali po nauku tistih, v katerih družbi sodeluje — kaker gotovo meni — v prosveto naroda slovenskega!

A žalibog, da je Gorázdovo naziranje ne le sorodno načelom naših slovstvenih liberalcev, ampak pri njem zapazimo v liberalstvu celó velik napredek, ki se bliža vže skrajni meji v razvoji liberalnih doktrin — radikalizmu in socijalizmu. Vsekaker, ako bi res pri nas imela kdaj napočiti Gorazdova pesniška in, recimo tudi —

Digitized by Google

načelna doba, ako bi se res njegov duh vcepil našemu slovstvu in mišljenju, potem bomo Slovenci vže na pol zreli za — ložo!

Pač všeč mi je nad vse, da mi je tu ocenjati pesnika lažiimnega, posebno pa, ako je res duhoven, pesnika torej, katerega ne poznam niti osebno niti po pravem imenu; dandanes je namreč silno težko očitno v obraz povedati resnico; ker kaker brž se mora ziniti kako grenko, vže sumničijo človeka, da ga drugo ne vodi, nego zavist in osebna maščevavnost! Upam torej, da se mi vsaj zdaj kaj takega ne bo očitalo.

Poglejmo tedaj nekoliko načelnih poglavij iz Gorázdovega katekizma, da zvé vže zdaj Slovenija, kolika sreča se ji obeta z bodočim zvezkom Gorázdovih poezij.

* * *

Ločiti seveda moramo mej obliko in mislijo. Kar se tiče prve, se zdi sploh dovršena, vsaj tako smo slišali od strokovnjakov. Radi jim verjamemo ter se, ker nismo sami jezikoslovci, ponižno klanjamo njihovi sodbi, in če hoté še več hvaliti, smo mi vedno pripravljeni tej hvali še več dodati.

Toda črka je mrtva, duh je, ki oživlja: od duha živi tudi Gorázdova muza.

Tu moramo pred vsem povdariti, da Gorázd, bodi še tolik pesnik, vender še od daleč ne pozna smotra in naloge prave poezije. Vse, karkoli človek čini, mora v nekakeršnem oziru povspeševati njegovo vsovršbo. Veda mora mu prižigati luč pravega spoznanja, nravoslovje mora volji razločevati mej dobrim in slabim, ter kazati kaj ima voliti, vkrepljevati jo v dobrem, odvračati od slabega. In umetnost? Nje naloga je predstavljaje visoke ideje v čutni obliki čute človeškega srca buditi in oplemenjati, podužigati jim plamen više ljubezni, da morejo voljo, ki je po grehu lena in šibka, v poželenji dobrega podpirati ter jo više vznašati. Umotvor, bodisi podoba, pesen ali povest, katerega skupen vtis čutov ne oblaži ter po njih volje vsaj nekoliko ne ojači in ne vkrepi za dobro, ampak oboje pusti hladno in nemarno, ali celó čute razburi in zatemni ter voljo vlenobi in pobije, je popolnoma zgrešil svoj smoter, ni pravi umotvor.

Tega temeljnega stavka naš Gorázd ne pozna. In vender bi ga o tem podučil ne morda sv. Avgustin ali sv. Tomaž, ampak sam Mazzini: Il fine d' ogni scrittore è d' illuminar commovendo, ed ogni scossa è soverchia dove non riesca un profondo vero, *inutile ogni quadro, se dal fondo non penetri il raggio della speranza* [1]).

Isto velja o Gorázdovih pesnih.

Gorázd ne pozna idealov: on je čist realist, toda tiste vrste

[1]) Scritti II. 346.

Digitized by Google

realistov, katerim oblikuje vzore ne toliko vsakdanje življenje z navadnimi prikaznimi, ampak le bolj črna, neizprosna osoda in niža strast. Vmor, samovmor, tatvina, prešestvo itd.... glej, to so ideje Gorázdove muze!

Sploh daje Gorázd svojim muzam skoraj same vmazane cunje v perilo. N. pr. poezija „Vaška balada“: Snov.[1]) Ženitvanska gostija. Vsi so veseli. Tudi župnik je mej njimi. Kdor ni mogel priti, je poslal ženinu darov. Tudi stari mlinar je prinesel dar od svoje rejenke — Julike. Svatje odprò: v jerbaščeku je bil otrok: „Podoben je ženinu jako“.

Konec:

Še godci smijó za pečójo se,
Smejijo se gosli in bas —
Nevesti kraj ženina lepi
Od stida rudi se obraz.

Take cunje tedaj se razobešajo na prvi strani — *lepo*slovnega lista!

Ogled po katoliškem in slovanskem svetu.

I.

Grof Lev Nikolajevič Tolstoj o — veri.

Naši pisatelji in leposlovci kaj pridno seznanjajo Slovence sè slovstvenimi plodovi sobratnih nam slovanskih plemen. Ta trud je nad vse hvalevreden. Toda ko bi človek slovanska plemena sodil po tem, kar nam naši literati prelagajo iz njihovih slovstev, bi se res moral vtrditi v prepričanji, da so Slovani vže po krvi in naravi sami nihilisti, socijalisti in komunisti. Tako nismo vže nekaj leta sèm iz ruščine skoro nič drugega dobili v slovenski posodi, nego Turgenjeva. Kmalu bo ves preložen v slovenščino. Turgenjev je znan ateist, tajivec, smešivec vsega pozitivnega kaker v naravnem, tako tudi v nadnaravnem redu. Kruta vsoda, v katere oblasti je volja igrača, gospodari samooblastno ter goni človeka v zločinstvo, v obup, v samovmor, v ničevo: ta je katekizem, po katerem so osnovana vsa dela Turgenjevova. Neverjetno je, koliko strupa se je naša mladež vže nasrkala iz Turgenjeva — slovenskega.

In vender imajo tudi drugi Slovani, imajo tudi Rusi v svojem slovstvu marsikaj, kar priča o globokem, resnem mišljenji, marsikaj, iz česar razvidimo, da tudi pri njih človeški duh ne najde miru, tešila, kakor le v tisti resnici, katere studenec nam teče iz Kristusovega evangelija. Po našem prepričanji pripravljajo ti pi-

[1]) Lj. Zv. 1887. str. 2.

Digitized by Google

satelji most, po kojem, kaker upamo, se bo rusko razumništvo po dolgih blodnjah, vrnilo v rimsko-katoliško cerkev. Da, ideja resnice, ki je nevtešljivo vrojena srcu človeškemu, bo tudi na Ruskem prodrla ter strši železne spone vsak duševen pojav zavirajočega cezaro-papizma visoko vsplamtela! In tedaj bo v tisoč let mrklo vshodno cerkev, brez svitlobe, brez gorkote in življenja, zopet zasijalo oživljajoče rimsko solnce. Kaj tedaj, ko bi i naši slovstveniki, zapustivši motno vodo ruskega nihilizma, začeli enkrat zajemati iz pisateljev, ki se junaško vspenjajo v jasne višine nebeške resnice?

Iz teh pisateljev bi se naša mladina navzela marsikatere resne misli in znala se otresti morivnega dvoma, v kateri jo zavede naše racijonalistično šolstvo, ter vrniti se k zdravim nazorom, k veri.

Slavni ruski literat grof Lev Nikolajevič Tolstoj je preblodil vsa pota, na katera dandanes navadno zabredó naši v brezverski šoli vzgojeni omikanci. Odpadši od vere je okusil britki sad brezverstva, dalje in dalje je telebel do obupa, tik do brezdna samovmora. O vsem tem, kaker tudi o nagibkih, ki so ga napotili povrnit se h krščanski veri, govoril je kasneje v prijateljskih krogih. Ti razgovori so se z njegovim privoljenjem natisnili v ruskem časopisu „Nedelja.“*)

O prvem desetletji po odhodu z vseučilišča veli Tolstoj: „Veroval sem v Boga, ali bolje rečeno, tajil nisem Boga niti Kristusa; ali kaj je bila vsebina njegovega nauka, bi ne bil mogel povedati. Jedina moja vera za te dobe je bila vera v izobrazbo in dovršenje samega sebe..... Trudil sem se vtrditi svojo voljo; sestavljal sem si pravila, katerim sem se silil biti pokoren. Sè vsemi mogočimi sredstvi sem skušal izuriti svoje nadarjenosti in z različmini zatejevanji priučiti se potrpežljivosti in vstrajnosti.“

A v tem tiru ni vstrajal, ker — „kaderkoli sem se izrazil o svojih težnjah, češ, da hočem biti nravstveno dovršen, zasmehovali so me in zaničevali. A odkar sem se vdal ognjusnim strastem, obsipali so me s hvalo in naganjali me. Častihlepnost, lakomnost, jeza, maščevavnost in vladehlepnost so vživale čast. Pustivši brzdo tem strastem sem čutil, da so z mano zadovoljni in da zorim v popolnega moža. Ne morem se spominjati teh let brez studa, groze in srčne bolesti.... Tako sem živel deset let.“

„Šestindvajset let star — nadaljuje Tolstoj — prišel sem po vojski v Petrograd in seznanil se bliže s pisatelji. Sprejeli so me kaker svojega in komaj sem se ogledal, vže so bili nazori o življenji teh ljudi moja svojina. Ti nazori so vničili v meni vsak poskus, da bi bil bolji. Vsebina nazorov, katere so zastopali moji drugovi v pisateljstvu, je bila: ž i v l j e n j e s e n e p r e t r g o m a

*) Nam je pri rokah češka prestava: „Slovanský Sborník.“ Roč. V. č. 4..

Digitized by Google

razvija in v tem razvoji imajo glavni del možje misli, a mej temi pristoja največ vpliva nam umetnikom, pesnikom.... Vdavaje se tej budalosti živel sem šest let do svatbe. Bivanje moje na zapadu in znanje s prvimi in učenimi moži potrdilo me je še bolj v veri, se občno popolniti.... Ta vera bi se dala imenovati napredek!.... vender (ta „napredek“) ni mi dajal odgovora na življenska vprašanja. Tedaj se mi je še zdelo, da se z besedo „napredek“ nekaj izraža. Nisem še razumel, da ako na vprašanje: kako bi bolje imel živeti, odgovarjam: živim v slogi z napredkom, je isto tako, kaker če si človek potujoč v ladiji, a od valov in vetrov gnan, na vprašanje: kam? odgovarja: „valovi nas nekam gonijo....“

Povrnivši se iz tujine sem se vdal ves pisateljevanju in dušil vsa vprašanja gledé smotra življenja tako svojega, kaker vseh ljudi. Tako so bežali dnevi; vender pred petimi leti začelo mi je biti jako čudno: obletavali so me trenutki dvoma, negotovosti, kaker bi ne vedel, kako imam živeti, kaj delati, zgubljeval sem ravnodušje in padal v obupnost. Taki postanki življenske struje so se vedno označevali z istimi vprašanji: „K čemu? Dobro, kaj pa potem?“ Spočetka so se mi zdela ta vprašanja brezpotrebna, nevmestna. Mislil sem, da vse to mi je znano.... ali kaker hitro sem poskusil rešiti je, sem se koj prepričal, da niso otročja, neumna vprašanja, ampak nad vse važne in globoke življenske vganke, a prepričal sem se tudi, da naj je premišljujem, kaker hočem, vender jih rešiti nisem mogel.....

Dokler sem veroval, da ima življenje smisel, so me vsi pojavi življenja v pesništvu in umetništvu napolnovali z radostjo; vesel sem bil, kaderkoli sem mogel videti življenje v zrcalu umetništva; kader sem pa začel stikati za smislijo življenja, postalo mi je to zrcalo nepotrebno, smešno, mučno. Ako sem vedel, da je življenje brez smotra, me igra v zrcalu ni mogla več tešiti. Nobena sladkost medu mi ni mogla biti sladka, ko sem videl zmaja in miši glodajoče mojo vporo..... Ko bi popolnoma prepričan bil, da življenje nima smotra, bi mogel biti miren vdavši se osodi. Vender se nisem mogel vpokojiti. Ko bi bil kaker človek živeč v gozdu, iz katerega po njegovem prepričanji ni izhoda, mogel bi živeti; a bil sem kaker človek zabrevši v gozdu, katerega groza preletava, ker je zabrel; razburjen in prestrašen dere zdaj sem, zdaj tjà iskaje steze, vé pa, da se sè vsakim korakom oddaljuje od smotra — a ne more se oprostiti nemira. Ravno v tem tiči vsa groza.

Da bi se rešil te groze, sem hotel sam sebe vmoriti. Čutil sem grozo nad tem, kar me je pričakovalo, vedel sem, da je to groznejše od stanja, v katerem sem se nahajal,

Digitized by Google

vender nisem mogel strpno čakati. Vkljubu vsemu razmišljanju, da tako ali tako mi srce poči, da se nekaj v meni vtrže in bode vsega konec — vender nisem mogel potrpežljivo čakati. Strah teme je bil prevelik in rešiti sem se ga hotel koliker mogoče brzo, ali z vrvjo ali svinčenko....."

Te besede pričajo, kako globoko se je pogreznil Tolstoj izneverivši se veri: verski indiferentizem ga je strmoglavil v nemoralno življenje, strezniviši se vdal se je motnemu „napredku," spoznavši ničevost in puhlost te fraze se je vrgel v naročje razjedajočemu skepticizmu in njegovim hčerkam: samovmorskim mislim. Vender v Tolstojevi naravi je ostala vkljubu vsem napakam kal dobrega še živa. Iztrgal se je samovmornim nakanam iz rok in jel iskati rešitve morečemu dvomu. Iskal je je v modernih vedal — a zaman..... (Dalje)

II.

Rastoči vpliv katoliške ideje.

Katoličanstvo je v novejši dobi zopet jelo zavzemati mesto, koje mu pripada po naravnem in božjem pravu. Postalo je važen činitelj v slovstvu, kaker tudi v svetnem življenji in sicer ne le v notranjem posameznih držav, ampak i v odnošajih mej njimi.

Nočete verjeti? Evo vam nekoliko faktov:

Šeststo najznamenitiših španjskih pisateljev, zastopnikov vseh leposlovnih in znanstvenih strok, je poslalo Leonu XIII. adreso obetaje in zavezujé se: nikdar pisati, kar bi vtegnilo nasprotovati nauku rimskega vesoljnega, nezmotljivega učitelja! — — In mi?...,.

Stoletja so krvaveli nesrečni Irci za vero svojih očetov in se zvijali pod krutim protestantskim bičem — a miru Angleška v notranjosti ni imela, vpor se je vršil za vporom — Angleška je svojo krivdo spoznala in sedaj se vdaja tirjatvam katoliških Ircev. — Streti je hotel jekleni Bismarck prepričanje katoliškim svojim podanikom. A katoliško prepričanje je trše od najtršega jekla — vdati se je moral katoliškim tirjatvam.

Blagoslov katoliških idej — kaker nekdaj — razjel je tudi letos robom okove: v spomim Leonovega jubileja je osvobodila brazilijanska vlada robe v svoji državi.

Da, silovita je moč katoličanstva v notranjem življenji držav, toda nič manj silovita tudi v nejnarodnem življenji.

Radi karolinskega vprašanja je pretila vojska mej Španijo in Nemčijo. Ali papež Leon XIII., srednik mej Bogom in ljudstvi — bil je tukaj tudi srednik mej ljudstvom in ljudstvom. Izrekel je svojo oblastno besedo — in nasprotnika sta se sprijaznila.

Digitized by Google

Kaj pa tudi pomeni, da se vsi venčani vladarji sveta in voditelji ljudstev tekmujé klanjajo rimskemu papežu Leonu, brez razločka narodnih zemelj in celó vere? Necenljivih daril je prejel letos Leon XIII. o svojem jubileji. Mej njimi so darovi cesarjev in kraljev, bogatih in vbogih, neukih in učenih, mladih in starih; Evropejec, Azijat, Indijan in črni prebivavec žareče Afrike se je poklonil papežu.

Taka prikazen pač tirja primernega silovitega vzroka. Je-li morda papež oblastnik, ki bi svojim podanikom velel, da mu prineso davka? Nikaker — ampak jetnik je, obkolovan od krvolokov slastno prežečih, da bi ga vničili — Leon XIII. je slaboten osemdesetleten starček, oplenjen vseh zemeljskih pravic in svobode... Razum se mi tukaj vstavlja: Kako je mogoče, da se vender celi svet vklanja temu starčku in se k njemu zateka? Ali ne sluti vže sam razum, da mora biti v njem še nekaj drugega, višega, kar vleče náse vse narode?! Da, prst Božji je tukaj...

III.

Poljski glas o narodnosti.

Na prvi pogled se gotovo marsikomu zeló nedosledno zdi, zakaj nekoji listi, sicer košatega naslova, Poljake vedno in o vsaki priliki prezirajo. Ni li narod poljski narod — slovanski! Niso li narod junaški? — Dunaj 1683!? So li brez svetovno znanih literatov, umetnikov? — Skarga, Mickiewicz, Matejko! Ne ljubijo li svoje narodnosti? — Sibirija! Zakaj jih torej prezirajo? Mogoče, ker se odločno držé vere svoje podedovane, katoliške cerkve! So li radi tega slabši rodoljubi?! Kdo pa je bolj ponosen na svojo narodnost od Poljaka? Ali se morda ne prezirajo Poljaki, k e r s i n e d a j o v r i n i t i n e k i h n a z o r o v, t u j i h v e r i, n e v a r n i h n a r o d n o s t i s v o j i?? Je li to njihov greh!?.....

Čujmo glas Poljaka:

„Sveta katoliška vera, dasi ne pripada nobeni narodnosti, vender koristi vsem narodnostim. Nobena iz mej njih njej ni boljša, ker je sv. cerkev mati vseh ljudi. Narod, kateri je katoliško vero prejel, ne omahuje, ne zgublja se, ne postaja kozmopolitičen, ampak: več ponosa, več čustva dobiva za svojo narodnost. Narod katoliški je popolnoma duhovno združen sè sv. Očetom in spojen z največo ljubeznijo in vdanostjo..... Poljska mladina se je v Rimu vzgajala v duhovne, vender nikdo izmej nje se ni poitalijanil, dasi je najlepšo dobo mladosti svoje v Rimu prebil: vsak se je vračal kot najgorečneji, navdušen Poljak; učenost prinesel je iz Rima, a običajev prinesel ni..... Vera katoliška se je tako

Digitized by Google

spojila z poljsko narodnostjo, da je na Poljskem najbolji katolik — najbolji Poljak. Spoznalje to sovražnik domovine naše; hoteč poljsko narodnost vničiti, vničuje katolicizem. Kdor hoče Poljsko vničiti, mora katolicizem vničiti. Ako je kdo izmej Poljakov postal disident ali šizmatik, dasi je v Poljski bival, je prestal biti Poljak; disident se je — ponemčil, šizmatik — porusil. Ten jest szczególny dar kościola katolickiego, że niewydziera narodowi ojczyzny jego, ale ją zachowuje i uszczęśliwia t. j. katoliške cerkve posebno svojstvo je, da ne jemlje narodu domovine, ampak jo ohranja in osrečuje.“*)

IV.

Hus-heretik je baje rešitelj českega naroda!

Po raznih poteh se tudi naša mladina poučuje, kaker bi nekdanje husitsko gibanje bilo jedin, neizogiben pogoj sedanjega obstoja naroda českega. Blagodejen ta vspeh se pripisuje posebno Husovemu vporu proti oblasti crkveni. To prepričevanje vliva v mlada, svojo narodnost strastno ljubeča srca nenaravnost sicer, a gotovo nezaupnost in sovraštvo do cerkve. Katoliki se morajo tej zgodovini od protestantov izmišljeni odločno vstavljati z verskega in narodnega stališča.

Recimo, česar pa ne priznamo, da bi češki narod brez Husa bil narodnostno — časno vmrl, a vmrlo bi jih ne bilo toliko v njem versko — večno, kaker jih je vmrlo s Husom. Častna narodnostna smrt ni tako grozna, kaker je večna, verska..... Ako smo katoliki, moramo ta aksijom priznati!

Husov vpor proti cerkvi ni škodil le neizmerno cerkvi sami, ampak vničil je tudi vspehe, katere bi gotovo bil sicer imel na narodnostnem polji v interesn českega naroda in drugih slovanskih rodov.

Da je Hus, priborivši svojemu narodu dostojnega vpliva na vseučilišči, ostal pokoren sin svoje crkve, gotovo bi ne bilo toliko tisoč dijakov zapustilo Prage. Ker je tedaj versko, ne narodno sorodstvo družilo in razdruževalo, vseučilišča praškega niso zapustili le Nemci, ampak i Slovani sosednih dežel. S tem pa je vseučilišče praško prestalo biti duševno središče slovanskih rodov, kar bi gotovo vže po naravni svoji legi moralo postati poprej ali poslej. S padom središča, kamor bi se bila mladina raznih slovanskih rodov hodila učit, pala je tudi mogočost jedinstvenega jezika slovanskega!

*) Pamiątki polskie. Spisal Heleniusz Tom I. str. 77.

Digitized by Google

Vpor Husov proti cerkvi je pa škodil českemu narodu tudi na časti in fizični moči.

Na časti: V srednjem veku je bila največa nečast in sramota biti odpadnik od cerkve. Husitsko gibanje se je porodilo iz narodnih in protiverskih življev. Radi tega je kmalu sosednim katoliškim narodom veljalo ime „Čeh“ toliko, koliker heretik, verski odpadnik! Sam Palacky, protestant, ki je bil baje jeden iz potomcev Husovih, pravi. da so v nesrečnih husitskih bojih „narodi začeli češko ime sovražiti in zaničevati.“

Ne le čast, ampak tudi fizično moč je spodkopala revolucija Husova proti cerkvi. Hus je razdelil narod češki v dva sovražna tabora. Boj se je vnel: na tleh razrušeni so ležali pomniki visoke omike iz Karolove dobe. Hus je zakrivil Lipan, Hus je zakrivil Belo goro, ker je svoj narod v e r s k o razklal. Isti Palacky pravi, da husitsko gibanje „za češki narod sam na sebi ni bilo tako srečno in spasonosno, kaker bi se bilo sicer nadjati.“ V istem zmislu ponavlja Palacky (III. 2. XII. 1.) o Husovem delu: „Popolno vničenje starodavne avktoritete gledé države in cerkve, p o t e g n i l o j e z a s a b o t u d i v n i č e n j e n a r o d n e j e d i n o s t i i n s l o g e..... za te dobe (husitske) štelo se je najmanj petero glavnih strank. V nedostatku zunajnih bojev, začeli so se bojevati doma; zmaga v Domažlicah, zagotovivši varnost domovine od sovražnikov, je postala grob jedinstva in sloge češke. En del naroda se je začel vedno bolj oklepati tujcev, da bi mogel z njihovo pomočjo potlačiti drugi del.“ „Po Husu razdražen narod češki ni prišel niti do verskega niti državljanskega míru, dokler se ni kopal v lastni krvi na Beli gori.“*)

In vender je ravno vpor Husov proti cerkvi — rešil češki narod?!

Potem recite, da niso liberalci liberalni v lažeh!!!

V.

Iskra božja.

Draga duša, ti si žalosten! Nikdar se nisva videla, niti ne vem, kdo si — vender ni res, da si mnogokrat, mnogokrat tako nesrečen? Ko mrak zavladava po dolu, mogoče postajaš pri oknu in trudno oko ti vhaja v daljavo: Ob gorovji se plaho valijo in plazijo sive megle, sredi dola na ravni samuje mala cerkvica in okoli nje daleč okrog belijo se po dolini slamnate hišice gorjancev.

Sam si. Grobno tihoto pretrgava le zamolklo, otožno uka-

*) Primerjaj „Bludy a lži v dějinách“ Sp. A. Hlavinka.

Digitized by Google

nje pastirjevo z daljnih planin. Tudi te gorske raztresene hišice, kaker bi bile izvmrle — le redkokdaj se čuje glasen govor iz njih..... Tajna obtožnost se te loteva. Tvoje srce ti po nečemer zakoperneva..... Zamišljaš se nazaj v pretekle čase, spominaš se radostnih nekdanjih dni, prijateljev, živahnega mesta znancev, ki so v njem, lepih društev in zabav.... In ti?... osamljen.... nikogar ni, komur bi se izsulo tvoje jadno srce, ki je vender tako potrebno tolažbe!..... Ni ga prijatelja, ni je zveste duše, ki bi te umela, ki bi ti pobožala z nežno ročico tvoje otemnelo čelo in roso obrisala s tvojih lic.... Kalno oko se ti obraća proti meglenemu pogorju, prodira ti ta megleni žalni ovoj in ti gleda tam za gorovjem lepše kraje in srca, ki bi te razumela. Tedaj pa ti srce zaželi in zakoprni čez to ozko gorovje..... proč, proč iz te mrzle grobne tihote.....

Počakaj, zlata duša, počakaj! Tvoje srce ni prvo, ki za srečo mre.... Poslušaj malo historijo srca, ki je tudi kaker ti po sreči koprnelo in nevtrudno iskalo. Jo je li našlo? Poslušaj:

„Pišem Vam te le vrstice poleg peči. Moja glava je teška in moje srce je žalostno, kader svoje oko spustim na Sprevine valove pod svojim oknom, kajti Spreva teče v Labo, Laba v morje, in morje vsprejemlja Seno, in ob Seni v Parizu stoji naše domovje; tedaj pravim sebi: moj ljubi otrok, zakaj sem v tej palači, — tej sobi, ki zre proti Sprevi.... Kako me grize vest, moj otrok! Kako ostrupljena je moja sreča! Kako kratko je življenje in kako žalostno je svojo srečo tako daleč, daleč iskati in jo najti tako — grenko!....."

Glej, dragi prijatelj, ta je historija srca glasovitega Voltaire-a. Ta listič pisal je svoji nečakinji, ko je bil gost Friderika II, pruskega kralja. Glej, draga duša, niti k r a l j e v e g a dvora razkošne slasti in sijajnosti niso mogle vtešiti, osrečiti Voltaire-u srca. Zakaj ne?....

Srce človeško je brezmejno... teži po — neskončnosti....

Čuj! „Ave" glasi se iz zvonikovih lin. Prijatelj, ti si žalosten.... bil bi rad srečen?... bi li rad vtešil ono neizrekljivo kopernenje po neki bajni sreči? Ne poznaš je sicer — a slutiš, da je, prepričan si, da mora biti . . . Hočeš biti srečen vže tukaj? . . . Čuješ li milo vabilo zvonov? . . . Poslušaj svojo Mater . . . ne zametaj Njenih prošenj . . . idi, oh idi . . . na kolena se zgrudi in mrzle stopnice pred Njenim Sinom objami - Prosi kaker berač — moli, zdihuj, plakaj, Bog je dober, Bog te vsliši, Bog te pozna in vtešil bode tvoje neizrekljivo koprnenje v osrčji tvojem — videl bodeš: . . . . srce se ti otaja, srce se ti ogreje, raztopi in izlije v nebeške solze . . . , ki so neznane nesvetim očem. . . . .

Idi, prijatelj, idi . . . . česar ti končni svet ne more dati — dal ti bode neskončni B o g. . . .

Digitized by Google

1789 - 1889.

VOLTAIRE — ROUSSEAU.

Avktoriteta.

Leto, katero smo ravnokar pričeli, ima velezgodovinski pomen: obuja nam spomin na veliki prevrat, ki je Evropi predrugačil lice.

Sto let bo kmalu pri konci, odkar je bruhnil siloviti ognjenik francoske revolucije na dan, iskaje oduška besnečim silam, ki so vže dolgo pretresale francosko društvo. Časi so bili dozoreli, nihče ni mogel več zarotiti hudobnih duhov. V treh letih je bilo popolnoma porušeno staro poslopje, prevržen prestol „najbolj krščanskega“ kralja, vihar revolucije popihal je zadnje sledove nekdanjega prava in reda.

Sôdi kdo o francoski revoluciji, kaker mu ljubo, vender mora priznati, da ona je resnično svetoven dogodek, poleg reformacije v zadnjih stoletjih najvažniši, s katerim se ne dá gledé vpliva, ki ga je imel na duševni razvoj evropskega človeštva, pač noben drug primerjati.

Pred vsem je pa ena resnica, katero je francoska revolucija s krvjo svojih brezštevilnih žrtev neizbrisno zapisala v zgodovinsko knjigo, v svareč opomin bodočim rodovom, resnica sicer stara, kaker človeški rod, ki se pa vender tako rada pozablja: da biva mej idealnim in realnim svetom, recimo mej teorijo in življenjem, najožiša zveza, da prva določuje poslednje ter dobiva vselej v življenji človeštva konkreten izraz, vresničbo.

Vero in nrav, vednost in življenje je prvo razdvojila, ločila reformacija; češ, eno je verovati, umstvovati, a drugo je delati, živeti. Naravno. Saj je prešlo komaj deset let, ko so kmetiške vojske, socijalistični prevrati, ko je splošno nravstveno zdivjanje vsakemu slepcu očividno pokazalo, kam se mora v kratkem priti, ako se hoče življenje dosledno vravnati po naukih Lutrovih. Drugega ni ostalo nego: ali vrniti se h katoliški veri, ali drviti v neizogiben pro-

Digitized by Google

pad. Prvo se ni hotelo, drugo se ni smelo, zatorej — ločimo vero od življenja!

Vender kako nenaraven, povsem napačen je princip ločenja mej vedo in življenjem, podučila nas je francoska revolucija. Vse, kar se je javno činilo od l. 1789 do 1794, je bilo prevdarjeno, zapisano, prerokovano vže pred 50, pred 100 leti od francoskih filozofov in slovstvenikov. In nič drugega nego le kar se je iz poslednjih del zasejalo v duh višega in nižega razumništva francoskega, je v revoluciji kot naraven plod prisililo na dan.

Teorija, ideje so rušile, kar je bilo starega, zgodovinskega, ideje so vstvarile novo. In kakor apostoli Kristusovi, tako so tudi prekucuhi imeli svoj evangelij, kateri je vodil vse njihove korake k smotru, ki so jim ga filozofi jasno načrtali. Pred revolucijo v državi, v življenji, se je zvršila revolucija v duhu.

Nas zanimlje pred vsem ta poslednja; in menimo, da ni neprimerno ravno zdaj, o stoletnem jubileji francoske revolucije, s površja zgodovinskih dogodkov, katerih spomin se nam o ti priložnosti obuja, nekoliko pogledati v skrivnostne kote človeškega duha, kjer nam je iskati pravega vzroka velikemu prevratu.

Tu sta pa posebno dva moža, katerih imeni ste nerazdružljivo sklenjeni s francosko revolucijo: Voltaire in Rousseau. Kar je Napoleon baje rekel o Rousseau-u, da brez njega bi velike revolucije nikdar ne bilo, velja tudi o Voltaire-u. Ona sta glavna zastopnika mogočnega duševnega gibanja, kakor se je javljalo v 18. stoletji na Francoskem, gibanja, katerega sklepni prizor je velika revolucija. Voltaire je reševal svojo nalogo bolj negativno, z rušenjem vsega starega, ter tako pripravljal pot Rousseau-u, ki je skušal na razvalinah dotedanjega prava sezidati novo poslopje. Oba, vsak na svoj način, sta intelektualna včinitelja revolucije, akoprav ni bilo ne enemu ne drugemu dano z lastnimi očmi gledati tvorbo svojega duha. Obeh program je skušala revolucija dejansko izvršiti.

Voltaire! Preresnične so o tem moži besede, katere vidiš zapisane v pariški nacijonalni knjižnici na shrambi, kjer se hrani njegovo srce: „Son coeur est ici, son esprit

Digitized by Google

est partout" — njegovo srce je tu, duh njegov je povsod. Znal je veku vtisniti znak svojega imena, prošiniti sè svojim duhom Francijo, vpokoriti si Evropo.

Voltaire! Pač z različnim občutkom izgovarjajo ljudje to ime. Ne manjka jih, katerim je Voltaire Mesija nove, zlate dobe. Ni nam treba takih misliteljev daleč okrog iskati. Mej Slovenci samimi je nekdo pred leti o tem filozofu tako-le pisal: „Voltaire je bil mož bistrega, mrzlega razuma in neizmernega opazovalnegu darú . . . Boril se je zoper vse, kar je bilo zastarélega in zarujavélega v cerkvi, državi, človeški družbi ali vednosti, ter je skušal to pred svetom vničiti . . . On je več storil za d u š n i n a p r e d e k i n z a o s v o b o d i t e v č l o v e š t v a i z v e r i g n e v e d n o s t i, v r a ž i n o r t o d o k s i j e, kaker cela legija onih učenjakov 16. in 17. stoletja, ki so v debelih folijantih nakopičili sad svoje velike pridnosti, katera je vender bila brez vse razsodbe . . . . V tem, kar je podrl, so velike njegove zasluge, katere mu danes pač samo enostranski, kratkovidni in omejeno ortodoksni zgodovinarji kratijo." [1])

Izvrstno! Voltaire je bil res velikan v svoji vrsti, v zanikanji, razdiranji — radi priznavamo, le da ne moremo „kot ortodoksni kratkovidneži" proslavljati njegovih „zaslug"!

Preteklost Francije in Evrope je bila zrastena s krščanstvom in s katoliško cerkvijo. In to napadati, vničevati, je smatral Voltaire za svojo edino nalogo. Vže mlad je bežal na Angleško, kjer se je bil razcvel deizem zanikajoč Božje razodenje ter sè stališča golega naturalizma nasprotujoč vsaki pozitivni veri. Tu se seznani z raznimi deli angleških deistov; pogovarja se tudi z Nevton-om, a ne da bi prodrl v njegove globoke nazore; tudi Shakespeare-a spoznava, toda divni poleti in visoki nazori tega velikana ostanejo prikriti njegovim mesenim očem. Plitvost je poleg nenavadne duhovitosti in produktivnosti karakterističen znak Voltaire-ovega genija — iz Anglije ne prinese nego votle fraze naturalističnih filozofov in smrtno zagrizenost proti cerkvi.

Vrnivši se na Francosko začne iz angleščine prestavljati deistične spise ter strupene satirične pušice metati na

[1]) Zvon 1870 str. 103.

Digitized by Google

jezuite in janzeniste. Prizadeva si v brezimnih pamfletih osmešiti z dovtipnimi opazkami celo dogmatiko, kojo označuje kot nespametno šaro.

S Francoskega gre na dvor prosvitljenega Friderika II. Do tedaj je le bolj skrito in boječe napadal cerkev in posvetno oblast; zdaj začenja odprto in ciničnо izlivati svoj žolč ter sè vso besnostjo napadati cerkev in državo. V majhnih, lehko umljivih spisih razširja najkrutejše nauke, najnesramniša obrekovanja; znanstvenih razprav seveda ni pričakovati od Voltaire-a; pri spisih njegovih ne deluje razum, oni so izliv hudobnega, Bogu sovražnega srca.

Isti Voltaire je kumoval brezbožnemu podjetju enciklopedistov, ki so se zarotili proti vsaki oblasti, vsem božjim in človeškim napravam ter si prizadevali okužiti vse stroke znanosti in umetnosti, zasejati nevero, nenravstvenost, vpor. Voltaire daje enciklopedistom nasvete, kako imajo delovati, da zatró „predsodke in laž“; sodeluje tudi sam. In ko tem „pijonirjem prosvete“ pohaja navdušenje, jih on neprestano bodri in osrčuje. Grozovito se glasi v njegovih pismih do „bratov v Belcebub-u“: Écrasons l' infâme, écrasons-la le matin, écrasons-la le soir, écrasons-la jusqu' au dernier soupir!“ — pobijajmo nesramnico (katoliško cerkev), pobijajmo jo v jutru, o večeru, do poslednjega diha!

Tako je nastala enciklopedija, spomenljivo delo „francoske revólucije.“ Bliskoma je v neštevilnih iztisih preplavila Evropo. O istem času izda Voltaire svoj: „Dictionaire filosofique“, v kojega je izlil vse svoje sovraštvo in zagrizenost do Kristusa. V tem delu je nakopičil vse mogoče historične laži in obrekovanja proti katoliški cerkvi, oskrunil sè zvito in pikro satiro najsvetejše skrivnosti katoliške vere. Ta Voltaire-ov slovar je nekaka ogromna zaloga, kjer zajemajo še dandanes sovražniki katoliške cerkve svojo modrost.

Isto sovraštvo proti krščanski preteklosti in katoliški veri mu je navdihnilo „Pucelle-o“, poezijo, v kateri je dosegla njegova poltost in bogokletsvo najviši vrhunec; drznil se je tu v blato povleči nebeško prikazen device Orleanske ter rogati se ne le nravnemu in verskemu čutu, ampak tudi svetim poročilom velezgodovinskega čina. Ta nesramni slovstveni plod nima enakega v slovstvu vseh narodov.

Digitized by Google

Kaj čuda potemtakem, da se je francoski narod, ki je Voltaire-ove knjige tako hlastno požiral, odtujil krščanski preteklosti, izgubil spoštovanje do starih tradicij in vstanov ter se mu je pristudilo vse, kar je bilo v zvezi s cerkvijo in kraljestvom. Od tod si razlagamo čudno prikazen v francoski revoluciji, kako so se vsi podvizali strgati vsako zvezo s preteklostjo, izbrisati vsak spomin na zgodovino. Glasovito noč 4. avgusta, v kateri se je v malo urah s frenetičnim navdušenjem zrušilo tisočletno poslopje starega fevdalstva in stanovskih razlik, stvaril je Voltaire. Tako globoko se je občinstvu pristudil obstoječi red, da je samo plemstvo in duhovščina z demagogi vred glasovala za odpravo lastnih privilegijev, bojé se ljudskega vpora in maščevanja. „Čemu bi se še dalje obotavljali," povpraševali so se plemenitniki mej seboj, „ako vže osoda sama govori? Bomo li mogli rešiti fevdalstvo? — ne! — prav, tedaj pokopajmo je častno!"

Drugi duševni stvaritelj velike revolucije je Rousseau. Kaker Voltaire, je imel in ima tudi on častivcev, občudovavcev. Naš Stritar sam „čuti vse svoje bitje nekako sorodno" Rousseau-ovemu. [1]) Ni bil filozof posebne bistrosti niti temeljitosti. Mislil je le bolj sè srcem kaker z glavo — tako ga prav dobro označuje isti naš literat. Fantast je bil Rousseau, recimo: filozof-sanjač. Breznačeln v mišljenji, breznačajen v življenji. Vender se odlikuje pred Voltaire-om, da je vsaj nekaj pozitivnega stvaril, zistemo, v kateri so dobile izraz in filozofično vtemljitev vse proti-državne in proti-socijalne težnje njegove dobe.

Po svojem versko-filozofičnem naziranji je bil Rousseau čist naturalist; in naturalizem je skušal vcepiti tudi višim krogom francoskim. On črti vsako pozitivno vero, razodenje mu je nezmisel; čudež mu ničesar ne dokazuje. Človek spozna sicer z razumom, da biva nad materijo neka viša inteligencija, Bog; tega imamo častiti, hvaležni mu biti. Sicer je pa to češčenje Božje prosto: Rousseau je apostelj neodvisnosti, od vsake kakerkoli človeka zavezavne više avktoritete. Svoje naturalistične nazore izrazil je posebno v „Emilu" in v „Veroizpovedanji savojskega vikarja."

[1]) Zvon 1870 str. 34.

Digitized by Google

Sicer je pa Rousseau na revolucijo in na ves novejši vek najbolj vplival sè svojo pravno filozofijo, katere pozitivno jedro je skoz in skoz revolucijsko. Sèm spada posebno glasoviti „Contrat social“. V njem skuša filozofično rešiti in vtemeljiti vprašanje o nastanku človeške družbe in države. Ne sicer, kaker da bi bil izrekel o tem popolnoma nove nazore: o naravnem stanu, o prostosti in enakosti so marsikaj enakega vže pred njim pisali Grotius, Pufendorf, posebno pa Locke.

Rousseau-ov „Contrat social“ je do skrajnih posledic izvedena, na družbinske in državne razmere vporabljena naturalistična neodvisnost od Boga in njegove avktoritete; in prav zarad tega je imel Roussean v revoluciji prvo, odločivno besedo, njegov duh je vstvarjal nove zgradbe, ki so se jele vzdigati na razvalinah kraljevskega prestola.

Čujmo, kako modruje! Človek je od narave prost, mej tem ko ga vidimo dandanes povsod nositi verige sužnosti. Kod nam je iskati vzroka temu različju, kako je ono pravno obveljalo? Po sili se pravo ni moglo vtemeljiti, ker sila ne stvarja prava (force ne fait pas droit); tako pravo bi moglo le tako dolgo obstati, dokler se ne more tisti, proti kateremu je obveljalo, sili odtegniti. Socijalen red je pa posvečeno pravo, temelj vsakemu drugemu pravu, mora torej tudi sam praven temelj imeti. Narava ni vstvarila socijalnega reda, zatorej ni mogel drugače nastati, nego po prostem dogovoru, po pogodbi. Na tak način so si tudi Grotius, Hobbes in drugi razlagali početek državne oblasti, toda tako, da ima pogodba, sklenjena mej ljudstvom in vladarjem, vedno veljavo; ne da bi bilo ljudstvu več dovoljeno odtegniti se pokorščini do vladarja; po pogodbi se je enkrat za vselej zavezalo. Ne tako Rousseau. Kako, meni on, večno veljavna pogodba naj bi iz prostih naredila sužnje, iz enakih, neenake? In ljudstvo naj bi imelo pravico le enkrat državo si stvariti in vravnati? S kom sklene ljudstvo pogodbo? Nastane državna oblast po pogodbi ali biva vže pred pogodbo? To poslednje taji Rousseau: le vsled pogodbe se rodi oblast; pogodbo sklepati pa ima pravico vsak človek za-se, ker je vsakemu

Digitized by Google

prostost tako bistveno prirojena, da se je ne more odpovedati, da ne bi ob enem nehal biti človek. Zatorej določuje Rousseau družbinsko pogodbo za nekak čin, „po katerem vsakdo podvrže svojo osebo in vse svoje moči (duševne, telesne, kaker tudi vse svoje imetje) vodstvu občne volje, mej tem ko občina kot celota prizna vsakega posameznega za neločljiv del celote.“ Ljudstvo pri tem ne izročuje samooblastnosti (suverênitete) nikomur, ampak ostane vedno še ono samooblastno; samooblastnost je neprelastljiva, se ne more oddati, ker je prav za prav le izjav občne volje, katera se kot volja ne dá prenesti. Ta občna volja, ki vodi oblast preneseno na državo po socijalni pogodbi, je nezmotljiva, dokler vsak državljan glasuje brez vsakaterega zvenanjega vplivanja ali pritiska; isto tako je občna volja tudi nerazdejavna, dokler povspešuje edino le blagor države, ne pa posameznikov.

Postava je določitev občne volje o zadevi, ki se tiče vseh; zatorej pa postav ne more nihče drug dajati kaker samooblastno ljudstvo, nikaker pa posamezniki, niti celó kralj sam.

Vlada (bodi monarhična, demokratična ali kakeršna koli) nima nego izvrševavno oblast. Ona posrejuje mej občno voljo in državo, nje naloga je: v imenu samooblastnika (ljudske občne volje), od katerega je postavljena, postave izvrševati, prostost varovati od znotraj, neodvisnost na zunaj.“

Potemtakem je vlada le služabnica narodova, kralj njegov vradnik, od njegove volje vsak čas odvisen. To odvisnost je Rousseau odločno povdarjal: ne zadostuje, da ljudstvo dá državi vstavo, ampak mora si tudi zagotoviti svojo samooblastnost; v to se mora v vstavo sprejeti določba, katera dovoljuje ljudstvu izjemoma, ne da bi bilo od vlade sklicano, zbrati se v ljudsko skupščino (državni zbor), v kateri ima pravico glasovati o dveh vprašanjih: 1. ali je suverênu (ljudstvu) všeč, še dalje obdržati obstoječo vladbo (obliko vladanja); 2. ali hoče suverên vlado še pustiti v rokah tistih, ki jo sedaj imajo.

Te so glavne točke verskega kaker tudi pravnega nazi-

Digitized by Google

ranja Rousseau-ovega. V njem je naturalističen temeljni princip o čisti človečnosti vporabljen na društvo in državo. Povdarjanje človeških pravic, enakosti in prostosti, pogin privilegovanih stanov ter njih spojitev s tretjim stanom, od dne do dne rastoča smelost proti vladi, ki je konečno privedla do vmora kraljevega; nadalje radikalna prevstrojba vseh javnih razmer, vpeljava obligatnega naturalizma, ki je dosegla svoj vrhunec v javnem obožanji človeškega uma: vse to se je izvedlo strogo po teoriji genfskega filozofa.

Sploh se pa vse duševno delovanje Voltaire-ovo, kaker tudi teorija Rousseau-ova obrača proti enemu principu, ta je princip avktoritete. Voltaire je avktoriteto in njene nositelje oblatil ter izpostavil splošnemu zaničevanju, Rousseau je početje Voltaire-ovo načelno opravičil in vtemeljil. Vsa avktoriteta se pa dosledno zvaja na Boga, kot početnika človeške narave in najvišega postavodajavca, ter se dejstvuje na strani človekovi v odvisnosti od Boga in tistih, ki zavzemajo mesto Božje. Zatorej se zanikanje avktoritete kaže bistveno v tem, da se človeštvo odteguje Bogu in vsemu vplivanju njegovemu ter se postavi na lastno, neodvisno stališče. To je stališče čiste človečnosti. To stališče zanikuje avktoriteto ter načelno opravičuje revolucijo. Rousseau je je izpeljal do skrajnih posledic in je vporabil na vzgojo, društvo in državo.

Princip božje avktoritete se je zgodovinsko in konkretno najviše pojavil v krščanstvu. Variteljica in nositeljica čistega krščanstva je katoliška cerkev; ona osnovno sloni na avktoritetnem principu, kateri je v rimskem papeštvu in sploh v hierarhiji katoliški najstrože izražen in določen. Katoličanstvo in avktoriteta sta dva pojma, ki se absolutno ne dasta ločiti. To so dobro vedeli in vedó revolucijski junaki. Namerjajoč rušiti obstoječi red, zidan na princip avktoritete, se zaganjajo v katoliško cerkev. In bratje masoni, v katerih loži se dandanes shajajo niti vseh revolucijskih spletk, ne le da oklicujejo čisto človečnost za temeljni stavek framasonstva, ampak ona jim je eno in isto, kar vojska proti cerkvi in posebno rimskemu papežu, vojska do popolnega vničenja: pade danes rimsko papeštvo, tedaj je jutre celi svet framasonski.

Digitized by Google

Revolucijski klic po neomejeni prostosti i narodovi samooblastnosti je grob avktoritete. In ravno ta je najbolj žalostna dedščina, katero je revolucija zapustila našemu veku. Zmedla je evropskim narodom nazore o pravu, o postavnosti, nazore, ki so v katolicizmu tako strogo, jasno določeni, ker od njih pravega spoznanja je odvisen časni in večni blagor človeštva; vplodila jim je nepostavne težnje ter obudivši ljudsko strast vpijanila jih, da sami več ne vedó, kam telebijo.

Avktoriteta! Ta gineva, ta vmira. In mislim, da največe nevarnosti, ki dandanes preté državi in društvu, najhujša zla, ki nas deloma vže tarejo, deloma pa nam, kaker počasti žugajo iz bližnje prihodnosti, da vse to izvira največ iz tega, ker smo se spozabili, kako svet, kako neoskrunljiv je princip avktoritete i crkvene i državne, kako nedotakljive so osobe, ki v cerkvi in državi zastopajo princip avktoritete.

Nekako demokratstvo v besedi in govoru je prišlo po revoluciji v modo ne le pri liberalcih in framasonih, ampak žalibog ne redkokrat tudi pri katoličanih, ki ne premislijo, da vsak hib po avktoriteti je atentat na državni in družbinski red in da se takega počenjanja nihče bolj ne veseli, nego — loža!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

VEČ LUČI!

ALI

NEKOLIKO POGLAVIJ O IDEALIZMU.

Dr. A. Mahnič.

Dragih nam někdaj svetinj teptali ne bodemo v blato,
Kar nam novi sedàj, krivi proroki velé!

Stritar.

XIV. — Kristijanski idealizem v umetnosti.

Najpopolniše pa in najsijajniše so ideje krščanske v čutnem svetu svojo moč pojavile po umetnosti.

Vže večkrat so se leposlovci prepirali, ali se more govoriti o krščanski umetnosti. Eni so tajili, drugi pa trdili. Kar se mene tiče, menim, da se na to vprašanje lehko odgovori: da in ne; le treba je dobro ločiti. Ako hočemo vzeti besedo „umetnost“ v splošnem pomenu, koliker je bistvo in naloga umetnosti v čutni obliki izražati lepoto, potem se krščanska umetnost nikaker ne loči od umetnosti sploh. Ako pa vzamemo ono besedo v ožišem zmislu ter razumemo le bolj vpliv krščanstva na umetnost, tedaj smemo vsekaker govoriti tudi o krščanski umetnosti, ker res je Kristusova vera tako merodajno, tako bistveno vplivala na lepe umetnije, da jih je popolnoma prerodila, ter iz njih tako rekoč vstvarila novo umetnost.

In res, poglejmo!

Kaker sem vže omenil, nam umetnost predstavlja lepoto v čutni obliki. Potemtakem imamo v umetnosti razločiti dva bistvena dela: lepoto in obliko. Lepoto vzamem tu bolj v metafizičnem pomenu. Lepo je ena izmej bistvenih lastnosti reči. Vsaka reč ima to troje: da je resnična, dobra in lepa.

Digitized by Google

Lepota je torej neločljiva od bistva; ker je pa vsakemu bistvu v božji ideji postavljen vzorec, po katerem je določeno, je tudi lepota reči neločljiva od njene ideje. Zatorej moremo s tega stališča kot nalogo umetnosti določiti: čutno vpodabljanje idej. Čim više in čistejše so ideje od ene strani, od druge pa čim bolj dovršena je oblika, tem popolniša je tudi umetnost.

Nekoliko lepote je sicer v vsakej čutni reči že naravno vpodobljene, ker vsaka je vstvarjena od Boga, ki kot umno bitje ničesar ne tvori, o čemer nima prej določene ideje. Najviša lepota v stvarstvu pa čutno odseva iz človeka; v njem biva razumna duša, ki je bistvena forma telesu; tako se čutno javlja duševnost v svoji raznolični popolnosti. Akoravno nahaja tedaj umetnik več ali manj v vsem čutnem stvarstvu vzorcev, po katerih ima umetniške proizvode oblikiti, je vender oblika človeškega telesa najviši čutni vzorec umetništvu. Zatorej je pa grška umetnost vže zarad tega gledé oblike dospela v starem svetu do najvišega vrhunca: izbrala si je bila obliko človekovo za vzor umetniškega oblikovanja.

Toda ona prvotna celost je v človeku pokvarjena po izvirnem grehu; niža mesenost se vpira višej duševnosti, in tako zavira popolen odsvit duševnega bistva. Ta madež leži na vsem stvarstvu. Ravno tako je po izvirnem grehu zatemnelo nebo čistega prvotnega spoznanja; ideje, kot jasne zvezde po višem težečega duha, je zakrila megla nevednosti in poltenosti. Nastopil je v človeštvu skepticizem, neverstvo, iz tega se je rodila negotovost in obup, ki je duhu peruti polomil ter onemogočil vznos proti viši idealnosti. Najčistejše se pa ta duševni propad človeštva odsvita iz staro-grške umetnosti, v kateri je sicer oblika dospela do najviše popolnosti. toda ideja zaostala daleč za njo, da komaj še v nji nahajamo zadnje sledove one resnice, ki je v začetku bila razodeta človeštvu.

Digitized by Google

Še le krščanstvo je umetnosti z nova postavilo temelj in jo povspešilo do najviše dovršnosti; z njim je umetnosti zažarilo solnce večnih idej, ob enem se je po njem pa tudi razodela človeška narava v svoji prvotni nepopačnosti ter s tem podala tudi umetnosti najpopolnišo obliko.

XV. — Dve sliki v evangeliji sv. Luke.

Staro sporočilo nam pripoveduje, da je bil sv. Luka slikar. In po nekaterih krajih v Italiji kažejo celó podobe, trdé, da jih je sv. Luka slikal.

To sporočilo je sicer malo zanesljivo, vendar pa nikaker brez višega pomena. Staro krščanstvo je gotovo hotelo ž njim izraziti mnenje, da je evangelij sv. Luke posebne pomenljivosti za slikarstvo in umetnost sploh.

Slikar je sv. Luka; ne z barvami in čopičem, pač pa z besedo, ki mu jo je navdihnil sv. Duh.

Prvo svojih slik nam je izpostavil v prvem poglavji: predočuje nam Marijo Mater Božjo, pozdravljeno od angelja. „Milosti polna“ — tako ogovarja angelj devico. S temi besedami izraža, da je Marija popolnoma prosta od vsakega greha, torej tudi od izvirnega; zatorej nahajajo v njih sveti očetje in cerkveni učeniki posredno izražen nauk o njenem brezmadežnem Spočetji. Tu se nam kaže torej Marija v svitu prvotne pravičnosti, v kateri je bila človeška narava pred grehom. Vže po tej je Marija mej vsemi ljudmi najlepša. Greh je namreč prvemu človeku vzel milost ter ga oropal prvič čeznaravne lepote, drugič zatemnil naravno. In ker prvi greh prehaja na vse ljudi, se nihče ne znajde v prvotni nepopačnosti in lepoti, kaker Ona, ki je milosti polna, brez madeža Spočeta.

V evangeliji sv. Luke nam torej v prvič stopi pred šoči neskaljen vzor človeške popolnosti in lepote, vzor, kaker nega niso pred seboj imeli grški umetniki; saj še izviren-

Digitized by Google

greh jim je bil zakrit v gosto meglo in njihovi bogovi, ne le da niso bili vzori najviše popolnosti, temveč umetnost grška jih je iz Olimpa na zemljo potegnila ter povčlovečivši jih namislila jim človeške strasti in slabosti.

Toda še više se žari Marijina lepota v podobi evangelistovi.

„Gospod je s teboj“ — tako nadaljuje angelj. Kako pa imamo ta „s teboj“ umeti, poduči nas tatančniše: „Sveti Duh bo prišel na te, in moč Najvišega te bo obsenčila; zato se bo sveto, katero se bo rodilo iz tebe, imenovalo Sin Božji.“

V teh besedah je izražena dvojna resnica. Ž njimi se oklicuje Marija prvič za nevesto Sv. Duha; kot tretja oseba najsvetejše Trojice je Sv. Duh pravi Bog, nevstvarjena, večna lepota. Temu se je imela Marija zaročiti kot prava nevesta. Razmerje pa, v katero je sè Svetim Duhom stopila, zahtevalo je, da se povzdigne do nekake enakosti ž njim, kaker tirja vže naravni zakon, da sta ženin in nevesta koliker mogoče enaka. Ker je pa Marija po naravi svoji bila stvar, je morala milost izravnati razliko mej neskončnim Bogom in končno stvarjo; a ta milost je morala prav zato biti neskončna t. j. Marija kot prava nevesta Sv. Duha je bila v dan svojega zaročenja, ožarjena sè svitom neskončne lepote Božje.

A v evangelistovih besedah najdemo drugič tudi resnico, da Marija je izvoljena za Mater Božjo. Tisti namreč, ki se je iz nje rodil, Jezus Kristus, je bil človek v eni in isti osebi z Bogom, in ker osobnost določuje rojstvo, je tudi Marija prava Mati Božja. Kot taki pa jej pristoja neskončna dostojnost in čast; tedaj jo kot Božjo Porodnico najdemo v svitu neskončnega veličastva in lepote Božje.

Toliko evangelist. Privede nas do najsvetejšega in najskrivnostnišega čina v zgodovini, namreč do onega trenutka, ko se je v naročji Marijinem včlovečila Beseda Božja.

Digitized by Google

Toda evangelist nam ne predočuje vrhunca Božjega dejanja. Le še to slišimo: „Zgodi se mi po tvoji besedi“ — in zagrinjalo pade. A ravno tu razprostre domišljija tem prostejše svoje peruti ter se vspne z deviškim duhom Marijinim nad zvezde, nad angelje v visoka nebesa, da tu v naročji najsvetejše Trojice ž njo zamaknjena gleda večno Lepoto, ter od nje zavzeta si globoko vtisne podobo Očetove Besede, katero je Marija nekdaj sè svojim duhom objela ter jo iz nebes zemlji podarila v človeški naravi.

V tej Marijini podobi tedaj človeški duh ne le da občuduje najvišo lepoto, s katero more biti konečna stvar od Boga ožarjena, ampak o njej se duh njegov tudi povspne do gledanja Božjega, ki je pravir in neskončno morje večnih idej. „Blagor ti, ker si verovala“, tako jo poveličuje sv. cerkev; sè svojo vero je človeškemu duhu odprla vhod do nevstvarjenega svetišča Božjega obličja. Po njej je zemlji zasijalo solnce najviših idej.

Toda poleg prve podobe najdemo pri sv. Luki še drugo. Beseda se je včlovečila.

Sv. Luka nas v drugem poglavji pelje k jaslicam včlovečene Besede. Boga ni nihče videl, nobeno oko ni zrlo večne lepote. Še le v Jezusu Kristusu nam je pokazala svoje lice in sicer v podobi nam najbolj pristopni, v podobi človeške narave.

V Betlehemskih jaslicah pa se nam ta podoba kaže v najnežniši obliki, ker je oblika novorojenega Deteta. In vender odseva iz te podobe pri vsej naravni nežnosti in ljubkosti ob enem tudi najviša veličastnost: Dete in Bog v enem, v eni nedeljivi osebi.

V tej sliki je dobila umetnost neskončno dovršen, nedosežen vzor, o katerem se lehko vedno bolj in bolj dovršuje, povzarja, ne da bi mogla kdaj popolnoma pozajeti neskončne polnosti njene vsebine.

Digitized by Google

Božja človečnost Kristusova odpira umetniku vzlet do najviše, neskončne idealnosti, a od druge strani mu podaje najrealnišo, najbolj človeško podstavo: ker isti Kristus je v eni in isti osebi i pravi Bog ter nositelj najviših idej, i pravi, najpopolniši človek. Najviši idealizem se tu združi z najnaravnišim, najbolj človeškim realizmom.

Božje-nebeško idealstvo in naravno-človeško realstvo se na tej sliki umetniku javlja v dovršnosti njemu večno n e d o s e ž n i: ker večno nemogoče je s končnim umom dovzeti neskončnega Boga, kaker tudi dospeti do popolnosti človeške narave subsistujoče v Božji osebi; in vender javlja se ob enem tudi v dovršnosti brez konca p o s n e m l j i v i: brez konca, ker včlovečen je v nji neskončni Bog, a v posnemljivi, ker je ona neskončnost v končni človeški, torej človeku pristopni in posnemni obliki.

Ista podoba pa daje umetniku tudi peroti, s katerimi se more varno dvigati v neskončne višine zajemat si večnih idej, s katerimi navdihuje umetniške oblike. In ravno to je, kar reši umetniji dostojnost ter ji podeljuje višo resnost. Karkoli namreč umetnikov duh na podlagi Kristusove vere spočne v idealnem obzorji, ni prazen plod domišljije, ampak ima, bodi še tako vzvišeno, realno podstavo. Krščanski umetnik ni torej sanjar ali fantastičen pustolov, niti umetnost krsčanska gola sanjarija, ki ima služiti le v to, da zaziblje človeka v sladke sanje. Ona mu je marveč resna učiteljica, ki mu v čutni obliki predočuje nebeške ideje, resnice. Zatorej pa katoliška cerkev umetnost pri službi božji vpotreblja, da po nji predstavlja ljudstvu verske resnice ter je tako, človeški naravi prilično, po čutnosti vzdiguje do nadčutnega sveta.

Še drug velepomenljiv znak moramo povdarjati, po katerem se odlikuje slika sv. Luke.

To, kar v umetnosti mika, kar dopada, je izvirnost.

Digitized by Google

Umetnik mora znati stvarjati nove oblike; kaker je Stvarnik v začetku oživil ilovito telo z nevmrljivim duhom, tako mora tudi on zemeljske oblike, katere posnemlje iz narave, navdihovati, oživljati z nebeškimi idejami. Zato so stari Grki imenovali pesnika ποιητής t. j. stvaritelja. Od pesnika, od umetnika pričakujemo nečesar, kar ni navadno, ampak kar se po dovršnosti odlikuje od naravnih in vsakdanjih življenskih prikazni. On ne sme povzemati, ampak novo vstvarjati; zarad te stvariteljne izvirnosti ima umetnikova oseba nekaj božjega na sebi, obdaje jo nebeški žar, tako da s češčenjem in strahom zremo va-nj.

Res sicer, da mora še stati na zemlji, v naravi, toda od druge strani se mora povspenjati v nebeške višine: njegova naloga je zemljo družiti z nebom, realnost z idealnostjo, čas spajati z večnostjo, človeško z božjim. A ravno to je najteže izvršiti. Nekateri umetniki se ločijo preveč od narave, od življenja; hoté previsoko vzleteti izgubé realna tla: iz umetnika dobimo fantasta. Drugi pa obleži na zemlji, mesto umetnika imamo kopista, fotografa. Pravi umetnik mora niži in viši svet spajati v živo nerazdeljivo enoto, čim bolj se mu ta spojitev posreči t. j. čim više so od ene strani ideje, čim naravniša in resničniša od druge strani oblika, tem bolj dovršen je, tem bolj je vreden občudovanja.

A ravno to združenje zemlje z nebom, časa z večnostjo, človeškega z božjim, nahajamo najpopolniše izraženo na sliki sv. Luke, na sliki, ki nam predočuje včlovečenje Boga. Tisti, ki je brezmejen, ki ga ne obsega nebo in zemlja, je ob enem tako majhen, da najde v ozkih jaslicah dovolj prostora; on, ki je večen, nespremenljiv, se v človeški naravi spreminja, raste, šteje z nami ure, tedne in leta; on, ki je vir vse blaženosti, ki vse redi, ohranjuje, glej, potrebuje sam hrane, ki je dobiva iz prs svoje matere; on, početnik vseh bitij,

Digitized by Google

se rodi kot otrok iz svoje lastne stvari; nevmrljiv postane vmrljiv, neskončen postane končen, stvarnik — stvar.

Časnost z večnostjo, končnost z neskončnostjo, božanstvo z človeštvom — skrajnosti večno nespojljive, so na ti sliki spojene. Kar se ni nikdar in nikjer zgodilo, da, česar konečni um še od daleč slutiti ne more, se je tu vresničilo. A ravno v tej spojitvi obstoji najviša izvirnost, ki se sploh dá misliti. In ker izvirnost podeljuje umetnosti mik in čar, je včlovečenje Sinu Božjega, kaker najviše zgodovinski, tako i najviše poetiški dogodek: v njem se odpira človeštvu vir večno mlade, nevsahljive poezije.

Pač više in nežniše poezije ne nahajamo v človeškem govoru, nego nam veje iz tistih proizvodov, s katerimi proslavlja katoliška cerkev Božje Dete in njegovo deviško Mater, proizvodov torej, katere je krščanski domišljiji vplodila slika našega evangelista.

Kaj je više, a kaj ob enem bolj nežno, naravno, recimo, kaj je bolj poetiško od naslednjih besed, s katerimi cerkev o božiči občuduje rojstvo Božjega Deteta: „V sredi mej dvema živalima je ležal v jaslicah in svetil se v nebesih.“

Ali pa besede, katere stavlja cerkev Mariji v usta: „Čestitajte mi vsi, ki ljubite Gospoda, ker akoravno sem bila majhna, sem dopadla Najvišemu in iz svojega telesa sem rodila Boga in človeka.“

Ali pa:

„O slavna mej devicami,
Vzvišena nad zvezdami,
Ki stvaril te, kot mati ga
Otroka majhnega dojiš.“

Poslušaj slednjič predzadnjo kitico cerkvene himne „Pange lingua“:

Joče Dete, položeno
V tesne jaslice:

Digitized by Google

Mati mu deviška veže
Nežne ude s povojem,
Ozke pa plenice Božje
Roke, noge stiskajo.

Vagit infans inter arcta
Conditus praesepia:
Membra pannis involuta
Virgo mater alligat,
Et Dei manus pedesque
Stricta cingit fascia.

Ta kitica je najpopolniša ilustracija evangelistove slike, a tudi najviša poetiška tvorba, ki se je kdaj slišala v človeškem govoru.

* *
*

Stritar — *kristijanski* idealist?

„Jaz nikoli in nikjer nisem in ne bodem pobijal krščanskih načel; jaz sem in bodem . . . v vsi svoji slabosti in grešnosti, dober kristijan.“

„Vere jaz nikoli nikomur nisem izpodkopaval in je ne bodem.“

„Kar učite vi, duhovniki, na leci in v izpovednici, isto učim jaz, samó z drugo besedo, v svojih spisih.“

„Sama beseda: „Sursum corda!“, katero večkrat rabim . . . bi morala in mogla kazati, da si moj idealizem in krščanstvo nista nasprotna.“

Stritar V. 367 ss.

Da, prav to hoče biti — kristijanski idealist! In ne manjka mej Slovenci takih, kateri Stritarjevim besedam verjamejo. Jaz pa sem to tajil in še tajim.

Razume se samo ob sebi, da tukaj ne mislim govoriti o Stritarji, gimnazijskem profesorji na Dunaji, katerega še nikdar videl nisem, niti dotakniti se njegovega o s e b n e g a prepričanja; mogoče, da je v privatnem življenji resnično veren, pobožen kristijan. Jaz imam tu pred seboj le njegove s p i s e, katere je v lični zbirki

Digitized by Google

pred kratkim podal slovenskemu občinstvu. In on sam želi, naj ga sodimo po spisih: „Kakšen je moj idealizem, to kažejo moji spisi, po njih naj se sodi!“ — V. 369.

Kristijanski idealist?

Osnovna podlaga kristijanskemu idealizmu so kristijanske ideje, ki se pa v katoliški cerkvi ne ločujejo od verskih resnic, koje imenujemo dogme. Krščanskemu idealistu je torej pred vsem neobhodno potrebna vera. Početnik vere je pa B o g s a m po svojem razodenji. In ker je Bog neskončno resničen ter — kaker verniki sè svojim župnikom ob nedeljah molijo — ne more ne goljufati ne goljufan biti, za to je krščanska vera nad vse trdna in določena. Sv. Pavel jo kar določuje: „Vera je t r d n o pričakovanje tistega, kar se upa, d o k a z stvari, ki se ne vidijo.“ (Heb. XI. 1.)

Drugače Stritar. Kod išče on veri početka?

„Iz ž e l j e vera nam rodi se rada,
Tako je svet zadobil čut najblaži.“ — Samotar. I. 168.

Sploh kaže cela navedena pesen, da Stritar ne smatra vere za nekaj objektivno resničnega, ampak za nekako subjektivno prevaro.

Naravno. Ako se vera porodi iz čuta, mora biti temna, negotova, praznotna, kaker čut, isto, kar pravi Nemec — „Gefühlsschwärmerei!

Sicer pa to ni Stritarjeva iznajdba. On predava Slovencem, kar so učili vže drugi pred njim; mej temi n. pr. panteist Schleiermacher, kateremu je vera „eine Bestimmtheit des Gefühls“, nadalje: „das theologische Erkentniss ist kein objektives, sondern lediglich subjektives“. (Der christliche Glaube I. Bd. § 3.)

In sicer, kaker učé te vrste filozofi, se je verski čut porodil iz sebičnosti, to velja posebno o nevmrljivosti duše. In da je resnično tako, prepričuje nas tudi Stritar v tisti pesni:

O sladka vera polna tolažila:
„Človeška duša je neumrjoča!“
L j u b e z e n s a m a tebe je rodila:
Po dragi duši duša žalujoča
Ločitve si ne more misliti . . . . itd.
Toda ta ljubezen je priklila iz sebičnosti, ker vera:
Prijazno te tolaži: trpi tu,
Za vse tam gori čaka te plačilo.

O z n a n o v a v c i svete vere so duhovni. Oglejmo si vzor katoliškega duhovna pri Stritarji. Naslikal nam ga je v „Gospodu Mirodolskem“. V tega osebi govori Stritar svojemu prijatelju župniku tako-le: „Različne so najine misli in sodbe o mnogih, morebiti prav imenitnih stvareh — kako bi pač drugače bilo? (vsakdo si lehko misli, kake stvari) — vender mej nami ni resnega razpora. Zlagava se v navdušenji za vse, kar je dobro, lepo, blago, zlagava se v ljubezni do človeštva, do naroda . . . . Razumela sta se častita moža“.

Digitized by Google

„Vi, čestiti gospod, ne razgrajate v cerkvi . . . . . vi ne stašite vedno ubozega ljudstva z gorečim peklom in črnim gospodarjem njegovim, vi svojim zvestim poslušalcem ne belite glav sè skrivnostnimi verskimi resnicami, katerim niso do dna prišli cerkveni očetje . . . . vi svarite jih pred sovražnikom, katerega nosi vsak več ali manj sam v sebi. Vi ne strašite vedno sè šibo božjo; v jasnih podobah jim kažete žalostne nasledke lehkomiselnosti, nezmernosti . . . . . ki izpodjedajo srečo in blagostanje na kmetih . . . . . Vas lahko posluša vsak izobražen človek.“ — II. 220.

Iz tega govora se vidi, kako groza malo pojma ima Stritar o krščanštvu in katoliškem duhovništvu. Po njegovem bi duhoven moral biti nekak zdravnik in kmetski učitelj, ki bi učil, česa je v hiši, česa na polji potreba. Ne vé li Stritar, da prva naloga in najsvetejša dolžnost katoliškemu duhovnu je oznanjati, razlagati „skrivnostne verske resnice,“ ako treba, tudi o „gorečem peklu in črnem gospodarji njegovem“? Ne vé, da je Jezus Kristus apostole poslal po svetu pridigat evangelij ter podučevat narode o vsem, kar so od njega slišali?

Zdaj pa poglejmo nekaj posamnih resnic, da se še bolj prepričamo, kako veren kristijan je Stritar.

Ena najpoglavitniših skrivnostnih resnic katoliške cerkve je, da Sv. Duh izhaja iz Očeta in Sina.

A kako spoštljivo in verno govori Stritar o tej dogmi, nam pričajo naslednje vrste:

„Vera . . . .
Prvi rodila razpór, prvo prelilo je kri!
Srba sovražiš, Hrvat! zakaj? — . . .
Duh iz Očeta samó, ne izhaja mu tudi iz Sina —
Kdor „filioque“ taji, biti ne more mi brat! —
Oj slepota! Smejal bi se človek nespameti taki,
Da bi mu britke solzé ne zadušile smehú!“ — I. 260.

A mi pravimo: Telesni človek ne sprejema, kar je od Duha Božjega, ker mu je neumnost. (I. Kor. 2. 14.)

Dalje nas uči katoliška vera, da vse, kar tu trpimo, nam Bog pošilja iz same ljubezni in sicer, da bi se ali spokorili ali pa, ako pokore ne potrebujemo, da bi po skušnjah še popolniši bili in si po tej poti veče plačilo zagotovili v nebesih. Temu rajskemu ključu naše vere se roga Stritar:

. . . . .
„Tepe ga kdor vtegne,
Zasmehuje, sramoti;
A Slovan se ne obregne,
Vse „za dušo“ potrpí.

Digitized by Google

Bog strahuje, kogar ljubi,
Kazen daje mu, nadlog;
Rekel skoraj brez strahú bi,
Da p r e r a d imá nas Bog!" — I. 194.

Kako spoštuje pobožnost slovenskega naroda!

„Drugi . . . . . .
Knjigo narave berô, bistroumnosti svoje veseli —
Čelo si križate vi, k a d e r r a z l e g a s e g r o m!"
I. 245.

Slovana vse prezira, vse zatira in sovraži; slednjič mu ostaja še nebo. Tu pa Stritar obupno povprašuje:

„Kam naj obrača okó, z nebá naj upa rešenja!"
Čemu še? Saj
„Prosil je z néba dežjà, točo mu pošlje nebo!" — I. 250.

Pač pa preklinjati zna Stritar nebo. Videč svojega vmirajočega otroka se bogokletno roga Bogu:

„T i oče? — j a z sem oče, gledati
Ne morem jaz trpečega otroka." — I. 163.

Bog torej, o katerem pravi sv. pismo, da je ljubezen (I. Jan. 4. 16.), je Stritarju — nevsmiljen trinog!

Primerjajmo nadalje Stritarjeve nazore s krščanskimi o početku človekovem, o nalogi življenja in o končnem smotru.

Katekizem nas o tem tako-le podučuje: Bog je človeka vstvaril, da bi njega s p o z n a l, mu s l u ž i l in sam enkrat v n e b e s a p r i š e l.

Nobene temote, nobene negotovosti ni v krščanstvu gledé početka človekovega. Le Stritar, kristijan, še tava po temi, kajti končuje pesen tako-le z dvomom vprašujoč:

„Čemu li človek se na svet rodí,
Da kakor rosna kaplja v solncu mine?
Kaj pa je treba bilo, kaj svetá,
In mene kaj? n e r e š e n a u g a n k a!" — I. 112.

Dalje se pogovarja s konjem (!):

„Svet mi uganka je brez rešenja,
Tebi pa tudi, kaj ne, moj konj?
Poln je britkega svét trpljenja.
Vprašam, zakaj? a vprašam zastonj." — I. 57.

Človek bi pričakoval, da v takih zadregah pojde Stritar, kot kristijan, pogledat v katekizem — a menda sam vé, da take uganke se zdé kristijanom vender preneumne, zato se pomenkuje o tej uganki sè svojim konjičem!

Ne Bog, ampak:

„Na svet človeka pahne t e m n a r o k a" — I. 95.

Tedaj Bog, ki je po katoliško-krščanski veri človeka vstvaril v najviši modrosti, ki sè svojo previdnostjo svet ohranjuje in vlada — ta Bog je Stritarju — „temna roka"!

Digitized by Google

Poglejmo, kake nazore ima Stritar o človeku in človeškem življenji.

„Nesreča je življenje vsem stvarem,
Nad vse je človek vreden milovanja“ — I. 156.

Življenje torej — po kristijanskem naziranji, najviša častna dobrota — je nesreča!

„Na svet človeka pahne temna roka,
V sovražne mu narave krilo tuje,
Življenje golo mu je last jedina!
Življenje golo — žalostna dobrota!
Neznan, neprošen dar temne veljave.“

Kaj bi pa rekel beraču, prijatelj, ko bi tvoj dar nehvaležno rugaje se imenoval žalostno dobroto?! A Stritar, „kristijan,“ se drzne nasproti neskončnemu Bogu življenje darovano imenovati „žalostno dobroto“, „temne veljave.“ !!

Kar je posamezen človek, to mu je celo človeštvo — žrtva — pero se brani zapisati — božjega trinoštva!

„Prometej je človeštvo prikovano,
Srce mu kragulj trga, pozno rano
Z neba mirno gledajo bogovi.“

Zatorej pa:

„Kaj pa je tebe treba bilo? Tako bi človek žalosten dejal vsemu človeškemu rodu.“

Konečno celó:

„Da smo rojeni, to nesreča,
To greh, pokora je največa“! — I. str. 81.

Po krščanski veri je Bog sam početnik življenja — torej je Bog provzročitelj „greha“!!

Kaj čuda potemtakem, ako se Stritar roga krščanskemu nauku, da je človek glava vstvarjenja: „O človek, o mož, ti krona stvarjenja, osodi igrača!“

Naravno, da Stritar, človek in „kristijan“, zavida živali njeno osodo, saj

„Žival bolest boli samo sedanja,
A nas prihodnja straši bolečina;
Trenotje kratko mirnega vživanja
Britkost greni nesrečnega spomina“. — I. 165.

Kako je pa Stritarju prihodnje življenje? Od takih „nevsmiljenih bogov“ bomo li smeli upati večne sreče?

Stritarjevo upanje ne sega v prihodnje življenje, zatorej vzdihuje:

„Predno v večne grem temine,
Kedaj vesel bi bil še rad!“ — I. 132.

Je to krščansko? Pač pričuje sv. Pavel o poganih, da so bili „brez upa“.

Digitized by Google

Zdaj pa iščimo pri Stritarji krščankih nebes; onega veselja namreč, kateto bistveno obstoji v gledanji Boga od obličja do obličja. To gledanje je najviša stopinja duševnega spoznanja. Prvi in neobhodno potreben pogoj spoznanju pa je zavest. Toda čujmo, kako misli „krščanski“ idealist o zavesti:

„Oj leta otročja, leta sreče,
Edine, ki človeku se prisodi,
A predno se zavé, izgine mu, —
Zavest nesreči pot odprè široko!“ — I. 158.

Ako tedaj vže zavest pot odpre nesreči, kaj še le spoznanje? Potemtakem mora biti to, kar imenujemo gledanje Boga, kot najviše spoznanje, tudi najviša, neskončna nesreča. Tako nas Stritarjevo krščanstvo namesto v nebesa privede — v pekel!

Da, ravno nasprotno od našega krščantva je „krščanstvo“ — Stritarjevo!

Konečni smoter naš je popolno združenje z Bogom, najvišo dobroto, v večni ljubezni ž njim, tako da je Bog vse v vsem. Stritarjevo krščanstvo pa neče o Bogu ničesar vedeti ne v tem ne v prihodnem življenji. Božje ime mu služi največ še v to, da izlije na nje svoj srčni žolč in je preklinja. Ne z Bogom, ampak brez Boga v času in večnosti, v večni nasprotnosti, v večnem sovraštvu; ne Bog vse v vsem, ampak iz vsega Bog, vse proč od njega, v večno smrt, v nič — v nirvano!

Drugega pa krščanstvo Stritarjevo ne daje človeku kaker — obup:

„Slovo sem dal na veke upu in željam, saj ž njimi ni miru. Udal sem se osodi“ — II. 166.

Zatorej so pa Stritarjevi največi junaki, najblaži značaji — samomorivci!

Zorin, vzor najblažega človeka, se vmori. In prijatelj — Stritar, ko mu Zorin naznani svoj naklep, svetuje mu, naj se le vmori — le radi vbogega naroda, ki je tako grozno potreben delavcev, pisateljev, naj si, ako mogoče, prizanese!

In čujmo, kako govori sin na grobu materinem:

„Ti ne poznaš, o mati, sveta;
Sovraštvo, laž in strast povsod!
V trpljenje zemlja je zakleta,
V gorjé zaklet človeški rod.
. . . . . .
Le skozi temna smrti vrata
Do tebe vodi mene pot;
Odpústi tórej, mati zlata,
Če grešno ločim se od tod,
Sprejmi zgubljenega me sina!“
. . . . . .

Digitized by Google

In vmori se . . . . . .
„Cesàr mu svet ni mogel dati,
Tolažbo, mir mu ti daj, moti!“ — I. 81, 82.

Kaka zmedenost v pojmih, kolika protislovja, kako sprevračanje najsvetejših resnic, kako porogljivo zanikanje vsega krščanstva — Stritarjevo krščanstvo!

Da, še celó to mu ne vgaja, do dajejo verni Slovenci pri krstu svojim otrokom imena svetnikov, katere časti sv. rimsko-katoliška cerkev. Zato je Slovencem tudi vže zložil zapisnik raznih čisto slovanskih imen, da krščujejo na-nje svoje otroke. Modruje namreč, da „je dolžnost vsakemu izobraženemu Slovencu dajati svojim otrokom lepa slovenska imena, ker s tem se širi — narodna zavest!“ Tudi se gotovo s tem ne „žalijo svetniki in svetnice v nebesih“ (v katere Stritar tako živo veruje!), kaker tudi ne veruje naš „kristijanski“ idealist, da „žalimo Boga, ako ga pišemo z malo črko.“ (Pripomniti mi je, da je Stritar sam l. 1870 Boga pisal z malo črko; kasneje pa, ko se je jelo dvomiti o njegovem pravoslovji, začel ga je pisati z veliko začetnico, — prav po farizejsko, lehkovernim, kratkovidnim pesek v oči — ker pod velikim B je Stritar najsvetejše ime z najostudnišimi blasfemijami onečeščeval!)

Kako globoko je sploh v srci njegovem vkoreninjeno spoštovanje do cerkve, njenih sakramentov in služabnikov, a kako vrlo je Stritar tudi umel v mladini gojiti krščanski čut, naj se sodi iz naslednjega mesta, kjer govori o „romanu“:

„Roman! Kako so se nekdaj v strahu k r i ž a l e pred tem imenom p o b o ž n e stare ženice ljubljanske! Gorje učenčku in tudi učencu, katerega je bila skrbna kmečka mati izročila nepopačenega, nedolžnega z dušo in telesom taki o s t r o p a z n i n e i z p r o s n i R a d a m a n t i n j i (!), ako je njeno . . . oko zasledilo pri njem kak „viteški roman“ . . . . . izgubljen, pogubljen je bil, ako se ni nemudoma p r i i z p o v e d i o č i s t i l s m r t n e g a g r e h a. „Romane bere!“ to je bila najhujša obsodba, ki je mogla zadeti . . . dečka, poslanega v mesto, da bi se učil „za gospoda“ . . . . . Ali ne samo pobožne stare ženice . . . . bale so se romana kaker živega ognja ali pa „a n t i k r i s t a“; tudi pobožni možje v č e s t i t i h (kdo ne vé, kako častitljiv mora biti duhovski stan onemu, ki so mu najsvetejše verske skrivnosti „nespamet“!) d o l z i h s u k n j a h po šolah (tako govori on, ki je sam profesor!) in izpovednicah (tudi v to skrivnostno svetišče se drzne stopiti!) so svarili mladino sè s v e t o g o r e č n o s t j o pred njim . . . . “

Konečno še nekaj iz satirične pripovesti: „Triglavàn iz Posavja“. — „Prva in najlepša lastnost Triglavanova je bila velika pobožnost, kakeršne bi zastonj iskali v denašnjih popačenih časih . . . Vsako nedeljo, vsak praznik in sópraznik bil je pri sveti maši . . . Tudi v delavnik je smuknil, če je kolikaj mogel, k eni tihi maši.

Digitized by Google

Očenašev in Češčenamarij je bil svoje žive dni toliko namolil, da je sv. Janezu, kateri bajè take stvari v nebesih v veliko knjigo zapisuje, na Triglavanovi strani vže primanjkovalo prostora. Da je svoje izpovedi vestno opravljal in post po stari šegi ostro držal, to se . . . samo ob sebi umeje. Zapisan je bil v bratovsčino sv. škapulirja, mesingastega križa in živega rožnega kranca . . . . Vsako leto enkrat . . . napravil se je na božjo pot . . .

Nikoli ni šel mimo znamenja na razpotji, da bi ne bil z glave snel klobuka, pripognil kolena, križa storil, oči kvišku povzdignil ter globoko iz srca zdihnil. Pozdravljal je . . . vedno še po stari, lepi šegi: Hvaljen bodi Jezus Kristus! Kolikorkrat se je vrezal v prst, spekel, v jezik vgriznil ali ob korenino izpoteknil, nikoli ni pozabil zdihniti: Bog se usmili ubogih duš v vicah!

Visoko je čislal in spoštoval vse, kar je bilo v kaki zvezi z vero ali cerkvijo. Če je zagledal gospoda župnika sto korakov pred sabo, vže je potegnil svojo širokokrajno vého ter držal jo v roki, da so se gospod za njim skrili. Župnikove njive, kuharica, celó kobile, vse se mu je nekaj posebnega zdelo . . .

Sploh, kar se vere dostaje, mislil si je: Bolje je malo več verovati nego premalo.

Vsako jutro je v posebni molitvi hvalil Boga, da je v sveti katoliški cerkvi rojen. Ko je videl Žida na sejmu, mislil si je: Ta je našega zveličarja križal, in plaho se ga je ogibal.

Še veliko lepega bi vedeli povedati o Triglavaru; a kaj bi ga na široko hvalili, rajši postavimo sèm lepe besede gospoda župnika, s katerimi so ga v zgled stavili svojim drugim ovčicam, govoreč:

Ko bi bil vsak kristijan,
Kakoršen je Triglavan,
Cêsar láhko brez biriča
Vladal bi, jaz brez — hudiča.

Veroval je v čarovnice, ni se dal pregovoriti in iz glave si izbiti, da te pošasti delajo točo, krvavo mleko in druge take neprijetne stvari. V bolezni je rajši pošiljal vodo h konjedérki, nego da bi poklical zdravnika. A take malenkosti so mu gospod župnik radi izpregledali.

Kadar se ga je nekoliko nalezel . . . tedaj se je jel bahati . . . Nazadnje jo začel zdravice peti . . . včasi celó fantovske . . . Često so ga videli, ko je pozno po noči kolovratil domóv, in lepo ga je bilo bajè videti, kako ga je zanašalo, zdaj na desno, zdaj na levo . . . . "

Recimo tedaj s kratka: Triglavan je bil pobožen, vzgleden kristijan, a pri vsem tem pijanec, tôp, babjeveren! In gospod župnik sam je bil tako omejen, da se ni mogel povzdigniti do idealnišega krščanstva postavljaje Triglavana vernikom v vzgled krščanske popolnosti! Potem pa spoštuj slovenska mladina katoliško vero, njeno pobožnosti in duhovščino!

Digitized by Google

Stritar — *idealist?*

„Idealista imenoval sem se in se imenujem odločno in ponosno; gâslo moje bilo je vedno: S u r s u m c o r d a, srca kvišku! — Str. I. 7.

Jasno tedaj, da Stritarjev „Sursum corda!“ ni tisti, kaker ga poje katoliški duhoven pri sv. maši.

Toda poleg krščanskega idealizma je še drug, rečemo mu lehko — naravni. Človek ima namreč tudi brez milosti, v stanu oslabele narave, vender še toliko kreposti, da mu je moč duševno više se povspeti, tedaj idealno težiti. Po logičnih zakonih, kateri so razumu vrojeni, zaključuje višo, nadčutno resničnost, ter dospe do spoznanja najvišega, najrealnišega bitja — Boga. Prav tako se tudi volja more po svoji moči dvigniti do poželenja nadčutnih dobrot. To troje pa: bivanje nadčutne realnosti, sposobnost v človeku to realnost spoznati, a tudi po njej težiti — omogočuje naravni idealizem. A ravno teh pogojev pogrešamo pri Stritarji.

On taji osobnega Boga, ž njim vsako nadčutno realnost. S tem pa pade seveda vsa objektivnost nadčutnega spoznanja, vse ideje. Po Stritarjevi filozofiji se sploh o realnosti še govoriti ne dá:

„Vse ničnо!“
Vsa realnost je — negativna (!!), saj le
„Bolečina je resnica“. — I. 96.
A
„Ostalo vse — otročje domišlije.“

T. j. vsa realnost — je nič. — Popoln nihilizem!

Kaj sledi iz tega? Vsak vzlet iz niže čutnosti v viši svet je potem le nekak prazen san, v katerega se pesnik zaziblje. O viših, osvitljajočih ter vnemajočih idejah, katere bi imel umetnik vpodabljati, mi ne govóri. Dante-jeva komedija nima nič višega, nič resnega v sebi, vse otroška igrača, sanjarske domišljije! Pesnik pa je pustolov, ki nima dostojniše naloge, nego le sebe in druge prijetno varati! Zatorej pozdravlja Stritar preporod poezije, ki dandanes z a p u š č a n a d z e m s k e v i š i n e ter se b l i ž a b o l j i n b o l j z e m l j i, r e s n i c i!

Pred vsem nam pa Stritarjev naravni idealizem pojasnjuje poezija, ki nosi naslov: „Visoka pesen.“ Gotovo, kaker obeta vže naslov, ako kje drugje, bo pred vsem tukaj Stritar razvil svoje vele-idealistične nazore! Poslušajmo!

„Na orlovih krilih, moj duh! krepkó
Nad zemljo se dvigni v višave,
Nad gor se dvigni snežene gláve.
. . . . . .
Le dalje, le više . . . .“

Digitized by Google

Človek zdaj pričakuje, da se bo veliki idealist zamaknil v v kraljestvo večnih idej, da nas popelje pred obličje tistega, ki je izvor najvišega idealstva. Da, tu vsaj, ako vže ne drugje, tu v v i s o k i pesni, nam bo vsaj en žarek posijal iz nebes!

Motimo se. Do tega se slovenski idealist ne more povspeti; ker

„Vse tiho, vse mirno, vse mrtvó!
Ž i v l j e n j a n i m a n e b ó;
Le m e n i srce čuteče bije.
Kakó sem sam! . . . .
. . . . . .
Nad máno m r z l o solnce sije;
Vse prazno, vse nemo okoli! — "

Zatorej pa — tu prikipi v i s o k a pesen do vrhunca —

„Oj d o l i, le u r n o d o l i,
Nazaj na trudapolno zemljó,
. . . . . .
Kjer srca čuteča najde srcé —
. . . . . .
Vsprejmi me v naročje, zemlja, otroka —
. . . . . .
Tam bivati hočem, tam moj je dom!" — I. 89. 99.

Tedaj „d o l i, le u r n o d o l i" — od druge strani pa povsod in brez konca: „S u r s u m corda!" Si moramo li misliti veče ironije, večega smešenja vsakega idealizma?!

Zdaj pa nekoliko o drugi glavni točki v idealizmu — o prosti volji. Idealizem namreč na strani človekovi obstoji bistveno v teženji po višem, idealnem, kar je pa brez prosto volje nemogoče.

Kdor je le količkaj površno bral Stritarjeva dela, bo lehko našel, da nobene druge resnice tolikrat in tako različno ne taji, kaker to. Koliker strani, toliko vdarcev po prosti volji — očitnih ali skrivnih. In da bi ne bila ta točka v vprašanji o idealizmu tolike važnosti, da bi nadalje tako odločno ne vplivala na nravstvenost, slednjič, da bi ne bilo mej Slovenci toliko trdovratnežev, ki tako očitnih zmot še nečejo pripoznati, da vedno še Stritarjeve, nazore zagovarjajo — hotel bi molčati o njej. Tedaj pa govorimo!

„Kaj je prosta volja človeška!" — kliče Stritar. Odgovor: „Neznane moči se igrajo z nami. Njim pride človek v oblast, ko stopi v življenje, in sama smrt ga reši te oblasti . . . treba, da se voljno vdà skrivnostni oblasti, kateri vbežati ni mogoče. Kaj pomaga vjetemu tiču, ako se s peroti, z glavico zaganja v trde stene svoje ječe! Krvavé mu peroti, krvavi mu glavica; slednjič oslabi, omaga, ako mu ne pride pred spoznanje, da so mu zastonj vse prizadeve, da se mu je, ako noče poginiti, vdati presilni oblasti." — II. 393.

Tak govor je vender jasen, da mu ni treba komentara.

Kjer ni proste volje, ni tudi za največa zločinstva najmanjše

Digitized by Google

odgovornosti. To posledico tudi Stritar dobro pozna. Zatorej pa podaje Orestu, ki je vbil svojo mater, te le besede v usta:

„In vender b i t i m o g l o n i d r u g a č e". — I. 83.

Na strani 308. I. opeva Nosana, kojega so bili domači zavrgli in ga niso hoteli podpirati, ker ni hotel po njihovi želji biti duhoven. On popusti študije in začne pustolovsko živeti. Mati vmre. Nekdaj pride Nosan na njen grob. O tem pohodu pripoveduje sam, da še mrtvi ne more odpustiti in sovraštva do nje zatreti:

„Nje grob sem obiskal v nočnem časi,
In stal, če se mi v srci kaj oglasi;
Napósled sem se naveličal stati,
Greh, vém, a jaz n e m o r e m pomagati!"

V „Zorinu" II. 156. odgovarja „prijatelj" (Stritar) Zorinu, ki mu je bil v zadnjem pismu naznanil, da se misli vsmrtiti, mej drugim tako-le:

„Poznam tvoje srce, kakor bi je imel na dlani; vedel sem, kaj m o r a priti prej ali pozneje — z a s t o n j v s e svarjenje!"

Gledé samovmora pa mu kar naravnost pravi: „Pojdi in stori, česar n e m o r e š pustiti." (160)

Ne razumu, ne prosti volji, ampak srcu daj se človek voditi — tako uči Stritar. „Sodnik naj bo srce."

Ne več razum, ampak „srce treba, da nastopi svoje kraljestvo" v novem idealizmu. Vemo pa, kako nevaren vodnik je srce; ker, kaker je človek v sedanjem stanu, je srce skoraj vedno in vedno sè svojimi nakloni proti razlogom razumovim. Tega se Stritar sam dobro zaveda, saj polaga Zorinu v usta besede: „O srce je nevaren modrijan; izgubljen je, kedor ga posluša." — II. 155.

Da bi imel človek vsaj toliko moralne kreposti, srcu, ko ga tira v pogubo, vstavljati se. Toda zastonj! Ker, kaker je Zorin sam skusil:

„Pride trenutek . . . pogubljeni so vsi tvoji naklepi, sklepi, nsmeni; za njimi greš b r e z v o l j e, skoraj brez zavesti."

Dalje str. 136:

„Buditi se in vstajati so mi jele — kako bi jim mogel braniti! — pregrešne želje, želje, katere se mi nikdar ne morejo izpolniti."

Torej tudi v kraljestvu srca je prosta volja strta — vničen idealizem!

A to srce, da bi vsaj vedno blago bilo! Ker, ako ti je blago srce, pravi Stritar, potem „sreča bode tvoja". Toda koj potem se svojih besed skesa ter obupaje vzdihne: „O da bi bilo zares vedno tako, da bi samo blago srce že srečnega delalo človeka! A kaže nam življenje, da človek z najblažjim srcem more biti, in je tudi tolikokrat tako nesrečen!" Kaj pa še le, ako mu je dala narava neblago srce? Potem ni več rešitve — nesreča neizogibna.

Toda slednjič Stritar — v svojem pesimizmu vedno in povsod dosleden — obupa nad srcem človeškim sploh, bodi še tako blago:

Digitized by Google

„Srce, srce človeško, če si še tako mehko, še tako blago, kako si na zadnje vender l e s a m o p r i d n o!“ — II. 124.

Tako je tedaj slednjič pokopan še idealizem „blagega srca.“ Stritar sam mu napravi na grob naslednji napis: Oj ti n e s r e č n i, ti n e p o b o l j š l j i v i idealizem, ti b o l n i otrok, n e o z d r a v e n, ker se braniš zdravila!“ T. j. idealizem Stritarjev je po besedi Stritarjevi sami tajenje vsakega idealizma!

In vender kliče Stritar slovenski mladini: „Sursum corda!“ kažoč jej podobo svojega najvzornišega, najblažega junaka — „idealista“ Zorina, katerega je prečuteče srce gnalo k samovmoru:

„V vzgled nam bodi njegovo srce!“

T. j. slovenski mladeniči, odpovejte se vsemu razumu, vrzite se v naročje sanjarskemu čutu ter drvite za Zorinom v — nirvano!

Sicer svari Stritar na konci: „ne posnemajmo zmot njegovega prečutečega srca.“

A to je po vsem onem, kar je rekel, le pesek v oči! Kako se bomo zdržali zmot prečutečega srca, ako nimamo p r o s t e volje? To je nekako tako, kaker bi hotel reči: Ne skočite v ogenj mladeniči, pa vender skočite — le pazite, da se ne opalite!

Kaj pa je še le, ako prenesemo Stritarjev „idealizem“ na nravstvenost človeških dejanj? Zdi se mi nekako odveč, o tem kaj spregovoriti; vsakdo, ki ni slep, lehko sprevidi, da taki nazori so smrt vsakej nravi.

Ničesar človek ne čini brez kakega nagibka. Kake nagibke podaje Stritar delovanju človeškemu? Bo li človeka nagibala težnja po sreči? Toda Stritarju je vže

„ . . . . po sreči hrepeniti g r e h,
Ki zanj se človek pokoriti mora“.

Ga bo nagibala ljubezen? Tudi ta ne, ker na mesto osobnega, vsevednega, ljubečega Boga postavlja slepo, nepremagljivo osodo. In tako ne ostane drugega, kaker strah pred preganjajočimi naravnimi silami, ki človeka gonijo k vsemu, kar počne.

Bomo govorili v tem „idealizmu“ o čednosti? Prvi pogoj čednosti je p r o s t a, iz človeške volje izvirajoča odločitev za dobro. Toda ravno to prostost Stritar popolnoma zatre. Sicer je pa v „idealizmu“, ki taji osobnega Boga, vže razloček mej dobrim in slabim, ki je temeljni pogoj vsemu nravstvenemu in krepostnemu teženju, največa nezmisel.

Sploh nam je Stritar temeljne pojme o nravstvenosti popolnoma zmedel in tako sprevrgel, da mladenič, ki se je navzel njegove modrosti, izgubi popolnoma sposobnost za vsakeršno nravstveno razsodbo in delovanje.

Le dve mesti postavim sèmkaj:

„Greh, vem, a jaz n e m o r e m pomagati.“

Ne vé li Stritar, da greha ni, kjer ne stoji dejanje v človekovi moči?

Digitized by Google

Morivec govori pred porotniki tako-le:

„In zdaj sem tu. P r a v n i s e m s t o r i l, vem;
Moriti se ne sme . . . . . .
V e n d à r k e s á m s e n e! — Pri kraji sem. —
Možje porotni, vas n e p r o s i m n i č;
Sodite! Sodba vaša bode: „K r i v!“
A vas, sodniki, prosim m i l o s t i:
Ko boste k a z e n mi prisójali,
Če moči, sodba vaša bodi: „Smrt!“ — II. 316.

Kako to: p r a v nisem storil, moriti ne smem? Morem sploh še govoriti o „pravem“ in „nepravem“ v človeških dejanjih, o tem, kar se „sme“ ali „ne sme“, ako človek ni prost, ampak ga k vsemu neizogibno priganja neizprosljiva osodina sila? Potem je vse „prav“, vse se „sme“, ker je vse naravno!

„Kesam se ne“ — in vender bi se moral kesati, ako ni „prav“ storil?

„Vas ne prosim nič!“ — kaka oholost in zaničevanje postavne oblasti!

Sodba bodi: „K r i v“ — in vender bi morala biti: „Nedolžen!“, ker kriv je le, kdor je za slabo dejanje odgovoren, a odgovornosti ni, kjer ni prostosti!

„Prosim m i l o s t i“ — ta milost (!) bodi s m r t, ki je mej vsemi k a z n i m i najhujša! Tedaj milost obstoji v n a j h u j š i k a z n i!

Potemtakem se znajdejo vsi sodniki človeški v zmoti, vsa tako zvana kaznivna pravica je največa — krivica!

Ne bi vedel, kaj se tu bolj odlikuje: činičen stud do življenja, ali sarkastično zasmehovanje sodnjiske oblasti; vsekako pa najdemo v teh malih verzih čudno zmes nravstvenih protislovij, gol etičen nihilizem!

(*Dalje*)

Digitized by Google

Katoliški liberalizem.

„In ločil je svitlobo od teme.“
I Mojz. 1. 4.

VI.

Glavni grehi katoliških liberalcev.

Narisali smo v glavnih potezah bistvo katoliškega liberalizma.

Ko bi tedaj hotel liberalen katolik, tako jasno opominan od rimskega papeža, katerega vender pripoznava z nami za glavarja Kristusove cerkve in za učitelja resnice, ko bi tedaj hotel stvar enkrat resno premisliti, bi morda ne bilo težko, iz zadnjič navedenih stavkov rimske Stolice sestaviti si izpraševanje vesti.

Pri tem bi prišli najprej na vrsto tako zvani opustni grehi. In prav ti grehi so, do katerih spoznanja se dandanes tako težko pride; ker ne le da se na prvi pogled ne pokažejo kot pravi grehi, ampak celó kot lepe, pred vsem krščanske čednosti, katere, kaker se zdi, izvirajo iz najpopolniše, najblaže vseh čednosti, iz ljubezni.

Poglejmo le.

Posebne lastnosti, s katerimi se ponašajo liberalni katoliki, so: prizanesljivost, miroljubnost, krotkost, odjenljivost, strpljivost, molčečnost, pomilovanje, zmernost itd.

Niso li res te lastnosti naravne hčerice tiste ljubezni, katera, kaker jo opisuje sv. Pavel, je potrpljiva, dobrotljiva, se ne togoti, vse pokriva, vse prenaša? [1])

Da, človek bi res liberalnim katolikom enemu za drugim kar nebesa odprl, na zemlji pa postavil jim kip na oltar, ker njim je rečeno: Blagor krotkim, blagor vsmiljenim, blagor mirovitim, ker oni se bodo sinovi Božji imenovali. [2])

Da pa še bolje spoznamo ljubeznjivost liberalnega katolika, poglejmo malo, kako se vede v javnem življenji.

---

[1]) I. Kor. 13.
[2]) Mat. V.

Digitized by Google

Stopimo najprvo v poslaniško zbornico. Nič ga tu bolj ne bôde, kaker da se je zbornica razdvojila v desnico in levico. Koliko neprijetnih ur, koliko dušnih bolečin mu to prizadeva! Kaj pa še le, ko kdo sproži kako kočljivo vprašanje: boj se vname, pušice letajo s desne na levo, z leve na desno, smeh, vriš, krohot, ranjenci se vmikajo, padajo. In naš junak? Tam v sredi sedi zmeden, potrt, kaker s kropom oblit. Poklanja se na desno, na levo, toda v obličje pogledati se ne upa nikomur. Pride čas glasovanja. A vže je pobral kopita iz zbornice, obšla ga je slabost — iz viših, le njemu znanih „razlogov“, zdržuje se glasovanja!

Spet ga srečava. Vrednik je listu, seveda, vsaj kaker on meni — konservativnemu. Sama miloba ga je tudi tukaj; mirno gleda ter ne črhne najmanjše žal besedice, tudi če mu liberalci navalijo kamenja pred same duri, da ne more več iz hiše. Bojé se kaliti ljubi mir ali koga razžaliti, molči raji o vsem, kar bi znalo kakerkoli spraviti v nasprotje le dva človeka; zatorej najraji govori o mrtvih, o brezčutnih, brezbarvnih rečeh; ako se loti kdaj razpravljati viša vprašanja, ostane pri zračni teoriji ter se skrbno ogiblje vsake vporabnosti takih vprašanj na sedanjost in življenje.

Ga hočeš videti v politiki? Ta mu je „nevtralno“ polje, češ, cerkev, vera, Kristus sam in njegovo krščanstvo nimajo v politiki, v javnih zadevah ničesar opraviti. „Bodimo zmerni!“ to povsod priporoča. In ker ne dá evangeliju in njegovim nazorom v javnost, se njegova politika odlikuje po breznačelnosti; duhovna lenobnost zadušuje vso delavnost, pomišljavost in zamudnost, ki nikdar ne privedeti do odločnega, samosvestnega delovanja, označujeti njegovo politiko.

Pri osnavljanji društev in zadrug izvrstno ume spajati najnasprotniše elemente, postavljaje povsod smotre, ki zanimajo in vgajajo zastopnikom najskrajniših nazorov. Take smotre najraji stika iz slovstva, iz znanstva, iz narodnega gospodarstva in drugih enacih nasproti veri, kaker se zdi, nevtralnih strok. Sloga, edinost, to je gaslo, to je zastava, pod katero vse zbira, vse brati in poljublja.

Sploh, da ponovimo, kar smo vže rekli: katoliški liberalec hoče biti povsod in vselej apostelj ljubezni, miru in sprave.

Digitized by Google

Zdi se, da on še le je po osemnajstih stoletjih prodrl v duh tistih besed, katere je zapisal apostelj: Bog je ljubezen.[1])

Toda žalibog, da ravno tisti apostelj mej vsemi najodločniše obsoja oznanjevavce ljubezni in sprave, katoliške liberalce namreč, pišoč črno na belem, da v Jezusu Kristusu se nam je razodela resnica,[2]) in da je pred vsem potrebno nam v to resnico verovati.[3]) In tako se vse čednosti katoliškega liberalizma spremené v ravno toliko napak, recimo glavnih grehov, ki ne bodo nikdar odpuščeni.

In kaki grehi so to!

Bog je ljubezen, res. A še prej ko ljubezen, je Bog resnica, in sicer ne morda kaker suknja katoliškega liberalca, ki se dá prekrojiti ali razkrojiti, privihati ali zavihati, kaker veleva vsakdanja moda. Ne, Bog je resnica, resnica ena, večna, nespremenljiva — punctum! In sicer resnica, ki zavzema vsega človeka od znotraj in od zvenaj, zasebnega in v javnosti, ki zavzema vse človeško, javlja se v slovstvu, v umetnosti, v politiki, v gospodarstvu, dasi je to tudi narodno!

Dalje resnica, ki nima ostati skrita v kakem kotu, ampak se ima svetu oznanjati in sicer očitno, sè streh.

A žalibog, da ta resnica je, kaker nje početnik Jezus Kristus, vedno imela in ima nasprotnikov, ki, ne le da se ji ne podvržejo, ampak jo očitnó tajé, ji nasprotujejo, pobijajo. I tem nevarniši so sovražniki resnice, čim bolj znajo svoji laži dati lepo, zapeljivo lice, oni so dereči volkovi v ovčjih kožah. Taki volkovi so dandanes liberalci.

Dolžnost njih napade na resnico odbijati in jih zavračati imajo seveda pred vsem duhovni v cerkvi, na prižnici. In zunaj cerkve? Morda nobeden? Tako da v zbornici, v politiki, v slovstvu, v javnem življenji bi resnica ne imela nikogar, ki bi jo branil? da bi smel tu vsak v obličje ji pljuvati?

In pa še celó dandanes, ko konštitucijonalni parlamentarizem sega z bogoskrunsko roko po konkordatih, po svetem

[1]) I. Jan. 4. 16. — [2]) Jan. I. 17. — [3]) Jan. III. 18 ss.

Digitized by Google

zakonu, po vzgoji katoliških otrok; ko javna gledišča smešijo svete skrivnosti; slovstvo zatajuje, izpodkopuje na tisoč raznih načinov vero, okužuje narodom nrav?

Celó dandanes, pravim, ko ljudstvo na tiskano besedo časnikov in knjig kar prisega, ko se brezpogojno klanja javnemu mnenju, ko mladina slovstvene proizvode kar požira . . . ?

Pri tem vsem tedaj bi se imelo zvenaj cerkve — molčati, kaker učite vi, katoličani v liberalni suknji?

Kdo pa ima dolžnost katoliško resnico zvenaj cerkve braniti? Kdo drug, ako ne katoličan sam? Katoličan — poslanec, katoličan — pisatelj, katoličan — politik, katoličan — vrednik!

Odgovorite, o molčeči, o potrpljivi, o spravljivi katoliški liberalci!

Kaj pomaga pridigati mir, slogo, edinost v imenu narodnosti, mej tem ko nam narod pred očmi versko, nravstveno in gmotno hira in gineva? Kdo bo enkrat pred sodnjim stolom odgovarjal za tisoče nedolžnih duš, katere je zadavil sovražnik, mej tem ko ste vi molčali in mirno spali?

Zdaj pa reci kdo, da zgore navedene čednosti naših katoliških liberalcev niso resnično grehi, veliki grehi?

A da bi vsaj ljubezni resnično služili, katero toliko priporočajo. Toda izmej vseh drugih čednosti žalijo najhujše ravno ljubezen, ker s tem, da prizanašajo nasprotnikom, izdajajo lastne ljudi dušnemu, večnemu poginu, zanemarjaje dolžnost, o kateri pravi sv. Frančišek Salezij: „Krščanske ljubezni delo je na pomoč klicati, ako se nehaja volk mej čredo, bodisi kjerkoli.“

VII.

Dalje o glavnih grehih katoliških liberalcev. Polu-racijonalizem. Rosmini-jev ontologizem.

Ne pa, da bi katoliški liberalci ostali pri samem molčanji; oni hoté tudi govoriti. Težnje katoliškega liberalizma

Digitized by Google

so se v našem veku pojavile ne le negativno, v miroviti prizanesljivosti, ampak tudi pozitivno. Naravno; pri samem molčanji in negaciji se ne more dolgo ostati, človeški duh zahteva vedno nekaj pozitivnega, in tej naravni potrebi moral je zadostiti tudi katoliški liberalizem, ako se je hotel vzdržati in na zvenaj opravičiti. V to nam je stvaril cele filozofično-verske zisteme; iz njega se je na Nemškem porodil semi-racijonalizem, na Laškem ontologizem, katerega najznamenitiši zastopnik je Rosmini.

Da razumemo, kako močno vgajati ti dve zistemi težnjam katoliškega liberalizma, moramo vedno pred očmi imeti njegove namere, ki obstojé bistveno v tem, da spaja resnico z lažjo, da druži Boga s hudičem.

Resnica se nam je razodela v krščanstvu; to pa je po svojem bistvu pozitivna, nadnaravna vera. Kot tako sloni neposredno na principu božje avktoritete, ter zahteva od človeka, da se mu brezpogojno podvrže; ta pokorščina se pa od človekove strani dejstvuje po veri. Vera je bila vselej in je prvi, temeljni zakon pravega krščanstva.

Krščanski veri bistveno nasprotuje umarstvo ali racijonalizem, ki nasproti božji avkoriteti povdarja edino človeški razum, ne hoté druzih resnic pripoznati, nego li tiste, ki se izvajajo iz razuma in se dajo čisto umstveno vtemeljiti.

Semi-racijonalizem hoče, kaker beseda sama pojasnjuje, ostati nekako v sredi mej krščanstvom in racijonalizmom, namerjajoč dati vsakemu svoje, rešiti oba.

Poglejmo. Semi-racijonalizem sicer priznava pozitivnost in — vsaj z besedo — čeznaravnost krščanstva, ne taji božjega početka katoliške cerkve; tudi ne taji samo na sebi vere in njenih skrivnosti. Zarad tega povdarja odločno svoj krščanski značaj. Toda, ako si njegove nauke natančniše ogledamo, kmalu vidimo, da se skadi vse krščantvo in prav za prav ne ostane od njega nič več. Vse skrivnosti so semi-racijonalistom le relativno take, vera sama tudi le relativno in začasno potrebna. Kaker namreč trdé, ni Jezus Kristus ničesar učil, kar ni vsaj v jedru zapopadeno v človeškem razumu; on ni hotel nego po grehu oslabelemu razumu na pomoč priti razodevši mu pozitivno, česar ni mogel več sam ob sebi doseči. Toda ako razum razodete resnice premotruje,

Digitized by Google

se zna počasi zgoditi, da jih bo vse razumel in si jih razlagal iz lastnih principov; to velja celó o najviših skrivnostih naše vere. Z napredujočim razvijanjem človeškega razuma prehaja potemtakem vera v znanost; in zna še priti čas, da se slednjič umstveno dokažejo in razumejo vse skrivnosti; tedaj pa preneha vera in na mesto njeno stopi — vednost. In res, semi-racijonalistični teozofi na Nemškem so se vže ponašali, da so prišli do dna skrivnosti najsvetejše Trojice in druzim verskim dogmam.

Iz tega je razvidno, da semi-racijonalizem prestopi z verskega stališča na čisto naravno; krščanstvo izgubi tako ves skrivnosten značaj, vso čeznaravnost. Na mesto božje avktoritete v katoliški cerkvi stopi razum sè svojo znanostjo: kaj in kako se ima o vsakem času verovati, ima določevati znanost.

Semi-racijonalizem pride dosledno do racijonalizma. Res sicer, da so semi-racijonalisti odločno povdarjali svoje krščanstvo, da, smatrati se hočejo pod imenom starih katolikov za edino pravo katoliško cerkev; toda ko jih je Rim od sebe pahnil, se družijo z janzenisti in protestanti, češ, tukaj si bodo rešili crkven, ortodoksen značaj. Toda, da je to nemogoče, podučiti bi jih pač morala zgodovina protestantizma samega, kateri se je naravno razvil v racijonalizem; k temu pelje neizogibno odpad od božje avktoritete v katoliški cerkvi, k temu privede tudi nje.

Pač pa so sorodnost semi-racijonalizma z racijonalizmom in liberalizmom koj iz početka sprevideli sovražniki katoliške cerkve na Nemškem; ti so proti-rimsko gibanje nemških učenjakov semi-racijonalistov z Döllingerjem na čelu nad vse odobravali in povspeševali na vse mogoče načine.

Tako je semi-racijonalizem najsijajniše pokazal puhlost ali nezmisel katoliško-liberalnega Proteja.

Enako spojitev večno nezdružnih nasprotij je namerjal Rosmini-jev ontologizem, isto tako priljubljen in povspeševan od liberalcev v Italiji, kaker semi-racijonalizem v Nemčiji.

Bistvo ter konečno teženje racijonalizma meri na to, da odtegne človeški razum božji avktoriteti, ki se na zemlji javlja po nezmotni besedi katoliške cerkve, naj se vže to doseže po katerikoli poti. Rosmini, akoprav, kaker se zdi,

Digitized by Google

ne sè slabim namenom, jo je res vkrenil na drugo, od Nemcev različno pot. Trdil je, da človek vže v naravnem stanu gleda sè svojim razumom neskončno bitje Božje ter si iz tega določuje svoje pojme in ideje. Tako je zamenjal naravni stan in spoznanje s čeznaravnim; kaker nas namreč vera uči, bomo še le po čeznaravni milosti Kristusovi v nebesih dospeli do neposrednega gledanja božjega bistva, katero bo samo na sebi predmet in princip vsega našega spoznanja.

Ako pa vže zdaj neposredno gledamo Boga in iz njega vse spoznavamo, čemu nam ima biti potem katoliška cerkev? Ni li potemtaken njena naloga, privesti nas ter zediniti z Bogom, vže sama na sebi rešena? Ni li tedaj cerkev sama brezpotrebna? Seveda teh vprašanj si verni Rosmini najbrže nikdar ni postavljal, niti iz svoje zisteme izvajal posledic, katerih bi se bil pred vsemi on sam najbolj prestrašil — pač pa so jih izvajali liberalci ter znali z rosminijanizmom zvabiti na svojo stran kratkovidne katolike ali vsaj narediti jih svojim nameram neškodljive.

Za te kratkovideže, namreč liberalne katolike, je bil Rosmini kar Mesija, poslan iz samih nebes; krščansko zveneče puhlice, govorjenje o Besedi, o sakramentih, in, ako vže ne drugo, vsaj versko življenje in osebne čednosti Rosminijeve: vse to je dajalo občutljivi vesti katoliških liberalcev dovolj poroštva za krščanski značaj Rosminijeve filozofije, mej tem ko so ob enem tudi njih liberalcem prijazne težnje v Rosminiji našle filozofične vtemeljitve in opravičbe.

Edini seveda, ki so si o tem okoristili, so bili pravi, skrajni liberalci, nasprotniki krščantva in papeštva. Ti namreč dobro vedó, da glavna točka v boji mej liberalizmom in krščanstvom, od katere je konečno vse odvisno, je prav za prav božja avktoriteta katoliške cerkve, oziroma rimskega papeža. Kaker brž se na katerikoli način človeštvo tej avktoriteti odtegne, stoji vže na stališči racijonalizma in liberalizma. In en tak način je iznašla Rosminijeva filozofija; ker ona zatajivši bistveno razliko mej naravnim in nadnaravnim, spravlja človeka v neposredno dotiko z Bogom ter naredi potemtakem katoliško cerkev, njene dogme, milost, popolnoma brezpotrebno.

Digitized by Google

Rosmini diši močno po Hegelu in njegovem panteističnem idealizmu; in kaker Hegel, povspešuje tudi on državno absolutnost; posebno pa najdejo pri njem, nič manj kaker pri nemšken panteistu, absolutno-nacijonalne težnje popolno opravičbo. Ako so namreč vse naše ideje, sploh vse spoznanje in duševno teženje neposreden včinek božjega bistva, naravno potem, da se v človeku javlja ne toliko njegovo, ampak božje mišljenje, teženje: tu imamo nekak začetek vesoljnega logičnega pojma Hegelovega. Ako se tedaj velike množice v narodu polasti ideja in želja po zedinjenji, ima to absolutno opravičbo; vse pozivanje na tako zvano zgodovinsko pravo, na vlastinsko pravico, na princip legitimnosti itd. izgubi potem popolnoma vso veljavo in moč.

Tukaj je tičal zajec v Rosminijevi filozofiji. Kratkovidni katoliki v liberalni suknji so urno vdarili za njim ne zapazivši, kako so poganjaje ga sè zajcem vred zašli v nasprotni tabor — liberalcem na limanice. Govoril je Pij IX, opominal je „syllabus“, jasno in odločno — vse zastonj! Kaj pa da! Kdo bo učil onega, v kogar čeljustih javlja božje bitje svoje nazore, svojo voljo! Živela zedinjena Italija! tako je klicala revolucija. Živela! odmevalo se je od strani katolikov poliberaljenih od Giobertija in Rosminija — in možje iz lože so se v pest smejali. Sploh sta ontologizem Rosminijev in nacijonalno zedinjenje v Italiji najože sklenjena, kaker sta rosminijanstvo in iridentizem zvenaj Italije skoraj da eno in isto.

Tako so liberalni katoliki bratom masonom pripomogli do tega, česar bi ne bili brez njih nikdar dosegli.

Zdaj seveda — po toči — katoliški kratkovidneži odpirajo oči. M e a culpa, mea m a x i m a culpa!

Skoraj bi rekel, da se je na Slovenskem nekaj enakega godilo — seveda v manjši meri; ker do Rosminijev, Gioberti-jev se nismo še povspeli, tudi naše narodno zedinjenje bi se ne dalo primerjati z italijanskim.

Vender je nekaj — si licet parva componere magnis. Kaker se je tam porodila „la giovine Italia“, tako imamo tudi pri nas vže okol dvajset let mlado Slovenijo, in kar je še več — Mladoslovence. Nekdo se je enkrat šalil, da bi se znal mej njimi najti celó kak — tripičen brat. Ti

Digitized by Google

Mladoslovenci tedaj so se lotili po Sloveniji, kaker je dandanes sploh po svetu moda mladih, sejati liberalizem, zdaj očitno, zdaj skrito, kaker je bolje kazalo.

Toda, kar sem hotel reči, zgotovila se je tudi pri nas nekaka zveza mej liberalci in kratkovidnimi katoličani. Porodilo se je dete, ki je močno podobno katoliško-liberalnemu Proteju.

Kako je bilo to mogoče? Liberalci, kaker sploh otroci te luči, zviti in prekanjeni nad vse, so svoje liberalstvo odeli z narodno suknjo in se v nji šopirili; in res, bil je nekdaj čas na Slovenskem, ko jim je vse ploskalo, vse jih občudovalo, vse se jim klanjalo, njihove liste kaker evangelij bralo: vsa ta čast se jim je skazovala od pravih, vernih katolikov, kakeršni so Slovenci v ogromni večini vedno bili in so — ker liberalcev je bilo mej njimi vedno le peščica — od vernih katolikov tedaj so bili češčeni.

Take katolike, naj bodo še tako verni in goreči, bi Pij IX. imenoval — liberalne.

VIII.

Pet resnic iz katoliško-liberalnega katekizma.

Doslej smo v obče narisali temeljne nazore liberalnih katolikov in na splošno označili njihove težnje. Toda, kaker se povsod iz temeljnih stavkov izvajajo nadaljne posledice in se vpotrebljajo na življenje in njegove razne strani, tako razumejo tudi liberalni katoliki iz svojih fundamentalnih dôgem posledovati ter jih na razne načine praktično vporabljati; navzlic svej nedoslednosti so si vender od druge strani povsod strogo dosledni. Navedimo tu nekoliko takih teoretično-praktičnih stavkov, kateri našim liberalnim bratom posebno vgajajo, da jih ne nehajo o nobeni priložnosti povdarjati in priporočati.

1. „Ločiti moramo mej privatnim in javnim človekom“. Vse drugači namreč, menijo, se človek lehko vede v zasebnem življenji nego v javnem. Dajo mu dve vesti: privatno in javno. Kot zasebnik mora prav po veri katoliško-krščansko živeti, dolžan je moliti sam in z družino, postiti se, kaker

Digitized by Google

zapoveda sv. cerkev, prejemati sv. sakramente. A v javnosti izgubi krščanska postava vso moč. Tu lehko glasuje za poslanca, ki nad vse črti ravno tisto vero, katera mu je kot katoličanu najsvetejša; v javni zbornici sme udrihati po konkordatu, po jezuitih, češ, saj se godi javno; v državni uniformi ne velja več apostolska vera, katero je zjutraj doma molil, Božje zapovedi izgubijo zavezavnost, kaker brž je stopil čez prag vradnijske pisarne.

2. „Vera nima ničesar opraviti s politiko.“ Vsak bodi sicer veren kristijan, živi, kaker Bog zapoveduje: spoštuj očeta in mater, ne kradi, ne goljufaj itd. Kaker brž pa stopimo na politično polje, vse to nič ne velja, ker tu so drugi, „viši“ oziri, drugi interesi. Navzlic četrti zapovedi je izjemoma dovoljen vpor proti postavni oblasti; akoravno je greh sosedu vkrasti en goldinar, sme se vender brez greha postavnega vladarja pregnati s prestola; tudi papeža, recimo cerkev, oropati države ni prepovedano; ker v politiki sploh ne velja več božje pravo, ali vsaj ga ne smeno vzeti tako strogo; tu je marveč merodajen princip „dovršenih dogodkov“ t. j. princip fizične sile. Nič nenavadnega ni, da najdemo na mizi takega liberalnega katolika molitvene knjige, življenje svetnikov s čudeži, a ob enem romane, leposlovne liste, kjer se smešé ravno tisti svetniki, tajé čudeži; zvest podanik je svojemu cesarju, in vender podpira sè svojim denarjem liste radikalne, framasonske! Da celó v nedeljo po pridigi bo prav goreče molil za — sv. Očeta, a isto nedeljo še po popoldanski službi Božji se ne bo pomišljal pokazati se na vasi v rokah z liberalnim listom, ki istega sv. Očeta psuje kot „izvrg“ človestva; nič ne dé, da je bil list prepovedan od cerkvene oblasti, češ, blasfemija v vodnem članku političnega lista — ni blasfemija!

3. „Tudi sè slovstvom nima vera ničesar.“ Liberalni listi vseh strok: „Neue Freie Presse,“ „Gartenlaube,“ nadalje Dunajski in Ljubljanski „Zvon“; pisatelji: Turgenjev, Stritar itd. itd. najdejo dovolj prostora in mirnega bivališča v knjižnici istega „katolika,“ kateremu vera ni nikaker deveta briga: saj se zdržuje o petkih mesnih jedi, ob nedeljah in praznikih hodi k sv. maši, vsaj enkrat na leto, namreč o velikonočnem času, prejema sv. sakramente itd. In vender

Digitized by Google

je tako. Še celó rajnkega „Slovana“ naročnik je bil in goreč častivec, prisegal je na vsako njegovo besedo; istega „Slovana“ častivec, sem rekel, ki se je predrznil blatiti vedno devištvo Matere Božje; akoravno je kot katolik vže morda tisočkrat sè vso pobožnostjo klical: sv. devic Devica, za nas Boga prosi! in tudi 25. marcija prav pazljivo poslušal in se celó prekrižal, ko se je bral evangelij, da Marija bo spočela od Sv. Duha!

4. „Mi ne tajimo papežu njegove oblasti niti mu kratimo njegovih pravic. Toda ta oblast je duhovna, ne posvetna. Naj tedaj oznanja sv. evangelij, naj uči: ko bo govoril „ex cathedra,“ smo gotovo mi prvi, ki se mu brezpogojno podvržemo. Toda v politiki, v socijalnih zadevah, v narodnostnem vprašanji itd. hočemo biti neodvisni, papež se v to nikar ne vtikaj, kar bi znalo mu le škoditi. Saj vender uči vsaka dogmatika, da je nezmotljivost papeževa omejena na vprašanja o „veri i nravi“. Dalje širiti delokrog papeške oblasti bilo bi isto, kar iz novega veka siliti nazaj v nesrečni srednji vek, ko so si papeži vsvajali tudi posvetno oblast nad kralji in narodi. Tega nas Bog varuj! Sicer pa tudi papeži sami spevidevajo, da to več ne gre; govoré o politiki in o drugih vprašanjih, ki ne spadajo strogo v vero ali nrav, nikar več ne žugajo z izobčenjem, z interdiktom itd., ni slišati več grozovitega: anathema sit — ampak le bolj krotko podučujejo, svetujejo po okrožnicah in listih. Tako tudi gledé katoliškega liberalizma — Kdo je vstani dokazati, da ga je papež „ex cathedra“ zavrgel?“

Tako modrujejo liberalni katoliki. Vsekako, če so res pravi, pokorni sinovi rimskega papeža, je čudno vže to, kako da se predrznejo svojemu očetu določevati meje njegove oblasti in delavnosti. Sicer naj bi premislili: ako Sv. Duh, kaker sami priznavajo, razsvitljuje in nagiblje papeža, da v verskih in nravskih zadevah vedno govori resnico „ex cathedra“, ga li morda Sv. Duh popolnoma zapusti, ko stopi s katedre? Ne ostane tudi še potem pravi namestnik Kristusov? pravi učenik katoličanom? isto kar oče v družini? Potemtakem bi ne imeli otroci očeta ali matere vbogati nego le tedaj, ko jim poostri svoje povelje z žuganjem, da jih bacne popolnoma iz hiše, da jih izključi od dedščine? Lepa dru-

Digitized by Google

žina taka! Kje bi ostalo potem še kaj prostora za tisto prelepo družinsko čednost, kateri pravimo „otroška ljubezen?“ Čujte no, kako o tem sodi naš oče sam, rimski papež: Silentio praeterire non possumus eorum audaciam, qui sanam non sustinentes doctrinam contendunt illis Apostolicae Sedis iudiciis et decretis, quorum obiectum ad bonum generale Ecclesiae eiusdemque iura ac disciplinam spectare declaratur, dummodo fidei morumque dogmata non attingat, posse assensum et obedientiam detrectari absque peccato, et absque ulla catholicae professionis iactura“.[1]) Kar bi kratko po domače rekli: Dolžni smo pod smrtnim grehom verno sprejemati in poslušati, karkoli in v katerikoli obliki nam papež govori.

In ako nočemo vže rimskega papeža slušati, ko nas podučuje o političnih, socijalnih itd. rečeh, koga bomo li poslušali, koga sledili? Same sebe? Toda smo morda mi bolj nezmotljivi, kaker oni, kateremu je Kristus v Petru naročil, naj pase njegove ovce, mej katerimi smo tudi mi, mej katerimi so in hočejo ostati tudi liberalni katoliki? Bomo poslušali javno mnenje? Kdo je pa dandanes vstvarja in vodi? Liberalno časništvo, ki je večinoma v rokah židov in framasonov; tem tedaj se prodaje katolik, ki neče verno sprejemati okrožnic in pisem rimskega papeža! In pri teh zakletih sovražnikih Kristusove vere upa najti više politiške in socijalne modrosti nego pri rimski Stolici, na katero je Kristus sezidal svoje kraljestvo? Ali je morda politiške nezmotljivosti in modrosti iskati v večini glasov po naših državnih in deželnih zbornicah, bolj kaker pri tistem papeštvu, ki je od Boga visoko postavljeno nad vse narode, ki hrani v sebi po nepretrgani tradiciji svetovno skušnjo osemnajst stoletij? Modrejši kot to papeštvo bodi jezičen demagog, ki dandanes tolikokrat določuje javno mnenje, ki se od drugega ne dá voditi, nego od strasti in slavohlepnosti?! Slabo ste si izvolili, bratje liberalni!

In o vašem laži-katolicizmu kaj pravi rimski papež? Res, da ni še izrekel nad njim: anathema sit — vender

[1]) Pij IX. „Quanta cura“

Digitized by Google

obsodil ga je o raznih priložnostih, z besedo in pismom, imenujoč ga „najpogubnišo kugo“, rekši, da „sloni na principih, ki so čez vse škodljivi“, spričujoč, da „je bil vže večkrat zavržen od apostolske Stolice.“ Ni še to zadosti? Kdo pa hvali, kdo povišuje katoliški liberalizem? Liberalci in framasoni, kateri povsod ploskajo podjetjem, ki izhajajo od liberalnih katolikov, povsod se ž njimi zavezujejo, njih korake povspešujejo. Liberalni katoliki, ako imate le še kaj katoliške zavesti in čustva, postavljeni ste mej papeža in ložo, izvolite: aut — aut!

5. „Sploh bi cerkvi svetovali, da se sprijazni z modernim napredkom in njegovimi idejami.“ Ali, kaker je bajé liberalnim katolikom iz srca govoril Falloux:“ Tudi cerkev bi morala imeti svoje leto 1789“. Tega mnenja je bil nekdaj tudi rajnki Dupanloup, ki je l. 1845, gotovo še ves prevzet od „slave velikega naroda,“ tako-le pisal: „Mi odobrujemo in zahtevamo principe in svoboščine od 1789“. „Vstava cerkvena naj se prevstroji v zmislu novega konstitucijonalizma — učé dalje naši znanci — da se omeji papeževa samooblastnost ter se pripusti tudi vernikom več vpliva na vpravljanje cerkvenih zadev. Posebno bi ne smela cerkev prezirati narodnostnih teženj. Čas je, da popusti staro latinščino, katere narod ne razume, ter vvede v Božjo službo živeče jezike.“

Liberalni katoliki tedaj ne vedó, da je Jezus Kristus sam enkrat za vselej dal vstavo svoji cerkvi in da nimajo narodi niti demokrati besede v tej reči, ampak le dolžnost cerkvi se podvreči, kakeršna je. Ta bi bila pač lepa, da bi v kraljestvu Božjem parlament vladal, ali da bi se po ljudskih taborih z večino glasov določevalo, kaj se ima verovati, v kakem jeziku maša brati!

Kar se pa tiče modernih principov in napredka, cerkev pač ne potrebuje svetov, ona hodi svojo pot, odkazano ji od Sinu Božjega. Kdor noče ž njo, ga pusti; a zgodovina kaže, da odpad od cerkve pelje neizogibno v barbarstvo. Čudimo se le, kako se morejo sploh še najti mej katoličani taki slepci, da si več obetajo od puhlih fraz 1789, nego od žive in oživljajoče besede katoliške!

In pa celó narodnostni ideji pripisovati rešivno moč,

Digitized by Google

vstajenje, prerojenje narodov in sicer — narodnostni ideji v nasprotji s cerkvijo, s škofi in papežem, kaker se dandanes navadno povdarja! Kateri narod je bolj naroden, kaker francoski? Tudi on je v svojem narodnem ponosu vkljuboval cerkvi in papežu. In vender kaj so mu koristile tako zvane svoboščine od l. 1682, katere je tako zagrizeno branil proti Rimu? Ravno narodna pijanost ga je oslepila ter zmešala, da je sramotno padel ter bil ponižan pred vsem svetom, ponižan ravno za tistega časa, ko je vesoljna cerkev rimskega papeža ovenčala z dogmo nezmotnosti, kateri je Francija vedno protivila. Ne narodnost tedaj, vkoliker je dobra in v naravi vtemljena, ampak narodnost v nasprotji s cerkvijo, z Rimom, recimo katoliški liberalizem, ki vse dobro in naravno okužuje — pestis perniciosissima — ta je Francijo pogubila.

No, da bi se narodnost podredila in vpokorila vseobsežni, neskončno viši ideji katoliški, kdo bi se pa pomišljal priznati jej, kar ji gre. Toda liberalni katoliki se do čisto katoliškega naziranja ne morejo povspeti, ampak vedno raji pritegujejo sè svojmi polu-brati — liberalci.

Da bi se vender liberalni katoliki enkrat za vselej zapomnili, kar jim je Pij IX. zasolil s tem, da je zavrgel nauk tistih, ki menijo, da „se rimski papež more in mora sprijazniti in pogoditi z napredkom, z liberalizmom in z moderno civilizacijo. — Syllabus LXXX.

Digitized by Google

PISMA O VZGOJI.

VII.

24. oktobra 188..

— *Verstvo Kantovo. Njegovi dokazi za nevmrljivost duše, za bivanje Boga. Kantova cerkev. Puhlost Kantovega verstva. Vera je gola domišljavost, le za neumno ljudstvo, ne pa za omikance. Čista človečnost.* —

Živimo v Kantovi dobi. Pred vsem pa se njegovim nazorom pokori naše srednje in više šolstvo. Da Te še bolj seznanim z duhom, ki veje po naših šolah, dovoli, da ta pot spregovorim nekaj o verstvu Kantovem.

Zdi se na prvi pogled, da nimamo nikaker pravice Kanta imenovati brezverca.

Ne, tudi on ima svoje verstvo. Veruje v nesmrtnost duše, in jo tudi dokazuje. Čujmo! Kaker on meni, mora nravstven zakon voditi človeka k največemu dobremu, ki je osebna svetost t. j. popolno soglasje volje sè zakonom; a popolne svetosti ne moremo nikdar doseči, torej moramo večno težiti za njo: a težiti ne moremo večno, ako večno ne živimo; torej duša mora večno živeti, mora nesmrtna biti.

Tudi v Boga veruje.

Človek, pravi Kant, ne sme samo po oni svetosti težiti, ampak mora po nravstvenem zakonu tudi bližati se blaženosti in sreči. Nravstven red tirja večo blaženost tam, kjer je veča nravstvena poštenost in narobe. A skušnja uči, da tu na zemlji nravstveno življenje ne rodi vedno sreče, da, redno se ravno nasprotno godi. Torej praktičen razum tirja bivanje nekega bitja, ki vsaj po smrti poravna ono razglasje, bitja, ki se imenuje Bog.

Po tej poti nas privede Kant do verstva in Boga. Trdi tudi, da je dobro in koristno, ako se ljudje podučujejo, da se imajo nravstveni, iz razuma izvirajoči zakoni izvrševati, kaker bi bili božji.

Da, celó cerkev zahteva Kant. Vedel je namreč, in brez dvojbe tudi sam na sebi skusil, kako slaba pač je človeška narava in kako malo in celó nič ne zda klic in tirjatev kategoričnega velevnika nasproti pokvarjenemu mesenemu nagnenju. Spoznal je tedaj potrebo, da vzame velevnik na-se neko konkretno obliko, in se nravstveni zakoni javljajo, kaker bi bili nekaj pozitivnega, češ, tako jih ljudje laže izvršujejo; tako se najbolje pripravlja pot čisti nravstvenosti. Društvo pa, ki ima oblast in pravico dajati nam pozitivne zakone, je cerkev, kateri je na čelu sam Bog, govoreč

Digitized by Google

človeškim srcem. Vsaki narod tedaj imej svoje pozitivno verstvo in cerkev. Po tej poti, misli Kant, pride človeški rod v najkrajšem času do čiste nravstvenosti.

In vender je Kantovo verstvo najčistejše — brezverstvo!

Kantu ima namreč verstvo le relativno vrednost; ono mu je le začasno, sredstvo ali recimo bolje, nekako zlo, za zdaj potrebno, neizogibno človeštvu v dosego zadnjega smotra, katerega pa stavlja Kant v človeka samega. Po Kantovem nauku namreč obstoji najviše dobro človekovo v soglasji volje sè zakonom razuma in iz tega soglasja izvirajoči blaženosti Torej človek, ne Bog, je sam sebi zadnji smoter, sam sebi svoja blaženost, svoja nebesa. Vse drugo verstvo, cerkev in celó sam Bog, so le sredstva, katera človeku le pomagajo, da more konečno sam v sebi najti neskončno srečo. Kantov Bog je le nekakov policist, katerega postavlja praktičen razum, da priteka pomagat kategoričnemu velevniku, ki sam iz sebe radi mnogih nasprotnikov ne more vzročiti v človeku soglasja mej razumom in voljo in ga tako privesti do blaženosti. Kader Bog izvrši svojo nalogo, privedši človeka do blaženosti, tedaj vže more odlaziti, saj je človek sam sebi namen in sam v sebi nahaja najpopolnišo srečo.

Ker more torej le Bog konečno privesti človeka do označene svetosti in blaženosti, meni Kant, da je vmestno, ako nravstvene zakone in dolžnosti našega razuma kot božje spoznavamo. Tako spoznavanje je po njegovem nauku verstvo, religija: «das moralische Gesetz (führt) durch den Begriff des höchsten Gutes zur Religion d. i zur Erkenntnis aller Pflichten als göttliche Gebote». Ali z drugimi besedami: nravstveni zakoni v resnici izvirajo iz razuma. A ker pomaga Bog človeku doseči najviše dobro (pa ne v Bogu), tedaj pristoja, ali recimo, spodobi se, da se človek nekako hvaležnega skaže Bogu imenujoč zakone svoje — božje; tako pripisuje Bogu neki naslov, katerega pa v resnici ne zaslužuje, imenujé ga zakonodajca, ne da bi bil zakonodajec. Človek torej govoreč o zakonih razuma kot božjih vara sam sebe: verstvo je potemtakem le prevara, domišljavost. Vender meni Kant, da je dobro, ako se s to pošastjo verstva straše ljudstva, in se Bog postavlja za čuvaja, ki nevbogljivim s peklom in večnimi kaznimi grozi, kaker pretimo trmastim otrokom sè strahovi, ako ne vbogajo.

Verstvo torej velja za ljudstva, le dokler so še v otroški dobi, dokler so neolikana in neizobražena. Moža strahovi ne plašijo, ker vé, da so prazni; isto tako i verstvo ne bega več prosvitljene dobe, saj jo razvoj uči, da je verstvo le domišljavost, praznota, da so zakoni, katere verstvo božje imenuje, človeški, čisto človeški. Radi tega zameta v resnici razsvitljeni mož verstvo, cerkev in Boga kot nepotrebne, zastarele naprave in se vrača k pravi, od vseh božjih in verskih elementov očiščeni človečnosti, in smatra za največe verstvo, ako ne pripoznava nikakega izmej

Digitized by Google

bivajočih verstev, kaker se tudi ponaša Schiller, toliko slavljeni učitelj mladine:

«Welche Religion ich bekenne? — Keine von allen,
Die du mir nennst. — Und warum keine? — Aus Religion.»

Pravi Kantovec tedaj mora zametati vsa verstva, a brez dvojbe najbolj katoliško, ker nobeno drugo nima tako jasnih znakov nadnaravnosti, ki radi tega mej vsemi verstvi najbolj nasprotuje Kantovemu naturalizmu. Tedaj pa le ne čudi se, ako Kant zasmehuje naše javne molitve, obiskovanje crkvâ, božja pota, sprevode crkvene in druge svete obrede, kaker bi bili «eine blosse Ziererei, ein frommes Spielwerk.» Kar mi imenujemo činovanje milosti, je njemu «eine Art Wahnsinn» — kdor veruje, da prejema božja navdihnenja, veroizpovedanja, izvrševanje crkvenih postav so mu gole vraže, prava smrt razuma: «abergläubisch», «der wahre Tod der Vernunft.»

Verstvo, vkoliker moremo pri Kantu o njem govoriti, obsega samo praktično vporabne zakone; verske resnice in skrivnosti se morajo izbrisati iz verstva. Verstvo nam sicer predočuje zakone razumovne kot zakone božje; a ravno to «kot božje» dela verstvo nepopolno ali bolje — napačno; tedaj sami oni imajo čisto verstvo, ki božji življ ali Boga pahnejo iz zakonov; popolno dovršeno verstvo mora biti brez Boga; z drugimi besedami: verstvo Kantovo je poveličevanje čiste človečnosti, osamosvojene, neodvisne od Boga.

Da stavlja Kant resnično bistvo pravega verstva v čisto človečnost, je najbolje razvidno iz tega, kako si razlaga krščansko skrivnost o včlovečenji Sinu Božjega. Ideja človečnosti mu je Sin božji. Ta se je včlovečil ali prišel je na svet t. j. ideja o človečnosti ne biva samo v Bogu, ampak tudi v našem razumu. Jezus Kristus pa, katerega kristijani molijo kot Boga, je zgolj ideja človečnosti, le poosebljena. Potemtakem kristijani časté poosebljenost, torej ne resničnega Boga-človeka, zgodovinskega Jezusa Kristusa! Vender misli ta filozof, da je dobro, ako se poosebljena ideja oznanjuje ljudstvu pod obliko zgodovinskega Kristusa, ker se tako po najkrajši poti razširja verstvo, katero človeka vodi do čiste nravstvenosti. Po Jezusu Kristusu t. j. po poosebljeni ideji človečnosti pride človek do spoznanja iste ideje, ki je vže v njegovem razumu. Človek, v začetku verujoč, da je Jezus Kristus resnično zgodovinska oseba, včlovečeni Božji Sin, spolnjuje radi njega postavo, katero mu vera nalaga. Po tej poti prihaja do spoznanja postave. A zdaj je treba spoznati, da je ona postava prav za prav postava razuma človeškega, Jezus Kristus pa razum sam ali bolje ideja človečnosti, katero je vže od začetka v sebi imel, a jo doslej napačno smatral za pravega, resničnega Boga. Do tega spoznanja pa nas ima privesti čista človeška znanost in v prvi vrsti brez dvojbe sedanja bogotajska nemška znanost, kateri začetnik je Kant. Ta znanost prežene nekdaj verstveno mračnost;

Digitized by Google

tedaj pa ne bo več pripogibal človek kolen poosebljenemu Kristusu Bogu, ampak neskončno zadovoljen sam sè sabo bode ponavljal: «Sem, kar sem!»

Zdrav ostani!

VIII.

2. decembra 188..

= *Javne šole so dandanes odprte učencem in učiteljem brez verskega razločka. Verstvo pregnano iz srednjih šol. Verska zavest je skoro popolnoma zamrla v dijakih. Svoboda znanosti in poduka. Skepticizem v našem šolstvu. Dokazovanje verskih resnic se ne prime dijakov, ki bolehajo za skepticizmom. Verski indiferentizem. Učitelji sami ga močno povspešujejo. Čista človečnost. Prosto-zidarstvo.* =

Čaka me naloga: dokazati, da tudi na naših srednjih šolah vladajo načela Kantova.

Začnimo pri verstvu. Temu je Kant, kaker sem pokazal, spodmaknil vso realno podlago ter je smatral za golo domišljavo. I to mesto zavzema verstvo tudi v našem šolstvu. Ni nam treba mnogo iztikati, odprimo šolski zakonik. Mej drugim se določuje tam i ta-le temeljena postava: Javne šole in zavodi so v s e m d r ž a v l j a n o m o d p r t i b r e z v e r s k e g a r a z l o č k a. Isto tako velja gledé javnih učiteljev: Do učiteljskih stolic v javnih šolah more priti z enako pravico v s a k državljan. Te besede jasno pričajo, da so javne naše šole brezverske. Kajti v isti šoli morejo sedeti katoliški, razkolniški, protestantski, kalvinski, židovski in mahomedanski otroci, in podučevati je more vsak učitelj, kateremu veleva zakon molčati o vsem, karkoli bi se tikalo verstva, ker bi se sicer žalila tega ali onega dijaka vest. Ker pa nič globokejše ne sega v verstvo kaker Bog, tedaj smemo našo šolo z isto pravico imenovati brezbožno, kaker jo brezversko imenujemo. Bog, Jezus Kristus in vse, kar uči katoliška cerkev, je iz nje pregnano. Vplivanje, katero je poprej pristojalo cerkvi na gimnaziji, odstranil je zakon vstanovljen 21. marca l. 1868.

Koliko ran nam je od tistega časa zadala brezverska postava! Vero, v prvi vrsti našo najsvetejšo, nadnaravno, so začeli belo gledati. Ure določene veronauku so se tako skrčile, da se bolj ne morejo; izpahnili so veronauk iz zrelostne skušnje, kar druzega ne pomeni kaker da se je mladina tekom gimnazije vže toliko izobrazila in osamosvojila, da more zavreči vero. Tako se smatra vera kot manjše važnosti od fizike in matematike, ki se obe z največo strogostjo tirjati od učencev. Opustila se je sv. maša,

Digitized by Google

h kateri so nekdaj učitelji dijake vsak dan spremljali, opustila se molitev pred šolo in po šoli; iz učilnic so odpravili podobo križanega Jezusa in svetnikov, da se ne žali židovsko oko. Izpuščajo se po nižih šolah iz beril svete povesti in zgodbe svetnikov; a mesto teh se sprejemajo prizori iz narave, posebno iz življenja živali, prav v zmislu Kantovem; češ; otroci naj se ne učé od Boga in svetnikov, ampak od živali! Novodobni učitelj govori o veri, če tudi ne vedno posmehljivo, vender mnogokrat pusto in mrzlo, kaker o tujem predmetu, kar mora gotovo ohladiti mladino za vero. A tem gorkejše poveličujejo in lahkomiseljno priporočajo v berilo racijonalistične pisatelje, ki vero spodkopujejo. Kaker si mi Ti sam tožil, a sem tudi jaz ne redkokrat skusil, se zna v naših šolah pripetiti, da profesor-racijonalist in od njegovega duha napojeni dijaki jamejo po strani gledati učenca, ki bi se drznil odkrito govoriti o Bogu, o Jezusu Kristusu; da, javni čut gospodov srednješolcev je vže žaljen, ako se kaj omeni, kar se le od daleč nekako odnaša na vero ali katoliško cerkev! Smatrajo takega dijaka za nekako srednje-veško mračno pošast, ki ni vredna, da sope zrak sedanjega stoletja. Ves ta protiverski duh veje iz Kantove filozofije, ki dvoji o vsem, kar mi verujemo, ali pa stavlja vse mej bajke in domišljije, tako da je človeškemu razumu nedostojno sploh kaj takega premišljevati.

Poglejmo zdaj znanstveno stran v naših šolah. Odprimo zakonik tudi tu, da se ne bodo komu zdele naše trditve pretirane. Tu se prvi in temeljni šolski zakon določuje tako-le: «Znanost in nje poduk sta svobodna» — «Die Wissenschaft und ihre Lehre ist frei.» Ta svoboda znanosti je brezdvomno neodvisnost njena od vsakega pozitivnega verstva, a v prvi vrsti gotovo od katoliške cerkve, kojo apostelj imenuje steber in temelj resnice. (I. Tim. 3. 15.) Ta absolutna neodvisnost znanstva rodi različnost mnenj in zistem. Kaker priča zgodovina vseh časov, je ravno ona kriva, da ljudje ne zaupajo in ne verujejo nikaki avktoriteti, ampak vže naprej dvojijo o vsem s trdnim namenom le to kot pravo priznati, kar se njim samim bode pozdevalo.

Evo ti tedaj načelo absolutne dvojbe, katero je Kant filozofično vtemeljil in osvetljeval. Položivši, kaker smo videli, oblike spoznanja v človeka samega, zmajal je objektivnost reči; drugi za njim so jo popolnoma tajili. Kantove filozofije temeljna podlaga je skepticizem; skepticizem žije in klije tudi v naših srednjih in višjih šolah.

Govorim tukaj o stvari, ki je vsem znana, koje zanikati nima nihče poguma. Ni je v našem šolstvu svetejše dogme, kaker o absolutnem dvomu. Dobro se še domišljam, kako slovesno in priporočljivo se je slavil skepticizem za naših dni: češ, dvomiti se mora o vsem, nič ni za človeka dostojniše kaker dvom; dokazati se neki mora vse. Te in jednake fraze čujó se tolikokrat, da preidejo dijakom v meso in krv.

Digitized by Google

In kak sad obrodé taki nauki? Kar se mene tiče — pri drugih, menim, se ne godi veliko boljše — čuvšemu take fraze, se mi je obudila misel, da morajo katoliki vender neumni biti, ker imajo in verujejo v toliko dôgem in skrivnosti, ker smatrajo za resnico, česar ne morejo dokazati! Nehoté se mi je pojavil Hus kot najbolj vreden človeškega imena, ker je crkvenemu zboru dejal: «Rad prekličem svoje nauke, ako mi dokažete, da so napačni.»

Kaj pa še le, ako se učitelj spozabi mej, ki so mu določene po postavi ter očitno pove, kar v srci skrivno misli? Ako ga veseli učencem izbijati one «verske predsodke» trdeč, da je negotovo, kdo ima prav, katolik, protestant ali mahomedan, da ni mogoče spoznati resnice, da nimamo o ničemer trdnega prepričanja, ampak le mnenje [1]): ali ne morajo tedaj dijaki izgubiti vsega spoštovanja do resnice? Ko so se vže nasrkali tega skeptičnega strupa, pridi učitelj-veronauka, predavaj o b i v a n j i Boga, navajaj dokazov o nesmrtnosti duše, trudi se, dokazuj, izvajaj nravstvena načela: kako se mu bo rogal mladi skeptik ter smejal se njegovim trditvam! Rogal se mu bode, če tudi ne v obraz, ker se boji kazni, vender pa skrivaj in sicer čim bolj skrivaj, tem pogubniše, ker skriti bolezni ni leka. Kaj pomagajo dokazi, kjer absolutni dvom vže naprej vso moč dokazovanja izpodrezuje?

Verjemi, dragi prijatelj, te in druge enake fraze, ki se mnogokrat tako nepremišljeno izrekajo, razdevajo kaker smrten strup mlade duhove, a pred vsem jih odtujajo katoliški veri ter peljó v herezijo. Taki nazori mladino kmalu tako prevstvaré, da jame zametati vsako vero: obvlada jo indiferentizem.

To pa se zgodi tem gotovejše, ako učitelj kot racijonalist one može v zgodovini proslavlja, ki so svoje ime ovekovečili bojujoč se proti katoliški cerkvi, in če vže nič boljšega ne vé, proslavlja velik napredek, do katerega se je neki človeštvo povspelo po reformaciji, a nasprotno se o vsaki priliki zadira v barbarstvo srednje-veško, ko ni še na nebu sijala velika luč Kantove filozofije, ampak je še školastikov mračna četa, nevredna človeškega imena, veri razum pokorila!

Sicer se pa Kantovo brezverstvo in čista človečnost kar očitno mladini priporoča! Niti ni treba izmišljati si slučajev, saj se nam jasno kažejo. Vzemi le berilo (Lesebuch), ki se rabi na viši gimnaziji! (Deutsches Lesebuch von Dr. Alois Egger II. Theil 1. Band.) Tu nahajamo premišljeno zbranih kosov, po katerih se imajo krščanski mladeniči preroditi v čiste ljudi «nichts als Menschen», in sicer «d e n k e n d e Menschen»! Da le eden ali drug vzgled navedem, beri le na str. 434. omenjenega berila pesem, katero je

[1]) Vse le besede, katere se r e s n i č n o slišajo po šolah. — Pis.

Digitized by Google

pel Schiller Rousseau-u, znanemu filozofu (!) «čiste narave.» Ondi se na konci glasi:

Sokrates gieng unter durch Sophisten,
Rousseau leidet, Rousseau fällt durch Christen —
Rousseau, der aus Christen — Menschen wirbt. —

Torej dobro si zapomnimo, da kristijani niso še pravi ljudje; kdor hoče to biti, mora iti v šolo Rousseau-ovo t. j. odpasti mora od Kristusove vere, katerega najbolj zagrizen sovražnik je Rousseau!

Obrni list. Str. 435. podaja se nam odlomek «Aus den Briefen zur Beförderung der Humanität». Tukaj se pogovorjata dva prijatelja, «Er» in «Ich», o zboljšanji človeškega društva; govor suče se posebno o mnogem zlu, ki izvira iz razlike narodnosti, verstev in stanov; vsemu temu zlu se mora najti leka; torej treba je, da se ljudje v tako društvo zberó, kjer se ne nahaja nobena onih razlik: po tej poti bodo neki vsi ljudje enaki, vsi bodo «blosse Menschen», in ne več «solche Menschen.“ Tudi imenuje isti «Er» tako društvo, katerega je, kaker trdi, sam član, in pravi, da to društvo ima poleg drugih tudi opisani vzvišen namen.

Tako tu. Res je sicer, da je ime istega skrivnega društva zamolčano, a odlomek bere se v šoli in učitelj vže po svojem poklici tolmači, kar se v šoli bere; pové torej dijakom, da omenjeno društvo se imenuje «prosto-zidarsko», «Freimaurerei»; tudi ne opusti slave peti plemenitim nakanam tega društva [1]) katero je katoliška cerkev v prvem početku obsodila in je še vedno obsoja. Nazivi, znaki in obredi, ki so v navadi v tem društvu, ne veljajo sicer mnogo — tako je nekdaj svojim učencem o tej priložnosti govoril učitelj — vender ideje, ki je oživljajo in gibajo, so neki plemenite in vzvišene. Seveda te so ideje golega naturalizma in človečnosti, ideje protikrščanske! Žalibog, da si mladeniči preradi zapomnijo toliko proslavljanje; kasneje, ko se srednjih šol oprosté ter pridejo na vseučilišče in se jim morda ponudi prilika, ne bodo gotovo dolgo pomišljali, ali imajo vstopiti v tako društvo: storé to z največim veseljem. Glej, kam zapeljujejo našo mladino knjige javno potrjene za šolsko rabo, kam jo tirajo učitelji od države nam postavljeni!

Da boš pa še bolje spoznal, s kakimi stvarmi se pita naša mladina in kako globoko se je vže zajel v naše gimnazije Kantov sok, sklenil sem govoriti o klasičnem slovstvu, posebno nemškem, ki se predava na naših srednjih šolah.

Zdrav ostani!

Dr. Mahnič.

[1]) To se je nekje resnično s posebnim navdušenjem vže storilo. — *Pis.*

Digitized by Google

Češki glasovi o vzgoji.

Mnogi kar strpeti ne morejo, da zahteva cerkev nadzorstvo v šoli. Ta nestrpnost in nevolja izvira ali iz sovraštva do cerkve ali pa iz nekega nesporazumljenja, ker mislijo, da cerkev, tirjajočo nadzorstvo v šoli, vodi le sebičnost in človeška vladehlepnost. Vender ni tako.

Jezus Kristus je prinesel resnico na svet in svojim učencem zapovedal, da jo vsem stvarem oznanjajo, torej tudi otrokom. Učiti tedaj otroke krščanske resnice ni v prvi vrsti nekaka predpravica, ampak dolžnost duhovnov, katero morajo izvrševati, in kateri, da bi tudi hoteli, se ne smejo odtegniti.

Kdor pa ima dolžnost, mora imeti tudi pravico vpotrebljati sredstva, brez katerih mu ni mogoče dolžnosti spolnovati. Tako tudi duhoven. Če mu je od Boga zapovedano učiti deco in odstranjevati, kar bi jo vtegnilo veri odtujiti, se mu ne sme odrekati oblasti, da krščanski nauk v šoli uči in nadzoruje, da se drugi predmeti ne predavajo v protikrščanskem zmislu.

Potemtakem je duhovniško nadzorstvo v šoli v prvi vrsti dolžnost in v drugi vrsti še le, ako vže hočemo tako govoriti — predpravica, vsled katere se vzgojevatelj mora pokoriti duhovniškemu nadzorstvu.

Ali je pa morebiti sramotno, da se vzgojevatelj vklanja duhovstvu?

Da nasprotniki tem lože sprô učiteljstvo z duhovščino in odtegujejo šolo njenemu vplivanju, skušajo njene tirjatve v šolstvu pretirovati. Razglašajo, kaker bi hotela cerkev vse vničiti, kar je moderna šola vstvarila in bi celó predmete določevala, kateri in kako se morajo predavati. Tu je laž primešana resnici. Cerkev tirjajoč nadzorstvo v šoli in želeč, naj se učni načrt prevstroji, noče nikaker vsega odpraviti, kar je novejši napredek šoli priboril. In da ima ta šola marsikaj boljšega od stare, priznavajo tudi najveljavniši crkveni dostojanstveniki. Tu noče cerkev predmetov določevati, ampak le zahteva, da se razni šolski predmeti ne predavajo v kvar verskemu čustvu otrok. Le v toliki meri tirja, da se vzgojevatelj njenemu nadzorstvu pokori.

Sicer pa te oblasti nima cerkev sama iz sebe, ampak od svojega vstanovitelja Jezusa Kristusa. Vzgojevatelj torej v teh točkah pokoreč se cerkvi, se ne klanja človeku, ampak Bogu. To storiti je dolžan; Bog je svoji cerkvi podvrgel vse kristijane: kralja in berača, učenega in neuka, torej tudi učitelja. Kar je tedaj najsvetejša dolžnost, to naj bi bilo sramotno, naj bi bilo poniževavno — slušati cerkev, učiteljico celega človeštva!?

Se vé, kdor nima vere v Kristusa in njegovo vstanovo,

Digitized by Google

cerkev, sovraži in mora sovražiti vsako nadzorstvo duhovniško in dosledno po sebi misliti in trditi, da le podla človeška sebičnost in vladehlepnost naganja cerkev, ko zahteva sonadzorstvo v šoli.

A še je môž, in posebno veseli smo, da se tudi v českem narodu nahaja svetnih učiteljev, ki se ne samo ne protivijo vplivu crkvenemu v šoli, ampak sami javno v svojih listih zahtevajo, da se cerkvi v vzgoji ne sme staviti zaprek, učiteljev, ki svoje drugove pozivljejo, da i oni koliker mogoče svetne predmete na verski podlagi podučujejo, in — čujte! — ki tirjajo, da učitelj povsod duhovnika časti in priznava kot prednišo osebo. Izdajateljstva listov, v kojih moremo take izjave brati, niso v duhovniških, ampak v svetnih rokah! Odločnost teh izjav nam je porok, da morajo imeti zaslombo v narodu českem in v značnem številu českih učiteljev. Pričajo nam pa tudi jasno, da slovanskim rodovom vender ni tako malo do vere, kaker bi nas rad preveril neki slovenski list. *)

Evo tu nekoliko citatov, iz katerih naj spoznajo naši bravci nazore teh českih vzgojiteljev!

„Beseda učitelska," ki je začela izhajati leta 1869, pravi v svojem III. letniku, govoreč o napredku v narodni vzgoji:

„Ko se očinski dom zavé važnega svojega poklica. ko bodo české matere ponosne na svoj vzgojevavni stan, ko bodo Kristusove besede, mladini oznanovane, ljubezen dihale in širile resnico in dobroto in s tem srca oplemenjale — kajti moč nabožnosti je v vzgoji neprecenljiva — tedaj, pravi list, bodemo smeli trditi, da se narod res vzgaja."

V članku „Učitelove rádcové (svétniki)" pravi:

„Otrok mora neizogibno dobiti pravi pojem o dobrem, blagem, o grdem, duši pogubnem, da more dobro izvrševati, a slabega se ogibati. Najloži in pa najgotoviši navod k temu podaja nam krščanska vera. O da bi vender blage, vzgojevavne vtehe ne zanemarjali, kojo more le vera dajati. Vera Kristusova je najčistejši nauk o dolžnostih naših do bližnjega. Vzgajaj torej mladino, mili učitelj, previdno na verski podlagi."

A ne le najlože in najgotoviše vzgojevavno sredstvo je vera, ampak otrok pride po njej tudi najhitreje do spoznanja najviših idej. Filozof rabi cela leta, da resnice zasledi, koje vsak krščansko vzrejen otrok v jedni uri spozna. V članku „Některě

*) Če se sploh kateri predmet po državah, deželah, mestih slovanstvu sovražnih, v narodnem jeziku podučava — gotovo se krščanski nauk. Sovražniki slovanstva morejo iz tega predmeta naroden jezik najkasneje iztirati. Zgodovina — Ledochowski! Čim več poduka v krščanskem nauku, tem več zagotovljenega poduka v narodnem jeziku. Torej na delo — narodnjaki!

Digitized by Google

myšlénky o vychovany povahy (značaja)“ pravi v IV. let. ista „Učitelska Beseda.“

„Ako hočemo, da se nravi značaj oslanja na neomagljiva načela, imeti mora versko podlago. Posebno ljubezen do Jezusa, po katerega vzoru bi morali otroci rasti, je treba koj vskresiti in netiti, ker na ta način pridejo najhitreje do spoznanja neskončne ljubezni, milosrčnosti in do spoznanja lastne slabosti“ . . . .

V VII. letniku piše učitelj Kosina, znan tudi kot pesnik:

„Vera, ta vzvišena hči nebes, postala je vzgojevavka človeka, ki je vedno z blagoslovljeno svojo roko oplemenjala in k višemu hrepenenju povznašala njegovega duha. Iz učilnic križe odstranjujemo ne pomneč, da nimamo bolj vzvišenega, velečastnišega vzora za mladino — od Kristusa. *) S čim nam vi, moderni pisatelji nadomestite njegov človekoljubni, božji, ljubezni polni nauk? . . , Pravite, da z naravno nabožnostjo? . . . Cunje in cape nam dajate za obleko novo in čisto“. Tako sveten učitelj!

V članku „Chraňme posvátných zakladů v srdcích dítek“ (let. XIV.): „Naša doba je napredovala v vedah in umetnostih, a groza oslabela je versko in nravstveno. Da se tudi šola ne vda temu vplivu, moramo mi učitelji skrbeti. Napnimo vse moči, da sveta verska načela in kreposti v srcih otrok ne le ohranjamo, ampak dovršavamo. Bodimo jim sami vzgled, razkladajmo, da le pobožno krepostno življenje vpokoji naše srce, zagotavljaje nam božjo obljubo nadzvezdnega življenja.“

Iste nazore nahajamo v učiteljskem listu „Komenský“ VII. let. v članku: „Učitel opanovatel školy“:

„Da učitelj iz človeka ne vzgoji le žival dovršenejših sposobnosti, naj razmišljava, kako so ga njega **samega** nekdaj roditelji in učitelj vodili po poti kreposti božjih, a kako se je po svoji blazni domišljavosti od te poti oddaljil, naj pretehta, kako globokeje bi bil propal v versko malomarnost, ko bi bil po istih nazorih v svoji mladosti vzgojen, kaker se dandanes mladina vzgaja : . . . Učitelj mora otroke k Bogu vesti, k izvoru vsega dobrega, da iz ljubezni in strahu do njega ne delajo slabega. Ta naloga je za učitelja, ki je od vere odpal, velika, a neizogibno potrebna, ako hoče res otroke vzgajati.“

Drug učiteljski list „Pestoun“ označuje v svojem II. letniku nalogo vzgoje:

„Nravna dovršenost je ideal človeškega bitja, čim bolj se

*) Pač pa drugačne junake postavlja moderna šola za vzore: Goethe-a, Lessing-a itd. Ako hočemo, tudi mravlje, bučelice itd. . . . Homo cum in honore esset . . . .

Digitized by Google

človek jej približuje, tem podobnejši postaja Bogu. Voditi ljudstvo k temu vzvišenemu cilju je naloga vzgoje."

Tudi češke učiteljice izdajajo svoj list: Časpis učitelek." Da spoznajo naši čitatelji njih duh, podajemo odlomek članka „Základ vychování":

„Srečni so roditelji, ki smatrajo svoje otroče kot dar Božji; kdor ni nad zibelko svojega otroka napisal: ‚od Boga k Bogu', ta ne bode nikdar znal vzgajati Da je vzgoja vspešna, mora imeti versko podlago in sicer od najnežniše mladosti. Z veselo radovednostjo gleda otrok k modremu blankitu; a tem vabljiviše vleče je sinje nebo k sebi, ko mu pobožno mati reče: ‚Tam gori je Bog, dobri naš oče nebeški, ki nam vse daja, česar potrebujemo.' Tu vceplja prvo kal ljubezni do večne ljubezni. — ‚Gospod Bog sliši, ako lažeš,' pravi mati neizkušenemu sinčku, ‚vidi vse, kar delaš: angeli v nebesih se veselé, ako si dober in priden'. — ‚Skleni ročice', mu pravi pred jedjo: ‚Gospod, blagovoli blagosloviti, kar hočemo vžiti od tvojih darov" — In pred spanjem mu dé: ‚Andělíčku můj strážníčku, opatruj mi mou dušičku' (Angeljček moj varuh, vari mi mojo dušico). Ali pa ‚Ježíšku milý, v každičké chvíli srdecko své ti daruji; kéž se v nebíčku milý, Ježíšku, s Tebov raduju' (Jezušek mili, vsaki hip ti svoje srce darujem, a da bi v nebesih, mili Jezus, s Teboj se radoval.) Tu še le pade svitàl žarek iz nevidnega sveta v mlado srce, tu začenja še le vzgojevavna naloga. — Brez pobožnosti ni pokoja na zemlji, posebno ženskemu srcu je dvakrat potrebna verska opora . . . . . žena oborožena s trdno vero v Boga se ne dá premagati nikdar; radi tega želimo, da bi globoko prodrla v vero, upanje, ljubezen" . . . .

Vera je za vse koristna. To globoko resnico spoznavajo tudi nekoji češki učitelji. V listu „Komensky" (let. IV.) beremo v članku: Stručné myšlénky o potřebě a spůsobu vychovávání: „Brez nabožnosti ni prave nravnosti. Ta človeka blaži, ta ga navdušuje k visokim dejanjem t a **v r e j a** l j u d e m misli." Zgodovina res kaže, da največi mislitelji so bili najverniši!!

V istem letniku, v članku „Studie vychovatelské", pravi profesor Havelka, da brezbožna vzgoja mora privesti do s o c i j a l n i h **p r e v r a t o v**. Najnovejša zgodovina res to potrjuje.

„Beseda učitelska" (let. XII.) piše v članku: „Co vadívá učitelstvu v pokroku": „Mnogi učitelj prepušča negovanje verskega čuta le katehetu, a sam izvaja vse plemenito delovanje iz „humanitete". Učitelju se stotere prilike ponujajo vzbujati verski čut v otrocih. Če tega ne dela, pedagogično zeló greši. Katehet vsega ne more. Čim bolj gineva verski čut, tem več je v ljudstvu lenuhov, tatov, tepcev. . . . Radi tega so si izbrali zeló nehvaležno nalogo oni, ki skušajo pod geslom „omike" vdušiti zadnjo iskro verskega čustva. . . . . Iz tega pa imamo i mi sami (uči-

Digitized by Google

telji) dobiček, kajti otroke od verskega duha navzete je lože brzdati, kaker prešinjene od divje humanitete."

Poglejmo, kako mislijo ti učitelji o razmerji, ki ima vladati mej učiteljem in duhovnom (IX. let. Komenský): „Blagor šoli, blagor občini, kjer se duhoven in učitelj v načelnih zakonih vjemata in sè združenimi močmi po isti poti trudita, da srca malih pridobita. Na tako šolo izliva Bog obilno svojega blagoslova."

„Komenský" XIII. pravi jasno o razmerji mej učiteljem in duhovnom:

„Učitelj je vpravitelj šole, duhoven pa je gospod v cerkvi in vpravitelj cele soseske, torej tudi učiteljev, in to zadošča, da se mora učitelj vedno spoštljivo vesti proti njemu in ga časti kot svojega duševnega voditelja. Naj si torej ne misli učitelj: ti si gospod v cerkvi, jaz v šoli, v ostalem nimamo nič skupaj opraviti. Nikaker! Posebno na deželi je treba, da se vjemata, mnogokrat sta ona jedini inteligentni osebi v občini, in krasnejšiga življenju se niti ne dá misliti, kaker ko duhoven in učitelj prijazno občujeta mej sabo. Tukaj ni treba nobenega prilizovanja in laskovanja. Učitelj je mož omikan, strpljiv, in duhoven je dolžan ž njim postopati kaker z omikancem; a tudi učitelj mora pomniti, da je duhoven njegov dušni pastir, oseba viša od njega, in da je dolžan povsod in povsod spoštovati ga, posebno pa v šoli. . . . . ."

Isti list „Komenský" XII. letnik v članku: „O důležitosti a vážnosti povoláni učitelského a o tom co ji škodí a prospívá":

„Nestrpnost z duhovstvom meče na nas senco nezaupnosti in ošabnosti, pripravlja nas ob spoštovanje pri ljudstvu in nas oplenja podpore, kojo lahko imamo, ako prijazno živimo z duhovnom. Naj nihče ne misli: Naše ljudstvo se ne briga več za duhovna! Vem iz škušnje, da ako bi tisoč ljudi duhovnov ne potrebovalo, deset tisoč bi za njimi plakalo. Ako pa je res, da se ljudstvo kje ne briga za duhovna — tem slabše: tu mora biti ljudstvo nesrečno in nesrečen moraš biti tudi ti, dragi prijatelj, saj tudi tebe potem ne more spoštovati, niti katerekoli avktoritete . . . . ."

Ako se bodo slovenski učitelji s českimi učitelji takih nazorov bratili, srečno ljudstvo slovensko, in mi jim kličemo iz srca: Živeli! Zdař Pán Bůh!

Digitized by Google

Kaj uči o narodnosti zdrava pamet in sv. pismo?

Ravno je hlapon odsopihal s postaje B. proti Ljubljani.

„Meni se pač čudno zdi, kako morete sploh narodnostno vprašanje stikati sè sv. pismom. Saj vender ni to verska resnica, ki bi nam bila potrebna v večno zveličanje! Pustimo tedaj sv. pismo.“ Tako vgovarja mladi sokolec.

„Toda mislite,“ zavrača ga duhoven, „da sv. pismo ne sme o ničemer spregovoriti, kar ne spada v verstvo? Kaj pa, ko bi narodnostno vprašanje segalo tudi v Božje razodenje? Jaz menim celó, da je ozko sklenjeno z razodenjem starega in novega zakona, kaker tudi sè zgodovino katoliške cerkve. Sicer bi bilo pa ravno dandanes, ko je narodnostna ideja znova oživela in se pojavila v novi obliki, nad vse potrebno prav iz sv. pisma pojasniti jo ter določiti, tem bolj, ker imajo ljudje sploh nejasne pojme o nji; da, sodé o narodnosti, se neredkokrat postavljajo na popolnem skrajna stališča: eni jo povzdigujejo nad vero in Boga, a drugi jo smatrajo za iznajdbo samega hudobnega duha! Takih skrajnosti se moramo ogibati. V to poslušajmo sv. pismo. Ono nam pojasnjuje glavne točke v narodnostnem vprašanji.“

„Radoveden sem, katere so tiste glavne točke.“

„Poslušajte. Sèm spada pred vsem XI. poglavje I. Mojzesove knjige. Tu nas sv. pismo podučuje prvič o početku narodnosti. Ono nam izrečno poroča, da od začetka je bil na zemlji „en jezik in ena govorica;“ in kaker nadalje spričuje, bilo je „eno ljudstvo,“ tedaj le en narod. Zatorej se pa tedaj ni še nahajala narodnost, vkoliker značuje poseben način, po katerem več ljudi izraža svoje misli občevaje mej seboj. Vsi tedaj živeči ljudje so izražali iste pojme in misli na isti način. O tem se ne dá dvojiti. Sv. pismo vpotreblja v hebr. originalu na gori navedenem mestu dva izraza: שִׂפָה saphah, pa דִּבְרִים d'barim; prvo pomenja ustnice, lat. labium, potemtakem tudi način, kako čutno izražamo misli; „dabar“ značuje prav za prav besedo, vkoliker izraža bistvo reči, ali reč samo; reč je pa določena v pojmu mislečega duha; pojem je notranja duhovna beseda, d a b a r, katere čutni pojav je s a p h a h, zvenanja beseda. Tako nam je tedaj hotelo sv. pismo povedati, da so se vsi ljudje zlagali več ali manj v mišljenji, v naziranji reči, kaker tudi to izražali na en in isti način.

„Prav; kako je pa nastala različnost jezikov in narodov?“

„Isto sv. pismo nam odgovarja tudi na to vprašanje. Bog sam je zmedel človeštvu prvotno govorico ter je narodnostno različil.“

„No tedaj, saj vender je tudi narodnost od Boga. Torej tudi nas Slovence je Bog vstvaril!“

Digitized by Google

„Da, tako je. Vender se nimamo še zarad tega sè svojo narodnostjo brezpogojno ponašati. Bog je ni namerjal kot konečnega smotra, v katerem bi nam bil postavil našo najvišo srečo; ona nima absolutne dobrote.“

„Ne razumem Vas.“

„Vzemimo sv. pismo. Ono nam pripoveduje, da je Bog narode različil o priložnosti, ko so zidali babilonski stolp. „Dajte, sezidajmo si mesto in stolp, kateri ima seči do neba, ter proslavimo svoje ime“ — tako so govorili mej seboj. In začeli so. Bog pa videvši to, je prišel iz nebes in zmešal jim govorico, da ni eden drugega razumel; prenehali so pričeto delo ter razšli se na vse strani sveta. Kaker tedaj vidimo, je hotelo človeštvo v babilonskem stolpu samo sebe najviše proslaviti. Bilo je to nekako proglašenje lastne neodvisnosti od Boga, očiten vpor.

Tu je greh najviše dozorel, ter pokazal, kam konečno meri: k odpadu, k popolni neodvisnosti od Boga. Skupno dozidani stolp bi bil imel ta odpad ovekovečiti ter biti tedanjemu in poznejšim rodovom skupno ognjišče brezboštva. Tako zedinjeni brezbožniki bi viribus unitis tudi dobre in verne ljudi pohujšali, mnoga zla provzročili, in sicer tem laže, ker je bil tedaj le en jezik. Da bi se to ne vresničilo, je sklenil Bog brezbožno podjetje vstaviti, v to je zmedel zidajočim govor t. j. različil je človeštvo po narodnosti. Izvolil je torej manjše zlo, da bi zabranil veče.“

„Potemtakem je narodnost venderle zlo?“

„Da, zlo, a le relativno; kar pa je relativno zlo, more biti samo na sebi dobro; zlo je le, vkoliker se primerja z višim dobrim. Dobra sama na sebi je tudi narodnost. Jezik namreč in ljudska svojstva, v čemer obstoji bistvo narodnosti, so naraven pojav notranjega mišljenja in čustva in dasi se po njih en narod ločuje od druzih, vender sklepajo in edinijo manjšo ali večo skupino ljudi s tem, da jih vsposabljajo družbeno živeti ter težiti po smotrih, katerih ni moč doseči posameznikom.

Ako pa narodnost primerjamo z višim dobrim, za katerim je sledila, je v tem oziru gotovo slaba. Ono više dobro je obstojalo v tem, da so v s i ljudje govorili en in isti jezik ter se v s i mej seboj razumevali. Celo človeštvo, duševno in jezikovno združeno, je pač samo na sebi idealniše nego razdeljeno v več jezikovno različnih skupin.

Zlo narodnostne različnosti je tedaj Bog izvolil, da bi ž njim zabranil veče zlo: namreč popolen verski in nravstven propad, duševni pogin vesoljnega človeštva. Le narodnostna razločitev je Bogu omogočila, kar je bilo v človeštvu še zdravega, izločiti od slabega in neokuženo ohraniti. Iz tega naravno še nepokvarjenega elementa si je Bog pozneje izbral in izredil en narod, namreč izraelski; v njem je ohranil spoznanje naravnih resnic čisto in nepokvarjeno, katero je bilo neobhoden pogoj milosti in čeznaravnemu redu, ki ga je imel vstanoviti Jezus Kristus; po tem narodu je previdnost

Digitized by Google

Božja tudi ostalemu človeštvu naklonila dobroto Kristusovega odrešenja ter je privedla iz tmine zmot k duševnemu življenju."

„Po Vašem tedaj vender izvira narodnost iz greha, iz slabega, in ker je greh delo hudičevo, je tudi narodnost izlega hudičeva."

„Oho, le počasi prijatelj! Vi delate pač naglo posledice; bi me kmalu kamnjali. Vže vidim, Vam nisem vstani drugače vgoditi, kaker da okličem narodnost za absolutno neodvisno bogstvo. Narodnost je iz greha, iz slabega, vkoliker je greh dal Bogu povod, da je človeštvo narodnostno različil; toda sledi vže iz tega, da mora narodnost s a m a biti slaba? Tudi o prisegi trdi Jezus Kristus, da je iz slabega; naravno, ker postala je potrebna le vsled lažnjivosti človeške. Toda je zarad tega prisega s a m a n a s e b i slaba?

Sicer je pa greh, ki je dal venanji povod k narodnostnemu razcepljenju, isto tako vže prej človeštvo tudi duševno razcepljal in poruševal duševne vezi ter tako pripravljal pot jezikovnemu različju, ki se je konečno dopolnilo v Babilonu. Ko bi greha ne bilo, bi nikdar ne bilo prišlo do raznih narodnosti. Zgodovina greha in narodnosti je tesno sklenjena; čim bolj se razvija greh, tem više se pojavlja tudi v narodnosti njena negativna, slaba stran, ki obstoji v ločenji in odtujenji ljudi mej seboj, tem globokejše seže poraz, ki ga je naredila v družino človeško.

Te prikazni ni težko si razlagati. V govoru človeškem je čutna beseda izraz notranjega spoznanja; govor se vpriličuje spoznanju. Po spoznanji se spreminja tudi govor. Dokler ni bilo greha, so vsi ljudje imeli o Bogu in stvarstvu pravo spoznanje, ki obstoji v soglasji razuma z objektivno resnico; ker je pa resnica ena, so se tudi vsi zlagali v spoznanji in naziranji; temu edinstvenemu spoznanju pa je naravno dajal izraz jedinstven, vsem skupen jezik. Kaker jih je duševno notranje spajalo eno spoznanje, tako jih je tudi zvenanje vezala ena govorica.

Greh še le je to dvojno vez rušil, raztrgal. Po grehu se namreč volja odvrne od Boga, ter obrne v stvar ali v sè; greh je torej po svojem bistvu ločiven od Boga; ker pa Bog, kot skupen početnik vseh ljudi, vse druži, ločuje ob enem greh tudi ljudi mej seboj ter rušuje kaker vez z Bogom, tako tudi vez mejsobojnega bratstva.

Toda, kaker se po grehu volja odvrača od Boga, tako tudi razum. Ker je pa Bog početek pravega spoznanja, zapade razum po grehu zmotnosti; kaker je pa resnica ena in nedeljiva, tako je zmota kot njena negacija bistveno mnogotera: resnica se določuje in vjednovičuje iz enega, nespremenljivega, večnega bistva Božjega, zmota pa se razločuje in razmnožuje po brezkončni mnogoterosti stvari. Greh je potemtakem v človeštvu rušil, strgal tudi duševno vez enega, pravega spoznanja, ter ljudi duševno razdvojil, razdružil.

Tu imamo iskati psihologičnega početka narodnostnemu različenju. Kaker sem namreč rekel, govor sledi spoznanje. Brž ko se

Digitized by Google

je tedaj začelo vsled greha zatemnjevati pravo spoznanje o Bogu ter v posameznih ljudeh več ali manj zmotno se razlikovati, ruševala se je gotovo tudi vže vez skupnega jezika in javljati so se jeli prvi početki bodočih raznih govoric, početki narodnosti."

„Potemtakem pa bi morali iskati narodnostne različnosti vže pred babilonskim zmešanjem?"

„Gotovo vže pred tem časom se je začela javljati tudi na zvenanje; vender ni bila tolika, da bi ljudje ne mogli mej seboj občevati. Ločitev je dokončal še le Bog neposredno sè svojo vsemogočno besedo: „Zmešajmo jim govorico, da ne bo nihče slišal glasu svojega bližnjega." Zidanje babilonskega stolpa je bilo pa za ta čin Božji najprimerniši čas; v njem je namreč prikipel greh do vrhunca, tu se je odpad volje ter razuma od Boga najviše pojavil, potemtakem notranja, duševna vez mej ljudmi popolnoma se rušila in le še negativno se sklepala v sovraštvu do Boga, v tajenji resnice; zatorej je pa ravno tu hotel Bog popolno strgati zunanjo vez — jezik."

„Po Vašem je potemtakem sedanja jezikovna različnost imela dva vzroka: en naraven, ki ga imamo iskati v počasnem razvoji od Boga odpadlega človeštva, drugi pa čeznaraven: v čudesnem, neposrednem činu Božje vsemogočnosti. Toda jaz menim, da tu nam ni treba čudesa; marveč vse se dá čisto naravno razlagati: narodnost, recimo, se je polagoma izcimila in razvila v teku več sto-ali tisočletij. Besede sv. pisma pa nimamo jemati v pravem, ampak le v prenesenem pomenu: Mojzes si je dotično povest izmislil in nam hotel nekako v nji izraziti resnico, da je Bog pripustil, da so se ljudje ločili in narodnostno različili."

„Toda, dragi prijatelj, kam pridemo, ako hočemo besede sv. pisma tako samovoljno zavijati le zato, ker nam pripovedujejo čudesen dogodek? Ako se čudesov tako bojimo, potem nam ne ostane pač še ena stran sv. pisma. Nikaker; Mojzes nam spričuje tu o pravem zgodovinskem činu. Najsijajniše potrjuje zdogovinsko resničnost sv. pisma novejše jezikovno raziskavanje in primerjanje. Jezikoslovci se dandanes nagibljejo k mnenju, da se nahajajo v vseh raznih jezikih, ki se govoré na svetu, skupne korenike in debla; v e n d e r, s e j a v l j a j o n a t e h p o s i l n e r a z p o k l i n e i n o d l o m i, k i n e m o r e j o b i t i v č i n e k n a r a v n e g a r a z v o j a t e r p o č a s n e g a p r e m i n j a n j a, a m p a k s e m o r a j o p r i p i s a t i l e s i l o v i t i t r e n o t n i k a t a s t r o f i. To vganjko nam reši Mojzes: katastrofo je včinil Bog sam."

„Toda ako moramo vže po besedah sv. pisma, kaker Vi razlagate, priznati čudesno katastrofo, bi vender človek prej verjel, da je hotel Bog ljudi s tem popolnoma ločiti, da so tedaj odslej začeli govoriti jezike p o v s e m različne, katerim ni bilo nič več skupnega, še korenik ne. Menim, da ta razlaga se še bolj prilega čudesu sv. pisma in Božji vsemogočnosti."

„A jaz mislim, da je Božjemu namenu zadoščevalo skupen

Digitized by Google

jezik le toliko zmesti, da se niso mogli mej seboj več razumeti in so bili prisiljeni delo prenehati ter ločiti se. V to je bilo pa dovolj zmesti besedam končnice in slovniške oblike ter prevstvariti govoru skladbo.

Sicer pa tudi Mojzes sam to jasno uči, tako da se njegovo poročilo čudovito zlaga z rezultati jezikoslovnimi. Le treba njegovim besedam do dna priti. Ne da bi jaz tu svojevoljno razlagal besede Mojzesove, o katerih pomenu jezikoslovci niso še edini. Navesti hočem le razlago učenega Kaulen-a, ki je spisal o babilonskem zmešenji temeljito delo. Govoré o prejšnjem človeštvu spričuje sv. pismo, da je bila zemlja ene g o v o r i c e in istih b e s e d: „saphah“ in „d'barim.“ Ko pa pride do babilonske katastrofe, nam poroča, da je Bog ljudem zmedel „saphah.“ Pomnimo dobro: „d'barim“ so ostala, zmeden je bil le „saphah.“ To poslednje pomenja ustnice, potem govorico ali način, kako se duševno spoznanje čutno z jezikom izraža, in ker se ta način določuje in preminja po notranjem naziranji, se „saphah“ rabi tudi o posebnih načinih duševnega naziranja in teženja. Tako se tedaj „saphah“ nanaša le bolj na duševno in jezikovno oblikovanje in pripodabljanje, v tem ko bistvo ostane nedotakneno, vedno isto. In to poslednje izraža beseda „d'barim.“ Ona pomenja prav za prav snov, iz katere se oblikuje mišljenje in govorjenje; „d'barim“ so v mišljenji prvi, osnovni pojmi o rečeh, v govoru pa debla ali korenike besed; kaker so pojmi osnovna podloga umovanju, tako so poslednje osnoven pogoj govorjenju. Zmedši „saphah“ je Bog celotne še ohranil „d'barim.“ T. j. jezikovno zmedenje ni bilo tako radikalno, da bi Bog izrul ljudem iz spomina tudi korenike in debla prejšnjega skupnega jezika ter po narodnostni različnosti vsakemu narodu dal popolnoma nove korene v jezikovno oblikovanje, ampak je le vsem skupne jezikovne korene in debla prirezal ali odlomil, recimo, govor jim je le oblikovno in skladovno zmedel.

Mojzesove besede vedno sijajniše pojasnjuje novejše jezikoslovno raziskavanje in primerjanje. Gotovo je, da se tudi mej jeziki, ki se zdé o prvem pogledu nasprotni ko noč in dan, navzlic vsej oblikovni in skladovni neenakosti, vender nahajajo skupna debla. Jezikoslovci so zvedli vse sedanje jezike na tri glavne, prvotne, a tako, da hoté vže nekateri tudi mej temi tremi zapazovati sličnost in skupnost v koreniki; v tem vidimo še zadnje ostanke prvotnega jezika pred babilonskim zmedenjem.

Zmešanje ni potemtakem segalo skoz in skoz, ampak se je zvršilo le deloma, na pol; to pa se je zgodilo popolnoma prilično duševnemu življenju človeštva. Ker je govor izraz duševnega spoznanja, se tudi po tem ravna in spreminja. Spoznanje pa zatemnuje in se zmotno razlikuje po grehu; ta je najprej rušil duševno vez mej ljudmi in provzročil, da niso več e d i n o pravo, ampak vsak p o s v o j e, tedaj več ali manj napačno, začeli misliti o Bogu in stvareh. Toda akoprav so razna verska naziranja mej ljudmi še

Digitized by Google

toliko napačna, ter si gredó še tako narazen, se vender v vseh še nahajajo neki sledovi resnice, zlagajo se več ali manj vsi v nekaterih podstavnih nazorih. Seveda so te resnice navadno popačene, povsod pomešane z lažjo, zavite v poetiško obleko, da jih je težko vpoznati, v obleko starih bajk in pravljic, ki so pri vsakem narodu drugačne, vender iz vseh se odsvitajo žarki istih večnih resnic, le da so jih narodi vsak po svojem nagnenji in strasti popačili, prirezali, privtajili. Ravno tako kaker duševno spoznanje, se je tudi prvotni jezik, v koreniki ostanši vedno isti, oblikovno različil in predrugačil, kaker je bolj vgajal posameznim narodom v izraženje njihovega posebnostnega duševnega naziranja.

Ni neverjetno tedaj, da so se ljudje pri babilonskem zmešanji različili na tri dele ali narode, primeroma njihovim duševnim zmotam, ki so se potemtakem nekako tudi v treh glavnih naziranjih pojavljale.

Naravno pa, da čim globokejše so se posamezni narodi pogrezali v greh ter je zatemnevalo prvotno spoznanje, čim bolj so se vsled tega po zmotah duševno ločevali in razlikovali, tem bolj so se javljale tudi jezikovne razlike, tem bolj so se drug drugemu odtujevali. Narodnostna svojstva so se določevala in ostrila v oni meri, kaker se je človeštvo oddaljevalo od Boga.

Odpad od Boga in mejsebojno ločenje je pa dospelo do skrajne meje v poganskem malikovavstvu. Pogani, malikovavci, ta imena pomenjajo v sv. pismu isto kar „narodi," ἔθνη, gentes, ἐθνικός pa „naroden." In res, poganstvo ni v svojem pravem bitji nič drugega nego princip ločivne in izključivne narodnosti izveden do najskrajniših posledic. Poganstvo je prav za prav obožanje jezika in narodnih svojstev; narodnostnemu principu je podrejeno vse drugo, človeško in božje, v njem odreveni kot v absolutni obliki vse duševno življenje in teženje. A ravno zato pride v poganstvu tudi mejnarodna ločitev do najskrajniše meje. Poganstvo si je ne le zemljo razdelilo po narodih, ampak razjelo tudi vse druge skupnostne vezi mej narodi. Poganstvo se je spozabilo, da izhajajo vsi ljudje od enih in istih prastarišev; pri poganih so posamezni narodi izvajali svoj početek iz lastne zemlje, vsi so hoteli biti αὐτοχθόνες, aborigines. Vsak narod si je vstvarjal svoje pravo, svoje bogove, svoja nebesa, svojo vero in cerkev. Ideja vesoljne vere, vseobčnih bogov ali vesoljnega boga vseh narodov, ne nahajamo v poganstvu. Grški Zen biva sè svojimi bogovi v Olimpu, Jupiter je viši bog le Rimljanom, Perun Slovenom itd.

Nacijonalna vera ali cerkev je bistven znak poganstva ali absolutne, brezbožne narodnosti.

Nekaj staremu poganstvu sličnega se je razvilo tudi v naših časih iz narodnostne ideje; to se po pravici zove novo poganstvo.

Narodi so se v našem veku zopet zavedeli jezikovnega različja in nacijonalnih svojstev. Iz tega se je porodila težnja po gojenji materinega jezika in narodnih običajev; nadalje se je narodov

Digitized by Google

polastila želja po plemenskem zbližanji in političkem spajanji. Vse te težnje so same na sebi naravne, torej dobre, dokler se pokoré večnim zakonom resnice in pravice.

Toda kaker so v starem veku narodi narodna svojstva obožavali, ter človeško in božje pravo, podvrgši je narodnostnim težnjam, rušili, tajili, tako je tudi v našem veku narodnostni kult kmalu prekoračil meje božjega prava in nravstvenosti. V narodnem jeziku in svojstvih se je začelo dandanes vtelešati najviše, neodvisno pravo, narodno ime je edino sveto, nedotakljivo, vsa druga, tudi Božje, se smejo onečeščati, preklinjati.

Isti velenarodnostni kult je stvaril neodvisno nrav oprostivši narode od deseterih in drugih božjih zapovedi. Vbogaj svoje više, bodi pokoren kralju, velja le, doklor se to vjema z velenarodnostnimi težnjami; brž ko se hoče narod politiško zediniti, ne veže ga več četrta zapoved, dovoljen je vpor proti postavnemu vladarju. Prisega ne veže več, ko začne njena zavezavnost nasprotovati velenarodnostni slavi; vojak sme zapustiti zastavo, na katero je prisegel, ter prestopiti v sovražni tabor, ako se zgodi v narodnem imenu. Tudi vbivati se sme, je celó zaslužno — v vojski za narodno zedinjenje, bodi vojska še tako krivična. Krasti je sicer greh, ako vzamem n. pr. bližnjemu dva forinta, a ne več, ako se oropa postaven vladar prestola, ako eno kraljestvo odtrže druzemu cele pokrajine — v imenu narodnega združenja. Tudi prešestvati smejo vsi pesniki, romanopisci, časnikarji itd. ako le pišejo v narodnem jeziku. Lagati, opravljati, obrekovati smejo brez greha vsi politiški listi, da so le narodni, nič ne dé, ako se obérajo tudi duhovni: narodnost v političkem listu — summum tribunal, narodno občinstvo pa, ki bere, dasi tudi kmetje in plebejci — summus iudex: čez duhovne, škofe, celó papeža! Politika, dokler je narodna, je neodvisna; neodvisna, sama sebi namen — narodna umetnost, neodvisna — poezija! Slednjič — seveda — neodvisna tudi narodna Talija, narodno gledišče, kaker n. pr. česko v Pragi, h kateremu — po naroden odpustek — romajo drugi Slovani. In neodvisno od vsakaterih nravstvenih zakonov gotovo — tudi naše bodoče narodno gledišče v Ljubljani, kaker smo nedavno imeli srečo slišati! Po tem absolutno narodnostnem zakoniku se je zedinila Italija, se zedinja Nemčija, se razvija česko slostvo, bi se moralo, kaker bi nekateri hoteli, razvijati tudi slovensko, v kratkem: po tem zakoniku se narodnostno preraja Evropa!

Da se novi etnicizem popolnoma poenači sè starim, se mora konečno stvariti še nacijonalna cerkev in vera. Skušalo se je in kuša se tudi to. Težnje po narodni cerkvi so se sicer več ali manj javljale vže v prejšnjih časih, vender nikdar ne silnejše nego v našem veku; tudi biva mej nekdaj in sedaj še druga, načelna razlika: mej tem ko je nekdaj želja po nacijonalni cerkveni neodvisnosti navadno izvirala iz samooblastnosti posvetnih vladarjev, ali pa je izhajala iz spora z rimsko Stolico, se dandanes izvaja in

Digitized by Google

vtemeljuje skoraj izključljivo sè stališča narodnostne visosti in samooblastnosti.

Na razne načine se skuša katoliške narode seznaniti z idejo narodne cerkve, ter jih za njo sezarjati. Na Frankoskem je pohot po nji obudil narodni ponos ter slepa zaljubljenost v narodna svojstva, na Nemškem je žugala duhove katoliški edinosti odtujiti domišljivost o tako zvani nemški učenosti. Katoliške Slovane v Avstriji pa se skuša rimski edinosti iztrgati ter pridobiti za nacijonalno cerkev s pretiranjem in obožavanjem narodnostnega principa. To počenjanje je pa za avstrijske Slovane v verskem oziru tem nevarniše, ker so sami doslej resnično se prezirali in zatirali, ne da bi se jim dovolil prost razvoj materinščine in narodnostnih svojstev. Nesrečni centralizem, za njim dualizem, hoče vse vkleniti v jarem nemštva in madjarstva. Od tod opravičena nevolja. A ravno s to si hočejo sovražniki katoličanstva okoristiti. Vsiljajo se zatiranemu ljudstvu za narodne voditelje; zapisavši na zastavo narodnost si mahoma vse pridobijo. A brž ko vidijo, da se jim je narod brezpogojno vdal, prenesó narodnostni princip na cerkev in vero. Odslej jim je narodnost le sredstvo, s katerim narode odtujujejo cerkvi in katoličanstvu. Nezadovoljnost, ki se vsled preziranja in kračevanja narodnih pravic polaščuje slovanskih plemen, nareja duhove dovzetne za njihove nauke. Slepo jim sledé; v tem ko menijo, da se pošteno poganjajo za njihove jezikovne pravice in enakopravnost, si oni nad vse prizadevajo omajevati jim spoštovanje do škofov, jim vcepljati nazore o narodnostni absolutnosti, da se počasi privadijo cerkvene zadeve, verska in nravstvena vprašanja podrejevati narodnostni ideji, z njenega stališča vse drugo presojevati. Tako se vvaja v narode staro poganstvo v novi obliki.

Toda govorili smo o nacijonalni cerkvi. Ta je prav za prav vže vstanovljena, brž ko se okliče narodnost za najvišo. A prišli smo tudi v Avstriji vže tako daleč, da se nam Slovanom zanjke nikar več na skrivšem ne nastavljajo; nacijonalna cerkev ter odpad od Rima se nam očitno pridiga. To misijo je prevzel „Parlamentär“, njegov evangelij pa oznanjevati tudi Slovencem smatra „Slovanski Svet“ za svojo nalogo.

Čujmo no, da ne bo kdo mislil, da morda grdo sumničim in obrekujem, čujmo, kako piše „Sl. Sv.“ črno na belem: „Kar se dostaje cerkve, je to za Slovane **popolnoma narodno** vprašanje.“ [1]) Sploh vsi članki, rekel bi, vsi stavki tega lista namerjajo posredno ali neposredno edino to, da bi Slovencem obudil nezaupnost, mrzenje do katoliškega zapada, do katoliške civilizacije, ter jih navdušil za vshod, namreč za vero, za cerkev slovansko, katera mu je pa identična z rusko; celó jezik bi morali Slovenci v knjigi zatajiti ter sprejeti ruščino. Nad vse ljubeznjivo pa govori o Rimu; rimsko

[1]) „Sl. Sv.“ 185.

Digitized by Google

katoličtvo mu je isto kar romanstvo; Rim zatira narodnost, njegova politika je — Slovanom v pogubo. Kaj pač namerjajo ti ljudje, da se predrznejo Slovencem ravno zdaj, ko se z mladeniško ognjevitostjo poganjajo za svojo materinščino, tako le pisati: „Rim, pogodivši se z Namčijo po nemških nadpastirjih, d e l u j e z a n e m š k o k u l t u r o!“ Spet: „Celó Rim, k a t e r e m u s o b i l i P o l j a k i v e d n o z v e s t i, s e j e p o m i r i l z n e p r i j a t e l j i P o l j a k o v.“ [1])

Vse v interesu nacijonalne cerkve slovanske!

Sicer pa nam je vero v edino zveličavno slovansko idejo, ki ima tudi Evropo in svet preroditi, pridigal vže Stritar. Od slovanstva pričakuje on velikega Mesijo, ki bo učil narode ljubezni in bratoljubja. Ta ljubezen mu je edina vera. Čemu še druge? povprašuje. Krščanstva bistveno ne ločuje od slovanstva. Dve ideji: krščanstvo in slovanstvo — ste mu jedna, kaker je zapustil v svoji „pisateljski oporoki“ slovenski mladini. Tudi glasoviti češki narodnjak, odličen prijatelj, učitelj, dobrotnik (?!) slovenske mladine — Jan Lego, ni mogel nekdaj v rajnkem „Slovanu“ najti bistvene razlike mej slovanstvom in čeznaravnim krščanstvom.

Kaj sledi iz takih naukov? Staro poganstvo.

Jasno ko luč belega dne. Brž ko poistovetimo krščanstvo sè slovanstvom, je omejimo na same Slovane. Gotovo bo potem Nemcem za t a k o krščanstvo ravno toliko mar, kaker za slovanstvo. Marveč tudi oni bodo ravno tako poistovetili krščanstvo z germanstvom, Francozi pa s francostvom, Italijani z italijanstvom itd. Imeli bomo toliko krščanstev, koliker narodov. Ker se je pa v krščanstvu razodel sam Bog in absolutna resnica, pomenja krščanstvo deliti isto kar deliti Boga, resnico. Vsakemu narodu se potem resnica in nravstveni zakoni oblikujejo bo političkih in drugih težnjah. Potem dobimo slovansko, nemško, francosko nrav, resnico, slovanskega Kristusa, slednjič slovanskega, nemškega itd. boga: prav tako, kaker so imeli Grki svojega Zena, Rimljani Jupitra itd. Ni nam treba nič drugega nego narodne bogove še krstiti ter jim odločiti stanovališča — na kaki visoki gori, kaker so jih n. pr. Grki stavljali v Olimp.

Tako tedaj mora princip nacijonalnega cerkvenstva narode duševno popolnoma razcepiti ter prej ali pozneje spet v človeštvo vvesti staro poganstvo.

Kam pripelje tedaj obožavanje narodnostne ideje!“

[1]) „Sl. Sv.“ str. 209.

Digitized by Google

O BISTVU CERKVE.

Pisatelju knjižice: „Zur Steuer der Wahrheit“ in pa „Slovanskemu Svetu“ — v obrambo resnice.

„ . . . Pa naj bo dovolj napomniti na razsodbo VI. občnega cerkvenega zbora, kateri je zarad pregrehe monoteliške krive vere anatema izrekel med drugimi . . . . še celó nad rimskim Honorijem . . . . Sveti papež Leon II . . . pristavlja preprosto naštetim krivoverskim učenikom . . . tudi svojega prednika Honorija ter dodaje še pri tem papeži, da je vero izdajski popačil, namesto da bi bil razsvetil rimsko-apostolsko cerkev z apostolskim naukom.“

Tako „Sl. Svet“ str. 141 prelagaje besede iz brošure.

Jasno pač, kaj nam namerja s tem dokazati. Papež Honorij „je vero izdajski popačil“ ne pomenja nič drugega kaker: motil se je „in rebus fidei.“ Z druzimi besedami: rimska Stolica v vprašanjih, ki zadevajo vero, ni nezmotljiva. Saj je to isti papež Honorij, katerega so nasprotniki papeževe nezmotljivosti pred vsem vedno navajali in navajajo, da bi omajali omenjeno dogmo. In da tudi brošura sè „Sl. Svetom“ drugega ne namerja, se pač ne dá dvojiti. Saj se oba nad vse trudita, da bi Slovence od „latinizujočega“ rimsko-katoliškega zapada odtrgala ter jih vnela za vshodno-grško cerkev, katere ločiven znak je ravno tajenje rimskega primata in nezmotnosti. To dokazuje tudi cel stik, v katerem nahajamo zgore navedene besede. V omenjenem oddelku se namreč povdarja pravica, ki jo imajo ekumenske sinode, da izobčujejo ne le niže duhovne in posvetne, ampak tudi škofe, „naj si bodo še na toliko visoki stopinji.“ Mej poslednjimi so seveda posebno papeži, kaker Honorij. Tako je tudi konstanški cerkveni zbor „odstavil tri papeže.“ Vsakako torej hoče nas brošura podučiti, da je ekumenski koncil nad papežem. In ravno to so vedno trdili najhujši nasprotniki papeževe nezmotnosti. Jasno tedaj, čemu se Slovencem pogreva zadeva papeža Honorija, ki je bila vže tisočkrat pojasnjena in temeljito zavrnjeni vgovori, ki so jih nasprotniki iz nje stikali proti papeževi nezmotnosti.

Da sploh naša brošura in „Sl. Svet“ nič poštenega ne namerjata, je pač najočitniše iz tega, kako znata izvrstno dotična mesta iz starih dokumentov v svojem zmislu pačiti. Zdi se sicer o prvem pogledu tako pačenje malenkostno, toda, ko nam gre za versko dogmo, je dovolj le eno besedo premeniti in rušena je dogma. Poglejmo no, kaj piše Leon II. v dotičnem pismu na bizantinskega cesarja o papeži Honoriji! Dolži ga: „*ταύτην τὴν*

Digitized by Google

ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν οὐκ ἐπεχείρησε διδασκαλίᾳ ἀποστολικῆς παραδόσεως ἁγνίσαι, ἀλλὰ τῇ βεβήλῳ προδοσίᾳ μιανθῆναι τὴν ἄσπιλον παρεχώρησεν" — Opustil je to apostolsko cerkev očistiti z naukom apostolskega sporočila, ampak pripustil je, da se je neomadeževana onesvetila z nesvetim izdajstvom. V istem zmislu je pisal Leon Ervigu, kralju španjskemu: „Qui immaculatam apostolicae traditionis regulam m a c u l a r i c o n s e n s i t." In škofom španjskim: „Qui flammam haeretici dogmatis n e g l i g e n d o c o n f o v i t."

To je pač nekaj drugega, nego „vero izdajski popačiti," zarad česar, kaker trdi brošura, sta ekumenski koncil in papež Leon II. Honorija izobčila!

Tu se Honoriju očita le n e m a r n o s t i n n e o d l o č n o s t v postopanji proti monoteletom, ne pa p o z i t i v n o pačenje verskih resnic, kar bi pomenilo v slučaji in v okoliščinah, v katerih nahajamo Honorija, nič manj nego zmotljivost rimskega papeža govoročega „ex cathedra." Leon II. le dolži Honorija: *οὐκ ἐπεχείρησε . . ἁγνίσαι:* zanemarjal je iztrebiti iz cerkve krivi nauk, katerega so d r u g i zasejali. Ne da bi on cerkev onesvetil, ampak pustil je le (*παρεχώρησεν*), da je bila s krivim naukom o n e s v e č e n a (*μιανθῆναι*, kar je vender part. trpiv. aor.!) Ni nam treba tu raziskavati, kaki razlogi so vodili Honorija, da ni odločno zavrnil monoteletov; dovolj, da smo pokazali, kako znajo naši nasprotniki zavijati resnico, da bi omajali Slovencem vero v papeževo nezmotljivost.

Perfidno zavijanje je to! Morali bi vender, preden razglasijo papeža za učitelja herezije, pazljivo prebrati istega Honorija pismo in prepričali bi se, da so bili njegovi nazori nasproti monoteletizmu popolnoma ortodoksni. Tu piše mej drugim: *ἓν θέλημα ὁμολογοῦμεν τοῦ κυρίου, ἐπειδὴ προδήλως ὑπὸ τῆς θεότητος προσελήφθη ἡ ἡμετέρα φύσις, οὐχ ἁμαρτία ἐν ἐκείνῃ . . . χωρὶς ἁμαρτίας συνελήφθη.* Iz teh besed je pač jasno, da je Honorij *θέλημα*, voljo, vzel v nepravem zmislu, v onem, kaker sv. Janez v evangeliji govoré o tistih, ki se rodé ne iz volje mesa, ampak . . .[1]) Ali pa sv. Pavel do Rim: Nahajam v svojih udih drugo postavo, ki se vpira postavi mojega duha.[2]) In spet: Meso poželuje proti duhu, to namreč si mej seboj nasprotuje.[3]) Je tedaj meseno poželenje, vkoliker se ne pokori duhovni, prosti volji, o katerem govori Honorij, imenujoč je voljo; naravno tedaj, da t a k o voljo odreka Jezusu Kristusu; kar se pa tiče duhovne volje v Kristusu, kot človeku: tega vprašanja se je hotel izogniti t. j. hotel ga ni proti heretikom dogmatično določiti: *οὐδὲ μίαν οὐδὲ δύο ἐνεργείας . . . ὁρίζειν.* In ravno to se mu je za zlo vzelo. Le v toliko, ne pa kot heretika „ex cathedra," sta ga i koncil i Leon

[1]) I. 13. — [2]) VII. 23. — [3]) Gal. V. 17.

Digitized by Google

II. obsodila. To je tudi razvidno vže iz tega, da se na dotičnih dveh mestih Honorij nikaker ne stavi v eno vrsto z orijentalskimi monoteletiškimi škofi, ampak se le posebe omenja, da je zanemarši svojo dolžnost molčal in tako pripomogel v povspešitev zmote. Če pa pravi VI. ekum. koncil, da je Honorij z monoteleti delil brežbožna mnenja, se je to zgodilo le negativno, vkoliker ni resnice določil, kaker smo zgore dokazali iz istega pisma njegovega, na katero se koncil izrečno sklicuje.

***

S tem končujemo za zdaj polemiko z brošuro in „Sl. Svetom," da bi ne segali dalje nego naznanja naslov našega spisa. „Sl. Svet" prežvekuje nadalje vsebino brošurino pod naslovom: „O cerkvenih obredih." Tudi tu vse kar mrgoli krivih nazorov in trditev; morali bi spisati celo knjigo, da bi vse temeljito zavrnili. Ker je pa ta predmet sam na sebi dandanes posebne pomenljivosti, ga bomo, ako Bog dá, v tem listu še mnogostransko razpravljali.

Sicer pa nahajamo v ostalem delu brošure in v „Sl. Svetu," vkoliker jo je posnel, vse polno nazorov, ki so katoliškemu prepričanju nasprotni in morajo v vernikih omajati zvestobo do cerkvenih poglavarjev, posebno pa do škofov. Demokratično-revolucijonarne ideje od ene strani, a od druge zagovarjanje cezaro-papističnih načel, ki še le prav za prav razodeva, kam konečno meri vsa propaganda, ki so jo obudili in jo vodijo mej avstrijskimi Slovani znani listi, označujejo duh in smèr naše brošure.

Le nekoliko takih mest.

„Ko bi se torej prigodilo, da bi se hotel vvesti namesto odstranjenega „placetum regium," kateri je zabranjeval vernikom vsako neposredno zvezo z najvišim cerkvenim pastirjem, pod izpremenjenim imenom „placetum episcopale," bi bilo to prava samovolja."

Koliko nekatoliškega tiči v teh besedah! Placet škofovski smatrati isto tako za nepostaven, kaker kraljevski — je ravno toliko kaker škofom ne priznavati v cerkvi veče pravice kaker posvetnim vladarjem. In narodom dajati pravico, da smejo meni nič tebi nič, svojim škofom za hrbtom, ako treba, njim vkljubujoč, naravnost v Rim se obračati! Ne veste, da ni nič, kar bolj nasprotuje celemu duhu in vstavi katoliške cerkve nego preziranje škofov po vernikih, in da Rim sam ne pozna vernikov nego le po njih škofih. Če ne verjamete, pa skušajte! Toda da si le pridobijo simpatijo velike množice, drugega ne iščejo taki agitatorji. Prav demokratsko, revolucijsko! Kako se to vjema z duhom sv. evangelija, z duhom sv. cerkve, ki primerja vernike z o v č i c a m i, katerih p a s t i r j i so škofje!

Digitized by Google

V istem zmislu:

„Nikaker ni šteti kot skrunjenje cerkvenih zakonov, ko bi namerjal kak narod s kakoršno koli prošnjo obrniti se neposredno sam do glavarja katoliške cerkve . . . Saj bi za vsako napako proti dostojnosti ali proti državnim zakonom imel pred svojimi sorojaki, oziroma pred pristojno državno gosposko, odgovarjati se tisti, in jedino tisti, ki je zakrivil kaj takega".

Ne cerkev, ne škofje, ampak narod sam „ki daje v popolni meri Bogu, kar je božjega," mora gledati, kako bi svoje življenje primerno vredil po večnih zakonih stvarnikovih."!

In ta pravica je absolutna, tudi papežu se ne klanja narod! „Sl. Svet" in brošura žugata: „Sveti apostolski stol seveda bi vtegnil zavrniti našo željo (po narodni liturgiji), kar bi nam bilo jako obžalovati (?!) gledé na posledice." Mislite tedaj, da bi Slovenci potem odpali od Rima — k ruskemu razkolu! Ne tako brž, le potrpite še nekoliko!

Sicer pa se vsa brošurina logika pokori eni dogmi: država nad cerkvijo. Državna oblast ima pravico „od podložnikov, z nižo in višo duhovščino vred, spolnjevanje državnih postav brezobzirno zahtevati, akoprav one cerkvenim nazorom povse nasprotujejo." Ta postava velja nekje drugje, a ne pri nas katolikih, gospôda brošurina! Kaj ne da: vsa milost od carja, cerkev pa reci: glej, dekla tvoja, o veliki car! To dogmo bi radi vtepli Slovencem v glavo! Čemu? — bi človek radovedno vprašal, ako bi vže ne vedel, komu služite. In ker je državina milost v §. 14. proglasila avstrijskim narodom svobodo vesti, se „Sl. Svet" na vsaki strani trudi pregovoriti Slovence, da bi se tudi oni okoristili tega paragrafa ter svobodno si izbrali vero in cerkev — slovansko-nacijonalno!

Sploh vé naša brošura o rimsko-katoliški cerkvi malo ali nič dobrega povedati; pač pa poveličuje nji nasproti grško razkolno. Katoliški cerkvi očita „das Bestreben der lateinischen Nationalität (katera je?) und Sprache eine unbeschränkte Herrschaft zu sichern;" nadalje graja, da v katoliški cerkvi se ravna „z nižo duhovščino in lajici, kaker da bi ne spadali k cerkvi." Tako ravnanje je baje zakrivilo, da so sedaj nekatoliške države, Rusija, Anglija, prebivavstvo Amerike itd. — vsega skup 250 milijonov ljudi, odpadli od katolicizma „ohne zur Rückkehr Miene zu machen;" od tod izvira, da se odpad od katoliškega mišljenja toliko širi „dass die katholische Kirche . . . gar ihren Fortbestand lediglich der weltlichen Macht zu verdanken hat." Isto zavira, da katoliška cerkev ne more vspešno delovati mej pogani. Grozovito je, kar trdi, da je latinizovanju v katoliski cerkvi pripisovati „das klägliche (!?) Ergebniss der mit den grossartigsten geistigen und materiellen (!) Mitteln ausgerüsteten Missionäre unter den Nicht-

Digitized by Google

christen", mej tem ko ruska cerkev „mit geringen Mitteln grössere Erfolge zu verzeichnen hat!"

Res, koliker besed, toliko vdarcev po zgodovini in jasnih faktih, toliko d e b e l i h laži! Ni li — da molčimo o vspehih katoliških in ruskih misijonov, o čemer mislimo še obširniše razpravljati — ni li „odličnemu Slovanu" naše brošure znano, kak velikansk napredek je naredilo katoličanstvo zadnjih sto let v Ameriki in Angliji? Da, mogočni svetovni državi se vračati v katoliško cerkev, v bljižnji prihodnosti upamo zatrdno, se bodo njuni narodi klanjali nezmotni besedi rimskega papeža. Čudno res, kako more še izobražen človek d a n d a n e s pisati o „überhandnehmenden Abfall von katholischer Gesinnung im A l l g e m e i n e n," dandanes pravim, ko smo z lastnimi očmi videli ponosno protestantsko Nemčijo vkloniti se rimskemu papežu, ko vsako leto prinese novih zmag katoliške ideje; in ali nismo lani dovolj se prepričali, kako čedalje bolj prešinja ideja rimskega papeštva Evropo in vesoljni svet? Katoliška cerkev sama pa, kako se je v zadnjih desetletjih pomladila, s kako ljubeznijo se oklepajo dandanes katoliški narodi rimske Stolice! Seveda ne manjka tudi krščenih brezvercev in odpadnikov, ne manjka držav, ki cerkev stiskajo, toda moč naša je v ideji; ena katastrofa je dovolj, da popiha kaker prah s ceste vse vojske in njihovo moč, da poruši posvetne države . . . Katoliške ideje dozdaj ni mogla zatreti nobena katastrofa, nobena sila. Ta ideja zdaj vstaja, mogočno, zmagovito, narodi se ji vdajajo, v kratkem si bo znova vpokorila Evropo, tako gotovo, kaker je vsemogočen tisti, ki je njen početnik.

Res, posebne razloge morate imeti, da vsem tem znamenjem, ki tako očitno oznanjajo sijajno bodočnost katoliške cerkve, oči zapirate in se toliko vnemate za odrevenili — razkol grški! Čemu tako nemilo soditi, čemu toliko sumničiti katoliško cerkev! Hočete res s tem Slovencem zavdati z onim smrtnim črtom do rimskega katolicizma, po katerem se grški vshod toliko odlikuje? Jih hočete res sezoriti za rusko nacijonalno cerkev?

Da, sèm jih namerjate speljati: „Parlamentär-ja," nekdanjega „Slovana," „Slovanskega Sveta" in naše brošure težnje in namere stojé jasno pred nami; tajite, zakrivajte, kar hočete, nikdar ne boste več oprali tega madeža pred slovenskim občinstvom. Atentat vaš je obrnen na našo katoliško vero.

Zato hočemo pa odslej tem bolj paziti na vse, kar pišete. Brezobzirno bomo razkrivali vaše nakane, le ene vam ne prizanesemo. Tudi mi vemo čislati materinščino, draga nam je slovenščina, in pokazati hočemo še, kako znamo zagovarjati narodne pravice. Sveto hočemo služiti domovini, in ravno zato ne bomo mirovali, dokler ne nehate kakerkoli spodkopavati vero katoliško, narodu našemu edino sveto; nasprotovali vam bomo, dokler se predrznete tako smelo napadati cerkev in njene škofe; pač malo

Digitized by Google

nam je mar za krinko narodnosti in slovanstva, s katero prikrivati svoje nepoštene namere!

Zdaj pa pozivljemo „Sl. Svet," ako mu je mar rešiti svojo čast, naj nas pred slovenskim občinstvom zavrne ter — kaker nam je žugal — naš članek „vniči s primernim odgovorom."

Nadalje bi ga prosili, ako bo še izhajal, naj bi vender Slovencem ne mešal glave s praznimi utopijami, ki nimajo nobene praktične vporabnosti, kaker je n. pr. svèt, ki ga daje manjšim slovanskim narodom, naj bi sprejeli ruščino za literaturni jezik, ali pa, kar sanjari o prevstrojitvi Avstrije na podlagi narodne avtonomije; to bi bilo isto, kar naše notranje razmere popolnoma zmesti ter spodmakniti Avstriji tla historičnega prava, na katerih stoji; to bi moralo državo oslabiti ter dati zunanjim sovražnikom zaželeno priložnost na njo planiti in jo raztrgati. Le pokrajinska, historično vtemeljena avtonomija in oživljenje katoliškega duha more Avstrijo rešiti pogina; kdor ta stebra spodnaša, nima avstrijskega čuta.

Sicer se je pa protikatoliška propaganda mej avstrijskimi Slovani začela sè zagovarjanjem in zahtevanjem slovanske liturgije. Tako tudi pri Slovencih. Naši viši pastirji so sicer javno razpravljanje tega vprašanja prepovedali. „Sl. Svet." se ne vklanja škofovski besedi; vedno i vedno na razne načine se vrača v njem to vprašanje ter hujskanje slovenskega naroda, naj si sam pomaga do tega. Pred vsem je pa znamenito vedeti, kak glavni razlog ti ljudje navajajo, da bi vtemeljili Slovencem pravico do slovanske liturgije. Narodno liturgijo smatrajo kot „pralastno lastnino" (brošura: ihr ureigenstes Eigenthum), češ, Slovenci so od prvega početka imeli narodni obred; še le kasneje se je latinski živelj, ki pomenja naši brošuri isto, kar italijanski, vrinil ter pregnal slovanski obredni jezik: „das lateinische Element hat , . . der slavischen Bevölkerung ihren (prav: seinen) nationalen Ritus aufgedrungen und sucht die an der Hand desselben errungene unberechtigte Herrschaft auf Kosten der slavischen Nationalität immer mehr zu befestigen und auszubreiten" (od latinske maše, Slovenci, preti nevarnost vaši narodnosti!) Slovenci tedaj, zahtevaje slovensko liturgijo, tirjajo nazaj, kar je njihovo in kar se jim je siloma vzelo.

Ker s tem razlogom vse vaše dokazovanje in vtemljevanje stoji in pade, pozivljemo vas, da enkrat na podlagi zgodovinskih podatkov dokažete, da so res Slovenci prvotno obhajali službo božjo v narodnem jeziku.

Dokler se vam to ne pesreči, vas bomo imeli za nepoštene podhujskovavce, ki drugega ne namerjajo kaker Slovence zbegavati, jih odvračati od sv. cerkve in njih škofov ter vzgajati za verski odpad.

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

LISTEK.

Iz dnevnika Štefana Hodulje.

V pustu spisal za post

Tone od Kala.

III. list.

Bilo je tedaj v nedeljo potem, ko sem prav židane volje prihoduljil k „besedi“ pod Kraško goro.

Moj novi znanec — pravili so mu, če se ne motim: gospod Hrabroslav — pesnik, humorist, in bivši kmet, je sam v svoji hiši priredil slavnost. Vže od nekdaj je bila tu narodna čitavnica, ena mej prvimi v vsej deželi.

Tudi gostivno je imel gospod Hrabroslav. Vender bi težko znali povedati, kaj je bilo prej v njegovi hiši, gostivnica ali čitavnica. Gotovo je le, da je prišla ena za drugo. Gospodu Hrabroslavu se je zdelo, da to dvoje gre skupaj. Ne vemo sicer zakaj. Morda zato, ker ste si njegovemu pesniško zlikanemu ušešu tako lepo zglašali končnici: — *ica - ica* ali — *nica - nica.*

Drugi pa so si to stvar drugači razlagali. Hoteli so reči, da Hrabroslav, akoprav nad vse idealist in požrtvovaven narodnjak, je vender znal ceniti tudi časne dobrote. Študiral je bajé svoje dni v mestu in prišel do latinskih šol ter vsaj nekaj mesecev v njih sedel; tu je enkrat vlovil zlati rek: „utile dulci“ ter si ga globoko zapomnil. Toda kasneje ste se mu ti besedici v spominu premaknili in začel je povdarjati vedno le: „dulce utili“ ter si razlagal poslednje kot dativus commodi, češ, najboljše je človeku biti tako narodnemu, da mu narodnost ob enem mošnjico polni. Kaj čuda potemtakem, da so ga hudobni jeziki obérali, da je v njegovi hiši čitavnica podrejena gostivnici, narodna slavnost — bršlinovi veji nad vrati!

Kasneje se mu je zdelo za povspešitev narodne stvari pod Kraško goro primerno gostivni prizidati posebno dvorano za veselice — nekak naroden dom. Seveda mu je pri tem šlo malo trdo; komaj komaj je toliko zmogel, da je postavil streho; zidovi so pa morali še leta in leta kazati mimogredočim gola rebra, celó burja si je poiskavala po zimi skoz luknjice vhoda v svetišče Talijino pod Kraško goro.

Okdar je začel Hrabroslav krčmariti, pesnikovati, vrejevati, je šlo s kmetijo rakovo pot. Ni več delal vsega polja. Le manjše

Digitized by Google

ledine so mu hlapci površno podrsali z oralom. Po prostranem polji pa se je šopirilo zaraslo dračje, po katerem se ni vozil več ni lemež ni gredelj. Iz hleva je romal rep za repom.

Hraboslav je imel dovolj drugih opravil: čital je časopise, pušil dolge smodke, vedno hodil v praznični obleki; s tem si je pridobil častno ime „gospod", slednjič — bil je še župan. Slavnosten govor pri besedah je imel navadno sam. Dasi je včasih grešil zoper logiko, včasih ranil zgodovino, včasih politiki dregnil v oči, že! je vender vselej občno pohvalo. V veseli družbi je vedno rad dolgo govoril, posebno mu je dopadlo govor namešati z drobtinami iz vseh slovanskih in druzih evropskih jezikov, katerih si je nalovil pri gospôdi ali nabral si iz raznih knjig in časnikov.

Neprenehoma je pisal, posebno izvrstno je izdelaval vabila za nove veselice. Tako vabilo je tudi za slavnost pod Kraško goro razposlal vže pred tremi tedni po Slovenskem. Po vseh listih si bral naslednje:

Vabilo

k slavnostni veselici,

katero priredi

„Čitavnica pod Kraško goro" prigodom svojega petindvajsetletnega slavnega obstoja dne . . . . . 18 . . .

Spored:

I. Predvečer: Streljanje s topiči, pritrkovanje, kresovi, bengalični ognji, serenada pred narodno dvorano; potem bakljada ter budnica s podkraško godbo po glavnih ulicah razsvitljene občine; sklepno zasvira godba slavnostno himno pred narodno dvorano.

II. Zjutraj. Budnica z godbo po glavnih ulicah.

III. Slavnostni vdeležitelji se zberô ob $9^1/_2$ uri v narodni dvorani, od koder odideje in corpore z godbo in čitavniško trobojnico v cerkev.

IV. Banket v prostorih čitavniške gostivne ob $12^1/_2$. Couvert 60 nov. brez vina.

V. Slavnostna beseda ob 5. zvečer.

1. Godba.
2. Slavnostni govor. Govori župan iz Trnovske gore.
3. Kantata.
4. „Kako se narodno snubi"? — Šaloigra v enem dejanji.
5. „Micika." Pesen. — itd.

VI. Ob 7 uri: Oddihljej — Souper ad libitum.

VII. Narodni ples.

Vstopnina k besedi 20 nov. Sedež 10 nov. K plesu 1 gl.

Pod Kraško goro . . . . .

Odbor.

Digitized by Google

Jaz pa, ko vidim, da je imela beseda ravno pričeti, jo zakrenem s hoduljo s ceste za hišo; tu se naslonim, stojé na najviši stopinji hoduljini, na zid narodnega doma, kjer se mi skoz pretrohnele zatvornice na oknu odpre prelep pogled v notranjo dvorano. Zadel sem jo; od tod mi je bilo mogoče vse opazovati, a nihčemer se ne dati zapaziti; to je bilo vedno moje vodilo.

V prvi vrsti, tikoma pred odrom je sedelo nekaj gospôde iz mesta; zadej pa so bili sami kmetje. Mej mestnimi se je odlikoval gospodič nizke, a vitke postave. Rokovice je imel pa črne škrijce, katerih špičasti perotnici ste mu kaj urno odletavali, ko se je kretal po dvorani. Ker samo živo življenje ga je bilo, imel je dar, rekel bi, vsepričujočnosti. Zdaj se je šulil okol gospodičin, ki so si tam spredej na častnem mestu s pihavnikom pripihavale pod obrazek, zdaj se milostno pripogne k dvema kmetoma tam zadej in poprijemši vsakega za roko, se jima zahvaljuje, da sta pohodila slavnostno besedo, zdaj ga vidiš pri vratih, kako se klanja vstopivšim ter podaja tiskan „spored“, a ta hip se ti vže prikaže izza odra, kamer je moral rešit slavnostnim diletantom neko važno vprašanje. In pa še le jezik kako mu teče! Res, da malo z besedo zadrgava, skoro bi rekel jeclja, a ravno to dela njegov govor tako ljubek, tako medén, da se slovenščina iz njegovih ust slajše poceja nego italijanščina iz rimskih, kaker pravijo.

Beseda prične. Zavesa ze vzdigne. Ko pevci odpojó začetnico, pretresa dvorano ploskanje in odobravanje. Nazadnje zažené mestni tam spred: bis! bis! Naš znani gospodič pa: još! još! In još! još! bis! bis! zagromi tako mogočno, da bi bil gotovo strop se vsul, ko bi ga dvorana imela.

Ko v drugo odpojó, sem slišal, kako sta se dva blizu okna pogovarjala: „Kaj pa pomeni „bis“ in „još,“ veste, boter?“. „No, Drejče, kaj pa tako povprašujete,“ odgovarja sosed; „Vas ni sram, ko bi Vas kdo slišal; Vi pač ne smete nikamer! Ne veste, da vsak, ki je pri veselici, mora z rokami ploskati in kričati, kader in kar mu vkažejo?“

Spet se vzdigne zagrinjalo. Druga točka. Malo nerodno, toda resno stopi na oder župan Trnovski.

„Na zdar!“ zagromelo je od vseh strani.

„Slavna gospôda!“ začenjal se je vvod. „Slavna gospôda!“ In še enkrat: „Slavna gospôda! Blaga, vzvišena je ideja, ki nas je danes tu zbrala. Ideja, ki je zažarila na obzorji devetnajstega veka, ideja, ki navdušuje narode za velike čine, ki preraja umetnosti in vede, ideja, pravim, narodnostna je ta. Tudi v našo županijo so prisijali njeni žarki; vnel se je nebeški plamen, ki ga vže petindvajset let gojimo in netimo na tem domačem ognjišči, okol katerega smo nocoj se zbrali, da obhajamo spomin svojega duševnega vstajenja! . . . . .“ in dalje in dalje je gromel župan Trnovski.

Digitized by Google

Poslušavce, posebno mestno gospôdo, je govor tako razplamenil, da so ga večkrat pretrgavali z burnimi vskliki.

Sicer pa ni naš župan prav gladko govoril, povhajale mu večkrat besede in zlogi; zdelo se je marveč, da ga nekdo poriva. Kdor je bil blizo odra, je vse posamezne besede slišal iz nekojih drugih ust, predno jih je izgovoril župan Trnovski. Le jaz sem ga videl od strani — gospodiča v črnem fraku, kako je čepé za kulisami županu narekoval. In ker je bil govornik malo nagluh, je suflêr večkrat izza kulis glavo pomolil skoraj zad do mogočnih škornjev župana Trnovskega.

Vender je šlo. Vpehan je jenjal govornik, toda klici in ploskanje ga je prisililo še dvakrat, da se je objavil na odru.

In da se je, izvzemši kako malenkost, res odlikoval, dokažemo s tem, da ga je gospodič v fraku sam pripeljal izza odra in ga posedel tam spredej v sredo mej gospodične in drugo gospodo iz mesta. Tam je sedel celo besedo; in ker se je zapazilo, da nima tiskanega „vsporeda“ v rokah, priskoči koj nežna stvarica, nad vse elegantno olišpana, ter poklonivši se mu poda slavnostni program. Toda slučajno mu je bil list tako izročen, da je prejel narobe. Vender ga je tako držal do konca in pri posamnih točkah celó ponosno va-nj pogledoval: očitno tedaj, da slavnostni govornik ni znal — brati.

„Vboga reva, koliko dni so mu v glavo zabivali.“

„Tudi jaz pravim, boter, boljše, da bi bil tisti čas kopal v bregu.“

Tako sta ga naša znanca blizo okna prav po domače kritikovala.

Glavna točka v slavnostnem vsporedu seveda bila je šaloigra: „Kako se narodno snubi?“

„Boter, kaj se Vam zdi, za nas vže to ne bo več? Prešli so časi.“

„Pa tudi naši fantje znajo zadosti snubiti, saj krokajo cele noči okol.“

„Snubiti — snubiti“ . . . . . pridružı se prejšnjima prileten starešina, „vže smo znali, ljuba moja, pa ne „narodno“; glejta no, kaj je zapisano?“

„No, radoveden sem, kako snubljenje je to. Nekaj novega bomo nocoj videli.“

Glavno vlogo je imel naš znani gospodič, v šaloigri: gospod Petrovič, notar, in pa Milka podžupanova iz Podkraja, šestnajstletno dokletce. Vže uro poprej jo je gospod Petrovič iztrgal iz družbe mladih tovaršic, da bi jo mestni gospôdi predstavil kot diletantinjo. Tako se je je oklenil gospod Petrovič, da se ga je čez pol izgubilo v širokem krilu. Lepa pa je bila „gospodična“ Milka, nocoj prav po mestno nagleštana, da je vse na nji frlelo.

V igri sami je bil posebno zanimiv prizor, ko sta gospod Pe-

Digitized by Google

trovič in Milka stopila na oder. Tedaj je očaroval poslušavce naslednji dvospev.

Petrovič.

. . . . . .

Vonjavo ljubim rože
Sladko, ko tvoj je duh:
In pesni filomele —
Saj ti glasiš se v njih.
Vse ljubim, kar na zemlji
Resnično je, lepó,
In vender nič ne ljubim
Ko tebe le samó!

Milka.

O sladkost glasóv,
Svet je za-me nov!

Petrovič.

Ljubim te, ljubim te,
Ti si moje vse!

Oba.

Srce mi goreče
Od tolike sreče
Kar póčilo bo!

Petrovič.

O reci, predraga,
Čutilo da zmaga
Z besedo sladkó.
O prosim te!

Milka.

Zdaj pusti me —

Petrovič.

O reci mi —

Milka.

Jaz ljubim te!

Petrovič.

Prisrčno dete ti nebá
In moja boš na veke.

Milka.

Da!

Digitized by Google

Petrovič.

O, da bi vedela, premila,
Kak srečnega si me storila·
Vsliši prošnjo mi srca,
Izreci glasno sladki: „da“!

Milka (zmiraj glasnejše)

Da, da, da, da!

(Objameta se in poljubita.)

Burno, brezkončno ploskanje razlega se po dvorani.

„Još! još!“ zaženó fantje od zadej.

S posebno ognjevitostjo se je pela pesen „Micika.“ Bila je nekak vvod k plesu.

Mici — Mici — Micika!

. . . . . .

Alj bi z mano plesala?

. . . . . .

Juri, Juri, Jurček moj,
Plesala bi jaz s teboj!

. . . . . .

Na splošno zahtevanje se je morala trikrat ponoviti. S pevci na odru so pritegavali tam od spodnjega konca dvorane domači fantje in dekleta ter pevaje ob enem pribijali z nogami ob tla, da se je dvorana kar zibala.

Večerja „ad libitum“ je bila kratka. Mladi svet je gnalo k plesu. Vže je mej tem oder zasedla podkraškogorska narodna banda; zglaševali so piskavno orodje, zacviljali so klarineti, tudi bombardon tam v kotu je dal razumeti, da vže nevoljno čaka.

Mize in stoli se urno pomaknejo k zidu; le nekateri bolj priletni možje si v tem preseljevanji rešijo svoje vino in kozarce tje na stran ter eden za druzim sasedejo, kar je ostalo še prostora za mizami, in začnó gledati mlade plesavce, ki so jo ravnokar prvikrat zadrsali po podu narodne dvorane.

Toda pri tem ni ostalo. Gospod Hrabroslav, narodni gostivničar, je pričel našim možakom kaj pridno donašati raznih jedil, tako da so bile mize v kratkem založene.

„Pač, odkar sem živ“, zatrjuje podžupan podkrajski svoji zakonski družici, „nisem tako dobro večerjal,“ in obriše si s prtom brado, ki se je kar lesketala od pečenkine maščobe.

„Kaj ne da?“ oglasi se iz bližine naš prejšnji boter. „Jaz sem vže koj iz začetka rekel, da tista „župa ad libitum“ mora biti nekaj posebno dobrega.“

„Toda jaz se bojim,“ oglasi se mati podžupanja iz Podkraja, „da bo treba slano plačati.“

„Nič ne dé,“ zavrača jo podžupan, „vsaj bo človek enkrat

Digitized by Google

vedel, kako živi gospôda. Da bi si ne imel kmet nikdar kaj dobrega privoščiti?! Odslej naprej se bo na podžupanovem ognjišči v Podkraji pečenka večkrat vrtela na ražnji."

Slučajno pride k mizi gospod Hrabroslav; kar da je vlovil zadnje besede. . . .

„Prav govorite, gospod podžupan. Kmet je oproščen od stare sužnosti. Kar je nekdaj odrajtaval za desetino cerkvam in grofom, naj zdaj vživa sam. Narodno probujen se dviga zemljak k višji omiki, viša omika pa zahteva tudi vkusniše hrane. Z omiko se mora družiti tudi olika; najlepše priložnost pa olikovati se ima človek v družbi. Zatorej je dandanes neobhodno potrebno večkrat se shajati v veselih narodnih družbah." Tako uči Hrabroslav.

„Da, večkrat se moramo shajati, da se skupno ogrevamo za narodno stvar. In nihče nam ne more zameriti, ako si o takih priložnostih kaj privoščimo. Se bomo li postili o kruhu in vodi?!" — meni podžupan.

„Živela narodna sloga!" vsklikne gospod Hrabroslav. „Narodni možaki, še nekaj vam povem. Dan, v kateri se je pred petindvajset leti naša čitavnica vstanovila, je prav za prav juteršnji. Hotel sem pa danes prirediti veselico, ker je nedelja; saj dobro razumete: drugači kdo bi prišel, posebno pa na narodni ples? Vender pa bi ne bilo spodobno, da bi ravno juteršnji dan prešel brez vsake spominske svečanosti. Zahteva torej nekako od nas narodna dolžnost, da se tudi jutre tu zberemo. Pred hišo razprostira narodna lipa svoje veje; vsadili smo jo v spomin, ravno tisti dan, ko smo prvikrat čitavnico odprli. Povabljam vas torej, možaci, zberímo se jutre popoldne v njeni senci. Za narodno postrežbo je vže preskrbljeno. Imam kozliča, ki se je zvalil ravno jutre be eno leto, tedaj na obletnico vstanovitve naše čitavnice. Ta narodni kozlič vam ima jutre prav dobro teknti. Še nekaj. Vže dolgo hranim v kleti buč najizvrstniše kapljice iz leta 18 . . , obrodila ga je čitavniška trta na dvorišči, katero smo vsadili pred petindvajstimi leti. Mislil sem si: prav za to priložnost ga moramo izprazniti. Živio torej narodni buč!"

„Živio!" zaorijo vsi. „Jutre tedaj pod lipo, gospod Hrabroslav!"

Ne dolgo potem pripelje gospod Petrovič svojo plesavko Milko k njenima roditeljema.

„Gospod podžupan, Vaša blagorodna gospodična hčerica se je naplesala. Častitam Vam, da ste vzredili tako izborno igravko. Take krasotice so ponos našega naroda".

Podžupana podkrajskega pa je priteh besedah obšel rajski čut; poprej nekaj huljast, se je odslej zravnal in glavo vsaj za dva prsta povzdignil.

„Ako blagovolite, gospodična Milka, Vas bom nocoj spremil v Podkraj," s temi besedami se poslovi gospod Petrovič.

Materi podžupanji ni vse kaj posebno vgajalo. Malo po strani gleda hčer, ko si snema z rok leskeče bele rokovičice; tudi šopek

Digitized by Google

cvetic, ki ji ga je gospod Petrovič nasadil v nedrije, jo je bôdel v oči.

Mater županjo je sililo domov.

„Milka, si nesla prašičem, prej ko smo šli zdoma.“

„Nisem imela časa, sem si morala likati kožo.“

„Tedaj prešiči se danes postijo, kak špeh bomo imeli letos! Odpravimo se domov. Tudi moraš nocoj še krave pomolsti. Si skidala gnoj iz hleva, kaker sem ti včeraj vkazala?“

„Bi se vmazala, mama. Ne morem še domov. Moram čakati gospoda notarja.“

„Domov pojdi! Jaz nečem, da boš po noči vlačugala. Jutre moraš zgodaj vstati. Otroci doma so vže vse perilo zamazali, morala boš na kal prat; potem moraš z oslom v malin.“

„Mama, jaz ne smem ta teden prati, in tudi z druzim delom si mazati rok. Gospod notar je rekel, da moram v nedeljo k besedi v G., kamer pride tudi on na ples. Moje roke so vže tako pregaraste za take gospode.“

In milo jokati začne — blagorodna „gospodična“ Milka podžupanova.

IV. list.

Bilo je jutro po slavnostni veselici pod Kraško goro. Prav dobro sem se bil naspal na seniku gospoda Hrabroslava. Ob osmi uri vstanem in jo koj vdarim, kamer me je hodulja nesla, brez vsakega namena.

Bil sem vže nekaj iz vasi, kar mi od strani nekaj zabliskne. Se ogledam. Nekoliko korakov pod cesto vzrem nekogar ležati v grapi, po kateri se je voda s ceste stekala na polje. Bil je godec; bombardon mu je ležal na strani, z desnico ga je držal objetega, kaker bi ga stiskal k sebi. Suše ni trpel. Ležal je skoraj do pol v vodi; na jutro se je bila namreč vlila ploha, in spečega ponočnjaka namočila, voda pa je naplavila okol njega suhe trave in cestnega blata.

„O moj Bog, kako me žgê! Prinesite mi žganja, žganja! . . . žganja! Gorí mi v črevah! Ogenj! Ogenj!“

„Bomo vže gasili,“ odgovarjam mu. „Kaj pa Vam je, prijatelj?“

Moje besede so nekoliko pregnale gosto megio, ki mu je ležala na duhu, tako da se je vsaj na pol zavedel.

„Kdo je? Kdo je?“ povprašuje. „Kje sem? Kje sem?“

„Še ste mej živimi,“ šalim se. „Kaj Vas je pa sèm vrglo? Odkod ste prišli? Kdo ste?“

„O — zdihuje prizdignivši glavo in naslonivši jo na bombardon — prijatelj, Vi vprašate: Kdo ste? — Če se ni pretrgala nit mojega spomina, kaker se mi zdi, jaz sem Frane Butec iz Črnegore, pravijo mi Rožman. Godec sem. Vabljen sem k veselici pod Kraško goro. Kaj, ali nisem vže bil . . ? Ne! Saj ni še sonce

Digitized by Google

zašlo? . . . . . Kdo ste Vi — kdo ste Vi — kako vprašanje! Jaz sem bil vže vse. Ker ste tako radovedni, no, pa poslušajte mojo zgodovino; spovedati se Vam hočem popolnoma, popolnoma.

Jaz sem prvorojenec Janeza Butca iz Črnegore. Kmet je bil moj oče, kmet tudi jaz. Kopali smo v bregu prav pridno, in tudi dosti dosti prav dobre kapljice pridelavali tista leta. Kar glejte — bilo je tisti čas, ko sem začel fantavati — začela je prihajati iz iz mesta k nam na deželo gospôda. Nekega večera smo bili vsi prav židane volje. Nekdo iz mesta nas je tako-le podučeval: „Slovenski možje in fantje! Glejte, kako napreduje svet okol nas. Povsod se snujejo društva, beró se časniki. Tudi oratar ne zaostaja. Bil sem v deželi, kjer si kmet obeša list zad na drevo, da more brati mej oranjem. Možje in fantje! Da Vam ob kratkem povem: dokler nimate čitavnice in se kaj več ne likate po svetu, ste in ostanate slovenski butci!“

„Slovenski butci! — ta beseda me je vrezala globoko v srce Prisegel sem, da bom jaz prvi, ki bom vse vse izvršil, za kar nas je gospod iz mesta tisti večer navduševal.

Še tisti večer je bila dogotovljena čitavnica pod Kraško goro. Za slavnostno odprtje smo morali skrbeti. Pevcev ni bilo. Hoteli smo imeti lasten pevski zbor. Štiri cele mesece vsak večer, večkrat do polnoči, smo gulili in drsali, dokler smo se navadali šest pesni. To je bilo ploskanje pri besedi! Po listih pa se je bralo: „Mladi pevski zbor je izborno rešil svojo nalogo. Na splošno zahtevanje so se morale vse pesni po dvakrat peti. Čestitamo čitavnici pod Kraško goro za izvenredne moči, ki bi čast delale vsakemu gledališču!“

Od tedaj nam je rasel pogum. Sledila je beseda za besedo; pevske vaje se niso več pretrgale

Še nečesar smo živo pogrešali. Veste, da pod Kraško goro se je od nekdaj rado plesalo. Toda ravno tu je šlo trdo. Nismo se smeli še enkrat zavrteti, da ne bi se nam skoz dva meseca vsako nedeljo v cerkvi očital ta greh. In pa še le časniki kako so nas klestili! Suroveži, zapravljivci, potepuhi, pijanci! — vse se nam je izreklo pred svetom, ako smo le enkrat na leto malo poplesali in zavriskali! Za pust smo pokoro delali celi post.

Iz tega žalostnega stanja nam je pomagala čitavnica. Kar trupoma smo se vsi fantje vpisali. Od tedaj se ni bilo nam treba vklanjati ne županu, ne župniku; kader smo želeli plesati, napisali smo „Vabilo“ k besedi, za „vspored“ smo vzeli dve tri pesni, eno deklamacijo, konečna točka bila je vedno: „narodni ples.“ Nihče ni več črhnil. Tudi če je župnik kaj poročal, razvpili smo ga kot nasprotnika narodne stvari. Pač pa so nas po časopisih proslavljali; navadno tako le: „Po besedi je sledila domača zabava. Mladina si je privoščila nedolžnega veselja. Lepo število odličnih krasotic se je vdeležilo plesa. Še le z belim dnevom se je začela razhajati poštena družba. Želimo si še več takih večerov. Vsem

Digitized by Google

vrlim gostom, posebno pa nežnim narodnim gospodičnam: Na zdar! Na svidenje v kratkem pod Kraško goro!"

Tudi lastno godbo smo hoteli imeti. Kmalu se nas je zbralo zadostno število. Povabili smo izšolanega mojstra iz mesta, ki nas je hodil podučevat pol leta. Štirsto forintov smo mu odšteli. Prodal sem kravo. Mene so zaročili z bombardonom. Še le zdaj je začelo pravo življenje. Zasluli smo po časnikih kot „izborna narodna banda." Romali smo od besede do besede, od slavnosti do slavnosti, povsod želi hvale in priznanja.

In ker se je navdušenost bliskoma širila po deželi, ker smo imeli priložnost večkrat po raznih krajih se shajati in bratiti, rodila se nam je misel, ali bi se ne dalo osnovati splošno pevsko društvo za celo deželo, da bi mogli kdaj v ogromnem številu javno nastopiti — v ponižanje in strah nasprotnikom. V kratkem smo imeli pevsko društvo „Slavec." Kot „slavec" sem moral letati od vasi do vasi, od zbora do zbora. Draga je bila seveda ta komedija. En sam vzgled. Leta 187 . . je napravil „Slavec" velikansko pevsko produkcijo v G. Iz cele pokrajine, iz gor in nižave so se „slavci" sèšli; bilo nas je okol 130. Vže ta dan pred sem moral v G. h glavni poskušnji. Drugi dan po produkciji smo se zbrali v gostivni pri K. Tretji dan smo napravili skupen izlet v S. Še le četrti dan na večer sem se vrnil domov. Ker nisem imel za slavnost beliča v žepu, sem moral k Židu; dal mi je menjico za 50 for. z obrestmi po 20 od sto. Da bi bil povrnil o določenem obroku, ni bilo še misliti. Dve leti me je čakal; potem mi naračunil 300 for., za katere je šel moj največi vinograd.

Od tedaj sem izgubil popolnoma vse veselje do dela. Pa kako, saj tudi časa ni bilo. Edina tolažba, ki mi je še ostala, je bil bombardon.

Slednjič je ves mlajši rod pod Kraško goro imel dosti opravila z narodno rečjo: eni so brali, drugi dopisavali, pojavljali so se pesniki, vredniki, spet drugi so pevali, pa godli itd. Po bregih je pa robidje prepredavalo trte in praprotje jih zadušavalo.

Ker smo začeli mestno živeti, smo vedno bolj pogrešali — gibanja. Nekdaj, ko sem z očetom vsak dan kopal v bregu, sem pač imel zadosti telesne vadbe; vrnivši se zvečer domov, sem se vlegel in zaspal ko snop. Zdaj je vse drugači, zasedemo se cele dni in noči, da nam odrevené vsi udje. Gibanja treba. Tudi to je naš vek preskrbel narodnim boriteljem. Kaker navlašč za nas se je osnovalo telovadno društvo. Veste, dragi prijatelj, jaz sem tudi „sokol."

„Kako to, saj ste rekli, da ste vže „slavec"?

Oboje sem. „Slavec" sem bolj po duhu, „sokol" pa bolj po telesu. Oboje skupaj nareja celega narodnjaka — z dušo in telom."

„Kaj pa delate kot „sokolci"?"

„Braniti mili nam narod tujih napadov, brusiti uma svitle

Digitized by Google

meče, a tudi krepiti si ude in pesti — v strah vragom — to je naloga našega društva."

„Dobro zavračate tuje napade?"

„Kar se dá."

„Povejte mi, čigav je ta vinograd? Velikansko posestvo, celo goro zavzema!"

„Nasadil ga je z nova predlanskim grof . . . . grof . . . . . No, ne pride mi na pamet . . . Čudno, nenavadno ime je . . ."

„Se končuje na — ič ali — ovski? Saj gotovo bo kak Slovan?"

„Če se ne motim na — erg . . . "

„Ubersperg?"

„Da, da!"

„Tu tedaj je novo posestvo, „villa Ubersperg." Ta gospod je trd Nemec. Kako, da ste mu dali v deželo?"

„Ej no, kaker sem rekel, narodna stvar dandanes je draga. Deset nas je bilo lastnikov tega brega. Dozoravale so tu prve črešnje v deželi in grozdje slajše kaker med. Na posodo smo hodili po dragi denarec v mesto za veselice in izlete. En dan nam pride vsem h krati pismo, da breg ni več naš, ampak gospoda grofa Ubersperga."

„Kako je bilo prej ime temu krasnemu bregu?"

„Smlednik je bil — pošten naš Smlednik."

„Torej „Smlednik" se je prerodil v „Ubersperg"? In vi, prejšnji posestniki, hodite vanj delat kot najemniki? Taki vrli „sokolci" ste? Taki narodnjaki? Cel svet govori o vinogradu grofa „Ubersperga" — pod Kraško goro; tako gotovo vsi mislijo, da ste koloni nemškega grofa! Na zadnje vam kak Žid pobere še to, kar imate, in vam prekrsti še vas na nemško ime: zvali vas bodo potem „Unterkarstnerje"! In vaše vino bodo potem po mestih prodajali v botiljah z napisom: „Echter Unterkarstner". Vi pa boste vodo pili iz Vipave. Sramota!"

„Prijatelj, Vi ste me razdražili! Glejte — pest!"

Plani po meni. Jaz pa jo naglo odpiham po cesti.

Skrivno razodenje

ali

sprejemni obredi pri bratih masonih.

Dolgo časa je konečni smoter prostozidarskih društev svetu ostal skrit; o pravih nakanah bratov masonov se je vse le bolj vganjalo. Še le poslednji čas se je posrečilo razgnati skrivnostno

Digitized by Google

meglo, ki je obdajala ložo. Za to se imamo pred vsem zahvaliti nekaterim masonom samim, ki so skesavši se izstopili iz peklenske družbe in svetu pojasnili njeno vredbo in namere. Nad vse zanimivi so framasonski obredi, tem zanimiviši, čim bolj črti loža katoliško cerkev in njeno službo Božjo. Kaka razlika mej veličastnim bogočestjem katoliškim in mej vražatimi, neslanimi bakanalijami ložinimi! O teh obredih je pisal vže pred leti slavni Mons. de Segur, kaker sploh o vprašanjih, ki zadevajo framosonstvo. Najhujši vdarec pa je v naših dneh loži prizadel Léo Taxil, ki je sam nekdaj bil framoson, a kasneje zapustivši ložo je na svitlo dal zaporedoma štiri knjige: Le Frères Trois-Points I. II. Les Soeurs Maçonnes. Le Cult du Grand Architecte. Tu natančno pripoveduje, kar je sam v loži izkusil in videl.

Da bodo naši bravci dobili nekak pojem o obredih ložinih, jim podajemo tu nekoliko prikrajšano in popravljeno poglavje iz izvirnega slov. romana „Zadnji samotar.“ Opisuje nam slovesen sprejem zadolženega grofa Takovca v ložo. Posneto je bolj po Segur-ji, a se bistveno in v glavnih točkah zlaga tudi z razodenjem, ki nam je o tem podaje Taxil.

***

Sv. Silvestra večer je . . . . . .

Kdor je zvečer ob angeljevem češčenji vračal se iz Ločnika v Gorico, in je prišel do onega kraja, kjer se cesta zasuče na Podgoro ter pogledal doli proti Soči, zapazil je lahko, da ima bližnji brodnik pri Soči nocoj dosti dela in gotovo tudi zaslužka. Danes ni konca ne kraja s prevažanjem; komaj je prepeljal na desni breg jeden voz, ga že čakata dva druga na levem bregu, a ko je ta dva prepeljal, glej, nabralo se jih je spet druzih pričakovaje odrešenja, tako da naš brodnik zadnji večer leta res ima manj počitka, kaker Karon v Hadu. Prebrodivši Sočo naši potniki zasedeje spet elegantne vozove z dvema konjema in zavivši se dobro v kosmate suknje, zdrdrajo po cesti na Ločnik.

Skoz Šlorenc jo vdarijo na Koprivo.

Onkraj Koprive, kjer se jamejo prijazni vinski griči iz nižave polagoma vzdigovati, stoji star, častitljiv grad; le nekaj hiš je okoli. Sèm se zapeljejo naši kosmači eden za druzim, dokler se mogočna vrata ne zalôpnejo.

Poldrugo uro potem se je videla pred gradom v Špesi — tako se je imenoval kraj — visoka postava v črn plašč zavita; s tehtnimi koraki premerjala je cesto pred gradom z enega konca na drugi. Ako smemo soditi, nekoga čaka, in ker čakanje v zimskem mrazu ni kaj prijetno, je tak človek izpostavljen skušnjavi proti tisti kreposti, katero imenujemo potrpežljivost. In da se naša črna dolgost v tej čednosti, kaker pravijo, heroično ne odlikuje, kaže s tem, da od časa do časa prav krepko z nogo ob zemljo butne,

Digitized by Google

potem pa naenkrat postoji in jame precej glasno mrmrati in preklinjati.

„Ti suha čeljust ti! Petkov korén ti! Kateri zlodji so te pa privezali, da te tako dolgo ni! In jaz te moram vže celo uro čakati tù v mrazu, v snegu! Da bi se vender tvoje ostroge nogi prirastle! Pokveka ti, mene primoraš tù čakati in zmrzovati! Vse je že pripravljeno za tvoj sprejem, šleva! Zakaj se kujaš? Ha, ha! Lep začetek, lepo priporočilo! Čakaj, pridi le, primem te za čeljust in te butnem ob to zidovje, da se ti črepinja razsuje, tvoja kobila pa razleti na dve sto dvaindvajset kosov!“

In spet butne črna dolgost ob tla, potem od same jeze obmolkne in začne z zobmi škripati.

Kar glej, od Koprive sèm zasliši se konjski topot.

„Tù je!“ vsklikne naša dolgost pred gradom. Potem pa spet nategne ušesa, da bi se še bolje prepričal.

„Glej ga no, kako polagoma kopíta, kaker da bi šel po smrt. Znabiti mrha vže štiri tedne ni ovsa dobila. Čuj! Top, top, top! Top, top, top! Kje je pa četrti top! Je li četrto kopito pustila v Ločniku? Ha, ha, zdaj še le vem, zgubila je eno podkev! Ti vboga reva! No, no, zdaj pa hočem tù, prav tù počakati vaše veličanstvo!“

In razkorači se sredi ceste pred vhodnimi vrati z obrazom proti dohajajočemu.

„Dobro priklampal, grof Takovec!“ s temi besedami sprejme našega jezdeca. „Zdaj pa le z menoj skozi Sijonska vrata, da Vas vpeljem v nebeško kraljestvo. Vaša gospa suhljad pa lahko ostane tù zunaj. Saj tako vže ne more zmrzniti, ker je ni ko kost in koža.“

Ničesar, še „dober večer“ ne odgovori Takovec, sam bled strah ga je; ampak celoma poskočivši s kobilske tovaršice, da ostroge glasno zarožljajo, molčeč, kaker jagnje, koraka skozi vrata za črnim voditeljem.

„Le za menoj, skozi temo do luči“, glasi se voditeljevo povelje, ko jeden za drugim korakata po dolgem hodniku; potem zasučeta na desno, spet na levo, pa nekaj stopnic doli, pa zopet gori; slednjič, konec ozkega hodnika butne črna visokost z nogo v železna vrata, ki se koj odpró. Sèm notri pokaže jezdecu. Za vstopivšim se vrata koj zapró. Tù ne vidi druzega, kaker mizo nasproti vhodnim vratom; pogrnjena je s črnim prtom, na nji leži sv. pismo, ki začenja s prvim poglavjem evangelija po sv. Janezu; na obeh straneh sv. pisma stojita dva svečnika z brlečimi svečami iz rumenega voska.

Grof Takovec, sèm noter pahnen, ne vidi nič, ne sliši nič, ampak obstoji za vrati, kamer ga je črna oblast voditeljeva pahnila.

Kaj bo pa to? Čakaj, ljubi Takovec. Ko nekaj časa tù stoji, odpró se spet železna vrata za njim in vstopita v belo-črno haljo zavita možá; molčé lotita se vbogo suhoto Takovsko sleči. Še srajce mu ne pustita in svitec. Nazega pa stlačita v nekako pisano norčavo obleko, ki se neokretnih udov medlo-koščenega jezdeca kaj

Digitized by Google

tesno oklene, da bi lahko bobnal po njem; od strani pa je tako preluknjena, da mu je videti levo ledje; tudi desno koleno mora nago kazati. Na noge mu natakneta krevse. Pobereta mu klobuk in nož, katerega je Takovec vedno pri sebi imel, tudi žepe mu otreseta, ko bi morda imel kaj okrogle kovine; in res se mu iz hlačnika zataklja dvajsetica in dva začrnena peneza nobene veljave. To je bila gotovina vboge reve! Tako opravljenemu oči zaveženta, ter ga peljeta skozi železna vrata v drugo sobo, kabinetu podobno. Zažuga se mu, da si ne sme odvezati oči, dokler ne bo slišal treh močnih vdarcev. Spet ga pustita samega koprneti. Slednjič zaslišijo se trije vdarci in Takovec si vrže z oči obvezo.

Ko spregleda, znajde se v prostorni dvorani, ki je vsa v črno oblečena. Ob stenah okoli in okoli bere Takovec z velikimi belimi črkami: Ako si hinavec, vse skrivnosti srca se ti bodo brale. — Ako te groza obhaja, vstavi se . . . Morda se bodo zahtevale od tebe velike žrtve, celó življenje samo: obljubiš vse to dopolniti? itd. itd. Potem se mu približa v rudeči opravi oblastno stopaje mož, po vsem obrazu črno zarasen, ter mu izroči črno obrobljen papir, na katerem bere Takovec zapisana ta tri vprašanja:

I. Katere dolžnosti imamo do boga?

II. Katere dolžnosti imamo do drugih ljudi?

III. Katere do samih sebe?

Takovec mora k mizi sesti in na vprašanja pismeno odgovoriti. Odgovori jih pa tako-le:

ad I. pustiti ga v miru in ne nadlegovati ga s prošnjami;

ad II. upnikom dolgove plačati;

ad III. pred vsem drugim za-se samega skrbeti.

Zdaj stopi k mizi omenjeni rudeči brat ter natakne na meč pisano modrost takovske koščenosti in jo nese iz črnega kabineta.

Toda kmalo se vrne in revežu z nova oči zaveže, vrže mu okoli vratú vrv, ter ga kaker medveda pelje s sabo. Po dolgem tavanji privede ga do visocih vrat, nad katerimi se bere zapisano:

„Summo Architecto Sacrum.“ (Najvišemu Zidarju posvečeno).

Na povelje rudečega voditelja potrka Takovec na vrata. Od znotraj se zasliši gibanje in govorjenje, toda le malokatera beseda se razločno sliši. Za nekaj časa odpró se visoka vrata in rudeči brat stopi sè svojim medvedom v svetišče, kjer se v modrem blesku vse odseva, kaker bi kdo prišel v samo nebo. Le-tù Takovca postavijo mej dva stebra. Tedaj mu rudečnik nastavi ost (bodež) svojega meča na srce in s tem se prične izpraševanje.

Častitljivi brat z dolgo brado, kateremu se, kaker se vidi, vsi prav spoštljivo poklanjajo in se po visokem sedeži v družbi odlikuje, natakne mogočne naočnike na častitljiv nos ter počasno in slovesno vpraša:

„Kaj čutite? kaj vidite?

Takovec: „Vidim ne ničesar; pač pa čutim bodež nekega orožja.“

Digitized by Google

Častitljivi: „Prevdarite dobro, kar mislite storiti. Strašno boste skušeni. Ste li dovolj pogumni, da prenesete vse nevarnosti, katere vas znajo zadeti?“

Takovec: „Da, gospod.“

„Ako je tako“, odgovarja Častitljivi, „torej jaz nisem več za vas odgovoren. Brat rudečnik, tirajte tega grešnika ven iz svetišča in peljite ga tje, koder mora hoditi vsakdo, ki želi poznati naše skrivnosti.“

In tako torej vede rudečnik Takovca spet iz svetišča v drugo bližnjo dvorano. Tod ga toliko časa sučejo in vrté, da se mu jame v glavi mešati, da že ne vé, kod hodi in kje je. Tako zmešanega ga spet v svetišče privedó, da mič ne vé kdaj.

Tukaj zagledaš veliko papirnato ploščad, katero nekateri „bratje“ po konci držé. Tedaj vpraša rudečnik Častitljivega:

„Kaj počnemo z grešnikom?“

„Peljite ga v jamo“, glasi se kratki govor častitljivega brata.

Rečeno storjeno; dva brata zgrabita takovsko koščenost in jo telebica z vso močjo v papirnato ploščad, katera se pretrga, tako da Takovec smukne skozi papirnata vrata, katera si sam z glavo prevrta, kaker pšeničen snop. Na drugi strani že stojita pripravljena druga „brata“ junaka, ki mej svoje roke vlovita arlekinsko koščenost. Ta hip se zasliši zapiranje vrat in vrtenje ključa in ošemljen Takovec res misli, da je v jamo zaprt. Kar h krati vse potihne, da bi se še miš slišala. Za nekaj časa potem častitljivi brat mogočno kihne in s kladvom močno vdari, da se vse okoli strese. Potem pa začne tako-le moliti:

„Veliki Zidar vesmira, ki se na nebu in zemlji razodevaš in na sonci kraljujoč vse razsvetljuješ in ogrevaš, ki si tako modro sezidal to zemljo in sam sebe v njo vklenil tako, da v nji živiš in dihaš in se giblješ, a tudi vse drugo živiš in navdihuješ in giblješ! Tvoj večni duh vzbudil se je v bratih napolnenih s tvojim ognjem, da posnemaje tebe, ki si čista ljubezen, ti sezidajo svetišče ljubezni, bratoljubja in enakosti mej vsemi ljudmi! Glej, visoki Zidar, na svojega hlapca Takovca in sprejmi ga mej svoje posvečence, naredi ga močnega zidarja, ki bo znal vkretno kladvo vihteti tebi v čast, nam v tolažbo, nasprotnikom pa v pogubo!“

Zdaj posedejo Takovca, ki od samega strahú ne vé, ali je mej živimi ali mrtvimi, na ostnat stol in ga vprašajo, ali resno misli storiti prevažni korak. In kraljevo veličanstvo takovsko s prestola odgovori:

„Da.“

Častitljivi brat pa ga začne z resnim glasom podučevati o dolžnostih, katere imajo bratje prostozidarski; prva mej vsemi je pa, skrivnosti prostozidarstva tajiti.

„Pozivljem vas, pri vaši časti, je vaša beseda odkritosrčna?“

„Da“, odgovarja jecljaje takovstvo.

Digitized by Google

Zdaj peljejo vbogega mučenika pred oltar, kjer mu ponudijo piti iz kozarca z dvema čašama.

„Ako ne govorite odkritosrčno“, žuga mu častitljivi brat, „ta sladka pijača spreméni se vam v strup.“

Zdaj dajo slepemu Takovcu iz ene čaše piti čiste vode, potem pa hitro obrnivši kozarec mu iz druge čaše vlijó v grlo grenko tekočino, da se revež šobi, da je strašno.

Zdaj pa hitro pristopi častitljivi brat in vdarši zopet s kladvom zarenči:

„Oho, kaj pa to? Kako ste se h krati predrugačili. Da vam ni sladka pijača ostrupenela?! Proč z grešnikom!“

Rudeči brat zopet prime za vrv in ga vleče nazaj mej ona dva stebra, kjer je vže pred stal. Zdaj pa mu zopet žuga Častitljivi:

„Ako nas mislite slepiti, nam ne uidete, bolje je potem, da koj odstopite, še je čas; ako zvemo, da ste nam nezvesti, gorjé vam, nikdar več ne boste videli bele luči.“

„Ponižno pokorščino obljubljam vam do zadnjega diha“, zagotovlja Takovec s tresočim glasom.

„Torej naj se grešnik drugi skušnji podvrže“, zavkaže častitljivi brat.

Rudeči brat pelje Takovca, kateremu so oči še vedno zavezane, trikrat po svetišči okrog. Tla, po katerih mu je hoditi, zložena so iz plošč, ki se po podstavljenih kolesoih pod nogami premikajo; potem mora stopati po podéh, ki se gibljejo kaker gugalnica; komaj stopi na prvega, se mu že spodmakne in prestopivši na druzega, se mu tudi ta zguga spod nog, tako da se z enega da druzega in tretjega itd. lovi, in zdi se, da niže in niže pada globoko dol v brezno. Ko je prišel do dna, tedaj mora zopet gor po „neskončni lestvi“. Vbogi koračnik stopa in stopa sè stopnice na stopnico više in više, tako dolgo, da misli vže skorej stopiti v nebesa, ne vedé, da njegova „lestva“ ima le tri stopnice, katere „bratje“ stopajočemu urno premikajo in podstavljajo. Na zadnje, ko dospe do neskončne visočine, da se mu v glavi že vrti, velé mu vreči se dol. In suha koščenost pade cele tri čevlje globoko! Mej tem pa ko pada, zasliši se grozen piš in šum, kaker bi najhujša burja razsajala in gromelo in treskalo in toča padala, otročje vékanje in vriš, kaker bi vse hudiče iz pekla spustil. Takovcu malo da ne otrpnejo vsi udje. Drugič se ponavlja isto ropotanje. In tretjič gonijo vbogega arlekina po poti trpljenja in skušnje, da ga pripeljejo v vice. Ker res, komaj se je zopet skjučil na noge, vže začne rudeči brat kričati:

„Skozi ogenj, grešnik, skozi ogenj, da boš popolnoma očiščen!“

Častitljivi brat sede na visok prestol in mej tem, ko mora Takovec po stopnicah h kraljujočemu na prestolu, zažgó mu ob straneh kemičen ogenj, da je ves od zublja obdan. In tako pride iz vic očiščen do samih nebes, kjer častitljivo veličanstvo zidarsko stoluje.

Digitized by Google

Toda s tem ni še konec komedije, še ena ga čaka, trda, ker ni še tako čist in svet, da bi mogel biti sprejet v nebeški Sijon.

Zopet ga ogovorí častitljivi brat:

„Očiščeni ste z zemljo, vodo in ognjem. Priznavam sicer vaš pogum, toda pazite, da ga ne izgubite, ker čakajo vas še hude skušnje. Družba, v katero želite stopiti, zahtevala bo morda od vas, da morate za-njo kri preliti do zadnje kapljice; ste pripravljeni za kaj takega?“

„Sem pripravljen, da“, pritrjuje, saj tako, misli si, nimam deset celih kapljic krvi pod suho kožo.

„Toda mi se moramo takoj prepričati, ali je resna vaša obljuba. Dovolite, da vam koj zdaj puščamo?“ vpraša častitljivi brat.

„Da“, se trese Takovec.

Zdaj ga z neko ostrino malo za pest zbodejo in mu, kaker bi res kri iz rane tekla, roko takoj ovežejo. Potem mu na prsi pritisnejo prostozidarsko znamenje, namreč čop ravnokar vpihnene še gorke sveče. Slednjič vprašajo kaj misli podariti potrebnim v podporo.

„Dve petici imam doma še shranjeni“, glasi se odgovor Takovčev.

Častitljivi brat zeló pohvali njegovo stanovitnost in pogum, potem pa velí bratu obredniku, naj ga slovesno sprejme v bratovsko družbo. Ta pa mu komandira tri korake; s tem je Takovca pobratil s prostimi zidarji.

Takovec stojí zdaj pred oltarjem, ki se imenuje oltar priseg. Ko poklekne, pristopi k njemu brat obrednik in mu levo ledje dotakne z iglo kompasovo. Na oltarji je odprto sv. pismo, na njem ognjevit meč.

„Na noge, bratje“, zakliče častitljivi brat, „novinec ima narediti strašno prisego.“ Vsi vstanejo in potegnejo sablje. Takovec pa s tresočim glasom govorí:

„V imenu najvišega mojstra zidarskega prisegam, da ne bom nikdar ovadil skrivnosti, znamenj, dotikanj, ne besed, ne naukov in ne običajev prostozidarskih in da bom o vsem tem večno molčal. Obljubim in priseżem Boga, da ga ne bom nikdar izdal ne s pisanjem, ne z znamenji, ne z besedami in kretanjem; da ne bom prijavil nikdar besede o vsem tem, kar se mi je do zdaj izročilo in kar mi bo v prihodnje izročeno. Ako pa ne bom držal svoje obljube, naj se me tako-le kaznuje: naj se mi žgô ustnice z gorečim železom, naj se mi roka razreže, jezik naj se mi izdere, vrat prereže; moje truplo pa naj bo v tempeljnu obešeno, mej tem ko se sprejema v družbo nov brat, v kazen meni, v strah vsem drugim; potem pa naj se sežge in pepel vrže po vetru, da ne bo več sledú po mojem izdajstvu. Tako mi pomagaj Bog in njegov sveti evangelij. Amen.“

Po toj prisegi peljejo novega brata spet mej ona dva stebra, kjer je vže dvakrat stal Vsi bratje ga obdajo, potegnejo sablje in

Digitized by Google

jih vanj obrnejo tako, da se iz takovske telesnosti krog in krog žarki razsipljejo, kaker od sonca. Brat obrednik stopi k njemu, kaker bi mu hotel odvezati oči, drug pa postavi mu tik pod nos luč in užigljivega prahú.

„Menite, da je vreden biti sprejet v našo družbo“, vpraša Častitljivi brata nadzornika.

Odgovor: „Da.“

Častitljivi: „Česa iščete zanj?“

Nadzornik: „Luči.“

Častitljivi: „Bodi luč!“

In trikrat s kladvom močno vdari. Pri tretjem vdarci mu pade vezilo z oči, pri tej priči se tudi prah vname in spregledavši druzega ne vidi, kaker ogenj in luč. Še le ko ta vgasne, vidi sablje v sé obrnjene. Sedaj pa vsi iz enega grla kričé:

„Bog kaznuj izdajavca!“

„Ne bojte se teh bodal, ona žugajo le izdajavcem. Ako bodete zvesti naši družbi, kaker po pravici upamo, ta bodala vas bodo vedno branila. Ako jo bodete pa izdali, ne najdete na celem svetu kota, kjer bi bili varni pred tem maščevavnim orožjem.“

Spet peljejo Takovca pred oltar; le-tù poklekne. Zdaj vzame častitljivi brat ognjeni meč z oltarja in mu z bodežem dotakne glavo in govori:

„V imenu velikega Zidarja neba in zemlje in vsled oblasti, ki mi je dana, naredim vas za prostozidarskega učenca in uda te častite lože.“

Potem ga vzdigne, opaše ga z belo kožo, dá mu bele rokovice, katere bo moral vsikdar v loži nositi v znamenje nedolžnosti; druge pa mu podari, naj jih dá ali svoji ženi, ali pa kaki drugi ženski, katero bolj ljubi.

Razloživši mu nekatera znamenja prostozidarska in druge skrivnosti, ga trikrat poljubi.

„Živio novi učenec in brat!“ zagromi po vsi loži.

Takovec pa sleče arlekinsko opravo in spet svojo obleče; odkažejo mu potem sedež mej drugimi brati.

To je konec komedije.

* *
*

V bližnji Koprivi bíje že enajsta ura pred polnočjo; a v našo družbo se glas Koprivske ure ne sliši, ker njih svetišče je prav notri v sredi Špeskega gradú. Tù je brat Kazanovski, ko je pa po svojih aposteljskih potovanjih iz Trsta prišel na Gorico in povabljen bil od grofa Špeskega, izbral začasno zbirališče, kamer je od časa do časa sklical svoje brate. Kraj prevažnih, seveda, tajnih posvetovanj, je bil ta, in le tisti, ki so bili po predpisanih obredih sprejeti v častno družbo, kaker grof Takovec nocoj, smel je sesti na tem posvečenem kraji; tako je tudi brat Takovec

Digitized by Google

nocoj dobil sedež, enega zadnjih; vender pa se je dalo tudi na tem po tolikih tako različnih komedijah dobro sedeti in odpočiti.

Radovedno ušesa nategne, tudi usta široko odpré (olike se ni nikdar učil Takovec), da bi, kaker se novincu spodobi, marljivo vsprejel nauke častitljivega brata, ki je ravno sédel na nekaj vzvišen stol pred družbo častitih bratov v polukrogu ga obdajajočih. Začne s tehtnim, posamne besede povdarjajcčim glasom, vender pa jasno in lahkobno, kar znači, da brat Kazanovski je vže izurjen učenik in nikaker danes prvikrat ne razlaga svojega predmeta; taku-le torej:

„Častiti bratje! Najviši Zidar zbral nas je za svoje učence. Poslal nas je mej svet: Pojdite po zemlji in oznanjujte kraljestvo ljubezni in bratimstva. Bog je ljubezen in kdor ostane v ljubezni, ostane v bogu. Toda veste, častiti bratje, kaj ljudi in narode najbolj razsebe loči, da se črté in ne morejo v ljubezni objeti se? Stari dogmatizem, ki je najbolj okamenel v rimski cerkvi. Ta tlači človeka v prah pred bogom neskončnega veličastva, kateri ima v svoji oblasti življenje in smrt, nebesa in pekel; potemtakem je mej bogom in človekom neskončen razloček, in le s strahom in trepetom more človek stati pred takim bogom. A ta rimski dogmatizem je še tesnejše človeka vklenil v železje. Prenesel je oblast neskončnega boga na ljudi, na papeža, na kralje in vladarje, katere je narodom proglasil za namestnike božje in tako vzvišene nad vse človeštvo, da niso nikomur za svoje delovanje odgovorni. Od tod izvira oni znani rek, ki bo večno sramotil človeški rod: Prima sedes a nemine iudicatur. Ta rimski dogmatizem je dalje proglasil nerazvezljivost zakona, in tako brestevilnim zakonskim naložil nestrpljiv jarem, katerega se človek ne more otresti kaker le s smrtjo. Prepovedana in grešna je ljubezen, ki se mu v srci rodi do druge osebe, in tako se najčitejši, najblaži naravni čut, čut ljubezni, nevsmiljeno zadušuje. Ali kaj bom govoril! Mej tem ko druge vere proglašajo toleranco vsem drugovercem, rimski dogmatizem sam trdi, da je resnica le ena, in ta da je pri Rimcih, pri papeži, in drugoverci, da so vsi učenci laži; le v rimski veri da se človek zveliča, v druzih pa pogubi.

Toda zadosti o tem; vse to vam je predobro znano, častiti bratje. Mi moramo skrbeti, da se ta do zdaj nerazrušljivi zid ločitve podkoplje in ruši, zid pravim, rimskega dogmatizma, in poslopje ki na njem sloni. Toda vprašali boste, častiti bratje, kako se to najbrže in naj gotovejše doseže. Ni nam treba dolgo iskati ključa tej skrivnosti; ponudi nam ga sam evangelij; tù nekje beremo: luč je prišla na svet, pa ljudje so bolj ljubili temo kaker luč, ker so bila njihova dela slaba. Vsakdo, ki slabo dela, črti luč.

Častiti bratje, veste, da luč v evangeliji nič drugega ne pomeni, kaker kar mi pravimo rimski dogmatizem. Kaj nam je torej storiti? Jasno, ko bela luč: ker so bila njihova dela slaba: delujmo toraj, da bodo ljudje slabo živeli, po-

Digitized by Google

tem se sam ob sebi razkadí rimski dogmatizem, ali kaker pravijo, rimska vera. Toda velike previdnosti je treba v tem človekoljubnem, napredovavnem poslu, častiti bratje. Pred vsem je naša dolžnost hvaliti in priporočati naše častito društvo kot človekoljubno in napredovavno, čigar udje so bratje, vsi enaki mej seboj! Učiti, da prostozidar je državljan po vsem svetu, povsod najde bratov, ki ga gostoljubno sprejmó, da se le razodene in pozna skrivnostna znamenja častite naše družbe. In ker je človek od narave radoveden, govorimo, da, govorimo večkrat o veliki skrivnosti, katero družba hrani, ki se pa ne razodene nego samim prostozidarjem. Proti vsem bodimo vljudni, zgovorni, postrežljivi, da nikogar neprevidno od sebe ne odvrnemo. Ljudi pa, s katerimi občujemo, pred vsem dobro opazujmo ter spoznavši jih, na svojo stran zvabljajmo. Zadenemo na oblizne ljudi, ki radi dobro jedó in pijó, prav, vabimo jih na pojedine, ter postrezimo jim s tolstimi kosi, z ognjevitim vinom, kar vzbudi mesenost in srce ogreje, tako, da se neprevidno izdajo in v našo prijateljstvo zapletejo. Drug vdan je igri; torej se mu dá igrati s kakim izurjenem igravcem; ko dosti zaigra, se mu še upa, dokler se ga ne spravi v največo zadrego; tedaj se tirja, naj takoj plača, ako ne, se mu žuga s tožbo. Ko je na tak način njegovo dobro ime v nevarnost prišlo, priskóči mu na pomoč angelj rešitelj; odpusti se mu, kar je zaigral, poduči se ga o njegovi lahkomiselnosti, kako nevarna da je igra, kako žalostni njeni nasledki; od tedaj se mu je vedno na strani kot dober svetovavec, in bolj in bolj se ga na-se naveže in naredi se ź njim karkoli se hoče.

Drugi se speljejo, da kaj neumnega ali nepostavnega včinijo; takrat se zalezujejo, da se jih, ako mogoče, v dejanji zasači; tù se jim razloži, koliko nevšečnosti bi se jim lahko prizadelo, a zdaj se jim velikodušno odpusti in se jih tako k hvaležnosti zaveže. Mladeniči so nagnjeni posebno k mesenosti, torej mora biti naša skrb v nedolžnih obuditi ogenj strasti ter jih seznaniti z onimi zavodi, katere tesnosrčni imenujejo hiše nesramnosti. Rokodelce in obrtnike najlaže pridobimo, da jim obetamo velikega zaslužka in podpore. Naša pozornost bodi pa posebno obrnjena na gospodarje, katere skušajmo izvabiti iz družine v gostivne, v bralna društva, v gledališča in k drugim zabavam, da se bodo učili tako zanemarjati svoje družinske dolžnosti, zapravljati, igrati; tako se bo rušila počasi družinska vez in od tod smemo upati najhujšega vdarca družniskemu in državnemu redu. Sploh ne bojmo se nobenih stroškov, da osnujemo povsod različna društva in zavode z raznimi imeni in navidezno blazimi smotri, da le razširjamo po zemlji kraljestvo ljubezni, bratimstva, svobode.

Nihče, nihče nima biti izključen iz našega kroga. Tudi verni in pobožni kristijani ne. Da te pridobimo, bodimo pred vsem previdni. Govorimo vedno spoštljivo o njihovi veri, zagotovljajmo,

Digitized by Google

da prostozidarstvo ni veri sovražno, marveč jo spoštuje. Tudi o Kristusu govorimo dostojno kot o pravem, blagem človekoljubu, katerega so zavidni farizeji v smrt obsodili. Povdarjajmo, da njegova vera je pred vsem vera ljubezni, da po evangeliji je bog oče vsem ljudem, ki ne kaznuje, ampak le dobrote vsem enako skazuje. Tako bodo začeli verske resnice zanemarjati in bistvo krščanstva stavljati le v ljubezen, in v kratkem imeli bomo iz tesnosrčnih papistov najgorečniše zaveznike prostozidarstva.

A tudi pobožni bodimo, ako treba. Pravi prostozidar naj se ne sramuje javno prejemati sakramentov ali v cerkvi moliti. Najlepšo priložnost pa za vspešno delovanje dajo večkrat bratovščine kateresikoli; goreč prostozidar se vpiše v bratovščino, skuša se odlikovati po pobožnosti in gorečnosti, dokler ni izbran za glavarja ali voditelja; ko je natančno spoznal posamne soude, njihove lastnosti in slabosti, tedaj začne nanje vplivati pobožnim besedam pridevajoč dvoumne, ktere le tisti razumejo, ki so za kaj takega dovzetni. In tako si počasi vzgoji najvstrajniših, najodličniših učencev, ki so tem nevarniši drugim, čim bolje so se navadili svoje skrivne smotre prikrivati s krinko pobožnosti.

In tako tedaj, častiti bratje, sklepam svoj govor in s tem tudi leto. Ne zabimo nikdar, kar smo slovesno prisegli, bodimo pripravni se žrtvovati za ideale, katerim smo se posvetili. Najviši Zidar pa, čegar sozidarji smo, blagoslovi in pospešuj naš trud in razširi od vshoda do zahoda kraljestvo ljubezni in bratimstva."

Ko izgovori zadnje besede, se ura na zidu spoteče in bije polnoči. Pri tej priči začne po svetišči bliskati, odseva se ogenj v raznih barvah, strele švigajo na vse strani, in gromi, kaker kader se bliža huda ura. Znad stropa pa zaslišijo se grozeče besede: Bliža se sodba. Kdor ni čist, zapústi ta sveti kraj, da ga ne bo konec! In spet zagromi, da se strese ves prostor, kaker da bi se imel zdajci strop vsuti. Častiti bratje se vsi vzdignejo od svojih sedežev in se spravijo skozi vrata ven, brat Takovec eden mej prvimi; le pet jih ostane še noter; vrata se zaloputnejo.

Digitized by Google

Slovstvo.

„Gorázd."

Prvo, kar moramo Slovenci zahtevati od narodnih pisateljev in pesnikov, je čistost verskih nazorov. Slovenskega naroda vera je pa katoliška; kdor te ne izpoveda ali jo celó kakerkoli spodkopava, ni pisatelj slovenski, ako nam ima slovenstvo sploh pomenjati nekaj več nego prazne fraze.

Pri Gorázdu je sumljivo vže to, da njegovi pesniški umotvori zavzemajo prvo mesto v leposlovnem listu, kateremu je umetnost neodvisna od Boga, sama sebi namen, v listu, ki je s prvega početka smatral za svojo glavno nalogo v mladih duhovih omajevati vero na večno nespremenljive zakone krščanske resnice in nravi.

Da je ta sum opravičen, ni težko se prepričati. Vzemimo le pesen „Novi svetnik".

Vsak pravoveren katoličan dobro pozna in je pripravljen vmreti za ti dve resnici: 1. da je vera neobhodno potrebna za večno zveličanje, 2. da je edino prava vera tista, katero imenujemo katoliško. Extra Ecclesiam catholicam non est salus! Tudi narodnost brez vere ne privede nikogar v nebesa!

Naravno potemtakem. da katoličan, ko mu gre za vero, je nestrpen nasprotnik vsake druge vere ter pripravljen v s e d r u g o žrtvovati, da li reši, kar mu je za v e č n o srečo neobhodno potrebno.

Pač malokateri narod je dejansko bolj pokazal, kako se ima ceniti dar vere, nego slovenski. Naši očetje so dvesto let v boji s Turki kri prelivali za sveto vero.

Drug, veliko nevarniši sovražnik katoliški veri se je vzdignil v 16. veku. Bilo je luteranstvo, katero se dá kratko določiti kot zanikanje rimsko-katoliške vere.

Tudi na Slovensko je luteranstvo poslalo svoje apostole. In ti, kaker heretiki vseh časov, volki v ovčji koži, so pač tudi razumeli Slovence zvabljati na svojo stran. Začeli so prelagati sv. pismo ter v obliki domače besede pačiti razodeto resnico, vvajali so bogočestje v domačem govoru. Nič novega. Vže v srednjem veku so heretiki z domačo govorico skušali se prihliniti ljudstvu. Tako tudi luterani. Slovenski jezik jim je bil le sredstvo, da bi tem preje zavdali narodu sè strupom herezije; narodnjaštva, katero jim namišljajo naši liberalni literati, se sploh niso zavedali.

Toda dasi so bili slovenski reformatorji še toliko narodni, Slovencem je vender šlo za edino zveličavno vero. Denimo tedaj,

Digitized by Google

da bi bili res le protestantje zamogli rešiti Slovencem narodnost, denimo, da bi res bilo prišlo do osodepolne alternative: Slovenci, ali odrecite se narodnosti ali veri: aut — aut — vender menim, da bi vsak slovenski rodoljub, ako mu je sploh vera in večnost še kaj, raji ostal katoličan, nego Slovenec-luteran. Ker kaj bi pomagalo, ko bi nam luteranstvo rešilo jezik, a izgubilo nebesa; je vender boljše v nebesih govoriti kitajsko, nego v peklu slovensko!

Te resnice bi bil moral naš Gorázd dobro premisliti, predno se je predrznil v navedeni pesni slovencem v češčenje na oltar postavljati novega svetnika — Primoža Trubarja.

Apostola slovenska, vladiki Tekstor in Tomaž Hren, ki sta nevstrašno v bran se postavila pogubni hereziji, ki sta narodu slovenskemu rešila vero in nebesa, naslikal nam je Gorázd kot kruta nestrpneža, ki iz narodne zagrizenosti zaklinjata Trubarja v pekel, „na dno vic“, mej tem ko ga Bog sam veleva sprejeti v nebesa.

Špoštuj mladina katoliško cerkev, katere škof v nebesih tako govori:

„Križ božji! Slovenski Luter tu!
. . . . . .
Ni zdavnaj že zgôrel v pekli?

Pripeljal ne mara s seboj cel sod
Slovenskih je Svetih pisem;
Pečí bil sem kurit dal ž njimi povsod,
Vseh mogel dobiti nisem.“

Tedaj škof katoliški izlija svoji žolč na naroden jezik s tem, da daje sè slovenskimi knjigami kurit — peči!

Toda oglejmo si „novega svetnika“. Ta ni, kaker smo rekli, nihče drug nego — heretik Primož Trubar!

Herezija je Gorázdu sicer še „greh“, toda le majhen, za katerega se Trubar pokori le v vicah:

Do d a n e s vaš Trubar je v ognji pripét
Za greh se svoj óstro pokôril,
Od danes naj t u k a j bo z vami vred
Za tó, kar je dobrega stôril.

Gospod Gorázd, ne veste li, da herezija je velik greh, za katerega ni v vicah prostora? Ne mi, ampak Bog sam obsoja heretike v pekel: Kdor ne bo veroval, bo pogubljen.“ [1])

Toda naš pesnik je našel heretikom ključ, s katerim jim odpira vrata peklenska in jih vpeljuje v nebesa. Ta ključ mu podaje narodnost: ona ima zravnati neskončno skrajnost mej resnico in lažjo!

[1]) Mark. XVI. 16.

Digitized by Google

„V jeziku premilem on prvi iz vseh,
Oj, čujte! nam knjige je pisal!
In greh, ki včinil ga bil je, greh —
Spokórniku Bog ga je zbrisal...“

Da se zveličamo, je potemtakem dovolj slovenske knjige pisati in brati, nič ne dé, kaj verujemo in ali verujemo! Potem pa moramo tudi popraviti sv. Pavla ter brati: Pravični živi iz — narodnosti, ne pa iz — vere!

Gospod Gorázd, duhoven katoliški (?!), mislite li res, da dogme katoliške cerkve v 19. veku izgubljajo svojo moč in večno veljavnost?

Skoraj bi človek mislil, da Gorázd véruje edino le v bodočo cerkev sv. Janeza, na cerkev čiste ljubezni brez dogme. Bog nima več biti Bog resnice in pravice, ampak le ljubezni, ki ima odpreti svoja nebesa brez ozira na vero — vsem ljudem in slednjič še hudičem samim! Ta nebesa so nebesa — framasonska, in Bog ta, Bog — framasonski!

In da se slika dovrši, mora Bog sam zaklicati: „Mir!“ ter vpeljati heretika v nebesa in ga posésti „mej slavnimi brati,“ in sicer „mnogim na srd!“ — pred vsem seveda — škofu Tekstorju in Tomažu Hrenu, apostoloma slovenskima in braniteljema edino zveličavne vere katoliške proti Trubarju in njegovim pomagavcem!

In kdo je prvi, ki prihiti častitat heretiku Trubarju v nebesih „na srd“ nestrpnim škofom? Nikdo drug kaker — Preširen! (kateri gotovo tudi ni prišel v nebesa nego kot pesnik, v imenu narodnosti, ker drugih zaslug in kreposti njegovih vsaj javno ne poznamo, zarad katerih bi ga mogli kanonizovati, ako nečemo morda krepostim prištevati njegovo pregrešno ljubezen in pijanstvo!)

Še nekaj. Rešiti moramo čast našemu Slomšeku, katerega Gorázd navaja v potrditev svojih krivih nazorov, češ, tudi on „predlaga, da raj se otvori možú“ — heretiku, z druzimi besedami: tudi Slomšeku je bila narodnost nad vero!

Kratko nikar, gospod Gorázd! Čujte, kako piše Slomšek „Ni veliko domorodcev brez vere — brez Boga? Husiti — pripravljeni vero premeniti, le narodnost povzdigati. Več jim velja Slovan, kakti kristijan — bodi-si Židov — Turčin — Luteran — vse jedno, ako Slovan. Niso take misli huje zločeste od poganskih?“ [1])

***

Potemtakem ni pač težko soditi o verskem naziranji našega

[1]) Drobtinice XXI. letnik. str. 102.

Digitized by Google

pesnika. Vender se pa Gorázd še v drugih poezijah razodeva. Mej njimi navedemo tu ono, ki jo je naslovil: „Najlepša pesen". [1])

Vprašanje o samostanskem življenji in posebno o tako zvanem „vednem devištvu," je kaj priljubljen predmet naših novejših pesnikov. Tako je menil tudi Gorázd, da, ne more nikaker zadostiti svojemu pesniškemu poklicu, ako bi o tem molčal.

Zdi se nam pač odveč pripomniti, da kar nam umetnik na sliki ali v pesni izraža, dobi, akoprav je posneto le iz enega konkretnega slučaja, splošno veljavo; umetnost nam vpodablja ideje v svoji objektivnosti ter nas namerja načelno podučevati.

Denimo tedaj, da nam je Gorázd v „najlepši pesni" naslikal res le tega ali onega meniha, vender nam umetnijska oblika, v kateri nam sliko podaje, konkreten slučaj poobčuje. Iz te slike nas hoče podučevati: Taki so meníhi sploh, tako meníško življenje v katoliški cerkvi, taka njih žalostna vsoda.

Poslušajmo!

Navaja nam meniha govorečega:

„Mariji na slavo do danes sem pel,
Prepevati druge zdaj pésni bom jel; —
Vam, ptice, odslé bom prepeval,
Vam, rože, srcé razodeval.

Najlepše vas pésni navaditi čem,
Ki sam je pred brati zapeti ne smem.
In vender jo moram zapeti,
Ni moči je v srci imeti."

Menih vmre. Ptice pevajo ono pesen. In pesnik čuvši jih vpraša:

„Ni li o ljubezni tá pésen, ni li?
In kot o svobôdi se li ne glasí?
O nádeji pač pokopáni
O zlati svobodi prodáni! —

Kaj ne. gospod Gorázd, v prav dobri krščansko katoliški prozi bi se to dalo izraziti: Nihče nima sebe tako v oblasti, da bi se smel enkrat za vselej zavezati. Akoravno zdaj ne, se pa vender kasneje v njem lehko začnó javljati sile, težnje, katerih vpokoriti ni v njegovi prosti volji, dasi jo podpira čeznaravna milost, dasi jo ojačuje upanje na večno plačilo! Človek, zavezavši se z redovniškimi obljubami, sam sebe nevedoma vlovi v past, iz katere bo zastonj več zdihoval po rešitvi: obup, nesreča ga čaka neizogibno! Katoliška cerkev bi morala to pač dobro vedeti; ona

[1]) Lj. Zvon. 1884. str. 513.

Digitized by Google

ravna nemodro, nečloveško, da zavezuje človeško voljo z nerazvezljivo obljubo! Tega trinoštva nesrečne žrtve so redovniki — in gotovo tudi katoliški duhovni zarad neznosnega celibata! Da to naziranje močno omaje prostost človeške volje, je očitno; sorodno je pač nauku, ki smatra voljo za igračo bodisi notranjega nagona bodisi drugih od človeka neodvisnih vsodnih moči.

Kako dostojno, kako spoštljivo Gorázd misli o redovnikih, nam sicer najbolje pojasnjuje pesen „Zadnja večerja," res, prava cunja, kaker se je težko bolj vmazane nahaja v vsem slovenskem slovstvu; katero je pa vender naš *lepo*sloven list (lucus a non lucendo) izpostavil nežni slovenski mladini na ogled na prvi, odlikovavni strani. [1])

Snov: Kako so Teharjanje plemeniti postali?
Navaja nam P a t r a Urha.

„Halja rjava krije redovníka,
Redovníka, živega svetníka!
Glej v obraz mu, glej tá lica véla:
Od solzâ so pač mu obledéla;
Té očí, kot da so brez življenja:
Tó prihaja, brate, od trpljenja!

Hočeš vedeti za vzrok tega „trpljenja?" Sramujemo se odgovarjati v slovenski besedi!

Puellae amore captus erat, cui visendae multa nocte operam dabat.

Kar ga kmetje zasačijo ter mu govoré:
„Pri kraljih, cesarjih svetá si poznan,
Še bolj pa pri naših deklétih."

Slavi se lepota slovenskih deklet:
„Kaj čuda, če v sladko lepôte si past
Ujél pač napósled še Ti se!"

Vender Ti — „pobožni mož" — in pa dekle nista enaka:
„Mladénke so naše r u d e č e krví,
Po Têbi se m o d r a pretaka!"

Da izgine ta razlika, nas moraš popleméniti:
„Lehkó si za ženo potém izvoliš,
Če ktera dev naših Te mika."

In res, da dobi „lepo Margareto," podpiše Ureh pismo, s katerim podeljuje Teharjanom plemstvo!

* *
*

Potemtakem je skoraj odveč omeniti, da se tudi pri Gorázdu povsod povrača temeljna resnica novejšega pesništva, namreč o

[1]) Lj. Zvon 1885. str. 65.

Digitized by Google

vsodni ljubezni. Tudi njemu je ljubezen čut, katerega ni moč niti zatreti niti vpokoriti zdravemu razumu; človek mu je brezhotna igrača, žene ga v obup, v samovmor!

Gorázd sam ima bolno srce, katerega mu ni vstani ozdraviti nego „dekle". Pripoveduje nam to v pesni „Bolnik." [1])

Snov: Sestra bolnega svojega brata skrbno streže in ga ozdravi. Gorázd jo ogovarja:

„Kaj pravim ti, deklè skrbnó?
Bolnik sem tudi jaz!
Ozdravi mêne še takó,
Ko brata si tačàs!....

A ti deklè se smeješ mi
Na ude zróč krepké;
B o l e z n i ne umeješ mi,
Ki tare l e s r c é!..."

Seveda ta „bolezen" ima še poseben pomen, ako je res, kar hočejo poredni ljudje trditi, da je Gorázd — duhoven, in sicer — katoliški. Potem je pa res vsekaker nesrečen, vreden pomilovanja!

Obup in samovmor.

„Balada o jezeru" [2])

Snov: Ljubeča se nimata upanja, da bi bila kdaj spojena. Poloti se ju obup, ko plavita v čolnu po jezeru. Jezero ju vabi, da se vtopita obetajoč jima vsakovrstne sreče.

„Obup vájin čutim in z vama trpím;
Nocój še naj vaju na veke spojim!"....

In slušata, slušata jezéra svèt:
Premami valóv ja vabljivi šepèt!

Zor komaj je tretji vrhóve zlatíl,
Ob jézeru ribič je ribe lovíl.

Lovi in lovi . . . in gledi, tedàj:
N j i h d v o j e priplava baš prédenj na kràj!

Iz dna že dospela s svatbe bilà,
Od rož, trav povôdnjih ovita še vsà. —

Ako je ljubezen vsodna, potem ni človek več odgovoren za to, k čemur ga naganja; o kakem kesu in prostovoljni pokori za „greh" je pač nespametno še govoriti. Tudi Gorázd pozna te posledice. Za vmor, samovmor, za prešestvo in druga enaka zločinstva, ki izvirajo iz ljubezni, drugega nima kaker stojično hladnokrvnost, ciničen posmeh!

[1]) Lj. Zvon 1882. str. 409.
[2]) Lj. Zvon 1877. str. 321.

Digitized by Google

Pesen: „Tri ptice.“ [1])

Snov: Lep, bogat mladenič zahaja k ribičevi hčerki. A drugo poroči. Mej poroko se čuje v cerkvi sklik. Kasneje jo najde oče v reki; mrtvi pravi:

„Lahko, hčerka, bi še živa bila —
Da v valovje nisi mi skočila!“

Tako končuje žalostna tragedija!!

Spet. Pesen: „Na sedmini.“ [2])

Snov: Mlada vdova obhaja sè sosedi sedmino po svojem starem rajnkem mož. A mej pojedino se ji prikaže soprog, kateremu je bila zavdala; drži v roci isto kupo. Ona pa prestrašena se mu izgovarja:

„Saj nisem natočila jaz,
Nalil ti on je tisti čas,

Ko tebe ni biló domá,
Bilà sva ž njim samá. samá.

Rokó ovíl okól vratú,
V uhó šepêtal mi medú.

Prišel je bil sosédov sin,
Prinesel čudnih tekočín:

Srcé je meni preslepíl,
A tebi v kupo smrti vlil!“

Gostom govori:

„Ne vidite li tam-le gà?
Kakó teló mu drgetá!“

Možu pa:

„Kakó si bled, kakó si bled,
Moj mož! Kaj vračaš se na svet?“

To je konec pesni!

***

V poslednji dobi svojega pesnikovanja se Gorázd kaj rad spušča na socijalno-politiško polje. Nevarno podjetje, pesniku ne posebno hvaležno; ker težko je, da ne bi tu zagazil v blato človeških strasti, ter onesnažil svoji Muzi nebeške obleke.

Vender vse to bi mu lehko izpregledali; da bi le tudi tukaj izražal zdrava načela, večnim, edino pravim krščanskim ne nasprotna.

A ravno o tem dvojimo.

---

[1]) Lj. Zvon. 1884. str. 129.
[2]) Lj. Zvon. 1886. str. 407.

Digitized by Google

Radi sicer gospodu Gorázdu pritrjujemo, da se nahaja v našem društvu marsikaj gnjilega, zastarelega Stanovska neenakost se je gotovo predaleč razvila, družbinska nasprotja se poostrila, obžalujemo krivično zatiranje vbozih in revnih, absolutno gospodslvo kapitala; temu dodajmo krivice, ki se godé posamnim manjšim narodom, katerim se večkrat kratijo jezikovne in druge naravne pravice, mej temi narodi smo žalibog tudi mi Slovenci. . . . . In naj nam verjame gospod Gorázd, da nas nič manj kaker njega skli krivica in gorjé, katero trpé nesrečneži v solzni dolini, pred vsem pa katero trpi mili narod slovenski.

Da, nič manj kaker gospod Gorázd, se tudi mi trudimo in se bomo resno, požrtvovavno trudili mnogim političkim in socijalnim zlém našega časa iskati leka.

Sicer pa ta zla niso nič novega; stara so, rekli bi, tako stara, kaker človeški rod. Javljajo se od časa do časa; le treba jih zdraviti.

Doslej se jih je pa skušalo lečiti na dvojen način. Prvi način vporablja krščanstvo. Najde ga v evangeliji in njegovem nauku o bratstvu vseh ljudi, o ljubezni, o večnem plačilu v nebesih itd. itd. Zgodovina nam navaja stotine večih in manjših vzgledov, koliko pripomorejo te resnice v preporod človeškega društva in v poravnanje one osodepolne razlike mej vbozim in bogatim, iz katere izvirajo več ali manj vsa socijalna zla, pripomorejo, ako se le dajo narodi prešiniti od duha evangeljskega ter se poslužujejo milostnih pomočkov katoliške cerkve. Katoliško krščanstvo ima toliko moči v sebi, da more, ako se človek ne vstavlja, v kratkem vse društvo preosnoviti in vvesti — popoln bratovski komunizem.

Drugi način poskuša revolucija, ki dandanes pod imenom socijalizma spodjeda stebre dozdanjega državnega in društvenega reda. Njeno gâslo je: enakost mej ljudini vvedimo sè silo; zastopnike starega prava pomorimo, bogatinom poberimo, kar imajo, ter razdelímo po enakih delih mej vse ljudi!

Silo in vpor, revolucijo je cerkev vedno zavrgavala.

In Gorázd?

Pričakaval bo človek, da bo pesnik čisto katoliškega naroda, pesnik slovenski, pesnik duhoven (?) vender izpovedal v teh dandanes tako važnih vprašanjih, od katerih pravega rešenja je odvisna naša prihodnost, da bo izpovedal krščanska načela . . .

Kaj pa da!

Krščanstvo ima, kaker se zdi, za Gorázda sploh dvomljivo veljavo. Saj smo vže videli, da mu je narodnost nad vero. In ako ga prav razumemo, nima krščanska vera nikake objektivne niti absolutne veljavnosti; m i sicer smo kristijani, a d r u g i so kaj drugega; nič ne dé, kaj verujejo: da so le pošteni, dobri, da se le ljubijo. Tako vsaj se dá razlagati naslednja kitica, katero je Gorázd zapel, ko je v Serajevski mošeji gledal mohamedance moliti Allaha:

Digitized by Google

„Po svoje jaz, vi pa po svoje
Kot b r a t j e častimo Bogá,
Molitev je dobra i vaša,
Če d o b r e g a vzdih je srcá“

Da se tedaj vrnemo k predmetu: naš Gorázd od krščanstva malo ali ne nič upa, da bi pomoglo našemu bolehnemu društvu na noge. Marveč vse le bolj kaže, kaker da bi si obetal rešitve od bratov z nasprotne strani in od — revolucije. Po tej močno diši Gorázdovo socijalstvo.

Razvil nam je svoje nazore v celem venci balad, ki ga je naslovil: „Stara pravda“. Vže to je nekorektno, da je izbral snov tem baladam iz kmetijskih puntov in vojsk 16. stoletja. Te Gorázd proslavlja. Ne tajimo, da se je kmet nevsmiljeno zatiral, da je res krivica večkrat bila vnebovpijoča: toda katoliška cerkev priporoča v takem žalostnem stanji zatirancem drugačna sredstva, katerih ni treba Gorázdu tu naštevati, a punt, vstajo, morijo je cerkev vedno obsojala.

Vera, potrpljenje, zaupanje v Božjo previdnost ali vsaj v Božjo — pravico: to je kristijana proti krivici prvo orožje; drugo je postava in pomoč od postavne vlade.

Gorázd pa devlje vpornim kmetom take besede v usta:

„C a r d a l e č, a B o g j e v i s o k o!
Odkód pomoči in svetá?“ —

Tedaj Bog ne gleda več krivic, ki se godé nedolžnim!

Ne Bog, ne njegova pravica — ima tolažiti zatiranega, ima brzdati ljudske strasti! Ne, marveč:

„V p e s t svojo odslèj l e v e r ú j e m,
Zaveznik moj — puška je tá!“ [1])

Gorázdovi kmetje povsod žugajo sè silo:

„Grádu v gôri črnemu nad selom
Tisoč pestij zapretí.“ [2])

To žuganje pa velja pred vsem gospôdi. Starec — „velikan č e s t i t stoji mej njimi“, namreč mej vpornimi kmeti, ter jim govori:

„K r i b o t e k l a za svobodo zlato,
. . . . . .
T r e s l a s e g o s p ô d a bo pred nami,
Tresel tiranov se grad.“ [3])

Spet:

„Ha, to vam je bilo življenje!
Oj, krasni minúli ti čas,
Ko Turkom sva cépila glave
Naš Lenkovič slavni pa — jaz!

[1]) Lj. Zvon 1888. str. 641. — [2]) Lj. Zv. 1888. str. i. — [3]) Ib.

Digitized by Google

In z istoj zdaj sábljoj gospôdo
Pošiljal vam v pekla bom dnò..." [1])

Prav kaker pripovedujejo o kmetijskih puntarjih leta 1848, tako delajo kmetje pri Gorázdu; on pa njihovo puntanje poveličuje v leposlovni obliki poetiški. in se raduje njih početnjanja. Vkrali so v gradu vino; Gorázd peva:

„Tam v senci kraj njive sod vina leží;
Dolenca pijó vsi iz grajske kleti,
Pijó in pojó mi veselo."

Nad vse pa črti naš Gorázd „plavo" krv; plemstvo mu je zastopnik, gojitelj vseh protisvobodnih teženj. nespravljiv sovrag prave prostosti. tako da bi bilo najboljše je iztrebiti. streti — prav kaker želé radikalci in prekucuhi!

Iz teh nazorov, ki se jim klanja Gorázdova Muza. si lehko razlagamo še marsikaj drugega. kar je pri njem na prvi pogled dvoumno; marsikaj. kar se zdi povse nedolžno. postane sumljivo, diši po doktrinah vgajajočih modernim — komunistom in socijalistom.

Kaj takega bi človek. ki se je seznanil z duhom Gorázdove „poezije," sodil n. pr. o pesni „Tat", katero je „Lj. Zvon" prinesel na prvi strani l. 1886.

Tudi tu pesniku prav radi pritrjujemo. da se žalibog večkrat tako godi. kaker nam on v svoji pesni slika: mož, oče — brez dela. prosi miloščine: ko mu jo nevsmiljen bogatin odreče, si siloma prilasti tuje blago. da preredi sebe in družino; toda pravica ga zasači. v ječo mora kot „tat."

Vse prav Toda taki slučaji. goli. kaker so sami na sebi. nimajo biti izključljivo predmet leposlovnemu umotvoru. će sploh Gorázdu še kaj pomeni to. kar imenujemo ideal, katerega vpodabljati je naloga umetnosti. Kaj takega se lehko bere v prozi. in še se srce vžali. še se pest krči v sveti jezi. Toda pustimo to. pri Gorázdu sploh idealov ne iščimo.

Nekaj drugega moramo mu tu očitati. V tej pesni je nekaj napačnih nazorov. zmot. ki bi morale imeti žalostnih nasledkov, ko bi jih hoteli vporabiti v rešenje socijalnega vprašanja

Pisatelj zdi se, da katoliški cerkvi podtika nauk. češ, da je greh „in foro interno." ako kdo v skrajni potrebi svoji in svojih zmakne potrebnega živila. Tako namreč govori njegov „tat":

„In „greh je krasti!" rekla mi je mati.
Pokojna mati — Bog ji naúk plati! —
„Boga povsód mi pred očmi imèj,
Poslušaj vest!" čul v cerkvah sem poznèj" ...

[1]) Ibi. str. 641.

Digitized by Google

To je grdo okrekovanje katoliške cerkre, gospod Gorázd! Toda kar je še bolj osodepolno: ako je cerkev tako trda in nevsmiljena, da raji žrtvuje življenje siromakovo nego kos kruha bogatinovega, ne bo moral zatirani plebejec vse zaupanje v njeno pomoč izgubiti ter od nje obrniti se h komunističnim teorijam? Ako v t a k i luči pojasnujemo „materino“ skrb katoliške cerkve, vglajamo gotovo le socijalistom pot do človeških src.

In da se naziranje Gorázdovo nagiblje bolj na to stran, spričuje nam še bolj cinično zasmehovanje avktoritete, ki se izraža v govoru njegovega „tatu“.

Tudi povdarjanje človeških „naravnih pravic“ v t e j pesni in v o n e m stiku, k a k e r se nahaja tu, je sumljivo.

Tat govori:

„Če vrabec smé iskati si družice,
Kdo to č l o v e k u braniti bi kanil?
Nó, náma zákona ni nihče branil;
Naravne, pravijo, so to pravice“ . . .

Tudi cerkev pozna in priznava človeku naravne pravice, tudi tedaj, ko si išče družice, in sicer ne zato, ker si je tudi „vrabec sme iskati,“ ampak iz viših razlogov. Ker pa iz cele pesni, kaker iz celega Gorázda, sploh ne veje duh cerkvi prijazen, bo človek nehotoma tu mislil na „naravne pravice“ iz leta 1789.

Vsaj svetovati bi ne mogel nihčemer, tlačanom in delavcem, posebno d a n d a n e s, pridigati socijalen evangelij Gorázdov, ker nedvomno bi jih še bolj odtujil krščanstvu ter jih pripeljal vsaj do prve stopinje, ki pelje v svetišče „du Grand Architecte“ — v ložo.

Slednjič prosimo še enkrat gospoda Gorázda, naj se vender vsmili slovenskega naroda, pred vsem pa slovenske duhovščine (ako je res tudi sam duhoven) ter naj mu nikar ne pade v glavo kdaj svoje cunje in Zvonovih letnikov pobrati ter jih v lični zbirki povite slovenskemu občinstvu ponujati.

Turgenjev — iz lastnih pisem.

Zanimivo je slavnega ruskega pisatelja, katerega proizvode zapadna Evropa tako željno požira, nekoliko natančniše poznati. Tudi nam se je zadnjih let lep del Turgenjevovih spisov preložil v slovenščino. Ker se ocenitelju takih pisateljev, katerih javno mnenje visoko čisla, tako rada očita pristranost in zaslepljenost, ako jih brezpogojno ne proslavlja, hočemo bravcem tu podati

Digitized by Google

Turgenjevovo podobo, kaker jo je sam naslikal v glasovitih pismih svojih, ki so po njegovi smrti izšla leta 1885. v Petrogradu. Izdanje sicer ni popolno, ker so to ovirale domače razmere in cenzura.

Ako se nam njegova dela tako pridno podajejo v slovenščini, gotovo se namerja s tem postaviti ga nam v vzor in nazore njegove priporočati kot vodilo za življenje posebno slovenski mladini, katera pred vsem željno zajema iz domačega slovstva duševne omike. Vsak poštenjak bo tedaj pričakoval, da je Turgenjev mož zdravih načel, visokih idealov, mož čistega značaja, pred vsem pa navdušen Slovan.

Poglejmo.

Kako visoko ceni kristijanstvo! — Leta 1876. pisal je Polonskemu: „Ne smatram mahomedanske vere za kako bolj nizko formo, za nekaj malenkostnega v primeri s krščanstvom. Nikaker ne. Po moji sodbi ste ti dve podobi ene formacije in pri osvobojanji Bolgarov ne smemo se ravnati po tem, da so ti kristijani in Turki mahomedani, ampak da Turki jih vbivajo in oplenjajo."

Njegovi nazori o veri sploh, o svetu, o slovanofilstvu. — Na neki ruski gimnaziji so dobili dijaki nalogo: narisati Turgenjevov nazor o svetu po njegovih spisih. Grofinja M. A. Milutina, mati enega izmej dijakov, poprosi Turgenjeva samega, da bi njenemu sinu načrtal to nalogo. Turgenjev ji odpiše: „Pred vsem sem realist; najbolj me zanima živa resnica človeškega značaja, do vsega naradnaravnega sem malomaren, ne verujem v nikake absolute in zisteme . . . S težnjami slavofilskimi nimam nič opraviti, tudi nič s katerokoli ortodoksijo . . ."

Kako blago, idealno je bilo njegovo teženje! — Leta 1873, čuvši, da ga nazivljejo genija, je pisal: „Vse to je minljiva senca dimova — za nekoliko tednov mladosti — najbolj neumne mladosti, bi ne dal samo svojega imena, ampak tudi slavo resničnega genija, ako bi bil. A kaj bi delal? Nepretrgoma po deset ur bi tekal s puško v roci za divjimi petelini."

Kako samostojen značaj je bil Turgenjev! — Mati njegova je bila despotska. Volja Turgenjevova se ni mogla vtrjevati do samostojnosti. Po materini smrti se je podredil neki ženski, Pavlini Viardot, in ostal je v tej podrejenosti do smrti, tedaj od leta 1845. do 1882. Pavlina Viardot je bila operina pevkinja. Bila je vže omožena. Turgenjev, piše dr. Pavel Durdik, je žrtvoval tej družini sebe, svoje premoženje, celo svojo delavnost. Tej francoski rodovini je tudi v svoji oporoki zapustil svoja posestva. Razmerje do te rodovine porodilo je novelo „Dopisi." Ta spis ima torej avtobijografičen znak. Tako spričuje Durdik. Tu je tudi iskati rešitve pesimizmu v njegovih romanih.

Posebno zanimivo je, kar v teh „Dopisih" govori o spolovni

Digitized by Google

ljubezni, ki je, kaker znano, našim leposlovcem najblaži, najbolj človeški čut, edino vreden predmet, nevsahljiv vir najviše poezije. Tu pravi glavna oseba: „V dejanskem življenji je ljubezen čut, ki se loči od podobe, kakeršno smo si o njej stvarili. Ljubezen ni niti čut, ampak bolezen, je posebno stanje telesa in duše, ona se ne razvija polagoma . . . ona je tu. običajno zmaga človeka neizprosno, naglo, proti njegovi volji, na življenje in smrt, kaker kolera ali mrzlica. Ona grabi svoje kaker jastreb, a nese jih, kamer hoče, vkljubu vsemu njih vpiranju. V ljubezni ni enakosti . . . v ljubezni je ena oseba rob, druga gospod, in ni brez razlogov, da pesniki govoré o verigah ljubezni. Da, ljubezen je veriga, in sicer najtežiša veriga.“ Turgenjevu je ljubezen: „Demonska sila, katera vse ovire stéra, proti koji ni mogoče nič narediti. proti kateri so vsi razumovi in nravni razlogi zastonj.“

Kak temeljni nauk izreka Turgenjev za „nravstveno“ delovanje, da more človek doseči pravo srečo. — „Sreča ljudi obstoji v tem, da ne delujejo po logičnih zakonih, ampak po dejstvovanji trenotnih čustev in razburjenja Ustne se ti vbirajo, da bi zvižgal, in žvižgal bodeš, ali je koristno ali ne.“

In pa še le nekaj praktičnih vodilnic za življenje! — Eno leto pred smrtjo je pisal Polonskemu: „Dovolj mi, da ti rečem v slovo nekoliko aforizmov, kateri so sezoreli v meni tekom mojega dosti dolgega življenja:

1. Nikdar se ne dogaja kaj nepričakovanega -- ker tudi neumnost ima svojo logiko.

2. Slutnja se nikdar ne spolnjuje.

3. Poročila razglašena za zeló zanesljiva so vedno lažnjiva.

4. Pristoja o preteklosti razmišljevati, zadovoljiti zahtevam sedanjosti, a nikdar misliti na bodočnost. Slednjič najglavniši aforizem: Človek, hočeš, li mirno živeti, nikdar se ničesar ne loti, nič ne sklepaj, nihčemer ne veruj, nikogar se ne boj.“

Zanimivo je tudi slišati, kako se je izrekal v poslednji dobi svojega življenja, ko ga je bolezen opominala na bližnjo smrt. — Nekje piše svojemu prijatelju: „Duša moja je žalostniša od žalost ne noči, oba sva, prijatelj, črepinji davno razbite posode.“

Leta 1882. je govoril Turgenjev, kaker pripoveduje Edm. Goncourt: „Veste. kaker se kdaj v sobi vporno hrani duh mošusov, a se nikdar ne dá izgnati, tako čutim jaz vedno okoli sebe zapah gnjilobe, venje smrti in minljivosti.“

Istega leta je pisal: „Ponavljam: na duhu ne padam. Dokler sem še up imel, bilo je slabše, a sedaj vedoč, kaj me čaka, sem miren. Imam veliko let. vžil sem na svetu dosti radosti, enkrat mora priti konec.“

Digitized by Google

In kak bo ta konec? — Čujmo! „Trudim se sprijazniti sè svojim nezboljšljivim stanjem in radi tega skrbno od sebe odganjam katerekoli upe in sploh vse sanje o bodočnosti. Osebno moje življenje je minulo.“

Raznoterosti.

I.

Krv sv. Jozafata.

Svetega Jozafata je sedaj preslavno vladajoči papež Leon XIII. počastil pred celim svetom. Vže Urban VIII. ga je bil razglasil za blaženega in Pij IX. povzdignil ga je v število svetnikov, Leon XIII. pa je zavkazal, da se vesoljno krščanstvo ima k njemu zatekati v potrebah in ga častiti s posebnim sv. opravilom.

Koga pa časté rimski papeži v tem svetniku? Škofa, roda in obreda slovanskega, ki je svojo kri prelil za versko združenje nesrečnih svojih razkolnih bratov. Rimski papeži so nam ga postavili za vzor, kako imamo ravnati, da bomo mogli kedaj vsklikniti: bratje, kako lepo je vender združenim biti!

Sveti Jozafat, Rusin, je spoznal, da najbolj ovira združenje vshodne cerkve s katoliško, ker prva drugo strastno in slepo sovraži in ker se mnogi sicer dobri katoličani mrzlo in nezaupno vedejo proti vshodni cerkvi. Spoznal je tudi, da kvas občnega združenja morejo biti le Rusini in Poljaki. Oba naroda bivata skupaj, iste sta narodnosti, prvi pripada vshodni veji slovanski, a drugi zapadni, oba sta katoliška, a prvi obreda slovanskega, drugi obreda latinskega. Torej ta naroda bila bi naraven most, po katerem bi se vshodna cerkev mogla stapljati s katoliško, ako bi se dobro zlagala le ta dva katoliška naroda. A tudi mej njima je bilo pogrešati jedinosti in vzajemne ljubezni. Vzrok je bil narodna prenapetost na obeh straneh in mejsebojna nezaupnost. Rusinska cerkev katoliška je sicer imela z razkolniki isti obredni jezik in radi tega bila bolj izpostavljena pogubnemu vplivu razkolniškemu. Ta vpliv je bil vzrok, da niso Poljaki Rusinom zaupali, in smatrali, da le latinski obredni jezik more braniti čistost katoliške vere nasproti razkolništvu. Na drugi strani pa so Rusini Poljake, katoličane latinskega obreda, črtili, češ, da jim

Digitized by Google

kratijo starodavne pravice in izpodkopavajo slovanski obredni jezik. Taka skrajna nasprotja niso nikaker mogla povspeševati združenja razkolnikov s katoliško cerkvijo. To je spoznal sv. Jozafat. Postavil je za nalogo svojemu življenju nasprotja sprijazniti — ne da bi izdal čistosti katoliške resnice niti naravne pravice kratil drugemu. Sam je bil najbolji vzgled.

Da bi strl nezaupnost Poljakov do rusinskih katoličanov, je sam veliko občeval z duhovni latinskega obreda, posebno z jezuiti. To pa ni bilo nekim njegovim rojakom po volji. Mnogokrat so mu v najrezkejših barvah slikali, v kako nevarnost tira sè svojim ravnanjem rusinske običaje, obred, narodnost rusinsko.

Zaklinjali so ga v imenu ljubezni do rusinske cerkve in naroda svojega, naj bi se ne vdajal toliko jezuitom, ki hočejo neki vse polatiniti . . . . . Jozafat je bil veren Rusin, ljubil goreče svoj narod in slovanski obred — a še bolj Boga in zvezo z Rimom. Vedel je, da rusinskemu, ruskemu narodu ni bodočnosti brez zveze z Rimom.

Nekdaj, ko so mu prenapeti narodnjaki očitali njegovo bratsko, zaupno občevanje z latinci, jim je odgovoril: „Ali je greh izposoditi si pri sosedu ognja, ko v hiši gasne? . . . Greh ne more biti iskati poduka pri onih, ki ga imajo. Moj Bog! bratijo se z židi in heretiki, a meni štejejo v zlo, ker se bratim z odličnimi duhovni. res drugega obreda — a z mano iste vere, istega navdušenja! [1])

Da bi pa vničil in izpodmaknil sovraštvo Rusinov do latinskega obreda, se je sam najtemljitejše izučil v slovanskem obredu, ter ga natanko izvrševal. Čital je samo staroslovenske in poljske knjige, latinščine in grščine ni niti znal. [2])

Vže takrat so se mnogi trudili poleg Jozafata, posebno Rucki, metropolit, rusinskim katoličanom zabraniti prestop k latinskemu obredu. S tem bi se izvilo razkolnikom glavno orožje, kaker bi bilo Rimu do polatinjenja, a ne posvečenja narodov! Sicer taka določba je vže pred bila: Leta 1603 končal je ravno omenjeni metropolit Rucki — Rusin — svoje bogoslovne vede v Rimu. Primerjaje svojo hirajočo rusinsko cerkev slovanskega obreda z bujnim življenjem, se prelivajočim mej katoličani latinskega obseda, sklenil je prestopiti k latinskemu obredu. Toda Klement VIII, ki je ljubil Rusine, prepovedal mu je ta korak, in

[1]) Kalinka: „Schizma i Unia," str. 32: Czy zle pożyczyć ognia u sąsiada gdy u domu zag śnie? . . . . Więc nie źle szukać nauki v tych, co ją mają. Mily Boże! bratàją się z żydami i z heretykami, a mnie za źle mają baratanie się ze światlymi káplanami, a ktorymi wspolna nam wiara i gorliwość, choć różny obrządek!

[2]) „Rozmovy o Polskiej koronie" E. Helenijusza Tom I. str 250.: „Jozafat śunie czytal ksiąg innych tylko slawiańskie i polskie, lacińskiego języka i greckiego nie umial,"

Digitized by Google

Rucki moral je priseči (!!), da ne prestopi k latinskemu obredu. Tako leta 1603.

Vender nekaj desetletij kasneje ni hotel Rim na prošnjo istega Ruckega in po prizadevanji Jozafata, škofa Polockega, določiti, da bi se ne smelo prestopati iz slovanskega obreda k latinskemu. Kaj je bilo vzrok?

Znano je bilo v Rimu nevarno stanje Rusinov, katoliško prepričanje mej njimi je bilo tako otrplo, duhovstvo rusinsko okuženo od razkola in v strasti pogrezneno, da se je bilo bati prestopa k razkolu. V tej nevarnosti občnega odpada se Rimu nikaker ni zdelo koristno prepovedati prestop k lat. obrednemu jeziku — pač pa je upal ravno po obrednem lat. jeziku vsaj posamezne Rusine ohraniti v kat. cerkvi.

A smrt Jozafatova je vse predrugačila Razkolniki so mu mu segli po življenji. Tedaj so Rusini opreznіši postali nasproti razkolnikom. Jeli so se bolj živo čutiti katoličane. Urban VIII čuvši o mučeniški smrti Jozafatovi in prebujenosti verski mej Rusini je izdal v soglasji s kardinali določbo: „Nihče izmej Rusinov z Rimom zjedinjenih, bodisi svetnjak ali duhoven, posebno nihče Bazilijancev, ne sme tudi iz najnujnišega vzroka, brez posebnega privoljenja apostolske Stolice, prestopiti k latinskemu obredu.“ Rusinskim vladikam je prepovedal prestope dovoljevati, a latinskim prestopivše vsprejemati v svojo čredo.“ To se je zgodilo 7. feb. l. 1624.

Rim je zopet sijajno dokazal, da mu ni do kračenja pravic, ampak do posvečenja duš, in dovoljuje rad obred v narodnem jeziku — ako ne vidi nevarnosti za vero in upa s tem privabiti razkolnike v svoje naročje. Z Rimom zjedinjeni in s Poljaki sprijaznjeni Rusini so jedin most, čez kateri more razkolna cerkev se vrniti v katoliško Zagrizeni razkolniki to vedó, in zato se naganjajo o vsaki priliki ob unijo. Veliki Pij je odgovoril romarjem iz rusinskih in poljskih pokrajin, ki so ga prosili, da bi jim dal nekaj svetinj na dom: „Ne potrebujete, idite domov, vzemite prgišče svoje zemlje, ta vam je vsa svetinja.“ Toliko krvi so prelili Poljaki, Rusini za svojo vero! Zakaj pa preganja ruska vlada Rusine, saj so Rusom najbliži sorodniki po krvi, po govoru, in tudi po obrednem jeziku! Le črt do katoliške resnice jo more voditi. In vender hoté nekateri trditi, da bi se vshodna cerkev približala katoliški, ako bi rimska cerkev dovolila slovansko liturgijo! Mogoče, vender naj se približa vshodna vladna cerkev najprej Rusinom, ki vže imajo slovansko liturgijo! .... a vera ni dar jezika, ampak v prvi vrsti dar milosti božje, kateri se pa ošabnost človeška lahko vstavlja .....

Toda ne obupajmo; še imamo skrbnega očeta v Rimu, ki ljubi Slovane, še stoji unija in se v boji vtrja od dne do dne. Ta most se ne razruši, saj mu je mogočen varuh — sveti Jozafat in tudi

Digitized by Google

Bog ne bode vedno pustil velikega naroda po temi hoditi. Sveti Jozafat, prosi za naše razkolne brate!

II.

Čehi v Rusiji.

Zadnja leta se je mnogo Čehov preselilo na Rusko. Lebiediev, arhierej, je obhodil te naselbine, da bi spoznal njih verske razmere. O teh je poročal pred malimi meseci v seji slov. dobrotvoriteljskega društva v Petrogradu.

V volinskem okraji biva okolo 20 000 českih naseljencev. Ti so mu tožili, da se jim meje stavijo v kupovanji zemljišč, da jih pravoslavni smatrajo za tujce, Nemce, a nikaker ne za Slovane, za svoje brate. *) Niti Čehom, ki so prestopili k pravoslavni veri, se ne godi bolje. Posebno so se pritoževali čez ravnanje pravoslavnega duhovstva. V takih okoliščinah — izrazili so se izseljenci — se zeló bojimo, da nam ne bodo naši lastni otroci očitali odhod iz naše lepe zemlje. Šola, kamer zahajajo otroci českih naseljencev, je tako vravnana, da prej ali slej morajo otroci vsprejeti pravoslavno vero. Čehom, ki so prestopili k pravoslavju, sedaj puščajo v liturgiji češki jezik. Doklej?

Tudi „Čech“, pražki list, je nedavno oglasil pismo nekega češkega naseljenca. Dotični pisavec vpraša za svet, kako bi se mogla kat. vera mej českimi naseljenci ohraniti. Nekateri, tako piše — so vže sprejeli pravoslavje, a večina neče odstopiti od vere svojih očetov in se raji povrne v domovino, tudi ko bi bila ta vrnitev združena z največimi gmotnimi stroški. Posebno pisavca žali, da so trije duhovni češki, ki so tja prišli, prestopili k pravoslavni veri. Ko so naseljenci zapazili, da ti vvajajo službo božjo po razkolniškem ritualu, niso več hoteli hoditi v cerkev, ampak so raji klicali poljske duhovne, ko je bilo potreba krstiti, pogrebati, spovedovati. A politične oblasti so jim strogo prepovedale s Poljaki se bratiti. **) Kdor ima le kaj premoženja, se trudi prodati, kar ima in se vrniti na Česko ali se v Ameriko preseliti Tako pismo naseljenčevo.

---

*) Zopet dokaz, da v prostem narodu, tudi ruskem — kar tudi Turgenjev na raznih mestih v povestih svojih in privatnih pismih priča — nima panslavizem najmanjše, politični pa nikake podlage.

**) Nov dokaz, kako svobodo pripušča ruska oblast — vesti! In vender je slovenski list pred letom pel slavo tej svobodi verski na Ruskem! . . . Namreč „Slovanski Svet,“ ki je bil tako nesramen, da se je predrznil pred Slovence s posebnim člankom naslovljenim: „Verska tolerancija na Ruskem.“ ! !

Digitized by Google

III.

Oporoka slovanskega plemiča.

Ko kdo ob grobu stoji, tedaj najjasnejše vidi, kaj je dobro, kaj slabo — kaj človeka v resnici osrečava. Če kedaj, gotovo tedaj bode najbolje, kar vé, svojim dedičem svetoval in priporočal.

Po smrti Grofa Henrika Jaroslava Clam-Martinica so odprli njegovo oporoko. Oporoka se glasi:

„Živel sem v burni dobi in ne jedenkrat vdeleževal sem se bojev javnega življenja. Ako sem v teh katerega razžalil ali vedoma krivico mu storil, prosim ga iz globine svojega srca, da bi mi odpustil, kaker jaz odkritosrčno odpuščan vsem in vsakemu brez izjeme, posebno gledé na svojo smrtno uro, ker hočem brez sovraštva iti s tega sveta. Svest sem si, da sem se v javnem življenji vedno pošteno trudil in vedno še le po zrelem premišljevanji ravnal po glasu svoje vesti. Ako sem grešil, upam, da mi bode Bog milostljiv sodnik. Da bi me tudi ti, ki me preživijo, milo sodili! Svojemu dragemu sinovcu Henriku Clam-Martinicu, katerega sem — ker mi je Bog v svoji modrosti odrekel blagoslov lastnih otrok — od rojstva njegovega s posebno naklonjenostjo smatral za bodočega načelnika našega rodu in ga prav očetovsko ljubil — zapuščam kot zadnjo svojo voljo, prošnjo, opomin, **da** — zgodi se, kar hoče — **veren ostane sveti veri** katoliški in načelom časti in nravi, da ohrani na vse čase vernost našemu cesarju in kralju, izkazuje svoji češki domovini ljubezen, vdanost in požrtovavnost, da ostane vreden in veren sin svojega naroda, *) da nasproti vsem, posebno nasproti svojim podložnikom, in v prvi vrsti nasproti delavcem in vbogim izkazuje nevtrudno delavno ljubezen do bližnjega. Ako bode po teh načelih — po katerih sem se vedno trudil ravnati se — živel in delal, izpolni mojo oporoko v tem, kar mi je bilo najdraže in najviše, in bode moj dedič po mojem srci. Bog ga v to blagoslóvi, a jaz ga blagoslovim z ljubeznijo prav očetovsko.

Na Smečni dne 15. julija 1887.“

. . . Tako odličen Slovan!

*) „aby, ať se stane cokoli, sv. víře katol. a zásadám cti a dobrých mravů verným zůstal, našemu císaři a králi pro všechny časy věrnosť zachoval, vlasti české lásku, přichylnosť a obětavosť osvědčoval, aby hodným, věrným synem zůstal svého národa.“

Digitized by Google

IV.

Chopinova smrt.

Aleksij Jelowicki, duhoven poljskih izseljencev v Parizu, nam je zapustil v svojem dnevniku ginljivo sporočilo o poslednjih urah glasbenega umetnika: Friderika Chopina.

Vmrl je 17. oktob. 1849 zjutraj. Vže dolgo let je hiral umetelnik vidno na telesu, ki je pojemalo, noseč v sebi nenavaden veleum. Njegovo obličje je rumenelo in bledelo čedalje bolj. Hodil je okrog kaker senca samega sebe. Zabaval je svoje prijatelje z nevsahljivim virom svojih dovtipov. Toda Bogu žal, posmrtnega življenja in večnosti se ni spominal. Slava vsled glasbenih proizvodov vdušila mu je vero, ki se je izgubljala v motno preteklost, kaker gasnoča zvezda. Le svetna dostojnost zapirala mu je ustnice, da niso izgovarjale sramilnih besedi proti veri, proti vsemu svetemu.

Vrnivši se iz Rima v Pariz sem zvedel, da je Chopin, moj prijatelj, nevarno zbolel ter da vže trka smrt na njegovo trhlo telo. Dospevšega k njemu me objame in solze so pričale, da se boji smrti. Toda ni se jokal radi svojih grehov, temveč radi mene, ker mi je ravno prej vmrl ljubljeni brat. Sočutje sem porabil spominaje ga njegove matere, ki mu je prva vsajala v srce osrečevavno vero. Bila je Poljakinja.

„Oh, rad bi vsprejel sv. sakramente radi svoje matere," jokal se je, „toda jih ne morem, ker ne razumem več njih pomena. Za spoved bi se še morda odločil, ker je zaupen pogovor s prijateljem. Toda kot sakramenta je ne morem vsprejeti. Presega moj razum. Če hočeš, se Ti spovem, radi najinega prijateljstva, drugače pa ne."

Srce mi je krvavelo in moral sem se jokati. Tako neskončno žal mi je bilo za njegovo dušo. Prigovarjal sem, a vse ni pomoglo nič. Hotel sem, da si izvoli spovednika po svoji volji.

„Ne, če se sploh spovem, spovem se le Tebi."

Naslednjo noč sem spal prav malo. Drugi dan zajutrekoval sem pri Chopinu. Bil je god mojega vmrlega brata, katerega sva se spominala jaz in Chopin.

„Današnji dan ne odreci mi prošnje, Friderik!" in prijel sem njegovo roko.

„Vse, kar želiš. Ti dovolim," govoril je Chopin.

„Daruj mi svojo dušo!"

„Te razumem," rekel je Chopin; „vzemi jo!"

Moje srce obdajala je neizrekljiva radost, a tudi strah. Potisnil sem mu razpetega Boga v roke, a on sebi k bledim ustnam. Iz oči vrele so mu solze.

Digitized by Google

„Veruješ?“ vprašal sem ga.

„Verujem“.

„Veruješ, kaker te je učila mati?“

„Kaker me je učila mati, da . . .“ In v solze vtopljen spovedal se je iz globine srca. Sprejemši še sv. poslednje olje dal je crkveniku preobilno plačilo. Ko sem ga opozoril, da mu je dal preveč, mi je odgovoril:

„Ni preveč: kajti, kar sem prejel, presega vsako ceno.“

Od takrat se je Chopin kar prerodil. Še tistega dne nastopila je smrtna borba; toda spokorjenec trpel je voljno. Bil je poosobnena krotkost. Začel se je poslavljati od vseh.

„Zakaj ne molite?“ prašal je stoječe prijatelje.

Z menoj spustili so se na kolena ter molili litanije vseh svetnikov. Mej njimi celó protestantje.

Noč in dan tiščal je okleneno mojo roko prosé, da ga ne zapustim, ter stiskaje se k meni kaker otrok k svoji materi v nevarnosti. Čez nekaj časa je izpregovoril:

„Ljubim Boga in ljubim ljudi. Draga sestra, ne plakaj! V nebesih se vidimo. Zdravniki, ne trudite se! Bog me kliče. Pustite me — saj vmrjem tako rad! O lepa veda — s katero se podaljšajo bolečine! Da, mučite mene in moje drage brez namena! Ste se morda zmotili; toda Bog se ni pomotil. Me skuša. O kako je Bog ljubeznjiv!“

Nekaj sekund je preteklo in bolnik se obrne k meni:

„Dragi moj, brez Tebe bi bil vmrl kaker sv . . . , kakeršnih izrazov ni nikdar rabil. Jaz pa sem razumel v tem njegovo hvaležnost.

Z razpelom in z besedami: Jezus, Marija, na ustnah sopel je v zadnjih dihljajih.

Še je izustil: „Sedaj sem pri studenci sreče!“ — in Friderika Chopina ni bilo več.

Digitized by Google

Katoliški shod na Dunaji.

„Vse za vero, cesarja in domovino.“

Po dolgem obotavljanji, pomišljanji, odnašanji smo slednjič vender prišli do katoliškega shoda.

Po celih 11 letih, reci: enajstih letih, spet en shod, v tem ko obhaja katoliška Nemčija vsako leto enega. No, pa počasnost je zgodovinski znak avstrijstva; kaker môra nas tlači, tako da je treba vedno klicati, drezati, zbadati, predno se iz prirojene zaspanosti zdramimo za kako podjetje.

In gotovo, odkar Avstrija stoji, nikdar še se niso čuli resnejši glasovi, nikdar se videla na avstrijskem obzorji osodniša znamenja, kaker dandanes; ostati še dalje mirnim in neskrbnim bi bilo isto, kar drviti brezmarno v gotov pogin.

Ob enajsti uri vstajamo. Kasno sicer, a vender boljše nego nikdar; ker akoravno je vže dosti zamujenega, imajo vender shodi avstrijskih katoličanov neprecenljivo važnost: po njih, edino po njih je mogoče obuditi v narodih velikega cesarstva katoliški in avstrijski čut ter jih pripraviti na odločiven boj z liberalizmom, ki razjeda avstrijsko telo vže nad sto let; brez boja ni več rešitve; le zmaga katoliške ideje nad liberalizmom more avstrijskega orla rešiti.

Ne pomišljamo se avstrijske domoljube, ki so v stolici habsburškega carstva pvzdignili katoliški prapor, ter jeli okol njega zbirati narode katoliške Avstrije, pozdraviti z besedami, katere je baje v viharnih dneh slavni Radecki izrekel o avstrijski vojski: V vašem taboru je Avstrija!

***

Da pa nam bo mogoče pristojno ceniti pomenljivost občnih shodov avstrijskih katoličanov, si moramo pred vsem predočiti velevažno, težavno nalogo, ki jo imajo rešiti.

Ideja, ki je dala avstrijski državi početek, se je vže v

Digitized by Google

prvi dobi srednjega veka javljala ter večkrat se skušala vresničiti. Vže razvoj svetovne zgodovine je tako nanašal. Podonavske pokrajine so bile od davnih časov terišče, čez katero so se barbari eden za drugim suvali od izhoda in severja na zapad in jug. Nobenemu narodu ni bilo mogoče stalno naseliti se po plodovitih podonavskih zemljiščih. V združenji je moč — česar niso mogli posamezni narodi, se je dalo doseči združenim — ta ideja je ljudstva ta-in onkraj Donave kaker navlečna moč drugo drugemu zbližavala. Kraljestvo Samovo, država veliko-moravska, Otokarjeve težnje v 13. stoletji, poskusi, ki so jih Ogri v srednjem veku delali, da bi razširili meje svojega kraljestva na eno stran do Adrije, na drugo pa daleč na Poljsko in Česko, še več, da so se jim narodi, kaker n. pr. Hrvatje v 12. veku, celó radovoljno pridruževali, vse to nam pričuje dovolj, kako živo so podonavska plemena čutila potrebo po oži zvezi.

Ideja podonavske države je konečno prodrla in se vtelesila. Zmaga Rudolfova nad Otokarjem je določila, da je hiša Habsburška postala nositeljica te ideje. Njegovega in njegovih naslednikov prestola so se jeli narodi ože in ože oklepati, tu so našli najvarnišega zavetišča, poroštva za stalen mir.

Najbolj se je pa avstrijska ideja včvrstila in vtrdila ter podonavske narode spojila v nerazdevno skupino, ko so jeli Turki pritiskati na zapad. Zdaj še le so narodi sprevideli, da jim je posamcznim popolnoma nemogoče vspešno se vstavljati silnemu navalu. Zavest te nezmožnosti jih je vlekla k skupnemu središču. Proti Dunaju so se valile brezštevilne turške čete, proti srcu habsburške Avstrije, tu vidimo večkrat krščanske vojske zbirati se iz mnogoštevilnih narodov od Adrije do Karpatov, tu pod zidovjem dunajskim se odločuje osoda Evropina, osoda krščanskega zapada.

Dvesto let se bije ljuti boj. V njem rešuje Avstrija svojo nalogo; a v njem se tudi najjasniše pojavlja, v čim obstoji velikost in slava, v čim poklic Avstrije. Šlo je v tem boji za omiko krščansko, za vero. In kaker je fanatičnega Turka v boj gnal prorokov duh, kaker ga je delalo silnega v boji fatalistično versko naziranje, tako se je tudi na strani avstrijskih narodov svetil Kristusov križ, ideja

Digitized by Google

krščanska se je nad vsemi druzimi požarjala, ona narode družila, ona vnemala, ona k zmagi vodila.

V turških vojskah ste si ideja krščanska in avstrijska poistovetili. Kaj je zgodovina, kaj slava Avstrije, recimo, kaj je Avstrija brez lavorik, katere si je nabrala v turških vojskah? A slavne junake, kdo je vžigal, ako ne krščanska ideja?

Da, Avstrija je Avstrija le po tej ideji, ta jo je vtrdila, ta ji dala poklic, pomen v svetovni zgodovini, ta jo pripeljala do najviše slave.

S to idejo Avstrija stoji in pade.

To so pač najboljše sprevideli framasoni, kateri vse moči naperajo proti katoliški cerkvi in družbinskemu redu, ki ga je ona vtemeljila. A Avstrijo so spoznali za državo, ki je po ideji najbolj katoliška, prva zaščitnica katoliške cerkve.

Še nekaj je, radi česar mora masonstvo Avstrijo smrtno črtiti. Avstrijska monarhija je steber legitimnosti; ta princip je v nji najbolj častitljiv, najbolj vtrjen, ker ga ni stvarila fizična sila niti krivične vojske, ampak volja, ljubezen narodov prosto pristopivših pod habsburško žezlo. Slednjič se v državni oblasti avstrijskih vladarjev isto tako izraža najčistejše, nedotakljivo svet princip avktoritete. „Cesar“ pomenja avstrijskim narodom isto kar Avstrijo, državo.

Na principih legitimnosti in avktoritete pa sloni cerkev in država, sloni krščanski red, in ker se je framasonstvo proti temu redu zarotilo, je obrnilo svoje kladvo proti prestolu habsburškemu. Vže sto let leti na ta prestol vdarec za vdarcem.

Vže sto let je namreč, odkar so se prosti zidarji vtihotapili v Astrijo. Sè sladkimi besedami, z blestečimi frazami, s hinavskim prilizovanjem so se znali Jožefu II. prikupiti, da jih je trpel, da, omrežili so ga kmalu tako, da so ga vodili kaker jim je vgajalo, ter odločivno vplivali na notranje in zunanje zadeve. Napravljali so Avstriji vsakatere zadrege ter vže takrat nič manj namerjali kaker razrušiti jo. Res sicer, da je blagi cesar zasledil njihove peklenske nakane, opominala je nadalje francoska revolucija, kako malo e zaupati možem Rousseau-ove šole; in to je včinilo, da

Digitized by Google

se je tudi v Avstriji framasonstvo javno prepovedalo; zdelo se je celó, da hoče Avstrija po Jožefovi smrti reagirati. A žalibog, da ta reakcija ni bila radikalna; policija se je prevstrojila, državne vradnike so oborožili z naočniki, da so videli od spredej iz zadej — birokrat in žendar, mnilo se je, bosta Avstrijo rešila.

Osodepolna prevara! Še toliko se ni razumelo, da ideje, ne bajoneti, države snujejo in rušijo. V žilah avstrijskih narodov ostal je in se nadalje pretakal strup, ki jim ga je zavdala loža, ter je kužil zdravi ljudski sok. Framasoni pa, iz javnosti pregnani, so rili na skrivnem, in sicer tem nevarniše in pogubniše, čim manj so se dali zasačiti. Avstrija je navzlic vsemu zvenanjemu blesku na znotraj hirala, gnjila.

Še le leto 1848 je dalo odušek notranjim silam ter pokazalo državnikom, kako smrdljive snovi in smrtni strupi so se toliko časa kuhali v trebuhu birokratske Avstrije.

Svariven opomin osodepolnega leta, zdelo se je, da spravi Avstrijo na edino rešivni pot katoliške tradicije in zgodovinskega prava. Toda pozabilo se je kmalu vse. Po nesrečni vojski l. 1866 je masonstvo pod imenom liberalizma imelo v starodavno katoliško Avstrijo slovesen vhod; postavnim potom modernega konštitucijonalizma se je vgnezdilo v šoli, v javnem časopisji, v sodstvu, osmelilo se skruniti sveti zakon, strlo konkordat!

Pregnavši vero iz javnega življenja je vrglo masonstvo gorečo bakljo nacijonalnih prepirov mej narode, da so se začeli mej seboj kavsati in vjedati. Zvesto in dosledno se je jelo zvrševati geslo velikega rovarja: Delenda est Austria! Mazzini-ja pravim, ki je v svojem glasovitem manifestu l. 1851, objavljenem v „Journal des débats," naglašal, da najzdatniše sredstvo v pogubo Avstrije obstoji v tem, da se zna loža okoristiti narodnostnega prepira: „l' exploitation de la rivalité des nationalités diverses". S tem se ruši skupna vez, ki sklepa narode mej seboj in s habsburško dinastijo. Ob enem pa ni opustila loža narodov pozornost obračati ven čez avstrijske meje ter jim vplojati centrifugalne težnje. Oklicala je narodnost za najvišo postavo, za izvor vsakega prava. Vrhunec narodnostnega kulta je pa politiško zedinjenje narodov. Temu se vpirati nima nihče pravice. „Zirkel",

Digitized by Google

glasilo dunajske lože „Humanitas“, smel je l. 1874 v Avstriji pisati: „Das Einheits- und Freiheitsstreben hochbegabter Völker ist ein ewig berechtigtes... Das Legitimitätsprincip ist veraltet und dem neuen Zeitalter unverständlich.“

Kaj čuda potemtakem, da iredentizem, pangermanizem, panslavizem vzdigajo čedalje ponosniše glavo? Da ideja avstrijska zatemneva, vmira?

Zadnjih let zdi se, da bi spet radi krenili na desno. Tudi lože so se postavno zaprle — vsaj v tostranski polovici države. Toda vsi poskusi godé se le polovičarsko, pomišljavno — sploh po staro-avstrijsko! Iz mo virja prirojene nam letargije se ne moremo še zdaj izplezati!

Pač malo pomaga, da smo zaprli ložo, mej tem ko dajemo še vedno isti loži gospodovati v šoli, v slovstvu, v časopisji, skoraj v vseh strokah javnega življenja? Ne bodímo tako otročji. Mason ni toliko tisti, ki se je dal vpisati v to ali ono ložo, ampak veliko bolj tisti, ki izpoveda načela framasonska. Duh je, ki velja, črka, beseda ne zda nič. Temeljni nauk framasonstva je pa čista človečnost, naturalizem v najširšem pomenu, ki se javlja kot zanikanje pozitivnega krščanstva v katoliški cerkvi. Naturalizem v svoji vporabi na javno življenje v državi in družini se pa imenuje liberalizem. Razširjanje naturalizma je pa dandanes delo tako zvane „modre lože“, ki svojo nalogo izvršuje po neodvisni znanosti, po raznih, navidezno večkrat neškodljivih društvih in po brezverskem tisku. „Die blaue Loge ist immer da, wo der Liberalismus auch ist.“ [1]) Modra loža pripravlja tla rudeči; tako se je godilo na Francoskem pred revolucijo, tako na Laškem v našem stoletji, tako godi se — pri nas.

Modra loža gospoduje pri nas, ker smo raztrgali zvezo s katoliško cerkvijo, ker smo proglasili svobodo vesti in znanstva, ker smo se vrgli v naročje liberalizmu! V našem šolstvu nosijo zvonec aposteljni novejšega humanizma: Lessing, Schiller, Göthe. Naše razumništvo po visokih šolah se klanja filozofom čiste človečnosti: Kantu, Herbartu itd. Javno mnenje nam delajo židje, slovstvo nam navdihuje

[1]) Hammer d. Freimaurerei. Osseg. 71.

Digitized by Google

Heine, Rousseau. Modre lože poslušni učenci smo, dokler slepo verujemo na nezmotljivost moderne kulture; lože učenci tudi Slovenci, dokler se klanjamo imenu Stritarjevemu, Turgenjevovemu, dokler se damo vnemati za ljubezen, za napredek, za bratstvo, ki ne pozna vere.

Recimo, kar hočemo, Avstrija je skoz in skoz prešinjena od framasonskega duha, da bi tudi nihče v ložo ne bil vpisan. Avstrija je pomasonjena, ker je poliberaljena, ker je mejnarodno razhujskana, ker se dinastični čut zadušuje in zataplja v absolutno-narodnostnem, slednjič, ker je nenaravno centralizovana. Da, tudi centralizovala se je Avstrija po zmislu, po želji ložini: „Ein Hauptbestreben der blauen und der rothen Revolution ist die Centralisation“ — tako piše A. Osseg v gore navedeni knjigi.

Zakaj vgaja centralizem loži? Ker vsako centralizovanje je izvrstno sredstvo za povspešitev narodnostnega prepira, za katerim mora Avstrija po prorokovanji Mazzinijevem poginiti. [1])

Kdo bo razpadajoče telo skup zdržal, kdo otrpnelim udom vdihnil novega življenja, kdo bo Avstrijo rešil?

***

V vaših vrstah je Avstrija, pogumni junaki, ki ste se osrčili katoliški prapor razviti v središči mnogonarodne Avstrije, na starodavnem Dunaji. Res sicer, da ni ga več poznati nekdanjega katoliškega Dunaja, žid gospodari po njem, lehkoživni rod, ki je zatajil vero slavnih očetov, se sprehaja po širokih ulicah. Vender nekaj ima še Dunaj: še moli visoko v oblake sivi zvonik sv. Štefana, priča nekdanjih stisk, še se sveti na njem križ; še stoji častitljivi očrneli grad Habsburžanov; veliko viharjev je prihrulo vže čez-nj, branila ga je zvestoba avstrijskih narodov; še stoji!

Ti dve ste znamenji, ki nas vežeti vse, koliker nas biva po prostrani Avstriji, znamenji, po katerih se ozirajo naše oči.

Pogumno! Na delo!

Avstrija se mora pomladiti, skoz in skoz preroditi. Pre-

[1]) Hammer itd. 108.

Digitized by Google

rojenje pa se mora pričeti od znotraj, v razumu, v srci avstrijskih državljanov. Pred vsem treba tedaj razgnati megle racijonalizma in liberalizma, da nam spet jasno, čisto zasije solnce katoliške resnice. V to moramo javno zavračati laži in napade na katoliško cerkev ter pobijati liberalne zmote; ob enem pa tudi razjasnjevati krščanska načela ter jih vpotrebljevati na razne stroke javnega in privatnega življenja. Čistost načelnega naziranja in odločnost, ki si ostane dosledna do zadnje pičice, v tem obstoji dandanes rešivno geslo katoliške Avstrije.

Da se duševno preporodimo, moramo od države zahtevati, da vrne šolo cerkvi. Prostost in neodvisnost poduka in vzgoje, to je druga točka, od katere ne smemo odjenjati niti za pičico. Od najniže ljudske šole do vseučilišča tiče cerkvi vodstvo v podučevanji. Pričnimo s tem, da spravimo enkrat v veljavo vsaj Liechtensteinov predlog; katoliško vseučilišče v Solnogradu pa mora biti za zdaj smoter, za katerim moramo težiti vsi avstrijski katoličani.

Avstrijsko razumništvo je skoraj skoz in skoz versko indiferentno ali celó cerkvi izrecno sovražno, zato ker nimamo le enega javnega višega učilišča, ki bi bilo osnovano po duhu katoliške cerkve.

Osnovati moramo javno katoliško stranko, Francija, Italija, Nemčija imajo dobro organizovane katoliške stranke, katoliška Avstrija — sramota! — nima je še. Pa kaj — katoliška stranka?! Katoličani v Avstriji niso stranka, ker Avstrija je po početku, po ideji, po poklici, po ogromni večini skoz in skoz katoliška, tako da nekatoliški elementi niso opravičeni, največ, kar se more zahtevati je, da se jih trpi. Toda ker je zavest katoliška vže toliko zatemnela, ker smo tako daleč prišli, do v resnici liberalec in žid več vkažeta, kaker katoličan, moramo računiti z dejanskimi razmerami, in te nam res nalagajo, nas pozivljejo, da si osnujemo katoliško stranko v javnem življenji, ker ni je še. V državnem zboru mora ta dobiti konkretno obliko ter od tu vplivati na postavodajstvo in na preporod katoliške Avstrije.

Toda pri tem se nikdar ne ločujmo od desnice, ki

Digitized by Google

dandanes gospoduje v naši parlamentarni borbi. Nje se oklenimo, saj v nji sedi precejšnje število odličnih katolikov, nji dovažajmo po novih volitvah katoliških môž iz avstrijskega ljudstva, da se katoliško prerodi in ojači, da počasi prodre v nji katoliška ideja, da mine iz nje pomišljavost, ozirljivost in znana bojazljivost, ki se vsakrat razodeva, ko gre za katoliško stvar.

Pri tem pa si moramo globoko vtisniti resnico, da je javno življenje in politika v najoži, v bistveni zvezi z vero. Ne bodimo one vrste katoliki, kaker tisti državni poslanec, ki je nedavno v državnem zboru svet prepričaval, da sedanja liberalna, radikalna levica ni sovražna Kristusu in cerkvi, češ, ona deluje le v politiki, ta pa nima ničesar opraviti z vero! To je eden tistih nazorov, po katerih se od pravih katolikov ločijo tako zvani liberalni. Ne, pamet in še bolj skušnja nas uči, da politična vprašanja, posebno pa dandanes, ko država steza roke po šoli, po zakonu, po konkordatih, segajo globoko v vero in cerkev. Vera je moč, ki prešinja kaker vsega človeka, tako tudi vse človeške zadeve, zasobne in javne. Kaker ni nasproti Bogu mogoče človeku indiferentnemu biti v nobeni reči, tako se tudi veri in njenemu vplivanju ne more izogniti. Vse, kar se v politiki včini in vkreni, je, dasi še tako neznamenito, vender konečno ali v zmislu verskem, ali protiverskem, tudi če so čisto socijalne in narodno-gospodarstvene reforme.

Zapomnimo si zlate besede: „**Die heutigen politischen Parteien gruppiren sich nach den religiösen Anschauungen**“.[1] Tako je bilo in tako bo. Kristus, ki je vkazal dati Bogu, kar je Božjega, je ob enem vkazal dati tudi cesarju, kar je cesarjevega. Tako so tudi delali i on i njegovi aposteljni; tako so ravnali pravi kristijani vseh časov, ki so bili vedno najzvestejši državljani. Nasprotniki Kristusovi pa, farizeji, kaker niso služili Bogu, tako so se puntali tudi cesarju. In mislite, da je dandanes v Avstriji drugači? Kdo škilja čez avstrijske meje? Morda katoliški Tirolci? Kje je bilo l. 1848 ognjišče revolucije, ki je žu-

1) Hammer itd. Osseg. 87.

Digitized by Google

gala prevreči cesarjev prestol? Odgovorite, liberalci! No, kdo bi se temu pač čudil? Liberalec, ki zametuje najsvetejšo, najbolj častitljivo avktoriteto, božjo avktoriteto katoliške cerkve, se bo klanjal človeški, posvetni avktoriteti? Njemu bo avstrijski cesar več nego Bog?!

Ker vže o tem govorimo, se mi zdi skoraj greh, da ne bi sèm postavil iz večkrat omenjene zlate knjige še naslednje besede:

„Die moderne Irrlehre hat sich in der Politik concentrirt und krystallisirt, und der humanistische Gott-Staat ist die Ketzerei geworden. Daher sorgt die blaue und die rothe Meute so ängstlich dafür, dass sich die Priester doch ja beileibe nicht mit Politik befassen, und nimmt, trotz ihrer sonstigen Begeisterung für Denk- und Redefreiheit, den Prediger, welcher ein Wort wagt, kriminalistisch in's Gebet.

Ganz dieselbe Scheidung der Geister ist in Oesterreich eingetreten. **Gut-kaiserlich ist der christlich gebliebene Kern der Völker**, die Bastarden-Zucht des Josephinismus bevölkert die Redehallen der Liberalen und den Tempel der blauen Loge, die beschnittenen und unbschnittenen Feinde des Christenthumes harren des Augenblickes, in dem sie auf die Hofburg die Inschrift „National-Eigenthum“ setzen, die im Kämmerlein gehütete rothe Fahne aus den Mansarden aushängen dürfen, und die Gross-Beamten des schottischen Gross-Orients die Erbschaft der Habsburger antreten sollen.

Der tiefste Grund des europäischen Sturmes der Maurerei gegen die katholische Kirche ist der satanische Hass gegen Gott, gegen die natürliche Gesellschaft oder den Staat und gegen die übernatürliche Gesellschaft, die Kirche. Dieser Hass ist nicht blos ein antireligiöser, sondern ganz besonders ein politischer. Ueber die Altäre weg zu den Thronen! Das ist der Schlachtruf.“

Te resnice si moramo katoličani živo predočevati. Smo edini v glavnih nazorih, po tem smo nepremagljivi. In hoc signo vinces!

Digitized by Google

Sicer je pa neobhodno potrebno, da se po drugem katoliškem shodu ne vležemo ter spimo morda spet enajst let, predno se zdramimo na tretji shod. Občni katoliški shodi se imajo obhajati odslej naprej vsako leto. Le ako se bodemo večkrat videli ter razgovarjali, se nam vjasnijo načela, se nam po mejsebojnem prijateljskem občevanji obudi katoliški čut, zaupnost, ljubezen.

Na katoliških shodih se mora po posvetovanji priti do sklepov, tudi če bi bil vsako leto en sam.

Ti sklepi pa nimajo ostati v zapisniku na Dunaji, ampak zadobiti morajo konkretno vresničenje po vsej Avstriji.

V to bi se moral postaviti stalen osrednji odbor, da bi izvrševal vkrepe vsakoletnega katoliškega shoda. Po posamnih pokrajinah bi se vstanovili pododbori, s katerimi bi neposredno občeval osrednji odbor na Dunaji. Pododborov naloga bi bila skrbeti, kako bi se v dotični pokrajini dali najprimerniše izvesti vkrepi splošnega katoliškega shoda.

Vstanoviti bi se moralo osrednje glasilo, v katerem bi se objavljali i vkrepi katoliškega shoda i določbe ter delovanje stalnega odbora in pododborov. Ravno tako bi se morali po provincijah vstanoviti novi ali pa naprositi vže izhajajoči listi, da bodo objavljali kar bo potrebno v tej zadevi, ter sploh pisali v zmislu vkrepov katoliškega shoda. Naloga tega časopisja bi bila pred vsem ločiti se ter prerezati vsako nit z liberalizmom v javnem življenji, brezobzirno obsojati liberalne zmote, razkrivati skrivne nakane liberalcev in narodnjakov brez vere in Boga.

Da, slovesno bi se morali zavezati vsi katoličani, prvič, da se nikdar in nikoli ne naročajo, niti kakerkoli podpirajo ne le liberalnih listov, ampak tudi druzih ne, ki ne nosijo jasno na čelu katoliškega „Credo“, ki kakerkoli koketujejo z liberalizmom ali smrdijo po kugi, katero je sv. Stolica obsodila za „najpogubnišo.“

Zavezati bi se morali nadalje, da bodo ali po katoliških listih ali po društvih ali pa po cerkvah kratkovidno ljudstvo v tem zmislu tudi podučevali, kažoč jim liberalno hidro v žurnalistiki in slovstvu, ter opominajoč jih, da so pod grehom dolžni opustiti branje takih listov. Ker pi-

Digitized by Google

javke našega liberalnega časništva životarijo edino le iz krvi katoliškega ljudstva, jih gotovo v enem letu vsaj polovica pocrkne, kaker brž se to ljudstvo jasno zave svojega katoliškega imena in poklica. Ko bi danes večina naročnikov in bravcev „Slovenskega Naroda“ pomen tiste „vere“, ki so jo pri krstu izpovedali in s katero v srci želijo tudi vmreti, raztegnili do podlistka radikalnega dnevnika, stavim glavo, da mu je v malo dneh odklenkalo, na veke odklenkalo na Slovenskem, ter si bo moral v kratkem napisati nagrobnico: fuit Ilion! Skušnja uči, da se liberalcu kmalu pero posuši, ako ni naročbe ali kake od drugod dohajajoče „podpore“. Odvisno je tedaj edino od nas, da se jih enkrat za vselej odkrižamo in jim na vsa usta povemo, da hočemo biti katoličani ne le doma, ne le v cerkvi, **ampak tudi v politiki, v šoli, v slovstvu: povsod in vselej!** Povedati jim: kdor hoče zobati iz slovenskih jasel, ako sam nima vere, drži vsaj jezik za zobmi in ne skruni naših najdražih biserov! Ena sama odločna beseda, in srce jim vpade čez noč; jutre bodo na kolenih pred nami molili „vero“. Ker, ko gre liberalcu za kruh, se kmalu spameti, liberalec se za vse svoje „prepričanje“ in „ideje“ še en dan ne bo postil! Tako bi se liberalni hidri vsaj želo iztrgalo ter bi se naredila neškodljiva.

Sicer bi se moralo delovanje katoliških shodov in njegovih odborov raztezati na vse stroke javnega življenja: na razmere mej cerkvijo in državo, na šolstvo, na časopisje, na razna slovstva, posebno pa na volitve v državni in deželne zbore. Pred vsem in najprej bi moralo vse delovanje za zdaj meriti na to, da se zdravi, katoliški elementi v sedanji državnozborski desnici ohranijo in ščistijo ter po novih volitvah pomnožijo in vkrepijo, dokler se iz nje porodi prava t. j. odločno katoliška desnica; potem je Avstrija v malo letih spet katoliška.

Tej bratovski zvezi bi morali pristopiti vsi avstrijski narodi brez izjeme. Samo ob sebi se razume, da kaker bi katoliška ideja stala na prvem mestu v programu, tako bi morala drugo mesto zavzemati ideja federalizma in jezikovne enakopravnosti. Hvala Bogu, da se nahaja tudi mej Nemci konservativna stranka, ki zna narav-

Digitized by Google

ne pravice spoštovati tudi pri tujih narodih. S temi poštenjaki pobratimo se. Nemcem pa, dasi katoličani, Nemcev iz vrste Lienbacherjev itd., ki se ne morejo toliko povzdigniti, da bi razumeli pomen znanega krščanskega stavka: kar nečeš, da ti drugi storé, tudi ti drugim ne stori — takim ne podajajmo rok v zvezo, ker sè svojimi ponemčujočimi, centralizatoričnimi težnjami netijo prepir in delajo spor mej narodi, Avstrijo razdirajo v zmislu Mazzinjevem, v zmislu ložinem. Nič ne dé, ako bi vsled tega stranka federalistično-katoliškega programa imela biti šibkejša. Tu ne gre za to, koliko nas je, ampak le za to, da se združimo na zdravi, neomajljivi podlagi resnice in pravice. Kjer je resnica, tam je konečno zmaga, tako gotovo, kaker je Bog v nebesih, tudi ko bi imela priti še le po več stoletjih.

Slednjič se samo ob sebi razume, da bi občni katoliški shodi, tudi vsakoletni, malo zdali; snovati bi se morali enaki shodi tudi po raznih pokrajinah prostranega cesarstva, da bi se tako ogenj katoliškega in avstrijskega čustva z osrednjega ognjišča daleč okrog zanesel ter v duhovih užgal ljubezen do cerkve in cesarske Avstrije.

In kaj, ko bi tudi mi Slovenci sklicali tak katoliški shod, in sicer vže letos! Če se ne motim, je neki odličen pisatelj naš, odločen, nevstrašljiv boritelj za katoliško reč, v svojem listu to misel vže sprožil. Premislimo tedaj, ali bi ne kazalo. Morda bi bilo vender koristno naše javne zadeve malo prevejati ter liberalne pleve ločiti od zlatega katoliškega zrnja.

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

1789-1889.

Avktoriteta.

Avktoriteta — čestitljiva beseda! Izraža nam princip, ki je eden najsvetejših, večno nedotakljivih. Blagor narodom, dokler se avktoriteti v svetem strahu klanjajo; a gorje, stokrat gorje jim, ko se osmelijo z bogoskrunsko roko sunati jo v božje obličje.

Francoska revolucija se dá določiti kot vojska proti avktoriteti; revolucije, ki so za njo sledile v našem veku, so nadaljevanje iste vojske, katere konečni izid ima biti grob avktoritete. Reakcija proti razdevajočim idejam leta 1789 se ne more vršiti drugači, kaker na podlagi avktoritetnega principa. Evropa stoji neizogibno pred alternativo: ali avktoriteti spet priboriti splošno priznanje, ali izgubiti vodstvo vesoljnega človeštva in pogrezniti se v barbarstvo.

Kaj je avktoriteta?

Avktoriteta je nekako formalni princip družbe. Forma določuje rečem bistvo, pogaja njihovo notranjo sestavo in obstoj; forma tedaj izraža ob enem enovitost, narazdeljivost. Snovni deli, iz katerih se družba sestavlja, so posamezni ljudje; kar tedaj posameznike tako spaja, da se dejstvujejo kot družba, ena in nerazdeljiva, ter jih nagiblje, da vsi težé po vresničenji enega in istega smotra, imenuje se avktoriteta.

Avktoriteta je tedaj moč, ki posamne dele sklepa v skupno celoto; vkoliker si pa posameznike pokori, se javlja avktoriteta kot pravica posamezne ude voditi k dosegi skupnega smotra. To je avktoriteta, ako jo vzamemo abstraktno.

Ona moč ali pravica pa se ne more v resnici drugači dejstvovati, kaker da jo kdo kot njen lastnik ali nositelj zvršuje. Takega imenujemo avktoriteto v konkretnem zmislu, On je v družbi prvi in najviši, zastopa jo kot eno in tako na zunaj, na znotraj pa vse določuje v zmislu osnovnih zakonov, ne da bi bil podložnim odgovoren za svoje čine. In

Digitized by Google

ako je družba tako samosvoja, da ni več odvisna od druge, više oblasti, je tak nositelj avktoritetne pravice suverên.

Do tu smo vsi edini; Rousseau sam in njegovi privrženci podpišejo brez izjeme vse te trditve.

A nekaj drugega je, ko vprašamo po izvoru pravice, ki jo zovemo avktoriteto. To vprašanje pa moremo rešiti še le, ako odgovorimo, k d o j e p o č e t n i k človeškega in družbinskega reda.

Tu gremo z Rousseau-om na razen. Ločuje nas trditev, ki jo je postavil precej v prvem poglavji svojega „Contract social“:

„Družbinski red je sicer sveto pravo, na katerem sloné vsa druga, vender n e n a r a v n o, marveč njegov izvor je p r o s t a p o g o d b a.“

Po krščanskem naziranji smatra se družbinski red kot naraven t. j. človeška narava je bistveno taka, da ga zahteva in se iz nje sam ob sebi razvije. K družinski zvezi nagiblje in vodi človeka narava sama, ki se spolovno razlikuje. To druženje je tako potrebno, da se brez njega človeštvo ne more niti množiti niti ohraniti. Kar pa iz narave neposredno izvira in je v ohranitev njeno potrebno, se mora smatrati kot naravno.

Da je pa človeška narava taka t. j. družbinska, ni odvisno od proste volje človekove; na svojem bistvu ne moremo ničesar spremeniti; marveč odvisno je edino od Boga, ki nas je hotel stvariti t a k e in ne d r u g a č n e. Potemtakem je Bog tudi včinitelj družbinskega reda. Družbinski red pa se ne more vzdržavati brez pravice, ki jo imenujemo avktoriteto; stvarivši torej Bog človeško naravo kot družbinsko je z istim činom vstanovil avktoriteto. Ta tedaj izvira i z B o g a, je pravica B o ž j a, kaker človek stvar Božja. V s a o b l a s t o d B o g a — tako uči krščanstvo. Kdor je torej nositelj in izvršitelj te pravice, je ne more od drugega prejeti, kaker od Boga samega, bodisi posredno ali neposredno. P o m e n i k r a l j i v l a d a j o.

Rousseau je pa izrekel, da družbinski red je nastal vsled proste pogodbe mej ljudmi. Prvotni ljudje v naravnem stanu so bili vsak za se, popolnoma enakopravni mej seboj. Čim dalje pa se je človeštvo razvijalo, tem teže je prihajalo

Digitized by Google

vzdržati se v naravnem prastanu. In ker posamezniki niso mogli več novih moči v svojo ohranitev iz sebe obuditi, ni drugega ostalo kaker se družiti ter po zedinjenji stvarjati više sile. Tako se je rodila državna sila ali oblast, ki potemtakem ni nič nego sestava posameznih sil v eno skupno, kaker število nastane iz več enot, ki se ena k drugi prištejejo. To je početek društva in društvenega re da.

Osodepolne so posledice, ki se izvajajo iz te trditve!

Prvič. Ako društven red nima izvora in podlage v naravi človeški, ampak je delo p r o s t e g a sporazumljenja ljudi, potem je tudi najviša društvena oblast ali pravica, kateri pravimo avktoriteta, n e o p u s t l j i v a l a s t l j u d s t v a samega. Niti vzeti se mu ne more niti omejiti.

Drugič. Pravi vladar ali suverên v Rousseau-ovem društvu je le ljudstvo. Kdo drug zamore biti vpravitelj ali nositelj državne oblasti le s p o o b a l a š č e n j e m i n v i m e n u ljudstva, kot vradnik njegov, od katerega je vselej in v vsakem oziru odvisen. Potem pa izgubé besede: „po milosti Božji“ v naslovu vladarjev vso zmisel in opravičbo; na njihovo mesto stopi: „p o v o l j i n a r o d o v i.“

Tretjič. Kaker je razvidno, se s stem vpor proti obstoječi vladi n a č e l n o o p r a v i č u j e, da, r e v o l u c i j a j e ravno tako, kaker najviša oblast, n e o p u s t l j i v a p r a v i c a l j u d s t v a.

Četrtič. Društvena avktoriteta izgubi popolnoma božji značaj ter postane čisto človeška. Iz tega sledi, da društvene, državne postave ne vežejo več v vesti, pod grehom, ampak le zunanje pod kaznijo. V državi Rousseau-ovi se javna nravstvenost zamenja s policijsko postavnostjo.

Potemtakem ne ostaja državi drugega sredstva, da si pokori podložnike, kaker fizična sila. Na mesto božjega prava stopi pravo moči. Le iz strahu pred to bodo posamezniki klanjali svojo voljo občni, državni. Ta državna moč se pa javlja v konkretnosti kot večina glasov. Da se zve, kaj je zapoved, kaj je prav, dovoljeno, in kaj prepovedano, se imajo šteti glasovi ljudstva ali njegovih zastopnikov: kjer je večina, tam je pravo, je oblast. „Avktoriteta ni nič drugega, kaker sestava števil in gmotnih sil.“ — tako je označil Pij IX. s kratkimi besedami državno pravo Rousseau-ovo.

Digitized by Google

Potem pa lehko zavlada v taki državi, ki bi se zdela o prvem pogledu najsvobodniša, najkrutiše tiranstvo. Manjšina se mora na milost nemilost podvreči večini; in taka manjšina mogoče, da znaša polovico ali vsaj malo manj državljanov. Toda jutre se zna vže zgoditi, da manjšina si pribori večino, in tako mora druga polovica plesati po njenem taktu. Tako se stranke druga drugo tiranizujejo in čim več je morala ena trpeti, tem bolj se kasneje maščuje nad nasprotno. To pa je tem hujše in neznosniše, čim bolj vpliva pri volitvah politiška strast ali celó vmazana dobičkarija; večine v ljudskih zastopstvih se ne redkokrat vmetno, nepošteno snujejo, s podkupovanjem ali terorizovanjem. In takim večinam se mora pokoriti prepričanje in vest milijonov „prostih“ državljanov!

Slednjič. Prav za prav bi se v Rousseau-ovi teoriji o avktoriteti ne moglo še govoriti. Avktoriteta je namreč pravica, s katero se podložniki prisilijo, do tako živé in delajo, kaker je potreba v dosego splošnega smotra društvenega. Ker so pa vir in nositelj te pravice državljani sami, so oni ob enem podložni in vladarji; to je pa nezmisel. Nadalje; ako le to postavno velja, kar in vkoliker, in zato, ker državljani sklenejo, tako da ni nad njimi više volje, potem se tudi vsak v posamnih slučajih sme odtegniti postavi, ker po katerih vzrokih kaj nastane, po istih tudi neha. Tako pa postane pravica avktoritetna gola fikcija. Avktoriteta Rousseau-ovega „socijalnega kontrakta“ je popolna negacija vsakatere društvene avktoritete.

Človek je po naravi socijalno bitje; Aristotel ga je zval *πολιτικὸν ζῶον*. To resnico zatajivši je Rousseau društvenost narave prenesel v prosto sporazumljenje. Tako je odvzel avktoriteti višo, nadčloveško zavezavnost, državo in kar se dotika javnega življenja, postavil na princip neodvisnosti od Boga in njegove postave. Na mesto večnih, nespremenljivih zakonov stopi sila, ki stvarja in določuje pravo po tem, kaker po glasovanji prehaja od ene skupine na drugo. Neprenehno preminjevanje nazorov v javnem postavodajstvu, breznačelnost v državnem življenji pa mora v narodih omajati vero na objektivno veljavnost prava, a ob enem tudi spoštovanje do tistih, ki so nositelji društvene oblasti in vpra-

Digitized by Google

vitelji javnega prava. Rousseau-ov kontrakt sezarja narode za zaničevanje avktoritete, za revolucijo in anarhijo.

Kaker so rovarji leta 1789 s knjigo genfskega filozofa v rokah obdelovali pariško druhal, omikano in neomikano, da je korak za korakom se približala nedotakljivi osebi in prestolu „najbolj krščanskega“ kralja, maziljenca Božjega, da je strgala ž njega, v prah steptala častitljive insignije, ter ga nazadnje mej ukanjem na sramotno morišče spremljala, tako so tudi v našem veku revolucijski prekucuhi po istem evangeliji tu izpodkopali starodavne kraljevske prestole, tam vladarjem vsilili liberalni konštitucijonalizem, v katerem določuje pravo večina glasov; po istem evangeliji vzgajajo dandanes posebno v slovstvu in šolah narode za občečloveško socijalistično republiko, konečni ideal Rousseau-ove države, pod katero bi na vekomaj imela biti pokopana prestol in oltar, ki sta zidana na en in isti temelj — nadčloveške, Božje avktoritete!

Počasi, le počasi smo začeli oči odpirati ter zreti v globoki brezen, kraj katerega je ta nauk privedel moderno državo in društvo. Po sto letih tako britkih skušenj se je Evropa toliko streznila, da se vsaj oficijalno ne dá zastopati na razstavi, ki jo novi Babilon ob Seni prireja v proslavljenje nesrečnih principov in prekucije, v proslavljanje Rousseau-ovega „socijalnega kontrakta.“

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

VEČ LUČI!

ALI

NEKOLIKO POGLAVIJ O IDEALIZMU.

Dr. A. Mahnič.

Dragih nam někdaj svetinj teptali ne bodemo v blato,
Kar nam novi sedâj, krivi proroki velé!

Stritar.

XVI. — Še nekaj o dveh slikah sv. Luke.

Dve obliki, v katerih čutno stvarstvo biva in se razvija, sta prostor in čas. In ker je umetnosti naloga lepoto čutno vpodabljati, se tudi ona po prostoru in času dejstvuje. Od tod se izvaja glavna razdelitev v umetniji: v obrazovno in slovesno.

V Jezusu Kristusu je nevstvarjena lepota, včlovečivši se, stopila v dvojno obliko prostora in časa. Tako je umetnost v človeški podobi Sinu Božjega dobila najpopolniši vzor, po katerem se ima oblikovno vzgledovati in dovrševati: obrazovna umetnost v potezah njegovega človeško-božjega obličja, slovesna po njegovem najsvetejšem življenji, ki se je, kaker naše, časovno razvijalo.

Toda še drug moment nam je omeniti v sliki evangelistovi, ta je, rekel bi, socijalni moment: Marija se nam predočuje v družbi sè svojim Detetom.

Človek ni le duhovno-čutno, ampak tudi socijalno bitje. Kaker v vsem človeškem, tako se mora socijalnost izražati in vveljavljati tudi v umetnosti. In ravno ona vdihuje umetnijam pravo nežnost in milobo, ter jim podeljuje gracijo in človeški mik, kaker jim ideja daje nebeško vzvišenost.

Iz socijalnega nagona se poraja namreč ona ljubezen, ki se duhovno-čutno, torej človeško javlja, ljubezen, ki druži

Digitized by Google

osobe v nerazvezljivo družbo, ki je vir, iz kojega se človeški rod dopolnjuje in ohranjuje, ki nagiba mater, da skrbi za otroka; ona socijalna ljubezen, ki spaja ljudi v družine, občine in države, brez katere človeštvo ne more obstati. Ljubezen od znotraj vse ogreva, vse goni, k vsemu nagiblje, brez nje se nič blagega, nič resnično velikega ne zgodi.

Ta ljubezen pa najnežniše klije v srci materinem do lastnega deteta ter se najmilše odseva iz nedolžnih otrokovih oči do matere.

Toda v izvirno popačeni naravi je ta najblaži čut skaljen, zaliva, zataplja ga mesenost.

Le v Mariji, ki je bila prosta od neredne mesene pohotnosti bil je ta čut neskaljen in čist. Kaker je Besedo z duhom spočela in deviško rodila, tako je bilo tudi njena materina ljubezen do Deteta čisto deviška, vzvišena nad vso nižo poželjivost.

Marija in Jezus! — Kolikokrat sta se z očmi srečala; a ta vzajemen pogled kako nežno-mil, kako deviško-jasen, kako naravno-neprisiljen, nebeško-človešk! Njuni poljubi kako čisti in ljubki!

Ljubeče srce je pa vir in gojišče vseh druzih socijalnih kreposti: hvaležnosti, spoštljivosti, potrpežljivosti, pokorščine. V borni hišici v Nazaretu so vse te čednosti klile in cvele, od prve otročje do zrele možke dobe je Sin Božji z deviško materjo živeč človeško življenje in občevanje v vseh raznoličnih položajih vzorno osvetil, življenje svete družine v Nazaretu je najviši socijalen vzor.

Iz zasebnega kroga svojih starišev je Jezus Kristus stopil v javno življenje in začel ljudem svetiti z najvzornišim vzgledom tistih čednosti, ki dičijo človeka v javnih cerkvenih in državnih odnošajih. O njegovem vzgledu so se povzarjali aposteljni in učenci ter se od njega priučevali z Bogom in ljudmi tako občevati, kaker je človeku pristojno.

Digitized by Google

Jezus Kristus je sicer šel v nebesa; toda življenje svoje nadaljuje v sv. cerkvi. V tej je krščanska tradicija ohranila v glavnih potezah spomin in sled njegovega življenja in družbinskega občevanja. To življenje Kristusovo se pa posebno predočuje v katoliškem bogočastji, katerega središče je on sam skrivnostno bivajoč na oltarji. Kaker je bila v njem včlovečena večna lepota, tako so tudi obredi v katoliškem bogočastji nekako čutno vpodobljenje božjih idej, katerih nositelj in oznanovavec je bil Kristus. Bogočastje katoliško je velika umetnijska predstava, v kateri nebeške ideje prešinjajo, oživljajo čutnost prostorno in časovno ter človeškega duha vznašajo v nebesa!

In res, prav iz predstavljanja Kristusovega trpljenja, ki se v cerkvi vrši veliki teden, se je vže v srednjem veku izcimila novejša dramatika in žaloigra, porodilo se je novejše gledališče, v katerem se edinijo slovesne in obrazne umetnije. Cerkve same so bile nekdaj gledališča, dokler so se igravci držali verskih, nravstveno dostojnih predmetov.

Še le kasneje, ko je začel verski čut zamirati ter življenje, veda in umetnost cerkvi se odtujevati, postavilo se je gledališče zunaj cerkve, akoprav še dolgo v ozki zvezi z vero in cerkvijo.

Dandanes seveda je gledališče popolnoma ločeno od vere, da celó njej sovražno; a vemo tudi, da čim bolj se je odtujilo cerkvi in krščanskim resnicam, tem niže je padlo iz idealne visočine in se za naših časov skoraj povsod valja po blatu mesene poltenosti.

* *
*

Iz dveh slik evangelistovih je krščanska umetnost zajemala svoje ideale, o njih se vzgledovala, o njih, ko je jela pešati, se pomlajala, povspevala do najviše dovršnosti. Marija z Jezusom je bila od prvih časov do dandanes, posebno pa za zlate dobe krščanske umetnosti, slikarjem glavni

Digitized by Google

predmet. Vsak si je smatral za posebno nalogo „Madonno“ z Detetom koliker mogoče idealno naslikati. Krščanski umetniki so kar tekmovali, kdo bo globoče zajel iz morja tiste lepote, ki se nam je pojavila po včlovečeni Besedi, ki se najčistejše in milejše odseva iz materinsko-deviškega obličja Marijinega.

Kar pa odpira umetniku oči, da mu je moč zreti lepoto teh slik, je vera. Zatorej najdemo, do so največi veleumi krščanske umetnosti bili verni, pobožni kristijani. Predno so se poprijemali dela, so se z vernim duhom zamikali v premišljevanje verskih resnic ter v molitvi ogrevali si srce. Vzveličani Angelico je vsakrat, predno je začel slikati, goreče molil in Boga prosil, naj ga navdihne; solze pobožnosti so mu polivale lice, mej tem ko je slikal Kristusovo križanje. Lippo Dalmazio se je ta dan pred ko je začel slikati, navadno postil, v jutro pa molil in prejel sv. sakramente; zatorej je pa svojim podobam vdihnil toliko milobo in čistost, da njegova idealnost preseza vse, kar vstvarja novejša umetnost, ki se izneverja duhu Kristusovemu.

XVII. — Dva dni v Louvru. Museo cristiano. Venera pred Madonno.

Kdo ni vže slišal o imenitni zbirki umetnijskih proizvodov, ki se hranijo v Pariškem Louvru? Tudi jaz sem srčno želel Louvre kdaj obiskati. In ko sem se pred tremi leti nekoliko časa v Parizu mudil, posvetil sem tudi Louvru dva dni.

Dolenji, pozemeljski prostori so odmenjeni starim klasičnim umotvorom, gorenji pa hranijo izdelke kristijanske in novejše dobe.

Pač nikjer nima človek lepše prilike bistveno razliko mej staro in kristijansko umetnostjo bliže in mirniše opazovati in določevati, kaker v Louvru.

Kar oko pred vsem druzim zapazi, so stari skoraj iz-

Digitized by Google

ključljivo, ali vsaj s posebnim pristrastjem v vpodabljanje svojih idej vporabljali tvorstvo ali plastiko; slikarstvo se jim ni nikdar priljubilo, niti ga niso posebno dovršili. Ravno nasprotno nahajamo pri kristijanskih umetnikih; oni so se pred vsem poprijeli slikarstva ter je najviše vsovršili; tvorstvo v primeri sè slikarstvom je v krščanski umetnosti neznamenito, najvzorniše umetnijske tvorbe občudujemo v slikarstvu.

Ni težko to prikazen si raztolmačiti. V poganski umetnosti se nam zvesto javlja propalo človeštvo, v katerem mesena čutnost prevladuje duhovnosti. Ker se pa telesnost resničniše in očitniše izraža v plastiki kaker v slikarstvu, je naravno, da so ji stari dali prednost. Še le krščanstvo je prineslo milost ter ž njo čutnost podredilo duhovnosti, materija se je povduhovila. Zatorej je pa krščanstvu plastično oblikovanje pretvarno ali preočutno, vgaja mu bolj slikarstvo, ker se v njem snovnost menj čutno t. j. le v ravnici (Ebene) izraža, je bolj gibko in more duhovno idejo različniše vsprejeti in predočiti kaker trd, brezbarven kamen.

Do kolike dovršnosti se je povspelo staro obrazništvo! Kako čudovita somernost v delih, prirodnost v potezah, različnost v položajih, bujnost v oblikah!

Toda neprimerno više stoji krščansko slikarstvo. V barvah kaka živost, v obličji dostojnost z ljubkostjo, nežnost z resnostjo, kako se priličijo posamni deli celoti! Kolišna otenjava, nasprotja kako se spajajo, brve lijó ena v drugo!

A pustimo zunanje lice, duh je, ki oživlja.

In tega duha, kako malo, kako revnega nam kažejo stari! Ako je resnično, da je obraz, da so oči živ izraz duševnega življenja, vprimo pogled v stare kipe, ki so v nepreglednih vrstah pred nami postavljeni. Karkoli sem vže starih obrazov videl, sem pogrešal odprte jasnosti in veselosti; pogled je starim mračen in temen, resen, v sé obr-

Digitized by Google

nen. Poznejše rimske in grške dobe kipi se dajo gledé dušnega pojava razdeliti v dve vrsti: pri enih prevlada neka v sebi mirujoča resnost, ki se od druge strani javlja kot najviša ošabnost, ki nad človekom ne priznava viših moči. V tem se lahko zasledi vpliv tedanje stoične šole. V druge vrste kipih pa se izraža bolj mirna veselost, lastna posvetnim lehkoživcem, ki le v trenotnem pohlepu najdejo najvišo srečo, ne da bi poznali viših teženj. Ti so učenci Epikurovi. Vsekako se v obrazih zvesto izraža umstveno in versko naziranje poznejše dobe: dušno življenje razjedajoč dvom, ki napoljnuje sree z obupom ter odvrača pogled od neba proti zemlji.

Iz starejše grške dobe se očitno še kažejo sledovi starih tradicij; vera na viša bitja nam tu več ali manj jasno govori. Ne vidimo še brezbožne stoične ošabnosti, človek se še čuti v oblasti viših sil. A tudi tu jasno vidiš, da ni ljubezen sladka vez mej nebom in zemljo; ne, marveč kruta vsodina moč (fatum) tlači kaker môra te postave; zatorej ni en žarek blagega upanja ne prisije iz onega sveta, da bi razvedril njih obraz; strah in obupnost jih preganjata. Najjasniše se to pač vidi v Laokoontovi skupini v Vatikanu; kako temno-obupno se bori nesrečni oče za svoje in svojih otrok življenje! Kdo tu ne vidi, kako strašan, ker negotov, mu je prehod iz tega življenje v drugo!

Da, resnica se imenuje duhovna luč; kjer sveti luč, tam je jasnost, je gotovost. A luč tudi ogreva; kjer je resnica, tam je ob enem ogenj ljubezni, življenje. Vse to pogrešamo v stari umetnosti, ker po grehu je človeštvu zatonilo solnce resnice. Zdi se mi stara umetnost, kaker nebeška hći, katero so pesniki zvabili iz Olimpa ter jo obdali sè zemeljskimi oblikami, tako da je le težko več na nji spoznati njen božji izvir. Ne le torej, da ne povzdigne srca v viši svet, marveč je pusti prazno, je potlači ter duhu za-

Digitized by Google

vira idealen vzlet. Zatorej pa je resnično, kar piše nekdo, da poganstvo je človeka navezalo le na to zemljo in je celó bogove na zemljo ponižalo, da bi jim nadelo človeške slabosti in strasti. K temu je moral človeštvo dosledno pripeljati odpad od Boga: ta namreč doseže svoj vrhunec v obožanji človeka in v pokorstvu božanstvenega pod človeštvenim.

V primeri s to duševno revščino starega poganstva, kako veličastno, zmagovito se nam kaže v umetnosti ideja krščanska. Naj se mi dovoli, da tu mimogredé omenim, kar sem l. 1882 imel priložnost opazovati v lateranskem „Museo cristiano“ v Rimu. Hranijo se tu razni ostanki starokrščanske umetnosti iz drugega in tretjega stoletja, iz tiste dobe torej, ko se je Kristusova cerkev večidel še skrivala po podzemeljskih katakombah. Vidi se več raznih relijefov in malih kipov, v katerih se pripodablja najsvetejša Trojica, Jezus Kristus, dobri pastir; nadalje več prizorov iz življenja preroka Jone, očaka Abrahama itd. Res, ne dá se tajiti, zunanja oblika je precej nepopolna, a ideja tako mogočno prevlada mrtvo snov, tako je vse polno izraza, da duha kar prevzame, in se človek čuti prenesenega v ono sveto starodavnost; skrivnosten čut ga prešinja in globoko se zamisli v čeznaravni svet, kaker da bi videl verske skrivnosti same pred seboj vtelešene.

Kaj bomo še le rekli o vzornih proizvodih krščanske umetnosti, katere so proti koncu srednjega in v novejšem veku stvarili velcumi, kaker Michelangelo, Raffael, Rubens in drugi? Postani pred takim umotvorom. Komaj si začel posamne dele primerjati in zlagati, ko se ti oko pase o živosti barv, o somerji harmonično zloženih udov, vže ti od vseh strani zasije duhovno-žarna ideja, ter stopi pred te tako oblastno in čarobno, da ti telesno oko kmalu otrpne ter duh ves zavzet vzleti v svet najviših idej. Dalje ko

Digitized by Google

gledaš, tem više se potaplja duh v neizmerno morje idej. In tako oblastno premaguje duhovno vživanje, da postaneš brezčuten za prostor in čas; ne vidiš, ne slišiš, kaj se okol tebe godi, hipoma kaker blisk prejde ura za uro!

Najimenitniši kip v vsem Louvru je Venera Milonska. Akoravno so jej roke do ramen odbite, je vender somernost ostalih udov tolika, da oko ničesar ne pogreša, ker si samo ob sebi domišlja, kar manjka. S povzdigneno glavo stoji pred nami boginja v popolni samosvesti, gotova si zmage. Obleka se ji muza s telesa, do bedra je vže vsa naga. Kmalu, kmalu . . . in potem? . . . . . Da, v Veneri, dasi so poteze njene tako milo-nežne, tako mojstersko vpričičene, vidimo meseno poltenost v najpopolniši umetnostni obliki obožano, recimo — vživanje mesa je zakrito v meglo svitnega veličastva božanstvenega.

Kaka razlika mej to Venero in Murillovo Marijo v istem Louvru! S hvaležno ponižnim očesom v nebo obrnena zdi se, kaker bi hotela reči: storil mi je veliko, on, ki je mogočen. Z njenega obličja ti nasproti veje dih nebeške čistosti, da se pred njo v udih ugaša strast in se o njenem deviškem čelu razženejo znad duše vse megle niže čutnosti. Zaročenje z Božjim duhom požarja z nestvarjeno lučjo celo njeno prikazen, tako da se odsvitajo iz nje vse skrivnosti naše najsvetejše vere. Mogočno se čuti duh povzdignenega v v nebeške višine, srce ogreto od nebeške lepote!

* *
*

Digitized by Google

Stritar pa Schopenhauer.

„Gospod doktor Junij si je naredil neko strašilo, na katero si je obesil različne zaplate iz vseh filozofičnih zistem ter pod nje zapisal moje ime.“ — Stritar. — V. 371.

„Pustite me vendar v miru sè svojim Schopenhauerjem, svojim darvinizmom in svojo „nirvano“! Zopet besede, same besede! Jaz za nikomer stopinje ne pobiram.“ — V. 371.

„Kar mi podajemo in prodajemo, je raslo na našem zelniku.“ — Stritar. Zvon 1876. 256.

In vender Stritar hoče biti idealist! Saj svoj idealizem povsod odločno povdarja. Moramo mu verjeti. Toda po vsem, kar smo doslej rekli, ne ostane mu drug idealizem, kaker tisti, ki se je v novejšem času porodil zlasti iz nemške filozofije. Ta idealizem je prvi zaplodil Kartezij sè svojim subjektivizmom; filozofično spočel ga je Spinoza v nauku o eni substanciji z dvema pridevkoma; nadalje ga je razvil Kant in njegova šola, dokler ni dospel v logičnem pojmu Hegelovem do vrhunca svojega razvoja. Toda v slednjem času se je ta idealizem po Schopenhauerji in Hartmannu sprevrgel v pesimizem.

Ako se tedaj Stritarju zljubi ta pesimizem imenovati idealizem, potem se ne pomišljam več tudi njega zvati idealista. In prav ta Schopenhauerjev pesimizem sem mu očital v „Dvanajsterih večerih.“ Zatorej ni več moj namen niti Schopenhauerjeve zisteme načelno razlagati niti samo na sebi dokazovati, da se Stritarjevo naziranje bistveno ne loči od Schopenhauerjevega. Marveč gre mi tukaj pred vsem iz Schopenhauerjevih del samih pokazati, da je Stritar popolnoma njegov otrok in poslušen učenec, ter da je zelje, katero so Slovenci dvakrat tako drago kupili od njega, raslo ne na njegovem, ampak na Schopenhauerjem zelniku.

V to sem si omislil temeljna dela Schopenhauerjeva, ter jih skoraj popolnoma premotril. So pa — ako se želi kdo sam o resničnosti mojih trditev prepričati — naslednja: „Die Welt als Wille und Vorstellung.“ I. u. II. Band, 1879; „Parerga und Paralipomena.“ I. u. II. Band, 1878; „Die beiden Grundprobleme der Ethik.“ 1881. Vse izišlo pri: F. A. Brockhaus, Leipzig. Seveda nam bo to primerjanje ob enem še bolje posvetilo v globok propad, v koji je Stritar zavozil naše leposlovje.

Primerjajmo tedaj.

Digitized by Google

Schopenhauer. *Stritar.*

Pesimizem obstoji bistveno v tem, da priznava le eno realnost, namreč neskončno hlepečo voljo, ki se v človeku in druzih bitjih javlja kot bolečina:

„Nur der Schmerz ist positiv und real.“
— Na brezštevilnih krajih.

„Gotovo je samó, kar me bolí“.
— Bolečina je resnica,
Edine nje tajiti ni mogoče.“
I. 96

Vse drugo izven bolečine je ničnо:

„Das durchaus nichtige Dasein der Dinge und unserer selbst.“ — Parerga II. 309.

„Vse nično.“ — I. 96.

Kar se nam zdi bivanje (Dasein), je prav za prav le postajanje (Werden):

„Das Dasein hat wesentlich die beständige Bewegung zur Form! Unruhe ist der Typus des Daseins.“ — Parerga II. 304.

Bitje je gibanje. — V. 373.

Pesimizem Schopenhauerjev, sloneč na Kantovem subjektivizmu, smatra vse spoznanje kot ničevno, brez vsake predmetnostne veljave, ker ne dojme nikdar stvari same na sebi.

„Die Materie, nackt u. isolirt, hat noch kein Auge gesehen.“ — Welt als W. I. 21.

„Die gesammte Erfahrung ist nur Erkenntniss der Erscheinung, nicht des Dinges an sich.“ — Welt als Wille. I. 201

„Človeško oko ni še videlo stvari, kakoršna je sama na sebi (das Ding an sich); mi vidimo stvari, ne kakoršne so, nego kakor nam se vidijo.“ — V. 368.

Zatorej

„Alles Objective... ist durch das erkennende Subjekt auf mannigfaltige Weise bedingt, und hat sie zur Voraussetzung, mithin verschwindet es ganz, wenn man das Subjekt wegdenkt.“ — Welt als Wille I. 33.

„Lepota je v nas, iz sebe jo pokladamo v zunanje stvari.“ — II. 155.

Ker so vse stvari nič drugega kakor prikazen ene in iste pravolje, zato ni mej njimi bistvene razlike. Potemtakem je tudi človek sè živaljo iste narave. Ta točka je ena najpoglavitniših v Schopenhauerji kakor v Stritarji.

„Das Wesentliche und Hauptsächliche im Thiere und im Menschen ist das Selbe, und das, was Beide unterscheidet, liegt nicht im Primären, im Prinzip, im innern Wesen... sondern allein im Secundären, im Grad der Erkenntnisskraft, welcher beim Menschen ein ungleich höherer ist, jedoch erweislich nur vermöge ei-

Stritar najde razliko mej človekom in živaljo v tem „da je človek srečnejši, da ima vsled svoje pameti, ali recimo svojega boljšega razuma več moči nego žival.“ Zatorej pa nima pravice „da bi delal z njo kakor je mu ljubo. To bi bilo čudna pravica! Bodimo dosledni. Po taki pravici bi smel močnejši sè šlabšimi delati ka-

Digitized by Google

ner grössern cerebralen Entwickelung des Gehirns.“ — Ethik 241.

„Eine vielleicht nicht viel geringere Kluft, als zwischen einem sehr klugen Thiere und einem sehr beschränkten Menschen, liegt zwischen einem Dummkopf und einem Genie.“

Welt als Wille. II. 228.

kor ga je volja, višji s podložnikom, gospodar s poslom, da celó oče z otrokom! Kam pridemo s tem zakonom! T u d i l j u d j e nimamo v s i enoliko razuma. Celó takih nesrečnih ljudi je na svetu, da nimajo skoraj nič pameti... ali nimajo taki nesrečni ljudje nobene pravice.“

„S t a k i m i ljudmi imamo vsmiljenje... zakaj pa ne t u d i s è živaljo?“ — VI. 60.

Sklep je torej jasen: človek in žival — enega bistva

Potemtakem:

„Hätten wir die Thiere als u n s e r e B r ü d e r zu betrachten, und demgemäss zu behandeln.“

Ethik. 245.

„Du führst die Reihen der Lebendigen vor mir vorbei, und lehrst mich m e i n e B r ü d e r im s t i l l e n B u s c h, i n L u f t u n d W a s s e r k e n n e n.“

Welt als Wille II. 199.

Stritar pa kot puščavnik na Golovci „z mirne višine gleda č l o v e š k i rod, ki pod njim gomazi in teka in lazi — d r o b n e ž i v a l i c e! Mirno gleda, kako se sujejo in koljejo za drobno drobtinico.... Kratkočasno je puščavniku to opazovanje, vendar spomni se časi da so te živalice — b r a t j e n j e g o v i, in tedaj se vtegne zgoditi, da mu s o l z i c a, d r o b n a s o l z i c a p r i i g r a v o k o!“ — Zvon 1876. str. 77. 78.

Žival je osebnost kaker človek, ima kaker ta svojo pravice; sami sužni niso imeli odločniših zagovornikov svojih človeških pravic, kaker jih imajo živali v Schopenhauerji in Stritarji. Dosledno pa imamo kaker do bližnega, ravno tako tudi do živali dolžnosti, katerih vestno izvršitev Schopenhauer in Stritar povsod gorko priporočata.

Da, ljubezen do živali jima je edino merilo za nravstveno popolnost:

„Mitleid mit den Thieren hängt mit der Güte des Charakters so genau zusammen, dass man zuversichtlich behaupten darf, wer gegen Thiere grausam ist, könne kein guter Mensch sein.“ — Ethik 242.

„Wir sehen bei den Hindu... dass unter den Tugenden das Mitleid mit Menschen und Thieren die erste Stelle einnehmen.“

Ethik. 248.

Odločniše Stritar:

„Ko sem vam govoril o psu — o gospod, dobro oko imam; opazoval sem in spoznaval človeške obraze — gineni ste bili, zastonj ste se premagovali, z a t o pravim, da ste d o b e r mož in vem kaj pravim

II. 239.

In:

Kdor nima vsmiljenja do živali, tak človek je — h i n a v e c.

Ako so nam pa živali bratske, nimamo potem več pravice jih vbivati ter jesti njih meso. Vender v tej točki prekosi Stritar Schopenhauerja, kateri — po svoji zlatemi nedosledno — dovoljuje ljudem, posebno na mrzlem severji, reditи se od živali, le se jih mora končati „durch einen schnellen und stets unvorhergesehenen

Digitized by Google

Tod, welchen man jedoch mittelst Cloroform noch mehr erleichtern sollte." — Ethik. 245.

Stritar pa meni: .... „da človek nima n i k a k o r š n e pravice, klati in jesti živali, katere imajo r a v n o tisto pravico živeti in svojega življenja se veseliti kakor on. Grda sirovost in brezsrčnost je ta, da si hrani človek s posiljeno, prezgodnjo smrtjo nedolžnih živalij svoje življenje."

In: „S r a m b o d i vsakega, kateri drobne tice jé."

Bravcu se pri Schopenhauerji in Stritarji poveličevanje živali večkrat kar pristudi. Zmožnosti živalske so tako popolne, da izgine mej njo in človekom vsa razlika. One živalske osobnosti pa, o katerih najrajša govorita, so: pes, konj in tice.

„Den Hund, seinen t r e u e s t e n F r e u n d, den so intelligenten Hund legt der Mensch an die Kette!"

Parerga II. 318.

„Welch ein unergründliches Mysterium liegt doch in jedem Thiere! Seht euern Hund an, wie w o h l g e m u t h und r u h i g er darsteht!"

Welt als Wille II. 553

„Woran sollte man sich von der endlosen F a l s c h h e i t und H e i m t ü c k e der M e n s c h e n erholen, wenn die Hunde nicht wären, in deren e h r l i c h e s Gesicht man ohne Misstrauen schauen kann? — Parerga II. 225.

„Kje je moj pes?.... Zakaj ne pustite k meni mojega z v e s t e g a t o v a r i š a, mojega j e d i n e g a p r i j a t e l j a!.... Lep res ní moj Brutus, a z l a t a d u š a, b l a g a psja duša".....

„Brutus, duše moje p o l o v i c a, b o l j š a polovica."

„Gledal me bo sè svojim z v e s t i m očesom. O gospod, vi n i s t e še v i d e l i t a k e g a očesa?"

„Brutus je p o š t e n pes, ne č l o v e k."

II. „G. Mirod."

Najbolj pa sta naša filozofa naklonjena — tičem. Kaker Schopenhauer ne more odpustiti onim, ki tiče lové in jih v kletke zapirajo, kajti: — „Vögel im Käfig zu halten ist Thierquälerei — ist egoistisch und herzlos" — tako tudi Stritar imenuje „trdovratnega grešnika" vsakega človeka „ki ne ljubi teh nedolžnih, veselih živalic." — II. 196.

V tičih se najčistejše javlja naravna neposiljenost in breznamenjenost. Zatorej Schopenhauer in za njim — Stritar postavljata tičje petje pesniku v posnemo.

Schopenhauer z besedami pesnikovimi:

„Ich singe, w i e d e r V o g e l s i n g t,
Der in den Z w e i g e n wohnet.
D a s L i e d, das aus der Kelle dringt,
Ist L o h n, d e r r e i c h l i c h l o h n e t,"
— sei der Wahlspruch des Dichters."

Parerga II. 461.

Stritar pa:

„Kdor ne poje tako.... k a k e r p o j e t i č n a v e j i, za to in s a m o za to, da si lajša srce, njega ne morem imenovati pesnika." — V. 265.

Ker:

„Tič poje neposiljeno.... brez vnanjega namena." — V. 266.

In ravno ta brezsmernost, b r e z h o t n o s t je v pesimizmu Schopenhauerjem najviša modrost in konečni smoter našega biva-

Digitized by Google

nja — absoluten nič v nirvani. In da ravno zarad te brezznamernosti toliko hvalita tičje petje, razvidno je iz modrovanja Schopenhauerjevega in za njim — Stritarjevega:

„Das Anziehende, Gratiose, Einnehmende des Betragens... darf nicht aus dem Begriff (Absicht) hervorgegangen sein: sonst fühlt man die Absicht, und man ist verstimmt.“ — Welt als Wille I. 63.

Stritar pa govoré o primadoni in pesniku, ki ne poje brez vnanjega namena kaker tič, ponavlja za Schopenhauerjem iste pesnikove besede: „Man fühlt die Absicht, und man wird verstimmt.“ — V. 266.

Ne tajim sicer, da ima nazor o naravnem, neposiljenem občevanji in pesnikovanji veliko resnice v sebi; toda tu mi ne gre za nauk sam na sebi, marveč za to, da dokažem, s kakimi razlogi ga je Schopenhauer v stiku sè svojo filozofijo vtrjeval, in kako zvesto Stritar „stopnjice za njim pobira.“

Pesimizem Schopenhauerjev pa Stritarjev. Prešeren Stritarjev — iz Schopenhauerja.

„O življenji sem mislil tako, kaker mislim sedaj, ko nisem še vedel, da je kak Schopenhauer na svetu.“ — Stritar. V. 137.

„Stritar je prvi preziranemu Prešernu s **nedosežno, izborno** *ocen o* **svojo** *priboril zasluženo slavo.“ — Lj. Zv. 1886. str. 447.*

Vrnimo se k svetovni pravolji. Čin, po katerem se je prevrgla v vesoljnost pojedink, je bil za njo osoden, nesrečen, ker s tem ni našla sreče in miru, po katerem je od vekoma hlepela, ampak ravno nasprotno. Neskončno neomejena, se je v edinkah vklenila v ozke meje končne individualnosti. Bivanje v končnosti provzročuje pravolji neskončno bolest in nesrečo, pravi pekel, iz katerega ji ni rešitve, kaker s tem, da stre spone končne individualnosti ter se povrne v prvotno brezčutni, brezvestni stan — v nirvano. Račun je bil slabo prevdarjen, korak prenaglo storjen! Zatorej:

„Warum nicht lieber gar Nichts als diese Welt?“ Welt als Vorst. II. 664.

„Das (menschliche) Dasein ist eine Art Verirrung, ein Fehltritt,“ — „ein desenganno,“ „eine Enttäuschung.“ — Parerga II. 307, 308.

„Das Leben ist ein Traum.“

„Kaj pa je treba bilo, kaj sveta?, I. 97.

„Vse dim nad streho, senca, ničnesanje, prikazen . . . . .“

Ta „Fehltritt,“ ki ga je pravolja storila prevrgši se v pojedinke, je Schopenhauerju — Sünde; kjer je greh, je tudi dolg, za dolg pa pokora.

Digitized by Google

Tako navaja Schopenhauer — za njim Stritar — besede iz Calderona:

„Dass die grösste Schuld des Menschen
Ist, dass er geboren ward.“ — Parerga. II. 216.
„Quid superbit homo? cuius conceptio culpa,
Nasci poena? ....? — Parerga II. 213.

„Da smo rojeni, to nesreča,
To greh, pokora je največa“.

Zatorej pa Schopenhauer — za njim Stritar — ponavlja besede Sofoklejeve:

„Natum non esse sortes vincit alias omnes: proxima autem est, ubi quis in lucem editus fuerit, eodem redire, unde venit, quam ocissime.“ Welt als Wille II. 87.

„Roditi se ne — najbolje
Človeku je to; če pride na svet,
Pustiti hitro ga spet —
To pak je za prvim najbolje.“

Vse, karkoli biva in živi, se mora pokoriti, ali prav za prav, pravolja sama se v posamnih stvareh, v katerih se je pojedinila, za oni veliki greh — Schopenhauer ga imenuje „Erbsünde — pokori: vesoljno stvarstvo je pogrezneno v neizmerno morje trpljenja. Ker je pa individualna omejenost vzrok temu trpljenju, tedaj je ono tem silovitejše in neznosniše, čim popolniša in enotniša je individualnost. Zatorej doseže bolest v človeku najviši vrhunec; v njem dospe neskončna pravolja do samosvesti in tako

„Zavest nesreči pot odpre široko“ — I. 32.

Ker pa žival nima zavesti, lehko razumemo, kar uči Schopenhauer in za njim ponavlja Stritar, da je žival srečnejša od človeka

„Dem Thiere fehlt nämlich, mit der Reflexion, der Condensator der Freuden u. Leiden, welche daher sich nicht anhäufen können, wie dies beim Menschen mittelst Erinnerung und Vorhersehung geschieht, sondern beim Thiere bleibt das Leiden der Gegenwart, auch wenn es unzählige Male hintereinander wiederkehrt, doch immer nur.... das Leiden der Gegenwart, und kann sich nicht aufsummiren. Daher die beneidenswerthe Sorglosigkeit und Gemütsruhe der Thiere. Hingegen mittelst der Reflexion, und dem, was an ihr hängt.... entwickelt sich im Menschen eine Steigerung der Empfindung des Unglücks.....“
Parerga II. 314.

„Žival bolest boli samo sedanja,
A nas prihodnja straši bolečina,
Trenotje kratko mirnega vživanja,
Britkost greni nesrečnega spomina,
Grjé nam, da je srcu dan spomin,
Da v tesni zvezi z njim je neprestani.“
I. 165.

Digitized by Google

V človeku samem pa je bolest tem veča, čim jasnejša je zavest in popolniše spoznanje:

„In gleichem Maasse, wie die Erkenntniss zur Deutlichkeit gelangt, das Bewusstsein sich steigert, wächst auch die Qual, welche sogleich ihren höchsten Grad im Menschen erreicht, und dort wieder um so mehr, je deutlicher das Erkennen, je intelligenter der Mensch ist: der, in welchem der Genius lebt, leidet am meisten."

Welt als Wille I. 366.

Zatorej je bajé Aristotel rekel:

„Omnes ingeniosos, melancholicos esse."

Welt als Wille II. 438.

Stritar meni, da „človeka bolj ostrečuje nevednost, preprostost, kratkovidnost" kaker „tako zvana viša izobraženost polna nemira, bolesti, nevtešnega hrepenenja." — V. 245.

Lehko je dokazati iz slovstev vseh narodov, da ni bilo..... sploh nikoli velikega duha, da bi ne bil bolj ali manj čutil „svetožalja." — V. 270.

V najtesniši zvezi s tem naukom stoji Schopenhauerjevo naziranje o spolovni ljubezni, kot predmetu pesništva. Vedno hlepeča pravolja se skuša v raznih človeških bitjih vpredmetiti (objektivirati). Ta pohlep je oni plemenski genij — „Geist", „Genius der Gattung", kaker ga Schopenhauer imenuje. V komur se ta genij pojavi, ga nevtešno žene k združenju s to ali ono osebo. S tem se vname v srci oni čut, kateremu pravimo ljubezen. Toda ta ljubezen odpre le vir onemu neskončnemu, nesrečnemu hrepenenju, ki se ima smatrati prav za prav kot jek večno zastonj po miru hlepeče pravolje; tako da je opevanje spolovne ljubezni le nekako bolj simbolična oblika, v katero zliva svetovna volja svoje tužne glasove. Duh pesnikov postane nekako žarišče, v katerem se shaja in priklije do vrhunca bol vesoljnega stvarstva, kaker je pravolje vse v vsem. V njem, da govorim sè Stritarjem, „vsaka imenitnejša prikazen življenja krepko odmeva." In „kaker čebela iz slednje cvetice med, srče on strup in otožnost iz vsake stvari in prikazni." To bol imenuje Stritar svetožalje ter trdi, da ni bilo nikoli velikega pesnika brez njega! To vrsto poezije smatra on za najvišo, da, prav za prav za edino vredno tega imena. „Tak pesnik," da govorim dalje sè Stritarjem, „je pravi mučenik človeškega rodu, ker vzame nase vse naše gorje." (V. 83.)

Jaz ne bi sicer o tej točki tako obširno govoril, ako bi ne imel za to posebnega razloga. Vemo namreč, da je Stritar v vvodu k Prešernovim poezijam, katere je z Jurčičem izdal leta 1866, tega pesnika tolmačil v ravno razloženem zmislu ter ga naredil za mučenika osodnega svetožalja. Ta ocena Preširnovega duha se je smatrala in se še smatra kot posebno genijalna in izvirna ter kot posebna slovstvena zasluga Stritarjeva. G. Levec sam jo imenuje „korenito," „bistro in jasno," tako da se sam, potem ko je Stritar govoril, ne upa več dalje govoriti o tej točki. (Zvon

Digitized by Google

1879. 69.) Jaz sem dokazal vže v „Dvanajsterih večerih," da se Stritarjeva razlaga dá poplonoma izvajati in načel idealističnega panteizma, kaker ga je posebno Hegel vtemeljil. S tem je seveda Stritar izgubil vže nekaj izvirnosti. Toda akoravno je moja trditev, kar se tiče splošnih razlogov, popolnoma prava, sem vender še le neposredni studenec, iz katerega je Stritar zajel svoje „korenite" razloge, našel v — Schopenhauerji. Da pa ne bo kdo mislil, da ni Stritar resnično nič več storil, kaker omenjeno oceno v glavnih točkah iz Schopenhauerja posnel ali bolje „prepisal," navedem tu dotične besede obeh:

Schopenhauer:

„Die Sehnsucht der Liebe, welche an den Besitz eines bestimmten Weibes die Vorstellung einer unendlichen Seligkeit knüpft und einen unaussprechlichen Schmerz an den Gedanken, dass er nicht zu erlangen sei — diese Sehnsucht und dieser Schmerz der Liebe, können nicht ihren Stoff entnehmen aus den Bedürfnissen eines ephemeren Individuums; sondern sie sind der Seufzer des Geistes der Gattung.... Die Gattung allein hat unendliches Leben und ist daher unendlicher Wünsche, unendlicher Befriedigung und unendlicher Schmerzen fähig. Diese aber sind hier in der engen Brust eines Sterblichen eingekerkert.....

Dies also giebt den Stoff zu aller erotischen Poesie erhabener Gattung, die sich demgemäss in transcendente, alles Irdische überfliegende Metaphern versteigt. Dies ist das Thema des Petrarca, der Stoff zu den St. Preux, Werthern und Jakopo Ortis, die ausserdem nicht zu verstehen noch zu erklären sein würden. Denn auf etwaigen..... Vorzügen der Geliebten kann jene unendliche Werthschätzung derselben nicht beruhen, schon weil si dazu dem Liebenden oft nicht genau genug bekannt ist, wie dies Petrarcas Fall war...."

Welt als Wille II. 632.

Stritar:

„Nevslišano hrepenenje pesnikovo po devici, katero mu doseči ni moči, počasi se mu je razširilo v hrepenenje po idealu."

„Kdo bi verjel pesniku... če nam trdi, da nima drugega hrepenenja na svetu, kaker da bi mu v last prišla ženska.... naj bo ta ženska v resnici nad vse Delije, Korine, Cintije in Lavre....?"

„Ta ljubezen je — le poetiška fikcija, to hrepenenje po izvoljeni devici, je simbol (Schopenhauer: „Metapher") hrepenenja po nedosežnem idealu!"

....„Ljubezen je čisto človeški čut..... soroden in podoben je čutu, o katerem govorimo, vanj je torej zlil naš pesnik, kaker v najpripravnejšo obliko, čut, ki se ne dá tako lepo vpodabljati sam na sebi."

Zatorej:

„Nesreča njegove domovine in lastna nesreča, so le posamezni deli vesoljne (Schop: der Gattung) nesreče." Potemtakem mora ta nesreča biti „neskončna," in hrepenenje „neskončno."

„Še o Petrarki..... trdi neki njegov izdajatelj..... da vsa tista njegova slavna ljubezen je čisto izmišljena ..... Gotovo je, da se še o njegovi Lavri še dandanašnji nič trdnega ne vé.... Tudi Petrarki tedaj je bila ljubezen, katero je prepeval za svoj edin čut, poetiška oblika, akoravno v drugem pomenu." — V. 69. ss.

Prepuščam čitatelju, naj sam oba teksta mej seboj primeri,

Digitized by Google

ter se prepriča, ali najde le e n o misel, katere ni Stritar izpisal iz Schopenhauerja. Taka je tedaj „izvirnost“ Stritarjeva! S tujim perjem se je okošatil, da ga Slovenci občudujejo in pred njegovim imenom poklekujo!

Še nekaj o Stritarji v Schopenhauerji.

Svetožalje, vsmiljenje, ljubezen.

„Narod naš ima zdaj priliko pokazati, da je vreden v é l i k e g a pesnika in pisatelja, kakeršnega so mu poslala n e b e s a z Jos. Stritarjem, kateri se je ves čas pisateljevanja svojega s a m o s t v o r n i m i deli..... boril za človeštva in s l o v a n s t v a najsvetejše vzore.“ — Lj. Zv. 1887. str. 377.

Ker v Schopenhauerjevi filozofiji človek ni nič kaker prikazen svetovne pravolje, je s tem vničena njegova individualnost in prostost. Kakeršen je vsakdo, tako m o r a ravnati. Zlobnost je vsakemu osodno prirojena.

„Die B o s h e i t selbst wird man k e i n e m ausreden; so wenig, wie der Katze ihre N e i g u n g zum Mäusen.“

„K a k ó b i s o v r a ž i l hinavca, lažnika! Stvar vsaka p o s v o j e m za svetu živi;
P o t u h n e n a m a č k a n a m i š preži,
Ko strela se lev zapraši na bika.“
I. 66.

Zatorej je zloben biti isto, kar nesrečen biti.

„V i t i o s e v i v e r e i d e m e s t, quod vivere i n f e c i l i t e r.“
Welt als Wille II. 167.

„N e s r e č a dela človeka k r i v i č n e g a“.
II. 354.

Zatorej pa ne da bi se nad zlobnežem hudovali.

„Quia aliter facere non poterat.“
Ethik 54.

„Ko imamo z opraviti s hudobnimi ljudmi.... milujmo ga, mislimo si: S i r o t a n e m o r e d r u g a č e!“ — VI 310.

Sicer je pa vsak človek bistveno hudoben. Saj največi in edini greh je prestop pravolje v posamezne poedinke vesoljstva, v katerem je človek najviša prikazen:

„Der Mensch ist im Grunde ein w i l d e s, e n t s e t z l i c h e s T h i e r.“
„..... Woran sollte man sich von der e n d l o s e n V e r s t e l l u n g, F a l s c h h e i t, H e i m t ü c k e der M e n s c h e n erholen, wenn die H u n d e nicht wären, in deren e h r l i c h e s G e s i c h t man ohne Misstrauen schauen kann?“
Parerga II. 225.

„Človeštvo — p r a v a k a č j a z a l e g a.“ Pri Stritarji pa najblaži junak (Zaboj), potem ko je proklel zarod človeški, vragu izdal prijatelje in brate, sklene najtesnejše, e d i n o p r i j a t e l j s t v o z Brutom — p e s o m, da more zreti v njegovo p o š t e n o, g l o b o k o o k o. — II. 248.

Digitized by Google

Vsa poštenost in blagost v človeku je le navidezna, preje ali kasneje se vsak razodene, kaj je v svojem pravem bistvu — hudobnež, ker

„Der Mensch ist das einzige Thier, welches Andern Schmerz verursacht ohne weitern Zweck als eben diesen... Wenn dem Tiger nachgesagt wird, er tödte mehr, als er auffresse, so würgt er Alles doch nur in der Absicht, es zu fressen....“
Parerga 229.

Zdi se mi, da je žival boljša od človeka; žival nikoli ne trpinči živali, človek pa kolikokrat žival in človeka!
II. 99.

Ris ni krvoločen; ne pase si očesa o pogledu krvaveče, vmirajoče srne, on ne mori počasi, da bi se radoval smrtnih bolečin“.....

Najsilnejše se pravolja individualno pojavlja v tako zvanih veleumih in pesnikih. Pojav pravoljin je večkrat tako močan, da zatemni zavest in spoznanje. Potemtakem je pravi veleum več ali manj — norec. Tako piše Schopenhauer: „Genialität und Wahnsinn haben eine Seite, wo sie an einander gränzen, ja in einander übergehen..... Selbst Aristoteles soll gesagt haben: Nullum magnum ingenium sine mixtura dementiae fuit“ — „Daher sind sie zu Monologen geneigt und können überhaupt mehrere Schwächen zeigen, die sie wirklich dem Wahnsinne nähern.“ — Die Welt.. I. 224.

In res, tudi v Stritarji skoro ne najdeš blagega značaja ali junaka „sine mixtura dementiae,“ da bi ne bledel in skrivnostno večkrat v zrak ne govoril. Kdor se hoče o tem prepričati, beri Zorina in Mirodolskega.

Znak posebne duhovitosti je pri Schopenhauerji samotarjenje. Veleum, sprevidši plitvost vsakdanjih glav in ničnost življenja, se z blaznim ponosom loči od zvenanjosti in obrne duševne oči v samega sebe. Tudi je notranjost njegova prebogata, kaker da bi se mogel razliti v zvenanji svet. Sicer je ta pot edina, ki pelje do sreče in miru, ker mnogolična dotika sè svetom širi spoznanje in duševni obzor, a s tem raste bolest: „Einsamkeit ist das Loos aller hervorragenden Geister.“..... „Er ist ungesellig sagt beinahe schon: er ist ein Mann von grossen Eigenschaften. Alle Lumpe sind gesellig, zum Erbarmen.“ Schop. Parerga I. 451.

Nič drugači Stritar. Mirodolski, meso od Stritarjevega mesa, vzor blagega moža, je bil „čuden, poseben človek, imel je svoja pota, svoje misli; sam zase je živel, malo se prijaznil in bratil sè svojimi vrstniki; kar je njih veselilo, vse se je zdelo njemu prazno, pusto in ničevo.....“ (II. 215.) Zatorej Stritar sam rad samotari ter pošilja ravno tako samotarit tudi svoje junake. Najljubše bivališče mu je otok, na kateri ni še stopila človeška noga, deveta dežela, najprijetniša družba s ticami in nedolžnimi, nepopačenimi živalmi, prav tako kaker naveda Schopenhauer Petrarkine besede:

„Cercato ho sempre solitaria vita,
Le rive il sanno, e le campagne e boschi,
Per fugir quest'ingegni storti e loschi.

Parerga I. 453.

Digitized by Google

Kdor ne more umeti te samotarske filozofije, je Schopenhauerju „alltäglich, gewöhnlich, trivial, gemein," kar bi Stritar rekel „površne, plitve duše". Onej posebnosti in samotarstvu posmehuje se le — „samopašna druhal," od katere se Stritar pomilujoč obrača: Odi profanum vulgus et arceo!

Ako je vira vsej bolečini in nemiru iskati v pojedinstvenji, ki se najmočnejše javlja v človeku, tedaj moremo zadobiti mir edino le s tem, da koliker mogoče v sebi zatremo vse individualno teženje, voljo, čute in strasti — to je vrhunec vse popolnosti!

„Weder lieben, noch hassen — enthält die Hälfte aller Weltklugheit; nichts sagen und nichts glauben — die andere Hälfte..." Parerga I. 496.

„Človek brez upanja in straha, brez ljubezni in sovraštva, brez naudušenja in kreposti — sicer pa dobra duša." — II. 115.

Da moremo vsaj za trenotek vtešiti bolest, ki nas skli, je neobhodno potrebno oprostiti se spon individualne volje. To nalogo ima umetnost; le ona nas more,

„wenn auch nur auf Augenblicke, der Subjektivität, dem Sklavendienste des Willens entreissen und in den Zustand des reinen Erkennens versetzen." Die Welt. I. 232.

„Der Genuss des Schönen, der Trost, den die Kunst gewährt, lässt die Mühen des Lebens vergessen." Ibi. 315.

„Kjer se oblika ne strinja v lepi harmoniji z mislijo..... „tam ni čistega vživanja, tistega blazega, nekaljenega veselja, katero nam vzbuja vsak resnični umotvor."

„Pesnik začne peti sebi in drugim v tolažilo..... in trudni potnik se vstavi, odloži težko breme, ki mu je gulilo pleča...."

Tedaj še naziranja o umetnosti in njeni nalogi nima lastnega Stritar — prvi slovenski estetik in kritik!

Ker je vse trpljenje v človeku vsodno, neogibno, obstoji najzdatniše vpokojilo bolesti v tem, da trpeči človek vpozna ter se dá prešiniti od te žalostne resnice. Ako se do tega spoznanja vspne, prejenja v istem trenotku bol ter nastopi mirna resignacija — ne v voljo Božjo, ampak v nevpogljivo moč osode. Pazljivo beroč Stritarjeve spise bo večkrat naletel na enake prizore. Dolgo sem premišljeval, kako bi si jih filozofično ali dušeslovno razlagal; še le Schopenhauer mi je dal k temu ključ:

„Bei einem unglücklichen Ereigniss, welches bereits eingetreten, also nicht mehr zu ändern ist, soll man sich nicht einmal den Gedanken, dass dem anders sein könnte.... erlauben, denn gerade er steigert den Schmerz ins Unerträgliche... Vielmehr mache man es wie der König David, der solange sein Sohn krank darniederlag, den Jehovah unablässig

„V bolečinah hčerka se krivi:
S pestjo nemilo smrt ji — grlo davi
. . . . . .
Otrok umira! — Skočim, zgrabim ga,
Pogleda, dahne še enkrat in mine.
Bolest mi kakor blisk srce prešine,
Ko nagne glavico cvetica vela;
Potem več nisem čutil bolečine.
Seboj mi je bolest in radost vzela! —

Digitized by Google

mit Bitten und Flehen bestürmte, als er aber gestorben war, ein Schnippchen schlug und nicht weiter daran dachte. Wer aber dazu nicht leichtsinnig genug ist, flüchte sich auf den fatalitischen Standpunkt, indem er sich die grosse Wahrheit verdeutlicht, dass Alles, was geschieht, notwendig eintritt, also unabwendbar ist.“ Parerga II. 460.

In vse je bilo zopet kakor prej.....“ II. 163-64.

Slednjič bi še eno točko rad omenil; ta zadeva svetobolje, katero je Stritar zasejal v slovensko slovstvo. Seveda si Stritar tudi tu prisvaja izvirnost; nikaker ne more prenesti očitanja, da je tudi v tej točki pokoren učenec Schopenhauerjev. Ne da bi vprašanje o svetobolji načelno razmotroval, hočem le dokazati, da je Stritar svoje svetobolje prepisal iz Schopenhauerja. Seveda razpravlja Schopenhauer kot filozof svetožalje bolj načelno, Stritar pa zvesto pobira drobtinice za njim ter jih podaje v leposlovni obliki.

Svetožalje je sočutje s trpečimi stvarmi; ker so po Schopenhauerjevem panteizmu vse posamne stvari pojav ene in iste pravolje, torej vse bistveno istovite, mora človek trpljenje svojega bližnjega, da celó trpljenje živali smatrati za svoje lastno; kdor pride do spoznanja te transcendentalne istovitosti, vname se mu v srci čut vesoljne bolesti, svetožalja; srce je potem nekak oltar, na katerem se, kaker na skupnem osrednjem ognjišči, v žgavno žrtev piči neizmerna bolest vesoljstva.

„Dem wahren Wesen der Dinge nach, hat jeder alle Leiden des Welt als die seinigen, ja alle nur möglichen als für ihn wirklich zu betrachten.“ Die Welt I. 417.

„Ein solcher Mensch muss die endlosen Leiden alles Lebenden als die seinen betrachten und so den Schmerz der ganzen Welt sich zueignen.“ — Ibi. 447.

Ljubezen je Stritarju svetoven čut. Po nji se v srci obudi čut svetožalja t. j. čut lastne nesreče. Tak človek srče strup in otožnost iz vsake stvari in prikazni, vzame na se vse naše gorje, zatorej mora biti neskončno nesrečen. — V. 83.

To svetožalje imenuje Schopenhauer Mitleid, Stritar pa vsmiljenje; le iz njega izvira prava ljubezen do bližnjega.

„Unglück ist die Bedingung des Mitleids und Mitleid die Quelle der Menschenliebe.“ Ethik 238.

Vesoljna nesreča in trpljenje — iz tega vsmiljenje do vsega — katero nas edino more privesti do ljubezni. —

Seveda to vsmiljenje, ta ljubezen je le temen, od proste volje neodvisen čut.

Digitized by Google

Das Mitleid ist die instinktmässige Theilnahme an fremden Leiden. — Ibi. 227.

„Oslepljen tiče" (pesnik svetožaljec).

„Pustite ga, on ne more nič za to."

To vsmiljenje mora obsegati ne le človeka, ampak vse, kar živi.

Die Güte des Herzens besteht in einem tiefgefühlten, universellen Mitleid mit allem, was Leben hat — ganz besonders zum Thiere. Ethik.

„Vsmiljenje do vsega kar živi pod solncem, vsmiljenje do človeka, vsmiljenje do najdrobniše živali." — VI. 308.

Le ona dejanja, ki iz sočutja izvirajo, so človeka vredna, so moralna: „Das Mitleid ist die alleinige Quelle solcher Handlungen, wenn sie moralischen Werth haben." — Ethik 227.

Temu „Mitleid" se ne sme nič drugega primešati; nagibati me mora „ganz allein der Zweck, dass ich dem Andern geholfen, ihn aus seiner Noth und Bedürfniss gerissen, ihn von seinen Leiden befreit wissen will; und nichts darüber und nichts daneben! — Ausserdem schlechterdings nichts" — Ethik 228. In ravno to „erweckt in uns selbst diejenige innere Zufriedenheit, welche man das gute befriedigende, lobende Gewissen nennt." Die Menschenliebe ist die *καινὴ ἐντολή*, in welcher alle christlichen Tugenden enthalten sind" — Ibi. 230.

Stritar: O človek, vsmiljenje te povzdiguje nad vse stvari tega sveta. Žalostne tolažiti, lačne sititi, to je veselje na svetu, ki ga more čutiti človeško srce itd.

Ljubezen, ki izvira iz vsmiljenja, je Stritarju najviše. „Kaj nam je potreba druge vere! V vsmiljenji je poeziji vir, ki ne vsahne. Vsakega pesnika zvesto poslušamo, glas njegov nam odmeva v srcih in solze naše so mu vredno plačilo. To budi vsmiljenje do nesrečnikov, kamor slednjič meri vse naše izobraževanje; to je lepo, plemenito, to je človeško, to v resnici kristijanskol" — 209.

Iz tega izvaja se praktična posledica:

Schopenhauer:	Stritar:
Omnes, quantum potes, iuva. Neminem laede. — Ethik. 230.	Pomagajmo, komur moremo, ne škodujmo nikomur." — VI. 308.

„Gospod Mirodolski".

„Reči smemo, da je meso od našega mesa in kri od naše krvi."

Stritar. Zvon 1876, 362.

Toda človek se slednjič vender vtrudi, morali bi celega Schopenhauerja izpisati in kot komentar posamnim njegovim stavkom pod vrsto postaviti Stritarjeve spise, potem bi se še le popolnoma

Digitized by Google

prepričali, da je cel Schopenhauer v Stritarji in cel Stritar v Schopenhauerji. Te prikazni si pa ne moremo drugače razlagati, nego da je eden drugega dela pred očmi imel in pridno, deloma celó od besede do besede, vpotrebljeval. Nastane le vprašanje: je li Schopenhauer Stritarja prepisal ali narobe? Schopenhauer je vmrl 1860, Stritar pa je začel svetožalje Slovencem oznanjevati še le 1866. Tedaj . . . . .

Da, g. Stritar, enega samega nazora, ene same misli nimate lastne: vsa Vaša filozofija, vsa modrost in „svetovno naziranje" je golo, pogreto Schopenhauerjanstvo! Morali bi bi li vender smatrati za mogoče, da bi znal kdo še priti do pravega vira Vaše domišljene skrivnostne visokosti, s katere ste tako ponosno gledali na nižo druhal vernega razumništva slovenskega, ter Vas svetu pokazati takšnega, kakeršni ste!

Izvirnost!? Res, mislil sem, da je ima g. Stritar več! In vender tako smelo povdarja: „to je meso od našega mesa, kri ed naše krvi." Te besede imajo po njegovi trditvi veljati osobito o „Gospodu Mirodolskem." Prebral sem ga še enkrat prav pazljivo. A reči moram, da nisem v nobenem drugem spisu Stritarjevem čistejše in odločniše našel izraženega Schopenhauerja, kaker v tem. Skoro vse poglavitniši nazori te filozofije se tu vračajo. Ne Stritarjeva, ampak Schopenhauerjéva kri se pretaka po žilah „Gospoda Mirodolskega."

Poglejmo pa meso. Tudi to ni Stritarjevo. Kupil je je na Angleškem. Osnovo te povesti je Stritar povzel iz „Župnika Wakefieldskega," ki ga je spisal Oliver Goldsmith, iz angleščine poslovenil g. prof. Jesenko, ravno tisto leto (1876) in tisti čas (slučajno?!), ko je Stritar v Zvonu dokončal svojega Mirodolskega.

Ljubezen do idiličnega življenja na kmetih — odpeljanje hčere — nje krepost, da se ne dá zapeljati — nje bolezen in končna rešitev — nepričakovani srečen izid: to so glavne točke tu in tam. Značaj Burchella spomina na Zaboja; Edvina najdemo tu in tam, mošnja z vsem kar je notri, opomina na blagega oglarja v gozdu; še celó lastno domače vino, župnikov poseben ponos, si je moral Stritar izposoditi za gospoda Mirodolskega. Le nekaj najdemo v Stritarjevem Mirodolskem, po čemer se odlikuje pred župnikom Goldsmithovim — vdihnen mu je, kaker sem vže rekel, Schopenhauerjev pesimizem, ter vse, koliker mogoče, vpričičeno sedanjim slovenskim razmeram in izobraženosti.

Vender je mislil Stritar rekši: to je meso od našega mesa, kri od naše krvi, izraziti, da je hotel v Mirodolskem vpodobiti svoje naziranje, svoj um in srce, dasi se je sam sebe vsega posvojil po tujcih. In res, kdor pozna ostale Stritarjeve spise, lehko razvidi, da se iz Mirodolskega odsvita cel Stritar, bodi vže sestavljen iz kakeršnih koli, nemških, francoskih ali angleških elementov.

Da torej Slovenci Stritarjevo kri spoznajo, zdi se mi vredno tukaj navesti tri ali štiri mesta iz „Gospoda Mirodolskega," da

Digitized by Google

vsakdo zve, kake nazore je Stritar vcepljal slovenskemu narodu, kake blage značaje mladini postavljal v posnemo.

Poslušajmo, kako modruje Zaboj, „dober“ človek, najblaži značaj, o ljubezni:

„Ljubezen, ljubezen“! Kaj je pač mislila večna dobrota, ko je stvarila človeka, moža in ženo? Kaj je nameravala, ko jima je v srce pokladala ta čut? Človek bi sodil, da nam je hotela dati najdraži, najblaži dar na pot po življenji... Tako bi človek mislil. A tako ni. V pogubo je človeštvu ta dar nebeški, ne v rešenje! Koliko krvi je prelilo sovraštvo, a koliko britkih solz je rodila ljubezen, koliko bolečin, joka in stoka, kesanja in obupa! Ne da bi ga lajšala, ljubezen množí gorje človeštvu!“ (II. 378.)

In spet: „O žalostna, krvava ironija! Kaka demonska moč žene tolikokrat ravno najblažjega moža z nepremagljivo silo, da slep na desno in na levo hrepeni samo po enem: po nestanovitni, omahljivi ženski! Zakaj je ravno njegova ljubezen tako neskončno globoka! Zakaj mora biti tako?“ (II. 349.)

„In šla je za njim, ker je morala iti, šla je za njim, kakor gre golobica za golobom. Tako je bilo, tako je in tako bode!“ (II. 378).

Evo odlomek iz pogovora Zabojevega s psom Brutom, edinim prijateljem:

„Kam se ti tako mudi, žival božja? Strah te morda vender ne bo, kaj? Brutus, Brutus! Meni se zdi, da si postal mehkužen na svoje stare dni; gorke večerje si želiš in mehke postelje starim kostem; po človeškem obličji hrepeniš: morebiti še doživim, da bodeš prijazno z repom migal, da bodeš roko lizal človeku! Ali sem te tako učil? O Brutus, Brutus! ne zabi mojih naukov; nikomur dobre besede, prijaznega pogleda; ne prilizujva se, ne prosiva; sovraživa, zaničujva kakor do sedaj človeka..... Lačen si? Ne bodi lèn..... In če tudi miši ne vjameš, brez večerje ne bodeš, nič se ne boj; kos kruha imava, zasluženega, ne izprošenega; zaslužen kruh, dober kruh. Samo prositi ne; nobeden človek na svetu ni vreden najine prošnje! Vidiš, Brutus, kako lepo te učim!“ (II. 356.)

„Dajte mi zdaj tisto gosposko pijačo; grlo mi je suho, kakor bi bil jedel pezdirje. Brutus, Brutus! animae dimidium meae, duše moje polovica; boljša polovica! Duša se mi je razklala na dva kosa, ostala mi je samo polovica, slabša polovica! Na tvoje zdravje, moj Brutus! —“ (II. 240).

Nenavadna prikazen v Mirodolskem je srečen izid povesti; znano je namreč, da se pri Stritarji in drugih naših romanopiscih skoro vsak roman končuje z enim ali več samovmori, da se kar je moč pojavlja črna moč sovražne osode. Ne tako v Mirodolskem. Še celó Zaboj, pijanec, žganjar, se spreobrne in popolnoma prerodi.

Digitized by Google

Toda kaker cel Stritar, tako tudi ta spreobrnitev je Schopenhauerjeva. Čujmo, kako jo Zaboj sam razlaga: „Človek se slednjič vsega naveliča. Sklenil sem postati pošten, delaven človek.“ Toda nihče ne misli, da je ta „sklep“ čin proste volje! Marveč: „Tudi tiste neprijetne, črne misli so mi prešle, saj veste? izpotile so se mi, menim; vi ne veste, gospod, kako dobrodejen je pot, kako olajša človeka. Premalo sem se potil v svojem življenji, to je bila vsa moja nesreča.“ (II. 388.)

Stritar nas hoče s tem podučiti, da Zabojevega poboljšanja ni včinila prosta volja, ampak da je imamo pripisati notranji, od njega neodvisni spremembi fizičnih snovi: včinek je eksudata! Tudi Schopenhauerju so značaj in dejanja človeška odvisna edino le od notranjih ali zunanjih sil in prememb, ki jim je človek neizprosno podvržen.

* *
*

To je tedaj Stritarjevo naziranje: golo, deloma prav servilno, plitvo posneto Schopenhauerjanstvo! Ako hoče kdo to imenovati krščanstvo, mu tudi mi radi pritrdimo, da je Stritar kristijan, kaker hoče biti na vsak način, vedno in vselej povdarjajoč, da njegov idealizem je krščanski idealizem. A tudi pri krstu svojega deteta je posnemal Schopenhauerja. Tudi ta namreč je bil tako nesramen, da je hotel svoj pesimizem poistovetiti s krščanstvom, pišoč črno na belem: „In diesem Sinne könnte man meine Lehre die eigentliche christliche Philosophie nennen.“ In spet: „Demzufolge stimmt meine Ethik auch zur christlichen durchweg und bis zu den höchsten Tendenzen dieser!“

Kaj je tedaj Stritar?

„Izpoved mojo čujte . . . . . .
Slovenec liberalen sem...!“
Stritar. Dunajski soneti II. natis 1873.

„Es gibt — bemerkt Stritar — eine specifische Sorte von Nationalen, bestehend aus Politikern, Zeitungsschreibern und Schiftstellern, denen die Nationalität nur eine Melkkuh ist. Von solchem Gezücht haben auch die Slovenen . . . mehr als zur Genüge.“ —
„Laib. Wochenblatt.“

„Slovenec liberalen sem“!

Če kdaj v življenji, je gotovo tukaj g. Stritar govoril resnico. Seveda je ta „izpoved“ še iz one dobe, ko je liberalna reč na Slovenskem posebno cvela ter se ji obetala sijajna bodočnost; tedaj se je vže smelo z barvo na dan. A časi so se od tedaj spremenili, močno spremenili, posebno zadnjih let — slovenskemu li-

Digitized by Google

beralstvu ne kaj vgodno. Razkrite so zdaj pred vernim narodom slovenskim njihove namere in težnje. Tudi Stritarju se je očitalo brezbožno liberalstvo . . . . . Je res tako? — zavzel se je slovenski svet. In Stritar je hitro stopil pred-nj ter prekrižavši se molil „vero“: Kristijan sem! Moj idealizem — kristijanski idealizem!“.....

„Odide — mine leto — že se skisa;
Mož druge vere, drugega je duha.“
Stritar. Dun. son.

Ne, g. Stritar je liberalen. In kake vrste liberalstvo se nahaja v njegovih delih, sem dokazal objektivno iz istih njegovih del. Dotična mesta sem navedel; komur všeč, prepričaj se sam, primerjaj Stritarja s Schopenhauerjem.

Liberalizem je zanikanje krščanstva — Stritar zanika krščanstvo in njegove najsvetejše, temeljne resnice.

Liberalizem, vkoliker se javlja pozitivno, priznava goli naturalizem za edino pravo naziranje, za edino vero — Stritar je naturalist, oče verskega in socijalnega naturalizma, Rousseau mu je prorok, Mesija.

Kasneje je našel še višega učenika — Schopenhauerja. Njegovemu evangeliju je posvetil sebe in svoje pero, posvetiti hotel tudi Slovence.

Ne pa, da bi bil Stritar Schopenhauerja temeljito premotril. O pravi, globokejši, resnično filozofični izobraženosti sploh pri Stritarji še sledu ni. On leta le kaker metulj od cvetice do cvetice, ne da bi kje dolgo obsedel; le pero pomaka po filozofičnih cvetkah, češ, ako ne več, ostane na njem vsaj nekaj filozofičnega prahu, potem se bo zdelo filozofično vse, kar pišem, kaker kdor piše sè zlato tinto. Slepivne fraze zna Stritar kaj pridno pobirati po filozofih in starih in novih klasikih, da se ž njimi lepotiči in zakriva lastno plitvost. Doba Stritarjeva v slovenskem slovstvu je doba fraz. Krščanstvo njegovo (brez vere) — fraza, vsmiljenost njegova — fraza, slovanstvo njegovo (pokoreč se francoskemu in nemškemu duhu) — fraza, socijalstvo — fraza! Puhlica — fraza isto tako njegov idealizem (brez Boga in proste volje!).

Da bi nam bil vsaj kaj pozitivnega podal, vsaj kaj zistematično vtemeljil, tudi ko bi bil Schopenhauer sam! Vsaj bi potem v njem občudovali spretnega misleca. Toda Stritar se je vedno skrbno izogibal vsakaterih načelnih vprašanj. Še idealizem ni povedal kaj je, dasi nam ga pridiga nad dvajset let.

In tako karikaturo ene najbrezbožniših, najabsurdniših, duha in vsako idealnost morečih zistem, kaker je Schopenhauerjeva, naj bi imenovali ženijalno, njenega početnika slavili kot duševnega velikana „veleuma“, Slovencem proroka, duhovna, mladini nezmotljivega učitelja?

Stritar ni pisatelj slovenski, ker je zatajil tisto vero, ki je

Digitized by Google

Slovencem sveta, edino zveličavna, ker je zatajil načela zdravega, naravnega umovanja, katerim se Slovenci niso in ne bodo odpovedali, ker pridiga povrat v prvotni, barbarski stan; ni slovenski pisatelj, ker razun besede slovenske nima nič slovenskega: glava mu je nemška, srce francosko, spomin staropoganski!

In vender kaj je Stritar za svoje slovstveno delovanje od Slovencev zahteval in deloma tudi dobil? Dal si je od Slovencev svoje spise dvakrat prav slano plačati. Prvič v dunajskem „Zvonu", katerega je nad polovico on sam spisal. Bila so leta, ko je imel Stritar nad tisoč naročnikov na svoj list, in vender je cena znašala po štiri forinte! Ne še dovolj. Smatral je za potrebno svoje spise še enkrat zbrati ter jih skupno podati Slovencem. A ti so jih morali v drugič slano plačati, kaker da bi kupili samo čisto zlato; ker Stritar je tirjal za se dva tisoč forintov. Vse to je žrtvoval vbožni narod slovenski za pleve Schopenhauerjeve; in mej naročniki na Stritarjeve spise so bili morda večinoma srednje- in više-šolci, dijaki slovenski, katerih revščina je znana po vsem svetu. Mislil bi vender človek, da bo apostelj idealizma, ki neprenehoma kliče: kvišku srca! — da bo žrtvoval vsaj nekaj tudi svojim idejam! Kaj pa da! . . . . . .

„Vrté se misli mu okrog t r e b . . ."!

Stritar. Dun. soneti.

Slednjič je Stritar za svoje delovanje žel mej Slovenci veliko priznanja in slave. Ne zavidamo mu. A ravno ta vspeh ga je oslepil: obetal si je Stritar, da postane še duševni voditelj slovenske mladine, slovenskega naroda, početnik nove dobe! Predno odstopi, hotel je zbrati svojo liberalno zapuščino ter jo svojemu narodu podati kot nekako oporoko.

Dosti se mu je posrečilo, zavozil je voz slovenski precej v stran; obrnilo jih je dosti za njim . . . . .

Toda dalje ne več, g. Stritar, zavedeli smo se za časa. Da, gospod kritik, pesnik, pisatelj na Dunaji, sprevideli smo, da Vaša pota so kriva pota, Vaša prerokovanja — lažnjiva Ponosno in zavedno zavračamo od sebe Vaše krščanstvo z Vašim idealizmom vred. Niti Vi niti drug v Vašem duhu, v Vašem imenu ne bližaj se nam več: draga, nad vse draga nam je sveta krščanska, katotiška vera!

„Dragih nam nèkdaj svetinj teptali ne bodemo v blato,
Kar nam n o v i sedáj, k r i v i proroki velé!" — Stritar.

Digitized by Google

Katoliški liberalizem.

„In ločil je svitlobo od teme.“
I Mojz. 1. 4.

IX.

Katoliški liberalizem — pestis pernitiosissima.

Najpogubniša kuga! To je pač prejasno iz vsega, kar smo doslej rekli o tem novodobnem Proteji.

Kuga — časno in večno pogubna katoličanom. Naše odrešenje, naše zveličanje je v spoznanji resnice: Spoznali boste resnico in resnica vas bo osvobodila.[1]) Katoliški liberalizem pa spajajoč resnico z lažjo zatemnjuje katoličanom spoznanje resnice. Katoliški liberalec se ne bo dal za katoliško resnico nikdar tako vgreti, da jo bo odločno branil in zagovarjal kot izključljivo tako. Vsaka dogmatična definicija ali ga v oči bôde, ali vsaj mu ni umestna. Očitni, neoporekljivi znaki katoliške resnice n. pr. čudesi, so predmet, o katerem najraji — molči. Nič mu manj ne vgaja kaker znani stavek: Zvenaj katoliške cerkve ni zveličanja. Katoliško krščanstvo najraji pojasnjuje od nravstvene strani in kaže njegovo dobrodejno vplivanje na človeštvo. Ne da bi drugovercem dokazal katoliško resnico, marveč katoličanom priporoča spravljivost in ljubezen do drugovercev, katera ima prekriti in poravnati tudi versko različnost, češ, saj so tudi drugoverci ljudje, dobri, pošteni. Da, pošten mu je vstani biti ne le akatolik, ampak tudi materijalist, panteist.

Naravno, da mora v katoličanih, ki se jim pridiga tak evangelij, počasi zatemneti versko-katoliška zavest, da začenjajo versko spoznanje smatrati za nekaj manj važnega, manj potrebnega, ter jamejo staviti naravno nravstvenost nad vero in versko življenje. Taki katoličani morajo počasi zabresti

[1]) Jan. VIII. 32.

Digitized by Google

v verski indiferentizem, ki zanikuje znani temeljni zakon krščanskega življenja: Pravični živi iz vere.

Ker rimski papež konečno določuje, kaj se ima verovati, mu ni liberalni katolik nikdar posebno naklonjen. Vže sama beseda „Rim“ mu nič kaj prijetno ne zveni na ušesa. O papeževem „anathema sit“ pa ga vže groza pregomazi. O nezmotljivosti bolje, da mu molčiš. Sploh papežu in „Rimcem“ nikdar preveč ne zaupa. Vse, kar pride iz Rima je ali „neumestno“ ali pa mu diši po „romanizmu,“ po „italijanstvu.“

Kako nevarno in pogubno je pa dandanes, ko večnim resnicam se izneverivše javno mnenje, kaker mogočen tok narode preplavlja ter jih tira v pogin, dandanes, ko živimo v toliki negotovosti načelnega naziranja, kako pogubno je obujati v duhovih nezaupnost do rimskega papeža, navdajati jih z mržnjo do Skale, na katero je Bog sezidal svojo cerkev, ni pač treba razjasnjevati.

A katoliški liberalizem nadalje duhove tudi vlenoblja. Vera je čeznaravna moč: To je zmaga, ki zmore svet, vera naša.[1]) Kdor katoliški resnici odpre duha in srce, ga ne le razsvetli, ampak tudi ogreje, vname za vse, kar je najblaže, najviše. Ako tedaj, kaker delajo katoliški liberalci, vernikom z meglo liberalizma prekrivamo solnce katoliške resnice, bodo ne le tavali po mračni negotovosti, ter ničesar ne jasno videli, ampak tudi srca jim bodo zamrznila, volja jim otrpnila. Da bi bil v srednjem veku vladal katoliški liberalizem, bi nikdar ne bilo prišlo do najsijajnišega pojava katoliške ideje, do križarskih vojsk. Liberalni katolik se pač ne dá vznašati od verskih idej, saj nimajo zanj veče vrednosti nego katerokoli drugo blago, s katerim se menjuje in kupčuje; za blestečo liberalno frazo prodaje čisto zlato Božjih resnic.

Znana spravljivost in miroljubnost zaziblje liberalne katolike v nedelavnost in spanje v največo kvar katoliškemu življenju, katero se najsijajniše dejstvuje in včvrščuje v boji z nasprotnimi silami. Neodločnost in polovičarstvo je vže v politiki obsodil modri Solon, zahtevaje, da se v javnih

[1]) I. Jan. 4. 5.

Digitized by Google

borbah vsak državljan pripoznava h kaki stranki. Polovičarstvo demoralizuje ljudstvo; tako kužijo, demoralizujejo vernike neodločni katoliki, nevarniše kaker liberalci sami.

Toda liberalni katolicizem ne le da v duhovih zadušuje vsako prosto gibanje in idealno teženje, ampak katoličane tudi razdvojuje. Znak pravega krščanstva je edinost v naziranji in delovanji: da bodo vsi eno; kaker ti oče, v meni, in jaz v tebi, da bodo tudi oni v nas eno.[1]) Prvi pogoj in podlaga tej edinosti je pa, neomejeno, polno pripoznanje razodetih resnic: vera. A ravno to se pogreša pri liberalnem katoliku. Veruje sicer, vender ne sprejme resnice cele in brezpogojno — nec totam (veritatem) amplecti vult.[2]) Kar cerkev uči, skuša tako razlagati, da se ob enem priliči njegovemu naziranju — ut plane non discrepent a propria sententia.[3]) Ravno ta dvojljivost naredi poraz v katoliško edinost; ker ravno vtoliko vkoliker liberalni katolik ne pritrjuje katoliški resnici, se nagiblje k liberalnim zmotam; a po raznovrstnosti poslednjih se tudi katoličani razlikujejo in razcepljajo v razne skupine. Vsi sicer „verujejo," vender temu ob enem „vgaja" filozofija Kartezijeva, drugemu Malebranche-ova, tretji meni, da se lehko vsaj „deloma" pritrdi Kantu, drug je spet prepričan, da kot katolik vender še lehko ostane v filozofiji Güntherjanec ali Rosminijan; nič ne dé, da je i Kartezija i Güntherja i Kanta i Rosminija zavrgla rimska Stolica, nezmotljiva učiteljica resnice, katero morajo katoličani brezpogojno vbogati, ako hočejo biti katoličani.

Nedavno mi je tožil prijatelj: „Žal, da nismo vsi verni katoličani, ali vsaj vsi duhovni zložni v pobijanji liberalcev!" Res žal, da nismo! In zakaj nismo? Inimicus homo fecit — zasejal je mej nas ljuljko — liberalizma; in mi smo ji dali rasti in cvesti in obroditi; in njeno cvetje in sad še kupujemo! Da, katoliki smo, toda — liberalni!

Povdarjaje, priporočaje mir in ljubezen nad versko čistost se liberalni katoliki — morda nevedoma in nehotoma — bratijo s tistimi, kateri iz vsega krščanstva drugega ne sprejmejo nego zapoved ljubezni, Boga drugači ne poznajo,

[1]) Janj XVII. 21. [2]) Pius IX. Lit. vic. de Morogues. 1873. [3]) Ibi.

Digitized by Google

nego vkoliker je ljubezen, kaker ga določuje sv. Janez; da, bližajo se in na pol poti naproti pridejo apostolom občečloveške ljubezni — brez vere, brez Boga — bratom masonom. Saj ti nič bolj srčno ne želé, kaker kar mogoče molčati o veri, prezirati jo, a mesto nje pridigati le bratstvo, ljubezen, vsmiljenje, kaker naš Stritar!

Toda še v drugem oziru služijo liberalni katoliki masonom, posebno njih socijalističnim nakanam. Socijalisti težé namreč sè vsemi močmi po tem, da bi izpodkopali v cerkvi in državi sedanji društveni red; ta pa je postavljen na princip avktoritete, princip, ki ga je katoliška cerkev sè svojo čeznaravno močjo vtrdila in posvetila. To avktoriteto skušajo na razne načine omajati, rušiti, dobro vedé, da pade z njo prestol in oltar. K temu jim pa pot vglajajo najbolj liberalni katoliki. Njim je, kaker spričuje Segur, p r i r o j e n a m r ž n j a d o v s a k e p r a v e i n p o s t a v n e a v k t o r i t e t e, b o d i s i v v e r i a l i p o l i t i k i. Saj tako radi podrejujejo lastnemu mnenju cerkvene, tudi verske določbe, kritikujejo, oberajo, sumničijo cerkvene više in njih naredbe. Da, framasoni sami bi se pač nevspešno trudili rušiti cerkveno avktoriteto brez katoliških zaveznikov v liberalni suknji; ker kdor ima le še kaj katoliške zavesti, se masonstva in njegovih naukov ogiblje kaker spake, saj njegova zarota proti krščanstvu je očitna; a tisti, katerih se masoni poslužujejo in svoje kužljive, avktoriteto razdevajoče ideje vcepljajo katoliškemu ljudstvu, so ravno liberani katoliki sè svojo „prirojeno mržnjo“ do vsake avktoritete. Po njih stezajo bratje masoni roke po papeži, škofih, po posvetnih vladarjih in drugih oblastnikih, da jih pred svetom sodijo, obsojajo, sumničijo, kaker da bi bili za svoje delovanje odgovorni ljudski druhali!

Seveda nedolžne (?) liberalno-katoliške ovce se te vsluge nasproti loži navadno ne zavedajo. In vender je tako. Nič ne dé, da je naslov lista še tako katolišk, da je vrednik sam celó duhoven: kdor v vsem in vselej (tudi v narodnostnih vprašanjih in politiki) ne posluša cerkve in rimskega papeža, se gotovo zaplete v mreže, katere so dandanes masoni vrgli po svetu. V vsaki številki mu lehko dokažeš nedoslednost, v katero ga je privedla slepa ljubezen in sprav-

Digitized by Google

ljivost z liberalci. Na prvi strani bo slavo pel rimskemu papežu, nositelju najviše avktoritete, na tretji strani iste številke bo gorko priporočal liberalen list, ki istega papeža imenuje izvrg človeštva, list, ki so ga škofje sami, nositelji najsvetejše avktoritete, obsodili, prepovedali!

Zgodovinsko se dá dokazati, da liberalni katoliki najbolj povspešujejo težnje framasonov in politiških prekucuhov. Sovražniku dopade ribe loviti v blodni vodi; čisto, jasno vodo katoliške resnice znajo pa najbolj bloditi katoliki, ki spajajo Boga s hudičem, luč s temoto, resnico z lažjo — liberalni katoliki. Kdor se je navzel njih duha, ne vé, kje ima glavo, kje noge, ne vidi še pedenj daleč pred sabo ter se dá slepo voditi kaker ovca.

Zatorej trdi Segur: „Povsod, po vsej Evropi, obstoji glavna moč revolucije veliko bolj v podpiranji, katero dobivajo njeni principi od mož postavnega reda, kaker v strasti, s katero možje nereda iz njih izvajajo posledice. Liberalizem je strup, ki mori; anarhija je gnjiloba, ki sledi za smrtjo. In koliko mož reda se nahaja v tem položaji? (to so liberalni katoliki!)..... katoliški so, pa še bolj liberalni, in zato provzročijo..... strašno, nepreračunljivo zlo.“

Zlo, katero je Pij IX. imenoval — pestis pernitiosissima!

X.

Kaj nam je tedaj storiti?

Katoliškega liberalizma ogibati se kaker kuge. V to pa moramo globoko si vtisniti naslednje opomine:

1. Resnica je ena in nedeljiva, kaker Bog. Ta resnica je v krščanstvu. Krščanstvo v katoliški cerkvi. Katoliška cevkev je pa zidana na rimskega papeža; na njem stoji vže tisoč osemsto let. Najstarše in najslavniše cerkve: Antijohijska, Aleksandrijska, Carigrajska itd. so se izneverile pravemu krščanstvu. Rim sam se ni vklonil zmoti. Rimskemu papežu moramo tedaj pokoriti razum in subjektivno naziranje, brezpogojno, slepo. Bodi papež Italijan ali Francoz, Roman ali Slovan — in da bi bil tudi Kitajec. Ne meso in kri, ampak Oče nebeški ga dela nezmotljivega. Rimski papež je temeljni

Digitized by Google

kamen katoliškega poslopja, ki vse zdržuje, vse spaja, po njem smo vsi eno, kakor je Oče v Sinu in Sin v Očetu.

2. Brezverstvo je največa pregreha. Tu se ne smemo dati preslepiti tistim, ki imenujejo poštene tudi brezverce, racijonaliste. Ločimo dobro. Naravna poštenost je v nekakem oziru mogoča brez vere. Toda čeznaravnega, krščanskega poštenja ni brez vere. In ker nas Bog kliče edino, izključljivo, k čeznaravnemu koncu, zahteva od nas tudi čeznaravno poštenje, katerega neobhodni, prvi pogoj je vera. Racijonalist, materijalist, panteist, brezverec katoličanu ni in ne more biti poštenjak.

3. Moramo dobro premisliti, v čem obstoji formalni princip katoliške vere: v tem, da pritrdimo, se podvržemo besedi katoliške cerkve. Kdor dela tu izjeme, ter hoče drugači in ne tako, kaker uči cerkev, nazirati resnice, neha biti katoličan.

4. Pri tem moramo tudi pomniti, da so vse katoliške resnice v bistveni, nedeljivi zvezi mej seboj. Krščanstvo je prav za prav Kristus, in kaker je on, Bog in človek, nedeljiv v eni osebi, tako tudi resnice njegove svete vere. Kdor le eno taji, mora dosledno priti do tajenja tudi druzih, dokler ne spuhti vsa verska vsebina kaker dim. Kar velja v filozofiji: error in principiis minimus, fit in consequentiis maximus — isto velja tudi v krščanstvu. Njemu najviši, nedeljivi princip je Jezus Kristus: Principium, qui et loquor [1]) — kdor od tega principa zataji en sam stavek, dasi bi se zdel povse neznamenit, ruši celega Kristusa, celo krščanstvo.

5. Ko iščemo resnice, ali sodimo, kaj je prav, kaj napačno, ne smemo vselej gledati na učenost, tudi ne na čednosti in svetost ljudi. Akoravno zmote večinoma izvirajo iz sprijenega srca, vender svetost sama ob sebi nikogar še ne obvaruje zmote. Tudi svetniki, kaker Ciprijan in drugi, so se motili v verskih vprašanjih. Svetost obstoji v volji, zmota zadeva razum; motiti se more vsakdo, ne da bi grešil, ker razum človeški je končen, omejen, zmotljiv. Marveč edino sodilo, po katerem imamo iskati resnice, bodi nam beseda

[1]) Jan. VIII. 25.

Digitized by Google

sv. cerkve; kriv je vsak nauk, vkoliker se ž njo ne zlaga, dasi bi nam ga pridigali vsi svetniki: In da bi vam angel iz nebes oznanjeval evangelij drugači, nego smo vam mi oznanili, proklet bodi.[1])

Ne redkokrat proslavljajo nasprotniki katoliške resnice osobne kreposti in svetost vzglednih katolikov, da s tem priporočajo tudi njih zmote. To počenjanje je zanjka, v katero se ne smemo zaplesti. Prav, ne tajimo: pobožen, vzgleden katolik bil je Günther, vzor krščanske ljubezni Rosmini, a iz tega še ne sledi, da je resničen Güntherjanizem ali Rosminijanizem. Günther in Rosmini mogoče, da vže vživata za pobožno življenje večno veselje v nebesih, a nauke je obsodil rimski papež in to — basta za vsacega, ki hoče še ostati pravi katolik na zemlji!

6. Največa nevarnost čistosti in odločnosti katoliškega izpovedanja preti dandanes od narodnosti, ali prav za prav od pretiranja narodnostne ideje. Ona stoji kot bogstvo pred narodi, pred katerim vse pokleka in malikuje. Vsekako je dosti takih, ki jim narodnost znači više bitje, dasiravno jim ni jasno, kaj prav za prav je in kako bi o nji mislili.

To naši nasprotniki dobro vedó. Povsod razobešajo narodno firmo, da tem leže razprodajejo slabo, gnjilo blago liberalnih naukov.

Ne dajmo se jim zapeljati. Vedeti moramo, da krščanstvo je kot absolutna vera veljavno za vse čase do konca sveta. Kot tako ne more ničesar izgubiti, naj se časi in mnenja menjavajo koliker hočejo. Tudi narodnost ne obveljavi najmanjše pičice od Kristusove postave. Kar ima dobrega v sebi, se vse nahaja v evangeliji, kar je pa v nji pretirano, nenaravno, se samo obsoja. Narodnostna ideja katolikom ničesar ne oznanja, kar jim ni bilo vže od prvega začetka samo ob sebi razumljivo.

Jezus Kristus, včeraj in danes, isti in na veke.[2]) Kaker nekdaj, ostane tudi sedaj še Kristus najviši, večno gospodujoč; sè stališča njegovega evangelija moramo soditi tudi narodnost, obsojati, karkoli v nji nasprotuje Kristusovemu duhu.

[1]) Gal. I. 8. [2]) Heb. XIII. 8.

Digitized by Google

XI.

Slovenci, pazimo, s kom se bratimo!

Mali narod smo Slovenci; vender imamo nekatere lastnosti, po katerih se odlikujemo. Naša pohlevnost je obče znana; sovražniki naši brez vse skrbi drva cepijo na našem hrbtu, še skušnjava se nas ne poloti, da bi le zamrmrali; o mogočosti vpora pa ali o čem enakem pri Slovencih je vže misliti greh. Kar nas pa pred vsem priporoča inostrancem, je gotovo naša dovzetnost za vse, kar je tuje. Mehki smo kaker vosek, in ni ga tako brž naroda na svetu, ki bi tako lehko zatajil sebe ter vpriličil se tujemu življu, kaker slovenski.

Ta lastnost nas dela simpatične; in akoravno majhni, vender vse tekmuje za naše prijateljstvo, vse nas snubi:

„Tutti mi bramano, tutti mi vogliono!“

Mi pa, čim vbožniši in manjši smo, tem bolj se s tem pozdevamo, kaker nevesta, za katero vse tekmuje.

V novejšem času nas snubijo Čehi. Začeli smo se ž njimi prav pridno bratiti. Toda kaj — bratiti? Saj smo pač vže bratje od nekdaj! Da, v imenu starega bratstva se Čehi bližajo nam, ali mi njim — vse eno — v imenu slovanstva.

Prav, izvrstno. Gotovo boljše in bolj zdravo za nas, da se bratimo s Čehi, nego z Rusi, s katerimi bi nas hotel „Slovanski Svet“ raji danes ko jutre versko in jezikovno poročiti; ker prvič češki lev je pod gospodstvom avstrijskega orla, a drugič so Čehi narod — katoliški.

Katoliških Slovencev pobratimstvo s katoliškimi Čehi bi bil sploh eden mojih najviših narodno-politiških vzorov v Avstriji.

Toda žalibog, da moramo tudi pri Čehih ločiti, dobro ločiti. Namreč mej desno in levo. Češka je vže v srednjem veku rodila Husa, ki je mej narodom zaplodil seme heretičnih, revolucijskih naukov, kateri se bistveno nikar ne ločijo od poznejših reformatorskih. Znak husitstva je pa pred vsem vpornost proti cerkveni in državni avktoriteti, tedaj socijalističen, ali da govorimo bolj moderno: framasonski.

Digitized by Google

Žalibog, da se ni seme Husovo nikdar iztrebilo iz češke zemlje. V zlati Pragi in po drugih čeških mestih so se za časa Jožefa II, ko se je masonstvo vvajalo v Avstrijo, kar čez noč, kaker gobe po dežji, prikazale lože v precejšnjem številu. Tudi zdaj hoté reči, da je v Pragi gnezdo.... No, vsekako pa ostane res vsaj to, da je v poslednjem času v češkem slovstvu oživel Husov duh. Pokori se mu — brez malo, malo izjem — vse češko slovstvo.

Ta duh je — skoraj odveč, da ponavljamo — protikatoliški, brez-in protiverski, več ali manj revolucijonaren, socijalističen.

Zastopajo in razširjajo ga Mladočehi. Ta strup razjeda čedalje bolj staročesko telo. Zdi se sicer, da še gospodujejo stari, toda zgodovinski blesk in bogastvo nas ne sme slepiti, mladi črv žuga v kratkem spodjesti stare veje in reklo se bo: glorija staročeska je bila!

Vsekako iz slovstva, iz politiških agitacij, iz govorov vsak slepec lehko razvidi, da Mladočehi so brezverci.

Kdor je opazoval novejše gibanje Češke proti Sloveniji je lehko zapazil, da so je vodili mladi i tam i tu.

Gorjé narodu, kjer imajo mladiči prvo besedo. Vže v starem zakonu žuga Bog: „In jim bom postavil otroke za vladarje.“ Posebno pa mladi, kaker so na Češkem in Slovenskem.

Romanje slovensko v Prago, in češko v Ljubljano bi bilo samo na sebi nedolžna reč. Le tega ne vem, čemu so se Slovenci šli klanjat mladočeski Taliji v Prago.

Toda vse to se lehko pozabi. Nas nekaj drugega skrbi. Bratje Mladočehi so začeli vabiti slovensko mladino v zlato Prago.

Osnovalo se je pred kratkim celó „društvo česko-slovensko,“ v katerega programu se mej drugim povdarja tudi „podpiranje vboge slovenske mladeži v Pragi, katera se uči znanosti, obrtnije ali pa umeteljnosti, da se bode mogla izobraževati v svoji stroki.“

Hvalevredno podjetje! Le da bi pri tem Mladočehi ne imeli prve besede. Meni vsaj se zdi vse sumljivo, kjer zagledam le senco mladočesko ali mladoslovensko.

Nadalje vedel bi rad, kaj prav za prav pomenjajo v

Digitized by Google

omenjenem programu besede: „Naše..... društvo bode gojilo najplemenitnejša načela čiste človekoljubnosti in kulture.“ Čista človekoljubnost znači, če se ne motimo, tajenje pozitivnega krščanstva. Čista človečnost diši pa po masonstvu, da, ona je temeljni stavek masonskega evangelija. Tako vsaj piše mojster F. J. Cretzschmar: „Das Prinzip der Maurerei ist ursprünglich als ein reinmenschliches aufgefasst und festgesetzt worden.“ [1]) Ne vem, čemu bi se je hodili slovenski dijaki učit v Prago; se je mar ne navzamejo vže zadosti na naših srednjih šolah?

To sumničenje bo morda marsikdo težko prenašal. Nič ne dé. V stanovnem odboru „česko-slovenskega društva“ se bere mej drugimi na petem mestu tudi ime J. L. Kaker se je vže večkrat trdilo, je J. L. duša česko-slovenskega pobratimstva — „pravy apoštol vzajemnosti československe.“

A pisatelj teh vrst, ki vže več let neposredno občuje sè srednješolci, vé tudi, da je isti J. L. slovenskih dijakov poseben, radodaren prijatelj, ter je vže marsikatera česka knjiga po njem iz Prage priromala na Slovensko v roke naših dijakov; vé nadalje, da je g. Lego vrl snubač slovenske mladine za zlato nevesto ob Veltavi.

No, pa čemu bi mi toliko hvalili gospoda J. L.? Poslušajmo rajši, kaj piše o njem Mladoslovenec, g. Trstenjak, v knjigi „Spomenik slovanske vzajemnosti“: „J. L... je duševni oče nadepolne slovenske in češke mladine.“ In celó: „Najlepši vzor Slovana pa se kaže L., da zbira okrog sebe česko-slovensko mladino. Duševno in gmotno podpira slovenske dijake, ki se hoté učiti češčini, in sam nam je rekel v Pragi, da ima vže toliko učencev na Slovenskem, kolikor jih je imel Krist. A ima jih vže zdaj čez sto in mnogo spisov so vže preveli iz českega po njegovem trudu.“

Zatorej sklepa g. Trstenjak: „Bog nam ohrani še mnogo let“ „miláčka“ češke in „ljubljenca“ slovenske mladine!“

Lehko tedaj umejemo, da se je tudi „društvo česko-slovensko“, akoprav ne osnovalo morda po J. L. samem, vender pa popolnoma v njegovem zmislu, v njegovem duhu.

[1]) Religionssysteme u. Freim. str. 92 ss.

Digitized by Google

Kak duh je ta?

Ni težko ga spoznati vže iz tega, da je bil g. J. L., kaker piše naš Trstenjak, sotrudnik nekdanjega „Slovana.“ Zanimiv je spis njegov: „O preporodu českega naroda.“ Čista človečnost mu je evangelij: Krščanstvo bistveno ne različno od slovanstva.

V dokaz le dvoje ali troje stavkov. „Slovanu so prirojena krščanska načela.“ „Ciril in Metod v načelu nista Slovanom prinašala mnogo, kajti morala je bila malo ne ista, poganski verouk pa se je dal lahko zameniti s krščanskim.“ „Človečnost (humanitas) je vender tisti najdraži dar, kateri je vsadila v naša srca milost najvišega bitja, da bi mu mogli biti podobni.“ „Nekedaj je bilo splošno gaslo krščanstvo, danes je omika.“ Z drugimi besedami: krščanstvo ni čeznaravna vera, niti absolutna, niti za vse čase. To je goli naturalizem, ki ga pridiga masonstvo.

Da, framasonski evangelij je ta, bodi g. J. L. sam, kar hoče, tudi jezuit!

Kako pa zna g. J. L. slovenske dijake obdelovati in navdihovati, poglejmo iz naslednjega pisma, katero je pred nekaj leti pisal osmošolcu, da bi ga odvrnil od duhovskega stanu, h kateremu ga je vleklo srce, ter ga zvabil v zlato Prago na vseučilišče:

„V Pragi 25. avgusta 1885.

Dragi gospod!

Gospod ..... mi je pravil, da mislite vstopiti v bogoslovje. Čutite v sebi res poklic do huhovnega stanu, ali Vas sili k temu vbožnost? Gospod, premislite to dobro! Vi ste mladi in ne morete vkljubu vsej znameniti nadarjenosti svoji imeti ono skušenost, katera mora tukaj glavno besedo govoriti, da bi bili nekdaj res srečni.

Mlad človek, dokler študuje bogoslovje, vidi duhovni stan v samih rožnih barvah in le v sami nebeški zariji. Tudi kaplan, dokler ni prekoračil 30 let, se čuti še zadovoljnega; ko je pa župnik postal in se ozre po svojih so-

Digitized by Google

bratih, spoznava, da mej njimi našteje vsaj 80 %, kateri se v duhovskem stanu ne čutijo srečnih. **Vzrok tega je posebno celibat.** Celibat ga osamuje, celibat ga odločuje od ostalega društva, celibat zavkazuje mu **nespolnjivo** dolžnost, (mogoče me razumete) celibat ga meče v **nenaraven** stan, v katerem človek tudi najtrdniše in najboljše volje **mora** končno postati **hinavec.** Soštejte, koliko župnikov ima n. pr. slovenski narod, in videli bodete, za koliko omikanih družin je slovenski narod vbožnejši.

Vi ste vzgojeni v Werdenberškem zavodu in živeli ste **torej** (kaker drugi v sličnem zavodu, n. pr. ljub. Alojzijevišči) **v ozračji, katero Vas je oplenilo samostalnosti svojega mišljenja.** Vi si tega niste svesti, in ko bi mojim besedam kaj vgovarjali, vender prav ne boste imeli. Iz mene govori do Vas skušnja in **slovanska** ljubezen; premišljujte torej o samem sebi in dobro premislite svoje naklonjenosti in v obče svoj značaj, in odločite se, pa tako, kaker Vam sedaj svetujem.

Pridite v Prago študovat! Ako nimate denarja, dam Vam upanje, da boste dobivali tukaj mesečno 20 fl. Mogoče bi dobili še drugega prijatelja Slovenca..... mislim tu advokata..... kateri bi Vam dajal mesečno 10 gl., tako da bi tu s 30 gl. lehko dobro živeli.

Pišite mi..... na katero fakulteto bi mislili tukaj vstopiti..... Ako bi Vam smel svetovati katero fakulteto, bila bi pravniška.....

Vi Slovenci ste preskromni ljudje; s tako skromnostjo daleč ne pridete. Javno življenje hoče drugači!

Bodite zdravi.

Vaš prijatelj

Lego.“

Českí original:

V Praze 25/8. 1885.

Milý pane! P.... mi pravil, že míníte vstoupiti do bohosloví. Cítíte v době skutečně povolání k duchovnímu stavu, aneb nutí Vás k tomu nemajetnost? Pane, rozmyslete si to dobře! Vy jste mlád i nemůzete při všem znamenitém nadání svem onu zkušenost míti, která zde hlavní slovo mluviti musí, abyste někdy skutečně šťasten byl.

Mladý člověk, dokud studuje bohosloví, vidí duchovní stav v samých

Digitized by Google

růžových barvách a jen v samé nebeské záři. I kaplan, dokud nepřekročil 30 let, cítí se ještě spokojeným; když ale stal se farářem a ohlíží se po svých spolubratrech, shledává, že mezi nimi napočítá aspoň 80%, kteří se v duchovním stavu necítí šťastnými. Příčinou toho je hlavně celibát. Celibát jej činí osamocena, celibát jej odločuje od ostatní společnosti, celibát přikazuje mu nesplnitelnou povinnost (snad mně rozumíte!) zkratka, celibát vrhá jej v nepřirozený stav, v němž člověk i nejpevnější a nejlepší vůle musí se konečně státi pokrytcem. Celibát je ale též neštěstím pro národ. Spočítejte, kolik farářů má n. pr. slovenský národ, i budete věděti, o kolik vzdělaných rodin je slovenský národ chudším.

Vy jste ne Verdenberském ústavě vychován i žil jste tedy (jako jiní v podobném ústavě, n. př. v lubl. Alojsianu) v ovzduší, které Vás samostatnosti svého smýšlení zbavilo. Vy si toho vědom nejste, a kdy byste mi proti těmto slovům namítal co namítal, přece nebudete míti pravdu. Ze mne mluví k Vám zkušenost a slovanská láska, přemyšlejte tedy o sobě, zkoušejte sve náklonnosti a vůbec svou povahu, i rozhodněte se pak z toho, co Vám nyní radím.

Pojďte do Prahy studovat! Nemáteli peněz, činím Vám naději, že dostanete zde podpory 20 zl. měsíčně..... Snad bych získal ještě jiného přitele Slovinců (myslím tu na adv....), jenž by Vám měsíčně 10 zl. dával, tak že byste se 30 zl. zde dobře živ býti mohl....

Jest-li bych Vám směl navrhnouti některou fakultu, byla by to právnická . . . .

Vy Slovinci jste příliš skromní lidé; s takovou přílišnou skromností daleko nedojdete, veřejný život chce tomu jinak!

Buďte zdráv!

Váš přítel Lego.

PISMA O VZGOJI.

IX.

5. marcija 188..

= *Strastnost do branja. Kako vplivajo nemški klasiki na našo mladino. Racijonalizem v nemških klasikih. Idealizem, posebno pri Schillerji.* —

Obljubil sem Ti govoriti o klasičnem slovstvu. Vže važnost tega predmeta zahteva, da ostanem zvest obljubi. Kaj se neki dandanes večkrat čuje, kaker beseda «klasična literatura», klasično slovstvo?

Slovstvo je v naših časih na polji narodnega življenja velesila, kateri se vse pokori. Sploh zapazimo dandanes mej omikanim

Digitized by Google

svetom dveh vrst ljudi: pisatelje in čitatelje. Prvi so producenti, drugi konsumenti. In kako plodoviti so dandanes pisatelji! A tudi bravci, kako požrešni! Kako hlastno grabijo in požirajo, karkoli jim dohaja iz tiskarne!

Res, prečudovita, neverjetna je strast do branja. Kaker se meni zdi, se dá ta strast vsaj deloma izvajati iz XVI, reformacijskega stoletja. Do tedaj je bila živa beseda katoliške cerkve glavni studenec, iz katerega so si narodi zajemali omike. Z njo se je v vernikih vkrešalo in gojilo duševno življenje. Ker so ljudstva poslušala katoliško cerkev, ni pač jim bilo treba mnogo čitati. Protestantje pa, zavrgši živo besedo katoliške cerkve, so se morali zateči k mrtvi črki, zatekli so se h knjigam. Evo ti vzrok tiskanju in pretiskavanju sv. pisma in drugih knjig. Od tod izhaja tudi nepopustljiva zahteva, da se mora brati, dosti brati, češ, brez knjig ne more se nihče omikati. Neizogibno mora veljati: tiskaj in tiskaj; od druge strani pa: beri in beri, dokler se ti vid ne skrha; če ti pa oko oslabi, natakni si očali!

Tega zakona se noben narod tako krčevito ne drži kaker Nemci, iz katerih srede se je porodila reformacija. Omikanega Nemca si skoraj ne moremo misliti brez naočnikov. Ker smo pa tudi mi na Nemčijo navezani, velja isto tudi pri nas. Tudi naša mladina čita, veliko čita, kaker v šoli, tako doma. In ker imamo šole nemške, beró se pred vsem tudi nemški klasiki, ki potemtakem neizrečeno globoko segajo v vzgojo naše mladine.

Ker so se v našem času veronauk in duhovne vaje na viših šolah popolnoma opustile, na srednjih pa skorej odpravile, ker se nadalje filozofija zanemarja in tudi pri branji klasikov ne gleda na drugo kaker na slovnično obliko in skladbo, je slovstvo, v prvi vrsti nemško, rekel bi edina hrana, o kateri naša mladina duševno životari. Izmej učiteljev pa noben toliko ne vpliva na umstveno in nravstveno izobrazbo mladine kaker tisti, ki predava slovstvo v viših razredih. Poljubno vpogiblje mlade, neizkušene duhove. Tudi čas, za katerega se počne mladina baviti s klasičnim slovstvom, je nad vse vsoden: deška leta se vmikajo, duševno življenje, ki je doslej spalo, se začne dramiti in razvijati; mladeniški duh se vspenja do samostalnega mišljenja, skuša si vstvariti lastno naziranje. Tedaj je pa skoraj vse odvisno od prvega navala, in učitelj, ki zna vporabiti ta vgodni čas, vcepi mladeniču načela, katerakoli hoče; hodil bo po poti, na kateri ga je speljal.

Vender, da pridemo k stvari, vpraša se, kako je nemško slovstvo, kakovi so nemški klasični pisatelji, s katerimi se v prvi vrsti bavi po naših šolah mladina? Mej drugimi imenujejo se: Schiller, Goethe, Lessing, Wieland itd. To so imena protestantov; morejo pa protestantje biti zanesljivi učitelji katoliške mladine? Toda ne imena protestantov iz XVI, ampak iz XVIII, racijonalističnega veka, sovražnega ne le katoliški cerkvi, ampak tudi pozitivnemu krščanstvu. Vere ne išči v njih malo ali nič. Versko pozitivnost

Digitized by Google

je spodglodal dvom. Z indiferentizmom in naturalizmom se menjuje deizem, panteizem, sploh nahajaš tu čudno zmes vsakaterih zmot. Schillerja navduhuje Kant, njegovo verstvo je zanikanje vsakega verstva; tako malo je v Schillerji kristijanskega duha, da žaljuje po starih božanstvih! Goethe je gol naturalist, kristijanskih načel najhuji nasprotnik, mož brez vere in strahu Božjega. Kdor hoče Lessinga spoznati, beri, kar je pisal o Kristusovi veri, o vzgoji verstva, prečitaj Natana njegovega, ki se s pravico imenuje evangelij liberalizma in indiferentizma. In vender se v šoli bere, zagovarjajo se njegova načela! Tudi Wieland sovraži vero, krepost zasmehuje, a mično opisuje poltenost. Kaj bi pa še le rekel o Heine-ji, katerega skepticizem, kaker se dobro še spominam, se nam je nekdaj v šoli s posebnim ponosom povdarjal. Heine pravim, katerega najbrezbožniše, najostudniše spise sem vže našel v rokah petošolcev, ki so jih dobili od lastnih profesorjev!

Ti in drugi taki pisatelji, zasmehovavci vsake vere, posebno pa naše nadnaravne, ljudje ne redkokrat nravstveno propadli, podli, taki možje se katoliški mladini poveličujejo, priporočajo kot plemeniti značaji, oznanjevavci resnice, učitelji življenja! Gorje mu, kdor bi se upal le o enem Schillerjevem ali Goethejevem reku dvomiti!! Tako se nepokvarjen razum katoliške mladine napolnjuje s čisto človeško, od vere neodvisno, bogotajsko vedo. Katoliški mladeniči zavajajo se v vzdušje indiferentizma, brezverstva, odtujajo se veri, cerkvi, katoliški družini, v kateri so bili rojeni in vzgojeni. Kolikokrat se n. pr. hvali Goethejev «Werther», naganja se mladina, da ga bere? A kateremu mladeniču bi ne zmedlo tako branje pameti, kateremu ne segrelo krvi? Je li morda mladeniško srce kamneno? Beró se vsi pesniki, vsi pisatelji, in sicer največ zato, ker jih učitelji toliko proslavljajo. V šoli se mladini vtepa v glavo, da človek ne more biti omikan, ako ne bere vse vprek, dobro in slabo!

Navadno se čuje dandanes tožba, da se naš vek pokori materijalizmu. V obče se dá ta tožba pač opravičiti, vender je z druge strani ravno tako res, da se v našem srednjem in višem šolstvu po vplivanji nemškega slovstva in filozofije polaščuje mladih duhov neki duh pretiranega, nezdravega idealizma. V mislih imam namreč oni idealizem, ki se je porodil iz racijonalizma. Vvedel ga je v filozofijo Kant, dovršil pa Hegel. Ta idealizem stavi vso resničnost v človeški razum, njemu je biti in misliti isto, da, misel je izvor resničnosti. V človeški misli se javlja tvarjajoče božanstvo. To naziranje potemtakem nekako obožava znanost, umetnost, krepost, sploh vse pojave duševnega življenja. Od tod izvira nauk o neodvisni, absolutno svobodni znanosti, o kreposti, kaker da je najviše dobro, o umetnosti kot popolnoma neodvisni od vsakega verstva; za temi mora človek neki težiti le zaradi njih samih.

Tak idealizem prešinja celega Schillerja, ki se mej vsemi pisa-

Digitized by Google

telji mladini najbolj priporoča. Te nazore nam najlepše pojasnjuje njegova pesem «Die Künstler». V njej proslavlja nam pesnik lepoto, ki mu pomeni isto kar umetnost.

Kaker Schiller v tej pesmi trdi, je umetnost narode potegnila iz prvotne surovosti, ki se po domišljanji racijonalistov bajé ni ločila od opične divjosti:

Berauscht von dem errung'nen Sieg,
Verlerne nicht die Hand zu preisen,
Die an des Lebens ödem Stand
Den weinenden verlass'nen Weisen
Des wilden Zufalls Beute fand,
Die früher schon der künft'gen Geisterwürde
Dein junges Herz im Stillen zugekehrt,
Die Gütige . . . . . .

Kdor umetnosti služi, je vže svet, prost od slabega poželanja:

Die ihrem keuschen Dienste leben,
Versucht kein nied' rer Trieb, bleicht kein Geschick;
Wie unter heilige Gewalt gegeben,
Empfangen sie das reine Geisterleben,
Der Freiheit süsses Recht zurück

Ker:

Dass von des Sinnes niederm Triebe
Der Liebe bess' rer Keim sich schied,
D a n k t e r d e m e r s t e n H i n t e r l i e d e.

Tak mirnodušno prenaša nesrečo in sovražno osodo:

Mit dem Geschick in hoher Einigkeit,
Gelassen hingestützt auf Grazien und Musen,
Empfängt er das Geschoss, das ihn bedräut,
Mit freundlich dargebot' nem Busen
Vom sanften Bogen der Nothwendigkeit.

Da, umetniki so prerodili celó človeški rod:

Entrisset ihr (Künstler) den letzten Opferbrand
Des Orients entheiligten Altären
Und brachtet ihn dem Abendland.
Da stieg der schöne Flüchtling aus dem Osten,
Der junge Tag im Westen neu empor,
Und auf Hesperiens Gefilden sprossten
Verjüngte Blüthen Joniens hervor.

In:

Da reichtet ihr aus frischer Quelle
Dem Lechzenden die L e b e n s w e l l e,
Zweimal v e r j ü n g t e s i c h d i e Z e i t
Zweimal von Samen, die ihr ausgestreut.

Umetnost rešuje ljudstva robskih spon in oznanjuje jim bratsko ljubezen:

Prangend zog in die geschmückten Seelen
Des Lichtes grosse Göttin ein.

Digitized by Google

Das sah man Millionen Ketten fallen
Und über Sclaven sprach jetzt Menschenrecht;
Wie Brüder friedlich mit einander wallen,
So mild erwuchs das jüngere Geschlecht.

Utmenost vodi človeka do zadnje in največe dovršnosti:

Durch immer rein're Formen, rein're Töne,
Durch immer höh're Höh'n und immer schön' re Schöne
Der Dichtung Blumenleiter still hinauf.

Privede nas celó do resnice same, ali kaker bi mi rekli, do obličja Božjega:

Zuletzt am reifen Ziel der Zeiten
Noch eine glückliche Begeisterung,
Und — in der Wahrheit Arme wird er gleiten.

Ker:

Was wir als Schönheit hier empfunden
Wird einst als Wahrheit uns entgegensteh' n.

Umetnost je tedaj mati najviših, čeznaravnih, časnih in večnih dobrot: ona nas neposredno spaja z Bogom, kar moremo po naši veri doseči le po Jezusu Kristusu, ona preraja človeštvo, ona stira okove sužnosti, ona oklepa okol narodov vezi pobratimstva in ljubezni! Pač malokje se nahaja toliko nezmisli in fraz na enomesto znesenih, kaker v navedeni pesmi!

Toda vgovarjalo se bo: pri pesnikih se ne sme vsaka beseda tako natančno jemati, znana «licentia poetica» marsikaj opravičuje. Poznam ta vgovor, tudi jaz znam pesnikom prizanašati — dokler so pesniki. A Schiller v omenjeni pesmi modruje, zgodovino nam hoče pisati ali recimo bolje: filzofijo zgodovine. S tega stališča ga sodim. Kristijanu je Jezus Kristus luč in življenje; on nas preraja in povrača smotru, ki smo ga zgrešili, on je življenje. In ravno to nemški pesnik prezira prisvajajoč umetnosti, kar včinja le božja moč Kristusove milosti.

Take zmote so osodepolne, nasledki iz njih neprezirni. Mladina prevzeta od teh načel, začenja precenjevati vrednost znanosti in umetnosti, a vero in Boga zaničevati. Umetnosti in vede se ji zdijo kot nekake skrivnostne sile obdane z božanstvenim žarom, od božje postave neodvisne. Mladeničev, ki se v tem duhu vzgajajo, se polaščuje puhla ošabnost, ki prezira vse, kar je božjega, verskega. Komaj so okusili kako znanost, vže se jamejo smatrati za nekake odrešenike človeštva, katoliško cerkev pa začenjajo mrziti in sovražiti, ker podreja vede in umetnije božji avktoriteti. Taka načela delajo mladino nevbogljivo, vkljubovavno; predrzno, jo napolnjujejo s prazno, pogubno domišljavostjo in sanjarstvom. Omamljen po blestečih frazah se mladenič zamisli v puhle ideale ter se čedalje bolj oddaljujejo od naravne resničnosti, od življenja. Zazibavši se v zračne sanje zanemarja svoje dolžno-

Digitized by Google

sti, živi v praznih upih, ki se ne bodo nikdar vresničili. Da celó začne si v svoji nesreči domišljati vesoljno neskončno gorje («Weltschmerz»); smatra za blago in vzvišeno, da sme stokati pod njegovo težo. Ko mu pa kasneje življenje pokaže svoje prozaično lice, ko svet pred-nj stopi sè svojimi zahtevami, tedaj še le britko skusi, kako neskončen propad zija mej življenjem in slovstvenim idealizmom. Le da pride to spoznanje navadno prekasno: brez jasnih načel, brez trdne volje, duševno vlenobljen, ne more premagati kontrasta, ampak obleži pod težo življenja. V svoji nesreči bo začel tožiti «vsodo», domišljal si bo vesoljno gorje (Weltschmerz), katerega žrtva je!

Da, puhlo idealstvo nemškega slovstva, nevporabnost racijonalističnih nazorov, dela mladino dovzetno za obupni, duha in srce moreči pesimizem. Schiller je gotovo Schopenhaurju prisnubil največ učencev. In žalibog, da je tudi naš Stritar se vpijanil z istim duhom nemškega idealizma, in tako popuhlil naše slovstvo ter možgane zmešal vže marsikateremu mladeniču slovenskemu.

Zdrav ostani.

Dr. Mahnič.

Strossmayer o namenu postnih okrožnic in o papeževih okrožnicah.

Željno pričakujejo vsako leto Hrvati postne okrožnice genijalnega svojega vodnika in dobrotnika Strossmayerja, ki si zastonj išče vrstnika mej Jugoslovani. Tudi Slovenci, tesno zvezani s svojimi brati, zanimamo se za pisma djakovskega škofa, priča temu je več pisem, katera so deloma ali v cetoli objavili slovenski listi, omenim samo glasovite njegove okrožnice o sv. Cirilu in Metodu.

Z letošnjim svojim pismom pa je Strossmayer splel krono vsem svojim dosedanjim poslanicam. Izbral si je okrožnico Leona XIII o „prostosti," in jo pojasnjuje tako duhovito, vporablja na naše razmere avstrijske tako točno, da si boljše razprave v tem oziru ne moremo želeti. Liberalci, tudi slovenski, so hoteli večkrat djakovskega škofa odeti z nekim „liberalnim" bliščem; ta okrožnica njegova, nekaka apoteoza krščanstva in posebe katoliške cerkve, priča, da je Strossmayer eden najodločnejših katoliških škofov avstrijskih, ki s pseudo-liberalizmom nima nič skupnega.

Ker nazori o prostosti odločivno vplivajo sè svojimi posle-

Digitized by Google

dicami tudi na javno življenje in ker vladika obrača svojo razpravo prav posebno na avstrijske razmere, ker brezozirno trga brezverskim liberalcem krinko raz glavo ter dokazuje, kako isti govoreč o svobodi teptajo z nogami svobodo verskega prepričanja, vesti, svobodo besede in tiska, ker z vso odločnostjo obsoja kot nezmisel pri nas veljavno „mejversko“ šolo, menim, da vstrežem Slovencem, ako v tem listu z ozirom na naše razmere sedaj spregovorim o vvodu te duhovite poslanice z opombo, da okrožnico samo načrtam v glavnih obrisih v prihodnjih zvezkih „Rimskega Katolika.“

Poslanica obsega 74 strani velike oblike in je vsestransko dovršena razprava, namenjena prav posebno razumništvu.

V vvodu svojem omenja tesne zveze, ki druži škofa in vernike, katerim, kader le more, škof izroča svoje nauke, in pravi, da je ta tesna zveza posebne važnosti v sedanjih časih, ko živimo v izvanrednih okolnostih in ko izvanredne nevarnosti preté sveti veri, duhovnikom, svetemu zakonu in zveličanju pravovernih. Tolažba je dobrim vernikom, da jim zagotovila vere in rešitve nihče na svetu vzeti ne more, dokler poslušajo glas svojih pastirjev. — Kako nespametno torej ravnajo oni slovenski liberalci, ki hočejo osrečiti Slovence s tem, da krhajo tesno zvezo mej škofi in verniki.

Povdarjajoč namen postnih okrožnic opomina katoličane, da naj posveté ta čas pokori in premišljevanju trpljenja Gospodovega ter povdarja p o t r e b o s p o v e d i za vsacega, posebno jo še priporoča razumnikom. „U ime svete pokore i spasa (zveličanja) našega prostrti nam se je i izprojediti nam se je pred čovjekom, u kom moć Izusova i vlast ključeva, to jest smrti i života, počiva.“ Glejmo, kliče svečenikom, da skrivnost svete pokore sveto, ozbiljno in plodovito vršimo; o d n i k o d e r n a m n i t o l i k o k o r i s t i z a n a š n a r o d, k a k e r o d t o d. Torej donaša narodu po besedah Strossmayerjevih spoved največo korist; ali ni torej žalostno, da „Narod“ v imenu narodnosti ravno sè spovedjo straši pred svetom ter s tem omajuje zaupanje do te skrivnosti posebno pri razumnikih? Nauk Strossmayerjev se drugače glasi. Gledajmo, pravi, da se tomu (spovedi) svetomu i za spas naš i napredak naš neodoljivemu (neizogibnemu) običaju i ugledniji naš sviet privikne. Recimo jim, da smo svi bez razlike grješnici i da je onaj, koji misli, da nije grješnik i da pokore netreba, upravo največi grješnik, jerbo (ker) samoga sebe vara i po slabosti svojoj v živo se oprjeku (nasprotje) sa Bogom i spasom svojim stavlja. Recimo jim: jedan je Bog, jedan Jesus, jedna sveta vjera i istina, jedna smrt in jedan sud, a po tomu svemu jedan je samo put za sve nas bez razlike, koji k životu a spasu vodi, a to je put križa i pokore naše. Prav posebno, pravi vladika, ji to potrebno v naši mlačni in versko vnemarni dobi; nima ga, nadaljuje vladika, lepšega Bogu in poštenemu

Digitized by Google

sveto milejšega na svetu prizora, kaker gledati odličnega, učenega in slavnega moža, kako je zbral okoli sebe svojo družino in kako hiti v cerkev božjo, da se javno in pred celim svetom spové in da v sv. križi, pokori in v sv. obhajilu prejme zagotovilo, da hoče vsikdar po Bogu, po sveti veri in po svojem stanu živeti, in da se nikoli in za nobeno ceno ne dá odvrniti od svoje dolžnosti. In temu dostavi škof važne besede: U t o m, i u t o m j e d i n o s t o j i z a l o g i j a m s t v o o n e p o s t o j a n o s t i, o n e z n a č a j n o s t i, o n e o d l o č n o s t i i n m o ž a t o s t i, z a k o j o m d a n a š n j i s v i e t č e s t o k r a t z a m a n v z d i š e.

Da tudi pri nas Slovencih mej vplivnimi možmi pogrešamo one odločnosti in postavnosti, krivo je torej preomahljivo versko prepričanje, krivo je, ker se sramujejo očitno pred svetom vršiti svoje verske dolžnosti, ki so pač katoličanu iz prepričanja največi ponos. Tu gre, pravi škof, za vstajenje in večno življenje ali pa za smrt in večno pogubljenje. On pa, ki v roki svoji nosi življenje in smrt, nam pravi: „Kdor bo mene spoznal pred svetom, njega bom tudi jaz priznal pred večnim Očetom svojim; kdor bo pa mene zatajil pred svetom, njega bom tudi jaz zatajil pred Očetom, ki je v nebesih.“ Tako govori večna Resnica, zoper to ni vgovora nobenega!

Po teh besedah preide Strossmayer k okrožnicam Leona XIII.

***

Leon XIII. govori v svojih okrožnicah vsemu krščanskemu svetu, da ga poduči in izmiri z materjo cerkvijo in nje svetim naukom, da ga enkrat za vselej odvrne od njegovih zmot in predsodkov, in da mu pokaže gotovo in varno pot k pravi prosveti in sreči, posebno pa k pravi svobodi in miru. O tem pravi bistveno Strossmayer: Ne morem se dovolj načuditi Leonu XIII, kader si sv. Očeta ogledujem od te strani. On je res naši dobi poseben dar božji. Njegov krasni, sveti, vzvišeni in v srce segajoči nauk tako odgovarja silam in potrebam današnjega časa, da je očividno navdihovan po sv. Duhu. Zdi se, kaker da bi sedanjemu klicu in vpitju cele zemlje nebesa sama odgovarjala po prekrasnih okrožnicah Leona XIII. Tem njegovim okrožnicam pritrjuje in se jim čudi ves svet, tudi oni, ki živé zunaj cerkve. Hvala in slava, ki od te strani doni sv. Očetu, ni le hvala in slava cele cerkve, marveč kot prorok napoveduje že ono slavo in hvalo, katera bo brez dvoma v delež Leonu XIII, kader ga cerkev božja svečano pridruži slavnim učiteljem svojim: Atanaziju, Avgustinu in sv. Tomi Akvinskemu. Sv. Oče, pravi vladika bosensko-sremski, mi je bil toliko milostljiv, da mi je, ko sem bival zadnjikrat v Rimu, podaril svoje krasno delo, svoje okrožnice, zbrane v dveh velikih, krasnih zvezkih. Nekdaj so poleg sv. pisma tudi

Digitized by Google

„Summo" Tome Akvinskega v cerkvenih zborih pokladali na govorniško stolico in s tem nekako naznanjali, da bodi vsaki govornik v zboru razen z duhom sv. pisma in cerkvene tradicije, nadahnjen tudi z duhom Tom. Akvinatove Summae, ako hoče zadostiti svoji sveti nalogi. Tudi jaz sem istih misli najnovejši dar sv. Očeta v svoji knjižnici postavil precej zraven sv. pisma; in kader mi pogled po današnjem svetu dušo preveč krči, stiska, raztužuje in v nekako zdvojnost zavaja, tedaj za svetim pismom prečitam to ali ono okrožnico ter se s tem hitro okrepim, potolažim in za nove boje pripravim, ki se v interesu apostolskega poklica morajo bojevati sè sedanjim svetom.

Po mojem prepričanji bi moral to delo (Leonove okrožnice) hraniti v svoji knjižnici vsaki državnik in pravnik in za sv. pismom večkrat brati in premišljevati, da se prepriča, kako je vse, kar se navaja proti krščanstvu in proti katoliški cerkvi, sama gola zmota in predsodek, večkrat pa tudi sama zloba in zavist; da je le ono gotovo in nedvomno pravo, kar se vjema z večno besedo božjo in z neprestanim naukom sv. cerkve, da ima pravo v Bogu svoj izvir in svoj koren in da le to pravo služi napredku, miru, svobodi in slavi držav in narodov.

V vrsti krasnih okrožnic Leonovih je ena lepša in znamenitejša od druge. Omenimo naj tukaj samo tri. Prva začenja se z besedo „Diuturnum" in ta določuje natanko krščanski pojem in večni izvor vsake državne in politiške oblasti, druga „Immortalis" razjasnjuje krščanski sostav ali vstav države in ob enem naravo razmere mej cerkvijo in državo, mej državno in cerkveno družbo; tretja „Libertas" izpolnjuje prešnji okrožnici ter prekrasno in prejasno razlaga krščanski pojem o svobodi, po kateri človeštvo v državi in družbi toliko teži, a pogosto po težkih mukah in dolgotrajnih borbah najde prazen sèn namesti resnice in grdo prevaro namesti zlate prostosti.

Te tri okrožnice so krasna trilogija, v kateri se duhovito in točno razpravljajo vprašanja, ki najbolj zanimajo sedanji svet ter ga ločijo v razne stranke, vprašanja o večnem izvoru in namenu vsake moči in oblasti; o sostavu in vstavu držav in društev ter o njih namenu; o naravi, izviru, pogoji in zadnjem namenu vsake svobode. V razlaganji in dokazovanji vlada v teh okrožnicah tolika temeljitost in jasnost, da se jima nikdo ne more vstavljati, ako je sploh še zdravega razuma. Sv. Oče deluje v teh okrožnicah posebno zato, da se razpršé one tmnine, s katerimi so odele katoliško cerkev posebno od 16. stoletja zmote, predsodki, zloba in zavist, da se spozna, da sveta vera Jezusova in nauk svete cerkve zopet v prvotni svoji luči posije vsemu svetu. da vse javne razmere društva in države prešine, oplemeni, povzdigne in posveti.

Ali bode pač sv. Oče kaj dosegel sè svojimi okrožnicami? Gotovo pri onih, ki so dobre volje in ki se morejo povzdigniti

Digitized by Google

nad svoje strasti in predsodke; pri trdovratnih, strastem in predsodkom vdanih seveda nič ne doseže, saj so se zakrknenci vstavljali celó Jezusu samemu. Učeni svet spozna iz teh pisem, da je v Jezusu in njegovi cerkvi večni izvir in edino zagotovilo vsaki svobodi, vsemu pravu, vsakemu napredku, da je v katoliški cerkvi edino zdravilo vsem ranam, na katerih boleha in vmira današnja človeška družba.

Kar se tiče posebe papeževe okrožnice o svobodi, o kateri govori v svoji poslanici Strossmayer, opomniti treba, da je dovršena na vse strani. Vzvišene misli in namere te krasne okrožnice so veleumni in dovršeni razvitek krščanske filozofije sv. Tome Akvinskega, in latinski jezik, v katerem je pisana, pravi vladika, je tako klasičen, da se ti zdi kaker bi čital Tacita ali Salusta. Strossmayer si šteje v dolžnost, to okrožnico svojim rojakom pojasnjevati, ker sv. Oče škofom pravi: da bo vse to, častiti bratje, kar smo po razumu in veri, po apostolski tradiciji naši razpravljali, mnogim koristno, pričakujemo od pomoči, s katero bodete vi podpirali naše delo. Vladika želi, da ta okrožnica pripomore, naj se svet otrese svojih dosedanjih zmot in predsodkov, ter da se v zasebnem in javnem življenji radovoljno podvrže vrhovnemu pastirju in namestniku Kristusovemu.

O Hrvatih pravi vladika: Ljudstvo naše je dobro in pravoverno, dal Bog, da vedno tako ostane. Tudi naš učeni svet je dobre volje, tega ne moremo tajiti, toda ker premalo pozna krščanstvo in katoliško cerkev, vodijo ga za seboj ljuti sovražniki sv. evangelija, ki bi radi Jezusa in njegov sveti zakon najprvo pregnali iz src posameznih ljudi, potem iz družin, iz držav, iz človeške družbe, da bi s tem ves svet spravili pod hudi jarem svojih sebičnih in krivičnih namenov. Zato bi jaz svetoval našim učenjakom, pravi Strossmayer, da bi se v javnih stvareh, ki globoko segajo v sveto vero, v družinsko in javno življenje, natanko podučili s čitanjem dotičnih del, posebno pa da se privadijo brati sveto pismo in okrožnice papeževe. Za življenje in delovanje njihovo bo to neizmerne koristi. Naj bi si ta nauk zapomnili tudi slovenski razumniki in ga spolnjevali — Slovencem vremena bi se gotovo zjasnila!

A. Kalan.

Digitized by Google

LISTEK.

Iz dnevnika Štefana Hodulje.

V pustu spisal za post

Tone od Kala.

V. list.

Od tistega časa sem se pač skrbno ogibal vsake poti, ki bi me znala pripeljati pod Kraško goro.

Sploh se je razneslo po deželi, kako poreden da sem. Marsikatera pest se je vže na skrivšem proti meni krčila, in dobrohotni prijatelji so mi prerokovali, da, ako se ne spametim, me bo konec ali pod kraškim kamenjem ali pa pod Kraško goro — v Ipavi.

Prišla je jesen in zima

Dolg pust je bil. Čeravno me ni vleklo več k veselicam, vender me je narodna reč živo zanimala. Zato sem tudi pridno prebiral slovenske liste. Na pust pa se je pričelo po čitavnicah kaj živahno gibanje. Vsak teden je prinesel domači tednik celo vrsto vabil na „narodno veselico“ tu in tam; vspored se je končaval povsod: „plesna zabava“; pri drugih pa je obsegal eno samo točko, ki se je glasila: „narodni ples“. Kaj pridno se je vrtel narodni svet. Nekdo mi je zatrjeval, da nekatere čitavnice spé celo leto, le o pustu se zdramijo, da malo poskočijo, potem pa se spet vležejo, k desetmesečnemu počitku; sploh da ima pust do čitavnic in narodnega gibanja po deželi posebno moč.

V postu so se pa obirale pustne kosti, sledili so dopisi sè vseh strani, katere so vredniki razpečavali noter do velike noči. Tako je nekdo pisal iz Tevč: „Nismo še vmrli, gospod vrednik! To smo pač vsemu svetu sijajno pokazali na tolsto nedeljo. Potem, ko smo se zjutra klobas najeli, smo zvečer pridno zalivali. Od blizo in daleč nas je pohodilo veliko odličnih gostov. Nedosežna narodna banda spod Kraške gore svirala je z navadno izbornostjo in podužigala pete vrlim našim fantom in dekličem. Toda ne le, da smo se izvrstno zabavali do belega dne, ampak pri banketu se je tudi nabrala lepa svotica 2 for. 20 kr. kot donesek za spomenik vzornemu rodoljubu, „očetu čitavnic,“ katerega življenje in smrt

Digitized by Google

nam ostane na veke vzor največe ljubezni in požrtvovavnosti za narod in domovino.“ [1])

Zadnje tedne v postu pa so kaj pridno prihajali vojaki „na kmete“, marsikatera krava je s praznim želodcem mukala po cesti proti A. in G., kjer je stanovala „davkarska“ gospoda; kotli so romali v županovo pisarnico itd. Sploh pa so hoteli reči, da je vse to bilo deloma v zvezi z dolgim pustom.

* *
*

Mesto se mi ni moglo nikdar posebno prikupiti. Od tistih časov, ko sem študiral, sem bil le enkrat tam.

Zdaj pa je bilo marsikaj, kar me je mikalo v mesto. Govorilo se je o tem in onem, kar ni bilo nekdaj, o prezidavanji, o olepšavanji itd. Nad vse zanimivo pa se mi je zdelo, kar sem slišal o novem višem izobraževališči za ženske.

Na, ženske! Tudi te pridejo zdaj na vrsto! Kje hudirja so bile tako dolgo skrite!

Jaz — da se prav odkrito spovem — jim nisem bil nikdar preveč naklonjen. Ne vem zakaj. Quod natura non dedit.... Ali kaj sem hotel reči?! Ne, ne bojim se, tudi če mi oči izključujejo, povem odkrito in brez ovinkov: kar se tiče žensk, je bilo vedno in vselej moje trdno prepričanje, da bi se jim jeziki vsaj za tretji del prirezali in bi jih vse doma pozaprli med štiri zidove in jim glavo vklenili v natvezavnico, da bi se ne mogla nobena dvanajst mesecev ozreti ne na levo ne na desno. To bi bil moj prvi in najnujniši predlog, ko bi imel govoriti na kakem taboru.

Toda to „više izobraževališče“ ni mi dalo spati. Vzdignil sem se in po dolgem potovanji prišel v mesto. Najprvi sem hotel izobraževališče sam. Hoduljil sem, kamer me je nesla dobra sreča. Kar glej, vgledam tu nežno postavico Evinega spola, drobne stopinjice, lahek klobuček na glavici, lasci po ramenih.... Le ena reč mi je ostala vganljiva: v roki pod levo pazduho je nesla lesen — ploh! Premisli, v kako zadrego me je to spravilo! Kako rešiti to vganjko? Taka nežna, zlata stvarica — vender ne gre prat cunj!? Ne, sem si mislil, perica ne more biti; ampak če je sploh katera v mestu z višega izobraževališča, mora biti ta; poglej no idealen obrazek, in pa tisto globoko, zamišljeno oko! Sklenil sem iti za njo, zatrdno prepričan, da v kratkem pridem do zaželenega konca.

Nisem se motil. Za nekaj korakov naprej se ji pridružijo tri druge nič manj lične gospodičine — brez ploha. Pač pa so pod pazdulo vlačile po deset ali več knjig.

„O Mimica, Katica, ste brale zadnjo številko „Zvonovo“? To je za nas. Vender se je začel moški svet ozirati za nami. Ženska

[1]) Bil je to dr. L. . . . . , apostat, ki je končal kot samomorivec. — Op. vred.

Digitized by Google

je poklicana, da prevzame v naših časih vlogo, ki so je imeli doslej moški."

„O „Zvon" prav rad razpravlja o ženskah. Saj ti je znan spis „o zgodovinskih ženah". Dokazano je pač jasno, da tudi v preteklih časih je bilo veliko žensk, ki so v vsakem oziru se odlikovale pred možkimi. Le razmere so nam bile doslej nevgodne."

„Da, da, ravno to sem vam hotela povedati. Čujte, kako nas spodbuja „Zvon": „Naj se spominjajo (to smo namreč me, prihodnje pisateljice), da posebno slovanske tovarišice posebno v svojem največem plemenu pogumno tekmujejo z možkimi na najviših stopinjah mišljenja. Pri njih naj pogum zajemljejo."

„To so ruske učenjakinje"

„Je res, da na Ruskem se gospodičine vpisujejo na vseučiliščih?"

„Res; in dosegajo kaker moški doktorat iz medicine, iz prava, iz filozofije itd. Nastavljajo se po javnih službah. Od leta do leta raste njih število. Upamo, da v kratkem času izpodrinejo moške. In potem pride vender enkrat vrsta na nas. Gospodarilo bo krilo in hlače bodo hlapčevale."

„Mi bomo vse radikalno prenaredile."

„Da, čedalje bolj razumevam, da prihodnost je ženska. Če se ne motim, piše nekje Stritar: odslej mora nastopiti srce svoje kraljestvo. Kraljestvo srca je pa žensko. Mrzli razum moški je vladal do zdaj. Zdaj treba, da mi ogrevamo zamrzelo zemljo?"

„Pa filozofije se bomo vender še učile?"

„Toda mi vstarimo si filozofijo popolnoma novo — to bo filozofija srca."

„Kako se bomo pa imenovale, ko dosežemo doktorat iz filozofije?"

„No, kako? Doktorice filozofije, kaker so moški bili do zdaj doktorji."

„Če pa katera znajde novo filozofično sistemo? ali spiše epohalnih filozofičnih del?"

„Zvala se bo „filozofovka," ali če hočemo čisto slovenski: „modrijanka", tudi „modroslovka".

„Toda priznati moram, Katica, da te besede se mi zdé povsem nove; jaz sem vže po vseh slovarjih iskala enakih primernih izrazov, a našla nisem nikjer nič. Jaz vidim povsod zaroto moško proti našemu spolu. Moški nas prezirajo, govoré in pišejo, kaker da bi nas ne bilo. Jim bomo vže še pokazale."

„Žalostno to, a jaz menim, da takih besed sploh šloveški govor še nima, kar pa spričuje da do naših časov ni še bilo na svetu žensk, ki bi se z moškimi potegovale za doktorat in druga viša dostojanstva. Do kaj takega se jim je pot zapirala. Toda srednjeveški časi so pri kraji — in zdaj....."

„In zdaj hočemo z moškimi pisateljevati, pesnikovati, politikovati, in karkoli je drugih enakih — kovati. V eni točki jim ne odjenjamo!"

Digitized by Google

„Toda jaz mislim, da tudi moški sami vže spoznavajo krivico, katera se nam je do zdaj godila. Vse kaže, da hočejo kapitulirati. Klanjajo se nam. Čujte no, da vam berem: „Zmožnosti imajo ženske, sposobijo se lahko. Takta imajo dovolj, da prave potrebe narodove vganejo.“ Da ccló: „Ženske pisateljice imajo več takta, kakor moški.“ Zapomnite si dobro: to pišejo moški o nas. Hoj, hoj, živela ženska prihodnost!“

„Živela!“

„Tudi sv. pismo nam odpirajo. Čujte no, kako nam razlaga „Ivan z Vrha“ v „Zvonu“ Mojzesove besede: „Ljubeznjiva gospica! Vstreči hočem Vaši želji in razlagati sv. pismo.... Vkazali ste mi, naj Vam kaj pišem o porodu naše zemlje.“ itd. Ta ljubeznjivost, ta naklonjenost, kdo bi se je ne veselil?“

„Pa tudi pesniki čedalje bolj za nami obračajo oči. Slovenke imamo posebno srečo. Naš prvi pesnik, naš Prešeren, naredil nas je nevmrljive. On je eden tistih velcumov, ki so najgloboče zrli v naše žensko srce. Lehko smo ponosne. Prešeren nam je zagotovil gospodstvo nad moškimi; podjarmil nam je vže marsikaterega moškega. — Slava Prešernu!“

„Kaj bi govorile le o Prešernu?! Pa Schiller, pa Göthe, in Heine, in Petrarca? Brez nas sploh ni poezije. Mi smo vse navdihnile, kar ima človeštvo najvišega, najbolj idealnega. To je priznal prvak nemških pesnikov sam, namreč Göthe, pevajoč:

„Večna ženstva moč
Dviga nas kvišku.“

„Mimica, Katica in vse mi, zavežimo se slovesno, da se hočemo vedno in vselej zavedati visokega poklica svojega, da hočemo vse svoje moči posvetiti najvišim idealom ter junaško in vstrajno vresničevati upe, ki jih o nas goji vesoljno človeštvo, ki jih.... Glej, Glej, Mimica, Marička ima nov klobuk! kako fletno ji stoji! Le roža na strani je prerudeča.“

„Pa počesala se ni prav za tak klobuk. Lasje so previsoko nabrani in zakriti; žal, tako lepa kostanjevka!“

„Kako se vam zdi krilo? Nazadek je vender preobilen. Podpetki so pa tako tenki in visoki. To se ne vjema.“

„Glejte, glejte, glejte, kaj pa vidim še.... prstan! Da ga ni dobila od....! Zadnjikrat sta v P. do konca vkup plesala.“

„Kaj pa veš, kaj veš še?

„Še, še.. Psst! tiho! Povem vam, pa naj ostane mej nami. Veste, kaj vam povem?... B. je še o veliki noči mislil na bogoslovje. A Marička, koketica, ga je omrežila in zdaj, zdaj... No, res nima še mature v žepu... pa, pa...“

„Kaj pa misli študirati?

„Medicino.“

„Dolg študij.. Tu bo čakanja! Ne, medicinca pa ne, kar se mene tiče!“

Digitized by Google

„Kaj pa, če bi tudi ona izbrala si medicino? V Tigur na Švicarsko gresta oba, tam se bosta videla vsak dan. Koliko Rusinj medicinic je tam!“

V te pogovore ves zamaknjen nisem vedel, kako in kod sem prišel pred „više žensko izobraževališče.“ Moje stavbarske vednosti ne segajo tako daleč, da bi mogel dostojno opisati vseučilišče slovenskih Ev. Ko bi jim ne pogodil, našpičile bi proti meni vže tako špičaste jezike in... Bilo je brez dvojbe najdraže poslopje v mestu in v deželi.

Kaker bečele v panj frlele so čez precej prostoren trg v muzino svetišče, čivkaje, žlobodraje.

Ura odbije osem. Pozvoni. V dveh minutah zavlada po vežah višega izobraževališča grobna tišina, kaker v Olimpu, ko Zeu vstane v zboru bogov.

Jaz jo krenem kar noter na dvorišče in sedem na dolgo klop, ki je stala ob zidu. Meni nasproti je bila učivnica; okna so odprta, jasno in razločno slišim glas učiteljev. Ne vem, kateri razred je bil.

Prvo uro je matematika. Zal, da ni moj spomin nikdar bil zanesljiv za matematične resnice. Zvenelo mi je na ušesa, kar sem nekdaj v šoli slišal o enačbah, o obrestnih računih, alegacijah, o analitiki itd.

Drugo uro se obrača govor na filozofično stran.

Učitelj: „Gospodičina M., bi znali določiti, kaj je značaj?“

Gospodičina M: „Značaj je podrejevanje, značaj je podrejevanje, podrejevanje neznanega pod znano, starega pod novo, osebka pod povedek.“

Učitelj: „Pazite; kar pravite, je na 52. strani; moje vprašanje pa stoji na strani 55. na sredi.“

Gospodičina M: „Značaj je potemtakem popolna doslednost vsega hotenja in delovanja z njegovim podrejenjem pod praktična vodila in teh spet pod katero najviše praktično vodilo... vodilo.“

Učitelj: „Kaj pa so praktična vodila?

Gospodičina M: „Praktična vodila so tedaj nič kaker primerjajoče pomisli za določene voljine obsežke.“

Učitelj: „Kje značaj dozarja in se vtrjuje?“

Gospodičina M: „V šoli življenja. V ti šoli značaj dozarja po vgodnih zunanjih in notranjih razmerah po tem kaker se kristalizacijska presnova praktičnih pravil vrši v ozračji družbe.“

Učitelj: „Katero je najviše praktično vodilo?“

Gospodična M: „Najviše praktično vodilo, najviše praktično vodilo je torej, je torej.... Deluj tako, da si tvoje delovanje drugi vzamejo za vodilo svojemu delovanju.“

Učitelj: „Kako mora biti delovanje?“

Gospodičina M: „Nravstveno“.

Učitelj: „Kdaj je nravstveno?“

Gospodičina M: „Ako delujemo zarad dobrega samega na

Digitized by Google

sebi. K pojmu enega in drugega tiče tedaj, da mora biti nemotivirano."

Učitelj: „Kako bi rekli to čisto slovenski?"

Gospodičina M: „Da mora biti... biti... brezmotoviljeno!"

Učitelj: „O ženske ste res le za — motovilo! Rekel sem vam vže tolikokrat, da brez motiva je isto kar brez nagibka. Delati moramo edino za to, ker dobro je dobro, ker je človeško, ker tako hočemo. Nagibati nas ne sme niti ozir na plačilo, niti strah pred kaznijo, niti... kaj še?"

Gospodičina M: „Niti nebesa niti pekel, niti Bog niti hudič, kaker nam v glavo zabivajo duhovni."

Učitelj (naglo in jezno): „Kaj pa zahajate na verske polje? Filozofije se učimo, ne katekizma. Vedite, da ste v šoli, ne v cerkvi. Strogo prepovem, da se nimate nikdar več spuščati v predmete, ki ne spadajo v učni načrt. Povejte, kako imenujemo take, ki delajo zarad plačila ali iz strahu pred kaznijo?"

Gospodičina M: „Sebičneže, filozofiški: egoá."

Učitelj: „Kaj hočete reči z „egoá"? Od kod ste vzeli to besedo?"

Gospodičina M: „Francoska beseda, ki se piše: egoist!"

Učitelj: „Hočete več vedeti, kaker ste se učili. To ni francoska, ampak grška beseda, in se izgovarja: egoist. Kdaj je živelo največ nravstvenih egoistov?"

Gospodičina M: „V srednjem veku."

Učitelj: „Zakaj?"

Gospodičina M: „Zato, ker je bilo največ bigotstva. Tega se moramo otresti, da bomo nravstveno delovali, in se dali prešiniti od čiste humanitete. Kategorični imperativ največega filozofa vseh časov nas mora narediti avtonomne. Čista racijonalnost brez vsake dogmatične primesi nas edino sposablja delovati v prospeh permanentno, indefektivno napredujočega človeštva."

Učitelj: „Kaj pa mi"... (Zvonov glas prebije stavek na sredi)...

Tretjo uro — slovenščina.

Učitelj jim je prinesel pismeno nalogo. Polagoma jim razdaje knjižice pri vsaki kaj opomnivši.

Najboljše je izdelala gospodičina Katica. Brati mora vzgledno nalogo pred šolo:

„Česa se morajo slovenske hčerke učiti in kako izobraževati, da spolnijo upe matere Slovenije?

Prvi pogoj duševni veličini je samozavest in iz te izvirajoči ponos. Ženski spol se do zdaj ni še zavedal, ker je pogrešal sredstva, ki more edino k temu privesti: više znanstvene in filozofične izobražbe. Tedaj se ni čuditi, da je ženska zaostala za moškim in ni mogla reševati naloge, katero jim je narava odločila v društvu. To preziranje ženskega elementa se dandanes strašno maščuje. Moštvo je hotelo samo gospodovati; zato je vse naše javno življenje zamrznilo, narodi se črtijo, čustvo bratstva in ljubezni izvmira.

Digitized by Google

Večno oživljajočim in ogrevajočim žarkom ženstva se je človeštvo odtegovalo; tako daleč je segala moška zagrizenost proti ženstvu, da se je na večno sramoto človeštva iznašel celibat! Moški celibat je tudi ženske gnal v samostan, ali pa v — učiteljski stan pod jarmom — devištva!

Odkar so se pa v francoski revoluciji oklicale človeške pravice, je napočila tudi nam zarja rešivnega dne.

Vstajamo, ne v maščevanje, ne na vojsko, ne, mir oznanjamo, ljubezen!

I ti, mila Slovenija, stegueš roke proti nam. Sinovi se ti izneverjajo. Na Dunaji, v Gradci jim srce ohlaja severna zima. Vračajo se — in te ne poznajo več. Le v naših srcih še tli iskra ljubezni in vdanosti. Tvoje hčerke vstajajo, premočen je plamen, da bi ga mogle držati v srci.

Da, narodno, više izobraženo ženstvo je Sloveniji edina rešitev; narodno ženstvo je pa tudi prvi pogoj, najkrepkejši voj čvrstemu razvijanju pravega narodnega čustva po mili naši domovini.

Ta narodna viša izobraženost se je doslej zanemarjala. Imeli smo sicer po naših mestih dekliških šol po samostanih. Toda po takih se dekleta vzgojujejo najprej v verskem duhu; potem je samostan prostor od sveta ločen, katerega prebivavci se za ostali svet nič ne brigajo, katerim je le za nebesa, ne pa za posvetne reči.

Prva zasluga za oproščenje slovenskega ženstva iz samostanske sužnosti gre našim najizbornejšim leposlovnim pisateljem, ki od Prešerna pričenši pa do današnjih jednako vsi naglašajo veliko, da, velikansko potrebo narodno čutečega ženstva, in da bi je pridobili in ohranili našemo narodu, pišejo ravno oni v prvi vrsti. Vsa čast jim za to!

Krona v pridobitev inteligentnega, ponosno narodnega ženstva pa se je postavila z višim dekliškim izobraževališčem, v katerem se smemo mi, krasotice slovenske, vzgojevati v popolnoma narodnem zmislu. Upamo, da v kratkem nam Slovenija sezida vseučilišče in akademijo znanosti.

Toda kaker kliče nas, pred vsemi izvoljene, napredek in domovina v razširjanje najviših idej, kaker nam nalaga poklic učiti se filozofije, kemije, medicine, estetike, tako se morajo poleg višega izobraževališča po Sloveniji vstanoviti tudi gospodarski dekliški zavodi. V te bi zahajale hčerke večih posestnikov, tu bi se seveda pred vsem navzemale narodnega ponosa, drugič podučevale se v gospodinjskih strokah: v perilstvu, v kuhanji, v kravarstvu in mlekarstvu, v kuretninstvu, v čebelarstvu. Tudi o reji prešičev in najkoristnejši rabi prešičevine bi se jim moralo razlagati. Koliko slabe, puste, kaker les trde, strašansko pe dimu dišeče prešičevine se po Slovenskem ne povžije! Eden glavnih predmetov bi moralo biti racijonalno pridelovanje cvetic. Da je na kmetih, bodisi na oknu, bodisi na vrtu, cvetice kaj lepo videti, ni treba še le pojasnjevati. Cvetice na kmetih imajo poseben pomen: „Lepe cvetice na oknu,

Digitized by Google

osobito lepi nagelčki, so znamenje lepega dekleta v hiši.“ Tako je. Ali nahaja se, žal, tudi takih kmetiških gospodarstev na Slovenskem, v katerih nima dekle niti najmanjše cvetičice, da bi jo mogla komu podariti....“

Ni treba pač omenjati, da je gospodičina Katica prebravši nalogo, želo še posebno ustno pohvalo od učitelja.

Po šoli je bila telovadba.... Slišal sem celó, da se snuje „sokolska“ podružniza — za ženske.....

Jaz sem šel.

Ponočni zbor. *)

V spavnici gospoda Ben Saruka na Gradišči je bilo na steni obešeno velikansko zrcalo; segalo je malo da ne do tal in slonelo od zdolej na lesenem, na polovico pozlačenem podnožji. Ben Saruk se je tu navadno opravljal in lišpal. Kdor je pa zrcalo malo od zida odmaknil in prizdignil, ter po naključji morda lahkotno ob zid zadel, je iz votlega zvoka kmalo zapazil, da tam zid ne more biti kamenit; in res, trebalo je le še enkrat krepko butniti in odprla so se v zidu tanka lesena vrata, ki so bila prav tako pobarvana, kaker drugo sobino zidovje. Stopivšega skozi ta vrata peljalo je kakih petnajst stopnic navzdol; pred zadnjo zadela ti je noga, ako ne prej nos, ob druga črna železna vrata. In ako si tudi ta zgoraj, zdolaj in na sredi s tremi ključi odklenil, stopil si po treh stopnicah v nizko štirivoglato izbo, katere črnih sten le eden sam žarek ni razsvitljeval. Le tam od spred ti je včasih nasproti zapihljalo nekaj mrzle sape, in ti vroče čelo hladilo; in ako si natančniše gledal, zatipal si proti vrhu izhodne stene okroglo luknjo, kar da bi glavo vtaknil; to te je podučilo, da tod mora biti speljan dušnik, po katerem dohaja čist zrak bivajočim v tem podzemeljskem stanu.

Drugi večer potem ko je Pij VI. iz Gorice odpotoval na Dunaj, najdemo tu notri okoli okrogle mize zbrane naše tri znance, Ben Saruka, Kazanovskega in gospoda Luko od Volkov; tudi še

*) Vže spet podajemo častitim bravcem v zabavo in poduk poglavje iz izvirnega romana „Zadnji samotar.“ Junaka Kazanovski in Ben Saruk sta vže znana. (Glej II. in III. štev. „R. K.“) Gospod Luka je župnik pri Volkih, ki so za dobe Jožefa II spadali še pod Goriško nadškofijo, zdaj pa so pod Ljubljano; tudi on je zgodovinska osoba. Vekoslav Vigenjski je v romanu glavni junak, sin bogatih slovenskih starišev, znanstveno vzgojen, mož zdravih krščanskih nazorov, ki povsod razkriva in preprečuje nepoštene nakane framasonov in židov.

Digitized by Google

dve drugi moški postavi se viditi v družbi, eden viši, drugi niži, kaker so sploh ljudje, sicer pa oba lepo rejena. Nad mizo visi z nad stropa svetivnica.

Vsakega opazovavca pozornost bi pa gotovo pred drugimi ná-se obrnil Ben Saruk, ki se je ob zidu sedeč ravnokar na levo stran raztegnil po klopi in z laktjo vprl na žakelj, ki mu ga vidimo ob strani; ko se nasloni na platneni tovor, žakljeva vsebina čudno zarožlja in koj se je lahko spoznalo, da tu noter mora biti vse kaj drugega, kaker moka ali pšenica.

«Deti si ga moraš za podzglavje, brate Ben Saruk,» oglasi se gosp. Luka, «potem boš sladko spal, še slajše sanjal.»

«Vse pridelek poštene kupčije; le dobro umeti je treba stvar,» odgovarja Ben Saruk, brke ponosno vihaje.

«Koliko tisoč pa bi znalo biti vsega skupaj?» vpraša eden, manjši od nam neznanih zborovavcev.

«Dvajset tisoč in kar bo čez», odgovarja Ben Saruk, «vse trud enega tedna; a vsaj za deset tisoč škodoval me je nekdo. Vdari me Jehova, ako se ne maščujem!»

«In ta je?» vpraša drugi izmej naših dveh tujcev.

«Tu doli je blizo, menih na Vignji, jezuitska zalega,» odgovarja Ben Saruk, s pestmi žugajoč proti Vignju. «On nam je tako izvrstno nastavljene reči zmedel. Ima nos, s katerim vse izvoha, boljši, kaker vsak lovski pes. Še zadnjo uro pred odhodom papeževim, ko so nam opravila tako dobro izpod rok šla, kaj nam je napravil? Celo Gorico našuntal je na nas, da so nas lovili do Geta, jaz sem vrata pred njim zaprl. Še več. Ko je izvohal, da tiskamo brošure proti papežu, kaj si je umislil? Šel je in po svojem opravniku pokupil čez polovico za razprodajo namenjenih tiskovin in knjižic in jih dal — sežgat. Ko je bil čas prodajati, ni bilo kaj. Le po mestu smo jih nekaj razprodali, na deželo ni bilo mogoče poslati nič. In ali ni one dni pred prihodom papeževim vsak dan popoludne jahal v okolico, po vaseh ljudi zbiral, ter jih spodbujal, naj vsi pridejo poklonit se papežu v Gorico; tudi jih je podučeval, kako se imajo vesti; po tem takem se vé, da nam ni bilo mogoče veliko bloditi, izvzemši malo krika, ki smo ga provzročili po mestu, katerega smo pa morali slano plačati. Sploh se ima papež Vekoslavu veliko zahvaliti za sijajni sprejem; ako je pravičen, ga bo proglasil za svetnika in ga vvrstil v litanije tje vmes mej sv. Antona in Dominika in potem bomo klicali: sv. Vekoslav, menih Vigenjski, za nas Boga prosi! Tako je s tem prokletim molkarjem, častitljivi bratje!» končuje Ben Menahem srdito, da mu že od same jeze glas zaostaja.

«O tem Vekoslavu z Vignja», oglasi se Kazanovski, «imam vže več poročil, najbolj zagrizen mej vsemi rimskimi fanatiki mora biti. Poglejmo!»

Pri tej priči privleče izpod suknje črno knjigo, ter začne preobračati liste in prebirati. Bere:

Digitized by Google

«Vekoslav z Vignja je ovajen, da je vedno nasprotoval komisarju Geravsu v Štanjelu pri izvršitvi novih postav in ljudstvo šuntal.

Vekoslav z Vignja, kaker mi je došla vest iz Rima, je v papeževem vradnem listu prijavil več člankov, v katerih tendencijozno ocenja najnovejše prenaredbe v cesarstvu; lažnjivo in obrekovavno daje rečem nevarno obličje in sumniči posebno vnanje prišlece, da so vseh zmešnjav krivi, prerokuje Avstriji propad.

Vekoslav z Vignja je tretjič ovajen, da je pred dvema tednoma pred zbranim občinstvom nekje v Gorici svaril pred novima društvoma, kateri smo osnovali pri «Odkritosrčnosti.» [1])

Iz vsega tega lahko razvidimo, da je Vekoslav po vsem sumljiv subjekt, nam in naši stvari nevaren. Kaj se Vam zdi, bratje?»

«Le nekaj, da ne zabim, častitljivi bratje,» oglasi se spet Ben Saruk. «Seveda, morda boste rekli: ti govoriš «pro domo tua»; ne bom tajil, da najpred pripade meni ta kost, vender ob enem zna tudi vas kaj doleteti; saj videli boste še bolje, kako ognjusen je vsem zvestim služabnikom Gospodovim ta Vekoslav. Torej da začnem v imenu Jehove. Saj veste, koliko bi premoženje grofa spod Skale pripomoglo za našo sveto stvar. A glejte, vsi Podskalnikovi gradovi obešeni so za pas edine hčerke Julijete. Kdo bi je torej za ženico ne poželel? Toda glejte, častitljivi bratje, strmi nebo in zemlja, in vi rodovi zemlje, poslušajte, kaj vam moja usta govoré. Ta kapucin Vigenjski, zložen iz samih molkovih jagod, zatelebel se je v Julijeto in služabniku Jehovinemu, Ben Saruku Menahemu, maziljencu Gospodovemu, iz rok trga tolsti plen, ki ga je Jehova obljubil Abrahamu in zarodu njegovemu na vekoma. In kaj mislite, da se bo spametil! Še vedno bolj jo zalezuje in lovi. Onidan le, ali nista bila en celi dan v «Lepi hiši!» Vže vidim, zastonj se bom boril, propadem. Bil sem te dni pod Skalo, oče njen, grof Anton, me je predstavil ji; i jaz seveda, kar je bilo le v moji moči, ljubkoval sem se, in vklanjal in odklanjal, kaker še nikdar; govoril sem zdaj italijansko, zdaj nemško, zdaj francosko, tako ljubeznjivo in sladko, da bi bil trd kamen ganil; a mislite li, da me je z enim samim pogledom počastila? Poslušala je malo časa nevoljno, kaker bi na trnji stala, potem pa zmuznila se urno, kaker srna iz naše srede, nikdo je več ni videl tisti dan. Zaljubljena je v meniško pošast na Vignji? Bratje, kaj se vam zdi?»

«V naših pravilih je določeno, da se vsi oni, ki kljubujejo našim nameram, naredé neškodljivi. Povsod nam je na poti. Vmakniti se mora! Zatorej sodim: Pereat Vekoslav!»

«Pereat, pereat!» odgovarjajo vsi.

«V treh dneh,» nadaljuje Kazanovski, se bo srečkalo, in eden

[1]) Tu je bil sedež lože, ki se je za Jožefa II. osnovala v Gorici. Primeri Osseg. Hammer itd.

Digitized by Google

izmej nižih bratov, katerega zadene, zvršiti bo moral v treh mesecih današnji sklep pod smrtno kaznijo, v imenu najvišega glavarja.»

Vsi obmolknejo. Za nekaj časa začne spet Ben Saruk rekoč:

«Ker je Ben Saruk v zboru svojih bratov milost našel proti tem, ki ga preganjajo, odprl bo zopet usta, in jezik njegov po z nova govoril. Ako sme vže potem takem služabnik Božji Menahem upati, da bo kdaj za ženo dobil Julijeto in bogato hčer Podskalnikovo vpeljal v hišo svojega očeta, ga vender še ena reč skrbi in nekaj je še, kar noč in dan v velikih skrbeh premišljuje. Tisti gradovi Podskalnikovi so vsi «fidei-komisni», prav tako je tudi z največimi zemljišči naših žlahtnikov. Kaj si torej človek okoristi, ako ima zlatov na mernike, ko ne more največih posestev na-se spraviti? Tudi upati ne vrže takim žlahtnikom, ker upnik se ne sme nikdar dotakniti njihovega posestva. Tako je, da vam navedem en sam vzgled, grof Anton zaigral grad Obročnik in mi ga tudi zapisal, a kaj si pomorem, ko je grad priklenen na fideikomisno verigo? Tako torej vidite, bratje, da so dediči Abrahamovi izključeni iz obljubljene dežele, katero je Jehova obetal Abrahamu in zarodu njegovemu na vekoma. Vem sicer, rekli boste: kaj ti pa mar za fideikomis, ako dobiš Julijeto, saj ž njo ti tako vse drugo pripade? Toda bratje, prvič, Ben Saruk ne misli le na-se, ampak tudi na druge, dobro vedóč, da, kar njemu vgaja, tudi drugim ne škoduje. Kako splošne koristi bi bilo streti tisti železni «fideikomis?» Drugič pa, ako Julijeto dobim, moral bom ž njo vedno pod Skalo tičati in svoje gradove čuvati. Prodati jih ne bo pripuščal «fideikomis.» Veste pa, bratje, kako nedostojno, nestrpno je Abrahamovičem stalno naseliti se na istem kraji. Domovina naša je celi svet, ker Jehova govoril je našemu očetu, da bodo po njem blagoslovljeni vsi rodovi zemlje. Zatorej sam Gospod prepoveduje ostati vedno na enem mestu; romati moramo iz dežele v deželo do sodnega dne, da razširjamo kraljestvo Jehove in osrečimo cel človeški rod. Zato je pa neobhodno potreba, da karkoli imamo stalnega zemljišča, smemo svobodno prodati in v tekočo krglovino spreobrniti, ker le s to je mogoče po svetu hoditi in prevzeti velika podjetja, kakeršna so dostojna za dediče obljubljene dežele. Drugi imajo naj njive in gozdove in vinograde, za te pa, o Izrael, stvaril je Jehova zlato in srebro! Vidite, častitljivi bratje, da sem govoril iz globočine srca in s pravim prepričanjem.»

«Staknil si, častitljivi brat,» začenja Kazanovski, «prevažno vprašanje, ki ne le tebe bistveno zadeva, ampak še bolj častito družbo našo, «fideikomis.» Veste dobro, častiti bratje, kako nalogo si je postavilo naše društvo, ki je vže razširjeno po vsem svetu: vse ljudi popolnoma zenačiti. Da se to izvrši, je neobhodno potrebno, da se odpravi privatna svojina in vse lastnine ter se vse javno vpralja, tako da nobeden ne bo imel nič in vsi bodo imeli vse, recimo torej: vvesti moramo «komunizem.» Do tega pa nam nič bolj poti ne zapira, kaker «fideikomisna» naprava, ker po tej

Digitized by Google

so ogromne zemljiščine skupine nerazrušljivo priklenjene na plemstvo in na vladajoče rodovine. In rimsko-krščanska država, v svojem bistvu nasprotujoča enakosti ljudi, potrdila je postavno «fideikomisno» napravo, da bi ž njo ogromno večino za vekoma podložila dinastiji in plemstvu. Po tej postavi je navezan posestnik na svoje zemljišče, ker ga še prodati ne more, in ako tudi njegov rod izvmrje, ono pripade drugemu. Fideikomisna postava torej kaker železna veriga sklepa plemstvo mej seboj in z dinastijo, in dokler ima veljavo, nam ni mogoče še misliti, da kaj dosežemo; streti moramo to verigo in storjen bo eden najvažniših, odločivnih korakov. Zatorej se ta reč vže več let v naših krogih prevdarja; zdaj pa, ko je cesar Jožef prestol zasedel, ki je vnet za napredek in rad posluša naše svete, je vgoden čas to vprašanje na dnevni red spraviti, da zadobi mej občinstvom in tudi v vladnih krogih vedno več priznanja; stvar se je vže začela javno razpravljati in morda ni daleč čas, ko bo slavni naš vladar zdrobil zlato tele na kose, da bo vsak pobral enega ali druzega, kaker bo hotel. Zatorej tudi vas, častiti bratje, pozivljem, da vsakdo izmej vas pripomore k temu po svoji moči. Priporočam pa pri tem delu previdnost, da se občinstvu pošast ne pokaže, kakeršna je v resnici, ampak da se jo nariše v prijetnih potezah: ne bojte se, velika druhal, katero imenujejo občinstvo, vedno vse verjame in nikdar stvarem ne pride do dna, zatorej je pa tudi tako mikavno, s pomočjo druhali svet vladati. Pokazati torej je treba penez od nasprotne strani. Povdarjati se mora, ko se o tem govorí ali piše, občna korist za narodno gospodarstvo, kupčijo in obrt. Pokazati, da taka ogromna posestva so mrtva in ne nesó desetega dela od tega, kar bi lahko nosila. Kdor dosti ima, da se ne briga veliko, je li vse zemljišče dobro obdelano ali ne, da le on v obilnosti živí in vstreza svojim potrebam. Zatorej se mora vedno in vedno priporočati načelo o delitvi dela. Velika posestva moramo torej deliti, ker manj ko vsakateri ima, bolj se potrudi, da naredi zemljišče plodovito, ker to mu je prvič zarad manjšega obsega mogoče, a drugič je k temu tudi prisiljen, da sebe in svoje preživi.. Nadalje se more pokazati, kako se bo po delitvi posestev, po kupčevanji, prodajanji in menjavanji mednarodna kupčija oživahila ter denar, ki je priznano največa sila na svetu, zadobil večo ceno. Drugači se bode še obrtstvo povzdignilo, ker vsakdo bo pridelke, ki ne bodo za vžitek, skušal vpotrebiti za obrt. Pota in ceste se bodo odprle skoz zemljišča in gozdove, kamer ni stoletja prišla živa duša, ob cestah vzdigovale se bodo gostivne, tovarne, po cestah vozil se bo kmet z lastnim konjem, ne bo sicer dosti imel, a kar bo imel, bo njegovo, svoboden in neodvisen od viših gospodarjev.

In tako, častiti bratje, da spet obernem penez na drugo plat, katere ne sme nihče videti, kaker mi sami, tako tedaj, častiti bratje, se bo dalo občinstvo in po njem cesar Jožef navdušiti, da se odpravi «fideikomis» in — plemstvo bo zgubilo tla, na katerih

Digitized by Google

stojí, izginilo bo kaker megla pred vetrom; tako bo najmogočnejši steber, na katerega se dinastija in naš državni red že toliko stoletij opira, zdrobljen za vselej. Le urno na noge, bratje, inteligencija in kapital, ta dva morata vzajemno delati!»

«Inteligencija in kapital, živio!» vsklikne Ben Saruk in trikrat z desnico vdari po žaklji.

«Še za cesarja Jožefa moramo videti sad našega prizadevanja za sveto stvar napredka in svobode. Ne mirujmo, dokler ne stremo glave plemstvu in veleposestvu. Potem še le zadobi naše zlato tele, kapital, častivce in veljavo, kdorkoli bo vladal, molil je bo, le od njega pričakovaje odrešenja. A potem se vé, da se bo po državah tako plesalo, kaker bodo godli piskači okoli zlatega teleta, potem je naše postavodajastvo, so naša ministerstva, naše banke, naša državna posojila, torej tudi naš mir in naša vojska. Cesarja Jožefa pa, ko mu omajemo steber, na katerega se je cesarska vlada doslej naslanjala, pravim, ko mu plemstvo vničimo, pošljemo nad Turka, naj se tam kavsa, da se mu razbije armada, katero mu je zapustila mati Marija Terezija. Reč je že nastavljena, le urno naprej, za nami stojí mogočni Friderik in vsa njegova moč.*) Tako, častiti bratje, sem vam hotel danes malo več razkriti visoke skrivnosti zanašaje se na vašo zvestobo, da boste jasno pred seboj imeli smoter, proti kateremu nam je veslati. Ti pa, častiti brate Ben Saruk, imel nas boš proti «fideikomisu» vedno zanesljive zaveznike. Avstriji pa brez plemstva, brez armade, podpišemo smrtno sodbo. Povzdignemo krvavo zastavo na Francoskem, da se valovi revolucije vderó čez Evropo, malo časa še in — Avstrije ni več, papeštva ni več, rimske cerkve ni več.»

«Zdaj pa dovolite, častiti bratje, da se še jaz oglasim», spregovori mlajši od onih dveh nam neznanih. «Zelo me v srce boli, ko vidim po tej deželi še tako globoko vkoreninjeno vražo. Kdo bo temu ljudstvu enkrat iz glave izbil, da papež in svetniki niso vstani nobenega zveličati; tako rimska je še ta druhal, da bolj zatelebane ni tako blizo najti. Kaj nam je početi, bratje?»

«Tu bi vedel z dobrim svetom najpred nam pomagati brat Luka», odgovarja Ben Saruk. «Ej, brate Luka, naj se tvoj jezik razvozlja in tvoje ustnice naj nam govoré.»

«Vi pa ne veste ničesar», začenja gospod Luka od Volkov. «Vsa skrivnostna moč katoliške hidre obstoji v malikovanji, ki ga katoličani skazujejo Mariji, tako zvani devici in materi božji. Brž

*) Primeri: „ Privat-Promemoria, an Seine k. k. Majestät Franz II.“ od leta 1793, spisal Hofmann, ki je sam nekdaj bil prostozidar. Prijavil Seb. Brunner v „Mysterien d. Aufklärung etc.“ V tej spomenici bere se mej drugim: Der Türkenkrieg war ein Werk der geheimen Orden, angezettelt durch Herzberg (minister Friderika pruskega ter sam prostozidar) und seinen guten Freund Pitt. Der Schatz und die Armee des östr. Hofes sollte durch diesen Krieg erschöpft und vernichtet werden. — Die Unruhen in Ungarn wurden in den Logen entworfen und debattirt, Herzberg leitete sie u. s. w. str. 519.

Digitized by Google

ko začne ljudstvo noreti za to češčenje, ga vse peklenske in zemeljske moči od Rima več ne odtrgajo. A mi na Goriškem imaše posebno težko stanje. Vže veste, kako je vsa dežela prepreženа z bratovščinami.»

«In te imajo kapital», dostavi gosp. Ben Saruk, «v Štanjelu je tudi taka.»

«Zraven tega pa imamo», pravi Luka, «sv. Goro. Saj vam je znano, kako celo poletje in jesen vse roma na ta kraj; raji si dajo Boga z nebes vzeti, kaker pa podobo Marijino sè sv. Gore.«

«Sv. Gora», seže naglo Ben Saruk v govor, «pa ima nekaj več stotisoč premoženja! Spet bi bilo v občo korist to mrtvo posestvo zaseči.» To izgovorivši vdari dvakrat po svoji vreči.

«Kaj nam je početi?» nadaljuje gospod Luka. «No, da kratko povem: svetišča zapreti, bolje danes, kaker jutri, malikovanje prepovedati, meniške kute pa po svetu pognati. Toda dobro sem prepričan, da vse to bi dosti ne zdalo, dokler se ljudstvu ona vražja vera iz srca ne izruje, to pa gre počasi. Da bi le duhovni za tako praznoverstvo manj goreli; mrzlih, treznih duhovnov imamo pred vsem potrebo. Jz stare šole se vé, da ni mogoče, da bi tako prišlo, a upam, da v naših generalseminarih se nam odgoji vse drugačno duhovstvo: spoved, odpustki, obhajilo, vsakdanja maša, in brevir in celibat in kaj vem še, vse to bo zgubilo veljavo in oznanjeval se bo čisti evangelij brez rimskih pridevkov, čist evangelij pa matere božje in device ne pozna, vneti možgani se bodo kmalo ohladili in v desetih letih se bo svet ves pridrugačil. Jaz sam hočem na Goriškem vzgled biti, kako mora duhoven po tirjatvah nove dobe izpolnjevati svoj vzvišen poklic. Mislim, da najzdatnejše bi bilo vvesti v deželo nauke velike reformacije pod eno ali drugo obliko. Meni je vedno vgajala vera Kalvinova *), ker ne pozna ne maše, ne obhajila, ne svetnikov, ne časti matere božje, ne device. Jaz sam sem vže o tem razpravljal z nekim pastorjem in se še dogovarjam. Moji Volki bi morda kmalo pripravni bili sprejeti novo vero: spovednice sem vže davno spravil pod streho, po odpustkih nikdo več ne vpraša, o papeži vže deset let nisem besedice črhnil, pahnil sem svetnike z oltarja, podob in molkov pri Volkih več ne vidiš. «Oče naš» morda še znajo, češčeno Marijo pa so skoraj vsi vže pozabili; še mašne srajce in plašče da prodam, potem se jim prikažem pred oltarjem v črni halji in jim začnem pridigati. Se vé, da potem, v spodbudo in dober vzgled bratom duhovnom, bo treba pripeljati k Volkom gospo pastorko; exempla trahunt. Volki sè svojim gorečim duhovnim pastirjem naprej, drugi za njimi! Od Volkov odrešenje! Tako vidite, častiti bratje, se bo rimski kači glava strla!»

«Od Volkov odrešenje!» zakličejo vsi, «Živio, brat Luka!»

*) Gl. Morelli: „Istoria della Contea di Gorizia." Vol. IV., p. 228.

Digitized by Google

«Da, da, častiti bratje», kliče Ben Saruk, «čas je vže, da se materi božji in svetnikom zasežajo zakladi in zemljišča, katera imajo pri svetiščih in po bratovščinah. In čemu naj bi imeli še bogastvo? Saj svetniki morajo pred vsem posnemati Boga, o katerem se bere, da ni imel toliko lastne zemlje, da bi na-njo bil položil svojo trudno glavo?»

«Živio Ben Saruk!» razlega se po črnem hramu.

«Živeli zakladi rimskih svetnikov!» se spet zažene Ben Saruk. «Živeli, živeli!» In pumf! pumf! pumf! vdriha po vreči.

Od tolikega krika in mahanja se zrak potrese, da brleča luč vgasne in častitljivi bratje so — v temi.

Slovstvo.

NARODNA KNJIŽNICA.

I. zvezek.

„Pobratimi.“

Roman. Spisal dr. Josip Vošnjak.

Vže spet tedaj roman. Kdor ve, kaj pomenja roman v novejšem slovstvu, pač radovedno v roke vzame lično vezano knjižico, ki mu na prvi strani naznanja „roman.“ Ker, da govorim sè Stritarjem, roman je vseobsežna oblika poezije, kaker ni druga nobena; vse življenje ima prostor v nji. Roman ima prihodnost.

Še več. Ne prezrimo, da je, kaker kaže naslov, ta roman izšel kot prvi proizvod izpod nove firme: „narodna knjižnica“ Rodili se bodo tedaj gotovo še drugi bratje. Ex uno disce omnes... Toda ne prenaglimo se, ne sodimo pred časom.

In sicer izšel iz „Narodne tiskarne“ v Ljubljani. Iz iste, v kateri se tiska „Slovenski Narod,“ „Ljubljanski Zvon,“ „Brus“, e tutti quanti. Povej mi, s kom občuješ, in jaz ti povem, kdo si. Iz Nazareta more priti kaj dobrega?...

Toda dovolj. Sè šalo na stran.

Digitized by Google

Imamo roman pred seboj; vsaj tako so krstili novo Vošnjakovo knjigo. Roman je pa ena izmej leposlovnih oblik. Leposlovcu je politika, kaker sem, če se dobro spominjam. gledé pesnika nekje vže dokazoval, nehvaležen predmet, ter težko težko, da si na političkim polji pribori nevmrljivosti. Zakaj tako, se pač lehko razume. Politika se malokdaj, recimo nikdar ne dvigne do višega, občečloveškega naziranja, ki se mora več ali manj izražati v poeziji, ako hočemo, da ta zadoščuje svoji vzvišeni nalogi, ki jej pristoja vže po bistvu in obliki, kaker tudi po občnem naziranji vseh ljudi. Stališče politikovo je nizko, omejeno; v politiki prevladuje strast, posebno pa sebičnost, ki ima mej vsemi strastmi gotovo najmanj poezije v sebi. Sploh ni v človeškem delokrogu stroke bolj puste, suhoparne, prozaične, recimo manj poetične, kaker je politika.

Politika se razlikuje po strankarstvu, ki vže po svojem bistvu ljudi ločuje, mej tem ko ima poezija nalogo z vpodabljanjem viših idej človeške strasti brzdati, blage čute buditi in vplemenjati ter ljudi spajati v ljubezni in bratstvu. In pa še le politika v naših časih, ko je v javnem življenji obveljal Macchiavellizem, ki je na mesto večno veljavnih zakonov božjega prava proglasil v politiki načelo koristnosti!

Leposlovje pokoriti politiki je isto kar onečešcevati je ter je izneverjati samemu sebi. Politika v leposlovji poplitvuje mišljenje in tira po višem hrepenečega duha na terišče nizkih strasti. Gorjé narodu, kateremu megla politiške strastnosti zatemni obzorje idealov, brez katerih se človek poživini.

Umetnost podrejevati političnim težnjam je ravno tako pogubno, kaker cerkev pokoriti državi. Politiška umetnost zataji vero v večno veljavne, nepreminljive zakone pravega in lepega, v čemer obstoji vsa njena dostojnost, ter mora preminjati nazore, kaker jo zanašajo politični prevrati.

Najjasniše nam to kaže novejša italijanska literatura. Revolucija si je najela slovstvo, da si po njem vgladi pot k političnemu prevratu, ki je namerjal narodno zedinjenje vseh Italijanov. Vsi pesniki, vsi pisatelji se politikovali, vsi politiki so pesnikovali in pisateljevali: Guerrazzi, Carducci, D'Azzeglio itd. slednjič celó Mazzini in — Garibaldi! Kako vzvišene ideje, kako plemenito naziranje se mora pač odsvitati iz spisov rudečih rovarjev in framasonov, katerim je fizična sila najviše pravo, bodalo najsvetejše orožje! Kaj čuda tedaj. da je italijansko slovstvo tako globoko padlo z nekdanje idealne visočine, da dandanes Italija ne le politično, ampak tudi duševno hlapčuje protestantski Nemčiji!

Kar pa dandanes politiko še manj priporoča, je moderni parlamentarizem sè svojimi volitvenimi borbami in drugimi neplodovitimi napravami. Koliko so si narodi obetali od konštitucije, in prinesla jim ni drugega, nego vboštvo, dolgove,

Digitized by Google

vojake, liberalizem. Kako srečni smo v Avstriji, odkar je začel vladati parlamentarizem, pač sami najbolj čutimo. Zatorej se pa narodi za-nj čedalje bolj ohlajajo in se nevoljno obračajo od njegovih laži-svobodnih vstanov. Celó nepristno je tedaj in rekel bi vže anahronistično konštitucijonalizem proslavljati, posebno pa v leposlovni obliki.

Meni se celó zdi, da za politiko 19. stoletja je še proza predostojna in prenežna. Ker pa vže ne moremo živeti brez politike, no, razpravljajmo jo po predalih političkih dnevnikov in tednikov, tu je za njo prostor.

Politikujmo po časnikih, politikujmo po zborih, po taborih, po društvih. A v svetišče muz politiki ne odpirajmo vrat, ako hočemo sveto, neoskrunjeno ohraniti to. kar nas v našem materijalističnem, prozaičnem veku edino še more povzdigniti nad vsakdanjost in vnemati za idealne dobrote.

To pa moramo tem bolj povdarjati, ker Slovenci sploh si ne smemo obetati posebne politiške prihodnosti, Majhen narod smo, politično razkosan; največ, kar smemo upati, da dosežemo, so naše jezikovne pravice v javnem življenji. Bilo bi tedaj nespametno, ko bi hoteli vse svoje moči žrtovati politiki. Previdnost nam je odločila drugo polje, to je znanstveno, umetnijsko, leposlovno polje. Sèm moramo obračati svoje moči. Politična pretiranost brezvspešno gubi naše moči, nas odvrača od naloge, ki nam jo daje svetovna zgodovina. Ako bomo še umetnost in znanstvo politiki žrtvovali, nikdar ne dosežemo niti svojega smotra niti sploh prave velikosti in slave.

Leposlovne proizvode bere posebno naša mladina, v kateri so naši upi, naša prihodnost. Mladina pa teži po idealih, in ti se ji morajo vpodabljati v leposlovji; ako bomo vnemali mlado kri za konštitucijsko šablono, ako jo bomo pitali z blestečimi frazami modernih laži-svoboščin, se mora v kratkem v nji zadušiti vsak idealen vznos, zamreti ves blag čut, vse zanimanje za to, kar je občečloveško, večno, kar je edino plemenito.

Čemu tedaj smo tako na široko govorili o tem? Ker roman Vošnjakov je političen roman. S tem je označena vsa njegova vrednost z leposlovnega stališča. Recimo: nevrednost. neslanost. To neslanost sè zgodovinsko plitvostjo, ki vedno označuje politične kričače, in s pripovedavno okornostjo vred, ki najboljše kaže, kako dobro je, da politik ostane pri svojem političnem listu, naj nam pojasni dvoje vzgledov:

„Vstopilo je več mož sosedov..... Vsedli so se po klopeh..... Devin jih je pohvalil, da radi bero slovenshe knjige, in mlinar je pritrdil: „Sevé. Sevé.“ Zdaj se je Devinu zdel pravi trenotek pričeti z narodno agitacijo mej prostim ljudstvom.

„Pošlušajte me možje!“ dejal je s krepkim glasom, da so vsi vmolknili in nategnili svoja ušesa.

Devin je začel praviti o srečnih starodavnih časih, ko je

Digitized by Google

bil Slovenec sam svoj gospod na svoji zemlji, ko je bil vse Slovence združil in vladal mogočni kralj Samo. Potem je slikal grozne čase robstva pod ptujim nasilstvom. Zasijalo pa je tudi Slovencem solnce svobode in spone stoletne sužnosti leže raztrgane na tleh. V oduševljenih besedah je povdarjal, da bodemo le tedaj vredni sinovi naroda svojega, ako branimo njegove pravice in skrbimo za blaginjo in srečo naroda, po vseh svojih močeh. „Nobena žrtev“ tako je Devin končal „ne sme nam biti prevelika, nobeden boj prehud, kadar nas kliče narodna dolžnost. Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti.“

Ali pa:

„Po volitvi so se narodni volivci pri skupnem obedu veselili teško pridobljene zmage. V oduševljenih govorih slavili so se mej seboj in pričakovali boljše prihodnosti tlačenemu narodu. Dolnik še ni bil nikdar tako dobre volje in često je povdarjal, da so se možje res čudom vrlo držali. „Glavo po konci in ne vpogniti se,“ to bi vselej naj bilo naše geslo, pa bi se že zdavnaj izkopali iz robstva. Znani rodoljub, ki je sedel kraj njega, gladil si je s tenkimi prsti redke brkice pod nosom, krepko v svet molečim, in dokazoval je, da se z agitacijo in organizacijo dá vse doseči. „Le agitacije je treba in organizovati se moramo“ bil je konec njegovih govorov.“

Še enkrat. Tako in enako se dá prav dobro brati po časnikih, denimo tudi v „Sl. Narodu,“ se dá izvrstno slišati po ljudskih shodih in v političnih društvih — v romanu: ne, in ne. Dasi je tak govor nad vse domoljuben, naroden, vender zdi se nam tako neleposloven, da se moramo le čudom čuditi, kako se more leposloven list, kaker „Ljubljanski Zvon“, toliko vnemati za Vošnjakove „Pobratime.“

To smo hoteli opomniti. da se naši leposlovci v prihodnje koliker mogoče izogibljejo politike, kaži se ta tudi na najplemenitiši strani, namreč v ljubezni do domovine, v navdušenosti za narodne pravice.

Sicer se pa lahko razume, zakaj čutijo naši liberalci nekako potrebo zahajati tudi v leposlovji na politiško polje. Saj nekaj pozitivnega mora umotvor vender izražati, neko vsebino, recimo idejo. Ker so pa zatajili krščanske nazore, a ker se od druge strani bojé svoja brezverska načela očitno oznanjati, je naravno, da jih politika tem bolj mika, ker jih spravi nekako iz zadrege, dasi tako pusta, tako suha, tako revna na idejah. A žalibog, da je ravno politika v leposlovji najjasniše spričevalo duševne revščine.

Pa da bi dr. Vošnjak res ostal pri svojih volitvenih borbah! Toda v svojem romanu je segel dalje: zašel je tudi na nevarno polje verstvenega in filozofičnega modrovanja. In tu seveda se je moral razodeti ter pokazal je v dovolj jasni luči svoje stališče nasproti tisti veri, ki je vera slovenskega naroda, ki jo zovemo katoliško.

Digitized by Google

Da bi bil za krščanstvo posebno vnet, no, kdo bi pa pričakoval od njega? Saj dandanes je vže sploh moda mej omikanci, kakeršni hočejo biti gotovo tudi Mladoslovenci, da se krščanstvo, ako ne napada, vsaj pa plemenito prezira in mrzi. In dr. Vošnjak je v tem pač mojster prve vrste. Akoprav se vrši njegov roman večinoma mej slovenskim ljudstvom, akoprav ima večkrat opraviti s prostim narodom, vender boš zastonj pričakoval kaj verskega. Vse verstvo mu absorbira edina narodnost. Eno izjemo nahajamo, ko pripelje k smrtni postelji v dvoboji ranjenega Dolnika duhovnika, da slovesno zapečati junaški čin sè sv. križem.

Toda o samem preziranji in negaciji ne more nihče živeti, tudi dr. Vosnjak ne. Prepričan je, da nekaj pozitivne piče mora imeti človek. In te podaja v romanu Slovencem tudi on. Ta piča je — čujte — je Schopenhauerjanstvo! No, to je prišlo v modo tudi pri nas, odkar je je Stritar prekuhoval v svojem „Zvonu."

Seveda, kaker nekdaj Stritar, tako bi znal tudi dr. Vošnjak, čudé se moji „najivnosti," zavrniti me prašaje: kje pa učim, kje priporočam Schopenhauerjanstvo? Nikjer kot filozof, pač pa kot leposloven pisatelj. Kaker je Devin v romanu vzor pravega požrtvovavnega rodoljuba, tako izraža dr. Vošnjak v govorjenji in vedenji Dolnikovem svoje nazore o svetu in veri. Toliko razumnosti za ocenitev leposlovnih proizvodov vender še imamo, da vemo, da v Dolniku izjavlja pisatelj svoje lastne nazore, in da mu je Dolnik eden najboljših značajev, je pač razvidno iz vsega romana. Kaker filozof uči in vtrjuje svoje nazore s teoretičnim dokazovanjem, tako nam jih vpodablja in priporoča leposlovec v svojih junakih. In Dolnik? Je odločen Schopenhauerjanec. Toda pisatelj sam se ni mogel zdržati, da ne bi nam še posebe povedal, kako močno mu vgaja ta „filozofija" ter nazori in značaj Dolnikov; saj imenuje Schopenhauerjeva razmotrovanja o človeški bedi izrecno „duhovita." To je pač očitno odobravanje Schopenhauerjeve filozofije.

Toda celó brez potrebe je bilo Schopenhauerja imenovati; saj nam ne manjka v romanu mest, v katerih nahajamo izražene skoraj vse glavniše nazore tega filozofa.

O volji človeški:

„Človek je in ostane suženj svoje telesne organizacije. Počenjaj, kar hočeš, vtrjuj si svoj duh, domišljuj si, da imaš svobodno voljo, zaman ves napor, ne vtegneš se vplivu tistih tajnih činiteljev, kateri vladajo vesoljni svet in vsako bitje v njem."

Spet:

„Mi vemo, da se ne moremo vstavljati svoji vsodi. Naša volja — prazno domišljevanje."

Namesto Boga in njegove previdnosti stopi slepa vsoda. Človek je le igrača „v pesteh vsode," zatorej „vse, kar se zgodi,

Digitized by Google

se mora zgoditi, in svoji vsodi nihče ne vteče.“ Vsoda žene človeka v greh, v prepire, v dvoboj, v nesrečno smrt. „Vsoda, prijatelj, vsoda!“

Znanost, omika, šola, svoboda ne le ne povspešujejo človeške sreče, ampak „z višo omiko vcepil boš le tistim milijonom, ki so do sedaj mirno poslušali svojo vsodo . . . . nemir in nezadovoljstvo. Izrek, vreden največega filozofa je: Kdor malo vé, mirno v svoji koči živi“. Schopenhauer tudi tu.

Odpira nam tudi Schopenhauerjeva nebesa. Ta dosežemo, ako se „vspnemo nad malenkostne človeške boje in strati do vzvišenega miru, do miru, ki izvira iz očiščenih nazorov o ničevosti in nečimernosti vsega.“ Toda pravo odrešenje nas čaka še le v smrti t. j. v vničenji individualnosti: „Smrt! Da, to je prava beseda, tolaživna, pomirjujoča. Smrt! Ti pokoplješ v . . . . trud in trpljenje, ti nam odpiraš vrata k večnemu pokoju.“ Komur je breme življenja pretežko, seveda najbolje, da je sam odloži: „Ali pa naj čakamo, potrpežljivi, dokler se jej zljubi, da nas pobere iz te solzne doline?“

Toda dr. Vošnjak ne more izhajati s čistim Schopenhauerjanstvom; zdi se, da mu je vender prevotel. Ta nedostatek bi rad dopolnil s — spiritizmom. Če se ne motim, je ta prvi resen poskus v slovenskem slovstvu vdomačiti to staro bedarijo v moderni obliki; ker dr. Vošnjak razpravlja vprašanje o spiritizmu in hipnotizmu sè vso učenjaško resnobnostjo in z očitnim prizadevanjem bravca prepričati o njegovi resnici in važnosti. Čujmo le:

„Devin je bil ves osupel. Tedaj ko se je vršila ta prigodba, niso še bili znani včinki hipnoze. Z magnetizovanjem, spiritizmom, somnambulizmom so se pečali le diletanti in sleparji, učeni svet pa je vse te pojave proglašal kot humburg, ne da bi se trudil raziskavati, koliko je na njih in kaj je resnica in kje začenja prevara. Danes so si mnogi učenjaki pobliže ogledovali tako zvano hipnozno spanje in priznati morajo, da so res nekatere osobe posebno organizovane ter se dado vtapljati v tako spanje, da so telesno brezčutni, duševno pa, kaker sužnji, podvrženi volji hipnozerja. Dandanes vemo, da hipnozovani človek vsako stvar za to ima, za kar mu jo nareka hipnozer, povžije surov krompir ali repo za jabelko, da pije kisavec za vino ali pivo itd. Če hipnozer pravi: Pojdi spat, razpravi se. Lehko ga gane k smehu ali joku; celó to včini, da se pol lica smeje, druga polovica pa joče. Hipnozerju še glasno zapovedovati ni treba, samo sè svojo mislijo vpliva na hipnozovanega človeka. Najčudneje pa je, da se hipnozovanemu človeku zapove neko dejanje, katero mora zvršiti zatem, ko se vzbudi, bodisi tudi tedne ali mesece pozneje.“

Seveda ne more končati svojega romana, da ne bi bravca peljal k spiritističnemu poskusu. Trinožna mizica sè svinčnikom na eni nogi se mora premikati in po papirji pisati. Tudi z magnetičnim spanjem nas seznani, v katerem ženska prerokuje prihodne

Digitized by Google

skrivnosti, ki se natančno izpolnijo. Da pa kar mogoče znanstveno opravičí in razloži te pojave. se tu pa tam loti celo filozofovati, seveda ne vselej preduhovito, kaker n. pr: „Zakaj bi ne (mogel človek zreti) v prihodnost, ko je vender prostor in čas eno in isto?“

Vprašali bi radi, čemu pridiga dr. Vošnjak Slovencem spiritizem. Ker spiritisti hočejo spiritizem poistovetiti s krščanstvom, da, smatrati ga za višo dopolnitev krščanstva (seveda krščanstva framasonskega, brez dôgem in vere) namerja najbrže tudi dr. Vošnjak sè spiritističnim krščanstvom osrečiti Slovence; to seveda bi bilo pred vsem za niže ljudstvo, mej tem ko bi omikancem vso vero nadomeščal Schopenhauerjev pesimizem. Slovenci, kaj hočete še več!

Da je komedija, ki nam jo je podal dr. Vošnjak, dopolnjena, mora slediti še prizor modernim, brezverskim, fatalističnim romanopiscem neopustljiv: dvoboj.

Ta barbarski običaj, večna sramota 19. stoletja, je dr. Vošnjaku plemenit, junaški čin. Zato ga mora doprinesti njegov najblaži junak, „pošteni“ Dolnik, katerega prišteva „najboljšim našim možem,“ katerega „bistri um. nevpognenost, pogum in pošteno srce“ nad vse povzdiguje. V slovenskem slovstvu ni še dobil dvoboj odločnišega in gorečnišega slavitelja, kaker v dr. Vošnjaku. Ako ga bomo začeli tako priporočati, ne bojmo se, vdomačil se bo v kratkem tudi na Slovenskem. Ako bomo dvoboj tako mično opisovali, in sicer kot „viteški“ čin, ako bomo mladini zabivali v glavo, da dvoboj rešuje „čast“ duelantom, bomo morda videli vže prihodnjo generacijo en korak dalje na poti — v barbarstvo!

Toda pst! počasi! Ali ne deva dr. Vošnjak smrtno ranjenemu duelantu v usta naslednje verske izpovedi: „Smrti se bati? Čemu? .... Odpovedal se nisem nikdar svoji veri, in pripravljen sem storiti dolžnosti, katere mi nalaga cerkev.“ In res, „pomiri se z Bogom;“ kaplan Hrastovič mu podeli verska tolažila.

Gospod dr. Vošnjak, koga ste mislili s tem slepiti? Schopenhauerjanec skozi in skozi — se ni odpovedal katoliški veri!! Prosimo, kake pojme imate sploh o veri? Toda ne bomo Vas nadalje izpraševali. Povejte nam odkrito: kaj ne, to je pesek v oči prizanesljivim, spravljivim Slovencem, da bi ne videli, kaj ste jim nažveplali v romanu? Prekriti ste hoteli s tem bogotajne, brezbožne nauke, katerih mrgoli Vaše delo? Idi Vam na limanice, kdor je tako kratkoviden. Pomiljujemo le kaplana Hrastoviča, da mu je pripala nehvaležna vloga z Bogom spravljati mladoslovenske duelante in Schoperhauerjance. Predrznemo se celó trditi, da ni kaj korektno izvršil svojega posla. Od očitnega ateista in duelanta bi bil moral zahtevati, da bi tudi očitno preklical svoje zmote in pohujšanje, vsaj z eno besedico. To se ni

Digitized by Google

zgodilo. Vender mogoče, da je gospod Hrastovič spolnil svojo dolžnost, a izpustil je to iz povesti dr. Vošnjak, ker bi bil s tem obsodil svoje nazore, za katere hoče Slovence vneti sè svojim romanom. Vsekako pa vidimo iz tega prejasno, kako nalogo prisojajo naši liberalci slovenskim duhovnom: braniti jim hrbet pred vernimi Slovenci, da jim bo mogoče še nadalje sejati mej narodom krive nauke in brezboštvo; ko bodo pa vse ostrupili, ko bodo videli, da so na konci svojih teženj, potem se obrnejo proti nam ter nas brcnejo od sebe: der Moor hat seine Pflicht gethan, der Moor kann gehen! Zdaj smo gospodje mi!

Slednjič le še nekaj. Znano, da je isti dr. Vošnjak, ki je spisal „Pobratime," ob enem tudi priden pisatelj za — družbo sv. Mohora. In sicer prav pobožen, in skoz in skoz veren kristijan je dr. Vošnjak, ko piše za sv. Mohora. Ne, kaker da bi bil morda versko prepričanje, katero je prej imel, izgubil ter zamenjal z drugim, nasprotnim, kar se zna vsakemu človeku pripetiti. Ne; ob enem in istem času piše dr. Vošnjak povesti za sv. Mohorja in romane a la „Pobratimi." Dovolj pogledati njegovo povest „Obsojen" v letošnjem koledarji sv. Mohora, kjer je poln vere v Božjo previdnost, kjer tako gorko in spoštljivo in pobožno govori o vsem, kar je krščansko; njegovo povest kinča celó ilustracija, ki nam kaže, kako duhoven podaje bolniku sv. obhajilo. Povest „Obsojen" pravim, ki je o istem času prišla iz peresa Vošnjakovega, kaker „Pobratimi." Čujmo le! V povesti piše dr. Vošnjak: „Vsi smo v Božjih rokah." In moli Božjo previdnost: „Čudna so Božja pota in kar je pravo, i Bogu je drago." V romanu pa ne pozna više moči nego vsodo, slepo vsodo, kateri nihče ne vteče, v katere pesteh je človek igrača; v romanu mu vladajo vesoljni svet in vsako bitje v njem „tajni činitelji."

Taka skrajnostna nasprotja je zmožen v sebi spajati eden in isti mož! No, vganjke ni težko rešiti. Družba Mohorjeva pobožne povesti dobro plačuje, zatorej si misli dr. Vošnjak: bodimo pobožni — za denar; a ker upamo, da bomo isto tako dobro razprodali Schopenhauerjevo robo, bodimo Schopenhauerjanci, bodimo spiritisti — ravno tako za denar!

Je to moštvo, je to doslednost? Da, mladoslovenska doslednost je to, mladoslovenska značajnost! Pregovori Rothschilda, da jim dobro plača, in jutre mu prodajo Slovenijo, narodnost in ž njo ves svoj idealizemin in realizem!

In s takimi značaji bi se katoliški Slovenci družili?

Mir in sprava s takimi liberalci bi nam nalagala o enakih delih, kaker so Vošnjakovi „Pobratimi," vsaj molčati ter nikaker jih javno obsojati. Pravim, vsaj molčati, ker spravljivost gre žalibog večkrat vže tako daleč, da celó listi, ki se smatrajo za konservativne, brezverske knjige in časopise neredko nad vse hvalijo in gorko priporočajo, v čemer se vže od nekdaj odlikuje

Digitized by Google

Goriška „Soča.“ A vže molčanje bi neizmerno škodilo: kdor molči pritrjuje; in to je dovolj, da se občinstvo vrže na take proizvode ter sè slovensko besedo sreblje strup brezbožnih naukov. Ne; ako nočemo, da nam gnjilo jabolko liberalizma, ki se je vtepel v naše slovstvo in javno življenje, ne okuži, kar je še zdravega v našem ljudstvu, v mladini, vrzimo je hitro od sebe, bodi njegov olupek še tako naroden

Zveze z liberalci: n e; kdor se ž njimi zavezuje, izdaja vero iz vest!

„Ljubljanski Zvon.“

Leposloven list.

„Ljubljanski Zvon“ je v osmih letih svojega izhajanja obogatil našo l e p o slovno književnost z n a j l e p š i m i deli. Prvi naš l e p o slovni list „Ljubljanski Zvon.“

„Soča“ 26. jan. 1889.

Zmedenost pojmov je dandanes pač čudovita. Pred vsem pa to lehko zapazimo v vprašanjih, ki se tičejo umetnosti in leposlovja. Našim leposlovcem brez vere in Boga je sploh vse lepo, kar je slovenski ali slovanski pisano. Ne; recimo bolje: kar je pisano v protikrščanskem, bogotajskem zmislu.

Naš „Zvon,“ ne da bi nas zavračal, kaker nam je žugal vže lani, se obotavlja okol našega lista kaker mačka okol vrele kaše; le tu pa tam od daleč malo ščipne, resno nas prijeti nima poguma. Tudi v letošnji 3 številki se nas spominja. Vpraša namreč nekoga, „kakšen bi bil Shakespeare v svitu najnovejše goriške modrosti.“ Ta „modrost“ imamo čast biti mi.

V istem odstavku nadalje nas hoče podučiti, da so možje, kaker Turgenjev, Voltaire, leposlovni pisatelji!! Pisatelji, ki vedó, kaj je lepo. kaj pravo, nič ne dé, da so brezverci!

Mi nimamo navade ostajati na dolgu, kaker liberalci nam. Za kar pa nam gre pred vsem, so načela. Zatorej hočemo pod gorenjim naslovom nekoliko prerešetati „leposlovno“ delovanje iz „Zvonove“ preteklosti; ob enem pa bomo imeli priložnost spregovoriti sè „Zvonom“ še o marsičem drugem.

Leposlovno stran v „Zvonu“ je posebno pridno obdeloval v svojih „verskih bajkah“ (!) gospod

Digitized by Google

J. Trdina.

Le nekaj klasičnih mest brez komentara. Oprosti naj se nas, da smo nekatere prekosmate preveli na latinščino. Previdnost je to zahtevala.

„Sveto pismo govori v vseh rečeh resnico, ali jo zavija včasih v lepo priliko, da ne pohujša nedolžnih otrok. S t a k o priliko pripoveduje nam zgodbo prvega greha. Prav za prav pa je bilo tako. . . . Adam jo pogleda, spozna nje ljubezen in tudi on se zaljubi vánjo. Od tod je dobila jablana ime „drevo spoznanja," ker sta se pod njo Adam in Eva spoznala, kako neskončno da se ljubita." — Zvon 1881 str. 166.

Z a v r ž e n i a n g e l j i so na zemlji „z vgrabljenimi babami zarodili nevsmiljene grofe in d r u g e v e l i k a š e, ki so vbogega kmeta toliko let tako krvavo mrcvarili in zatirali." — Zvon 1881 str. 166.

„Tako je prišel L u c i f e r na našo zemljo in je zarodil na njej sè svojima nečednima babama — n e m š k u t a r j e. — Zvon 1881 str. 291.

„Zdaj vpraša Bog M a d ž a r a in Madžar pravi: Meni se najbolje godi, kader sem vmazan . . . Bog mu veli: Naj bo po tvoji zemlji toliko blata, da se boš po njej valjal kaker s v i n j a." — Zvon 1881 str. 223.

„Kurent to zve, pa hajd v cerkev! Bilo je ravno veliko opravilo. Komaj je začel gosti, popadajo ljudem bukve in brojanice na tla in vsa cerkev se spremeni v plesišče. Pop je hotel ljudi karati, ples pa šine v noge tudi njemu, držeč v r o k a h s v. z a k r a m e n t v r t i l s e j e p r e d o l t a r j e m k a k e r o b s e d e n." — Str. 355.

Ker je sv. Andrej proti zapovedi Kristusovi jedel grozdje, ga dá Jezus Kristus sežgati. Od sežganega ni ostalo kaker srce in kosci jeter. Te vdobi po naključji dekle. Ko jih poje, „z a č u t i s e n o s e č o in čez 9 mesecev rodi sv. Andreja . . . . V telesu druge matere ostala mu je vsa pamet in zavednost, pa se je dobro spominal, da je bil žejen vseh devet mesecev. Takega ni hotel več prebiti" — Str. 358.

Poltenost, prešestvo, vboj, samovmor.

Poltenost je cel spis „Gorska deklica." — Zvon 1884 str. 27 ss.

N. pr. Grofinja velela je lepemu ženinu, Buniču, ki je tirjal od nje, da poljubi roko njegovi nevesti: „Narediva zameno! Mesto neveste naj poljubim tebe: saj sva sama, da ne bo zvedel za najino prijaznost niti moj pusti grof Erger-Berger, niti tvoja slaka ženičica."

Pastor puellam montanam observat, cum somno expergefacta levem tunicam exuit et in lacum prosilit corpus lotura. — Str. 29.

Digitized by Google

Ista snov na strani 30, 32 in 146.

Stran 148. Aperte sermo fit de amplexibus fornicariis; lectulus matrimonialis in eoque concubantes describuntur.

Abortus.

„Post aliquot dies iam toto pago innotuit eam furtim radices quasdam sibi coquere, ut tollat ingratos effectus peccati sui... Praeter hanc narrabant mihi et alias quinque foetum sibi aqua cocta ex quadam herba, . . . vel ignotis quibusdam baccis expulisse . . . . Contenderunt deinde Celeiam „da jim ostrga slepi župnik kosmato vest.“ — Zvon 1884 str. 397.

Nekaj o „menihu.“

„Njegova svetost je tako zaslula, da jo je zvedel sam rimski papež in mu dovolil, da sme zapustiti samostan. Dal mu je dovoljenje, da stanuje ž njim slobodno mlada, precej brdka babnica, da bi imel priliko bojevati se s skušnjavami in si z junaškimi zmagami prislužil nebeški raj in večno zveličanje.“ — Stran 400.

Na strani 401 mu očita Trdina po hudiči vse ostudnosti. Ex. gr. Cum die dominica redires a sacro officio, semper ante portas concubina te exspectabat, ut brachium eius arriperes eamque domum traheres . . . . Tantum scandalum terra nostra plus quam a trecentis annis non est passa . . .

Sploh so Trdinove bajke in povesti prava kloaka, ki se vije skozi letnike „Ljubljanskega Zvona,“ kloaka, v katero se zliva vše, kar se dá misliti najbolj ostudnega in kosmatega — prava „kvintesenca“ mladoslovenskega liberalstva!

Sicer pa nikar misliti, da je ostali „Zvon“ dosti bolji. En sam vzgled. V pripovesti „Giacomo.“ (1884 str. 100) nahajamo na petih straneh:

a) Prešestvo. „Filippo de Falcone in Betrice, soproga grofa Muzzija, colloquiis amatoriis delectantur, amplexantur invicem et deosculantur beatosque se sentiunt.“

b) Prešestvo in vmor. Beatrice sloni Filipu v naročaji, drug drugemu gledata v oči ac osculantur invicem. . . . Carlo, maritus Beatricis, ju zasači: „skoči na Filipa ter mu zabode bodalo v prsi.“

c) Blaznost. Beatrice je zblaznela.

d) Samovmor. Giacomo, ovaduh nezveste žene, pravili so „da je sinoči vtonil,“ in sicer, ker je slišal drugega govoriti: „Proklet bodi oni gondolir, ki je grofu izdal, da ga ne ljubi več soproga; ali to ni bil gondolir, to je bil lopov.“ Pisatelj te povestice je neki A. A. P.

Vprašamo Goriško „Sočo,“ ali prišteva tudi tako blato onim „najlepšim delom,“ s katerimi je Zvon „obogatil našo lepo slovno književnost“?

Digitized by Google

„Ljubljanski Zvon“ in slovenska duhovščina.

Da ni katoliški duhoven liberalcu persona grata, se pač samo ob sebi razume. Tako tudi slovenskemu ne. Prenaša ga le, dokler k njegovemu počenjanju molči; da celó milostljiv mu je vstani biti, ako ga gmotno podpira, ž njim sodeluje, kaker n. pr. Gorázd, Fekonja itd.

V srci seveda liberalec vsakega duhovna do dna črti, kaker črno spako. Sploh bi raji videl po Slovenskem same protestantske pastorje ali ruske pope kaker katoliške duhovne. Posebno pa liberalcu ni všeč, da so slovenski duhovni rešili narodu sveto katoliško vero. Ko je prof. Marn v „Jezičniku“ trdil, da so duhovniki v e d n o bili najzvestejši književniki slovenski, mu je Wiesthaler odgovoril (Zvon 1887 str. 572.): „A v e d n o vender le ni bilo tako! Konec srednjega veka in v 16. in 17. stoletji z **nesrečno** protireformacijo — toda, ‚the rest is silence.‘“

Vže najmanji dvom, ki bi ga duhovni izjavili o poštenosti liberalnih slovstvenikov, zadoščuje, da jih zavrnejo kot fanatike: „Gospodje morajo imeti v r o č o k r i, ako jih vsaka beseda, ki govori o ljubezni, spravi v tak ogenj“ — tako so vstani nam odgovoriti, ko bi jim očitali njih „deviško“ pisavo, tiste vrste pisavo namreč, kaker smo jo zgore označili.

Kaj pa še le, ko bi jih kdo očitno zgrabil in jim v obraz povedal, kar jim gre? Potem so zmožni kar tako odgovoriti: „Slovenci bi menda radi do svoje narodne smrti ostali kmečki narod b r e z p o s v e t n e g o s p o d e, b r e z o m i k e; v l i t e r a r n i h s t v a r e h k r a n j s k e g a d u h o v n a o d p r e p r o s t e g a k m e t a p r a v n i č n e l o č i, k a k e r č r n a s u k n j a“. — Zvon 1886 str. 312.

Kako nedostojno je tedaj, ako duhovni slovenski klečé plazimo pred liberalci, ki nas znajo tako ljubeznjivo čislati, kaker plazi n. pr. Fekonja (duhoven), ki se, hoteč govoriti o „duhovnikih kot slov. pisateljih,“ pred Zvonovci tako-le opravičuje: „Mislim torej, da se mi ne bode z a m e r j a l o, ako v naslednjih vrsticah nekoliko izpregovorim . . . . o duhovnih kot slov. pisateljih.“

Ako se bomo tako zavedali svojega poklica in dostojnosti, nas liberalci v desetih letih vse v morje znesejo.

Digitized by Google

Vže spet „Gorázd.“ Pa „Zvon.“

O „Gorazdu “smo vže povedali, kar se nam je zdelo. Kar glej, vže spet je naše lepo slovstvo obogatil z novim proizvodom svoje rodovitne Muze, ki ga prinaša „Zvon,“ kaker po navadi, na prvem, častnem mestu svoje druge letošnje številke.

Nismo sicer mislili vže zdaj pojasnjevati novo poezijo „Gorazdovo,“ ko bi ne bilo „Zvonovo“ vredništvo smatralo za potrebno zagovarjati, akoravno s kratkimi besedami, leposlovno stališče svojega lista ter pri tej priložnosti spet slaviti našega pesnika. Tako-le namreč odgovarja mej drugim nekemu svojemu dopisniku: „Gorazd se Vam smehlja raz svoje v z v i š e n o s t a l i š č e i n z b o g š i r o k e g a o b z o r j a, katero so mu dale temeljite studije, in za vse, k a r j e l e p o. v n e t o s r c e.“

Kaj pa nam je prinesel spet „Gorazd“? „Legendo,“ katero je naslovil: „List iz kronike Zajčke.“

Vsebina: Zgodba, ki jo je stari Marijofil, prior kartuzijanski, zapisal v kroniko samostana Zajčkega. Po višem vkazu je prišel Marijofil, da pregleda samostan Zajčki...

„Da napredek vidi v učenosti“. . . .

Pride. Stopi v cerkev — najde jo prazno, osamelo.
Napoti se v refektorij:

Na stežaj so vrata vánj odprta,
Od obeda še šibé se mize.
A v dvorani ni je duše žive!

Prazna tudi cela vsaka, prazni hodniki. Dolgo blodi po samostanu zastonj, vse nemo, vse mrtvo. Slednjič:

Stoj, pri tleh, tam v koridoru temnem
Vrata najdem le na pol odprta.
Iz dvorane govor, hrum in petje!

Tu sluša in sluša. Razni glasovi pojó. Meni, da so Zajčki očetje, učenjaki zbrani — v biblijoteki. Toda njih petje velja o drugačni biblijoteki; ker po zadnjih verzih, ki se zapojó:

Resnice že dolgo sem iskal zamán,
Premétal naštete sem liste;
V t e j knjižnici našel pa zdaj še vsak dan
Vseh knjigah resnice sem čiste.

Po teh besedah tedaj:

. . . Veselo zazvenčé kozarci.

Odpre vrata Marijofil, vstopi, pozdravi:

„Memento mori!“...

K l e t prekrasna!

Digitized by Google

Klet prostrana me objame hladna!
A v sredini sodov velikanskih,
Tu sedijo patres kartuzijanci
Okrog mize hrastove ogromne,
Čašo v roki vsak drži penečo . . ,
„Bratje dragi, dominus vobiscum!
Tukaj torej knjižnica je vaša?“

Recimo tedaj: legenda nam kaže kartuzijance — pijance. In kdor jo je prebral, pustila mu bo v duhu vtis: kartuzijanci — pijanci. In ker so kartuzijanci menihi, bo kar naravnim potom dalje sklepal: menihi — pijanci! Ergo? Najbolje da se jih vse prežene in se jim vzame, kar imajo.

Oho! me bo zavrnil g. Gorazd, kdo pa to uči? En sam zgodovinski slučaj vam tu navajam — in vi delate take posledice? Zgodovino pišem:

„Kroniko o samostanu Zajčkem.
. . . Res je, res. Resnico sámo
Vselej piši vestni zgodovinar!

Toda vi, gospod Gorazd, hočete biti pesnik, ne pa zgodovinar. Mej tema je silno velik razloček. Zgodovinar ne piše v verzih, ampak v prozi. In ko bi mi bili tudi vi v prozi kot zgodovinec podali ta resnični slučaj, rekel bi: Žal, da se je nekdaj tako godilo v samostanu Zajčkem — a nadaljnih posledic bi ne izvajal.

Umetnik, dasi nam v svoji sliki predočuje en sam konkreten slučaj, vender s tem idejo, ki se v njem izraža, poobčuje. Vaša pesen oznanjuje na prvi strani leposlovnega lista slovenski mladini: kartuzijanci-pijanci, menihi-pijanci!

In kaj potem, ko bi tudi res, kaker hočete vi, vaša „legenda“ nič več ne izražala, nego en sam zgodovinski fakt? Vprašamo, ali more biti tak fakt izključljivi predmet umetnijske slike?

Umetnost nam ima vpodabljati lepoto v čutni obliki. Vi pa nam predstavljate pijance in, nota bene: menihe — pijance. Je li pijanost lepa? In sicer lepa na ljudeh, ki morajo vže po svojem poklici težiti po viši svetosti in popolnosti, kaker drugi?

Umetnik ima predstavljati nam ideale. Ideal po moji šibki razumnosti mora biti nekaj, kar duha povzdigne, kar oplemeni čut, kar volje vgreje in vjači za dobro. Ta ideal v vaši „legendi“ je pijanec v kartuzijanski suknji, ideal, ki zamore mlada srca napolniti les črtom in sovraštvom do redovnikov, sploh do katoliškega redovništva, najidealniše vstanove v človeški družbi.

In taki pesniki hočejo biti idealisti! Taki listi — leposlovni! G. vrednik „Ljubljanskega Zvona“, je to tisto vzvišeno

Digitized by Google

stališče, „raz katero se nam za vse, kar je l e p o, vneti Gorázd smehlja?“

Da, prav to je leposlovno stališče naših Zvonovcev. Zato prištevajo leposlovnim pisateljem tudi nad vsé vmazanega, ciničnega Voltaire-a in Turgenjeva!

Namesti žarnih idej večne resnice — povsod le dvom in ciničen posmeh — resnici, namesti Božje previdnosti — vsoda, namesti povzdigujočega upa — obup, namesto kreposti in nravstvene jakosti — neodoljiva strast, namesto krščanske prizanesljivosti — dvoboj, namesto vdanosti v Božjo voljo — samovmor, namesto zakonske zvestobe — prešestvo itd. itd. recimo: namesto pravega in lepega, povsod le laž in grdoba, povsod blato.

Zarotili so se proti vsi lepoti v naravi in nravi, na zemlji in v nebesih . . .

„Maledetta primavera!“ — tako se roti Guerrini. „Vecchio maggio m' annoi“ — kliče Enotrio. „Vi potrebbe dir come son belli . . . . . Le peccatrici ed il peccato.“ (Stecchetti)

To so ideje leposlovnih idealistov — brez vere. Rapisardi počastil jih je z ne posebno laskavim: idealisti della porcheria!

Toda čemu se zaganjam v slovenske idealiste! Saj se zdi, da je prišel idealizem vže iz mode tudi pri nas. Ne, ne — čuj: r e a l i s t i hočejo biti! Tako spričuje „Zvon“ o najodličnišem svojem romanopisci: „Krsnik je realist.“

Realisti, zdravi realisti t. j. risati hočejo svet in ljudi, predstavljati življenje, kakeršno j e, a ne kakeršno bi m o r a l o biti.

No, da bi bilo to res! A žalibog, en sam pogled v slovstvo teh realistov nas več ko prepriča, da ni res. Nam slikajo življenje, ljudi, kakeršni so? Denimo, da bi ničesar ne vedeli o redovnikih, edin vir, iz katerega bi se o njih podučili, bi nam bil „Ljubljanski Zvon,“ na čelu njegov glavni pesnik — Gorazd; kak pojem bi si stvarili o njih? V vseh letnikih Dunajskega in Ljubljanskega Zvona najdemo le en dober stavek o njih? Pač pa nas podučuje Gorazd s čedno historijo Patra Urha, da redovniki so vasvavci, z „legendo o Zajčkem samostanu,“ da so pijanci. In kako podobo bi si narisali o katoliškem duhovnu iz potez v obeh Zvonovih? Dobro rejen gospod, z debelo kuharico; kaker brž ne trobi z liberalci v en rog: robat, zabit, tako, da se ne loči od kmeta nego po črni suknji! Duhoven — verski nestrpnež, fanatik do trinoštva, da bi bil hitro pripravljen zažigati grmade, na katerih bi se pekli -- mladoslovenski liberalci!

Ako je res, da nam naši leposlovni „realisti“ rišejo svet, kakeršen je v resnici, potem se ne najde več kmalo na zemlji poštena, srameżljiva deklica, ki bi znala čislati devištvo in čistost, se ne najde kmalo več žena, ki bi čisto in zvesto živela v zakonu, potem ni nikjer več na zemlji plemenite, duhovne ljubezni, ampak le v živinsko strast zatopljena pohotnost, ni več mladeniča,

Digitized by Google

moža, ki bi se krepko vstavljal strasti in meseni poželjivosti, ni več proste volje, ni kreposti, ni ponižnosti, ni Boga, ni previdnosti. Vsega tega ni več, ker najblaži junaki in junakinje po romanih, novelah in pesnih teh „realistov“ so ali bogotajci ali prešestniki, pijanci, somomorivci, duelanti, fantasti ali naravnost — norci!

Kaka nezmisel: „realisti“! Realno je vender nekaj, kar je, kar biva, nekaj pozitivnega. A naši „realisti“ nimajo očesa, nego za slabo t. j. za negacijo tega, kar je; ker nevera, dvom, greh, neredna strast itd. kar nam navadno vpodabljajo, ni drugo kaker tajenje, zanikanje pravega, dobrega in lepega, tedaj resničnega, realnega. Njih realizem je zanikanje vsake realnosti: non-ens — nezmisel!

Ne, ostanite li idealisti; a idealisti ne na vzgor, ampak navzdol, ker res mojstersko razumete slabo pretiravati, greh poveličevati, tedaj idealisti z onim pridevkom, kaker ste ga gore slišali!

Slednjič še nekaj. Vrednik „Ljubljanskega Zvona“ vpraša v „listnici,“ „kakšen bi bil Shakespeare v svitu najnovejše goriške modrosti.“

Sprejmemo tak poklon. Toda naj se le potolaži g. vrednik Zvonov, toliko vže poznamo Shakespeare, da mu ne bomo radi nevednosti prizadeli najmanjše krivice. Morda celó više ga znamo ceniti, nego mladoslovenski leposlovci. In res, kako si more pač krščanski velikan Shakespeare obetati dostojne, pravične ocenitve od ljudi, katerim so možje, kaker bogotajni, vmazani Voltaire, kaker pesimistični, fatalistični smešivec vsega božjega in človeškega, Turgenjev — vzori leposlovnih pisateljev! Animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus; stultitia enim est illi. Stultitia — mora biti tudi Shakespeare onim, ki malikujejo pred Voltaire-om in Turgenjevom.

Sicer pa se nočemo dalje pričkati sè Zvonovim vredništvom. Svoje nazore o lepoti in umetnosti smo jasno razložili v „Dvanajsterih večerih.“ Menimo, da v naši estetiki najde tudi Shakespeare častnega mesta; najbrže še prej nego v estetiki Zvonovih leposlovcev; če sploh imajo kako estetiko, če imajo kaka načela.

In prav tu bi prosili „Zvon“ in njegove sotrudnike, naj nam vender enkrat razložijo načela o lepoti in umetnosti, da se bomo pogledali v jasni luči. Vže dvajset let nam leposlovno pisarijo, a še nismo imeli sreče slišati iz njih ust, kaj je lepo, kaj umetnost, kaj idealizem, kaj realizem. Zakaj se pa toliko izogibate n a č e l n i h vprašanj?

In vender bi morali ravno tu biti mojstri. Ker da so spretni mislitelji, temeljiti filozofi Zvonovi sotrudniki, je vže dvojiti neodpustljiv greh. Saj je pisal ocenitelj mojih „Večerov“ v lanskem Zvonu od besede do besede tako-le: „Ni še dolgo, odkar se je zlasti mej mladim narastajem katoliškega duhovenstva tako ne-

Digitized by Google

kako „od zgoraj“ jelo posebno priporočati modroslovje. Ne samo ozir na to da se je zadnja desetletja notorično zanemarjala ta stroka po vseh srednjih in po drugih višjih strokovnih učiliščih, kamor prištevamo takisto štiri teologične tečaje, ampak tudi čut, da se le premnogokrat v duhovskem stanu opazuje nekako ozko obzorje nasproti drugim posvetnim isto tako akademično izobraženim stanovom, katerim pa vedna dotika s širšim svetom in — le odkrito recimo! — tudi hujši boj za obstanek razširja vid, vplivala sta, da se je jelo „vedi vseh ved“ posvečati večje število izobraženih mož duhovskega stanu, nego je bilo še pred malo leti običnо.“

To bi bilo v naši prozi nekako: Mi posvetni, mi akademično izobraženi Zvonovci, smo vže stari, v Platonovih. Aristotelovih itd. itd. delih zarujaveli filozofi, tako da pomilovavno zremo na črno druhal katoliške duhovščine v njenem „ozkem obzorji,“ katera je začela še le zdaj — tándem aliquando — po našem vzgledu — nekako se baviti z elementarnimi vprašanji tiste filozofije, ki je nam vže davno prešla v meso in kri!

Haha! Ste jih čuli? Koliko ste pa pokazali doslej od svoje filozofične izobraženosti? Koliko filozofičnih spisov nahajamo v Dunajskem in Ljubljanskem Zvonu? Če se ne motim, je nekdo pred leti v neizrečeno kratkih pismih pojasnjeval nekatere Kantove nazore. To je vse! Ako nočemo morda filozofiji prištevati Stritarjevih plev iz Schopenhauerja . . . . Kdo pri nas filozofuje? Ne govorim tu o logikah posnetih iz nemških filozofov. Poznate dr. Lampetove filozofične razprave o duši, o Bogu? Toda — psst! Duša in Bog nista predmet „prave“ filozofije! Ampak le Kantov „Ding an sich,“ ampak le vsoda, le Schopenhauer! Kaj ne da!? Kdo nam spisuje prvo slovensko filozofijo, katero izdaje „Matica“? Duhoven — „nizkega obzorja nasproti“ — Zvonovcem!

Na dan torej z vašo filozofijo, z vašo estetiko, ako res stojite tako nedosežno visoko nad nami!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

Raznoterosti.

I.

Nekaj iz masonskega katekizma.

Masonstvo zlasti na nižih stopinjah kaj rado posnema obrede katoliške cerkve, to pa, da tem bolj skriva svoje podle nakane, ter tem laže okani neizkušenca, ki je pal v njegove mreže, in vara nevedni svet, kojemu se tako podavajo blesteče fraze o pristno človekoljubnih namenih in težnjah prostozidarskega društva.

Tako imajo bratje masoni po katoliškem vzorci tudi svoje katekizme prileżne različnim stopinjam masonstva. Novinec (apprenti), sodelavec (compagnon), mojster (maître), vitez rožnega križa, vitez kadoš in druga viša dostojanstva imajo svoj katekizem, in sleharni brat, ki hoče doseči višo čast, se mora podvreči izpraševanju iz dotičnega katekizma: so li bratje masoni pri tacih izpitih strogi, ali ne, o tem nismo nič gotovega pozvedeli.

Ni naš namen, da bi seznanili čitatelje „Rimskega katolika“ z vsemi ovimi katekizmi, a ne moremo si kaj, da bi jim ne podali vsaj nekoliko črtic, da koliker toliko zpoznajo v tem oziru masonski običaj. Posebno zanimiv je katekizem za novinca, ki ga hočemo tu posneti v glavnih točkah po znamenitem delu Leona Taxila, ki je sè svojimi „Revelations complétes sur la Franc-Maçonnerie“ v vseh ozirih osvetil, kaker nihče prej, framasonsko družbo.

Prim. „Les Fréres Trois-points“ 1. zvezek str. 409

***

Vprašanje. Kaj je mason?

Odgovor. Svoboden in značajen človek, ki ceni p r a v i c o in r e s n i c o više, nego vse reči, ter osvobojen ljudskih predsodkov je ravno tako prijatelj bogatinu, kaker vbožcu, da so le k r e p o s t n i.

Vp. Kaj je masontvo?

Od. Masonstvo je človekoljubna, filozofična in napredna družba, katere smoter je vresničiti pravico v človeštvu.

Vp. Katero je njegovo geslo?

Od. Masonstvu je geslo: „liberté, egalité, fraternité“; njih vresničenje je popolno vresničenje pravice.

Digitized by Google

Vp. Kateri so znaki masonstva?

Od. Masonstvo je bistveno napredno; „credo“ in nepremenljive dogme so mu neznane. S človeškim razumom vred ono sprejema va-se slednji dan pridobitve na znanstvenem polji, slednji dan razgrinja nova obzorja (nouveaux horizons) in nove predmete v spoznanje. Ono se bori z nevednostjo, predsodki in vražami, čisla in priporoča delo, spoštuje pravo in zavrača vsako nasilstvo.

Vp. Kakšne so dolžnosti masonske?

Od. Mason mora nevmorno delovati za vresničenje masonskega smotra, mora skrbno študirati vprašanja, v z n e m i r j a j o č a človeško družbo ter jim iskati mirne rešitve. On mora biti dober, pravičen, v d a n, pogumen, skromen, p r i p r a v l j e n z a v s a k e r š n o ž r t e v, da zmaga pravo in resnica.

Vp. Kako vas bodem spoznal, da ste mason?

Od. Na mojih besedah, znamenjih in tipanjih.

Vp. Kako se dela znamenje?

Od. Po čez in navpik; to znači, da hočem raji, da se mi prereže grlo, nego da bi izdal zaupane mi skrivnosti.

Vp. Dajte mi potno besedo.

Od. Tubalkajn.

Vp. Kaj pomeni?

Od. To je ime enega sina Lamehovega, judovskega očaka, kojega potomci so se odlikovali po delavnosti. Njegova prva žena Ada mu je porodila dva sinova: Jabela, ki je po židovskih tradicijah bil prvi nomadski pastir, in Jubala, ki je izumel prve glasbene instrumente. Njegova druga žena, Sella, mu je porodila Tubalkajna, prvega kovača, in Nohemo, prvo tkalico.[1]) Potna beseda masonskih novincev se je izbrala mej ovimi delavci prve dobe, da bi se nam naznanjalo, da nam je čislati in proslavjati delo tudi v njegovih najskromniših in najelementarniših oblikah.

Vp. Dajte mi sveto besedo.

Od. Je ne smem niti brati, niti pisati, jo smem le zlogati; recite mi prvi zlog in jaz vam povem drugi (sveta beseda se zloga).

Vp. Kaj pomeni?

Od. Trdnost, neomahljivost. Tako se je imenoval en steber Salomonovega svetišča, kjer so novinci dobivali svoje plačilo (touchaient leur salaire).[2])

Vp. Čemu ste se dali sprejeti v masonsko društvo?

Od. Ker sem bival v temoti in hrepenel po luči. Človeška družba,

---

[1]) Lepa lekcija iz židovske zgodovine, kaker sploh masonstvo se prerado baha v svojih obredih sè zgodovinsko modrostjo!

[2]) V masonski govorici pomeni ovi izraz ravno nasprotno, namreč plačati primerno vsoto.

Digitized by Google

v kateri živimo, je le na pol izobražena.[1]) Bistvene resnice zatemnjuje še gosta megla, predsodki in nevednost jih vbija, sila jim krati pravo. Verjel sem in verujem še sedaj, da v masonskih svetiščih, posvečenih delu in učenju, mora bivati največi zaklad resnic in luči.[2])

Vp. Kako so vas predstavili loži?

Od. Niti nazega, niti oblečenega, hoteč me opominati, da krepost ne potrebuje krasila, prostega[3]) vsega cvenka, ker je znamenje in često vzrok razvad in zločinov, koje masonstvo mora pobijati.

Vp. Kako so vas vvedli v ložo?

Od. Po treh mahljajih.

Vp. Kaj značijo ovi mahljaji?

Od. Vprašajte in boste dobili; iščite in boste našli; trkajte in se vam bode odprlo.

Vp. Kaj je počel z vami brat Vešči (Expert)?

Od. Vvel me je v ložo ter mi vkazal potovati, kaker mora slednji masonski novinec, da spozna težave, muke in stiske življenja. Očistil sem se v vodi in ognji ter odgovorivši na razna vprašanja sem bil sprejet v društvo in sem prisegel, da bodem obdržal skrivnosti, ki se mi bodo zaupale, ter v vseh razmerah ravnal se kot dober in zvest mason. Čestitljivi (Venerable) mi je potem vročil dve dvojici belih rokovic ter me je oblekel sè zastorom enake barve.[4])

Vp. Kaj pomenijo te rokovice in ta zastor?

Od. Rokovice bele naznanjajo, da masonske roke morajo biti čiste vseh zločinov, in da se moramo skrbno ogibati vseh i najmanjših madežev. Novinec mora hraniti eno dvojico teh rokovic v spomin sprejetja v ložo in drugo dvojico podariti ženi, kojo najbolj čisla, da ga ona opomina na mosonske dolžnosti, ko bi se pregrešil zoper nje. Zastor je znamenje delavnosti, pristno znamenje framasonstva.

Vp. Kaj ste videli, ko ste stopili v ložo?

Od. Ničesar, ker so mi trdno zavezali oči.

Vp. Zakaj so vam zavezali oči?

Od. Vezilo na očeh znači temine, zagrinjajoče še intelektualni in moralni svet, znači teženje vseh ljudi po luči.

Vp. Zakaj so bratje navzoči pri vašem sprejemu držali svoje meče obrnjene proti vašim prsom?

---

[1]) Masonstvo in njega somišljenci namerjajo in oznanjujejo, kaker znano, tako zvano tretjo civilizacijo.

[2]) Človek bi moral verjeti, da masoni so pristni sinovi luči! Od njih naj mračno človeško društvo sprejme resnico in prosveto!!

[3]) Recimo oropanega: v denarnih zadevah bratje masoni niso posebno skromni!

[4]) Ove so glavne točke fantastičnih obredov pri sprejemu. Glej „Skrivno razodenje.“ „R. K.“ III. zvezek.

Digitized by Google

Od. Da bi mi naznanili, da masoni bodo vselej pripravljeni pomoči mi v mogočih stiskah, ako ostanem zvest svoji časti in danim obljubam. Tudi so mi naznanili, da vsak čas in po vseh krajih me bode zadel maščevavec, ako se izneverim zaupanju, ki so mi je izkazali sprejemši me v ložo.

Vp. Kdaj začenjajo in končujejo masoni svoje delovanje (zborovanje)?

Od. Alegorično, njih delovanje (travaux) se prične opoldne in preneha o polnoči.

Vp. Zakaj so sklenili masoni pričenjati svoje delovanje opoldne in je končevati o polnoči?

Od. Spominjaje se Zoroastra, ki je prvi vstanovil misterije (skrivnostne obrede) v starem veku in, kaker pravi legenda, sprejemal svoje učence opoldne ter jih odpuščal o polnoči. Ti uri naznanjati simbolično, da človek mora čakati polovico ali poldan življenja, predno zamore koristiti svojim sobratom; a da odslej mora nevmorno delovati v občno blaginjo.

Vp. Koliko ste stari?

Od. Tri leta. [1])

Vp. Kaj se dela v vaši loži?

Od. Borimo se z nasilstvom, nevednostjo, predsodki in zmotami; proslavljamo pravo, pravico, resnico, pamet. Kreposti pletemo vence, spačnosti kujemo železne spone.

Vp. Kje dobivate svojo „plačo“?

Od. Pri stebru J. [2])

Vp. Ste-li zadovoljni?

Od. Da; mojstri so zadovoljni z menoj.

Vp. Ali nimate nobene težnje več?

Od. Eno samo: težim po časti, da bi se me sprejelo mej sodelavce (compagnons).

Sklep: Delajte in vstrajajte.

In kmalu bode dotični novinec, ako je pokazal masonske „vrline“, dobil „povišano plačo“, to je, bode sprejet v viši red.

---

[1]) Tu sledé zgodovinski in mitologični dokazi za imenitnost tega števila: v tem dokazu figurirajo Brahma, Siva in Višnu, Jupiter, Neptun in Pluton, Kajn, Abel in Set, Noetova ladija s tremi nadstropji, trije kralji, i. t. d. Pri bratih masonih ima vsaka stopinja svojo posebno številko.

[2]) Določeno mesto v loži, kjer se nahajajo stebri, kaker v naših cerkvah.

Digitized by Google

II.

Pravoslaven o pravoslavji.

„Narod nie jest tem, co on o sobie mysli v przebiegu czasów, ale tém być winien, co Bog o nim myśli w wieczności“ . . .

Lecz naród, który nie chce poświęcić swego egoizmu narodowego prawdzie powszechnéj, nie jest narodem chrześciańskim i nim nazywać się nié może.“ Solovjev.

Ime Vladimira Solovjeva je dandanes znano po širokem svetu. Saj je on v najnovejši dobi v svoji domovini zopet vzbudil velikansko misel, od katere je odvisna bodočnost Slovanstva in Evrope, misel o zjedinjenji izhodne in zapadne cerkve. Njegove rodbinske zveze, globoka izobraženost in plemeniti značaj obračajo nanj oči vsega omikanega sveta. Sin je univerzitetnega profesorja Sergeja Solovjeva, historika ruskega in bivšega učitelja sedanjega carja. Ko je dokončal v Moskvi študije in si priboril doktorstvo iz filozofije, je dobil stolico istega predmeta najprej v Moskvi, kasneje pa v Petrogradu. Baveč se mnogo s historijo, posebno rusko, se je prepričal, da razlika mej izhodno cerkvijo in in zapadno vender ni tako velikanska, da bi bil sploh nemogoč prehod. Svojega prepričanja ni plašno tajil v srci. Huda polemika se je vnela. Ta boj ga je še bolj potrdil in prepričal o vzvišenosti in osodnosti smotra, kojega si je izbral za nalogo svojemu življenju. Da bi se mogel celega tej nalogi žrtvovati in brezobzirno in svobodno izjavljati svoje srčno prepričanje, pustil je stolico petrograjsko in šel potovat po Evropi. Pogovarjal se je o svoji nalogi z najpoglavitnejšimi možmi na Angleškem, Francoskem, Italijanskem in na izhodu. Plod teh konferencij je filozofija cerkvene zgodovine, knjiga, katere prvi del je izišel lanskega leta v Zagrebu. Pisana je rusko.

Po njegovem je treba vero, kojo rojaki njegovi vže priznavajo, le osvoboditi lokalnih vezi in jo očistiti narodnostnega samoljubja, da se pokaže kot ista z večno, neskaljeno resnico božjo. Po ti poti se cerkvi sami ob sebi stopiti. Sam se čudi, da ga ruska cerkev radi takih nazorev ne izobči, da ga trpi v svojem naročji! Mogoče vsaj v srci priznavajo cerkveni dostojanstveniki ruski, ki se nahajajo v oblastni roki carjevi, da bi vender le vtegnil imeti Solovjev pravo?!.... Kaker jih je nebrojno pri nas, ki razmotrujoč zjedinjenje obeh cerkvâ — in v prvi vrsti malikovavci narodnosti — vidijo le zapreke ne pomneč, da je resnica večna, da resnica konečno vender le mora zmagati, da je božja oblast in milost vender

Digitized by Google

le močnejša od carjeve roke in njegovih činovnikov — tako je tudi navdušenega Solovjeva neki katoliški pisatelj zavrnil: „jedna lastavica ne prinese pomladi.“ A ta opazka, ki sicer poparja navdušenost kot slana mlado cvetje, Solovjeva globoko prepričanega o svoji stvari ni vstrašila, ampak odbil jo je: „Morebiti, da je prilet jedne lastavice le slučaj, ki nič ne pomeni. Vender ako lastavica od mraza ne gine, je dokaz, da se je prava zima vže vmaknila....“

Solovjev ne izreka imena „unija,“ vender dokazuje potrebo reforme v pravoslavni cerkvi. V brošuri „Rusija in Evropa“ pobija nauke šovinizma panslavistične stranke v Rusiji in prepričava, da narodnostna izključnost vodi narode v barbarstvo, v propast. Ravno ta narodnostna izključnost v prvi vrsti loči vero izhodno od katoliške. In res, slovanskim liberalcem na zapadu, ki proslavljajo rusko ortodoksijo, ni pravzaprav nič do vere v nji, ampak le do oblačila, v katero so **Grki**, a ne Slovani niti sveti Ciril in Metod, pristno vero vrinili: njim je le do narodne izključnosti.

Lanskega leta je bil Solovjev v Parizu Nekega dne je v hiši knjeginje Wittgenstein pred mnogim najodličnišim poslušateljstvom govoréč o načinu, kako bi se imela zediniti Rusija z Rimom, in kažoč ji pravi njeni namen, rekel: Narod ni to, kar sam tekom časa o sebi misli, ampak dolžan je biti to, kar Bog o njem misli v večnosti. *) Na tej krasni resnici je osnoval Solovjev svoje razmotrovanje. Rusija govori vedno o panslavizmu, vvažajoč ga za svojo historično misljo; a Rusija ima dosti lepše poslaništvo kaker pokroviteljstvo ali prisvojitev Bolgarije, Srbije in drugih slovanskih plemen; njeno poslaništvo je vrniti se v jedinost krščansko, se dati preroditi in v svoje krščanstvo priliti svežo krv, mesto zavzeti mej katoliškimi narodi sè svojimi sto milijoni duš, biti most mej Evropo in Azijo .... biti stražnik Petrov na braniku krščanskem. Tej misiji po mnenji Solovjevem se tudi popolnoma prilega značaj ruskega ljudstva, ki je skoz in skoz verski, kateremu je tako tesno in nevgodno v pravoslavji, da razpada v različne sekte. To smatra Solovjev za misel, za idejo, kojo ima Bog v večnosti o namenu Rusije, prepričan je, da le povrat v jedinost bi Rusiji moči pomnožil in dal ji pravi tir.

Ako je res — pravi dalje v omenjeni prelekciji — da je človeštvo velik organizem, vender ni le organizem materijalen in fizičen, ampak članovi, kateri je sestavljajo, narodi in posamezniki, so bitja moralna. Misel božja, ki je za materijalni svet brezobzirna, je za bitje moralno le zavezavna. Vsaka dolžnost se lahko spolni ali ne, se lahko sprejme ali zavrže, vender ta prostost, puščena

*) Te podatke jemljemo posredno iz francoskega časopisa „Gaulois.“ Sami rabimo poljski prevod.

Digitized by Google

ljudem in narodom, ne more spremeniti načrta previdnosti ali vničiti nasledkov moralnega prava. Delovanje Božje v moralni sferi ne more biti manj vspešno kaker njegovo delovanje fizično: „Dziatanie Boga i w sferze moralnèj nié może być mniéj skuteczne, niz jego dziatanie fizyczne.“ Iz tega sledi, da tudi v moralnem svetu je fatalnost, da se konečno brezobzirno vresničijo božji nameni — a le posredno po prosti volji človeški, kar se v fizičnem svetu ne nahaja. Poklic ali čista ideja, kakeršno Bog določuje vsakemu moralnemu bitju, posamezniku ali narodu, se javlja po vesti tega bitja in sicer kot najviša dolžnost .... Ta ideja dolžnosti postane pravica do življenja, ako jo izvršujemo, ali pa pridemo ob pravico do življenja, ako je ne izvršujemo. Bitje moralno se more obraniti idej božjih, a od proste volje je odvisno prejeti jo kot blagoslov ali pa kot prekletstvo: „Istota moralna nié może się uchronić od idei bożéj, ale od wolnéj woli zawisto przyjąć ją jako bogostawieństwo, lub téż jako przekleństwo.“

Solovjev, kateri je, koliker znano, še vedno pravoslaven, dokazovaje, da je gledé Rusije sedaj božja volja zedinjenje z Rimsko cerkvijo, omenja i zapreke, ki jih stavijo pravoslavni ne toliko gledé vere same, ampak gledé narodnostne izključnosti, ki je znak pravoslavja: „Bojé se pri nas resnice, a ker je resnica katoliška t. j. vseobčna, radi bi imeli resnico osebno, vero rusko, cerkev carsko!! Ni jim pravzaprav do nje same, ampak radi bi jo ohranili kot privilegij in sankcijo izključnosti narodnostne. **Ali narod, kateri neče žrtvovati svojega egoizma narodnostnega vseobči resnici, ni narod krščanski in se niti ne more tako zvati.** Pripravljajo v Rusiji velike slavnosti v spomin prijetja krščanstva; ali zdi se, da krst sv. Vladimira, tako vspešen njemu, je bil za ljudstvo le krst vode in da potrebujemo biti v drugič krščeni v duhu, resnici in v ognji milosti. Odreči se moramo novemu malikovavstvu, ki je sicer manj barbarsko, ali ne manj dostojno, kaker je bilo malikovavstvo naših prédnikov poganov, zatrto po Vladimiru. Današnje malikovanje je nacijonalizem, kateri narodu vkazuje spoštovati smoter na mesto najvišega Boga.“

K.

Digitized by Google

III.

Grof Lev Nikolajevič Tolstoj — o veri. *)

Slednjič se je zatekel v pristanišče vere, iz katerega se je bil podal brez jadra, brez vesla, brez sidra, in našel je tam miru svoji duši, miru, katerega mu slasti in vede sveta niso mogle dati.

„Iskal sem — nadaljuje grof Tolstoj — odgovora (življenjskim vprašanjem) v človeških znanostih. Našel sem, kaker drugi, da gledé na ta vprašanja se celo človeško znanstvo deli na dve protivni polokrogli . . . . vender na nobeni ne najdete odgovora življenjskim vprašanjem. Prva vrsta znanstva ne priznava teh vprašanj . . . ta vrsta je vrsta empiričnih ved. Na konci teh ved stoji matematika. Druga vrsta priznava sicer ta vprašanja, a ne odgovarja na nje: ta vrsta je vrsta spekulativnih ved. Na skrajni meji teh ved stoji metafizika.

Iskal sem v vseh vedah, a ne le, da nisem nič našel, ampak prišel sem k prepričanju, da so vsi, kateri so iskali, ravno toliko našli, kaker jaz: nič. V empiričnih strokah sem rekal: ‚vse se razvija in bliža k dovršitvi, so zakoni, ki ravnajo ta tek'. ‚Ti si del celote.' — Dolgo nisem mogel verovati, da veda nič drugega ne odgovarja na življenjska vprašanja, kaker to, kar odgovarja.

. . . . Nastala je doba, ko je moja rast prestala, ko sem zapazil, da se ne razvijam več, ampak sahnem, da moje mišice slabé, zobje izpadajo in spoznal sem, da zakon razvoja in dovrševanja samega sebe ne le nič ne razsvitljuje, ampak da takega zakona sploh biti ne more. Trudil sem se bolj natanko določiti ta zakon . . . . bilo je jasno, da reči: ‚v neskončnem prostoru in času se vse razvija, dovršuje, spaja, pomeni blizo toliko, kaker reči zgola: nič. Jaz sem spoznal, da te vede (empirične) so zeló zanimive in rabljive, a da določenost teh ved je ravno v nasprotnem razmerji k rabljivosti njihovi v življenjskih vprašanjih: čim bolj se trudijo te vede razvozljati življenjska vprašanja, tem bolj izgubljajo vprašanja določenost svojo in zanimivost . . . . . Spekulativna veda samo v tem slučaji priča: velikost človeškega duha, kader odstranjuje vprašanja o nasledstvu vzročnih pojavov in človeka razmotrava le gledé na posleden in sklepen vzrok — ta veda (spekulativna) stavi odločno vprašanje: ‚kaj sem jaz, kaj je vesoljstvo?' ‚Zakaj sem jaz in h kateremu smotru je vesoljstvo?' Od kar veda biva, vedno jednako odgovarja. Naj filozof ali misel ali materijo ali voljo smatra za bistvo in podlago življenja, katero v sebi in v vsem nahajam — filozof vedno jednako odgovarja: kar

*) Glej „R. K." str. 217.

Digitized by Google

je — je, in tudi jaz — sem; a zakaj je — filozof ne vé in ne odgovarja. . . . . .

. . . . . Vprašam se, radi katerega smotra je to bitje? kakova posledica bode iz tega, da je, in bode? Filozofija ne le ne odgovarja; ampak sama to vpraša. In vender prave filozofije glavna naloga je, da bi odgovorila na ta vprašanja. Ako se pa bode strogo držala svoje vloge, na vprašanje ‚kaj sem jaz, kaj je vesmir?' ne bode mogla drugega odgovoriti, kaker vse ali nič; na vprašanje pa: ‚zakaj?' — ‚Ne vem.' Tako, naj si spekulativna vprašanja filozofije obračam kakerkoli — ne dostanem nič, kar bi bilo odgovoru podobno — in sicer ne, kaker bi sploh ne bilo odgovora v tej vedi, kaker v empirični, ampak ker v tej spekulativni vedi ni odgovora, dasi so vse duševne sile ravno na to vprašanje obrnene. Na vprašanje dobivamo za odgovor isto vprašanje le v drugačni obliki . . . . . Spekulativne vede odgovarjajo: svet je nekaj neskončnega, nerazumljivega. Življenje človeško je neumljiv del te neumljive celote . . . . Ker nisem našel rešenja v vedah, začel sem ga iskati v življenji upajoč, da najdem v svojih bližnjih; začel sem opazovati ljudi, kaker sem jaz, kako se vedejo k vprašanju, katero me je privedlo k obupu. Našel sem, da ljudje mojega stanja skušajo rešiti tega groznega stališča na štiri načine.

Prvi način je način nezavesti ali nevednosti. Jedro je v tem, da bi ne vedeli, ne razumeli, da je to življenje zlo in neumnost. K tej vrsti spadajo večinoma žene, zeló mladi ali tepasti ljudje, katerim še ni palo na um življenjsko vprašanje, ki se je porodilo v duši Schopenhauerjevi, Salomonovi in Buddhovi.

Drugi pot je epikureizem. Jedro je v tem, da človek, zavedajoč se breznadejnosti življenja, vživa vsa razkošja, katera mu svet ponuja. Tako živé večinoma ljudje iz našega stanu. Razmere, v katerih živé, narejajo, da je v njihovem življenji več dobrega kaker slabega, nravstvena zabitost pa pomaga jim pozabljati, da je njih vgodno stališče odvisno le od slučajnosti . . . . nekateri teh ljudi trdijo, da je topost njihovih misli in domišljije — filozofija, katero pozitivno imenujejo . . . . . "

Tretji pot je pot samovmora . . . . . „da se nisem sam sebe vmoril, je vzrok neka slutnja, da bi ne vtegnila biti moja razmišljanja in izvajanja — prava . . . . . "

Zastonj je iskal resnice Tolstoj v sedanjih vedah. Niti Schopenhauer niti Spinoza mu nista dala odgovora. Vže se je hotel vsmrtiti obupen . . . tu se je spomnil onega, katerega je vže Sokrat željno pričakoval: „Počakati hočemo jednega, bodisi Boga ali od Boga navdihnjenega človeka, koji nas v verskih dolžnostih pouči in nam vzame, kar je rekla Atena Dijomedu, temoto izpred naših oči" . . . . . Ta Bog, ta od Boga navdihnjeni človek je prišel in tudi njemu vzel temo izpred oči, učil ga verskih dolžnosti.

Digitized by Google

„Hotel sem se — nadaljuje Tolstoj, vničiti . . . . a ko sem se ogledal na vesoljno človeštvo, videl sem, da ljudje živijo in trdijo, da poznajo smisel življenja. K a k e r d r u g i m, t a k o j e t u d i m e n i v e r a p o d a l a s m i s e l ž i v l j e n j a“ . . . . .

V e r o imenuje Tolstoj č e t r t o pot, po kateri nekoji skušajo se rešiti iz žgočega dvoma o namenu človekovem.

„Povsod — pravi Tolstoj — kjerkoli je življenje, nam l e **vera** daja možnost, da moremo živeti. . . . . Vsaki odgovor vere pridava k o n č n e m u bitju človekovema znak n e s k o n č n o s t i, ne gubéč se v trpljenji in nedostatku. Vera je moč življenja. Ako kdo živi, gotovo nekaj veruje. Ko bi ne veroval, da je treba radi nekega smotra živeti — bi ne živel . . . . . Začel sem umiti, da v odgovorih, k i n a m v e r a p o d a v a, t i č i p r e g l o b o k a l j u d s k a m o d r o s t, d a n i s e m i m e l p r a v i c e z a m e t a t i j i h s è s t a l i š č a r a z u m a i n d a j e d i n o t i o d g o v o r i (v e r e) o d g o v a r j a j o n a v p r a š a n j a ž i v e n j s k a . . . . . .

. . . . Začel sem raziskovati razne vire, vender najbolj krščanstvo, iz knjig in živih ljudij okol sebe. Obrnil sem se najprej k vernim (verujočim) svojega stanu. Izpraševal sem jih, kako verujejo in v čem nahajajo smisel življenja . . . . . .

. . . . Odtujevalo me je, da življenje teh ljudi, je bilo ravno tako, kaker moje, s to razliko, da ni soglašalo z nazori, katere so priznavali. Le d e j a n j a, k a t e r a b i p r i č a l a, d a p o t r e b a, b o l e z e n, s m r t, m e n i s t r a š n e, n j i m n i s o strašne — samo taka dejanja mogla bi me prepričati. Videl sem, da vera teh ljudi ni vera. katere sem jaz iskal. Da bi celo pokolenje človeško moglo živeti, da bi moglo napredovati v svojem življenji, dajoč mu smisel, tedaj morajo biti te mirijade prošinjene od drugega resničnega poznanja vere.

IV.

Spreobrnitev Gabriela Jogand-Pagès. (Leona Taxila)

. . . . . „Ne vem, kako se mi je zgodilo.

V nekoliko sekundah preletel sem z duševnim očesom celo svojo minulost: prvo vredno sv. obhajilo, prvo obhajilo svetoskrunsko, dogodke mongrejske in mettrayske; oče, mati, moji sorodniki, vsi stali so pred menoj, kaker drugekrati; srečni dnovi mojega detinstva in bridkosti življenja antiklerikalnega; srčno prijateljstvo oseb, od katerih sem se bil odtrgal; laži, razpori in prevare silile so mi v spomin.

Zaplakal sem: odpusti mi, Bog, roganje in zasramovanje, katero sem Ti prizadel!

Zaprl sem se skrbno v pisarno, vrgel sem se na kolena ter

Digitized by Google

po sedemnajstih letih v prvič molil. Zvečer nisem ničesar povedal svoji soprogi o spremeni, ki se mi je vselila v srce. Večerjal nisem. S prvim svitom prihodnjega dne sklenil sem objaviti svojo radost katoličanu, ki ni nikdar obupal nad menoj. To je bil gospod Mercier. Pisal sem mu:

V Parizu 24 apr. 1885.

Dragi gospod Mercier!

List ta prinaša Vam iznenadjenje. Od včeraj nisem več tak človek kaker sem bil včeraj za jutra. Moja duša je premenjena do dna.

Vaše prijateljsko srce trpelo je mnogo pri vsakem mojem napadu na vero katoliško. Toda molili ste zame. Vi ste mi pravi prijatelj. Molitev Vaša ima vspeh. Včeraj o treh urah ozval se je v meni glas očitajoč mi moje zločine. Glas je bil silnejši kaker jaz sam. Vprašal sem se, mi more li Bog še odpustiti.

Neskončno vsmiljenje Njegovo pa vzbudilo je v mojem srci zaupanje. Predober je Bog, da prenaša roganje in svetoskrunstva, katera sem zakrivil. Mogel me je vničiti in ravno zrelega za pekel, me vreči v večno propast. Ni hotel; hotel je, da se zakopam v najglobejši kal nevere in da me z bliskom milosti svoje probudi k novemu življenju.

Verujem!! Verujem!

Še danes pojdem k spovedi, katero sem tako zasmehoval! Čutim milost Boga, pregnana je temnost nevere iz duše moje. Od danes hočem porabljati vse svoje moči, da poravnam vse zlo, katero sem zakrivil.

Blagi oče moj tudi ni nikdar dvomil o mojem spreobrnenji. Smejal sem se mu, ker je vedno prosil sv. Moniko, da bi mu pomogla sina rešiti iz nevere. In glej, kaker njeni sin, sv. Avguštin, vračam se tudi jaz k Bogu v 32. letu svoje dobe. Plačajte sv. mašo pri Mariji Devici za milost božjo meni nevrednežu.

Ne morem Vam povedati, kako sem srečen od včeraj. Nikdar nisem še počutil enake notranje sladkosti. Neizrekljivo težko breme padlo je z mene.

O kako velik je Bog! Ne razumem, kako morem biti predmet toliko milosti — jaz najnevrednši vseh ljudi.

Pozdravljam iz celega srca.

Gabriel Jogand-Pagès,
zvani Leo Taxil.

Očetu svojemu nisem hotel objaviti svoje spreobrnitve, boječ se, da bi mu ne bila nenadna radost osodni vdarec. Rekel sem samo, da mi je dobro. Vbogi starček se je močno zaveselil, ker vže dolgo nisem ž njim skoro ničesar govoril.

Digitized by Google

Še 24. apr. hitel sem ob osmi za jutra v cerkev.

Enkrat prisilila me je ploha, da sem se vstavil mimogrede v cerkvi sv. Medericha, kjer sem opazil sliko, ki je kazala svetoskrunstvo. Strašno me je ganilo. V zadoščenje izvolil sem si to cerkev za sv. spoved. Takoj je prišel duhoven.

Pokleknil sem. Toda duhoven, spoznavši, da sem v stanu zadržanih grehov (casus reservatus), poprosil me je, da bi prišel prihodnji dan. Žal mi je bilo, da sem moral spoved odnesti. Vender dal sem se duhovnu spoznati, pri čemer je bil iznenadjen.

Tri dni potem odpovedal sem se svoji službi v komisiji lige antiklerikalne." *)

G.

V.

Molitev k Devici preč. Spočetja za povrnitev grško-ruske cerkve h katoliški zedinjeni. **)

Z največim zaupanjem v Tebe, vedno deviška Božja Porodnica, častimo, kaker tudi naši od nas ločeni bratje, v Tvojem Spočetji početek zveličanja, temelj milosti in podporo upanja. Vsliši molitev za naše brate, ki Te zovejo kaker mi vso sveto, deliteljko božjih darov, pridobiteljko vseh dobrot. Izprosi, da spoznavši božjo zakonitost sv. Petra, katerega imenujejo temelj cerkve, najvišo podlago aposteljev. ključarja nebeškega kraljestva, neomajani temelj verskih resnic — ne tajé več zakonitosti rimskega papeža, katerega tudi sami v osebi Velikega Leona nazivajo lastnega Pastirja, dediča prestola in vrhovnosti Petrove in glavarja sv. cerkve. Amen.

G.

*) Gl. „Vyznání Leona Taxila, bývalého svobodného myslitele, v Praze 1888. Cap.: Moje obrácení.

**) *Devota ratio ss. missae sacrif. celebrandi. Fr. Salesius.* Venetiis 1876. Oratio ad Deiparam Immaculatam pro reditue ecclesiae graeco-russiacae ad catholicam unitam, constans locis desumptis ex eiusdem ecclesiae liturgicis libris: „Summam habentes fiduciam in Te, Deipara semper Virgo, simul cum seiunctis a nobis fratribus, in tua Conceptione fundamentum veneramur salutis, gratiae basim, speique nostrae fulcimentum. Exaudi, o Maria, preces, quas pro his fratribus fundimus, qui una nobiscum, Te totam sanctam, Te arbitram donorum Dei, Te omnium vocant conciliatricem bonorum. Effice, ut perspicientes aliquando divinam Petri auctoritatem, quem ipsi vocant fundamentum Ecclesiae, supremum apostolorum fundamentum, regni coelorum clavigerum, inconcussam dogmatum basim, non amplius abnuant auctoritatem Romani Pontificis, quem vel ipsi, in persona Magni Leonis, s um ipsorum nuncupant Pastorem, haeredem throni et primatus Petri, caput denique Ecclesiae. Amen."

Digitized by Google

Po katoliškem shodu.

Obhajali smo tedaj katoliški shod, dostojno, sè svetim navdušenjem, v pravi krščanski ljubezni in slogi. Govorilo se je temeljito in odločno. Tudi pisalo se je veliko o razpravah in vkrepih katoliškega shoda. Zatorej ni naš namen, da bi morda svojim bravcem tu podajali pregledno ali kaker si bodi govore ali zgodovino katoliškega shoda. Znano jim je dovolj eno in drugo iz časnikov.

Sploh se dandanes veliko — preveč i piše i bere, a malo dejanski izvršuje. Zatorej mora vsak avstrijski katoličan želeti, da se zdaj v zmislu katoliškega shoda tudi deluje. Pozitivnih, okoliščinam in razmeram raznih narodov in pokrajin primernih vkrepov je treba, kateri se morajo s trdno voljo vresničiti in vvesti v življenje.

V naslednjem podajemo spis, ki smo ga dobili od veleučenega moža. Došel nam je o pravem času. Idejo, katero razpravlja, smatramo kot času posebno primerno, praktično in lehko izvršljivo. Priporočamo stvar omikanim Slovencem, posebno čestitim bratom duhovnom, v prevdarek.

I cerkvi i domovini bi s tem podjetjem neizmerno koristili, a ob enem bi se po njem pri Slovencih poslavil spomin — na drugi avstrijski katoliški shod.

Slovenska akademija za ohranjenje krščanskega duha.

Vže od več strani se je naglašalo, koliko pogubonosnega prepira in razdraženosti je pri nas Slovencih v poslednjih desetletjih napravil brezverski duh sedanjega časa.

Manj se je še prevdarjalo o sredstvih, kako bi se dali oni prepiri, ki izvirajo iz razlike o verskih načelih, odstraniti. Da katoliki ne moremo popustiti svojih

Digitized by Google

načel, sledi vže iz tega, ker ona imajo trdno znanstveno podlago, kakeršne načela naših nasprotnikov pogrešajo. Zarad tega vsestransko in temeljito učenje ved ne odvrača od vere; le enostransko in površno bavljenje z vedami je tolikokrat izvir nevere. Če natančnejše premotrujemo razmere slovenskega naroda, vidimo, da leži vsa bodočnost njegova v razvitji gospodarskega stanja, kar pa se ne dá doseči, ako se ne izobražuje in vtrjuje v njem nravna značajnost. Kje pa ima brezverski duh novega časa sredstva, da bi vspešno napeljeval naše ljudstvo k pravi značajnosti? Edino katoliška cerkev dovolj vpliva na odgojo in na družinsko življenje sploh; nobena druga naprava, tudi nobena druga cerkev se v tem oziru ne more ž njo meriti. In če še pomislimo, da se ravno katoliki v vseh evropskih deželah najbolj potegujejo za zboljšanje gospodarskega stanja, razvidimo, kako pogubonosna je politika, ki hoče slovenski narod izneveriti katoliški cerkvi.

Sicer pa naše brezverstvo ni zrastlo iz domačih tál. Zasejali so je mej našo posvetno inteligencijo tujci, zlasti inostranski Nemci na visokih šolah, najbolj po svojem protikrščanskem slovstvu. Na sedanjih srednjih šolah ne dobi naša mladina tako trdne podlage v izobraževanji duševnih moči, da bi se mogla brez vse nevarnosti poprijeti znanstvenega uka na visokih šolah. Kar se naša mladina dandanes na vseučilišči nauči, je veči del enostransko, v mnogih ozirih plitvo, ker nima trdne znanstvene podlage v glavnih načelih. Najbolj se pogreša pri izšolanih vseučiliščnikih filozofična izobrazba, ki je za vsako temeljito razpravljanje katerekoli pomenljive stvari toliko potrebna. Da se nahajajo tudi hvalevredne izjeme, pripoznavam rad; toda le redke izjeme — rari nantes in gurgite vasto — ki pa nikaker ne ali malokdaj izhajajo od našega javnega brezverskega šolstva, ampak veči del le iz privatne marljivosti bistroglavih učencev. Od kod to, da dandanes toliko govornikov v državnih in drugih zborih le s praznimi besedami zrak pretresa ter krade vladi in poslušavcem toliko dragega časa, ne da bi koj po določnih načelih dotično stvar dokazovali in zagovarjali? Ker se niso nikjer temeljito učili etike in nravnega prava, brez katerih politične vede nimajo znan-

Digitized by Google

stvene podlage. Tudi niso se vadili o političnih stvareh načelno misliti.

Od kod to, da toliko prirodoslovcev noče poznati bistvenega razločka mej človekom in mej živaljo? Ker se niso učili psihologije ter iščejo bistvenega razločka ne v duševnih lastnostih, ampak le ondi, kjer ga res ni, v telesu. — Od kod to, da toliko učiteljev starih in novih jezikov dostikrat najlepše govore in pesniške izdelke tako suhoparno razklada ter njih leposlovne vrednosti ne more učencem niti razumljivo pokazati? Ker se niso naučili glavnih načel krasnorečja, še manj pa se vadili, slovstvene izdelke leposlovno razkladati.

Vgovarjalo se mi bo morebiti, da plačujemo davke za učene državne profesorje, ki prodajajo mladini filozofijo na vseučiliščni stolici. Pri mnogih akademičnih izpitih je filozofija obligaten predmet. Toda kar se dandanes po nemških vseučiliščih pod napisom filozofije prodaja, večidel ni drugo nego kritična zgodovina filozofičnih zistem (sostav) ali pa kaka obširna razprava o katerem imenitnem „filozofu.“ S takim podukom pa ne dobi učenec za temeljito učenje bodi si katerega koli predmeta nobene podlage; kaj še, naša mladina še navedenih kritičnih razprav razumeti ne more, kajti k temu je treba vže znati načela, po katerih se imajo razsojevati razne zisteme. Zarad tega je vseučiliščna filozofija mladini večidel le sitna, neprebavljiva hrana. Ne poznanje filozofičnih zistem, ampak filozofična izobrazba ter znanje filozofičnih načel daje podlago za temeljito učenje ved. Kdor ume le en pomenljiv stavek, kaker „človek je dolžan pokorščino deželni postavi,“ dobro razpravljati ter po naravnih razlogih dokazati, je filozofično bolj izobražen ter se bode političnih ved z boljšim vspehom učil, kaker preiskovalec vseh zistem, kar se jih je kdaj izmislilo.

Ko bi naša mladina po dobrem izobraženji duševnih moči dobivala tudi v filozofičnih načelih trdno podlago za strokovnjaško učenje, bi je ne mogla tako lehko preslepiti ter izneveriti katoliški cerkvi niti slaba knjiga, niti neverni učitelji, niti slabi vzgledi.

Pa čemu bi dalje razpravljal potrebo filozofične izobrazbe? Dajmo naši učeči se mladini prilike, in pridni in

Digitized by Google

bistroglavi učenci jo bodo z veliko hvaležnostjo v svojo korist obrnili. Toda kako bomo Slovenci, itak razcepljeni v dve stranki, dali enako priliko nadepolni mladini? Na Francoskem, v Belgiji, v Ameriki so si osnovali katoliki svoje visoke šole. Tudi avstrijski katoliki namerjavajo vstanoviti katoliško vseučilišče v Solnogradu. Vender je malo upanja, da bi se isto zgodilo vže v bližnji prihodnosti; in potem je še vprašanje, ali ne bode slovenska mladina iz raznih ozirov vender rajši pohajala na dunajsko, graško ali pa zagrebsko vseučilišče.

Po pisateljevem nemerodajnem mnenji bi se dalo isto hitreje in z manjšimi stroški doseči s posebno v ta namen osnovano akademijo za slovenske katoliške vseučiliščnike. Na sedanjih vseučiliščih se večidel učé le strokovnjaške vede, ki bi se tudi na katoliškem vseučilišči ne mogle drugači predavati. Znanstvena kemija, jezikoslovje, nauk o zemljiščnih knjigah pri katoliškem učitelji ne bo drugi, kaker pri sedanjih državnih. Razlika je le v načelih, ki se jemljejo iz filozofije. Ako podamo našim vseučiliščnikom trdna filozofična načela, odgojimo si s tem za prihodnost izvrstnih katoliških zdravnikov, odvetnikov, zgodovinarjev, naravoslovcev itd., ki nam bodo s svojo učenostjo mogočen steber zoper naše protivnike, bodisi v javnem delovanji, bodisi na slovstvenem polji. Kdor razmere na naših vseučiliščih pozna, vé, da je ondi mnogo bistrih glav, ki so možne ne le vse strokovnjaške vede z dobrim vspehom dovrševati, ampak tudi poleg tega mnogo časa porabiti s podučevanjem, pisarjenjem itd., da si zaslužijo vsakdanjega kruha. Ako bi se le-ti mesto tega privatno učili in sicer metodično tisti del filozofije, ki je njihovi stroki primeren, bi ne le strokovnjaške izpite z večim vspehom dovrševali ter se pripravljali bolje za svoj bodoči poklic, ampak si tudi ohranili in vtrdili versko prepričanje. Vem, da je privatna učba mnogokrat težavna. Toda če podamo za to nadepolni sosebno daroviti mladini dovolj gmotne podpore za vsakdanje življenje, premagala bode vspešno vse težave, zlasti če se natančno določi, kaj naj se učé in kako nalogo naj izdelajo. Saj je znano, da več naših dijakov tudi v drugih strokah brez dejanskega poslušanja vseučiliščnih predavanj konečne izpite

Digitized by Google

prav dobro napravi. Boljše bi seveda bilo, če bi na vseučilišči vsaj en učitelj podajal mladini metodični poduk v filozofiji. Pa dokler tega ni, pomagajmo si sami, kaker so storili katoliški Francozje in Amerikanci. In ker nimamo gmotnih sredstev za osnovanje katoliškega vseučilišča, napravimo si mesto tega znanstveno akademijo za obrambo krščanske vere, ki bo zdatno podporo ponujala pridnim darovitnim vseučiliščnikom, ki so se poleg dobrega vspeha v svoji stroki najboljše naučili glavne stavke modroslovja ter so katero važno vprašanje o svoji stroki po filozofičnih načelih najboljše razpravljali. Akademija bi odločevala za razne stroke, kaj naj se učé in kake naloge izdelujejo. Ni sicer toliko ležeče na tem, da se podpira veliko število dijakov, ampak na tem, da dobé pridni, nadepolni mladeniči zdatno podporo, tako da bodo res mogli ves čas porabití v više strokovnjaško izobraženje za bodoči poklic. Na tak način bi se dalo z malimi stroški veliko storiti za ohranjenje in vtrjenje katoliškega duha mej Slovenci.

Vgovarjalo se nam bode morda od nasprotne strani, da dobre naloge more spisovati za obljubljeni denar tudi dijak, ki nima prepričanja o katoliških načelih, in da človek tudi po dobrem poduku v filozofiji zamore krščanski veri hrbet obrniti. Pa ne strašimo se enakih vgovorov, marveč stavimo svoje upanje v božjo previdnost in v prepričevalno moč filozofije, ter podpirajmo dijake, ki nam ponujajo izvrstne znanstvene, v katoliškem duhu spisane razprave, tudi če pridejo iz peresa brezvercev. Če se bo še sedaj neveren dijak res poprijel saj za denar naše filozofije ter vsako četrtletje tekmoval s katoliki v učenih razpravah po naših načelih, se je nadejati, da bode s časom še mogočen zagovornik cerkve. Če bi se dali vže zarad tega, da se zna eden ali drug dijak kasneje izneveriti katoliški stvari, oplašiti od svojega podjetja, potem bi bilo najboljše zapreti tudi vsa duhovna semenišča, ker je mogoče, da se pozneje nekateri duhovni vender izneverijo svojemu poklicu.

Res je, da bodo tudi navedene podpore stale nekaterih gmotnih žrtev od katoliških rodoljubov, kajti iz ničesar nič ne pride. Toda žrtve primerno ne bodo velike, v bodočnosti

Digitized by Google

pa vtegnejo stoterni sad obroditi (tudi v gmotnem oziru.) Storimo tedaj saj v malem, kar so s toliko radodarnostjo storili navdušeni, požrtvovalni katoliki na Francoskem, v Belgiji in v Ameriki!

— L. —

Andrej Fekonja

pa

vera in narodnost.

Marsikdo se bo začudil, kako da prinašamo na tem odličnem mestu članek s takim nenavadnim naslovom.

Spregovorili bi radi nekoliko o velevažnem vprašanji, ki se dandanes v raznih oblikah vrača po časnikih in spisih tiste vrste pisateljev, ki bi tudi Slovence radi seznanili s pravoslavno cerkvijo, ali bi jih morda celó — recimo kar naravnost — za to cerkev vzgojili.

Zdel se nam je pa ravno zdaj vgoden čas stakniti to vprašanje, ko nam daje k temu povod katoliški, slovenski duhoven, kakeršen je, ako smemo verjeti tistim, ki so nam pravili, g. Andrej Fekonja. Vender nam gre edino le za reč, nikaker pa za osebo, katere še poznamo ne; Andrej Fekonja je prišel le bolj slučajno v naš spis in njegov naslov.

Gospod Andrej Fekonja tedaj piše v „Slovanskem Svetu“ pod naslovom: „Vera in narodnost,“ ki obsega le eno poglavje obširnišega spisa: „Črtice iz cerkvene povestnice srbske,“ mej drugim tudi to-le:

„Kader je srbski narod vže jedenkrat pravoslavnemu nauku kristijanskemu dal mesta v svojem srci, kader mu je on za-nj prirasel: tedaj ni bilo sile zemeljske, katera bi ga mogla iztrgati od tod. Mar ni rimski papež tolikokrati Srbov nagovarjal, da se odrekó svoje vere in svojega zakona ter da sprejmejo latinščino (t. j. veroizpovedanje katoliško)? Ali

Digitized by Google

so mu zahman bila vsa nastojanja. — A kaj je Srbe oduševljavalo, kader so se borili proti ljutemu sovražniku svojemu, proti Turčinu? Mar ni poleg narodnosti i vera serbska, vera pravoslavna? Pa kader je Srbin Turčinu podlegel . . . kje je on iskal lečila svojemu bolnemu srcu? Iskal je daleč od cest in stez, . . . iskal je v gori temni, kjer se skriva samohrana cerkev, kjer je zaostal . . . kak sveti samostan. Tu-sèm je Srbin prihajal, tu poslušal srbske svečenike, peval svete cerkvene pesme, prosil svojega srbskega Boga . . . .

Da je Srbin v teh nesrečnih dnevih vero bil premenil, da je on prestopil v katerokoli drugo vero, gotovo bi ga dosedaj nestalo, ali vsaj ne bil to, kar je sedaj. Kaj je od onih Srbov, kateri so sprejeli vero Muhamedovo? Oni govorijo srbski in ne znajo drugega jezika; oni se držijo srbskih običajev . . . . A da li se oni držé za Srbe? Reci kateremu muhamedanskemu Srbinu v Bosni, da je Srbin, pa boš videl, kako se razjari in kako te bode zagotavljal, da je on pravi Turčin, da je on „Turkuša.“ A kaj da rečemo o onih Srbih, kateri so prestopili v katoliško, v latinsko vero? Držijo li oni sebe za prave Srbe, za take iste, kakeršni so jim i njihovi pravoslavni bratje? Nikaker! I oni se držé za nekaj drugega. Oni se nazivajo Šokci in vsakojako drugače, samo ne Srbi. Pravoslavna vera je dakle tako reči Srbstvo obdržala“

Tako tedaj piše g. Andrej Fekonja.

Ne! — bodimo pravični — lako piše list „Glas Naroda“ (v Novem Sadu 1874 br. 3) in g. Andrej Fekonja je navedeno mesto iz njega le prinesel v slovenski prestavi.

Vender pa, ker se g. Andrej Fekonja brez vsake opazke na konci podpiše s polnim imenom, nam hoče reči, da se tudi on sè vsem tem popolnem zlaga, in, ker je dotično mesto preložil na slovensko ter prijavil je v listu slovenskem, nam hoče povedati, naj se iz tega tudi Slovenci nekaj učé.

Kaj tedaj?

Slovenci se borite dandanes za narodnost. Ako jo hočete rešiti, ako hočete ostati edini, složni, zvesti domovini, — posnemajte Srbe t. j. prestopite k pravoslavju. To ima

Digitized by Google

posebno moć, da obudi narodno zavest in vtrdi narodni ponos in edinost. Katoliška cerkev pa zadušuje v ljudstvih narodno čustvo, ter jih odtujuje, izneverja domovini in narodnosti ravno tako kaker vera Muhamedova. Rimskega papeža pa in tistih, ki vam hočejo vsiliti latinščino, ne poslušajte, kaker niso Srbi poslušali, tako da so bila zastonj vsa „nastojanja.“ Vera srbska, „vera pravoslavna“ je Srbstvo obdržala nasproti Turčinu. Slovenci, vidite, kako nevarno je biti vam katoliškim! Ergo . . . .

***

Ta pomen nekako bi znalo imeti gorenje mesto za Slovence, posebno ako pomislimo, da je vse to tiskano — v „Slovanskem Svetu.“ . . . .

Ti nazori zdé se nam povsem nekatoliški, neslovenski, neslovanski, in celó nesrbski.

Slovenci smo prvič katoličani. Kot taki trdno verujemo ter smo — gotovo tudi g. Fekonja — pripravljeni vmreti za resnico, da je katoliška cerkev edino zveličavna.

G. Fekonja pomiljuje Šokce in druge katoliške Srbe, češ, izneverili so se Srbstvu, mej tem ko so pravoslavni Srbi ostali narodni! Denimo tedaj, da je res tako; vprašamo pa: g. Fekonja, bo li pravoslavno Srbstvo Srbe zveličalo tudi na onem svetu? In ko bi prišlo res tako daleč, da bi tudi Slovenci morali katoličanstvu žrtvovati narodnost, bi ne bilo to boljše nego da bi za časno narodno slavo zatajili edino pravo vero, ž njo izgubili večna nebesa? Kako je Kristus rekel? Morda: Kdor se bo narodno zavedal, bo zveličan?

Svet g. Fekonje je torej Slovencem pred vsem večno poguben, ker postavlja narodnost nad vero, resnico nad jezik, časnost nad večnost, carja nad Boga.

A tudi časno poguben je g. Fekonje nauk Slovanstvu in Slovenstvu.

Prvi, neobhodni pogoj prave narodne slave in veličine je edinost. A kaker si Slovani sami tolikokrat očitamo, imamo ravno te lepe lastnosti najmanj; needinost, nesloga nam je prirojena. Toda nič ne more te bolezni bolj povspe-

Digitized by Google

ševati kaker razkol; po njegovem vplivanji je to naravno zlo Slovanstva še le prav dozorelo. Saj nosi razkol vže po svojem početku v sebi seme needinosti in razcepljivosti, kar znači vže samo njegovo ime. Pravoslavna grška cerkev se je porodila le iz ločitve od vesoljne cerkve, a ločivši se od Rima, je pripala oblasti bizantijskega cesarja. Tako se je v nji najpred vzgojil in vveljavil princip nacijonalne cerkve. Naravno tedaj, da se je začela nadalje razločevati in cepiti po narodih in državah. Izločila se je ruska cerkev, za njo druge: novogrška, rumunska, srbska, bolgarska itd. V ruskem razkolu samem vstajajo novi razkolniki. In tako se neprestano poraja razkol iz razkola.

Ako je res, da vera prešinja, zavzema celega človeka in vse človeško, da različnost verskih naziranj ločuje ljudi bolj nego vsaka druga moč, kaj mora biti prej ali kasneje posledek takega razcepljevanja? Mejsebojno ločenje in popolno odtujenje slovanskih plemen v slovstvenem, političnem, socijalnem življenji in teženji, vničenje obče-slovanske ideje, tedaj vrnitev v nekdanjo, pogansko dobo, ko so slovanska plemena, ne vede eno za drugo, brez jasno določenega smotra tavale po Aziji in Evropi. Razkol je smrten rak na telesu Slovanstva, kateri je neprenehoma razjeda, kateri mu mora prinesti moralično smrt.

Drugič. Kot posebno blaga lastnost slovanskega značaja se pred vsem poveličuje mehkost srca in miroljubnost. In Stritar sam stavlja bodočo velikost Slovanstva ne v vojskine pridobitve, ne v politiške vspehe, ampak v to, da bo Slovan človeštvu odrešenik, Mesija miru in bratoljubja. In naši — seveda — k tej vzvišeni ideji Stritarjevi ploskajo. Prav. A žalibog, da temu mesijanstvu slovanskemu nič bolj ne nasprotuje kaker ravno pravoslavni razkol. Porodivši se iz oholega, v svoji namišljeni modrosti otrpnelega grštva, je ta razkol vcepil tudi Slovanstvu grško oholost in slepo zagrizenost proti rimski cerkvi ter vsem narodom, ki izpovedajo rimsko-katoliško vero. Slovani — kar mora vsak vsaj vnekoliko priznati — od narave res pohlevniši in mirniši od drugih narodov, so, vkoliker so zastrupljeni od grškega duha, trdi, brezobzirni, nevsmiljeni. Slepa zatelebanost za razkol jih napolnjuje s takim sovraštvom do drugovercev, pred vsem se-

Digitized by Google

veda do rimskih katoličanov, da še krvnih bratov, samih Slovanov, ne poznajo. Niso Poljaki Slovani? In vender jih razkolni Rusi z vso zvijačnostjo prekanjajo, jih gonijo v prognanstvo, zapirajo, celó streljajo, da bi jih prisilili prestopiti k pravoslavju. Kaker vero, tako jim zatirajo tudi narodnost, ne da bi jim dali poljski podučevati, kmalu celó ne govoriti!

Razkolni Srbi sami so bolj strpni nasproti Turkom kaker nasproti bratom Srbom — katoličanom. Kako je na Srbskem za katoličane, mi je pravil mož, ki je sam dalje časa na Srbskem bival. In da si katoličani na Balkanu sploh želijo rajši živeti pod gospodstvom turškim, kaker razkolniškim je znano vsemu svetu. In tako Slovanstvo bodi potem Mesija — ljubezni in bratoljubja!

Zdaj pa vprašamo dalje: Je li Rim, je katoličanstvo narodnosti res tako pogubno, da se sme staviti v tem oziru v eno vrsto z — muhamedanstvom?

Zgodovina spričuje ravno nasprotno. Kateri čisto katoliški narod je zarad tega izgubil svojo narodnost? Francozi? Nemci? Španjci? Italijani? Kje je narodna individualnost strože izražena, kje ljubezen do domovine, akoravno vboge, zatirane, globokejše vkoreninjena, kaker pri Ircih? In Poljaki, nad vse rimski, katoliški Poljaki, niso li narodni, domoljubni? Razpala je sicer staroslavna Poljska, a kdo jo je rušil? Morda rimsko katoličanstvo? Pač ravno, nasprotno: razcepili so jo, oslabili sovražniki katoličanstva, heretiki. Kdor ne verjame, pa podúči se o tem iz poljske povestnice.

In ravno Slovani, menim, bi se smeli najmanj pritoževati proti katoliški cerkvi, oziroma bati se od nje za svojo narodnost. Ni li Rim ravno njim po sv. Cirilu in Metodu dovolil in potrdil Božjo službo v narodnem jeziku, da celó oblastno jim jo branil proti nasprotniškim napadom? In ko bi hoteli Srbi in vsi drugi razkolni Slovani tudi danes prestopiti v rimsko cerkev, jim ne zagotavlja Rim v prvi vrsti njih liturgije? Kdaj je sploh Rim vsiljeval svojo „latinščino“ izhodnim kristijanom? Čemu bi se tedaj tudi Slovani bali izgubiti narodne svojosti?

Oglejmo si zdaj nekoliko zgodovinsko stran gori navedenih trditev g. Fekonje. On pripisuje pravoslavju čudovito

Digitized by Google

moč v boji proti Turku: „ono je Srbe oduševljavalo, kader so se borili proti ljutemu sovražniku svojemu, proti Turčinu;“ zatorej prav, da se ni Srb podvrgel Rimu!

Mi pa trdimo, da je ravno grški razkol Turčinu omogočil zmago nad izhodom, in da so naši izhodni slovanski in grški bratje onemogli v nesrečnem boji, je krivo njih sovraštvo in nespravljivost z Rimom.

Razkol je izhodne kristijane podvrgel bizantijskemu cezaropapizmu. Nič pa bolj ne zadušuje krščanske zavesti, kaker državni absolutizem. On zamori prost razvoj individualnosti, nareja človeka v najsvetejših zadevah, v zadevah verskih, sužnja samovolje carjeve, zavira vsak idealen vznos, zatré v narodih zaupanje v lastno moč, ž njim vso krepost. On odreveni množico, jo vlenobi, naredi negibčno. Milijon Kserksovih pod jarmom despotizma zguljenih sužnjev pregnala je peščica Grkov, katere je zgojila helenska prostost.

Razkol je izhodne kristijane cerkveno razcepil po narodnih skupinah. Po njem se je počasi zatopil, je zamrl čut celoskupnosti, zavest ene družine. In kdo bi bil tudi združil tako raznolične elemente v skupno, složno postopanje, ko se je iz Azije bližal ljuti sovražnik, Turčin? Carigrajski samovladar? Ali „ekumenski“ patrijarh? Cesar sè svojim omehkuženim dvorom ni imel fizične moči niti moralne kreposti, zvezda patrijarhova pa, odkar se je ločil od Rima, je zatemnela. Izhod je bil na turški naval nepripravljen, ker je bil needin, razcepljen, brez skupnega cerkvenega in političkega vodstva, zatorej je moral propasti. Kaker môra jo izhodne kristijane tlačila zavest odpada od rimske edinosti, zavest, da so raztrgali nevesti Kristusovi svatovsko obleko; ta zavest jim je jemala pogum, tako da so se brezvoljne in slepo vdali maščevavni vsodi. Kolika zagrizenost, da so še zadnji čas povsod obkoljeni od Turkov slovesno zatrjevali: rajši hočemo biti turški nego rimski!

Morali bi vender malo boljše pogledati v zgodovino! Do kje se je posrečilo Turkom prodreti! Do kjer je segal razkol. Vsi naši razkolni bratje na Balkanu so se dali preplaviti od turške povodnji. Kje je našla sovražna sila neprodirljiv zid? V rimsko-katoliških Hrvatih in Slovencih. Katoliška vera jih je oduševljevala, nevsah-

Digitized by Google

ljiva moč, ki izvira iz katoliške zavesti, jih je hrabrila, da se niso vdali, da so hrabro boreč se, rešili i vero i narodnost slovensko.

Pridemo do glavne točke v našem vprašanji. G. Fekonja zamerja rimskemu papežu, češ, da je Srbe tolikrat nagovarjal, da se odrekó svoja vere i svojega zakona ter da vsprejmejo latinščino. A zahman bila so vsa nastojanja! Ker ni bilo zemljske sile, katera bi mogla Srbu pravoslavje iztrgati iz srca!

Da, rimski papeži so resnično vse žile napenjali, da bi izhodne Grke in Slovane spet privabili v staro cerkev. Kdo bi pač mogel našteti tu vse težave, vse žrtve, katere so v ta namen storili!

Oni so pošiljali križarske čete na izhod, da bi vže tam strli muhamedansko silo. In ko so križarji iz sebičnosti hoteli se okoriščati o onemoglosti izhodnega carstva, da, ko so namerjali podvreči si je, so rimski papeži pravice razkolnih Grkov proti zapadnikom zagovarjali, odločno branili. In ko se je Turk bližal zapadu, ko je mesto za mestom, pokrajino za pokrajino si prilaščeval, so tudi papeži pomnožili svoje prizadevanje: vabili, prosili, opominali, zarotovali so razkolnike, naj se vender spravijo z Rimom. Saj so pač znani cerkveni zbori, na katerih se je razpravljala unija z razkolniki. Žalibog, da se ni dognala!

Vemo, da je Rim sam katoliško Evropo rešil turškega muhamedanstva.

Proti Turkom so papeži izdajali svoje zaklade, nalagali cerkvam in samostanom davke, spodbujali narode na vojsko. Čudno, neverjetno! Mej tem, ko so protestantje, ko so Francozi, ko so razni posvetni vladarji s Turki se zavezavali in izdajali jim Evropo, so se papeži postili, odrekali se v skupno korist vgodnostnim, so molili, pošiljali poslance po evropskih dvorih, da bi spravili na noge vojsko proti sovražniku vere in omike krščanske. Zmagali so vse težave: vdarec za vdarcem je zadel turško silo, dokler ni onemogla, in Evropa — rešena je bila.

In rešen bi bil tudi izhod — da bi bil poslušal rimskega papeža, ko ga je „nagovarjal.“ V rimskem papeži je vtelešen princip krščanske edinosti, ki je nerazrušljiv princip

Digitized by Google

ene vere, enega upanja, ene ljubezni, princip ene družine pod enim očetom. Avktoriteta rimskega papeža bi bila razcepljene izhodne moči združila, prvič versko in duševno, a drugič gotovo tudi fizično. In tako bi bilo turštvo vže pred Carigradom zadelo ob tisti neprodiren zid, katerega je našlo v katoliško združenih narodih avstrijskih.

Rešen bi bil izhod, rešeno tudi Srbstvo.

Da, da je ta izhod propal, da je propalo Srbstvo, da se je Slovanstvo na Balkanu pokorilo in se deloma še pokori vsak duševni razvoj morečemu muhamedanstvu, da so naši izhodni bratje — po naravi tako čili, tako nadarjeni — za nami zaostali za dvesto let, da so Slovani zatajili najlepšo slovansko lastnost: miroljubnost in pohlevnost, da si zdaj zapad in izhod stojita nasproti v nespravljivem nasprotji, da pred nas stopa osodepolno „izhodno vprašanje“ s krvavim žuganjem, vse to je zakrivilo pravoslavje, sovraštvo do Rima.

Nesrečno pravoslavje!

Da, žalibog, da so „bila zahman vsa nastojanja,“ da niso Srbi in drugi slovanski bratje poslušali rimskega papeža, ko jih je „tolikokrat nagovarjal“! Žalostna jim majka!

Pa Srbi? Se li Srbstvo dandanas ne dviga? Dviga — brez Rima? Mi se ne damo slepiti. Sedanji radikalci ne bodo srbskega naroda pripeljali do sreče in slave, niti ga bode rešilo ime ruskega carja, niti oživili ruski rublji. Fraze so mrtve, mrtva fizična sila, in vsa velenarodnostna veličina — spuhti brez sledu tudi ona. Kateri narod je večen iz svoje kreposti? Edina, brezpogojna podlaga zdravemu stalnemu razvoju in pravemu napredku je podlaga resnice — resnica je v katoliški cerkvi — katoliška cerkev v Rimu!

In naj se Srbstvo, naj se Slovanstvo še toliko zaveda, še toliko vspenja, brez unije z Rimom bo razpalo, razcvelo se brez sadu!

Digitized by Google

Z liberalci — nikake zveze; k večemu — kompromis!

Kdor si je iz vesoljnega potopa dandanašnje brezmiselnosti le toliko pameti rešil, da mu je še mogoče postaviti se na katoliško stališče, pač mu ni težko sprevideti, kako kužljiv, kako poguben je liberalizem. Strah in groza mora katoličana pregomaziti, ako le misli na liberalizem.

Toda liberalizem ni bitje samo na sebi obstoječe; on je vtelešen, on živi le v ljudeh, ki ga izpovedajo, zastopajo, razširjajo — v liberalcih. Naravno tedaj, da prenaša katoličan svoj črt iz liberalizma na liberalce, vkoliker služijo liberalizmu. Malo trd se zdi sicer ta nauk, a vender drugači ne more biti; liberalizem napadati, pobijati ni nam mogoče nego vkoliker se kaže v mišljenji, v govorih, v knjigah tega ali onega liberalnega državnika, govornika, pisatelja. Le po teh stopa iz zračne visočine na zemljo; le na teh tedaj ga je mogoče zavračati, črtiti; drugači ga pobijati bi bilo isto kar s pestjo vdrihati po zraku.

Ako je tedaj naša dolžnost ogibati se liberalizma kaker smrtne kuge, velja isto tudi o liberalcih. „Ne občujte z njimi“ — tako opomina sv. Pavel svoje verne Korinčane pred liberalci. „Še obedovati nimate skupej s takimi ljudmi.“ In spet sv. Janez: „Ne sprejmite ga v hišo, niti pozdravite ga.“ In gotovo korintski liberalci so bili veliko bolj nedolžni od naših, ker pohujševali so le sè slabim življenjem, a naši tajijo, izpodkopujejo vero samo, ki je prvi pogoj krščanskemu življenju, zveličanju.

Sv. cerkev je svojim vernikom vedno omejevala občevanje z drugoverci, posebno z Judi. Hujši ko drugoverci so liberalni brezverci, hujši kot Judje naši liberalni materijalisti in pesimisti, dasi se še toliko ustijo za edino prave narodnjake.

Res sicer, kar priporočuje stari krščanski rek: inimicus causae, amicus personae. Toda to prijateljstvo, to dobrohotnost moramo tako razumeti, tako omejiti, kaker nam svetuje

Digitized by Google

krščanska previdnost. Nihče ni dolžan bližnjega tako ljubiti, da samega sebe večno pogubi. Da, ljubimo liberalca, dobro mu želimo, molimo, da se spreobrne, priskočimo mu na pomoč, ko ga nesreča tare; toda v občevanji, v javnem življenji nam mora vedno sveto ostati pravilo: ogibaj se liberalca! K dorse neče okužiti, ne pridružuj se vže okuženemu, kdor se neče poliberaliti, ne bližaj se liberalcu!

Vender je pa silno težko in dandanes kar nemogoče liberalcev tako se ogibati, da bi nikoli in nikjer ž njimi ne občevali, ker liberalcev je žalibog dandanes tako vse napolnjeno, da bi moral katoličan, kaker govori apostelj, svet kar zapustiti, da bi se jim popolnoma izognil.

A ravno to nalaga nam v občevanji z liberalci tem večo previdnost in vestnost, da ne trpi vsled tega niti naše versko prepričanje in odločnost niti naša katoliška dostojnost.

Žalibog, da se dandanes liberalcem posrečuje sè slepivkami katoličane zvabljati v društva, v katerih oni poljubno gospodarijo, ter se jih tako vslužne narediti v povspešitev liberalnih namer ali vsaj zazibati jih v brezskrbno spanje ter storiti neškodljive. So pa posebno nekateri navidezno neopovržni nazori ali vodila, katera liberalci dandanes tako radi povdarjajo, da katoličane zapletajo v svoj krog.

Eden takih nazorov, ki je dobil pri Slovencih največ vresničbe, je n. p. naslednji: snavljati se dajo društva, slovstvena, politiška, šolska, pred vsem pa — razume se samo ob sebi — društva narodna, brez vsakega ozira na vero, tako da jim lehko pristopijo najskrajniši liberalci nič manj kaker najodločniši katoličani.

Nezmisel, da veče ne more biti!

Prvič nasproti pravi veri, kakeršna je katoliška, je nevtraliteta ravno tako nemogoča kaker nasproti Bogu. To velja kaker o posameznem človeku, tako tudi o društvih, ki se le iz posameznikov sestavljajo. Dovolj, da kdo izrecno ne priznava katoliške resnice, je vže njen nasprotnik, in kot takega se tudi prej ali kasneje razodene. A ravno tako ne moremo, ne smemo nobene reči, nobenega podjetja človeškega odtegniti vplivu in moči sv. vere. Kaker je Bog vse stvaril v svojo čast, isto tako se mora vse Bogu podrediti, brezumna narava nič manj kaker umna, vse mu služiti.

Digitized by Google

To podrejenje po omogočuje le vera; po nji poklanja človek Bogu i samega sebe i podvrguje mu druge brezumne stvari.

Politiška društva snovati skupno za katoličane in liberalce je isto kar trditi: politika nima z vero ničesar opraviti. A zgodovina nas uči, da je najsilniši p o l i t i š k i prevrat, francoska revolucija, dosegel svoj vrhunec ravno v tem, da je javno in slovesno namerjal odpraviti katoliško v e r o, da je za najviše bogstvo oklical pamet; v isti prekuciji je Robbespierre kot p o l i t i š k i glavar smatral za potrebno javno vvesti v e r o v najviše bitje. Uči nas dalje vsakdanja skušnja, da se v e r s k a vprašanja in zadeve, ki najglobokejše segajo v katoliško cerkev in življenje narodov, po p o l i t i š k i h skupinah, kaker so državni zbori, razpravljajo in določujejo. Isto tako je znana resnica, da se stranke, ki zastopajo najskrajniše politiške nazore, prijateljski družijo ter skupno postopajo, kaker brž pride na dnevni red versko vprašanje, ki je načelne pomembnosti. Kajfa in Pilat in Herod, narodno židovski fanatiki farizeji, kaker oportunisti, saduceji, dasi toliko različnih politiških teženj, so se vender sprijaznili, ko je šlo za to, da se Jezus Kristus pogubi! Tudi v Mladočehu se ohladi sovraštvo do Nemca, tako da mu ponudi roko v prijazno zvezo, ako upa, da bo s tem več škodil krščanško konservativni stvari; še celó z Židom bi se Mladočeh pobratil in raji njemu prodal češki govor in narodnost, nego češkim bratom, katoličanom, v ljubo zatajil svoje radikalsvo. Kaj nam to dokaže? Da se politika konečno pokori, da je odvisna od verskega naziranja, da so torej politiška versko indiferentna društva — nezmisel.

In le mladoslovenski liberalci, da bi imeli toliko kreposti, toliko samosvojega zatajevanja, da bi pri svojem političnem delovanji povsod na drugo mesto potisnili, da, prezirali to, kar je vsakemu liberalcu najviše, najsvetejše: sovraštvo do katoliške cerkve, liberalstvo!? Da bi le malo se ogledali po novejši zgodovini slovenski, prepričali bi se najbrže, da ni tako. Da bi n. pr. jutre kak dr. Gregr stavil v državnem zboru predlog za narodno šolo, ki pa ima ostati brezverska kaker doslej, pohiteli bi se naši liberalci na vrat na nos nabirati po Slovenskem podpisov za nov „brezverski“ predlog. A ko je šlo za Liechtensteinov predlog, ki je na-

Digitized by Google

merjaval vsaj deloma nam vrniti versko šolo, do katere imajo državljani najsvetejšo pravico, ki pa ni izrecno povdarjal narodnega značaja ljudski šoli, se naši liberalci nikjer niso še ganili, pač pa očitno in skrivno narod in učiteljstvo pregovarjali in ščuvali proti predlogu.

Kaj sledi iz vsega tega?

Slovenci, z liberalci nikdar in nikaker ne društveno se ediniti. Ne v politiki, radi razlogov, ki smo jih ravnokar navedli. A tudi znanstveno in slovstveno ne; ker smer znanstva in slovstva je gojiti vedo in umetnost, katerih predmet je resnica in lepota, ti pa se ne dasti ločiti od Boga in večnih zakonov pravega, dobrega in lepega, torej tudi ne ločiti od — vere, katero liberalci prezirajo, tajijo. Kaker brž se stakne kako više, načelno vprašanje — in teh vprašanj kdo se more sosebno dandanes izogibati? — tedaj se mora v lastno škodo spoznati, kaj je v srci liberalca globokejše vkoreninjeno: ljubezen do narodne sloge in miru, ali sovraštvo do resnice.

Da, vstani so tudi liberalci v miru, v spravi živeti s katoličani, s klerikalci, tudi, ko bi drugači ne bilo, z jezuiti; saj oni sami mir in spravo vedno in povsod povdarjajo, priporočajo — dokler katoličani molčé prenašajo njihove napade na resnico; ko jim je pa pošla potrpežljivost, ko se odločno vstopijo na noge za vero — tedaj je konec sloge, konec prijateljstva! Tedaj je pa zamera čez zamero: hujskači ste, rušitelji narodne edinosti, izdajice ste, in kaj vem še kaj! In kaka zamera! Očitamo Stritarju Schopenhauerjanstvo, liberalstvo, s katerim se je sam tolikokrat ponašal, očitamo „Sl. Narodu“ radikalstvo, dokazujemo „Slovanu,“ „Slovanskemu Svetu“ rusofilstvo — zato smo: nazadnjaki, šušmarji, sovražniki slovanstva, Efijalti! Kdor hoče z liberalci v miru, v spravi živeti, požiraj molčé ves strup, ki ga podajejo v svojih listih in romanih; a pri vsem tem ne drži se kislo, ampak veselo; hvali, ploskaj, ko ti po blatu valjajo najsvetejše biserc, ko ti očitno pljuvajo v katoliško obličje, da, kdor hoče z liberalci mir, zatáji katoliško vest, zatáji vero, odpovej se svetemu krstu!

Kaj pa porečemo o društvih, katera liberalci s katoličani snujejo in vzdržujejo v imenu narodnosti? Nenaravno,

Digitized by Google

prisiljeno zedinjenje tudi to! Liberalcu je narodnost najviša, katoličanu pa vera. Da je mogoča sloga, mir, mora tudi tu katoličan svoje prepričanje, svoje stališče zatajevati; s tem pa je liberalec vže dobil pol zmage: naredil si je katoličana neškodljivega. A vsled prirojene vladohlepnosti liberalec ne miruje, dokler ne nosi v društvu zvonca. Katoliške ovčice se dajo zvitemu, grabljivemu volku vedno prekaniti; še v čast si štejejo, ako smejo liberalnemu govorniku ploskati, ako smejo njegov list brati in si ga naročati. V društvih, katera spaja golo narodna ideja, vedno prevladuje liberalen živelj, na kvar katoliški ideji. Pa saj je vže princip sam: snavljati golo narodna društva, ne da bi se jih podrejevalo viši, krščanski ideji, nekrščanski, poganski. Res, vporekalo se mi bo: čemu pa povsod izrecno povdarjati katoliško idejo, vero? Na to odgovarjam: vže samo s tem, da se katoličan zveže z b r e z b o ž n i m liberalcem v imenu narodnosti, dejansko izključuje katoliško idejo ter priznava narodnostno kot najvišo. Če bi se katoličani pravega verskega prepričanja združili v narodno društvo, dasi bi izrecno katoliške ideje ne povdarjali, bi z mirno vestjo hvalil tako podjetje, ker sem prepričan, da katoličanu je vera in Bog nad vse drugo ter da ne bo verske ideje nikdar podrejeval niti žrtvoval narodnostni. To se razume samo ob sebi; a ne tako pri liberalno-katoliških narodnih društvih; podstava, na kateri se snujejo, je gola narodnost, ki ne pozna ne vere ne Boga. Da torej ponavljam: tako združenje je le zunanje, prisiljeno, ker nenaravno. Kaker brž pride na dnevni red versko vprašanje, se duhovi jamejo ločiti, in konec je vse edinosti. Celó skrajno fanatični Judje so radovoljno poslušali sv. Pavla, ko je začel govoriti v njih narodnem jeziku, hebrejski; a ko je apostelj omenil svojega poslanja do poganov, ko se je torej prestopivši meje nacijonalnega partikularizma dotaknil eminentno katoliškega vprašanja, tedaj je bruhnol njih srd na dan in hoteli so ga živega raztrgati. Katoličani morajo vselej, da ohranijo narodni mir, ali molčati, ali pa liberalcem nasproti kapitulirati. Naj storijo eno ali drugo — kdor si s tem okoristi, je konečno vedno le liberalec. Katoliško koketovanje z liberalizmom prvič zabranjuje, da ne more katoliška ideja na dan, drugič se ideja liberalna

Digitized by Google

vedno drzniše pojavlja in si duhove vpokorjuje, tretjič se denar iz katoliških žepov steka v liberalne, iz katerih ga liberalci zajemajo v pobijanje, v sramočenje katoliške resnice in duhovnov.

Društva, kakeršno je n. pr. „Narodni dom," so za katoliško stvar dvomljive veljave. Epitheton ornans — „narodni", dasi tako častitljiv in nedotakljiv, nam ne daje še poroštva, da bo prihodnji „Narodni dom" resnično koristil katoliški cerkvi, katoliškim Slovencem, domovini. Marveč vse je odvisno od tega, kdo bo gospodaril v njem, mladoslovenski liberalci ali tako zvani klerikalci, recimo katoliški Slovenci. Jaz vsaj kot duhoven, kot katoličan bi se desetkrat pomislil dati kaj za „Narodni dom," predno bi mi slovenski liberalci črno na belem ne podpisali in potrdili: prvič, da ne bodo spravljali na oder prihodnega „Narodnega doma" ničesar, kar bi znalo žaliti katoliško vero ali nrav; drugič, da bodo izključili iz njega vse liberalne liste; tretjič — s kratka: da se enkrat za vselej odpovejo vsakemu vodstvu v „Narodnem domu."

Ste slišali? Lepo je sicer, kaker vabite: „zidajmo „Narodni dom," v njem bodo dobile zavetišča vsa narodne družbe, kaker sestrice bodo pod eno streho v miru stanovale, tu nam bo skupno narodno ognjišče, kjer si bomo ogrevali srca za sveto narodno stvar." Skupno narodno ognjišče! — na katerem bo samooblastno sedel mladoslovenski liberalec: Jaz gospod, jaz sam gospod, poleg mene ni druzega gospoda! — in ogenj podtikal z drvami, ki mu jih je skupaj nanosilo katoliško ljudstvo sè vseh strani; in če se bo kdo predrznil pogledati mu v lonec, ga bo nevsmiljeno česnil z glavnjo po glavi: apage! Katoliški bratje, da bi nas le še kdaj glava ne bolela po „Narodnem domu!"

Kaj pa, ko bi mi enkrat vso to stvar preobrnili, in kaker liberalci stavijo narodnost nad vero, mi postavili vero nad narodnost? In to ne le skrivno v srci, ampak javno, ampak v dejanji, slovesno. Recimo, ko bi začeli nabirati za „Katoliški dom"?! „Katoliški dom" — to bi bil ponos katoliške Slovenije! V tem domu bi našla narodnost naša, dasi podrejena veri, varnišega zavetišča, kaker vera v liberalnem „Narodnem domu," da, kaker narodnost sama na

Digitized by Google

ognjišči tistih, ki v svojih loncih ne kuhajo nego pelin in strupena zelišča, s katerim Slovencem zavdajajo!

Društvo sv. Cirila in Metoda je gotovo Slovencem i koristno i potrebno. Braniti vero, braniti narodnost — to je njegov program, ki ga podpišemo sè srcem, brez pomisleka. Naši cerkveni vladike sami so ga potrdili in sprejeli njegovo pokroviteljstvo. Toda kaj pomaga, ko se je tudi tu zasejala liberalna zajedavka, ki čilo rast tako idealnega društva zadržuje in zadušuje. Predsednik liberalen, brezverec — odborniki vneti katoličani; ali pa narobe: predsednik katoličan — podpredsednik radikalec: eden vleče voz na desno, drugi ga zavrača na levo; kaj čuda potem, da se redkokdaj naredi odločen korak, da se versko vprašanje ali prezira ali le kot pristransko, nebistveno omenja! Društvo, ki si je tako možato zapisalo na zastavo vero in p o d vero narodnost, bi se moralo konštituirati iz mož, ki so brez izjeme verni katoličani, ki se zavedajo p r v i č svojih katoliških, d r u g i č svojih narodnih dolžnosti.

Skratka: bilo bi želeti, da bi se, kar nas je zavednih katoličanov, od liberalcev popolnoma ločili: v slovstvenem delovanji, v političkem, v časopisji: v vsem, v vsem! Ločili se pred vsem duhovni, od prvega do zadnjega, potem posvetni razumniki, katerim je vera še nekaj, ločilo se od njih slednjič tudi naše ljudstvo; v to seveda bi morali ljudstvo neprenehoma podučevati, koliko zlo je liberalizem; le tako bi se enkrat tudi ono nepoklicanih osrečevavcev otreslo. Ko bi se posušili vsi viri, po katerih dohaja liberalcem iz katoliških žepov gmotna podpora, ki je liberalcem conditio sine qua non za vse delovanje, ko bi jim katoliška inteligencija odrekla vsako duševno podporo, bi se kmalu prepričali, da je liberalizem na Slovenskem poslopje zidano na pesek.

Ako je sploh nedostojno, nespametno, da se katoličan združuje z liberalcem v skupno delovanje, je gotovo še nedostojniše zbirati se pod zastavo liberalcev ali dati se jim kakerkoli voditi. To znači odvisnost katoličana od liberalca in vtisne prvemu znak liberalstva pred svetom. Kaj takega bi se n. pr. zgodilo, ko bi se dr. Vošnjaku posrečilo povspeti se do političnega voditeljstva Slovencev. Kako neskladno

Digitized by Google

to: mož fatalist, mož špiritist — voditelj narodu vernemu, pobožnemu, katoliškemu! Ali pa ko bi Stritar kot francoski enciklopedist, kot nemški Schopenhauerjanec — bil duševni voditelj slovenskega, in sicer, kaker je hotel biti, krščanskega razumništva! Jojmene! Jaz vsaj, ne le kot duhoven, ampak kot pošten katoličan, bi smatral za neznosno ponižanje katoliške dostojnosti, za nesovmestno s katoliškim značajem vže sedeti v odboru narodnega društva, katero vodi, kateremu predsednik je očiten liberalec. Še celó sedeti, da ne rečem ploskati, pred odrom, na katerem govori ali igra liberalec! Katoličani, bratje — nolite servi fieri hominum — najmanj pa liberalcev!

Do zdaj smo govorili več ali manj o združevanji in skupnem delovanji z liberalci, kakeršno se dandanes navadno opazuje v naših narodnih društvih. Vender, kaker smo omenili vže zgorej, večkrat se nismo vstani liberalcev tako odkrižati, da bi jih popolnoma prezrli. Kaj hočemo, faktum je, da bivajo na svetu, in kot s takimi moramo hoté nehoté računiti. Večkrat se zna pripetiti, da imamo i mi i liberalci skupne interese, katerih doseči, skupne sovražnike — pri nas so pred vsem narodni nasprotniki — katerih zavrniti nam ni mogoče, nego sè združenimi močmi. Tedaj je dovoljeno začasno in le od slučaja do slučaja z liberalci se pogoditi in zediniti v skupno postopanje. Zakaj pa ne? Res sicer, da mej katoličanstvom in liberalizmom je vsaka sprava, tudi začasna, nemogoča, ravno tako, kaker mej Bogom in peklom, toda liberalci so ljudje, in kot s takimi se dá še od časa do časa kaka pametna beseda govoriti. Saj sta tudi Punec in Rimljan, potem ko sta se do golih kosti skavsala, nazadnje mir sklenila — seveda le začasno, in Punec je ostal Punec, Rimljan pa Rimljan: črtila sta se kaker pred, do smrti. Tako je tudi z liberalci. Stalno, prijateljski zavezati se ne moremo, a od časa do časa v roko si seči, skupno zaganjati volka, ki hoče oba raztrgati, je vender dovoljeno: najhuji sovražnik biti gasiti ogenj v sosedovi hiši iz strahu, da se ne razširi do njegove. To je tako zvani kompromis, ki ga z dobro vestjo z liberalci sklepamo o volitvah, o peticijah za narodne pravice itd.

Digitized by Google

Vem, kaj se mi bo na vse, kar sem tu govoril, vporekalo: „Tedaj nobene zveze z liberalci! Jojmene! Premisli vender, koliko s tem trpi narodna reč! Liberalci so vender rodoljubi, so narodnjaki. Na tak način razcepljamo narodno moč in se sami sebe izdajemo naroduim sovražnikom.“

Nič ne velja tudi ta vgovor.

Liberalci so okuženi od brezverskega liberalizma; zatorej se ne moremo ž njimi družiti, da ne bi tudi nas prej ali kasneje liberalizem okužil. Dasi bi mogli tedaj edino v zvezi z liberalci rešiti si narodnost, kaj bi nam pomagala, ako bi nas ta zveza stala edino zveličavno katoliško vero?

Pa tudi to ni res, da bi bila narodnost naša odvisna od zveze — z liberalci. To trdijo le oni. Mi pa vemo, da vsa narodna moč, kaker trdijo liberalci sami, je v slovenskem narodu; slovenski narod je pa katoliški narod, kot tak pa je zvesto vdan svoji duhovščini; potemtakem pa ni treba kaker da duhovščina in razumniki, kateri ž njo mislijo, ljubo slovensko ljudstvo temeljito poduči o liberalizmu, kako je sovražen veri, kako pelje narod in domovino v pogubo, kako izdajski je, neavstrijski, da, če je treba, celó panslavističen in proticesarski; opominati to ljudstvo, zasebno in javno v cerkvi, v šoli, da je smrten greh brati, še bolj naročati si liberalne liste, kaker so „Sl. Narod“ in drugi. Potem bo narod slovenski kmalu na strani svoje duhovščine, in kdo mu bo mogel potem zatreti narodnost? Mu jo bodo izdajali duhovni? A potem bodo morali tudi liberalci plesati, kaker bo narodu, pravim katoliškemu, njih vplivu emancipiranemu narodu ljubo. Potem jim o volitvah in o druzih kritičnih časih ne bo druzega ostajalo nego ali brezpogojno glasovati za katoliške, narodne kandidate ali pa proti tem zavezati se z narodnimi nasprotniki, z nemškutarji; kaker brž pa to storé, jim je na Slovenskem za vselej odklenkalo.

Slovenci, ako smo res katoliški, ako smo pravi rodoljubi, ne smemo mirovati, dokler ne priženemo naših liberalcev do te alternative: ali naj se brezpogojno podvržejo katoliški ideji ali pa naj javno prestopijo v tabor liberalnih Nemcev in Židov, kamer se vže zatekajo njih bratje po duhu — Mladočehi. Katoliško Slovenijo pa naj pustijo nam: n a š a je!

Digitized by Google

Naše spoznanje v čutnem svetu in atomizem.

Ves svet realnosti lehko razdelimo v tri dele, namreč sostvo zunaj nas, sostvo v nas, ter v nravstveno ali moralno sostvo, Ostanimo pri prvem.

V sostvu zunaj nas se javljajo različna bitja, katera se dajo navzlic najviši mnogoličnosti ločiti v dva ogromna svetova: svet neorganičnih in svet organičnih teles, ali svet mrtve in oživljene materije. Ona čutna bitja so po naravnem razvoji človekovem prvi predmet našemu spoznanju — omnis cognitio incipit a sensibus: človeško spoznanje je začetkom izključljivo čutno. Čuti pa morejo vsled naravnega namena in sposobnosti zaznavati le snovne lastnosti ter prikazni in sicer „hic et nunc," to je, zavisno od vnanjega vpliva, ki se določuje po prostoru in času, recimo čut more zaznati le individualno in trenotno nanj vplivajočo lastnost ali pojav snovnega predmeta. Vvaževaje aprijoristične pojme in sodbe spaja razum one snovne pojave v nepremenljive, nujne zakone ter stvarja na tak način naravoslovne vede. Mej njimi se je matematika, najekzaktniša veda, ker vtemljena na število in razsežnost, vže od nekdaj najbolj razvila, tako da se skoraj ne dá več popolniti. Fizika in astronomija ste z njeno pomočjo določile in premerile tolike reči osobito v našem veku, da se moramo čuditi človeškemu napredku: na kak način in kako hitro se mora tresti struna in z njo zrakovi valovi, da nastane zvok določen po intenzivnosti, visokosti in barvi, s kako nedoumno hitrostjo se mora vršiti eterovo tresenje — eter je nevidna, čudovito tenka, netežka, seveda hipotetična snov, katere ekzistenca je pri sedanjem razvitku in pridobitvah naravoslovnih ved skoraj da dognana stvar — da včini zaznanje raznih svetlobinih stopinj in barv; o tem naši predniki niso niti sanjali. Kaj naj rečem o čudovitih pridobitvah, o točnih računih astronomije, katera je premerila neštevilna nebna telesa v njih nedoumni velikosti ter staknila zakone njihovega gibanja; kako bi mogel vredno proslaviti najnovejše iznajdbe na fizikaličnem polji, katere so odprle novo dobo v živenji človeštva, v vporabi naravnih sil: stroji najumniše izdelani snujejo na čudovit način ter manjšajo in lajšajo človeku delo, par goni z neverjetno hitrostjo hlapone in parobrode ter omogočuje ozko zvezo mej najrazličnišimi narodi, kateri brzovito menjavajo mej seboj mnogovrstne prirodne pridelke in proizvode znanosti in umetnosti; elektrika raznaša bliskoma na skrajne zemeljske meje misli in dogodke premagaje

Digitized by Google

tako meje časa in prostora; elektrika razsvitlja v najnovejšem času mesta, da, vže vasi, tako da se bode prihodnja doba imenovala električna doba. Da, ogromen napredek more človeštvo zabeležiti v premaganji in vporabi narave in njenih sil in kdo vé, kolike iznajdbe so prihranjene človeštvu v najbliži prihodnosti, iznajdbe, katerih sedanji čas niti ne sluti!

A navzlic tolikemu napredku, tolikemu spoznanju so nam še vedno naravni zakoni in sile v svojem bistvu in vzroku prikriti; narava in njeno skrivnostno snovanje nam je še vedno „knjiga sè sedmerim pečatom“; in to gotovo ponižuje človeško spoznanje. Kamen vidimo iz visočine nemirno in s čedalje večo naglostjo hiteti v zemljini objem, pri nevihti vidimo žareti nebo ter groziti zemljanu, različne prvine željno težé po zedinjenji ter zedinjene stvarjajo snov, katera je do cela drugačna od prvin, pred našimi očmi se spreminjajo in razcvitajo, rasto in pojemajo rastline in živali, čuti nam posrejujejo vnanji svet, veda zasleduje vpoznavni proces do možganov . . . . a dalje je vse — tema in svrivnost; na vse one in neštevilne druge pojave praša človek zakaj? a praša zaman. Narava mu javlja svoje vnanje lice, no duri v svoje svetišče mu skrbno zapira.

Ali torej človeški duh ne more prodreti v bistvo snovnih bitij?! Naravoslovne vede ga tu zapuščajo, ker njih formalni predmet so vnanje prikazni in lastnosti ter zakoni čutnih stvari, dalje ne sega njih spoznanje. Pri filozofiji mu je iskati pojasnila, ona mu more edina svetiti pri rešitvi ovih težkih problemov o bistvu stvarjenja. Pristna filozofija mu bode koliker toliko odgrinjala naravino notranjost; „koliker toliko,“ pravim, ker popolnoma p r i l i č n o spoznanje narave in njenega delovanja bode človeku vselej — priznaj ali ne — prepovedan sad.

A nekaj vender zamore človeški razum izvestno in neomahljivo spoznati. Oglejmo si snovna bitja.

Tu srečamo atomizem, zistemo, ki taji v neorganičnih in organičnih bitjih vsak viši princip razun gole snovi in snovnih zakonov. Atomizmu so vse atomi, nedeljiva telesca, katera neki se skupljajo v razne sestave ter stvarjajo takisto najrazličniša snovna bitja. Atomizem se dandanes šopiri povsod, ne le v vedi, nego i v praktičnem zakonodajstvn, na socijalnem in gospodarstvenem polji. O poslednjem atomizmu bomo imeli morda drugje priložnost kaj več spregovoriti; tu nam je oceniti atomizem kot filozofično zistemo, katera si prisvaja izključljivo pravico obstanka v razglaganji stvarstva.

Radi priznamo, da atomistična hipoteza dela kemiji izvrstno vslugo ter da je v sedanjem stanji fizikaličnih ved skoraj neobhodna, a kot filozofičen nazor jo moramo odločno zavrniti. Atomizem ne le ne razlaga bistva in narave stvari, marveč i sloni celó, ako mu pogledamo na dno, v svojem bistvu na neizogibnih protislovjih. Prvič ne razlaga nikaker bistva stvari, ker atomi,

Digitized by Google

izključlivi nosilci vse realnosti v snovnem svetu, so mu sicer nedeljiva, a vender telesca — to je njegova prva ali temeljna dogma, ker, kaker znano, živ krst ni videl doslej atoma. A koliko nam s to dogmo pomaga v pojasnjenje snovnih teles, lehko vsakdo sprevidi; stališče je le zasukneno na drugo polje, ker ona nedeljiva telesca so vender snovna bitja, katerim atomizem pripisuje samostalno ekzistenco. Atomizem bi nam moral določiti naravo onih telesc, a tu si pomaga on, ki hoče biti pristno znanstven, z novim dogmatizmom: ona telesca ali atomi so, kaker naznanja njih ime — α privativum in τέμνω = rezati, deliti — nedeljivi in vender — snovni! Mi pa rečemo: kar je nedeljivo, je tako, ker nima delov; kar pa nima delov, je eo ipso enotno; kako se pa pojem enotnosti dá strinjati sè snovnostjo, pojmi, kdor more. Žal, da tak dogmatizem ni samo nad našim razumom, nego i živo nasprotuje — kar je tu največe važnosti — prvim razumovim pojmom. A ko bi tudi proti razumu priznali eksistenco takih nedeljivih, enotnih telesc, je zopet neumljivo, kako enotna bitja mogo provzročiti razsežna bitja, ker take so vse čutne stvari; sicer bi dosledno morali trditi, da devši razne človeške duše eno poleg druge bi stvarili razsežno, torej snovno bitje. Ona visokoznanstvena zistema mora vničiti vsako razliko mej snovjo in duhovno substancijo. Ako hočemo napraviti sestavljen izdelek, moramo, kaker znano, en del deti poleg drugega, tako da se robovi tikajo, kar je pa le mogoče, ako so posamezni deli sestavljeni ter imajo dele, kateri omogočijo porazvrščenje; kjer ni delov, je kaj takega absolutno nemogoče.

Kaker vidimo, je vže prvi stavek ali načelo atomizma neumljiva tirjatev — toda transeat. Poglejmo dalje, kako razlaga lastnosti in sile snovnih teles. Atomom prisvaja razne meči, posebno teženje po določenih spojbah, tako znano kemično sorodnost; vsled onih moči nastajajo najprej tako zvane molekule, katere so homogeni delci snovnih teles; molekulam pripisuje tako zvane molekularne moči, mej njimi zajema prvo mesto privlačnost ali atrakcija. Opomniti nam je še, da kemija pozna le 60 do 70 prvin. katerih atomi sestavljajo v mnogoličnih spojbah cel organični in neorganični svet, vkoliker nam je dostopen. Torej 60 do 70 različnih atomov stvarja vse tako raznovrstne stvari, žive in mrtve, javljajoče se našim čudečim očem! Zares genijalna misel, vredna Darvinovega genija, ki je bil vstani iz dveh ali treh najnižih celic stvariti cel svet organičnih bitij, od najniže rastline do najvišega organizma — do človeka! Žal, da njegova zistema je prazen sen brez vsega realnega ozadja; in atomizmu se gotovo ne godi boljša.

Atomizem ne more prvič navzlic svojim dogmam razlagati narave neorganičnih bitij. Splošna lastnost vsega snovnega je lenost, vsled katere je telesna stvar popolnoma indiferentna do miru ali gibanja. Ako je mirna, ostane tudi v veke, vkoliker je

Digitized by Google

odvisno od nje, v miru, in naobratno, ako se vže giba, vstraja tudi, vkoliker je zavisno od nje, vedno v gibanji. To je, kaker znano, temeljna lastnost vse mrtve snovi. A njena druga nič manj splošna lastnost je reakcija ali odporljivost, vsled katere se slednja materijalna stvar vpira vsakemn vnanjemu vplivu, torej se javlja kot aktivno, dočim lenost je njena pasivna stran. Ovo nasprotje v naravi snovi je priznano od vsakega in najprej od fizikov, tudi bi zanikanje ne izdalo ničesar, ker — contra factum non valet disputatio. Nasprotje pa ne more izvirati iz enega in istega vzroka ali bistva, ker, kar je v bistvu ali v sebi nasprotno, ne more bivati.

Atomizem z izključljivo snovnim principom vodi neizogibno v protislovja, torej si je spodmaknil prvi pogoj obstanka. Ne, ako hočemo dobiti pametno naziranje o naravi, moramo priznati razun materijalnega še drug princip, iz katerega izvira aktivnost snovnih stvari. Toda vsakdo bode priznal, da aktivni princip je viši, imenitniši nego pasivni: ova misel nas mora dosledno privesti k tomistično-aritostoteličnemu naziranju, sprijazniti nas mora z razvpitim srednjeveškim nazorom, kateri postavlja v razlaganji snovnega sveta dva principa, materijo in obliko. Ovi nauk se bode zdel človeku, ki je bil dolgo časa v šoli atomizma sè svojim znanstvenim aparatom, srednjeveški; a čim bolj se bode vanj vglobil, tem bolj bode prepričan o njegovi resnici in globoki vsebini. Ovi nauk mu bode kazal, da forma je princip, kateri vresniči bivanje bitij, dočim materija je le možno bitje, kaker kamen more postati kip, ali je kip v možnosti; dalje, da forma je princip, po katerem je vsako bitje kot tako eno, individualno; ovi nauk mu bode pojasnil naravo organizmov, ki se tako bistveno razločujejo od neorganične snovi. Če mu atomizem ne more razlagati niti narave mrtve materije, ga tem bolj zapušča pri razlaganji organičnega življenja. Ker od vseh naravoslovcev je priznano, da organična snov deluje deloma prav nasprotno snovi zunaj organizma: tu neugasno teženje po miru, ravnotežji, tam vedno gibanje in snovanje, tu zmanjšanje kemične energije pri vsaki novi spojbi, tam če dalje više spojbe, katere pomenjajo povišanje energije, tu gibanje le vsled vnanjega nagiba, gibanje določeno po trenotnem vplivu, tam živo gibanje in presnavljanje iz sebe po vidnem načrtu, gibanje, ki namerja proizvod v prihodnosti. Kaj more atomizem največ reči v očigled tolikih nasprotij? Češ, ona nasprotja izvirajo iz različnih okoliščin ali pogojev, vsled katerih se prične organično delovanje; da se čudimo onim nasprotjem, je krivo le, ker ne poznamo onih okoliščin in pogojev. To ti je vse znanstveno razlaganje, vredno, da izpodrine vsak viši činitelj pri organičnem življenji! Kaker da bi različne okoliščine in pogoji bili vstani vničiti bistvo neorganične materije, vsled katerega javlja poslednja tako bistvene razločke nasproti organizmom!

Digitized by Google

Priznavši v organizmu višo formo, katera si vpokori in nadvlada nižo snov in niže forme, katera nosi v sebi niže forme v možnosti ter jih popolnjuje, smo si stvarili neomahljivo podlago, s katere zamoremo malce razgrinjati zavese naravinega snovanja in živenja. Iz opazovanja lastnosti, pojavov in delovanja stvari moremo prodreti v njih bistvo zadržano v pojmu, ne pa po delitvi, kaker hoče atomizem; sicer bi bil nedotakljiv nazor tistega zdravnika, kateri baje ni hotel priznati duše v človeku edino radi tega, ker je pri vseh svojih sekcijah nikdar ni staknil!

Razum more spoznati bistvo snovnih stvari, a bistvo je splošno, nedoločeno, katero se vresničuje v določenih pojedinkah; razum pojmeč bistvo spoznava splošni formalni vzrok stvari, vender vzrok določenih bitij presega njegovo moč; čuti sicer vpoznavajo one določujoče momente, a kaker bistvo, prikrit jim je njih vzrok: tu je meja našega spoznanja.

J.

Platonov dijalog „Phaedo.“

Njegovi dokazi za nevmrljivost človeške duše gledé na sedanje modroslovne dokaze.

Z veseljem se spominam onega časa, ko sem prvič čital Platonovo „Apologijo.“ Ves sem se navdušil za Sokrata. Le radi nečesa nisem bil zadovoljen, da namreč o smrti (40. C) ne pové odločno svojega mnenja, temveč se izrazi tako skeptično: *δυοῖν γὰρ θάτερόν ἐστι τὸ τεθνάναι*, ali nič, popolno vničenje človeškega bitja, *οἷον μηδὲν εἶναι*, ali pa preselitev duše s tega sveta na drug, *μετοίκησις τοῦ τόπου τοῦ ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον*. Več nam Sokrat ne pové, dovelj mu je to, nobena misel mu ni strašna. Ali meni srce ni dalo miru, rad bi bil spoznal pravi, pristni nazor Sokratov in Platonov o duši, in to me je napotilo, da sem jel čitati „Phaedona.“

Krasen dijalog! Sokrat, obdan od svojih zvestih učencev, se razgovarja zadnje trenotke pred smrtjo, v ječi, o vsodi človeške duše po smrti. Solnce se vže nagiblje k zatonu, zlateč s svojimi žarki vrhove gorâ in gladko morsko površino, tako ljubko obsevajoč slavne Atene z vekovito Akropolo, kaker bi se ne moglo ločiti od lepe Grške, ki izgubi danes najboljšega sina. Pač je

Digitized by Google

sijalo tudi Sokratu, sijalo zadnjikrat, ali on tega ni opazil. Hotel je posvetiti svojim učencem zadnje trenotke življenja ter je do dobra vtrditi v prepričanji o nevmrljivosti duše. Njemu samemu se je zdelo, da tako najprimernejše završi zemsko potovanje. Celo življenje boril se je le za resnico, resnico želi imeti tudi pred smrtjo.

Predno preidemo do pravih dokazov, naj omenim le še, da razločuje Platon trojno dušo, ker si različnih pojavov v človeku ne more razlagati kot izvirajočih iz jednega samega principa. Zato imenuje en princip *λόγος*, to je: pametno dušo; ta je prava človeška duša, podobna Bogu in biva v glavi; samo ta je nevmrljiva. Drugi dve ste niži, na telo navezani in vmrljivi. Prva: *θυμός*, srd, biva v prsih, druga: *ἐπιθυμία*, poželjivost, bivajoča v trebuhu.

Tudi za nevmrljivost zahteva dva pogoja, kaker mi, 1. da ostane duša po smrti kot substancija *ἄφθαρτος*, nerazrušljiva, in 2. da jej ostanejo tudi po smrti vse zmožnosti, razum in volja, kar uči 57 E: *ἡ μὲν οὖν κοσμία τε καὶ φρόνιμος ψυχὴ ἕπεται τε καὶ οὐκ ἀγνοιεῖ τὰ παρόντα*, t. j. dobra in razumna duša, duša filozofa, sledi demonu, kateri jo pripelje v Hades, in spoznava svoj položaj.

Bližnji povod razpravi dal je pogovor o samovmoru. Sokrat je odločno tega mnenja: da je samovmor največe zlodejstvo, ker sega v pravice božje. Bogovi skrbe za nas, pravi, in mi ljudje smo *ἓν τῶν κτημάτων τοῖς θεοῖς εἶναι*, lastnina božja in ne moremo delati sami sè seboj, kar bi hoteli. Kako krščanski nazori! Naj bi si premnogi prosvetljenci 19. veka malo bliže ogledali to mesto (62, B)!

Ker se je pogovor sukal v tako imenitni stvari, bilo je vprašanje učenca Kebeta naravno: da-li živi duša po smrti, ali pa neha biti?

Sokrat je takoj pripravljen z odgovorom in ni v najmanjši zadregi z dokazi. Navede jih sedem.

I. dokaz. — Sokrat pravi: povsod se rodi iz nasprotnega zopet nasprotno (*ἐκ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία*), n. pr. veče nastane iz manjšega, in naopák; iz slabejšega močnejše, iz pravičnega krivično i. t. d. To nam potrjuje skušnja. Dalje *διακρίνεσθαι καὶ συγκρίνεσθαι*, razkrojba, analysis, in spojenje, vse to kaže, da imamo v prirodi *δύο γενέσεις*, dvojno nastajanje, vedno iz nasprotnega nasprotno. Tu sledi prehód: spanju nasprotno je bdenje, življenju smrt. Kaker se rodi le iz spanja bdenje in zopet iz bdenja spanje, tako mora biti tudi v drugem slučaji, pri življenji in smrti. Prvo velja: iz življenja se rodi smrt; zakaj naj bi delala narava izjemo pri drugem: iz smrti se rodi življenje? Torej veljá tudi zadnje, duša ne neha biti, ker bi potem ne mogla združiti se s telesom čez čas, in ker ne bi moglo potem nastati nobeno življenje več! Kaj bi bilo

Digitized by Google

n. pr. ako bi se vse združilo, razkrojilo pa nič? Imeli bi kmalu Anaksagorov: ὁμοῦ πάντα χρήματα, kar je pa nezmisel.

Kako naj sodimo o tem dokazu? Ali naj ga kar potrdimo? Po mojih mislih ni popolnem resničen prvi stavek, ker pojma: „veče“ in „manjše“ nista čisto nasprotni stvari, temveč sta le relativna; stavek bi veljal v naši analogiji, ako bi bila to prekoslovna pojma, ki sta pa le nasprotna (kontrarna.) Ravno taka je s primero: bdenje in spanje, življenje in smrt. Smrt je prekosloven (kontradiktorsk) pojem proti pojmu: življenje, kajti vse, kar ni življenje, je smrt, mej tem je spanje le nasproten pojem pojmu: bdenje. Tako pade analogija in z njo dokaz, kateri je zidan na-njo. — Opomniti treba, da je tu in v naslednjem dokazu Platonov nauk o potovanji duš (μετεμψύχωσις) znanstveno vtemeljen. Kam je zabredel največi genij s svojo filozofijo, s svojim umovanjem! Kam bi bilo prišlo človeštvo brez razodetja božjega?

Nekaj podobnega, kaker ta dokaz Platonov, uči nas tudi krščanska vera, kar se tiče nevmrljivosti človeške duše. Uči nas, da bomo vsi enkrat vstali od mrtvih ter stopili pred sodnji stol božji. Ako bomo torej vstali, duša ne more izginiti, marveč mora nekje biti tudi po smrti.

II. dokaz. — Ta je po glavnem bistvu vže bolj ali menj znan. Platon namreč trdi, da je vse naše učenje le spominanje, ἡ μάθησις ἀνάμνησις (72 E.) Iz te trditve izvaja potem, da je duša naša živela vže pred našim rojstvom, predno se je združila s telesom. Ko dokaže to, potem mu drugi del vprašanja: kaj pa je z dušo po smrti? ne dela nobene težave, ker se sklicuje na prvi dokaz, namreč tako-le: pred našim rojstvom je živela duša sama za-se, združivši se o rojstvu z našim telesom, prišla je v nasproten položaj; torej se je vršilo to po onem pravilu: iz nasprotnega nastane nasprotno. Po smrti vršiti se mora zopet vse po istem pravilu, duša mora priti v ono stanje, v katerem je bila pred rojstvom našim.

Četudi dokaza ne bomo mogli odobriti, vender oglejmo si ga bliže, ker je vrlo zanimiv in nam odgrne velik del Platonske filozofije.

Trditev je torej: ἡ μάθησις ἀνάμνησις. Duša se spomina, če se pa spomina, mora to od prej vedeti, torej je morala biti vže pred rojstvom. — Najprej prične modrijan razlagati, kaj je spominanje. Ta razlaga zdi se mi res čudovita; a ne zato, ker je morda nenavadna, marveč ker je tako naravna in tako globoko sega v dušeslovje; ker še dandanes, po tolikih stoletjih veljajo bistveno isti zakoni. V Letopisu Mat. Sl. 1886 nas uči dušeslovna studija: Spomin (sp. dr. Lampé), da veljajo štirje zakoni v našem spominanji, ki se skupaj imenujejo: združevanje idej (idearum associatio), in sicer je prvi zakon sobivanja ali koeksistence, drugi zakon vrstenja (successionis), tretji jednakosti, četrti zakon nasprotja (des Contrastes). Platon omenja na imeno-

Digitized by Google

vanem mestu vse, razven drugega, namreč „successionis.“ — Opomniti je pač treba, da njegovo razlaganje ni strogo znanstveno, marveč nekoliko — naivno. To vidimo takoj; razlaga namreč prvi zakon tako-le: ako kdo kaj sliši ali vidi ali kako drugače kaj zazna, ne spozna samo tega, kar je neposredno videl ali slišal, marveč še nekaj drugega, in to spoznanje še nečesar drugega je — spominanje. V tem: še nekaj drugega se vidi priprostost razlage. No, zato nam pa poda praktišk vzgled, kateri izborno pojasni modrijanovo mnenje. Ako kdo zagleda liro ali obleko, katero je prej katerikrat videl pri svojem prijatelji, ne zazna samo lire, marveč dobi v duši tudi podobo prijateljevo — in to je spominanje. Jednako vzbudi slika lire spomin na prijatelja ali pa tudi na pravo liro. Zadnji vzgled o sliki rabi za tretji dokaz o jednakosti, četrti pa kar izvaja iz obeh dosedanjih.

Ko vemo, kako se spominanje vrši, lahko preidemo vže k dokazovanju o preeksistenci duše. Sokrat nas pripelje do zaželenega zaključka tako-le: Kader se spominamo jednakih rečij, takrat si vselej mislimo ali pa prav živo čutimo, da jednakost je ali popolna — ali nepopolna; n. pr. vzemimo dva kamna: oba sta okrogla ali oba podolgasta in zato pravimo, da sta si podobna, jednaka pa nista, ker vemo, da jednemu nekaj nedostaje, ker ima drugi. (Ne morem si kaj, da bi v oklepajih ne omenil, kako klasiški opiše Platon ta nedostatek; ne rabi namreč mrtvih besedij, marveč oživi mrtvi kamen, rekoč: *ὅτι ὁ λίθος ὀρέγεται εἶναι οἷον τὸ ἴσον* jeden kamen hrepeni biti jednak drugemu in táko živo slikanje srečamo na več mestih v tem razgovoru.) In sedaj nastane vprašanje, namreč: Od kod imamo ono merilo, ono idejo jednakosti, s katero presojujemo stvarí? Platon pravi: dvojno je mogoče. Ali smo se o mejsobojni razmeri stvarij prej s čuti svojimi prepričali, s tehtanjem, z merjenjem, ali pa imamo to znanje od drugod.

Prvo je nemogoče; kajti otroci, ki pridejo k zavesti, imajo vže to merilo, to idejo jednakosti, ne da bi bili prej kaj tehtali, ali merili i. t. d. torej je nimajo od čutnega prepričanja, temveč imeli so jo vže — pred rojstvom. Tu imamo oni punctum saliens. Pred rojstvom našim torej je duša vže spoznavala idejo jednakosti, pa ne samo to, temveč vse druge ideje: idejo lepega, pravičnega, pobožnega, i. t. d. sploh ideje vseh stvarij, ker le tako je mogoče, da zdaj v življenji kako stvar spoznamo. [1])

Morda bi vtegnil kakemu g. čitatelju ustreči, če povem, kako si Platon te ideje misli. Saj je njegov nauk o idejah tako znamenit, da mora vsaki olikanec o tem biti poučen. Po njegovem uku torej imajo naši splošni pojmi, n. pr. drevo, žival, človek, realno veljavo, so v resnici, in ne samo v naših mislih, in sicer ne eksistujejo v stvareh, marveč nad stvarmi, so transcendentni, tako da nad tem čutnim svetom plava takorekoč še drug svet, svet idej. Vsaka stvar na tem svetu je vstvarjena po jedni teh idej, n. pr. ravno določen človek, misli naj vsaki samega sebe, vstvarjen je po ideji: človek,

Digitized by Google

katera ideja plava nad nami — toda nobena stvar ne doseže ideje, vse so nepopolne · v idejah taka čistota, taka krosota in jasnost, v stvareh nepopolnost, kalnost in zmešnjava! Kdo si bo torej srce navezaval na te vboge zemske stvari, ko v rajski višavi idej vlada taka krasota! In najkrasnejša, najlepša ideja je ideja dobrega — Bog! Zares, Platon je bil modroslovec — idealist, in ni čuda, da so ga še v dobi preporoda tako ognjevito zagovarjali premnogi humanisti nasproti pristašem realističkega Aristotela!

Vse te ideje je torej naša duša gledala vže pred rojstvom, in zato zdaj v življenji more spoznavati stvari, ker vidi v njih znano idejo. Duša je imela torej pred rojstvom — vse, najpopolnejše znanje! Kako neizrečeno je bila srečna! Pa žal! grešila je (v čem in kako, Platon pove v Phaedr. 246, Rep. 614 s. 22) in Bog jo je potopil v vmrljivo telo, in vse ono neizcrpljivo znanje je izginilo. Zato se mora pa sedaj, če hoče kaj vedeti, učiti, in da to ni prijetno, ampak često neprijetno, vé morda marsikdo iz lastne skušnje! Pa Platon je tolažil svoje učence s tem, da je *μάθησις ἀνάμνησις*, česar mu mi, kaker smo vže rekli, ne verjamemo.

Tako je dokazan prvi del vprašanja; kako je rešil drugi, omenil sem v početku.

In kaj porečemo mi k temu dokazu? Ali bodemo tudi mi na vprašanje, od kod ideja jednakosti, tako odgovorili? — Ne, pač pa dokazujemo s tem nekaj drugega. Ti pojmi: jednakost, pravičnost, pobožnost, lepota, so gotovo n a d č u t n i. Ne vidimo, ne tipamo jih i. t. d. — Ker je pa duša vender zazna, sklepamo iz tega, da mora biti duša n e t v a r i n s k o b i t j e, kajti tvarina more zaznati le to, kar je čutno, tvarinsko. Le toliko torej smemo sklepati iz teh pojmov, in zato velja: Qui nimis probat, nihil probat. Od kod pa imamo te pojme? Ali res ne s čutnega zaznavanja? Pač; ako primerjamo stvari, ako je tehtamo, i. t. d. povedó nam čuti, da so jedne stvari težke, druge lahke i. t. d. toda tega ne najdemo v tvarini, sodbe: ta kamen je teži od onega — te sodbe (judicium, Urtheil) tvarina ne more izreči, more jo le netvarinsko bitje. Ravno tako, če primerjamo več dejanj, dobimo pojem pravičnosti, katerega pa ne zaznamo s čuti. s čuti zaznamo le dejanja. V tej točki je torej Platon zabredel v zmoto in zato je ves dokaz neveljaven. Znamenito je, da je njegov nauk o preeksistenci vsprejel cerkveni učenik Origenes, kateri si je tem potom razlagal, od kod človeške duše. Toda cerkev je zavrgla njegov nauk, kaker znano, ker 1. se prav nič ne zavedamo, da bi bili pred rojstvom kaj grešili 2. duša je najtesnejše združena s telesom, je „forma corporis," in zato bi bilo nespametno trditi, da je ena polovica človeške nature bila stvarjena toliko in toliko stoletij pred drugo, in 3. ker je temu nasproten nauk sv. pisma.

V 24. pogl. je konec napora duševnega za nekaj časa. Sokrat ravnaje se po pravilu: „razlika mika" pretrga strogo dokazovanje ter priporoča učencem, naj preiskujejo mišljenje in nazore

Digitized by Google

narodov o nevmrljivosti duše. Ker smo tudi mi pazno sledili razgovoru, vtrudili smo se gotovo tudi mi; torej odpočijmo si, a posladiti si hočemo odmor s prekrasnim naukom Sokratovim, kateri je dal učencem koj v začetku razgovora. Meni se zdi tako važen in zgodovinsko pomenljiv, da bi se dala o njem spisati cela razprava. Hotel sem ga omeniti ob konci, toda čem prej se zvé in se prične dejanjski izvrševati, tem bolje. Prekrasne te besede, zlat vvod v modroslovje, glasijo se po smislu tako-le:

Dokler živimo, pridemo najbliže k znanju, če se kar najmenj družimo in bratimo s telesom, razven če je skrajna sila, in če nas ne napolni duh telesnosti, temveč se ohranimo čisti pred njim, dokler nas Bog sam ne reši; — in tako bodemo čisti, rešeni spon brezumnega telesa, prebivali s čistimi in spoznavali sami sè svojimi močmi (brez telesa) vso resnico, kajti nečistemu ni mogoče razumeti čistega. (Phaed. 67).

V 25 pogl. se prične tretji dokaz za nevmrljivost duše.

Sokrat postavi najprej dve trditvi, dve premisi, na kateri zida dokaz.

I. trditev: „Sostavljeno se dá razkrojiti, nesostavljeno se ne dá.“ — To je neovrgljiva resnica.

II. trditev: Nesostavljeno je to, kar je vedno samo sebi jednako, vedno isto in enoliko (*κατὰ ταὐτά καὶ ὡσαύτως ἔχει*) — sostavljeno pa je sedaj drugačno, in sedaj zopet drugačno, in nikoli isto.

Tudi druga trditev, ki je prav za prav le razlaga pojmov „sostavljeno“ in „nesostavljeno“, je popolnem resnična, in čuditi se moramo le geniju Platonovemu, ki je prodrl skrivnosti prirodne ob času, ko je bila kemija komaj v povojih! —

Ker je pa Sokrat ne le filozof, ampak tudi izboren pedagog, pojasni svojo trditev takoj z vzgledi. Kaj je nesostavljeno? In odgovori: lepo, pravično, i. t. d. ker to ostane vedno isto. (Mi, seveda, ne bi teh pojmov imenovali nesostavljenih, ker si sostavljeno in nesostavljeno mislimo vedno le tvarino,) Vzgled za sostavljeno so Sokratu konji, ljudje, ki se vedno spreminjajo.

Sedaj pa storimo važen korak dalje. Sokrat pravi: iz navedenih vzgledov vidimo, da se sostavljeno, torej spremenljivo, dá zaznati s telesnimi občutki, nesostavljeno t. j. nespremenljivo pa le z umom, ker je nevidljivo (*ἀειδὲς καὶ οὐχ ὁρατόν*). Umevno je torej, da moremo stvari ločiti v 2 vrsti, 1.) vidljive in 2.) nevidljive. Obrnimo to na človeka! Takoj in brez pomisleka pritrdimo, da trebé telo prištevati prvi, dušo drugi vrsti. Duša je v telesu zaprta kaker v ječi. Kader s telesnimi občutki opazuje in spoznava, takrat se revica moti, blôdi v temi in je kaker v omotci (grški plastiški: *πλανᾶται, ταράττεται, ὁλιγγιᾷ ὥςπερ μεθύουσα*, pijana); toda kader se dvigne nad telo in opazuje

Digitized by Google

sama za-se, *αὐτὴ καθ'αὑτὴν οὖσα*, tedaj gleda čisto, večno, neskaljeno in neminljivo resnico, in sicer tako jasno, da moramo iz tega sklepati, da jej je sorodna (*συγγενής*), sploh, da je duša podobna (ta beseda je važna!) bolj nespremenljivim stvarem, telo pa spremenljivim. In če pomislimo še to, da v človeku, v katerem je red, duša vkazuje, telo pa sluša, vkazovanje pa je le lastno božanskemu bitju, tedaj zopet vidimo, da je duša podobna božanskemu, nevmrljivemu, umnemu in nerazkrojljivemu, telo pa vmrljivemu, razrušljivemu, nespametnemu, spremenljivemu.

(Dalje prih.) *D.*

Katoliški liberalizem.

„In ločil je svitlobo od teme“
I. Mojz. 1. 4.

XII.

„El Liberalismo es pecado.“

Pod tem naslovom je izišla meseca oktobra 1884 na Španjskem knjiga, ki je ne le tamošnje duhove močno razburila, ampak kmalu tudi zaslula po vsej Evropi. Pisatelj, D. Felice Sardá, je zadel liberalce na najobčutljivišo stran; ranjeni so besno planili na delo in pisatelja. Liberalcem pritegnili so one vrste katoličani, katerih, kaker drugje, tako tudi v Španiji ne manjka — liberalni. Pisatelj je moral povsod beračiti za milost, da bi smel sprva vsaj v katerem listu svoj spis poglavje za poglavjem občinstvu izročiti. Le nevpogljivemu pogumu njegovemu se je posrečilo, da je spravil delo v javnost.

A zdaj še le se je boj razljutil. Liberalni bratje — katoličani — so strastno proti knjigi polemizovali, pisatelja samega pa nedostojno obrekovali. Slednjič so ga tožili v Rim, knjiga je prišla pred sv. kongregacijo indeksa. Še le po dolgem, temeljitem precenjevanji došla je sodba iz Rima, 10. jan. 1887 — pisatelju častna, pohvalna. Ne le, da ni Rimska stolica ničesar našla, kar bi nasprotovalo katoliški resnici, ampak — in to hočemo tu posebno povdarjati — ničesar tudi, kar bi žalilo krščansko ljubezen — *absque cuiuscunque personae offensione.*

To poslednje je tedaj, radi česar smo hoteli čestite bravce

Digitized by Google

pred vsem opozoriti na to knjigo. Delo je res vredno toliko zlata, ter je zato vže preloženo v razne evropske jezike. Izišlo je tudi v nemškem prevodu. Naj si jo pač vsak omikanec omisli: „Der Liberalismus ist Sünde. Salzburg. Bei Matthias Mittermüller.“ Prebravši knjigo bo našel v nji prav tista načela, katera smo mi v svojem listu razpravljali o katoliškem liberalizmu.

V naslednjem podajemo v prevodu dve poglavji iz omenjene knjige. Očita se namreč našemu listu, da pišemo in kritikujemo prestrogo, priporoča se nam — krščanska ljubezen. Zagovarjati smo se vže mislili sami in kaj pisati o tej ljubeznjivi hčeri nebeški, o ljubezni, pisateljski namreč. Le da se nam je zdelo nekako težko govoriti za se — pro domo nostra. Bilo bi najbrže tudi brez vspeha. Kar nam pride ta knjiga v roke. Ravno prav. Govóri tujec za nas in našo pisavo, govóri o ljubezni v polemiki z liberalci, ter povédi nam, kako sme pisati katoličan, kako zagovarjati resnico — po sodbi Rima samega — absque cuiuscunque personae offensione!

O ljubezni v polemiki; in ali imajo liberalci v tej zadevi prav nasproti zagovornikom katoliške resnice.

Tega polja se liberalec ogiba, ker vé sam predobro, da v načelnih vprašanjih ni poseben junak. Zato pa dolži katoličane, češ, da jim nedostaje ljubezni, ko zagovarjajo vero. Tu je ravno zanjka, v katero se mnogokateri sicer dober, a od liberalne, neozdravljive rije oglodani katoličan vlovi in trdovratno v nji obtiči. Kaj bi se torej dalo o tej stvari opomniti?

To-le: Mi katoličani imamo, kaker sploh, tudi v tej točki — prav, a liberalci — krivo. Pretehtajmo le sledeče resnice.

1. Katoličan more nevstrašno liberalnemu nasprotniku povedati v obraz, da je liberalen. Niti ne morem misliti, da bi kdo mogel dvojiti o tem stavku. Ako se ta ali oni pisatelj ali časnikar ali poslanec začenja ponašati z liberalizmom, in svojih liberalnih nazorov in čustev nikaker ne prikriva, se mu li godi krivica, ako ga imenujemo liberalnega? Za temeljni praven stavek velja: Si palam res est, repetitio iniuria non est. „Ni krivica povedati, kar je javno in očito znano.“ Tem manje zagrešamo tedaj, ko pravimo o bližnjem to, kar sam vsako uro brez stida o sebi trdi. A vender-le, koliko liberalcev, posebno onih, ki so krotkejšega pasma, se čuti groza zadete, ako jih branitelj katoliške resnice imenuje — liberalce, prijatelje liberalcev?

2. Ako je res, da je liberalizem zlo, gotovo ni nedostatek ljubezni javne in zavestne njegove branitelje imenovati zlobne. Tako delaje prilagodujemo le današnjim razmeram stavek, katerega so vsa stoletja za pravičnega priznala in vporabljala. Mi katoličani sedanje dobe nismo v tej točki prav nič novega vveli:

Digitized by Google

mi se le oklepamo in držimo starodavne trajne navade. Za vseh časov so razširjevavce in povspeševavce krivih naukov ravno tako imenovali heretike, krivoverce, kaker početnike istih naukov. In ker se je krivovera vedno v cerkvi smatrala za največe zlo, je tudi cerkev razširjevavce in povspeševavce zmot vedno imenovala povspeševavce zlega in vrage. Le odprite dela cerkvenih pisateljev: le opazujte, kako so apostoli nastopali proti prvim krivovercem, kako so je sv. očetje točno posnemali, in kako novejši verski branitelji in cerkev sama te obdelava v svojem vradnem jeziku. Torej nikaker ni nedostatek ljubezni, če imenujemo onega zlobnega, ki je v resnici tak; in če provzročitelje, povspeševavce in pristaše zlobe nazivljemo zlobne. nesramne, če njihova dejanja, govorjenje in pisanje obsojamo kot zlobo, nesramnost, podlost. Volka so vedno volka klicali, in nikomur ni še na um palo, da bi bil slabo ravnal, imenujé ga tako s čredo in pastirjem.

3. Ako nas razširjevanje dobrega ali pobijanje zlega sili, da rabimo trpke izraze proti zmotam in njihovim izploditeljem, tedaj se morejo rabiti brez žaljenja ljubezni. To je naraven zaključek iz prejšnega načela. Zlobo moramo ljudem ostuditi, ogrditi, proti nji vzbuditi sovraštvo in zaničevanje; a to moremo le, ako jo narišemo kot zlo, slabo, ostudno. Krščansko govorništvo vseh stoletij odobrava proti brezbožništvu rabo izredno trdih govorniških figur. Veliki bojevniki za krščanstvo posluževali so se v svojih spisih vedno: ironij rotitev, zaželenj, in najbolj poniževavnih pridevkov. Jedin zakon v teh slučajih mora biti smotrenost in resnica.

Še jeden razlog imamo. Kdor hoče vero poljudno mej vsemi vrstami ljudstva razširiti in jo obraniti, ne sme rabiti v rokovice oblečenih, suhih, akademiških šolskih oblik. Ljudstvo se le tedaj dá pridobiti in prepričati, ako govorimo k njegovemu srcu, k njegovi domišljiji; srce in domišljijo pa vname in nagne le gorak, ognjen, strasten govor. Strast, ognjevitost, ki se poraja iz strastne ljubezni do resnice, ni slaba. Tako zvana brezkrajna pikrost in odločnost novejšega „ultramontanskega“ zloga — ne gledé na to, da je v primeri z liberalnim pisarjenjem samo mleko in med — se koj opraviči, da le odpremo dela velikih katoliških verskih braniteljev iz najboljših časov.

Sv. Janez Krstnik je pričel svoje delovanje nazivajoč farizeje „kačjo zalego.“ Božji Odrešenik zmerjal jih je s pridevki: „hinavci, pobeljeni grobovi, prešestniki, malopridni zarod.“ dobro vedé, da takovo nazivanje ne protivi svetosti njegovega nežnega in ljubeznjivega propovedovanja. Sv. Pavel označil je odcepljene razkolnike na otoku Kreti z rezkimi besedami: „lažnjivci, zveri, gnjili trebuhi.“ Isti apostelj kliče zapeljivcu in čarovniku Elimi: „Ti posoda vsakovrstne sleparije vsakatere zvijače, hudičev potomec in sovražnik vsake pravice!“

Pri sv. očetih naletimo na vsaki strani slične čertice, s ka-

Digitized by Google

terimi oštevajo krivovevce v nepretrganem boji, vedno in povsod. Le nekaj najprikladniših in vmestniših vzgledov. Sv. Hijeronim slika v svoji borbi s krivovercem Vigilancijem njegov prejšnji krčmarski stan tako-le: Vse svoje žive dni posvetil si drugim strokam vêde, nikdar bogoslovju. Presojal si vrednost denarja sploh, pa tudi svetopisemskega denarja. Sode si načenjal, pokušaval si vina, a v isti dobi raziskaval si proroke in apostelje, raznovrstnosti, kojim ne more biti kos jeden in isti človek ob enem.“ Vidi se, da je sv. boritelj dokaj rad skušal tem potom streti svojega nasprotnika. Pri drugi priložnosti, ko je zanikal Vigilancij vzvišenost devištva in posta, osmešil ga je zaničevavno vprašaje, ali tako uči, da bi ne zgubil rednih gostov svoje pivnice. Kak ropot in krik bi liberalen ocenjevatelj zagnal, ko bi jeden naših odločnih kritikov mahal s takim orožjem po krivih prorokih današnjih dni!

Kaj porečemo še-le o sv. Janezu Zlatoustu gledé njegovega slovečega govora prot Evtropiju, s katerim se morejo meriti v osebnih in debelih napadih edino le vničujoči govori Ciceronovi proti zarotniku Katilini in roparskemu namestniku Verru? Medotočni sv. Bernhard gotovo ni imel medenih ust v borbi z nasprotniki sv. vere. Arnolda iz Brešije, znanega liberalnega rovarja svoje dobe, imenuje brez ovinkov zapeljivca, nesramneža, krivičnika, škorpijona, krutega volka. Hladni Tomaž Akvinski pozabi svojo mirnobo, ogne se mrzlih, suhoparnih silogizmov in gromovito še zažene v sveti jezi v svojega nasprotnika Viljema de Saint Amour in njegove pristaše nazivajoč jih: „sovražnike Božje, zarobljence, zaslepljence, nesramneže.“ Odločni Louis Veuillot nikjer ne javi svoje nejevolje v tako trdi obliki. Prizanesljivi sv. Bonaventura biča Geralda: nespametnega obrekovavca, zloduha brezbožnika, nesramnika, butca, prevejanega sleparja, zločinca, izdajavca, norca.“ V novejši dobi pojavi se nam sv. Frančišek Saleški, kateri si je pridobil sè svojo izredno, ljubeznjivo vljudnostjo in krotkostjo naslov živega Zveličarja. Menite-li, da je prizanašal sočasnim krivovercem svoje domovine? Kaj pa da! Res, prezrl je njihova razžaljenja, obsipal jih je z dobrotami, trudil se z vso gorečnostjo, da bi rešil onim življenje, ki so stregli po njegovem; da, celó rekel je nekemu svojemu tekmecu: „Tudi ako mi iztakneš oko, bi te še vender sè zdravim očesom zrl kot svojega brata.“ Prav. Nasproti sovražnikom sv. vere ni poznal ni mere ni ozirov. Katoličana, ki ga je vprašal, se li sme opravljati krivovorca, trosečega otrovne nauke, zavrne: „Da, sme se, le neresnice ne govorite; kaker ga poznate, tako govorite o njegovem nravnem življenji sodeč o dvomljivem kot o dvomljivem in sicer tem dvomljivejše ali tem gotoviše, kaker njegovo slabo stran manj ali boljše poznate. Še jasniše se izraža v svoji Filoteji, dragoceni in poljudni knjigi: „Javne sovražnike Boga in cerkve moramo, kar se dá, grajati, ne smemo jim prizanašati, da, po

Digitized by Google

vrednosti jih moramo označevati. Ljubezen nalaga nam oprezni vskrik: volk, volk, ako se vkrade mej čredo ovac, da vemo, kje je.“ . . . . .

Ljubezen prepoveduje storiti drugemu to, česar sebi ne želi pameten človek. Povdarjamo „pameten, na čemer slóni celo vprašanje. Bistvena razlika mej našim in liberalnim naziranjem v tem vprašanji je, da so gospodom liberalcem oznanjevatelji verskih zmot edino le prosti in svobodni državljani, vživajoči svoje polno pravo; ako imajo v verskih zadevah druge nazore, kaker oni sami, menijo, da jim je spoštovati njih nazore, jim nikaker ne nasprotovati, k večemu v mejah proste in objektivne razprave. Mi pa zremo v onih aposteljnih verskih zmot zagrizene sovražnike sv. vere, katero braniti je naša sveta dolžnost; zmote pa nam niso le osebni nazori, ampak bistvene herezije in zloba, kaker uči božji zakon. Sè vso pravico pravi slaven katoliški zgodovinar sovražnikom krščanstva: „Sami sebe blatite sè svojim delovanjem in sramotite; dobro, tudi jaz vas osramatim v svojih spisih.“ Slično podučuje zakon na dvanajsterih ploščah krepki rod prvodobnega Rima: „Adversus hostem aeterna auctoritas esto:“ kar bi pretolmačili: „Proti nasprotnikom boj brez ozirov, brez vsmiljenja!“

Ali se spodobi pri pobijanji zmote, pobijati ter ponižati osebo, katera zmoto brani in širi?

Pa bi vtegnil kdo reči: No, naj bi vže bilo pri naukih in abstracto. Ali se pa spodobi, pri pobijanji zmote, in bodi še bolj nezmiselna, razgneviti ter naorožiti se proti osebi, ki jo zagovarja?

Odgovarjamo, da je to prav velikrat v resnici spodobno in ne samo spodobno, no tudi neopustljivo ter zaslužno pred Bogom in ljudmi. Dasi pa priča vže samo ob sebi, kar smo povedali, da je naša trditev prava, hočemo jo vender tukaj naročno vtemeljiti, ker je prevelike važnosti.

In res, kolikrat slišiš liberalce, kako dolžé, da se zatekajo branitelji katoliške stvari navadno k osebnostim. In če se jim posreči obdolžiti koga izmej naših osebnega napada, mislijo si liberalci in ž njimi vsi, katere ima liberalizem na povodci, da je vže vse končano in da je hudobni Nepridiprav vže obsojen.

Pa se prav temeljito motijo. Naša sveta dolžnost je pobiti ter spraviti ob dobro ime pogubonosne ideje, ako hočemo, da jih množica, katero namerjajo zlodeji oslepariti i zavesti, obsodi, zavrže, zasmeši. Naravno pa je, da ideje ne letajo same ob sebi po zraku, kaker ptice, in se ne širijo same, tudi ne škodijo toliko same za-se človeški družbi. Ideje so slične puščicam ali krogljam, katere bi nikogar ne ranile, ako bi ne bilo nobenega, da bi jih izpustil iz loka ali puške.

Digitized by Google

Nad ločnici in strelci je treba torej v prvi vrsti zavihteti vdarce, če hočemo zagotoviti se pred smrtnimi strelami. Vsako drugo bojevanja, tudi najpožrtovalniše, bilo bi proti zdravi pameti. In kaj druzega so početniki in širitelji krivih naukov, kaker bojniki sè strupenim orožjem? Njihovo orožje je knjiga, časopisje, javni govori, osebni vpliv. Ne zadoščuje poskriti se v stran ter ogniti se streli, nikaker! Naboljše in izdatniše je zajeti strelca samega, da ti ne more več škodovati. Pristojno je torej, ponižati in ozloglasiti njegovo knjigo, časopis, govor in v mnozih slučajih tudi osebo samo. Da, tudi osebo, ker je oseba najglavniši element v boji, kaker je artilerist, in ne bomba, smodnik in top, najglavniši element v artileriji. Dovoljeno je torej v mnozih slučajih javno osvečati nepoštenost i podlost škodljivega neprijatelja, smešiti njegovo nrav. sramotiti njegovo ime i priimek. Da, in posluževati se smemo k temu i proze i stihov. i resnobe i šale, karikature i vseh umeteljnosti in sredstev. Paziti pa moramo, da ne vpotrebimo nikdar laži v obrambo resnici. Nihče ne upaj se čez mejo resnice niti za las; v njenih mejah pa velja beseda Cretineau-Joly-eva „Resnica je edina bratovska ljubezen, katera ima mesto v zgodovini“ in mi bi še dodali: v verskih in socijalnih obrambah.

Isti sv. Očetje, katere smo vže navedli, dokazujejo nam to dovolj. Vže naslovi njihovih del pričajo nam jasno, da so prve puščice pri pobijanji laži-učenja merile vedno na laži-učitelja samega. Skoro vsa dela sv. Avgustina nosijo na celu ime početnika hei ezije: Contra Fortunatum manichaeum; Adversus Adamantum; Contra Felicem; Contra Secundinum; Quis fuerit Petelianus; De gestis Pelagii; Quis fuerit Iulianus i. t. d. Reči smemo, da je vsa polemika velicega Avgustina prav tako osebna in životopisna, kaker znanstvena, ter da ne sega laži-učitelju samemu nič manj do živega kaker laži-uku. Isto velja o vseh druzih sv. Očetih.

Kdo pa je liberalcem povedal, da ni dovoljeno ozirati se pri pobijanji zmot na osebo, no da se moraš osebi dobrikati in laskati? Pustite, pustite ultramontancem, kar o tem uči kristijansko sporočilo in dovolite jim braniti svojo vero kaker so jo od nekdaj branili v katoliški cerkvi! Dvigni, o branitelj katoliške stvari, dvigni svoj meč, sekaj pogumno, nameri bodalo naravnost v neprijateljsko srce: jedini pravi in izdaten vojniški način!

XIII.

Še enkrat: Slovenci, pazimo, s kom se bratimo! G. Ekertu v Pragi.

Tako smo opominali v zadnji številki „Rimskega Katolika.“ Govor naš je bil res malo trd, in vedeli smo pač dobro, da

Digitized by Google

mnogim ne bo vgajal. Toda resnica nam je nad vse. Sicer kar smo trdili, smo tudi dokazali.

Liberalci sami so molčali, prvi oglasil se je proti nam duhoven — in liberalci so se za njim zagnali proti nam.

Gospod Ekert namreč spisal je v „Čechu“ proti nam članek: „Na obranu,“ ki ga je seveda naš „Narod“ takoj prinesel tudi Slovencem s primernim vvodom.

Gospod Ekert se je ta pot prenaglil. Očita nam, da izrekamo odločivno sodbo o stvareh, katerih prav nič ne umejemo. Ne, g. Ekert. dasi nismo Čehi, vender vemo prav dobro, kaj in zakaj smo tako pisali o českih stvareh; ljubezen do uže slovenske domovine pa nam je nalagala dolžnost, da smo pisali. Preklicati ne moremo ničesar.

G. Ekert nam očita, da smo „vrgli ves češki narod v tabor brezvercev in revolucijonarjev.“ Ni res! Ampak pisali smo na prvi strani omenjenega članka: „Katoliških Slovencev pobratimstvo s katoliškimi Čehi bi bil sploh eden mojih najviših narodno-političkih vzorov v Avstriji. Toda žalibog, da moramo tudi pri Čehih ločiti, dobro ločiti. Namreč mej desno in levo.“ Saj vender priznavamo s tem bivanje desne, katoliške stranke na Českem, ki se imenuje staročeska. S to naj bi se Slovenci bratili, a ne z mladočesko!

O tej mladočeski nadalje trdimo, da zastopa in razširja v českem slovstvu duh Husov t. j. „proti-katoliški, brez- in protiverski, več ali manj revolucijonaren, socijalističen duh.

Vse besede — zlata, akoravno žalostna resnica! Potrdijo jo češki pisatelj sami.

Gotovo največi sedaj živeči češki pesnik, Svatopluk Čech, pravi o moderni češki literaturi: „V resnici, naše slovstvo je globoko padlo in sramotno zabrelo v blato. „Veru naše pisemnictví hluboko pokleslo a zabrédlo šeredně do blata.“

Kako brezverski duh veje v mladočeskem slovstvu, pokažemo v drugem delu tega članka, kjer navedemo več mest neposredno iz českih virov samih.

Da je pa mladočeski duh radikalen in revolucijonaren, ne bo pač niti g. Ekert niti kdo drug tajil. spričujejo nam to najnovejši dogodki na Českem Tudi naš „Slovenec“ je o mladočestvu prinesel marsikaj zanimivega. Slavnostni izlet mladočeskih Sokolov v Pariz proslavljat revolucijo l. 1789 govori pač jasno celó gluhcu. In pa tisto prisrčno bratenje mej českimi Sokoli in francoskimi — masoni! In da bi vže nič drugega ne bilo! Povejmi, s kom občuješ, in . . . Da, in povedal ti bom, kakega duha morajo biti češki Sokoli. Brzojavljalo se je s Francoskega, da sokolski „Techeque“ je javljal tam proti-avstrijske tendence! Ti Sokolci so nekdaj izlet napravili tudi na Slovensko, mej njimi, če se ne motimo, tudi neki Podlipny, ki je bil od „bratov“ na Francoskem

Digitized by Google

posebno odlikovan. Ta Sokol tedaj — na Francoskem tako revolucijonaren, tako radikalen, je li verjetno, da je prišedši na Slovensko, tako nedolžen, katotiški!?

Sokol?! Še nekaj. Dopisnik „Slovenčev“ iz Prage je ondan pisal mej drugim: „Stranka narodnega razkolništva rekrutuje dalje svoje privržence . . . mej sprijenini dijaki . . . mej različnimi telovadno-ognjegasnimi društveniki“ itd. In ta stranka „nič drugega ne namerjava, nego razbiti narodno celoto, poteptati narodno slogo, vničiti vse osebne avktoritete in dostojanstvenike vseh stanov, iztrebiti vero in verski čut.“ Je to husitsko, revolucijonarno! In vse to očita dopisnik stranki, ki se rekrutuje mej drugim tudi iz telovadnih društvenikov. Tem se pa po domače pravi — Sokoli.

Toda mladočesko vprašanje nas je nekaj predaleč zapeljalo. Zašli smo malo. Saj g. Ekert se ne ogreva toliko za Mladočehe, nego hoče le bolj braniti Staročehe in česko duhovščino — proti našim napadom. Akoravno nismo niti prvih niti druge napali. Bog nas varuj!

Marveč priznavamo pred vsem velike zasluge českih duhovnov i za katoliško resnico i za narodno stvar. Da gojé bogoslovske vede, da imajo katoliških društev, ki cvetó, kdo pa taji? Toda žalibog, da je katoliško razumništvo na Českem za zadnje dobe preveč zanemarilo leposlovno polje in to dalo skoro popolnoma preplaviti od mladočeske povodnji! Tako nam spričuje praški dopisnik v „Slovenci,“ dne 23. junija t. l. da „katoliškim listom nedostaje še list s podobami.“ In liberalci českí imajo takih okol 16, in sicer mej njimi tako odličnih, da se merijo s prvimi nemškimi ilustrovanimi. Primerjajmo! Ni tedaj povsem opravičena naša trditev, da se Husovemu, liberalnemu duhu dandanes na Českem pokori — brez malo izjem — vse slovstvo?

Če izvzamemo bogoslovsko slovstvo, bomo malo čisto katoliškega našli. Tudi spisi Beneša Třebizského, ki ga mej drugimi omenja g. Ekert, dišé po revolucijonarnem Husu. Třebizský je bil eden izmej nesrečnih liberalno katoliških pisateljev. Ako se zdi g. Ekertu ali komu drugemu naše očitanje neosnovano, znamo kaj več o tem spregovoriti.

Sičer se česka duhovščina sama obtožuje prevelike nemarnosti nasproti liberalcem. „Vlast,“ ki jo pišejo in izdajejo duhovni, piše, potem ko je označila brezversko, bogotajno slovstvo mladočesko, tako-le: „Tu se narodno rodoljubno duhovstvo, ki ima nesmrtne zasluge za probujo českе literature, spoveda, da je silovito grešilo izstopivši skoro iz celega javnega, političnega, društvenega in literarnega življenja, in radi tega se potrudi sedaj vsaj ob enajsti uri priti in postaviti se na narodno dedno njivo. V ta namen je vstanovilo časopis za poduk in za-

Digitized by Google

bavo z naslovom „Vlast“, v katerem bode itd.“ Tako je zdaj. Zatorej Bog živi taka podjetja češke duhovščine, Bog daj, da počasi prežene brezversko kugo, ki so jo mladi zanesli mej česko ljudstvo!

Gledé Staročehov in njih stranke, nam očita g. Ekert, da imamo o njih „jako nejasne pojme.“ Mi smo od besede do besede pisali: „Ta strup (mladočeski, husitski) razjeda čedalje bolj staročesko telo. Zdi se sicer, da še gospodujejo stari, toda zgodovinski blesk in bogastvo nas ne sme slepiti, mladi črv žuga v kratkem spodjesti stare veje in reklo se bo: glorija staročeska je bila!“

O teh besedah nam g. Ekert svetuje, „naj avgurstvo pustimo in se rajši bavimo sè svojo najbližo okolico.“

Mi pa menimo, da bi nam moral g. Ekert k temu „avgurstvu“ celó ploskati!

Ni prešlo tri mesece, odkar smo tako pisali, in glej — deželno-zborske volitve na Českem so nas sijajno prepričale, da je mladi črv malone vže razjel v narodu staročesko telo! Le en sam tak vspeh še — Bog ne daj! — in reči bomo morali: bila je staročeska glorija! Pač malokdaj je bilo kako očitanje tako na mestu kaznovano, kaker Ekertovo nasproti nam! Kaj pravite k mojemu „avgurstvu,“ g. Ekert? In potem naj nam še kdo očita črnogleden pesimizem!! Boste vže še videli, kam nas spravijo liberalci, ako jim damo rogoviliti in se jim odločno, brezobzirno ne protistavimo!

Nečesar ne moremo tu zamolčati. Kaj je Mladočehom omogočilo tako silovit vspeh v narodu? Pridobili so ga in zgojili za svoje ideje skoraj edino s tako zvanim leposlovnim in politiškim slovstvom, gojenim v revolucijonarnem duhu Husovem. Iz tega bi morali ne le Staročehi, ampak tudi Slovenci, tudi avstrijski konservativci posneti resnico, ki se je doslej preveč prezirala. Zviti brezbožni liberalci namreč trdé, da leposlovje, da umetnost nima ničesar opraviti z vero, ona je neodvisna, sama sebi namen. Katoličani se dajo s temi frazami preslepiti ter malomarno prepuščajo leposlovno polje liberalcem. Da, ali se ni vže tolikokrat slišalo, da duhoven sploh ni sposoben za leposlovje! In tako sejejo liberalci po leposlovji krive nazore o veri, o pravu, revolucijonarne, framasonske nazore, ne da bi se kdo predrznil izreči proti temu svoje pomisleke, češ, leposloven, ali celó ilustrovan list služi le umetnosti, zatorej sme v obraz biti resnici!! In vender je „Zvon,“ vender je „Slovan,“ za njim „Slovanski Svet“ več proti-krščanskega in revolucijonarnega zaplodil mej narod, posebno pa mladino slovensko, nego bi bilo nogoče očitnim heretikom in framasonom. Dajmo le, naročajmo, berímo, priporočajmo li še nadalje take vrste liste: radi njih „krasnega“ jezika ali „divnih ilustracij“ in „finega“ papirja — kaker so večkrat celó konservativni listi kratkovidno pripročali tako leposlovno kugo —

Digitized by Google

a potem ne strmeti, ako bomo morali prej ali kasneje tudi na Slovenskem doživeti britko skušnjo, da je mladina, da je ljudstvo z Mladoslovenci, kaker je češko z Mladočehi! Nič bolj ne okužuje in ne otrovlja srce in razum, kaker leposloven list, kaker roman ali novela, s kakeršnimi nas osrečujejo Vošnjak, Tavčar itd. Ako hočemo, da mladoslovenski strup ne razjé staroslovenskega t. j. katoliškega telesa, preženimo zadnji sled liberalstva iz politike in njenih listov, iz leposlovja, iz društev! Z liberalizmom nobene zveze v nobeni stvari!

G. Ekert nadalje piše, da so novejše prijateljstvo (mej Čehi in Slovenci) provzročili največ duhovni, mej tem ko mi pišemo, da so je vodili mladi i tu i tam. „Vže leta 1873 pri slavnosti devetstoletnice praške škofije imel je sedanji prošt novomeški Peter Urh na shodu v Pragi navdušen govor o narodu českem, in so mu klicali: „Živeli Slovenci!“ Leta 1881 so se vstavili češki romarji, odpravljajoč se v Rim, v Ljubljani, kjer je imel vodja prošt Vaclav Štulc, lep govor. Po tem so se na Českem preveli spisi apostolskega škofa Slomšeka“ itd.

Tako g. Ekert. Izvrstno! To ravno je tisto pobratimstvo katoliških Slovencev s katoliškimi Čehi,“ o katerem sem pisal, da bi bilo eden mojih najviših narodno-političkih vzorov v Avstriji!

Toda žalibog, da so se v to bratovsko približavanje, ki je pričelo tako v katoliškem smislu, jeli vtikati nepoklicani „mladi“ i tu i tam ter mu dali vse drugo nego katoliško lice! Čudimo se le g. Ekertu, kako more primerjati ono prejšnje pobratinstvo s poslednjim. Kako različni obiski so tu, kako različna romanja! Romali so katoliški Slovenci v Prago na cerkveni praznik in objemali so se s Čehi prvič kot bratje v Kristusu, potem kot bratje po krvi. Liberalni Mladoslovenci so tudi romali v Prago — v narodno češko gledališče — klanjat se mladočeski Taliji! Kaka božja pot to! Kako svetišče, v katerem se čednost v blato tepta, v katerem se malikuje materija! Znana je vmazanost českega narodnega gledališča! Sram nas je! (Tu pripomnino, da smo v „R. Kat.“ pisali: „Le tega ne vem, čemu so se Slovenci šli klanjat mladočeski Taliji v Prago“ — ne pa: „mladočeski slavi,“ kaker se nam od nasprotniške strani očita.) Prišli so nadalje tudi katoliški Čehi v Ljubljano na romanji v Rim, in se v Ljubljani kot pravi katoliški bratje pozdravljali sè Slovenci; a radikalni Mladočehi poslali so nam na Slovensko — Sokole, ki sicer tudi znajo romati, le žalibog ne v Rim klanjat se papežu, pač pa — v Pariz proslavljat revolucijo, objemat se s — tripičnimi brati!

G. Ekertu, kaker se zdi, tudi Mladočehi niso tako grozoviti. To vsaj smemo sklepati iz tega, kako skuša oprati g. Lega. Mi smo rekli, da kar piše g. Lego, je framasonski evangelij! Svojo trditev smo vtemeljili s citati iz spisov Legovih samih. Celó

Digitized by Google

lepi stavki, katere je Lego napisal o duhovnih in o celibatu, dajo se g. Ekertu opravičiti! Res, dosti dobre volje treba imeti in ljubezni — do liberalcev, da se more tako debele požirati! Pri vsem tem je Lego g. Ekertu „dobra duša," kakeršne so „redke," a mi smo — krivični. Mi, ne g. Lego, kaker trdi „Sl. Narod," „zapeljujemo neizkušene mladeniče"! Tako znate, g. Ekert, obrekovavcu katoliške duhovščine, črtivcu celibata na ljubo — biti v obraz katoliškemu bratu-duhovnu!

Konečno prihiti g. Ekert na pomoč še — Mladoslovencem! Da štejemo tako imenovane Mladoslovence za neverce in bogotajce! Vnebovpijoča krivica! Kar dokazuje g. Ekert z naslednjimi besedami: „O minulih slavnostnih dneh bili smo povabljeni na novo mašo v Vodice pri Kranji. Pri slovesni sveti maši je pristopil pobožno in spodobno k mizi Gospodovi brat novomašnikov, kateri se šteje za jednega prvakov Mladoslovencev — to je gospod Ivan Hribar . . . Pri obedu v župniji imel je potem v prisotnosti propovednika . . . lep govor o vzvišenosti katoliškega duhovnika odvetnik ljubljanski dr. Tavčar, tudi Mladoslovenec. Cudili smo se. Pri nas na Českem bi mi katoliški duhovni nosili take može na rokah, imeli jih za dobre katolike, a v Gorici se se o njih domneva, da so brezverci."

Poslušajte, g. Ekert! Prepustite le nam, da sodimo o naših Mladoslovencih, saj imate dovolj opraviti z Mladočehi doma. Kar se pa tiče naših dveh Mladoslovencev, bi Vam to povedal. G. Ivan Hribar nam osebno ni znan; mogoče, da je res pobožen kristijan, Bog ga ohrani v svoji mitosti! Tudi g. dr. Tavčarja do zdaj osebno še ne poznamo; gledé njegovega osebnega prepričanja in življenja rečemo, kar smo nekdaj rekli o Stritarji: mogoče res, da je tudi on vzgleden kristijan; tisti, ki imajo priložnost od bliže opazovati njegovo življenje vedeli bi nam morda več lepega, krščanskega o njem povedati. Če pa smemo soditi dr. Tavčarja z druge strani, s katere edino ga poznamo, namreč iz njegovih spisov, tedaj moramo trditi, da je njegovo naziranje ne le protikatoliško, ampak tudi brezbožno. O tem bomo, če nas Bog živi, še kaj več govorili. Vsekaker če je mislil g. Ekert Tavčarja-pisatelja v obrambo Mladoslovencev v boj poslati proti nam, je slabo zadel.

Sicer pa je sklep, katerega dela g. Ekert iz pobožnosti gospodov Hribarja in Tavčar-ja na katoliško čustvo Mladoslovencev na sploh, dvomljive veljave. Govorimo tu objektivno (še enkrat: Bog nas váruj dotikati se kakerkoli osobnosti); znano je pač iz novejše dobe. kako znajo celó framasoni (razumite dobro: s tem ne trdimo. da je dr. Tavčar ali Hribar framason!) hliniti pobožnost, da kratkovidne, lehkoverne katoličane slepijo. Malo let od tega, ko so framasoni v Braziliji, da bi tem vspešniše delovali mej katoličani, vpisavali se v svete bratovščine, in pristopali v razne verske družbe, dali se tu voliti za predsednike,

Digitized by Google

tajnike, denarničarje, plačavali celó svete maše itd. (Pismo Vitala Oliviera, škofa Olindskega v Braziliji.) Kaj ne, kako se lehko speče, kdor take može nosi na rokah!

G. Ekert, ostanemo pri tem, kar smo pisali.

Da bodo pa Slovenci vedeli, kako cvetje poganja mladočesko slovstvo, posebno beletristično, izbrali smo v naslednjem nekoliko mest in novočeskih pisateljev. Slovenske duhovne opozarjamo posebno na drugo polovico naše zbirke, da se prepričajo, kako visoko čislajo „mladi" katoliško duhovščino; ali se res splača, z njimi se bratiti, in celó za-nje v ogenj hoditi!

***

Ni je resnice — da ne rečem krščanske — ni je celó naravne, katere bi mladočeski slovstveniki ne tajili, ne smešili!

O Bogu:

„Biva-li Bog?" — Vrchlický. Mythy. I. 208.

„Bog, ako biva, njega sodba me ne straši" — Vrch. Sfinx 94.

Mesto vere v Boga spoznavajo goli panteizem:

„Verujemo, da v sebi boga imamo. Sem torej bog — v svojih prsih vesoljnost nosim." — Mythy. II. 184.

Spet: „Kje je zakon, kateri bi branil v svoji notranjosti najti boga del?" — Vrch. Duch a svet. 95.

„O ne vprašaj, to poznaš o smrti sam! Dosti ti bodi, da zničenja ni — ni smrti; vse je le prehod, vse je v toku, vse je v stalnem tvarjenji; smrt je le plahi človek izmislil, iz nje nam življenja seme kali, ne posamezniku — ali vesoljstvu." — Vrch. Mythy 209.

In:

„O, ne želi biti več kaker kaplja v prsih matere prirode, kaker del večne snovi." — Isti.

Panteistiški razlaga se včlovečenje Božje:

Vrchlický pravi o misli, da je „sen in koprnenje in živa beseda, jedini tvor, v katerem se Bog včlovečuje. — Pouti k Eldor. 92.

Zato pa sklepa, da v Homeru, v Jezusu, v Spinozi, Veneri se pravzaprav javlja le jeden in isti svetoven duh — bog:

„Tu v pisne Homerově světem hřímá — A zitra v jeslich Nazaretu dříma — Vždy velký, jediný." — Vrch. Duch a svet. 132.

„Bil srdcem v Ježiši, bil v Spinozovi duši." — Pouti 69.

„Jest ostrym hložim na Kristově skráni, — A v tazich Venuše ja usmivani." — Pouti 92.

Slovenski:

Tu v pesmi Homerovi gromi po svetu, ali jutri v jaslicah nazarenskih drema — vedno velik, jedini. — Bil je srce v Jezusu, in duša v Spinozi.

Digitized by Google

Je ostro trnje na Kristovi glavi, in na Venere potezah je — smehljanje.

Ni čudo potemtakem, da si iz krščanstva nazaj želimo — v poganstvo:

„In človeštvo ne bode mirovalo, dokler se ne vrne in vresniči, tvoj o Helas, sladki sen.“ — Vrch. Sfinx 43.

Naravno, da se zametuje vsa vera:

„Jaz ne verujem v duhovsko vero (naši olikani liberalci bi rekli: farška), katera možgane v prah tlači. Jaz smelo vdarim vam v lice: ne verujem!“ — Sladek. Jiskry 76.

Sovraštvo do vsega nadnaravnega!

„Sovražim vse nadnaravno: le biti velik človek, to mi zadostuje.“ — Sfinx 95.

Čujmo nauk o izvirnem grehu!

„Kako je dobro, da nas je nekdaj vse izgnal mili Bog iz raja, in blagoslavljamo očete iz praočete, da so nam greh zapustili. Tako veselo se potuje, greh podedovani v vozličku — ah, brez greha bi ta cvetni svet še pol tako ne bil lep . . . grešiti ah, je vender tako lepo.“ — Neruda. Proste motivy. Poet. V. 39.

Sovraštvo do vsega božjega je prikipelo pri Mladočehih do skrajne meje — do kulta satanovega. Nedavno smo slišali, da so se framasoni pri Brunovi slavnosti v Rimu prikazali sè satanovo zastavo. Ta peklenska druhal ima vže posnemovavce in in vredne zaveznike na Českem.

Vrchlický je prevel glasovito pesen Carducci-evo „Satan,“ kjer se satan proslavlja kot dobri princip. Da je i Vrchlický tega mišljenja, priča njegova pesen o Baudelairji, pesniku Carducci-evega smera:

„Ty . . . .

. . . . masku hruzy strhl jsi mu (satanu) s tvaře,“

Slovenski:

Ti krinko groze strgal si mu (satanu) z obraza.

In na drugem mestu poje isti Vrchlický:

„ . . . zda se nam že pouhou černov maskou jen bila zloba na Satana tvaři.“

Slovenski:

Zdi se nam, da le črna krinka bila je zloba na licu satanovem.

Zato pa stavi Vrchlický božjemu selu zapeljanemu po prvi ženi (kjer slika po svoje izvirni greh) v usta:

„V tvou naruč sebe vrhám,
Ať blesky svými bůh mne třeba schvátí,
Tvůj úsměv cestu do pekel zlatí!“

V tvoje naročje se vržem, tudi ako me ima Bog sè svojimi strelami zadeti, tvoje smehljanje mi pot do pekla zlati.

Ruševajo vso nrav:

Te vezi mi smo si skovali,
naj se imenujejo zakon, nrav ali čast;

Digitized by Google

je čas, da bi je sami izruli.
Navzgor le torej, saj svoboden je človek!
Vrchl. Pouti Eldor.

Najviši smoter človekov je edino — vživanje. Najpodlejši epikureizem je mladočeska etika.

„Ljubi, pij, v tem je vsa modrost, bodi tudi greh."
— Květy 1885. 317.

Podlost je brezmejna:

„O draga veruj, ako bi jaz bil Bog, angeli bi morali po širnem svetu zbirati vse poljube ljubečih se, iz azura nebeškega izdolbel bi si čašo brez dna in pil bi iz te čaše njihovo veliko srečo, in izpraznivši čašo rekel bi: Angel, svet je krasen, daj mi še jedno čašo." — Vrch. Pouti. 13.

Kult mesa presega vse pojme!

„Kako rad bi dal vse madone in raje in vse prazno platonično ranje za stisk roke in poljub jeden." — Vrchl. Dojmy. 236.

Kako sodijo čestivci satanovi o katoliški cerkvi in njenem duhovstvu, ni pač težko vganiti.

O papeži:

„Idol neomajljiv, na prestolu je v Rimu trdno papež sedel; ali človeški duh se je razvijal in gnevno tresel okove, a zaman. Kralj, cesar, baron, vsak se je vtikal v jarem zlatih ključev. Menih je vladal celemu svetu, vse je v cvetu stlačil, vse strl v letu in povsod je vohal krivoverstvo, zmote." — Zlomky. Epop. 105.

O duhovnih:

„O Kristus — klical jo Eon — ladija se maja dana slabemu Petrovemu vodstvu. Kaj so naredili iz tvojega učenja ti škofje, malikovavci, duhovni? Lepše pojme tvoje učenje kamenje. Kajti duhovnom ni zadostovalo boga imeti, k z ljubeznijo objema celo vesoljstvo — koj proti njemu je moral biti satan, ki v krempljih svojih drugo polovico sveta drži .... greh so iznašli, zagrešil si se, predno se zavedaš, da, predno so tvoji stariši započeli — in k tvoji slavi koliko stopnic, božjih potov, shodov, koliko redov, menihov, dijakonov, škofov — in prokleli so vse: ogenj tvoj in vodo. A nagromadili so priseg, sakramentov, pokor, odpustkov, in puhlih obljub, in dôgem morje, v svoji modrosti, iz česar so izpustili razum — ribo.

Spet o duhovnih:

Vrchlický prevel je iz italjanskega pesen, kjer govori pesnik visoki skali:

„Duši se k tobě táhna
Vyš oči zvedám ztěži
Ze smrdutého bahna
Žab, mloku, sket a kněži?
Vrchl. Poez. ital. 256.

Digitized by Google

„Le težko morem više svoje oči vzdigati — iz **smradljive luže** ž a b, m o č e r a d o v, s t r a h o p e t c e v in — **duhovnov.**“

V tako lepo društvo stavi duhovni tudi v izvirni pesni svoji. (Zlomky 175.)

***

Ne gledé na take blasfemije proslavljajo mladočeski listi Vrchlickega kot nebeškega poslanca, njegove nazore kot prevzvišene, nedosežne. Sam d r ž a v n i pravnik je zaprečil mnogokrat, da bi se predstavljale njegove igre, in tudi n. pr. njegov spis Twardowskega konfiskoval — radi nemoralnosti. A sedaj mu je država podelila 1000 for. na leto, da more narod češki nadalje — kužiti!!

Bog varuj pa, da bi se kdo predrznil zagovarjati resnico nasproti takemu peklenskemn sramočenju! Pohunek imel je toliko poguma. A čujmo, kako sprejema „liberalna kritika“ na Českem take može. Pohunek piše: „Gorjé mu, kdor se opogumi imeti svoje mnenje, ta si je gotov, da dobi v obilici nazivov, ne sicer onih, ki se v slovnici imenujejo ornantia, ampak: tepec, obmejena glava, zarobljena duša, mračnjak, ki ne more pojmiti le količkaj svobodne misli. A kaj še le, ako se ojunači kaj napisati! Tu ga naleti, da se ga primerja malim, drobnim, rujavim, ščipajočim živalicam, o katerih se govori — in sicer le na kratko — v zoologiji, ko je govor o golazni.“ — „Vlast.“ I. r. 95.

„Vsa kritika (mladočeska) ignoruje spise katoliškega duha. O teh ne zveš iz nobenega lista, tudi najobširnišega. Vsaka vrsta svetnih pisateljev se pretresa, kar pa duhoven napiše, to se prezira ali pa zaničljivo obsoja.“ — „Vlast.“ IV. 744.

Svetnik roda slovanskega — in slovanski brezverci.

V tem stoletji so se gotovo Nemci najpridniše bavili sè zgodovino. Smer tej zgodovini je z malimi, a častnimi izjemami iz najnovejše dobe protikatolišk, protikatolišk tudi pri onih narodih, ki so se zgodovine od Nemcev učili.

Ta nemška zgodovina gre posebno v slast liberalcem, ne le nemškim, ampak tudi slovanskim. Slovanskemu liberalcu je vsaka trditev nemška, da je le protikatoliška, dogma, tudi če bi sicer vtegnila posredno ali neposredno samemu slovanstvu biti v sramoto in škodo.

Tako počenjajo tudi Mladočehi. Sveti Ivan Nepomuk je gotovo pred celim svetom dika in ponos ne le českemu narodu,

Digitized by Google

ampak vsemu slovanstvu. A poglejte, kako neslovanski so ti Mladočehi — ravno zato ker sovražijo katoliško cerkev! Leta 1855 je prišla v Berolinu na svitlo knjižica z naslovom: „Die Legende vom heiligen Johann von Nepomuk, eine geschichtliche Abhandlung aus dem Nachlass von Dr. Otto Abel, weiland Privatdocent in Bonn.“ V tej knjižici taji obskuren nemški pisatelj zgodovinsko bivanje Ivana Nepomuka. S tem izgubi slovanstvo eden največih biserov.

So se li češki liberalci vstavili nesramni trditvi nemškega pisatelja? Kaj pa da! Marveč so celó ta nemški sramopis preveli pod naslovom: „Lež a pravda o svátem Janu Nep.“, mnogokrat natisnili in mej katoliško ljudstvo zatrosili. Kaj jih je k temu prisililo? Prevelika vdanost do Nemcev ali ljubezen do lastnega naroda? Ne eno ne drugo, ampak le to, ker je brošura konečno naperjena proti katoliški cerkvi. Protikatoliškemu biti je pa liberalcu vender le prva stvar, nič ne dé, če ima pri tem trpeti čast in korist naroda.

Proti tem brezverskim in ob enem neslovanskim trditvam izdal je leta 1877 Jan Kř. Votka T. J. temeljit spis, kjer dokazuje s čisto človeškimi in nadnaravnimi razlogi zgodovinsko bivanje sv. Ivana Nepomuka in pristni vzrok njegove smrti. Naslov temu spisu je „Skřipec na české nevěrce a svobodomyslniky.“ Poleg tega spisa porabili smo tudi, kar piše Hlavinka v svoji knjigi „Bludy a lži v dejinách“ in P. Bauer v „Stimmen aus Maria Laach“ leto 1880, str. 129. Predno pa navedemo natančneje vgovore českih liberalcev in naše zagovore, dovolim si nekoliko besed, da se izognemo vsakemu nesporazumenju.

Opomnil bi lahko kdo: Take razprave nimajo nobene važnosti za nas Slovence; kaj nam do tega, ali Mladočehi Janeza Nepomuka zanikajo ali ne; drugič: taka vprašanja razpravljati Slovencem tudi ni koristno, saj oni ne tajé zgodovinske resničnosti Ivana Nepomuka, da, škodljivo vtegne biti veri, ker se obuja pomisleke o stvari, o kateri nihče še dvomil ni; tretjič: se li ne pravi blatiti češki narod in spravljati ob čast razkrivaje take gnjilobe?

Odgovarjamo katoliškim Slovencem. Ni in ne more biti ravnodušno, ali se Ivan Nepomuk taji ali ne; kajti, ako sv. Ivan Nepomuk res ni bival resnično, potem so škofje, papež, — lažnjivci; cerkev katoliška — lažnjivka. Slovenci pa so katoličani; njihova mati je katoliška cerkev, a sinovom, ki niso še svoje matere zatajili, ne more biti ravnodušno, da njihovo mater brezverci — naj bodo še tako širokoustno narodni — psujejo lažnjivko. Dalje ta razprava je nič manj koristna onim, ki so prepričani o zgodovinski resničnosti Ivanovi, ker spoznajo ravno s tega stališča tem jasniše perfidno lažnjivost liberalcev. A isto tako ne more ta razprava nikaker veri biti škodljiva, češ, da navaja dvome, katerih popred nihče še slutil ni; saj nočem dvomov samo na-

Digitized by Google

vesti, ampak i s trdnimi razlogi jih izpodbiti; sploh vera, ki se dá omajati po bednih razlogih liberalcev, mora biti vže tako na prav šibkih nogah. Konečno: Niti ne spravljamo ob čast českega naroda razkrivaje podle nakane českih liberalcev — Mladočehov, ker češki liberalci vender le niso češki narod. Jedro českega naroda je katoliško, a brezverski Mladočehi so le pleve českega naroda. V češki sedanji književnosti prevladuje brezverski, nenravstven duh. Ako bi hotel človek iz nje povzeti mišljenje in dejanje českega naroda, sklepati bi moral, da je ta narod husitsk, brezversk, globoko tičeč v blatu nenravnosti. A v resnici so vender-le Čehi dobro, katoliško ljudstvo. Torej razkrivajoč brezversko počenjanje Mladočehov ne krademo českemu narodu časti, naopak mu jo branimo, vedno povdarjajoč, da ni celi narod, ampak le neznaten odlomek njegov brezversk.

A liberalci so prekanjeni, istovetijo se kaj radi z narodom samim (à la „Slovenski Narod“) tako da, ako jih kdo odločno zavrne, jim je mogoče kričati: slovenski narod je žaljen, slovensko, česko ljudstvo se blati, se izdaja! Ker je pa po sedanjem mnenji narod nedotakljiv, gredó jim sicer tudi dobri katoličani na limanice — liberalci pa se v pest smejejo za hrbtom varanega naroda.

***

Poglejmo, kaj trdé prav za prav liberalni Mladočehi o sv. Ivanu Nepomuku in s kakovimi razlogi podpirajo svoje trditve. Navedimo vsaj par mladočeskih glasov. Iu. dr. J. Solc hoče v svojem spisu „Narodnost' a její význam v životě veřejném“ češki narod o Ivanu Nep. tako-le podučiti: „Aby byla výrvána památka Jána Husa kanonisovan jest roku 1729 m y t h i c k ý Jan Nep. co mučedník zpovědi. Není snad přikladu, aby se nějaká smyšlénka byla lépe povedla. Nový svatý vštípen u m ě l e národu.“ V sramopisu „Lež a pravda o svátem Janu Nep.“ mej drugim pravijo: „U š n i z p o v e d byla Husem zavržena .... avšak na ušní zpovědi katolickým kněžím právě najvíce záležalo, a proto musil býti z národa českého naproti Husovi postaven muž (razuměj sv. Jan Nep.) který podstoupením smrti mučenické pro zahovaní zpovědního tajemství tuto svátost v ceně i povaze povýšil. A Tomek (Dějepis Prahy kn. III. odd. 3 str. 372) trdi, da papež ni kanonizoval Ivana Nepomuka, kateri je vmrl 1393, ampak da se je kanonizovanje nanašalo na neko drugo osebo. Liberalci torej trdé:

I. Oseba sv. Ivana Nepomuka ni nikdar bivala, ampak je le i z m i š l j o t i n a katoliškega duhovstva in v prvi vrsti jezuitov. In zakaj so si jo izmislili?

II. Da bi spomin na I v a n a H u s a in njegovo učenje v českem narodu izbrisali.

Digitized by Google

III. Da bi spoved, katero je baje Hus odpravil, zopet vvedli in njeno čast povzdignili.

IV. Tudi da se ne vé, kateri osebi je kanonizovanje papeževo veljalo, ker zgodovina poroča vsaj o dveh Ivanih, ki sta istega časa živela.

Navesti hočemo razloge brezvercev in je vničiti z razlogi človeške in božje veljave. Najpred pa hočemo dati dokaz ex convenientia.

***

Kaker pri nas, tako tudi na Češkem kvasijo narodni brezverci in svobodomisleci zasebno in javno, v društvih in po listih, da jim je le do časti in slave — naroda slovenskega, naroda českega. Poglejmo, ali je res tako, kaker se bahajo. Hus in husitske vojne so navalile na vbogi zavedeni narod češki sovraštvo in zaničevanje vseh ljudstev. Palacky sam priča tako. To sramoto s českega naroda ni mogla nikaka človeška moč odvaliti. Odvalil jo je pa milostljivi Bog. Sredstvo mu je bil Ivan Nepomuk. Bog ga je oslavil s čudesi. Apostoljska Stolica ga je oklicala za svetega in vsemu svetu postavila v češčenje in vzor. Kaker megla pred solncem jela je begati sramota in nečast z naroda českega, in narodi, ki so prej le sè zaničljivim preziranjem gledali na Čehe, jeli so sedaj nanj zreti sè spoštovanjem in občudovanjem. A kaj počenjajo Mladočehi? Svetnika, Ivana Nepomuka, rojaka lastnega, kateremu se na daleč in široko celó tuji narodi klanjajo in ga zavidajo češki domovini, istega sv. pokrovitelja in dediča českega, ki je česko domovino oslavil kaker nijeden drug, istega Ivana onečeščajo in sramotijo v naših deželah mladočeski neverci, svobodomisleci — in ker niso sami dosti strupa v sebi imeli, da bi ga izbruhali na ta biser slovanski — šli so v Berolin k ljutim svojim sicer sovražnikom na posodo, oni, ki imajo česko, slovansko omiko in inteligencijo vedno na jeziku! Prosit!! Naj bo katera roba še tako pragermanska in nezmiselna, vender, da je le protikatoliška, jo krstijo za „narodno blago“! Kako nenarodni so vender ti narodnjaki brez vere. Vem iz potopisov českih, kako se veseli češki potnik — pisatelj — da dobi povsod vsaj jednega svojega „krajana“ — Jana Nepomuka na mostih in v cerkvah, kateremu se povsod mimogredoči rodovi tako spoštljivo klanjajo ... Torej vže nekaka narodna sebičnost tira človeka, da zagovarja zgodovinsko resničnost Ivana Nep., tudi ako bi bila dvomljiva. Vender — ne: sovraštvo do katoličanstva jih tako prevladuje, da pozabijo celó narodno sicer brezmejno sebičnost. Hudič je vender-le močneji od narodnosti!

Ali morda Mladočehe sili, da tajé Ivana Nepomuka, gorečnost do temeljite znanosti? Nikaker; poleg tega — kar kasneje

Digitized by Google

dokažemo — opozarjamo le na njih silovito, strastno krčevito zagovarjanje pristnosti „Kraljedvorskega rokopisa.“ Mimogredé rečemo, da mi smo za pristnost tega rokopisa, dokler se nam jasno ne dokaže nasprotno — a priznati se mora, da, kaker so stvari sedaj, bi človek moral biti proti njegovi pristnosti, ker tega mnenja so bili in so še največi strokovnjaki. A Mladočehi vender strastno zagovarjajo to pristnost in imenujejo vsakega nasprotnika izdajico narodovo . . . . ker kraljedvorski rokopis, ako je res pristen, je največi dokaz visoke, stare omike češke. Zakaj so pa Mladočehi proti Ivanu Nepomuku, zakaj njegovo pristnost zanikajo, dasi nimajo za to najmanjših protirazlogov, pač jim celó to pristnost dokazuje zgodovina, Bog in narodna tradicija ?! Torej ne umovni dokazi, ampak le strast do katoliške cerkve določuje liberalce, da so za katero stvar ali proti. Cerkve ne morejo trpeti — ergo Ivana Nepomuka ni smelo biti ; a Jana Husa, ki je bil gotovo največa nesreča za češki narod, razglašajo za največega dobrotnika. Zakaj ? Ker je bil kaker oni največi sovražnik cerkve. Vrana vrani ne izkljuje oči. Taka je logika brezverskih narodnjakov. Ako pojdemo tako dalje, nam bodo nekega dne liberalci celó tajili zgodovinsko bivanje sv. Cirila in Metoda. Se smejete ? Ako hočejo biti liberalci dosledni, morajo je tajiti prej ali slej ; saj sta nam ta časovno bolj oddaljena kaker Ivan Nep. in tudi nimamo zanje toliko dokazov človeških in božjih kaker za Ivana Nepomuka ; in tajili ju bodo, ko ne bodo več sv. Cirila in Metoda potrebovali za svoje čisto narodne agitacije. Degradovali so ju vže v nekaka narodna agitatorja. Ravno tisti ljudje, o katerih je široko znano, da jim do vere ni nič ali vsaj ne mnogo, imajo ju vedno v ustih, kar ne odtuja svetnikoma samo drugorodcev, ampak i verno slovansko ljudstvo, kateremu se politikovanje pri svetnikih studi iz dna srca.

Ne tajimo zaslug, katere imajo Mladočehi in Mladoslovenci posebno na književnem polji, ter tu in tam tudi na političnem, kar se imajo posebno zahvaliti svoji posnemanja vredni agitovavni živahnosti in odločnosti, vender kaj pomaga trto lepo obrezovati, ji čistiti mladike, ako se jo ob jednem izpodreže pri tleh, da ne more življenskega soka srebati iz zemlje! Ravno tako delajo Mladočehi in Mladoslovenci : likajo jezik, trudijo se, da bi priborili svojemu narodu kaj svoboščin, a ob jednem trgajo ljudstvo od cerkve, vira vseh redilnih in krepilnih moči. Radi tega ne morejo imeti njih priboritve nikake stalnosti, ker to zagotavlja le nravstvenost narodova, ta pa tirja trdno vero, kateri obe pa Mladočehi in Mladoslovenci v narodu zatirajo po svojem brezverskem in vmazanem slovstvu.

Dasi se liberalci slovanski še tako ponašajo sè svojim rodoljubjem, dejanski so vender-le sovražniki slovanstva in naravnost se to sovraštvo posebno tedaj kaže, ko zahteva rodoljubje ob

Digitized by Google

jednem i versko izpoved. Samo en slučaj: Nekdo je v državnem zboru rekel, da hoče glasovati za versko šolo. Dr. Gregr, vodja Mladočehov, vrže mu v obraz: „sramotno!“ A tedaj se vzdigne najljutejši sovražnik Čehov, če se ne motim Weitlof, in pravi nekako zbornici: Nikdo izmej vas mi ne bode očital prevelike prijaznosti do gospoda Gregra, niti me ne bode obrekoval, da sem kedaj ž njim govoril, a to rečem, da proti verski šoli sem ž njim vedno in povsod. Torej je vender res, da politične stranke se konečno vender-le ne snavljajo po narodnem sorodstvu, ampak po verskih nazorih; konečno sta vender le dva: Bog ali hudič. „Vlast“ (V. 547) je pisala o dr. Gregru in njemu sorodnih Mladočehih gledé njih družnega postopanja sè sovražniki slovanstva proti verski šoli tako-le: „Jakmile jedná se o J. Kristu a kat. náboženství, smíří se Pilát a Herodes, Gregr a naši úhlavní národní nepřátelé a posílují se v útoku na nas a naše náboženství. Tento nový čin, při němž zášť proti katolickému náboženství slavila vítězství nad laskou k vlasti, jest nám katolikům novým důkazem, že nelze nám jinak posici svou v národě udržeti a ji sesíliti leč rozhodným bojem.“ Ako bi pa „Vlast“ na Slovenskem izhajala, bi se to mesto glasilo: Kaderkoli je govor o Kristusu in kat. veri, pomirita se Herod in Pilat, Gregr in naši poglavitni narodni neprijatelji in se vzajemno podpirajo v naskakovanji na nas in na našo vero. Ta čin, pri katerem je sovraštvo do katoliške vere slavilo zmago nad ljubeznijo do domovine, je nam katolikom nov dokaz, da nam ni mogoče drugače pozicijo svojo v narodu ohraniti in jo vkrepiti kaker le — z odločnim bojem.

(Prih. konec.)

1789-1889.

Živela prostost!

Prijateljska beseda slovenskim dijakom.

Zdi se mi vmestno, mladi prijatelji, z Vami malo spregovoriti o veleimenitnem dogodku, katerega stoletnico letos obhajamo. Vem iz lastne skušnje, da se zgodovine pridno učite; torej je gotovo vsem Vam dobro znana francoska revolucija.

Leto 1789 poznate ne le iz šolske knjige, o njem ste tudi drugje veliko brali, veliko slišali. Komu izmej Vas se o spominu

Digitized by Google

na to dobo ne vgreva mladeniška kri, komu ne vstajajo iz groba mrtve, davno zabljene podobe?

To dobo bi jaz primerjal viharni nevihti. Nebo prevlečeno s črnimi, grozečimi oblaki, s kraja v kraj pobliskuje, strela vdarja, vžiga . . . . dim, požar, razdejanje na vseh straneh!

Ta blisk, ta strela bile so ideje. Mej njimi pa se je najmogočniše požarjala, vžigala ideja prostosti. — Živela prostost! — razlegalo se je iz Pariza po Francoskem, s Francoskega po Evropi.

Ta klic napolnjuje, elektrizuje tudi naš vek. In jaz vem, da najde odmeva tudi v Vaših mladih prsih.

Tudi v mojih. Vže vidim, gledate me nekako nezaupno, posmehovavno . . . mene, znanega zatiravca dijaške prostosti . . . Nečete mi verjeti, ko Vas zagotavljam, da isto tako, kaker Vi, iz srca vsklikam: Živela prostost!

Ni ga odločnišega, niti bolj goročega zagovornika prostosti, kaker je tisti, ki Vam zdaj govori.

Seveda — p r a v e prostosti. No, to se samo ob sebi razume. Saj prostost je prostost, vkoliker je prava. Za to gorite tudi Vi. Živela tedaj prava prostost!

Zdaj pa me boste vprašali: katera je prava prostost? Na to Vam dajem odgovor, ki ga brezpogojno z mano podpišete: Prava prostost obstoji v tem, da storim, kar hočem j a z.

Izvrstno! — mi ploskate. Ravno tako prostost smatramo tudi mi za edino pravo, po taki hrepenimo.

In jaz Vam jo iz srca priželim!

Oho! -- mi odgovarjate — besede sicer zlate, a dejanje, dejanje ravno nasprotno! Gorjé mu, kdor pride pod Vaš komando! Drugega ne sliši iz Vaših ust kaker: pokorščina, slepa pokorščina! Ne kar se Vam zljubi, ampak kar je volja Božja, kar je povelje viših, to in tako storite — tako vedno priporočate, da ušesa bolé; in kdor Vas ne sluša, ga znate dobro ozmerjati, tudi kaznovati! In zdaj nas zagotavljate, da nam želite p r a v o prostost. Taka protislovja! Nas hočete li res s tem slepiti? Oho! raji precej . . . .

Pomirite se vender, potrpite vsaj do konca. Kar sem rekel, ponavljam: Vsakemu izmej Vas želim le tisto prostost, da more resnično reči: storim, kar hočem j a z. Vam se sicer zdi, da ta stavek nasprotuje znamenu: storite, kar je volja Božja in Vaših viših. Kaj pa, ako si kdo voljo Božjo prosto izvoli za svojo, ni-li potem velja Božja njegova?

Nezmisel! nam ta nauk ne gre v glavo!

Poslušajte no. Ostanimo le pri tem, kar smo rekli: prost sem, ako storim, kar hočem j a z. Kaj pa je tako zvani „jaz?“ Beseda, ki ima kaker vsaka druga svoj pomen. „Jaz“ je izraz samozavedne osobnosti. Žival se ne zaveda, ne pride do lastnega „jaz“-a, zatorej ni osobnost. Zavednost pa, kaker morajo priznati

Digitized by Google

sami materijalisti, ne more biti včinek materijalnega principa, ampak le nematerijalnega, razumnega. Po razumnosti se potemtakem človek bistveno ločuje od živali, po nji je osobnost, je „jaz“, le ona omogočuje prostost. Prostost je od razumnosti neločljiva. Kdor dela brezumno ali neumno, dela neprosto. „Jaz,“ s katerim prosto hočemo, je razumen „jaz,“ in čim bolj se oddaljuje od razumnosti, tem bolj se potaplja, tem bolj zapada oblasti temnih, nujnih sil ter izgublja samostojnost.

Razumno je pa to, kar se vjema sè spoznajočim razumom. Razum je kaker luč, katera sveti volji, on ji kaže predmete, katere, kako in v kakem redu jih ima voliti. Prosto ravna, kdor ravna, kaker uči razum.

Kar zatemnjuje razum, zmanjšuje ali celó vničuje tudi prostost. To včinja pred vsem zmota ali nevednost. Kjer razum ne pozna resnice, tava tudi volja po temi ne vedé, kaj in kako bi hotela; pri njej ne moremo govoriti o prostosti, kaker ne pri popotniku, ki v trdi noči tava po neznanem gozdu brez luči, brez voditelja, njegova prostost obstoji v tem, da zabrede, da pade v brezdno ali mej divjo zver. Tako nam je mogoče razumeti besede evangeljske: „Spoznali boste resnico, in resnico vas bo oprostila.“ [1])

Potemtakem se Vam morda ne bo več zdelo tako nezmiselno, ako trdim: prost more biti tudi tisti, ki podvrže svojo voljo Božji postavi in poveljem predstojniškim. Jaz celó mislim, da tak je prosteji od onega, ki povdarjajoč svojo neodvisnost, vedno dela le kar je nasprotno postavi Božji. Ni treba, da me začudeno gledate! Rekli smo: prostejše dela, kdor dela razumniše. Razum spričuje bivanje najvišega, neskončnega bitja, ki se zove Bog; od tega je človek odvisen po početku in konci; zatorej mora to odvisnost priznati spolnjujoč njegovo voljo. Isti razum uči, da je volja Božja najpopolniša, najsvetejša, mej tem ko je človekova zmotljiva. Zatorej je razumniše, torej tudi prostejše, ravnati se po Božji nego po lastni volji.

Sodite tedaj: ako Bog resnično biva — mislim, da ne govorim bogotajcem, ako pa kdo izmej Vas res več ne veruje na Boga, ga ne bom tukaj zavračal — sodite, kdo je prosteji: kdor se Bogu podvrže, ali kdor se mu vpira? Pomilovanja vredna prostost tistega, ki gredé po poti naleti na velikansko steno; dasi vé, da se mu stena ne ogne, se začne v njo zaganjati in z glavo butati, češ, prost sem, zatorej mi moraš ti s pota, a ne jaz tebi!

Enako velja gledé predstojnikov. Oni so namestniki Božji, oni imajo več znanja in več skušnje od mladih — tedaj . . . .

Vem, kaj mi boste rekli: to diši preveč po katekizmu, Vi ste nravstveni propovedovavec!

In vender sem Vam vse to izvel ne iz katekizma, ampak

[1]) Jan. VIII, 32.

Digitized by Google

iz samega razuma! Bi ne bilo tedaj boljše reči: Kar smo nekdaj slišali iz katekizma, isto uči, isto tirja zdravi razum; vidimo tedaj, da je katekizem, ki so ga nas učile naše matere in duhovni, res umstven; vrnimo se tedaj k njemu t. j. ako hočemo resnično prosti biti, služimo Bogu, bodimo pokorni višim.

No, pa vže vidim, z Vami se dá težko kaj opraviti. Preveč gorite za prostost. A jaz Vas vedno še zagotavljam: privoščim Vam jo — p r a v o prostost. Morda pridemo pa drugi strani skupaj. Obrnimo stvar. Do zdaj sem govoril o prostosti, katero j a z smatram za pravo prostost, zdaj pa vzemimo tisto prostost, katero V i zagovarjate kot pravo.

Pred leti je prišel k meni mladenič Vaše starosti. Bival je nekaj let v zavodu, kamer so ga bili stariši dali strogim predstojnikom v trdo disciplino — vsaj tako se je zdelo njemu. Dorasel je; obudila se mu je želja po prostosti. „Naznanjam Vam, da mislim zavod zapustiti!“ — „Zakaj pa?“ — „Edin razlog je, ker hočem prostost vživati.“ — In šel je.

Ni nam mar, kaj se je dalje ž njim godilo. Bil je eden izmej več njih. Izmej tistih namreč, ki govoré: Jaz — gimnazijec, visokošolec — hočem tedaj prost biti. In specie: spat hoditi in vstajati hočem, kader se m e n i zljubi, obiskovati hočem gostivne, piti, ne koliker mi d r u g i odmerjajo, ampak koliker hočem j a z; obiskovati kavarne, gledališča itd. Za vse to seveda je treba denarja. In ker ga nimam, vsaj dovolj ne — si ga moram služiti, namreč — s podučevanjem drugih. Ta je, kaker znano, edin „zaslužek“ brezdenarnih študentov. In takih je polen svet.

Kaj sledi navadno iz vsega tega? Začnimo od zadej. Podučujé druge se ne more sam učiti. Ker dobiva denarja, ga mora tudi zapravljati; in ker tega ne more čez dan, mu ostaja le noč. Popivaje in popevaje cele večere se vrača pozno spat, recimo o polnoči. Zjutraj vstane s težko glavo, napolnjeno z alkoholovim soparjem. V šolo gre nepripravljen — na slepo srečo. Da pada nanj dvojka za dvojko, se razume samo ob sebi. Izpiti — če sploh pride do njih — nesrečni. A večkrat do njih še ne pride. Desetletja pretečejo, in še ni konca študijev. Od tod večni ali poluvečni študentje po vseučiliščih, od tod toliko „faliranih eksistenc,“ toliko kričačev, in pisačev itd., ki za kos kruha prodajejo vest, vero in prepričanje, če sploh katero imajo. Drugi si s pijančevanjem in ponočvanjem spodkopujejo zdravje. Ko pride do konca študijev, vidiš ga izpitega na duhu in telesu; ko bi imel stopiti v življenje kot koristen ud človeštva, jame hirati in bolehati, dokler se ne pogrezne v prezgodnji grob.

Mladi prijatelji, ako to imenujete prostost, vender mi morate pritrditi, da ni prava. Sodite jo po njenem sadu . . . .

Ni prava. Ker, dasi se morda še zdaj popolnoma ne vjemate z menoj, vender za vsakega izmej Vas stoji še vedno neomahljivo: prost je kdor dela, kar hoče sam. Ako si pa delovanje

Digitized by Google

takih revežev natančniše ogledamo, najdemo, da jih nagibljejo in določujejo po vsem druge sile nego lastna volja, te so: strast, poželjivost, razvada. Vzemimo pijanca. Ni li v njem volja brezhotna igrača živinskega pohlepa, popolnoma brezčutna, nedovzetna za vse predstave?

Poznal sem ga pred leti — Vaše starosti, Vaše vrste. Bil je vseučiliščnik. Vbog je bil, da mu lastno premoženje ni znašalo enega beliča. Vender srečen je bil, ker je dobil leten štipendij 300 for. v podporo. Lehko bi bil živel. A vživati je hotel „prosto“ t. j. prijemši za pol leta 150 for. se je toliko časa klatil po mestu, dokler se ni za nekaj dni prazen domov vrnil — stradat.

Zatorej pa, obračajte reč kaker hočete, priti morate na moje: prost je le, kdor se pokori razlogom razumovim. Kaker brž se začenja tem odtegovati, pripada oblasti tujih sil, ki ga ženó v nesrečo, v propad.

Potemtakem se Vam ne bo zdelo več nerazumljivo, ako trdim: prosteji je mladenič, ki se sam uči, nego ki druge uči, ki ima malo denarja, nego dosti; prosteji tisti, ki le toliko jé in pije, kar mu dajejo razumni stariši, predstojniki, nego kar sam poželi; prosteji, ki zjutraj zgodaj vstaja ter se pridno nalog uči, nego oni, ki se po postelji valja, dokler telesu vgaja itd. Nič ne dé, ako tudi prvi stoji pod strogim poveljstvom predstojniškim, ako ga tudi kazen priganja k spolnjevanju dolžnosti, prosteji je vender nego drugi, ker pri takem pripomore, ako ne drugo, vsaj palica razumnemu jazu k zmagi, mej tem ko drugi ostane vedno suženj živinske lenosti in drugih razvad.

Kaker tedaj vidimo, mladi pritatelji, je prava prostost nekoliko drugačna, kaker ste si jo doslej predstavljali. Marsikdo izmej Vas meni, da je prost, neodvisen, češ, živim, kaker hočem jaz. V resnici pa hlapčuje mesenosti, strasti, poželenju. Ko bi se le megla, v katero je zavit sužnji jaz, razkadila, ter posijalo nad dušo žarno solnce razumnosti, ko bi se iz pijane nezavednosti streznil, potem bi začuden vzdihnil: zdaj še le vidim revež, kak suženj sem!

Želim Vam iz srca, da tudi za Vas napoči doba razumne treznosti, doba mirne, zavedne razsodnosti, ter si priborite pravo prostost, edino vredno razumnega bitja, človeka.

Da pa kmalu dozorite do tiste starosti — duševna starost se ne šteje po letih — vtisnite si kot spomin na stoletnico francoske revolucije globoko v srce naslednji opomin. Francoska revolucija je povzdignila prapor prostosti napovedavši vojsko Kristusu in resnici. To ni pot, ki pelje do prave prostosti. Evangelij pravi: Če vas bo Sin oprostil, boste resnično prosti. [1]) Kristusu napovedati vojsko, ločiti se od njegove cerkve je isto, kar oropati se prostosti ter prodati se v sužnost. Kristus je luč resnice. Kdor

[1]) Jan. VIII. 37.

Digitized by Google

se njemu odpové, tava po temi; Kristus je premagal greh, kdor njega sovraži, ostane v grehu in je suženj greha; Kristus je početnik milosti, katera edina more razumni duši dati moč, da kroti poželjivost; brez te milosti smo sužnji, kaker brezumna živinčeta, izdani meseni pohotnosti. Pravo prostost si pribori le tisti, ki se klanja Kristusu in njegovi resnici, ki vpotreblja njegovo milost.

Leto 1789 napolnilo je Evropo sè sužnji, ker je odtegnilo človeka vplivanju krščanske resnice in Kristusove milosti ter podvrglo ga nižim strastem. Splošna sužnost ne le v privatnem, ampak tudi v javnem življenji, je znak revolucijske dobe. Revolucija je vklenila šolstvo v jeklene verige državne oblasti, umetnost zavaljala v blato vmazanega materijalizma, narodom naložila neznosen jarem militarizma, vbogim in sirotam pogoltnila starodavne vstanove, obremenila Evropo sè strašnimi davki. Še celó gojitetji nebeških ved, filozofi in profesorji, podvrženi so vojaški postavi: Atena hlapčuje Martu. In morda mej Vami samimi ne manjka takih, ki morajo bridko občutiti, kako težek je vojaški jarem za tiste, ki se bavijo s Platonom in Ciceronom, jarem, ki ga nalaga nova prostost, žalostna dedščina leta 1789!

Sklenimo torej: Prostost brez Boga, brez Kristusa in njegove postave, je žalostna prostost k grehu, k zmotam, k bolezni, k časni in večni nesreči, k smrti, prostost za pekel! Kdor hoče pravo prostost, povrni se k razumu, povrni se h Kristusu. To velja kaker o posameznikih, tako tudi o celih državah in narodih.

Sovraštvo, vojska proti Kristusu in njegovi cerkvi privede le k tisti žalostni prostosti, ki je zanikanje vsake prostosti. Kdor se pa v slepi zagrizenosti proti katoliški cerkvi ponaša s tako prostostjo, posnema — satana, ki pri Miltonu, od Boga pahnjen v pekel, tako govori:

„Vsaj prosti bomo tukaj ... Boljše pak v peklu gospodovati, kaker v nebesih hlapčevati.“

Potemtakem mi pač verjamete, da govorim res iz srca, ko navdušeno z Vami vred vsklikam:

Živela prostost — prava prostost! *Dr. Mahnič.*

O verski šoli.

Govoril Jan. Lukežič pri shodu kat. društva v Gorici 2. jun. 1889.

Mnogo vprašanj je dandanes na dnevnem redu, tako tehtnih, da človek skoraj ne vé, katero iz mej njih je poglavitniše. Ko bi jaz hotel zdaj trditi, da je šolsko vprašanje najvažniše, bi se mi vtegnil kdo nasmehniti, kaker smo se nekdaj smehljali svojim

Digitized by Google

učiteljem, ki so prvo uro šolskega leta prav slovesno začeli vsak svoj predmet priporočati in povzdigovati, češ, ta je izmej vseh najpoglavitniši, ta je ključ do vseh drugih. Pri katoliškem shodu na Dunaji pa je Monsignor Panholzer začel svojo razpravo pri šolski seji z izrekom sv. Očeta, da „borba za šolo, je borba za obstanek katoliške cerkve.“

Da, šolsko vprašanje je res velike, velike važnosti. Smelo pa se upam dalje trditi, da borba za versko šolo v Avstriji je ob enem borba za obstanek Avstrije ter za obstanek naše preljubljene cesarske hiše.

Ne vem, je li kdo vže te besede pred menoj izgovoril. Ko bi jih pa kak naših nasprotnikov slišal — in jaz, velespoštovana gospoda, bi jih hotel danes tako glasno izgovoriti, da bi se razlegale po celi širni Avstriji, tako glasno, da bi zašumele po ušesih vseh zvestih Avstrijcev — ko bi jih tedaj kak naših nasprotnikov slišal, bi kar zaničljivo odgovoril, „to je prazna fraza,“ prazna slama! Za to, velespoštovana gospoda, nisem danes sèm prišel; in držim se priporočila slavnega govornika P. Abela, ki je pri katoliškem shodu rekel, da so za nas časi preresni, kaker da bi se shajali poslušat prazne fraze, katerih je svet vže tako prepolen.

Šola ima torej svoj pomen, in velik: za cerkev, za državo in za družino. Zato katoličani tirjamo pred vsem versko šolo.

Pa mi je ne tirjamo samo za-se, za katoličane, ampak mi tirjamo versko šolo tudi za verne drugoverce.

O verski šoli se je zadnje čase toliko pisalo in govorilo, da morem jaz danes komaj kaj novega dostaviti. Tako je vže to važno vprašanje na vse strani prerešetano in pojasnjeno, da je vsak veren katoličan o potrebi verske šole prepričan, in kar čuditi se moramo, kako tako evidentna stvar še dokazov potrebuje, in kako je treba za versko šolo se še le boriti, in to v Avstriji, kjer je velika in ogromna večina katoliških prebivavcev, in kjer tudi verni drugoverci po verski šoli prašajo.

Zoper versko šolo se borijo le bogotajci in njih slepi pristaši, ki so pa prišli na svetlo še le v preteklem stoletji. V starih vekih ta borba ni bila znana, kajti vsi narodi, v vseh časih, v vseh krajih bili so — ne rečem pravoverni — a verni so bili; to nahajamo spričano, odkar zgodovina govori.

Nevernih narodov ni še bilo. In vsi narodi so odgajali svoje otroke na podlagi svoje vere, a nikdar ne brezverski. Moderni bogotajci, ki pa niso narod in ne morejo kak narod zastopati, ampak so posamezniki raznih narodov, ki se pa po društvih v tem strinjajo, da živijo brez Boga, hočejo kristijane v ljudi spreobračati, kaker sami trdijo, t. j. v ljudi brezbožne, kaker so sami: in zato potrebujejo šol, in hočejo verske šole prestrojiti v brezverske ali neverske; zato se potegujejo, da bi katoliškega duha in katoliško vero iz šol iztrebili.

Digitized by Google

Da, šola je hči cerkve, in kaker po tej, tako se more po šoli človeka k veri pripeljati, pa tudi ob vero pripraviti.

Naši nasprotniki ne tajijo. da človek je bitje, ki ima um in voljo. Tudi pripoznavajo, da mu treba um bistriti s poukom. Kaj bo pa z voljo? Kaj, ko bi živel vsak brez vse odgoje, vsak po svoje? To bi bilo toliko, ko pokončati človeštvo. Človek, da obstaja, potrebuje odgoje, mora se vaditi koj od začetka pripogibati svojo voljo po spoznanji. Spoznanje uma in delovanje volje morata se zlagati. Da, človek je bitje tako šibko, da mora biti v varstvu matere nekaj let, ona mora malemu detetu vpogibati nagnenje tudi proti njegovi volji, dokler po pouku ne pride do pravega spoznanja, ter on sam sprevidi, da je bilo to prav, kar ga je prej mati učila.

Da bo torej človek pravo spoznal, je treba mu um bistriti z resnico; in dokler sam ni prav poučen in v volji vtrjen, da se vravnava po pravem spoznanji, mu je treba voditelja, ki ga nadzoruje in mu kaže, kaj je slabo, kaj dobro, kaj mu je opuščati, kaj izvrševati.

Kje pa je tista prava, večna, nespremenljiva resnica, katere mora človek iskati, katero mora spoznati sè svojim umom in po njej vravnavati svojo voljo, da ne zajde, ampak pride do svojega cilja? — Ne govorim tistim, ki tajé Božje bitje, ampak vernim katoličanom. — Stopim tedaj kar naravnost na naša tla, in rečem, da mi verujemo, da prava, večna resnica je edino le tista, kojo nas uči sv. mati katoliška cerkev, in vse, kar je s to resnico v nasprotji, ni resnično; kajti resnica je le ena.

Ker smo torej mi v Avstriji v ogromni večini, tirjamo, da se otroci pri nas podučujejo na podlagi katoliške resnice, da se zgajajo v katoliškem duhu. In ker ne more s to edino pravo resnico nič v nasprotje priti, kar je resničnega, zato se morajo vjemati ž njo vse druge resnice ali vede. Mora tedaj v naših šolah vse poučevanje in odgojevanje biti v soglasji z resnicami sv. katoliške cerkve. In kar je drugega, in ko bi kdo kaj drugega učil, ni in ne more biti resnično, ker resnica si ne more priti v nasprotje.

Zato je katoliški shod na Dunaji sklenil zahtevati: naj bodo vse šole v Avstriji verske šole:

verske naj bodo ljudske šole,
verske naj bodo srednje šole, in
verske naj bodo tudi više šole.

Tudi više šole morajo biti verske. Na njih se šolajo voditelji ljudstva; ako bodo pa ti brezverni in slepi, kako bodo ljudstvo vodili, kak vzgled mu bodo dajali? Ker pa za zdaj ni še upanja, da bi se naše nekdaj katoliške više šole kmalu postavile na verska tla, torej priporoča katoliški shod na Dunaji vže začeto podjetje, namreč vstanovitev posebnega katoliškega vseučilišča v

Digitized by Google

Solnogradu, in nalaga vsem katoličanom Avstrije, da to podjetje podpirajo. Naj ne pride tukaj narodno vprašanje kot zavora vmes! V pravih, katoliških šolah ne morejo narodne pravice trpeti. Torej odločnosti in žrtve je treba za sveto reč! Katoliški shod na Dunaji nadalje tirja, naj bodo tudi naši učitelji vseh vrst verni možje, in sicer verni možje tiste vere, katere vere so njihovi učenci. Kajti drugače ni prave varnosti, da bodo katoliški otroci odgojeni na podlagi katoliške vere.

In ker je za čuvaja resnice in vernega krščanskega ljudstva postavljena sv. cerkev, mora ona po svojih škofih in njih namestnikih nad šolo čuvati, da se v njej resnica uči, in da se pri pouku in odgoji ne vrivajo pogubljivi nauki. —

Vgovarjalo se mi bo morda: Pa pri nas, čemu treba druge šole, in pa bolj verske? Da, hvala Bogu, pri nas res ni tako hudo, kaker drugje, vender za to se nimamo zahvaliti sedanji šolski postavi, koja je od sv. Stolice zadosti obsojena, da mi ni treba kaj dostavljati; marveč zahvaliti se imamo vernim šolskim nadzornikom in učiteljem, ki so skoraj vsi otroci vernih kmečkih starišev; se imamo zahvaliti čuječemu ljudstvu in skrbnim dušnim pastirjem.

Po duhu postave same pa bi lehko bilo pri nas enako veliko pokvarjenega, kaker se je pritoževalo po drugih kronovinah. In kdo nam je porok, da sè spremembo nadzornikov in učiteljev — kar se mora polagoma zgoditi — se vtegne pri sedanji postavi spremeniti tudi vse drugo? Kar se vspeha pri odgoji tiče, je bilo tudi pri nas vže marsikaj nevšečnega slišati; kar je pa napredka po sedanji postavi, izvira večinoma iz velikih šolskih davkov, a ne toliko iz šolske postave kot take.

Sklenjeno je bilo nadalje pri katoliškem shodu na Dunaji, da tirjamo take šole, katere bodo gojile v učencih avstrijski patrijotizem, in zlasti srednje, ki bodo odgajale v mladeničih trdne, neomahljive, plemenite značaje. Dovolite, velespoštovana gospoda, kje se pa dobivajo pravi patrijoti, pravi značaji in plemenita srca? Edino le tam, kjer je vera. Šola brezverska jih ne bo nikoli odgojila. Od kar sv. katoliška cerkev stoji, slujejo tudi kristijani zarad svoje zvestobe in domoljubja. In kdo bo bolj značajen, kaker kdor na trdi skali sv. vere stoji? Kdo bolj plemenit, kaker v čegar srci plamti prava krščanska ljubezen? Odpadnik od vere in brezbožnež ne bo pa nikdar ni patrijot, ni značajen, ni plemenit.

Zato tirjamo mi katoliški Avstrijci krščanske šole, da se pa podlagi krščanske vere ohrani v naši Avstriji pravi patrijotizem. Mi smo malo da ne vsi katoličani — v našem taboru je Avstrija. Dokler se ohrani v Avstriji katoliška vera, se ohrani trdna Avstrija; in ta dan, ko bi se omajala katoliška vera, bi Avstrija jela razpadati.

Ne davno smo slišali — in tudi večkrat vže prej — da so

Digitized by Google

pri neki patrijotični slovesnosti *) petarde pokale. Od kod so pa prišle? se morda napravljajo po sakristijah? Tudi smo slišali, da se je naš presvitli cesar pritoževal radi nekaterih, ki so škilili in morda še škilijo proti izhodu. Se nahajajo še drugi, ki čez mejo proti severju zdihujejo. Kdo so pa ti? ljudje verni? sv. materi rimsko-katoliški cerkvi in njenim namestnikom zvesto vdani?! Velepoštovana gospoda! vsi ti ljudje imajo ali vero p o n o v e m k r o j i o b r e z a n o ali pa so p r a v o v e r o n a k l i n o b e s i l i in z njo svoje avstrijsko domoljubje.

V e r n i l j u d j e p a t i n i s o n i k a k e r; ker vera goji in ohranja, v srci pravi patrijotizem. A ravno zato zahtevamo, naj bodo naše šole verske šole!

Velespoštovana gospoda! iz šole se rekrutirajo vsi avstrijski prebivavci, kajti vsi morajo šolo postavno obiskovati: iz ljudskih šol naše ljudstvo, naši kmetje, nekdaj steber Avstrije, in naši rokodelci; iz srednjih šol prihaja navadno srednji stan; iz viših šol viši stanovi. Ako bodo torej vse šole verske, bodo vsi Avstrijci na podlagi vere odgojeni. Verni bodo kmetje, verni rokodelci, verni odvetniki i. t. d. verna bodo zasebna društva, verni bodo javni vradniki vsi, in naše vojske bodo verne. Tedaj bomo mogli res vsklikniti: „To je zmaga, ki svet premaga, naša vera!"

S to vero so cesarji habsburški do zdaj vladali; po ti veri se je razcvitala omika in blagostanje po naših kronovinah; od te sv. vere osrčeni so avstrijski vojvode svoje vojske k zmagi nad sovražnika vodili.

T i r j a j m o t o r e j v e r s k e š o l e, t a k o b o m o n a j b o l j š e b r a n i l i v e r o, d o m i n c e s a r j a!

PISMA O VZGOJI.

X.

2. maja 188 . .

Govoreč o srednjih šolah pač ne morem molčati o klasičnem slovstvu starih pisateljev. To pa zadeva posebno naše gimnazije.

Koliko truda stane vbogega dijaka, preden se prerije skoz osem razredov! In glavni predmet v tem dolgem času so klasični jeziki: latinščina in grščina. Od «alauda» v prvem razredu do umeteljno zloženih ôd Horacijevih v osmem, od «χωρα» do zamotanih govorov Demostenovih, do tragedij Sofoklejevih — kako težavna, s trnjem potrošena pot!

A prav v branji in razlaganji starih klasikov obstoji glavni smoter naših gimnazijev. Kar se namreč konečno namerja, je likanje

*) v Trstu.

Digitized by Google

in izobraževanje naše mladeži z deli starih mojstrov. Zlata doba Periklejeva in Ciceronova se je odlikovala po liku in umetnostni dovršnosti; odsvita se nam pa v klasičnem slovstvu, katero je pognala kot svoj najlepši cvet.

Ta staroklasična omika, ki se je v delih grških in rimskih pisateljev ovekovečila, se zove navadno humanistična, rekli bi človeštvena; to pa, ako smemo tako tolmačiti, zato, ker je v nji čista narava, brez milosti in pozitivnega razodenja, pojavila svojo duševno krepost in moč; ona je izraz in naravni cvet čiste človečnosti v poganstvu.

Gotovo lep, vzvišen smoter, ki si ga postavlja naš gimnazij. Nihče naj ne misli, da smo morda v načelu klasičnim študijem kakerkoli nasprotni. Nikoli in nikaker. Zakletih črtivcev staroklasične omike iščimo marveč ravno v tistih možeh, ki se navadno slavijo kot početniki novega napredka, v Husu, v Luterji in njih pristaših, možeh, ki so vse klasično zametali kot iznajdbo hudobnega duha. Tudi dandanes se je vže večkrat skušalo učenje klasičnih jezikov po gimnazijih omejiti, počasi celó odpraviti ter nadomestiti je z novimi, živimi jeziki, in empiričnimi znanstvi. A zapomnimo si, da te težnje se kažejo več ali manj vedno le pri sovražnikih krščanstva, posebno pa pri Semitih, katerim se dandanes pokori Evropa.

Mi smo katoličani, in kot taki znamo staroklasično omiko visoko ceniti, kaker jo je katoliška cerkev vedno in vselej cenila. Njen nauk je, da je človeška narava po izvirnem grehu sicer popačena, a nikaker bistveno slaba. Še je ostala v človeku kal naravne kreposti, iz katere je pognalo poganstvo marsikaj lepega in dobrega, da, cerkveni očetje se ne pomišljajo grško umetnost in znanstvo, posebno pa filozofijo, smatrati za nekako predhodno, pripravljavno šolo h krščanstvu, po istem načelu, kaker je naravni red pogoj čeznaravnemu. Za svetim pismom je katoliška cerkev, posebno pa rimska Stolica, z večkrat nezapopadljivo skrbnostjo čuvala za ohranitev starih klasikov. Prijatelj in sovražnik morata pač priznati, da brez cerkve in njenih redovnikov bi dandanes malo ali nič več ne imeli od starih pisateljev in pesnikov.

Svoje spoštovanje do latinščine je cerkev najbolj pokazala s tem, da jo je posvetila vsprejemši jo za vporabo pri Božji službi. A isto tako je vedno tudi skrbela, da so se njeni bodoči služabniki v klasičnih jezikih temeljito urili. Klasično omiko je vedno smatrala za potrebno v formalno dovršitev krščanske; njeno prepričanje je bilo, da najviša omika se dá doseči edino le, ako se Kristusov evangelij prijateljski druži z obliko, s zlogom atiškim. Z evangelijem v desnici, z Aristotelom v levici je Tomaž v srednjem veku osnul neomajljivo filozofično zistemo, h kateri se dandanes po tristoletnem blodenji povračamo. Dante vstvaril je svojo «komedijo,» najviši, nedosegljiv poetični proizvod, stojé od ene strani na «Summi» Tomaževi, od druge strani, gledé oblike, zvest

Digitized by Google

učenec starih klasikov. Sv. Peter v Rimu, umetnijski spomeniki v Vatikanu pričajo najsijajniše, kako razume katoliška cerkev krščansko idejo spajati sè staroklasično obliko ter tako stvarjati najbolj dovršene umotvore, do katerih se more povspeti človeški genij.

Čudno, neverjetno! Isti rimski papeži, ki so nositelji verske nezmotnosti, so bili vselej odlični, nad vse strastni branitelji starih klasikov. Na skali katoliške dogme, v Rimu, se je vedno sè vso skrbjo gojila cvetica stare umetnosti in tu, presajena na krščanska tla, poganjala novo cvetje.

Znano je tristoletno preganjanje, ki so je trpeli kristijani od rimskega cesarstva zarad Kristusove vere. A glej, prišel je cesar Julijan, prizadeti je hotel tudi on cerkvi smrten vdarec. Kako? Ne več s krutim mesarjenjem, ampak s tem, da je hotel kristijanom zapreči pot do klasikov, češ, s tem jim iz rok iztrga orožje posvetne znanosti in olike, da bodo potem omikani pogani zaničevavno zrli na kristijane kot nevedno, kmetiško druhal. Živo so kristijani občutili ta vdarec, zatorej so zagnali vsi en glas: preganjanje, preganjanje! nič manj kaker ko je Dijoklecijan sè svojim ediktom zahteval, da naj vmrje vsak, ki neče bogov moliti.

In kdo je največ pripomogel v preporod starega klasicizma ob konci srednjega veka? Ne li isti papeži, kateri se tako radi sumničijo kot nasprotniki vsega, kar ni izrecno krščansko? Kdo je branil študij starih klasikov pred napadi nekaterih pretesno sodečih mož v srednjem veku? Kje se je osnula najbolj sloveča knjižnica najstarših in najdragoceniših staroklasičnih rokopisov? In kdo ne vé — da preidemo na naše čase — kdo ne vé, kakó navdušen častivec in poznatelj starih klasikov je sedanji papež Leon XIII? Kako gorko priporoča mladeničem, ki imajo namen se posvetiti cerkvenemu poklicu, učenje starih klasikov sosebno v pismu, katero je 20. maja 1885 pisal kardinal-vikariju rimskemu?

In res, da bi tudi više koristi ne imeli od klasikov, veliko vredna je vže olikanost in dostojnost, po kateri se odlikuje njihov zlog in govor. Recimo, kar hočemo, Slovani kaker — in morda še bolj — Germani smo od narave nekoliko nekretni in negibki, zatorej nam nikaker ne škoduje, ako se pilimo in likamo pri starih, ki so nas v tej točki prekosili. Iz šole starih klasikov bi gotovo izhajali mladeniči milši in vljudnejši, kaker iz zakajenih kabinetov naših fizikov in kemikov.

Toda, dasi visoko cenimo klasično omiko, se vender pri tem vedno zavedamo, da smo kristijani, kot takim pa nam gre nad vse resnica. Amicus Plato . . . sed magis amica veritas. Ta zavest nas dela preponosne, nego da bi razum pokorili starim. Resnico vže imamo, celo, nepopačeno — v Jezusu Kristusu. V luči evangeljske resnice — kako majhni, neznameniti so stari klasiki in modroslovci! Zasledili so sicer marsikaj resničnega, vender se v njih duševnem naziranji javlja končen razum človeški, zatemnjen po grehu, neštevilnim zmotam podvržen. Stari klasicizem torej

Digitized by Google

krščanski mladini postavljati v smoter najviše duševne omike je isto, kar više, popolno, božje, podrejevati nižemu, človeškemu. S preziranjem krščanstva človeštvo vzgajati in spopolnjevati po duhu klasičnega humanizma pomeni povrat iz krščanstva v poganstvo, znači ne napredek, ampak nazadek, ako nam je sploh Kristus pravi Bog, in njegov evangelij absolutno nedovršljiva vera.

Stari, ako izvzamemo nekaj malo misliteljev in še te le gledé posameznih resnic, se niso mogli v svoji modrosti povspeti nad dvom, v njem so obtičali. Kar je pozitivnega pri njih, nahajamo v dveh gospodujočih zistemah: v stojicizmu in epikureizmu. In bomo li v teh iskali resnice, človeškemu duhu vtehe in miru, česar sami stari v njih niso mogli najti? Bomo s temi zamenjavali živo in oživljajočo vodo izvirajočo nam iz studenca, ki je Kristus, Sin Božji?

In vender se prav to namerja s humanističnimi študijami po naših gimnazijih. Ne prezira li naša šolska postava krščanstva? Ne odpira li šol vsem državljanom brez vsakaterega ozira na versko izpovedanje? Ako je tedaj Kristus in njegov nauk načelno izključen iz gimnazija, moramo načel, ki so v poduku in vzgoji vodivni, drugje iskati. Od kod jih bomo pa izvajali, ako ne iz smotra gimnazijev samih? Ta pa se stavlja ravno v humanistično omiko starih klasikov.

Staropoganska modrost je našim vzgojevavcem na srednjih šolah najviša. Da bi pogansko naziranje pojasnjevali ali presojali z lučjo evangeljskih resnic, da bi kazali učencem vzvišenost krščanskega naziranja in kreposti nasproti poganskemu, o tem se dandanes — skoraj brez izjeme — ne nahaja še sledu. Pač pa se krščanstvo, tudi kjer vže stik v govoru svetuje ali tirja spregovoriti o njem, z nekakim ponosom prezira, češ, znala bi se veda s tem nekako onečastiti. Da celó, ako se še dobro spominjam onega časa, ko sem sam sedel na višem gimnaziji, stikajo se poganske bajke sè svetim pismom na način, kaker bi ne bilo razlike mej staro mitologijo in svetnimi zgodbami, tako da se mora v mladih duhovih obuditi dvom o resničnosti in zanesljivosti svetopisemskih povesti.

Tak klasicizem nam veliko več škoduje nego koristi. Ako ima mladini izpodkopavati krščansko prepričanje, ako jo ima napolnjevati z dvomom, z indiferentizmom do edino zveličavnih resnic evangeljskih, tak humanizem, res, boljše, da bi se nikdar naši mladini ne vcepljal. Namesto da bi mladim duhovom pot vglajal do krščanstva, da bi jim kazal velikost njegovo, ter tako vnemal jih za tisto vero, ki je i poganstvo premagala podvrgši si njegovo razumništvo i človeštvo prerodila, jih le še bolj Kristusu in njegovi cerkvi odtujuje, ter jih dela dovzetne za vsakatere pogubne zmote.

Ni li pred leti nekje profesor klasičnih jezikov poslovivši se po zrelostnem izpitu od nekega svojih učencev, dajal mu kot vodilo za življenje nauk, v katerem je v kratkem izrazil vso Horacijevo — epikurejsko modrost: Vživajte svet — toda počasi in previdno! *Dr. Mahnič.*

Digitized by Google

„Slovanskemu Svetu."

Škofovska oblast in njene meje.

„Slovanski Svet" nam je odgovoril.

To je prav, to je moško. Eno leto vže pišemo, in vse naše liberalno časopisje ni imelo doslej za nas nič kaker smešenje, psovanje, sumničenje. „Slovanski Svet" je prvi, ki se je ozrl na našo nizkost ter nas počestil sè stvarno, vsaj deloma dostojno polemiko. Zahvaljujemo se mu.

Na odgovor podajemo tu proti-odgovor.

Ne pa, kaker da bi razlogom „Slovanskega Sveta" prisojali Bog vé kako veljavo! Ni naš namen spet točko za točko slediti nasprotnikovim izpeljavam ter izganjati ga iz pozicije, iz katere nas je morda — kaker si najbrže sam misli — pregnal; upamo, da nam sè svojimi topi ni še vzel trdnjave. Kdor nam ne verjame, beri le štev. 9. 10. in 11 „Slov. Sveta" ter primerjaj z onim, kar smo proti njemu pisali v poslednjih treh številkah „Rimskega Katolika."

Sicer pa „Slov. Svet" ni še pri konci. Kaker naznanja, bode nadaljeval. Prosit! Bomo tudi mi.

Odgovarjaje „Slov. Svetu" namerjamo pa pred vsem načelno razpravljati nekatere nazore in vprašanja, katera je znana brošura in za njo naš nasprotnik v polemiki z našim listom staknil. To smatramo tem bolj za vmestno in koristno, ker so to več ali manj ista vprašanja, za katera je mej Slovenci zanimanje obudil nekdanji „Slovan", katera isto tako zastopa in vtemeljuje njegov naslednik po duhu in težnjah — „Slovanski Svet", vprašanja, katera vedno globokejše segajo v duševno gibanje slovenskega naroda, katera so odločivne važnosti v boji, ki se dandanes vedno ljutiše bije mej katoliškim in liberalnim življem na Slovenskem.

Ob enem se bomo pa seveda ozirali na izvode in trditve našega nasprotnika, povsod iz njih izhajajoč ter k njim konečno se vračajoč; je ene nečemo ostati na dolgu.

Da bi pa vse dokaze za naše trditve ponavljali, ne more pač nihče od nas zahtevati; mi hočemo le prejšnje tu pa tam z novimi potrditi, dozdevno veljavne dokaze nasprotniške pa izpodbiti. Kogar stvar zanimlje, posebno pa kdor se smatra poklicanega, o naši polemiki sè „Slov. Svetom" javno v govoru ali v pismu soditi, naj prebere — to tirja vest — kar smo vže pisali, ter naj si naredi iz vsega objektivno sodbo. Kritikov-kričačev,

Digitized by Google

kritikov-psovavcev, ki se nikdar stvari ne dotaknejo, da, ki morda „Rim. Kat.“ še od zvenaj niso videli, ne poznamo, njih početjanje le pomiljujemo kot pobalinstvo, ki samo sebe obsoja.

***

Pred vsem opravičuje naš g. nasprotnik brošurine in „Slov. Sveta“ napade na škofe in njihovo okrožnico: ta namreč razpravlja poleg strogo cerkvenih tudi necerkvene zadeve. Odgovornost za to, da se je škofovska okrožnica kritikovala javno pa časopisji, zadeva edino pisatelja okrožnice, kateri je zakrivil, da je zašel na necerkveno polje in da je čudno zamalgamil ali zmešal cerkvene z necerkvenimi zadevami; potem pa zadeva odgovornost onega, ki je odposlal prav za prav kuratnemu duhovništvu namenjeno okrožnico časopisu v objavljenje, ker je ta objava provzročila javno kritiko. Poslednja je pa opravičena, kajti necerkvene zadeve so določene po lastnih državnih zakonih, na katere so navezani škofje nič manj kaker drugi državljani in dosledno odgovorni državni oblasti. Pred temi postavami smo vsi enaki. V brošuri izpodbija ne sin očeta, ampak državljan državljana. Slovenec ima pravico, da zavrne vsako po novinah napravljeno sumničenje svojega naroda isto tako potom tiska.

Tako naš g. nasprotnik.

Prvo tedaj ločuje mej cerkvenimi in necerkvenimi zadevami; o prvih priznava škofom pravico govoriti, ne tako o poslednjih. Navedimo tu njegove lastne besede: „Trditev, vsled katere bi bili škofje samo Bogu v nebesih in rimskemu papežu na zemlji odgovorni, vtegne našemu častitemu gospodu nasprotniku obveljati pač jedino v mejah strogo cerkvenih in z omejitvijo na ta krog.“ Prav tedaj. Ex ore tuo iudico te. Mej take eminentno cerkvene zadeve spadajo pač vprašanja o bistvu cerkve, o oblasti, ki pristoja škofom nasproti vernikom, o zasebnikih in nezasebnikih v cerkvi. Tedaj vsaj v teh bi moral g. nasprotnik sodbo prepustiti škofom ter se jim podvreči. In vender so ravno te točke pred vsemi drugimi, zarad katerih brošura napada škofe. „Slov. Svet“ sam pa je naredil pred brošuro celó en korak dalje s tem, da je prežvekujoč brošurino vsebino iste točke načelno iz nje staknil ter postavil svojim člankom naslov: „o bistvu cerkve“ itd. O teh „strogo cerkvenih“ zadevah tedaj ne le da bi škofom priznal brezpogojno pravico govoriti, marveč njih nauk javno kritikuje, obsojuje. Škofovske trditve o cerkvi, o razmerji škofov nasproti vernikom „imajo“ razne „napake“; škofje o tem učijo, kar „ni dovoljeno“, njih trditev je „čudna.“ Da celó jednačenje ali identifikovanje pojedinih škofov s cerkvijo in cerkve, torej božjega dela z Bogom — kaker delajo namreč škofje v okrožnici

Digitized by Google

— je **zoperno katoliškemu veronauku.** Recimo torej brez ovinkov: **škofje učé herezijo!**

In to kdo očita škofom? List, liberalen list, katerega rusofilske, pravolasvne težnje so vsemu svetu znane, očitne kaker luč belega dne! Vzemimo vže škofe ne kot škofe, ampak kot učenjake. Vseh pet škofov, ki so podpisali okrožnico, so doktorji sv. pisma; in to je vender nekaj; ker redno se mora študirati celih 20 let, reci: dvajset let, predno se pride do tega doktorstva. To je pač vse drugači, kaker pri tistih „večnih" študentih brez izpitov ali neabsolviranih srednješolcih ali celó takih, ki se niso mogli preriti še skoz nižo gimnazijo, da so bili primorani iskati zadnji „refugium" faliranih študentov v . . . . . pri takih pravim, ki dandanes tako radi v liste dopisujejo, vrejujejo ter stvarjajo javno mnenje!

To so škofje kot učenjaki, kaj pa kot škofje, kot katoliški škofje? Kot taki so oni nasledniki tistih aposteljnov, katerim je Kristus rekel: Kdor vas posluša, mene posluša. To dovolj — za pravovernega kristijana. Res sicer, da posamezni škofje niso še obvarovani vsake zmote, nezmotljivi so škofje le v skupnosti, nezmotljiv je le papež. A papež je — v Rimu, škofje pa — so raztreseni po vsej zemlji. Ta bi bilo pač lepa, da bi se morali verniki vsakrat obrniti v Rim ali pa da bi se moral skicati vesoljni koncil, kaderkoli se poljubi dvema ali trem liberalnim listom, kaker so delali „Slovenski Narod" et consortes, sejati krive nauke mej verniki! Se li imate res za tako visoke!? Nam se nezmotljiva cerkev konkretno kaže v besedah naših škofov — in punctum! Tem se moramo — po besedah „Sl. Sveta" samega — vsaj v „cerkvenih" zadevah podvreči, dokler ni več, ko očitno, da nam predlagajo herezijo. Določevati pa, kdaj škofje učé herezijo, ter obsojati jih kot krivoverce, nikdar in nikoli ne pristoja lajikom, niti javnemu mnenju, najmanj pa časnikom tiste vrste, h kateri spada „Slovanski Svet." Od koga so vredniki in sotrudniki teh listov dobili polaganje rok, da smejo učiti narode in škofe? Mari li od ruskih popov?!

Toda vzemimo zdaj ločitev v „cerkvene in necerkvene" zadeve. To ločitev poznamo in priznamo tudi mi A niti nam, še manj pa „Slov. Svetu", pristoja določevati, kaj se ima prištevati cerkvenim, kaj necerkvenim zadevam, ter kaj imajo vsled tega škofje pravico vkazati, česa ne. Pokornim otrokom sploh ne gré določevati, do kje sega oblast očetova. „To mi smeš vkazati, v tem te vbogam, a do tega nimaš pravice, zatorej. . . ." Lepa pokorščina taka, lepa podložnost!

Sicer pa bodimo le brez skrbi; meje mej cerkvenim in necerkvenim krogom so vže določene, natančno določene v cerkvenem pravu in po starodavni navadi več stoletij. In to pravo poznajo spet škofje katoliški, doktorji sv. pisma, gotovo boljše nego vredniki in sotrudniki vseh liberalnih listov po Slovenskem.

Digitized by Google

Toda poslušajmo vender, kaj v tem oziru očita škofom „Slov. Svet“: „Okrožnica sumniči nepoštenih tendencij voditelje Slovencev, sosebno časopisne vrednike in v obče one, ki imajo opraviti sè slovensko literaturo.“

„Voditelje“ Slovencem t. j. tiste, ki bi se radi vsilili za voditelje, namreč liberalce. Seveda naši „mladi“ se vže zibljejo v sanjah „voditeljskih.“ Toda le počasi — vedremo! Upamo, da do tega ne pridemo še tako hitro. Voditelji slovenski so še — hvala Bogu — pravi konservativni krščanski možje, in ti so — če se dobro spominjamo — kranjskemu vladiki izrekli v deželnem zboru zahvalo za okrožnico. Ti tedaj pač niso bili zadeti. Pač pa voditelji po svoji domišljiji, liberalci namreč, ki so se začeli zadnih let tako oblastno šopiriti v časopisji, v politiki in leposlovji, ti so bili zadeti. Zatorej: ojoj — voditelji so zadeti! Hinc irae, hinc lacrumae!

No, so pa škofje res s tem prestopili meje cerkvenega delokroga? V ta krog spadajo pač tudi verske zadeve, kar priznava sam „Slov. Svet.“ In verske zadeve ne segajo li tudi v politiko, v slovstvo? Panteizem, materijalizem — ni li več panteizem ali materijalizem, ko ga Stritar, Tavčar ali Vošnjak položijo v „Zvon“ v leposlovni obliki? In kot panteizem ali ne nasprotuje krščanski veri povsod, kjer in v katerikoli obliki se nahaja? Kdo bo tedaj vernike opozarjal na te krive nauke, ako ne tisti, katere je Bog postavil za pastirje svoji čredi. Ko se je volk zavil v politično ali leposlovno suknjo, tedaj ne bo škof imel več pravice slediti mu v njegov politiški dnevnik, ter vernikom klicati: Volk je, bežite! Da bi izgubil pravico obsojati krive nauke, ako jih kateri „pesnik“ ali „romanopisec“ ljudstvu podaje v lično vezani knjižici, kateri je na čelo zapisal „narodna“ biblijoteka ali „narodno“ blago, katero je par liberalnih pisačev razbobnalo za nedosežno, divno stvaritev!?

***

No pa, denimo, da je ločitev mej cerkvenimi in necerkvenimi zadevami, kaker jo postavlja „Sl. Svet,“ res prava in da so, kaker hoče on, škofje res prestopili meje svojega področja vtikaje se v politiko, v slovstvo itd. — kaj bi sledilo iz tega? Da ima morda „Slov. Svet“ ali kateri drug političen list pravico tirati jih pred svoje ali javnega mnenja sodišče? V izpeljavah naše brošure in „S.. Sveta“ se vselej in povsod vrača nazor o absolutnosti državne avktoritete, kaker jo nahajamo v ruskem samosilniku, in o ljudski suvreniteti, kateri je vse brez razločka podvrženo in odgovorno. Seveda tudi škofje. In ker se volja ljudskega suvrena javlja po javnem mnenji, katerega glasilo so časopisi, zato pristoja poslednjim brezobzirna sodba nad škofi in njihovim delovanjem. Sodišče so predali liberalnega lista, sodnik

Digitized by Google

je odgovorni vrednik, izvršitelj sodbe ima biti občinstvo! Javno, potom tiska so škofje govorili, liberalce in njih pogubne težnje obsodili, isto tako javno, potom tiska se jih mora zavrniti, obsoditi! Državljan, državni oblasti odgovoren je škof, kaker najniži plebejec!

Res lepa, katoliška argumentacija ta! Znana je starodavna pravica, katero je nekdaj vživala sv. cerkev: da se imajo cerkvene osebe soditi le od cerkvenih sodnikov. Država sicer dandanes to pravico cerkvi krati, a cerkev sama se ji ni nikdar odpovedala; in dolžnost pravih katoličanov je, kar je mogoče, jo priznati, a ne z državo vred svoje matere zatirati. Ako pa ta prostost velja vže za najniže klerike, kaj bomo rekli še le o škofih? Škof ne spada pred posvetno sodišče, in celó v tistih državah, kjer se imuniteta cerkvenih oseb nikaker ne priznava, vzbuja nenavaden hrup in začudenje, ako se posvetna oblast predrzne škofa pozivati pred svoje sodišče. No pa, ako vzamemo sodišče dostojno, kjer sedé resni, vestni, učeni možje, bi se dalo tako zlo še nekako prenašati; kaj pa, ako se postopi vredničič katerega liberalnega lista, morda ponesrečen študent, ali njegov dopisnik, morda kmet ali čevljar, pero našpičiti. da zbada ž njim svojega škofa in duhovne?! Da javno kritikuje po listih govorjenje, ravnanje viših in nižih duhovnov, pozivajoč se na sodbo beročega občinstva: taki in taki so naši škofje, naši duhovni: kaj se vam zdi? In v srci beročega ljudstva nareja se počasi sodba, obsodba čez škofe, obsodba, katera se tu in tam tudi vže javno oglaša: farji! proč ž njimi!

Vprašam vas, narodni tribuni, kam pridemo s cerkveno avktoriteto, ako boste celó škofovsko mitro po blatu valjali! Ločujte li mej „cerkvenimi“ in necerkvenimi“ zadevami, a žalibog, da ljudstvo te razločitve malo ali nič ne pozna, da ona sploh nič ne brani škofovske avktoritete pred onečeščenjem in zaničevanjem strastne druhali. In res, potem ko boste škofe razvpili kot samosilnike, kateri iz gole vladohlepnosti prekorakajo meje svojega kroga, kot zatiravce naroda in njegovega jezika, ko jih boste zmerjali za „očime, ki se bojé osebne dotike sè svojo pastorčadjo,“ potem ko boste njih postopanje v javnih zborih kritikovali kot „nevmestno“, ko jih boste dolžili politiške strastnosti in pristranosti, podtikali jim same sebične namene, da celó sumničili jih nelojalnosti — dovolj brati o vsem tem letnike „Slovana,“ „Slovanskega Sveta“, Slovenskega Naroda,“ „Soče“ — potem pravim, naj jih katoliško ljudstvo spoštuje, ljubi!!

No pa — boste rekli — ni li mogoče, da tudi škofje grešijo, naj bi tedaj vernikom ne ostajalo nobenega sredstva nasproti takim škofom? Da, sredstva so, poti so, toda le p o s t a v n e. Tudi škofje imajo svoje više, cerkvene više; do teh se smejo tudi podložni verniki obrniti, toda ne z žuganjem, ampak na postaven način; ponižno naj razložijo stvar, kaker je, ter čakajo

Digitized by Google

najviše določbe. Cape tibi hoc, liberalec, a v tvoj list ne spada in ne bo spadalo soditi škofe in duhovne!

***

Vzemimo pa zdaj tako zvane „necerkvene“ zadeve. Je li res, da nimajo verniki poslušati gledé teh glasu sv. cerkve in svojih škofov? Da, tako bi želeli liberalci! A odgovoriti jim moramo, da temu ni tako. Vemo sicer dobro. da v necerkvenih zadevah niso niti škofje niti cerkev nezmotljivi. Vender pa tudi tu njih sodba nekaj velja. Ne nekaj, ampak dosti. Ker prvič so škofje zvedeni, škušeni, učeni možje; drugič pa, akoravno se nezmotnost sv. cerkve ne raztega nego na določbe, ki se tičejo vere in nravi, vender bomo li morda mislili, da brž ko začnejo škofje soditi o necerkvenih in neverstvenih rečeh, jih isti sv. Duh tako popolnoma zapusti, da se vedno motijo, in da smemo vže a priori nezaupno vsprejemati njihove nauke in svete, ki nam jih dajejo na tem polji? In se morda isti sv. Duh zapustivši škofe pridruži vredniku liberalnega političkega lista, da nam nareka, kar je edino dobro in pravo?! Ali pa sv. Duh napolni sè svojo navzočnostjo sobo in predale židovskega vrednika, v katerega rokah so dandanes glavna politiška glasila?!!

Povejte no: v politiki, v slovstvu, koga naj sledimo, koga poslušajmo? Dandanes se vse javno delovanje in teženje v politiki, v slovstvu itd. vedno bolj ločuje in izločuje na dve povsem si nasprotni stranki. Ker se ti dve stranki absolutno zanikujeti in izključujeti, ne ostaja nam drugega nego stopiti k eni ali k drugi: aut — aut. Tako je tudi na Slovenskem. Škofje sami so govorili jasno, odločno govorili obsodivši „Sl. Narod“ in stranko, katero zastopa. S tem je obsojena politika, slovstvo itd. Narodove“ stranke. Kaj tedaj ostaja nam? Volimo si. Iščimo sv. Duha. Je li verjetno, da sv. Duh, ki v „cerkvenih“ zadevah ostane do konca dni pri aposteljnih in njihovih naslednikih — škofih, jih v zadevah „necerkvenih“ popolnoma pusti na cedilu in zleti kar naravnost v „Narodno tiskarno“ v Ljubljani navdihovat vrednike „Slov. Naroda“ ali „Ljubl. Zvona“?!

***

Sicer sem pa prepričan, da vse moje izpeljavanje malo ali nič ne velja — edino zarad tega, ker se obrača proti „Slovanskemu Svetu.“ Zato pa podajem v naslednjem besede, ne moje, niti škofovske avktoritete, ampak one najviše, kateri se tudi naš nasprotnik sè vsem spoštovanjem klanja — avktoritete rimskega papeža. Saj tako rad povdarja, da je postopanje in teženje naših škofov nasprotno nauku in določbam sv. Stolice in rimskega papeža. Prav tedaj. Molčé naj škofje in govori naj

Digitized by Google

Leon XIII. Tu natisnemo odlomke dveh znamenitih pisem do viših cerkvenih dostojanstvenikov. Došli sti res o pravem času. Komentara ni treba. Le podčrtati smo hoteli ona mesta, katera „Slov. Svet“ posebno zadevajo, katera pa prosimo, naj si globoko zapomnijo tudi drugi somiselni listi ter si o njih vest izpraševajo. Odslej upam da bodo o škofih bolj spoštljivo pisali ali pa pokazali, da jim je do papeževe besede ravno toliko, kaker do škofovske, in da drugega namena sploh nimajo, kaker verno ljudstvo odtujevati svojim postavnim pastirjem ter vabiti je v ruski razkol.

Iz pisma Njih svetosti

Papeža Leona XIII.

do nuncija apostolskega v Parizu 4. novembra 1834.

. . . . . Ako bi imelo delovanje tiska v resnici obtežiti škofom izpolnjevanje Njihovega poklica, ter vmanjšavati Njim dolžno spoštovanje i pokornost, in bi bil tako od Boga v cerkvi vstanovljeni hierarhiški red zadet in rušen s tem, da si niže postavljene osebe prisvajajo pravo soditi učenje in postopanje svojih pravih učiteljev in pastirjev, bilo bi njegovo delo ne samo brez vsake koristi, no bi tudi strašno škodilo v mnozih ozirih . . . . .

Pismo sv. Očeta nadškofu Tourskemu.

17. dec. 1888.

Leon Papež XIII.

Častiti brat, pozdrav in blagoslov apostolski.

Mučno i neprijetno je gotovo, strogo postopati z njimi, katere ljubimo, kaker sinove; ali včasih je, bodisi kar hoče, dolžnost njim, kateri morajo skrbeti za blagor druzih, ter varovati je na poti svetosti. Veče strogosti pa je treba, ko se je bati, da bi zlo s časom ne raslo in bilo v škodo duš. Evo, častiti brat, razlogi, kateri so Nas naklonili poslužiti se svoje oblasti ter obsoditi brez dvoma graje vredni članek, i ker je kriviČen sveti avktoriteti škofovski, i ker ne napada le jednega, no več škofov očitajoč jim njihovo postopanje in vladanje z ostrimi izrazi, ter pozivajoč jih pred svoje sodišče, kaker bi se bili izneverili najglavnišim i najsvetejšim dolžnostim svojim. Ne, ne sme se nikaker dovoliti lajikom, izpovedujočim katolicizem, da si smelo prisvajajo pravo, javno v predalih časopisja, razglašati i presojati z največo slobodo in vsak po svoji volji, vse vrste osebe brez izjeme, tudi škofe, misleč, da je njim dovoljeno stvar-

Digitized by Google

jati si o vsaki stvari, razven vere, po volji svoje misli ter soditi cel svet po svojidomišliji.

V tej stvari, čestiti brat, ne treba Vam dvomiti o Našem pritrdilu in odobrenju. Naša prva dolžnost je čuvati, družeč Svoje moči ž Vašimi, da se ohrani nebeška avktoriteta škofovska neoskrunjena in sveta. Tudi je naša dolžnost vkazati in skrbeti, da se ohrani povsod krepka i spoštovana, ter da dobi od vseh katoličanov pravično pokorjenje i dolžno vvaženje. V resnici sloni nebeško poslopje, sv. cerkev, na vsem očitni podlagi, v prvi vrsti na sv. Petru i Njega naslednikih, v drugi vrsti na apostolih in škofih, njih naslednikih. Poslušati ali zaničevati nje, pravi se poslušati ali zaničevati samega Gospoda našega Jezusa Kristusa. Škofje so v cerkvi prevzvišeni del, kateri po Božjem pravu uči in vlada ljudi: kdor torej njim kljubuje ter jim trdovratno odreka pokornost, oddaljuje se od sv. cerkve. (Mat. XVIII. 17.) Ali pokornosti ne smemo omejati jedino na vero, njen krog je vse bolj obširen, razteza se na vse zadeve, katere objemlje episkopalna oblast. Kristijanskemu ljudstvu škofje niso samo učitelji v veri, no tudi poglavarji, postavljeni voditi in vladati je, odgovorni za blagor ljudi, o čemer bodo enkrat dajali račun. Zato daje sv. apostel Pavel kristijanomte-le opomine: Vbogajte svoje predstojnike, bodite jim podložni (subiacete), ker čuvajo nad vami in bodo morali podati račun o vaših dušah. Heb. XIII. 17.

Neovrgljivo in očitno je, da sta v cerkvi dva po svoji naravi različna reda, pastirji in čreda, t. je poglavarji in ljudstvo. Naloga prvega je učiti, vladati, voditi (regere e dirigere) ljudi v življenji in dajati jim pravila; dolžnost druzega pa je biti podložnim prvemu, vbogati ga, izvrševati njegove vkaze ter spoštovati ga. Da si torej prisvajajo podložni pravice viših, je ne samo njih neizmerna prederznost, ampak pravi se tudi rušiti, koliker je od njih odvisno, od previdnosti Božjega osnovatelja cerkve, premodro vstanovljeni red. Ako bi bil v vrstah episkopata škof, kateri bi se ne zavedal dovolj svojega dostojanstva in bi se kazal nezvestim jedni svojih svetih dolžnosti, ne izgubil bi s tem prav nič na svoji oblasti, in dokler bi bil v zvezi z rimskim papežem, ne bilo bi gotovo dovoljeno vsacemu kakerkoli vmanjšavati vvaženje i pokornost pristojno njegovi avktoriteti. Nikaker, ker ta je naloga **jedino** njih, ki zastopajo v sveti hierarhiji višo oblast, in pred vsemi, rimskega papeža, ker Njemu jedinemu je Jezus Kristus izročil skrb pasti povsod ne le jagnjeta, no i ovce. V najskrajniši prilici je dovoljeno vrnikom, imajočim velik povod svoji nevolji, predložiti celo obravnavo **rimski stolici**, vender morajo ravnati iz ljubezni do občnega blagra, vedno modro in zmerno in ne vdajati se vpitju in obrekovanju, kar vse

Digitized by Google

bolj rodi ali vsaj podpira neslogo in sovraštvo . . . . . .

. . . . . .

Pa ker govorimo tukaj o prestopku, kateri je včinil časopis, je neobhodno potrebno da še enkrat toplo naročimo pisateljem katoliških časopisov, spoštovati k a k e r s v e t e z a k o n e g o r e n a z n a č e n e n a u k e i n a r e d b e i nikdar ne izneveriti se jim. Dalje naj si dobro premislijo in globoko zapomnijo, da se z a s t o n j b a h a j o v a r o v a t i č a s t k a t o l i š k e g a i m e n a in služiti pridu svete i najblaže stvari, katero so začeli braniti in proslavljati, ako s m e l o p r e k o r a č i j o o v e p r e p i s e in se vdajo slobodno osebnim mislim, bodi si. da p r e d o b s o j u j e j o vprašanja, katerih ni še določila sv. Stolica, bodi si, da se zaganjajo v š k o f o v s k o a v k t o r i t e t o, bodi si, da si prisvajajo dostojanstvo, katerega nikaker ne morejo imeti. H koncu želimo prav goreče, da se v r n e j o k b o l j z d r a v i m i d e j a m oni, kateri so jo z a v o z i l i, in da se ohrani spoštovanje škofovske avktoritete neomajano, g l o b o k o v s r c i h. . . . . .

Dvoja cerkev v cerkvi.

Izbrali smo navlašč ta naslov, ker v kratkih besedah izraža naš nauk o bistvu cerkve, v katerega se „Slovanski Svet“ zaganja v dolgem članku, ki obsega nič manj kaker dvanajst dvopredalnih strani! Ad quid perditio ista!

Očita nam, da postavljamo „č u d n o t e o r i j o o š e s t i h c e r k v a h, postavljenih druga proti drugi,“ vender da smo bili pozneje prisiljeni „njih število zmanjšati na dve, ne da bi navedli za to kak razlog.“ Največi crimen je pa naša trdovratna trditev o „dveh cerkvah,“ katerih prva, obsegajoča škofe, se večkrat brez vsakega drugega pridevka imenuje „cerkev“ v ožem pomenu, ter se nasproti postavlja vernikom. S tem da rušimo cerkveno edinost, s kratka: heretiki smo, krivoverci, ali morda celó razkolniki! Vse to je seveda „zakrivila jedino strastnost, katera je, kaker se kaže. nevkrotljiva“! Sè vso odločnostjo pa se g. nasprotnik obrača proti pridevkoma „gospodujoča“ in „kaznujoča,“ katera dajemo cerkvi v ožem pomenu. — To je bistveno vse.

***

Šest cerkvâ!

Namreč: učeča, gospodujoča in kaznujoča — od ene strani, ter: poslušajoča, podložna in kazni podvržena cerkev — od druge strani. — Moj Bog, čemu ste pa iz te naše razdelitve skovali šest raznih cerkvâ! Saj vender bo vsak priprosti kmet, ki se je le količkaj učil krščanskega nauka, razumel, da učeča, gospodu-

Digitized by Google

joča in kaznujoča cerkev nič drugega ne pomeni, kaker eno in isto cerkev, vkoliker uči, gospoduje in kaznuje! Če kdo reče: Peter misli, hoče, jé, pije — hoče li s tem razkrojiti enega in istega Petra v štiri Petre!? Isto tako vé vsak, da poslušajoča, podložna in kazni podvržena cerkev znači isto cerkev, vkoliker posluša, je podložna in kazni podvržena!

Stikanje šesterih cerkvâ iz našega dokazovanja jé tedaj prav otročje in naivno ter g. nasprotniku gotovo ne dela časti.

Ste imeli marveč kar naravnost reči, da ločujemo mej cerkvijo in cerkvijo, mej dvema cerkvama!

Da, to smo resnično storili, to bomo storili tudi nadalje. Zanikanje te ločitve v onem smislu, kaker je vtrjuje „Slovanski Svet“, je — rečemo očitno — herezija! Gre nam pa pri tem vprašanji z g. nasprotnikom za dvoje: prvič za ime, drugič za stvar.

Za ime samo bi nam pač malo bilo mar, ko bi se g. nasprotnik sam pri tem toliko ne mudil ter na dolgo in široko ne dokazoval, da se beseda „cerkev“ nikjer in nikoli ne rabi nego za skupnost vseh pravovernih kristijanov brez razlike; mej tem ko imenuje našo trditev, da se učeča, gospodujoča in kaznujoča cerkev večkrat brez vsakega drugega pridevka zove „cerkev,“ popolnoma, „boso,“ „do korenine krivo,“ ki se ne more „z ničemer vtemeljiti.“

Sè vsem svojim dokazovanjem ni dokazal g. nasprotnik za svojo trditev — ničesar: ker poiskal je malo da ne iz vseh katekizmov, ki se nahajajo, ravno tiste definicije za besedo „cerkev,“ katere njemu vgajajo, tiste namreč, v katerih se cerkev jemlje v širšem pomenu, kot skupnost vseh vernikov, kot telo Kristusovo itd. In tako dokazuje proti nam, kar mi sami nič manj kaker on i vemo i priznavamo.

Je li pa res beseda „cerkev“ v ožem pomenu, kaker jo jemljemo mi, golo le naša iznajdba?

Sklicavali bi se tu na školastike, a ti žalibog ne najdejo milosti v očeh našega nasprotnika, navajali bi dokazov iz katoliških pismoukov, a tudi ti dišali bi preveč po školastikih.

Ne, nas ni volja dolgo o tem se pričkati z g. nasprotnikom. Vgnati nas je hotel s katekizmi — s katekizmi ga vženemo mi.

Kaj pa pomeni, gospodine nasprotnik, kar uči katekizem („krščanski katoliški nauk“) potrjen za rabo na naših nižih šolah, koj na drugi strani o krščansko katoliški veri z naslednjimi besedami: „krščansko katoliško verovati se pravi za res imeti vse, kar je Bog razodel in nam sveta cerkev verovati zapoveduje“ itd? Kdo je ta „sveta cerkev,“ ki zapoveduje verovati? Je-li res cerkev, vkoliker je skupina vseh kristijanov, so ta cerkev tudi lajiki?! Saj vender ne more biti „verovati zapovedujoča“ cerkev ena in ista s cerkvijo, kateri se verovati zapoveduje! Sicer bi morali vzeti, ali da se zapoveduje, ne da bi bil kdo,

Digitized by Google

kateremu se zapoveduje, ali pa, da eden in isti subjekt (tu: zapovedujoča cerkev) v istem pogledu je in ni zapovedujoč in zapovedi podvržen: aktiven in pasiven). Oboje je absurdum!

Isti katekizem govori o peterih cerkvenih (zapovedih t. j. o zapovedih, katere je postavila cerkev. Kaj Vam spet tu pomeni „cerkev“?

Sploh, kaj si mislijo verni kristijani, ko izgovarjajo besedo „sv. mati cerkev“? Gotovo ne samih sebe, najmanj pa lajikov.

No pa, ako Vam stvar še ni jasna, postrežemo Vam še s citatom iz istega rimskega katekizma, izdanega „ex decreto sacri concilii Tridentini,“ katerega se poslužujete kot smrtnega orožja proti nam. Čudno vsekako in neverjetno! Iz c. X. tega katekizma navajate mesto, po katerem se „cerkev“ jemlje „v zaznamovanje skupnosti kristijanov,“ mesto, s katerim nas hočete vničiti — in samih šest strani za tem mestom nahaja se drugo, ki slove od besede do besede črno na belem: „*Interdum quoque Ecclesiae nomine eius Pastores et Praesides significantur*: Si te non audierit — inquit Christus Math. 18. 17 — dic Ecclesiae, quo in loco *Praepositi* Ecclesiae designantur.“

Tu imate oži pomen besede „cerkev“ brez vsakega epiteta, potrjen od najviše avktoritete; tu imate ob enem cerkveno razlago sv. pisma, v katerem, kaker menite, še sledu ni o moji „cerkvi“ v ožem pomenu! Imate dovolj?!

Sicer pa, kaker smo vže zgore rekli, nam gré pred vsem za stvar. Vpraša se, ali res biva bistvena razlika mej gospodujočo in podložno cerkvijo, tako da smo opravičeni mej njima i razločevati i eno drugi nasproti postavljati?

Bomo videli.

Slovenci, le v pravoslavji je vaše zveličanje!

Tako nas še vedno prepričuje „Slovanski Svet.“

Mi smo mu sicer razkolniške težnje koj v začetku v obraz očitali. Zamera je bila velika, naše očitanje: neosnovano sumičenje, vmazano obrekovanje!

In vender je tako. In ker je tako, tudi mi ne bomo molčali, in kaker smo doslej, tako bomo tudi v prihodnje „Slovanskemu Svetu“ očitali, dokler ne vmolkne.

Ne malo zna njegovo protikatoliško rovanje osvetiti glas z Moravskega, namreč dopis, ki smo ga meseca maja čitali v dunajskem „Vaterlandu.“

V tem so poroča bistveno naslednje: Bravci se gotovo še spominajo, da smo v „Vaterlandu“ večkrat omenili list, ki je izhajal v Kromeriži, in ki je skupno z nekim dunajskim tednikom delal propagando za razkol. Kromeriški list je v tem prenehal in tako

Digitized by Google

se je zdelo, da je razkolno strašilo z Moravskega zginilo. Toda tisti, kateri bi katoliško ljudstvo radi razklali, niso radi tega še obupali. Zdi se, da hoté zdaj doseči po ovinkik, kar se ni dalo naravnost: moravski katoličani se imajo za razkol pripraviti s tako zvano „slovansko liturgijo.“ To se mora vsekaker pred vsem zgoditi po časopisji . . . . Prijatelji razkola imenujejo svoj list: „Velehrad.“ Mesto, na katerem sta sveta Ciril in Metod delovala, vživa pri moravskem ljudstvu veliko češčenje; podjetniki lista: „Velehrad“ to dobro vedó in si obetajo, da ljudstvo isto češčenje prenese na list sam. S tem se ima ob enem ljudstvo preveriti, da se težnje novega podjetja zlagajo z idejami svetih apostolov slovanskih in da se nič drugega ne namerja kaker vresničenje teh idej. Saj laž, kaker bi bila ruska cerkev prava cirilo-metodijska, ni od včeraj ali od predvčerajšnjim; ta laž se ima spet v ljudstvo zasejati. Kaker je razvidno iz programa novega lista, namerjava delati v to, da se z nova osnuje verske naredbe in bogoslužni obredi na zgodovinski podlagi cirilo-metodizma, kateri je baje ravno toliko oddaljen od bizantinskega razkola kaker od fanatičnega kozmopolitičnega latinizma . . . . Nadalje hočejo podjetniki novega lista gojiti narodno umetnost v cerkveni in svetni pesni, v koralu in v ljudski pesni, v vezenji in ornamentiki . . . Obeta se tu nekaj, za kar se ravno zdaj v moravskem ljudstvu obuja zanimanje, kaker n. pr. narodno vezenje (Stickerei) in ornamentika. Enako zanimanje se kaže tudi za stare narodne plese . . . .

Zdaj nekaj komentara z ozirom na „Slovanski Svet.“

Dunajski tednik, o katerem govori dopis, je „Parlamentär,“ ki ga vrejuje rojen katoličan, kateri je pa prestopil v ruski razkol. Ta je vže avstrijske Slovane kar očitno pregovarjal, naj se ločivši od Rima združijo v nacijonalno cerkev t. j. prestopijo v ruski razkol. Številke s takimi članki dobivali so na ogled po Slovenskem duhovni sami, mej njimi tudi profesorji sv. bogoslovja!! Je to nesramnost!

Isti „Parlamentär“ je prinesel oceno škofovskega lista: „Zur Steuer der Wahrheit“, spis, ki se je ponatisnil v posebni brošuri ter razposlal gratis po vsem Slovenskem.

List, ki je izhajal v Kromeriži, zval se je „Kroměřižske Noviny.“

Mej temi listi bila je od prvega početka najoža sveza, bratovska simpatija. Oče je „Parlamentär,“ poslušna otroka „Kroměřižske Noviny“ in „Slovanski Svet,“ pred njim pa „Slovan.“

Kar se tiče „Slov. Sveta,“ ne le da vedno Slovencem priporoča „Parlamentär-ja,“ ampak ta list mu je evangelij, na katerega besedo priseguje, iz katerega zajema vso svojo modrost. Isto tako so mu tudi „Krom. Noviny“ „vzoren slovanski list,“ ki piše z „vzorno prepričevavnostjo;“ tudi iz tega lista je „Slov. Svet,“ kaker sam priznava, „vže večkrat navedel članke in odlomke.“

Digitized by Google

Sploh je „Slov. Svet“ doslej po vsebini in po duhu ves, prav ves tičal v teh dveh listih. Ergo . . . .

Za „Krom. Novinami“ porodil se je „Velehrad.“ In „Slovanski Svet“ prenesel je nanj vso svojo naklonjenost, ljubezen, občudovanje. Koj po rojstvu ga je začel Slovencem hvaliti: „Ta list priporočamo tudi slovenskim rodoljubom z vso zavestjo, ki je imamo o dobrih listih.“ Saj bo pa tudi „zastopal cirilo-metodiško cerkev!“ Kaj to pomeni, podúči se iz gornjega dopisa.

„Slovanski Svet“ sploh v poslednjem času večkrat prav gorko govori o „cirilo-metodiški cerkvi,“ katera mu prav za prav ni druga, kaker ruska. Vboga Ciril in Metod, vajini sveti imeni, po katerih so se Slovani zaročili z Rimom, naj bi sedaj iste Slovane ločili od Rima!

Vrnimo se spet k dopisu. V njem nam dopisnik pojasnjuje zvito postopanje razkolniških aposteljnov v Avstriji in na Moravskem. S prvega začetka so hoteli katoliške Slovane ker naravnost odtrgati od Rima; ko to ni šlo, skušali so isto doseči po ovinkih: širiti so začeli idejo o slavanski liturgiji; in ko se jim tudi tu ni posrečilo, vrgli so se na zgodovinsko-umetnijsko polje, na nacijonalno vezenje in ornamentiko!

Isto pot sta hodila pri Slovencih lista razkolniških težnji: „Slovan“ in njegov dedič „Slovanski Svet.“

Sprva se je kar očitno govorilo o „slovanski nacijonalni“ cerkvi; mislilo se je, da na poziv dveh listov vže jutre začno vsi duhovni z lec pridigati razkol in pojuternjem se bo lehko vže brzojavilo sv. sinodi v Petrograd: glej, mi vsi podložni sluge, kaj nam je dalje storiti!? Toda žalibog, da ni šlo. Zatorej se je po vzgledu in po navdihnenji dunajskega tednika začelo rogoviliti ter Slovence obdelavati sè slovensko liturgijo. Mogočni veto škofovske okrožnice je tudi ta račun prečrtal ter odvrnil verno ljudstvo od volkov v ovčji obleki.

In zdaj? Zdaj je začel „Slovanski Svet“ — spet po vzgledu svojih komandantov na severji — pisati — o vezenji. Evo par dotičnih naslovov: „O vezenji in ornamentiki,“ „Moravski ornamenti,“ „O simboliki moravskih piruhov.“

Vse to tedaj so le ovinki, po katerih naj se Slovenci počasi privedejo, kamer se niso dali speljati naravnost —

Recimo — v pravoslavje!

Da, sèm, prav sèm hoče Slovence pritirati „Slovanski Svet.“ Da je to očitanje opravičeno, dokazuje nam spet način, s katerim proslavja srbsko narodno slavnost o petstoletnici nesrečne Kosovske bitke. „Slov. Svet“ hoče Slovencem o ti priložnosti posebno v glavo zabiti, da je le „krščanska cerkev s cirilo-metodijskim obredom“ rešila Srbe. Sè svetimi svojimi načeli o svobodi (!!) je pravoslavna cerkev vsadila v srce Srbovo težnjo za svobodo. Ona je občevala z narodom v umljivem jeziku pri božji službi itd. „Krščanska vera bi Srbom ne bila pomagala sama ob sebi

Digitized by Google

kot taka, ampak le ker je bila organizovana kot samostalna cerkev, v katero se tujec ni vmešaval. A samostalna je bila cerkev za prejšnjih stoletij tu in tam po svetu, a vender ni narodov rešila kot takih pogina; ostali so morda tu pa tam kristijani, ali ne kot narodi . . . . Slovane so s krščanstvom tujčili, ker so dajali mej njimi cerkvi osnovo, katera ni za Slovane, ampak za Romane ali Nemce. Kjer je Slovanu ostala cirilo-melodijska cerkev, tam se je vzdrževal, tam se je rešil in obvaroval do sedanjih dob."

Tako modruje „Slov. Svet." Koliko nespametnega kvašenja in zgodovinskih nezmisli je v teh besedah! So Čehi, so Poljaki, so Hrvatje, smo Slovenci izginili kot narod zato, ker nima naša cerkev osnove slovanske, ampak „romansko"?! „Slov. Svet" slovansko narodnost istoveti s pravoslavjem, zato Slovenci, Čehi, itd. ne morejo biti „narod" nego v razkolu. Odtrgati se jim je treba od „Romanov," niti jim kot tujcem več dati besede v cerkvenih zadevah! Ste razumeli, Slovenci?!

Tak list se potem hujuje, češ, da mu očitamo razširjanje razkolniške ideje!

Slednjič še nekaj, iz česar razvidimo, kaj je „Slov. Svetu" više: katoličtvo ali razkol. Srbi — trdi — imeli so srečo, da je prišel sv. Sava k njim ter vstanovil stalno mej njimi cerkev cirilo-metodijsko. Kaj je naredil tedaj „sv." Sava in kaj pomeni ta „cirilo-metodijska" cerkev? Pojasnjuje nam to v istem „Slov. Svetu" nekaj strani prej g. Fekonja: „Kralj Stepan je bil sprejel katoliško vero. Ali Sava malo kasneje zopet privede Stepana na vstočno veroizpovedanje. Isti Sava je odpal od Rimske stolice po nagibu vstočnega patrijarha in tako se je tudi Stepan potem začel bližati Grkom." To je bil sv. Sava — srbsko cerkev odtrgal je od Rima! In zato so imeli Srbi srečo, da je prišel k njim. Isto tako — kaj ne? — bi tudi Slovenci „imeli srečo," ako bi na prigovarjanje „Slov. Sveta" ločili se od Rima!

Kaj hočemo še več?

Nota bene, da „Slov. Svet" beró in si naročajo tudi slovenski dijaki in sicer — za znižano ceno!

Digitized by Google

LISTEK.

Iz dnevnika Štefana Hodulje.

V pustu spisal za post

Tone od Kala.

Gospod vrednik! Če se še dobro spominam, obljubil sem Vam, da Vas ne bom na tem mestu nikdar več nadlegoval. Toda sila kola lomi. Zamera gor, zamera dol — morate me poslušati.

Veste tedaj, kaj Vam povem naravnost v obraz? Smolo imate Vi in Vaš list, akoravno ste mu dali tako častitljivo ime. Smolo, smolo! Zdaj še le po toči vidim, da z Vami se ni pečati. Jojmene, jaz lahkovernež, da sem se dal tako speljati na led!

Toda kar je, je: mitgefangen — mitgehangen! In Vi, gospod vrednik, se tako malomarno smejete, da, kaker slišim, le še bolj se redite in postajate vsak dan mlaji. Vi ste prav stvarjeni, da vkljubujete vsemu svetu. Toda pazite, jaz vsaj bi ne hotel biti v Vaši koži.

A kaj mi mar za Vas. Imam pač dovolj samega sebe pomilovati! Kaj sem si nakopal z nesrečnim Hoduljo! Kdo si je vender domišljal, da so njegove pušice tako ostrupljene . . . . . Hodulje ni več . . . in za njegove grehe se pokorim jaz!

Toda vse bi še prenašal, vse prestajal, ko bi našel kak način spraviti se z razžaljenimi — ženskami. Zdi se, da se je proti meni zarotila cela Slovenija, koliker je je ženskega spola. In da to ne znaša malo, je razvidno iz najnovejše štatistike: saj sem nedavno nekje v slovenskem dnevniku bral, kako je neki poslanec slovenski v državnem zboru opozarjal na čudno prikazen, da se število žensk na Slovenskem čudovito naglo množi v primeri z moškimi. Ta bo lepa, v sto letih znamo moški popolnoma izvmreti! Ali pa še prej, ako se ženske proti vsem možkim tako oborožijo, kaker so se proti meni.

Resno, gospod vrednik, in brez vse šale. Žalostna osoda Orfejeva mi ne dá spati. Ta je, kaker nam Ovid pripovednje, tako čarobno peval, da je očaroval divje zveri, drevje in kamnje se je začelo gibati in plesati za njim — le ženska jeza se ni dala potolažiti!

Ecce nurus Ciconum . . . .
E quibus una . . . .

Digitized by Google

En, ait, en hic est nostri contemptor! et hastam
Vatis Apollinei misit in ora . . . . .
Alterius telum lapis est . . .

Kaj pomaga petje, kaj sviranje!

Inde cruentatis vertuntur in Orphea dextris.
Et coëunt ut aves . . .
Hae glebas, illae direptos arbore ramos
Pars torquent silices . . .

In tako dalje, gospod vrednik. Finale je bil, da so ženske Orfeja razmesarile, razkosale. Bog nas varuj vojske z ženskami!

In ravno te se še bojim. Vže se mi napoveduje. Ako mi ne verjamete, pa čujte, kaj sem od nekje dobil od dveh Evinih hčera:

„Sovražniku ženskega spola! Pač sram bi Vas moralo biti, da naš spol tako podlo napadate. Jezike bi nam radi prirezali, glavo nam dejali v natvezavnico. Vam, Vam bi morali jezik ne le prirezati, ampak izrezati, in Vam vkleniti roke in noge za deset let v natvezavnico. Vi izlivate svoj žolč nad ženske, ker Vas ni hotela in noče nobena pogledati, kajti grdi ste, kaker spaka . . . . Pazite le, gospod Tone od Kala, zna še priti dan maščevanja, potem: gorje Vam! — Mica in Neža."

Potemtakem, kaker vidite gospod vrednik, pač ni kaj varno biti v moji koži.

Kaj jih je pa toliko razburilo, vboge stvarice?

No, bojé se, da vže brusim nože in se v kratkem napotim po Sloveniji z desetimi biriči, da v resnici ženskam prirežem jezike!

Sancta simplicitas!

Toda njim bi še lehko odpustil, saj je vže znano, da ženske imajo kratko pamet; a čuditi se moram, da prav tako razumevajo v svoji preveliki naklonjenosti do mene in menda tudi do Vas in Vašega lista, gospod vrednik, tudi nekateri možki, sotrudniki „Narodovi" in „Brusovi." Poslednji nas krščuje za „inkvizitorje." „Čudno, da ste zadovoljni z natvezavnico in turškim rezanjem jezika. Jaz, ako bi bil tako krvoločen bi kar rabil še hujša sredstva, n. pr. znane železne hruške, vrelo olje, klešče i.t.d." In „tužno je, da bi propovedovavci „vere ljubezni" . . . . z radostjo mrcvarili in trpinčili celó nežni ženski spol!"

Vidite tedaj, gospod vrednik, biriči smo, krvoločni rabeljni — Hodulja, jaz in Vi.

Kako je prišlo tako daleč, gospod vrednik; smo se res tolikanji zakrivili?

Ko sem začel izdajati zdaj toliko razvpite liste Hoduljine, sem dolgo pomišljal, ali bi ne bilo boljše pod naslov zapisati znani: „satyram dicere". Slednjič sem to opustil, češ, mislil sem si, „Rimskega Katolika" ne bodo brali nego omikanci, ki gotovo

Digitized by Google

bodo sami znali razsoditi, kaj je satira. Satirik pa vpotrebljа besede v nepravem pomenu. To je vender znana resnica. Potemtakem pomeni izraz „ženskam jezike prirezati," ako ga prenesemo in nepravega govora v pravi, to: ženske prerade govorè, zatorej se mora pri njih vzgoji ozirati na to, da se jih privadi jezik brzdati, ne pa dajati jim priložnost o vsem govoriti, vse kritikovati. In „žensko glavo vkleniti v natvezavnico" pomenja: ženska je preradovedna, zatorej ni prava tista vzgoja ali šola, ki ne namerjava nego le puhlo glavo žensko napolniti sè vso mogočo znanstveno snovjo, vseh reči površje ji kazati, a v nobeni reči privesti jo do dna. Žensko se mora ne toliko speljavati na zunanjost, na katero vže tako po svoji naravni popačenosti teži, marveč obračati njene moči bolj na znotranjo stran, gojiti, blažiti je srce.

Ti nauki so pač naravni, zlati!

Ne; ali se ni res moglo, ali se ni hotelo razumeti, kaj je satira. Ali pa se ni hotelo povedati. Ker vsaj o vredništvu „Sočinem" ne morem nikaker misliti, da ni moglo ali ni hotelo razumeti. Pač pa povedati ni hotelo, ko je prvo prineslo v svojem listu dotično mesto, tako strašansko za naš nežni spol. Za „Sočo" so to drobtinico željno pobrali — liberalni listi, katerim je potemtakem „Soča" skazala se kot vredno voditeljco v vojski proti meni, Vam, gospod vrednik, in Vašemu listu.

Vsekaker ta pot se jim komedija ni kaj dobro posrečila.

Z Bogom, gospod vrednik.

VI. list.

Tisti večer sem šel zgodaj spat, spehan sem bil od hoje, še več pa od mestnega hrupa, kateremu sem bil vže zdavno odvajen.

In vender nisem mogel dolgo dolgo zaspati tisto noč, rojila so mi po glavi učena vprašanja in odgovori; in pa tista imenitna naloga, v eno mer sem jo ponavljal; zdelo se mi je, kaker da bi bil za večerjo snedel vse zakajeno meso in klobase slovenske, tako mi je želodec težilo. Ženske telovadne podobe so mi skakale po možganih iz kota v kot; mučil sem se po ležišči kaker da bi me bil pribil sam Prokrust.

Moje prenočišče pa — zabil sem povedati — je bilo na seniku neke gostivne ne daleč od novega ženskega izobraževališča.

Počasi se mi je pomirila razvneta kri, zaspal sem po polnoči. Nisem pač nikdar v življenji tako temeljito spal. Probudi me neki hrum. Nategnem ušesa. Skoz majhno okence, ki je bilo sè senom zamašeno, zdi se mi, da zaslišim moliti „Oče naš" od veče družbe.

„No, sem vže spet v šoli! Tudi tukaj ženske! Ne, saj na višem izobraževališči se ne moli! Ne, ne, čuj Hodulja . . . to

Digitized by Google

niso ženski glasovi. Pa pogum, kjer se moli, pač ne more biti tako hudo!“

Butnem s pestjo v okence, in vrgši seno iz njega pomolim glavo skozi. In glej, brez vse šale — pred sabo imam spet šolo. Moral je biti sedmi ali osmi razred c. kr. gimnazija. Dijaki so sedeli razvrščeni po klopeh. Gledal sem jim v hrbet. Pred klopmi stoji znana šolska leca, na nji miza; profesorja pa ni za mizo, stal je gotovo na strani, nisem ga mogel vgledati.

Nisem dolgo poslušal, ko sem spoznal, da je ura določena verstvu. Ponavljal se je obširniši oddelek iz šolske knjige. Temeljito, prepričevavno je profesor razjasnjeval razna vprašanja, ki so posebno pomenljiva v nravoslovji.

Govor se zasuče na prostost človeške volje.

„Je velike važnosti v nravi prostost volje?“

„Največe“, odgovarja dijak, „ker brez nje si prave nravi ne moremo še misliti.“

„Kako ne?“

„Le prostost nas sposablja, da moremo voliti mej dobrim in slabim, in nas dela odgovorne za naša dejanja. Kar ni prosto, ni tudi nravstveno.“

„Potemtakem — povzame profesor — ni prost tisti, ki je neizogibno določen za eno. To določenje h kakemu činu prihaja pa lehko iz zunanjega vzroka, kar imenujemo silo, ali pa iz notranjega, in to je nujnost. Prava prostost izključuje oba; ona je ne le libertas a coactione, ampak tudi a necessitate. Da celó to slednje je cerkev izrecno določila proti Janzenistom. Sicer pa v čem ima prostost dalje svoj razlog?“

„V duhovnosti naše duše.“

„Tako je. Žival ne more biti prosta, ker nima duhovne duše. Čut namreč tiči vedno le v poedinki; kaker ne more iti iz samega sebe, tako se tudi ne more nad razne poedinke ob enem razkleniti, da bi mej njimi volil; to je, kar onemogočuje prosto voljenje mej raznimi rečmi. Le duh ima zmožnost povzdigniti se nad poedinosti ter v enem in istem spoznavnem činu več jih objeti in tako iz več njih eno ali drugo izbrati.

Kako se imenuje naziranje, katero taji v človeku prostost, ter ga dela neodgovornega za vse kar včinja?“

„To naziranje se zove fatalizem ali determinatizem:“

„Je tako naziranje vplivno na nravstvenost?“

„Ono zadušuje v človeku vsak prost vznos proti višemu, zamori in onemogoči trdne sklepe, voljo vlenobi in zavira tako vsak vstrajen napredek-“

Dobro. Vender, ali ne govorimo tudi mi tolikokrat o previdnosti Božji, celó trdimo, da se nič ne zgodi brez volje Božje. Od vekoma je Bog vedel, kaj in kako bomo delali, vedel tudi, ali se bomo zveličali ali pogubili. Kako se vse to zlaga s prostostjo človekovo.“

Digitized by Google

„Ne za to, ker je Bog vedel, moramo tako delati, ampak vedel je za to, ker tako delamo; da bi drugače delali, bi tudi on drugače vedel od vekoma. A vedel je ob enem, da bomo prosto tako in ne drugače delali."

„Kaj pa, ali ni potemtakem Bog v snavljanji svojih smotrov odvisen od proste volje človeške?"

„Bog zna v svoji modrosti tudi proste čine človekove tako vporabljati v svoje smotre, da jih nezmotno in gotovo doseže."

„Vsi naši čini — uči profesor — dobri in slabi so potemtakem Bogu znani. Vse je golo in odprto pred njegovimi očmi, kateremu smo odgovorni — uči sv. Pavel. Ena sama beseda, še ena misel ne uide njegovi vsevednosti. Tolažljiva je ta resnica, a ob enem tudi strašna. Tolažljiva tistim, katere svet prezira, kateri na skrivnem trpé in potrpežljivo Bogu služijo; a strašna onim, ki svoje pregrešno življenje zakrivajo z bliščečo zunanjostjo: gorjé, spremlja jih povsod Božje oko, ki vse vidi, vse vé, ki bo nekdaj pred svetom vse razkrilo."

Marsikaj lepega in krščanskega sem še slišal. Gospod profesor, ki gotovo je bil duhoven, je proti koncu večinoma sam govoril ter dijakom kaj navdušeno oslavljal zasluge, katere je imelo krščanstvo za povzdigo prave nravnosti. Katoliška cerkev je obrodila vzore najviše svetosti. Vže to je sijajen dokaz, da je ona edino prava Božja cerkev. Naj bi ji torej ostali zvesti; izven nje ni prave svetosti in zveličanja.

Prav živahno, sè svetim ognjem je končaval prekrasni poduk verstveni profesor; blagor mladeničem, mislil sem, ki jim je Bog podaril tako vnetega, odločnega zagovornika resnice.

Vender se mi je zdelo, da je dosti njim vse kaj drugega rojilo po glavi, kaker verski dokazi profesorjevi. Eden je kimal na desno, drugi na levo, tretji je vsako toliko z glavo globoke poklone delal svoji klopi, tako da je bil nos v nevarnosti itd. Spet drugi so pod klop segali po kak politiški list, ali po kak zvezek Heine-jev, Auerbacher-jev in druge sorodne.

Le zidovi so poslušali in — klopi.

Drugo uro se odpro vrata na cel stežaj. Privlači se miza obložena z retortami, cevmi in drugimi fizikaličnimi aparati. Za vsem tem se prikaže profesor fizike, slavnoznani . . . Kosmat je — dijaki so ga lajali „medveda." Črne ščetine so mu prepregle obraz do pod obrv, zakajen je od dima, kaker bi bil prišel iz Hefajstove kovačnice; le dvoje očesec mu mižgati izpod čela.

Začne razlagati nov oddelek iz šolske knjige — o kemiji. Ves gori za svoj predmet in skuša ravno tako zanj ogreti svoje poslušavce. V vodnem govoru h kemiji pričakuje od nje zlato dobo, prerojenje človeštva. Bodočnost je kemična. Dolgo so se filozofi trudili z razumom prodreti v skrivnostne tmine naravine. Toda vsa teorija ni nič zdala. V kemiji še le se je našel ključ v tvornice naravnih sil. Kemiki smo vstani cel svet razsnoviti

Digitized by Google

v določeno število snovnih prvin. Materija je po bistvu svojem deljiva. Ta deljivost gre do najmanjših, dalje nedeljivih delov, katere imenujemo atome. Ti so snovna podlaga, tako rekoč stvaritelji vseh reči. Dve bistveni lastnosti imajo atomi: spojitost in odbojitost. Po teh se mej seboj spajajo v nove oblike ter včinjajo nove tvorbe, po teh se pa tudi ločevajo in razsnavljajo ter razpojivši stare oblike prehajajo v nove. V naravi je vedno presnavljanje iz ene reči v drugo, minevajo le oblike, a snovnih atomov se le eden ne izgubi. Materija je neminljiva, večna — Die Materie ist ewig. — Kemiku je potemtakem vsako drugo nad materijo bivajoče bitje brezpotrebno, absurdno. Boga je kemija postavila pred vrata.

A kemik se tudi smrti ne boji, niti večnosti. Čemu? Kaj pa je smrt? Seveda katekizem uči: smrt je ločitev duše od telesa; isto vam ponavlja gotovo tudi vaš verstveni profesor. Toda to je vže premagano stališče. Vzemimo človeka, ki vmrje naravne smrti. O takem pravimo: vmrl je za starostjo, nemški: an Altersschwäche; kemično, kar je edino pravo, pomeni to: odbojivne moči v človeku so se sè sorodnimi močmi zunaj človeka začele spajati, tako da prevagujejo spojitost notranjih človeka konstitujočih moči; smrt je tedaj neizogiben včinek kemičnega procesa, ko se ta zvrši, človek vgasne ko sveča, nič več ne ostane za njim. Čemu bi se tedaj smrti bali?

Vidite tedaj, kako radikalno kemija pretvarja dosedanje naziranje o najviših, v nrav in življenje najglobokeje segajočih vprašanjih. Kemija je potemtakem najvažnejša veda, ona ima zavzeti mesto nekdanje metafizike.

Koj potem začne s posebno urnostjo naštevati razne kemične prvine: Bor, Brom, Chrom, Jod itd. . . . To so imena, na katera se bodo v prihodnje otroci krščevali!

Pri tem velezanimivem predavanji so se dijaki prav pazljivo vedli, nobeden ni dremal, niti kimal, pač pa so nekateri besede profesorjeve celó štenografovali ter o posebno krepkih izrekih veselo in ponosno se spogledovali. Globoko vtisnen v um in srce ostal jim je zlati nauk o edino zveličavni kemiji.

Tretja ura — filozofija; ne vem prav, ali logika ali psihologija; od vsakega malo, od vsega nič.

„Kaker veste — nadaljuje profesor filozof — je Kant največi mislitelj vseh časov. Njegovo delo: „Kritik der reinen Vernunft", znači v človeštvu početek po vsem nove, prej nepoznane dobe. Kantovi zvezdi ne bo nikdar solnce zašlo. Dandanes se sicer kemija smèlo vspenja, da bi izpodrinila abstraktno mišljenje. Abotno podjetje! Kemija s fiziko in matematiko vred nič ne velja. Sploh bi jaz take predmete popolnoma spravil iz gimnazija, delajo mu nečast. Ne, marveč dokler je človeško srce še dovzetno za više ideale, dokler še pozna duh više potrebe, bo človek vedno s posebnim češčenjem klanjal se velikemu filozofu.

Digitized by Google

Sicer pa obstoji največa zasluga Kantova, da je rušil objektivno zavezavnost človeškega umstvovanja ter subjektivne forme v mislečem duhu postavil za sodnike in včinitelje vse resničnosti. Človek sam si vmišlja in stvarja objektivnost, kaker jo potrebuje. Kolike važnosti je to, ni vam pač treba na dolgo razlagati. Vzemimo n. pr. stavek vzročnosti, ta ima le v toliko objektivno veljavo, vkoliker si m i s l i m o, da vsak včinek ima svoj vzrok, to je pa vse drugo nego trditi: tu je nekaj, je včinek — ergo m o r a b i v a t i tudi vzrok."

„Jaz sem tudi tega mnenja — oglasi se dijak iz zadnje klopi. „Zatorej, ko sem lani pri verski uri slišal tako zvani kozmologični dokaz za bivanje Božje, mi ni mogel nikar v glavo; izmislila si ga je školastiška zvitost. Neumno se mi zdi trditi: zato, ker si kaj mislimo in zaklepamo, mora tudi tako bivati!"

„Da — povzame profesor — Kant je postavil pred Boga veliko vprašanje, katerega ne bo mogel nihče odstraniti. Isto tako se mi zdi gledé duhovnosti in enojnosti človeške duše. Kako nespametno, iz nekaterih pojavov na človeku sklepati na bivanje neke od materije različne, enovite substancije, na bivanje razumne duše v človeku! Kar se mene tiče — seveda tu se nečem nikar dotakniti vaše verstvene knjige in dokazov, ki tam stojé za enojnost in nevmrljivost duše; sè svojega stališča, ne bom oporekal, imej vaš verstveni profesor prav — a kar se mene tiče, kot mislitelju zdrave pameti ostane mi vedno neovrgljivo resnično, kar pravi naša od vlade potrjena Psihologija: vprašanje o duši človeški je in bo vselej — eine der stritigsten Fragen der Philosophie. [1]) Isto sodim tudi o prostosti človeške volje. Lepo je seveda s školastiki trditi: človek izvoli kar sam hoče, A drugače dokaže eksaktno znanstvo in izkušnja. Preberite le dotični oddelek iz šolske knjige. Ako bi mogli zreti v notranje življenje in pojmovanje človeške duše, videti tu vse pojme in pomisli, katere bivajo in bodo bivale v duši, potem bi znali nezmotno prerokovati vse hotenje in vsak čin človeške volje, ker ta se neodoljivo vsakrat nagne tje, kjer so silniše predstave. Duša je namreč atom in kot taka kaker vsi drugi atomi čisto pasivna, iz lastne moči ne more ničesar, ampak le sprejema vtise od drugih atomov, vse njeno delovanje je le resultat, ki se sestavlja iz raznih zunanjih vtisov; ta resultat se dá strogo aritmetično in geometrično izračuniti. Zatorej je pa vse edino odvisno od vzgoje, ki obstoji le v vplivanji ali vtisovanji na otroka od zunaj. Vzgojevavcu, ki je vže naprej do najmanjše pičice določil sredstva, s katerimi hoče vzgajati, knjige katere, bo dal gojencem brati, besede, katere bo govoril, naloge, ki mu jih misli dati, pesmi katere se bo moral na pamet naučiti, celó kraje, kamer bo smel na sprehod, ure za telovadbo, kako bo moral tu se kretati, koli-

[1]) Lindner. Empyr. Psychologie.

Digitized by Google

kokrat in kako visoko skočiti; vzgojevavec, ki vže naprej določi čas za vzgojevanje, leta, v letu mesece, dneve, posamne ure, koliko minut, kaj in kako bo o vsaki reči govoril — tak vzgojevatelj pravim more vže o šestletnem dečku nezmotno prerokovati, kak možak bo iz njega za dvajset let, kakega prepričanja, kakega značaja, kakega hotenja. Tak vzgojitelj je naša moderna država. Ona ne potrebuje otrok Božjih, ampak pokornih državljanov. In takih si namerja zgojiti sè svojim tako točno vrejenim in določenim šolstvom.

Četrto in zadnjo uro imamo nemščino. Vstopi profesor, kaker nekak „turnar" v lovski opravi; na klobuku z majhnimi okrajci, ki stoji kaker torilce na glavi, sta pripeta dva želoda.

„Nadaljujmo branje."

Vstane dijak v predzadnji klopi. Bere iz Lessingovega: „Nathan der Weise". Dritter Aufzug. Siebenter Auftritt: Saladin und Nathan. Z veliko pazljivostjo se posluša pesnikova bajka o očetu, ki je imel čudovit prstan, a tri sinove. Vse molči, dokler se ne pride do mesta, kjer Nathan govori:

Ich bin zu Ende
Denn was noch kommt, versteht sich ja von selbst.
Man klagt: Umsonst; der rechte Ring war nicht
Erweislich; — fast so unerweislich, als
Uns itzt — der rechte Glaube!

„Tukaj — pretrže profesor beročega — tukaj je jedro vse drame, a v teh besedah izraža največi kritični veleum, s kakeršnim se moremo ponašati le mi Nemci, naš nedosegljivi Lessing, svoje stališče! Vsak trdi, vsak hoče, da je le njegova vera edino prava, zveličavna! Žid nič manj kaker Muhamedanec, kaker kristijan. Komu bomo verjeli? Zakaj enemu pred drugim? Niso vsi enako ljudje, ne zaslužijo vsi enako naše vere? Torej: ali vsem ali nobenemu; kar pa pelje slednjič k enemu in istemu sklepu: da je najboljše povzdigniti se nad verske razlike, nad vsako pozitivno verstvo in le to priznati, kar je vsem skupno, namreč eno najviše bitje, katero části vsakdo v duhu in srci, kaker se mu najbolje zdi. Isto vzvišeno stališče je bilo tudi našega Schiller-ja, ki peva, da ne izpoveda nobene izmej obstoječih ver, to pa iz vere — aus Religion! To je tisti čisti deizem, lasten Voltaire-u, Rousseau-u in drugim najblažim duhovom. To je vera prihodnosti; časi verskih razlik, verskih vojsk so za vselej prešli; ideja enega najvišega bitja, kateremu bodo vsi prosto služili, bo v prihodnje bratovski združila vse narode. Vse dosedanje vere se sklicavajo na pozitivno razodenje Božje. Vže ta princip ne more obstati pred zdravim kritičnim razumom. Kako si moremo vender misliti, da bo najviše bitje toliko se poniževalo sè svojega veličastva ter s čeznaravnim vtikanjem motilo naravni red, ki ga je samo vstanovilo?

Sploh se mi zdi otročje ono naziranje, katero hoče kaker

Digitized by Google

Homerjeva doba bogove vedno imeti na zemlji. Bog je previsok ter ima dovolj samega sebe, nego da bi pazil na vse, kar človek dela in ne dela. Nauk o tako zvani previdnosti božji moramo vzeti cum grano salis. Bogu je pač mar za budalosti in burke človekove, a tudi za njegove stiske in solze! Pomagaj si vsak, sam, kar in kaker moreš!"

Potem pa se je branje nadaljevalo.

Vender molčati ni še mogel gospod profesor.

. . . . . Wohlan!

Es eifre jeder seiner unbestochnen,
Von Vorurtheilen freien Liebe nach!

Pri teh besedah ga spreleti skrivnostna moč, razžari se mu obličje in nedosežno zgovornostjo začne proslavljati ljubezen, prizanesljivost in sveto tolerancijo: v tem obstoji prava, obstoji vsa vera, nad to in zraven te je vse vraža!

Zadnjih deset minut jim daje nemško domačo nalogo: „Gedankengang in Schillers Lied von der Glocke." Da se doseže postavno namerjana enoličnost v mišljenji in hotenji, se imajo vsi strogo držati teksta. In da se pač preveč od tega ne oddaljijo, narekuje dijakom sam glavne točke; lastnih misli in refleksij ne sme nobeden vpletati. Nadaljni pogoji so: nihče nima spisati več nego tri strani, ker čez tretjo stran se mu ne bo bralo, češ, profesor nima časa dolgih nalog popravljati; na vsaki strani mora se za tretji del ob robu pustiti prazno!

Pozvoni . . . . Konec.

***

Tako — sklepal sem in razmišljeval pri kosilu — kar cerkev po stariših in duhovnih skrbno zida, država v svojih šolah kamen za kamnom razdira; dvanajst let, katera se naša mladež šola, zadostuje, da ne ostane več v njenem srci sledu od tega, kar imenujemo pozitivno v verskem in v naravnem spoznanji; brezmarnost v veri in razjedajoči dvom v umstvovanji — to je sad, ki ga prinaša naše šolstvo. In to šolo plačujejo tako slano tisti stariši, katerim je vera nad vse; plačujejo pa, ker morajo. Taka je naša prostost!

VII. list.

Toplo je bilo tisti popoldne. Mene je žgalo tudi od znotraj. Zmislil sem se na tisto „Sommerfrische," o kateri gospoda po leti tako rada govori. Kako bi si pomagal? V žepu nič, prijatelja nobenega itd. . . . ?

Kar sem zvedel, da je tam nekje blizo čitavnica. No, tu

Digitized by Google

se gotovo pije brez cvenka, rekel sem, v imenu narodnosti. Vdarim jo tje. Pa kako sem se motil! Mislil sem revež, da se bo tu kar pilo iz narodnih majolk brez mere, kaker se je pod Kraško goro! Stopim pred vrata, pogledam skozi: vse polno gospode okol miz, živahno se razgovarjajo . . . Pogledam po mizah . . . Žalostna ti majka, Hodulja! Poštenega bokala in poliča ne vidiš nikjer. Le kvartinči in kvartinčki, in še ti ne polni; pred kvartinčem stoji pa debel kozarc kaker oče pred sinom, na strani mu vampasta steklenica, ki drži pol vedra vode. In jojmene, kako ti vlije gospojska roka za pol prsta vinčka v kozarec — komaj da počrni dno — potem pa se vsuje iz steklenice voda, kaker ploha iz oblaka v kozarec; primekne se k drobnim ustnicam in kmalu ga je spraznjenega za — četrti del; oddahne se gospojski pivec ter briše si brke: „Izvrstna kraška kaplja!“ Hodulja, ko bi ti vse to z miz pobral, Bog vé, ali bi zneslo za eno južino!

Pa kaj mislite, da me je kdo še pogledal, ali celó povabil: Sédite, Hodulja, píte!

Hodulja, tu ni za-te, rekel sem, in jo pobrisal dol po stopnicah.

Pod stopnicami je bila shramba, vrata so odprta, stopim noter; in ker je bilo precej hlad, se kar vržem kaker sem dolg na klop: Na, Hodulja, tu je tvoja „Sommerfrische!“

V shrambi je stala polica, na nji je bilo spravljenih nekaj letnikov raznih časopisov. Radoveden sežem v polico in privlečem letnik slavnoznanega tednika, ki je izhajal v deželi. Nomina sunt odiosa. Le toliko povem, da omenjeni tednik je služil vže v vseh vojskah, na čelu so mu bili vže generali vseh barv, zagovarjal je vsaki čas, karkoli je kdo hotel v njem zagovarjati. Sploh smatral je, kaker se je govorilo, za svojo edino nalogo dokazati, da ni res, kar piše sveto pismo Mat. VI. 24.

Lehko si torej mislite, kako željno sem jaz — radovedneš — začel prebirati stare letnike tega lista. Kdo mi bo zameril?

Sploh, ako je res, da govoré fakta, vredniška politika je z vsem hotela dokazati, da to, kar je, ob enem ni, in to, kar ni, ob enem je. N. pr. na 2. strani neke številke je stalo:

I z m e s t a 27. junija. — Človek res vže ne vé, kje živi. Greh, hudobija, nesramnost, barbarstvo se čedalje bolj širi po deželi. Čujte no, kaj vam povem. Kdor se je v nedeljo na vse rano sprehajal po ulicah našega mesta, je zapazil po voglih plakate, ki so mu vže od daleč oznanjali: Oggi Sagra con Ballo in Ossoinizza.“ Kaker smo zvedeli, stekla se je ta dan vsa sodrga iz mesta in okolice v omenjenem kraji. Rogoviljenja ni bilo konca ne kraja. Neizogiben izid seveda je bil, da so se začeli pretepati in klati. Žandarji so morali posrejevati, da se ni hujšega pripetilo. Pozno v noč še so se vračali črni vranovi skoz mesto domov. Tulili so kaker zverine. Akoravno vsi sinovi slovenskih mater,

Digitized by Google

se vender ni slišalo od njih druzega, kaker edino zveličavna italijanščina. Pevali so same filulajne, in laške nesramnice, ki so se končavale vse na znani: sempre allegri, mai passion! Za Boga! Kako daleč smo prišli? Kdaj pride naša gospojska oblast do spoznanja, da javni plesi so kuga za naš narod v moraličnem in gmotnem oziru? Pozivljemo vsakega, komur je še kaj mar za javno nravstvenost, naj se, koliker je v njegovi moči, krepko potegne, da se enkrat v okom pride tolikemu pohujšanju, pretepanju in prelivanju krvi. Posebno pa naj bi naša narodna županstva enoglasno sklenila, da se javni plesi nimajo več dovoljevati. Županstvo v M. je to vže vkrenilo. Upamo, da v kratkem sledijo druga. Mi bomo v našem listu take vkrepe pohvalno zabeležili.

Na 3. strani iste številke:

Z d e ž e l e 27. junija. — To je bil spet dan, katerega moramo sè zlatimi črkami zabeležiti v zgodovini narodne probude predrage nam domovine! Naši Podhribovci sicer nikdar ne zaostajejo, ko gré za to, da se javno pred svetom pokažejo za to, kar so — za prave slovenske sinove. Bilo bi predolgo, ko bi hotel nedeljsko slavnost na drobno popisati. Krona vsemu je bila narodna zabava na travniku pod starodavnimi slovenskimi lipami. Pač se je gotovo tudi vam v mestu srce od veselja smejalo, ko ste videli po ulicah mogočne plakate v narodnih barvah: „Narodni ples v N. pod lipami.“ Od ranega jutra tik do začetka veselice so vrli naši fantje neprenehoma zbijali deske za narodno plesišče. Ni mi treba opomniti, da se je plesalo pozno v noč. Proti polnoči so se začeli razhajati fantje v družbi narodnih naših plesavk, in milo se je po polji in logu razlegalo od vseh strani: „Mila, mila lunica“ . . . . „Tri ure hoda.“ . . . „Dokler sem mlada bla“ . . . itd. . . . Želeti bi bilo, da bi se tudi naša županstva več zanimala za take narodne zabave. Bi ne bilo prav, ko bi starešine privolili vsako leto kako vsoto za enake veselice, posebno da bi se plesišče dostojniše olepšalo z narodnimi tribojnicami?

Temu dopisu je vredništvo dostavilo: Odobrujemo s polnim srcem prekrasno idejo, katero ste tukaj sprožili. Mi bomo v listu prav radi poročali o starešinskih sklepih, ki bi se storili v tem smislu, v posnemo in spodbudo vsem drugim slovenskim občinam.

Več takega in enakega je pisal omenjeni list. Nekje se je na prvi strani tako vnemal za edino zveličavno katoliško cerkev, da bi sam sv. Avguštin ne mogel bolj goreče in prepričavno pisati, a na tretji strani priporočal je spet še gorkejše znan list, izhajajoč nekje na severji, ki je avstrijske Slovane pregovarjal, da bi prestopili v — rusko cerkev, ker ta je baje za Slovane edino zveličavna.

Še en vzgled. Na tretji strani je prav pobožno vabil slovenske deželane po odpustke v neko samostansko cerkev; a na

Digitized by Google

prvi strani v listku ni mogel vže več najti besed in izrazov, kako bi istim bravcem dostojno hvalil in priporočal list leposloven, ki mu je vsa vera in krščanstvo z dušo in Bogom vred nič več kaker neumna vraža!

Itd. itd. — brez kraja in konca.

Indija Komandija.

O stoletnici francoske revolucije Slovencem v spomin

*spisal dr. Mahnič. *)*

Še ko sem bil majhen, so me v šoli učili, kako je neki Galilei iznašel res važno resnico, da se namreč zemlja vrti okoli solnca, ne pa solnce okoli zemlje, kaker so mislili stari. Meni, da prav očitno povem, ta nauk nikaker ni hotel v glavo. Kako hudirja, mislil sem, ali ne vidim z lastnimi očmi vsako jutro solnca izhajati in zahajati? In da bi bilo vže res, kaker pravi Galilei, kako bi mogel jaz v šoli mirno sedeti, kaker veli gospod učitelj, ali bi ne morali jaz in moji sošolci z učiteljem vred in naši klobuki in naše knjige zleteti z zemlje v zrak, dokler bi ne padli na kak trden in stalen kraj, kjer bi zamogli mirno sedeti in se učiti? Ti dokazi so me v mojem mnenji tako potrdili, da sem začel celó dvojiti — Bog mi greh odpústi — o vsej novejši znanosti, rekel sem: Ti naši so popolnoma pozabili, da stojé na zemlji, vso svojo učenost zidajo v zrak in sanjajo reči, katerih ni bilo in jih ne bo.

Ali glej, kako se časi spreminjajo. Ko sem iz šole stopil v življenje, mi je bila priložnost ljudem v možgane gledati; sedaj sem videl, kako se tukaj noter vse vrti in meša, kako človek svoje misli in prepričanje, kaker luna svoje torilo, od dne do dne preminja, tako da ni norenja ne kraja ne konca. To opazujoč jel sem počasi dvojiti, je-li raziranje moje o zemlji in solnci pravo. Vsaka prikazen namreč, kaker se mi je zdelo, mora imeti svoj vzrok, tako tudi ono vrtenje v človeških možganih; in tako bi

*) Naslednja povest je bila vže pred leti tiskana v listku „Slovenčevem.“ Ker se je vže takrat želelo, da bi se celotno izdala ter tako ohranila, jo tu ponatisnemo. Menimo pa, da je najprimerniši čas za to ravno letos, ko obhajamo stoletni spomin francoske revolucije. Častiti bravci, posebno oni, ki poznajo naše novejše liberalno slovstvo, bodo to iz povesti same lehko sprevideli.

Digitized by Google

znal vender le prav imeti Galilei, ki pravi, da se zemlja vrti okoli solnca. Ker drugače, ko bi zemlja mirno stala, bi moral tudi v človeških možganih mir biti. In nisem več dvojil in rekel sem: Ti si vender le mož, Galilei, če prav ne poznam tvoje teorije, vender ta prikazen mi priča dovolj, da si jo zadel!

Ali oh, zdaj še le vidim, kam sem zašel; da bi se le tudi v mojih možganih ne mešalo! Popolnoma sem zabil, da nam je iti v Indijo Komandijo. No, treba pa vender le začeti.

Indija Komandija! Res, čudna dežela. Ko sem bil še doma otrok, imel sem staro mater in ta mi je večkrat pripovedovala o Indiji Komandiji: kako rodovitna je in krasna, in vse lepo, kar se dá misliti, se tam nahaja. Zatorej se mi je vže takrat rodila želja v srci poiskati kdaj Indijo Komandijo. Ali nesrečen jaz; spravili so me kmalu v Gorico v šolo in vže prvo leto dali so mi zelen frak in šolarsko kapo, kakeršnih se ne vidi več, to vem, da mi je stala na glavi kaker pogača; imela je žalosten konec: o počitnicah mi jo je tele z glave snelo in požrlo. Tako tedaj je vže takrat vse na meni kazalo bodočega gospoda, kakeršen sem zdaj. Nazadnje mi je vmrla še stara mati. In tako je bila treba reči: Z Bogom, Indija Komandija, nikoli se več ne vidiva! Kmalu zo mi zginili vsi spomini na njo, slednjič celó ime. Saj pa tudi veste, koliko in kolikoterih reči se mora človek učiti v naših šolah in s kako silo in ročnostjo se mu vlivajo v um in srce. Kaj čuda, da spomini in podobe iz prve mladosti zatemné za brezštevilnimi šolskimi predmeti, tako da človek končavši šole ima ves drug um in srce in ne vé že več, kje je prav za prav rojen, tam gor ob ledenem morji ali ob južni Adriji.

Toda prišel je čas, ko sem se pogospodil; gospodje pa imajo denar, to je vže stara pravljica, in tako tudi jaz. Ali blagor mu dandanes, kdor ima denar, v malo dneh kaker tica lehko preleti in si ogleda cel svet. In zletel sem tudi jaz na sever in na jug in vse ogledal si in vse videl. In prigodilo se je nekega dne, vozil sem se tam doli nekod po južni Italiji. Prav lepa dežela je bila. Tako živo, modro nebo, bolj modro se mi je zdelo, kaker vseh naših politikov modrost, in taki vinogradi in trte visoke, više kaker kraški hrasti, in po njivah in polji divje rastoče tropične rastline; gozdovi pa vse polni pomeranč in limon in oljk in kaj vem še česa, kar mi, ki smo se botanike učili, le po imenu poznamo; od vseh strani pa dišalo je po balzamu in druzih vonjavah tako prijetno, da se mi je nos popolnoma razvadil in dolgo se ni mogel spet privaditi ostri naši sapi. Vsa ta lepota tedaj, katero sem zdaj popisal, je tako močen vtis naredila na me, da sem, ne vem po kaki psihologični postavi, iz najnižega dnu srca vskliknil: Taka mora biti Indija Komandija! Indija Komandija, toliko let zakopana, splavala je spet na površje moje duše. Čutil sem se popolnoma pomlajenega. Koj vstanem in vprašam soseda Laha, ali je morda tukaj Indija Komandija. A on me nekako čudno pogleda, kaker

Digitized by Google

bi mi hotel reči: Kaj se ti sanja, še imena tega nisem slišal! Tako sem spoznal, da nisem v Komandiji. Ali sklenil sem trdno Indije Komandije tako dolgo iskat, dokler je ne najdem, ali vsaj nekaj o njej ne zvem. Vender pa Indije Komandije nisem hotel več imenovati, da bi me morda ljudje čudno ne gledali. Kamerkoli sem prišel, vprašal sem le, kako je ime ovej deželi, pričakovaje, da bom vender enkrat zaslišal ime zaželene mi Komandije. Toda zastonj.

Imenovale so se mi razne dežele, mej njimi tudi deveta. Komandije pa le ni hotelo biti. Slednjič sem popolnoma obupal najti jo kdaj.

Zdelo se mi je, da še celó na zemlji ne more biti. Vender pa vsaj kaj več o njej zvedeti me je nikalo, bodisi vže kjerkoli. In glej, tedaj sem začel nadlegovati učenjake, ki poznajo vsako ped zemlje in premerijo celó nebo in povejo, kod se je vozil Jupiter pred petsto tisoč leti in mu določijo pot za druzih petsto tisoč; ti učenjaki, rekel sem, gotovo vedó za Indijo Komandijo. Ali vse zastonj, ni duha ni sluha po nji. Še eno sem si izmislil, pribežal sem k mrtvin. In šel sem, in noč in dan preiskaval po knjižnicah stare zaprašene rokopise in spominke, ali bi bilo najti kak sled po Komandiji. Nič, nikjer nič!

Kaj mi je bilo začeti! Šel sem žalosten in zamišljen in zašel sem v puste gorate kraje. Steza me je peljala na strmo goro, više in više, dalje in dalje, dokler se ne znajdem od vseh strani obdanega od groznih skal. Glej, tam tik pod visokim skalovjem zagledam dobro vtrjeno pot, pod skalovjem pa vhod z leseno zagrajo zaprt. Stopivši pred vhod zapazim noter starčka; bela brada se mu je v temi svetila, zamišljen je sedel na stolu. Osupnjen postanem, ker tako so nas nekdaj naši učili, da starost se mora spoštovati. Kar mi pride v misel Indija Komandija. Glej, rekel sem, ta častiti starec bi znal mi morda kaj povedati o Komandiji. Saj stari so vender le modrejši, kaker naši mladi v jeklenih teorijah spiljeni z vsemi svojimi logaritmi. Kar stopim predenj in rečem:

„Ne zamerite, ljubi stric, jaz bi rad kaj zvedel o Indiji Komandiji. Veste vi kaj o nji?“

Starček vzdigne počasi desnico in primši se za čelo globoko vzdihne:

„O Indija Komandija!“

Meni je srce kar vtripalo. Obmolkne, debela solza se mu iz oči polije po lici; obrisavši si jo, prižge luč, pomigne mi, naj grem za njim. Gremo po stopnjicah vedno niže, dol in dol brez konca in kraja. Ta bo lepa, sem rekel, saj vender tod se ne more priti v Indijo Komandijo. Zdaj se spomnim, kar sem enkrat slišal na zemlji, da je namreč naša zemlja velika krogla v središči čisto ognjena. In kar ni še zadosti, učeni celó mislijo, da je prav sredi zemlje pekel. Oho! sem začel misliti, tedaj se bližamo peklu, in Bog vé, da me ta stara pošast ne pahne v brezno in tako pridem

Digitized by Google

še živ v pekel! In res, vedno topleje in topleje je prihajalo in sledujič je bil zrak vže topleji kaker na Krasu o sv. Ivanu, tako da sem bil ves moker od potu. Tudi se mi je zdelo, da se vsako toliko vzdiguje dim iz dna. Ali groza nad vse groze, ko zaslišim pod seboj zemljo se tresti na močne vdarce: tum! tum! tum! Tu imamo vže Hefajstovo kovačnico! In res, kaker sem poznejše od starca zvedel, kovali so tisti čas velikansko verigo za nekega mogočnjaka, ki je imel priti tiste dni z zemlje v pekel. Glej, tukaj blizo pekla se stari vstavi in obrnivši se na stran odpre železna vrata, privleče ven stare okajene papirje in mi jih izroči, rekoč:

„Tukaj, mladi prijatelj, vam izročam, kar imam najdražega na zemlji in pod zemljo. To je dragi spomin na mojega edinega prijatelja; neugasljiva želja, poznati svet in tuje narode in njihove šege, gnala ga je tudi v Indijo Komandijo: od mene daleč ločen mi je pošiljal ta pisma: upal sem, da se še kdaj vesela snideva, a nevsmiljena osoda mi ga je vnesla ne vem kam, tako da ga nikdar več nisem videl. V teh pismih najdete popisano, kar je on v Indiji Komandiji videl in doživel. Ko vse preberete, prosim, poiskajte njegov grob in kosti sèmkaj prinesite ter jih poleg mene na vrtu pokopljite, ker jaz ne včakam več prihodnje pomladi."

Vtihne in se joče. In tako so pisma zdaj v mojih rokah. Jaz pa ves navdušen za slavo Indije Komandije sklenil sem ona pisma nespremenjena objaviti. Saj se nahaja v njih dosti zanimivega in tudi podučljivega. Le to moram opomniti, da je dokument zeló poškodovan, papir oguljen; posebno so pa letnice v začetku pisem, ker so bile ob robu zapisane, skoro popolnoma zbrisane, tako da jih ni moč več izsledeti. A kar se je našlo, je vestno prepisano.

I. pismo.

V Koludrovici 18. maja 18 . .

Preljubi, prezvesti prijatelj v Skalovji!

Po čemer, je srce celo življenje hrepenelo, česar sem dolgo časa željno iskal, Indijo Komandijo, našel sem; z lastnimi očmi jo gledam, v njej sem cel z dušo in s telesom. Pišem ti tukaj v glavnem mestu cele Komandije. Vže sam več ne vem, koliko dni sem moral navzgor hoditi, predno sem prišel do Indije. Nismo še sicer v nebesih, vender pa prav blizo nebes; kajti nebeški strop je videti tukaj prav nizek. In da boš vsaj nekoliko si mogel domisliti, koliko viša je Indija Komandija od zemlje tam dol pri vas, poslušaj, kar ti povem.

Tisto solnce, katero tam dol od vas se ne zdi veče od torila, s katerim sirijo na Krasu, tisto solnce tedaj je tukaj gotovo veče,

Digitized by Google

kaker je bil Obrovski obroč na Ogerskem za cesarja Karola Velikega. Vidi se celó ogenj v solnci in vali se v enomér iz solnčnih dimnikov dim tja pod nebeški strop. Luna pa, ki vam je kaker ženska glava nekaj debelega okroglastega obraza, je nam tako velikanska, da ji je vže sam nos veči kakor vaš Triglav tam doli. Zdi se, da je vže stara, ker obraz ji je zeló zgrbančen in grd, in človek se mora res čuditi, kako se morejo naši pesniki v njo zaljubljati. Želel bi jim priti enkrat v Komandijo. Le eden vaših pesnikov jo je dobro poznal, ki ji je koliker se še spominjam, tako podkuril:

Stopil bom na stene kraške,
Z močno roko bom pograbil,
Nagomilil sive skale,
Vstopil bom se za gomilo,
Skale metal na višave.

Tebi v rebra, bleda luna!
Da ti pridem kje do dlake
Da ti zlomim ktero rebro,
Da te sklatim iz višave
— — — — — — — — — —

Vedno menjaš svoja lica,
Svoja lica razorana:
Včeraj bila si ko reta,
Dans rožičke z neba kažeš,
Jutro, starka! boš mrléla itd.

Res, izvrstno, boljšega ne zasluži ta starka. A čuj dalje! Vi tam dol govorite o nekem znamenji nebeškem, kateremu pravite medved; komaj da zapazite najglavniše poteze medvedovega telesa. Ali da bi videl tukaj, kako velik je ta nebeški medved, kako široko zija dol proti nam, kaker da bi žugal požreti celo Komandijo. In junec, kake rogove ima, gorjé nam, ako mu pride muha, skočiti dol, nas lahko vse nabode in vrže na zvezde. Tu spet škorpijon nam zmerom preti z velikanskimi čeljustmi. In divji kozel, tako brado ima, da bi pol Komandije na njo obesil.

Take pošasti imamo na nebu, strašé nas noč in dan. Zatorej se pa tudi ni čuditi, da ljudje so v Indiji Komandiji prav dobri in bogaboječi, ker tukaj vse navdaja strah nebeški. Kar imenujete tam dol pri vas zločinstvo, se tu gor ne pozna, zatorej pa nimamo ne sodnikov ne ječ.

Zrak tukaj je prav zdrav. Res, da bi bilo skoro pretoplo, ker imamo solnce tako blizo, a vedeti moraš, da v Komandiji vedno pihlja hladiven veter, prihajajoč od nebeških teles, ki se nad nami sučejo in večkrat prav blizo tik Komandije mimo hité in zrak poljejo. Oni dan se je Helios na vozu tako blizo mimo Komandije peljal, da so nekateri Koludrovčanje slišali celó podkove nebeških konj, vsled tega vstal je velikansk vihar, ki je veliko škodo napravil po vsej Komandiji.

Ker pa imamo tukaj zrak tako tenek in čist, ni čuda, da se

Digitized by Google

bolezen v Komandiji, rekel bi, skoro ne pozna. Nimamo ne zdravnikov, ne zdravil, ne lekarnic in ne bolnišnic, tukaj vsi včakajo sto let in drugače se ne vmrje, kaker od prevelike starosti; ko se pljuča že vpehajo prečisti zrak srkati, tedaj človek brez najmanjše bolečine zvene kaker cvetica, in ni ga več.

A vender je tudi nekaj, preljubi moj, kar nas opomina, da nismo še v nebesih, če prav blizo njih; ena bolezen razsaja tudi pri nas, ki pa ni telesna, ampak duševna. Znano je vže vam tam dol, da luna ima poseben vpliv na pamet človeško, po vsem svetu govoré o nekem trkanji lunincm. Gorje mu, kaj ne, kogar luna trka! A zdaj misli si, preljubi moj, misli si našo luno, katero sem ti vže popisal; gorje mu, stokrat gorje, kogar trkne! Kdor posebno ponoči v njo pogleda, je izgubljen, ker neizmerno čarovna je njena moč. Večkrat pa tudi človeka spečega izvabi iz postelje in ga pelje na streho, tedaj mu odpre oči in mu pokaže svoj velikanski nos in ostudni obraz, od njene grdobe se revež tako preplaši, da se mu kar pamet zmeša in potem blede do smrti. Zatorej se pa tudi nikdo ponoči ne prikaže iz hiše, vsa vrata in okna imajo tukaj vsaj tri zatvore, da bi luna ne mogla ponoči do človeka. In vender je Komandija polna norcev. Še celó žival tukaj bolj nori, kaker tam dol pri vas.

Drugače je pa Komandija prav srečna dežela. Ljudje niso sicer učeni, ker pravijo: vsak znaj dobro svoje delo, kmet, kako se orje, pastir, kako se pase, krojač, kako se suknja kroji, čevljar, kako se obuvalo trdno šiva, posebno sè smolo, kovač, kako se železo kali, vsakdo pa, kako se dobro jé in pije; druzih šol ni treba v Komandiji. In čemu? saj tako vže vsakdo sliši ob nedeljah v cerkvi, kaj treba storiti, ako se hoče zveličati; in tudi pravijo, da kmetu, kaker so Komandci vsi razun malo najpotrebniših rokodelcev, bolje pristoja matika in lopata s polnim, kaker pa pero in knjiga s praznim želodcem, in kaker menijo, učen kmet ni bil nikoli srečen.

Kako lahka reč je torej take pohlevne ljudi vladati. Imajo pa v Komandiji kralja, ki navadno stoluje v Tevčah, ako prav je Koludrovica glavno mesto vsej Komandiji. Ta kralj je potomec starodavne rodovine, ki je vedno tukaj kraljevala. Ljudje imajo to posebno lastnost, da kraljevsko rodovino zeló časté in spoštujejo, in sicer tem bolj, čim starši je; vedó, da kralj je potrebna oseba; kjer je več ljudi skupaj, najbolje, da eden vkazuje in drugi slušajo, tako je konec vsem prepirom in pravdam, zatorej so jim kraljeva povelja, kakor Božja. Le enkrat se je hotel nekdo kralju vpirati, a ni dolgo čakala kazen na-nj; ponoči, ko je hotel spati, je naenkrat zginol, le klobuk so našli drugo jutro na polji, živa duša ni vedela, kaj ga je vneslo. Od tedaj je strah pred kraljem še veči.

Kralj ima v Komandiji le izvrševavno oblast. Postavodajavne namreč ni treba, ker postave so nespremenjene vedno iste, odkar

Digitized by Google

Indija stoji. Tukaj se namreč postave ne predelujejo kaker tam doli pri vas, kjer vsako leto imate druge po večini glasov; mi nimamo ne volitev, ne zbornic in ne poslancev, ne večine in ne manjšine glasov, ker vemo, da več gospodarjev ko je v hiši, slabše gre. Kar so enkrat naši stari za dobro spoznali, je še zdaj dobro in bo; s postavami igra se in norčuje le norec. A tudi izvrševavna oblast ima malo opravila. Postave v Komandiji nimajo prav za prav druzega namena, kaker podložne voditi, kaj in kako naj delajo. Prav redko se zgodi, da bi se postava prestopila. Nebeški strahovi človeške strasti brzdajo. Če bi bil pa kdo nepokoren, zadela bi ga kazen; tudi smrtno kazen imamo v postavi. Določena je tako le: Hudodelnik naj se o polnoči pelje na Škratljevico, ki je najviša gora pri nas, na severni strani Komandije: tukaj se mu držé oči siloma odprte, da gleda v velikega medveda na nebu tako dolgo, dokler od strahu ne vmrje. A do sedaj se ta postava ni še izvršila.

Sploh sem tačas, ko v Komandiji bivam, spoznal, da je tukaj vse boljše, kaker tam dol pri vas. Res, da so ljudje še malo surovi in boječi, posebno ko vidijo tujca. Pri meni so posebno občudovali nos, ker sploh so nosi tam dol pri vas dosti bolj korenjaški, tukaj so vsi bolj v stran zavihani. A vender sem se kmalu ž njimi sprijaznil, in zdaj smo največi prijatelji, le da se ne poljubljamo. Zatorej pa, dragi prijatelj, z visokih visočin Indije Komandije ti kličem dol v nizke nižave in vabim: Pridi v Komandijo! In glej, preljubi prijatelji, da boš videl, kako sem premlajen, da, popolnoma prerojen, pošiljam ti prvo pesem, ktero je nebeška Komandija izvabila iz mojih sicer vedno prozaičnih prs:

Čuj in strmi:

O Indija Komandija,
Prelepa ti dežela,
Nad zemljo si povzdignjena,
K nebesom si priklenjena.

Vsa s čudeži napolnjena,
Le malo preveč trknjena.
Preljuba mi dežela,
Indija Komandija!

II. pismo.

V Koludrovici 1. junija 18 . .

Prijatelj iz Indije Komandije prijatelju v Skalovji pozdrav!

O kako svetlo solnce meni sije, kako modro nebo se nad menoj razpenja, kake vonjave od vseh strani mi nos božajo! Zdi se mi, da nisem več na zemlji, duh ne čuti več telesnih spon, ampak prosto se dviga v bližnje mi nebo. Zatorej se pa nimaš čuditi,

Digitized by Google

prijatelj, da sem se vže ves poindijanil in pokomandil. Nekdaj najpustejši realist, zdaj najidealniši pesnik, nekdaj tam dol tako okoren, zdaj tako skočen in vkreten, da bi kar v luno zletel celóbrez perut.

A ti, vém, pričakuješ, da ti spet kaj novega sporočim o Komandiji. Glej, vstreči hočem tvoji želji. Danes ti hočem pokazati glavno mesto Komandije, Koludrovico. Toda, ko slišiš besedo „glavno mesto“, ne misli koj na Pariz ali Dunaj. Ne, ne, preljubi moj, Koludrovica je velika vas, menda največa v celi Komandiji. Vas je, vas, in nima ne Boulevardov ne Ringov ne Korsov, ker Koludrovčanje dobro vedó, da take reči so drage. Tam dol imate po mestih ulice ravne, kakor mize, vse je zidano v eni meri, tako da oko ne more zapaziti najmanjše neskladnosti. Koludrovčanje pa so praktični ljudje; oni ne zidajo za oko, ampak za-se; kar koristi, zidajo, in tako, kaker bolje koristi. Da le poslopja vgajajo namenu, pa je prav, če tudi so od zunaj grdo in nepravilno zidana! Tu ne vidiš po koludrovskih strehah žlebov; Koludrovčanje pravijo da nikomur ni treba hoditi pod kap, ko dežuje; čemu tedaj žlebovi? Tudi imate po mestih tlak, večkrat prav drag. V Koludrovici kaj takega ne vidiš, ker Koludrovčan vé, da po tlaku postopajo le pohajači; delavci in pridni meščanje nimajo za to časa; zatorej se pa tukaj ulice nalašč pusté blatne in prašne. Tudi se na tlaku prelahko pade, tako da pride celó nos v nevarnost, in to Koludrovčanom ni nevažna reč, ker vže tako imajo nos pokvečen; no, v blato se pa že lahko zarije, brez vse škode. Ne, ne, takih nekoristnih naprav, za katere tam dol ogromnega davka plačujete, in večkrat najpotrebnejših reči pogrešate in celó stradate, takih naprav v Komandiji ne najdeš. Nimamo ne mestnih vrtov, ne umetnih vodometov, ne javnih kopališč, ne javnih knjižnic, ne muzejev. Kar se teh reči tiče, pravijo Koludrovčanje, naj skrbi v s a k z a - s e, v Komandiji se najde dosti prostora in vode, ako želi kdo sprehajati ali kopati se. Knjige so za učene, in ti naj si jih kupijo, ne pa da bodo vsi za nje plačevali; in kar se tiče muzejev, ni treba, da se živali odirajo in kože jim s slamo bašejo, ker slama je v Komandiji draga. Kdor hoče živali opazovati, pa hodi si jih lovit. Tako se odrežejo Koludrovčanje, in prav imajo.

Mi smo kmetje, in hočemo ostati kmetje, ta glas se sliši po vsi Komandiji in tudi v Koludrovici. In to je tudi kralju najbolj všeč, ker vé, da kmet je državi najtrdniša in zanesljiviša podpora. In da bi ti vedel, kako naši Koludrovčanje domovino ljubijo! Od njihove zemlje jih ne odtegne nobena moč in tudi, ko bi tulile in brcale vse zverine na nebu in ko bi sam veliki medved žrelo odprl, da bi Komandijo požrl, ne, Koludrovčan ne bo bežal in zapustil Komandije, on se bo prej v zemljo zaril, kaker krt, in raji mrtev v Komandiji počival, kakor živ v tuji deželi.

Včeraj sem bil pri koludrovskem županu. To ti je županstvo! Glej, tukaj ne najdeš ne tajnika, ne druzih pisačev. Župan je mož

Digitized by Google

in njegova beseda zda več, kakor sto bričev! Župan veli: tako in ne drugače! In tako in ne drugače naredé vsi Koludrovčanje. Župan sodi: tako je prav in ne drugače; ta je nedolžen, oni je kriv. In pri vseh Koludrovčanih tako velja za prav in ne drugače; ta je nedolžen in oni je kriv. — Tak Župan, tak, in take besede so županske besede! Je pa tudi mož, da se ga vse boji in vse časti, močan, krepak, ki zna svojo besedo z roko in tudi z nogo povdariti. Ne pa kaker tam dol pri vas, kjer imate večkrat za župana kakega škrica, ki je obdan od pisačev kaker od muh, ki kaker smrtna senca po klopéh sedé in drugega ne delajo, kakor postave obračajo in zavijajo, da gorjé kmetu, ki jim v pest pride!

Imajo Koludrovčanje tudi občinsko hišo, a ne take, kaker so jo tam doli pri vas na Dunaji sozidali, je nekaj manjša. Ako se ne motim, videl sem tako pred leti blizo tam nekje na Krasu, menda prav v Tomaževici. Popolnoma enaki ste si, kaker ona, tako tudi koludrovska nima nobenega okna, samo vrata za vhod, nad vrati vzdiguje se zvonik zenim zvonom, kateri vabi starešine v zbor. Se vé, da takrat je vsa Koludrovica na nogah. Starešine se zberó v zbornici in vrata za seboj zapró, tako da vedno v temi zborujejo. Luči nočejo prižigati, ker so prevarčni; in čemu luč? saj luč je le za oči, pri zborovanji pa ni treba gledati, dovolj, da se sliši in govori. Ko se seja sklene, tedaj se vrata odpró, in občinski sluga naznani množici pred vrati, kaj se je sklenilo. In vse se razide po opravilih.

Ej, še nekaj sem zvedel pri županovih, kmalu bi bil pozabil. Župan ima namreč 10 sinov. O desetem mi je pripovedaval čudne zgodbe. Saj veš, da tudi tam dol pri vas so desetniki čudni in posebni ljudje. Že kot fantič izogibal se je družbe tovarišev in potikal se vedno le po samotnih krajih in gledal v enomer na nebo, brez strahu. In ljudje so po pravici strmeli, kako zamore fantič tako drzen biti, da z nebeškimi pošastmi tako prijazno občuje. Še celó lune se ni bal. Cele noči je pohajal po gozdih in se ž njo prijazno pogovarjal.

Oče župan, bistra glava, je te posebnosti sinove kmalu zapazil, videl je koj, da njegov Tonek (ne čudi se, saj v Komandiji se otroci, kaker tam doli pri vas krstijo in dobé ime enega svetnikov) ne bo nikdar kmet, kaker so drugi Koludrovčanje. In res, vže iz oči in vsega obraza spoznal si v njem, rekel bi, nebeško bitje, ki skoro ne vé, da živi na zemlji. Vedno je bil zamišljen, nič pozemeljskega ga ni mikalo. Še celó jesti je večkrat pozabil. In glej, kaj se je enkrat zgodilo!

Bil je tedaj v dvanajstem letu, torej v tisti starosti, ko vaši Gorjani tam doli navadno peljejo sina v mesto učit se. Tedaj enega dne proti večeru ga je bil poslal oče na polje pogledat zarad živine. Zvečer čakajo, čakajo, a Tončka ni bilo k večerji.

Zdaj vstanejo vsi ga iskat in bredejo daleč okoli, da bi ga našli: Kje je naš Tonček? Kje je nas Tonček? Vse zastonj! Ni

Digitized by Google

ga bilo tudi drugi dan, še sledu ni bilo več po njem. Povprašavali so po vsi Komandiji, a Tončka županovega le ni. Zabredel je najbrže daleč, daleč proč od Komandije, in nikdar več ga ne bode domu. Župan se več let ni dal potolažiti. Enoglasno se je v starešinstvu koludrovskem sklenilo, da se postavi Tončku županovemu plošča, ki je vzidana v občinsko hišo. Župan sam zložil mu je v koludrovskem zlogu to-le prekrasno kitico:

Oj Tonek, Tonek, Tonek,
Oj kam si šel, moj ljuček?
Vsa Indija Komandija
In pamet vsa koludrovska
Po tebi zéva, se solzi,
Ker najti več nikjer te ni.
Alj živ, povej, alj mrtév si,
Da žalosti ne vmremo vsi.

A dovolj za ta pot, dragi prijatelj, dovolj, ker tudi meni solze oči zalivajo, mi jemljejo moč. Potolaži nebo žalujočega župana koludrovskega.

Živi!

III. pismo.

Raduj se z menoj, brate v Skalovji, raduj so, tvoja radost ne poznaj ne mere ne konca! V Komandijo se vrača veselje. Ne več na izhodu, kaker do zdaj, ampak na zahodu, daleč tam na zahodu vidim zarijo vshajati, ki obeta Komandiji novo luč, žarki njeni so začeli vže sijati, in kmalu, kmalu prisijejo do nas. Toda preljubi moj, nečem več skrivati; ódpri se, srce, in izsuj prijatelju v Skalovji, kar čutiš. Po tolikih letih žalosti in obupa dobili smo vender vest o preljubem Tonku županovem. Došlo nam je pismo, pismo daleč od tam, kjer se hodi solnce vsak večer v morje kopat. V tem ko ti pišem, sem pri županovih v Koludrovici, in ono pismo držim v svojih lastnih rokah; župan je od veselja tako prevzet, da ga ni mogel prebrati. In glej, to pismo preljubi, glej, prepišem ti je od prve črke do zadnje. Čuj!

Preljubi oče in bratje in sestre in pa vi vsi, visoki Koludrovčanje!

Oj oblaci vi, ki od silnega zefirja gnani, drvite gor nad mojo glavo, oblaci, prosim, ko do Komandije pridrvite, da Tonek še živi, recite. In ve, o ptice in orli gor visoki, ki v solnčni svitlobi letate, ko do Komandije priletite, da Tonek še na zemlji biva, oznanite. Da, da, preljubi oče in Koludrovčanje vsi, akoprav človek ne sme ničesar trditi, vender mislim, da sem, ali vsaj zdi se mi, da mislim, da sem. In v tem trenutku, prav zdaj večna skončno-neskončna, misleča, vesoljno vse obsegajoča moč pognala me je na vrhunec svoje pameti, v kateri spoznam prvi početek svoje lastne prikazni v vesmiru. O čudo! popolnoma sem bil zabil, da se je

Digitized by Google

moja zibel gugala v Komandiji, in zdaj po šestnajstih letih v večni ideji berem zgodovino lastnega jaza.

Glej, tu le poznam, da je moj oče neki Štefulja, zdaj župan koludrovski; in njegov oče, to je moj ded, je prišel s tujega v Komandijo, bilo mu je ime Kancijan in je bil v petem členu soroden nekemu imenitnemu možu, ki se je zovel ne vem vže kako, a vender nekako podobno njemu. Temu imenitnemu možu soroden bil je neki Smerekar, menda Nemec, ker tam gori na Nemškem rastó rade smreke; dali so mu to ime, ker je baje trdil, da smereka prav za prav ni smereka, ampak se le zdi; in to je, revež trdil, akoprav je vse Nemško po smoli dišalo. Smerekar, nju strič-nik, pa je bil imenitni Šel . . . ., ali prav za prav Šilnik. Bil je namreč čevljar, ki je svojega strica in prastrica raztrgane čevlje prenaredil in izdelal iz njih nov čevelj; rabil je pa pri tem tako veliko šilo, da je prevrtal zemljo in nebo in vse na-nje nataknil. Temu stričnik spet je bil neki He — Heg . . ., ali Higl, ali menda Igel, recimo mu torej Jež, ker so mu strčale iz kože tako strašanske igle, da mu ni mogel nikdo do živega; ta je enkrat v svoji pameti celó zvezd iskal in menda tudi našel, a le repatice.

A zdaj pa spet nazaj. Govoril sem o očetu in dedu. Mojega očeta očetu oče, ali moj praded bil je neki Rudeč, ki je bil sorodnik imenitnemu sanjaču Ru . . Russov — ali tako nekako, zadnji slog mi je všel. Vidite, kaki veleumi, kako silno silne velikosti stojé v vrsti mojih pradedov!

Tu spet vgledam četo slavnih modrijanov; eden druzega se držé; a škoda, da jim imen ne morem brati, ker so tako čudno pisana, menda arabski, kali. Posebno se mi zdi imeniten eden z doktorsko suknjo in s pravim zdravniškim nosom; pamet, s katero je on mislil in modroval, je tako velika, da obsega vse druge pameti in ni nič manjša kaker nebo in zemlja. Toda dalje. Tu najdem v vrsti svojih pradedov celó imenitnega Tineta egipčanskega, ki je imel brez števila sinov in vnukov. Tu spet stoji neki Plo . . . ali prav za prav Pol-tine in Prokl, ne vem, morda skrajšano iz Proklet, nekako tako kaker izgovarjajo Francozi.

Pridem do starega veka, in še ne jenja vrsta mojih pradedov. V nji najdem slavnega Zenona, pranjca Katonovega. Slednjič pridem do Pitagore, ki je bil tako srečen, da je slišal ono svetovno godbo, v kateri gode luna klarinet tako milo, da medved na nebu s kozlom pleše. O tem Pitagori vganjajo, da je bil sin nekega kamnorezca, kar je pa le deloma res, ker kosti je imel sicer kamnite, a meso zloženo iz samih številk, noge iz logaritmov; pamet pa mu je prišla z nebes. Da, da, pamet se mu je rodila iz Zenove glave, Pitagora, moj prvi praded, je Zenove rodovine.

Tako tedaj, tako sem prišel do prvega početka svojega. Da, visoki Koludrovčanje, Zenove krvi sem, Zenovih kosti, Zenovo srce bije mi v prsih, navdaja me Zenova pamet. O pamet, večna pamet olimpskega Zena, ki zdaj v meni siješ in mi razodevaš ne-

Digitized by Google

skončne skrivnosti mojega početka, jaz te objamem z rokami in mislijo in se v te progreznem in v tebi večno jenjam biti. In od tega trenotka, o Koludrovčanje poslušajte, zapomnite si in ne zabite, od tega trenutka, moja pamet je večnega Zena pamet, moji možgani njegovi možgani. In ta pamet pravi: nazaj, nazaj v Indijo Komandijo, nazaj v Koludrovico! In srce mogočno trka: nazaj, nazaj k očetu, nazaj k bratom in sestram! To neskončno hrepenenje rase od dne do dne in sam ne vem, koliko časa se mu bom mogel vstavljati. Vem, pride ura, ko me neskončna moč, ki v meni klije, zgrabi in proč od tod, proč čez gore in doline, čez morje in reke ponese v Komandijo. Tedaj pa, o Koludrovčanje, opomnim vas, tedaj vedite, da je prišel k vam Tonek županov s Zenovo pametjo! In tedaj bo vsa Komandija tako razsvitljena, da ne bo treba ne solnca po dnevi, ne lune po noči, ne drugih starih svetilnic nebeških, vse bo razsvitljala luč, katero vam jaz prižgem, ne na nebu, ampak tam na Škratljevici, sredi Komandije! Do tedaj pa zdravstvujte!

Na svidenje! Tonek.

To je pismo, kaj ne, brate v Skalovji? In potem bi zameril Koludrovčanom, ako od golega veselja vže dva dni ne jedó? Preljubi, edini zlog tega pisma je mene in tako tudi Koludrovčane tako vzvišal in povzdignil, da smo od včeraj sèm vsi za pol metra viši, a tudi pamet naša in celó besede so se nam podaljšale. Da je to res, čuj, zapojem ti po najnovejši koludrovski meri:

Dolgo časa dolgo so Koludrovčanje dolgi, metra pol zdaj daljši,
Jokali, pretakali in brisali solzé po nosu jim tekoče,
Tonka dolgo iskajoči starši, mlajši, daljši, vsi in krajši;
Tonek se oglasil, vsi stegnili se, veselja vse ropoče!

Tako, ljubi moj, se bo odslej v Indiji Komandiji pevalo. Kaj ne, da bo krasno!

Toda čas bo skorej, da sklenem pismo.

Zdravstvuj!

Tvoj prijatelj v Komandiji.

Ne zameri, zdaj še le sem zapazil, da v začetku pisma nisem zapisal data. Krivo je bilo preveliko veselje, katero sem moral hitro hitro izliti, da mi ni srce počilo. Zgodi se pa na konci.

V Koludrovici 32. aprila . . . 7

IV. pismo.

V Koludrovici 5. avgusta . . . 0.

Brate v Skalovji, iz Komandije pozdrav!

Dolgo, preljubi, dolgo ti nisem pisal. Toda odpusti, sklenil sem bil namreč ne pisati, predno se vrne Tonek v Komandijo, da bi te z veselo novico iznenadil. In glej, kar sem pričakoval, dočakal sem. Tukaj ga imamo, z lastnimi očmi sem ga videl župa-

Digitized by Google

novega Tonka, podal sem mu celó roko, sklenila sva prijateljstvo. Bilo je pred tremi tedni. Imeli smo viharno noč, kakeršne še nikdar ne, od kar Indija stoji. Treskalo je in grmelo, da se je celó nebo treslo in smo mislili, da se kar vse na nas zvrne. Drugo jutro bil je najlepši dan, jasno nebo in zrak tako čist, da si ga celó z nogami lahko dihal. In glej, kar naenkrat se prikaže na koludrovskem polji Tonek, od kod in kako, živa duša ne vé. A to vemo, da je on, nikdo drug, on sam z dušo in telesom, z nosom in pametjo; in ko to vemo, nam je zadosti. Se vé da, kaker da bi se bilo zabliskalo, raznesla se je ta novica po vsi Komandiji in vsem se je rodilo v srci nezmerno hrepenenje Tonka videti. On pa, svest si svojega poklica, gnan od neskončne moči, izvolil je sklicati narodni shod na korenjaško polje, ki je ne daleč od Koludrovice, pod visoko Škratljevico. Napočil je bil veseli dan, bil je zadnji petek, in vže si videl od vseh strani Komandije neizmerne množice pomikati se proti korenjaškemu polju.

To ti je bil ginljiv prizor! Vsi tihi, mirni in zamišljeni, mižali so vsi, molčali vsi, ker so bili sklenili še le tedaj oči odpreti, ko pride Tonek, da ga bodo tem boljše videli, in takrat še le spregovoriti, ko bo treba prišlemu slavo in živio klicati, da bodo tem živahniše renčali.

Pride. Stopi na oder. Jaz njemu na strani prvi zaorim: Živio! Slava! In za menoj vderó se tisočera grla, in grmelo je neprenehoma: Živio! Slava! tako močno, da se je visoka Škratljevica ne le tresla, ampak majala, oznanovaje daleč okoli veselo novico. Večkrat hoče Tonek začeti, a zastonj, slava-klici ne prenehajo. Slednjič so se indijska grla od kričanja zgulila. Vsi vpehani potihnejo in, ker so trudni, na tla posedejo. Tedaj prične Tonek s pomenljivim in slovesnim glasom:

To je moj najlepši dan. (Solzica se mu v očesu prikaže, jaz pa mu jo obrišem.)

Narodni možje, slavni Koludrovčanje in Komandci vsi!

Tako se vrti večno misleča pamet, katera se zdaj iz mene oglaša in vas vse objema. (Živela taka pamet!) In preljubi moji, ta pamet bila je vže od rojstva v meni zakopana, in z nezmerno močjo gonila me je vže otroka noč in dan po samotnih krajih, ker iskala je izhoda, a predreti ni mogla. In ko sem enkrat krave pasel, popala me je s tako silo, da sem kar vse popustil in več dni po Komandiji blodil, dokler me ni gnala iz Komandije daleč daleč tija dol proti zahodu v deželo stare slave in čudesov. Tam sem bil ali zdi se mi, da sem bil; tam sem našel grob slavnega mi, davno že vmrlega sorodnika po pameti. In kazali so mi veliko knjigo, v katero so bile zapisane njegove sanje. In hodil sem pridno in poslušal, kako so učeni razlagali one sanje. In zvesto sem vse v srce sprejel in ohranil in premišljeval noč in dan. In glej, glavnega sanjača modrost prešla mi je v kri in meso in izvabila je iz

Digitized by Google

dna mojega bitja, to je, iz pêt ono skrito pamet na svitlo. In ta je kar naenkrat iz mene bruhnila, in kar je bilo in kar je in kar bo in mora biti, bral sem v njeni luči.

A v njeni luči, preljubi moji, v njeni luči spoznal sem tudi svojo ljubo domovino Komandijo. In tedaj sem videl, poslušajte (vsi vstanejo, odprejo usta na široko in denejo roki za ušesa), prosim, tedaj sem videl, da smo vsaj za tri sto let zaostali. O srečen narod, vzdihnil sem, kateremu je svetila zvezda večne pameti! In v takem narodu sem bival, v narodu preslavnega mi prasorodnika po pameti. In tedaj sem začel natanko vse opazovati in učiti se naprave in šege in mišljenje in norenje naroda, v katerem sem živel. In ko je bilo vsega zadosti, nesla me je vsodna moč s tujega in prinesla me domov v Komandijo. In zdaj sem tukaj mej vami, preljubi narodni možaki. (Živio! Slava!)

Čas je, da se zdramite iz tisočletnega spanja (glasovi: Saj ne spimo!) k novemu življenju. Vprašam vas torej danes v imenu napredka: Možaki, ali se hočete zdramiti iz tisočletnega spanja? (Klici: Hočemo!) Nadaljuje: Prav; zatorej vas hočem, ko se zdramite, peljati k pravi svobodi. Svoboda je temelj vsemu napredku, svoboda najblaži zaklad človeški. Vprašam torej: Možaki, ali hočete svobodo? (Enoglasno: Hočemo!) Toda vedeti morate, da do prave svobode ne morete priti, ako se prej ne odpoveste stari pameti. Vprašam torej: Možaki, ali se hočete odpovedati stari pameti? (Enoglasno: Hočemo!) Ali hočete slušati edino le to, kar vas bo učila nova pamet? (Hočemo!). Prav torej, veseli me. In tedaj pa poslušajte! Vi želite biti pravi svobodnjaci. Svoboden pa človek ne more biti, dokler ga môra tlači in mu ne dá prosto dihati. Ta môra, ktera vas tlači, je prazen strah pred onimi pošastmi, ktere vidite na nebu. (Vsi obrnejo oči proti nebu.) Vi pravite, da so te pošasti žive in da znajo vsak trenotek dol skočiti in vas in Komandijo požreti, ako niste pobožni in bogaboječi. A jaz, poslušajte, jaz pravim, da vse te prikazni so prazna plašila, kaker jih stavite na zeljnik, da odvračate zajce od zelja. Da, tako je, ljubi moji. O ti medved, ki tako mogočno zijaš proti Komandiji, daj, če si v stanu, skoči dol, pôžri nas! (Vsi Komandci slišavši te predrzne besede od strahu na tla popadajo.) O nebeška strašila, ganite se, če ste živa, da vidimo. Poglejte le, Komandci, poglejte kvišku, ali se le eno gane, glejte, ali medved le brcne! In kaj takega se bomo mi bali! Proč na vekomaj, proč iz Komandije z nebeškimi strahovi. Poslušajte, možaki, narodni, vrli Komandci (vstanejo vsi in začnejo spet z lahka dihati), da boste videli, česa se vi tako bojite, pojdite z menoj na Škratljevico! (Enoglasno: Hajd na Škratljevico!)

Stopi z odra in vdari jo s korenjaškega polja kar na vkreber na goro. Komandci vsi za njim, molčé in mežé. Dospevši na goro nastavi Tonek daljnogled kar naravnost v žrelo medvedovo. Pogleda skozi. Tukaj glejte, Komandci, tukaj vaš strah! Oho, gospodine

Digitized by Google

medved! Zobje so mu iz krede, čeljusti pa iz opek, život mu je iz kraškega kamna, trebuh pa iz gipsa. In ta vas bo požrl! In eden za drugim začnó Komandci gledati skoz daljnogled in se prepričajo, da je res, kar je Tonek govoril. In niso šli s Škratljevice prej, dokler niso vsem zverinam nebeškim réber preiskali.

In tako tedaj, pravi na zadnje Tonek, ali se hočete še bati teh mrtvih pošasti? Enoglasno rekó vsi: Nočemo! In odmevalo se je s Škratljevice po vsej Komandiji: Nočemo! Tako, preljubi mi, položili smo danes prvikrat kamen svobodi. Da, svobodnjaci hočemo ostati! glasil se je odgovor iz tisočerih komandskih grl.

Vračaje se pa s Škratljevice domov peli so vsi kaker iz enega grla.

Zvečer je bilo jasno nebo, noč svetla. In luna je kazala kaker po navadi svoj obraz. A Janez Golida iz Koludrovice, ko se je spravljal spat, pogledal ji je zaničljivo v obraz, potem hrbet obrnil ji in se ji poklonil: „Na, grda baba!“

Tako, preljubi moj, tako nam je zasijalo solnce svobode. In res, odkar je Tonek v Komandiji, je celó zrak jasnejši in čistejši. Jaz pa v svesti si, da diham sapo svobodnjaško, hočem mirno čakati, kaj nam prinese blaga bodočnost.

Zdravstvuj, brate v Škalovji! (Dalje.)

Raznoterosti.

I.

Italijanski list o Rusih.

„La Civiltà cattolica“ objavlja vže nekoliko časa izvirne dopise iz Rusije o ruskih verskih, političnih in društvenih razmerah. Ta list je gotovo najboljše glasilo katoliškega učenjaštva, in, kaker sè priča, v najoži zvezi z Vatikanom samim. Koliker časopisje poznamo, nijeden drug časopis, bodisi tudi slovanski in še tako Rusom naklonjen, ne piše tako globoko in priznavno o Rusih, kaker ravno „Civiltà cattolica.“ Posebno radi naravnih kreposti, s katerimi Bog ruski narod tako bogato obsipa, ne more ta list Rusov dovolj nahvaliti. Le nekoliko misli iz njega.

Jedna prvih in gotovo največa odlika, ki jo sploh kateri narod more imeti, je gotovo bogoljubnost in dosledno spoštovanje avktoritete, a ta je ravno v velikanski Rusiji še nerušena, da, nagiba se celó v nekak ekstrem. Zato pa se zeló varajo oni, ki se nadejajo, da bodo dan na dan nakane nihilistov Rusijo

Digitized by Google

razkosale. „Morda bodo nihilisti — brez dvojbe, zalezovali življenje vladarjevo, morda tudi dospejo do svojih zlobnih nakan, a monarhije ne bodo mogli razrušiti, dokler jo podpira ljubezen in globoka vdanost velikega naroda. — Republikanski nihilisti torej so v nasprotji z narodom, katere vzgaja deloma zapadna, od pozitivnega krščanstva odpadla Evropa, deloma tako zvano pravoslavje samo, ker nima vsega onega v sebi, da bi moglo vtešiti človeški razum in srce!

Ruski narod je sè vsemi naravnimi darovi oblagodarjen; a bode li Rusija, kaker je sedaj, te darove najboljše in v najviše, človeka dostojne duševne svrhe rabila? To je tajnost božje previdnosti, kojo moremo le od daleč slutiti. A gotovo je vender-le, da činitelj, ki bi imel voditi razvoj ruskih sposobnosti in moči, t. j. pravoslavna ruska cerkev, ni temu kos, ker je ostavila izvor istine in začela sama plavati po razburkanem morji. Pravoslavje nam zapadnikom nekako imponuje, ker smo navajeni motriti je kot velikansko društvo, katero ni le na zunaj politiško varovano, ampak i samo na sebi jedinstveno; a ravno notranjega jedinstva v pravoslavji ni. Ta krojitev je znak bolezni, znak zmote. Res, tudi od katoliške cerkve so se mnogi članovi odkrojili, a ona gnjile ude tudi sama odrezava in, če se ti hočejo vender-le zvati vdane sinove prave katoliške cerkve, jih za take ne priznava, ker je prepričana o svoji pravosti in vé, da je ne bode konec, tudi ako ta ali oni ud odpade. Ne tako ruska cerkev. Ta je pripravna za katerokoli koncesijo, tudi v strogo dogmatiških stvareh, da se vsaj n a z u n a j n e l o č i j o od ruske cerkve. Nima poguma bacniti gnjilih udov od sebe, ker sluti, da ne stoji na oni skali, ob katero se po obljubi Kristusovi zastonj zaganjajo besneči valovi.

Leta 1839 je Siemačko, katoliški biskup litvinski, pretrgal vsako zvezo z Rimom in poprijel se pravoslavja. Vzgled biskupov so sledili tudi verni. Dvajset let od tega vpraša Anatolij, biskup mohilovski, kaj je li vzrok, da ti verniki se želé povrniti v krilo katoliške cerkve, in sam odgovarja: Razlog temu je, ker je po zjedinjenji (z rusko cerkvijo) svečeništvo izgubilo moralni vpliv nad svojo čredo.

Povsod, kaker priznavajo same ruske novine, povsod, kjerkoli se pojavlja pravoslavje, vodi za seboj smrt, razcepljenje, nemir. V ruski cerkvi ni pravega duha molitve, vse se osnavlja le na izvanjskih obredih, kaker je rekel Kristus sam: Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes et — arescet. Ta nedostatek opažajo i verniki sami, odtod oni klic po resnici, po pravem Bogu, ki se je zadnje dobe čul po vsej Rusiji. Ta klic je vsak dan veči in ne čuje se le iz priprostega ljudstva, ampak i od menihov. Tako se je nedavno pod vodstvom nekega meniha zbralo 80 ljudi, kateri so sklenili čakati smrt od glada, da s tem rešijo svoje duše. Ko je došla policija pred jamo, kjer so stano-

Digitized by Google

vali, jih je 25 vmrlo v ognji, katerega so zanetili si pred jamo. Vse naredbe, s kojimi so hoteli to preprečiti, so bile brez vspeha. Taki prizori so se ponavljali.

Isti nedostatek opazil je i Gregorije, metropolit petrograjski. Izročil je leta 1859 sinodi svoto 3500 rubljev kot nagrado onemu, ki bi znanstveno in natančno dokazal, da je ruska cerkev prava in da rimski papež ni glava Kristusove cerkve. Do leta 1887 se ni nihče prijavil, če se je tudi svota več nego podvojila. Sinoda sama pa je spoznala za godno, da se oblažé zahteve metropolitove in zahteva od natjecatelja, da vsaj v obče dokaže ono, kar je Gregorije želel natančno. Bode se li kdo javil?

Sklep je naraven: ruski cerkvi je treba življenja, duha katoliškega, ki bi oživil ono zdravo seme. V ruskih časopisih nahajamo mnogokrat zeló povoljnih izjav o katoličanstvu, a ne more se vedno jasno govoriti, ker ne dopušča cenzura. Tako-le piše neki cerkven časopis ruski: „Kako divna družba — celo katoliško svečeništvo in na čelu mu sv. Oče, papež rimski! kaka krepkost, kaka moralna moč, kakova delavnost“ i. t. d. A iznenada pretrga nit mišljenja, ker sluti, da tako jasna pisava bi ne bila cezaropapistični cenzuri po volji — in vdarja koj na druge strune: „vender katoličanstvo nima prave vere, ampak krivo.“ Ruse varuja cerkvi katoliški ne prepričanje, ampak le slavohlepnost in slabo razumljena neodvisnost, katera jih pa zato kuje v železje krutega cezaropapizma. Cerkev ruska, oddaljena od pravega življenja, izgublja vsak dan svoje sinove, posebno iz omikanega stanu, kateri iščejo zavetišča v brezverstvu, raznih sektah in indiferentizmu. Vlada vpotrebljava vsa mogoča sredstva, da zdržuje razpadajoče telo ruske cerkve, s tem je politična oblast postala zaščitnica „pravoslavja“ in čuvarica pravega reda v — „cerkvi“! Tako je vedno, ker ni pravega notranjega jedinstva, mora ga vzdržavati sila. „Ali cerkev, veli J. S. Aksakov, ki je del katere države, kraljestva tega sveta, zapustila je svoje poslanstvo ter se mora pokoriti isti osodi, kaker vsa kraljestva tega sveta.“

Sklepamo z besedami časopisa „La Civ. catt.“: Di qui si vede cosa diventi il popolo russo, ornato di sì belle doti e sì fermamente credente, nelle mani della sedicente Chiesa ortodossa; o si vede altresì, che cosa ei potrebbe diventare, se fosse permesso alla Chiesa cattolica d' illuminarlo e istruirlo.“ Odtod se vidi, kaj je rusko ljudstvo, okrašeno s tako lepimi sposobnostmi in tako trdno vero, v rokah tako zvane pravoslavne cerkve; a vidi se ob jednem, kaj bi iz tega ljudstva moglo biti, ako bi bilo cerkvi katoliški dovoljeno prosvetljevati in podučevati je.

Digitized by Google

II.

Slovan-jezuvit venčan v Rimu! — Matija Kazimir Sarbijewski.

Čitajte sledeče črtice o novem Horaciji. Kajti beročim njegove pesni mora se vam zdeti, kaker da bi iz groba vstal slavni pesnik iz Venuzije.

Porodil se je Kazimir Sarbijewski l. 1595 v Sarbijewem iz starega plemskega kolena „Prawda.“ Roditelji so bili verni plemiči, ki so za Sigizmunda II zvesto ohranili svojo vero. Rajska domača okolica netila mu je za rana pesniško domišljijo. Nagon pesništva mu je bil tudi stari ded, ki mu je pripovedoval o slavi starodavne Poljske. Dečka mladega poslali so v jezuvitski kolegij v Pultersk, kjer je bilo nad 400 gojencev samih poljskih mladeničev, plemske krvi.

Jezuvitske šole vo bile takrat v Poljski na vrhunci. Sv. Stanislava Kostko vzgojili so jezuvitje, vmrl je kot mlad jezuvit. Kaker sploh vsem pravim učenjakom, bila je tudi Kazimiru podlaga učenja: pobožnost. Posebno njegovo češčenje B. D. Marije odpira nam pogled v njegovo angeljsko dušo. Pri starem mestu Częstochowi je bila na Jasni gori narodna svetinja: čudesna podoba Matere Božje. Romal je vsako leto tja s prijateljem Lubienskim ter pokladal Mariji pesnice v dar. [1]) Toda pesni latinske.

Zakaj pa oslavljamo pesnika latinskega, dasi rojenega Poljaka? Neglede njegovih zaslug znanstvenih moramo ga spoštovati tudi kot Slovana. Kajti govoril je v prvem času sicer le litvansko narečje, a pozneje se temeljto izmil v pravopisni poljščini, v kateri je imel slavne govore.

Učitelji — jezuvitje — pospeševali so mu sposobnosti, katere mu je dala narava, kaker zahteva prava omika. S petnajstim letom gre v Vilno se učit modroslovja. Toda vže v drugem letu modroslovja vstopi v jezuvitski red. Zakaj pa ravno v jezuvitski?

Krakavsko staro vseučilišče je zavistno gledalo razvoj jezuvitskih šol na Poljskem. Nejevolja bila je še na skritem. Toda l. 1612 zagledala so beli dan „Monita secreta,“ sramilni spis, v katerem so se jezuvitom prisojala ostudna načela in podtikali najodpornejši nameni. Kazimir, dobro vedé, da si naprti ves gnjev, ki je meril na jezuvite, vstopil je vender v njih red. Hotel je trpeti z moži, ki so mu vcepili v srce necenljive nauke.

Vstopivši v Vilni v novicijat, učil je vže koncem dveh let govorništvo na Vilniškem gimnaziji ter pri tem vedno pesnikoval.

Pri bogoslovnih naukih ga je navduševala poezija sv. pisma, da je jel posnemati Salomona in Davida. Ali pri tem ni opuščal dogmatike, kar nam spričujeta komentarja (v rokopisu) sv. Tomažu: „De Deo uno et trino“ in „de Angelis.“

[1]) Primeri: Laacher Stimmen 1873.

Digitized by Google

Povsvečenega v mašnika pošljejo predniki v Rim.

Urban VIII. namreč zasedel je bil rimsko stolico in sklenil popraviti himne rimskega brevijarija. Z najboljšimi latinisti poklical je tudi Sarbijewskega v Rim.

V Rimu prebil je Kazimir leto radosti. Na Petrovi stolici sedel je mož, najdostojniši svoje vrste — Urban VIII — razumnik v vedi in umetniji, v poeziji in slikariji. Na njegovem dvoru sodelovali so svetilniki učenosti s celega sveta. Nadaljeval in snoval je velikanske stavbe. Umotvori Michel Angela in Rafaela Sanzi-ja („Sodnji, dan," stance in lože vatikanske, „Mojzij") spodbujali so k posnemanju.

Prav res: genij lepote dvigal se je nad rimskim mestom.

Kazimir je takrat kar izlival na papir odo za odo. Dandanes pa zatopil se je Rim v močvirje: toda le prosti papež bo zamogel rešiti Rim iz današnje bede. Ko je S. zlagal prekrasne ode ter se seznanjal z latinisti najslavnejšimi, položi mu papež Urban VIII. slovesno lavorov venec na glavo. Toda le enkrat všla je pesniku hvala iz peresa. V pesni, Mariji posvečeni, zatrjuje pesnik, da hoče na žrtvenik preč. Device položiti svoje strune, ob katere se ovija lavorika vatikanska. Opeval je pesnik le, kar ne zagine, prilepljal na papir dušne radosti, ki se obnavljajo in čutijo, kolikerkrat se beró. Cetera diffluent — bilo mu je gaslo.

(Dalje pride.)

III.

Spoved Leona Taxila.

„Prišla je doba velikega boja. Bil sem v Parizu. Do tedaj sem le redkokrat se dotikal vere, tedaj pa sem hotel spisati obširno bojno razpravo zoper vero. Izdelal sem si celi načrt. Pred vsem hotel sem poleg „Frondeura" (svojega časopisa) izdajati list, posvečen napadom na vero, božjo službo in duhovenstvo; po tem listu hotel sem širiti mej ljudi male brošure, da bi po njih se vkoreninile ideje protiverske; pripravivši si tako potrebna tla, hotel sem zasajati po zemlji francozki društva svobodnih zidarjev, vse združiti, zorganizovati in zvrstiti za silni boj protiverski.

Prebivaje v Švici dopisoval sem si mnogo z Garibaldijem. Dal sem mu prečitat svoj načrt, ki se mu je priljubil, dasi mi ni tajil, da mi preté mnoge zavire. Toda me niso strašile.

Za vresničenje mojega načrta bilo mi je geslo: „Ne oportunist, ne intransigeant, temveč antiklerikalec vedno in povsod!"

Daleč se je bil zanesel oglas besed Gambettovih: „Klerikalizem je naš neprijatelj." Te besede obsegale so celi program.

Naj si je izgovoril Gambetta svoje besede iz političnih namenov, ali iz druzih razlogov: meni je bilo dovolj, da je izgo-

Digitized by Google

voril svoje sovraštvo. Jaz vsaj poprijel sem se njegovega programa z vso ognjevitostjo.

Prva ovira bili so mi lastniki „Frondeura“ samega. V svojem načrtu računil sem, da list mi ne prestane izhajati. Bil mi je pomoček nezmerno vážen. Izhajal je v 30.000 iztisih. Imel je pa vmakniti se novemu listu, ki z imenom „Anti-Clerical“ bi ne pripuščal dvosmiselnih razprav o svojem mišljenji. Lastniki „Frondeura“ bali so se, da bi izdavaje nov list zanemarjal njih list. Torej odgovorili so mi, da se ne zlagajo z mojimi načrti, ter dajali mi na izbor, odpovedati se ali načrtu ali vpravništvu „Frondeura.“

Toda vpravništvo „Frondeura“ mi je podajalo vsakdanji kruh in odpovedši se tej službi zablodil bi v revščino. Vender sem ostal pri svojem načrtu.

Takrat je krožila v občinstvu nova brošura, ki sem jo bil ravnokar napisal, in ki je imela velik vspeh. Ko sem bivajoč v Montpellieru bojeval se za radikalce proti oportunistom, posrečilo se je poslednjim dobiti priložnost, da bi se mi maščevali. Povedali so vse moje krivde in l. 1876 bi bil moral zapustiti Francijo. Toda ravno istega leta priobčil sem v „Frondeuru“ članek najnižih napadov zoper vero, gledé praznika sv. Jožefa, hoteč ga olajšati. Pri tožbi priznala me je prva instanca za nedolžnega, sodišče v Aixu pa obsodilo me je teden dnij v zapor. Toda niso me silili brzo k nastopu moje kazni. Temu bila sta dva vzroka: prednja obsodba vršila se je bila v davnem času, in druga ravno ko se je vravnaval tiskovni zakon. Napadi zoper nravnost se niso še smatrali pravim prestopkom. Pozabil sem pa čisto svojih oportunistov. Polemika moja sè starosto cetskim jih je razdražila in zahtevali so pri sodniji, da bi me prisilila v zapor osmih dnij.

Šel sem torej v ječo. Ta čin mojih sovražnikov pa je bil podla osveta. Gospod Emile Girardin provzročil je v svojem listu: „La France“, da bi me prisilili v kazen, pred dvema letoma mi od merjeno — dasi so mi tožniki sè strani katoliške plemenito odpustili.

Osem dnij preživel sem izbiraje nekatere članke iz „Frondeura“ v brošuro, katero sem izdal brzo po izpuščenji svojem, nadevši jej ime: „Antiklerikalni almanah za l. 1879.“

Almanah se je dobro razpečal ter sklenil sem vsako leto izdajati almanahe.

Naslednja brošura imela je ime: „A bas la calotte.“ Proč s farji! Večina mojih sodelovateljev me je nasledovala in tako se je list „Antiklerikal“ dopolnil, da mu ga ni bilo para.

Pričakovanje moje me ni zmotilo. Za Antiklerikala so se ljudje v radovednosti kar trgali.

Po devetih mesecih izhajal je po dvakrat, mesto enkrat na teden in sicer v 60.000 iztisih. Brošuro: „Proč s farji“ izdali smo v več nego 130.000 iztisih.

Imenujem števila, da bi čitateljem javno označil opustošenje moralno, katerega vzrok sem bil, ter da jim pristoja pravo, mi

Digitized by Google

očitati nezmerno zlo, kaker tudi v prepričanje, da zadostitev moja mora biti neizmerna.

Množina katoličanov videla je nevarni prepad, v katerega sem vlekel ljudi; prvi je izpregovoril o nevarnosti Pavel Cassagnac v deželnem zboru.

Predgovor v brošuri vzbujal je nenavadno pozornost. Govoril sem v predgovoru o Mettray-i (kjer me je dal oče zapreti) in slikal nadvladiko Guiberta, ki je bil l. 1868 nadvladika tourski. Hodil je res k meni v zapor neki duhoven njegove dijecese, ne vem pa, kdo je bil. Napravil sem iz njega nadvladiko, le da bi čitateljem bila stvar bolj pikantna. Velika mi je dolžnost v spokornosti preklicati, kar sem prej zakrivil.

Po nesrečni brošuri prihajale so druge. Brzo pa nisem mogel dobiti založnikov. Prodajo brošur oskrbovali so mi le tiskarji in nekateri prodajavci na debelo.

Zatem sem si popolnoma pridobil svojo ženo za ideje v člankih pisane. Kmalu oznanila je ministerstvu svojo novo knjigarno: „Antiklerikalno zalogo."

Nikdo ne more pozabiti one hiše v šolski ulici, od koder so se po Franciji in v tujino razpošiljala dela, spisi, podobice, pesmice in poljudni napevi, ki so netili v ljudeh srd do vere in duhovenstva.

Vsega zla, katero je vzročila knjigarna sè svojimi hudičevimi spisi, ni možno niti presoditi. A Bog vé, in pred njim spoznavam, da izvir vsega bil sem jaz.

Odgovornost pada na mojo dušo tudi za vstanovitev vseh svobodnih misliteljev v Franciji v l. 1880-1885.

V tej dobi trčil je moj Antiklerikal vse duhovenstvo tako, da so se kar vsipale name obtožbe sè vseh strani — s podkupovanjem in plačevanjem nagrad. Kaznovali so me za opravljanje zoper abbéa Duco-a z 900 franki, za sramočenje spomina Pija IX (po tožbi grofa Mastaï) s 60.000 frankov, za črnjenje pobožnih kongregacij šolskih z 12.000 frankov.

Taki nasledki učili so me opreznosti. Antiklerikal bil je moja lastnina. Toda kmalu bi me bili zmogli navali kaznivnih svot in ne mogel bi ga več izdajati. Naposled res. Antiklerikala sem vstavil ter počel izdajati „Republiko antiklerikalno."

Za pravde nedokončane se nisem niti zmenil, češ, da ne izdajaje več Antiklerikala nisem prisiljen plačevati kaznivnih glob.

Take nepoštenosti se nisem kar nič sramoval in prijatelji hvalili so celó mojo naivnost. Vspehi literarni vzbudili so mi nebrojno število zavistnikov, ki so škodoželjno gledali ptujca v pisateljskem krogu.

Pozneje mislil sem tudi na poslanski mandat, da bi mogel vspešniše bojevati se zoper katolicizem. Štiri okrajine ponujale so mi poslanstvo. Odločil sem se za Narbono.

Leta 1881 bil sem vže član svobodnega zidarstva. Vedel sem vže prej vse njih obrede. Sekta njih privabila me je sè svojim

Digitized by Google

srdom zoper vse verske svetosti. Nikdar pa bi ne bil pristopil, ko bi bil le slutil sužnost, v katero prejema svoje člene. Kajti strašne so se mi zdele dolžnosti, katere se jim nalagajo.

Tega leta končal se je v Parizu občni shod svobodnega zidarstva. Vdeležil sem se tudi jaz. Shod je bil mnogoštevilen in zeló buren. Oglasovalo se je popolno zničenje katoličanstva, zavrženje Boga iz bolnišnic in šol, vničenje konkordata. Vsi so zaprisegali, da bodo po celem svetu gojili stalno agitacijo protiklerikalno, da bi dospeli kedaj do vresničenja svojih namenov.

Naposled napovedal se je še veliki mejnarodni shod antiklerikalni v samem Rimu — v dokaz antiklerikalne težnje nasproti papežu in Vatikanu. Brzo volili so 15 členov v komisijo, ki je imela vsporediti rimski shod. V tem shodu je bilo več poštenih mož, ki so se pa dali zavesti do popolne zaslepljenosti; poleg njih pa večina ljudij precej dvomljive nravnosti, ki so pa najvspešnije se znali dobrikati zapeljanemu ljudstvu.

Shod v Rimu se je sešel. Spominjan, da nek žurnalist moje vrste je bil najgorečniši govornik tega kongresa. Pripeljal je seboj ženo, ki je tudi se svojim možem vspešno agitovala s tujimi poslanci. Grozno in ostudno je spominjati se takih dogodkov . . .)

IV.

Puškin na pragu večnosti.

„Vot minuty v žizni našej, kotoryja vpolně dostojny nazvanija velikih.“

Iz pisma V. A. Žukovskega do Puškinovega otca.

Ni ga važnišega in odločivnišega časa v našem življenji, kaker je čas smrti. V njem se vrši djanje strahovito: odločuje se večnost. Žukovski, slavni pesnik ruski, stoječ pri postelji vmirajočega Puškina kliče: «Vot (Glej) memety v žizni našej, kotoryja vpolně dostojny nazvanija velikih.» Vredno je, da se pomudimo nekoliko pri vmirajočem velikanu, Slovanu, Puškinu. Saj se večkrat človek pokaže v svoji pravi luči stoprav v čas ločitve od sveta in odkrije svoje globoko na dnu duše skrito versko mišljenje.

Mož, živeč v najviharnišem času, ki ga pozna zgodovina, mož, kojega obrazitelji so bili brezverski Voltaire in Rousseau, učitelji Maratovi somišljeniki, koji ni imel milosti okusiti na očinem domu sladkosti verskega duha,[2]) bil je A. S. Puškin. Ali njega ni premogla sila časova, njega ni mogla popolnoma podjarmiti si, ne, daleč je presegel svoj čas in njega silna slovanska moč in veli-

[1]) Primeri: „Vlast“ Roč. V, št. 6.

[2]) Otec njegov Sergej Levovič Puškin — čelověk světskij i očeny legkomyslennyj v žizni.“ Sočinenija A. S. Puškina: Vvod.

Digitized by Google

častni genij razvil se je visoko nad vse liberalno framasonsko mišljenje. Vera, velikansko gibalo človeškega življenja, prošinjala je tudi njega, dasi nevidezno, ali dvigala ga je resnično nad vse pozemeljsko. Najginljivejši prizori njegovih umotvorov nadihnjeni so z verskim mišljenjem. P. A. Vjazemski, ruski pisatelj, ki je stal ves čas pri postelji vmirajočega ter znajoč dobro Puškina, izraža se o njem v pismu do A. J. Bulgakova prav lepo; «Puškin nikogda ne byl esprit fort, po krajnej měrě ne byl jim v poslědnije gody žizni svojej; noprotiv, on iměl siljnoje religioznoje čuvstvo: čital i ljubil čitat Evangelije, byl proniknut krasotoju mnogih molitv, znal jih naizustj i často tvrdil jih.»

Ali najsijajniše triumfovala je vera nad njim stoprav o času smrti. Bog kliče Puškina pred sodnji stol! Malo, malo moči in kreposti verske je bil vzel na nevarno pot v vabljavi svet. Vrgel se je v razpluskano življenje. Izgubil je polagoma krmilo i jadro vere, že se vtaplja . . . . Zakrvavi mu rana v dvoboji — nečloveškem činu — zadana . . . . Puškin je izgubljen? Ne! Drži se za zadnjo desko, katera mu je še ostala od razbitega broda — mogoče ga je rešila molitev. Skrivnostna je milost Božja. Skromne iskrice, katere mu je užgala v otroški dobi blaga njemu nepozabljiva rediteljica prosta kmetica Arina Rodionovna, katero je vedno priserčno ljubil, ter jej bil hvaležen, vzbudile so se in po dolgem času silno vsplamenele. Kliče ga Bog pred sodnji stol! Zakliče mu carski glas, ki ga pretrese do dna duše: Puškin, izpolni dolžnost kristijansko, umri kristjanom! Globok vzdih izvije se mu iz prs: «Vot, kak ja utěšen!» Bil je skoro celo svoje življenje na vladarjem nasprotniški strani in v dotiki s skrivnimi društvi, katerih naloga je izpodmakniti in porušiti prestole ter sploh avktoriteto. Stoprav o smrtnem časi zavé se svojih zmot ter ginen carskim glasom kliče: «Skažite gosudarju (carju) čto žaleju o poterě (izgubi) žizni, potomu čto ne mogu izjavitj emu moja blagodarnostj, čto ja byl by ves ego.»

Prišel je spovednik — zadnji tolažitelj človeku. Puškin se je spoveda! in z veliko gorečnostjo obhajal. Našel je vteho . . .

Njegov prijatelj in sekundant pri dvoboji pristopi k njemu, vprašajoč ga, kaj želi od njega, v slučaji smrti, da mu izpolni, posebno kar se tiče neprijatelja njegovega (barona Dantesa Heeckeren-a.) Puškin mu odgovori: «Trebuju, čtoby ty ne mstil za moju smertj: proščaju emu i hoču umeretj hristianinom.» Želim, da se ne maščuješ, za mojo smrt; odpuščam mu in hočem vmreti kristijanom! Vmerl je v svojem 38. letu 29. januvarja 1837.

Takošen je bil Puškin! Naši lažiliberalci posnemljejo samo njegove blodnje!

Digitized by Google

1789 - 1889.

Avktoriteta pa krščanstvo. — Najnovejša okrožnica papeževa. Božja družina.

Avktoriteta in krščanstvo — ne najdemo pač dveh pojmov, ki bi si bila bolj sorodna ter drug drugega bolj tirjala. V krščanstvu dobiva avktoritetni princip svojo najvišo vtrditev in nezrušljivo podlago. Zatorej se revolucija, da bi mogla rušiti avktoriteto, sè vso silo zaganja proti krščanstvu. Francoska revolucija sama je dosegla svoj vrhunec v javnem obožanji človeške pameti, recimo — racijonalizma, ki je gola negacija vsake pozitivne vere, kakeršna je pred vsem krščanska.

Ni pač težko razumeti, kako ima krščanstvo v sebi toliko moč za ohranitev in vtrditev avktoritetnega principa ter zakaj je revolucija toliko črti.

Prvič, kaker smo vže rekli, je krščanstvo pozitivna vera; kot tako sloni na zgodovinskem činu. Kar je zgodovinsko, ima v sebi neko avktoritetno prisilnost: mora se priznati ter sprejeti kot tako. Krščanstvo je identično s včlovečenjem Sinu Božjega; ta je edina skrivnost krščanske vere, skrivnost, ki obsega vse druge; a isto včlovečenje je ob enem tudi zgodovinski faktum; kaker brž je ta spričan, stopi krščanstvo zapovedavno pred razum ter tirja, da se mu brezpogojno pokori, da je sprejme tako, kakeršno je; kajti druge podstave nihče ne more položiti razen položene, katera je Jezus Kristus. [1])

Drugič je krščanstvo po svojem bistvu vera čeznaravna, skrivnostna; kot taka preseza moči in zmožnost naravnega razuma ter se odteguje njegovi presoji. Zatorej se ne more krščanstvo drugače sprejeti nego po veri; vera se pa dejstvuje kot pokorjenje subjektivnega razuma pod nezmotljivo besedo Božjo, je tedaj dejansko priznanje najviše avktoritete — Božje. Tu velja, kar je pisal

[1]) I. Kor. 3. 11.

Digitized by Google

apostelj Korinčanom: krščanstvo razdeva vsakatere naklepe in vsako visokost, ki se vzdiguje proti poznanju Božjemu, in zavzema vsako pamet na poslušnost Kristusu. [1])

Tretjič je krščanstvo, kot neposredno razodenje pravega Boga, vera absolutna, ki se objektivno nikoli in nikaker ne dá više spopolniti. V krščanstvu nahajamo kali neskončnega napredka. Nikdar se ni niti posamezen človek niti cel narod povspel do tolike dovršnosti, da bi se ne mogel po krščanstvu više dovršiti. Krščanstvo je vse človeško: vedo, umetnost, socijalne razmere povzdignilo, vsovršilo, a samo se ni dalo od nikogar niti popraviti niti vsovršiti, da celó odpad od krščanskih principov znači v zgodovini neizogiben povrat v staro barbarstvo. Odkar se je na zemlji pojavilo, je krščanstvo triumfovalo nad človeškim razumom. Osramotilo je enkrat za vselej poganski kult, tako da je povrat od krščanstva v poganstvo nemogoča reč. Najsijajniši dokaz za absolutnost krščanstva je pa, da celó tisti, ki odpadejo od krščanskih principov, skušajo več ali manj svoje naziranje spraviti v soglasje s krščanstvom ter ne nehajo povdarjati, da je prav za prav njih nauk pravi evangelij Kristusov!

Vže ti razlogi, te prikazni nam pričajo jasno dovolj, da je krščanstvo mej vsemi drugimi verami, zistemami in napravami, po bistvu, po starosti, po moči vera največe objektivne veljavnosti, največe i umstvene i zgodovinske avktoritete. Kaker brž bi se rovarjem posrečilo narode krščanstvu izneveriti, stopila bi na mesto večno veljavne avktoritete Božje besede menljivost in nejstojnost človeških mnenj in zistem, katera mora počasi omajati v duhovih vero v objektivnost resnice in prava, a ob enem tudi spoštovanje in pokornost do tistih, ki se smatrajo za nositelje resnice in prava v cerkvi in državi; ker potemtakem niso njih naredbe in postave več izraz više realnosti, više volje, ampak njih lastne samovolje; takim pa ima vsakdo pravico vstavljati se. Tako se narodom odprejo vrata do samooblastnega postopanja proti postavnim oblastim, do revolucije, do anarhije.

*
* *

[1]) II. Kor. 8. 5.

Digitized by Google

Krščanstvo je največa avktoritetna sila; to pa ne le po svojem bistvu in početku, ampak tudi po vzgledu svojega božjega vstanovitelja. Tu ne moremo prezreti najnovejše okrožnice našega svetega Očeta Leona XIII. V njej priporoča vernikom vesoljnega sveta češčenje sv. Jožefa. Sploh je rimska Stolica poslednjih časov vže večkrat katoliški svet opominala, naj išče varstva in pomoči pri sv. Jožefu. Rajnki Pij IX. je ženina blažene Device celó slovesno oklical za varuha vesoljne cerkve.

Gotovo se to ni zgodilo brez posebnih, važnih razlogov. To pa smemo najmanj misliti pri Leonu XIII., ki s čezna-ravno modrostjo razsvitljuje katoliško cerkev. In ni pač težko vganiti ta razlog. Ovaja nam ga doba, v kateri živimo. Obhajamo sloletnico velike revolucije. Kaker se v protikrščanskem taboru oživlja in proslavlja spomin na prevratne ideje l. 1789, tako ne neha Leon XIII. javno pred svetom obsojati jih ter katoličanom živo predočevati večno veljavne evangelijske resnice. Cela vrsta okrožnic, kaker n. pr. o masonstvu, o osnovi krščanske države, o prostosti in liberalizmu itd. so katoliški svet pripravljale na stoletnico francoske revolucije, oziroma podučevale ga o pogubnosti revolucijskih idej l. 1789.

Zdaj nam sv. Oče predstavlja v češčenje sv. Jožefa. Kar pred vsem namerjava, hoče s tem vkrotiti delavsko gibanje, ki se letos v socijalističnem zmislu javlja po vsej Evropi; v zvezi je to gibanje z idejami in sè stoletnico francoske prekucije.

Vender ni tu naš namen s te strani pojasnjevati neizmerno važnost, katero ima dandanes češčenje sv. Jožefa za katoliški svet. Nekaj drugega imamo pred očmi. To je princip avktoritete; ta se ima s češčenjem sv. Jožefa v duhovih z nova vtrditi, od tod se ima v katoličanih pričeti nekaka reakcija proti pogubnim, družinski in državni red razdevajočim principom velike revolucije.

Sè sv. Jožefom nas sv. cerkvev vpeljuje v krog božje družine. To je pa bila ona družina, v kateri se je avktoritetni princip najviše proslavil ter dobil najpopolnišo vresničbo.

Trije bili so člani te družine: Jezus, Marija in Jožef. Mej njimi najviši je bil Jezus kot včlovečeni Bog, drugo

Digitized by Google

mesto je zavzemala Marija kot prava Mati Božja, tretje in zadnje Jožef. To razmerje bi potemtakem naravnim potom zahtevalo, da bi tudi gledé oblasti v družini gospodoval Jezus, za njim Marija, a obema pokoril se Jožef.

Toda ravno nasprotno nahajamo v Božji družini. Najniži mej vsemi, Jožef, gospoduje; na drugem mestu stoji Marija; tretje, najniže, zavzema Sin Božji, Jezus, ker pisano stoji: In bil jima je pokoren.[1]) To gospodstvo, katero je imel Jožef v božji družini, ni izviralo niti iz svetosti niti iz učenosti ali katerih koli drugih osebnih prednosti, ampak edino iz oblasti, katero je od Boga Očeta dobil nad Sinom in njegovo Materjo: In postavil ga je gospodarja svoji družini.

Bilo ni tedaj nič drugega, nego kar imenujemo avktoriteto; njen svit je obdajal glavo Jožefovo, njej se je Sin Božji radovoljno klanjal in pokoril.

Avktoritetni princip ni nikdar dobil, in sploh ne more dobiti višega poveličanja kaker v božji družini. Pokorščina, po kateri se dejstvuje češčenje nasproti avktoriteti, je tem veča, čim niži je tisti, ki vkazuje, in čim viši z druge oni, ki je pokoren. V sveti družini vidimo pa Boga pokorščino skazovati človeku, Stvarnika svoji stvari; ker je razlika mej Stvarnikom in stvarjo neskončna, je tudi češčenje, katero je Jezus skazoval avktoritetnemu principu, neškončno.

In bil jima je pokoren — te besedo na polnjujejo po pričevanji sv. evangelista trideset let bivanja Kristusovega na zemlji; od prve otročje mladosti njegove do javnega delovanja nam sv. pismo o njem drugega ne poroča; v vsem tem času tedaj Sin Božji ni nič drugega delal, nego pokoril se avktoritetnemu principu — trideset let! Za javno podučevanje pa, za čudeže, za odrešivno trpljenje ni vporabil kaker tri leta — enajsti del celega življenja!

Bog na zemlji je desetkrat več vbogal kaker vkazoval. Hotel nam je s tem vzgledom priporočiti, koliko potrebniše nego vse drugo za naš pravi blagor, je spoštovanje, pokorščina postavni avktoriteti. Vadnica, naravna šola te pokorščine je domaća družina.

---

[1]) Luk. II. 51.

Digitized by Google

Blagor cerkvi, blagor državi, ako je vže družina podložnikom vcepila češčenje avktoritete. Pokorščino, ljubezen, v kateri se otroci vtrdijo po domači vzgoji, preneso v javnem življenji na cerkvene in državne oblastnike. In zakaj napenja dandanes loža vse sile, da bi rušila vez sakramentalnega zakona, zakaj stega roke po vzgoji, zahteva brezversko šolo, v katero poganja mladino s posilnim zakonom, zakaj tako pridno priporoča in podpira javno, skupno vzgojo po otroških vrtih, nego zato, da bi vže nežno deco iztrgala materam iz naročja, odtujila jo duhu in veri krščanske družine ter tako zadušila v mladih srcih naravno ljubezen in pokorščino do starišev? Vničiti hoče avktoriteto družine in starišev, s to bo vničena vsaka druga avktoriteta v cerkvi in državi!

Podoba božje družine nam boljše pojasnjuje, kaj je avktoriteta, kaj pokorščina, nego teorije vseh filozofov; a ta podoba ima tudi posebno moč, da more narode, ki si jo v verski pripostosti predočujejo, vspešniše ohraniti in vtrditi v pokorščini in vdanosti do postavnih oblastnikov, kaker vsa policija in bajoneti. Da bi se vender vže vvidelo, kako moč na narode ima ena sama poteza iz Božjega življenja Kristusovega! A to življenje se deci v šolah prekriva, nadomeščati je imajo fraze o človeški dostojnosti, o državnih dolžnostih, o poklici državljana! Prerodivno moč Kristusovega nauka in vzgleda nadomeščati ima Büchnerjeva „Kraft und Stoff“! Fizika, matematika, naravoslovje vzgajajo naj pokorne državljane, hrabre vojake! Kaj čuda, da čedalje bolj gine in izmira čut pokorščine in podložnosti, da se majejo prestoli, da se rušijo vezi društvenega življenja! Ni več temeljnega, sklepnega kamna — ni več avktoritete!

*
* *

Isto češčenje, s katerim se je Božji Sin pokoril avktoriteti v ožem krogu zasebnega življenja, prenesel je tudi v javnem življenji na one osebe, ki so zastopale cerkveno in državno oblast. Dal se je brez vgovarjanja soditi cerkvenim in državnim oblastnikom, pripoznaval v Pilatu oblast nad seboj, ki mu je dana od zgorej, zahteval, da se cesarju dá, kar je cesarjevega, ne gledé na to, da je bil za tiste dobe

Digitized by Google

nositelj cesarske oblasti trinog Tiberij. Da, akoprav nedolžen, dasi vsemogočen, je vender raji pretrpel celó sramotno smrt, nego da bi se izvil ali siloma vpiral oblastnikom, ki so ga krivično obsodili — vsaj navidezno v imenu postave.

Isti duh podložnosti pod postavno oblast navdaja tudi Kristusove aposteljne. Ves nauk o tem nam je pa v kratkih potezah načrtal sv. Pavel v listu do Rimljanov. Rimu se je pokoril celi svet. A v Rimu je tedaj gospodoval Neron, eden največih samovoljcev, katere pozna zgodovina. Nikdar se ne vé, da bi bil trinog nedostojniše v blato teptal najsvetejše pravice človeške, bolj žalil vsako naravno čustvo. Kako lehko bi se bil tedaj Rimljanov polastil duh vpornosti, da bi se otresli poniževavnega jarma? To pa posebno kristijani, katere je milost Kristusova prerodila k prostosti otrok Božjih!

Dobro je to vedel tudi apostelj. Zatorej je pa hotel pred vsemi ravno Rimljane temeljito podučiti o bistvu in izvoru državne oblasti ter jim gorko na srce položiti pokorščino, katero so dolžni njenim nositeljem. Nauk ta, ki nam je ohranjen v najznamenitišem listu svetovnega aposteljna, pričuje vsem vekom, da imajo vladarji, da ima avktoriteta v krščanstvu najzanesljivišo, neomajljivo zaslombo. Dodati se jim ne more nič, a tudi odkrhniti niti enega zloga — besedam aposteljnovim: Vsaka duša naj se višim oblastim podlaga, kajti ni oblasti razen od Boga, in oblasti, katere so, postavljene so od Boga. In tako, kdor se vstavlja oblasti, vstavlja se naredbi Božji, a kateri se vstavljajo, sami sebi obsojanje nakopavajo. Zatorej je dolžnost podlagati se ne le zavoljo jeze, nego tudi zavoljo vesti.[1])

Dr. Mahnič.

[1]) Rim. XII. l. nn.

Digitized by Google

SLOVENSKI KATOLIŠKI SHOD.

In vender, kar vže toliko časa željno pričakujemo, obeta se nam vresničiti; slovenski katoliški shod! Naslov, ki smo ga našemu spisu postavili na čelo, nima več golo le pomena mrtve črke. Res, da morda še pred kratkim časom bi se mu bil kak neverni Tomaž, ki je v našem pozitivističnem veku vže davno obupal nad vresničbo vseh idealov, lahano namuznil, češ, kako lehko je po časnikih v zrak spuščati ognjene rakete!

Mi nismo neverni Tomaži, mi verujemo. Verujemo pa v včlovečenje Sinu Božjega, v katerem so nam večne ideje pojavile svoje žarno lice: to je naš idealizem — naša vera. A to je tudi naš realizem; ker Kristusov evangelij je moč Božja. [1]) Iz njega zajemamo ne le idealizem, ampak tudi nevpogljivo krepost, da vse, kar verujemo, izvršimo, vse dosežemo, tudi Boga — naj besné proti nam vse peklenske sile!

Zatorej ne obupamo, ne bomo obupali. Moramo priti do katoliškega shoda. In bomo prišli.

Osodepolna okrožnica naših viših pastirjev je prizadela slovenskemu liberalstvu smrten vdarec. Mi smo se vklonili in se vklanjamo besedi od Boga nam postavljenih angeljev, škofov. [2]) Sveta nam je, nedotakljiva. Od tistega časa se Slovenija ločuje in druži. Ločuje se od tistih, ki so se zarotili proti njeni veri, njenim tisočletnim tradicijam, proti njeni zgodovini. Druži se v tistih, ki se hočejo bojevati in vmreti pod staro zastavo za Boga, domovino in cesarja. V mnogih duhovih se je v dveh letih zvršilo to ločenje, povspeševal je je odločen glas nekaterih katoliških listov, mej katere se šteje tudi naš. Ločenje je pa začetek novega druženja. Čim bolj se ločimo od lažnjivega liberalizma, tem bolj se drug drugemu bližamo, tem ožiše se mej seboj oklepamo. Združuje nas pa duh Kristusov v eni veri, v enem upanji, v eni ljubezni: v njem smo vsi eno. [3]) Toda

[1]) Rim. I. 16. — [2]) Skr. raz. I. 20. — [3]) Jan. XVII. 21.

Digitized by Google

ta vez je le duhovna, nevidna; a dokler v čutnosti živimo, čuti naša narava potrebo, da se notranjost tudi zunanje pojavi: vsi, ki so eni v duhu, želé se tudi zunanje poznati; to poznanje še le povčloveči, vtrdi notranjo vez. Kako lepo in prijetno, ako bratje skupaj bivajo!

In prav ta lastnost človeške narave dela v našem veku, ko se je katoliški duh z nova obudil in visoko vsplamtel, katoliške shode neobhodno potrebne. To potrebo so vvideli tudi vrli, nevstrašeni rojaki, kateri so pred kratkim Slovencem naznanili, da namerjajo osnovati prvi slovenski katoliški shod v Ljubljani.

Ideja tedaj, ki se je vže spočela v duhu marsikaterega domoljuba slovenskega, začenja se vresničevati. In Bog, ki je sè svojo previdnostjo doslej nad Slovenci čul ter jim sveto katoliško vero iz toliko nevarnosti otel, dal bo svoj blagoslov, da se pričeto delo srečno dovrši. Z mirnim zaupanjem pričakujemo dne, ki nas ima v središči ljube domovine združiti. Da, videti se moramo, spoznati se moramo, da se ogrejemo, da se navdušimo za sveti boj!

A na tem shodu imamo tudi pred vsem svetom očitno povedati, kaj hočemo, kaj zahtevamo. Res sicer, da so se tudi mej nami posamezni vže oglašali za sveto stvar, a posamezni glasovi — da govorimo z besedami osnovalnega odbora — so pretihi, treba močnejšega glasu, in ta se bo posebno krepko razlegal na katoliškem shodu slovenskem. Liberalci znajo posebno kričati, vedó dobro, kako je to potrebno. Prav imajo. A mi učimo se od njih. Pravico imamo kričati vsaj toliko kot oni. In ako se oni ne vpehajo zijati, ko prodajajo prazno slamo liberalnih fraz, bi se smeli tem manj mi, ko branimo, ko zagovarjamo slovenskemu ljudstvu živo in oživljajočo resnico.

Sicer nas pa katoliški shod ne sme najti nepripravljenih. Zato je naloga konservativnega časopisja, da začne vže zdaj razjasnjevati in vtemeljevati razna vprašanja, ki imajo biti predmet katoliškemu shodu. Vže pred ima občinstvo vedeti, kaj se bo razpravljalo, določevalo, da vsak jasno vé, zakaj in čemu pride na shod, in ali ima priti ali ne. Mi nočemo v temi, v negotovosti delovati kaker liberalci, da občinstvo tem leže zapletajo v svoje mreže, da se potem

Digitized by Google

bahajo sè številom, češ, narod je za nami, ko se nikomur v narodu še od dalcč ne sanja o njih pogubnih namerah. Katoliška reč se ne boji luči. Očitno, na vsa usta bomo povedali, kaj hočemo. Ne iščemo vdeležencev v ogromnem številu; nič ne dé, če jih je tudi manj. Resnica se ne sklicuje na „suffrage universelle.“ Ima vže sama v sebi zmagovalno moč. Zmagali bomo.

In tako hočemo tudi mi na tem mestu pojasnjevati nekatera vprašanja, katerih se katoliški shod ne bo mogel izogniti. Storili bomo to v vsej svoji skromnosti, ne da bi hoteli svojih nazorov komu vsiljevati. Izjavimo se odkrito, potem še le se bomo sporazumeli ter si prijateljski v roko segli.

Društveno življenje.

Eno za naše čase najvažniših poglavij, ki se ima razpravljati na katoliškem shodu, je pač vprašanje o društvenem življenji. To omenja tudi osnovalni odbor kot posebno nalogo slovenskega shoda priznajoč potrebo, da se o s n u j e ž i v a h n o k a t o l i š k o d r u š t v e n o ž i v l j e n j e.

Ta faktor se dandanes mej katoličani navadno preveč prezira ali vsaj prenizko ceni. Društvenost je človeku vrojena; on je po naravi družno bitje. Početnik te družnosti je Stvarnik sam, ki je človeško naravo spolovno različil. Kar je naravno vstanovil, je tudi pozitivno potrdil: Ni dobro človeku samemu biti, naredimo mu družico . . . V tej Božji naredbi je dobil početek zakon, prva in najnaravniša družbinska vez ter podlaga in spočetek vsaki drugi družbi.

Nagon po družeuji je človeku tako prirojen, da čuti neko potrebo drugemu se približati ter se ž njim zediniti v dosego kakega smotra; in tako splošen je ta nagon, da obvladuje in elektrizuje celo človeštvo; po njem se zaveda kot ena celota, ki ima en početek, eno, skupno nalogo, en konečni namen; za to se tudi zovejo vsi ljudje skup človeško društvo.

Ta splošni, nedoločeni družnostni nagon se pa določuje in razlikuje po raznih smotrih, v katerih skupno dosego se več ali manj ljudi zloži. Tak smoter je vselej kako dobro,

Digitized by Google

ki mora spet biti ali duhovno ali gmotno. Od tod izhaja v cerkvi toliko verskih redov, bratovščin; od tod toliko znanstvenih, slovstvenih, političnih društev; od tod razne denarstvene in gospodarstvene zadruge itd. Sploh ni človeka, ki bi z enim ali z več druzimi ne stopil v ožišo zavezo; ako ne druzega, si poišče prijatelja; in človeka brez prijatelja, kdo si more misliti?

Družljivost človeške narave je mogočen, važen faktor, s katerim mora vsak računiti, kdor hoče javni ali privatni blagor človeštva povspeševati. Ta nagon žene človeka kaker skrivnostna moč in sili, da svojo notranjost iz sebe izlije ter se poobči in z druzimi povljudi; nagonu temu mora dati oduška in konkretne vresničbe. Zatorej morajo voditelji ljudstva potem, kaker časi in razmere svetujejo, zanašati v javnost više, občekoristne smotre ter za-nje v občinstvu obujati zanimanje, da se tako zarodi podjetna želja po društvih v dosego takih smotrov; na tak način zadobi družbinski nagon ne le zadoščenja, ampak se tudi spelje v pravi tir.

Seveda treba v snovanje društev vedno in povsod občinstvu postavljati prvi više, idealne smotre, ki se v vsakem oziru strinjajo sè zakoni resnice in pravice, ki so pa drugič tudi dejansko dosegljivi in izvršljivi. Idealnost se mora vezati s vporabnostjo, prva mora duhove povzdigovati od tega, kar je, proti temu, kar bi moralo biti, druga podpiraj, spodbujaj človeško slabost, da ne opeša težeč po višem, idealnem. Kdor zna pri osnovanji društev vpotrebljati ta načela, je največi dobrotnik človeštva. In smelo trdimo, da je od tega odvisen ves ljudski blagor, ves pravi napredek.

Ako pogledamo po Slovenskem, nahajamo lepo število raznih društev in zadrug; tajiti ne more nihče, da se je poslednjih let društveno življenje mej nami začelo živahno gibati in razvijati. Mi ne bomo tu poštevali strogo cerkvenih društev; ozirali se bomo le bolj na politična in druga svetna društva, katera nimajo neposrednega verskega ali cerkvenega značaja, niti so taka, da bi jih morala kakerkoli cerkev voditi in nadzorovati.

Digitized by Google

Slovenska društva, kakeršna so.
Čitavnice.

Skoraj vsa naša društva so osnovana več ali manj na podlagi gole narodnosti. Ne sicer, da bi vero izrečno izključevala, kaj takega ne nahajamo pri nobenem; hoteli smo le reči, da vere v svojem programu ne omenjajo; in akoravno so ji v njem tudi odkazali kak prostorček, ali jo postavili morda celó na čelo, vender reči ne jemljejo prav resno in strogo in, ne da bi se komu krivica godila, se sme pač trditi, da d e j a n s k i v našem društvenem življenji skoro brez izjeme prevladuje narodnostni princip, on je konečno merodajen, odločiven.

Neposredna, naravna posledica tega stališča je, da so v taka društva vrata odprta prvič liberalnim časnikom in knjigam, drugič liberalcem samim.

Liberalnim časnikom in knjigam. Naravno, ker narodno je vse, kar se v slovenščini piše, bodi pravo ali krivo, nravstveno ali nenravstveno. Čisto narodna firma daje vhodni list vsem liberalnim proizvodom.

Ta točka je neizmernega pomena za duševno vzgojo našega naroda. Vzemimo kar naravnost čitavnice, ki so po Slovenskem najbolj razširjene in vedno še najpopularniše. Izključljivo narodnosten program, na katerem so skoraj vse osnovane, ne izključuje nobenega slovenskega časnika edino zato, ker je slovenski, tedaj naroden. Tako najdeš v priprosti kmetski vasi na čitavnični mizi poleg konservativnih „Novic“ in „Danice“, radikalni „Narod“, panslavistični „Slov. Svet“ ali „Zvon“. Ne le to, ampak čim bolj zna liberalni list povdarjati narodnost, tem bolj mu je zagotovljen vhod v čitavnico. Tako ni pač nenavadno, da dobi po čitavnicah radikalni dnevnik, ki si je z nesramno predrznostjo zapisal na čelo „Slovenski Narod,“ milost pred katoliškim „Slovencem.“ Liberalci so pa kaj premeteni, znajo si vsvajati narodnostni monopol, in to jim zagotavlja hegemonijo v društvenem življenji. Tako se zanesó mej priprosto ljudstvo listi in knjige, kakeršne bi sicer nikdar ne prišle mej niže stanove. In ako premi-

Digitized by Google

slimo, koliko moč ima na neomikanca pisana beseda, si lehko razlagamo, kako globoko se vtisnejo kmetu in rokodelcu v um in srce liberalni nauki, ki jih zajema iz takih listov. Vže samo držati v rokah političen list, napolnjuje kmeta s ponosom, a v čitavnični sobani dobiva vse to še posebno vzvišeno pomenljivost in svečanost. In ne le, da se slepec ne zaveda, ko pije strup iz narodne posode, ampak celó meni, da s tem služi narodni stvari, da se vzgaja za višo omiko! Neverjetno je, koliko premore vže samo ime „naroden“ ; po prepričanji in v privatnem življenji nad vse vestnim, odločnim katoličanom vpade srce, ko bi morali v čitavnici glas povzdigniti, da se izključijo liberalni listi. Ne, tu se glasi: n a r o d n o stvar moramo podpirati! In tako se žrtvuje božja postava in vest — narodnemu maliku.

Kar pa ima še žalostniše nasledke, je drugič, da v golo narodnih društvih dobijo tudi liberalci sami najlepšo priložnost vhajati mej verno, pošteno ljudstvo ter je kvariti. Naše ljudstvo se sicer rado izogiblje človeka, ki začne zabavljati proti veri in duhovnom. Toda ako je liberalec sè zgovornim jezikom kmeta ogrel za narodno stvar, ako mu je v demokratiškem tonu pred oči narisal svojo „nesebičnost“, ter obudil v njem občudovanje, tedaj ga začne kmet brezmejno častiti in evangelij mu je vsaka beseda, ki pride iz njegovih ust. In ko je še po „besedi“ vince razvnelo možgane ter srce do dna se odprlo, tedaj zviti liberalec pač ne opusti te priložnosti, da ne bi kake zabavljive besede vrgel proti cerkvi ali duhovnom. Kratkoviden kmet posluša vsakega pisača, da ima le črn frak, kaker proroka. Dobro se spominam, kako je nekje na deželi tak mestni „narodnjak“ zabavljal proti župniku in smešil njegove nauke. Godilo se je v čitavnici, zatorej je bil nedotakljiv!

Kaj čuda potemtakem, da je marsikatera čitavnica na deželi gnjezdo, v katerem se urijo liberalni tički, ki potem širijo brezverstvo v daljnih krogih mej ljudstvom. Iz čitavnice je vže marsikje vzrastlo protivstvo proti domači duhovščini, čitavnična dvorana mora večkrat poslušati, kako se kujejo naklepi proti cerkvi in njenim služabnikom.

Vboga Slovenija, da si vže do skrajnih vasi razkrojena

Digitized by Google

v dva tabora, v stari — konservativni in v mladi — liberalni. V to je največ pripomogla — liberalna čitavnica.

Saj imamo še nekaj spomina. Pred leti, v tisti dobi, ko je liberalizem začenjal po Slovenskem vzdigati glavo, je na Goriškem živel — narodnjak. Kjerkoli je mogel, vstanovljal je čitavnice, videlo se ga je pri vseh besedah, povsod je govoril. Rekali so mu „oče čitavnic.“ Svet je bil — ena sama beseda iz njegovih ust je pri mladini odvagala — pol svetega pisma. Bil je javen apostat ta mož, brezverec; slednjič se je vsmrtil, češ — kaker je zapustil zapisano — da ne more več koristiti „narodu“! In jokala je za njim cela Goriška, časniki — seveda „Soča“ na čelu — so solze prelivali za „najblažim človekom“, najznačajnišim možem“, „najčistejšim, nesebičnim rodoljubom“ — recimo: za apostatom, za samovmorivcem — Goriški v večno sramoto! Do kje dospe tedaj kultus narodnega čitavništva — brez verskega duha! Lehko si pač mislimo, kakega duha so morale biti takega „očeta“ hčerice!

Nadalje je ne malo naših društev tako osnovanih, da škodujejo tudi gmotnemu blagostanju našega ljudstva. Vzemimo spet čitavnice. — Ni treba pač zatrjevati, da tu ne govorimo o v s e h brez razločka. — Večina njih imajo svoj sedež v gostivni, ali so vsaj z gostivno in z gostivničarjem v ožiši zvezi. To razmerje je večkrat za cele kraje osodepolno. Ker prvič vemo, da je gostivničarju dobiček — summa lex. Tej postavi vse podrejuje. Ako se je tedaj narodna stvar zatekla v hišo, nad katere vrati visi veja, bo kmalu morala služiti gostivničarjevemu žepu. Kolikokrat se je vže čitavnica ali bralno društvo spočelo v možganih gostivničarjevih, rodilo se v njegovi dvorani in krstilo z vinom in pivom! In ako ima mož „narodni dom“ pod svojo streho, si pač noč in dan vmišlja, kako in kdaj bi priredil v svojih „prostorih“ narodno slavnost ali besedo, seveda nikoli ne brez „banketa“ ali „proste zabave.“

Pride še ples. Javno mnenje po deželi ni gostivničarjem, ki prirejajo plese, nič kaj vgodno, tudi v cerkvi se navadno s prižnice marsikatera zine proti njim, slednjič je treba vsakrat županu vklanjati se za dovoljenje. Edina čitavnica pomaga iz zadrege. Sprejme se v program osnovanje

Digitized by Google

veselic in plesnih zabav — potem župan in župnik pojdita rakom žvižgat! Vsa avktoriteta je pri veji. Ali se bo morda bal še javnega mnenja? Čemu? Tribojnica slovenska, katero je obesil z okna, daje njegovi hiši celó nekaj svečanega; in pojutranjem, ko bo veselo rožljal s tolarji po žepu, prinese celó tednik iz mesta popis njegove slavnosti, v katerem se bo slavil kot naroden mož. In, da se še bolj zavaruje proti vsaki nevarnosti, maršira se na dan veselice ob 10. uri korporativno, z bando na čelu, v cerkev — k sveti maši; zagode se ljudska himna in zakliče se gromovit „živio“ cesarju!

Seveda so take „čitavnice“ posebno všeč tudi mladim ponočnjakom in rogoviležem, kakeršnih nikjer ne manjka. Pametni, trezni možaki in vestni stariši se navadno povsod vstavljajo snovanju javnih plesov ter jih skušajo zaprečevati. A skušnja uči, da znajo tudi „fantje“ na svojo roko čitavnice snovati — in pleše se, kader in kaker se hoče.

Stanovanje naših čitavnic v „hotelu“ je prvič škodljivo narodni stvari, katero naši liberalci sami imenujejo sveto, zahtevajoč, da se ji „sveto“ služi. Prav. A ravno po takih čitavnicah je nevarno, da se sveta narodna stvar začne istovetiti — z vinom ter potapljati se — v bokal. Zanimivo bi bilo sestaviti kratko zgodovino tistih čitavnic po Slovenskem, ki so se, rodivše se pod vejo, v malo letih skrčile na število narodnjakov-pivcev, katerih imena so se vže zdavno iz čitavniškega zapisnika preselila na vrata gostivničarjeve kleti, kjer jih najdeš s kredo zabeležena.

Škodljivo tudi narodnemu žepu. Da ta pri slovenskem kmetu ni ravno v najboljšem stanu, ni treba pač dokazovati. Toda žalibog, da čitavnice so ga marsikje še bolj izpraznile. Poznamo slabost našega kmeta, kako rad smukne na večer v gostivnico. Jaz menim, ako kmeta ljubimo, morali bi ga kar mogoče od veje zavračati. Toda čitavnica ga le še vabi. „Narodnost“ se je tu z vejo zaročila in ona je, ki kaker magnet vleče in vabi kmetiča, ki reva ne premisli, da bo moral tudi tu, kar bo dobrega jedel in pil, ravno tako, če ne še bolj slano plačati, kaker drugje! Koliko njih je ravno čitavnica v gostivni navadila „boljše živeti“ t. j. v najno-

Digitized by Google

vejši slovenščini: popivati in zapravljati. Da ne govorimo o igrah, ki se pri bokalu tako rade vgnjezdijo. Sploh ne le čitavnice, ampak tudi druga društva so na Slovenskem za kmetov žep kaj nepraktično osnovana. Sèm spada „Sokol“, sèm razna pevska društva, vkoliker rekrutirajo svoje moči iz kmetskih in rokodelskih krogov, in druga enaka društva sè svojimi ne redkimi, drazimi izleti in potratnimi slavnostmi.

Kmalu ne bo več mogoče človeku narodnemu biti, da bi se v dolg ne zakopal. Zakaj? Zato, ker vsa naša narodnost ne bo kmalu obstala v drugem nego v kričanji, v veselicah, v tribojnicah, v surkah, v izletih, v spomenikih, ki jih tako velikodušno postavljamo, v banketih! Tako se vže marsikje opazuje, da ravno po tistih krajih, kjer je najbolj probujen narodni duh, kjer se je vže največ slavnosti in besed priredilo, je tudi lenoba in nedelavnost največa. In v tem ko se vpije na vse grlo: živio, svoboda in napredek! — stopa vže židovski tujec z menjico v roki, z vradniškim bobnom za sabo, na njivo slovensko, da ž nje bacne „probujenega narodnjaka“ ter ga pošlje — v Ameriko!

Slednjič moramo omeniti še neko drugo zlo, ki navadno prihaja ljudstvu od društev, posebno od čitavnic ložiranih v gostivnicah, to je socijalno zlo. Vemo pač dobro, kako svet je katoliški zakon, kako složnost in požrtvovalno ljubezen zahteva. Ta ljubezen se pa ne more gojiti brez skupnega življenja; ideja zakona in družine zahteva, da oče, mati in otroci bivajo in živijo skupaj. Katoliški zakon dandanes neizmerno trpi s tem, da stariši, ločeni mej seboj in ločeni od otrok, cele dneve delajo po tovarnah, deco pa doma puščajo ali jo izročajo drugim v izgojo. To zlo neredkokrat pomnožujejo čitavnice. Vzemimo očeta, ki je, bodi si kot vradnik, bodi si kot kmet, celi dan delal, prvi v svojem vradu, drugi na polji: kako željno ga zvečer domov pričakuje žena in otroci! Videli se niso od jutra. Kako radi bi si dopovedali, kar so doživeli čez dan, kako potrebujejo otroci kake resne besede iz očetovih ust, žena prijaznega pogleda! Zastonj. Odtegne se jim še na večer — v čitavnico brat časnike, pa pit in igrat! V skrbeh bedi žena doma do pozne ure, potem ko je otroke spat pospravila; slednjič ga morda dočaka vinjenega in zne-

Digitized by Google

voljnega. Tako se zgodi, da ni družina nikdar ali malokdaj skupaj. Mejsebojna zaupnost gineva, vez zakonske ljubezni se rušuje, družinsko življenje jame razpadati, ker ni temeljnega kamna na pravem mestu, da bi hišo celotno sklepal in zdržaval. Naša javna društva so v ože socijalnem pomenu neizmerne važnosti, in morda bi naštel stotine takih družin, iz katerih je bežal sveti mir in sreča, odkar je začel gospodar na večer zapuščati domače ognjišče, ter zahajati z „narodnemu“ ognjišču v čitavnico ogrevat si srce — z ognjeno vinsko kapljico.

Učiti bi nas morala neka prikazen, kako previdni bi morali biti pri snovanji takih društev. Mislim na socijaliste in njih zaveznike, framasone. Znano je, da so ti ljudje zakleti sovražniki katoliškega zakona in družbinskega reda. In katero sredstvo vporabljajo, da bi kar mogoče rušili zakonsko vez in družinsko življenje? Od prvega početka svojega rovanja do današnjega dne so si na vse kriplje prizadevali in vse žrtvovali, da bi snovali razna zabavna, bralna in druga društva, v katera pridno vabijo družinske očete, da jih odtegujejo domačemu krogu. Kdor tega ne verjame, beri spovedi framasonov samih.[1]) Naj se nam pa radi tega ne očita, češ, da namerjamo s tem vže trditi, da so tudi naše čitavnice po gostivnah osnovali — sami framasoni! Ne, reči hočemo le, da take čitavnice in društva, naj bodejo še toliko narodna, delujejo v zmislu socijalističnih teženj framasonstva. In v tem oziru zadeva tudi čitavnice, kar je trpko, a resnično osnovateljem framasonskih lož očitala neka framasonka sama: .... „Ako nam odtegujete može, da jim preganjate misel na nas in jih zabavate daleč od nas, tedaj omrzujete družino, zmanjšujete naše premoženje, zavirate z nepotrebnimi zabavami izpolnjevanje resnih dolžnosti — tedaj delate slabo!“[2])

[1]) Primeri: Segur: Framasoni itd.
[2]) Monde maçonnique t. II. p. 183 ss.

Digitized by Google

Naša društva, kakeršna bi morala biti.

Potem ko smo razkrili njihove rane, ni pač težko rešiti to vprašanje. Prvič ločiti moramo narodno reč od vinske t. j. čitavnica naj se izseli iz gostivne. Narodno navdušenje, ki je podvžiga spiritus alkohol, je dvomljive veljave, in čitavnic, ki ne znajo nego na pust plesati, boljše, da jih ni. Prostori narodnih društev ne smejo biti zbirališče pivcev, plesavcev in igravcev; niti sme društvo kakerkoli dajati priložnosti in povoda k zapravljanju. Na večer naj bi se, posebno po deželi, čitavnica zaprla, očetje lepo doma ostali in z družino molili rožni venec, fantje pa, ki vže tako radi po vaseh rogovilijo in prepevajo, naj bi rajši h počitku šli okrepčat se za delo. Če se tedaj osnuje bralno društvo, bi se moralo vse tako vravnati, da listi kar mogoče krožijo po hišah od uda do uda, in jih gospodar v krogu svoje družine bere. Ako pa ima ob čem piti, naj si privošči doma in deli naj vžitek z ženo in družino.

V to bi se moralo skrbeti, da snujejo društva ne mladiči, ki druzega ne iščejo, nego kako bi se zabavali in plesali, ampak resni, inteligentni možje, pred vsem duhovni, ti naj bi jih sè svojo avktoriteto nadzorovali in vodili.

Smo pa morda vže v principu nasprotni v s a k i zabavi, vsaki veselici? Za take bi nas radi razvpili naši dobri prijatelji: „Brus“, „Slovenski Narod“ itd. Lažejo. Mi bomo še obširniše v posebnem članku razpravljali, kako se ima ljudstvo zabavati; za zdaj rečemo le, da se pri snovanji veselic preveč prezirajo razmere in okoliščine, v katerih se dandanes znajde priprosto ljudstvo. Lehko je snovati „besedo“ v mestu ali v večem trgu, kjer se vedno nahajajo izurjene moči, vešče petja, godbe, govora. A druga je po vaseh. Človek ne vé, ali bi se smejal ali pomiloval, ko dobi v roke slavnostni program iz kakega gorskega kota, katerega še ime se ni slišalo, od kar svet stoji. In tu se naštevajo govori, deklamacije, igre, bakljade, nazadnje še „couvert.“ Človek bi se skoraj odpravil iskat kak nov Pariz. In vbozi kmetski težaki gulijo morda pol leta, dokler se izvežbajo za tri, štiri pesnice! Kmetsko dekle si tri mesece riblje

Digitized by Google

vrat in roke, da se bo zdela gostom, ki imajo piiti iz mesta, gospojska; in koliko jo še le stane ploskanje, katero bo žela na odru za svoje deklamovanje! Je to za kmeta?!

Naši liberalci tako radi in vselej povdarjajo, da je gmotno blagostanje naroda prvi in neobhodni pogoj njegovemu duševnemu napredku. Prav, izvrstno gospodje liberalci. In vender ste ljubi naš narod osrečili s toliko društvi, ki so nad vse nepraktična, ki vlenobljajo naše tako delavno in čvrsto ljudstvo, vpeljali ste toliko novega, ki druge koristi ne prinaša, nego da napeljuje kmeta zapravljat čas in denar. Jaz menim, da bolj, kaker vse čitavnice in sokolska društva, so dandanes za gmotni napredek našega naroda potrebna društva treznosti; tu, tu poprimite se dela, ako nočete, da nam pride Slovenija na boben. Kaj pa da! Pač zabavljati znajo liberalci takim živo potrebnim podjetjem!

Sploh se je začelo naše kmetsko ljudstvo ravno po čitavnicah in drugih brezštevilnih narodnih zabavah delu odvajati in pogospojevati. Kako gladko maže kmetsko dušo, ko se sliši od mestnega škrijca, ki je priletel k „besedi“ na deželo, naslovljenega z „gospod župan“, (čeravno morda ne zna podpisati svojega imena) „gospod starešina“, „gospod šolski predsednik“ itd. Kaj pa še le, če ga pri večerji doleti čast, k eni mizi sesti z narodnim tribunom in ž njim piti in mastiti se, ali celó streljati s šampanjevimi pištolami! Verjamem lehko si tako igračo privošči gospod iz mesta, ki je vže prvega dne meseca za naprej proti pobotnici svojih gotovih 100 forintov pošteno povlekel iz c. kr. blagajnice; kaj mu to, potrositi en desetak za izlet na deželo! Prosit! A žalibog, da „quod licet Iovi“ iz mesta, „non licet bovi“ z dežele. Vbogi kmetski trpin, ki komaj vsake kvatre enkrat vidi kak novčič, od kod bo dobival, da bo posedal za gospojsko mizo? Ker „narodne“ večerje in banketi se morajo žalibog ravno tako plačati, kaker druge. Plača pa, kdor večerja. Vže marsikateri slovenski — kravji rep je romal iz hleva, da je plačal, kar je gospodar zapravil pri „narodnih zabavah.“

Pred vsem pa bi morali iz naših društev popolnoma iztrebiti liberalno ljuliko. Sèm spadajo seveda prvič liberalni listi, kaker „Slovenski Narod“‘ „Slovanski Svet“, „Zvon“,

Digitized by Google

„Brus“, „Soča“ itd. Drugič bi se moralo kar mogoče tudi liberalcem zabraniti vstop v bralna društva, posebna pa v tista, ki se snujejo za priprosti kmetski in rokodelski narod. Društveno življenje se mora pri nas popolnoma ločiti od liberalnega elementa, ako nočemo, da nam liberalstvo razjé še to, kar je zdravega ostalo v narodu. To pa bomo le tedaj vspešno dosegli, ako bomo odslej pri snovanji društev „narodno“ stališče nadomestili s „katoliškim“. Katoliška bralna, katoliška politična društva moramo začeti snovati, v njih program katoliško načelo sprejeti na prvo mesto. Besedi „katoliško“ dajem tu poseben pomen. Po mojem mnenji bi se ne smelo v naših kritičnih časih, ko bijemo boj z liberalizmom, nobeno javno društvo osnovati, da ne bi se kakerkoli katoliško načelo povdarjalo kot vodilno, da, morala bi se, ako le mogoče, ta beseda vže v sam naslov društva spraviti, da bi vsak ud se vedno zavedal katoliškega smotra in se privadil vse društvene težnje podrejati katoliškemu principu.

Društvo, ki bi v programu, ki bi v naslovu spoznavalo katoliško idejo, bi vže s tem izključevalo liberalce, ki se vže katoliške sence bojé, kaker hudič križa; in ko bi se tudi kak liberalec pritihotapil v društvo, bi se vender ne upal vsaj javno ali nasproti soudom govoriti proti veri. Katoliški značaj društva bi nadalje sam po sebi izključeval vse liberalne liste, ter onemogočil vže vsak poskus, vpeljati v društvo časnike ali knjige nasprotne katoliški veri. Isto tako bi potem vsaka veselica, vsaka predstava dobila bolj katoliško lice, in, če ne druzega, bi se z odra izključilo karkoli se ne zlaga z vero in nravjo. Na tak način bi tudi naše društveno življenje vže zunanje v nekaki zvezi ostalo s cervijo; in to ni male važnosti, ako premislimo, kako se dandanes javnost ločuje od cerkve in se stavlja na stališče verskega indiferentizma. Slednjič smelo trdimo, da je od snovanja odločno katoliških, posebno političnih društev, odvisen preporod vsega našega javnega in političnega življenja ter nekako vsoda katoliške Avstrije.

Vsoda naša in naše Avstrije je v naših lastnih rokah. Imamo namreč vstavo, katera prepušča postavodajno inicijativo narodom samim, da jo izvršujejo po svojih poslancih.

Digitized by Google

Vže nad dvajset let razjeda liberalizem avstrijsko telo, kuži narode nravstveno, in jih gmotno obožuje. Kdo je prinesel to nesrečo nad narode? Narodi sami so si jo nakopali po svojih poslancih, ki so nas v državnem zboru osrečili z brezverskimi, liberalnimi postavami. A v istih narodih se nahaja moč vstajenja, preporoda. Od zdolej navzgor se mora reakcija pričeti. To se pa ne more, se ne sme sè silo. Ni nam mogoče liberalno zistemo kar čez noč vreči ob tla. Nastopiti moramo pot postave. Ta postava nam zagotavlja pravico snovati katoliška društva. Ozrimo se, kamèr hočemo, drugega orožja katoličani nimamo. Le po katoliških društvih spravimo katoliško idejo zopet v javnost. Vzdramimo se, vstanimo in po vseh mestih, trgih, po vseh vaseh snujmo katoliška politična, katoliška bralna društva. Katoliško ime povsod zapišimo na zastavo, povsod je povdarjajmo, da se bo razlegalo daleč okrog, ter povedimo kmetu in rokodelcu, kaj to dandanes pomeni za cerkev, za Avstrijo, za Slovenijo, a tudi za njihov žep; dandanes, ko liberalizem po šoli, po listih razrušuje vse stare vezi in društvo atomizira, dandanes, ko se nesramni volkovi vrivajo po čitavnicah in javnih shodih v čredo vernih, da jo odtujajo svojim škofom in jo zvabljajo v razkol!

Tako vedno in odločno povdarjanje katoliškega imena, ki bi se razlegalo od mesta do zadnje gorske vasice, bi bilo neizrečene važnosti. Po njem se bodo slovenska ušesa, ki vže dvajset let ne slišijo druzega nego „živio“ in „narod“ in „narodnost“, počasi spet pokristijanila; Slovenci se bodo spet navadili ne le privatno, ampak tudi v javnosti katoliško misliti in govoriti. Tako se bo obudilo zanimanje za katoliški princip v javnem življenji in v politiki. Ker nam je vže liberalizem naklonil konštitucijo ter poklical množico, da daje postave, se moramo ravno tega daru poslužiti, da ga preženemo iz javnosti t. j. veliko množico moramo društveno organizovati, a pri tem na vsa usta trobiti jej na obe ušesi: Katoliško! katoliško! Tako vzgojeno ljudstvo bo kmalu vedelo ceniti največo vstavno dobroto, namreč volitve in se teh vestno posluževalo v pobijanje liberalizma. Tedaj bo pa lehko tako ljudstvo pregovoriti, da odda svoj glas odločno katoliškim možem, ne pa polovičarskim omahljivcem.

Digitized by Google

In spravimo enkrat take može v državno zbornico, potem se ne bomo več pogajali z liberalci, ampak prevržemo njih barako ter jih pošljemo rokom žvižgat.

Tako je, tako mora biti!

Ako pa postavimo katoliško geslo na čelo društvenemu življenju, se s tem pač nočemo izneveriti narodnim pravicam. Tako bi nas sicer liberalci radi sumničili. Tega pa ne! Liberalci pač izdajajo domovino in narod! Mladočeski se zavezujejo s protestanti in Prusaki, mladoslovenski pa z nemčurji, kaker je nedavno skušnja pokazala; vemo dobro, za en milijon ti prodajo jutre narod in Slovenijo. Toda mi smo katoličani. Kaker Jezus Kristus, prišedši na svet, še lasca nikomur ni skrivil, tako tudi katoliška cerkev ne zavira, ne vničuje ničesar, kar je dobro in naravno. V nji ima tudi narodnost svoje zavetišče; kar je v nji zdravega, dobrega, katoliška cerkev ne le ne zatira, ampak oblažuje, povzdiguje, posvečuje. Mi smo celó prepričani, da bolj ko smo prešinjeni od katoliškega duha, bolj narodni bomo; in ako se tu pa tam nahajajo katoličani, ki kratijo tujcu narodno pravo, ni temu krivo, ker so katoličani, ampak ker niso dovolj katoličani.

Dajte li nam, liberalci, bomo vže mi branili Slovenijo, stokrat boljše, kaker vi. Pod vašim vodstvom smo dosegli, da smo na najvišem mestu očrnjeni kot nelojalni, izdajski; pred našimi nasprotniki ste nas razvpili, da nimamo slovstvenega jezika, razvpili pred vsem svetom, da si želimo v razkol! Sramovati se bomo morali kmalu slovenskega imena!

*
* *

Ravno smo spis končavali in mislili, kako bi ga sklenili — kar dobimo s pošte št. 220. letošnjega „Slovenca.“ O prvem pogledu naletimo na dopis — dobro došli dopis — v katerem toži neznan duhoven o neki čitavnici, v katero se je vpisal svoje dni mlad liberalec. Temu se je posrečilo priti do predsedništva. „Tedaj se je pa liberalno rajanje začelo. Novi predsednik naročil je liberalne liste, tudi nemške, vsaka veselica se je končala s plesom, in čitavnica je postala plesavnica. O novem

Digitized by Google

letu se je udnina pri duhovnikih še pobirala, ali ako je prišel kdo izmej nas duhovnikov v društvo, gledali so nas po strani in pri neki predstavi so nas očitno insultirali.“ In duhovnik sklepa svojo pripoved z naslednjimi besedami: „Kako smo bili duhovniki takrat kratkovidni! Ko bi bili takrat vstanavljali s toliko vnemo **katoliška** politična društva, kaker smo čitavnice, ne pekla bi nas zdaj vest in **mi bi imeli ljudstvo za sabo.** Tako se pa liberalizem rapidno razširja vže v najniže vrste ljudstva in mi duhovniki smo vedno bolj osamljeni. **Edina pomoč**, ki more vstaviti tok liberalne povodnji, je vstanovitev **katoliškega** političnega društva, ki bi na svojih shodih podučevalo tudi o zlobnih nakanah liberalcev, ki hodijo v volčjih oblekah, v resnici so pa zgrabljivi volki.“

Tako neznani duhovnik — narodnjak. . . . Dodati nimamo ničesar, ničesar.

Dr. Mahnič.

Politika vspeha in nasledkov pa Slovenci.

„Razen načel, za katera se baje bojujejo naši vrli junaki, naj bi imeli vedno tudi vspeh in nasledke pred očmi, kajti po teh se ceni politika.“

„Soča.“ 26. julija 1889.

Bog je luč, in teme v njem ni nobene; zatorej pa treba hoditi po luči, kaker je on v luči. [1]) Tako uči in opomina sv. apostelj svoje vernike. Ta luč je resnica, katero nam je Bog razodel. Otroci Božji so otroci luči, resnice; njej se dajo voditi, za njo živijo; da, pravi katoličan je pripravljen svoje imetje in sebe žrtvovati za en sam stavek Kristusove vere,

[1]) I. Jan. 1. 5.

Digitized by Google

kaker je ni skoraj verske resnice, ki bi ne bila spričana, sijajno potrjena s krvjo mučenikov.

A ravno tako ljubijo na drugi strani nasprotniki Božji temo, laž; Bogu sovražni svet isti apostelj celó istoveti s temo: in tema je ni zapopadla.[1]) Da, tudi laž ima svoje častivce, svoje služabnike; in kjer prikipi sovraštvo Božje do vrhunca, pripravljeni so tudi otroci teme vse drugo popustiti, vse žrtvovati, da le rešijo princip, Bogu in resnici nasproten.

Principi, ideje so, katere, kaker ločujejo, tako tudi na obeh straneh boritelje združujejo, ogrevajo, užigajo do največih žrtev, do mučeništva!

So pa tudi tretje vrste ljudje, ki znajo po morji javnega življenja kaj previdno jadrati mej neizogibljivo Scilo in Karibdo. Principov se izogibljejo! Ali pa umejo spretno na desno in levo se vklanjati, da se nikomur ne zamerijo. Njihova zastava nosi na eni strani „da," na drugi „ne"; zasukavajo jo, kaker treba, tako da pri njih nahajaš vsak hip na prodaj „da" in „ne," kaker želiš.

Taka n. pr. bila je od prvega početka svojega bivanja do zadnjega diha goriška „Soča." Sposobna je o katoliški ideji tako visoko, tako goreče pisati, da bi vnela same Serafine, a ob enem tako ropotati proti Liechtensteinovemu predlogu, da bi ji vsi Mladočehi ploskali!

To je tista znana blodnja, v kateri človek vse najde: kaplan brez vsakega pomisleka vzame v nedeljo pri prvi maši vvodni članek, da ga ljudstvu prebere s prve strani, bodi gotov, da še v Slomšeku ne najde boljše pridige; a ravno tako bo našel popoldne tudi plesavec na drugi in tretji strani najboljše inštrukcije, bo našel kmet in rokodelec priporočilo, kako in kje naj si naroča liberalne in radikalne liste in knjige!

Politiška kolobocija je to, o kateri ne more človek razsoditi, ali je močnik ali polenta, tako da ne vé, bi jo zajemal sè žlico ali z vilicami. Mnogobarveni Prometej, katerega smo označili pišoč o katoliškem liberalizmu.

„Tudi"-politika v naši „Soči".

Taka je tudi z gorenjim stavkom, ki smo ga navedli iz političnega razgleda goriške „Soče." Ta stavek res je nad vse znamenljiv za tiste baže politiko na Slovenskem, kakeršno zastopa „Soča" in sorodni listi.

Ne zdi se pa naprvi videz tako hudo, kar piše goriški tednik. Ne smemo pač prezreti majhnega sicer, a vender tolikokrat odločivnega „tudi." „Soča" opomina Slovence črno na belem: „naj

[1]) Jan. I. 5.

Digitized by Google

bi imeli v politiki razen načel vedno tudi vspeh in nasledke pred očmi.“ Ji bomo li potemtakem očitali, da izključuje iz politike načela?!

In vender je tako!

Poslušajmo! O čem pa prav za prav govori „Soča“ v navedenem mestu? O boji, ki se vže nekaj let sèm bije, in ki se je posebno za časa zadnjih deželnozborskih volitev razvnel mej „Slovencem“ in „Slovenskim Narodom“. Ta boj je pač boj za načela; in sicer načela, ki se mej seboj izključujejo. In ta boj „Soča“ obžaljuje, Slovencem odsvetuje. Obžaljuje, odsvetuje?!? Ne le to, ampak naša „Soča“ boriteljem na obeh straneh še celó prav verjeti noče, ko trdijo, da jim je resno za načela Pravi namreč: „za katera se bajé bojujejo“! Ne le to, ampak Sočin „baje“ izraža nadalje, da politiki slovenski — konservativni in liberalni — so sploh prepričani, da „načela“ so v politiki brez pomena; in dasi se tudi zdaj zarad njih napadajo in kavsajo, je to le bolj slučajno — ali rekel bi: za kratek čas — ter nima svojega vzroka v prepričanji. Niti so konservativci prepričani o neobhodni potrebi katoliških načel v politiki, niti liberalci o njih liberalizmu! „Soča“ se marveč — popolnoma zvesta svojemu breznačelnostnemu programu — nad konservativce in liberalce vspne na više breznačelnostno stališče, s katerega pomilovavno zre na čete bojujočih, i te i one ironično nazivajoč „vrle junake“.

Vprašali bi le radi liberalni slovenski dnevnik, ki je nedavno prinašal vvodne članke, kaker „Na razpotji“ itd., ali je res, kar trdi „Soča.“ Da ne govorim o konservativnih listih Potemtakem bi ne bilo vse, kar so v tem boji konservativci in liberalci načelno trdili ali zagovarjali, nič veče pomenljivosti, kaker lajanje pesovo v zrak, ko se je prespal! Navidezni boritelji za načela pa bili bi ali hinavci ali — norci! Lep poklon!

To je tedaj tisto više, breznačelnostno stališče v politiki. Le zato, ker se je „Soči“ zdelo, da je sè svojo željo po breznačelnem miru preveč zašla na levo, vtaknila je brž kot zagozdo vmes „tudi“; ta ima nekako prekriti radikalno željo in stvari dati celó krščansko lice, češ, na prvem mestu so načela, na drugem vspeh. Ta „tudi“ bi po vsej pravici zvali nekak „Beschwichtigungs-tudi.“ Da pa vse to nič resnega ne pomeni, da „Soči“ nikaker ni do načel, kaže prvič, kaker smo vže videli, njeno vzvišeno, nadnačelnostno stališče, s katerega smeši „vrle junake,“ drugič pa in pred vsem je to razvidno iz besed, katere dostavlja. Sè svojim „tudi“ bala se je, da je spet vže preveč vkrenila na desno, zatorej doda koj strašanko trditev, vsled katere „se politika ceni po vspehu in po nasledkih“! Tukaj še le se je v past vlovila, navzlic vsej prekanjenosti.

Pri tej trditvi ostanemo. S temi besedami namreč goriški tednik nikaker ne konštatuje zgodovinske resnice, češ,

Digitized by Google

dandanes se (žalibog) politika navadno ceni po vspehu in nasledkih, ampak pri vsej svoji breznačelnosti izgovarja n a č e l o, kateremu prisoja o b j e k t i v n o v e l j a v o, p r a k t i č n o načelo, katero podaje slovenskim politikom v o d i l o.

Pustimo zdaj „Sočo," naj hodi svojo pot, zgodovina bo kdaj pričala, kako daleč je prišla. Stopimo marveč na polje, na katero nas je speljala „S o č a" sama sè svojim dobrohotnim svetom, ki ga daje slovenskim politikom, na polje teorije — o v s p e h u v p o l i t i k i.

Tu nam v spomin prihaja slavno znana politiška doktrina, katero je zgodovina po njenem početniku krstila za

Macchiavellizem.

Ne pa vže, kaker da bi hoteli „Soči" macchiavellizem očitati, cel in gol, kakeršen je! Tega nas Bog varuj; Macchiavelli je v politiki brezbožnik, in sicer cel, kar ga je, ne na pol; „Soča" pa ni bila nikdar v nobenem oziru cela, ampak le na pol; zatorej se ne more nič o njej na celem reči, kaker ne o netopirji, ker če bomo trdili, da je tič, nam bo pokazal svojo mišjo polovico rekoč, da lažemo, če ga zmerjamo za miš, dokazal bo spet sè svojo tičjo polovico, da smo lažnjivci; s polmiši pol-tiči ni lahko pravde dobiti.

Pustimo jih tedaj. Vender tajiti ne more nihče, da nauk, kakeršnega prinaša „Soča". močno diši po Macchiavelli-ju.

Razpravlja pa slavni Italijan svoje nazore o politiki v delu, katero je naslovil „Il principe." Ker je reč sama tako važna, mikalo bi skoraj človeka na daleč in široko Slovencem govoriti o imenitni knjigi in njenem pisatelji, ko bi jih ne bil vže nekdo drug pred z obojim seznanil. To vslugo je storil svojemu narodu Fr. Šuklje v nekdanjem dunajskem „Zvonu." Tu proslavlja mesto florentinsko kot srečno, ker je mej drugimi veleumi rodilo „slavnega državnika, blagega človeka in gorečega domoljuba" — Macchiavelli-ja. Ta velikan je po trditvi našega pisatelja bajé postal „strašilo političnim otročajem in nevedni druhali"; mej to druhaljo je seveda pred vsem cerkev, kateri pisatelj zamerja, da je „prepovedala branje njegovih spisov kot škodljivih in pregrešnih"!

Bilo bi pač odveč in predrzno še poveličevati Slovencem Macchiavelli-ja, potem ko je tako odličen pisatelj v tretji potenciji izrekel o njem vse, kar se dá in ne dá reči o vmrljivem človeku.

Kaj pa je učil Macchiavelli? V svoji knjigi daje nauke knezu Lorencu medicejskemu. Vsebina, ako jo v kratkih besedah posnamemo, bi bila: Knez glej pri vladanji edino na to, da ohrani sebe in prestol. Ta je suprema lex, kateri je vse drugo podrejeno,

Digitized by Google

tudi nrav in pravica. Dovoljuje sicer knezu, naj nravstveno živi; naj ne zapusti vselej ravne poti; naj pa, ako mora biti, le stopi na krivo pot. Macchiavelli sicer pozna razliko mej tem, kar se z g o d i, in kar bi se m o r a l o zgoditi. Gorjé mu, kdor se ravna po poslednjem; da se reši in ohrani, priporoča florentinski politik knezu prvo Knez mora dobro razumeti, da po priložnosti tudi slabo dela: da je hinavec, da prelomi dano besedo, da je krivičen, krut itd.

Da govorimo z drugimi besedami: knezu je dovoljeno, je dobro, kar je koristno. Knezova politika se ima soditi edino po vspehu in nasledkih, ne po nravstvenih načelih.

Spet drugače: Knezu posvečuje namen sredstva; namen je njegova moč in ohranitev; karkoli f a k t i č n o povspešuje ta namen, je pravo, bodi moralno ali nemoralno!

V novejši dobi je isti nauk oživel v novi obliki. To se je zgodilo po tako zvanem principu „dovršenega dejanja“ — „fait accompli.“ To je: prav je, kar se zgodi in k e r se zgodi, ne gledé na to, k a k o se zgodi. Odločiven je edino vspeh, po njem se ravna pravo, a ne, da bi se vspeh sodil po pravu.

Kar je Macchiavelli učil o politiki knezovi, dá se naravno vpotrebiti in se je resnično vpotrebilo na politično delovanje sploh.

Posebno je pa macchiavellizem dobil odločnih častivcev v veku narodnega zedinjevanja, v katerem živimo mi. In še le sedaj — trdi naš Šuklje — se knjiga njegova „o knezu“ razume; ker — vverja nas nadalje naš pisatelj — Macchiavelli je sestavil knjigo „prav z namenom, da pripomore k zedinjenju svojega naroda, da pové, kako bi se dalo to doseči.“ Doseči namreč — proti vsej morali, proti človeškemu in božjemu pravu. Narodnim zedinjevavcem je namreč na poti stalo naravno, zgodovinsko vtrjeno, posvečeno pravo legitimnih vladarjev. Potem ko je Rousseau suverênost odvzel vladarjem in jo neizgubljivo prisvojil narodom samim, ni politikom narodnega združevanja drugega več manjkalo, nego v svoj smoter vporabiti macchiavellizem: da vspeh opravičuje dejanja. „Za rešitelja (družitelja) Italije ne veljajo moralna načela“ — da spet govorimo s Šukljejem v zmislu florentinskega politika.

In, ako se je tudi v slovensko slovstvo zaneslo kako zrno Macchiavelli-jeve politične modrosti, se je gotovo zgodilo le v imenu narodnosti. Ne sicer v imenu narodnega združenja ali zedinjene Slovenije, ki bi se dala sama na sebi zgotoviti brez pomoči Macchiavelli-jeve, ampak le v obče v imenu narodnega provspeha in slave. Slovenija sploh po mnenji naših „tudi“-politikov nima bodočnosti, ako ne sprejmemo temeljne dogme florentinskega državnika, po kateri se smejo v politiki prezirati in tajiti večno veljavna načela krščanskega prava in nravi ter jo proglašati za neodvisno od poslednje.

Digitized by Google

Ne motimo se trdéč, da je tudi gore navedene macchiavellistične besede o v spehu v politiki narekala edino le želja videti Slovence, vkljub razliki načelnih naziranj, združene v javnem in političnem delovanji. Le od tod prihaja oni klic: mir! in mir! Ne stikajte načelnih vprašanj! Temu miru v politiki na ljubo hoče se žrtvovati načela, ter brez teh vspešno delovati za blagor slovenskega naroda.

Kako nam je o tem soditi?

Sodba o macchiavellizmu.

Izrekla jo je sv. cerkev; in ker smo Slovenci njeni verni otroci, moramo jo poslušati.

Macchiavelli-jevega „kneza" je obsodil papež Klement VIII.

Isto tako je Pij IX. zavrgel macchiavellističen nauk o dovršenem dejanji. To vprašanje zadevajo pred vsem naslednji stavki, obsojeni v imenitnem „Syllabu" l. 1864:

LIX. Pravo obstoji v materijalnem činu.

LXI. Krivičen čin, ako se posreči, ne nasprotuje svetosti prava.

LXIV. Prelomljenje vsake prisege, kaker tudi vsako zločinsko in ostudno dejanje, ki nasprotuje večni postavi, se ne le ne sme obsojati, ampak je celó povsem dovoljeno in največe hvale vredno, ako se doprinese iz ljubezni do domovine.

Macchiavellizem obsoja tudi zdrava pamet. Stališče naše „Soče" bi bilo sicer vzvišeno; toda žalibog, da mi ljudje nismo vstvarjeni za toliko visokost. Oglejmo si je od bliže. Dve stranki ste na Slovenskem, nad kateri se „Soča" v svojem rodoljubji povzdiguje: eno zastopajo „Slovenec," „Danica," naša „rimsko-katoliška" malenkost itd., drugo „Slov. Narod," „Zvon" itd. O čem se suče boj mej tema strankama? „Slovenec" itd. trdi, da je krščanstvo za Slovence časno in večno edino zveličavno, „Narod" & Comp. ravno to tajé; „Slovenec" pravi „da", „Narod" pravi „ne". „Soča" pa: oba imata prav in ne prav, pomirita se pod zastavo „da-ne"!

Toda s tem si je izbrala „Soča" za devizo stavek, ki izraža nezmisel vseh nezmisli, ki vničuje vsako pametno mišljenje in delovanje. Ker odkar se logično misli, priznaval se je za temelj vsemu umovanju stavek prekoslovja, s katerim prav za prav človek nič drugega ne izraža, nego naravno vero v eno resnico. Bojniki na nižem stališči pod „Sočo" od obeh strani so o neovrgljivosti tega stavka skoz in skoz prepričani, zato vedó, da mora biti resnica ali na desni ali na levi, in ravno to jih zadržuje, da ne morejo nasprotniku podati roke v spravo, ampak so

Digitized by Google

pripravljeni biti se na življenje in smrt. Jaz spoštujem take hrabre bojevnike, naj bodo na desni ali na levi. Živeli! Če tudi padejo, padejo častno, čaka jih vsaj časten pogreb.

Kdor se pa postavlja na stališče dvoličnega „da-ne," se povzdiguje nad eno resnico, nad Boga; to je Hegel-ov panteistični evangelij; mi se do tolike višine še nismo mogli povspeti.

Pač pa bi „Soči" i njenim somišeljnikom povedali, da iz prekoslovnega stavka se neposredno izvaja drug stavek, ki se mu pravi „o izključenem tretjem." Hoté ali nehoté bo morala prej ali kasnej tudi „Soča" izkusiti na sebi moč „izključenega tretjega"; ker nič navadno ljudem bolj ne preseda nego „bevmev-„politika, politika dvoličnega „da-ne" v eni osebi; na zadnje se zgodi, da jo i desnica i levica bacne izmej sebe. Tudi „Soča" bo morala stopiti sè svojega visokega stola nad „vrlimi junaki" ter pridružiti se Bogu ali hudiču. Da, ljuba Soča, zapomni si dobro: aut-aut!

Politika — brez načel! Haha!

Kaj pa je politika?

Politika je neke vrste delovanje, ki ima za predmet javno življenje državljanov.

Kdo politikuje?

Poklicani in nepoklicani. Politikujejo vladarji, politikujejo njih ministri, politikujejo poslanci in ljudski zastopniki, politikujejo večni študentje, slednjič politikujejo vredniki.

Politiko obsojati v breznačelnost je isto, kar od vseh teh ljudi zahtevati, naj bodo breznačelni, brezpametni, norci.

Politiko ceniti po vspehu in nasledkih! — Še enkrat: kdo politikuje? Našteli smo jih vže. Ti vsi se imenujejo in so ljudje. Človek je pa nravstveno bitje t. j. on se mora v vseh svojih dejanjih, ki jih izvrši kot človek, ravnati po nravstvenih postavah. Politikovanje obstoji tudi iz človeških dejanj. Pridigati politiko vspeha je tedaj isto, kar politiko izvzemati iz obče zavezavnih nravstvenih postav, proglašati jo neodvisno od Boga.

Evangelij političnega vspeha ne pozna v svojem katekizmu laži, kaker brž najdeš norca, ki ti veruje na lastno škodo; ne pozna hinavščine, ako se ti posreči kratkovidne preslepiti; ta evangelij ti dovoljuje krivo prisegati, bližnjega sovražiti; tudi krasti in ropati, da si le močneji od tvojega nasprotnika; celó vmoriti smeš nedolžnega, ako s tem koristiš narodu!

Sploh po tem evangeliji je dovoljeno vse, kar se more. To je evangelij surove sile, pravo močnejše pesti, isto, kar je znano iz srednjega veka pod imenom „Faustrecht."

No pa — vgovarjali bodo politiki brez načel in nravi — ločiti moramo pač mej posameznimi politiki kot ljudmi, pa mej „državo" ali „narodom" ter mej politiki, vkoliker so zastopniki „narodovi"; politiki kot ljudje so gotovo podložni nravstvenim načelom, drugače je pa z „narodom", z „državo", katera kot taka vender

Digitized by Google

smeta „nekaj več“ kaker posamezniki, ki so le del „naroda.“ Non licet bovi, quod licet Iovi . . . .

Kaj pa je narod, kaj država? Abstraktna pojma, ki kot taka sama na sebi nimata nikake objektivnosti. Vsa realnost tega, kar imenujemo „narod“, „država“, je le v pozameznikih, iz katerih abstrahiramo ona dva pojma, v ljudeh, ki govoré isti jezik, ki so združeni v večo skupino z istimi postavami in istim najvišim glavarjem; ako te vzamemo, spuhti „narod“ in „država“ brez sledu. „Država“ in „narod“ ni nič nad ali zunaj državljanov ali isti jezik govorečih ljudi, ampak oboje se v njih in ž njimi identifikuje. Kakeršni so pa deli, taka je tudi sestav iz njih; deli so ljudje, katerih vsak je podvržen večno veljavnim, brez razlike zavezavnim zakonom resnice in nravi, istim zakonom nič manj in nič več, podvržen je tudi „narod“, „država“, in bodita še tako velika, ogromna. Istim zakonom potemtakem so podložni tudi „narodni“ zastopniki, „ljudski“ poslanci, kralji in cesarji sè vso politiko in njih ministri, istim zakonom pa tudi vredniki sè vsemi sotrudniki vred!

Potemtakem kaker imenujemo tistega, ki zmakne svojemu bližnjemu denar ali blago, tatu, in, ako ga pri tem sè silo napade, roparja, isto tako je tatvina, roparstvo, ako pošlje n. pr. „narod“ italijanski pod višim vodstvom pijemonteškega kralja dvesto tisoč vojakov, da preženó postavne vladarje s prestolov; nič ne dé, da to stori „narod“ v imenu „zedinjenja“ ali „napredka“, ker teh avktoritet ne pozna božja postava nad seboj. Isto velja o posilnem polaščenji cerkvene države, akoravno g. Suklje proslavlja florentinskega državnika, češ, da je mislil žarno in bistro, ko je svojim rojakom s preroškim glasom smoter njih teženj pridigal: vničenje svetne oblasti papeževe in združenje vsega naroda v eno politično celoto!

Politika vspeha in nasledkov, politika brez načel izključuje iz javnega življenja, iz državnega zakonodajstva, iz mejnarodnih odnošajev Boga in njegovo sveto postavo, — izključuje ga pa tudi iz šole, iz zakona, iz družine, ker na vse to razteza dandanes državna politika svojo oblast.

Ta politika uči spoštovati in občudovati le fizično silo, ocenjuje moč narodov in držav le po številu vojakov in topov. Zatorej zadušuje v državljanih vse idealne težnje, vsak pravni čut, vero v nravstveno krepost in v pravico. Recimo s kratka: ona je smrt javne morale in političkih idealov!

Kaj vgovarjajo proti temu spravljivi Slovenci?

„Nesrečni narod slovenski! Majhen si, vbog si -- in nazadnje te začnejo še lastni sinovi nevsmiljeno cepiti! „Stari“ in

Digitized by Google

„mladi", „klerikalci" in „liberalci" hočejo biti, a ne več „Slovenci." Žalostna ti majka, moj narod! Zatorej rojaci, pustimo vender načelnostni boj! Ne cepimo se! Druži naj nas „slovensko" ime. Kar je odveč, je od slabega. Zložimo se spet v „Slogi", zedimimo se v „Edinosti" brez ozira na nesrečna „načela"; potem se spet vsi snidemo v „Narodnem domu", ki se nam vže zida, okol enega ognjišča bomo kaker ena družina; telovadili bomo pod eno streho, katero nam postavi, „Sokol"; v enem svetišči muz se bomo ogrevali za vse lepo v gledišči, katero bomo v kratkem sezidali — na dolg; obeta se nam, eno politiško društvo za vse (v katerem bodo morali sicer duhovni molčati); nič drugega ne bomo vže več pogrešali, kaker ene osrednje banke (namesti rajne Slovenije), v katero se bodo stekali naši novci in slednjič dobimo še skupnega voditelja — očeta — dr. Vošnjaka! Le z načeli enkrat za vselej — na stran!"

Ljubi prijatelji miru in sprave, vse to govorjenje malo velja, nič ne velja!

Kar vi najmanj od Slovencev zahtevate, je, da bi o načelih, torej o veri, o krščanstvu v politiki, v slovstvu, na odru, v raznih društvih — vsaj molčali.

Toda za večno in časno zveličanje Slovencev je neobhodno potrebno, da svojo vero in načela ne le v srci hranijo in omejujejo na privatni krog domače družine, ampak da jih tudi javno spoznavajo in v dejanje spravljajo!

Jezus Kristus je rekel: „Kdorkoli zataji mene pred ljudmi, zatajil bom tudi jaz njega pred očetom." [1]) To velja tudi za Slovence. Tudi za njih politike in vrednike. Tedaj govoriti se mora o „načelih" pred ljudmi t. j. javno. Sv. apostelj uči: „Z usti se spoznava za zveličanje." [2]) Tega pa se ne more storiti — z molčanjem.

Kaker vidimo, ni to kar meni nič tebi nič, odvisno od vsakaterega volje. Kratko nikar. Marveč to je za zveličanje neobhoden pogoj, ki ga je Bog sam postavil. Ker drugače tudi ni mogel. Ako je sam javno pred svetom govoril, je moral isto tako od ljudi zahtevati, da ga tudi oni javno pred svetom spoznavajo.

Sicer je pa nasproti „načelom" t. j. nasproti resnici indiferentnemu biti, bistveno slabo ter nikdar in nikoli dovoljeno. Resnica je namreč hrana, življenje duše; kaker prinese telesu indiferentnost nasproti telesni hrani smrt in je tedaj protinaravna, slaba, isto tako vmori indiferentnost nasproti resnici dušo, je protinaravna. Dalje. Resnica je Bog. Bog pa spet ni nasproti človeku meni nič tebi nič, ampak je njegov stvarnik, njegov absoluten gospodar. Kot takemu je človek dolžan priznanje in službo; ta dolžnost ima svojo zavezavnost v končnem bitji člo-

[1]) Mat. X. 33. — [2]) Rim. X. 10.

Digitized by Google

vekovem, tako, da se je ne more nikaker znebiti. Kdor pa za „načela“, za resnico ne porajta, krati Bogu, kar mu je dolžan.

Ne velja pa tu izgovor, češ, priznaj vsak prava načela, resnico v svoji družini, toda tega ni treba v javnem življenji. Non signori! Ker isti Bog, ki je stvaril človeku srce, mu je dal tudi usta; isti Bog, ki je stvarnik posameznih, zasebnih ljudi, je tudi početnik človeške družbe, ki je potrebna v ohranjenje človeškega rodu, torej početnik tudi države. In ker je ta Bog vse stvaril v svojo čast, mu mora tudi „država,“ tudi „narod“ služiti t. j. priznati ga za pravega Boga, za pravo edino resnico.

No, glejte vender! Državen poslanec, ki je še zjutra s pobožnim srcem k Bogu molil, bo smel vže ob deseti uri sè zborniškega odra na vsa usta kričati: Nespametna je molitev, ker ni Boga! Toda psst! — ta vzgled povè preveč! Naši breznačelni politiki hočejo o veri — le molčati. Tedaj bo smel naš poslanec tudi molčati, ko bo njemu in katoličanom Žid v obraz zabrusil: Nespametni ste, nazadnjaki, vaša cerkev, vaše dogme — nezmisel! Ali pa smel bo vrednik, ki je ravnokar spisal sinu pobožno pismice: imej Boga vedno pred očmi, varuj se slabih knjig ko kuge itd., ta vrednik bo torej z istim peresom za svoj list napisal oceno novo izišle knjige n. pr. Tavčarjevih „Zimskih večerov“, ter jo na vso moč gorko priporočal slovenskim mladini (tudi sinu) v berilo, češ, jezik je čist, zlog izvrsten itd, — a molčal bo o brezbožnih načelih, kaker se zamorejo le v Tavčarjevih spisih nahajati! To bo smel, češ — zdaj piše za javnost!

Slednjič, molčalo bi se vže še v javnosti o „načelih“, ako bi ravno dandanes ta javnost „načelno“ tako globoko ne segala v privatno življenje i posameznih ljudi i družin. A žalibog, da ni tako. Vzemimo en sam vzgled n. pr. šolo. Šolsko vprašanje se dandanes določuje javno v državnem in deželnih zborih. Ta javnost nas je osrečila z brezversko šolsko postavo. Kaj to pomeni? Konečni smoter te postave je naše otroke vzgojiti za brezverce. To je vender nad vse privaten včinek javne politike. Tudi naše mladoslovensko slovstvo je javno in vender koliko eminentno privatnega opustošenja provzročilo je na brezštevilnih mladeničih!

Slovence torej, ki bi po tem revnem življenji radi prišli v v nebesa, opominamo z besedami sv. pisma: Kaj pomaga človeku, če si pridobi celi svet, na svoji duši pa škodo trpi? In da bi z vašo pomirovavno breznačelnostjo ves Triglav v zlato spremenili, Savo pa v živo srebro, in Slovenijo razširili čez vso zemljo, kaj bi pomagalo vse to? Nazadnje, ko bi tudi res tako daleč imelo priti, bi vender boljše bilo v nebesih govoriti kitajski, kaker v peklu slovenski.

To smo hoteli reči, kar se tiče večnega zveličanja. A skušnja žalibog uči, da je breznačelnost nič manj pogubna tudi časnemu zveličanju ali gmotnemu blagostanju. N. pr. zdrava pamet pravi: ne delaj dolga brez potrebe; ravno tako glasi se drugo

Digitized by Google

praktično načelo nekje v sv. pismu: ne išči, kar presega tvoje moči — altiora te ne quaesieris. Nekaj takega previsokega za slovenske moči je gotovo „narodno“ gledališče za 300.000 forintov a. v., ker prvič nimajo iger, katerih bi spravljali na oder, drugič nimajo denarja. Praktična posledica iz gorenjega „načela“ bi bila prav kratka, a za mošnje kranjske zveličavna; ker se pa vse tako skrbno izogiblje načelom v javnem življenji, naložili bodo deželi vrhu prejšnih butar še eno novo, dokler vbogi kmet pod težo duše ne izdihne. Le eno samo mrvico načelnosti bi trebalo, vedeti n. pr. zlato resnico: vsak po svojem stanu, nikogar ne seznanjaj z rečmi ter mu ne zbujaj želje po tem, kar ni zanj — sprevidelo bi se enkrat za vselej, da večina sedanjih naših društev, kaker je „Sokol“, razna ogromna pevska društva, čitavnice skoraj brez izjeme, itd. sè svojimi osnovanimi in neosnovanimi slavnostmi, z neprenehnimi izleti, plesi in pojedinami itd., da vse to je ravno toliko smrtnih rakov na telesu našega vže tako vbožnega, do kosti izpitega ljudstva, ker ponujajo kmetu in rokodelcu le priložnost spoznavati jedi in pijače, ki presezajo zmožnost kmetove mošnje, dajejo priložnost pohajati, bratiti se s potratno gospodo iz mesta, delo zanemarjati in na vse načine denar zapravljati! Večino takih društev je stvarila in vzdržuje — breznačelnost t. j. sprava mej katoličani in liberalci v imenu gole narodnosti!

Kdo je pa prav za prav na Slovenskem cepil in hoče še cepiti?

Ne cepimo se!

Ni treba, da se cepimo, saj smo vže razcepljeni. Vprašajmo le, kdo nas je razcepil. Pred petindvajstimi leti bilo je še slovensko telo, kaker je je Bog stvaril in Božji Sin odrešil. Bil je „Slovenski Narod“, ki je prvi zavihtil v to telo sekiro liberalizma. Stritarjev „Zvon“ vtaknil je v razceplino zagozdo, prišla je „Soča“ ki je sè spretnim manovriranjem liberalcem vedno pomagala iz zadrege itd. Potem ni manjkalo več delavcev, razpoklina se je širila — in danes vidimo pred seboj slovensko telo vže popolnoma razcepljeno na dva dela!

In potem nam očitajo, nam kličejo: kaj cepite! In vender nič drugega ne delamo, kaker tirjamo, kar je nedotakljiva lastnina slovenskega naroda vže tisoč let. In vender drugega ne namerjamo, kaker da branimo staro pravo, da zaganjamo sovražne napade. Mi smo v defenzivi, a vi ste v ofenzivi, vi ste krivični, liberalci! Vi ste siloma zasedli pol njive, a zdaj kričite: mir! mir! Zdaj, ko vam hočemo vzeti, kar ni nikdar vaše bilo.

Mi ne cepimo, ampak hočemo, kar je liberalizem vže razcepil, spet sceliti in ozdraviti.

Digitized by Google

Liberalizem je, ki cepi, in žuga, ako preplavi Slovenijo, do zadnjega jo razcepiti, vničiti. Liberalizem je vže sam po sebi razcepljiv, ker je laž, in ta je po svojem bistvu mnogotera, kaker je resnica ena in nerazdeljiva. Prokletstvo laži je, da se čedalje razceplja in ruši, dokler ne pride do niča, do nihilizma. Tako se bo tudi, ako liberalizem razširi svoje gospodstvo po Slovenskem ter se duhov polasti, življenje slovenskega naroda rušilo, ginilo. Z liberalizmom izgubé Slovenci vero, vest, ideale, izgubé ljubezen do širše in ožiše domovine, do jezika. Liberalizem je smrt narodov.

Slovenci, ako hočejo ostati en narod, ako si hočejo res stvariti zgodovino, morajo si postaviti podlago, in sicer pozitivno. Te podlage liberalizem ne more dati, ker je vže po svojem bistvu negativen, skeptičen, on ne druži, ampak razdružuje, razceplja, vničuje. Pozitivno neomajljivo podlago more Slovencem dati le krščanstvo, ki je v katoliški cerkvi po principu in po smotru eno in nerazdeljivo. Če je sploh za kak narod, da se ohrani kot enoten, potrebno odločno postaviti se na stališče katoliške vere, je to gotovo neobhodno potrebno za Slovence; saj političnega združenja vže tako nikdar ne bomo dosegli; ako nas ne bo tedaj skupna vez ene resnice, ene vere družila, znamo prej ali kasnej kot narod izginiti iz zgodovine.

Zatorej pa, ne le da ne bomo z našimi politiki „brez načel," s politiki „vspeha" obžalovali sedanjega načelnega razpora mej „starimi" in „mladimi", ampak rekli bomo: Srečni Slovenci, da ste se začeli ločiti in odcepljati od liberalcev! Le odcepite se popolnoma, da liberalni hlod odpade od slovenskega drevesa; naj se posuši, potem vrzite ga v ogenj!

Na našo zastavo pa zapišimo na prvem mestu: „načelo!" To je isto kar: vera. Versko načelo bodi nam ne le sveto, nedotakljivo, ampak tudi vodilna zvezda v vseh javnih podjetjih. Pod „načelom" borimo se za narod in njegove svete pravice.

Kdor pa hoče Slovence kakersikoli javno zastopati, klanjati se mora „načelu". Breznačelnih zastopnikov ne volimo. In ker ni prave načelnosti kaker v krščanstvu, ne bodi odslej naš poslanec nego pravi katoličan, ki je pripravljen ne deloma, ne izjemoma izpovedati krščansko načelo, ampak celoma, vselej in povsod. Mi potrebujemo celih mož, celih značajev, ne polovičnih. Za časa volitev podeljuje naj mandate ne „narodni" centralni odbor, ampak „katoliški". „Načelo," krščansko načelo, nevstrašno povzdigneno nad vse drugo, edino to rešiti more Avstrijo in ž njo Slovenijo.

Od brezobzirne načelne odločnosti se nimamo ničesar bati, pač pa gotovo pričakovati konečno zmago. Nič ne dé, ako je odločnih môž število s početka pičlo. Le vstrajati treba. Krepost vstrajnosti pa podeljuje svojim boriteljem resnica sama, ki jih

Digitized by Google

ne le v boji razsvitljuje, ampak tudi ogreva, vnema. Strašna je in nepremagljiva sovražnim silam moč načelne doslednosti; pod nje vdarci mora liberalna laž konečno obležati.

Od krščanskega „načela“ ne odjenjamo vam niti za las!

V vzgled. v spodbudo bodejo nam katoliški Irci, ki so, akoravno vže stoletja tako krivično tlačeni, vender do konca zvesti ostali načelom vere in pravice, v strogi pokornosti pod rimskim papežem. Mogočna Anglija ni jih še končala in jih ne bo!

Končala ne bo tudi nas nobena sila!

Dr. Mahnič.

Platonov dijalog „Phaedo“.

Njegovi dokazi za nevmrljivost človeške duše gledé na sedanje modroslovne dokaze.

Tako smo dospeli do sklepa: ker je duša tako podobna in sorodna nespremenljivemu, nerazrušljivemu, sledi iz tega z veliko verjetnostjo, če ne z gotovostjo, da je tudi s a m a nespremenljiva, nerazrušljiva, torej n e v m r j o č a. In ob konci ima še malo, prav neznatno opazko, ki se pa meni zdi kaj duhovita, rekoč: Še telo, če ga maziliš in začiniš, ohrani se dolgo časa, (mi, ki smo se učili o mumijah egiptskih, rečemo lahko: ohranijo se t i s o č l e t j a), koliko bolj se mora torej ohraniti duša, plemenitejši del človeškega bitja?

Do tu Sokrat. Pač krasen, duhovit dokaz! Samo en nedostatek ima, da je premalo določen, premalo trden. Iz p o d o b n o s t i duše z idejami sklepa na nevmrljivost: dandanes bi ga takoj zavrgli nasprotniki tega nauka. In vender se popolnem vjema z našimi bogoslovskimi dokazi, le da so ti — določniši. Saj tudi mi jednako trdimo, da ima duša dvojno življenje: eno kot bitje, tesno združeno s telesom, drugo, kader ne rabi telesnih močij in čutov, temveč se povzdigne nad telo, kader namreč: m i s l i. Bitje, ki misli, ki stvarja p o j m e, pojme združuje v s o d b e, iz sodeb izvaja s k l e p e, bitje torej, ki deluje tako mnogovrstno in bujno in krepko, pa b r e z tvarine, mora e k s i s t o v a t i in m o r a biti n e t v a r i n s k o. (Mi pravimo torej: m o r a biti netvarinsko, ne: je p o d o b n o netv.) — in sicer je to netvarinsko bitje e n o v i t o, simplex, nesostavljeno, ker je vse njegovo d e l o v a n j e enojno. — Mi

Digitized by Google

se torej sklicujemo na delovanje duše, katero je enojno, kar nas uči vsakdanja skušnja: kako bi bil n. pr. mogel Platon napraviti ta III. dokaz, da ne bi imel duha, ki je vse te različne misli in nagibe združil v jedno celoto, v en — sklep?! Ko pa imamo enkrat to resnico, da je duša netvarinsko bitje, in sicer enovito, nesostavljeno, imamo do dokaza, da je nevmrjoča, le še en sam korak, namreč: ker je nesostavljena ne more razpasti, kajti niti najmanjši atom se ne zgubi v stvarstvu, koliko manj tako zmožno bitje.

Tretji dokaz torej ima tudi za nas še veljavo, akopram ga popolnem takega ne moremo sprejeti. Opozoriti pa moram na to, da se tudi v tem dokazu jasno kaže Platonovo mnenje, da je duša nesrečna, dokler je v telesu, in da sploh resnice ne more spoznati. Tako daleč mi ne gremo, kajti tudi v tem življenji, v tem revnem telesu more spoznati duša resnico, sicer bi ne bilo niti vere.

S 30. poglavjem, in nekoliko vže z 29. jame nam Platon razlagati svojo eshatologijo, če smem tako zvati njegove nazore ob vsodi duš po smrti. Iz vsega pripovedovanja njegovega, ki je tukaj kaj obširno, vidi se, da je veliki modrijan o tej vsodi do dobra prepričan. Pa tu se nam ne kaže več kot suhoparnega filozofa, marveč kot strogega sodnika z bičem satire v roci. Kako udriha po materijalistih, kako vsodo jim napoveduje v bodočem življenji! V resnici, ta odstavek je vreden, da bi ga vsaki materijalist dobro premislil, vtisnil si ga v spomin.

Platon trdi nastopno: Le duša, ki se čista (*καθαρά*) loči od telesa, torej duša filozofa, ki je v življenji zaničeval telo, pride v lep, silno prijeten kraj, ki je kaker ona, nevidljiv. Duše pa, ki se je s telesom bila sprijazniła, vživajoč vse mogoče slasti, prime se po smrti nekaj telesnega, prstenega, težkega, ki se je trdo drži, in vsled česar se vlači okrog gomil, kjer se časih po noči vidijo take prikazni. Slednjič pa se mora zopet združiti s telesom in sicer ne z lastnim, marveč s katerimkoli. In sedaj napoveduje kazni: požrešneži (*γαστριμαργίαι*), nevsmiljenci in zaničevavci filozofije pridejo v oslovska telesa (*εἰς τὰ τῶν ὄνων γένη*); krivičniki, tirani in lakomniki pa pridejo v volkove, skobce in sokole in tem v krvoločnosti sorodne živali. Še najboljšo vsodo mej takimi imajo oni, ki so bili sicer dobri in pošteni, pa niso bili filozofski izobraženi: taki pridejo v dobre, krotke živalce, kaker bučele, mravlje in ôse, ali pa celó v človeška telesa, ter postanejo prav dobri ljudje iz njih.

Le filozofi postanejo po smrti kaker bogovi (*εἰς θεῶν γένος ἀπιόντες*); zato pa popusté tisti, ki v resnici skrbé za dušo, vse ter se posveté filozofiji. In tu (XXXIII. cap.) sledí krasen slavospev na filozofijo: ona reši vbogo dušo spon telesa, iz katerega gleda kaker izza ograje. Kaker je pa nesrečna duša, ki je v oblasti svojega telesa, tako je srečna duša, ki se bavi

Digitized by Google

praktično načelo nekje v sv. pismu: ne išči, kar presega tvoje moči — altiora te ne quaesieris. Nekaj takega previsokega za slovenske moči je gotovo „narodno“ gledališče za 300.000 forintov a. v., ker prvič nimajo iger, katerih bi spravljali na oder, drugič nimajo denarja. Praktična posledica iz gorenjega „načela“ bi bila prav kratka, a za mošnje kranjske zveličavna; ker se pa vse tako skrbno izogiblje načelom v javnem življenji, naložili bodo deželi vrhu prejšnih butar še eno novo, dokler vbogi kmet pod težo duše ne izdihne. Le eno samo mrvico načelnosti bi trebalo, vedeti n. pr. zlato resnico: vsak po svojem stanu, nikogar ne seznanjaj z rečmi ter mu ne zbujaj želje po tem, kar ni zanj — sprevidelo bi se enkrat za vselej, da večina sedanjih naših društev, kaker je „Sokol“, razna ogromna pevska društva, čitavnice skoraj brez izjeme, itd. sè svojimi osnovanimi in neosnovanimi slavnostmi, z neprenehnimi izleti, plesi in pojedinami itd., da vse to je ravno toliko smrtnih rakov na telesu našega vže tako vbožnega, do kosti izpitega ljudstva, ker ponujajo kmetu in rokodelcu le priložnost spoznavati jedi in pijače, ki presezajo zmožnost kmetove mošnje, dajejo priložnost pohajati, bratiti se s potratno gospodo iz mesta, delo zanemarjati in na vse načine denar zapravljati! Večino takih društev je stvarila in vzdržuje — breznačelnost t. j. sprava mej katoličani in liberalci v imenu gole narodnosti!

Kdo je pa prav za prav na Slovenskem cepil in hoče še cepiti?

Ne cepimo se!

Ni treba, da se cepimo, saj smo vže razcepljeni. Vprašajmo le, kdo nas je razcepil. Pred petindvajstimi leti bilo je še slovensko telo, kaker je je Bog stvaril in Božji Sin odrešil. Bil je „Slovenski Narod“, ki je prvi zavihtil v to telo sekiro liberalizma. Stritarjev „Zvon“ vtaknil je v razceplino zagozdo, prišla je „Soča“ ki je sè spretnim manovriranjem liberalcem vedno pomagala iz zadrege itd. Potem ni manjkalo več delavcev, razpoklina se je širila — in danes vidimo pred seboj slovensko telo vže popolnoma razcepljeno na dva dela!

In potem nam očitajo, nam kličejo: kaj cepite! In vender nič drugega ne delamo, kaker tirjamo, kar je nedotakljiva lastnina slovenskega naroda vže tisoč let. In vender drugega ne namerjamo, kaker da branimo staro pravo, da zaganjamo sovražne napade. Mi smo v defenzivi, a vi ste v ofenzivi, vi ste krivični, liberalci! Vi ste siloma zasedli pol njive, a zdaj kričite: mir! mir! Zdaj, ko vam hočemo vzeti, kar ni nikdar vaše bilo.

Mi ne cepimo, ampak hočemo, kar je liberalizem vže razcepil, spet sceliti in ozdraviti.

Digitized by Google

Liberalizem je, ki cepi, in žuga, ako preplavi Slovenijo, do zadnjega jo razcepiti, vničiti. Liberalizem je vže sam po sebi razcepljiv, ker je laž, in ta je po svojem bistvu mnogotera, kaker je resnica ena in nerazdeljiva. Prokletstvo laži je, da se čedalje razceplja in ruši, dokler ne pride do niča, do nihilizma. Tako se bo tudi, ako liberalizem razširi svoje gospodstvo po Slovenskem ter se duhov polasti, življenje slovenskega naroda rušilo, ginilo. Z liberalizmom izgubé Slovenci vero, vest, ideale, izgubé ljubezen do širše in ožiše domovine, do jezika. Liberalizem je smrt narodov.

Slovenci, ako hočejo ostati en narod, ako si hočejo res stvariti zgodovino, morajo si postaviti podlago, in sicer pozitivno. Te podlage liberalizem ne more dati, ker je vže po svojem bistvu negativen, skeptičen, on ne druži, ampak razdružuje, razceplja, vničuje. Pozitivno neomajljivo podlago more Slovencem dati le krščanstvo, ki je v katoliški cerkvi po principu in po smotru eno in nerazdeljivo. Če je sploh za kak narod, da se ohrani kot enoten, potrebno odločno postaviti se na stališče katoliške vere, je to gotovo neobhodno potrebno za Slovence; saj političnega združenja vže tako nikdar ne bomo dosegli; ako nas ne bo tedaj skupna vez ene resnice, ene vere družila, znamo prej ali kasnej kot narod izginiti iz zgodovine.

Zatorej pa, ne le da ne bomo z našimi politiki „brez načel," s politiki „vspeha" obžalovali sedanjega načelnega razpora mej „starimi" in „mladimi", ampak rekli bomo: Srečni Slovenci, da ste se začeli ločiti in odcepljati od liberalcev! Le odcepite se popolnoma, da liberalni hlod odpade od slovenskega drevesa; naj se posuši, potem vrzite ga v ogenj!

Na našo zastavo pa zapišimo na prvem mestu: „načelo!" To je isto kar: vera. Versko načelo bodi nam ne le sveto, nedotakljivo, ampak tudi vodilna zvezda v vseh javnih podjetjih. Pod „načelom" borimo se za narod in njegove svete pravice.

Kdor pa hoče Slovence kakersikoli javno zastopati, klanjati se mora „načelu". Breznačelnih zastopnikov ne volimo. In ker ni prave načelnosti kaker v krščanstvu, ne bodi odslej naš poslanec nego pravi katoličan, ki je pripravljen ne deloma, ne izjemoma izpovedati krščansko načelo, ampak celoma, vselej in povsod. Mi potrebujemo celih mož, celih značajev, ne polovičnih. Za časa volitev podeljuje naj mandate ne „narodni" centralni odbor, ampak „katoliški". „Načelo," krščansko načelo, nevstrašno povzdigneno nad vse drugo, edino to rešiti more Avstrijo in ž njo Slovenijo.

Od brezobzirne načelne odločnosti se nimamo ničesar bati, pač pa gotovo pričakovati konečno zmago. Nič ne dé, ako je odločnih môž število s početka pičlo. Le vstrajati treba. Krepost vstrajnosti pa podeljuje svojim boriteljem resnica sama, ki jih

Digitized by Google

ne le v boji razsvitljuje, ampak tudi ogreva, vnema. Strašna je in nepremagljiva sovražnim silam moč načelne doslednosti; pod nje vdarci mora liberalna laž konečno obležati.

Od krščanskega „načela“ ne odjenjamo vam niti za las!

V vzgled. v spodbudo bodejo nam katoliški Irci, ki so, akoravno vže stoletja tako krivično tlačeni, vender do konca zvesti ostali načelom vere in pravice, v strogi pokornosti pod rimskim papežem. Mogočna Anglija ni jih še končala in jih ne bo!

Končala ne bo tudi nas nobena sila!

Dr. Mahnič.

Platonov dijalog „Phaedo“.

Njegovi dokazi za nevmrljivost človeške duše gledé na sedanje modroslovne dokaze.

Tako smo dospeli do sklepa: ker je duša tako podobna in sorodna nespremenljivemu, nerazrušljivemu, sledi iz tega z veliko verjetnostjo, če ne z gotovostjo, da je tudi s a m a nespremenljiva, nerazrušljiva, torej n e v m r j o č a. In ob konci ima še malo, prav neznatno opazko, ki se pa meni zdi kaj duhovita, rekoč: Še telo, če ga maziliš in začiniš, ohrani se dolgo časa, (mi, ki smo se učili o mumijah egiptskih, rečemo lahko: ohranijo se t i s o č l e t j a), koliko bolj se mora torej ohraniti duša, plemenitejši del človeškega bitja?

Do tu Sokrat. Pač krasen, duhovit dokaz! Samo en nedostatek ima, da je premalo določen, premalo trden. Iz p o d o b n o s t i duše z idejami sklepa na nevmrljivost: dandanes bi ga takoj zavrgli nasprotniki tega nauka. In vender se popolnem vjema z našimi bogoslovskimi dokazi, le da so ti — določniši. Saj tudi mi jednako trdimo, da ima duša dvojno življenje: eno kot bitje, tesno združeno s telesom, drugo, kader ne rabi telesnih močij in čutov, temveč se povzdigne nad telo, kader namreč: m i s l i. Bitje, ki misli, ki stvarja p o j m e, pojme združuje v s o d b e, iz sodeb izvaja s k l e p e, bitje torej, ki deluje tako mnogovrstno in bujno in krepko, pa b r e z tvarine, mora e k s i s t o v a t i in m o r a biti n e t v a r i n s k o. (Mi pravimo torej: m o r a biti netvarinsko, ne: je p o d o b n o netv.) — in sicer je to netvarinsko bitje e n o v i t o, simplex, nesostavljeno, ker je vse njegovo d e l o v a n j e enojno. — Mi

Digitized by Google

se torej sklicujemo na delovanje duše, katero je enojno, kar nas uči vsakdanja skušnja: kako bi bil n. pr. mogel Platon napraviti ta III. dokaz, da ne bi imel duha, ki je vse te različne misli in nagibe združil v jedno celoto, v en — sklep?! Ko pa imamo enkrat to resnico, da je duša netvarinsko bitje, in sicer enovito, nesostavljeno, imamo do dokaza, da je nevmrjoča, le še en sam korak, namreč: ker je nesostavljena ne more razpasti, kajti niti najmanjši atom se ne zgubi v stvarstvu, koliko manj tako zmožno bitje.

Tretji dokaz torej ima tudi za nas še veljavo, akopram ga popolnem takega ne moremo sprejeti. Opozoriti pa moram na to, da se tudi v tem dokazu jasno kaže Platonovo mnenje, da je duša nesrečna, dokler je v telesu, in da sploh resnice ne more spoznati. Tako daleč mi ne gremo, kajti tudi v tem življenji, v tem revnem telesu more spoznati duša resnico, sicer bi ne bilo niti vere.

S 30. poglavjem, in nekoliko vže z 29. jame nam Platon razlagati svojo eshatologijo, če smem tako zvati njegove nazore ob vsodi duš po smrti. Iz vsega pripovedovanja njegovega, ki je tukaj kaj obširno, vidi se, da je veliki modrijan o tej vsodi do dobra prepričan. Pa tu se nam ne kaže več kot suhoparnega filozofa, marveč kot strogega sodnika z bičem satire v roci. Kako udriha po materijalistih, kako vsodo jim napoveduje v bodočem življenji! V resnici, ta odstavek je vreden, da bi ga vsaki materijalist dobro premislil, vtisnil si ga v spomin.

Platon trdi nastopno: Le duša, ki se čista (*καθαρά*) loči od telesa, torej duša filozofa, ki je v življenji zaničeval telo, pride v lep, silno prijeten kraj, ki je kaker ona, nevidljiv. Duše pa, ki se je s telesom bila sprijaznila, vživajoč vse mogoče slasti, prime se po smrti nekaj telesnega, prstenega, težkega, ki se je trdo drži, in vsled česar se vlači okrog gomil, kjer se časih po noči vidijo take prikazni. Slednjič pa se mora zopet združiti s telesom in sicer ne z lastnim, marveč s katerimkoli. In sedaj napoveduje kazni: požrešneži (*γαστριμαργίαι*), nevsmiljenci in zaničevavci filozofije pridejo v oslovska telesa (*εἰς τὰ τῶν ὄνων γένη*); krivičniki, tirani in lakomniki pa pridejo v volkove, skobce in sokole in tem v krvoločnosti sorodne živali. Še najboljšo vsodo mej takimi imajo oni, ki so bili sicer dobri in pošteni, pa niso bili filozofski izobraženi: taki pridejo v dobre, krotke živalce, kaker bučele, mravlje in ôse, ali pa celó v človeška telesa, ter postanejo prav dobri ljudje iz njih.

Le filozofi postanejo po smrti kaker bogovi (*εἰς θεῶν γένος ἀπιόντες*); zato pa popustè tisti, ki v resnici skrbé za dušo, vse ter se posvetè filozofiji. In tu (XXXIII. cap.) sledí krasen slavospev na filozofijo: ona reši vbogo dušo spon telesa, iz katerega gleda kaker izza ograje. Kaker je pa nesrečna duša, ki je v oblasti svojega telesa, tako je srečna duša, ki se bavi

Digitized by Google

s filozofijo, ker ta jo ohrani — čisto. In ni se jej treba bati, da opravlja delo Penelopino, temveč prejela bo v onem življenji krasno plačilo.

Tak nekako je torej Platonov nauk o poslednjih rečeh človeških! Malo drugačen, kaj ne, kaker naš, krščanski. Kdo doseže večno srečo, torej svoj pravi namen, po modrijanovih načelih? Jedini filozof; vsi drugi, tudi pošteni ljudje, če niso filozofi, ne morejo doseči te sreče! Isto uči buddhizem, sistem „munianza“ in „vedanta“, „sankhya“ in „joga“, sploh vse indiške šole: le modrijan doseže popolno rešitev. Res, žalostni nauki, le za izvoljence vstvarjeni! Kaj čuda, da je človeštvo tako hrepenelo po Odrešeniku! Iz tega ust so se še le zaslišale besede: Blagor vbogim v duhu, ker njih je nebeško kraljestvo!

Ne veda, katero si morejo pridobiti le izvoljenci, temveč sveto življenje, katero obstoji v ljubezni do Boga in do bližnjega, in katero je mogoče doseči vsakemu, to je središče krščanske vere. — Kdo ne vidi ogromne razlike mej poganskimi nauki in krščanskimi? Zgodovina filozofije je velikansk dokaz za resnico, da je krščanstvo od Boga. Ako pa brezverni filozofi navzlic tej jasnej resnici ostanejo trdovratni in zametujejo krščansko vero, edino pravo filozofijo, kažejo le s tem, da vera nima sedeža v razumu, temveč v volji.

Stvari, katere zvemo v naslednjih poglavjih, so kaj zanimive. Mej učenci Sokratovimi poznamo namreč sedaj dva skeptika, prvi Simija, drugi Kebes. Dosedanji dokazi jima niso dovolj in tudi ne moreta še trdno verjeti. Zatorej napravita Sokratu vsak svoj vgovor (objekcijo). V Simiji imamo zastopnika materijalistov, pa ne le tadanjih, marveč tudi novodobnih, ker razvija čisto jednake misli, tako da se ti modrijani Büchner et cons. zeló motijo, ako menijo, da so originalni. Z njihovo blodnjo je imel vže stari Sokrat opraviti, in ta jo je z lahka — zavrgel. Nič novega ni pod solncem! Da, človeka bi se skoro lotila skušnjava, misliti si, ko bi bilo ime: „Simija,“ latinsko, da je to nomen — omen, pa če tudi nè, srečen slučaj je to, da sedanji Simijevci nosijo na čelu, na jeziku, v življenji, povsod žival, ki se ji latinski pravi: simia. Naš Simija torej vgovarja sledeče: Pri citrah imamo harmonijo glasov le tako dolgo, dokler so strune dobre; če pa kdo strune potrga, zgubi se tudi harmonija, akopram je nevidna, torej po tvojem: netvarinska, strune in citre pa ostanejo. Kaj ko bi bila tudi z dušo taka? Kaj ko bi bila tudi duša neka κρᾶσις, zmes telesnih močij, nekaka harmonija telesnih sil? (Büchner bi le moderne besede rabil, sicer pa isto trdil: „Produkt organischer Kräfte.“)

Takoj za tem vgovorom sledi vgovor Kebetov, kateri je pa mnogo ponižniši. Ker Sokrat odgovarja najprej nạ vgovor Simijev, pustimo tudi mi Kebeta za toliko časa pri miru, saj se mu vže

Digitized by Google

tako vidi, da je le sè strahom prinesel objekcijo na dan, in še to potem, ko je mislil (če prav sodim njegovo dušno stanje), da je tovariš s svojim vgovorom Sokrata spravil v zadrego, in tako ravnaje se po pregovoru: Kuj železo, dokler je razbeljeno! pritisnil je še on s pomislekom. Sokrat posluša mirno oba. Ne tako drugi učenci. Njim je resnica, da je duša nevmrljiva, srčna zadeva, daje jim tolažbo in mir, zato so po teh vgovorih zbegani, nekaj, boječ se, da bi bili dosedanje dokaze preslabo presojevali (*μὴ οὐδενὸς ἄξιοί εἰμεν κριταί*), in drugič, da bi stvar ne postala neverjetna (*μὴ τὰ πράγματα ἄπιστα ᾖ*). Kako plemeniti značaji se nam kažejo ti mladeniči, navdušeni za vedo, pa ne prazno, marveč ono, ki kaže človeku, kaj je njegov namen in konec! Kako pa je v naših časih vse drugače: učeči se mladini duša nikaker ni srčna zadeva, marveč prečesto — deveta briga, da celo — neumnost, in trditev, da je duša — mračnjaštvo! Sokrat pa učence lepo posvari, ter jim dá prelep nauk, naj ne verujejo prehitro vsakemu, naj ne bodo „*ἄνευ τέχνης περὶ τἀνθρώπεια*," da ne postanejo misantrópi. Zlasti pa je svari pred sofisti, katerih vsa učenost obstoji v *ἀντιλογικοῖς λόγοις*, v nasprotjih, v slepilkah. In dandanes je takih sofistov toliko! Za dognano resnico na prirodoslovnem polji se prodaja tolikrat le mnenje, navadno z zvijačo vtemeljeno, in svet verjame tem slepar-jem in — zapušča vero! Kako čisto drugače ravna Sokrat! Sam pravi, da mu ni za to, da bi druge pridobival za svoje mnenje, kaker delajo navadno učenjaki, marveč mu je le za čisto resnico, in posebno še sedaj pred smrtjo, ko od te resnice zavisi vsa njegova bodoča vsoda. To 40. pogl. ima tako lepe misli, da zazluži, da bi je mladi akademiki prav pridno čitali in si dobro v spomin vtisnili, kajti današnji učenjaki so drugih nazorov ko Sokrat, in od tod — toliko zmot, toliko napadov na večno resnico!

Stari filozof pripelje mladega Simija do spoznanja, da se je v svoji trditvi prenaglil, po trojni poti.

Ko mu Simija pritrdi, da pripozna stavek: *μάθησις ἀνάμνησις*, torej preeksistenco duše, razloži mu Sokrat, kako protislovje izvira iz njegovega vgovora, rekoč: Predno imamo harmonijo, moramo imeti strune, liro, glasove; torej predno imamo dušo, moramo imeti telesne sile, in vender pripoznaš, da je duša prej bila nego telo. Torej moraš spametovati se.

Druga pot (cap. 42) je zeló temna in težko umljiva, zato omenimo le rezultat. Simija je prepričan, da so nekatere duše dobre, druge slabe. Sokrat pa ga dovede tako daleč, da mora priti do sklepa, prvi trditvi nasprotnega: vse duše so jednako dobre. Torej absurdno.

Tretjič pa mu podá direkten dokaz, da duša ne more biti harmonija, in ta velja še tudi danes ter je jeden izmej najkrepkejših.

Digitized by Google

Duša se strastem lahko vstavlja, n. pr. mi se lahko zdržimo, če smo žejni, da ne pijemo; ako bi bila duša harmonija, ne bi bilo kaj takega mogoče, ker telesne moči ne morejo delovati zoper same sebe! Celó iz Homerja navaja vzgled. V 22. sp. 17. vrsti Odiseje pravi pesnik o Odiseji:

στῆθος δὲ πλήξας κραδίην ἠνίπαπε μύθῳ·
τέτλαθι δή, κραδίη, καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης.
(Krepko na prsi si vdari in srcu tako beseduje:
Strpi še malo, srcé: še huje si tudi prestalo.)

S temi besedami pesnik jasno pripoznava prostost človeške volje: nasprotno, čutom in srcu vpirajoče se, hoteti, kaj takega pač ne zmore tvarina!

Jasnosti seveda tudi pri tem dokazu nedostaje, v tem smislu namreč, da iz te proste volje sklepa Sokrat na nevmrljivost. Nam dokazuje ta pojav v dušnem življenji, da, poželivši kako stvar, storimo odlok ali sklep, vstreči tej želji ali pa ne, samo to, da mora duša biti netvarinsko bitje. Kajti ko bi bilo bitje, ki hoče, tvarinsko, ne bi mogli možgani, kot središče življenja, česa hoteti, kar ne bi hotelo življenje v drobji, i. t. d. in še manj bi mogli možgani sami sebi nasprotovati, n. pr. ob jednem hoteti, da se žeja vgasi in h krati ne hoteti. Z jedno besedo: Proti tvarini more delovati le neko samostojno, netvarinsko bitje. Seveda je prehod potem lehak: to bitje je enovita substancija, ki se ne more vničiti, je — nevmrljiva.

Vgovora samega Simijevega in ž njim naših materijalistov seveda ne zavračamo s Sokratom, ker nimata prva dva odgovora za nas nobene veljave, marveč mi se sklicujemo nasproti Büchnerju et con., trdečim, da je duša „ein einheitliches Zusammenwirken der materiellen Kräfte des Leibes", na ta faktum, da, kaker gorkota še ni bila nikoli solnce, tako tudi mišljenje, čutenje i. t. d. ki se nahaja v duši ali na duši, ne more bili duša sama. V nasprotnem slučaji bi se mi, kader bi se spremenilo naše čutenje, n. pr. v žalosti ali veselji, ne mogli zavedati enojnosti, marveč morali bi biti čisto drugi, in tako skoro vsaki trenotek drugačni; in vender vemo, da smo vedno isti, če se čustva menjajo!

Kaker je bil važen vgovor Simijev in jako poučen, tako neznaten je Kebetov in zato Sokrat nanj niti ne odgovarja. Vender naj ga pa navedem v razvedrilo. Kebet torej razloži, kaj da mu dela preglavico, tako-le: Da je duša bila vže pred rojstvom, o tem ne dvomim. Toda kaj pa se zgodi po smrti? Ti, modri Sokrat, trdiš, da je duša mnogo trpežniša (*πολυχρονιώτερος*) od telesa, in da še celo to, če se mazili, ostane nepokvarjeno dolgo časa. Ali ni mogoče kaj takega, kaker pri starem tkalci, ki vmrje, in telo razpade, obleka pa vender ostane cela? Ti seveda bi trdil, da mora duša še mnogo bolj se ohraniti, ker

Digitized by Google

je trpežniša od obleke. Toda treba je pomisliti, da je tkalec imel mnogo oblek, in le zadnja ga je „preživela.“ Tako tudi duša pride v mnogo teles na svojem potovanji, in mnogo jih porabi (*κατατρίβει*), pri zadnjem se ji pa vender le lahko zgodi, kaker staremu tkalcu, da se vniči, telo pa, ker je še novo, se ohrani. Pač si je revež Kebes mislil, da je Bog vedi kaj povedal in Sokrata vznemiril. Toda sivi mojster ga milovavno pogleda (to sicer ne stoji v tekstu, pa meni se prav verjetno dozdeva!) ter pravi: Iz tvojih besedi se ti vidi, ljubček, da nisi še mnogo študiral filozofije, kajti inače bi bil bolj skromen. Glej, jaz sem osivel v preiskovanji vseh dosedanjih modroslovskih sostav, pa nisem našel resnice, tako da sem slednjič vsled lastnega premišljevanja prišel do tega, da je en sam stavek popolnem resničen, kateremu ni moči ničesar očitati, in ta je:

„*τῷ καλῷ τὰ καλὰ καλά*“,

kaka stvar je zato lepa, ker je deležna ideje lepega. (Tu jame razbijati 5. dokaz) Jedna stvar pa ne more biti nikoli ob jednem deležna dveh nasprotnih idej. Isti človek ne more biti hkrati majhen in velik. Led ne more nikoli prevzeti gorkote, in ogenj se ne strinja z ledom. Da, še več, tudi stvari, ki niso nasprotne, pa so deležne nasprotnih idej, ne morejo prevzeti tej ideji nasprotnih lastnosti.

Kako Platon to misli, pové nam takoj nastopen vzgled. Števila so dvojna, soda in liha. Soda števila: 2, 4, 6 . . . so zato soda, ker so deležna ideje sodosti, liha, ker so deležna ideje lihosti. Te dve ideji: sodost in lihost, ste si nasprotni. Stevili 2 in 3 si pa neste nasprotni, pa vender ne more 2 biti nikoli tri, uprav zato, ker ste števili deležni nasprotnih idej. Platon hoče s tem reči, da si nista nasprotna le dva skupna pojma, temveč tudi stvari, ki so pod tema pojmoma, ne morejo se strinjati ali zamenjati lastnosti svojih. Po tem pravilu se ravnajoč, ne odgovarja Sokrat na vprašanje: Cegavo telo je gorko? sè skupnim pojmom: rekoč: v katerem je gorkota, marveč vzame pojem, ki je pod skupnim pojmom „gorkota,“ namreč: ogenj, in reče: Ono telo je gorko, v katerem je ogenj.

In prav tako na vprašanje: katero telo, v katerem je kaj, bode živo? ne odgovori: v katerem je življenje, marveč: v katerem je duša. Duša namreč je deležna ideje življenja, torej se lahko postavi za viši pojem niži. Ideji življenja je pa nasprotna ideja smrti, torej je ta ideja nasprotna tudi ožemu pojmu: duši; ker pa jedna stvar, po gore navedenem pravilu, ne more deležna biti hkrati dveh nasprotnih idej, torej tudi duša smrti ne more vá-se vsprejeti, torej: duša je nesmrtna. Kaker sem pa vže v začetku omenil, Platonu ni dosti, da dokaže, da je duša *ἀθάνατος*, marveč potreba je, da se vidi

Digitized by Google

tudi, da je „*ἀνώλεθρος*“ t. j. n e r a z r u š l j i v a. Misli si pač tako, da substancija ne ostane le v obče, ampak da se tudi prav nič ne spremeni. Ta točka se mu pa ni posebno posrečila, kajti sam pripoznava, da bi se dalo vgovarjati sledeče: kaker negorko (*τὸ ἄθερμον*) ni neminljivo, marveč na njegovo mesto stopi gorko, tako se tudi življenje mora vmakniti smrti. Toda tu se sklicuje na prepričanje ljudi, ki vsi verujejo, da duša ne mine.

Kaker smo videli, se temu dokazu duhovitosti ne more odrekati. Za nas pa ima zdaj le zgodovinsko vrednost. ker kaj podobnega pri naših dokazih nisem mogel najti.

Šesti dokaz nahajamo tukaj v naslednjem poglavji (cap. 57), izražen je v jednem samem stavku in vender je kaj imeniten, ker ima tudi še danes polno veljavo. Sokrat opomina, da je treba za dušo v tem življenji skrbeti, kajti kdor bi jo zanemarjal, kesal bi se v onem življenji. Potem pa nadaljuje: *εἰ μὲν γὰρ ἦν ὁ θάνατος τοῦ παντὸς ἀπαλλαγή, ἕρμαιον ἂν ἦν τοῖς κακοῖς ἀποθανοῦσι τοῦ τε σώματος ἅμ' ἀπηλλάχθαι καὶ τῆς αὑτῶν κακίας μετὰ τῆς ψυχῆς.* Ako bi bila namreč smrt ločitev o d v s e g a, bili bi hudobneži n a d o b i č k u, ker bi s smrtjo se opróstili telesa, duše in hudobije svoje. (Phaed. 107)

Jednako dokazujemo tudi mi nevmrljivost duše iz n r a v n e g a r e d a. le da imamo mi dve točki, od katerih je Platon navel le d r u g o. Prva je ta, da mi spoznamo razloček mej dobrim in hudim, vender pa, delajoči dobro ali hudo, ne najdemo še plačila v tem življenji, torej m o r a biti še drugo.

Druga točka je kaker pri Platonu: b r e z nevmrljivosti ne moremo si razlagati vsode človeške v tem življenji, ko vidimo, da se hudobnežem često dobro godí, mej tem ko dobri trpé nesrečo.

Tako smo dospeli do zadnjega dokaza, katerega sicer nekateri ne jemljó v poštev, (tako n. pr. Stöckl o. c. ga nima omenjenega) ki se pa meni vender ne zdi prazen. Vže prej se je Platon skliceval sem ter tja na vero ljudi; tako, predno kaj prične dokazovati, omeni (cap. XV) narodne pravljice, (*παλαιός ἐστι λόγος . . . .*) da živé duše vmrlih v Hadu. Tako smo pri 5. dokazu omenili nekaj jednakega in v 57. pogl. pa Sokrat na široko razklada svoje nazore o onem svetu. To pripovedovanje ni prav nič drugega nego izmišljena pravljica v pojasnilo resnice, da je duša nevmrljiva, ter zove se tehniški: mythus philosophicus. Ker bi bilo popolnem neplodno, spuščati se v podrobnosti v tej stvari, opomnim naj le toliko, da po Sokratovih, torej Platonovih, mislih pridejo duše filozofov v silno prijetne kraje, ki ležé nad zemljo: da tam ni bolezni, nobene neprijetnosti, in občujejo z bogovi. Duše hudobnih in pa ljudij, ki so bili pošteni sicer, pa imeli le navadne, meščanske čednosti (Bürgertugenden), pripelje demon v Had, kjer se čistijo. To poslednje je vže iz narodnega bajeslovja, kaker sploh znano.

Digitized by Google

Jednako tudi mi kažemo na prepričanje človeškega rodu gledé nevmrljivosti. Ne le omikani narodi, kaker Egipčani, Kitajci, Perzi, Asirci, Hebrejci, Grki, Rimci, Slovani, marveč tudi neomikani: Polinežani, Papuvanci in Avstralci, vsi, katere so dosedaj vže preiskovali, vsi pričajo s svojimi pogrebnimi in mrtvaškimi obredi, da verujejo na nevmrljivost duše.

Tu bi bilo na mestu završiti naše preiskovanje. Vender imajo zadnje vrstice „Phaedona“ še toliko mičnega v sebi, da bi vtegnilo kaj koristiti, ako jih le površno pregledamo. Pripoveduje se smrt Sokratova. Tu vidimo, kako je nauk svoj v dejanji izvrševal; reči moramo, da mojsterski, kajti vmrl je junaški. Ko se okôplje, prinese mu služabnik otrov, kojega je moral izpiti. Sokrat se ne trese, temveč prav mirno govori o svojih najljubših predmetih: kako je namreč nespametno, kar delajo mnogi, da v zadnjih trenotkih hočejo povžiti vse slasti življenja; potem še prosi bogove, da bi bila preselitev srečna. In tu nadaljuje pisatelj: „In pri teh besedah je izpil v jednem dušku, lahko in hitro. Do tedaj je večina izmej nas mogla vzdržavati se solz; ko pa smo videli, kako je pil in izpil, potem pa ne več, in meni samemu (tako pripoveduje Phaedon pozneje prijatelju) so tekle solze v potokih, da sem si moral zakriti obraz in jokati nad seboj; kajti nisem objokoval njega, marveč svojo vsodo, da sem izgubil takega prijatelja.“ Še hujše so jokali drugi. Sokrat pa jih opomina, naj bodo vender mirni, kajti vedno je še slišal, da je treba v miru vmreti. Na to je nekaj časa hodil po sobi, vlegel se na hrbet ter pričakoval smrti. In trdél je vedno bolj in udje so mu postajali od nog začenši vedno bolj neobčutljivi. Vže je bilo vse mrzlo do spodnjega života, tu se odgrne (kajti bil se je zagrnil) in reče, kar so bile njegove poslednje besede: „O Kriton, dolžni smo Asklepiju petelina, dajte ga in ne pozabite.“ — In nič več ni govoril, temveč čez malo časa se je zganil, služabnik ga je odkril, in oči so mu bile steklene. Ko je Kriton to videl, zatisnil mu je usta in oči.

D.

Svetnik roda slovanskega — in slovanski brezverci.

Sveti Ivan Nepomuk ni izmišljotina.

Kaker pričajo letopisi, katere navedemo pri kasnejih trditvah, je res mej letom 1358. in 1420. živel mož nazivan Ivan Nepomuk. Ime svojega rodnega kraja imenuje sam. Na neko listino 20. nov. 1372 zapisal je kot notar nadškofijske pisarne

Digitized by Google

praške: „Iohannes natus olim Wolfflini de Pomuk.“ Pomuky klical se je cistercijaški samostan. Poleg tega samostana je zraslo selo, kateremu so rekli Nepomuky ali Pomuky. Sv. Ivan bil je rojen v Nepomukih, a vzgojen je bil v samostanu pomuškem, tako da se ga lahko imenuje Nepomuškega ali Pomuškega. Celó rojstno hišo je ustno sporočilo v spominu ohranilo. Leta 1643 so jo spremenili v cerkev. Od 1. jan. 1373 do leta 1380 bil je Ivan vsled cesarjeve volje in oblasti javen notar v nadšk. pisarni. Leta 1380 je bil tajnik nadškofa Ivana jenštejnskega in v istem letu župnik pri sv. Galu, 1387 kanonik pri sv. Egidiji, a ostal je še vedno župnik šangalski, 1389 je bil kanonik kapitelna višegrajskega in ob jednem nadškofov generalni vikar. Leta 1390 26. avg. zamenjal je župnijo svojo šangalsko z arhidijakonatom žatečkim in je vstopil tako v stolni kapitel praški. Anton Frind *) dokazuje iz več vradnih dokumentov, ki počno z letom 1393 in iz 13 sporočil letopisnih pred letom 1440 zabilježenih, da je bil Ivan Nepomuk vtopljen leta 1393 in sicer 20. marca; kajti leta 1396 je bila vstanovljena obletnica za Pomuka, ki se ima opravljati 20. marca (13. Kal. apr.) Isto tako podaja Ordo commendarum iz leta 1416 kot aniverzarij Ivana Nepomuka „quem rex Wenceslavs jussit submergere“ — 20. dan marca. Pokopan je bil Ivan Nep. v praški stolnici pred oltarjem sv. Klementa. Njegov grob so vže leta 1416 ogradili. In Ordo commendarum (spomin vmrlih) istega leta vkazuje, da se ima aniverzarij Ivana Nep. opraviti pred istim oltarjem. Da je res pred oltarjem sv. Klementa v glavni cerkvi zemlje češke, v cerkvi sv. Vida na Hradčanih v Pragi pokopan Ivan Nepomuk, priča nebroj českih in tujih starih letopisov, priča narodno sporočilo českega ljudstva.

***

Cerkev je dobro vedela, katero osebo je kanonizovala kanonizujoč Ivana Nepomuka.

Najstarejše listine podajajo 1393 kot smrtno leto Ivana Nep. Najstarejša vira sta: životopis, katerega je spisal nadškof Ivana Nep. Ivan z Jenštejna, in ravno tega nadškofa pritožba do papeža radi silovitega ravnanja Venceslavovega z duhovstvom in posebno z Ivanom Nepomukom. To pritožbo je bil spisal nadškof pobegši iz Prage v Rim leta 1393. Še le v XVI. veku se začenja govoriti, da je vmrl Ivan Nep. leta 1383. Letopisec Hajek (1541), ne vedoč si razlagati različnih smrtnih letnic pri jednem Ivanu Nep. ali Pomuku, vstvaril si je še jednega Ivana in argumentoval: prvi Ivan, imenovan Pomucky, bil je vtopljen leta 1383 radi spovedne zamolčljivosti, a drugi Ivan, nazvan Nepomucky, je bil vtopljen 1393, ker je potrdil proti kraljevi volji

*) Anton Frind. „Der heil Nep.“ Prag 1879.

Digitized by Google

opata kladrubskega Vojteha. Ta delitev jednega Ivana v dva, ne da bi imela najmanjše zgodovinske podlage, obveljala je mej zgodovinarji in imela tudi vpliv na samo kanonizacijo. V buli kanonizacije se namreč glasi: Proglasitev v svetnika se nanaša na Ivana vtopljenega leta 1383 radi spovedne zamolčljivosti, a nikaker na drugega Ivana vmorjenega 1393.

Tega pogreška gledé smrtne letnice se cerkveni narodni (!) nasprotniki poslužujejo kaj slastno kot smrtnega orožja proti cerkvi umujoč: Faktum je, da je bil Ivan Nep. mučen bajé radi zamolčljivosti spovedne leta 1393, cerkev sama pa pravi, da noče tega Ivana proglasiti za svetnika, a dokazano je tudi, da drugega Ivana, ki bi bil vmrl leta 1383 radi zamolčljivosti ni bilo, ergo — cerkev ne vé, katerega je kanonizovala, cerkev je kanonizovala — fikcijo. Tako nasprotniki svesti si zmage.*)

Zgodovinsko je gotovo, da je oseba Ivana Nepomuka res bivala. Ako kdo vkljubu tolikim zgodovinskim dokazom in poročilom vender-le njegovo zgodovinsko bivanje zanikuje, mora več kaker dve tretjini svetne zgodovine smatrati za negotovost ali celo laž.

Preostaja nam torej v novi nasprotniški trditvi pobiti, da nista bivala dva Ivana istega imena v prilično istem času, ampak le jeden, drugič, da je jeden jedini in isti Ivan Nep. res ali mučen radi spovedne molčljivosti in sicer o priliki, ko je bil potrdil novega opata kladrubskega.

Kralj Venceslav, kaker spričuje sam Palacky,**) je bil strastem in razkošju vdan človek. Zvestobe zakonske ni poznal. Soproga mu je to očitala. Kralj je hotel očitanja z očitanji odbiti. Torej je silil spovednika kraljičinega, da bi mu izdal spovedno tajnost. Spovednik pa je bil Ivan Nepomuk. Ivan se je bogoskrunski tirjatvi vstavljal. Kralj se je nanj razljutil. Vender je za tedaj pogoltnil srd, ker iz raznih razumljivih ozirov ni hotel, da bi se spoznal jasno pravi vzrok njegovega maščevanja. Čakal je prve prilike, da bi s to priliko zakril pravi srčen vzrok svoje jeze.

Prilika je prišla. Kralj je imel na dvoru več titularnih škofov. Vsaj jednemu teh je hotel omisliti škofijo. To škofijo je namerjaval vstanoviti v jugozapadnih Čehih, na mestu in v okrožji kladrubskega samostana. Čakal je le smrti starega opata Racka.

Racek je vmrl, a nemudoma je generalni vikar nadškofov Ivan Nep. v imenu nadškofovem potrdil novega opata Olena, in sicer proti volji kraljevi. Kralja je to dejanje razjarilo, a vže

*) P. Bauer Stim. a. M. L. str. 131. pravi: In den zahlreichen noch vorhandenen öffentlichen Acten zwischen 1358 bis 142 , in den noch vorhandenen geistlichen Amtsbüchern jener Zeit ist immer nur von einem Iohannes von Nep. die Rede und ein Canonicus dieses Namens findet sich darin nur von 1390 bis 1393.

**) Dej. nar. čes. d. II. č. 2. kn. čl. 1.

Digitized by Google

popred je bil na nadškofa in njegovo bližino razvnet, ker je nadškof nekatere iz njegovega brezverskega in razuzdanega obližja izobčil iz cerkve. Venceslav dá vjeti nadškofa, vikarija Ivana Nep., oficijala Puchnika, kanonika Venceslava, hofmajstra Nepra z Roupova. Nadškof je kmalu pobegnil v Rim in tam spisal zgorej omenjeno pritožbo do papeža proti kralju. Druge pa je kralj dal mučiti. Puchnika, Venceslava in Nepra je izpustil, ko so mu pod prisego obljubili, da bodo o njegovem trinoštvu molčali.

Le Ivana Nepomuka ni izpustil, niti ni čitati, da bi njemu bil ponudil prostost s pogojem prisege, da bode o vsem molčal, ampak — kaker pravi nadškof v svoji pritožbi — „zavezali so mu na hrbtu roke, zagozdili so mu usta, privezali so mu kaker kolo noge h glavi in sunili ga s praškega mosta o tretji nočni uri ter ga vtopili.“ In sam Palacký pravi; „Jen generální vikař Jan z Nepomuka, na kteréhož král i **z jiných příčin** byl zoláště zanevřel, vystál celé to mučení, při kterémž, jak se praví král sám účastnil se díla katova, nemoha pomstvu nasytiti se. Konečně kněze, již polomrtvého dal svazati, na Pražský most nésti a tam nvrhnouti do Vltavy. To stalo se ve čtvrtek dne 20. brezna 1393 večer o deváté hodině.“

Torej sam Palacký pravi, da je bil kralj posebno iz „z jinych příčin“ t. j. drugih vzrokov hud na Ivana Nepomuka, tako da se je celo sam vdeležil trapenja Ivana Nep. Ti „**drugi** vzroki“ pa je in mora biti posebno, ker ni hotel izdati spovedne tajnosti. Iz teh zgodovinskih resnic je razvidno, da je Ivan Pomucky, ki je bil vtopljen radi spovedne molčljivosti, kaker se je tedaj menilo, leta 1383. in Ivan, ki je bil vtopljen leta 1393, ker je bil proti volji kraljevi potrdil novega opata kladrubskega — **eden isti** Ivan Nepomuk ali Pomuk, ki je bil vtopljen leta 1393 pod pretvezo, češ, da je proti volji kraljevi potrdil novega opata kladrubskega, a de facto, ker ni hotel izdati spovedne tajnosti.

Sedaj pa odgovorimo zgornjemu umovanju cerkvenih nasprotnikov:

Tudi če je cerkev vsled napačnih, obče tedaj tudi v učenjaških krogih priznanih podatkov rekla, da noče kanonizovati Ivana mučenega leta 1393 .... ampak drugega Ivana, mučenega 1383. vender vsa heroična dejanja, okolnosti, vzrok naveden pri kanonizaciji, grob kanonizovanega, skratka vse nanaša se na Ivana mučenega — kaker sedaj gotovo vemo — leta 1393, tedaj na **tega** poslednega se tudi nanaša kanonizacija. Ako pa je eksistoval le jeden Ivan Nepomuk, kaker je sedaj gotovo, opazka v buli kanonizacije o drugem Ivanu zgubi ves pomen. Kdo pa je tudi tako hudobno neumen, da bode iskal v nezmotnem štetji letnic — ne-

Digitized by Google

zmotnost papeževo! Ivan Nepomuk ni bil kanonizovan, **ker je bil v tem ali onem letu** mučen, ampak radi njegovih heroičnih čednosti, katerih pa nihče tajiti ne more. *)

Prvi, kateri je trdil, da Ivan Nep. ni bil mučen radi spovedne zamolčljivosti, je bil protestant Ad. Menzel. Liberalci katoliški, koketaši protestanski, so to zrno slastno pobrali in je prežvekujejo. Menzel trdi, da, ako je bil Ivan Nep. mučenik, bil je le zato, ker je moško zastopal cerkveno pravo nasproti kralju, ko je hotel vničiti samostan kladrubski. A sam veliki zgodovinar Palacký, kaker smo zgorej navedli, pravi, da je kralj Ivana Nep. posebno iz „drugih vzrokov," kaker je bila kladrubska zadeva, trapil in celó vmoriti dal. Zakaj pa je vkazal kralj zagozditi Ivanu usta? Gotovo ne, da bi ne izdal beričem, kako so ga mučili in morili, torej mora zopet tukaj neki „drug vzrok" tičati: da bi Ivan **pravega** vzroka svoje smrti ne izdal: ker mu ni hotel izdati spovedne tajnosti. Sicer pa bi bil kralj moral ravno tako razjarjen biti nasproti oficijalu Puchniku in še bolj na nadškofa samega, saj je Ivan Nep. le v imenu in gotovo i po vkazu nadškofovem potrdil novega opata.

Res, da v pritožbi nadškofovi spisani 1393., torej le malo mesecev po smrti Ivanovi, ni čitati pravega vzroka njegove smrti. A to je popolnoma naravno. Nadškof sam se je mogel sklicevati le na take krivde nasproti kralju, ki so bile publici iuris, ker Ivan sam kot vesten spovednik se je vsega ogibal, karkoli bi vtegnilo se tikati spovedi, a kralj sam se gotovo ni o svoji bogoskrunski tirjatvi izrazil nikjer, razun v svoji enako njemu maloverski in razbrzdani okolici. Torej, tudi ako se je iz kraljevega obližja vže skrivno širil mej ljudstvo pravi vzrok smrti, vender na to bolj ali manj tajno govorjenje se ni mogel sklicavati nadškof v javni listini.

Dokler je kralj živel, gotovo se ni upal nihče javno pravega vzroka Nepomukove smrti izreči niti zapisati, dobro poznajoč gnjevno narav kraljevo. A kmalu po kraljevi smrti vdobimo to vže pisano. Prvi, ki nam je poročil pisano pravi vzrok, je bil profesor Ebendorfer iz Hazelbacha. Ta je prišel leta 1433 (torej 40 let po smrti Ivanovi in le 13 let po smrti Venceslavovi) v Prago kot legat bazilejskega zbora. Ta je tedaj pisal o kralji Venceslavu: „Confessorem etiam uxoris suae Johannem in theologia magistrum et quia dixit hunc dignum regio nomine, qui bene regit et, ut fertur, quia sigillum confessionis violare detrectavit, ipsum in Moldavia suffocari praecepit." **) „Ut fertur": torej 13 let po kraljevi

*) Hlavinka: Bludy str. 157.

**) Palacky Dej. n. č. d. II. č. 2. str. 285. To poročilo se nahaja v rokopisu „Liber augustalis" imenovanem. Hrani se v ces. knjižnici Dunajski štev. 3423 na 272. listu tega rokopisa.

Digitized by Google

praške: „Iohannes natus olim Wolfflini de Pomuk.“ Pomuky klical se je cistercijaški samostan. Poleg tega samostana je zraslo selo, kateremu so rekli Nepomuky ali Pomuky. Sv. Ivan bil je rojen v Nepomukih, a vzgojen je bil v samostanu pomuškem, tako da se ga lahko imenuje Nepomuškega ali Pomuškega. Celó rojstno hišo je ustno sporočilo v spominu ohranilo. Leta 1643 so jo spremenili v cerkev. Od 1. jan. 1373 do leta 1380 bil je Ivan vsled cesarjeve volje in oblasti javen notar v nadšk. pisarni. Leta 1380 je bil tajnik nadškofa Ivana jenštejnskega in v istem letu župnik pri sv. Galu, 1387 kanonik pri sv. Egidiji, a ostal je še vedno župnik šangalski, 1389 je bil kanonik kapitelna višegrajskega in ob jednem nadškofov generalni vikar. Leta 1390 26. avg. zamenjal je župnijo svojó šangalsko z arhidijakonatom žatečkim in je vstopil tako v stolni kapitel praški. Anton Frind *) dokazuje iz več vradnih dokumentov, ki počno z letom 1393 in iz 13 sporočil letopisnih pred letom 1440 zabilježenih, da je bil Ivan Nepomuk vtopljen leta 1393 in sicer 20. marca; kajti leta 1396 je bila vstanovljena obletnica za Pomuka, ki se ima opravljati 20. marca (13. Kal. apr.) Isto tako podaja Ordo commendarum iz leta 1416 kot aniverzarij Ivana Nepomuka „quem rex Wenceslavs jussit submergere“ — 20. dan marca. Pokopan je bil Ivan Nep. v praški stolnici pred oltarjem sv. Klementa. Njegov grob so vže leta 1416 ogradili. In Ordo commendarum (spomin vmrlih) istega leta vkazuje, da se ima aniverzarij Ivana Nep. opraviti pred istim oltarjem. Da je res pred oltarjem sv. Klementa v glavni cerkvi zemlje češke, v cerkvi sv. Vida na Hradčanih v Pragi pokopan Ivan Nepomuk, priča nebroj českih in tujih starih letopisov, priča narodno sporočilo českega ljudstva.

***

Cerkev je dobro vedela, katero osebo je kanonizovala kanonizujoč Ivana Nepomuka.

Najstarejše listine podajajo 1393 kot smrtno leto Ivana Nep. Najstarejša vira sta: životopis, katerega je spisal nadškof Ivana Nep. Ivan z Jenštejna, in ravno tega nadškofa pritožba do papeža radi silovitega ravnanja Venceslavovega z duhovstvom in posebno z Ivanom Nepomukom. To pritožbo je bil spisal nadškof pobegši iz Prage v Rim leta 1393. Še le v XVI. veku se začenja govoriti, da je vmrl Ivan Nep. leta 1383. Letopisec Hajek (1541), ne vedoč si razlagati različnih smrtnih letnic pri jednem Ivanu Nep. ali Pomuku, vstvaril si je še jednega Ivana in argumentoval: prvi Ivan, imenovan Pomucky, bil je vtopljen leta 1383 radi spovedne zamolčljivosti, a drugi Ivan, nazvan Nepomucky, je bil vtopljen 1393, ker je potrdil proti kraljevi volji

*) Anton Frind. „Der heil Nep.“ Prag 1879.

Digitized by Google

opata kladrubskega Vojteha. Ta delitev jednega Ivana v dva, ne da bi imela najmanjše zgodovinske podlage, obveljala je mej zgodovinarji in imela tudi vpliv na samo kanonizacijo. V buli kanonizacije se namreč glasi: Proglasitev v svetnika se nanaša na Ivana vtopljenega leta 1383 radi spovedne zamolčljivosti, a nikaker na drugega Ivana vmorjenega 1393.

Tega pogreška gledé smrtne letnice se cerkveni narodni (!) nasprotniki poslužujejo kaj slastno kot smrtnega orožja proti cerkvi umujoč: Faktum je, da je bil Ivan Nep. mučen bajé radi zamolčljivosti spovedne leta 1393, cerkev sama pa pravi, da noče tega Ivana proglasiti za svetnika, a dokazano je tudi, da drugega Ivana, ki bi bil vmrl leta 1383 radi zamolčljivosti ni bilo, ergo — cerkev ne vé, katerega je kanonizovala, cerkev je kanonizovala — fikcijo. Tako nasprotniki svesti si zmage.*)

Zgodovinsko je gotovo, da je oseba Ivana Nepomuka res bivala. Ako kdo vkljubu tolikim zgodovinskim dokazom in poročilom vender-le njegovo zgodovinsko bivanje zanikuje, mora več kaker dve tretjini svetne zgodovine smatrati za negotovost ali celo laž.

Preostaja nam torej v novi nasprotniški trditvi pobiti, da nista bivala dva Ivana istega imena v prilično istem času, ampak le jeden, drugič, da je jeden jedini in isti Ivan Nep. res ali mučen radi spovedne molčljivosti in sicer o priliki, ko je bil potrdil novega opata kladrubskega.

Kralj Venceslav, kaker spričuje sam Palacky,**) je bil strastem in razkošju vdan človek. Zvestobe zakonske ni poznal. Soproga mu je to očitala. Kralj je hotel očitanja z očitanji odbiti. Torej je silil spovednika kraljičinega, da bi mu izdal spovedno tajnost. Spovednik pa je bil Ivan Nepomuk. Ivan se je bogoskrunski tirjatvi vstavljal. Kralj se je nanj razljutil. Vender je za tedaj pogoltnil srd, ker iz raznih razumljivih ozirov ni hotel, da bi se spoznal jasno pravi vzrok njegovega maščevanja. Čakal je prve prilike, da bi s to priliko zakril pravi srčen vzrok svoje jeze.

Prilika je prišla. Kralj je imel na dvoru več titularnih škofov. Vsaj jednemu teh je hotel omisliti škofijo. To škofijo je namerjaval vstanoviti v jugozapadnih Čehih, na mestu in v okrožji kladrubskega samostana. Čakal je le smrti starega opata Racka.

Racek je vmrl, a nemudoma je generalni vikar nadškofov Ivan Nep. v imenu nadškofovem potrdil novega opata Olena, in sicer proti volji kraljevi. Kralja je to dejanje razjarilo, a vže

*) P. Bauer Stim. a. M. L. str. 131. pravi: In den zahlreichen noch vorhandenen öffentlichen Acten zwischen 1358 bis 142 , in den noch vorhandenen geistlichen Amtsbüchern jener Zeit ist immer nur von einem Iohannes von Nep. die Rede und ein Canonicus dieses Namens findet sich darin nur von 1390 bis 1393.

**) Dej. nar. čes. d. II. č. 2. kn. čl. 1.

Digitized by Google

popred je bil na nadškofa in njegovo bližino razvnet, ker je nadškof nekatere iz njegovega brezverskega in razuzdanega obližja izobčil iz cerkve. Venceslav dá vjeti nadškofa, vikarija Ivana Nep., oficijala Puchnika, kanonika Venceslava, hofmajstra Nepra z Roupova. Nadškof je kmalu pobegnil v Rim in tam spisal zgorej omenjeno pritožbo do papeža proti kralju. Druge pa je kralj dal mučiti. Puchnika, Venceslava in Nepra je izpustil, ko so mu pod prisego obljubili, da bodo o njegovem trinoštvu molčali.

Le Ivana Nepomuka ni izpustil, niti ni čitati, da bi njemu bil ponudil prostost s pogojem prisege, da bode o vsem molčal, ampak — kaker pravi nadškof v svoji pritožbi — „zavezali so mu na hrbtu roke, zagozdili so mu usta, privezali so mu kaker kolo noge h glavi in sunili ga s praškega mosta o tretji nočni uri ter ga vtopili.“ In sam Palacký pravi; „Jen generální vikař Jan z Nepomuka, na kteréhož král i **z jiných příčin** byl zoláště zanevřel, vystál celé to mučení, při kterémž, jak se praví král sám účastnil se díla katova, nemoha pomstvu nasytiti se. Konečně kněze, již polomrtvého dal svazati, na Pražský most nésti a tam nvrhnouti do Vltavy. To stalo se ve čtvrtek dne 20. brezna 1393 večer o deváté hodině.“

Torej sam Palacký pravi, da je bil kralj posebno iz „z jinych příčin“ t. j. drugih vzrokov hud na Ivana Nepomuka, tako da se je celo sam vdeležil trapenja Ivana Nep. Ti „**drugi** vzroki“ pa je in mora biti posebno, ker ni hotel izdati spovedne tajnosti. Iz teh zgodovinskih resnic je razvidno, da je Ivan Pomucky, ki je bil vtopljen radi spovedne molčljivosti, kaker se je tedaj menilo, leta 1383. in Ivan, ki je bil vtopljen leta 1393, ker je bil proti volji kraljevi potrdil novega opata kladrubskega — **eden isti** Ivan Nepomuk ali Pomuk, ki je bil vtopljen leta 1393 pod pretvezo, češ, da je proti volji kraljevi potrdil novega opata kladrubskega, a de facto, ker ni hotel izdati spovedne tajnosti.

Sedaj pa odgovorimo zgornjemu umovanju cerkvenih nasprotnikov:

Tudi če je cerkev vsled napačnih, obče tedaj tudi v učenjaških krogih priznanih podatkov rekla, da noče kanonizovati Ivana mučenega leta 1393 .... ampak drugega Ivana, mučenega 1383. vender vsa heroična dejanja, okolnosti, vzrok naveden pri kanonizaciji, grob kanonizovanega, skratka vse nanaša se na Ivana mučenega — kaker sedaj gotovo vemo — leta 1393, tedaj na **tega** poslednega se tudi nanaša kanonizacija. Ako pa je eksistoval le jeden Ivan Nepomuk, kaker je sedaj gotovo, opazka v buli kanonizacije o drugem Ivanu zgubi ves pomen. Kdo pa je tudi tako hudobno neumen, da bode iskal v nezmotnem štetji letnic — ne-

Digitized by Google

zmotnost papeževo! Ivan Nepomuk ni bil kanonizovan, **ker je bil v tem ali onem letu** mučen, ampak radi njegovih heroičnih čednosti, katerih pa nihče tajiti ne more. *)

Prvi, kateri je trdil, da Ivan Nep. ni bil mučen radi spovedne zamolčljivosti, je bil protestant Ad. Menzel. Liberalci katoliški, koketaši protestanski, so to zrno slastno pobrali in je prežvekujejo. Menzel trdi, da, ako je bil Ivan Nep. mučenik, bil je le zato, ker je moško zastopal cerkveno pravo nasproti kralju, ko je hotel vničiti samostan kladrubski. A sam veliki zgodovinar Palacký, kaker smo zgorej navedli, pravi, da je kralj Ivana Nep. posebno iz „drugih vzrokov," kaker je bila kladrubska zadeva, trapil in celó vmoriti dal. Zakaj pa je vkazal kralj zagozditi Ivanu usta? Gotovo ne, da bi ne izdal beričem, kako so ga mučili in morili, torej mora zopet tukaj neki „drug vzrok" tičati: da bi Ivan **pravega** vzroka svoje smrti ne izdal: ker mu ni hotel izdati spovedne tajnosti. Sicer pa bi bil kralj moral ravno tako razjarjen biti nasproti oficijalu Puchniku in še bolj na nadškofa samega, saj je Ivan Nep. le v imenu in gotovo i po vkazu nadškofovem potrdil novega opata.

Res, da v pritožbi nadškofovi spisani 1393., torej le malo mesecev po smrti Ivanovi, ni čitati pravega vzroka njegove smrti. A to je popolnoma naravno. Nadškof sam se je mogel sklicevati le na take krivde nasproti kralju, ki so bile publici iuris, ker Ivan sam kot vesten spovednik se je vsega ogibal, karkoli bi vtegnilo se tikati spovedi, a kralj sam se gotovo ni o svoji bogoskrunski tirjatvi izrazil nikjer, razun v svoji enako njemu maloverski in razbrzdani okolici. Torej, tudi ako se je iz kraljevega obližja vže skrivno širil mej ljudstvo pravi vzrok smrti, vender na to bolj ali manj tajno govorjenje se ni mogel sklicavati nadškof v javni listini.

Dokler je kralj živel, gotovo se ni upal nihče javno pravega vzroka Nepomukove smrti izreči niti zapisati, dobro poznajoč gnjevno narav kraljevo. A kmalu po kraljevi smrti vdobimo to vže pisano. Prvi, ki nam je poročil pisano pravi vzrok, je bil profesor Ebendorfer iz Hazelbacha. Ta je prišel leta 1433 (torej 40 let po smrti Ivanovi in le 13 let po smrti Venceslavovi) v Prago kot legat bazilejskega zbora. Ta je tedaj pisal o kralji Venceslavu: „Confessorem etiam uxoris suae Johannem in theologia magistrum et quia dixit hunc dignum regio nomine, qui bene regit et, ut fertur, quia sigillum confessionis violare detrectavit, ipsum in Moldavia suffocari praecepit." **) „Ut fertur": torej 13 let po kraljevi

*) Hlavinka: Bludy str. 157.

**) Palacky Dej. n. č. d. II. č. 2. str. 285. To poročilo se nahaja v rokopisu „Liber augustalis" imenovanem. Hrani se v ces. knjižnici Dunajski štev. 3423 na 272. listu tega rokopisa.

Digitized by Google

smrti se je vže v obče govorilo, da je bil pravi vzrok njegove smrti spovedna zamolčljivost.

Drugo pismeno poročilo nam je zapustil Karol Židek. Ta je pisal leta 1471 v svojem spisu „Spravovna“ posvečenem kralju Jurju: „Když měl (Král Václav) zle domnění do své paní a ona se spovidala mistru Janovi.... prišel k njemu král, aby mu pověděl s kym prebyva, a když děkan nechtel nic pověděti, kazal ho utopiti.“ A letopisec Žitavský piše: „Král několikráte dolehal (silil) na zpovednika, aby zradil (izdal) spověď kralovnimu.“

Da je za zvestobo spovedniško vmrl, pričal je i sam Bog.

Bilo je 15. aprila 1719, ko so grob sv. Ivana Nepomuka v cerkvi sv. Vita v Pragi odprli, in sicer v navzočnosti sodne komisije nadškofijske, v katero so bili vradno pozvani tudi sloveči zdravniki, poznatelji starinstva in druge tehtne priče. Okolo dva lakta pod zemljo so zadeli v tem grobu na drveno rakev, ki pa je bila večinoma vže strohnela. V tej rakvi so našli celo okostje Ivana Nep. t. j. vse kosti njegova telesa pa brez mesa, ki se je bilo tudi vže popolnoma v prah in pepel spremenilo. Štirje pričujoči zdravniki so okostje ogledali in izrekli javno, da se tega okostja ni nihče dotaknil, od kar so je v grob položili. Tedaj pa je jeden pričujočih zdravnikov, dr. Sebastjan Fuchs, začel posamezne kosti tega okostja pobirati in je podajal pričam stoječim okolo groba, kateri so je na mizo, ne daleč od groba postavljeno in z belim prtom pogrnjeno, devali pred oči cele komisije. Ko so posamezne dele celega okostja iz groba na mizo prenesli, začeli so zdravniki zopet na mizi sami prah in glen na kosteh lepeč brisati. V ta namen vzel je zgorej imenovani dr. Fuchs lubanjo z mize v svoje roke, vzdignil jo je nekoliko, da bi prah in glen v nji se nahajajoč izsul na mizo. A tedaj je napočil trenotek, ki je vse, začenši od nadškofa do zadnje priče, napolnil sè začudenjem in strmenjem. Hitro ko se je prah jel vsipati iz lubanje, pal je iz nje tudi cel -- človeški jezik, kar so vsi na svoje oči videli. Ta jezik je bil sicer z glinom okolo in okolo prevlečen, a vender se je videlo koj jasno, da ima ravno tako rudeče namodrelo barvo, kaker živ in zdrav jezik človeški; ta barva se je jasno pokazala, ko so zdravniki vse ostaline prahu ž njega otrli. Vsi štirje pričujoči zdravniki so ogledali natančneje jezik in so se prepričali, da je kaker drug človeški jezik mesat, mehàk, popolnoma gibak, s slezno kožico odet in iz cela nepokvarjen, tak, kaker bi se ga bilo iz ust sedaj vmrlega človeka izrezalo. Jednemu pričujočih zdravnikov palo je na um, da bi se prepričal, ali je tudi notrajna sostava tega jezika, kaker pri jeziku res človeškem. Z dovoljenjem komisije je malo narezal jezik in vsi zdravniki pričujoči so se prepričali, da so cevi in mišice tako, kaker pri živem človeškem jeziku. Nihče pričujočih

Digitized by Google

zdravnikov ni dvomil, da je jezik Ivana Nepomuka iz lubanje izpadli, res tak, kaker vsak drug nepokvarjen jezik človeški.

Zdravniki so koj spoznali, da po zakonih prirodnih se to nè more zgoditi. Saj je znano, da ravno oči in jezik pri vsakem mrtvecu najpred začno gnjiti, in da vže tretji ali četrti dan po smrti pahajo iz sebe ognjusni gnjilobni smrad in se ne dado niti z balzamovanjem tako ohraniti, da bi bili kot živega človeka. A kako da bi se jezik več nego 300 let ohranil v grobu, sredi gnjitja vseh drugih udov! Torej pa so vsi pričujoči zdravniki, vestni možje, resnicoljubni, zvedeni in skušeni v zdravniški vednosti, izjavili pred celo komisijo, da jezik sv. Ivana Nep. je mogla jedino božja vsemogočnost proti vsem prirodnim zakonom ohraniti več kot 300 let od gnjilobe in neizogibnega vpepeljenja, in da je tako ohranjenje pravo in dejansko čudo. To svojo sodbo so potem potrdili s prisegami pred sodiščem nadškofovim.

To prepričanje o jeziku sv. Ivana Nepomuka so izrekli tudi drugi sloveči zdravniki ne le v Pragi, ampak tudi v Rimu v kongregaciji sv. obredov. To so tudi z dokazi podprli, katerih vsi tedanji zdravniki in, koliker mi vemo, tudi sedanji niso mogli podreti. Navedemo vsaj Cocchi-a, jednega teh zdravnikov, besede: „Jezik je mehak in spada mej one dele telesa, ki se najlaže izkvarijo. Tudi ko se telo balzamuje, se mora jezik izrezati, oči iztakniti, čreva odstraniti, ker teh treh reči se loti naj prej gnjiloba. Je telo samo nekoliko dni pokopano, jezik kmalu začerni, smrdi, in ako se ga dotakne, razpade v koščke. Ne samo jednemu zdravniku se je dogodilo, da je prinesel domov jezik, da bi ga preiskal, pustil ga je nekoliko dni v platno zavitega ležati, a našel mesto jezika — same črve. Še manje je mogoče jezik cele mesece, leta, kaj pa cela stoletja ohraniti! Treba je poleg tega še pomisliti, da so Ivana Nep. vrgli v reko Vltavo. Jezik njegov, od vode torej napihnjen, bi bil moral še popred segnjiti, kaker ko bi od začetka bil ležal v zemlji. Po prirodnih zakonih ni mogel ostati, tem manje, ker ga, po izreku zapriseženih zdravnikov, niso niti sè soljo niti z balzamom skušali ohraniti. A tudi v tem slučaji bi ne mogel biti tak, kaker je, mehak, gibak, rudeč, ampak, kaker nahajamo pri mumijah balzamovanih: deli teh so podobni vejam stare bukve, so črni, trdi, krhki. Torej sv. Ivana Nep. jezik je mogel jedino Bog ohraniti mehkega, gibkega, rudečega — z nadnaravnim svojim vplivom.“

Naj torej le kateri slavni zdravnik vniči te razloge z dokazi slonečimi na podlagi prirodnih ved!

Koj ko so zdravniki spoznali za čudo ohranitev jezika, se je v njih in vseh pričah in kasneje v vseh ljudstvih porodilo prepričanje, da je Bog ravno jezik radi tega v sv. Iv. Nep. ohranil, ker ni hotel, — kaker se je vže stoletja nepretrgano pričalo — sè svojim jezikom izdati spovedne tajnosti kralju

Digitized by Google

Venceslavu IV. Ta sklep je čisto naraven, ker neskončno modri Bog deluje vedno iz določnih vzrokov in v modre, svete namene.

Ostanki tega sv. jezika se hranijo do današnjega dne v cerkvi sv. Vita v Pragi. Druga tudi potrjena čudesa so: Leta 1725 dne 27. jan. je ta jezik pred samo apostoljsko komisijo zopet dobil podobo in barvo živega jezika. Leta 1701 je Terezija Krebsova v Pragi v jednem trenutku ozdravela. Leta 1718 je bila Rozalija Hodankova čudežno rešena smrtne nevarnosti izpod mlinskega kolesa v Strakonicih. V Pragi v arhivu nadškofijskem in v Rimu v arhivu kongregacije sv. obredov se nahajajo o teh čudesih vradni protokoli spisani od same komisije apostoljske, potrjeni s prisegami mnogoštevilnih prič poštenih, odličnih, zvedenih v vedah zdravniških. Imena vseh prič in slovečih učenjakov so na sodnih protokolih zaznamovana. Komur je do resnice, se lahko prepriča. Kdor bi se pa drznil ne verovati tem protokolom, za tega nimajo tudi vsi vradni sodni protokoli, zapriseženo pogodbe — nobene veljave. Seveda slovanski liberalci, rajši ko bi verovali tem zapriseženim, mnogoštevilnim, učenim in odličnim pričam, mej kateremi se gotovo marsikoji Slovan nahaja, verujejo jednemu privatnemu obskurnemu, nemškemu docentu — Abelu. Zakaj? Ker je tudi on kaker oni — nasprotnik vere. Koliko se mora verovati, da se ne veruje!

Benedikt XIII. je na podlagi zgoraj navedenih dokazanih čudežev Ivana Nep., pokopanega pred oltarjem sv. Klementa v cerkvi sv. Vida v Pragi na Hradčanih, progla sil za svetnika l. 1729 dne 19. marca. A Bog ni stoprav v 18. stoletji svojega služabnika proslavil s čudeži. Da so se čudeži na njegovem grobu godili, pričajo od prvega začetka češki letopisci, ti pričajo tudi, da ga je ljudstvo česko od prvega vže smatralo za svetnika. Palacký govoreč o Ivanu Nep. pravi: „Staři letopisové čeští mluví o něm v temž smyslu (t. j. da je sveti mučenik) i razrakův pro neho se dokladajice.“ (Stari letopisci govore o sv. Ivanu kot svetniku in mučeniku in tudi čudesa navajajo.) Vže sočasni životopisec njegov, nadškof Ivan z Jenštejna, piše o njem: „Joannes clarescentibus miraculis est ostensus ... et alibi credo, quod plenius sint notata“. Mučenika ga imenuje v životopisu in v omenjeni pritožbi „Martyr sanctus.“ V inventarji listin iz leta 1416 nazivan je „beatus“. Istega leta so ogradili njegov grob in sicer, ker so se tam čudesa godila. Leta 1470 piše neki husit: „Nikdo naj se ne osmeli z nogo stopiti na njegov grob.“ Spominska plošča iz leta 1530 trdi, da si je Ivan Nep. priboril venec mučeništva. Slika iz l. 1532 nosila je napis: „S. Joannes Nepomuchy“ sè spovedujočo kraljico na strani. Na dveh drugih slikah iz leta 1552 in 1573 nahaja se Ivan Nep. mej deželnimi patroni českimi. Leta 1540 je pisal Hajek, da imajo mnogi Ivana

Digitized by Google

N. za svetnika. Dubravina ga nazivlje l. 1552 svetega duhovnika. Paprochý imenuje ga mučenika božjega *)

Iz zgodovinskih fakt, ki smo jih v tej razpravi navedli, čitatelji lahko spoznajo, da je:

I. Sv. Ivan Nepomuk res bival, in da ni bilo kat. duhovstvu treba izmišljati osebe Ivana Nepomuka, a najmanje jezuitom, ker priča zgodovina, da sv. Ivana Nep. so poznali vže davno pred vstonovitvijo jezuitskega reda.

II. in III. Torej izlagana je tudi trditev, češ, da je kat. duhovstvo tendecijozno si izmislilo tega svetnika, da bi spomin na Husa izbrisali v českem narodu in zopet povzdignili v čast spoved. Ako je res sv. Ivan Nep. izbrisal ali otemnil ime Husovo mej narodom českim in zopet povzdignil spoved k zasluženi časti in veljavi, zgodilo se je gotovo po Božji volji, ki je vedel, kaj je Čehom tedaj bilo posebno potrebno. Tega sadu smo katoliki veseli, a radi tega nikakeť ni res, da je kat. duhovstvo si osebo Ivana Nep. izmislilo, da bi ta sad doseglo. Sicer pa je tudi laž, da je Hus spoved odpravil. Ako so jo Taboriti kasneje odpravili, so jo odpravili proti volji Husovi. Samo dva citata. V drugem delu od Erbena od l. 1865 dol. 1868 izdanih českih spisov — na str. 45 v spisu Pastilla se glasi „. . . . . hriešny . . . z pokory má jíti k e k n ě z i mudrému a jemu h ř i e c h y o z n a m i t i, a žadati od něho dobreho naučenie“. Na str. 35. pa pravi Hus: „o by nynejší pokrytci a všeteční sudiči tuto řeč svatú drželi! zdá mi sě, že by sě hřiechóv varovali viece než sě v a r u j i, t a k é n e k r y l i b y h r u b ý c h p ř i e c h ó v n a z p o v ě d i, věduc, že, když z mrtvých vstaneme, budú bez jich vóle, ostanú-lí zlí všemu svetu oznameni.“ Ker je liberalcem Hus vže tako avktoriteta, naj jim bode tudi v tem slučaji in naj hodijo pobožno k spovedi. Bode kmalu bolje! Končno:

IV. Cerkev je dobro vedela, katero osebo je kanonizovala in zakaj, ko je proglasila za svetnika Ivana Nepomuka.

*) Stim. a. M. L. 138.

Digitized by Google

PISMA O VZGOJI.

XI.

6. septembra 188 . .

— *Velika važnost grškega in rimskega klasicizma. Grška umetnost.* —

Nikar tedaj, da bi jaz stare klasike obsojal. Bog me varuj! Neprecenljiv zaklad prave omike in olike je skrit v njihovih delih. In nič drugega bolj srčno ne želim, nego da bi se ta zaklad pridno izkopaval ter mladeničem kazal v vsej svoji vrednosti in lepoti. In prav za to bi rad o tej priložnosti nekaj več spregovoril o visoki zgodovinski pomenljivosti staroklasičnih narodov in njih slovstva.

Starim klasikom prištevamo grške in rimske pisatelje. Grki in Rimljani! Ti imeni pač zaslužiti, da ji izgovarjamo z največim priznanjem in občudovanjem. Božja previdnost, ki skrivnostno vodi osodo človeštva, je ta dva naroda izmej vseh druzih izbrala v imenitne svrhe; imenujemo ju po vsej pravici previdnostna naroda. Po njiju je sklenil Bog poganskemu človeštvu pot vgladiti do Odrešenika, ter je sposobiti za sprejem sv. evangelija. Vsak po svoje je imel to nalogo izvršiti.

Najprej o Grkih. Oni so nekak prerokovalen, svečeniški narod mej starimi pogani. Vemo, kako je v poganstvu vsled greha tudi umstveno spoznanje čedalje bolj otemnevalo. Črna, neprodirna megla strasti in razvad je zavlekla duševno obzorje naravnih resnic. Izgubili so se pojmi o pravem Bogu, o duši, o namenu človekovem, ginel je razloček mej dobrim in slabim. Za sprejetje čeznaravnega razodetja in vere Kristusove je pa neobhodno potrebno poznanje naravnih resnic. Mej Izraelci je Bog to poznanje čisto ohranil po čeznaravnem razodetji in izvenredni previdnosti, s katero je vodil izvoljeno ljudstvo. Pogane pa je do spoznanja istih resnic hotel privesti naravnim potom t. j. po filozofiji. To nalogo so prevzeli Grki.

Najdragoceneji plod na klasičnem polji starih Grkov je zdrava, naravna filozofija. Grški genij je čil in bister, nagnjen k razmišljevanju, a tudi vstrajen. Vglobil se je v naravine skrivnosti, prodrl v tajnosti človeškega bitja; od tod je začel z nova zidati poslopje naravnih resnic. Da, Grki so ob lastni moči povspeli se do onega obzorja duševnega spoznanja, ki ne presega naravnih mej.

Platon in Aristotel sta prvaka grškega umovanja. Platon je sè svojimi idejami postavil močen jez proti sofistom, ki so žugali

Digitized by Google

s puhlo frazo rušiti vero v objektivnost resnice in nravstvenih zakonov. Aristotel pa je položil temelj logiki in metafiziki. Vstanovil je peripatetično šolo, katere najviša zasluga je, da je postavila vse umovanje in zaključevanje na edino izvestno podlago realitete čutnega sveta. S tem se je položil filozofiji neomajljiv temelj. Po poti, katero je vgladil Aristotel, so hodili školastiki; in da je ta pot edino prava, priča nam neovrgljivo zgodovina sama.

Grška filozofija se je poslednja leta pred Kristusom gojila posebno v Aleksandriji in, kaker je dobro znano iz zgodovine, bila je ravno ona nekak prelaz, po katerem je prihajalo pogansko razumništvo v naročje zveličavne Kristusove cerkve.

In od te grške filozofije, želeli bi, da bi naši mladeniči pri učenji grških klasikov vsaj nekoliko dobili. Vemo namreč, da so novejši filozofi od Kartezija sèm v umovanji nastopili po vsem različno pot od peripatetikov, pot nesrečnega subjektivizma, po katerem se mora dosledno zagaziti v skepticizem. Ravno v grški filozofiji bi tedaj naša mladina dobila vsaj nekoliko zaslombe proti skepticizmu, ki dandanes razjeda mlade duhove ter zadušuje vže v kalu vsakeršno zdravo umovanje.

Toda zdi se, da bi znal kdo po pravici vgovarjati: zlog in govor starih filozofov je previsok in skrivnosten, torej njihova misel mladini nepristopna. To pač deloma priznavamo, toda s tem ni še dokazano, da bi ne moral na gimnaziji prevladati duh grške filozofije. Če je govor težak, temen, naj se mladini spretno raztolmači, misel razklene. Ni li smoter gimnazijev, da gojé klasično omiko? In ni li filozofija najviši cvet vsake duševne omike? Toda grške filozofije kje dobimo na naših gimnazijih le trohico? Bi ne bilo prav priznati na gimnaziji mej druzimi potrebnimi in nepotrebnimi predmeti častno mesto filozofiji, pravi filozofiji? Ker to. kar se dandanes iz filozofije navadno predava, ne bo pač noben resen človek zval filozofije. Nekaj suhih logičnih reber in nekaj poluresnic iz empirične psihologije se mladeničem podaja — iz firme Herbartove! In še to se zdi nekaterim prosvitljencem skoraj vže nepotrebno! Zatorej se ni pa čuditi, kako dijaci sami gimnazijsko filozofijo obsojajo ter sami priznavajo, da bi bilo boljše sploh nobene filozofije ne učiti se, kaker tako, ki je polna zmot in v duhove drugega ne zaplodi, nego dvom in zaničevavno sodbo o vsem, kar je človestvu pravo in sveto. In na praporu takih šol se šopiri gaslo: klasičen humanizem!

Poleg filozofije moramo omeniti še nekaj drugega, po čemer se odlikuje grški genij. Po občni sodbi so imeli Grki zdrav estetični vkus; izsledili so in za vse čase določili leposlovne zakone, a tudi sami vstvarili umetnostne umotvore, v katerih občudujemo najvišo naravno popolnost.

Grški narodni genij je imel vse lastnosti, katere pogajajo umetnostni vkus. Stare Grke nahajamo v sredi mej jutrom in zapadom. In tako se tudi v njih narodnem značaji spajajo in družijo

Digitized by Google

lastnosti in prednosti jutrovnih in zapadnih narodov. Jutrovcem je lastno, da si vse bolj tvorno (plastično) mislijo in predočujejo. Kar vpoznajo, obdržé si živo, celotno in stalno v duhu. Ni jim lastno to, kar z duhom sprejmejo, presnoviti in duševno oblažiti, marveč, od predmetnosti (objektivnosti) premamljeni, sprejmejo nov vstis trpevno (pasivno). To je razlog, zakaj jutrovci ne preminjajo svojih običajev; oni so nad vse konservativni. To njih naravno svojstvo se pa najlepše odsvita iz jutrovnih jezikov. Jaz sicer nisem v teh jezikih strokovnjak, ali iz svojega pičlega poznanja sem vender v stani toliko soditi. Omeniti mi je pri teh jezikih n. pr. pomanjkanje vezivnikov; mesto teh dobiš vezivnik «in», kateri stavke ali misli vsporeja in to, kar duh doume, objektivno prireja. Tudi se nahaja pičlost časov in naklonov pri glagolu, kar isto tako dovolj jasno spričuje tvorstven in negibek značaj jutrovnih narodov.

Nasprotno temu se narav večernih narodov odlikuje po krepkejši čilosti in nevpogljivosti, a tudi po nevmorni delavnosti. Oni si z umom sprejete predmete lažiše vsvojijo, samostojno prevstrojijo in vzorno oblažijo. Zatorej se pri njih javno življenje hitrejše razvija. Ta svojstvenost se spet več ali manj javlja po jeziku. Vzemimo Rimljane, ki so celemu staremu zapadu vtisnili znak rimstva. Znana je od ene strani njih naravna krepkost, od druge, pa njih nikdar mirujoča samodelnost in neprezirna razvojitost. Tak je tudi njihov jezik, latinski. Samozavestna krepost ter določnost in bujnost se javljajo enakomerno v njem. Veliko število sporejevavnih in podrejevavnih veznikov, isto tako pri glagolu veča množina naklonov, katerih uporaba je pa strogo določena; in kako natančno vmerjena je postopnost časov! Velike pomenljivosti je tudi konštrukcija toživnikova z nedoločnikom (accusativus cum infinitivo), ki se izključljivo rabi po glagolih mišljenja in govorjenja. Ta konštrukcija kaže, kako Rimljan vže misléč in govoréč podvrguje sebi vse drugo, ker ž njo si stavke in misli podsebuje, ki sè subjektom izgubé samostojnost in v predikatu z nedoločnikom svojo določnost. Rimljana označuje vže jezik kot vladarja sveta, ki nikogar ne trpi niti nad sabo niti poleg sebe, ampak si vse oblastno vpokori.

Jutrovcem je tedaj lastna nepremična predmetnost, rimskemu zapadu pa podmetnost in dejavnost. Tu nevmrljiva duševna živahnost, vse podjarmljajoč in presnavljajoč, tam predmetnost v konkretni realnosti, katere duh ne more obvladati. Iz tega razloga je Bog jutrovnim, Semitom namreč Izraelcem, izročil svoje razodenje, ker so bili po konservativni svojosti svoje narave sposobniši ohraniti je čisto in nepokvarjeno. Jafetite pa t. j. Rimljane je izvolil, da bi isto vsebino božjega razodenja, sprejeto z jutrovega, i krepko branili i razno vpriličili okoliščinam in razmeram človeškega življenja.

Grki, mej jutrom in zapadom, so v sebi spajali jutrovna in zapadna svojstva: tvorljivost in živahno čilost. Grški jezik sam,

Digitized by Google

kot zvesti izraz narodovega genija, spaja v sebi jezikovne posebnosti obeh svetovnih delov, po katerih nahajamo nasaljene Semite in Jafetite. Li oglejmo si ga bliže.

Grščina pozna sicer tako zvani sklad «toživnika z nedoločnikom»; a poleg tega dovoljuje in rada vpotreblja tudi sostavo z nepregibnico ὅτι ali s kako drugo namestujočo. Grki tedaj ne poznajo tiste stroge odvisnosti ali podrednosti enega stavka pod druzim, kaker Rimljani po glagolih, ki pomenjajo izjavo ali mišljenje. Misli se v grščini bolj samostojno vsporejajo. Radi tega tudi čas ali naklon glavnega stavka ne vpliva navadno tako gospodovavno na čas in naklon stranskega stavka. V grščini vlada tedaj v skladih veča prostost, laže gibanje. Mej tem ko so v latinščini pravila časovne postopnosti in naklonov večinoma nepremično, neizprosno določena, se v grščini svobodno giblješ, kaker bi bil glavni stavek brez vpliva na stranske; stavki se tu bolj tvarno in predmetno sestavljajo in vežejo. Ravno tako se razlika mej jezikoma razvidi iz nevpravnega (indirektnega) vprašanja; Latinec je vedno izraža z veznim naklonom (konjunktivom), Grk pa včasih tudi z določnim.

Grki so si tedaj, ako smemo tako reči, od jutrovcev osvojili tvornost, od zapadnikov pa živahnost in oživljajočo idejo. To idejo so umeli vdihniti tvornosti ter jo ž njo oživiti; na ta način stvarili so divno umetnijo. Tako je tudi jezik grški sam lep in brhko krasen, jezik resnično pesniški, umetnijski.

Kaj namreč namerja umetnost drugega, kaker predočevati nam lepoto v čutni obliki? Dvojno, enako bistveno stran, ima vsak umotvor: duševno in čutno, idejo in materijo. To dvoje se mora primerno spojiti, da je predmed resnično umetnosten. Noben teh dveh bistvenih delov ne sme tako prevladati drugega, da se ne more pristojno javljati. Pri orijentalcih prevaguje navadno čutnost ter zatemnjuje idejo, da ji ni mogoče vseh delov enako prošiniti in požariti; zato ni mogla umetnost pri teh narodih nikdar vspeti se do prave dovršnosti. A ravno tako se ne sme tudi čutna stran v umetnosti zanemarjati, ker drugači bi umotvor izgubil to, kar dopada in mika, svojo ljubkost in prijetnost. Zatorej se pa tudi narodi, ki se nagibljejo bolj k resni špekulativnosti, navadno ne odlikujejo po umetnostnem vkusu.

V tem so pa Grki hodili srednjo, pravo pot. Znali so idejo prilično vpodabljati v čutnosti in ž njo sorazmerno oživljati razna dela. Sicer je pa grško umetnost najbolj povzdignilo in vsovršilo, ker si je umetnijski genij na Grškem izbral človeško podobo, da si je v njej uril in blažil svoj estetični okus. Človek je najpopolniši vzor umetnijske naravne lepote, ker v njem se lepota razumne duše čutno javlja po telesu. O tem vzoru se je grška umetnost čudovito vsovršila. Toda grški duh je slutil mej človeškim in božjim bitjem neko sorodnost; obdal je vže v prastarih časih bogove s človeško naravo, namislil jim človeške lastnosti, le v popolniši,

Digitized by Google

idealni dovršnosti. Bogove povčlovečevati ali recimo tudi človeka oboževati, to nalogo je prevzela pred vsem grška umetnost. Tako so se začele naravni čutnosti vlivati više, nebeške ideje: umetnost se je požarjala v božanstvenem svitu. Od tod je dobila grška umetnost ob enem verski pomen ter vzgojevalno moč za ljudstvo. Ona je vzdigovala nad zemljo, nad sedanjost, in je nekako vže oznanjala razodenje tiste večne Lepote, ki se je svetu požarila v človečeni Besedi Božji.

Tako so tedaj Grki ne le s filozofijo, ampak tudi z umetnostjo poganslvo resnično duševno probujali, blažili ter je sposabljali za vsprijetje čeznaravnih darov, ki jih je človeštvu donesel Jezus Kristus.

In koliko klasičnih umotvorov grškega genija se nam je ohranilo! Tu ne govorim toliko o obrazni umetnosti, ampak bolj o slovesni, pred vsem pa o grški poeziji. Prvo mesto zavzema tu gotovo Homer, kateri se mladini na viši gimnaziji pred vsemi drugimi klasiki razlaga. V njegovem govoru se javlja lepota z naravno priprostostjo in neprisilnostjo, plastična razvrstitev se spaja s čudovito, mikavno slikovitostjo. Najjasniše se pa iz Homerja vvideva bistvena razlika mej slovesno in obrazno umeteljnostjo. Homer razume mojstersko tudi slikovnost vpokoriti slovesnosti, tako da tudi slikarske predmete genetično in časovno razvija pred očmi bravčevimi. Ako ne drugega, da bi se vsaj ta prednost Homorove muze mladeničem pojasnjevala; neizrečno bi to vplivalo na njihov govorniški zlog, ter jim olikalo in vblažilo lepočutje.

Seveda bi morali učitelji sami dijakom pri tem voditelji biti ter z lehko vmevno razlago razkrivati jim lepoto Homerovih slik; pojasnjevati bi jim morali vsaj temeljne stavke leposlovja ter jih vedno vporabljati na razna mesta. Tako bi se igraje mladina seznanila z estetičnimi načeli in se navadila z leposlovnega štališča načelno ocenjati tvorbe človeškega govora v vezani ali nevezani besedi. Morda bi se pri tem marsikateri mladi duh vnel za kaj višega, idealnega, in ta plamen bi v pokojil in oblažil tudi niže strasti, katere se v mladeniči tako rade razbrzdajo ter napravijo toliko razdejanja.

Dr. Malnič.

Digitized by Google

„Slovanskemu Svetu.“

V pojasnilo našega stališča.

Heretiki smo! Obsodil nas je — „Slovanski Svet.“ Čujmo le:

„Dr. Mahnič, ki v svoji nevednosti in strasti izpodkopuje celó stališče katoliškim dogmatom, kaker mu fundamentalno dokazuje kritika našega lista, meni najbrže, da je sprejemati vsak stavek njegovega — „Rimskega Katolika“, kaker da bi se razglasil ex cathedra.“ — Štev. 15.

In spet:

„Le čitajte . . . . pa razvidite, ali morejo nasprotniki katoliške cerkve dobiti boljše pomoči za ruvanje proti katoličanstvu, nego jim jo daja ravno g. Mahnič, doktor in profesor bogoslovja. Dokazano je vže doslej v „Slovanskem Svetu“, da uči on tako. kaker pravi krivoverec.“ — Štev. 17.

Seveda z nami je obsojenih tudi pet škofov, ki so podpisali pastirski list. Heretiki so, kaker mi! Saj mi zagovarjamo le to, kar so oni trdili.

Osodepolna posledica te obsodbe bi bila, da bi se meni morala vzeti svetopisemska stolica v osrednjem semenišči (ravno zdaj, ko se nam je — hvala Bogu — plača zvišala), peterim višim pastirjem pa škofovska palica; 1300000 vernikov pa bi morali pognati — v razkol, pod više pokroviteljstvo severnega „strijca.“ Deputacija v Karlovec ali v Moskvo, da naznani važni korak, bi bila koj na nogah. Za to bi vže skrbeli naši gospodje iz „Narodne tiskarne“.

Nam seveda tako očitanje ne prizadeva velike preglavice. Pisali smo, in to ostane črno na belem; če smo pa res krivoverci, bodo vže naši cerkveni viši vedeli, kaj jim je z nami storiti. Sicer pa menimo, da dovolj poznamo sveto pismo in pravo njegovo razlago, nego da bi morali v šolo hoditi k našim razkolnim panslavistom.

Nočemo dosti kričati, tako delajo otroci. Tudi naš nasprotnik se je obilo skričal nad nami. Toda moti se, ako meni, da bomo vso njegovo slamo premlačevali. Bilo bi res — prazno slamo mlatiti; ker večina tega, kar piše, ali se ne nanaša na to, kar smo mu očitali — kaker je n. pr. na dolgo in široko izpeljano dokazovanje, da je cerkev Kristusova ena in nedeljiva — ali pa trobi trdovratno v svoj rog, ne meneč se za vse razloge iz sv. pisma in cerkvene avktoritete. Naj gre svojo pot!

Nadaljevati hočemo pa vender polemiko — ne zarad „Slovanskega Sveta“, ampak zarad slovenskega vernega občinstva.

Digitized by Google

Nasprotnik naš je našpičil pušico ter nam jo hotel poriniti kar v srce, češ, mi smo heretiki, oni so pravi katoličani. To pušico zavrnemo, od koder je prišla — nasprotniku v srce: v i ste heretiki, a m i smo katoličani!

Herezije „Slovanskega Sveta.“

Naštejemo tu po vrsti glavniša vprašanja dogmatiškega značaja, okol katerih se suče naš boj z nasprotnikom.

I. Pred vsem se „Slovanski Svet“ z vso odločnostjo zaganja v „g o s p o d u j o č o cerkev“ trdé, da mu je psihologiška vganjka, kako smo mogli cerkvi Kristusovi prilagati tak epiteton in „v obče tudi s a m o p r e d p o l a g a t i d o p u s t l j i v o s t a l i c e l ó o p r a v i č e n o s t g o s p o d a v a n j a znotraj cerkve.“ „G o s p o d o v a n j e ne p r i s t u j e c e r k v i, t u d i n e n o b e n e m u d e l u c e r k v e K r i s t u s o v e, t o r e j t u d i n e h i e r a r h i j i, ampak l e B o ž j e m u z a k o n u. Svečeništvo katoliško ima le trojno d o l ž n o s t izvrševanja učeništva, svečeništva in pastirstva. Škofje niso g o s p o d o v a v c i nad verniki, ampak le postavljeni, da p a s e j o i n v o d i j o, torej n a d z o r u j e j o čredo in da so ji v z o r.“ „Slovanski Svet“ sicer še govori o neki oblasti katoliškega svečeništva, toda le o tisti, „katere vrhunec je v o d p u š č a n j i g r e h o v,“ ne pa v g o s p o d o v a n j i.

II. Dalje napada naš nasprotnik „k a z n u j o č o cerkev“. Po njegovi teoriji „ne dá se, strogo mišljeno, n i t i g o v o r i t i o k a z n u j o č i h i e r a r h i j i, še m a n j p a o k a z n u j o č i c e r k v i, d a, n i t i n e o k a z n u j o č i h o r g a n i h c e r k v e, ki so po božjih zakonih izključno poklicani i z r e k a t i cerkvene kazni.“ „Kazni so podvrženi oni, ki se spoznajo za krive prestopljenja zakonov, ki vežejo v s a k e g a katolika in sicer b r e z r a z l o č k a, a l i p r i p a d a j o h i e r a r h i j i a l i v r s t i d r u g i h v e r n i k o v.“ Kaznovati, izobčiti se sme celó **rimski papež** („Slov. Svet“ 1888. str. 141.) Saj „velikaši padajo ravno tako, kaker mali, da, še celó globje nego ti, in sicer ne samo zarad krivega nauka, ampak, kaker dokazujejo akte konstanškega cerkvenega zbora, ki je odstavil tri papeže, tudi zarad druzih vzrokov.“ Pravico pa papeže odstavljati in izrekati anatem nad njimi — ima ekumenska sinoda. Gledé telesnih kazni piše „Sl. Svet“: „Dr. Mahnič vtegne pač naklonjen biti misli, da besede: „Hočete li, da pridem sè šibo k vam“ predpolagajo kaznujočo cerkev in jo celó zavezujejo vporabljati telesnih kazni.“ Po njegovi trditvi je „telesno kaznovanje nasproti lajikom prišlo v navado š e l e v s r e d n j e m v e k u.“

III. „Slov. Svet“ pripoznava škofom pravico razpravljati le

Digitized by Google

„strogo cerkvene zadeve.“ Ker so torej v svoji okrožnici zašli na necerkveno polje in „zmešali“ cerkvene z necerkvenimi zadevami, imajo verniki dolžnost in pravico, „očitno postaviti se proti takemu postopanju.“

***

V teh treh točkah smo v kratkem povzeli našega nasprotnika nauke o bistvu cerkve. Poglejmo tedaj, kako pravoveren je, a mi kaki — krivoverci.

Ad I. — Nasprotnik odreka cerkvi gospodovavno in zapovedovavno oblast.

Seveda nam je tudi tu za stvar, ne pa za besede. In kar se tiče stvari same, smo iz sv. pisma dokazali in vtemeljili, da pristoja cerkvi ta oblast po božji naredbi sami. Teh dokazov ne bomo ponavljali.

Pač pa hočemo gospodu nasprotniku pojasniti, kako so sveti očetje, nadalje katoliški učenjaki in slednjič cerkev sama na cerkvenih zborih in po rimskih papežih razumeli in še razumevajo sv. pisma nauk o oblasti sv. cerkve. Tem avktoritetam se bo pač tudi g. nasprotnik — kot pravi katoličan — podvrgel. Ker pa hoče tudi izrazov, postregli mu bomo tudi s temi.

Za izraze: oblast, gospodovanje, gospodovati, zapovedovati, itd. ima latinščina: potestas, imperium, vis, dominium, iubere in enake.

Sv. Ignacij M.: „Quid est aliud episcopus, quam is, qui omnem principatum ac potestatem in Ecclesia obtinet?“ [1]) — Sv. Gregorij Naz.: „Imperium et nos quoqne episcopi gerimus“.[2]) Sv. Janez Kriz.: „Duplex imperii genus est.“[3]) Spet: „episcopos imperium tenere.“ Oratio 64. — Isti v Orat. de Babyla Ep. imenuje škofe „arhonte“. — Sv. Izidor Hisp.: „Quemadmodum Romano imperio Princeps, ita Ecclesiae episcopus praesidet.“ Con. I. dist. 21.

Iste izraze in drugih enakih več nahajamo v raznih delih bogoslovskih učenjakov. Naj li bere g. nasprotnik n. pr. Cavagnis: „Institutiones iuris publici ecclesiastici I., Devoti: Institutiones canonicae I. IV., Santi: Praelectiones iuris canonici, Aichner: Compendium iuris ecclesiastici, Bianchi Antonio: Della potestà e della polizia della Chiesa, Raynaldus, Roskovany itd.

Ker pa vsi ti strokovnjaki katoliškega cerkv. prava znajo našemu g. nasprotniku dišati po školastikih, navedimo še nekoliko iz definicij sv. cerkve same. Ta naj sodi, kdo je heretik!

Imamo iz novejših časov več provincijalnih sinod, potrjenih od rimskega papeža, katere so več ali manj

[1]) Ad Trall. — [2]) Orat. 16. ad Theod. — [3]) Hom. 15.

Digitized by Google

vse izrazile svoje versko naziranje o bistvu cerkve in njene oblasti.

Mej tem, ko naš g. nasprotnik katoliškemu svečeništvu priznava le tisto oblast, katere „vrhunec je v odpuščanji grehov.“ ne pa v „gospodovanji,“ uči n. pr. Akvinska (Aix) prov. sinoda (l. 1850) tako-le:

„Pastoribus Ecclesiae non tantummodo in foro poenitentiae vera inest iudicandi potestas, sed et alia ipsis competit, nempe regiminis externi.“

Enako je razločevala Syn. Camer. l. 1411: „Duplex esse forum ecclesiasticum, alterum sacramenti Poenitentiae, alterum vero iurisdictionis et regiminis externi.

Druga sinoda govori: „Potestatem ecclesiasticam non solum consilii et suasionis esse profitemur, sed et imperii.“ Conc. prov. Auscit.

Kolonjska prov. sinoda (1860) uči: „Ecclesia imperii accepit potestatem.“

Praška sinoda (1860) določuje: „Sed etiam errorem illorum reicimus, qui de Ecclesiae muneribus a Christo Domino acceptis perverse sentiunt, dum vel solam praedicationem verbi et sacramentorum administrationem ei competere dicunt, minime vero fidelium regimen.“

Zapomnite si dobro, g. nasprotnik, ki govorite le o „dolžnosti izvrševanja učeništva, svečeništva in pastirstva“!

Stopimo še više — do rimske Stolice. Ta je govorila po Piji IX. v „Syllabu“ zavrgši nauk našega g. nasprotnika:

„Ecclesia vis inferendae potestatem non habet, neque potestatem ullam temporalem directam vel indirectam.“ To je po slovensko: Cerkev nima oblasti vporabljati silo, niti druge neposrednje ali posrednje posvetne oblasti.

To je vender gospodovanje, vladanje, zapovedovanje katoliške cerkve, g. nasprotnik, jasno kot luč belega dne!

Je Vaš nauk katoliški?!

Berite li, kako katoliška cerkev obsoja delo oratorijanca La Borde, kateri je prav tako, kaker Vi, trdil, da cerkev ima oblast vernike le „voditi“ (dirigendi), ne pa s postavami jim zapovedovati (iubendi per leges). Berite Benedikta XIV. okrožnico do škofov poljskega kraljestva „Ad assiduas“ l. 1755. Tu imenuje Vaše nazore: exitiosa ac perversa dogmata, pravum ac pernitiosum systema, iampridem pro haeretico expresse damnatum, propositiones impiae, erroneae, haereticae, itd. Pisatelja pa: execrandi foetus auctor, impudens scriptor itd. To je strašansko, g. nasprotnik!

Tu moramo še nekaj spregovoriti o razmerji, ki je mej oblastjo in dolžnostjo. G. nasprotnik namreč povsod in vselej

Digitized by Google

trdovratno ponavlja, da to, kar mi imenujemo „gospodovavno in kaznovavno“ oblast katoliške cerkve, je prav za prav le dolžnost, katero je Zveličar naložil hierarhiji.

Nič novega nam tu ne podaje naš g. nasprotnik. Stara zmota je to, ki jo nahajamo vže pri Salmasiji, ki je učil, da škofijstvo v začetku ni bilo ime dostojanstva ali oblasti, ampak oskrbništva in vpravništva — „curationis et administrationis.“) Bili so tedaj škofje le služabniki [2]) — „Slov. Svet“: organi — cerkve, ki imajo le „naložene dolžnosti“ spolnjevati.

Tudi mi priznavamo, da imajo škofje, sploh svečeništvo katoliško, dolžnost izvrševati učeništvo in pastirstvo, naloženo jim od Boga; ali pa sledi vže iz tega, da ne morejo biti ob enem tudi pravi vladarji in zapovedovavci? Se li morda oskrbništvo in vpravništvo od ene, pa oblast in vladarstvo od druge strani izključujejo?! Vže Aristotel je pisal o kralji, katerega je vender smatral za prvega vladarja, da „dober kralj mora biti oskrbnik (οἰκονομος) in kaker stražnik ali varuh.“ [3]) In ali ni g. nasprotnik nikdar slišal o vladarskih dolžnostih „Herrscherpflichten“? Mari li niso kralji zato, ker so dolžni izpolnjevati voljo Božjo, zato, ker so, kaker uči sv. Pavel, služabniki Božji, [4]) niso li pravi vladarji, zapovedovavci? In oče, zato, ker ima očetovske dolžnosti, nima li prave zapovedovavne oblasti nad družino?

Toda treba malo od bliže ogledati si nasprotnikovo razvijanje in zavijanje, in razvidi se kmalu, kaj prav za prav hoče s tem naukom. Poslušajmo ga. Stran 169 piše: „Oblast škofov se pošteva kot sestavljena iz dolžnosti, katere je izvrševati n a s p r o t i n i ž e m u k l e r u i n v e r n i k o m . . . in se i z i s t i h d o l ž n o s t i v l o g i š k e m r e d u i z v a j a j o t a k i s t o v e l e v a ž n a p r a v a n i ž e g a k l e r a i n l a j i k o v. Ako misli naš g. nasprotnik, — piše nadalje „Sl. Sv.“ — da nimajo škofje nikakih dolžnosti in da v s l e d tega ne pristajejo nižemu kleru ali vsaj lajikom nikakeršna prava, naj nas pouči o tem . .“ Kaker je iz navedenih besed razvidno, hoče nas g. nasprotnik podučiti, da so dolžnosti in prava korelativna. Prav, dobro. A po njegovi trditvi odgovarjajo „velevažnim pravom“ na strani lajikov „dolžnosti“ na strani škofov. Nota bene pa, da so ta prava, kaker razlaga „Sl. Svet“ str. 140 lanjskega leta, „l a j i k o m s a m i m p r i s t o j n a a l i l a s t n a ter obstojajo v m e r o d a j n e m v p l i v u n a v o l i t v e c e r k v e n i h n a č e l n i k o v i n n a d r u g a č n e v a ž n e a d m i n i s t r a t i v n e z a d e v e.“ To naziranje spravlja škofe v odvisnost lajikov in nareja iz njih b r e z p r a v n e s l u ž a b n i k e a l i v r a d n i k e v e r n i k o v. To je naziranje reformatorjev XVI. veka in njigovih pristašev, naziranje — heretično. (Tu nekaj mej

[1]) De trapezitico foenore. — [2]) De episcopis et clericis b. 6. — [3]) Polit. l. I. — [4]) Rim. XIII 4.

Digitized by Google

oklepaji. Naš nasprotnik namreč lajikom izrečno prisoja pravico merodajno vplivati na volitve cerkvenih predstojnikov; mi smo to tajili trdé, da lajiki nimajo nego li pričati o sposobnosti in vrednosti tistih, kateri imajo biti voljeni. Naj nezmotni Rim določi pravdo. Pij IX. v okrož. do Armen. „Quartus supra“ piše: „Quod pertinet ad exclusionem laicorum ab eligendis sacrorum antistitibus, accurate distinguendum est, ne quida catholica fide alienum efferatur, ius eligendi episcopos a facultate testimonii ferendi quoad eligendorum vitam et mores. Primum quidem ad falsas opiniones referendum esset Lutheri et Calvini, qui etiam asserebant iuris esse divini, ut episcopi eligerentur a populo, et falsam huiusmodi doctrinam a catholica Ecclesia improbatam fuisse et improbari omnes norunt. Nullo enim neque divino neque ecclesiastico iure facta unquam fuit populo episcopos vel alios sacrorum administros eligendi potestas...“ Kaj pravite k temu, g. nasprotnik? Herezije povsod!)

***

II. — Recimo nekaj o „kaznujoči cerkvi“. Kar naš g. nasprotnik o tem kvasi, je pač čudno, deloma nezgodovinsko, v posameznih točkah celó heretično.

Zgodovinska laž je, kar piše g. nasprotnik, da je telesno kaznovanje v cerkvi, posebno nasproti lajikom, prišlo v navado še le v srednjem veku. Označivno je pa, da tudi v tem naš g. nasprotnik pogreva, kar so vže davno pred njim trdili — heretiki: apostat Spalatinus, Morinus, Van Espenius, Giannonius in drugi možje, ali očitni krivoverci, ali od rimske Stolice obsojeni. Ti so namreč učili, da se je še le v 11. ali 12. stoletji v cerkvi začelo razločevati mej notranjim in zunanjim sodiščem, ter da je cerkev še le tedaj jela si telesne kazni prisojati. Napačno! Kaker uči papež Ivan XXII. v dogm. konštituciji „Licet“ l. 1327 razlagajoč besede Mat. XVIII: Karkoli boste zavezali, se zavezujejo tudi nehoteči; tako je sv. Peter kaznoval Ananijo in Safiro sè smrtjo, tako sv. Pavel maga Elima sè slepostjo, prešestnega Korinčana izdal je satanu itd. Nasprotno naziranje Marsili-ja Padovanskega zameta isti papež kot heretično. Telesne kazni so bile od prvega početka v cerkvi vedno v navadi, kaker je dokazal Mamachi. Imela je cerkev svoje ječe, o katerih govoré Avguštin, Ciprijan, Gregorij Veliki; nalagala denarne globe, o katerih spet Avguštin, peti koncil Kartaginski; kaznovala je s prognanstvom, kaker spričuje sv. Gregorij, koncil Carigrajski III. (680), koncil Rimski (503). Sv. Avguštin piše: „An non pertinet ad diligentiam pastoralem oves . . . si resistere

Digitized by Google

voluerint, flagellorum terroribus vel etiam doloribus revocare?“ [1]) Isto tako sv. Gregorij in drugi.

Še nekaj o sv. Pavla „šibi“. G. nasprotnik nam ne more odpustiti. da smo aposteljnove besede: „Hočete li, da pridem s šibo k vam?“ razlagali o kaznujoči cerkvi ter posebno o oblasti, s katero ima cerkev vporabljati tudi telesne kazni. Da bi nam vsaj on kdaj razložil pravi pomen tega mesta! Povemo mu pa. da ta razlaga ni naša, ampak sv. cerkve same. Tako razumeva aposteljnove besede sv. Avguštin c. Parm. l. III. c. 3. n 3. izrečno sklicujoč se na I. Kor. IV. 21.; tako jih razumeva koncil Tridentinski. kateri, potem ko je škofom zapovedal, naj skušajo očitne grešnike prej z lepa opominati po nauku sv. Pavla: „svari, zarotuj, grajaj,“ dostavlja v zmislu istega aposteljna: „Sin autem ob delicti gravitatem virga opus fuerit . . .“ Tako si tolmači omenjeno mesto Devoti Instit. can. IV. 7, tako Scavini Theol. mor. I. 14, tako i drugi kanonisti in moralisti. Pa čemu bi še tratili čas z rečjo, ki je v katoliški cerkvi jasna in priznana od vseh? Vprašajte li, g. nasprotnik, prvega duhovnika, na katerega naletite, naj Vam pové, kako razlaga Pavlovo „šibo“!

Toda, kar je v našem vprašanji odločivno, se ravno iz te razlage našega g. nasprotnika nedvomno razvidi, da odreka cerkvi sploh vsako kaznivno oblast; ker če se vže nahaja v svetem pismu kako mesto, s katerega se da izvajati omenjena oblast, je gotovo navedeno mesto iz sv. Pavla prvo in najbolj očitno. Kdor je torej vstani tudi to mesto tako zavijati, da ga neče tolmačiti o pravi kaznivni oblasti, ni mu pač več pomagati, ker z drugih mest sv. pisma se bo dal še manj prepričati.

In tako je tudi. On priznava sicer faktično izrekanje nekaterih kazni v cerkvi, tudi telesnih. A kar se pred vsem tiče poslednjih, se v zmislu njegovega izpeljavanja izrekajo brezpravno. Cerkev jih ni namreč — tako uas prepričuje — do srednjega veka še poznala; zdaj še le so se začele vvajati — a le po vplivanji vladehlepnih školastikov; ker nauk o kaznovavni oblasti cerkve ter o vporabljanji telesnih kazni, kaker sploh nauk o gospodovanji cerkvenem imenuje naš g. nasprotnik „od školastikov razvito mnenje, katero je zoperno besedam — sv. pisma.“

Ne, prave kaznujoče oblasti cerkev nima! V tej oblasti je namreč bistveno zapopadena pravica kazni ne le izrekati po obstoječih postavah, kaker jih izrekajo javni sodniki po državnem zakoniku, ampak tudi kaznivne postave dajati, kaznivno pravo vstvarjati in določevati. Tako pravico ima in zvršuje država. A ravno to pravico g. na-

[1]) Epist. 85.

Digitized by Google

sprotnik odreka cerkvi, ker po njegovem mnenji „se ne dá še govoriti niti o kaznujočih organih, ampak edino o organih cerkve, ki so po božjih zakonih izključno poklicani izrekati cerkvene kazni. Sploh pristoja vsako gospodovanje, vsaka oblast po njegovem nauku — „le božjemu zakonu“, katerega je Kristus cerkvi dal.

Sancta simplicitas! Zato, ker je Kristus dal cerkvi temeljni zakon, ne bi imela cerkev nobene gospodovavne oblasti več, niti oblasti stvarjati nove postave, novo pravo, ali preminjati je?! In za kralje, sploh za posvetne vladarje ni li tudi Bog dal postave, prava? Ta je večna, za vse veljavna naravna postava, kateri se morajo klanjati, da, tako so na-njo navezani, da vse, kar določijo v nasprotji ž njo, izgubi vže radi tega vso pravnost; in le to, kar postavijo soglasno ž njo, je pravno, zavezavno. Božja postava tedaj ne le da človeškega postavodajstva ne zanikuje, marveč celó v vtruje in podeljuje posvetnim vladarjem postavodajsko, zavezavno oblast nad podložniki. Ako to velja v državi, naj nam g. nasprotnik dokaže, zakaj bi ne imelo veljati tudi v cerkvi?!

Ne pa, naredili smo g. nasprotniku krivico! Saj vender piše, da izobčevanje iz cerkve mora biti kanoniško t. j. postavno vtemeljeno; s tem zdi se, da vender priznava cerkvi postavodavno oblast. Prosimo odpuščenja! Da, tako res piše g. nasprotnik; sploh on vse trdi in ob enem vse taji, vse njegovo dokazovanje je čudovita zmes vseh mogočih prekoslovij, edino s tem namenom, da bravce (če jih ima deset na Slovenskem) slepi in moti, in da se more ob enem vmikati, ko bi se kdo, kaker mi, predrznil napasti ga.

Da, tako je. Zdi se, a le zdi, in nič več. Sicer pa naj g. nasprotnik postavodajavno oblast cerkvi priznava ali ne, eno je gotovo: da stavlja v tej zadevi ekumenski koncil nad papeža. Piše namreč, da izobčevanje se sme izvrševati tudi proti škofom, „naj si bodo še na toliko visoki stopinji.“ Da pa ta „visoka stopinja“ obsega tudi papeža, nas podučuje v naslednjem, kjer v dokaz svoji trditvi navaja iz zgodovine vzgledov, ki kažejo, kako so ekumenske sinode izobčevale ne le škofe in patrijarhe, ampak tudi papeže. Vsekaker tedaj, kakerkoli misli naš g. nasprotnik o oblasti ali neoblasti cerkveni, tu stavi očitno ekumensko sinodo nad papeža, kar je debela herezija.

Drugič še nekaj. Denimo tudi, da bi g. nasprotnik cerkvi res priznaval pravo oblast, stvarjati novo pravo in postave dajati, bi vender po njegovi teoriji ta oblast pristojala le vesoljni cerkvi ali ekumenski sinodi, ne pa papežu. S tem je pa zabrel v febronijanizem. V svoji knjigi: „De statu Ecclesiae“ je namreč Febronij mej drugim postavil tudi to trditev: Ni v oblasti papeževi postavljati novo pravo. Spet drugo: Papež, ako vkaže, sme to storiti le vsled vže priznanega prava. In hoče

Digitized by Google

li vedeti g. nasprotnik, kako je Klement XIII. obsodil Febronija in njegovo knjigo? „Haereticus .... dolosa vulpes .... liber ... eiusmodi libri, qui in officina Satanae cuduntur“. [1])

***

III. — O tej točki smo vže zadnji pot govorili. Postregli smo g. nasprotniku z velevažnim papeškim dokumentom iz najnovejšega časa. To pot pa bi radi še dodali, kar se o tem bere v pastirskem listu plenar. koncila Baltimorskega II. l. 1866. ki je tudi potrjen od sv. Stolice. Navajamo pa naslednje mesto ne toliko radi našega g. nasprotnika, ampak bolj radi tistih Slovencev, ki bi še radi ostali pravi katoličani, pokorni otroci sv. cerkve, se pa nazlic temu vender za znani pastirski list naših škofov in za njih prepoved, katera zadeva branje in podpiranje nekaterih liberalnih listov, kaker „Slov. Naroda“, „Slov. Sveta“ itd. toliko zmenijo, kaker za predlanjski sneg. Tem bi tedaj, kot zrcalo za izpraševanje vesti, radi pred oči postavili opomin omenjenega koncila; res, težko se najde kaj druzega, kar bi bilo sedanjim časom in našim, tudi slovenskim, razmeram primerniše. Čujmo le zlate besede v slovenski prestavi: „Tista oblast pa (namreč cerkvena) se izvršuje ne le z določevanjem verskih resnic in katerihkoli vprašanj, ki se vere dotikajo, ampak tudi s tem, da se verniki opominajo, ako je kaj, kar bi znalo škodovati krščanskemu življenju, ali pa tudi, da se zmerja in graja, ako se zdi morda to potrebno .... Želimo, naj si vsi naši verniki globoko v srce vtisnejo, da mora vsak v svoji škofiji svoje više vbogati in karkoli zavkažejo, sprejeti, kaker da bi prihajalo od tiste oblasti, katero je Kristus postavil v svoji cerkvi. Vse te zapovedi se morajo, dokler jih viša oblast ne obveljavi, sprejeti kot pravilo za življenje, in nihče jih ne sme prezirati, ako noče neposlušen biti opominu apostoljskemu: slušajte vaše predstojnike. In akoravno se morda komu zdi, da se je prepovedana reč krivo sodila, ali pa, da niso predstojniki sami o tem onih misli, češ, eni ravnajo tako, drugi drugače, tudi to ne opravići katoličana od greha vpornosti, ako zarad tega noče vbogati svojega škofa ali pa se tedaj, ko bi moral slušati, drzne vkazovati.“

Pač ni je besede v tém citatu, da bi se ne dala v zgodovini naše ožiše slovenske domovine zadnjih dveh let vporabiti na to, kar se je o in proti znani prepovedi ali obsodbi naših višjih pastirjev govorilo, pisalo in ravnalo.

[1]) „Quantae tibi“ . . 14. apr. 1764.

Digitized by Google

Da bo pa vedel naš g. nasprotnik, ki nas razvpiva pred svetom za heretike, kako cenzuro je cerkev užgala nauku, da škofje se nimajo mešati nego le v reči, ki se dotikajo vere in nravi, mu h koncu tu navedemo IV. stavek iz dogmat. konštitucije Pija VI. „Auctorem fidei“, stavek, ki — res čudno! — ob kratkem obsega glavne nauke, katere smo g. nasprotniku očitali kot krive. Poslušajte li:

„Propositio affirmans abusum fore auctoritatis Ecclesiae transferendo illam ultra limites doctrinae ac morum etiam extendendo ad res exteriores et per vim exigendo, quod pendet a persuasione et corde, tunc etiam multo minus ad eam pertinere exigere per vim exteriorem subiectionem suis decretis ... est haeretica.“

In ako dodamo še V. propozicijo, govorečo o tistih, ki tajé cerkvi oblast „iubendi per leges ac devios contumacesque „exteriore iudicio ac salubribus poenis coerendi atque cogendi ...“ propozicijo, ki se obsoja: inducens in systema alias damnatum ut haereticum“ — tedaj imate vse, g. nasprotnik. Da, vse, kar proti nam tako trdovratno, tako zvijačno zagovarjate, kar razglašate za čisto katoliško dogmo, vse je — gola herezija!

Razkolniška propaganda „Slovanskega Sveta.“ — Slovenci — — Poddraga!

Ker se koncu bliža drugo leto, odkar „Slovanski Svet“, nekdanjega „Slovana“ naslednik in dedič, Slovence politično izobraža, zdi se nam primerno v kratkem posneti glavne točke njegovih naukov in označiti njegove težnje. Ne namerjamo ga tedaj v tem članku pobijati ali zavračati, to bi nas predaleč peljalo, ampak hočemo le slovensko občinstvo seznaniti z nazori, katere vceplja našemu ljudstvu, posebno pa dijaštvu in učiteljstvu, da je vzgaja za razkolno cerkev ter dozarja za rusko panslavistično politiko.

Mi postavimo tedaj očitanje: „Slovanski Svet“ hoče Slovence zvabiti v pravoslavje.

Vemo, kako nas bo koj v začetku skušal zavrniti rekoč: To očitanje je neosnovano; mi nočemo Slovencev zavesti v razkol, ampak ohranijo naj rimsko katoliško vero, a zahtevajo naj staroslovensko liturgijo: pridružijo naj se cerkvi avstrijskih katoliških Rusov ali rusinskih unijatov.

Res, tako je začel „Slov. Svet“ Slovencem priporočati; a to še le pred nekoliko meseci, ker ta manovra se mu je zdela neobhodno potrebna, da se izogne očitanju razkolniških teženj, katero je moral lani od nas slišati.

Zvit je res, kaker lisica. Toda vse mu nič ne pomaga. Ker

Digitized by Google

prvič se je začel z unijatskim plaščem pokrivati potem, ko je vže jasno dovolj pokazal rusko kožo; drugič pa dokazati smo mu vstani iz sto mest, da moli svojo taco proti Moskvi.

Poslušajmo li. Prvič razodeva „Sl. Svet“ svoje razkolniške težnje z nazori o veri in narodnosti ter o razmerji mej obema, nazore, ki jih Slovencem na razne načine v glavo vtepa.

Narodnost je n a d vero in cerkvijo. Narodnost ima vero določevati in po njej se imajo sestavljati narodne cerkve. „Sam pogled na narodopisno mapo Evrope more nas prepričati, da Evropa se deli na tri velike prosvetne skupine: 1. Na skupino zapadno ali romansko, katera združuje v edno kulturno celoto narod francoski, španjski, portugalski in italijanski, katerim cerkev k a t o l i š k a (latinska) je cerkev narodna; 2. na skupino vstočno ali slovansko..... katere znančno znamenje je cerkev p r a v o s l a v n a; in 3. na skupino angleško-tevtonsko ali n e m š k o, katera..... je za reformacije dospela k lastni narodni cerkvi p r o t e s t a n t s k i, ki je karakteristiška za veliko večino tevtonskih narodov.“ Tako „Sl. Sv“ 1889 str. 39. Kaj sledi iz tega nauka za katoliške Slovane in Slovence posebe, ni pač treba pojasnjevati.

Res sicer, da se bo znal „Sl. Svet“ zavarovati proti očitanju, ki sledi iz navedenih besed, češ, da ne namerja Slovencev siloma odtrgati od Rima niti jih odtujevati katoliški veri, saj piše: „ . . Protestantizem je skrbel, da se je ločil od prvotne cerkve b o l j, nego mu je bilo potreba, ter se je organizoval v narodnem zmislu.“ In zagotavlja nas, da Slovenci bi ne smeli narodne cerkve n i k a k e r organizovati brez i z r e č n e g a d o v o l j e n j a R i m a, katerega p o k o r n i o t r o c i hočejo vedno ostati.

Da bi mogel človek verjeti „Sl. Svetu“! Pesek v oči! Taživne fraze, katere nimajo nikakega zmisla, ako jih primerjamo s tem, kar „Sl. Svet“ uči in stoterokrat ponavlja o narodnosti. Prvič se vpraša, kako daleč sme segati ločenje od prvotne (katoliške) cerkve, da ne bo „bolj“, kaker nam je potreba? K d o ima določiti te meje? Odgovarja „Slov. Svet“: „Člen 14. osnovnega državnega zakona se glasi: Vsakomu se zagotavlja polna svoboda veroizpovedanja in vesti. Z a p a d n i S l o v a n i imajo po tem p r a v o vrniti se k cirilo-metodiški cerkvi.“ In govoreč o svobodi, katero zagotavlja člen 14., modruje dalje: „Ta svoboda pa je v tem, da se smejo narodi avstrijski sukati gledé na v e s t in narodnost, kaker kaže n j i m najbolj prav. Vstavni v e r s k i in narodnostni člen sta okvir brez podobe; to podobo imajo n a s l i k a t i n a r o d i p o s v o j e. N i h č e s e n e s m e v t i k a t i v t o, k a k o b a r v o p o d e l e n a r o d i t e j p o d o b i.“ S l o v a n i s a m i tedaj imajo določiti osnovne članke nove cerkve in razmerje z Rimom in staro cerkvijo!

In kaj ima biti merodajno pri osnovanji nove cerkve? „Sl.

Digitized by Google

Svet“ uči, da edino le narodnost: „Kar se dostaje cerkve, je to za Slovane popolnoma narodno vprašanje.“

Isto velja seveda tudi o veri. Saj „narodnost se razodeva tudi v veri.“ Potemtakem mora narodnost slovansko slediti tudi vera slovanska. Saj tudi — kaker uči Sl. Svet“ — „naši pradedje so, kar se dostaje vere, častili posebna božanstva.“ In na vprašanje, kaj obsega slovanska kultura, našteva mej drugim tudi „naroda mnenje in pojme o razmerji človeka k nekakemu višemu bitju, — to je k božanstvu.“ To razmerje se pa imenuje religija ali vera. In ako zahteva, da „naj Slovani okrepijo kulturo v sebi in iz svoje srede“, ne sledi potemtakem, da morajo imeti svojo vero in cerkev, katera pa vže za to, ker je slovanska, ne more biti katoliška. To kulturo imenuje naš list kulturo samostalne cerkve, katere vzor predočnje in proslavlja Slovencem v srbski cerkvi, tedaj v razkolu. Srbi morajo biti Bogu hvaležni, da jim je ohranil to samostalno cerkev. „Kultura samostalne cerkve bodi tudi za naprej geslo srbskemu narodu.“ Toda ne le Srbi, ampak tudi „drugi njih bratje na Balkanu (mej temi smo tudi Slovenci), imajo (od Srbov) zgodovinski poduk, kako se jim je vesti na vso bodočnost“, da ne poginejo; t. j. odtrgati se imajo kaker Srbi od Rima, kajti le pravoslavna „cerkev je edino zavetišče, kjer se čuti narod doma tudi v hramu božjem, edina rešiteljica in zaščitnica narodova.“ Ker le ona slovanska plemena, katera so si ohranila izhodno cerkev, so si obvarovala vse mogočne kulturne sile v sebi..... Mej tem ko je bilo na Poljskem vedno nesoglasje, kar je privedlo Poljsko k politiki nenarodni, neslovanski na njeno pogubo.“

Zapadna kultura je pognala iz kristijanskih tal in je bistveno zrastena s katoliško cerkvijo in z nje vero. Tej kulturi katoliškega zapada stoji nasproti bizantinsko-azijatska kultura, ki je vtelešena v razkolu. Nihče ne bo pač trdil, da ločivni znak mej obema kulturama obstoja edino le v liturgičnem jeziku; marveč ta različnost sega globoko v duševno naziranje, se razteza na dogmo, na filozofijo, na umetnost. Kar pa „Sl. Sv.“ namerja, je prav to, da bi Slovence odtrgal od zapadne kulture, ter jih pripeljal „k tisti slovanski kulturi, ki je dete Vzhoda“; od te kulture ter od „njene oživljajoče moči in plemenite važnosti socijaloške, kaker tudi njenega velikega poklica v sedanjem razpadajočem društvu „civilizovanega“ zapada, pričakuje, da bo dvignila Slovane v nedogledno višino v izobraženosti in prosvitljenosti vsečloveški.“ In ves ta fundamentalen preporod v katoliških Slovencih naj bi provzročil edino staroslovenski liturgični jezik, katerega samega, kaker trdi „Sl. Sv.“, bi jim rad priboril?! Menite res, da ste našli take otroke, da Vam bodo verjeli, kar jim barvate pred oči! „Vzhodno dete“ slovanske kulture se je rodilo iz pravoslavne cerkve, kaker zapadno in katoliške! Kdor nas navdušuje za to „dete“, nas vabi v pravoslavje.

Digitized by Google

Naj li taki in enaki nazori, katere „Sl. Svet“ razpravlja v vsaki številki, preidejo v meso in kri našega naroda, in v kratkem mora biti pravoslaven po mišljenji in teženji. Faktičen prestop v razkol je potem le vprašanje časa.

Toda kaker „Sl. Sv.“ od ene strani skuša Slovencem vcepljati veleslovanske, razkolniške nazore, tako hiti od druge strani rušiti sveto vez, katera naše ljudstvo veže na katoliško cerkev. Ta živa vez je katoliška duhovščina, posebno pa škofje.

Res, kako klasično zna naš prijatelj „Sl. Svet“ slikati katoliško duhovščino! Duhovni naši so „latinizatorji,“ „sovražni nam tujci“, „germanski in latinski svečeniki, ki živijo — le za svoj dobiček.“ „Sibirske hijene“ smo, „botobuki“, „breznravstveni zbrod“, „nizke duše“, itd.

Kako počeščuje škofe! Oni so „koristolovni,“ „prevzetni in protipapeški“, „hinavski.“ Oni so zakleti sovražniki narodnosti. Oni so „breztaktni“, „sumljivi patrijoti,“ prozivljejo „škandalozne prizore“. oni „svečeniku slovanske narodnosti prepovedujejo obiskovati cerkev“; oni premeščajo svečenike zaradi lojalnega postopanja in ker italijanaši tako zahtevajo.“ Oni „podpisujejo pastirski list, nad katerim je toliko veselja v Velikonemčiji in po onih listih, ki so v službi proti interesom naše celokupne države.“ Oni so pa tudi „pohlevni viši pastirji, ki stvari tako malo poznajo“, da podpišejo list poln herezij, poln izjav, ki kompromitujejo čast naroda in države! Oni sè svojimi verniki „ravnajo neenako, da, krivično,“ oni „se po načinu očimov bojé osebne dotike sè svojo pastorčadjo.“ Take škofe spoštuj, ljubi, o narod slovenski!

Pa da bi „Sl. Svet“ vsaj papežu in cerkvi sami prizanesel! Res, da tu pa tam navidezno kaže papežu veliko pokorščino ter posebno Leona XIII. proslavja kot prijatelja Slovanov, a tako ravna le, da preverja svoje bravce, češ, kako škofje nasprotujejo težnjam in naredbam papeža samega. S tem hoče vernike le še bolj odtujiti od škofov, da bi jih popolnoma prezirali. V resnici pa „Sl. Svet“ črti papeža in cerkev z najnižega dna svoje razkolne duše. „Leon XIII. stoji pod vplivom pruskega protestantskega Berolina“. „Rim, pogodivši se z Nemčijo po nemških nadpastirjih, deluje za nemško kulturo“. „Rim, kateremu so bili Poljaki vedno zvesti, se je pomiril z neprij'atelji Poljakov“.

Vse drugače pa zna „Sl. Sv.“ božati razkolne pope in njih popice. Čujmo no: „Ker so bili (ruski duhovni) sami oženjeni, poznali so vse potrebe naroda v družinu. učili so, kako se ima žiti v zakonu, kako se imajo odgojevati otroci. Rusko duhovenstvo se nikoli ni stremilo k temu, da bi se zaprlo v poseben samostalen krog. Ono je izšlo iz naroda, živelo v narodu in živelo za narod; povsodi je duhovenstvo vnašalo mir in krotkost, vdeleževalo se je radosti in gorja v družini svojega vernega... pomagalo je na-

Digitized by Google

rodu v vseh njega nezgodah in delilo z njim to, kar je samo imelo“. Kako bi se slovensko ljudstvo ne vnelo za tako (oženjeno) duhovenstvo s tako lepimi lastnostmi?! Seveda pa — kar hoče prav za prav reči „Sl. Sv.“ — vse te lastnosti se pogrešajo pri katoliški duhovščini..... In praktična posledica..!?

Kaka navdušenost še le, kaka nežnost in občudovanje za cara! Berite li str. 300 l. 1888. Razume se samo ob sebi, saj v njegovih rokah je vsoda pravoslavne cerkve!

Zdaj pa poslušajmo, kake nazore ima „Sl. Svet“ o pravoslavni cerkvi, s kako gorkim navdušenjem skuša Slovence vneti za-njo.

Njej na ljubo je nakopičil v svojih predalih laži, ki v obraz bijejo zgodovini in dogodkom, kateri se vršijo pred očmi vse Evrope. Neslišana nesramnost je pač, da se predrzne prinašati članke z napisom, kaker je n. pr.: „Verska tolerancija na Ruskem“! kjer mu mora potrpežljivi papir nositi vnebovpijočo trditev: „Ravno tako se radujejo nezaviranemu izvrševanju svoje vere različne sekte (!) katolikov“! In spet: „Svoboda vesti nikjer v Evropi ni tako dovršena kaker v Rusiji“. „Izpovednikii vseh ver v Rusiji imajo najpopolnišo svobodo vesti, tako kaker nikjer drugod, celó ne tam, kjer je ona zajamčena javno in vstavno“!!

Čemu take debele trobiti v svet? Obče priznana resnica je, da nihče ne laže brez vzroka. In da more človek tolike žrtve prinašati za Rusijo in njeno cerkev, mora imeti tudi svoj vzrok in sicer prav tehten.... Indovinello!?

Ne rimsko-katoliška, ampak pravoslavna cerkev je „Sl. Svetu“ edino prava, Kristusova, edino zveličavna. Poslušajte! „Pravoslavna cerkev je izročila našemu pokolenju krščanstvo v **čisto apostolskem vidu ali obrazu**“.

Zatorej so po nauku „Sl. Sveta“ — Srbi možato ravnali, da so rimskega papeža, ki jih je tolikokrat nagovarjal, da se odrekó pravoslavju in sprejmejo katoliško vero, zavračali. Katoliška cerkev vzgaja izdajice domovine in narodnosti ravno **tako, kaker Muhamedova.**

Pravoslavno cerkev krsti „Sl. Svet“ za cerkev sv. Cirila in Metoda, imenujoč jo „cirilo-metodijsko,“ češ, da sta ta svetnika prava pričetnika in vstvaritelja grško-ruskega pravoslavja! Piše namreč:

„Sv. Sava je prinesel krščansko vero mej Srbe v zmislu sv. Cirila in Metoda“. Kdo je bil ta „sv.“ Sava? Sin Stepana Nemanje, rojen l. 1169; izvoljen za srbskega nadškofa „je vtrdil srbsko narodno cerkev“ s tem, da „je po nagibu vstočnega patrijarha odpal od rimske Stolice“ in je tudi svojega brata Stepana, kralja srbskega, ki je od rimskega papeža prijel kraljevsko krono, privedel na vstočno veroizpovedanje. Sava

Digitized by Google

je tedaj prinesel Srbom „cirilo-metodijsko“ cerkev, ker je provzročil razkol!

Ravno tako je po trditvi našega panslavističnega organa „rusko pleme ostalo verno nasledstvu in sporočilu sv. Cirila in Metoda, ker je ostalo verno — pravoslavni cerkvi“.

In taka cirilo-metodijska cerkev je ideal, za katerega „Sl. Svet“ ogreva Slovence! Saj ravno zarad tega blagruje Srbe, „kateri so imeli srečo, da je prišel sv. Sava k njim“ ter jim stvaril — razkol!

Častitljivi pridevek „cirilo-metodijske cerkve“, s katerim kinča „Sl Svet“ grško-rusko pravoslavje, ima biti torej Slovencem mamilo, da jih privabi v razkol In da kar le mogoče gine vsa, tudi verska razlika mej katoliško in grško cerkvijo, je sposoben ruski misijonar postaviti celó lažnjivo dogmatično trditev, vsled katere je katoliški nauk o izhajanji sv. Duha z grškim bistveno isti.

In da Slovence pač popolnoma prepriča o svetosti in zveličavnosti razkola, seznanja jih sè svetniki narodne cerkve, mej katerimi zavzema seveda prvo mesto razkolnik — „sv.“ Sava, drugo „sv. Velikomučenik“ — car Lazar. Slednjič prosi za zaslepljene nasprotnike pravoslavja iz nebes milosti in odpuščanja: „Mučeniki kosovski, odpustite jim!“

Naravno, da se morajo Slovenci seznanjati tudi s pastirskimi listi — zakolnih škofov, kaker n. pr. z okrožnico episkopa kotorskega in dubrovačkega, kjer se v zvezde kuje „močna, sveta sila, koja je čuvala in koja bode vedno čuvala srbski narod — to je pravoslavna vera, ta dobrotvorna vera, ki je sè svetimi svojimi načeli o **svobodi** (!) vsadila v srce Srbov težnjo za svobodo.“ To okrožnico imenuje naš junak „prekrasno“; viši pastirji pravoslavni znajo „v posebnih listih kaj primerno, spodbudno in ginljivo“ govoriti k ljudstvu! Primerimo li to slavljenje razkolnih škofov sè sumničenjem in s krasnimi epiteti, s katerimi sta „Sl. Svet“ in evangeljska njegova brošura „Zur Steuer der Wahrheit“ sprejela in obdelovala pastirski list peterih škofov, ki so Slovencem od Boga dani za više pastirje!

Nečemo še na dalje „Sl. Svetu“ naštevati pravoslavnih grehov; prepisati bi ga morali celega. Iz tega je dovolj razvidno, kje je njegovo srce in kje bi videl Slovence raji danes nego jutre. Naravno pa, da mora pri takih verskih težnjah sumljiva biti tudi avstrijska zvestoba našega rusko-razkolnega fanatika. Dovolj stavljati narodnost nad vero — dosledno izvršenje tega principa mora privesti do razdejanja Avstrije. Ni nam treba tega še posebe vtrjevati. Sicer čemu toliko noreti za pravoslavje, katero se povsod pokori samovolji posvetnih vladarjev? In — noreti za tisto pravoslavno cerkev, katero imenuje naš apostelj slovansko narodno cerkev, ki ima kot taka obsegati vsa

Digitized by Google

slovanska plemena? Misli li tej cerkvi dati za glavarja avstrijskega cesarja? .... Kdo bo to verjel „Sl. Svetu“? Kaj bi rekel k temu mogočni „strijc“ v svetem Petrovem gradu?! No, no, saj pač nismo taki bebci, da bi ne razumeli! Čemu sicer izražati željo, naj se vstanovi vseslovensko politično društvo, katerega voditelji naj bi si vzeli za vzor Cavourja in in Garibaldija!? Ti rovarji naj bodo avstrijskim Slovanom vzgled avstrijskega patrijotizma!

***

Neovrgljiva resnica je, da vsak včinek ima svoj vzrok; a ravno tako sledi navadno za vzrokom tudi včinek. In naše prepričanje je, da take doktrine, kakeršne podaja „Sl. Svet“ Slovencem, morajo imeti svoj včinek, obroditi svoj sad prej ali kasneje. Ideje, prave ali neprave, duhove oplojajo, in kar je duh spočel, mora na dan. Panslavistična razkolna propaganda se širi po Slovenskem vže šest let. Njeni vspehi se dajo vže zapazovati. Kdor ima priložnost od bliže občevati z mladino in poznavati njeno mišljenje, se bo moral zavzeti, kako gine mej njo avstrijsko čuvstvo. Mladina željno sega po listih, kaker je bil „Slovan“, kaker je „Sl. Svet“, posebno ako se ji vsiljujejo, ako se ji ponujajo za znižano ceno.

Dr. Rieger je lani v državnem zboru nekoliko spregovoril tudi o panslavizmu, kakeršen roji po glavah mnogim Rusom, ki želé, da bi vsi Slovani sprejeli rusko vero in se tudi politično z Rusijo združili; te težnje je označil nekako za blaznost in utopijo.

Da bi bilo res tako! A mi mislimo, da se je Rieger motil, temeljito motil. Vse se dá doseči. Treba le krepke propagande za idejo. To razumejo dobro panslavistični aposteljni v Rusiji in zunaj nje: ideja je vsemogočna; ona ruši države, druži narode. Vstvarila je vže zedinjeno Italijo. Zakaj bi ne mogla zediniti tudi Slovanov?! Nam se zdi ta sklep povsem dosleden. In Mladočehom tudi. Zato razširjajo radikalne panslavistične ideje mej narodom, in sicer po slovstvu. Slovstvo je silniša moč, nego ves staročeski blesk in vsi naslovi českega plemstva! Tega dr. Rieger najbrže ni vedel, zatorej je sodil krivo. Mladočehi, kaker njih panslavistični bratje na Ruskem, niso utopisti niti norci, ampak imajo jasen, določen smoter pred očmi, vedo, kaj namerjajo. Zato delujejo. In ne brezvspešno. Letošnje volitve na Českem so marveč jasno dokazale, da dobivajo mladočeske radikalne, panslavitične težnje tudi v ljudstvu vresničbo, življenje. Gorje pa Avstriji, ako zmaga danes mej njenimi narodi mladočeski duh! Jutre je ni več. In ta mladočeski

Digitized by Google

radikalizem, katoliški cerkvi in dinastiji sovražen, se s Českega odmeva v glasilih slovenskih liberalcev, v „Slovanskem svetu“ in v „Narodu.“ Kaker je na Českem okužil priprosti narod in zatemnjuje staročesko hegemonijo, tako zna, ako ga ne zatremo, otroviti katoliške Slovence.

V opomin nam bodi Poddraga. Mi se sicer tolažimo, da sè znano zadevo Poddraško ne pride do skrajne meje; toda vže samo to, kako morejo priti priprosti kmetje slovenski do t a k e g a žuganja, je prikazen nad vse žalostna, ki pač daje misliti. Kdo zaploja mej narod take težnje? Ej, „Slov. Svet“, „Slov. Narod“, bi znali morda vi odgovoriti na to vprašanje? .... Da, poznamo vas! Saj nam pretite vže z naslednjim žuganjem: „Vidi se, da gospodom jedna Poddraga še ni dovolj!“ In nekdo iz njih tabora se je dal bajé vže slišati: „Boste vže videli, kaj bo v desetih letih!“

Ni treba, da čakamo deset let. vas vidimo vže zdaj, kdo ste, pokazali ste se!

Se nekaj. Če nas spomin ni še zapustil, stalo je nedkaj v „Slovenci“ očitanje črno na belem, da so ruski rublji priromali vže do Ljubljane in Gorice. Nam ni znano, da bi bil kdo „Slovenca“ tožil zarad te izjave niti ga prisilil, da bi jo bil preklical. Tedaj ostane. Mi nismo za-njo odgovorni. Tudi ne vemo, komu je veljala. Vemo pa, da m i rubljev nismo prejemali in ne prejemamo: rajši vmremo!

Bodi optimist, komur ljubo. Mi nismo in ne moremo biti, dokler imamo mej sabo liste, kaker je „Slov. Svet.“ Zatorej jih bomo pobijali do zadnjega diha, naj nam kdo še toliko priporoča zmernost, krščansko ljubezen. Zbrisati hočemo sè slovenskega imena ta madež. S takimi heretiki, z izdajicami katoliške vere in vesti, slovenskega poštenja — niti sprave niti premirja, ampak vojsko na življenje in smrt!

Dr. Mahnič.

Digitized by Google

LISTEK.

Iz dnevnika Štefana Hodulje.

V pustu spisal za post

Tone od Kala.

Gospod vrednik, ne vstrašite se. Pišem Vam mej gromom in bliskom. Veste, da sem nervozen, kaker Vi, posebno o hudi uri. Zato bi ne govoril rad veliko. Le malo potrpite.

Kaker sem zvedel, ste te počitnice potovali. Vže vem, šli ste vohat po Slovenskem, ali kaj diši po smodniku, ki ste ga zažgali! Tudi v Ljubljani da ste bili!! In celó tik pred tistim svetim, privilegiranim hramom slovenske inteligencije — pred »Narodno tiskarno!!! Profanacija! A tudi neprizanesljiva smelost od Vas, gospod vrednik! Kaj, ko bi se bile tisti hip sprožile na Vas mladoslovenske baterije! Da ne govorim o strašanskem brusu v »Narodni tiskarni.« Res sicer, da brus ostane brus, kaker pravijo Kraševci; vender tiste pšice, gospod vrednik — saj ste videli, kako urno jih špiči mladoslovenski Hasmodeus z rudečo kapo na «Brusovem» čelu — tiste pšice tedaj, kaj menite čemu bodo? Povem Vam: za Vas, prav za Vas! Zvezali Vas bodo enkrat na drevo, kaker sv. Boštjana, razpisali bodo prvo slovensko strelsko slavnost, tarča pa bo Vaša debela glava, gospod vrednik! Kdor Vas prvi zadene, dobi častno nalogo, da bo smel poplačati vse mladoslovenske — dolgove.

Vi sicer pravite, da radi potujete «incognito»; pa kaj Vam pomaga to, gospod vrednik, ker Vaša smola diši deset ur daleč okrog; in pa dovolj Vas videti, saj se Vam Vaša filozofija bere z obraza. Ste vže zabili, kako so nedavno povpraševali po Vaši fotografiji? Ta bo lepa, če Vas je na ljubljanskih ulicah vlovil kak fotograf! V kratkem boste figurirali v «Brusu» na prvi strani! Haha! S tistim spičastim nosom, in pa z Vašim trinadstropnim, srednjeveškim cilindrom! Tudi jaz bi Vas enkrat rad videl. Človek je vže v zadregi, kako bi mislil o Vas. Eni Vas opisujejo kot nežne, ljubke, medene, drugi zatrjujejo, da ste grši kaker Adamov greh! No, naj bo pa vže kar hoče, vsekaker vganjka ste, gospod vrednik, velika vganjka!

Zdaj pa nekaj o meni. Če se ne motim, končujete s tem zvezkom prvo leto Vašega epohalnega delovanja na polji slovenske polemike. Bog me varuj, da bi se predrznil stopiti v skrivnostno

Digitized by Google

svetišče Vaših mahinacij; svetov nisem nikoli rad dajal; vender pa če, smem izraziti glas javnega mnenja, klical bi Vam, gospod vrednik, nehajte vender nehajte rogovoliti. Bodite zadovoljni, Vaš prvorojenec bodi edinorojenec — in v miru bo Slovenija!

Sicer pa storite, kar hočete, gospod vrednik. Dixi — et salvavi animam meam! Vi glejte, piškavega oreha ne dam več za Vašo kožo. Jaz mislim, da sem dolgo držal Vam žakelj; ali premenite program, ali pa . . . Dosti grenkih sem požrl, kože pa ne dam še za Vaše muhe. Bežite se solit Vi pa Hodulja z Vašim listom vred!

Sicer pa sem slišal, da Vas tožijo. No, vedel sem, ni pač moglo priti drugače. Kdor išče, najde. Ni pač drugače mogoče, nego da Vas obsodijo — in, tako zatemni Vaša zvezda na veke. Le eno bi Vas še prosil: da mi naznanite, kam Vas odpeljejo: na Žabjek ali v laško Gradišče. Potem Vas obiščem, pa bova skupaj pela jeremijade na razvalinah Vaše polemiške glorije.

Končal sem, gospod vrednik.

VIII. list.

Pomudil sem se še precej časa v mestu; hotel sem vse ovohati. Otroci so seveda sprva za menoj letali: Hodulja! Hodulja! Počasi pa so se me vsi privadili, postal sem popularen. Neki list je celó prinesel mojo podobo in je mej »novice iz mesta in z dežele« vtaknil o meni te-le besede: »Vže nekaj časa se klati po našem mestu na visoki hodulji nad vse originalen mož. Vže zunanjost kaže, da je duhovit; poln je dovtipov. Vse se ž njim zabava. Drugače mu ne rekajo, kaker »Štefan Hodulja. Variatio delectat.«

Slednjič mi je vender mestni hrup vže presedal. Začel sem se odpravljati. Pridem v predmestje. Tam nekje pri zadnjih hišah, za katerimi je začenjalo vže polje, mi vdari na uho močen krik:

»Prokleti farji!«

Nevedoma me nekaj zanese s ceste v stran; stopim par korakov zad za hiše na polje. Tu obstojim kaker okamenel.

»Prokleti farji!«

»No ste pa prebrali knjigo?«

»Čemu pač? Dovolj, da je pisatelj far, jaz ga obsojam. Farji naj ostanejo na leci, v spovednici, naj učé katekizem. V slovstvo, v politiko se nimajo vtikati. Tem prokletim kapelanom raste greben od dne do dne!«

»Počasi, mladi prijatelj, Vi ste prevroči. Manjka vam skušnje. Poslušajte starega, izkušenega politika. Verjamite mi, da tudi jaz na najnižem dnu srca sovražim celó farško senco. Raji bi videl sto hudičev pred seboj, kaker enega samega duhovna. Toda kaj pomaga! Treba svet vzeti, kakeršen je. Jaz delujem v javnosti vže trideset let. Večkrat, posebno v prvih letih, sem prav ostro na-

Digitized by Google

špičil pero proti duhovnom. Vsakrat sem se kesal. Zbudil sem nevoljo, vgovarjanje. Nasledek je bil, da so naši listi vsakrat izgubili po nekaj naročnikov. Skušnja me je spametila. Začel sem previdniše pisati. Pustimo farje v miru, mislil sem; obujajmo rajši po naših romanih, povestih itd. v bravcih, posebno v mladih duhovih, dvome o verskih resnicah. Od druge strani pa božajmo prav gladko in ljubeznjivo duhovne, povdarjajmo svoje versko stališče; pred vsem pa povzdignimo visoko narodni prapor, pod njim se sme vže marsikaj reči proti veri. Ta je bila slednjih let moja taktika. In smem pač trditi, da nisem deloval brezvspešno. A vi mladiči bi hoteli vse farje kar pri eni večerji pohrustati. Ne gre, ne gre! Farška kost je trda. Premislite, prijatelj, da nad polovico naših naročnikov so farji. Ako si jih nahujskamo na vrat, naša reč ne more obstati več pol leta Potem zvežimo culo in hajd v Ameriko! Za našo propagando je pač treba denarja; brez tega ne moremo dihati. Naš ljud hoče biti dobro plačan. Saj ste še Vi nedavno vložili prošnjo za povišanje plače, akoravno bi prav lahko shajali. Potrpimo. Rijmo na skrivnem. Ko bomo vero spodkopali in jo obveljavili, bo narod sam ob sebi začel farje črtiti Ko pride ta čas, tedaj povzdignemo svojo zastavo in preženemo črno druhal. Za zdaj pa dobrikajte se jim; in če enkrat kaj dirnemo po kaki dogmi, priklonimo se jim stokrat in poližimo jim, če treba, tudi prah s škornjev. Ste razumeli?»

«Da, da, čeravno mi ne more vse v glavo.»

«Prijatelj, Vaša kritika je za duhovščino razžaljiva, izzivajoča.»

«Kako naj bi jo pa izdelal?»

«Vzemite pero. Pišite:

«J. J. — Z veseljem zabeležimo to najnovejšo prikazen na polji slovenskega slovstva. Dar prihaja takrat slovenskemu narodu iz posvečenih rok, kar nas tem bolj veseli; želeti je pač, da se tudi duhovni, znebivši se nekaterih predsodkov, pridružijo slavnim boriteljem za narodno prosveto. Častiti gospod pisatelj kaže nenavadno nadarjenost, pred vsem pa dobro voljo, ker vsaka vrsta nam spričuje, kako se trudi dvigniti do višega, občečloveškega naziranja. In to moramo tem pohvalniše omeniti, ako premislimo, kako nizko je vže vsled zastarele vzgoje po seminarjih naziranje katoliških duhovnov, dalje kake ozke meje jim stavi verska dogma, slednjič koliko ozirov na vse strani morajo imeti, da kje ne zadenejo, posebno nasproti višim. Ker — da se tu brez vse zamere izrazimo nasproti našim vrlim sotrudnikom v duhovskem stanu — tajiti ne more pač nihče, da duhovni pogrešajo više akademične izobrazbe in like, pomanjkljivost, ki se pač ne dá odstraniti. Vsak omikanec nam bo pritrdil, da eno samo leto na vseučilišči sè svojimi raznoličnimi premembami, kaker nam jih podajejo moderna svetovna mesta, z gledališči, z resno borbo za bivanje, in slednjič, če hočemo, s pustolovnimi ponočnimi burkami, eno samo leto mladeniča bolj izbistri in mu razkrije skrivnostne sile naravine, ki gonijo

Digitized by Google

človeško življenje, nego štiri leta, ki jih bogoslovec prebije v tesnih učilnicah naših bogoslovnic, obdan od zaprašenih folijantov, prepirljivih školastikov. Naš gospod pisatelj se je tega prahu vže dobro otresel; na večih mestih njegovega dela se nam kaže življenje v zdravi, jasni luči. Želimo le, da vrlo napreduje in v kratkem se bo vspel blizo do stališča, katero zavzema filozofično in svetovno izobražena svetna inteligencija naše napredovavne dobe. Veseli podajemo roke naši narodni duhovščini v skupno delovanje. Vivat sequens.»

«Taka bodi za zdaj kritika nasproti duhovnom. Ste razumeli?«

«Prav, prav, se podvržem, akoravno bi danes raji, nego jutre raztrgal vse farške suknje. No, naj velja Vaša. Veste pa, da tudi z ilustrovanim listom nam gre slabo?»

«Kako to?»

«Podpore ni, niti gmotne, niti duševne. Nekaj časa smo prelagali s českega. Toda občinstvo se je naveličalo brati, popušča list. Slaba se nam piše. Pravijo, da bi radi imeli kaj temeljitega, kar diši po filozofiji. Prokleta filozofija! Zopet vstaja iz srednjeveškega groba. Hudič piši filozofično! Jaz se je nisem nikdar učil.»

«Mladi prijatelj, skrbi Vas, da ne dobite dovolj naročnikov za novo leto?»

«Zlodeja, koga pa ne bi skrbelo? Nam gre za kožo. Brez naročnikov ni pač naročnine. Človek potem stradaj za vredniško mizo!»

«V tej zadregi Vam vem le za en svet.»

«Ta bi bil?»

«Bobnati treba, bobnati, ko je vse votlo. Boben je mej vsemi inštrumenti najbolj votel, in vender se ga najdalje sliši. Fac et tu similiter, amice, et vives.»

«Bobnati — kako hudiča!»

«Napisali boste o novem letu in razposlali «vabilo na naročbo,» kjer boste Slovencem vse obetali. N. pr. tako-le: «V prihodnem letu bo naš list prinašal vse, česar si more omikanec želeti. V prvi vrsti bomo skrbeli za izvirne novele, kaker n. pr. »Četrtnikova bukev,» katero je slavnoznani A. vže pripravil za bodoči letnik. Tudi filozofije ne bomo zanemarili. G. B. spisal nam je korenito razpravo: «Kaj je lepo?» B. je izvrsten estetik, kateri **je prvi rešil problem: kaj je lepo**; zato upamo, da z rečeno razpravo, **kakeršne še ni spisal nobeden Nemec**, jako vstrežemo slovenskim pisateljem.» *)

«Ne zamerite, te se mi zdijo vender predebele.»

«Mladi prijatelj, če ne prebavite še takih malenkosti, potem pa niste za nas. Kaj pa ljubi denarček, ki se bo začel stekati Vam v žep, bo tudi ta predebel?»

*) Poglej „Slovana“ l. 1886 str. 388.

Digitized by Google

«Prav pravite. Le da nisem še navajen na take vlovke.»
«Moram iti. Na svidenje nocoj, vže veste, kje.»
Podasta si roke, in odide.

* * *

Ni se dalo več dvomiti: stal sem pred sobo mladoslovenskega žurnalista.

Ko je bil vrednik sam, začne prav pridno z gosjim peresom brskati po popirji. Pero mu je večkrat odreklo ; vsakrat se zaihti in butne z nogo ob tla, da se vredniška miza sè sobo vred strese.

Za eno stopnjico stopim naprej proti oknu in začnem od strani ogledovati po sobi. Hočete, da vam jo popišem? Na mizi stal je prekrasen črnilnik; zdel se je zlat; morda je bil tisti, za katerega so bili pred kratkim zložili ondajšnji Mladoslovenci. da ga podarijo nekemu slavnemu narodnemu možu. Po stenah okoli so visele v okvirjih razne podobe: Aksakov, rajni oče goriških čitavnic — Lavrič, slavni Krutorogov, Crispi, Gambetta, Hugo Grotius, De Amicis, Garibaldi in ne vem, kdo še. Pač, še Mazzini-ja moram omeniti. Nad zglavjem pri postelji visel je dvoceven samokres. Nad vrati se je bralo: Ne vdajmo se! Izpod mize zijal je lačen vredniški koš; držal se je, kaker da bi hotel kaj povedati od starih zgodovin. Sploh zdelo se je. da več vé, nego njegovi vredniki. Na mizici blizo postelje so stale odprte stare bukvice. Narisanih sem videl noter več kolobarjev in križev. Moral je biti «Kolomon.»

Vrednik kar naenkrat vstane in začne po sobi korakati. Odpečatil je ravnokar pismo in bere došli mu «dopis»: «Iz Livnika. — Resnica mora na dan, dasi oči kolje. Mi hribovci gospode duhovne nunce sicer spoštujemo; vender vsaka reč ima svojo mejo. Naš gospod nunec je bil prav priljubljen, dokler je ostal pri svojih opravilih. A žalibog, slednji čas začel je kaj pridno reči stikati, ki morejo le prepir vnemati. Zdi se, da ne more kar najmanj strpeti, karkoli le od daleč diši po narodnem duhu. V nedeljo smo odprli novorojeno bralno društvo in ob enem smo hoteli slaviti cesarjev god. Slavnost je imel skleniti ples. In kaj menite, kako je ropotal s prižnice proti plesu? Je to patrijotizem? Bože mili, kaj bo še, ako nas bodo Božji namestniki tako spodbujali k ljubezni do cesarja, ko je vender sam Sin Božji, katerega evangelij nam morajo oznanjevati, opominal: Dajte cesarju. kar je cesarjevega!? Tudi šola naša nič kaj ne napreduje: kar zida g. učitelj, podira gospod nunec sè svojim robatim vedenjem. Malo mu je, otroke celó klofati, ne zmeni se za postavo Menim, da si bodo dotični stariši sami pravice iskali pri sodniji. Nekaj naših občinskih veljakov se je pri slavnem ordinarijatu vže pritožilo, a zdi se. da zaman. Ljudstvo je razkačeno, strašno vre. Nekateri hoté reči, da «vrana vrani očij ne izkljuje.» Vže marsikaj se govori, kar ne zna

Digitized by Google

biti v korist sv. cerkvi. Sploh se tudi viša gospoda pri ordinarijatu preveč nagiblje po sapi, ki piha z Dunaja. Ne dovolj, da nas zatirajo politički sovragi, ampak zapušča nas še cerkev. Slovenec je povsod trpin. Mi ne bomo odgovorni za nasledke. Videant consules!»

«Haha! to je za nas! Prokleti farji, čakajte, vam bomo vže posvetili! Cel dopis mora v list. Ha, to bo senzacija! Hahaha! Ha - ha - ha!!!»

Zdelo se mi je primerno, stopiti nekaj korakov nazaj; od tod sem spet prihoduljil naravnost pred okno, kaker da bi bil ravno kar slučajno Bog vé od kod došel. Ozrem se v sobo, najini pogledi se srečajo.

«Oprostite, prijatelj, ne pelje tod mimo steza čez polje? Šel bi rad po krajši poti v Sevnico.»

«Vi ste Štefan Hodulja?!

«Imam čast.»

«Ravno prav; želel sem Vas videti. Bal sem se vže, da ste mesto zapustili.»

«Ni mi bilo mogoče tako hitro. Slovenija napreduje, odkar ima tako zavedne boritelje. Vaše mesto se je v nekoliko letih kar prenovilo! Koliko narodnih zgradb in društev! Živela mladoslovenska inteligencija in kapital!»

«Smo tedaj somišeljniki? Stopite, stopite, Hodulja, sèm noter.»

Zavihtím se s pomočjo hodulje skoz okno čez vredniško mizo, in kot bi trenil, stojim sredi sobe. Hoduljo pa vtaknem v vredniški koš.

Vrednik pomakne svoje naočnike nekaj više, sklene roke od zadej pod frak in postanši veleresno vpre v me svoje oči:

«Vi tedaj Hodulja! Veste, ljubi moj Hodulja, vredniški posel je dandanes važen, pa tudi težak.»

«He, vidim pač, kako ste izpiti.»

«Svet še pojma nima, kaj je to: gojiti, voditi, vstvarjati javno mnenje. Vrednik mora stati na vrhunci prosvitljenega 19. veka. Njegovemu višemu nazorovanju je podvrženo vse, kar se deluje v javnem življenji. Tu človek recenzuj politiške govore v državnem in deželnem zboru, sôdi korake poslancev, ocenjuj pesnike, govori o javnih koncertih, besedah itd. itd.»

«Jaz resnično občudujem dandanes moža, ki prevzame vredništvo politiškega lista. On mora temeljito poznati: zgodovino, geografijo, fiziko, filozofijo, celó filologijo.»

«Kaj menite, pa sanskrit? Jaz sploh ne vem več imena vsemu, kar moramo znati. Taki učenjaki moramo biti mi, vredniki,»

«Prava skrinja vseh mogočih ved. Jaz se le čudim, kako ste Vi mogli priti tako mladi do tolikega posla, do vredništva pravim. Drugače si ne morem misliti, nego da ste še le pred kratkim dokončali više študije. Na katerem vseučilišči ste pa dosegli doktorat?

Digitized by Google

Ne zamerite, da Vas nisem počastil: gospod doktor. Saj gotovo imate doktorat, najbrže celó dvojen, če ne trojen?»

«O Hodulja, gledé tega stojim pa jaz na popolnoma različnem stališči od Vas. Suhega akademičnega doktorstva ne iščite pri meni. Odi profanum vulgus. . . . Jaz sem zajemal svojo učenost iz druzega vira: iz življenja. Skusil sem dosti na vse strani; to je moj doktorat: trojen, če hočete tudi deseteren — doktorat življenja in skušnje.»

Kod ste pa bili, kaj doživeli?»

«No, ker vidim, da se toliko zanimate za mojo vsodo, narišem Vam v kratkih potezah svojo zgodovino. Šolsko življenje mi je vedno presedalo. Vender sem jo bil še srečno pridrsal do više gimnazije. Tu pa nisem mogel kmalu več prenašati znane pedanterije nemških profesorjev. Prirojen mi čut slovanski za svobodo se je jel vpirati. In da bi pokazal, kako malo se jih bojim, hodil sem v šolo v surki in s tribojno zavratnico. To je Germane razjarilo, kar sikali so; začeli so me preganjati, dokler me niso pri izpitu konec leta vrgli. Štel sem si v čast biti mučenik slovanske ideje. Zadnji večer smo napravili vodji tako zvano «mačjo godbo» in zapeli mu: Bože, cará hrani.» Drugo leto šel sem na gimnazij v N., od tod v T., slednjič na R. Konečno so me vender pri maturi reprobirali za eno leto.

Šel sem na vseučilišče. Prvo leto se nisem še vpisal. Drugo leto sem dobil štipendij, vseučilišča pa vender nisem še videl; kolokvije je za dvajset forintov za me napravil dober prijatelj. Tudi naslednja leta nisem mogel še misliti na študije. Inštruiral sem; sicer pa ni manjkalo druzih važniših opravil. Kot večleten izkušen kompanjon sem navadno predsedoval tej ali oni buršariji, sem aranžoval demonstracije, posebno proti nekaterim mračnjaškim profesorjem, vodil sem kamerade, ko je bilo treba operirati proti povsod nas zaluzajočim stražnikom, pa spet smo morali hoditi na galerije v državno zbornico, da smo sikali ali žvižgali; pa dopisovali smo v domače liste, snovali koncerte, pustne plese itd. itd. Vi nimate, še pojma, Hodulja, koliko mora visokošolec delovati, da vsestransko zadoščuje svojemu akademičnemu poklicu.»

»A jaz bi rad slišal, kdaj ste se vender filozofično in znanstveno izobrazili, da ste se vsposobili zdaj kot slaven žurnalist voditi javno mnenje?»

«Veste kaj, Hodulja; na vseučilišči je čedalje bolj v meni dozarjalo prepričanje o puhlosti vse akademične teorije. Tudi tu velja le praksa, te sem se jaz držal. Teorija človeka le še bolj zmeša ter naredi nepripravnega za življenje. Dozdaj je le še malo veleumov sprevidelo to resnico. Mej njimi sta bila Hus in Luter. Pritrjujem jima popolnoma. Da Vam prav odkrito izjavim svoje mnenje, Hodulja: jaz bi vse akademije in vseučilišča zažgal, odpravil vse tiste brezpametne promocije in doktorate.»

«Tako Vi mislite? Kdo pa piše v Vašem listu one izvrstne,

Digitized by Google

temeljite članke o šolstvu, kjer zahteva za Slovence narodne srednje šole in vseučilišče v Ljubljani?»

«No, naravno, da le jaz.»

«Kako se to zlaga z Vašim prepričanjem?»

«No, to je le koncesija javnemu mnenju slovenskemu. Take koncesije mora previden politik večkrat delati. Slovenci smo še nazaj, strašno nazaj. Francozi so ono imenitno resnico vže pred sto leti spoznali in deloma odobrili. Pridigal jim jo je Rousseau. Na Slovenskem se ni doslej nego le en veleum prospel do tega naziranja — Stritar. A ker se je predrznil javno izjaviti je, se mu je strašno zamerilo.»

»A ne zamerite, prijatelj po mojem kratkovidnem umu se mi vender zdi, da kdor hoče vse kritikovati kaker Vi, mora tudi vsega znati, vse se učiti. N. pr. kdor hoče ocenjati filozofa, mora sam filozofijo poznati, ali pesnika, mora sam estetična pravila temeljito razumeti. A Vi, kaker se zdi, se niste ničesar učili? . .,

»He, he, najivnost! Ne poznate li filozofije vseh filozofij? Ta nadomešča vso šolo, vse teorije. No, ne zahtevam, da bi Vi to vedeli, Vi ste iz stare šole; ona je novejše iznajdbe. «Sense comune», ljubi moj Hodulja, «sense comune» je edino prava filozofija. T. j. pozvedeti je treba, kako čuti, kaj želi občinstvo, kaj mu vgaja: po tem, edino po tem se piše — in punctum vsa filozofija! Verstanden, gospodine Hodulja! Čemu treba vedno ozirati se na «večne, nespremenljive zakone« resnice in pravice in kaj vem še?! Vpraša se le: beró radi tega pesnika? Da, požirajo ga. Prav, napiši kritiko povzdigujočo do tretjih nebes. Jim ne vgaja? Potlači ga v kritiki še bolj.»

«Vender mi ne more spet nekaj v glavo. Potemtakem ne vodite pa Vi javnega mnenja, marveč se daste sami od njega voditi.»

«Veste, Hodulja, to je le navidezno. Vže res, da se pravi žurnalist vedno klanja in dobrika javnemu mnenju. Toda če vzamemo reč, kaker je na sebi, je vender le on stvaritelj javnega mnenja. Občinstvo dandanes o čem životari? Vso hrano zajema edino le iz naših listov. Tu mu podajemo vsak dan v vvodnih člankih nekaj juhe, v političnem razgledu nekoliko mesa, v listku prikuhe, po vrhu še sladčic v raznih novicah. Vse to kuhamo, kaker se nam zdi, solimo, koliker se nam zdi. In tako je občinstvo nevedé popolnoma v naši oblasti. Od spred sicer vedno vstrezamo njegovemu «prepričanju» in željam, od zadej pa bašemo tak materijal, da vže naprej določimo in vemo, kako bo tisto prepričanje, kak bo «sense comune.»

«Na zadnje tedaj, kaker vidim, vi vredniki stvarjate resnico, pravo, postavljate pravila leposlovju, nravi itd. Vam se morajo klanjati pesniki, učenjaki, politiki.»

«Tako je.»

«V vaši glavi je javno mnenje.»

Digitized by Google

«Tako je.»

«Pri vas morajo poslanci beračiti za svoje mandate.»

«Tako je.»

«Vi delate postave.»

«Tako je.»

«Vi ste povsod, vi ste vse.»

«Tako je in nič drugače, ljubi Hodulja.»

«Le jaz se vam ne klanjam.»

«Ne jezite se, Hodulja. Pojdite z mano večerjat. Povabim Vas na kranjske klobase in na kozarec izvrstnega dolenjca.»

«Klobas danes ne jem, je petek.»

«Glejte ga hudiča, kaj še petek poznate? Da ne greste še nocoj k spovedi! Jaz sem pa klobase jedel še celó na veliki petek. In kako so mi teknile! Celo poletje me po njih žeja. No, pa saj vem, da se šalite. Po večerji pa pojdete z menoj v «sokolski dom.» Ob deveti imamo sejo, potem pa zabavo.»

«Prav. Tje pa pojdem.»

«In veste še kaj, Hodulja, Vi morate ostati pri nas še nekaj dni.»

«Čemu pa?»

«Jutri bo stal doktor Junij pred porotniki. Spravili smo ga mi, mi.»

«Tisti, ki vam je toliko nagajal?»

«Da, da, tako je, tako je, tako, haha!»

«To bo ploskanje! Smem pa te dni pri Vas prenočiti?»

«Prosto Vam, Hodulja. V moji hiši najdete vedno staroslovensko gostoljubnost.»

Indija Komandija.

O stoletnici francoske revolucije Slovencem v spomin

spisal dr. Mahnič.

V. pismo.

V Koludrovici 15. sneživca . . . 6.

Preljubi prijatelj v Skalovji!

Hitro, hitro so se jele reči razvijati, odkar je Tonek v Komandiji. — Danes ti imam spet vže toliko poročati, da sam ne vém, kje bi začel. V teh dneh so se dogodile tako važne prenaredbe, da Komandija se zdi zdaj popolnoma prevstrojena.

Digitized by Google

Najvažniše je prekrščenje Komandcev in njihove pameti. Bilo je zadnjo nedeljo; napovedan je bil spet naroden shod na korenjaškem polji. (Tonek namreč ne skliče shoda drugače, kakor v petek ali nedeljo.) Ljudí nezmerna množica, posebno pa Koludrovčanov. — Evo ti govor Tonkov:

Narodni možaci! Koludrovski svobodnjaci!

Ko smo bili zadnjikrat tukaj zbrani, napovedali smo vojsko nebeškim zverinam, in ponašamo se, da smo jih zmogli za vselej; temeljni kamen svobodi je postavljen. A danes treba zidanje nadaljevati. — Možaci, moramo se vsemu staremu popolnoma odpovedati. Pogine naj stara pamet z možgani vred! Živela nova pamet brez starih saj! (Enoglasno zadoni: Živela!) A začeti moramo, možaci, pri samih sebi. — Glejte, nas vse, ko smo bili rojeni, so nesli v cerkev h krstu in nam dali ime tega ali onega svetnika. Meni je ime Tonek, mojemu prijatelju Mihek, imamo Jurje in Matevže in Blaže, posebno veliko je pa v Komandiji Janezov. Ta imena, da naravnost povem, meni ne vgajajo. Kaj pomeni to, Tonek, Jurij in Blaž, kaj pomeni Janez? In kdo je videl te svetnike v Komandiji? Glejte no, in taka imena nam devajo, da jih častimo! Kaj bi ne bilo bolj pametno, otrokom dajati domača imena, katera vsaj vemo, kaj pomenijo, kaker Bel in Bela, Cel in Cela, Plavec in Plavka ali pa Rumen in Rumenka? Kdo bi kaj takega prenašal, možje svobodnjaci? (Živio!) Zatorej pa predlagam v imenu svobode:

V dveh dneh se imajo vsi Komandci prekrstiti, stari svetniki naj se pokopljejo in vsakdo naj si dene novo ime, domače in pošteno. (Enoglasno: Velja!) In da boste vže danes videli, jaz sam hočem prvi to storiti. Oznanjam vam torej, odslej nisem več Tonek, ampak ime mi je Lučislav. (Vse zagrmi: Živio Lučislav! Pol ure se mu neprenehoma častita.)

A to ni še zadosti, vrli možaci. Pri nas mora vse novo, vse prekrščeno biti. (Živio novi krst!) Glejte, do zdaj smo imeli tedne po sedem dni, vsak teden je imel eno nedeljo. Jaz ne vem, zakaj bi moralo tako biti. Ali ni lepše, da ima teden deset dni? Deset je vsaj imenitniše število, desetak je zložen iz dveh petakov, in veste, da kdor ima dosti desetakov, se mu slabo ne godi, saj desetaki in petaki vladajo svet. Da, moj slavni praded Pitagoras je učil, da je nebo in zemlja zložena iz samih desetakov, da brez njih ne more nobena reč obstati Da, da, preljubi, duša in telo, pamet in možgani so iz samih desetakov, iz nas dihajo sami desetaki. Dalje tudi sami veste iz lastne skušnje, da so mej ljudmi desetniki najumniši. Saj niste še pozabili, da sem tudi jaz, Lučislav, desetnik. (Živio Lučislav desetnik!) Zatorej pa predlagam, naj blagovoli visoki zbor narodnih svobodnjakov na korenjaškem polji skleniti: Odslej bo imel teden v Komandiji deset dni, reklo se jim bo: prvi dan, drugi, tretji itd., starih imen nečemo več. Nedelja se odpravi; namesto nje obhajal se

Digitized by Google

bo praznično vsak deseti dan, reklo se mu bo dan pameti in svobode, ta dan bo narod praznoval spomin novo zasijale svobodne pameti; ta dan bo vsakdo svobodno počel, kar bo hotel. (Enoglasno: Živio novi teden! Živio svobode dan!)

Meseca sicer ne moremo ne okrajšati, ne zdaljšati, ker imamo luno preblizo; a vender se imajo stara imena pozabiti in vpeljati nova, katera vsakdo razume, tako da bo vže ime meseca vsakega opominalo, kaj ima delati, in ne bo treba pratike. Prvemu bodi ime sneživec, ta mesec se ima vsakdo dobro stisniti za peč, da ga ne zamete. Drugemu deživec, vedi vsak, da ta mesec se ne sme spod strehe, da ga ne spluje povodenj iz Komandije. Tretjemu pihavec, ta mesec vedi vsak, da ni varno hoditi na Škratljevico in druge visoke gore, ker tod piha močen veter. Tako, vidite, vas bodo vže sami ti trije meseci opominali, da vam je najboljše, ako se ta čas v zemljo zarijete in spite, kaker krt. Četrtemu bodi ime živec, ker ta čas, kaker veste, vse oživi; petemu lahko rečete grivec itd., kaker vam bo o času oznanjeno. Za zdaj imate dovolj to. (Dovolj to! Živio grivec! Živio! živec!)

Toda, narodni svobodnjaci, imam še važno, važno reč, katero bi vam rad pojasnil in priporočil. Glejte, tam v tuji deželi, kjer sem bil toliko let, so vsi ljudje enaki. In res, kaker je učil vže moj preslavni sorodnik, imenitni sanjač, vsak človek ima le eno dušo, le eno telo, en nos, dve nogi in en hrbet in vi vsi veste, da en sam človek zda le za enega in ne za dva ali tri. Kaj ne, vprašam vas, Koludrovčanje, vsak izmej vas je le eden in vsi ste vsi? Kaker n. pr. ako imamo številko sto, vsaka enota je ena, sto enot je sto, kaj ne? (Živio!) Ali je potem takem prav, da eden vkaže deseterim, ali celó vsem? Ali ni deset enot več kaker ena, deset tolarjev več kaker en sam? (Deset tolarjev! Živio!) Pozivljem vas torej in vprašam: Ali hočete biti odslej vsi enaki, tako enaki, kaker je meter enak metru, da vas ne bo moč več razločiti mej seboj? (Vse tiho nekaj časa. Mej tem veči počenejo, manjši pa na prste stopijo, tako da ne stoji le za las glava nad glavo. Potem pa vsi enoglasno zaženó: Komandci vsi enaki! Živio!)

Tonek nadaljuje: Še nekaj, še nekaj. (Še nekaj, živio!) Predno se danes razidemo, hotel bi okoli vas oviti vez najtesnejše ljubezni. V deželi, kjer sem bival toliko let, so vsi ljudje bratje; ker, kaker so učili moji slavni pradedje in sorodniki, so vsi ljudje rojeni iz boga. Saj veste, preljubi, moj prvi oče Pitagoras skočil je iz Zenovih čeljusti. In tako tudi vi vsi, eden izhaja iz Zenove desne, drugi iz leve noge, tretji iz hrbta itd. Da, da, preljubi Koludrovčanje in Komandci vsi, v njem mi živimo in on v nas, v njem čuvamo in spimo, in on v nas. O da bi se danes božjega Zena očetovski duh v vas obudil in zavedel! Za-

Digitized by Google

torej pa predlagam danes slavnemu narodnemu zboru, naj sklene to postavo:

Kot pravi udje velikega Zenovega trupla bodo Komandci vsi s Koludrovčani odslej bratje mej seboj. Zatorej se nima v Komandiji slišati več ne oče, ne mati, ne stric in ne strina, ne zet in ne tast, ne tašča in ne nevesta, ampak le brat in sestra.

In po vsem korenjaškem polji zagrmi: Živio! Slava! Živelo bratimstvo! In jamejo se drug druzega objemati in poljubljati: Živio, o božji brate! Od veselja se pa jočejo in toliko solz se prelije, da je mokro korenjaško polje. Mirno in tiho se zbor razide.

Dva dni potem šel sem iz Koludrovice v Tevče. Kako gibanje po vaseh in po cestah. Vsi hité svoje otroke in vse, kar imajo, prekrščati! Tudi Lučislavov oče, župan Koludrovski, je vže prekrstil družino; on sam pa premenil je svoje ime Stefulja v Drenuljo. Ene je videti, kako se nategujejo, da bodo daljši, drugi pa, ki so predolgi, skušajo se stlačiti, in upamo, da v malo dneh bodo vsi Komandci popolnoma enaki. Pridem v Tevče, in kaj zvem tukaj? Kralja ni več, vtekel je. Brž ko je slišal, da so Komandci sklenili biti vsi enaki, pobrisal jo je, nikdo ne vé kam; toda za gotovo, da v Komandiji ga ni več.

V slovo za ta pot ti naznanjam, da sem tudi jaz prekrščen. Ne piši torej več Mihku v Komandijo, ampak Pihcu.

Zdravstvuj!

VI. pismo.

V Koludrovici 10. živca . . . 7.

Preljubi mi brat v Skalovji!

Čedalje bolj razširja svobode solnce svoje oživljajoče žarke po Komandiji. O brate, da bi bil ti tukaj, videl bi, kako je vže prešinila božja ideja bratimstva vse, kar v Komandiji živi in se giblje, ne le ljudi, ampak tudi živali; da, tudi te je Lučislavov prestvarjajoči duh povzdignil v krog človeškega bratimstva. Tako, vidiš, se nam je v Komandiji število bratov in sester v malo dneh za trikrat pomnožilo. In psičku se reče: ljubi bratec, mački pa: ljuba sestra. O sladke besede!

Toda da boš razumel, kaj prav za prav govorim, poslušaj, strmi! Bilo je zadnjega svobodne pameti dne (po starem nedelja). Stali smo spet zbrani na korenjaškem polji, Lučislav mej nami. Čuj njega vse skozi mojsterski, božji govor:

Narodni svobodnjaci, bratje koludrovski! Kaj ne, kako lepo, kako milo je bratom biti mej seboj? (Lepo! milo! Živio!) Toda še nekaj me teži vže več let in mi vzročuje strašne srčne bolečine. Ali smem danes, predragi, razodeti vam to najskrivnišo

Digitized by Google

skrivnost svojega srca? (Svobodno! Živio!) Bodi tedaj, bodi! (Bodi! Živio!) Glejte, pred vsemi vam hočem razložiti, kar je o tej važni stvari učil imeniten učenjak z večernih otokov; in ta stvar zadeva živali. Da, da, preljubi moji, ne gledajte tako začudeno, živali, živali! On je učil tako-le: Živali so prav za prav to, kar je človek, le da govoriti ne znajo. (Čuj! Čuj!) Prav za prav je duh Zenov v živalih, kaker v človeku, on jih oživlja, on jih giblje. (Čuj! Čuj!) To so stari Egipčani dobro spoznali, ker častili so bike, mačke in krokodile. (Joj!) In kaj mislite, iz česa se je izvalil človek? Še zdaj živi tam dol v onih deželah, kjer sem bil toliko let, po gozdovih njegov praded, pravijo mu: oče Mrkovec. (Živio oče Mrkovec!) O da bi ga videli, ali ni popolnoma tak, kaker ste vi, le rep. se vé da, mu ni še odsekan in pamet je še popolnoma v možganih zakopana.

In ta naš praded, kdo vé, iz katere živali se je rodil? O preljubi moji, pred deset tisoč leti smo morda mi vsi se pasli kot ovce, ali celó kot kozli po korenjaškem polji. In pred dvajset tisoč leti smo morda še plavali po nezmernih morskih globočinah, kaker ščuke. A kaj še to! Iznašli so celó učenjaki, da pred petdeset tisoč leti smo mi vsi, kar nas je, rastli tam v Ameriki v velikem gozdu, kakor gobe Ali kaj bi vam to dokazoval? Ali ni v Komandiji še zdaj dosti ljudi, katerim je ime Goba? Tudi dosti Kopriv imamo in Smol in Pelinov in celó Čebularjev. Preljubi moji, kaj druzega to pomeni, kaker da smo mi sami nekdaj gobe in koprive in čebule bili?

Toda pustimo ono prestaro dobo naše zgodovine, ne tuhtajmo velikih skrivnost večno božje narave. Obrnimo se danes do živali. Ali ni mej nami, preljubi Koludrovčanje, veliko Petelinov in Golobov in Strnadov in Sov in Čukov? In kdo more sošteti vse Volke, vse Jazbece in Zajce, ki stanujejo v Koludrovici? (Opomniti moram, brate v Skalovji, da v Komandiji ne nahajaš skoro nobenih drugih imen, kaker zgorej navedena ali druga jim podobna. In to se mi ne zdi čudno, kaker sem ti namreč vže enkrat pisal. Komandci so zelo konservativni, tukaj se ostane vedno pri starem, in prenaredba, kakeršnakoli je redka stvar. Zatorej so se pa tudi v Komandiji bolj, kaker v drugih deželah tam dol pri vas, ohranila imena iz one naše živalske pradobe.)

Vidite tedaj, preljubi Koludrovčanje, vaša imena sama, vaša pamet, vaša vest, vi sami živo pričate, da ste bratje preljubih živali. In res, prosim, poglejte mačico; kako ti ona rahlo skoči na koleno, ko mirno sediš za ognjem. in se ti z glavo omuza ob prsi, mej tem pa tiho doneče zagode in ti pleše ob enem in gode v naročji; potem pa te milo prijazno pogleda s tako živostjo, da te mora ganiti in te pozdravi: miau! kaker bi hotela reči: ljubi bratec! Vstaneš in sedeš za mizo. A mačica skoči na mizo pred te in snažno in čedno se približa krožniku in začne z drob-

Digitized by Google

nim jezičkom lizkati ž njega. in te hoče tako podučiti, da sestrica ima pravico iz ene sklede večerjati z bratom. Ne bodite tako slepi, preljubi Koludrovčanje, glejte, vse to bolje spoznajo vaši majhni otroci. Ali jih niste še nikoli slišali pogovarjati se z mačico? Učite se od njih!

Poglejte konja, ali ni on večkrat dosti bolj pameten kaker človek? Glejte, kako ljubi svojega gospodarja, kako zvest mu je, in ako mu v vojski pade, joče od žalosti in solze preliva, morda celó crkne. Poznate psa in pasjo učenost, poznate tudi lisičjo zvitost in slonovo modrost. O oslu vam nočem govoriti, saj vi sami človeku, kteri se vam zdi manj razumen, kaker ste vi, pravite osel. Vidite tedaj, še zdaj ima osel toliko pameti, kaker marsikateri izmej nas. Mej živalmi torej nahajate modrost, učenost in zvitost, zvestobo in ljubezen, kaker mej ljudmi.

In tega vi Koludrovčanje niste vedeli? (Odpusti, Lučislav!) Tega vi niste do zdaj še spoznali? Ali kaj pravim, spoznali? Da, celó pretepali ste vbogo žival! Kaj, le pretepali? Celó vbijali ste jo in klali in jeli njeno meso! Jeli bratovsko meso! Videvšemu te ostudne grozovitosti v Komandiji mi je jelo srce pokati in kmalu kmalu mi mora počiti, ako se ne poboljšate. (O joj! Kaj bo to?) Jaz sem to resnico spoznal tam na tujem in od tedaj iz cele duše in celega srca ljubim vsako žival. In ko bi zdaj pritekli sem vsi polži, da, poljubil bi jih. kaker brate, in žabe vse, ko bi sem prižabljale. pozdravil bi jih kaker sestre. In vi, svobodni Koludrovčanje, in vi? Mislite še pretepati, še daviti in jesti lastne brate in sestre, še rediti se od njihovi krvi? Ali vas ne gane milo stokanje vže toliko časa zatiranih bratov? (Vsi se jočejo —: Odpusti, Lučislav, odpusti! Živeli vsi polži, živeli komarji in brenceljni! Živele tudi muhe vse!)

Nadaljuje: Zatorej pa predlagam, jaz Lučislav, vsem svobodnjaškim Koludrovčanom, danes zbranim na korenjaškem polji, naj sprejmó v novo vstavo sledeče tri točke:

1. Jutri na vse zgodaj se imajo vse šibe in palice. biči, mesarske sekire in klavni noži z vse Koludrovice prinesti pred mestno hišo, da se tam sežgó.

2. Razglasi se potem v Koludrovici in po vsej Komandiji bratimstvo z vsemi četvero- in šesteronožci na zemlji, z dvonožci v zraku in breznožci v morji.

3. Skrbelo se bo, da se vsaj glavni zastopniki bratovskega nam živalstva v duhu nove svobode odgojé.

Komur vgajajo te točke, vzdigni roko. (Vsi vzdignejo roko: Živio! Slava!)

Tako, predragi Koludrovčanje, mi je zdaj odvaljen od srca najteži kamen. (Odvaljen! Živio!)

Preljubi Skalec, mislim, da s tako zgovornostjo, s takimi dokazi in tako navdušeno ni tudi Demosten govoril. O srečna, trikrat srečna Komandija, ki si rodila takega duha, o srečna

Digitized by Google

noč, v kateri se je bil iz Komandije izgubil! Te besede, si lahko misliš, vnele so kaker ogenj koludrovska srca.

Tri dni po onem važnem shodu bil sem na koludrovskem Golci. To ti je bil prizor, kakeršnega ni še solnce videlo! V dolgi vrsti stale so naše bolj znane domače in gozdne živali. Na prvem mestu je bil petelin z botrami kakošni. Obljubilo se jim je, odslej se bodo jedla le jajca kokošja; klali se ne bodo več ne petelini, ne kokoši in ne piščeta; a petelini se nimajo več mej seboj vojskovati. Na drugem mestu stal je pes. Oprostil se je vse službe in vseh opravil, ponoči hiše varovati ne bo treba, ker ljudje so vsi bratje in zatorej tatov ne bo več, zajcev in lisic pa se ne bo smelo več preganjati; a prav za to mora pes opustiti lajanje, katero je po tem takem popolnoma brez potrebe. Dalje pride konj. Njemu kot staremu prijatelju človekovemu se priporoči, da bi še dalje prijateljski in zajemno s človekom delal in mu pomagal. Lisici se pové, da ne sme več krasti po kurnikih, ker kokoši so oproščene krvnega davka. Medvedu se naznani, da se ga ne bode več nadlegovalo po brlogih, svobodno se bo lahko sprehajal po gozdu brez smrtne nevarnosti, ker medvedovih kožuhov v Komandiji se ne bo več potrebovalo, odkar jo ogreva solnce nove svobode. Volk se mora odpovedati ovčjemu mesu, naj si pomaga z mahom in zelišči v gozdu; to bo sicer trdo za-nj, a ko bi ne mogel prenašati, prosto mu je Komandijo zapustiti. Slednjič pride vrsta na osla. Tudi on je sprejet v bratovsko zvezo, tudi njemu je palica zlomljena, a zato, da bo voljno človeka vbogal in nikdar se ne puntal ali pa celo brcal; in ker se njegov znani glas daleč po Komandiji razlega, da ne bo Komandcev opominal več starih neumnih časov, naroči se mu, naj odslej ne peva več „ia!“ ampak narobe „ai!“

Po končanem ogledu zbrana bratovska skupščina človeškoživalska enoglasno zažene velik krik, vsak po svoje! A najbolj se je slišalo: Kikeriki! ai!

Tako, je zdaj v Komandiji. Kamer se človek obrne, vidi brez števila bratov, nobene zverine se ni treba več bati, a tudi žival ne beži več pred človekom; vse ti pride prijazno naproti in se ti dobrika: srce, pa pri tem ponosno bije in človek se čuti mogočno vzvišenega v svesti si, da je naredil zadnji odločivni korak v zgodovino svojega razvoja, korak do enakopravnosti — z oslom. Živio!

Upam, da ti bom imel kmalu spet kaj poročiti, ker napovedan je vže naroden zbor na korenjaškem polji, razpravljati se ima bojda prevažna stvar, ki bo pa posebno bogatine zadevala.

Zdravstvuj!

Digitized by Google

VII. pismo.

V Koludrovici 20. vinotoka . . . 8.

Veseli se z menoj, brate v Skalovji! Fortes fortuna! Tempora mutantur! Da, posebno hitro pa v Komandiji. Nič, prav nič nisem imel, ko sem prišel sèm, in zdaj sem gospodar po celi Komandiji. Kjer hočem, jém in pijem, kjer se mi zljubi, spim, odprta so mi vsa vrata, vse, vse je moje. O Lučislav, to ti mora biti res čeznaturno, božje bitje; včeraj je govoril na korenjaškem polji, po njegovih besedah navdušeni, odpovedali so se Komandci vsemu, kar imajo, in sklenili, da vsa Komandija in vse, kar je v nji, ima biti odslej lastnina narodova; vsi posedajo vse in nobeden ničesar, vsakdo je gospodar vsega, če prav nobeden nima nič svojega. A da boš razumel ta vzvišeni, od večne pameti nam razodeti nauk, napisal sem ti celi govor Lučislavov. Beri pazljivo in premišljuj!

Bratovski mi svobodnjaci koludrovski!

Važna in resna je stvar, zarad katere sem vas danes povabil. Svobodnjaci, danes se bo pokazalo, ali ste vredni tega imena. Za vaše njive vas bom danes prijel in gozdove, za vaše zlato in srebrno vest. Povejte mi vže naprej: Ali vas bo bolelo? (Nič bolelo, Lučislav, tudi če nas zakolješ! Živio!)

Da, da, prevažna reč je to. Glejte, v tuji deželi, kamer me je božja moč iž Komandije zanesla, trdé učeni možje, da človek ne sme nobene reči lastne imeti, tudi samega sebe ne. Kar zdaj nahajamo pri ljudeh, da imajo svojo hišo, in mož svojo ženo in žena svojega moža, in svoje krave in koze, in njive in kaj vem še kaj, vsega tega enkrat ni bilo. Bratovske nam živali so dozdaj ohranile mej seboj ono lepo navado iz starodavnih časov, da imajo vse skupno. Poglejte: kdaj ste slišali mačko reči: ta miš je moja, ali pa pajka: ta in ta muha je moja? Ali pa kdaj ste videli, da si je žival osvojila kako reč? Iz koludrovskega kala, ali ne pije kdor hoče: vol, krava, koza, osel, kokoš in žaba? Ali ste slišali, da bi se bile morebiti koludrovske krave spuntale in prepovedale koludrovskim ovcam piti, rekoč: Ve nimate piti, voda je naša? O, da bi vender tudi mi imeli vsaj toliko pameti, kaker krave!

Da, da, preljubi moji, v starodavnih časih ljudje niso še nič vedeli, kaj je to, moje in tvoje, kdor je prej prišel, ta je prej mlel; moje je, kar vzamem in snem, tvoje pa, kar sneš in vzameš. To je tista stara pametna pravica, katero nahajamo še zdaj v oslovskih možganih, a žal, da ne tudi v koludrovskih. Vsi bogatini, preljubi moji, so samosilniki in morivci prave svo-

Digitized by Google

bode. Kako lepo je bilo za tistih časov, ko je človek po celi zemlji prosto se sprehajal in svobodno sam s seboj se pogovarjal: Glej, vse to, kar vidiš, je tvoje, vse, vse. In ko je prišel po polji do zrelih hrušk, prosto se je vtrgal in svobodno snedel, ne boječ se, da preží za njim poljski čuvaj.

Glejte, tedaj človeške hiše in kleti še ključev niso imele; vsakdo, ko je bil lačen, stopil je v bližnjo hišo, vrezal si kruha in se nasitil; je bil žejen, zaletel se je v bližnjo klet in se napil oživljajočega vinca. (Živelo oživljajoče vince! Oj, da, živelo!) In ko je imel raztrgano suknjo, tedaj šel je kar v Koludrovico ali v Tevče in v prvi štacuni, katero je našel, oblekel se v novo, in nikomur ni prišlo v misel, tirjati ga za plačilo.

In kaj mislite, celó delo, katero se nam zdi sedaj tako težavno, celó delo pravim, takrat je bilo najljubše opravilo. Človek in žival nista mogla še en dan živeti brez dela; ko je bil čas oranja, je vol kar sam iz hleva šel na njivo pred drevo, človeka pa je gnalo neko skrivno nagnjenje k delu, prijel je za drevo in pevaje in sanjaje izoral njivo, da sam ni vedel, kako in kdaj. Potem se je vlegel v senco in sladko zaspal, poleg njega ležal je pa vol lizaje mu znoj z bratovskega čela.

Tako je bilo v tistih časih, vse to so učenjaki spoznali. Ali glejte, vstal je v tistem času močen mož, ki je bil večji, kaker vsak drug in je imel pleče široke, kaker so vrata koludrovske zbornice; moral je biti eden tiste vrste, kaker je bil rajnki Zone Guljev, starši Koludrovčanje ga še pomnite. (Rajnki Zone! Živio!) In ker je bil velik, je tudi dosti jedel; in ko je enkrat na črešnjo splezal in je še nekdo prišel, da bi črešnje zobal, zaklical mu je Zone, bojéč se, da bi sam ne imel zadosti: „Črešnja je moja!“ O osodepolna beseda! Tako si je ta hudobnež prvi začel osvajati raznih reči, in ker je bil močan, se mu nikdo ni mogel vstavljati, ampak celó posnemati so ga začeli, in tako je bila v malo letih vsa Komandija „moja“ in „tvoja.“ Čim močneji je bil in bolj zvit, tem več si je osvojil, manjši pa in šibkejši ostali so s praznimi rokami, berači. Da, da, vsi bogatini, vsi posestniki so tatje, zlobni posilniki. In ker so grdi posilniki, zaslužijo, da bi se jim vse siloma vzelo

In po pravici sodijo tudi pravi svobodnjaci tam doli v deželi, kjer sem bival več let. Kleti, kjer bogatini hranijo v sodih svoj denar, s petroljem polivajo, potem pa zažigajo in, ako treba, še bogatine v ogenj vržejo; tako mislijo, se najprej vpelje stara enakopravnost; in najboljše, pravijo, bo, ako se enkrat po vsej zemlji bogatini in posestniki zadušé. Kaj takega jaz sicer ne želim, da bi se tukaj zgodilo, saj smo bratje. Ne, ne; obrnem se danes na vašo svobodnjaško vest: Ali hočete, o bogatini koludrovski, še na dalje obdržati, kar so vaši pradedje siloma in krivično vgrabili? Svobodnjaci, položite danes še to žrtev na oltar božjega bratimstva, potem boste še le prav svobodni, ker

Digitized by Google

težila vas ne bo več ne polna mošnja, ne nobena skrb Potem še le se bo prosto dihalo v prosti Komandiji. Vprašam: „Ali hočete?“ (Enoglasno: Hočemo! Živio!) Zatorej pa predlagam danes, naj visoki zbor koludrovskih svobodnjakov sklene to postavo:

V dveh dneh se vsak Koludrovčan in Komandec odpové vsemu, kar ima svojega, v prid narodu komandskemu. Komandija in vse, kar je v nji, bo odslej lastnina narodova in narod bo delil vsakateremu koliker potrebuje, da se od dne do dne preživi. Vse tedaj ima biti narodno. (Vse narodno! Živio!)

Veselo se zbor razide in enoglasno se prepeva:

Zdaj pa, bratje, národno
Pijmo, jejmo, spímo,
Národno živimo,
Plešimo, norímo!

Približajo se Koludrovici. Vroče je bilo. Žejalo jih je; kar jo vdarijo proti bivšega župana hiši. Župan je vže od nekdaj slul, da ima dobro vino. Zatorej gredó naravnost v klet in se spravijo na največi sod. Pozno v noč se piva in prepeva: Živelo, narodno vino! Ko spraznejo sod, ga nesó na koludrovski trg in ga postavijo v spomin na velevažni dan; rekli so mu narodni sod. Drugo jutro pa brat Drenulja gre pogledat v klet „Vse prav“, godrnja, „vender pa vina več ni.“ Le narodna vest ga je nekaj pomirila.

To bo tedaj življenje v Komandiji! Nič druzega ne bomo delali, kaker pohajali, jeli in pili in poljubljali se. Ne vém, čemu bi se človek še slepil s tistimi nebesi onkraj, katera so nam nekdaj obetali; pridite pogledat, v Komandiji so nebesa; druzih ne potrebujemo in nočemo.!

Zdravstvuj, brate!

VIII. pismo.

V Koludrovici 25. pihovca . . . 9.

Ljubi brate v Skalovji!

Odkar Komandija stoji, nismo imeli še toliko opraviti, kaker zdaj. Dela se na vse kriplje noč in dan. Vse, vse mora biti pri nas novo, še kamen na kamnu nima ostati; mislim, da vsaj dva meseca drugega ne bodemo delali, kaker staro podirali; potem pa začnemo koj novo zidati. Načrt novemu zidanju je božji duh Lučislavov vže izumel, vse ima biti velikansko. Ne mest, ne vasi nočemo imeti več, tudi ne zasebnih stanovanj, ampak vse ima biti skupno: državno-narodno. Na vsako štirjaško miljo sezidala se bo velika hiša, kateri bo ime narodna delavnica. V tej se bodo Komandci vsak dan na delo zbirali s cele štirjaške milje. Pozvonilo se bo z narodnim zvonom in vse bo teklo vkup. Tedaj se

Digitized by Google

vsi v vrsto nastopijo, glavar bo dal znamenje in vsi ob enem začnó delati: kovač kovati, krojač šivati, tkavec tkati, kamnar kamnje klepati itd., vsi strogo narodno. Vsem se bo zljubilo delati, dokler bo potreba; ko bo dela dovolj, bodo vsi prenahali in se odpočili na klopeh, ki bodo pred delavnico stale. Orodje, se vé da, ima biti vse državno. Okoli delavnice bo polje, skupno se bo oralo in kopalo, kosilo in želo. Vsakdo bo prijel za ono delo, katero mu bode bolj vgajalo; tudi bo pustivši lahko eno, lotil se drugega, vsi pa bodo slednjič vender vse naredili.

Sé ve, da se bo tudi v novi dobi še po starem moralo jesti, spati, a tudi to ima biti narodno. Zato misli Lučislav sezidati narodne jedilnice in spavnice. Zdelali se bodo velikanske narodne sklede; žlice in kar je druzega za to potrebnega, se bo v kratkem napravilo.

Obleka vsa in druge telesne potrebščine izdelovale se bodo v narodnih delavnicah. Vsi Komandci bodo imeli enako opravo. Suknja bode prav kratka, modre barve, srajca rudeča, hlače bele; posebno čuden bo pa klobuk, okraje bo imel prav majhne, kaker jih imajo navadno tam dol pri vas kranjski kmetje, bo pa prav visok, zgoraj vedno ožji in na vrhu ostro špičast; na klobuku bo pero s petelinovega repa. Kaker sem ti vže pisal, so Komandci vže sami posebno visoki; kaj bo še le, ko bodo nosili tak klobuk in še pero po vrhu!

In tako bi bilo v Komandiji vse prav; le ena reč nam je delala dolgo časa preglavico, namreč komandski otroci. Kaker veš, otroci so sitne in prav nepotrebne stvari, niso za delo, ne znajo kot jesti in igrati. Kaj torej ž njimi začeti? In posebno v Komandji, kjer imamo otrok več, kaker je žab po kraških kalih? A glej, tudi to reč smo srečno dognali. Včeraj je namreč sklical Lučislav vse razumniše Koludrovčane v sejo. Tudi jaz sem bil povabljen. Kaj se ima začeti z otroci? To vprašanje je bilo na dnevnem redu. Kaj se ima začeti? „Pitajmo jih dobro in dajmo jim rasti, da bodo kmalu taki možaci, kakor smo mi," rekli so nekateri. Drugi pa so stavili druge predloge.

Sledrjič pa vstane Lučišlav in jame tako govoriti:

Svobodni možaki! Vidim, da imate še malo pameti. Jaz pravim: Živela država, živel narod! (Enoglasno: Živio!) Vse v Komandiji je vže državno in narodno, naši travniki, naše njive, naše hlače in klobuki, osli in ovce in mi sami smo skoz in skoz državno-narodni. (Skoz in skoz, od pete do glave!) In po tem takem se bomo še dolgo posvetovali, kaj nam je storiti z otroci?! Državni morajo biti, narodni skoz in skoz. In mislim, da kaj takega ni posebno težko doseči. Otrok se bo hitro po rojstvu materi vzel in nesel v narodno dojilnico, katerih se ima v Komandiji deset sezidati. Tukaj bodo državne dojilke gojile komandski rod. Posebno bodo pa pazile na to, da bodo prihodnji Komandci vsi popolnoma enaki. V ta namen se bodo na-

Digitized by Google

pravile narodne natezavnice in stiskavnice, s katerim se bodo otroci nategovali, ali pa stiskali, kaker bo kazal eden ali drugi, da bi imel biti prekratek ali pa predolg. Ko se bo otrok nasesal in se bo vže lahko tudi hoditi učil, neslo se ga bo v narodno hodilnico. Take hodilnice bodo prav za prav vrti z lepimi gladkimi stezami; tu se bodo mladi Komandci urili v hoji. A paziti se bo moralo, da se jih navadi stopati z levo nogo prej kaker z desno; in tako tudi za vsa opravila vporabljati levo roko in ne desne; kar je bilo doslej v Komandiji desno, ima odslej biti levo in levo ima biti desno. Tako mislim, bomo najprej pozabili starih neumnih časov.

Ko bodo mladi Komandci hoditi znali, peljati se imajo v državne skakavnice, kjer se bodo vadili deset let skakati. (Ne čudi se, brate Skalec, da Lučislav zahteva toliko let za skakanje. Komandci so sicer dolgi in mislil bi, da so poskočni kaker kobilica, a vender so okorni kaker medved. Lučislav bi pa imel rad gibčnih in hitrih ljudi, kateri bi skakali kaker leseni možički na vrvici). To bo res kaj lepo in zanimivo videti, ko se bodo mladi Komandci vesili po narodnih vrveh, skakali čez hrbet narodnemu kozlu, narodno svinjo vganjali itd. Kaj ne, Koludrovčanje? (Živio!)

A čujte dalje!

Ko se bodo otroci v desetih letih naskakali, gnali se bodo v narodno šolo. Preljubi Koludrovčanje, vže tisoč let tavamo po temi nevednosti, a zdaj nam je prižgana luč vednosti in prosvete. Vi sicer ostanete stari norci do smrti, ker imate vže pretrdo glavo, da bi se mogli učiti. A mladi zarod vaš mora se posvetiti divnim vedam. Šol ima biti po vsi Komandji desetkrat deset, vse popolnoma enako zidane, učiti se imajo povsod isti predmeti, rabiti po vseh iste knjige. Tudi učitelji imajo vsi popolnoma enaki biti, zatorej se jih bo vse nabrusilo ob eden in isti narodno-državni brus, da bodo vsi enako mislili in govorili. Učili pa se bodo otroci sedem predmetov: prvič, šteti do deset; drugič o zvezdah in nebeških zverinah; tretjič, kako se mora hoditi, da se ne pade; četrtič, iz kakih delov je zložena voda in vino; potem se bodo učili zgodovino vseh imenitnih Komandcev, kaker sem jaz in moji slavni pradedje; šestič, kako se mora bratovski živeti ne le z ljudmi, ampak tudi z živino, in sednjič, da se nihče nima bati ne pekla, ne vic in ne drugega zlega, ampak vsakdo ima svobodno in neodvisno delati, kaker mu ljubo. Toda učitelji bodo morali strogo paziti na razredbo ur, katera bo ista za vse komandske šole; le eno minuto nima nobeden več ali manj učiti, kaker je zapovedano. Tako se bo po vseh komandskih šolah ob eni in isti uri ena in ista reč učila in povsod enako vlivala modrost v komandske možgane. A šoli v pomoč imajo biti narodne knjižnice, vse državne, po vseh imajo biti iste knjige.

Digitized by Google

Tako vidite, se bodo vsi naši otroci enako učili, enako mislili, enako hoteli. Kdor izmej vas bo živel zdaj trideset let, ko naš mladi rod odraste, videl bo v Komandiji pri vseh isto telesno veliko-t, isto učenost, isto modrost. V vsej Komandiji bo le ena misel, ena volja; vse bo eno telo z eno dušo. Tedaj še le se bodo vresničile moje želje o bratovski enakosti. Tedaj ne bo nihče vedel ne za očeta, ne za mater, ne za rojstni kraj, ampak poznali se bodo vsi kot brate, telesno in dušno popolnoma enake; cela Komandija bo vsakateremu domovina. Možaki, to je moje mnenje. Vprašam vas v imenu svobode: Ali hočete svoje otroke podržaviti in ponaroditi? (Živio! Živio!)

Tako je končalo zborovanje.

Ko izvršimo nove naredbe, hočem ti koj sporočiti o naši novi sreči.

Zdravstvuj!

IX. pismo.

V Koludrovici 25. vinotoka . . . 0.

O srečni časi, v katerih sem se rodil, srečen dan, ko sem Komandijo našel! Imamo jo zlato dobo, popolnoma zlato. Da bi zdaj od smrti vstal Lučislavov praded, videl bi zdaj svoje sanje vresničene, da, v Komandiji vresničene. Vse, vse je prevstrojeno strogo po vzoru Lučislavovem. Ni je več najmanjše reči, ki bi spominjala na preteklost; ni več Koludrovice, ne Tevč, ne drugih vasi, ampak vsa Komandija je natančno razdeljena v sto štirijaških milj. vsako miljo ena delavnica, skakavnica, ena šola in tudi ena jedilnica, nikjer ne več ne manj, še za las ne.

Vender pa imamo tudi tukaj nekaj posebnega. Vže veš, da je Škratljevica prav sredi Komandije in naiviša gora pri nas. Na tej gori je tedaj sezidano velikansko poslopje; vže uro daleč se lahko bere napis: Komandski dom. Vrhu strehe pa je visok kip, ki vpodablja večno pamet, katera mogočno razteza roke nad Indijo. Tukaj se zbira svobodni narod komandski o velikih narodnih praznikih, ko se praznuje spomin kakega znamenitega dogodka.

Toda ne misli, Skalec, da je moj namen vse na drobno popisati, kar je pri nas novega, ne, ampak hočem te peljati danes le na razstavo komandsko. Slišavši pa to besedo, ne misli vže koj na pariško ali dunajsko razstavo, tudi ne pričakuj, da boš slišal o kaki rotundi ali o paviljonih, ne, kaj takega v Komandiji ne poznamo. Razstava ta je pod milim nebom in razstavljeno je vse, kar ima in kar zná nova Komandija; vse se tukaj lahko vidi, tudi se tukaj Komandci vsak dan učijo novega državnega dela. Deseterim je pa postavljen en vodja, deset takih skupščin vlada en nadvodja. Dela jih desetero skupaj. Ko zakliče vodja:

Digitized by Google

eden! tedaj vsak prime za lopato; ko reče: dva! jo v zemljo porinejo; ko slišijo: tri! vsi ob enem z lopato zemljo rušljo In tako gré neprenehoma: eden, dva, tri! in vsi ponavljajo mu glasno: eden. dva, tri! In tako druga desetorica, in tretja itd. vseh deset desetoric, da je res veselje slišati, kako se po vsem polji razlega: eden, dva, tri!

In želiš vedeti, kako se trava kosi? Tudi to delo opravljajo po desetoricah. Zjutraj primaršira deset dekad Komandcev s kosami na rami. kaker vojaki s pušo. Dá se jim povelje in vsi se posedejo koso klepat; a klepanje vrši se strogo, po taktu, katerega daje vodja. To ti je klepanje. da se razlega tri ure daleč! Ko so kose naklepane, zakliče jim vodja: Hajd na travo! in kaker da bi jih na vrvici potegnil, skočijo na noge in začnó seči travo po taktu, in vsakikrat, ko mahnejo, morajo vsi skupno reči: gump! gump! Tako, se gumpa. dokler zadnja bilka po konci stoji.

Tudi rokodelci so razstavljeni. Nočem ti sicer posameznih na tanko opisovati, vender pa ti moram posebno enega rokodelstva omeniti in sicer kovačev. V vsi Komandiji imamo desetkrat deset narodnih kovačij, vsaka ima desetkrat deset narodnih kovačev, deset ognjišč, deset narodnih mehov. To število narodnih kovačev se ti zna zdeti preveliko za majhno Komandijo; a vedeti moraš, da mislimo v prihodnje v Komandiji vse železno napraviti, še celó klobuke; tudi hočemo v kratkem izdelati mnogo narodnih strojev, da bodo Komandci vsa dela le sè stroji opravljali, in tako, upamo, postroji se jim kmalu tudi pamet in srce: potem pa ne bo v Komandiji kaker en stroj, katerega bo gnala in oživljala Zenova pamet. Imamo, kaker sem rekel, tudi v razstavi narodnih kovačev. Včeraj sem dolgo opazoval narodno kovanje. Tu se godé čuda! Da bi ti videl, s kako ročnostjo se sukajo komandski kovači okoli narodnega nakla, kako vihtijo narodno kladvo in kako harmonično, taktno udrihajo po železu, tako, da bi človek kar zaplesal! Zatorej pa po vsi pravici pripisujejo komandskim kovačem pesniško žilo. In res so v Komandiji skoraj vsi pesniki kovači, kateri kar v kovačiji delajo svoje pesmi, kaker da bi jim prihajale izpod kladva. Tudi izdelujejo naši kovači izvrstne pile, s katerimi se imajo vsi prihodnji pesniki piliti, da bodo gladki, kaker slonova kost na Zenovem hrbtu v Atenah.

Ej te, govoréč o raznih stanovih v naši razstavi kmalu bi pozabil naših oračev, ki orjejo narodno ledino. A reči ti moram, da narodno oranje v Komandiji je prav plitvo, meni nič kaj ne dopade, od tega ne bomo imeli obilne žetve. Tudi se ne seje v Komandiji druzega kakor oves, pšenice prav malo. Kar se tiče druzih stanov, ni nič kaj posebnega; le to moram še omeniti, da jih je veliko odpravljenih, kakor lovci, mesarji, kokošarji, ptičarji, svinjarji in drugi, ki so nekdaj z živino kupčevali ali jo

Digitized by Google

klali. Sicer imamo v novi Komandiji posebno veliko narodnih postopačev, ki se znajo pa prav veljavno vesti, oni nosijo prav za prav zvonec in dajejo takt, po katerem pleše vsa Komandija.

Izmej predmetov, ki so tukaj razstavljeni, so me najbolj zanimali narodni čevlji; izdelani so vsi, po enem kopitu. Komandci namreč pravijo: Vže tako moramo biti vsi enaki in torej tudi enake noge imeti; zavoljo tega mora eno in isto narodno kopito vgajati vsem, kdor bi pa ne mogel obuti se, hôdi bos. Tako je, vidiš, s komandskim kopitom. Najbolj pa mej vsemi rečmi v razstavi dopadli so mi narodni brusi. Res prav veliki so, mojstersko izdelani; no, bodo pa tudi važno nalogo imeli, ker v Komandiji je vse zeló skrhano in bo treba vse z nova nabrusiti — še celó pête komandske.

Vse izvrstno, vse vzorno v prerojeni Komandiji; le ena reč, ljubi Skalec, me malo vznemirja in mi daje, rekel bi, skoro slutiti neprijetnih reči. Vže veš, da osli so nekako trde glave in slabega spomina. In tako tudi naši komandski osli se ne morejo navaditi nove muzike oslovske. Včeraj, ko sem se vračal z razstave, srečal sem na paši kakih sto oslov; kar začne eden mej njimi stari oslovski takt: ia! in vsi se zaženó za njim in dirjajo na vse štiri vetrove, tako da se zdaj po vsi Komandiji razlega stari „ia!“ mesto novega „ai!“

Ta slabi vzgled, bojim se, bode slabo vplival na Komandce temveč, ker imajo slabo lastnost, da vse radi posnemajo. Znal bi vzbuditi v Indiji spomin na stare čase in gorjé nam!

Toda osoda bodi Komandiji milejša!

Zdravstvuj, brate v Skalovji!

X. pismo.

V Koludrovici 2. julija . . . 1.

Jojmene, jojmene, Peter v Skalovji, priseżem ti, da sem popolnoma trezen, ko ti to pišem; jojmene, brate, slaba se nam piše! Upali smo, da pojde, in vender ne gre, vender noče iti! Ta natura človeška je nekaj posebnega, nekaj skrivnostnega. Lučislav je sicer učil, da smo vsi zloženi iz samih številk, iz desetakov in da se v ničemer drug od druzega ne razločuje. In tako smo res mislili s Komandci množiti in deliti in odjemati, kaker se dela z enotami; izdolbsti smo mislili in spiliti iz njih take možiceljne, kakor se izdelavajo v marjonetih, in na eni vrvici smo mislili vse sukati in vrteti. Toda ne gre in spet ne gre. Ne vem, kaka skrivna moč tiči v človeških kosteh, da ne more do nje ne kladvo, ne pila, ne palica. Koliko smo vender žrtvovali za šole, koliko se trudili, potrosili, da smo veliki norimberžki lijak naročili; a ne gre, pa ne gre. Oj deca naša, deca! Nikogar ne vboga, nikogar ne spoštuje in — pa — kaj bom, jajce več kot puta vé. Da

Digitized by Google

bi le ne bilo kaj takega, kar so naši stari imenovali dušo! Duša, oj, oj, individualnost, osobna prostost! Ako so ti strahovi skriti v naših kosteh, potem gorjé ti, Lučislav, vsi desetaki, katere imaš v želodci, te ne rešijo, v eni noči se ti podere novo kraljestvo.!

Ne, ne, ljudje se ne dajo vpodobiti vsi po enem kopitu in ne stlačiti vsi v en žakelj: vsakateri se hoče gibati po svoje, delati po svoje. Čuj, ljubi Peter, kaj se je zgodilo. Predvčerajšnjim se je kosilo in grabilo na narodnem polji. Brez števila delavcev je bilo iz vse Komandije. Ker smo sredi poletja, je bilo strašno vroče, potili so se, da so bili vsi mokri kaker žabe v luži. Kar glej, okoli desete ure, Gonde Brus iz Gozda, najmočneji mej vsemi, zabrusi svojo koso daleč tja po travniku in zakriči: „Živela svoboda! Boljše je v senci ležati, kakor ob solnci se peči". Živela svoboda! zadonelo je po vsem polji, in kar letele so v zrak kose in grablje in vile, in vse je teklo v senco ležat. Trava pa rasla je zvečer nepokošena kaker zjutra.

Zvedevši to, so ževke na njivi kar vrgle srpe od sebe in zapele:

Oj senca, ljuba senčica,
Kako nam dobro deješ;
Na solnci norec kuhaj se,
Me bomo se hladile.

Ali še le zvečer se je lepa pripetila. Dobili so pri večerji vsakateri določeno mero vina. A ta pot ni to zadostovalo. Tirjajo siloma od strežnikov, da jim dajo pit, koliker hoté. Vsi se opijanijo in navdihnjeni od vinskega duha, pozabijo na zapoved bratimstva; vname se prepir in stepó se, da je bilo joj! Nič ni zdalo vse opominanje in prigovarjanje, da ni dostojno se pretepati, saj so bratje, saj so ljudje, saj so svobodnjaki. Še Lučislav, ko jih je prišel mirit, dobil je debelo po narodnem hrbtu in komaj, da jim je všel. Drugo jutro začne zvon klicati jih na delo. A skoro vsi so ostali v postelji, rekoč, da je vender-le epše spati v mehki postelji, kaker pa trdo delati na polji. Delaj, kdor, je neumen in čemu bi delati? Saj tako imamo skupno narodno žitnico in narodno klet, tu ima vsakdo pravico jesti in piti, delaj ali ne delaj. Sicer naj se le kdo predrzne kratiti nam vsakdanjega kruha in vina, mu bomo vže pesti pokazali! Spanje je ravno tako človeško kaker čuvanje, saj tudi brat medved spi vso zimo.

Kaj začeti s takimi vporniki? Beseda ne zdá nič, palice veš, da smo vse zlomili. Pustiti se jih mora, dokler hoté spati. Jojmene! jojmene!

A poslušaj dalje, Peter. Tudi na polji pri delu ni več nobene pokorščine. Eden se izgovarja rekoč, da ne more več delati, drugi pravi, da mu ne dopade to delo, ampak bi raji kako drugo opravljal; tretji dela dopoldne z matiko, popoldne pa jo vrže

Digitized by Google

proč, in meni nič tebi nič, prime za grablje. Posebno pa metle noče nikdo, da bi pometal narodni prah in blato po komandskih cestah. Zatorej je obojega vže toliko, da ne bo moč kmalu še hoditi po Komandiji. Tudi narodnih brivcev nam manjka in česarjev; to bi znalo imeti žalostne nasledke, ker brada in lasje Komandcem zeló hitro rastó; brada pa zlasti v Komandiji ima električno moč v sebi in lasje, kakor vže veš, posebno ako v zrak štrlé, veliko vplivajo na pamet človeško.

Vse, vse, ljubi Peter, nam kaže slabo. Še eno spako smo zasačili včeraj v Komandiji. Je nekdanji Koludrovčan, Ovbe Žakelj. Vže nekdaj je rad iskal zakladov. Zdaj pa pozabivši vse, kar je slovesno obljubil na korenjaškem polji, začel je spet grabiti in spravljati. In kaj mu je oni dan palo v glavo? Ker je slišal od Lučislava, da je vse zloženo iz desetakov, šel je in začel daviti peteline, ne da bi jedel meso, ampak da bi iskal v njihovem želodci zaželenih desetakov. In ko so Komandci zlobneža zasačili in vprašali, zakaj tako dela, odgovoril je, da je boljše kaj svojega imeti, kaker pa vse skupno. In kaj misliš, v kaki nevarnosti je zdaj petelinski rod v Komandiji!

Taka zmešnjava je zdaj v Indiji, da se človek ne vé kam obrniti! Govoril sem z Lučislavom, kaj misli početi. Rekeł mi je, da hoče število narodnih nadzornikov pomnožiti in vsakemu delavcu dati enega, tako upa, se bo mogel red vzdržati. Ali jojmene, tako bomo imeli tedaj več nadzornikov, kakor nadzorovanih! In kaj potem, ko bi to nič ne pomoglo? Rekel mi je, da hoče potem še enkrat zbrati Komandce in jih pozvati v imenu svobode, naj držé, kar so obljubili In ko bi tudi to nič ne zdalo? Potem pa, ljubi Tonek in ljubi Mihek, najbolje, da brž ko mogoče pobereta kopita iz Komandije!

Ljubi Peter, ni mi tukaj več prestati, zrak mi je tako zoprn, da ne morem dihati, ne diši mi ne jed ne pijača; ali sem vže bolan, ali bom gotovo kmalu.

Z Bogom, Peter, ne vem, ali se več vidiva!

Tvoj Mihek.

Zadnje pismo.

(Pisal neki Komandec.)

V Koludrovici 3. septembra . . . 2.

Petru v Skalovji!

Ni bil moj namen, dragi prijatelj, pisati Vam; hotel sem s tem le vstreči prošnji Vašega prijatelja Mihka, kateremu nemila osoda ni dala tolika časa, da bi zamogel z lastno roko pisati Vam. Zadnji petek vzdignila se je cela Komandija proti županovemu Tonku in ker je živel Vaš Mihek ž njim v prijateljstvu,

Digitized by Google

pretila je zarota tudi njemu. Komaj sta všla cepcem in vilam razsrjenih Koludrovčanov. Bežeča sem ju srečal in jima pokazal najkrajšo pot iz Indije. Na meji podavši mi roko me je Mihek prosil, naj bi Vam pisal in poročil o zadnjih dogodkih v Komandiji, on pa in Tonek, da hočeta bežati v deveto deželo.

Komandci smo se zdaj streznili. Videvši, da zmešnjava od dne do dne rase in da tako ne more iti več dalje, zbrali smo se Koludrovčanje in Komandci na korenjaškem polji. Nekdanji župan Štefulja, oče Tonkov, govoril je zbranim tako-le:

Preljubi poštenjaki starega kopita!

Zdaj vsi vidite, kako neumni smo bili, da smo vse verjeli — sanjačem! Sicer moje očetovsko srce krvavi, ker je moj sin Tonek vse zakrivil. Izgubil sem ga, nikdar ga ne bom več videl. Toda še bolj me boli, ko vidim, da smo vse staro podrli, vse sneli in spili, ostala nam je gola Komandija. Vidite, da tako ne more iti dalje. Zatorej predlagam, naj se sklene, da imajo odslej v Komandiji spet vladati nebeški strahovi, kaker nekdaj.

In sklenilo se je enoglasno, da v Indiji Komandiji bodo odslej spet vladali nebeški strahovi kaker nekdaj.

Te dni se vrne kralj spet v Komandijo; oče Štefulja pa dobi potrjenje za župana koludrovskega do smrti.

Pozdravljam vas, Peter v Skalovji!

Komandec.

Do tu naš dokument. In Tonek in Mihek?

Kaker sem bil obljubil čestitemu starčku, ki mi je izročil ovi dokument, šel sem, da bi našel kak sled po izgubljenem njegovem prijatelji Mihku. Napotil sem se kar naravnost proti deveti deželi. Toda vže ko pridem do sedme, pokažejo mi Mihkov grob; od žalosti mu je srce počilo. Tonek pa, rekli so mi, da je šel naprej v deveto deželo. Ko pridem v to deželo, mi povedo, da je prišel iz Komandije neki Lučislav in hotel vse prevstrojiti po svoji glavi; a devetodeželani da so trezni ljudje in sanjam radi ne verjamejo; izgnali so ga iz devete dežele. Bežal da je v deseto. Tudi to sem poiskal. Peljali so me tu k njegovemu grobu, kjer sem bral na kamnitem spominku ta-le napis:

Nezgode . vse . Ga . tlačile .
življenja . luč . Odkar vgledal .
lučislav . koludrovski . Apostel . komandski .
želja . Ena . le . se . mu . spolnila .
da . Desetnik . v deseti . spi . deželi .

Digitized by Google

Raznoterosti.

I.

„Revue des deux mondes“ o verski svobodi na Ruskem.

(*Komentar k članku: „Verska telerancija na Ruskem“ v „Sl. Svetu.“*)

Znani svobodomiseljni pisatelj Leroy-Beaulieu je nedavno objavil, kaker pričajo poljski listi, v zgoraj navedenem francoskem listu članek pod čelom „o svobodi verski na Ruskem.“ Le glavne njegove poteze:

Poleg katolikov, katere i sama vlada za take priznava, so še drugi, katere smatra za pravoslavne proti njihovi volji. Položaj njihov je obupen. Izvrševati, kar jim njihovo verstvo nalaga, zabranja se jim brezobzirno. Teh lažipravoslavnih se nahaja v Litviji, v Beli Rusiji in v kraljestvu Poljskem na tisoč in tisoč. Na zunaj so se vdali pravoslavju, a znotraj so iz prepričanja katoličani. Tako se je izrazil sam viši prokurator. P. Pobiedonoscew toži, da vladin strasten prozelitizem vender-le ne obraja primernega sadu. Sam raport prokuratorjev priča, da tisti, ki so mej leti 1863 in 1870 prestopili k pravoslavju, se žele skesani vrniti v rimsko cerkev. Čemu se pa tudi čuditi — saj jih je bila le zvijača in strah odkrojila od rimske cerkve, in cele župnije so se spojile s pravoslavjem na željo le n e k o l i k o oseb! Redni misijonarji so bili činovniki, policijski agenti, nekdaj tudi vojaška sila. Za znamenje pristopa k pravoslavju je zadoščevalo vdeležiti se pravoslavnega bogoslužja -- tako, da mnogo jih ni ni niti vedelo, da bi bili vero zamenili. Radi tega pa ljudstvo v zapadnih pokrajinah niti ne vé, kateremu veroizpovedanju pripada. Po poročilu sinodnega oberprokuratorja dogaja se mnogokrat, da zahajajo pravoslavni tajno k maši rimskega obreda. Tako se godi na granicah obeh cerkva in v onih pokrajinah, ki so prišle po vojski v oblast rusko. Bivajo i taki, katerih dedje so bili vže davno primorani stopiti v razkol, a po dveh ali treh rodovih niso še pozabili vere svojih dedov. Kdor natančnejše ta pojav opazuje, se prepriča, da večina teh, ki so v „bireligiji“ — izvršava pravoslavje le iz nasilstva, a katolicizem iz čustva. To je tako resnično, da v župnijah vsaj na oči večinoma pravoslavnih, je vkljubu vladinih vkazov — cerkev popova prazna, a katoliška cerkev prenapolnjena. Mnogo vradnikov n e t a j i, d a

Digitized by Google

belo-in malorusko ljudstvo bi se koj vrnilo v rimsko cerkev, ako bi mu le dovoljeno bilo. Ta faktum je največi razlog, kojega ruski patrijoti navajajo, zakaj ni mogoče zapadnim svojim bratom dati — svobode verske. Najboljše sredstvo proti tej sklonosti do rimske cerkve jim je: katoliške cerkve zapirati. Na ta način je general-gubernator varšavski leta 1887 zabranil bogoslužje v cerkvi v Terespolu, da bi latinska maša ne mikala in vabila bivših unitov. Aleksander III. pa se je drznil tako daleč, da je vkazal: katoliške cerkve se nimajo odpirati brez dovoljenja duhovstva — pravoslavnega!!

V pokrajinah za Katarine II. prisvojenih nahajalo se je v Beli Rusiji in v Malorusiji preko dva ali tri milione unitov, kateri so priznavali vrhovno oblast papeževo in imeli grško-slovanski obred. (Redakcija Čas-a pripominja, da je bilo v omenjenih provincijah okolu šest milijonov unitov). Unija je bila vstanovljena v brzeski sinodi leta 1595. Bila je velikansko delo Rima in jezuitov. Unija bila je nekak most postavljen mej obema cerkvama. Sredstvo je bila za zbliženje izhodnih in zapadnih Slovanov, omogočiti je imela zjedinjenje slovanskega sveta po veroizpovedanji od vekov na dvoje razklanega. More se reči, da je bilo to praktični panslavizem ali panslavizem na korist Rimu in zahodu [1]) A to ni bilo Moskvi po godu. V uniji so videli Poljaki vozelj mej poljskimi podaniki grškega in latinskega obreda. Rusi pa so jo smatrali za zapreko pravoslavja in znak, kateri ravno Velikoruse loči od krvnih bratov na zapadnih granicah. Karkoli je torej poljska politika vstvorila, razdira sedaj ruska. V to svrho deluje Rusija vže nad sto let. Katarina in Nikolaj sta pritirala najprej one unite v razkol, ki so bili v cesarstvu samem, Aleksander II. in III. pa tudi poljske.

Cesar Nikolaj in njegov oberprokurator Protasow sta odtrgala leta 1839. dva milijona duhovnih podanikov od Rima. „Ste Rusi — prigovarjali so unitom — torej morate pripadati grški cerkvi.“ Na čelo unitom so postavili nadškofa, kateri po lastno zabilježenih spominih, je to dostojanstvo vsprejel, da bi pravo vero izpodkopal. Po vkazu carjevem ni smelo biti več unitov — ergo: Bič in Sibirija . . .

Uničena je bila unija v obsegu cesarstva: ostalo je za Aleksandra II. še 260 000 unitov v kraljestvu poljskem, ki je imelo še svojo lastno upravo. Po vstaji leta 1863. sta Milutim in Czerkaski kaj posebno bila vesela, ko sta v samem srci lehicke Poljske naletela na rod Rusinov grškega obreda. To jim je bila točka, ob katero se je rusifikacija jela opirati. Ti uniti, obkoljeni od vernikov latinskega obreda, so spoznavali pravo, rimsko vero. Naravnost se jih niso upali lotiti. Grof Tolstoj poslužil se

[1]) A gotovo še v večo korist otrpnjenemu izhodu. — Opomnja prelagatelja.

Digitized by Google

je nove metode Protasowa: imeli so uniti svojega biskupa — odstranili so jim ga; imeli so redovnike — Bazilijane, neprijazne razkolu — zaprli so samostane. Iz dotike s katoliki rimskega obreda prijeli so bili uniti nekatere običaje, ki so nasprotovali obredu grškemu: imeli so orglje, zvončke pri konsekraciji, klopi za verne, nosili so škapulirje in rožne vence: vse to so odpravili, češ, da imajo obredi dobiti izvirno čistost in pristnost! Ko so pa uniti imeli vse, kaker pravosl'avni — so jim rekli: imamo iste cerkve, isto liturgijo, torej potreba je, da imamo tudi — iste duhovne, isto vero — mamy tę··· samą liturgiją: trzeba, żebyśmy mieli tych samych księży i tę samą wiarę — Ljudstvo ni bilo zadovoljno s tem novotarjenjem. „Hočemo ohraniti vero svojih dedov," rekli so general-gubernatorju grofu Kotzebue. A odgovorili so jim: „Saj vam pravzaprav povračamo dedno vero." Kozaki so jih primorali, da so obmolčali. V mnogih vaseh so vojaki metali iz cerkvâ orglje in klopi, v nekaterih so streljali v ženske, ki so branile vhod v cerkev. Ko je **zunajna asimilacija** bila dokončana, poslali so jim duhovnov, in vkazali duhovnom in ljudstvu leta 1875 podpisati adreso — za zjedinjenje z — „materjo-cerkvijo"! Podpise je izžmela ali sila ali zvijača . . . . . .

Mnogo tisoč unitov vprlo se je adresi. Toda poprijeli so se proti njim sredstev — kozakov (in to v XIX veku, za vlade gospodarja — toliko slavljenega radi — humanitete!) Globe, zapor, bitje, konfiskacije, prognanstvo, torture — vse izimši šafota bilo je v rabi. Nasprotujoče duhovne so izgnali. Tudi nekoliko sto svetnjakov je bilo prognanih, nekoji v herzoneško, drugi v vrenburško gubernijo. Ti, ki niso hoteli odpasti, ostali so tam. Družine so se trgale: v druge kraje so zapodili očeta, v druge ženo in deco. Zemljišča onih, ki se niso hoteli vdati, so se prodala na dražbi. Kdor je ostal v kraji unitov, mora plačevati globe, ako se ne vdeležuje pravoslavnega bogoslužja in ne prejema svetega obhajila iz rok — popovih. Njihove cerkve so razdejane, a vstop v cerkve lat. obreda jim ni dovoljen . . . .

Ni jim na prosto dano piti iz studenca, katerega imajo za edino pravega. Mnogo jih živi brez sakramentov. Jeden izmej mojih prijateljev, ki je Rus pravoslaven, je videl, kako je mati novorojenemu detetu razbila glavo ob zid, ne hoteč ga dati pravoslavno krstiti! . . . . . .

. . . . . Hoteč se izogniti razkolnih obredov jih živi mnogo v — konkubinatu. Zahajajo daleč, da bi v Galiciji sklenili sakrament sv. zakona; deco pa smatra vlada za — nezakonsko!! . . . .

Digitized by Google

II.

Spoved Leona Taxila — bivšega brezverskega svobodomiselnika.

(Iz poglavja „Laž.“)

„Glavno pravilo vsakega, ki s peresom ali besedo navaljuje na cerkev, je to-le: vsako orožje je dobro nasproti verstvu in njegovim duhovnom. Klerikalizem je sovrag, kojega je treba streti s katerimi-koli sredstvi. Bog je zlo, torej vse, karkoli ljudi odvrača od Boga, je v bistvu dobro; radi tega tudi ni mogoče govoriti o brezverski nepoštenosti. Tedaj tudi laž, da le more škoditi verstvu in duhovstvu, je popolnoma dobra . . . . . Leon Bienvenu, jeden bivših mojih prijateljev, rekel je bolj v šali o papeštvu: „Seveda nam ni treba poznati vseh zločinov rimskih papežev; a pripovedujmo jih dvakrat, trikrat več, kaker nam znano.“ . . . . Kar je Leon Bienvenu v šali izrazil, delajo vsi moji bivši republikanski bratje in svobodni mislitelji, tudi ako tega ne priznajo.“

„Ko bi vsak prišel in priznal, kaker jaz danes, kako je razseval mej nevedno ljudstvo laži, zginile bi kaker pena vse obrekovane legende, katere so nekateri izmislili, a drugi verno prežvekovali. Da bi po mogočosti vsaj nekolika zla zadušil, katero sem prevzročil, je moja dolžnost, da izpovem vse laži, katere sem sam izlagal ali je pa razširjal meneč v blazni domišljavosti, da dobro delam po „načelih Voltaire-ovih in framasonskih.“

„Jedna najnesramniših prevar je bajka o Ivanu Meslier-u, po Voltaire-u izmišljenem župniku. Legenda je tako izborno pisana za plitke glave, da jih gotovo prevara; kaj čuda torej, da jo antiklerikalci koliker mogoče izrabljajo . . . . . Izdal sem jo v 30.000 eksemplarih, ki so bili vsi pokupljeni. Izdavaje z nova to delo nisem vedel, da je legenda o nevernem župniku — laž. Še le pri pripravljenji pravega dela se mi je vzbudil dvom o verodostojnosti, ko sem staknil mnoga nasprotja. Kmalu sem spoznal resnico. Ker se je pa stvar vže tiskala in sem mislil, da se skažem pogumnega bojevnika, ako se mi sponese, da varam čitateljstvo XIX. veka, kaker je prevaral Voltaire čitatelje XVIII. — izdal sem delo.“

Dalje je izdal Taxil zvezke: „Z duhovnov strgana krinka,“ „Kaj so duhovni,“ „Naravno verstvo“ in druge; vse to pa kot spise izmišljenega odpadlega župnika, ki je v svoji oporoki župljane prosil, naj mu odpuste, da jih je celo življenje varal oznanjujoč jim vero.

„Ne morem pojmiti — pravi dalje Taxil — da iz vseh

Digitized by Google

30.000 čitateljev na novo izdanega dela mi niti jeden ni dokazal prevare . . . . . Treba je res, da resnico govorim, neomejene zabitosti pri čitateljstvu, da ne more zapaziti zvijače . . . . . Republikanski listi, dasi so dobro poznali prevaro, so me proslavljali in v nebesa povzdigali. Tisočkrat so povdarjali koristnost novega izdanja . . . . Mogel bi imenovati pisarno, katera je za inserate . . . iz naše brezbožne denarnice prijemala mesečno svotico — štiri do šest tisoč frankov . . . . ."

„Drugo te vrste delo, katerega sem se tudi jaz prav pridno vdeleževal, so spisi polni zlodjevih, gabnih laži, ki skrunijo spomin papeža Pija IX. Ker mora biti posebno nravnost prva čednost papeževa, zgovorili smo se, da pokažemo občinstvu Pija IX. kot človeka nad vse razkošnega. Zato smo si izvolili za naslov: „Skrivne ljubezni Pija IX." A ni bilo še dosti. Da bi bilo delo bolj mikavno, imeti smo morali še nekakega župnika Meslierja. Na to mesto smo vgnetli tajnega komornika papeževega in ga prekrstili v Karla Sebastjana Volpi-a; tega ime se je kmalu zalesketalo kot podpis avktorjev na čelu romana. Jaz sam sem napisal list izmišljenega komornika. Ta list smo objavili namesto predgovora, dobro vedoč, da bode potem ljudstvo tem slastnejše požiralo daljne vrste . . . . . Ne morem se izgovoriti, kajti vse blato, obrekovanja, laži v nesramnem delu sem jaz izmislil."

To delo je Leon Taxil objavil v „Republikanskem jugu", katerega je začel izdajati.

Dva načelnika francoske demokracije sta laskavo pozdravila novi list.

„Sem z Vami, dragi bratje," pisal je Viktor Hugo, „sem z vsemi, ki mladino vedejo k svetlu in domovino k svobodi."

A Louis Blanc mi je poslal list:

V Parizu dne 18. apr. 1881.

Dragi brat!

Z veseljem sem čul, da se pripravljate izdajati v Montpellier-u list nazvan „Repub. jug.", kateri ima spojiti republikance v jedno bojno vrsto proti klerikalizmu in skrbno razpravljati socijalna vprašanja. Dolžan sem izraziti simpatije k tako odločnemu podjetju.

V odkritosrčnem bratstvu Vam

vdani

Louis Blanc.

„Ni treba mi razkladati, kakovo pohujšanje in jezo so moji članki vzbudili mej katoliki . . . . . Komaj tri tedne je izhajal „Jug", vže je bil proti njegovim nesramnostim napisan protest, podpisan od več nego dva tisoč dam iz škofije Montpellierske."

„Ne le pismeno, ampak tudi ustno sem širil laži. Društva

Digitized by Google

svobodnih misliteljev so mnogokrat prosila, da jim govorim javno v njihovih krajih. O teh priložnostih so se antiklerikalci javno shajali in za se čilo propagando delali. Ako mi je le delo pripuščalo, nisem odrekel. Najljubši predmet so mi bili „zločini inkvizicije." O tem sem spisal dolg govor, katerega sem po okolnostih občinstvu krajšal ali daljšal; najkrajši je bil 45 minut, najdaljši 2 uri. V to svrho sem porabil vse protestantske pamflete poslednjih dveh stoletij, ki tisoče izmišljenih zločinov kidajo na ime dominikanskega reda."

„Priljubljen junak moj je bil odpadnik XVI. stoletja, Giordano Bruno. Sestavil sem si iz nekolikerih enciklopedičnih slovarjev celo vrsto muk in trapenj, ki so se bajé rabile v srednjem veku. Vse te sem prenesel na Bruna, kaker da bi bil vse trpel. Poslušatelji so svojo grozo izražali z glasnim vskrikom. So pa tudi imeli vzrok, saj jedno samo mučilo, kaker sem je jaz opisoval, bi bilo zadoščevalo, Bruna desetkrat vbiti. Pripovedujoč sem vse vekšal, a pazno zakrival resnico, da okrutne kazni niso bile nikaker delo cerkve, da biriči niso bili v službi niti papežev niti škofov, ampak v službi navadnih sodnikov. . . . . Izdal sem zopet stare bajke protestantskih pamfletarjev, le da sem je še bolj poostril. Te vrste so bili posebno spisi o papežinji Ivani, historija Katerine Badierove, obrekovanje in laži o Leonu X. in drugi . . . . . Mnogokrat sem govoril tudi o spovedi. Po mojih trditvah so bili vsi duhovni bedni sluge in vsi apostoli Jude. In vender nihče ni bil tako globoko prepričan kaker jaz, kako verno se varuje spovedna skrivnost. Ali jaz nehvaležnik v onih blaznih dneh se še spomnil nisem na vbogega duhovnega očeta svojega, kateri je, videč me bogoskrunsko sv. obhajilo prejemati obolel, in vmiral, ne da bi odprl ust in povedal vzroka svoje duševne in telesne bolezni."

„Oh, zadostim-li kedaj za svoje zločine?"

„Še druge laži sem zakrivil na škodo duhovstvu. Iz maščevavnosti sem se hotel norca delati z listom ultrasocijalistov „Vojska", ki se je ob me zadiral, ker nisem zagovarjal nekega revolucijonarnega obsojenca. Izdajatelju tega lista Lissagaray-u sem poslal naslednje pismo:

Spoštovani gospod!

Sem zaseben tajnik nadškofa pariškega. Iz vzrokov, katere bi Vam nerad povedal, sovražim iz dna srca svoje predstojnike. Mi li dovolite, da bi poročal Vašemu listu? Izdam Vam vse spletke, ki se gode v nadškofiji, in to storim brez vsake plače. Ako soglasujete, blagovolite mi naznaniti v listnici vredništva. Jasno je, da ne bodete povpraševali po moji osebi.

Ivan Peter.

Digitized by Google

Drugi dan sem čital v „Vojski“: „Gospodu Ivanu Petru: Sprejemamo iz celega srca.“

„Postal sem letopisec. Najneumniše gluposti sem pošiljal „Vojski“, a ta je verno tiskala, ne da bi kaj razmišljala. Krasne reči sem dopisoval! . . . . . A vender vse je šlo skoz vse republikanske liste. Drugikrat sem slikal, kako se notердamski kanoniki pod zemljo zbirajo, da čistijo staro mučivno orodje, upajoč, da je bodo kmalu zopet rabili, ker pričakujejo v kratki dobi političen prevrat v prospeh monarhije. Vsi listi so to prežvekovali. Jedini „Temps“ je trdil, da imajo sotrudniki Lissagaray a bel na očeh .... Celi mesec sem tako vganjal ..... Ta historija priča, kako lahko je dopisovati v liste republikanske; zadostuje, da se le vdriha po duhovstvu.“

„Občinstvo niti ne sluti, s kakim nagonom se družijo in spajajo svobodomiseljni pisatelji. Jedna sama laž, izplojena v temnem kotiči čisto neznanega lističa, zavihra v jednem trenutku po celi Franciji *O da bi tudi konservativni listi enkrat ponavljali tako vseobče in z isto hitrostjo vsako resnico in obrambo proti obrekovanju, ki se izrazi v kateremkoli njihovem listu — potem bi se kmalu obrekovavcem skrajšalo in zožilo polje njihovega blatnega delovanja. . . . .*“ [1])

. . . . . „Nihče me ne pomiluj, da mi je ta javna spoved težka. Nikaker. Navpak v sebi čutim prostost, blaženost in zlehčanost. Pretežko breme mi pada sè srca . . . Radujem, veselim se lomeč okove svoje, a neizrečeno se mi smilijo bivši drugovi radi njihove duševne bede in podlosti. Nesrečni so, ker še vedno vlečejo težo prevare za seboj, ne da bi imeli moči vreči jo od sebe.“

III.

Grof Lev Nikolajevič Tolstoj — o veri. [2])

Začel sem se spoznavati z vernimi iz vboge, priproste, neomikane vrste ljudij — z menihi, kmeti . . . . . Smisel življenja v teh ljudeh je bil ta-le: Vsaki človek je prišel na ta svet po božji volji. Bog je pa tako določil, da vsak more svojo dušo rešiti ali pa pogubiti. Naloga človekova, dokler je živ, je rešiti svojo dušo; da pa dosežemo ta smoter, živeti moramo po božji volji, odrekati se moremo vsem radostim, katere nam nudi življenje, moramo delati, pokoriti se, trpeti in biti potrpežljivi. Bog je življenje. On je to, brez katerega je živeti nemogoče. Poznati Boga in živeti je isto. Glej, česa sem se naučil od prostega naroda: celo življenje vernih našega stanu je nasprotje nji-

[1]) Res, zlat nauk; da bi si ga tudi slovenski konservativci globoko vtisnili v spomin in v srce!

[2]) Glej „R. K.“ str. 217. in 440.

Digitized by Google

hove vere, ali celo življenje v e r n i h d e l a j o č i h ljudi je potrdilo smotrenosti življenja, katero podaja poznanje vere. Pogledal sem življenje in vero teh ljudi, a čim bliže sem ogledoval, tem bolj se je vtrjevalo moje prepričanje, da njihova vera jim je neizogibno potrebna, in da razven nje ne daja nič življenju smisla niti ga dela mogočega. Mej tem ko sem videl, da v n a š e m d r u š t v u z a p r a v l j a j o c e l o ž i v l j e n j e v l e n o b i, v e s e l i c a h i n v n e z a d o v o l j n o s t i z ž i v l j e n j e m, videl sem, da l j u d s t v o do zadnjega trenutka težko dela in je zadovoljno sè svojim življenjem. In videl sem ne dva, tri, ali deset, ampak sto milijonov takih ljudi, kateri so poznali smisel življenja in znali živeti in vmreti. Vsi ti brez konca različni gledé značaja, nadarjenosti, omike, stanu, vsi ti so poznali, popolnoma drugače kaker jaz nevednež, smoter življenja in — smrti, brez nevolje so se mučili, prenašali vboštvo in bedo, živeli in vmirali so, a n i k a k e r v i d e č v t e m n i č n o s t, a m p a k b l a g o r. Radi tega sem se zaljubil v te ljudi. Čim bolj sem prodiral v njihovo življenje, tako živečih kaker vže vmrlih — tem bolj sem jih ljubil i n t e m l o ž e s e m i j e z d e l o ž i v l j e n j e. Vse počenjanje bogatih ljudi in učenih, njihovo umovanje, vede in znanosti pokazale so se mi v novem svitu: spoznal sem, da smisel iskati v t e h rečeh je — nemožno. Ž i v l j e n j e d e l u j o č e g a ljudstva, celega človeštva se mi je pokazalo v važnem znaku. Prepričal sem se, da ta znak je samo življenje, in smisel dan t e m u življenju je — resnica, in oklenil sem se ga . . . . . .“

Ta razgovor Tolstoj končava: „Spoznal sem, da sem zabrel, ne ker sem nepravilno mislil, **ampak ker sem slabo živel.**“

Dodati nimamo ničesar . . . . . .

. . . . . .

III.

Slovan-jezuvit venčan v Rimu! — Matija Kazimir Sarbijewski.

Predniki pokličejo ga domov. Še enkrat — poslednjič — govoril je z Urbanom VIII, ki mu obesi svetinje za vrat. Razven papežu zlagal je Kazimir ode tudi druzim osebam n. pr. sv. Alojziju in Stanislavu Kostki, pri čemer moramo strmeti nad njegovo pobožnostjo.

Vračaje se domov potoval je po Ogerskem in prišedši na vrh Karpat zagledal se je sè solznim očesom v svojo domovino, ki se je raztezala pod njim.

Iz vlastenske ljubezni zaplalo mu je srce v prekrasni odi. Ko bi vsa poljska srca enako vroče bila za domovino, gotovo bi ne bila Poljska nesrečna, kaker je dandanes. In ravno jezuvitom očitalo se je, da niso domorodci!

Digitized by Google

Ne da bi hoteli od enega jezuvita dovajati domoljubje za vse, nego le za vzgled oglejmo si Kazimirovo vlastensko ljubezen. Kdo pozna Poljaka, čegar srce ne gori za domovino? Toda Kazimirov čut do domovine bil je čist, nesebičen. Dasi ne politik, spoznal je vender rane, na katerih je bolehala Poljska, ter je skušal po moči lečiti.

Kazimirova želja je bila, da bi se krščanski knezi zedinili proti Turkom ter je pregnali na azijatska tla. Pravi vlastenec skrbi za slavo svojega naroda, da se mu ohrani tudi v prihodnosti. Radi tega je mislil Kazimir, da je bolje Poljski vmreti v slavnem boji, nego da jo pogoltnejo evropejski velikani. Izraz domorodne ljubezni bila mu je krasna junaška pesen: Lehijada o Lehu, vtemeljitelji Poljske. Hotel je zabraniti, da bi se ne razkosala Poljska. Toda ako je bil ves trud zastonj, krivi so drugi. Ako je Sarbijewski ljubil svoja domača tla zlagaje in poklanjaje ostavljajoče pesmi junakom: Ivanu Sobjeskemu, Chodkjewiczu i. dr. in spominjaje jih pred pogubo Poljske, ne smemo nikaker misliti, da je prestopil redovniške meje. Kajti enak čut do domovine javili so jezuvitje povsod.

L. 1625 odkazali so mu predniki stolico govorništva v Vilni, kjer je spisoval poetiko v 4 zvezkih. Neznansko izurjenost v latinščini nabral si je prebiraje stare klasike. Ko je v prvič izdal svoja dela, segala je cela Evropa po njih in bogatini iz vseh krajev želeli so mu je zalagati.

Hugo Grotius sodi: „S. prekosil je Horacija.“

Balde, nemški Horacij, naziva ga „severnega Orfeja.“

Kaj pa navdihuje njegovim strunam tako idealno krasoto? Sarbijewski prezira minljivost sveta, plameni v ljubezni do domovine, časti po otroško nebeške kraljico.

Oglejmo si še Sarbijewskega učitelja. L. 1629. začel je po povelji predavati modroslovje. Toda pesnikovanju se odreči! Pomagala mu je njegova žrtvovavnost, katero je izrazil v pesniški obliki: „Zveličar moj, daroval sem Ti srce, voljo, razum, vse je sedaj pri Tebi. Naposled darujem Ti še svojo dušo.“

Pravo tolažbo podajala mu je svestranska izobraženost. V njem je živela vsa sočasna tedanja veda kaker v Danteji in Calderonu.

Ker je imel kmalu učiti tudi dogmatiko, pripravljal se je za doktorat iz bogoslovja. Izpit je pa prestal nenavadno slavno, da mu je sam kralj Ladislav IV. podal svoj kraljevi prstan.

Sarbijewskega slava prikipela je do vrhunca, ko ga pokliče Ladislav IV. na dvor za spovednika in govornika svojega. Naučil se je sedaj pravopisne poljščine ter propovedoval, da so kar strmeli. Toda začel je vže bolehati Ladislav IV. ga vzame sè seboj v kopališča badenska. Pa zdravilna moč vode ni pomogla. Oma-

Digitized by Google

goval je nagloma. Še enkrat, vže bolnega, je hotel poljski vojvoda slišati. Kazimir je govoril. Toda po krasnem govoru mu je začela v glavi vstati nezvanska bolečina. V možganih mu je počila žilica.

Dne 2. aprila 1646 je zapustila duša telo. V Varšavi v v nekedanji jezuvitski cerkvi so ga pokopali. Nikdo mu ni popostavil spomenika. Spomenik najdraži, najkrasnajši — pesni njegove — so pozabljene, Poljska je razkosana.

Kje mu je torej plačilo?

. . . . . .

Z—č—n.

Iz poldrugoletne zgodovine našega lista.

S pričujočo številko sklepamo prvi letnik „Rimskega Katolika.“ Zdi se nam vmestno pri tej priložnosti malo ozreti se na kratko dobo svojega poldrugoletnega delovanja.

Doživeli smo marsikaj, prijetnega in neprijetnega, kakor se sploh godi na tej zemlji. Katoliško misleči razumniki po Slovenskem so koj od začetka priznali, kako potreben je tak list, ter nas ali pismeno ali ustno spodbujali, naj ga začnemo izdajati in, ko smo delo res pričeli, dobili smo priznanja in podpore od vseh strani. Vsem prijateljem in somišljenikom izrekamo tu prisrčno zahvalo.

Kako živo potreben je bil naš list za sedanje razmere na Slovenskem, so sicer najsijajniše pokazali naši verski nasprotniki — liberalci. Vže o prvem kratkem „vabilu“, s katerim smo naznanili slovenskemu občinstvu, da namerjamo izdajati list, tedaj še preden smo spisali le eno samo stran, zagnal se je na nas dnevnik slovenske liberalne inteligencije: „Es muss auch solche K ä u z e geben!“ — „Nur L u m p e sind bescheiden!“

Vender smo začeli — v Božjemu imenu..... Menili smo pa, da javni list ima pravico in dolžnost razpravljati in ocenjati, kar se javno godi in piše. Tako smo delali tudi mi: vse objektivno, stvarno, z razlogi.

Povedali smo pa od prvega začetka vže sè samim naslovom, ki smo ga dali listu, da hočemo Slovencem braniti sveto katoliško vero proti vsem napadom, naj pridejo od kodersikoli.

Ti napadi so pa prišli in prihajajo od naših liberalcev. Da se bomo torej proti njim obrnili, razumeti se je moralo vže samo po sebi. In obrnili smo se tudi resnično. Kako, s kakim orožjem, s kakim vspehom, sodijo naj čestiti bravci sami.

Digitized by Google

Jeza je rasla od dne do dne. Naravno tudi to, drugače ni pač moglo biti. Prikipela je pa jeza do vrhunca, ko smo se predrznili dr. Vošnjakov roman „Pobratimi“ oceniti ter povedati o njem, kar smo mislili, in kar mu je tikalo.

In o tej priliki zgodilo se je, da smo zapisali na 423. stran „Rimskega Katolika“ naslednje osodepolne stavke, s katerimi smo označili dr. Vošnjaka in celo liberalno stranko, besede, s katerimi smo sklepali kritiko:

„Slednjič še nekaj. Znano, da je isti dr. Vošnjak, ki je spisal „Pobratime“, ob enem tudi priden pisatelj za — družbo sv. Mohora. In sicer prav pobožen, in skoz in skoz veren kristijan je dr. Vošnjak, ko piše za sv. Mohora. Ne kaker da bi bil morda versko prepričanje, katero je prej imel, izgubil ter zamenjal z drugim, nasprotnim, kar se zna vsakemu človeku pripetiti. Ne; ob enem in istem času piše dr. Vošnjak povesti za sv. Mohorja in romane a la „Pobratimi.“ Dovolj pogledati njegovo povest „Obsojen“ v letošnjem koledarji sv. Mohora, kjer je poln vere v Božjo previdnost, kjer tako gorko in spoštljivo in pobožno govori o vsem, kar je krščansko; njegovo povest kinča celó ilustracija, ki nam kaže, kako duhoven podaje bolniku sv. obhajilo. Povest „Obsojen“ pravim, ki je o istem času prišla iz peresa Vošnjakovega, kaker „Pobratimi“. Čujmo le! V povesti piše dr. Vošnjak: „Vsi smo v Božjih rokah.“ In moli Božjo previdnost: „Čudna so Božja pota in kar je pravo, i Bogu je drago.“ V romanu pa ne pozna više moči nego vsodo, slepo vsodo, kateri nihče ne vteče, v katere pesteh je človek igrača; v romanu mu vladajo vesoljni svet in vsako bitje v njem „tajni činitelji.“

Taka skrajnostna nasprotja je zmožen v sebi spajati eden in isti mož! No, vganjke ni težko rešiti. Družba Mohorjeva pobožne povesti dobro plačuje, zatorej si misli dr. Vošnjak: bodimo pobožni — za denar; a ker upamo, da bomo isto tako dobro razprodali Schopenhauerjevo robo, bodimo Schopenhauerjanci, bodimo spiritisti — ravno tako za denar!

Je li to moštvo, je to doslednost? Da, mladoslovenska doslednost je to, mladoslovenska značajnost! Pregovori Rothschilda, da jim dobro plača, in jutre mu prodajo Slovenijo, narodnost in ž njo ves svoj idealizem in realizem!“

To je bil „casus belli.“ Dr. Vošnjak nas je mej velikim ropotanjem liberalnih listov zatožil radi žaljenja časti. Slavna c. kr. sodnija nas je dvakrat pozvala pred se: kako in kaj. Mi smo odgovorili, da smo res pisali sami, da smo hoteli kritikovati, da pa ne prekličemo ene same pičice.

Tudi tistim prijateljem, ki so nam svetovali, naj bi reč z dr. Vošnjakom na tihem poravnali, češ, kaj se bomo Slovenci — bratje javno pred svetom ravsali, odgovorili smo: Ne!

Odgovor se je dr. Vošnjaku poslal v Ljubljano; in konec avgusta sem dan na dan pričakoval, da se mi naznani, kdaj se

Digitized by Google

bo treba zagovarjati pred porotniki. Ne vem kako — celó želel sem, da bi prišel ta dan!

Toda prišel ni ta dan. Namesto tega došel mi je prve dni septembra od slavne c. kr. sodnije „odlok“ preiskovavnega sodnika, kateri mi je zaznanil, da „vstavlja proti meni vpeljano vvodno preiskavo radi žaljenja časti,“ ker „*dr. Vošnjak ni tožbe proti meni vložil v določenem roku.*“

. . . . . .

*
* *

Tudi pero so liberalci naščpičili proti nam, toda le za to, da bi nas zbadali in ščipali. Njih pošteni polemiki smo odkazali časten prostor na zadnji strani naših platnic.

Drugi so se zarotili proti nam -- z molčanjem. Sèm spada posebno „Ljubljanski Zvon.“

Tudi Stritarju se je primerno zdelo Slovencem zakrožiti jo tako-le:

„Bratje, od Levstika se učimo,
Domovino sveto ljubimo,
Delajmo zanjo, pa — m o l č i m o!“

Le eden se je vzdignil proti nam — pošteno in možko, z orožjem učenosti — „Slovanski Svet.“ On je celó — dasi diše iz vseh stavkov herezijo in pravoslavje — prevzel nalogo dokazati, da „Rimski Katolik“ spodkopuje katoliške dogme, da smo heretiki, a on da je — rimsko-katolišk. In tako daleč ga je prignala gorečnost za katoliško dogmo, da proti nam na vojsko pozivlje vse „druge doktorje svetega pisma in svečenike, ki so brez doktorskega naslova, veščaki svetega pisma in krščansko-katoliškega nauka.“

Toda „Slovanski Svet“ je tako nesrečen, da mu neče nihče verjeti. Doktorji svetega pisma in svečeniki slovenski so sicer slišali njegov poziv, toda začeli so odgovarjati vse drugače, kaker si je obetal „Sl. Svet“ Zbirajo se na vojsko, a ne proti „Rimskemu Katoliku“, marveč proti — „Slovanskemu Svetu“ in njegovim zaveznikom.

Njegov poziv našel je odmev — v zaupnicah, ki se nam pošiljajo s celega Slovenskega.

Mi se teh zaupnic iz srca veselimo in jih v naslednjem tudi prijavimo. Pričajo naj slovenskim liberalcem, da nismo — kaker izraža ena iz mej njih — osamljeni. Zatrjujemo pa o tej priložnosti slovesno, da ne iščemo niti slave niti kateregakoli dobička. Kdo nam je v stani kaj takega očitati?! Priznanje veljaj Bogu in njegovi resnici. Mi bi v tem boji najrajši ostali nepoznani, skriti. Ker pa to ni mogoče, hočemo kaker doslej, javno, nevstrašeno dvigati katoliško zastavo. Z nami je Bog!

Digitized by Google

Vsem duhovnim bratom in somišljenikom, ki so po zaupnicah javno priznali katoliška načela, katera zagovarja naš list, izrekamo najtoplejšo zahvalo.

Zaupnice sledijo po redu, kaker so nam došle.

I.

Prečastiti gospod doktor!

Dekanijska konferenca v Kanalu izrazuje «per acclamationem» vseh navzočih gospodov popolno priznanje Vašemu nevmornemu delovanju na pisateljskem polji in se popolnoma vjema z nazori, katere možato in nevstrašeno zagovarjate gledé vere, nravnosti in resnice.

V Kanalu dne 15. avgusta 1889.

Predsednik konference:
Fr. Vidic
dekan.

Tajnik:
Fr. Kafol.

II.

Velečastiti gospod profesor!

Prijetna dolžnost je podpisanima Vam s tem naznaniti zaupnico, katero je sklenila tuk. dekanijska konferenca na predlog g. župnika Rihenberškega z vsemi glasovi (20) proti edinemu župnika Kramarja za Vaše vspešno in nevstrašeno literarno delovanje; — ter pristaviva iskreno željo:

Bog blagoslovi Vas in Vaše napore za vero in narod!

V Komnu dne 17. septembra 1889.

Druge pastoralne konference dekanije Komenske

Tajnik:
Fr. Hebat
vikar.

Prvomestnik:
Adolf Harmel
dekan.

III.

Telegram veleč. g. dr. A. Mahniču, prof. v Gorici.

Mnogoštevilno danes v Trebnjem zbrani duhovniki iz vse te dekanije in bližnje okolice sporočajo Vam vbrano «per acclamationem» resolucijo, da se popolnoma strinjajo z Vašim dozdanjim delovanjem na pisateljskem polji.

Trebnje 23. septembra 1889.

Digitized by Google

IV.

Podpisani duhovni Starološke dekanije, zbrani pri svojem g. dekanu, izrekajo polno zaupanje preč. gosp. dr. Mahniču za njegovo odločno delovanje v «Rimskem Katoliku», kjer s toliko bistroumnostjo zagovarja edino prava katoliška načela na verskonarodnem in vednostno-leposlovnem polji, ter želijo preč. g. vredniku vsestranskega vspeha in blagoslova Božjega v nadaljno vspešno delovanje za pravi blagor slovenskega naroda.

V Stariloki dne 23. septembra 1889.

M. Kožuh
dekan.

Sledi še sedemnajst podpisov.

V.

Velečastni gospod profesor, visokoučeni gospod doktor!

Po pastoralni konferenci dne 19. t. m. mi je vsa p. n. duhovščina te dekanije naložila častno nalogo, naj Vam, veleč. gospod doktor in profesor, objavim nje brezpogojno in neomejeno zaupanje in priznanje za Vaše trudapolno delovanje, nevmorno marljivost in nevstrašeno potegovanje za pravico in resnico o vsaki priliki, sosebno pa v «Rimskem Katoliku.»

Z Vami in za Vami smo vsi, mora biti ne le vsak katoliški duhoven, ampak vsak, ki se smatra za resnega, trezno mislečega in resnicoljubnega moža.

Izvolite, veleč. gospod, blagovoljno sprejeti te iz naših Vam vdanih src izvirajoče izraze. Služijo naj Vam v malo zadoščenje za mnoge neopravičene, brezozirne in surove napade, s kojimi Vas obkladajo nasprotniki le zato, ker jim motite njih kolobare. Ravno to pa mora biti Vam in nam najbolji dokaz, da ste na pravi poti.

Ako tem vrsticam dostavim še izraz najodličnejšega spoštovanja vse p. n. duhovščine te dekanije, spolnil sem radostnega srca mi dano nalogo in ostajam Vam, veleč. g. doktor in profesor, polnovdani spoštovatelj.

V Št. Petru pri Gorici dne 26. septembra 1889.

Anton Hvalica
župnik-dekan.

VI.

Veleučeni gospod doktor!

Veledušno in nevstrašeno ste v svojem izvrstnem listu «Rimski Katolik» dvignili častno zastavo za najdražo svetinjo: čisto kato-

Digitized by Google

liške vere zoper lažnjivi liberalizem in novodobno brezverstvo. S svetlim žarom svoje bogoslovske in modroslovske vednosti temeljito preiskujete spise, ki skrivajo v sebi nevaren strup v vabljivi obliki, ter predrzno in pogubno delovanje s strogo doslednostjo odločno zavračate. Z izredno bistroumnostjo pojasnujete najvažnejša vprašanja naše dobe, osobito na versko-narodnem in vednostno-leposlovnem polji

Ker se nasprotniki čutijo zadete, zato se ni čuditi, da Vas črtijo, da Vaše spise prevračajo, trgajo ter posameznim stavkom napačne pomene podtikajo, da bi Vaše spise osmešili pred svetom in s tem Vašim dokazom spodbili veljavo. Ker pa Vaši nasprotniki po svojem časopisji dan za dnevom hujše rujejo zoper Vas, ker se jim vidi, da bi Vas radi osamili ter v nasprotje postavili z drugimi duhovni slovenskimi, treba, da spregovoré tudi Vaši prijatelji besedo jasno Vam, a tudi nasprotnikom Vašim:

Duhovni stolnega mesta Ljubljanskega Vam po soglasnem dogovoru čestitamo za Vaše trudoljubivo in plodonosno delovanje ter želimo, da bi tudi še nadalje s svojo obširno vednostjo in s svojim nevpogljivim, brezmadežnim značajem nevmorno delovali na tem častnem polji. ter s tem mnogo koristili našemu narodu, vzlasti njega «nadepolni mladini.» — «Rimskemu katoliku», želimo obilnega blagoslova božjega, vsestranske podpore in najboljših vspehov v blagor dragega nam naroda slovenskega!

V Ljubljani 2. oktobra 1889.

Ljubljanski duhovni.

VII.

Prečastitemu gospodu

gospodu dr. Antonu Mahniču,

profesorju bogoslovja itd. itd.

v

Gorici.

Podpisani duhovniki Cerkljanske dekanije, zbrani pri pastoralni konferenciji, naznanjamo s tem, da se popolnoma strinjamo z nazori, katere v «Rimskem Katoliku» zagovarjate — ne morda, kaker bi šle resnice na glasovanje, ali kaker da bi bilo duhovnikom še le potreba naglašati, da so katoliškega mišljenja — ne! — temuč za to, da bodo nasprotniki videli, da niste osamljeni.

Bog daj srečo in blagoslov!

V Cerknem 14. oktobra 1889.

Josip Jeram
dekan.

Sledi še osem podpisov.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Widener Library
3 2044 083 447 946

Digitized by Google